

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΕΚΘΕΣΗ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ 2020

ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Έκθεση Πεπραγμένων 2020

Δικαιοδοτικό έργο

Επισκόπηση του δικαιοδοτικού έργου του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
L-2925 Luxembourg
ΤΗΛ. +352 4303-1

ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
L-2925 Luxembourg
ΤΗΛ. +352 4303-1

Το Δικαστήριο στο διαδίκτυο:
curia.europa.eu

Printed by the Court of Justice of the European Union in Luxembourg

Το χειρόγραφο ολοκληρώθηκε τον Φεβρουάριο του 2021.

Το θεσμικό όργανο ή οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο που ενεργεί εξ ονόματος του θεσμικού οργάνου δεν φέρει ευθύνη για τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν οι ανωτέρω πληροφορίες.

Λουξεμβούργο: Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης · Διεύθυνση Επικοινωνίας ·
Τμήμα Εκδόσεων και Ηλεκτρονικών Μέσων, 2021

© Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021

Φωτογραφίες © Ευρωπαϊκή Ένωση, 2019-2021

Η αναπαραγωγή κειμένου επιτρέπεται υπό την προϋπόθεση ότι αναφέρεται η πηγή.

Η χρήση ή αναπαραγωγή φωτογραφιών ή άλλων εγγράφων των οποίων τα δικαιώματα του δημιουργού δεν ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση απαγορεύεται χωρίς την άδεια των κατόχων των δικαιωμάτων του δημιουργού.

PRINT QD-AP-21-001-EL-C
PDF QD-AP-21-001-EL-N

ISBN 978-92-829-3633-7
ISBN 978-92-829-3601-6

ISSN 2467-0820
ISSN 2467-1053

doi:10.2862/6894
doi:10.2862/191002

Περιεχόμενα

Πρόλογος του K. Lenaerts, Προέδρου του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης	10

Κεφάλαιο Ι • Το Δικαστήριο

A Εξέλιξη και δραστηριότητα του Δικαστηρίου το 2020	15
B Νομολογία του Δικαστηρίου το 2020	18
I. Θεμελιώδη δικαιώματα	18
1. Θρησκευτική ελευθερία	18
2. Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και πρόσβασης σε αμερόληπτο δικαστήριο	23
3. Ελευθερία των τεχνών και των επιστημών, δικαίωμα στην εκπαίδευση και την επιχειρηματική ελευθερία	29
4. Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα	29
II. Ιθαγένεια της Ένωσης	36
III. Θεσμικές διατάξεις	40
1. Προνόμια και ασυλίες της Ένωσης: απαραβίαστο των αρχείων της ΕΚΤ	40
2. Πρόσβαση στα έγγραφα	44
IV. Προϋπολογισμός και επιχορηγήσεις της Ένωσης	48
V. Μέσα ένδικης προστασίας βάσει του δικαίου της Ένωσης	52
1. Νομική εκπροσώπηση ενώπιον των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης	52
2. Προσφυγή λόγω παραβάσεως	54
3. Προσφυγή ακυρώσεως	57
4. Προδικαστική παραπομπή	63
VI. Γεωργία και αλιεία	68
VII. Ελευθερίες κυκλοφορίας	71
1. Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	71
2. Ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων	73
3. Ελευθερία εγκατάστασης	75

4. Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και απόσπαση εργαζομένων	82
4.1. Εθνικές φορολογικές διατάξεις	82
4.2. Απόσπαση εργαζομένων	84
5. Ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων	89
VIII. Έλεγχοι στα σύνορα, άσυλο και μετανάστευση	92
1. Έλεγχοι στα σύνορα	92
2. Πολιτική ασύλου	93
2.1. Μετεγκατάσταση των αιτούντων άσυλο	93
2.2. Ζώνες διέλευσης	96
2.3. Υποβολή και εξέταση των αιτήσεων ασύλου	99
3. Πολιτική μετανάστευσης: αιτήσεις για τη χορήγηση θεώρησης	106
IX. Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις	108
1. Κανονισμοί 44/2001 και 1215/2012 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις	108
2. Κανονισμός 4/2009 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής	111
X. Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις	114
1. Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης	114
1.1. Εκτέλεση των ευρωπαϊκών ενταλμάτων σύλληψης και προϋποθέσεις παράδοσης	114
1.2. Έννοια της δικαστικής αρχής εκτέλεσης	124
2. Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας σε ποινικές υποθέσεις	126
3. Δήμευση των προϊόντων, οργάνων και περιουσιακών στοιχείων του εγκλήματος	128
4. Αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων	129
XI. Μεταφορές	131
XII. Ανταγωνισμός	133
1. Κανόνες εφαρμοστέοι στις επιχειρήσεις	133
1.1. Συμπράξεις	133
1.2. Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης (άρθρο 102 ΣΛΕΕ)	140
1.3. Διαδικασία εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού	143
2. Κρατικές ενισχύσεις	145
2.1. Δυνατότητα εφαρμογής των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις	145
2.2. Διαδικασίες ελέγχου	150

XIII. Φορολογικές διατάξεις	154
1. Τόπος των φορολογητέων πράξεων – Παράδοση αγαθών με μεταφορά	154
2. Βάση επιβολής ΦΠΑ	156
3. Απαλλαγές κατά την εξαγωγή	158
4. Τρόπος ασκήσεως του δικαιώματος έκπτωσης του ΦΠΑ	161
XIV. Προσέγγιση των νομοθεσιών	163
1. Δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας	163
2. Διανοητική ιδιοκτησία	168
3. Δημόσιες συμβάσεις	176
4. Τρόφιμα	178
5. Καταπολέμηση των καθυστερήσεων πληρωμών στις εμπορικές συναλλαγές	180
XV. Διαδίκτυο και ηλεκτρονικό εμπόριο	182
XVI. Οικονομική και νομισματική πολιτική	184
XVII. Κοινωνική πολιτική	188
1. Ίση μεταχείριση σε θέματα απασχόλησης και κοινωνικής ασφάλισης	188
2. Προστασία των εργαζομένων ορισμένου χρόνου	190
3. Οργάνωση του χρόνου εργασίας	192
4. Προστασία των εργαζομένων σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη	194
5. Απόσπαση εργαζομένων	197
6. Συντονισμός των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας	199
XVIII. Προστασία των καταναλωτών	201
XIX. Περιβάλλον	206
1. Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων	206
2. Οριακές τιμές για τις συγκεντρώσεις των σωματιδίων ΑΣ ₁₀	209
3. Οδηγία για τους οικότοπους	211
4. Περιβαλλοντική ευθύνη	212
XX. Διεθνείς συμφωνίες	215
1. Αρμοδιότητα του Δικαστηρίου για την ερμηνεία διεθνούς σύμβασης	215
2. Παράβαση συμφωνίας που συνήφθη στο πλαίσιο του ΠΟΕ	217
3. Αίτηση έκδοσης υπηκόου κράτους μέλους του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου	220

XXI. Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας	223
XXII. Υπαλληλικές υποθέσεις	226
1. Διαδικασία διορισμού των δικαστών του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης	226
2. Δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών	228
3. Άρση της ετεροδικίας	231
Γ Δραστηριότητα της Γραμματείας του Δικαστηρίου το 2020	234
I. Τα μέτρα τα οποία ελήφθησαν εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης	234
II. Οι βασικές τάσεις οι οποίες προκύπτουν από τα στατιστικά στοιχεία του περασμένου έτους	237
Δ Στατιστικά του Δικαστηρίου	242
Ε Σύνθεση του Δικαστηρίου	272
I. Μεταβολές της σύνθεσης του Δικαστηρίου κατά το 2020	273
II. Σειρά πρωτοκόλλου στις 31 Δεκεμβρίου 2020	274

Κεφάλαιο II · Το Γενικό Δικαστήριο

A Δραστηριότητα του Γενικού Δικαστηρίου το 2020	277
B Νομολογία του Γενικού Δικαστηρίου το 2020	279
I. Ένδικη διαδικασία	282
1. Ενεργητική νομιμοποίηση	282
2. Παράβαση ουσιώδους τύπου	287
3. Διαδικασία έκδοσης ερήμην αποφάσεως	290
II. Θεσμικό δίκαιο	292
III. Κανόνες ανταγωνισμού για τις επιχειρήσεις	301
1. Νομολογιακές εξελίξεις στον τομέα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ	301
2. Νομολογιακές εξελίξεις στον τομέα του άρθρου 102 ΣΛΕΕ	307
3. Νομολογιακές εξελίξεις σε σχέση με τις πράξεις συγκέντρωσης	309

IV. Κρατικές ενισχύσεις	318
1. Έκταση της εξουσίας ελέγχου της Επιτροπής	318
2. Ενισχύσεις στον τομέα των αερομεταφορών	320
3. Φορολόγηση των εταιριών που ανήκουν σε πολυεθνικό όμιλο	323
V. Διανοητική ιδιοκτησία	327
1. Σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης	327
α) Σημεία από τα οποία μπορεί να συνίσταται το σήμα	327
β) Σήματα στερούμενα διακριτικού χαρακτήρα	329
γ) Σήματα ικανά να παραπλανήσουν το κοινό	331
δ) Διαδικαστικά ζητήματα	332
2. Σχέδια ή υποδείγματα	340
3. Φυτικές ποικιλίες	342
VI. Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας – Περιοριστικά μέτρα	343
1. Ουκρανία	343
2. Συρία	345
VII. Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή	347
VIII. Γεωργία – Επισήμανση του οίνου	349
IX. Προστασία της υγείας	351
X. Ενέργεια	353
XI. Χημικά προϊόντα (REACH)	356
XII. Εποπτεία του χρηματοπιστωτικού τομέα	358
XIII. Δημόσιες συμβάσεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης	364
XIV. Πρόσβαση στα έγγραφα των θεσμικών οργάνων	366

XV. Υπαλληλικές υποθέσεις	370
1. Δικαίωμα απεργίας	370
2. Ελευθερία έκφρασης	371
3. Προαγωγή	373
4. Επίδομα αποδημίας	375
5. Κοινωνική ασφάλιση	378
6. Προθεσμίες ασκήσεως προσφυγής	380
XVI. Αγωγές αποζημιώσεως	382
XVII. Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	384
Γ Δραστηριότητα της Γραμματείας του Γενικού Δικαστηρίου το 2020	389
I. Ειδική αναφορά στις επ' ακροατηρίου συζητήσεις	391
II. Ειδική αναφορά στις δημόσιες συνεδριάσεις για την απαγγελία αποφάσεων	394
III. Επισκόπηση της υπόλοιπης δραστηριότητας	394
Δ Στατιστικά του Γενικού Δικαστηρίου	396
Ε Σύνθεση του Γενικού Δικαστηρίου	422
I. Μεταβολές της σύνθεσης του Γενικού Δικαστηρίου κατά το 2020	423
II. Σειρά πρωτοκόλλου στις 31 Δεκεμβρίου 2020	424

COUR DE JUSTICE
DE L'UNION
EUROPÉENNE

Koen Lenaerts

Πρόεδρος του Δικαστηρίου
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το 2020 θα μείνει στη μνήμη της Ευρώπης και του υπόλοιπου κόσμου ως μια μαύρη σελίδα της ιστορίας του 21ου αιώνα, λόγω της πανδημίας Covid-19. Η πανδημία αυτή, η οποία εξακολουθεί να πλήττει σφόδρα ολόκληρη την ανθρωπότητα και δη τις πιο εύθραυστες πληθυσμιακές ομάδες, ήλθε να διαταράξει βαθιά την καθημερινότητά μας. Όχι μόνον διασάλεψε την ιδιωτική και την κοινωνική μας ζωή, αλλά έφερε επίσης δραστικές αλλαγές στο εργασιακό περιβάλλον και στις εργασιακές μας συνήθειες.

Στη δύσκολη αυτή συγκυρία, θα ήθελα να εκφράσω εκ νέου τη θερμότερη ευγνωμοσύνη μου στα Μέλη και το προσωπικό του θεσμικού οργάνου για την υποδειγματική προσαρμοστικότητα και αφοσίωση που έχουν επιδείξει από την αρχή της πανδημίας, προκειμένου τα δικαιοδοτικά όργανα να συνεχίσουν να λειτουργούν υπό κατά το δυνατόν ομαλές συνθήκες και να μη διακοπεί καθόλου η δραστηριότητά τους στην υπηρεσία της ευρωπαϊκής δικαιοσύνης. Ειδική μνεία αξίζει ο Γραμματέας του Δικαστηρίου, A. Calot Escobar, για την προνοητικότητα και τις έγκαιρες πρωτοβουλίες του. Τα σχέδια έκτακτης ανάγκης τα οποία εκπόνησε και υλοποίησε σε στενή συνεργασία με τα ιδιαίτερα γραφεία των Μελών και τις Υπηρεσίες του θεσμικού οργάνου αποδείχθηκαν, στην πράξη, άκρως αποτελεσματικά για τη διαχείριση της αναπάντεχης αυτής κατάστασης.

Ειδικότερα τέθηκαν σε εφαρμογή, σε χρόνο-ρεκόρ, τεχνικές και τεχνολογικές λύσεις για να μπορούν όλοι να εργαστούν υπό συνθήκες κατά το δυνατόν πλησιέστερες προς τις συνήθειες συνθήκες εργασίας τους και για να καταστεί εφικτό να ξαναρχίσουν το συντομότερον οι επ' ακροατηρίου συζητήσεις, μετά την αναγκαστική διακοπή μερικών εβδομάδων από τα μέσα Μαρτίου έως τα τέλη Μαΐου. Πέραν τούτου, ελήφθησαν αυστηρά υγειονομικά μέτρα ώστε να διαφυλαχθεί η ασφάλεια όσων έπρεπε να μεταβαίνουν στα κτίρια του θεσμικού οργάνου, ιδίως για τις ανάγκες των επ' ακροατηρίου συζητήσεων και των διασκέψεων.

Οι διάφορες λύσεις και τα ποικίλα μέτρα που δοκιμάζονται στη διάρκεια της τρέχουσας κρίσης θα πρέπει να διευρύνουν τους ορίζοντές μας αναφορικά με τη μελλοντική οργάνωση της εργασίας μας. Εργαλεία και μέσα όπως η τηλεργασία και οι τηλεδιασκέψεις έχουν χρησιμοποιηθεί σε πρωτοφανή κλίμακα. Θα πρέπει να εξακολουθήσουμε να τα αξιοποιούμε, ακόμη και μετά την επιστροφή σε καλύτερες μέρες.

Το 2020 σημαδεύτηκε και από ένα συναισθηματικά φορτισμένο γεγονός, καθώς τα μεσάνυχτα της 31ης Ιανουαρίου έγινε πραγματικότητα η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Μετά από 47 και πλέον έτη κοινής πορείας και ύστερα από μια μεταβατική περίοδο που εξέπνευσε στις 31 Δεκεμβρίου 2020, η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Ηνωμένο Βασίλειο καλούνται να επαναπροσδιορίσουν τις σχέσεις τους επί τη βάσει τριών συμφωνιών (μίας συμφωνίας εμπορίου και συνεργασίας, μίας συμφωνίας για την ασφάλεια των διαβαθμισμένων πληροφοριών και μίας συμφωνίας για την πυρηνική ενέργεια), των οποίων η διαπραγμάτευση ολοκληρώθηκε στις 24 Δεκεμβρίου 2020 και οι οποίες τέθηκαν σε ισχύ από 1ης Ιανουαρίου 2021.

Από πλευράς σύνθεσης του θεσμικού οργάνου, η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου είχε ως συνέπεια την αποχώρηση των Βρετανών δικαστών C. Vajda και I. S. Forrester από το Δικαστήριο και από το Γενικό Δικαστήριο αντιστοίχως. Επιπλέον, ο Έλληνας γενικός εισαγγελέας Α. Ράντος διαδέχθηκε τη γενική εισαγγελέα E. Sharpston. Άλλες σημαντικές εξελίξεις στη διάρκεια του 2020 υπήρξαν η λήξη της τελευταίας θητείας του πρώτου Τσέχου δικαστή του Δικαστηρίου, του J. Malenovský, και η αντικατάστασή του από τον J. Passer, μέχρι πρότινος δικαστή του Γενικού Δικαστηρίου, καθώς και η άφιξη της Λεττονής δικαστή I. Ziemele και του γενικού εισαγγελέα J. Richard de la Tour.

Πάντοτε σε θεσμικό επίπεδο, και σύμφωνα με τα όσα όριζε ο κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2015/2422 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την τροποποίηση του πρωτοκόλλου αριθ. 3 περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Δικαστήριο υπέβαλε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στις 21 Δεκεμβρίου 2020, μια έκθεση στην οποία εξεταζόταν η αποτελεσματικότητα του διπλασιασμού του αριθμού των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου, καθώς και των συνοδευτικών μέτρων που ελήφθησαν από το ίδιο το Γενικό Δικαστήριο στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής της Ένωσης. Στην ίδια έκθεση αξιολογήθηκαν τα πρώτα αποτελέσματα της μεταρρύθμισης και διατυπώθηκαν προτάσεις για τη βελτιστοποίηση της χρήσης των διαθέσιμων πόρων, με απώτερο στόχο τη διαρκή βελτίωση τόσο της ποιότητας όσο και της ταχύτητας απονομής της ευρωπαϊκής δικαιοσύνης.

Όπως ήταν αναπόφευκτο, η υγειονομική κρίση είχε αντίκτυπο και στα στατιστικά στοιχεία του περασμένου έτους. Ο αριθμός των υποθέσεων που εισήχθησαν ενώπιον των δύο δικαιοδοτικών οργάνων (1 582) υπολείπεται σαφώς του ιστορικού υψηλού της προηγούμενης χρονιάς (1 905), χωρίς όμως να είναι πολύ χαμηλότερος από τον αντίστοιχο των ετών 2018 (1 683) και 2017 (1 656). Όσον αφορά πιο συγκεκριμένα το Δικαστήριο, η μείωση αυτή εξηγείται κατ' αρχάς από την επιβράδυνση του ρυθμού της δραστηριότητας των εθνικών δικαστηρίων κατά τους πρώτους μήνες της πανδημίας και, κατ' επέκταση, από τις λιγότερες προδικαστικές παραπομπές (556 έναντι 641 το 2019), αλλά οφείλεται επίσης στην αξιοσημείωτη πτώση του αριθμού των αιτήσεων αναιρέσεως κατά αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου (131 έναντι 266 το 2019). Ο αριθμός των υποθέσεων που περατώθηκαν από το Δικαστήριο και το Γενικό Δικαστήριο το 2020 επίσης υποχώρησε (1 540 έναντι 1 739 το 2019), κυρίως λόγω της αναβολής πολλών επ' ακροατηρίου συζητήσεων εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης, αλλά και λόγω των περιορισμών στις διασυνοριακές μετακινήσεις, οι οποίοι αποτέλεσαν ένα ακόμη χαρακτηριστικό του περασμένου έτους. Η μείωση είναι πάντως λιγότερο αισθητή στην περίπτωση του Δικαστηρίου, το οποίο, το 2020, περάτωσε 792 υποθέσεις, λιγότερες μεν από τον αριθμό-ρεκόρ του 2019 (865), αλλά περισσότερες απ' ό,τι το 2018 (760) και το 2017 (699). Εξάλλου, η μέση διάρκεια των διαδικασιών ενώπιον των δύο δικαιοδοτικών οργάνων παρέμεινε στα ίδια περίπου επίπεδα με τα προηγούμενα έτη, γεγονός που προκαλεί ιδιαίτερη ικανοποίηση.

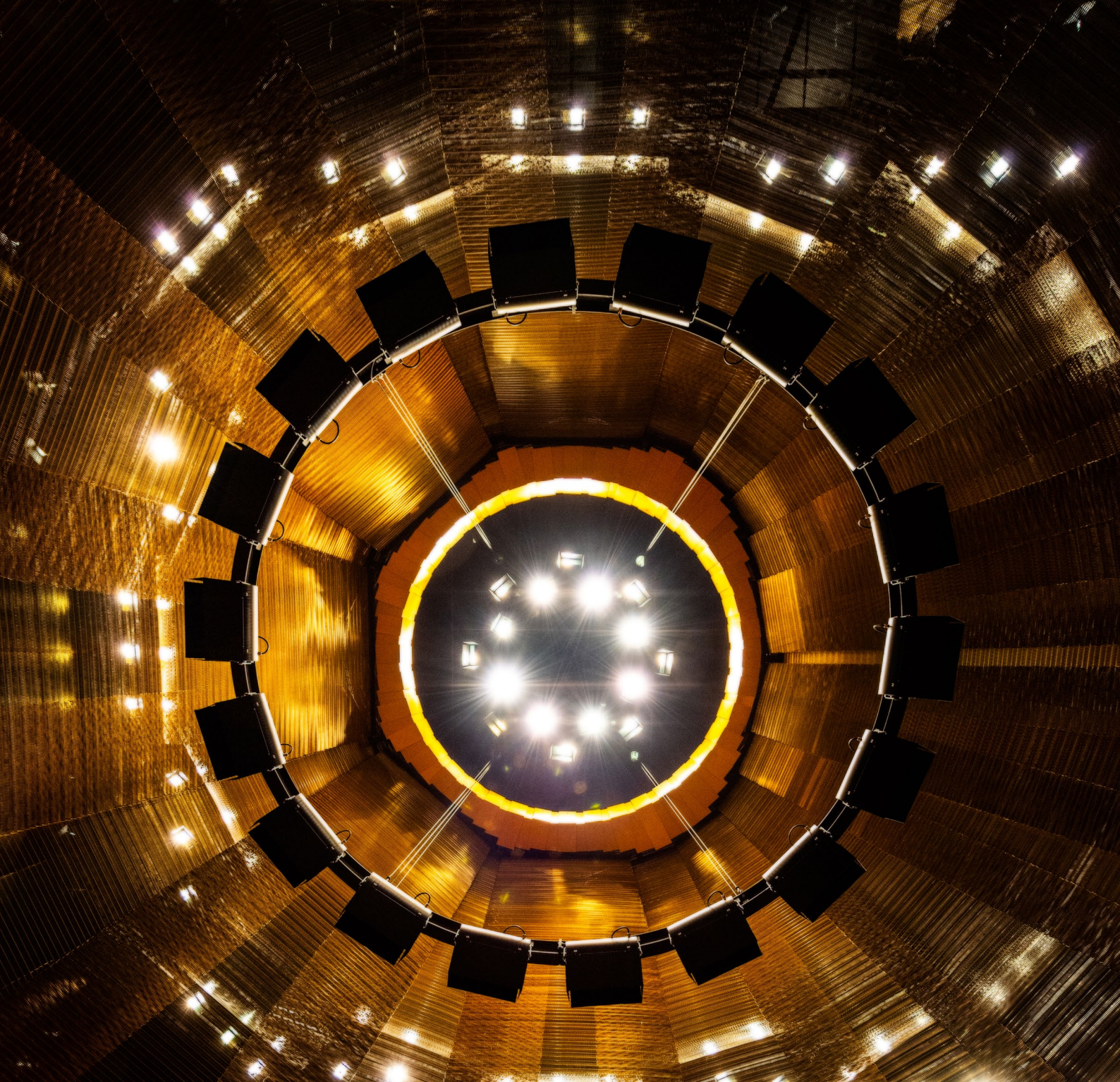
Οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν σε όλα τα μέτωπα από το θεσμικό όργανο για την αντιμετώπιση των απρόβλεπτων παραμέτρων της ιστορικής κρίσης που βιώνουμε έχουν, συνεπώς, σε μεγάλο βαθμό αποφέρει καρπούς. Είναι σημαντικό να συνεχίσουμε αταλάντευτα σε αυτή την κατεύθυνση, μεριμνώντας για την ταχύτερη δυνατή εκδίκαση των υποθέσεων και διασφαλίζοντας παράλληλα την ποιότητα των δικαστικών αποφάσεων. Μάλιστα, η προσοχή του νομικού κόσμου και των μέσων μαζικής ενημέρωσης φαίνεται να στρέφεται ολοένα και περισσότερο προς το Δικαστήριο και το Γενικό Δικαστήριο λόγω, ιδίως, των σπουδαίων

και ευαίσθητων ζητημάτων που εγείρουν οι διαφορές επί των οποίων αποφαινόνται. Αναφέρομαι, πρωτίστως, στις υποθέσεις όπου διακυβεύονται θεμελιώδεις ελευθερίες, ή ακόμη και οι αρχές του κράτους δικαίου.

Διατυπώνοντας την ευχή για μια σταδιακή επιστροφή στην κανονικότητα το 2021, θα κλείσω ευχαριστώντας από καρδιάς τους συναδέλφους μου καθώς και το σύνολο του προσωπικού του θεσμικού οργάνου για το αξιόπαινο έργο που επιτέλεσαν στη διάρκεια μιας όλως ασυνήθιστης χρονιάς.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'K. Linares', with a long horizontal flourish extending to the right.

Κεφάλαιο I

Το Δικαστήριο

Εξέλιξη και δραστηριότητα του Δικαστηρίου το 2020

Από τον Πρόεδρο **Koen Lenaerts**

Στο πρώτο αυτό κεφάλαιο παρουσιάζονται συνολικά οι δραστηριότητες του Δικαστηρίου το 2020. Στο πρώτο μέρος (Α) ανακεφαλαιώνονται τόσο οι αλλαγές που σημειώθηκαν εντός του θεσμικού οργάνου κατά το έτος αναφοράς όσο και το δικαιοδοτικό του έργο. Στο δεύτερο μέρος (Β) καταγράφονται, όπως κάθε χρόνο, οι κυριότερες νομολογιακές εξελίξεις κατά θεματικούς τομείς. Στο τρίτο και στο τέταρτο μέρος (Γ και Δ) γίνεται μια επισκόπηση των βασικών στατιστικών στοιχείων του περασμένου δικαστικού έτους καθώς και των μέτρων που ελήφθησαν από το Δικαστήριο λόγω της υγειονομικής κρίσης, ενώ στο πέμπτο μέρος (Ε) αποτυπώνεται η σύνθεση του Δικαστηρίου κατά το ίδιο πάντοτε διάστημα.

1.1. Το 2020 αποχώρησαν τρία Μέλη: ο Jiří Malenovský (δικαστής του Δικαστηρίου από το 2004 έως το 2020), ο Christopher Vajda (δικαστής του Δικαστηρίου από το 2012 έως το 2020) και η Eleanor Sharpston (γενική εισαγγελέας στο Δικαστήριο από το 2006 έως το 2020).

Στη διάρκεια του ίδιου έτους, η Ineta Ziemele (Λεττονία) και ο Jan Passer (Τσεχική Δημοκρατία) ανέλαβαν καθήκοντα ως δικαστές, ενώ ο Jean Richard de la Tour (Γαλλία) και ο Αθανάσιος Ράντος (Ελλάδα) ανέλαβαν καθήκοντα ως γενικοί εισαγγελείς.

1.2. Σε επίπεδο θεσμικής λειτουργίας, το Δικαστήριο υπέβαλε, στις 21 Δεκεμβρίου 2020, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τη δεύτερη από τις δύο εκθέσεις που όφειλε, βάσει του άρθρου 3 του κανονισμού 2015/2422 ¹, να καταρτίσει στο πλαίσιο της παρακολούθησης της εφαρμογής της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής της Ένωσης, δυνάμει της οποίας ο αριθμός των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου διπλασιάστηκε σε τρία διαδοχικά στάδια.

Αξίζει να υπενθυμιστεί ότι η πρώτη από τις εκθέσεις αυτές είχε υποβληθεί στα προαναφερθέντα θεσμικά όργανα στις 14 Δεκεμβρίου 2017 και αφορούσε ενδεχόμενες αλλαγές στην κατανομή των αρμοδιοτήτων προς έκδοση προδικαστικών αποφάσεων δυνάμει του άρθρου 267 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Δικαστήριο είχε καταλήξει τότε στο συμπέρασμα ότι δεν ήταν σκόπιμη κατά το χρονικό εκείνο σημείο η μεταβίβαση, στο Γενικό Δικαστήριο, μέρους της αρμοδιότητάς του επί των προδικαστικών παραπομπών. Το ως άνω συμπέρασμα στηριζόταν ειδικότερα στη διαπίστωση ότι οι αιτήσεις προδικαστικής απόφασης που υποβάλλονται στο Δικαστήριο εκδικάζονται με ικανοποιητική ταχύτητα, και μάλιστα σε μια συγκυρία όπου ο διάλογος με τα δικαστήρια των κρατών μελών είναι εντατικότερος από ποτέ.

Στη δεύτερη έκθεση εξετάστηκε η υλοποίηση της αύξησης του αριθμού των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου και των συνοδευτικών μέτρων που το δικαιοδοτικό όργανο είχε λάβει, στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης, έως τις 30 Σεπτεμβρίου 2020 (ημερομηνία αναφοράς για την έκθεση). Λόγω του σχετικά σύντομου χρονικού διαστήματος που είχε παρέλθει από την έναρξη της εφαρμογής της μεταρρύθμισης μέχρι την ημερομηνία αναφοράς (οι πρώτοι από τους επιπλέον δικαστές ανέλαβαν καθήκοντα μόλις τον Απρίλιο του 2016), αλλά και λόγω του σταδιακού χαρακτήρα της μεταρρύθμισης (οι 7 τελευταίοι από τους επιπλέον δικαστές ανέλαβαν καθήκοντα τον Σεπτέμβριο του 2019, ο 8ος και τελευταίος δικαστής του τρίτου σταδίου δεν είχε διοριστεί ακόμη, όπως άλλωστε και ο 12ος και τελευταίος δικαστής του πρώτου σταδίου), τα πορίσματα

¹ Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2015/2422 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την τροποποίηση του πρωτοκόλλου αριθ. 3 περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2015, L 341, σ. 14).

της έκθεσης ως προς τα αποτελέσματα της μεταρρύθμισης δεν μπορούν, εξ ορισμού, να θεωρηθούν πλήρη και οριστικά. Η επιφύλαξη αυτή ισχύει κατά μείζονα λόγο αν ληφθεί υπόψη ότι η πιο πρόσφατη από τις τριετείς ανανεώσεις της σύνθεσης του Γενικού Δικαστηρίου έγινε τον Σεπτέμβριο του 2019 (οπότε και αποχώρησαν 8 δικαστές) και αν επίσης συνεκτιμηθεί ο αντίκτυπος της υγειονομικής κρίσης επί της δραστηριότητας του δικαιοδοτικού οργάνου από τον Μάρτιο του 2020 και εντεύθεν, ιδίως δε επί της διεξαγωγής των επ' ακροατηρίου συζητήσεων και συνακόλουθα επί του αριθμού των υποθέσεων που περατώθηκαν κατά το περασμένο έτος.

Παρά ταύτα, η ανάλυση που πραγματοποιήθηκε εξ αφορμής της δεύτερης έκθεσης ανέδειξε ορισμένες θετικές τάσεις, οι οποίες αναγνωρίστηκαν από τους ερωτηθέντες (εκπροσώπους και δικηγόρους) που μετέχουν στις διαδικασίες ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου. Στα θετικά λοιπόν καταγράφονται η σημαντική πτώση της διάρκειας των διαδικασιών, η εντατικοποίηση της δραστηριότητας σε επίπεδο έρευνας των υποθέσεων και η συχνότερη παραπομπή υποθέσεων σε πενταμελή τμήματα.

Προκειμένου η μεταρρύθμιση του Γενικού Δικαστηρίου να αξιοποιηθεί στο έπακρο προς όφελος των πολιτών, η έκθεση συστήνει μια σειρά μέτρων ώστε να αναπροσαρμοστεί ο τρόπος ανάθεσης των υποθέσεων (πιο συγκεκριμένα, μέσω της δημιουργίας νέων εξειδικευμένων τμημάτων σύμφωνα με το μοντέλο που έχει ήδη εφαρμοστεί στους τομείς της διανοητικής ιδιοκτησίας και των υπαλληλικών υποθέσεων), να εξασφαλιστεί ότι η πρόοδος η οποία έχει σημειωθεί όσον αφορά τη συντόμευση της διάρκειας των διαδικασιών θα γίνει εμφανής και στα είδη υποθέσεων όπου, μέχρι αυτή τη στιγμή, η κατάσταση έχει βελτιωθεί μόνον ανεπαίσθητα (κυρίως στις υποθέσεις κρατικών ενισχύσεων και στις υπαλληλικές υποθέσεις), να επικρατήσει μια πιο ενεργή και ευέλικτη προσέγγιση στη διαχείριση των σταδίων της διαδικασίας, έτσι ώστε να λαμβάνονται εγκαίρως όλα τα μέτρα που συντελούν στην κατά το δυνατόν ταχύτερη και αποτελεσματικότερη διεκπεραίωση των υποθέσεων, καθώς και να εντατικοποιηθεί η παραπομπή υποθέσεων στα πενταμελή τμήματα και στο τμήμα μείζονος συνθέσεως, τα οποία συμβάλλουν στην αναβάθμιση της συνοχής, της ποιότητας και του κύρους της νομολογίας του Γενικού Δικαστηρίου.

Η δεύτερη αυτή έκθεση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι δεν επιβάλλεται, επί του παρόντος, η αναθεώρηση της κατανομής των δικαιοδοτικών αρμοδιοτήτων μεταξύ του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου και ότι, κατόπιν των θετικών αποτελεσμάτων που καταγράφηκαν από το Δικαστήριο το 2020, θα ήταν σκόπιμο να τηρηθεί στάση αναμονής μέχρι η αύξηση του αριθμού των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου να παραγάγει όλα τα αποτελέσματά της, προτού υποβληθεί, ενδεχομένως, νομοθετικό αίτημα για τροποποίηση του Οργανισμού του Δικαστηρίου βάσει του άρθρου 281, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, όπως προβλέπει το άρθρο 3, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, του κανονισμού 2015/2422.

2. Σε επίπεδο στατιστικών –και με την επιφύλαξη των πιο λεπτομερών σχολίων που περιέχονται στο μέρος Γ του παρόντος κεφαλαίου της ετήσιας Έκθεσης Πεπραγμένων–, από τα στοιχεία για το περασμένο έτος προκύπτουν διάφορες τάσεις.

Η πρώτη τάση σχετίζεται με τη μείωση του αριθμού των εισερχομένων υποθέσεων. Από τις 966 νέες υποθέσεις το 2019, ο αριθμός τους υποχώρησε σε 735 το 2020. Η πτώση αυτή οφείλεται, προφανώς, στην επιβράδυνση του ρυθμού υποβολής αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως από τα εθνικά δικαστήρια, ιδίως κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας, αλλά και στην αισθητή μείωση του αριθμού των αιτήσεων αναιρέσεως, αφού το 2020 ασκήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου μόλις 131 αναιρέσεις κατά αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου, διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων και διατάξεων επί αιτήσεων παρεμβάσεως, ενώ το 2019 ήταν υπερδιπλάσιες (266). Ανεξαρτήτως των τελευταίων αυτών εξελίξεων, πρέπει πάντως να τονιστεί ότι οι προδικαστικές παραπομπές κατέχουν και πάλι τη μερίδα του λέοντος ανάμεσα στις υποθέσεις ενώπιον του Δικαστηρίου, αντιπροσωπεύοντας το 75 % του συνολικού τους αριθμού κατά το περασμένο έτος.

Μολονότι ο αριθμός των υποθέσεων που περατώθηκαν από το Δικαστήριο το 2020 (792 υποθέσεις) είναι επίσης χαμηλότερος από τον αντίστοιχο του 2019 (865 υποθέσεις), επισημαίνεται ωστόσο ότι είναι υψηλότερος από τον αριθμό των υποθέσεων που περατώθηκαν το 2017 και το 2018 (699 και 760 υποθέσεις αντιστοίχως), γεγονός το οποίο μαρτυρεί την αξιοθαύμαστη κινητοποίηση των Μελών και του προσωπικού του θεσμικού οργάνου προκειμένου να μη σταματήσει το τελευταίο να εκπληρώνει την αποστολή του, παρά την εξαιρετικά δυσμενή συγκυρία εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης. Όπως καθίσταται σαφές από το δεύτερο τμήμα του παρόντος κεφαλαίου, το Δικαστήριο συνέχισε, καθ' όλη τη διάρκεια του 2020, να νομολογεί σε ποικίλους και σημαντικούς τομείς όπως η προστασία των αξιών του κράτους δικαίου και των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών, η πολιτική ασύλου και μετανάστευσης, ο χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, η εσωτερική αγορά, η κοινωνική πολιτική, η προστασία του περιβάλλοντος και η προστασία των καταναλωτών.

Σημειωτέον, τέλος, ότι, παρά τις προαναφερθείσες αντιξοότητες, η μέση διάρκεια των διαδικασιών παρέμεινε και το 2020 πολύ κοντά στο εξαιρετικό επίπεδο του 2019 (14,4 μήνες), καθώς ανήλθε σε 15,4 μήνες, συνυπολογιζόμενων όλων των κατηγοριών υποθέσεων. Ειδικότερα, ο χρόνος εκδίκασης των υποθέσεων το 2020 ήταν, κατά μέσο όρο, 13,8 μήνες για τις αιτήσεις αναιρέσεως, 15,8 μήνες για τις προδικαστικές παραπομπές και 19,2 μήνες για τις ευθείες προσφυγές. Στις υποθέσεις επί των οποίων εφαρμόστηκε η επείγουσα προδικαστική διαδικασία, η μέση διάρκεια ήταν 3,9 μήνες, ενώ στις υποθέσεις που υποβλήθηκαν στην κρίση του τμήματος εγκρίσεως της εξετάσεως των αναιρέσεων η μέση διάρκεια ήταν 3,2 μήνες.

Νομολογία του Δικαστηρίου το 2020

I. Θεμελιώδη δικαιώματα

Στη διάρκεια του 2020 το Δικαστήριο κλήθηκε σε πολλές περιπτώσεις να αποφανθεί επί των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην έννομη τάξη της Ένωσης. Αρκετές από τις σχετικές υποθέσεις σταχυολογούνται σε αυτόν τον τίτλο της Έκθεσης Πεπραγμένων¹. Με τις αποφάσεις οι οποίες παρουσιάζονται υπό τον παρόντα τίτλο δόθηκαν σημαντικές διευκρινίσεις ως προς το περιεχόμενο ορισμένων δικαιωμάτων και αρχών που κατοχυρώνονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

1. Θρησκευτική ελευθερία

Η απόφαση *Veselības ministrija* (C-243/19, [EU:C:2020:872](#)) εκδόθηκε στις 29 Οκτωβρίου 2020 επί υποθέσεως στην οποία ο υιός του αναιρεσείοντος της κύριας δίκης έπρεπε να υποβληθεί σε εγχείρηση ανοικτής καρδιάς. Η εγχείρηση αυτή ήταν δυνατή στο κράτος μέλος ασφάλισης του τελευταίου, τη Λεττονία, πλην όμως δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς μετάγγιση αίματος. Ο αναιρεσείων της κύριας δίκης αντιτάχθηκε στη συγκεκριμένη θεραπευτική μέθοδο για τον λόγο ότι ήταν μάρτυρας του Ιεχωβά και ζήτησε, ως εκ τούτου, από το Nacionālais veselības dienests (εθνικό σύστημα υγείας, Λεττονία) να χορηγήσει έγκριση προκειμένου ο υιός του να τύχει προγραμματισμένης υγειονομικής περίθαλψης στην Πολωνία, όπου η εγχείρηση μπορούσε να γίνει χωρίς μετάγγιση αίματος. Δεδομένου ότι η αίτησή του απορρίφθηκε, ο αναιρεσείων της κύριας δίκης άσκησε προσφυγή κατά της απορριπτικής απόφασεως της υγειονομικής υπηρεσίας. Η προσφυγή απορρίφθηκε με πρωτόδικη απόφαση, η οποία επικυρώθηκε κατ'έφεση. Εν τω μεταξύ, ο υιός του αναιρεσείοντος της κύριας δίκης υποβλήθηκε σε καρδιοχειρουργική επέμβαση στην Πολωνία, χωρίς μετάγγιση αίματος.

Το Augstākā tiesa (Senāts) (Ανώτατο Δικαστήριο, Λεττονία), ενώπιον του οποίου ασκήθηκε αναίρεση, διερωτήθηκε αν οι λεττονικές υπηρεσίες υγείας μπορούσαν να αρνηθούν τη χορήγηση του εντύπου που επιτρέπει την κάλυψη των σχετικών δαπανών βάσει αποκλειστικώς ιατρικών κριτηρίων ή αν όφειλαν επίσης να λάβουν συναφώς υπόψη τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του αναιρεσείοντος της κύριας δίκης.

¹ Γίνεται αναφορά στις ακόλουθες αποφάσεις: απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, *Miasto Łowicz και Prokurator Generalny* (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-558/18 και C-563/18, [EU:C:2020:234](#)), καθώς και αποφάσεις της 16ης Ιουλίου 2020, *Inclusion Alliance for Europe κατά Επιτροπής* (C-378/16 P, [EU:C:2020:575](#)) και *ADR Center κατά Επιτροπής* (C-584/17 P, [EU:C:2020:576](#)), υπό τον τίτλο V «Μέσα ένδικης προστασίας βάσει του δικαίου της Ένωσης»· απόφαση της 18ης Ιουνίου 2020, *Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (Διαφάνεια των ενώσεων)* (C-78/18, [EU:C:2020:476](#)), υπό τον τίτλο VII «Ελευθερίες κυκλοφορίας»· απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, *Addis* (C-517/17, [EU:C:2020:579](#)), καθώς και απόφαση της 14ης Μαΐου 2020, *Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság* (C-924/19 PPU και C-925/19 PPU, [EU:C:2020:367](#)), υπό τον τίτλο VIII «Έλεγχος στα σύνορα, άσυλο και μετανάστευση»· απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2020, *Recorded Artists Actors Performers* (C-265/19, [EU:C:2020:677](#)), υπό τον τίτλο XIV «Προσέγγιση των νομοθεσιών»· απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2020, *Συμβούλιο κ.λπ. κατά K. Chrysostomides & Co. κ.λπ.* (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-597/18 P, C-598/18 P, C-603/18 P και C-604/18 P, [EU:C:2020:1028](#)), υπό τον τίτλο XVI «Οικονομική και νομισματική πολιτική»· απόφαση της 23ης Απριλίου 2020, *Associazione Avvocatura per i diritti LGBTI* (C-507/18, [EU:C:2020:289](#)), υπό τον τίτλο XVII «Κοινωνική πολιτική»· απόφαση της 25ης Ιουνίου 2020, *A κ.λπ. (Ανεμογεννήτριες σε Aalter και Nevele)* (C-24/19, [EU:C:2020:503](#)), υπό τον τίτλο XIX «Περιβάλλον»· απόφαση της 2ας Απριλίου 2020, *Ruska Federacija* (C-897/19 PPU, [EU:C:2020:262](#)), υπό τον τίτλο XX «Διεθνείς συμφωνίες»· απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2020, *Επιτροπή και Συμβούλιο κατά Carreras Sequeros κ.λπ.* (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-119/19 P και C-126/19 P, [EU:C:2020:676](#)), καθώς και απόφαση της 18ης Ιουνίου 2020, *Επιτροπή κατά RQ* (C-831/18 P, [EU:C:2020:481](#)), υπό τον τίτλο XXII «Υπαλληλικές υποθέσεις».

Ζητώντας να διευκρινιστεί αν συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης ένα σύστημα προηγούμενης εγκρίσεως όπως το επίμαχο, το αιτούν δικαστήριο απηύθυνε στο Δικαστήριο δύο προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία, αφενός, του άρθρου 20, παράγραφος 2, του κανονισμού 883/2004², το οποίο ορίζει υπό ποιες προϋποθέσεις το κράτος μέλος κατοικίας ενός ασφαλισμένου που ζητεί να επιτραπεί η μετάβασή του σε άλλο κράτος μέλος προκειμένου να τύχει ιατρικής περίθαλψης, υποχρεούται να χορηγήσει έγκριση και, κατά συνέπεια, να αναλάβει την κάλυψη των δαπανών υγείας που παρασχέθηκαν εντός του άλλου κράτους μέλους, καθώς και, αφετέρου, του άρθρου 8 της οδηγίας 2011/24³, το οποίο αφορά τα συστήματα προηγούμενης εγκρίσεως για την επιστροφή των εξόδων διασυννοσηριακής υγειονομικής περίθαλψης, σε συνδυασμό με το άρθρο 21, παράγραφος 1, του Χάρτη, το οποίο απαγορεύει, μεταξύ άλλων, κάθε διάκριση λόγω θρησκείας.

Το Δικαστήριο έκρινε, πρώτον, ότι το άρθρο 20, παράγραφος 2, του κανονισμού 883/2004, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 21, παράγραφος 1, του Χάρτη, δεν απαγορεύει στο κράτος μέλος κατοικίας του ασφαλισμένου να αρνηθεί να του χορηγήσει την προβλεπόμενη από το άρθρο 20, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού έγκριση όταν είναι διαθέσιμη στο κράτος μέλος αυτό νοσοκομειακή περίθαλψη της οποίας η αποτελεσματικότητα από ιατρική άποψη είναι αναμφισβήτητη, πλην όμως οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του ασφαλισμένου εναντιώνονται στη χρησιμοποιούμενη μέθοδο θεραπείας.

Ειδικότερα, το Δικαστήριο διαπίστωσε, μεταξύ άλλων, ότι η άρνηση χορήγησης της προβλεπόμενης από τον κανονισμό 883/2004 προηγούμενης εγκρίσεως εισάγει διαφορετική μεταχείριση στηριζόμενη εμμέσως στη θρησκεία ή τις θρησκευτικές πεποιθήσεις. Πράγματι, οι ασθενείς οι οποίοι υποβάλλονται σε ιατρική επέμβαση με μετάγγιση αίματος εισπράττουν το αντίστοιχο κόστος που καλύπτεται από την κοινωνική ασφάλιση του κράτους μέλους κατοικίας, ενώ εκείνοι οι οποίοι, για θρησκευτικούς λόγους, αποφασίζουν να μην υποβληθούν σε μια τέτοια επέμβαση στο συγκεκριμένο κράτος μέλος και να προσφύγουν, σε άλλο κράτος μέλος, σε θεραπεία που δεν έρχεται σε σύγκρουση με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις τους, δεν τυγχάνουν τέτοιας κάλυψης του κόστους αυτού εντός του πρώτου κράτους μέλους.

Η διαφορετική αυτή μεταχείριση δικαιολογείται, όμως, εφόσον στηρίζεται σε αντικειμενικό και εύλογο κριτήριο και είναι ανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό. Το Δικαστήριο έκρινε ότι τούτο συνέβαινε εν προκειμένω. Παρατήρησε κατ' αρχάς ότι, στην περίπτωση κατά την οποία παροχές σε είδος που χορηγούνται εντός άλλου κράτους μέλους συνεπάγονται δαπάνες υψηλότερες από εκείνες οι οποίες συνδέονται με τις παροχές που θα είχαν χορηγηθεί εντός του κράτους μέλους κατοικίας του ασφαλισμένου, η υποχρέωση απόδοσης των δαπανών στο ακέραιο μπορεί να συνεπάγεται επιπλέον έξοδα για το τελευταίο κράτος μέλος. Ακολούθως, διαπίστωσε ότι, αν ο αρμόδιος φορέας ήταν υποχρεωμένος να συνεκτιμά τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του ασφαλισμένου, τέτοιου είδους επιπλέον έξοδα θα μπορούσαν, λόγω της αδυναμίας πρόβλεψής τους και της πιθανής έκτασής τους, να θέσουν σε κίνδυνο την προστασία της οικονομικής σταθερότητας του συστήματος ασφάλισης υγείας του κράτους μέλους ασφάλισης, η οποία συνιστά θεμιτό σκοπό αναγνωριζόμενο από το δίκαιο της Ένωσης.

Το Δικαστήριο συνήγαγε εντεύθεν ότι, ελλείψει συστήματος προηγούμενης εγκρίσεως βάσει αποκλειστικώς ιατρικών κριτηρίων, το κράτος μέλος ασφάλισης θα ήταν εκτεθειμένο σε πρόσθετη οικονομική επιβάρυνση, η οποία δύσκολα θα μπορούσε να προβλεφθεί και θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την οικονομική

² Κανονισμός (ΕΚ) 883/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας (ΕΕ 2004, L 166, σ. 1, και διορθωτικό ΕΕ 2004, L 200, σ. 1).

³ Οδηγία 2011/24/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2011, περί εφαρμογής των δικαιωμάτων των ασθενών στο πλαίσιο της διασυννοσηριακής υγειονομικής περίθαλψης (ΕΕ 2011, L 88, σ. 45).

σταθερότητα του εθνικού του συστήματος ασφάλισης υγείας. Κατά συνέπεια, η μη συνεκτίμηση των θρησκευτικών πεποιθήσεων του ενδιαφερομένου παρίσταται ως μέτρο το οποίο δικαιολογείται υπό το πρίσμα του προαναφερθέντος σκοπού και ανταποκρίνεται στην επιταγή της αναλογικότητας.

Το Δικαστήριο έκρινε, δεύτερον, ότι το άρθρο 8, παράγραφοι 5 και 6, στοιχείο δ', της οδηγίας 2011/24, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 21, παράγραφος 1, του Χάρτη, απαγορεύει στο κράτος μέλος ασφάλισης ενός ασθενούς να αρνηθεί να του χορηγήσει την προβλεπόμενη από το άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής έγκριση, όταν είναι διαθέσιμη στο κράτος μέλος κατοικίας νοσοκομειακή περίθαλψη της οποίας η αποτελεσματικότητα από ιατρική άποψη είναι αναμφισβήτητη, πλην όμως οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του ατόμου αυτού εναντιώνονται στη χρησιμοποιούμενη μέθοδο θεραπείας. Δεν θα ίσχυε το ίδιο αν η άρνηση αυτή δικαιολογούνταν αντικειμενικά από θεμιτό σκοπό συνιστάμενο στη διαφύλαξη των δυνατοτήτων του συστήματος υγείας ή της διατήρησης ικανού ιατρικού δυναμικού στο κράτος μέλος ασφάλισης και αν συνιστούσε πρόσφορο και αναγκαίο μέσο για την επίτευξη του σκοπού αυτού, όπερ απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε, κατ' αρχάς, ότι η Λεττονική Κυβέρνηση δεν μπορούσε να επικαλεστεί τον σκοπό της προστασίας της οικονομικής σταθερότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης προκειμένου να δικαιολογήσει την άρνηση χορήγησης της προβλεπόμενης στο άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2011/24 εγκρίσεως υπό περιστάσεις όπως αυτές της κύριας δίκης. Πράγματι, το σύστημα απόδοσης δαπανών το οποίο θεσπίζει ο κανονισμός 883/2004 διαφέρει από το σύστημα της οδηγίας 2011/24, δεδομένου ότι η απόδοση η οποία προβλέπεται από την οδηγία, αφενός, υπολογίζεται βάσει των τιμών που ισχύουν για την υγειονομική περίθαλψη εντός του κράτους μέλους ασφάλισης και, αφετέρου, δεν υπερβαίνει το πραγματικό κόστος της παρεχόμενης υγειονομικής περίθαλψης όταν το κόστος της περίθαλψης που παρέχεται εντός του κράτους μέλους υποδοχής είναι χαμηλότερο από το κόστος της περίθαλψης που παρέχεται εντός του κράτους μέλους ασφάλισης. Λαμβανομένου υπόψη του διττού αυτού ορίου, το σύστημα υγείας του κράτους μέλους ασφάλισης δεν είναι δυνατόν να εκτεθεί σε κίνδυνο επιπλέον δαπανών συνδεδόμενο με την κάλυψη του κόστους της διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης και το κράτος μέλος αυτό δεν θα επιβαρυνθεί, κατ' αρχήν, με πρόσθετη οικονομική επιβάρυνση στην περίπτωση διασυνοριακής περίθαλψης.

Όσον αφορά, εν συνεχεία, τον θεμιτό σκοπό της διαφύλαξης των δυνατοτήτων του συστήματος υγείας ή της διατήρησης ικανού ιατρικού δυναμικού, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι η άρνηση χορήγησης της προβλεπόμενης στο άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2011/24 προηγούμενης εγκρίσεως, για τον λόγο ότι δεν πληρούνται οι απαιτήσεις των παραγράφων 5 και 6 του ίδιου άρθρου, εισάγει διαφορετική μεταχείριση στηριζόμενη εμμέσως στη θρησκεία. Διευκρίνισε δε ότι, προκειμένου να εκτιμήσει αν η διαφορετική αυτή μεταχείριση είναι ανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει να εξετάσει αν η συνεκτίμηση των θρησκευτικών πεποιθήσεων των ασθενών, κατά την εφαρμογή του άρθρου 8, παράγραφοι 5 και 6, της οδηγίας 2011/24, μπορεί να ενέχει κίνδυνο για τον σχεδιασμό της νοσοκομειακής περίθαλψης στο κράτος μέλος ασφάλισης.

Με την απόφαση **Centraal Israëlitisch Consistorie van België κ.λπ.** (C-336/19, [EU:C:2020:31](#)), η οποία εκδόθηκε στις 17 Δεκεμβρίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφάνθηκε επί υποθέσεως σχετικής με διάταγμα της Περιφέρειας της Φλάνδρας (Βέλγιο) της 7ης Ιουλίου 2017, περί τροποποίησης του νόμου για την προστασία και την καλή μεταχείριση των ζώων, όσον αφορά τις επιτρεπόμενες μεθόδους σφαγής των ζώων, με το οποίο απαγορεύτηκε η σφαγή ζώων χωρίς προηγούμενη αναισθητοποίηση, συμπεριλαμβανομένων των σφαγών που προβλέπονται από λατρευτικούς τύπους. Στο πλαίσιο της λατρευτικού τύπου σφαγής, το διάταγμα αυτό προβλέπει την εφαρμογή αναστρέψιμης αναισθητοποίησης που δεν επιφέρει τον θάνατο του ζώου.

Διάφορες εβραϊκές και μουσουλμανικές ενώσεις, μεταξύ άλλων, προσέβαλαν το διάταγμα ζητώντας την ολική ή μερική ακύρωσή του. Κατ' αυτές, το επίμαχο διάταγμα, καθόσον δεν επιτρέπει στους εβραίους και μουσουλμάνους πιστούς να προμηθεύονται κρέας προερχόμενο από ζώα που έχουν σφαγεί σύμφωνα με τις αντίστοιχες θρησκευτικές επιταγές, οι οποίες αντιτίθενται στην τεχνική της αναστρέψιμης αναισθητοποίησης, παραβιάζει τον κανονισμό 1099/2009 ⁴ και, ως εκ τούτου, εμποδίζει τους πιστούς αυτούς να ασκούν τη θρησκεία τους.

Στο πλαίσιο αυτό, το Grondwettelijk Hof (Συνταγματικό Δικαστήριο, Βέλγιο) αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ζητώντας να διευκρινιστεί, κυρίως, αν το δίκαιο της Ένωσης αντιτίθεται σε ρύθμιση κράτους μέλους η οποία επιβάλλει, στο πλαίσιο της λατρευτικού τύπου σφαγής, αναστρέψιμη διαδικασία αναισθητοποίησης που δεν μπορεί να επιφέρει τον θάνατο του ζώου.

Αυτή ήταν η τρίτη φορά ⁵ που το Δικαστήριο κλήθηκε να σταθμίσει, αφενός, τη θρησκευτική ελευθερία, την οποία εγγυάται το άρθρο 10 του Χάρτη, και, αφετέρου, την καλή διαβίωση των ζώων, όπως αυτή κατοχυρώνεται με το άρθρο 13 ΣΛΕΕ και εξειδικεύεται με τον κανονισμό 1099/2009.

Το Δικαστήριο επισήμανε, κατ' αρχάς, ότι η αρχή της αναισθητοποίησης του ζώου πριν από τη θανάτωσή του, την οποία καθιερώνει ο κανονισμός 1099/2009, ανταποκρίνεται στον πρωταρχικό σκοπό της προστασίας της καλής μεταχείρισης των ζώων, την επίτευξη του οποίου επιδιώκει ο κανονισμός αυτός. Μολονότι δε ο εν λόγω κανονισμός ⁶ δέχεται την τέλεση λατρευτικού τύπου σφαγής, στο πλαίσιο της οποίας το ζώο ενδεχομένως θανατώνεται χωρίς προηγούμενη αναισθητοποίηση, εντούτοις η σφαγή αυτού του είδους επιτρέπεται στην Ένωση μόνον κατ' εξαίρεση και αποκλειστικώς προκειμένου να διασφαλιστεί ο σεβασμός της θρησκευτικής ελευθερίας. Επιπλέον, τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν εθνικούς κανόνες που να εξασφαλίζουν πιο ενισχυμένη προστασία των ζώων κατά τη θανάτωσή τους, σε σχέση με τους κανόνες οι οποίοι περιλαμβάνονται στον ως άνω κανονισμό αναφορικά με τη λατρευτικού τύπου σφαγή ⁷. Επομένως, στον κανονισμό αποτυπώνεται η επιταγή κατά την οποία η Ένωση και τα κράτη μέλη λαμβάνουν πλήρως υπόψη τους τις απαιτήσεις καλής μεταχείρισης των ζώων, τηρώντας ταυτοχρόνως τις διατάξεις και τα έθιμα των κρατών μελών που αφορούν ιδίως τους λατρευτικούς τύπους. Εντούτοις, ο κανονισμός δεν προβαίνει ο ίδιος στον αναγκαίο συμβιβασμό μεταξύ της καλής μεταχείρισης των ζώων και της ελευθερίας εκδήλωσης του θρησκεύματος, αλλά θέτει μόνο το πλαίσιο για τον συμβιβασμό των δύο αυτών αρχών, στον οποίο οφείλουν να προβαίνουν τα κράτη μέλη.

Επομένως, ο κανονισμός 1099/2009 δεν αποκλείει τη δυνατότητα των κρατών μελών να επιβάλουν υποχρέωση αναισθητοποίησης πριν από τη θανάτωση των ζώων, η οποία να ισχύει και στο πλαίσιο σφαγής τελούμενης βάσει λατρευτικών τύπων, υπό την προϋπόθεση πάντως ότι, όταν κάνουν χρήση αυτής της δυνατότητας, τα κράτη μέλη σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται με τον Χάρτη.

Όσον αφορά ειδικότερα το ζήτημα του αν το επίμαχο διάταγμα σέβεται αυτά τα θεμελιώδη δικαιώματα, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η λατρευτικού τύπου σφαγή εμπίπτει στην ελευθερία εκδήλωσης του θρησκεύματος, την οποία εγγυάται το άρθρο 10, παράγραφος 1, του Χάρτη. Επιβάλλοντας, στο πλαίσιο

⁴ Κανονισμός (ΕΚ) 1099/2009 του Συμβουλίου, της 24ης Σεπτεμβρίου 2009, για την προστασία των ζώων κατά τη θανάτωσή τους (ΕΕ 2009, L 303, σ. 1).

⁵ Μετά τις αποφάσεις της 29ης Μαΐου 2018, *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen κ.λπ.* (C-426/16, [EU:C:2018:335](#)), και της 26ης Φεβρουαρίου 2019, *Œuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs* (C 497/17, [EU:C:2019:137](#)).

⁶ Άρθρο 4, παράγραφος 4, του κανονισμού 1099/2009.

⁷ Άρθρο 26, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', του κανονισμού 1099/2009.

της λατρευτικού τύπου σφαγής, υποχρέωση αναστρέψιμης αναισθητοποίησης, σε αντίθεση με τις θρησκευτικές επιταγές των εβραίων και των μουσουλμάνων πιστών, το επίμαχο διάταγμα συνεπάγεται περιορισμό της ασκήσεως του δικαιώματος στην ελευθερία εκδήλωσης του θρησκευμάτος τους.

Προκειμένου να εκτιμήσει αν ο περιορισμός αυτός επιτρέπεται, το Δικαστήριο κατ' αρχάς διαπίστωσε ότι η απορρέουσα από το επίμαχο διάταγμα επέμβαση στην ελευθερία εκδήλωσης του θρησκευμάτος προβλέπεται όντως από τον νόμο και, επιπλέον, σέβεται το βασικό περιεχόμενο του άρθρου 10 του Χάρτη, δεδομένου ότι περιορίζεται σε μία πτυχή της ειδικής λατρευτικής πράξης της σφαγής, χωρίς αντιθέτως να απαγορεύει αυτή καθαυτήν τη λατρευτικού τύπου σφαγή.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η επέμβαση αυτή ανταποκρίνεται σε σκοπό γενικού συμφέροντος ο οποίος αναγνωρίζεται από την Ένωση και συνίσταται στην προαγωγή της καλής διαβίωσης των ζώων.

Στο πλαίσιο της εξέτασης της αναλογικότητας του περιορισμού, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα μέτρα που προβλέπει το επίμαχο διάταγμα καθιστούν δυνατή την εξασφάλιση μιας δίκαιης εξισορρόπησης μεταξύ της σημασίας που αποδίδεται στην καλή μεταχείριση των ζώων και της ελευθερίας εκδήλωσης του θρησκευμάτος των εβραίων και των μουσουλμάνων πιστών. Πιο συγκεκριμένα, διαπίστωσε, πρώτον, ότι η υποχρέωση αναισθητοποίησης είναι κατάλληλη για την επίτευξη του σκοπού της προαγωγής της καλής μεταχείρισης των ζώων. Δεύτερον, ως προς την αναγκαιότητα της επέμβασης, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε να αναγνωρίσει σε κάθε κράτος μέλος ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως στο πλαίσιο του συμβιβασμού της προστασίας της καλής μεταχείρισης των ζώων κατά τη θανάτωσή τους, αφενός, και του σεβασμού της ελευθερίας εκδήλωσης του θρησκευμάτος, αφετέρου. Πράγματι, οι επιστήμονες έχουν συναινέσει στη διαπίστωση ότι η προηγούμενη αναισθητοποίηση αποτελεί το βέλτιστο μέσο για τη μείωση της ταλαιπωρίας του ζώου κατά τη θανάτωσή του. Τρίτον, όσον αφορά την αναλογικότητα της επέμβασης αυτής, το Δικαστήριο παρατήρησε, κατ' αρχάς, ότι ο Φλαμανδός νομοθέτης στηρίχθηκε σε επιστημονικές έρευνες και ότι θέλησε να προκρίνει τη χρήση της πλέον σύγχρονης από τις επιτρεπόμενες μεθόδους θανάτωσης. Επισήμανε, στη συνέχεια, ότι η δράση του νομοθέτη αυτού εντάσσεται σε ένα εξελισσόμενο κοινωνικό και δικαιοδικό πλαίσιο, το οποίο χαρακτηρίζεται από μια αυξανόμενη ευαισθητοποίηση σε σχέση με τα ζητήματα της καλής διαβίωσης των ζώων. Τέλος, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το επίμαχο διάταγμα ούτε απαγορεύει ούτε εμποδίζει τη θέση σε κυκλοφορία προϊόντων ζωικής προέλευσης παραχθέντων από ζώα που εσφάγησαν στο πλαίσιο λατρευτικών τύπων, στην περίπτωση που τα προϊόντα αυτά προέρχονται από άλλο κράτος μέλος ή από τρίτη χώρα.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο κανονισμός 1099/2009, ερμηνευόμενος υπό το πρίσμα του άρθρου 13 ΣΛΕΕ και του άρθρου 10, παράγραφος 1, του Χάρτη, δεν αντιτίθεται σε ρύθμιση κράτους μέλους η οποία επιβάλλει, στο πλαίσιο της λατρευτικού τύπου σφαγής, υποχρέωση εφαρμογής αναστρέψιμης διαδικασίας αναισθητοποίησης που δεν μπορεί να επιφέρει τον θάνατο του ζώου.

Κατά τα λοιπά, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε το κύρος του κανονισμού 1099/2009 ⁸ υπό το πρίσμα των αρχών της ισότητας, της απαγόρευσης των διακρίσεων και της πολιτιστικής, θρησκευτικής και γλωσσικής πολυμορφίας, όπως κατοχυρώνονται με τον Χάρτη ⁹. Πράγματι, δεν προσκρούει στις αρχές αυτές το γεγονός ότι ο κανονισμός επιτρέπει στα κράτη μέλη να λαμβάνουν μέτρα όπως η υποχρεωτική αναισθητοποίηση

⁸ Ιδίως του άρθρου 26, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', το οποίο αφορά τη δυνατότητα των κρατών μελών να θεσπίζουν εθνικούς κανόνες που αποσκοπούν να εξασφαλίσουν ευρύτερη προστασία των ζώων όσον αφορά τη σφαγή στο πλαίσιο λατρευτικών τύπων.

⁹ Άρθρα 20, 21 και 22 του Χάρτη, αντιστοίχως.

για τη θανάτωση ζώων στο πλαίσιο της λατρευτικού τύπου σφαγής, αλλά δεν περιέχει καμία παρόμοια διάταξη ως προς τη θανάτωση ζώων στο πλαίσιο των κυνηγετικών και αλιευτικών δραστηριοτήτων ή κατά τη διάρκεια πολιτιστικών ή αθλητικών εκδηλώσεων.

Το Δικαστήριο διευκρίνισε επ' αυτού ότι οι πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις έχουν, το πολύ, ως αποτέλεσμα μια αμελητέα παραγωγή κρέατος η οποία είναι επουσιώδης από οικονομική άποψη. Κατά συνέπεια, μια τέτοια εκδήλωση δεν μπορεί ευλόγως να λογιστεί ως δραστηριότητα παραγωγής τροφίμων, όπερ δικαιολογεί τη διαφορετική μεταχείρισή της σε σχέση με τη σφαγή. Το Δικαστήριο συνήγαγε το ίδιο συμπέρασμα όσον αφορά τις κυνηγετικές δραστηριότητες και τις δραστηριότητες ερασιτεχνικής αλιείας. Πράγματι, οι δραστηριότητες αυτές ασκούνται σε πλαίσιο στο οποίο οι συνθήκες θανάτωσης είναι πολύ διαφορετικές από εκείνες που ισχύουν για τη θανάτωση των εκτρεφόμενων ζώων.

2. Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και πρόσβασης σε αμερόληπτο δικαστήριο

Δύο αποφάσεις είναι αξιοσημείωτες υπό τον παρόντα τίτλο, συγκεκριμένα η διάταξη ασφαλιστικών μέτρων η οποία εκδόθηκε στο πλαίσιο υποθέσεως που αφορούσε τις συνέπειες των δικαστικών μεταρρυθμίσεων στην Πολωνία ¹⁰, καθώς και η απόφαση η οποία εκδόθηκε στο πλαίσιο διαδικασίας που διέπει την ανταλλαγή πληροφοριών κατόπιν αιτήματος, σε φορολογικές υποθέσεις ¹¹.

Στις 8 Απριλίου 2020, με τη διάταξη επί της υποθέσεως ασφαλιστικών μέτρων **Επιτροπή κατά Πολωνίας** (C-791/19 R, [EU:C:2020:277](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου διέταξε τη Δημοκρατία της Πολωνίας, αφενός, να αναστείλει αμέσως την εφαρμογή των εθνικών διατάξεων στις οποίες στηριζόταν η αρμοδιότητα του πειθαρχικού τμήματος του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία) να εκδικάζει πειθαρχικές υποθέσεις που αφορούν δικαστές και, αφετέρου, να μη διαβιβάσει τις υποθέσεις οι οποίες εκκρεμούσαν ενώπιον του πειθαρχικού τμήματος σε δικαστικό σχηματισμό που δεν πληροί τις απαιτήσεις περί ανεξαρτησίας οι οποίες καθορίστηκαν, ειδικότερα, με την απόφαση Α. Κ. κ.λπ. ¹². Η αίτηση ασφαλιστικών

¹⁰ Επιπλέον, είναι αξιοσημείωτες δύο αποφάσεις που εκδόθηκαν από το Δικαστήριο στην ίδια θεματική: η απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, **Miasto Łowicz και Prokurator Generalny** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-558/18 και C-563/18, [EU:C:2020:234](#)), υπό τον τίτλο V.4 «Προδικαστική παραπομπή», και η απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2020, **Openbaar Ministerie ("Ανεξαρτησία της δικαστικής αρχής έκδοσης)** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-354/20 PPU και C-412/20 PPU, [EU:C:2020:1033](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο X.I «Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης».

¹¹ Χρήζουν επίσης μνείας, υπό τον τίτλο αυτό, οι ακόλουθες αποφάσεις: απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, **Επανεξέταση Simpson κατά Συμβουλίου και ΗG κατά Επιτροπής** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-542/18 RX-II και C-543/18 RX-II, [EU:C:2020:232](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XXII.1 «Διαδικασία διορισμού των δικαστών του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης» απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, **Τσεχική Δημοκρατία κατά Επιτροπής** (C-575/18 P, [EU:C:2020:530](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο IV «Προϋπολογισμός και επιδοτήσεις της Ένωσης» και αφορά τις προϋποθέσεις πρόσβασης των κρατών μελών σε αποτελεσματική δικαστική προστασία, σε περίπτωση διαφοράς σχετικά με την έκταση της δημοσιονομικής ευθύνης τους βάσει του δικαίου της Ένωσης στον τομέα των ιδίων πόρων της Ένωσης: απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, **ADR Center κατά Επιτροπής** (C-584/17 P, [EU:C:2020:576](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο V.3 «Προσφυγή ακυρώσεως» και αφορά το κατά πόσον συμβιβάζεται με την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας η νομολογία του Γενικού Δικαστηρίου κατά την οποία ο δικαστής της Ένωσης, όταν επιλαμβάνεται προσφυγής ακυρώσεως κατά αποφάσεως που συνιστά εκτελεστό τίτλο και έχει εκδοθεί δυνάμει αρμοδιότητας που δεν ερείδεται στη συμβατική σχέση μεταξύ των συμβαλλομένων μερών, πρέπει να περιορίζει την εξέτασή του μόνο στους λόγους ακυρώσεως με τους οποίους αμφισβητείται η νομιμότητα της πράξεως αυτής: απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 2020, **Minister van Buitenlandse Zaken** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-225/19 και C-226/19, [EU:C:2020:951](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο VIII.3 «Μεταναστευτική πολιτική: αιτήσεις χορήγησης θεωρήσεως» και διευκρινίζει ποια χαρακτηριστικά πρέπει να έχουν, υπό το πρίσμα του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής, οι προσφυγές κατά των αποφάσεων περί μη χορήγησης θεωρήσεως.

¹² Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Νοεμβρίου 2019, **Α. Κ. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου)** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-585/18, C-624/18 και C-625/18, [EU:C:2019:982](#)).

μέτρων είχε υποβληθεί στο πλαίσιο προσφυγής που άσκησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Οκτώβριο του 2019, ζητώντας να διαπιστωθεί ότι η Πολωνία, θεσπίζοντας νέο πειθαρχικό καθεστώς των δικαστών του Ανωτάτου Δικαστηρίου και των τακτικών δικαστηρίων, είχε παραβεί τις υποχρεώσεις τις οποίες υπέχει από τις διατάξεις του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ ¹³, σε συνδυασμό με τις διατάξεις του άρθρου 267, δεύτερο και τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ ¹⁴.

Βάσει του νέου αυτού καθεστώτος, το οποίο θεσπίστηκε το 2017, το συσταθέν στο Ανώτατο Δικαστήριο πειθαρχικό τμήμα είναι αρμόδιο να εκδικάζει πειθαρχικές υποθέσεις που αφορούν τους δικαστές του ίδιου του Ανωτάτου Δικαστηρίου και, κατ'έφεση, εκείνες που αφορούν τους δικαστές των τακτικών δικαστηρίων. Κατά την Επιτροπή ¹⁵, το εν λόγω καθεστώς δεν διασφαλίζει την ανεξαρτησία και την αμεροληψία του πειθαρχικού τμήματος, καθώς αυτό απαρτίζεται αποκλειστικά από δικαστές επιλεγόμενους από το Krajowa Rada Sądownictwa (Εθνικό Δικαστικό Συμβούλιο, στο εξής: KRS), του οποίου τα δεκαπέντε μέλη είναι δικαστές που εκλέγονται από την πολωνική Κάτω Βουλή, ενώ πριν από τη μεταρρύθμιση του 2017 εκλέγονταν από τους συναδέλφους τους. Κατόπιν της έκδοσης της αποφάσεως Α. Κ. ¹⁶, το τμήμα εργατικών διαφορών και διαφορών κοινωνικής ασφάλισης του Ανωτάτου Δικαστηρίου έκρινε, με τις αποφάσεις της 5ης Δεκεμβρίου 2019 και της 15ης Ιανουαρίου 2020 επί των υποθέσεων που αφορούσε η προαναφερθείσα απόφαση του Δικαστηρίου, ότι το πειθαρχικό τμήμα, λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών σύστασής του, του εύρους των εξουσιών του, της σύνθεσής του και της ανάμειξης του KRS στη συγκρότησή του, δεν μπορεί να θεωρηθεί δικαστήριο ούτε κατά το δίκαιο της Ένωσης ούτε κατά το πολωνικό δίκαιο. Παρά ταύτα, το πειθαρχικό τμήμα εξακολούθησε να ασκεί τα δικαιοδοτικά καθήκοντά του.

Πρώτον, πριν εξετάσει επί της ουσίας την υποβληθείσα από την Επιτροπή αίτηση προσωρινών μέτρων, το Δικαστήριο απέρριψε την ένσταση απαραδέκτου που προέβαλε η Δημοκρατία της Πολωνίας. Ειδικότερα, όσον αφορά την αρμοδιότητά του να διατάξει τα επίμαχα προσωρινά μέτρα, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, μολονότι η οργάνωση της δικαιοσύνης εντός των κρατών μελών εμπίπτει στην αρμοδιότητά τους, εντούτοις, κατά την άσκηση της αρμοδιότητας αυτής, τα κράτη μέλη οφείλουν να τηρούν τις υποχρεώσεις που υπέχουν από το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, από το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο επισήμανε ότι με τη διάταξη αυτή, η οποία συγκεκριμενοποιεί την αξία του κράτους δικαίου, ανατίθεται στα εθνικά δικαστήρια και στο Δικαστήριο η διασφάλιση της πλήρους εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης σε όλα τα κράτη μέλη και της ένδικης προστασίας των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το δίκαιο αυτό. Αφού υπογράμμισε εκ νέου την πρωταρχική σημασία που έχει

13| Η διάταξη αυτή ορίζει ότι «[τ]α κράτη μέλη προβλέπουν τα ένδικα βοηθήματα και μέσα που είναι αναγκαία για να διασφαλίζεται η πραγματική δικαστική προστασία στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης».

14| Η διάταξη αυτή προβλέπει την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να αποφαινεται επί προδικαστικών ερωτημάτων. Κατά το δεύτερο και τρίτο εδάφιο του εν λόγω άρθρου, «[δ]ικαστήριο κράτους μέλους, ενώπιον του οποίου ανακύπτει τέτοιο ζήτημα, δύναται, αν κρίνει ότι απόφαση επί του ζητήματος είναι αναγκαία για την έκδοση της δικής του αποφάσεως, να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο για να αποφανθεί επ' αυτού».

Δικαστήριο κράτους μέλους ενώπιον του οποίου ανακύπτει τέτοιο ζήτημα σε εκκρεμή υπόθεση και του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου, οφείλει να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο».

15| Υποστηριζόμενη από το Βέλγιο, τη Δανία, τις Κάτω Χώρες, τη Φινλανδία και τη Σουηδία.

16| Στην απόφαση αυτή, το Δικαστήριο διαπίστωσε, μεταξύ άλλων, ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν επιτρέπει διαφορές σχετικές με την εφαρμογή του δικαίου αυτού «να εμπίπτουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα οργάνου που δεν αποτελεί ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο [...]. Τούτο συμβαίνει οσάκις οι αντικειμενικές συνθήκες της συστάσεως του οικείου οργάνου και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματά του, καθώς και ο τρόπος διορισμού των μελών του, δύνανται να προκαλέσουν στους πολίτες εύλογες αμφιβολίες ως προς τη στεγανότητα του οργάνου αυτού έναντι εξωτερικών στοιχείων, ειδικότερα δε έναντι της άμεσης ή έμμεσης ασκήσεως επιρροής εκ μέρους της νομοθετικής και της εκτελεστικής εξουσίας, και ως προς την ουδετερότητά του έναντι των αντιπαράθετων συμφερόντων και, ως εκ τούτου, δύνανται να έχουν ως αποτέλεσμα να μη δίδει το εν λόγω όργανο εντύπωση ανεξαρτησίας ή αμεροληψίας, στοιχείο που μπορεί να θίξει την εμπιστοσύνη την οποία πρέπει να εμπνέει η δικαιοσύνη στους πολίτες στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας».

η διαφύλαξη της ανεξαρτησίας των δικαιοδοτικών οργάνων για τη διασφάλιση της προστασίας αυτής, το Δικαστήριο τόνισε ότι απόκειται, κατά συνέπεια, σε κάθε κράτος μέλος να διασφαλίζει ότι το πειθαρχικό καθεστώς που ισχύει για τους δικαστές των εθνικών δικαστηρίων, τα οποία εντάσσονται στο εθνικό σύστημα ενδίκων βοηθημάτων και μέσων στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης, συνάδει με την αρχή της ανεξαρτησίας των δικαστών. Πρέπει, επομένως, να διασφαλίζεται ιδίως ότι οι αποφάσεις οι οποίες εκδίδονται στο πλαίσιο των πειθαρχικών διαδικασιών που κινούνται κατά των δικαστών των ως άνω δικαστηρίων ελέγχονται από όργανο το οποίο παρέχει το ίδιο τα συμφυή με την αποτελεσματική δικαστική προστασία εγγύα, όπως το εγγύο της ανεξαρτησίας. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο αναγνώρισε την αρμοδιότητά του, στο πλαίσιο προσφυγής λόγω παραβάσεως με την οποία αμφισβητείται ο συμβατός χαρακτήρας με το δίκαιο της Ένωσης των εθνικών διατάξεων που αφορούν το πειθαρχικό καθεστώς των δικαστών οι οποίοι καλούνται να αποφανθούν επί ζητημάτων απομμένων του δικαίου της Ένωσης, να διατάσσει προσωρινά μέτρα για την αναστολή της εφαρμογής των διατάξεων αυτών.

Δεύτερον, όσον αφορά την επί της ουσίας εξέταση της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων, το Δικαστήριο υπενθύμισε τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να διαταχθεί προσωρινό μέτρο από τον δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων. Ειδικότερα, πρέπει να αποδειχθεί ότι η λήψη τέτοιου είδους μέτρου δικαιολογείται εκ πρώτης όψεως βάσει των προβαλλομένων πραγματικών και νομικών ισχυρισμών (*fumus boni juris*) και ότι το μέτρο αυτό είναι επείγον, υπό την έννοια ότι είναι αναγκαίο, προκειμένου να αποτραπεί σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία των συμφερόντων του αιτούντος, να διαταχθεί και να παραγάγει τα αποτελέσματά του πριν από την έκδοση της αποφάσεως επί της κύριας υπόθεσης. Ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων προβαίνει επίσης, κατά περίπτωση, σε στάθμιση των εμπλεκόμενων συμφερόντων.

Σε σχέση με την προϋπόθεση της ύπαρξης *fumus boni juris*, το Δικαστήριο υπογράμμισε κατ' αρχάς ότι αυτή πληρούται εφόσον ένας τουλάχιστον από τους λόγους που προβάλλει ο αιτών τη λήψη προσωρινών μέτρων διάδικος προς στήριξη της κύριας προσφυγής του δεν στερείται, εκ πρώτης όψεως, σοβαρού ερείσματος. Εν προκειμένω, χωρίς να αποφανθεί επί του βασίμου των επιχειρημάτων που προέβαλαν οι διάδικοι στο πλαίσιο της προσφυγής λόγω παραβάσεως, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, λαμβανομένων υπόψη των πραγματικών στοιχείων που επικαλέστηκε η Επιτροπή και των ερμηνευτικών στοιχείων που παρασχέθησαν, μεταξύ άλλων, με την απόφαση της 24ης Ιουνίου 2019, *Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία του Ανωτάτου Δικαστηρίου)* ¹⁷, και την απόφαση Α. Κ. κ.λπ., τα επιχειρήματα περί μη διασφάλισης της ανεξαρτησίας και της αμεροληψίας του πειθαρχικού τμήματος, τα οποία προβλήθηκαν στο πλαίσιο της προσφυγής λόγω παραβάσεως, δεν στερούνται, εκ πρώτης όψεως, σοβαρού ερείσματος.

Σε σχέση με την προϋπόθεση του επείγοντος χαρακτήρα, το Δικαστήριο έκρινε ότι αυτή πληρούνταν εν προκειμένω. Πράγματι, η προοπτική και μόνο να διατρέξουν οι δικαστές του Ανωτάτου Δικαστηρίου και των τακτικών δικαστηρίων τον κίνδυνο μιας πειθαρχικής διαδικασίας, στο πλαίσιο της οποίας μπορεί να επιληφθεί της υποθέσεως όργανο του οποίου η ανεξαρτησία δεν διασφαλίζεται, δύναται να επηρεάσει την ανεξαρτησία τους και, κατ' επέκταση, την αποτελεσματική ένδικη προστασία των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης. Το Δικαστήριο συνήγαγε εξ αυτού ότι η εφαρμογή των επίμαχων εθνικών διατάξεων, με τις οποίες ανατίθεται σε όργανο του οποίου η ανεξαρτησία δεν μπορεί να διασφαλιστεί η αρμοδιότητα να αποφαινεται επί πειθαρχικών υποθέσεων που αφορούν τους ως άνω δικαστές, μπορεί να προκαλέσει σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία στην έννομη τάξη της Ένωσης.

Τέλος, το Δικαστήριο προέβη σε στάθμιση των εμπλεκόμενων συμφερόντων. Προκειμένου να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η στάθμιση αυτή συνηγορεί υπέρ της λήψης των προσωρινών μέτρων που ζήτησε η Επιτροπή, επισήμανε, μεταξύ άλλων, ότι η λήψη των μέτρων αυτών δεν θα επιφέρει τη διάλυση του

¹⁷ Απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Ιουνίου 2019, *Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία του Ανωτάτου Δικαστηρίου)* (C-619/18, EU:C:2019:531).

πειθαρχικού τμήματος, αλλά μόνο την προσωρινή αναστολή της δραστηριότητάς του έως την έκδοση της οριστικής αποφάσεως. Εξάλλου, εκτίμησε ότι, στο μέτρο που η λήψη των εν λόγω μέτρων συνεπάγεται ότι η εκδίκαση των εκκρεμών ενώπιον του πειθαρχικού τμήματος υποθέσεων θα πρέπει να ανασταλεί έως την έκδοση της οριστικής αποφάσεως, η ζημία λόγω της αναστολής της εκδικάσεως των οικείων υποθέσεων για τους πειθαρχικά διωκόμενους πολίτες είναι μικρότερη από εκείνην που θα προέκυπτε από την εξέτασή τους από όργανο του οποίου η έλλειψη ανεξαρτησίας και αμεροληψίας δεν μπορεί, εκ πρώτης όψεως, να αποκλειστεί.

Στην απόφαση **Λουξεμβουργιανό Δημόσιο (Δικαίωμα προσφυγής κατά αιτήματος παροχής πληροφοριών στον φορολογικό τομέα)** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-245/19 και C-246/19, [EU:C:2020:795](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφάνθηκε στις 6 Οκτωβρίου 2020 επί δύο υποθέσεων στις οποίες ο διευθυντής της υπηρεσίας άμεσης φορολογίας του Λουξεμβούργου, ανταποκρινόμενος σε δύο αιτήματα ανταλλαγής πληροφοριών της ισπανικής φορολογικής αρχής στο πλαίσιο έρευνας για την F. C., φυσικό πρόσωπο με κατοικία στην Ισπανία, απηύθυνε στην εταιρία Β καθώς και στην τράπεζα Α αποφάσεις με τις οποίες τις διέτασσε να κοινοποιήσουν ορισμένες πληροφορίες σχετικά με τους τραπεζικούς λογαριασμούς και τα χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία των οποίων η F. C. ήταν δικαιούχος ή ωφελούμενη, καθώς και σχετικά με διάφορες νομικές, τραπεζικές, χρηματοπιστωτικές ή, γενικότερα, οικονομικές πράξεις στις οποίες ενδέχεται να έχει προβεί η F. C. ή τρίτα πρόσωπα που ενεργούσαν για λογαριασμό της ή προς το συμφέρον της.

Δυνάμει της λουξεμβουργιανής νομοθεσίας σχετικά με τη διαδικασία που εφαρμόζεται για την κατόπιν αιτήματος ανταλλαγή πληροφοριών στον τομέα της φορολογίας, τέτοιες αποφάσεις με τις οποίες διατάσσεται η παροχή πληροφοριών δεν μπορούσαν, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών, να προσβληθούν με προσφυγή. Εντούτοις, οι εταιρίες Β, C και D, καθώς και η F. C. άσκησαν προσφυγή ενώπιον του διοικητικού πρωτοδικείου Λουξεμβούργου με αίτημα, κυρίως, τη μεταρρύθμιση των ως άνω αποφάσεων και, επικουρικής, την ακύρωσή τους. Το διοικητικό πρωτοδικείο έκρινε εαυτό αρμόδιο να εκδικάσει τις προσφυγές, εκτιμώντας ότι η λουξεμβουργιανή νομοθεσία δεν ήταν σύμφωνη προς το άρθρο 47 του Χάρτη, το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής υπέρ παντός προσώπου του οποίου προσβλήθηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, και ότι η νομοθεσία αυτή έπρεπε, ως εκ τούτου, να μείνει ανεφάρμοστη. Επί της ουσίας, το διοικητικό πρωτοδικείο ακύρωσε εν μέρει τις αποφάσεις με τις οποίες διατασσόταν η παροχή πληροφοριών, κρίνοντας ότι ορισμένες από τις ζητηθείσες πληροφορίες δεν είχαν, κατά πάσα πιθανότητα, σημασία.

Το Λουξεμβουργιανό Δημόσιο άσκησε έφεση κατά των αποφάσεων αυτών ενώπιον του Cour administrative (διοικητικού εφετείου, Λουξεμβούργο), το οποίο αποφάσισε να υποβάλει ερώτημα στο Δικαστήριο, μεταξύ άλλων, σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 47 του Χάρτη. Το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε, κατόπιν τούτου, ερώτημα για το εάν το άρθρο αυτό αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία στερεί από τον κάτοχο ορισμένων πληροφοριών (όπως είναι η εταιρία Β), από φορολογούμενο για τον οποίον διεξάγεται φορολογική έρευνα (όπως είναι η F. C.) και από τρίτα πρόσωπα τα οποία αφορούν οι πληροφορίες αυτές (όπως είναι οι εταιρίες C και D) τη δυνατότητα ασκήσεως ευθείας προσφυγής κατά αποφάσεως με την οποία διατάσσεται η παροχή πληροφοριών. Εξάλλου, το αιτούν δικαστήριο διερωτήθηκε ως προς το περιεχόμενο της δυνατότητας την οποία παρέχει η οδηγία 2011/16¹⁸ στα κράτη μέλη να ανταλλάσσουν πληροφορίες υπό την προϋπόθεση ότι οι πληροφορίες αυτές, «κατά πάσα πιθανότητα, έχουν σημασία» για τη Διοίκηση και για την επιβολή της εθνικής φορολογικής νομοθεσίας.

¹⁸ Οδηγία 2011/16/ΕΕ του Συμβουλίου, της 15ης Φεβρουαρίου 2011, σχετικά με τη διοικητική συνεργασία στον τομέα της φορολογίας και με την κατάργηση της οδηγίας 77/799/ΕΟΚ (ΕΕ 2011, L 64, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2014/107/ΕΕ του Συμβουλίου, της 9ης Δεκεμβρίου 2014 (ΕΕ 2014, L 359, σ. 1).

Με την απόφασή του το Δικαστήριο αποφάνθηκε, κατά πρώτον, ότι το άρθρο 47 του Χάρτη, σε συνδυασμό με τα άρθρα του 7 και 8 (τα οποία κατοχυρώνουν, αντιστοίχως, το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα) καθώς και με το άρθρο του 52, παράγραφος 1 (το οποίο επιτρέπει, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, την επιβολή περιορισμών στην άσκηση ορισμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων):

- αντιτίθεται σε νομοθεσία κράτους μέλους με την οποία η προβλεπόμενη από την οδηγία 2011/16 διαδικασία ανταλλαγής πληροφοριών κατόπιν σχετικού αιτήματος τίθεται σε εφαρμογή με τέτοιον τρόπο ώστε η απόφαση με την οποία η αρμόδια αρχή του κράτους μέλους αυτού υποχρεώνει ένα πρόσωπο που κατέχει ορισμένες πληροφορίες να της παράσχει τις πληροφορίες αυτές, προκειμένου η ίδια να ανταποκριθεί σε αίτημα ανταλλαγής πληροφοριών προερχόμενο από την αρμόδια αρχή άλλου κράτους μέλους, δεν μπορεί να προσβληθεί με προσφυγή από το πρόσωπο αυτό, αλλά
- δεν αντιτίθεται σε μια τέτοια νομοθεσία η οποία αποκλείει τη δυνατότητα ασκήσεως προσφυγής κατά της αποφάσεως από τον φορολογούμενο για τον οποίο διεξάγεται η έρευνα στο πλαίσιο της οποίας υποβλήθηκε το εν λόγω αίτημα, καθώς και από τρίτα πρόσωπα τα οποία αφορούν οι οικείες πληροφορίες.

Αφού διαπίστωσε ότι ο Χάρτης είχε εφαρμογή, δεδομένου ότι η επίμαχη στις κύριες δίκες εθνική νομοθεσία θέτει σε εφαρμογή το δίκαιο της Ένωσης, το Δικαστήριο επισήμανε όσον αφορά, πρώτον, το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής, ότι η προστασία των φυσικών και νομικών προσώπων έναντι αυθαίρετων ή δυσανάλογα επαχθών επεμβάσεων της δημόσιας εξουσίας στη σφαίρα της ιδιωτικής δραστηριότητάς τους συνιστά γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης και ότι νομικό πρόσωπο που είναι αποδέκτης αποφάσεως με την οποία διατάσσεται να παράσχει πληροφορίες στη φορολογική αρχή δύναται να επικαλεστεί την ως άνω προστασία προκειμένου να προσβάλει τη σχετική απόφαση δικαστικώς.

Ωστόσο, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η άσκηση του δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής μπορεί να περιοριστεί, ελλείψει σχετικής ρυθμίσεως της Ένωσης, από εθνική νομοθεσία, εάν πληρούνται οι προϋποθέσεις που ορίζονται στο άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη. Η διάταξη αυτή απαιτεί μεταξύ άλλων να γίνεται σεβαστό το βασικό περιεχόμενο των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των ελευθεριών τα οποία εγγυάται ο Χάρτης.

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι το βασικό περιεχόμενο του δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων στοιχείων, τη δυνατότητα πρόσβασης, από τον φορέα του δικαιώματος αυτού, σε αρμόδιο δικαστήριο προκειμένου να διασφαλιστεί ο σεβασμός των δικαιωμάτων τα οποία το δίκαιο της Ένωσης κατοχυρώνει υπέρ αυτού και να εξεταστούν, προς τούτο, όλα τα πραγματικά και νομικά ζητήματα σχετικά με τη διαφορά της οποίας έχει επιληφθεί το δικαστήριο. Περαιτέρω, για την πρόσβαση σε ένα τέτοιο δικαστήριο, δεν μπορεί να απαιτείται από τον ενδιαφερόμενο να παραβιάσει κανόνα δικαίου ή νομική υποχρέωση και να υποστεί την κύρωση την οποία επισύρει η παράβαση αυτή. Το Δικαστήριο διαπίστωσε όμως ότι, δυνάμει της εφαρμοστέας εν προκειμένω εθνικής νομοθεσίας, μόνον εάν ο αποδέκτης αποφάσεως με την οποία διατάσσεται η παροχή πληροφοριών δεν τηρήσει την απόφαση αυτή και υποστεί εν συνεχεία κύρωση για τον λόγο αυτόν έχει τη δυνατότητα να προσβάλει παρεμπιπτόντως την εν λόγω απόφαση, στο πλαίσιο προσφυγής την οποία έχει το δικαίωμα να ασκήσει κατά μιας τέτοιας κυρώσεως. Συνεπώς, μια τέτοια εθνική νομοθεσία δεν συνάδει με το άρθρο 47 και το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, ερμηνευόμενα από κοινού.

Όσον αφορά, δεύτερον, το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής του φορολογούμενου για τον οποίο διεξάγεται έρευνα στο πλαίσιο της οποίας εκδόθηκε απόφαση με την οποία διατάσσεται η παροχή πληροφοριών, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο φορολογούμενος αυτός είναι, ως φυσικό πρόσωπο, φορέας του δικαιώματος στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη, και του δικαιώματος προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο

του 8, και ότι η κοινοποίηση πληροφοριών που το αφορούν σε δημόσια αρχή ενδέχεται να προσβάλλει τα δικαιώματα αυτά, όπερ επιβάλλει την αναγνώριση στον ενδιαφερόμενο του δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής.

Το Δικαστήριο προσέθεσε, εντούτοις, ότι η απαίτηση περί σεβασμού του βασικού περιεχομένου του δικαιώματος αυτού δεν συνεπάγεται ότι ο φορολογούμενος διαθέτει άμεσο ένδικο βοήθημα το οποίο αποσκοπεί, κυρίως, την αμφισβήτηση συγκεκριμένου μέτρου, εφόσον υφίστανται, ούτως ή άλλως, ενώπιον των διαφόρων αρμόδιων εθνικών δικαστηρίων, ένα ή περισσότερα μέσα ένδικης προστασίας που του παρέχουν τη δυνατότητα να επιτύχει, παρεμπιπτόντως, τον δικαστικό έλεγχο του μέτρου αυτού, χωρίς να απαιτείται προς τούτο να εκτεθεί στον κίνδυνο να υποστεί κύρωση σε περίπτωση μη τήρησης του μέτρου. Ελλείψει άμεσου ένδικου βοηθήματος κατά αποφάσεως με την οποία διατάσσεται η παροχή πληροφοριών, ο φορολογούμενος πρέπει να έχει δικαίωμα προσφυγής κατά της διορθωτικής αποφάσεως που εκδίδεται κατά το πέρας της έρευνας και, στο πλαίσιο αυτό, να έχει τη δυνατότητα να προσβάλει, παρεμπιπτόντως, την πρώτη από τις αποφάσεις αυτές, καθώς και να αμφισβητήσει τις προϋποθέσεις λήψεως και χρήσεως των αποδεικτικών στοιχείων που συνελέγησαν χάρη σε αυτήν.

Εξάλλου, το Δικαστήριο επισήμανε ότι μια τέτοια νομοθεσία, αφενός, ανταποκρίνεται σε αναγνωριζόμενο από την Ένωση σκοπό γενικού ενδιαφέροντος, ο οποίος συνίσταται στην καταπολέμηση της διεθνούς φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής μέσω της ενίσχυσης της συνεργασίας μεταξύ των αρμόδιων εθνικών αρχών στον τομέα αυτόν, και, αφετέρου, είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας.

Όσον αφορά, τρίτον, την κατάσταση των τρίτων τους οποίους αφορούν οι οικείες πληροφορίες, το Δικαστήριο έκρινε, κατά τρόπο ανάλογο, ότι η άσκηση του δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής το οποίο πρέπει να έχουν αυτοί οι τρίτοι, στην περίπτωση αποφάσεως με την οποία διατάσσεται η παροχή πληροφοριών η οποία θα μπορούσε να προσβάλει το δικαίωμά τους στην προστασία από αυθαίρετες ή δυσανάλογα επαχθείς παρεμβάσεις της δημόσιας αρχής στη σφαίρα της ιδιωτικής τους δραστηριότητας, μπορεί να περιοριστεί από εθνική νομοθεσία που αποκλείει την άσκηση ευθείας προσφυγής κατά μιας τέτοιας αποφάσεως, υπό την προϋπόθεση ότι οι τρίτοι διαθέτουν, ούτως ή άλλως, τη δυνατότητα ασκήσεως ενδίκων βοηθημάτων, όπως η αγωγή αποζημιώσεως, προκειμένου να επιτύχουν τον ουσιαστικό σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο έκρινε ότι μια απόφαση με την οποία η αρμόδια αρχή κράτους μέλους υποχρεώνει τον κάτοχο ορισμένων πληροφοριών να της παράσχει τις πληροφορίες αυτές, προκειμένου η ίδια να ανταποκριθεί σε αίτημα ανταλλαγής πληροφοριών, πρέπει να θεωρείται ότι αφορά πληροφορίες που, «κατά πάσα πιθανότητα, έχουν σημασία», κατά την έννοια της οδηγίας 2011/16, εφόσον αναφέρει την ταυτότητα του προσώπου που κατέχει τις οικείες πληροφορίες, την ταυτότητα του φορολογουμένου για τον οποίον διεξάγεται η έρευνα στο πλαίσιο της οποίας υποβλήθηκε το αίτημα ανταλλαγής πληροφοριών και την περίοδο που καταλαμβάνει η έρευνα αυτή, και εφόσον αφορά συμβάσεις, τιμολογήσεις και πληρωμές, οι οποίες, ενώ δεν καθορίζονται με ακρίβεια, προσδιορίζονται βάσει υποκειμενικών, χρονικών και ουσιαστικών κριτηρίων κατ' εφαρμογήν των οποίων προκύπτει η σύνδεσή τους με την έρευνα και τον φορολογούμενο για τον οποίον διεξάγεται η έρευνα. Πράγματι, αυτός ο συνδυασμός κριτηρίων αρκεί προκειμένου να θεωρηθεί ότι οι ζητηθείσες πληροφορίες δεν φαίνεται, προδήλως, να στερούνται οποιασδήποτε προβλέψιμης συνάφειας και, επομένως, δεν απαιτείται ο ακριβέστερος προσδιορισμός τους.

3. Ελευθερία των τεχνών και των επιστημών, δικαίωμα στην εκπαίδευση και την επιχειρηματική ελευθερία

Με την απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020, *Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (Τριτοβάθμια εκπαίδευση)* (C-66/18, [EU:C:2020:792](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου διαπίστωσε, μεταξύ άλλων, ότι η Ουγγαρία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τα άρθρα 13, 14, παράγραφος 3, και 16 του Χάρτη, τα οποία αφορούν την ακαδημαϊκή ελευθερία, την ελευθερία ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και την επιχειρηματική ελευθερία, αντιστοίχως, καθόσον θέσπισε διατάξεις που επιβάλλουν στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα ως προϋπόθεση για να ασκήσουν, εντός της ουγγρικής επικράτειας, δραστηριότητα παροχής υπηρεσιών διδασκαλίας που οδηγεί στην απόκτηση τίτλου σπουδών, να έχει προηγηθεί διεθνής συμφωνία η οποία να δεσμεύει την Ουγγαρία και το κράτος της έδρας του ενδιαφερόμενου εκπαιδευτικού ιδρύματος, καθώς και προϋπόθεση να παρέχουν αυτά υπηρεσίες διδασκαλίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση του κράτους της έδρας τους.

Το Δικαστήριο διευκρίνισε επ' αυτού, κατ' αρχάς, ότι η Ουγγαρία δεσμευόταν από τον Χάρτη όσον αφορά τις επίδικες διατάξεις, εφόσον τόσο η εκτέλεση των υποχρεώσεων τις οποίες υπέχει η Ουγγαρία από διεθνή συμφωνία που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του δικαίου της Ένωσης, όπως η Γενική Συμφωνία για τις συναλλαγές στον τομέα των υπηρεσιών (στο εξής: GATS)¹⁹, όσο και οι προβαλλόμενοι, εις μάτην, ως δικαιολογημένοι περιορισμοί τους οποίους επιφέρουν οι ίδιες διατάξεις στις θεμελιώδεις ελευθερίες, συνιστούν «εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης», κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη.

Εξετάζοντας εν συνεχεία το περιεχόμενο των εγγυήσεων που παρέχουν οι προαναφερθείσες διατάξεις του Χάρτη, το Δικαστήριο υπογράμμισε, αναφορικά με την άσκηση της δραστηριότητας των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, ότι η ακαδημαϊκή ελευθερία δεν έχει αποκλειστικώς ατομική διάσταση, στον βαθμό που συναρτάται με την ελευθερία της έκφρασης και, πιο συγκεκριμένα, στον τομέα της έρευνας, με την ελεύθερη επικοινωνία, την ελεύθερη έρευνα και την ελεύθερη διάδοση των πορισμάτων που προκύπτουν από αυτήν, αλλά έχει επίσης θεσμική και διαρθρωτική διάσταση, η οποία βρίσκει την έκφρασή της στην αυτονομία των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι τα επίδικα μέτρα μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο την ακαδημαϊκή δραστηριότητα των αλλοδαπών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην Ουγγαρία και, ως εκ τούτου, να στερήσουν από το αντίστοιχο πανεπιστημιακό προσωπικό την αυτόνομη υποδομή που είναι αναγκαία για τη διεξαγωγή των επιστημονικών τους ερευνών και για την άσκηση των παιδαγωγικών τους δραστηριοτήτων, όπερ σήμαινε ότι τα εν λόγω μέτρα ήταν ικανά να περιορίσουν την ακαδημαϊκή ελευθερία η οποία προστατεύεται στο άρθρο 13 του Χάρτη. Εξάλλου, η ίδρυση τέτοιων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων καλύπτεται από τα άρθρα 14, παράγραφος 3, και 16 του Χάρτη και, για λόγους ανάλογους με εκείνους που μόλις προεκτέθηκαν, τα επίδικα μέτρα συνιστούν επέμβαση στα δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται στις ως άνω διατάξεις. Δεδομένου ότι οι επεμβάσεις αυτές δεν κρίνονται δικαιολογημένες βάσει του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Ουγγαρία παρέβη τις προαναφερθείσες διατάξεις του Χάρτη.

4. Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Στον τομέα της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέδωσε τρεις ιδιαιτέρως σημαντικές αποφάσεις. Στην πρώτη απόφαση αντικείμενο της υποθέσεως ήταν η διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από την Ευρωπαϊκή Ένωση προς τις

¹⁹⁾ Οι συγκεκριμένες πτυχές της αποφάσεως αυτής παρουσιάζονται υπό τον τίτλο XX «Διεθνείς συμφωνίες».

Ηνωμένες Πολιτείες. Επιπλέον, δύο ακόμη αποφάσεις αφορούν τα όρια που επιβάλλονται σε σχέση με τη διατήρηση και την πρόσβαση σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, στο πλαίσιο της διαφύλαξης της εθνικής ασφάλειας και της καταπολέμησης του σοβαρού εγκλήματος και της τρομοκρατίας.

Στην απόφαση **Facebook Ireland και Schrems** (C-311/18, [EU:C:2020:559](#)), η οποία εκδόθηκε στις 16 Ιουλίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε το ζήτημα του ικανοποιητικού επιπέδου προστασίας που πρέπει να διασφαλίζεται σε περίπτωση διαβίβασης δεδομένων προς τρίτη χώρα, καθώς και το ζήτημα των υποχρεώσεων που υπέχουν οι εποπτικές αρχές στο πλαίσιο της διαβίβασης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από την Ευρωπαϊκή Ένωση προς τις Ηνωμένες Πολιτείες. Το Δικαστήριο εξέτασε επίσης αν η προστασία που παρέχεται από την ασπίδα προστασίας της ιδιωτικής ζωής Ευρωπαϊκής Ένωσης-Ηνωμένων Πολιτειών συνάδει με τις απαιτήσεις προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων (στο εξής: ΓΚΠΔ) ²⁰ ορίζει ότι η διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προς τρίτη χώρα επιτρέπεται, κατ' αρχήν, μόνον εάν η επίμαχη τρίτη χώρα εξασφαλίζει ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας αυτών των δεδομένων. Κατά τον ως άνω κανονισμό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μπορεί να αποφανθεί ότι μια τρίτη χώρα εξασφαλίζει, μέσω της εσωτερικής της νομοθεσίας ή των διεθνών δεσμεύσεων που έχει αναλάβει, ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας ²¹. Ελλείψει τέτοιας «αποφάσεως επάρκειας», η διαβίβαση μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνον εφόσον ο εγκατεστημένος στην Ένωση εξαγωγέας δεδομένων παρέχει κατάλληλες εγγυήσεις, οι οποίες είναι δυνατόν να απορρέουν, μεταξύ άλλων, από τυποποιημένες ρήτρες προστασίας δεδομένων που θεσπίζονται από την Επιτροπή, και εφόσον τα υποκείμενα των δεδομένων διαθέτουν εκτελεστά δικαιώματα και αποτελεσματικά μέσα έννομης προστασίας ²². Εξάλλου, ο ΓΚΠΔ ορίζει επακριβώς υπό ποιες προϋποθέσεις μια τέτοια διαβίβαση μπορεί να πραγματοποιηθεί ελλείψει αποφάσεως επάρκειας ή κατάλληλων εγγυήσεων ²³.

Ο Maximillian Schrems, Αυστριακός υπήκοος και κάτοικος Αυστρίας, είναι χρήστης του Facebook από το 2008. Τα προσωπικά δεδομένα του M. Schrems, όπως και των λοιπών χρηστών που κατοικούν εντός της Ένωσης, διαβιβάζονται εν όλω ή εν μέρει από τη Facebook Ireland σε διακομιστές που ανήκουν στη Facebook Inc. και είναι εγκατεστημένοι στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου τα δεδομένα αυτά υπόκεινται σε επεξεργασία. Ο M. Schrems υπέβαλε καταγγελία στην ιρλανδική αρχή ελέγχου ζητώντας, κατ' ουσίαν, να απαγορευθούν οι διαβιβάσεις αυτές. Υποστήριξε ότι το δίκαιο και οι πρακτικές των Ηνωμένων Πολιτειών δεν προσέφεραν επαρκή προστασία έναντι της πρόσβασης των δημοσίων αρχών της χώρας αυτής στα δεδομένα που διαβιβάζονται εκεί. Η καταγγελία του απορρίφθηκε, με την αιτιολογία, ειδικότερα, ότι η Επιτροπή είχε διαπιστώσει, με την απόφασή της 2000/520 ²⁴ (γνωστή και ως απόφαση «ασφαλούς λιμένα») ότι οι Ηνωμένες

20| Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1).

21| Άρθρο 45 του ΓΚΠΔ.

22| Άρθρο 46, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, στοιχείο γ', του ΓΚΠΔ.

23| Άρθρο 49 του ΓΚΠΔ.

24| Απόφαση 2000/520/ΕΚ της Επιτροπής, της 26ης Ιουλίου 2000, βάσει της οδηγίας 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την επάρκεια της προστασίας που παρέχεται από τις αρχές ασφαλούς λιμένα για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και τις συναφείς συχνές ερωτήσεις που εκδίδονται από το Υπουργείο Εμπορίου των ΗΠΑ (ΕΕ 2000, L 215, σ. 7).

Πολιτείες εξασφάλιζαν ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας. Με την απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2015, την οποία εξέδωσε επί προδικαστικής παραπομπής του High Court (ανώτερου δικαστηρίου, Ιρλανδία), το Δικαστήριο έκρινε την απόφαση εκείνη της Επιτροπής ανίσχυρη (στο εξής: απόφαση Schrems I) ²⁵.

Κατόπιν της αποφάσεως *Schrems I* και της συνακόλουθης ακύρωσης, από το ιρλανδικό δικαστήριο, της απορριπτικής αποφάσεως επί της καταγγελίας του M. Schrems, η ιρλανδική αρχή ελέγχου τον κάλεσε να αναδιατυπώσει την καταγγελία του λαμβανομένης υπόψη της κήρυξης της αποφάσεως 2000/520 ως ανίσχυρης από το Δικαστήριο. Στην αναδιατυπωμένη καταγγελία του ο M. Schrems ισχυρίστηκε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν προσφέρουν επαρκή προστασία των δεδομένων που διαβιβάζονται εκεί. Ζήτησε να ανασταλούν ή να απαγορευθούν, στο μέλλον, οι διαβιβάσεις δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από την Ένωση προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, τις οποίες η Facebook Ireland πραγματοποιεί πλέον βάσει των τυποποιημένων ρητρών προστασίας που περιλαμβάνονται στο παράρτημα της αποφάσεως 2010/87 ²⁶. Εκτιμώντας ότι η έκβαση της καταγγελίας του M. Schrems εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από το κύρος της αποφάσεως 2010/87, η ιρλανδική αρχή ελέγχου κίνησε διαδικασία ενώπιον του High Court (ανώτερου δικαστηρίου) προκειμένου αυτό να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως. Ενώ είχε ήδη κινηθεί η διαδικασία αυτή, η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση 2016/1250 σχετικά με την επάρκεια της προστασίας που παρέχεται από την ασπίδα προστασίας της ιδιωτικής ζωής Ευρωπαϊκής Ένωσης-Ηνωμένων Πολιτειών ²⁷ (γνωστή και ως απόφαση «ασπίδα προστασίας της ιδιωτικής ζωής»).

Με την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε από το Δικαστήριο διευκρινίσεις ως προς το κατά πόσον ο ΓΚΠΔ έχει εφαρμογή επί των διαβιβάσεων προσωπικών δεδομένων οι οποίες στηρίζονται στις τυποποιημένες ρήτρες προστασίας που περιλαμβάνονται στην απόφαση 2010/87, ως προς το επίπεδο προστασίας το οποίο απαιτείται βάσει του εν λόγω κανονισμού στην περίπτωση τέτοιας διαβίβασης και ως προς τις υποχρεώσεις που υπέχουν οι αρχές ελέγχου στο πλαίσιο αυτό. Επιπλέον, το High Court (ανώτερο δικαστήριο) θέτει το ζήτημα του κύρους τόσο της αποφάσεως 2010/87 όσο και της αποφάσεως 2016/1250.

Το Δικαστήριο έκρινε, κατ' αρχάς, ότι το δίκαιο της Ένωσης, και ειδικότερα ο ΓΚΠΔ, έχει εφαρμογή στη διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα η οποία πραγματοποιείται για εμπορικούς σκοπούς από οικονομικό φορέα εγκατεστημένο σε κράτος μέλος προς άλλον οικονομικό φορέα εγκατεστημένο σε τρίτη χώρα, ακόμη και αν, είτε κατά τη διάρκεια είτε κατόπιν της διαβίβασης αυτής, τα δεδομένα ενδέχεται να υποστούν επεξεργασία από τις αρχές της αντίστοιχης τρίτης χώρας για λόγους δημόσιας ασφάλειας, εθνικής άμυνας και ασφάλειας του κράτους. Προσέθεσε δε ότι αυτού του είδους η επεξεργασία από τις αρχές τρίτης χώρας δεν συνεπάγεται ότι η διαβίβαση πρέπει να εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού.

Όσον αφορά το απαιτούμενο επίπεδο προστασίας στο πλαίσιο μιας τέτοιας διαβίβασης, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι οι απαιτήσεις που προβλέπονται συναφώς από τις διατάξεις του ΓΚΠΔ και συνίστανται στην ύπαρξη κατάλληλων εγγυήσεων, εκτελεστών δικαιωμάτων και αποτελεσματικών μέσων έννομης προστασίας έχουν την έννοια ότι τα άτομα των οποίων τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα διαβιβάζονται

25] Απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Οκτωβρίου 2015, *Schrems* (C-362/14, [EU:C:2015:650](#)).

26] Απόφαση 2010/87/ΕΕ της Επιτροπής, της 5ης Φεβρουαρίου 2010, σχετικά με τις τυποποιημένες συμβατικές ρήτρες για τη διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε εκτελούντες επεξεργασία εγκατεστημένους σε τρίτες χώρες βάσει της οδηγίας 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ 2010, L 39, σ. 5), όπως τροποποιήθηκε με την εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2016/2297 της Επιτροπής, της 16ης Δεκεμβρίου 2016 (ΕΕ 2016, L 344, σ. 100).

27] Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2016/1250 της Επιτροπής, της 12ης Ιουλίου 2016, βάσει της οδηγίας 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την επάρκεια της προστασίας που παρέχεται από την ασπίδα προστασίας της ιδιωτικής ζωής ΕΕ-ΗΠΑ (ΕΕ 2016, L 207, σ. 1).

προς τρίτη χώρα βάσει τυποποιημένων ρητρών προστασίας πρέπει να απολαύουν επιπέδου προστασίας ουσιαστικά ισοδύναμου με εκείνο που εγγυάται εντός της Ένωσης ο ως άνω κανονισμός, σε συνδυασμό με τον Χάρτη. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι κατά την αξιολόγηση αυτού του επιπέδου προστασίας πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τόσο οι συμβατικοί όροι που έχουν συμφωνηθεί μεταξύ του εγκατεστημένου στην Ένωση υπευθύνου της επεξεργασίας και του εγκατεστημένου στην οικεία τρίτη χώρα αποδέκτη της διαβίβασης όσο και, σε σχέση με την ενδεχόμενη πρόσβαση των δημοσίων αρχών της εν λόγω τρίτης αυτής χώρας στα δεδομένα τα οποία διαβιβάζονται κατ' αυτόν τον τρόπο, τα κρίσιμα στοιχεία του νομικού συστήματος της συγκεκριμένης χώρας.

Όσον αφορά τις υποχρεώσεις που υπέχουν οι αρχές ελέγχου στο πλαίσιο μιας τέτοιας διαβίβασης, το Δικαστήριο έκρινε ότι, εάν δεν υφίσταται απόφαση επάρκειας εκδοθείσα εγκύρως από την Επιτροπή, οι αρχές αυτές υποχρεούνται να αναστέλλουν ή να απαγορεύουν τη διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προς τρίτη χώρα, σε περίπτωση που εκτιμούν, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της διαβίβασης, ότι οι τυποποιημένες ρήτρες προστασίας δεδομένων δεν τηρούνται ή δεν είναι δυνατόν να τηρηθούν στην επίμαχη τρίτη χώρα και ότι η απαιτούμενη από το δίκαιο της Ένωσης προστασία των διαβιβαζόμενων δεδομένων δεν μπορεί να διασφαλιστεί με άλλα μέσα, εφόσον ο εγκατεστημένος στην Ένωση εξαγωγέας δεν έχει αναστείλει ή τερματίζει ο ίδιος τη διαβίβαση.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξέτασε το κύρος της απόφασης 2010/87. Κατά το Δικαστήριο, το κύρος της απόφασης αυτής δεν θίγεται απλώς και μόνον επειδή οι εκεί περιεχόμενες τυποποιημένες ρήτρες προστασίας δεν δεσμεύουν, λόγω του συμβατικού τους χαρακτήρα, τις αρχές της τρίτης χώρας προς την οποία θα μπορούσαν να διαβιβαστούν τα δεδομένα. Αντιθέτως, το κύρος της εν λόγω απόφασης εξαρτάται από το αν αυτή περιλαμβάνει αποτελεσματικούς μηχανισμούς που να διασφαλίζουν, στην πράξη, ότι τηρείται το απαιτούμενο από το δίκαιο της Ένωσης επίπεδο προστασίας και ότι οι διαβιβάσεις δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα βάσει τέτοιων ρητρών αναστέλλονται ή απαγορεύονται σε περίπτωση παραβάσεως των τυποποιημένων ρητρών προστασίας ή αδυναμίας τήρησής τους. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η απόφαση 2010/87 προβλέπει τέτοιους μηχανισμούς. Επ' αυτού, υπογράμμισε ιδίως ότι η προαναφερθείσα απόφαση, αφενός, ιδρύει υποχρέωση του εξαγωγέα των δεδομένων και του αποδέκτη της διαβίβασης να ελέγχουν εκ των προτέρων ότι το απαιτούμενο επίπεδο προστασίας τηρείται στην οικεία τρίτη χώρα και, αφετέρου, επιβάλλει στον αποδέκτη της διαβίβασης την υποχρέωση να ενημερώνει τον εξαγωγέα των δεδομένων σε περίπτωση τυχόν αδυναμίας του να συμμορφωθεί με τις τυποποιημένες ρήτρες προστασίας, οπότε ο εξαγωγέας αυτός οφείλει να αναστείλει τη διαβίβαση δεδομένων και/ή να καταγγείλει τη σύμβαση την οποία έχει συνάψει με τον αποδέκτη.

Τέλος, το Δικαστήριο εξέτασε το κύρος της απόφασης 2016/1250 υπό το πρίσμα των απαιτήσεων που απορρέουν από τον ΓΚΠΔ, σε συνδυασμό με τις διατάξεις του Χάρτη οι οποίες εγγυώνται τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η ως άνω απόφαση, όπως και η απόφαση 2000/520, καθιερώνει την υπεροχή των απαιτήσεων που συνδέονται με την εθνική ασφάλεια, με το δημόσιο συμφέρον και με την τήρηση της αμερικανικής νομοθεσίας, καθιστώντας έτσι δυνατές τις επεμβάσεις στα θεμελιώδη δικαιώματα των ατόμων των οποίων τα δεδομένα διαβιβάζονται προς τη συγκεκριμένη τρίτη χώρα. Κατά το Δικαστήριο, οι περιορισμοί της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα οι οποίοι απορρέουν από την εσωτερική κανονιστική ρύθμιση των Ηνωμένων Πολιτειών σχετικά με την πρόσβαση των αμερικανικών δημοσίων αρχών σε δεδομένα διαβιβαζόμενα από την Ένωση προς τις Ηνωμένες Πολιτείες και με την εκ μέρους τους χρήση τέτοιων δεδομένων, περιορισμοί που αξιολογήθηκαν από την Επιτροπή στην απόφαση 2016/1250, δεν οριοθετούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να ανταποκρίνονται σε απαιτήσεις ουσιαστικά ισοδύναμες με εκείνες τις οποίες επιβάλλει, κατά το δίκαιο της Ένωσης, η αρχή της αναλογικότητας, αφού τα προγράμματα παρακολούθησης που στηρίζονται στην κανονιστική αυτή ρύθμιση δεν περιορίζονται στο απολύτως αναγκαίο. Βασιζόμενο στις διαπιστώσεις οι οποίες περιέχονται στην ίδια την απόφαση 2016/1250, το Δικαστήριο τόνισε ότι, σε σχέση με ορισμένα προγράμματα παρακολούθησης, ουδόλως προκύπτει από την εν λόγω κανονιστική ρύθμιση η ύπαρξη

περιορισμών στην εξουσιοδότηση που παρέχεται για την εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών, όπως δεν προκύπτει ούτε η ύπαρξη εγγυήσεων για τους μη Αμερικανούς πολίτες τους οποίους αφορούν εν δυνάμει τα σχετικά προγράμματα. Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι η προαναφερθείσα κανονιστική ρύθμιση θέτει μεν απαιτήσεις τις οποίες οι αμερικανικές αρχές οφείλουν να τηρούν κατά την εφαρμογή των οικείων προγραμμάτων παρακολούθησης, πλην όμως δεν παρέχει στα υποκείμενα των δεδομένων εκτελεστά δικαιώματα που να μπορούν να προβληθούν έναντι των αμερικανικών αρχών ενώπιον δικαστηρίων.

Όσον αφορά την απαίτηση δικαστικής προστασίας, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, αντιθέτως προς ό,τι έκρινε η Επιτροπή στην απόφαση 2016/1250, ο προβλεπόμενος στην απόφαση αυτή μηχανισμός διαμεσολάβησης δεν παρέχει στα υποκείμενα των δεδομένων μέσο δικαστικής προστασίας ενώπιον οργάνου που να προσφέρει εγγυήσεις ουσιαστικά ισοδύναμες με εκείνες τις οποίες επιβάλλει το δίκαιο της Ένωσης, ώστε να διασφαλίζεται τόσο η ανεξαρτησία του θεσμού του διαμεσολαβητή που ιδρύεται στο πλαίσιο του επίμαχου μηχανισμού όσο και η ύπαρξη κανόνων οι οποίοι να εξουσιοδοτούν τον διαμεσολαβητή να εκδίδει αποφάσεις δεσμευτικές για τις αμερικανικές Υπηρεσίες Πληροφοριών. Για όλους αυτούς τους λόγους, το Δικαστήριο κήρυξε ανίσχυρη την απόφαση 2016/1250.

Με δύο αποφάσεις, την *Privacy International* (C-623/17, [EU:C:2020:18](#)) και τη *La Quadrature du Net κ.λπ.* (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-511/18, C-512/18 και C-520/18, [EU:C:2020:791](#)), που εκδόθηκαν στις 6 Οκτωβρίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε κατ' αρχάς ότι η οδηγία 2002/58 ²⁸ (στο εξής: οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες) έχει εφαρμογή σε εθνικές ρυθμίσεις που επιβάλλουν στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών την υποχρέωση να προβαίνουν, για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας και την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, σε επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως είναι η διαβίβαση των δεδομένων σε δημόσιες αρχές ή η διατήρησή τους. Επιπλέον, το Δικαστήριο, επιβεβαιώνοντας ταυτοχρόνως τις παραδοχές της αποφάσεως *Tele2 Sverige* και *Watson κ.λπ.* ²⁹ σχετικά με τον δυσανάλογο χαρακτήρα μιας γενικευμένης διατήρησης όλων αδιακρίτως των δεδομένων κίνησης και θέσης, έδωσε διευκρινίσεις, μεταξύ άλλων, ως προς την έκταση των εξουσιών που αναγνωρίζει η οδηγία αυτή στα κράτη μέλη όσον αφορά τη διατήρηση τέτοιων δεδομένων για τους προαναφερθέντες σκοπούς.

Κατά τα τελευταία έτη, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί, με πολλές αποφάσεις, επί της διατήρησης και της πρόσβασης στα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών ³⁰. Η σχετική νομολογία, ειδικότερα δε η απόφαση *Tele2 Sverige* και *Watson κ.λπ.*, με την οποία το Δικαστήριο

²⁸ Οδηγία 2002/58/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (ΕΕ 2002, L 201, σ. 37), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/136/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 337, σ. 11).

²⁹ Απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Δεκεμβρίου 2016, *Tele2 Sverige και Watson κ.λπ.* (C-203/15 και C-698/15, [EU:C:2016:970](#)).

³⁰ Συγκεκριμένα, με την απόφαση της 8ης Απριλίου 2014, *Digital Rights Ireland κ.λπ.* (C-293/12 και C-594/12, [EU:C:2014:238](#)), το Δικαστήριο κήρυξε ανίσχυρη την οδηγία 2006/24/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2006, για τη διατήρηση δεδομένων που παράγονται ή υποβάλλονται σε επεξεργασία σε συνάρτηση με την παροχή διαθεσίμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημοσίων δικτύων επικοινωνιών και για την τροποποίηση της οδηγίας 2002/58/ΕΚ (ΕΕ 2006, L 105, σ. 54), με την αιτιολογία ότι δεν περιοριζόταν στο απολύτως αναγκαίο η επέμβαση στα κατοχυρωμένα στον Χάρτη δικαιώματα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα την οποία συνεπαγόταν η οδηγία αυτή, επειδή προέβλεπε ότι τα δεδομένα κίνησης και θέσης διατηρούνταν γενικώς και αδιακρίτως. Εν συνεχεία, με την απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, *Tele2 Sverige και Watson κ.λπ.* (C-203/15 και C-698/15, [EU:C:2016:970](#)), το Δικαστήριο ερμήνευσε το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, το οποίο εξουσιοδοτεί τα κράτη μέλη –για λόγους διαφύλαξης, μεταξύ άλλων, της εθνικής ασφάλειας– να λαμβάνουν «νομοθετικά μέτρα» προκειμένου να περιορίζουν ορισμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις που προβλέπει η οδηγία. Τέλος, με την απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 2018, *Ministerio Fiscal* (C-207/16, [EU:C:2018:18](#)), το Δικαστήριο ερμήνευσε το ίδιο αυτό άρθρο 15, παράγραφος 1, σε υπόθεση που αφορούσε την πρόσβαση των δημοσίων αρχών στα δεδομένα σχετικά με την ταυτότητα των χρηστών των μέσων ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να επιβάλουν στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών την υποχρέωση να διατηρούν γενικώς και αδιακρίτως όλα τα δεδομένα κίνησης και θέσης, προκάλεσε ανησυχίες σε ορισμένα κράτη, τα οποία φοβήθηκαν ότι στερήθηκαν ένα μέσο που θεωρούν αναγκαίο για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας και την καταπολέμηση της εγκληματικότητας.

Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο, το Investigatory Powers Tribunal (ειδικό δικαιοδοτικό όργανο προστασίας των δεδομένων και της ιδιωτικής ζωής, Ηνωμένο Βασίλειο) (στην υπόθεση *Privacy International*, C-623/17), το Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας, Γαλλία) (στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις *La Quadrature du Net* κ.λπ., C-511/18 και C-512/18), και το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο, Βέλγιο) (στην υπόθεση *Ordre des barreaux francophones et germanophone* κ.λπ., C-520/18) επιλήφθηκαν διαφορών σχετικών με τη νομιμότητα των ρυθμίσεων που θέσπισαν ορισμένα κράτη μέλη στους τομείς αυτούς, προβλέποντας ειδικότερα την υποχρέωση των παρόχων υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών να διαβιβάζουν σε δημόσια αρχή ή να διατηρούν γενικώς και αδιακρίτως τα δεδομένα κίνησης και θέσης των χρηστών.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο φρόντισε να διαλύσει τις αμφιβολίες που διατυπώθηκαν στο πλαίσιο των διαφορετικών αυτών υποθέσεων ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες. Συγκεκριμένα, πολλά κράτη μέλη που υπέβαλαν γραπτές παρατηρήσεις στο Δικαστήριο εξέφρασαν αποκλίνουσα άποψη επί του ζητήματος αυτού. Υποστήριξαν ότι η οδηγία αυτή δεν έχει εφαρμογή στις επίμαχες εθνικές ρυθμίσεις, στο μέτρο που αποσκοπούν στη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας η οποία εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητά τους, όπως προκύπτει ιδίως από το άρθρο 4, παράγραφος 2, τρίτη περίοδος, ΣΕΕ. Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι εθνικές κανονιστικές ρυθμίσεις οι οποίες επιβάλλουν στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών την υποχρέωση διατήρησης των δεδομένων κίνησης και θέσης ή ακόμη την υποχρέωση διαβίβασης των δεδομένων αυτών στις εθνικές αρχές ασφαλείας και πληροφοριών προς τον σκοπό αυτό εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες ³¹ δεν επιτρέπει να καταστεί κανόνας η παρέκκλιση από την κατ' αρχήν υποχρέωση διασφάλισης του απορρήτου των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και των συναφών δεδομένων και από την απαγόρευση αποθήκευσης των δεδομένων αυτών. Τούτο σημαίνει ότι η οδηγία επιτρέπει μεν στα κράτη μέλη να λαμβάνουν, μεταξύ άλλων για σκοπούς εθνικής ασφάλειας, νομοθετικά μέτρα για τον περιορισμό της εμβέλειας των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που η ίδια προβλέπει, ιδίως της υποχρέωσης διασφάλισης του απορρήτου των επικοινωνιών και των δεδομένων κίνησης ³², αλλά μόνον εφόσον τηρούνται οι γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, στις οποίες συγκαταλέγεται η αρχή της αναλογικότητας, και γίνονται σεβαστά τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη ³³.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έκρινε, αφενός, στην υπόθεση *Privacy International*, ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία επιβάλλει στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας, την υποχρέωση να διαβιβάζουν γενικώς και αδιακρίτως όλα τα δεδομένα κίνησης και θέσης στις υπηρεσίες ασφαλείας και πληροφοριών. Αφετέρου, στις δύο άλλες υποθέσεις το Δικαστήριο έκρινε ότι η ίδια αυτή οδηγία αντιτίθεται σε νομοθετικά μέτρα που επιβάλλουν προληπτικώς στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών την υποχρέωση να διατηρούν

31| Άρθρο 15, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας 2002/58.

32| Άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58.

33| Ειδικότερα, άρθρα 7, 8 και 11, καθώς και άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη.

γενικώς και αδιακρίτως όλα τα δεδομένα κίνησης και θέσης. Συγκεκριμένα, τέτοιες υποχρεώσεις συνιστούν ιδιαίτερως σοβαρές επεμβάσεις στα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνει ο Χάρτης, χωρίς η συμπεριφορά των υποκειμένων των δεδομένων να συνδέεται με τον σκοπό που επιδιώκει η επίμαχη ρύθμιση. Κατ' ανάλογο τρόπο, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το άρθρο 23, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του Χάρτη, αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία επιβάλλει στους παρόχους πρόσβασης σε υπηρεσίες ηλεκτρονικής επικοινωνίας προς το κοινό και στους παρόχους υπηρεσιών αποθήκευσης να διατηρούν γενικώς και αδιακρίτως όλα τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που σχετίζονται με τις υπηρεσίες αυτές.

Αντιθέτως, το Δικαστήριο εκτίμησε ότι, σε περιπτώσεις στις οποίες το οικείο κράτος μέλος αντιμετωπίζει σοβαρή απειλή για την εθνική ασφάλεια, η οποία είναι πραγματική και ενεστώσα ή προβλέψιμη, η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, δεν αντιτίθεται στο να διατάσσονται οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών να διατηρούν γενικώς και αδιακρίτως όλα τα δεδομένα κίνησης και θέσης. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η απόφαση που περιέχει τη διαταγή αυτή, για χρονικό διάστημα περιοριζόμενο στο απολύτως αναγκαίο, πρέπει να υπόκειται σε αποτελεσματικό έλεγχο είτε από δικαστήριο είτε από ανεξάρτητη διοικητική αρχή της οποίας η απόφαση έχει δεσμευτικό αποτέλεσμα, προκειμένου να εξακριβωθεί αν συντρέχει κάποια από τις προαναφερθείσες περιπτώσεις καθώς και αν τηρούνται οι σχετικές προϋποθέσεις και εγγυήσεις που πρέπει να έχουν θεσπιστεί. Υπό τις ίδιες αυτές συνθήκες, η οδηγία δεν αντιτίθεται ούτε στην αυτοματοποιημένη ανάλυση των δεδομένων, ιδίως των δεδομένων κίνησης και θέσης, του συνόλου των χρηστών μέσω ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, δεν αντιτίθεται σε νομοθετικά μέτρα που επιτρέπουν τη στοχευμένη διατήρηση των δεδομένων κίνησης και θέσης, η οποία πρέπει να περιορίζεται χρονικώς στο απολύτως αναγκαίο και να οριοθετείται βάσει αντικειμενικών στοιχείων που δεν εισάγουν διακρίσεις, ανάλογα με τις κατηγορίες των υποκειμένων των διατηρούμενων δεδομένων ή με τη χρήση γεωγραφικού κριτηρίου. Ομοίως, η οδηγία αυτή δεν αντιτίθεται σε νομοθετικά μέτρα τα οποία προβλέπουν ότι οι διευθύνσεις IP που εκχωρούνται στην πηγή μιας επικοινωνίας διατηρούνται γενικώς και αδιακρίτως, εφόσον η διάρκεια διατήρησης περιορίζεται στο απολύτως αναγκαίο, ούτε σε μέτρα που προβλέπουν τέτοια διατήρηση των δεδομένων σχετικά με την ταυτότητα των χρηστών των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, και μάλιστα στην τελευταία αυτή περίπτωση τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται να περιορίζουν χρονικώς τη διατήρηση. Επιπλέον, η οδηγία δεν αντιτίθεται σε νομοθετικό μέτρο το οποίο επιτρέπει την κατεπείγουσα διατήρηση των δεδομένων που έχουν στη διάθεσή τους οι πάροχοι υπηρεσιών, εφόσον ανακύπτουν καταστάσεις στις οποίες παρίσταται ανάγκη διατήρησης των ως άνω δεδομένων πέραν των νόμιμων προθεσμιών διατήρησης των δεδομένων προκειμένου να διαλευκανθούν σοβαρά ποινικά αδικήματα ή προσβολές της εθνικής ασφάλειας, όταν τα εν λόγω αδικήματα ή προσβολές έχουν ήδη διαπιστωθεί ή όταν μπορεί ευλόγως να πιθανολογηθεί η ύπαρξή τους.

Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, δεν αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία επιβάλλει στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών την υποχρέωση να συλλέγουν σε πραγματικό χρόνο, μεταξύ άλλων, δεδομένα κίνησης και θέσης, εφόσον η συλλογή τέτοιων δεδομένων περιορίζεται στα πρόσωπα για τα οποία υπάρχουν βάσιμες υπόνοιες ότι εμπλέκονται καθ' οιονδήποτε τρόπο σε τρομοκρατικές δραστηριότητες και εφόσον υπόκειται σε προηγούμενο έλεγχο είτε από δικαστήριο είτε από ανεξάρτητη διοικητική αρχή, της οποίας η απόφαση έχει δεσμευτικό αποτέλεσμα, υπό την προϋπόθεση ότι διασφαλίζεται ότι η συλλογή σε πραγματικό χρόνο επιτρέπεται μόνον εντός των ορίων του απολύτως αναγκαίου. Σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, ο έλεγχος πρέπει να διενεργείται το ταχύτερο δυνατό.

Τέλος, το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα της διατήρησης των διαχρονικών αποτελεσμάτων εθνικής ρυθμίσεως η οποία κρίθηκε ασύμβατη με το δίκαιο της Ένωσης. Επ' αυτού, το Δικαστήριο έκρινε ότι ένα εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί να εφαρμόσει διάταξη του εθνικού του δικαίου η οποία του παρέχει την εξουσία να περιορίζει χρονικώς τα αποτελέσματα αποφάσεως που εκδίδει δυνάμει του δικαίου αυτού, με την οποία διαπιστώνεται η έλλειψη νομιμότητας εθνικής νομοθεσίας που επιβάλλει στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών υποχρέωση να διατηρούν γενικώς και αδιακρίτως όλα τα δεδομένα κίνησης και τα δεδομένα θέσης και έχει κριθεί αντίθετη προς την οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη.

Πάντως, προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στο εθνικό δικαστήριο, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, στο παρόν στάδιο εξέλιξης του δικαίου της Ένωσης, το παραδεκτό και η εκτίμηση αποδεικτικών στοιχείων που αποκτήθηκαν μέσω διατήρησης δεδομένων αντίθετης προς το δίκαιο της Ένωσης στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας κινηθείσας κατά υπόπτων για πράξεις σοβαρού εγκλήματος, μπορεί να κριθεί αποκλειστικώς βάσει του εθνικού δικαίου. Εντούτοις, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας, επιβάλλει στο εθνικό ποινικό δικαστήριο να μη λαμβάνει υπόψη, στο πλαίσιο τέτοιας ποινικής διαδικασίας, αποδεικτικά στοιχεία αποκτηθέντα μέσω μιας γενικευμένης και χωρίς διάκριση διατήρησης όλων των δεδομένων κίνησης και θέσης η οποία δεν συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης, εφόσον οι ύποπτοι για εγκληματικές πράξεις δεν έχουν δυνατότητα αποτελεσματικής υποβολής παρατηρήσεων επί των εν λόγω αποδεικτικών στοιχείων.

II. Ιθαγένεια της Ένωσης

Με την απόφαση της 11ης Ιουνίου 2020, *TÜV Rheinland LGA Products και Allianz IARD* (C-581/18, [EU:C:2020:453](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε ότι η γενική απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας ³⁴ δεν έχει εφαρμογή σε ρήτρα η οποία προβλέπεται σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ ασφαλιστικής εταιρίας και κατασκευαστή ιατροτεχνολογικών προϊόντων και η οποία περιορίζει τη γεωγραφική έκταση της ασφαλιστικής κάλυψης της αστικής ευθύνης από τα προϊόντα αυτά στις ζημιές που επέρχονται στο έδαφος ενός και μόνον κράτους μέλους, δεδομένου ότι η συγκεκριμένη κατάσταση δεν εμπίπτει, στο παρόν στάδιο εξέλιξης του δικαίου της Ένωσης, στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου αυτού.

Μια Γερμανίδα πολίτης και κάτοικος Γερμανίας υποβλήθηκε το 2006, στη Γερμανία, σε επέμβαση τοποθέτησεως εμφυτευμάτων στήθους παραγόμενων από την Poly Implant Prothèses SA (στο εξής: PIP), εταιρία εγκατεστημένη στη Γαλλία. Από το 1997, η PIP είχε αναθέσει στην TÜV Rheinland LGA Products GmbH (στο εξής: TÜV Rheinland), σύμφωνα με την οδηγία 93/42 περί των ιατροτεχνολογικών προϊόντων ³⁵, να προβεί στην αξιολόγηση του συστήματος ποιότητας που είχε καθιερωθεί για τον σχεδιασμό, την κατασκευή και τον τελικό έλεγχο των εμφυτευμάτων στήθους που παρήγε. Κατόπιν διαφόρων επιθεωρήσεων στις εγκαταστάσεις της PIP, η TÜV Rheinland ενέκρινε το σύστημα ποιότητας και ανανέωσε τα πιστοποιητικά εξετάσεως ΕΚ, τα οποία εγγυώνταν ότι τα εμφυτεύματα αυτά πληρούσαν τις απαιτήσεις της οδηγίας.

³⁴| Η οποία προβλέπεται στο άρθρο 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

³⁵| Οδηγία 93/42/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1993, περί των ιατροτεχνολογικών προϊόντων (ΕΕ 1993, L 169, σ. 1).

Εξάλλου, η PIP είχε συνάψει με την εταιρία AGF IARD SA, την οποία διαδέχθηκε η Allianz IARD SA (στο εξής: Allianz), ασφαλιστική σύμβαση η οποία κάλυπτε την αστική της ευθύνη από την παραγωγή των εμφυτευμάτων αυτών. Η σύμβαση αυτή περιελάμβανε ρήτρα με την οποία η γεωγραφική έκταση της ασφαλιστικής κάλυψης περιοριζόταν μόνο στις ζημιές που θα επέρχονταν στη μητροπολιτική Γαλλία ή στα γαλλικά υπερπόντια διαμερίσματα και εδάφη.

Το 2010 η Agence française de sécurité sanitaire des produits de santé (γαλλική Αρχή για την ασφάλεια των ιατροφαρμακευτικών προϊόντων) διαπίστωσε ότι για τα παραγόμενα από την PIP εμφυτεύματα στήθους είχε χρησιμοποιηθεί μη εγκεκριμένη βιομηχανική σιλικόνη. Η PIP εκκαθαρίστηκε το 2011. Επιπλέον, το 2012 το Bundesinstitut für Arzneimittel und Medizinprodukte (ομοσπονδιακό ινστιτούτο φαρμάκων και ιατροτεχνολογικών προϊόντων, Γερμανία) συνέστησε σε όσες ασθενείς είχαν τοποθετήσει εμφυτεύματα στήθους τα οποία είχε κατασκευάσει η PIP να προβούν, προληπτικώς, στην αφαίρεσή τους, λόγω του κινδύνου πρόωρης ρήξης των εμφυτευμάτων αυτών και λόγω του εύφλεκτου χαρακτήρα της χρησιμοποιηθείσας σιλικόνης.

Στην προκειμένη υπόθεση, η ασθενής άσκησε, ενώπιον του αρμόδιου γερμανικού δικαστηρίου, αγωγή αποζημιώσεως στρεφόμενη αλληλεγγύως και εις ολόκληρον κατά του ιατρού που της είχε τοποθετήσει τα ελαττωματικά εμφυτεύματα στήθους, καθώς και των TÜV Rheinland και Allianz. Η ενάγουσα προέβαλε, μεταξύ άλλων, ότι έχει, βάσει του γαλλικού δικαίου, δικαίωμα ασκήσεως ευθείας αγωγής κατά της Allianz, μολοντί η ασφαλιστική σύμβαση περιλαμβάνει ρήτρα η οποία περιόριζε την ασφαλιστική κάλυψη στις ζημιές που επήλθαν στη Γαλλία, δεδομένου ότι, κατά την άποψή της, η ρήτρα αυτή αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης. Μετά την απόρριψη της αγωγής της σε πρώτο βαθμό, η ενάγουσα άσκησε έφεση ενώπιον του Oberlandesgericht Frankfurt am Main (εφετείου Φρανκφούρτης επί του Μάιν, Γερμανία), το οποίο διερωτήθηκε ως προς τη συμβατότητα της ρήτρας αυτής με την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, και υπέβαλε στο Δικαστήριο σειρά σχετικών προδικαστικών ερωτημάτων.

Το Δικαστήριο εξέτασε, κατ' αρχάς, αν το άρθρο 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ είχε εφαρμογή στην προκειμένη υπόθεση. Το Δικαστήριο υπενθύμισε ως προς το ζήτημα αυτό ότι, κατά πάγια νομολογία, η εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως εξαρτάται από τη σωρευτική συνδρομή δύο προϋποθέσεων: πρώτον, η κατάσταση από την οποία απορρέει η προβαλλόμενη δυσμενής διάκριση πρέπει να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης και, δεύτερον, δεν πρέπει να έχει εφαρμογή, σε μια τέτοια κατάσταση, κανένας ειδικός κανόνας ο οποίος να προβλέπεται από τις Συνθήκες και να αποσκοπεί στην απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας.

Προκειμένου να ελέγξει αν πληρούνταν εν προκειμένω η πρώτη προϋπόθεση, το Δικαστήριο εξέτασε, πρώτον, αν η επίμαχη στην κύρια δίκη κατάσταση έχει αποτελέσει αντικείμενο ρυθμίσεως στο δίκαιο της Ένωσης. Επισήμανε ότι στο παράγωγο δίκαιο (ιδίως στις οδηγίες 93/42 και 85/374 ³⁶) δεν υφίσταται καμία διάταξη που να προβλέπει υποχρέωση του κατασκευαστή ιατροτεχνολογικών προϊόντων να συνάψει ασφάλιση αστικής ευθύνης με σκοπό την κάλυψη των κινδύνων που συνδέονται με τα προϊόντα αυτά ή η οποία να διέπει τέτοιου είδους ασφάλιση. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, στο παρόν στάδιο εξέλιξης του δικαίου της Ένωσης, η ασφάλιση της αστικής ευθύνης των κατασκευαστών ιατροτεχνολογικών προϊόντων για τις ζημιές που συνδέονται με τα προϊόντα αυτά δεν ρυθμίζεται από το δίκαιο της Ένωσης.

36| Οδηγία 85/374/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 25ης Ιουλίου 1985, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σε θέματα ευθύνης λόγω ελαττωματικών προϊόντων (ΕΕ 1985, L 210, σ. 29).

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξέτασε αν η επίμαχη κατάσταση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής θεμελιώδους ελευθερίας η οποία κατοχυρώνεται στη Συνθήκη ΛΕΕ, λόγω της ύπαρξης συγκεκριμένου συνδέσμου μεταξύ της επίμαχης κατάστασης και της σχετικής ελευθερίας, συνδέσμου ο οποίος θα καθιστούσε δυνατή την υπαγωγή της εν λόγω κατάστασης στο πεδίο εφαρμογής των Συνθηκών, υπό την έννοια του άρθρου 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

Όσον αφορά, κατ' αρχάς, την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών της Ένωσης, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η συγκεκριμένη ασθενής δεν άσκησε το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας ζητώντας την καταβολή ασφαλιστικής αποζημιώσεως λόγω βλάβης την οποία υπέστη από την τοποθέτηση εμφυτευμάτων στήθους στο κράτος μέλος κατοικίας της και, επομένως, δεν υφίσταται κανένας συγκεκριμένος σύνδεσμος μεταξύ της επίμαχης στην κύρια δίκη κατάστασης και της ελευθερίας αυτής. Εν συνεχεία, αναφορικά με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η επίμαχη κατάσταση δεν παρουσιάζει συγκεκριμένο σύνδεσμο ούτε με την εν λόγω ελευθερία, δεδομένου ότι, αφενός, η ασθενής έτυχε ιατρικής περίθαλψης στο κράτος μέλος κατοικίας της και, αφετέρου, η σύμβαση είχε συναφθεί μεταξύ δύο εταιριών εγκατεστημένων στο ίδιο κράτος μέλος, εν προκειμένω στη Γαλλία. Τέλος, όσον αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η διαφορά της κύριας δίκης δεν αφορούσε αυτή καθαυτήν τη διασυνοριακή κυκλοφορία των εμπορευμάτων, δεδομένου εξάλλου ότι η διασυνοριακή κυκλοφορία των επίδικων εμφυτευμάτων στήθους δεν επηρεάστηκε από κανένα εμπόδιο εισάγον διακρίσεις, αλλά αφορούσε τις ζημίες που προκλήθηκαν από εμπορεύματα που είχαν αποτελέσει αντικείμενο τέτοιας κυκλοφορίας. Κατά συνέπεια, η επίμαχη κατάσταση δεν παρουσιάζει συγκεκριμένο σύνδεσμο ούτε με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η επίμαχη κατάσταση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, και επομένως έπρεπε να αποκλειστεί η εφαρμογή της διατάξεως αυτής στην προκειμένη υπόθεση.

Με την απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2020, **Generalstaatsanwaltschaft Berlin (Έκδοση στην Ουκρανία)** (C-398/19, [EU:C:2020:1032](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφάνθηκε επί υποθέσεως σχετικής με την έκδοση πολίτη της Ένωσης σε τρίτη χώρα.

Ο ΒΥ, Ουκρανός και Ρουμάνος υπήκοος, γεννήθηκε στην Ουκρανία και έζησε εκεί έως την εγκατάστασή του στη Γερμανία το 2012. Το 2014 απέκτησε επίσης τη ρουμανική ιθαγένεια ως κατιών Ρουμάνων υπηκόων, χωρίς ουδέποτε να διαμείνει στη Ρουμανία.

Τον Μάρτιο του 2016 η γενική εισαγγελία της Ουκρανίας υπέβαλε προς τις γερμανικές αρχές αίτηση έκδοσης του ΒΥ με σκοπό την άσκηση ποινικής δίωξης. Τον Νοέμβριο του 2016 η Generalstaatsanwaltschaft Berlin (γενική εισαγγελία του Βερολίνου) ενημέρωσε το Υπουργείο Δικαιοσύνης της Ρουμανίας σχετικά με την αίτηση έκδοσης και ζήτησε να πληροφορηθεί αν οι ρουμανικές αρχές σκόπευαν να αναλάβουν την ποινική δίωξη κατά του ΒΥ. Το Υπουργείο απάντησε, αφενός, ότι η έκδοση αποφάσεως των ρουμανικών αρχών περί ασκήσεως ποινικής δίωξης προϋπέθετε την υποβολή σχετικού αιτήματος εκ μέρους των ουκρανικών αρχών και, αφετέρου, ότι η έκδοση εθνικού εντάλματος σύλληψης, ως προϋπόθεση για την έκδοση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, απαιτούσε επαρκή αποδεικτικά στοιχεία όσον αφορά την ενοχή του ενδιαφερομένου. Ως εκ τούτου, ζήτησε από τις γερμανικές αρχές να του παράσχουν τα αποδεικτικά στοιχεία που τους είχαν κοινοποιήσει οι ουκρανικές αρχές.

Το γερμανικό δίκαιο απαγορεύει την έκδοση Γερμανών υπηκόων, αλλά όχι υπηκόων άλλων κρατών μελών. Ως εκ τούτου, το Kammergericht Berlin (ανώτερο περιφερειακό δικαστήριο Βερολίνου, Γερμανία) εκτίμησε ότι η έκδοση του ΒΥ στην Ουκρανία ήταν νόμιμη, πλην όμως διερωτήθηκε μήπως η έκδοση αυτή αντιβαίνει

στις αρχές που διατύπωσε το Δικαστήριο με την απόφαση *Petruhhin*³⁷, δεδομένου ότι οι ρουμανικές δικαστικές αρχές δεν είχαν αποφανθεί επισήμως επί της ενδεχόμενης έκδοσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Πράγματι, με την προαναφερθείσα απόφαση, το Δικαστήριο έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι, όταν σε κράτος μέλος, στο οποίο μετέβη υπήκοος άλλου κράτους μέλους, απευθύνεται αίτηση έκδοσης από τρίτο κράτος, το κράτος μέλος αυτό υποχρεούται να ενημερώσει το κράτος μέλος του οποίου την ιθαγένεια έχει ο εκζητούμενος, προκειμένου να παράσχει στις αρχές του τελευταίου τη δυνατότητα έκδοσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης με σκοπό την παράδοση του εκζητουμένου για την άσκηση ποινικής δίωξης.

Διερωτώμενο ως προς τις συνέπειες της ανωτέρω αποφάσεως για την έκβαση της υποθέσεως της οποίας είχε επιληφθεί, το γερμανικό δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο τρία προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία των άρθρων 18 και 21 ΣΛΕΕ (τα οποία αφορούσαν, αντιστοίχως, την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας και την ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή των πολιτών της Ένωσης στο έδαφος των κρατών μελών), καθώς και της αποφάσεως *Petruhhin*.

Το Δικαστήριο εξέτασε, πρώτον, αν τα άρθρα 18 και 21 ΣΛΕΕ έχουν εφαρμογή στην περίπτωση πολίτη της Ένωσης όπως ο ενδιαφερόμενος στην υπόθεση της κύριας δίκης. Διαπίστωσε επ' αυτού ότι, κατά τη νομολογία του, υπήκοος κράτους μέλους ο οποίος έχει, ως εκ τούτου, την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης και διαμένει στο έδαφος άλλου κράτους μέλους δικαιούται να επικαλεστεί το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των Συνθηκών, κατά την έννοια του άρθρου 18 ΣΛΕΕ. Δεν ασκεί συναφώς επιρροή το γεγονός ότι ο ΒΥ διέμενε ήδη σε ένα κράτος μέλος κατά τον χρόνο που απέκτησε την ιθαγένεια άλλου κράτους μέλους.

Δεύτερον, το Δικαστήριο διευκρίνισε τις υποχρεώσεις που υπέχουν τα κράτη μέλη στο πλαίσιο της εφαρμογής της μνημονευόμενης στην απόφαση *Petruhhin* ανταλλαγής πληροφοριών. Ειδικότερα, έκρινε ότι το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση έκδοσης οφείλει να παράσχει στις αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους της ιθαγένειας του εκζητουμένου τη δυνατότητα να ζητήσουν την έκδοση στο πλαίσιο ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Προς τούτο, οφείλει να ενημερώσει τις αρχές αυτές όχι μόνον ως προς την ύπαρξη αιτήσεως έκδοσης που αφορά τον ενδιαφερόμενο, αλλά και ως προς το σύνολο των νομικών και πραγματικών στοιχείων τα οποία κοινοποιήθηκαν από το τρίτο κράτος που αιτείται την έκδοση στο πλαίσιο της σχετικής αιτήσεως έκδοσης. Πρέπει, επίσης, να επισημαίνεται κάθε μεταβολή της κατάστασης του εκζητουμένου η οποία είναι κρίσιμη για την ενδεχόμενη έκδοση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης σε βάρος του. Αντιθέτως, ούτε το ένα ούτε το άλλο κράτος μέλος υποχρεούται, βάσει του δικαίου της Ένωσης, να ζητήσει τη διαβίβαση της ποινικής δικογραφίας από το τρίτο κράτος που αιτείται την έκδοση, προκειμένου να παρασχεθεί στο κράτος μέλος της ιθαγένειας του ενδιαφερομένου η δυνατότητα να εξετάσει αν θα αναλάβει την ποινική δίωξη σε βάρος του.

Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι οι αρχές του κράτους μέλους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση έκδοσης μπορούν, υπό την προϋπόθεση ότι έχει τηρηθεί αυτή η υποχρέωση ενημέρωσης, να προχωρήσουν στη διαδικασία έκδοσης και ενδεχομένως, αν το κράτος μέλος της ιθαγένειας του ενδιαφερομένου δεν εκδώσει, εντός εύλογης προθεσμίας, ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, να προβούν στην έκδοσή του. Το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση οφείλει να τάσσει στις αρμόδιες αρχές μια τέτοια προθεσμία, η οποία πρέπει να καθορίζεται λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων της υποθέσεως, ιδίως της ενδεχόμενης θέσης υπό κράτηση του ενδιαφερομένου, βάσει της διαδικασίας έκδοσης και του περίπλοκου χαρακτήρα της υποθέσεως.

37| Απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Σεπτεμβρίου 2016, *Petruhhin* (C-182/15, [EU:C:2016:630](#), ιδίως σκέψεις 48 και 50).

Τρίτον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα άρθρα 18 και 21 ΣΛΕΕ δεν μπορούν να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι το κράτος μέλος από το οποίο ζητήθηκε η έκδοση πολίτη της Ένωσης, υπηκόου άλλου κράτους μέλους, υποχρεούται να αρνηθεί την έκδοση και να αναλάβει το ίδιο την ποινική δίωξη σε βάρος του ενδιαφερομένου για πράξεις τελεσθείσες σε τρίτο κράτος, σε περίπτωση που, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, το εθνικό δίκαιο του κράτους μέλους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση έκδοσης παρέχει τη δυνατότητα στο τελευταίο να ασκήσει δίωξη κατά του πολίτη της Ένωσης για ορισμένες αξιόποινες πράξεις που τελέστηκαν σε τρίτο κράτος.

Πράγματι, σε μια τέτοια περίπτωση, η υποχρέωση του κράτους μέλους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση να αρνηθεί την έκδοση και να ασκήσει το ίδιο ποινική δίωξη θα είχε ως αποτέλεσμα να στερήσει από το συγκεκριμένο μέλος τη δυνατότητα να εξετάσει τη σκοπιμότητα ασκήσεως δίωξης κατά του πολίτη της Ένωσης βάσει του εθνικού δικαίου και θα έβαινε πέραν των ορίων που το δίκαιο της Ένωσης δύναται να επιβάλει στην άσκηση της εξουσίας εκτιμήσεως που το εν λόγω κράτος μέλος διαθέτει όσον αφορά τη σκοπιμότητα των διώξεων σε ποινικές υποθέσεις. Το μόνο ζήτημα που τίθεται από πλευράς δικαίου της Ένωσης, σε υπόθεση όπως αυτή της κύριας δίκης, είναι αν το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση έκδοσης μπορεί να ενεργήσει, έναντι του πολίτη της Ένωσης, κατά τρόπο που να θίγει λιγότερο την άσκηση του δικαιώματός του ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής, εξετάζοντας το ενδεχόμενο να τον παραδώσει στο κράτος μέλος του οποίου αυτός έχει την ιθαγένεια αντί να τον εκδώσει προς το τρίτο κράτος που αιτείται την έκδοση.

III. Θεσμικές διατάξεις

Υπό τον τίτλο αυτό αξίζει να επισημανθούν τέσσερις αποφάσεις σε σχέση με τις ασυλίες και τα προνόμια της Ένωσης και την πρόσβαση στα έγγραφα ³⁸.

1. Προνόμια και ασυλίες της Ένωσης: απαραβίαστο των αρχείων της ΕΚΤ

Με την απόφαση **Επιτροπή κατά Σλοβενίας (Αρχεία της ΕΚΤ)** (C-316/19, [EU:C:2020:1030](#)), η οποία εκδόθηκε στις 17 Δεκεμβρίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου κλήθηκε να διευκρινίσει τις προϋποθέσεις που ισχύουν για την προστασία των αρχείων της Ένωσης έναντι μονομερούς κατασχέσεως εγγράφων, πραγματοποιούμενη από αρχές κράτους μέλους, και, ειδικότερα, τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να διαπιστωθεί προσβολή της αρχής του απαραβίαστου των αρχείων της ΕΚΤ.

³⁸| Αξίζει επίσης να σημειωθούν υπό τον παρόντα τίτλο δύο ακόμη αποφάσεις που αφορούν τις αρμοδιότητες των θεσμικών οργάνων της Ένωσης: η απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, **Επανεξέταση Simpson κατά Συμβουλίου και ΗΓ κατά Επιτροπής** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-542/18 RX-II και C-543/18 RX-II, [EU:C:2020:232](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XXII.1 «Διαδικασία διορισμού των δικαστών του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης» και αφορά, μεταξύ άλλων, την ερμηνεία των αρχών της ανεξαρτησίας των δικαστών και του νόμιμου δικαστή στο πλαίσιο πλημμέλειας κατά τη διαδικασία διορισμού δικαστή του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης, καθώς και η απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, **ADR Center κατά Επιτροπής** (C-584/17 P, [EU:C:2020:576](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο V.3 «Προσφυγή ακυρώσεως» και αφορά, μεταξύ άλλων, την εξουσία της Επιτροπής να εκδίδει απόφαση που συνιστά εκτελεστό τίτλο στο πλαίσιο συμβατικών σχέσεων.

Στις 6 Ιουλίου 2016 οι σλοβενικές αρχές προέβησαν σε έρευνα και σε κατάσχεση έντυπων και ηλεκτρονικών εγγράφων στα γραφεία της Banka Slovenije (Κεντρικής Τράπεζας της Σλοβενίας). Τα έγγραφα τα οποία κατέσχεσαν οι αρχές αυτές περιελάμβαναν όλες τις επικοινωνίες που είχαν πραγματοποιηθεί μέσω του λογαριασμού ηλεκτρονικού ταχυδρομείου του τότε διοικητή, όλα τα ηλεκτρονικά έγγραφα που βρίσκονταν στον υπολογιστή του γραφείου του και στον φορητό υπολογιστή του και αφορούσαν την περίοδο από το 2012 έως το 2014, ανεξαρτήτως του περιεχομένου τους, καθώς και έγγραφα που αφορούσαν την ίδια περίοδο και βρίσκονταν στο γραφείο του διοικητή. Οι επεμβάσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο ανακριτικής διαδικασίας σε βάρος ορισμένων υπαλλήλων της Κεντρικής Τράπεζας της Σλοβενίας, περιλαμβανομένου και του ίδιου του διοικητή, για τους οποίους υπήρχαν υπόνοιες κατάχρησης εξουσίας και παραβάσεως καθήκοντος στο πλαίσιο της αναδιάρθρωσης το 2013 μιας σλοβενικής τράπεζας. Μολονότι η Κεντρική Τράπεζα της Σλοβενίας υποστήριξε ότι τα μέτρα αυτά προσέβαλλαν την αρχή του απαραβίαστου των «αρχείων της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ)» όπως απορρέει από το πρωτόκολλο περί των προνομίων και ασυλιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ³⁹, το οποίο απαιτεί τη ρητή συγκατάθεση της ΕΚΤ για κάθε πρόσβαση στα εν λόγω αρχεία, οι σλοβενικές αρχές συνέχισαν την έρευνα και την κατάσχεση εγγράφων χωρίς να έρθουν σε συνεννόηση με την ΕΚΤ.

Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΚΤ εξήγησε στις σλοβενικές αρχές ότι τα αρχεία της περιελάμβαναν όχι μόνον τα έγγραφα που είχε συντάξει η ίδια κατά την εκπλήρωση της αποστολής της, αλλά και όσες επικοινωνίες μεταξύ της ίδιας και των εθνικών κεντρικών τραπεζών ήταν αναγκαίες για την εκπλήρωση της αποστολής του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ) ή του Ευρωσυστήματος, καθώς και τα έγγραφα τα οποία είχαν συντάξει οι κεντρικές τράπεζες για την εκπλήρωση της αποστολής του ΕΣΚΤ ή του Ευρωσυστήματος. Η ΕΚΤ υποστήριξε επίσης ότι δεν θα αντετίθετο, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, στην άρση της προστασίας της οποίας απολαύουν τα κατασχεθέντα από τις σλοβενικές αρχές έγγραφα.

Εκτιμώντας, αφενός, ότι η μονομερής κατάσχεση των επίμαχων εγγράφων συνιστά προσβολή της αρχής του απαραβίαστου των αρχείων της ΕΚΤ ⁴⁰ και, αφετέρου, ότι οι σλοβενικές αρχές, αντιθέτως προς όσα επιτάσσει η υποχρέωση καλόπιστης συνεργασίας ⁴¹, δεν είχαν διεξαγάγει εποικοδομητικές συνομιλίες για να εξαλείψουν τις παράνομες συνέπειες της μη τήρησης της αρχής αυτής, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή άσκησε ενώπιον του Δικαστηρίου προσφυγή λόγω παραβάσεως κατά της Σλοβενίας.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο δέχθηκε την προσφυγή της Επιτροπής και διαπίστωσε ότι συνέτρεχαν όλες οι παραβάσεις οι οποίες είχαν προσαφθεί.

- Επί της έννοιας των «αρχείων της ΕΚΤ»

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, δεδομένου ότι η ΕΚΤ είναι θεσμικό όργανο της Ένωσης, η αρχή του απαραβίαστου των αρχείων της Ένωσης έχει εφαρμογή και στα αρχεία της. Ως προς το σημείο αυτό, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι τα αρχεία της Ένωσης καλύπτουν τα αρχεία θεσμικού οργάνου όπως η ΕΚΤ ακόμη και αν αυτά διατηρούνται σε χώρους διαφορετικούς από τα κτίρια και τους χώρους των θεσμικών οργάνων της Ένωσης ⁴².

³⁹| Πρωτόκολλο (αριθ. 7) περί των προνομίων και ασυλιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2016, C 202, σ. 266).

⁴⁰| Άρθρο 343 ΣΛΕΕ· πρωτόκολλο (αριθ. 4) για το καταστατικό του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΕ 2016, C 202, σ. 230), άρθρο 39· πρωτόκολλο περί των προνομίων και ασυλιών, άρθρα 2 και 22.

⁴¹| Άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ· πρωτόκολλο περί των προνομίων και ασυλιών, άρθρο 18.

⁴²| Πρωτόκολλο περί των προνομίων και ασυλιών, άρθρα 1 και 2.

Το Δικαστήριο επισήμανε ότι η ΕΚΤ και οι εθνικές κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών συνιστούν το ΕΣΚΤ και ότι η νομισματική πολιτική της Ένωσης χαράσσεται από την ΕΚΤ και τις εθνικές κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών με νόμισμα το ευρώ, περιλαμβανομένης της Κεντρικής Τράπεζας της Σλοβενίας, εφόσον οι τράπεζες αυτές συγκροτούν το Ευρωσύστημα ⁴³. Οι διοικητές των κεντρικών τραπεζών, μεταξύ των οποίων ο διοικητής της Κεντρικής Τράπεζας της Σλοβενίας, είναι μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ ⁴⁴ και μετέχουν στη λήψη των αποφάσεων που είναι αναγκαίες για την εκπλήρωση της αποστολής του ΕΣΚΤ. Το ΕΣΚΤ έχει ως κύριο σκοπό τη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών. Προς τούτο, στα βασικά καθήκοντά του περιλαμβάνεται ιδίως η χάραξη και η εφαρμογή της νομισματικής πολιτικής της Ένωσης ⁴⁵, όπερ απαιτεί στενή συνεργασία μεταξύ της ΕΚΤ και των εθνικών κεντρικών τραπεζών ⁴⁶. Στο σύστημα αυτό, οι εθνικές κεντρικές τράπεζες, όπως και οι διοικητές τους, έχουν υβριδικό καθεστώς, δεδομένου ότι αποτελούν μεν ασφαλώς εθνικές αρχές, πλην όμως ενεργούν στο πλαίσιο του ΕΣΚΤ, το οποίο συγκροτείται από αυτές τις εθνικές κεντρικές τράπεζες και την ΕΚΤ.

Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, προκειμένου το ΕΣΚΤ και το Ευρωσύστημα να λειτουργούν άρτια και να εκπληρώνουν δεόντως τα καθήκοντά τους, απαιτείται στενή συνεργασία και διαρκής ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ της ΕΚΤ και των εθνικών κεντρικών τραπεζών που μετέχουν στα συστήματα αυτά, πράγμα το οποίο σημαίνει κατ' ανάγκην ότι έγγραφα σχετικά με την εκπλήρωση της αποστολής του ΕΣΚΤ και του Ευρωσυστήματος βρίσκονται στην κατοχή όχι μόνον της ΕΚΤ, αλλά και των εθνικών κεντρικών τραπεζών.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο έκρινε ότι τέτοια έγγραφα καλύπτονται από την έννοια των «αρχείων της ΕΚΤ» ακόμη και αν βρίσκονται στην κατοχή των εθνικών κεντρικών τραπεζών και όχι της ίδιας της ΕΚΤ.

- Επί της προσβολής της αρχής του απαραβίαστου των αρχείων της ΕΚΤ

Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, εν προκειμένω, προσβολή της αρχής του απαραβίαστου των αρχείων της ΕΚΤ συντρέχει μόνον, αφενός, αν μια μονομερώς αποφασισθείσα από εθνικές αρχές κατάσχεση εγγράφων που ανήκουν στα αρχεία της Ένωσης μπορεί να συνιστά τέτοια προσβολή και, αφετέρου, αν στα κατασχεθέντα έγγραφα περιλαμβάνονταν όντως έγγραφα τα οποία πρέπει να θεωρηθούν ότι αποτελούν μέρος των αρχείων της ΕΚΤ.

Πρώτον, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η έννοια του «ακαταδίωκτου» συνεπάγεται προστασία από κάθε μονομερή επέμβαση των κρατών μελών. Τούτο επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι η έννοια αυτή περιγράφεται ως προστασία έναντι κάθε μέτρου έρευνας, κατάσχεσης, επίταξης ή απαλλοτρίωσης. Επομένως, το Δικαστήριο έκρινε ότι η μονομερής κατάσχεση, από τις εθνικές αρχές, εγγράφων που ανήκουν στα αρχεία της Ένωσης συνιστά προσβολή της αρχής του απαραβίαστου των αρχείων αυτών της Ένωσης.

Δεύτερον, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι απόκειται στην Επιτροπή, στο πλαίσιο προσφυγής λόγω παραβάσεως κράτους μέλους, να αποδείξει την ύπαρξη της προβαλλομένης παραβάσεως. Η ίδια οφείλει να προσκομίσει στο Δικαστήριο τα στοιχεία που είναι αναγκαία για να διαπιστωθεί ότι συντρέχει παράβαση, χωρίς να μπορεί να στηριχθεί σε οποιοδήποτε τεκμήριο. Εν προκειμένω, η Επιτροπή αναγνώρισε ότι δεν διέθετε ακριβείς πληροφορίες σχετικά με τη φύση των επίμαχων εγγράφων που κατέσχεσαν οι σλοβενικές αρχές, οπότε δεν ήταν σε θέση να διαπιστώσει αν ένα μέρος των εγγράφων αυτών έπρεπε να θεωρηθεί ότι αποτελεί μέρος των αρχείων της Ένωσης.

⁴³| Άρθρο 282, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ· πρωτόκολλο για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ, άρθρα 1 και 14.3.

⁴⁴| Άρθρο 283, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ· πρωτόκολλο για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ, άρθρο 10.1.

⁴⁵| Άρθρο 127, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ.

⁴⁶| Πρωτόκολλο για το ΕΣΚΤ και την ΕΚΤ, άρθρο 9.2.

Εντούτοις, λαμβανομένου υπόψη του μεγάλου αριθμού των κατασχεθέντων εγγράφων και των καθηκόντων που ο διοικητής κάθε εθνικής κεντρικής τράπεζας, όπως η Κεντρική Τράπεζα της Σλοβενίας, καλείται να ασκήσει στο πλαίσιο του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ και, κατ' επέκταση, στο πλαίσιο του ΕΣΚΤ και του Ευρωσυστήματος, το Δικαστήριο έκρινε αποδεδειγμένο ότι στα έγγραφα τα οποία κατέσχεσαν οι σλοβενικές αρχές περιλαμβάνονταν κατ' ανάγκην έγγραφα που αποτελούν μέρος των αρχείων της ΕΚΤ. Έκρινε επίσης ότι οι σλοβενικές αρχές, προβαίνοντας μονομερώς σε κατάσχεση τέτοιων εγγράφων, προσέβαλαν την αρχή του απαραβίαστου των αρχείων της ΕΚΤ.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι το πρωτόκολλο περί των προνομίων και ασυλιών και η αρχή του απαραβίαστου των αρχείων της Ένωσης αντιτίθενται, κατ' αρχήν, στην κατάσχεση εγγράφων από αρχή κράτους μέλους όταν τα έγγραφα αυτά αποτελούν μέρος των αρχείων της ΕΚΤ και τα θεσμικά όργανα δεν έχουν παράσχει τη συγκατάθεσή τους για την κατάσχεση. Εντούτοις, η εθνική αρχή έχει την ευχέρεια να απευθυνθεί στο ενδιαφερόμενο θεσμικό όργανο της Ένωσης προκειμένου αυτό να άρει την προστασία της οποίας απολαύουν τα οικεία έγγραφα, ενδεχομένως υπό προϋποθέσεις, και, σε περίπτωση αρνήσεως παροχής πρόσβασης, να προσφύγει στον δικαστή της Ένωσης ζητώντας να εκδοθεί απόφαση περί παροχής της σχετικής αδείας, ώστε να υποχρεωθεί το θεσμικό όργανο να παράσχει πρόσβαση στα αρχεία του. Επιπλέον, η προστασία των αρχείων της Ένωσης ουδόλως εμποδίζει την εκ μέρους των εθνικών αρχών κατάσχεση, στους χώρους κεντρικής τράπεζας κράτους μέλους, εγγράφων που δεν ανήκουν στα αρχεία της Ένωσης.

- Επί της παραβάσεως της υποχρέωσης καλόπιστης συνεργασίας

Αφού υπενθύμισε την πάγια νομολογία του σχετικά με το περιεχόμενο της υποχρέωσης καλόπιστης συνεργασίας, το Δικαστήριο επισήμανε ότι οι σλοβενικές αρχές, παραλείποντας να παράσχουν τη δυνατότητα στην ΕΚΤ, μέχρι τη λήξη της προθεσμίας που τάχθηκε με την αιτιολογημένη γνώμη, να εντοπίσουν, μεταξύ των κατασχεθέντων στις 6 Ιουλίου 2016 εγγράφων, εκείνα τα οποία συνδέονταν με την εκπλήρωση της αποστολής του ΕΣΚΤ και του Ευρωσυστήματος και παραλείποντας να επιστρέψουν τα έγγραφα αυτά στην Κεντρική Τράπεζα της Σλοβενίας, παρέβησαν την υποχρέωση καλόπιστης συνεργασίας με την ΕΚΤ. Ουδεμία σημασία είχε ως προς το ως άνω συμπέρασμα το γεγονός ότι ο εισαγγελέας κάλεσε την ΕΚΤ να του προτείνει κριτήρια βάσει των οποίων θα μπορούσε να προσδιοριστεί ποια από τα κατασχεθέντα από τις σλοβενικές αρχές έγγραφα αποτελούσαν, κατά την ΕΚΤ, μέρος των αρχείων της. Πράγματι, ακόμη και αφού παρέλαβαν την πρόταση της ΕΚΤ, οι σλοβενικές αρχές δεν έλαβαν μέτρα προκειμένου να παράσχουν στην ΕΚΤ τη δυνατότητα να προσδιορίσει ποια από τα κατασχεθέντα έγγραφα αφορούσαν την εκπλήρωση της αποστολής του ΕΣΚΤ και του Ευρωσυστήματος. Εξάλλου, οι αρχές αυτές δεν δέχθηκαν το αίτημα της ΕΚΤ να επιστρέψει στην Κεντρική Τράπεζα της Σλοβενίας όλα τα έγγραφα τα οποία θεωρούσαν ότι δεν ασκούσαν επιρροή στην επίμαχη ανακριτική διαδικασία.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έκρινε ότι το γεγονός ότι οι σλοβενικές αρχές έλαβαν μέτρα για να διασφαλίσουν τη διατήρηση του εμπιστευτικού χαρακτήρα των εν λόγω εγγράφων δεν αναιρεί το συμπέρασμα ότι οι αρχές αυτές παρέβησαν, εν προκειμένω, την υποχρέωση καλόπιστης συνεργασίας με την ΕΚΤ.

Ως εκ τούτου, όσον αφορά τον μετά την επίδικη κατάσχεση χρόνο, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι σλοβενικές αρχές παρέβησαν την υποχρέωσή τους για καλόπιστη συνεργασία με την ΕΚΤ.

2. Πρόσβαση στα έγγραφα

Στη διάρκεια του 2020 το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να εκδώσει αρκετές σημαντικές αποφάσεις σχετικά με την πρόσβαση στα έγγραφα, τρεις εκ των οποίων αξίζει να επισημανθούν. Η πρώτη απόφαση αφορά την άρνηση πρόσβασης σε έγγραφα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Δύο ακόμη αποφάσεις έχουν ως αντικείμενο την πρόσβαση στον φάκελο αιτήσεως για τη χορήγηση άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων.

Η απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2020, **De Masi και Βαρουφάκης κατά ΕΚΤ** (C-342/19 P, [EU:C:2020:1035](#)), εκδόθηκε επί υποθέσεως στην οποία η ΕΚΤ αρνήθηκε, με απόφαση της 16ης Οκτωβρίου 2017, στους αναιρεσείοντες, Fabio de Masi και Γιάννη Βαρουφάκη, την παροχή πρόσβασης στο έγγραφο που φέρει τον τίτλο «Απαντήσεις σε ερωτήσεις σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 14.4 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 για το καταστατικό του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας». Το έγγραφο αυτό περιείχε την απάντηση εξωτερικού νομικού συμβούλου σε αίτημα της ΕΚΤ για παροχή νομικών συμβουλών όσον αφορά τις εξουσίες του διοικητικού συμβουλίου βάσει του άρθρου 14.4. Η ΕΚΤ αρνήθηκε την παροχή πρόσβασης στο επίμαχο έγγραφο βάσει, αφενός, της εξαίρεσης του άρθρου 4, παράγραφος 2, δεύτερη περίπτωση, της αποφάσεως 2004/258 ⁴⁷, σχετικά με την προστασία της παροχής νομικών συμβουλών, και, αφετέρου, της εξαίρεσης του άρθρου 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της ίδιας αποφάσεως, σχετικά με την προστασία των εγγράφων για εσωτερική χρήση.

Η προσφυγή την οποία είχαν ασκήσει ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου οι νυν αναιρεσείοντες κατά της ως άνω αποφάσεως της ΕΚΤ απορρίφθηκε ως αβάσιμη ⁴⁸. Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι ορθώς στήριξε η ΕΚΤ την άρνησή της παροχής πρόσβασης στο επίμαχο έγγραφο επί της εξαίρεσης περί προστασίας των εγγράφων που προορίζονται για εσωτερική χρήση, την οποία προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της αποφάσεως 2004/258.

Το Δικαστήριο, ενώπιον του οποίου ασκήθηκε αναίρεση κατά της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου, επιβεβαίωσε την ανάλυση του Γενικού Δικαστηρίου ως προς την εφαρμογή της εξαίρεσης αυτής εν προκειμένω και απέρριψε την αίτηση αναίρέσεως.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, στην προκειμένη περίπτωση, το Γενικό Δικαστήριο δεν παρέβη την υποχρέωση αιτιολόγησης την οποία υπέχει. Επισήμανε συναφώς ότι, μολονότι το άρθρο 4, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 1049/2001 ⁴⁹ προϋποθέτει ότι αποδεικνύεται ότι η γνωστοποίηση του εγγράφου θίγει σοβαρά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων του θεσμικού οργάνου, δεν απαιτείται, αντιθέτως, τέτοια απόδειξη στο πλαίσιο της εξαίρεσης του άρθρου 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της αποφάσεως 2004/258. Ως εκ τούτου, αποφάνθηκε ότι το Γενικό Δικαστήριο ουδόλως ήταν υποχρεωμένο να ελέγξει αν η ΕΚΤ είχε παράσχει εξηγήσεις ως προς τον κίνδυνο σοβαρής παραβάσεως της διαδικασίας λήψης αποφάσεων που μπορούσε να συνεπάγεται η πρόσβαση στο επίμαχο έγγραφο. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι προϋπόθεση για την άρνηση παροχής πρόσβασης σε έγγραφο βάσει της διατάξεως αυτής είναι μόνο να αποδεικνύεται,

⁴⁷ Απόφαση 2004/258/ΕΚ της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της 4ης Μαρτίου 2004, σχετικά με την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ/2004/3) (ΕΕ 2004, L 80, σ. 42), όπως τροποποιήθηκε με τις αποφάσεις 2011/342/ΕΕ της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της 9ης Μαΐου 2011 (ΕΚΤ/2011/6) (ΕΕ 2011, L 158, σ. 37), και (ΕΕ) 2015/529 της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της 21ης Ιανουαρίου 2015 (ΕΚΤ/2015/1) (ΕΕ 2015, L 84, σ. 64).

⁴⁸ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 12ης Μαρτίου 2019, **De Masi και Βαρουφάκης κατά ΕΚΤ** (Τ-798/17, [EU:T:2019:154](#)).

⁴⁹ Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

αφενός, ότι το έγγραφο προορίζεται ιδίως για εσωτερική χρήση στο πλαίσιο συσκέψεων και προκαταρκτικών διαβουλεύσεων εντός της ΕΚΤ και, αφετέρου, ότι δεν υφίσταται υπέρτερο δημόσιο συμφέρον που να δικαιολογεί τη δημοσιοποίησή του.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν είχε ερμηνεύσει εσφαλμένως το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4, παράγραφος 2, δεύτερη περίπτωση, και παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της αποφάσεως 2004/258. Πρώτον, το γράμμα του άρθρου 4, παράγραφος 2, δεύτερη περίπτωση, της προαναφερθείσας αποφάσεως δεν περιέχει καμία ένδειξη δυνάμενη να προσδώσει στη διάταξη αυτή τον χαρακτήρα *lex specialis* σε σχέση με το άρθρο 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της ίδιας αποφάσεως. Δεύτερον, ουδόλως αποκλείεται βάσει του γράμματος του άρθρου 4 της αποφάσεως 2004/258 το ίδιο μέρος εγγράφου να μπορεί να καλύπτεται από περισσότερες εξαιρέσεις εκ των προβλεπομένων στη διάταξη αυτή. Τρίτον, είναι αδιάφορο, για την εφαρμογή της εξαίρεσης του άρθρου 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της αποφάσεως 2004/258, το ζήτημα αν το επίμαχο έγγραφο μπορεί να χαρακτηριστεί και ως «παροχή νομικών συμβουλών», κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, δεύτερη περίπτωση, της αποφάσεως αυτής, διότι ο νομοθέτης της Ένωσης δεν έθεσε ως προϋπόθεση της δυνατότητας επίκλησης της εξαίρεσης που προβλέπεται στην πρώτη διάταξη να μη συνιστούν τα διαλαμβανόμενα σε αυτήν έγγραφα «παροχή νομικών συμβουλών», κατά την έννοια της δεύτερης διατάξεως.

Τέλος, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της αποφάσεως 2004/258 την οποία προέκρινε το Γενικό Δικαστήριο, επισημαίνοντας ότι η διάταξη αυτή δεν πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιφυλάσσει την προστασία την οποία προβλέπει αποκλειστικώς στα έγγραφα που συνδέονται με συγκεκριμένη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Πράγματι, η εν λόγω διάταξη προϋποθέτει απλώς ότι ένα έγγραφο χρησιμοποιείται στο πλαίσιο συσκέψεων και προκαταρκτικών διαβουλεύσεων εντός της ΕΚΤ, οπότε καταλαμβάνει, κατά ευρύ τρόπο, τα έγγραφα που συνδέονται με εσωτερικές διαδικασίες της ΕΚΤ. Επιπλέον, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι το περιεχόμενο της διατάξεως αυτής διαφέρει από εκείνο του άρθρου 4, παράγραφος 3, του κανονισμού 1049/2001. Αφενός, ο σκοπός προστασίας κατά την πρώτη διάταξη δεν είναι όμοιος με εκείνον της δεύτερης και, αφετέρου, μολονότι η διάταξη του κανονισμού 1049/2001 εξαρτά την άρνηση παροχής πρόσβασης σε έγγραφο από το γεγονός ότι το έγγραφο σχετίζεται με θέμα επί του οποίου το θεσμικό όργανο δεν έχει ακόμη αποφασίσει, το άρθρο 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της αποφάσεως 2004/258 δεν περιέχει τέτοια διευκρίνιση, προβλέπει δε συγκεκριμένα ότι η πρόσβαση στο έγγραφο δεν επιτρέπεται ακόμη και κατόπιν της λήψης της αποφάσεως.

Στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις της 22ας Ιανουαρίου 2020, **PTC Therapeutics International κατά EMA** (C-175/18 P, [EU:C:2020:23](#)) και **MSD Animal Health Innovation και Intervet International κατά EMA** (C-178/18 P, [EU:C:2020:24](#)), το Δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει, για πρώτη φορά, το ζήτημα της πρόσβασης σε έγγραφα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχουν υποβληθεί στο πλαίσιο αιτήσεων για τη χορήγηση αδείας κυκλοφορίας στην αγορά (ΑΚΑ). Το Δικαστήριο απέρριψε τις αιτήσεις αναιρέσεως που άσκησαν, αφενός, η PTC Therapeutics International και, αφετέρου, η MSD Animal Health Innovation και η Intervet International κατά των απορριπτικών αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου⁵⁰ επί των προσφυγών τους⁵¹ με αίτημα την ακύρωση των αποφάσεων με τις οποίες ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Φαρμάκων (EMA) επέτρεψε την πρόσβαση σε έγγραφα που περιείχαν πληροφορίες υποβληθείσες στο πλαίσιο της διαδικασίας σχετικά με αιτήσεις χορήγησης ΑΚΑ για ορισμένα φάρμακα.

50| Αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου της 5ης Φεβρουαρίου 2018, **PTC Therapeutics International κατά EMA** (T-718/15, [EU:T:2018:66](#)) και **MSD Animal Health Innovation και Intervet international κατά EMA** (T-729/15, [EU:T:2018:67](#)).

51| Αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων (EMA), της 25ης Νοεμβρίου 2015, EMA/722323/2015 και EMA/785809/2015.

Οι δύο υποθέσεις αφορούσαν τη νομιμότητα των αποφάσεων του EMA να επιτρέψει, δυνάμει του κανονισμού 1049/2001⁵², την πρόσβαση σε διάφορα έγγραφα, ήτοι σε εκθέσεις τοξικολογικών δοκιμών και σε έκθεση κλινικής δοκιμής (επίδικες εκθέσεις), που υπέβαλαν οι αναιρεσείουσες στο πλαίσιο των αιτήσεών τους για τη χορήγηση ΑΚΑ για δύο φάρμακα, εκ των οποίων το ένα για ανθρώπινη χρήση (υπόθεση C-175/18 P) και το άλλο για κτηνιατρική χρήση (υπόθεση C-178/18 P). Εν προκειμένω, αφού ενέκρινε την κυκλοφορία των εν λόγω φαρμάκων στην αγορά, ο EMA αποφάσισε να γνωστοποιήσει σε τρίτους το περιεχόμενο των εκθέσεων αυτών, πλην ορισμένων αποκρυβέντων αποσπασμάτων. Αντιθέτως προς τις αναιρεσείουσες, οι οποίες υποστήριξαν ότι έπρεπε να ισχύσει τεκμήριο εμπιστευτικότητας για τις εκθέσεις αυτές στο σύνολό τους, ο EMA εκτίμησε ότι, εξαιρουμένων των πληροφοριών που είχαν ήδη αποκρυβεί, οι εκθέσεις δεν είχαν εμπιστευτικό χαρακτήρα.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο εξέτασε, πρώτον, την εφαρμογή γενικού τεκμηρίου εμπιστευτικότητας από θεσμικό ή άλλο όργανο ή οργανισμό της Ένωσης ενώπιον του οποίου έχει υποβληθεί αίτηση πρόσβασης στα έγγραφα. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η εφαρμογή ενός τέτοιου τεκμηρίου, το οποίο παρέχει τη δυνατότητα στο οικείο θεσμικό ή άλλο όργανο ή οργανισμό να αποφασίσει ότι η γνωστοποίηση των εγγράφων θίγει, κατ' αρχήν, το συμφέρον που προστατεύεται με μία ή περισσότερες εξαιρέσεις του άρθρου 4 του κανονισμού 1049/2001, αποτελεί μόνον απλή ευχέρεια. Επομένως, το θεσμικό όργανο ή το οποίο άλλο όργανο ή οργανισμός διατηρεί πάντοτε τη δυνατότητα να προβεί σε συγκεκριμένη και εξατομικευμένη εξέταση των εγγράφων προκειμένου να καθορίσει αν, εν όλω ή εν μέρει, αυτά προστατεύονται από μία ή περισσότερες εξαιρέσεις τις οποίες προβλέπει το άρθρο 4 του κανονισμού 1049/2001. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο απέρριψε τον προβληθέντα από τις αναιρεσείουσες λόγο αναιρέσεως κατά τον οποίο οι επίδικες εκθέσεις καλύπτονταν από γενικό τεκμήριο εμπιστευτικότητας, επισημαίνοντας ότι ο EMA ήταν ελεύθερος να προβεί σε συγκεκριμένη και εξατομικευμένη εξέταση των εκθέσεων αυτών, εξέταση η οποία τον οδήγησε στην απόκρυψη ορισμένων αποσπασμάτων τους.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα αν η απόφαση του EMA να επιτρέψει την πρόσβαση στις επίδικες εκθέσεις έθιξε τα εμπορικά συμφέροντα των αναιρεσειουσών, κατά την έννοια της εξαίρεσης που προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 2, πρώτη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001. Ειδικότερα, το Δικαστήριο διευκρίνισε κατ' αρχάς ότι ο αιτών την εφαρμογή κάποιας από τις εξαιρέσεις του άρθρου 4 του κανονισμού 1049/2001 από θεσμικό ή άλλο όργανο ή οργανισμό που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού οφείλει να παράσχει, όπως άλλωστε και το εκάστοτε θεσμικό ή άλλο όργανο ή ο εκάστοτε οργανισμός όταν προτίθεται να αρνηθεί την πρόσβαση σε έγγραφα, εξηγήσεις ως προς τον τρόπο με τον οποίο η πρόσβαση στα έγγραφα αυτά θα μπορούσε να θίξει συγκεκριμένα και ουσιαστικά το συμφέρον που προστατεύεται με κάποια από τις εξαιρέσεις αυτές. Ακολουθώντας, το Δικαστήριο έκρινε ότι πρέπει να αποδεικνύεται η ύπαρξη κινδύνου αθέμιτης χρήσεως των στοιχείων που περιέχονται σε έγγραφο στο οποίο ζητείται πρόσβαση. Συνεπώς, ένας απλός ατεκμηρίωτος ισχυρισμός σχετικά με τον γενικό κίνδυνο μιας τέτοιας χρήσεως δεν μπορεί να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι τα στοιχεία αυτά καλύπτονται από την εξαίρεση σχετικά με την προστασία των εμπορικών συμφερόντων, αν το πρόσωπο το οποίο ζητεί την εφαρμογή της εξαίρεσης δεν παράσχει, προτού το θεσμικό όργανο ή το όργανο ή ο οργανισμός λάβει τη σχετική απόφαση, οποιαδήποτε άλλη διευκρίνιση ως προς τη φύση, το αντικείμενο και το περιεχόμενο των επίμαχων στοιχείων ικανή να διαφωτίσει τον δικαστή της Ένωσης ως προς τον τρόπο με τον οποίο η γνωστοποίησή τους θα μπορούσε κατά τρόπο ευλόγως προβλέψιμο να πλήξει in concreto τα εμπορικά συμφέροντα των προσώπων τα οποία αφορούν τα στοιχεία αυτά. Τέλος, το Δικαστήριο κατέληξε, επιβεβαιώνοντας τη συλλογιστική του Γενικού Δικαστηρίου, στο συμπέρασμα ότι τα αποσπάσματα των επίδικων εκθέσεων που είχαν γνωστοποιηθεί δεν αποτελούσαν στοιχεία δυνάμενα να καλυφθούν από την εξαίρεση σχετικά με την προστασία των εμπορικών συμφερόντων. Όσον αφορά την αναιρεσείουσα

⁵² | Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

στην υπόθεση C-175/18 P, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι δεν είχε, αφενός, παράσχει στον EMA, πριν από την έκδοση της αποφάσεώς του, διευκρινίσεις ως προς τη φύση, το αντικείμενο και το περιεχόμενο των επίμαχων στοιχείων από τις οποίες να μπορεί να συναχθεί η ύπαρξη κινδύνου αθέμιτης χρήσεως των στοιχείων που περιλαμβάνονται στις επίδικες εκθέσεις και, αφετέρου, δεν είχε προσδιορίσει με συγκεκριμένο και ακριβή τρόπο, ενώπιον του EMA, ποια αποσπάσματα των επίδικων εκθέσεων θα μπορούσαν να θίξουν τα εμπορικά της συμφέροντα εάν γνωστοποιούνταν. Όσον αφορά τις αναιρεσείουσες στην υπόθεση C-178/18 P, το Δικαστήριο επισήμανε ότι δεν είχαν παράσχει, ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, τέτοιες διευκρινίσεις ούτε είχαν προσδιορίσει με συγκεκριμένο και ακριβή τρόπο τα αποσπάσματα των επίδικων εκθέσεων που θα μπορούσαν να πλήξουν τα εμπορικά τους συμφέροντα σε περίπτωση γνωστοποιήσεως.

Τρίτον, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η αιτιολογία του Γενικού Δικαστηρίου μπορεί να συνάγεται εμμέσως όταν τα επιχειρήματα που έχει προβάλει ο διάδικος δεν είναι αρκούντως σαφή και ακριβή. Συναφώς, υπογράμμισε ότι απέκειτο στις αναιρεσείουσες να υποβάλουν στον EMA, κατά το στάδιο της ενώπιόν του διοικητικής διαδικασίας, διευκρινίσεις ως προς τη φύση, το αντικείμενο και το περιεχόμενο των στοιχείων των οποίων η γνωστοποίηση θα έθιγε τα εμπορικά τους συμφέροντα και ότι, ελλείψει τέτοιων διευκρινίσεων, ορθώς το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε, εμμέσως πλην σαφώς, ότι οι μαρτυρικές καταθέσεις που προσκόμισαν οι αναιρεσείουσες μετά την έκδοση των αποφάσεων του EMA δεν ήταν κρίσιμες για την εκτίμηση της νομιμότητας των αποφάσεων αυτών. Ειδικότερα, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η νομιμότητα μιας τέτοιας αποφάσεως σχετικά με τη γνωστοποίηση εγγράφου μπορεί να εκτιμηθεί μόνο σε συνάρτηση με τα πληροφοριακά στοιχεία που μπορούσε να έχει στη διάθεσή του ο EMA κατά την ημερομηνία κατά την οποία εξέδωσε την απόφαση αυτή.

Τέταρτον και τελευταίον, το Δικαστήριο ανέλυσε την εξαίρεση από το προβλεπόμενο στο άρθρο 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1049/2001⁵³ δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα, η οποία αφορά την προστασία της διαδικασίας λήψης αποφάσεων. Οι αναιρεσείουσες προσήψαν στο Γενικό Δικαστήριο ότι παρέβλεψε το γεγονός ότι η γνωστοποίηση των επίδικων εκθέσεων κατά τη διάρκεια της περιόδου αποκλειστικότητας των δεδομένων θα έθιγε σοβαρά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με τις ενδεχόμενες αιτήσεις χορήγησης ΑΚΑ για γενόσημα φάρμακα κατά την ίδια περίοδο. Το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα αυτό, κρίνοντας ότι τέτοιες αιτήσεις αφορούσαν διαδικασίες λήψης αποφάσεων διαφορετικές από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με την ΑΚΑ των συγκεκριμένων φαρμάκων, η οποία, όπως διαπίστωσε το Γενικό Δικαστήριο, είχε περατωθεί κατά την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως πρόσβασης στις επίδικες εκθέσεις.

⁵³ Η διάταξη αυτή επιβάλλει την άρνηση γνωστοποιήσεως σε τρίτους εγγράφων που αποτελούν μέρος διαδικασίας λήψης αποφάσεων η οποία εξακολουθεί να βρίσκεται σε εξέλιξη κατά τον χρόνο έκδοσης της αποφάσεως επί της αιτήσεως πρόσβασης.

IV. Προϋπολογισμός και επιχορηγήσεις της Ένωσης

Με την απόφαση **Τσεχική Δημοκρατία κατά Επιτροπής** (C-575/18 P, [EU:C:2020:530](#)), η οποία εκδόθηκε στις 9 Ιουλίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφάνθηκε επί των προϋποθέσεων πρόσβασης των κρατών μελών σε αποτελεσματική δικαστική προστασία σε περίπτωση διαφοράς ως προς την έκταση της οικονομικής ευθύνης τους υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης στον τομέα των ιδίων πόρων της Ένωσης.

Στις 30 Μαΐου 2008 η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF) κατάρτισε έκθεση κατόπιν έρευνας η οποία αφορούσε ελέγχους σχετικά με την εισαγωγή αναπτήρων τσέπης με πυρόλιθο προελεύσεως Λάος. Κατά την έκθεση αυτή, η οποία αφορούσε, ειδικότερα, 28 περιπτώσεις εισαγωγής εμπορευμάτων στην Τσεχική Δημοκρατία, τα κράτη μέλη όφειλαν να διενεργήσουν οικονομικούς ελέγχους στους συγκεκριμένους εισαγωγείς και να κινήσουν διοικητική διαδικασία για την έκδοση διορθωτικής πράξεως επιβολής φόρου. Οι τσεχικές αρχές έλαβαν μέτρα για την έκδοση διορθωτικής πράξεως και είσπραξης φορολογικών οφειλών, επισημαίνοντας ωστόσο ότι, σε ορισμένες από τις περιπτώσεις αυτές, δεν ήταν δυνατή η είσπραξη του ποσού των ιδίων πόρων της Ένωσης. Με έγγραφο της 20ής Ιανουαρίου 2015, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενημέρωσε τις αρχές αυτές ότι η Τσεχική Δημοκρατία δεν μπορούσε να απαλλαγεί από την υποχρέωσή της να αποδώσει τους ιδίους πόρους της Ένωσης, δυνάμει του κανονισμού 1150/2000⁵⁴, και τις κάλεσε να προβούν στην καταβολή του επίμαχου ποσού, διευκρινίζοντας ότι οποιαδήποτε καθυστέρηση θα συνεπαγόταν την καταβολή τόκων.

Διαφωνώντας με την άποψη που διατύπωσε η Επιτροπή με το έγγραφο αυτό, η Τσεχική Δημοκρατία άσκησε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως του θεσμικού αυτού οργάνου που φέρεται ότι περιλαμβάνεται στο εν λόγω έγγραφο. Το Γενικό Δικαστήριο δέχθηκε, με διάταξη⁵⁵, την ένσταση απαραδέκτου που προέβαλε η Επιτροπή και, συνακόλουθα, απέρριψε την προσφυγή. Συγκεκριμένα, έκρινε ότι ο κανονισμός αυτός στρεφόταν κατά πράξεως μη δυνάμενης να αποτελέσει αντικείμενο προσφυγής ακυρώσεως, δεδομένου ότι δεν παρήγε δεσμευτικά έννομα αποτελέσματα. Η Τσεχική Δημοκρατία άσκησε αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου, υποστηρίζοντας, κατ' ουσίαν, ότι το απαράδεκτο της προσφυγής ακυρώσεως της στερούσε τη δυνατότητα δικαστικής προστασίας, εφόσον δεν διέθετε κανένα ένδικο βοήθημα που να της παρέχει τη δυνατότητα να επιτύχει τον αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο της άποψης της Επιτροπής.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε, κατ' αρχάς, ότι, στο παρόν στάδιο εξέλιξης του δικαίου της Ένωσης, οι υποχρεώσεις είσπραξης, βεβαίωσης και εγγραφής στον λογαριασμό των ιδίων πόρων της Ένωσης επιβάλλονται ευθέως στα κράτη μέλη. Επομένως, η Επιτροπή δεν διαθέτει καμία εξουσία λήψης αποφάσεων δυνάμει της οποίας να μπορεί να υποχρεώσει τα κράτη μέλη να βεβαιώσουν και να της αποδώσουν ποσά των πόρων αυτών. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η άσκηση προσφυγής ακυρώσεως κατά εγγράφου όπως το επίδικο, με σκοπό τον έλεγχο του βασίμου της υποχρέωσης κράτους μέλους να αποδώσει

⁵⁴| Κανονισμός (ΕΚ, Ευρατόμ) 150/2000 του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2000, για την εφαρμογή της αποφάσεως 94/728/ΕΚ, Ευρατόμ για το σύστημα των ιδίων πόρων των Κοινοτήτων (ΕΕ 2000, L 130, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ, Ευρατόμ) 2028/2004 του Συμβουλίου, της 16ης Νοεμβρίου 2004 (ΕΕ 2004, L 352, σ. 1) και με τον κανονισμό (ΕΚ, Ευρατόμ) 105/2009 του Συμβουλίου, της 26ης Ιανουαρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 36, σ. 1). Βλ. ιδίως άρθρο 17, παράγραφος 2, του κανονισμού.

⁵⁵| Διάταξη του Γενικού Δικαστηρίου της 28ης Ιουνίου 2018, **Τσεχική Δημοκρατία κατά Επιτροπής** (Τ-147/15, μη δημοσιευθείσα, [ΕΥ:Τ:2018:395](#)).

στην Επιτροπή τέτοια ποσά, θα ισοδυναμούσε με παράβαση του συστήματος των ιδίων πόρων της Ένωσης, όπως αυτό προβλέπεται από το δίκαιο της Ένωσης. Ωστόσο, δεν απόκειται στο Δικαστήριο να τροποποιήσει την επιλογή στην οποία προέβη συναφώς ο νομοθέτης της Ένωσης.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο έκρινε ότι, στο παρόν στάδιο εξέλιξης του δικαίου της Ένωσης, η δυνατότητα της Επιτροπής να υποβάλει στην κρίση του Δικαστηρίου, στο πλαίσιο προσφυγής λόγω παραβάσεως, διαφορά μεταξύ της ίδιας και ενός κράτους μέλους, με αντικείμενο την υποχρέωση του κράτους αυτού να θέσει ορισμένο ποσό ιδίων πόρων της Ένωσης στη διάθεση του θεσμικού οργάνου, είναι συμφυής με το σύστημα των ιδίων πόρων. Προσέθεσε ότι, όταν ένα κράτος μέλος θέτει στη διάθεση της Επιτροπής ποσό ιδίων πόρων, διατυπώνοντας παράλληλα επιφυλάξεις ως προς την υποχρέωσή του να ενεργήσει κατ' αυτόν τον τρόπο, απόκειται στην Επιτροπή, σύμφωνα με την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας, να διεξαγάγει επικοδομητικό διάλογο με το κράτος μέλος προκειμένου να καθορίσει τις υποχρεώσεις που αυτό υπέχει. Σε περίπτωση αποτυχίας του διαλόγου, το θεσμικό όργανο έχει τη δυνατότητα να ασκήσει προσφυγή λόγω παραβάσεως κατά του κράτους μέλους. Ειδικότερα, η υπό επιφυλάξεις απόδοση ιδίων πόρων της Ένωσης δικαιολογεί τη διαπίστωση παραβάσεως, στην περίπτωση κατά την οποία το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος είναι πράγματι υποχρεωμένο να προβεί στην απόδοση.

Εντούτοις, λαμβανομένης υπόψη της διακριτικής ευχέρειας που διαθέτει η Επιτροπή αναφορικά με την άσκηση προσφυγής λόγω παραβάσεως, το Δικαστήριο έκρινε ότι το συγκεκριμένο ένδικο βοήθημα δεν παρέχει καμία εγγύηση στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος για την επίλυση από τον δικαστή της διαφοράς μεταξύ του κράτους αυτού και του θεσμικού οργάνου με αντικείμενο την απόδοση ιδίων πόρων της Ένωσης. Διευκρίνισε ωστόσο ότι, όταν ένα κράτος μέλος έχει θέσει στη διάθεση της Επιτροπής ποσό ιδίων πόρων της Ένωσης, διατυπώνοντας παράλληλα επιφυλάξεις ως προς το βάσιμο της άποψης του θεσμικού οργάνου και όταν η διαδικασία διαλόγου δεν κατέστησε δυνατή την περάτωση της διαφοράς μεταξύ του θεσμικού οργάνου και του κράτους μέλους, το κράτος μέλος έχει τη δυνατότητα να ζητήσει αποζημίωση λόγω αδικαιολόγητο πλουτισμού της Ένωσης και, ενδεχομένως, να ασκήσει ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου σχετική αγωγή.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι για την αγωγή που στηρίζεται στον αδικαιολόγητο πλουτισμό της Ένωσης και ασκείται δυνάμει του άρθρου 268 ΣΛΕΕ και του άρθρου 340, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ απαιτείται να αποδειχθεί ο αδικαιολόγητος πλουτισμός του καθού η αξίωση χωρίς νόμιμη αιτία και η ελάττωση της περιουσίας του έχοντος την αξίωση λόγω του πλουτισμού αυτού. Επομένως, στο πλαίσιο της εξέτασης μιας τέτοιας αγωγής, απόκειται στο Γενικό Δικαστήριο να εκτιμήσει, μεταξύ άλλων, αν η μείωση της περιουσίας του ενάγοντος κράτους μέλους, η οποία αντιστοιχεί στην απόδοση στην Επιτροπή του ποσού ιδίων πόρων της Ένωσης που αμφισβητήθηκε από το κράτος μέλος, και ο συνακόλουθος πλουτισμός του θεσμικού οργάνου δικαιολογούνται από τις υποχρεώσεις τις οποίες υπέχει το κράτος μέλος από το δίκαιο της Ένωσης στον τομέα των ιδίων πόρων της Ένωσης ή αν, αντιθέτως, δεν δικαιολογούνται. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο, κρίνοντας ότι το κράτος μέλος δεν στερείται κάθε αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας σε περίπτωση διαφωνίας με την Επιτροπή ως προς τις υποχρεώσεις του στον τομέα των ιδίων πόρων της Ένωσης, απέρριψε την αίτηση αναιρέσεως στο σύνολό της.

Η απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2020, **Úrad špeciálnej prokuratúry** (C-603/19, [EU:C:2020:774](#)), εκδόθηκε από το Δικαστήριο επί υποθέσεως στο πλαίσιο της οποίας το Úrad špeciálnej prokuratúry Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky (γραφείο ειδικής εισαγγελικής αρχής της Γενικής Εισαγγελίας της Σλοβακικής Δημοκρατίας) είχε κινήσει ποινική διαδικασία κατά δύο φυσικών προσώπων (στο εξής: κατηγορούμενοι) για πράξεις που θα μπορούσαν να στοιχειοθετούν απάτη ως προς επιδοτήσεις οι οποίες χρηματοδοτήθηκαν εν μέρει από τον προϋπολογισμό της Ένωσης. Η αξιόποινη πράξη φέρεται να τελέστηκε στο πλαίσιο δύο διαγωνισμών τους οποίους είχε προκηρύξει η σλοβακική Διοίκηση για την υποβολή αιτήσεων χορήγησης επιδοτήσεων με σκοπό, μεταξύ άλλων, την υποστήριξη της δημιουργίας θέσεων εργασίας για άτομα με αναπηρία.

Οι κατηγορούμενοι ήταν εταίροι και διαχειριστές σε πλείονες εμπορικές εταιρίες που είχαν συσταθεί από τους ίδιους και είχαν λάβει επιδοτήσεις ύψους 654 588,34 ευρώ, στις οποίες περιλαμβάνονταν 279 272,18 ευρώ προερχόμενα από τον προϋπολογισμό της Ένωσης. Μετά την καταβολή των επίμαχων επιδοτήσεων, οι κατηγορούμενοι μεταβίβασαν σε τρίτο πρόσωπο τα μερίδιά τους στις οικείες εταιρίες, εν συνεχεία δε οι εταιρίες έπαυσαν κάθε δραστηριότητα. Κατά τον χρόνο που κινήθηκε η ποινική διαδικασία εις βάρος των κατηγορουμένων, τα εταιρικά περιουσιακά στοιχεία δεν βρίσκονταν πλέον στις εγκαταστάσεις των εταιριών αυτών, οι οποίες διαγράφηκαν αυτεπαγγέλτως από το μητρώο εμπορικών εταιριών. Κατά το χρονικό διάστημα καταβολής των επιδοτήσεων, οι οικείες εταιρίες απασχολούσαν άτομα με αναπηρία, πλην όμως η απασχόληση των ατόμων αυτών ήταν πλασματική και δεν συνέβαλλε στην επίτευξη των στόχων που μνημονεύονταν στις αιτήσεις επιδότησης.

Κατόπιν της ποινικής δίωξης που ασκήθηκε κατά των κατηγορουμένων ως εταίρων και διαχειριστών των εταιριών αυτών κινήθηκε διαδικασία ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, δηλαδή του špecializovaný trestný súd (ειδικού ποινικού δικαστηρίου, Σλοβακία). Τα úradý práce, sociálnych vecí a rodiny (γραφεία διευθύνσεως εργασίας, κοινωνικών και οικογενειακών θεμάτων, Σλοβακία), τα οποία παρέστησαν ως πολιτική αγωγή, ζήτησαν κατά τη διάρκεια της ανάκρισης να τους καταβληθεί από τους κατηγορουμένους αποζημίωση, ύψους ίσου με το ποσό της επιδότησης που είχε πράγματι καταβληθεί.

Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο εκτίμησε ότι, λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας του Najvyšší súd Slovenskej republiky (Ανωτάτου Δικαστηρίου της Σλοβακικής Δημοκρατίας), η οποία είχε ήδη τύχει εφαρμογής επί ποινικών διαδικασιών που αφορούσαν αδικήματα προσβολής των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης και απάτης ως προς τις επιδοτήσεις, οι εθνικές διατάξεις δεν παρέχουν στο Δημόσιο τη δυνατότητα να αξιώσει, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη. Κατά το αιτούν δικαστήριο, η εφαρμογή της εθνικής αυτής νομολογίας στην υπόθεση της κύριας δίκης θα έχει ενδεχομένως ως αποτέλεσμα να αποκλειστεί η δυνατότητα του Δημοσίου να αξιώσει την αποκατάσταση των ζημιών που προκάλεσαν οι απάτες αυτές. Συγκεκριμένα, μέσω της διοικητικής διαδικασίας την οποία επίσης προβλέπει το σλοβακικό δίκαιο είναι δυνατό να προβληθεί αξίωση επιστροφής της αχρεωστήτως καταβληθείσας επιδότησης μόνον έναντι του δικαιούχου της επιδότησης. Προκειμένου, όμως, περί εμπορικών εταιριών οι οποίες δεν κατέχουν πλέον κανένα στοιχείο ενεργητικού και έχουν διαγραφεί από το μητρώο εταιριών, μια τέτοια διαδικασία δεν θα μπορούσε να καταστήσει δυνατή την ανάκτηση των αχρεωστήτως καταβληθεισών επιδοτήσεων.

Στο ειδικό αυτό πλαίσιο, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο πλείονα προδικαστικά ερωτήματα σχετικά, μεταξύ άλλων, με το άρθρο 325 ΣΛΕΕ, του οποίου η παράγραφος 1 ορίζει ότι τα κράτη μέλη, προκειμένου να καταπολεμήσουν τις παράνομες δραστηριότητες που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης, οφείλουν να λαμβάνουν μέτρα αποτρεπτικά, αποτελεσματικά και ισοδύναμα εκείνων που λαμβάνονται σε εθνικό επίπεδο για την καταπολέμηση της απάτης κατά των συμφερόντων του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους. Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο διερωτήθηκε ως προς τον συμβατό με τις υποχρεώσεις αυτές χαρακτήρα των εθνικών διατάξεων ποινικής δικονομίας βάσει των οποίων δεν επιτρέπεται, σε υπόθεση όπως αυτή της κύριας δίκης, να αναγνωριστεί στο Δημόσιο δικαίωμα αποζημιώσεως στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 325 ΣΛΕΕ δεν αντιτίθεται σε διατάξεις του εθνικού δικαίου βάσει των οποίων, σύμφωνα με την ερμηνεία τους από την εθνική νομολογία, το Δημόσιο δεν μπορεί, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, να αξιώσει την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη λόγω δόλιας συμπεριφοράς του κατηγορουμένου η οποία έχει ως αποτέλεσμα την υπεξαίρεση πόρων προερχομένων από τον προϋπολογισμό της Ένωσης και δεν διαθέτει, στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, κανένα άλλο ένδικο βοήθημα το οποίο να του παρέχει τη δυνατότητα να προβάλει αξίωση κατά του κατηγορουμένου, εφόσον όμως διαπιστωθεί ότι η εθνική νομοθεσία προβλέπει αποτελεσματικές διαδικασίες ώστε να διασφαλίζεται η ανάκτηση των αχρεωστήτως εισπραχθεισών συνεισφορών που προέρχονταν από τον προϋπολογισμό της Ένωσης, όπερ πρέπει να ελεγχθεί από το αιτούν δικαστήριο.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε δε ότι, μολονότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να λαμβάνουν αποτελεσματικά μέτρα για την ανάκτηση των ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως στον δικαιούχο επιδότησης χρηματοδοτούμενης εν μέρει από τον προϋπολογισμό της Ένωσης, το άρθρο 325 ΣΛΕΕ δεν επιβάλλει σε αυτά κανέναν περιορισμό, πέραν εκείνου που αφορά την αποτελεσματικότητα των μέτρων, ως προς τη διαδικασία που πρέπει να καθιστά δυνατή την επίτευξη ενός τέτοιου αποτελέσματος. Ως εκ τούτου, η συνύπαρξη διαφορετικών ενδίκων βοηθημάτων, με τα οποία επιδιώκονται διαφορετικοί και ιδιαίτεροι σκοποί, του διοικητικού, του αστικού ή του ποινικού δικαίου, αντιστοίχως, δεν θίγει, αυτή καθαυτή, την αποτελεσματικότητα της καταπολέμησης της απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, εφόσον η εθνική νομοθεσία, στο σύνολό της, καθιστά δυνατή την ανάκτηση των αχρεωστήτως καταβληθεισών συνεισφορών εκ του προϋπολογισμού της Ένωσης.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, μολονότι οι ποινικές κυρώσεις ενδέχεται να είναι απαραίτητες για να μπορούν τα κράτη μέλη να καταπολεμούν κατά τρόπο αποτελεσματικό και αποτρεπτικό ορισμένες σοβαρές περιπτώσεις απάτης, τέτοιες κυρώσεις δεν έχουν ως σκοπό να συμβάλουν στην αναζήτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων. Η ύπαρξη στην εθνική έννομη τάξη αποτελεσματικού μέσου αποκατάστασης της προσβολής των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, ανεξαρτήτως αν τούτο είναι διαθέσιμο στο πλαίσιο ποινικής, διοικητικής ή πολιτικής διαδικασίας, αρκεί για την εκπλήρωση της υποχρέωσης αποτελεσματικότητας που επιβάλλει το άρθρο 325 ΣΛΕΕ, εφόσον το μέσο αυτό παρέχει τη δυνατότητα ανακτήσεως των αχρεωστήτως εισπραχθεισών συνεισφορών, ενώ παράλληλα ποινικές κυρώσεις καθιστούν δυνατή την καταπολέμηση των σοβαρών περιπτώσεων απάτης. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι τούτο συμβαίνει εν προκειμένω, εφόσον διαπιστωθεί, κατά το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο, ότι το Δημόσιο έχει, υπό την επιφύλαξη του σχετικού ελέγχου από το αιτούν δικαστήριο, τη δυνατότητα να κινήσει, αφενός, διοικητική διαδικασία βάσει της οποίας μπορεί να επιτύχει την ανάκτηση των συνεισφορών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως στο νομικό πρόσωπο που είναι αποδέκτης αυτών και, αφετέρου, αστική δίκη με σκοπό όχι μόνον τη στοιχειοθέτηση της αστικής ευθύνης του νομικού προσώπου που είναι αποδέκτης των αχρεωστήτως εισπραχθεισών συνεισφορών, αλλά και, κατόπιν ποινικής καταδίκης, την εκ μέρους του καταδικασθέντος αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη το Δημόσιο.

Τέλος, υπό τον παρόντα τίτλο πρέπει επίσης να επισημανθούν οι αποφάσεις **Inclusion Alliance for Europe κατά Επιτροπής** (C-378/16 P, [EU:C:2020:575](#)) και **ADR Center κατά Επιτροπής** (C-584/17 P, [EU:C:2020:576](#)), της 16ης Ιουλίου 2020, σχετικά με την ανάκτηση οικονομικών συνεισφορών που είχαν καταβληθεί από την Επιτροπή στο πλαίσιο διαφόρων συμβάσεων επιχορήγησης τις οποίες είχε συνάψει το θεσμικό όργανο ⁵⁶.

56| Οι αποφάσεις αυτές παρουσιάζονται υπό τον τίτλο V.3 «Προσφυγή ακυρώσεως».

V. Μέσα ένδικης προστασίας βάσει του δικαίου της Ένωσης

Υπό τον παρόντα τίτλο αξίζει να μνημονευθούν εννέα αποφάσεις. Η πρώτη απόφαση αφορά τους δικονομικούς κανόνες που διέπουν τη νομική εκπροσώπηση ενώπιον των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης. Αντικείμενο της δεύτερης αποφάσεως είναι η διαπίστωση παραβάσεως σε σχέση με τη μεταφορά οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη. Τέσσερις ακόμη αποφάσεις εκδόθηκαν κατ' αναίρεση στο πλαίσιο προσφυγών ακυρώσεως. Τέλος, αξιοσημείωτες είναι επίσης τρεις αποφάσεις επί προδικαστικών παραπομπών, με τις οποίες το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί, αφενός, επί του παραδεκτού των προδικαστικών αυτών παραπομπών υπό το πρίσμα της έννοιας του «δικαστηρίου» κατά το άρθρο 267 ΣΛΕΕ και επί της απαιτήσεως αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της διαφοράς και των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης των οποίων ζητείται η ερμηνεία και, αφετέρου, επί της αρμοδιότητάς του υπό το πρίσμα διατάξεως του γερμανικού δικαίου η οποία παραπέμπει στο δίκαιο της Ένωσης ⁵⁷.

1. Νομική εκπροσώπηση ενώπιον των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης

Με την απόφαση *Uniwersytet Wrocławski και Πολωνία κατά REA* (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-515/17 P και C-561/17 P, [EU:C:2020:73](#)), που εκδόθηκε στις 4 Φεβρουαρίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αναίρεσε τη διάταξη του Γενικού Δικαστηρίου ⁵⁸ με την οποία είχε απορριφθεί ως προδήλως απαράδεκτη η προσφυγή του Πανεπιστημίου του Wrocław κατά αποφάσεων του Εκτελεστικού Οργανισμού Έρευνας (REA), με το σκεπτικό ότι ο εκπροσωπών το πανεπιστήμιο νομικός σύμβουλος δεν πληρούσε την περί ανεξαρτησίας απαίτηση την οποία θέτει ο Οργανισμός του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Οργανισμός) ⁵⁹.

Στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος, ο REA συνήψε σύμβαση επιδότησης με το Πανεπιστήμιο του Wrocław. Εντούτοις, αποδείχθηκε ότι το ως άνω πανεπιστήμιο δεν τηρούσε τους όρους της σύμβασης και κατά συνέπεια ο REA κατήγγειλε τη σύμβαση και απέστειλε τρία χρεωστικά σημειώματα, τα οποία εξοφλήθηκαν από το πανεπιστήμιο.

Το Πανεπιστήμιο του Wrocław άσκησε στη συνέχεια προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου με αίτημα, μεταξύ άλλων, την ακύρωση των αποφάσεων του REA περί καταγγελίας της σύμβασης επιδότησης και περί επιβολής στο ως άνω πανεπιστήμιο της υποχρέωσης να επιστρέψει μέρος των καταβληθεισών επιδοτήσεων. Επειδή ο νομικός σύμβουλος που εκπροσωπούσε το πανεπιστήμιο συνδεόταν με αυτό με σύμβαση διδασκαλίας, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή ως προδήλως απαράδεκτη.

57| Υπό τον παρόντα τίτλο χρήζουν επίσης μνείας η απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, *Επανεξέταση Simpson κατά Συμβουλίου και ΗΓ κατά Επιτροπής* (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-542/18 RX-II και C-543/18 RX-II, [EU:C:2020:232](#)), η οποία εκδόθηκε στο πλαίσιο διαδικασίας επανεξέτασης και παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XXII.1 «Διαδικασία διορισμού των δικαστών του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης», καθώς και η διάταξη *Επιτροπή κατά Πολωνίας* (C-791/19 R, [EU:C:2020:277](#)), η οποία εκδόθηκε στις 8 Απριλίου 2020 στο πλαίσιο διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων που είχε κινηθεί σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις στον τομέα της δικαιοσύνης στην Πολωνία, και παρουσιάζεται υπό τον τίτλο I.2 «Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και πρόσβασης σε αμερόληπτο δικαστήριο».

58| Διάταξη του Γενικού Δικαστηρίου της 13ης Ιουνίου 2017, *Uniwersytet Wrocławski κατά REA* (T-137/16, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:407](#)).

59| Άρθρο 19 του Οργανισμού.

Το Δικαστήριο, ενώπιον του οποίου ασκήθηκαν αιτήσεις αναιρέσεως από το Πανεπιστήμιο του Wrocław (υπόθεση C-515/17 P) και από τη Δημοκρατία της Πολωνίας (υπόθεση C-561/17 P), υπενθύμισε ότι το άρθρο 19 του Οργανισμού περιέχει δύο αυτοτελείς και σωρευτικές προϋποθέσεις όσον αφορά την εκπροσώπηση, σε ευθείες προσφυγές ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης, διαδίκου που δεν εμπίπτει στα δύο πρώτα εδάφια του άρθρου αυτού. Η πρώτη προϋπόθεση ⁶⁰ επιβάλλει την υποχρέωση εκπροσώπησης ενός τέτοιου διαδίκου ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης από «δικηγόρο». Η δεύτερη προϋπόθεση ⁶¹ προβλέπει ότι ο δικηγόρος ο οποίος εκπροσωπεί τον διάδικο πρέπει να έχει δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους ή άλλου κράτους συμβαλλόμενου στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (στο εξής: Συμφωνία ΕΟΧ).

Παρατηρώντας ότι ο νομικός σύμβουλος του Πανεπιστημίου του Wrocław πληρούσε τη δεύτερη προϋπόθεση, το Δικαστήριο εξέτασε αν πληρούνταν εν προκειμένω η πρώτη προϋπόθεση.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, εφόσον δεν γίνεται παραπομπή στο εθνικό δίκαιο των κρατών μελών, η κατά το άρθρο 19 του Οργανισμού έννοια του «δικηγόρου» πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο αυτοτελή και ενιαίο λαμβανομένων υπόψη όχι μόνον του γράμματος της διατάξεως αυτής, αλλά και του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται και του σκοπού της. Συναφώς, υπογράμμισε ότι, βάσει του γράμματος του άρθρου αυτού, ένας «διάδικος» ο οποίος δεν εμπίπτει στα δύο πρώτα εδάφια του δεν επιτρέπεται να παρίσταται αυτοπροσώπως ενώπιον δικαιοδοτικού οργάνου της Ένωσης, αλλά πρέπει να χρησιμοποιήσει τις υπηρεσίες τρίτου προσώπου, και ειδικότερα δικηγόρου, σε αντίθεση με τους διαδίκους που εμπίπτουν στα προαναφερθέντα δύο πρώτα εδάφια, οι οποίοι δύνανται να αντιπροσωπεύονται από εκπρόσωπο. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η επιταγή της εκπροσώπησης από δικηγόρο κατά το άρθρο 19 του Οργανισμού αποσκοπεί πρωτίστως στη βέλτιστη δυνατή προστασία και υπεράσπιση των συμφερόντων του εντολέα, με πλήρη ανεξαρτησία καθώς και σύμφωνα με τον νόμο και τους επαγγελματικούς και δεοντολογικούς κανόνες. Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η έννοια της ανεξαρτησίας του δικηγόρου, στο ειδικό πλαίσιο του συγκεκριμένου άρθρου του Οργανισμού, δεν ορίζεται μόνο με αρνητικό τρόπο, δηλαδή με την απουσία εργασιακής σχέσεως, αλλά και με θετικό τρόπο, κατ' επίκληση των κανόνων επαγγελματικής δεοντολογίας. Στο πλαίσιο αυτό, το καθήκον ανεξαρτησίας το οποίο υπέχει ο δικηγόρος δεν νοείται ως απουσία οποιουδήποτε συνδέσμου με τον εντολέα του αλλά ως απουσία συνδέσμων που θίγουν προδήλως την ικανότητά του να φέρει εις πέρας το υπερασπιστικό του έργο υπηρετώντας κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα συμφέροντα του εντολέα του.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι δεν είναι επαρκώς ανεξάρτητος, έναντι του νομικού προσώπου το οποίο εκπροσωπεί, ο δικηγόρος που έχει αναλάβει σημαντικές διοικητικές και οικονομικές αρμοδιότητες εντός του ως άνω νομικού προσώπου, οι οποίες τον καθιστούν υψηλόβαθμο στέλεχος, με αποτέλεσμα να υπονομεύεται η ιδιότητά του ως ανεξάρτητου τρίτου, ή ο δικηγόρος ο οποίος κατέχει διευθυντική θέση στο πλαίσιο του νομικού προσώπου που εκπροσωπεί ή ο δικηγόρος που κατέχει μετοχές της εταιρίας την οποία εκπροσωπεί και προΐσταται του διοικητικού συμβουλίου της.

Εντούτοις, δεν μπορεί να εξομοιωθεί με τέτοιες καταστάσεις η περίπτωση στην οποία ο νομικός σύμβουλος όχι μόνο δεν υπερασπιζόταν τα συμφέροντα του Πανεπιστημίου του Wrocław στο πλαίσιο σχέσης εξάρτησης με το πανεπιστήμιο αυτό, αλλά επιπλέον συνδεόταν με το συγκεκριμένο πανεπιστήμιο απλώς με σύμβαση για την άσκηση διδακτικών καθηκόντων στο εν λόγω πανεπιστήμιο. Κατά το Δικαστήριο, ένας τέτοιος σύνδεσμος δεν επαρκεί ώστε να θεωρηθεί ότι ο ως άνω νομικός σύμβουλος τελούσε σε κατάσταση που προδήλως έθιγε την ικανότητά του να υπερασπιστεί κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο, με πλήρη ανεξαρτησία, τα συμφέροντα του εντολέα του.

⁶⁰| Άρθρο 19, τρίτο εδάφιο, του Οργανισμού.

⁶¹| Άρθρο 19, τέταρτο εδάφιο, του Οργανισμού.

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι το Γενικό Δικαστήριο είχε υποπέσει σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι απλώς και μόνον η ύπαρξη, μεταξύ του Πανεπιστημίου του Wrocław και του εκπροσωπούντος αυτό νομικού συμβούλου, σύμβασης αστικού δικαίου σχετικής με την άσκηση διδακτικών καθηκόντων ήταν ικανή να θίξει την ανεξαρτησία του συμβούλου λόγω του κινδύνου να επηρεαστεί, εν μέρει τουλάχιστον, η επαγγελματική γνώμη του από το επαγγελματικό περιβάλλον του. Για τον λόγο αυτό, το Δικαστήριο αναίρεσε την αναιρεσιβαλλόμενη διάταξη και ανέπεμψε την υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

2. Προσφυγή λόγω παραβάσεως

Με τις αποφάσεις **Επιτροπή κατά Ρουμανίας (Καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες)** (C-549/18, [EU:C:2020:563](#)) και **Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες)** (C-550/18, [EU:C:2020:564](#)), που εκδόθηκαν στις 16 Ιουλίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου δέχθηκε τις προσφυγές λόγω παραβάσεως τις οποίες είχε ασκήσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά των δύο αυτών κρατών μελών. Το Δικαστήριο διαπίστωσε, πρώτον, ότι, κατά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, η Ρουμανία και η Ιρλανδία ούτε είχαν θεσπίσει τα εθνικά μέτρα για τη μεταφορά στην εσωτερική έννομη τάξη της οδηγίας 2015/849 ⁶² ούτε είχαν ανακοινώσει τέτοια μέτρα στην Επιτροπή και, ως εκ τούτου, παρέβησαν τις υποχρεώσεις που υπέχουν από την οδηγία αυτή. Δεύτερον, έκρινε ότι το άρθρο 260, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, σχετικά με την υποχρέωση των κρατών μελών να ανακοινώνουν τα μέτρα μεταφοράς μιας οδηγίας στο εθνικό δίκαιο, είχε εφαρμογή στις εν λόγω υποθέσεις ⁶³.

Η οδηγία 2015/849 αποσκοπεί στην πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας. Τα κράτη μέλη όφειλαν να μεταφέρουν την οδηγία στο εθνικό τους δίκαιο το αργότερο έως τις 26 Ιουνίου 2017 και να ενημερώσουν την Επιτροπή για τα μέτρα που έλαβαν προς τον σκοπό αυτό.

Στις 27 Αυγούστου 2018 η Επιτροπή άσκησε ενώπιον του Δικαστηρίου δύο προσφυγές λόγω παραβάσεως, υποστηρίζοντας ότι η Ρουμανία, αφενός, και η Ιρλανδία, αφετέρου, δεν είχαν μεταφέρει πλήρως την οδηγία 2015/849 στο εσωτερικό δίκαιο εντός της ταχθείσας με τις αντίστοιχες αιτιολογημένες γνώμες προθεσμίας ούτε είχαν ανακοινώσει τα αντίστοιχα εθνικά μέτρα μεταφοράς. Επιπλέον, η Επιτροπή ζήτησε, βάσει του άρθρου 260, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ ⁶⁴, να υποχρεωθούν η Ρουμανία και η Ιρλανδία, αφενός, στην καταβολή ημερήσιας χρηματικής ποινής, από την ημερομηνία δημοσίευσής της αποφάσεως λόγω παραβάσεως της υποχρέωσης ανακοίνωσης των μέτρων μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο της ίδιας οδηγίας, και, αφετέρου, στην καταβολή κατ' αποκοπήν ποσού. Στη συνέχεια, η Επιτροπή ενημέρωσε το Δικαστήριο ότι παραιτείται

⁶² Οδηγία (ΕΕ) 2015/849 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 2015, σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 648/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, και την κατάργηση της οδηγίας 2005/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και της οδηγίας 2006/70/ΕΚ της Επιτροπής (ΕΕ 2015, L 141, σ. 73).

⁶³ Το Δικαστήριο εφάρμοσε για πρώτη φορά τη διάταξη αυτή της Συνθήκης ΛΕΕ με την απόφαση της 8ης Ιουλίου 2019, **Επιτροπή κατά Βελγίου (Άρθρο 260, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ – Υψίρρυθμα δίκτυα)** (C-543/17, [EU:C:2019:573](#)).

⁶⁴ Το άρθρο 260, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ επιτρέπει στο Δικαστήριο να επιβάλει σε συγκεκριμένο κράτος μέλος χρηματική κύρωση (κατ' αποκοπήν ποσό ή ημερήσια χρηματική ποινή) στην περίπτωση που το κράτος μέλος αυτό παρέβη «την υποχρέωσή του να ανακοινώσει τα μέτρα μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο μιας οδηγίας της Ένωσης» στην Επιτροπή.

εν μέρει από την προσφυγή της, υπό την έννοια ότι δεν ζητούσε πλέον την επιβολή ημερήσιας χρηματικής ποινής, δεδομένου ότι το αίτημα αυτό είχε καταστεί άνευ αντικειμένου κατόπιν της πλήρους μεταφοράς της οδηγίας 2015/849 στο ρουμανικό και στο ιρλανδικό δίκαιο.

Η Ρουμανία και η Ιρλανδία αμφισβήτησαν την εφαρμογή ως προς αυτές του συστήματος κυρώσεων του άρθρου 260, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ. Τα δύο αυτά κράτη μέλη υποστήριξαν επίσης ότι το αίτημα της Επιτροπής περί επιβολής υποχρέωσης καταβολής κατ' αποκοπήν ποσού είναι όχι μόνον αδικαιολόγητο, αλλά και δυσανάλογο σε σχέση με τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως και τον σκοπό που επιδιώκουν αυτού του είδους οι χρηματικές κυρώσεις. Προσήψαν στην Επιτροπή ότι δεν αιτιολόγησε κατά τρόπο εμπεριστατωμένο και εξατομικευμένο την απόφασή της να ζητήσει την επιβολή τέτοιας κυρώσεως εν προκειμένω.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η υποχρέωση ανακοίνωσης μέτρων μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο, κατά την έννοια του άρθρου 260, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, αφορά την υποχρέωση των κρατών μελών να διαβιβάζουν αρκούντως σαφείς και ακριβείς πληροφορίες ως προς τα μέτρα μεταφοράς μιας οδηγίας. Για να συμμορφωθούν με την υποχρέωση αυτή τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη όφειλαν να αναφέρουν, για κάθε διάταξη της συγκεκριμένης οδηγίας, την ή τις εθνικές διατάξεις που διασφάλιζαν τη μεταφορά της στο εσωτερικό δίκαιο. Επισημαίνοντας ότι η Επιτροπή είχε αποδείξει την παράλειψη ανακοίνωσης, εκ μέρους της Ρουμανίας και της Ιρλανδίας, των μέτρων μεταφοράς της οδηγίας 2015/849 στην εσωτερική έννομη τάξη εντός της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, το Δικαστήριο έκρινε, πρώτον, ότι η κατά τα ανωτέρω διαπιστωθείσα παράβαση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της διατάξεως του άρθρου 260, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ.

Δεύτερον, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η Επιτροπή δεν υποχρεούται να αιτιολογεί κατά περίπτωση την απόφασή της να ζητήσει την επιβολή χρηματικής κυρώσεως δυνάμει του άρθρου 260, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ. Συγκεκριμένα, οι προϋποθέσεις εφαρμογής της διατάξεως αυτής δεν είναι δυνατόν να είναι πιο περιοριστικές από εκείνες οι οποίες δίδουν την εφαρμογή του άρθρου 258 ΣΛΕΕ, στο μέτρο που το άρθρο 260, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ αποτελεί απλώς στοιχείο παρεπόμενο της διαδικασίας λόγω παραβάσεως, την οποία η Επιτροπή κινεί κατά τη διακριτική της ευχέρεια, που δεν υπόκειται στον δικαστικό έλεγχο του Δικαστηρίου. Αυτή η μη αιτιολόγηση δεν θίγει τις δικονομικές εγγυήσεις που παρέχονται στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, εφόσον το Δικαστήριο, όταν επιβάλλει τέτοια κύρωση, οφείλει να την αιτιολογεί.

Εντούτοις, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η Επιτροπή υποχρεούται να αιτιολογεί τη φύση και το ύψος της ζητούμενης χρηματικής κυρώσεως, λαμβάνοντας συναφώς υπόψη τις κατευθυντήριες γραμμές που αυτή έχει θεσπίσει, δεδομένου ότι, στο πλαίσιο διαδικασίας κινηθείσας κατ' εφαρμογήν του άρθρου 260, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο διαθέτει μόνον περιορισμένη εξουσία εκτιμήσεως. Πράγματι, σε περίπτωση που διαπιστώσει παράβαση, το Δικαστήριο δεσμεύεται από τις προτάσεις της Επιτροπής ως προς τη φύση της χρηματικής κυρώσεως και ως προς το μέγιστο ποσό της κυρώσεως που μπορεί να επιβάλει.

Τρίτον, όσον αφορά την επιβολή κατ' αποκοπήν ποσού στις επίμαχες υποθέσεις, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ο σκοπός που επιδιώκεται με τη θέσπιση του μηχανισμού του άρθρου 260, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ είναι όχι μόνο να παρακινηθούν τα κράτη μέλη να παύσουν, το συντομότερο δυνατόν, παράβαση η οποία, ελλείψει ενός τέτοιου μέτρου, θα έτεινε να συνεχιστεί, αλλά και να καταστεί πιο ευέλικτη και ταχεία η διαδικασία για την επιβολή χρηματικών κυρώσεων για τις παραβάσεις της υποχρέωσης ανακοίνωσης εθνικού μέτρου μεταφοράς οδηγίας η οποία εκδόθηκε σύμφωνα με τη νομοθετική διαδικασία. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι προσφυγή της Επιτροπής με την οποία, όπως εν προκειμένω, ζητείται η επιβολή υποχρέωσης καταβολής κατ' αποκοπήν ποσού δεν μπορεί να απορριφθεί ως δυσανάλογη για τον λόγο και μόνον ότι έχει ως αντικείμενο παράβαση η οποία, καίτοι διήρκεσε για κάποιο χρονικό διάστημα, είχε τερματιστεί κατά το χρονικό σημείο εξετάσεως των πραγματικών περιστατικών από το Δικαστήριο, στο

μέτρο που η επιβολή της υποχρέωσης καταβολής κατ' αποκοπήν ποσού στηρίζεται στην αποτίμηση των συνεπειών της μη εκτέλεσής των υποχρεώσεων του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους επί των ιδιωτικών και δημοσίων συμφερόντων, ιδίως όταν η παράβαση έχει συνεχιστεί επί μακρό χρονικό διάστημα.

Τέταρτον, όσον αφορά τον υπολογισμό του κατ' αποκοπήν ποσού το οποίο είναι προσηκόν να επιβληθεί στις υπό κρίση υποθέσεις, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, κατά την άσκηση της εξουσίας εκτιμήσεως που διαθέτει στον οικείο τομέα, όπως η εξουσία αυτή οριοθετείται από τις προτάσεις της Επιτροπής, σε αυτό απόκειται να καθορίζει το ύψος του κατ' αποκοπήν ποσού στην καταβολή του οποίου μπορεί να υποχρεωθεί κράτος μέλος δυνάμει του άρθρου 260, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, κατά τρόπον ώστε αυτό να είναι, αφενός, προσαρμοσμένο στις περιστάσεις και, αφετέρου, ανάλογο προς τη διαπραχθείσα παράβαση. Μεταξύ των κρίσιμων, συναφώς, παραγόντων περιλαμβάνονται, ιδίως, η σοβαρότητα της διαπιστωθείσας παραβάσεως, το χρονικό διάστημα για το οποίο εξακολούθησε η παράβαση, καθώς και η ικανότητα πληρωμής του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους.

Κατ' αρχάς, αναφορικά με τη σοβαρότητα της παραβάσεως, το Δικαστήριο έκρινε ότι, μολονότι η Ρουμανία και η Ιρλανδία έθεσαν τέρμα στην προσαπτόμενη παράβαση κατά τη διάρκεια της δίκης, γεγονός παραμένει ότι η παράβαση αυτή υφίστατο κατά τη λήξη της προθεσμίας που τάχθηκε με τις αντίστοιχες αιτιολογημένες γνώμες, ούτως ώστε η αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης δεν ήταν πάντοτε διασφαλισμένη.

Στη συνέχεια, αναφορικά με τον υπολογισμό της διάρκειας της παραβάσεως, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι αυτός πρέπει, κατ' αρχήν, να θεωρείται ότι γίνεται κατά τον χρόνο κατά τον οποίο το Δικαστήριο εξετάζει τα πραγματικά περιστατικά, ήτοι κατά την ημερομηνία περατώσεως της διαδικασίας. Όσον αφορά το χρονικό σημείο έναρξης της περιόδου που πρέπει να ληφθεί υπόψη για τον καθορισμό του ύψους του κατ' αποκοπήν ποσού το οποίο πρέπει να επιβληθεί κατ' εφαρμογήν του άρθρου 260, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, η ημερομηνία που πρέπει να ληφθεί υπόψη προς τον σκοπό εκτιμήσεως της διάρκειας της παραβάσεως δεν είναι η ημερομηνία λήξεως της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας (η οποία χρησιμοποιείται για τον καθορισμό της επιβλητέας ημερήσιας χρηματικής ποινής), αλλά η ημερομηνία λήξεως της προθεσμίας μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο που προβλέπει η επίμαχη οδηγία. Πράγματι, η διάταξη αυτή σκοπεί στην παροχή ισχυρότερου κινήτρου στα κράτη μέλη για τη μεταφορά των οδηγιών στην εθνική έννομη τάξη τους εντός των προθεσμιών που καθορίζονται από τον νομοθέτη της Ένωσης και στη διασφάλιση της πλήρους αποτελεσματικότητας της νομοθεσίας της Ένωσης. Εξάλλου, οποιαδήποτε άλλη λύση θα ισοδυναμούσε με υπονόμηση της πρακτικής αποτελεσματικότητας των διατάξεων των οδηγιών που καθορίζουν την ημερομηνία κατά την οποία πρέπει να τεθούν σε ισχύ τα μέτρα μεταφοράς τους και με την παροχή πρόσθετης προθεσμίας μεταφοράς, της οποίας η διάρκεια θα κυμαινόταν, επιπλέον, ανάλογα με την ταχύτητα με την οποία η Επιτροπή κινεί την προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία, χωρίς εντούτοις η διάρκεια της προθεσμίας αυτής να μπορεί να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της διάρκειας της επίμαχης παραβάσεως. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η παράβαση της Ρουμανίας και της Ιρλανδίας διήρκεσε λίγο περισσότερο από δύο έτη.

Όσον αφορά, τέλος, την ικανότητα πληρωμής του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η πρόσφατη εξέλιξη του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕγχΠ) του εν λόγω κράτους μέλους, ως έχει κατά τον χρόνο της εξετάσεως των πραγματικών περιστατικών από το Δικαστήριο.

Κατά συνέπεια, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των συγκεκριμένων περιστάσεων των υποθέσεων και βάσει του περιθωρίου εκτιμήσεως που αναγνωρίζεται στο Δικαστήριο από το άρθρο 260, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο υποχρέωσε τη Ρουμανία και την Ιρλανδία να καταβάλουν στην Επιτροπή κατ' αποκοπήν ποσό ύψους 3 εκατομμυρίων ευρώ και 2 εκατομμυρίων ευρώ αντιστοίχως.

3. Προσφυγή ακυρώσεως

Τρεις αποφάσεις είναι αξιοσημείων όσον αφορά τις προσφυγές ακυρώσεως. Με την πρώτη απόφαση, το Δικαστήριο διευκρίνισε την έκταση του ελέγχου που ασκεί ο δικαστής της Ένωσης ως προς τη νομιμότητα αποφάσεων του Δορυφορικού Κέντρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη λύση της σύμβασης εργασίας υπαλλήλου του. Αντικείμενο της δεύτερης αποφάσεως είναι η αρμοδιότητα του δικαστή της Ένωσης να ελέγξει τη νομιμότητα αποφάσεως της Επιτροπής για την αναζήτηση αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών βάσει πλειόνων συμβάσεων επιχορήγησης. Η τρίτη απόφαση αφορά την εξουσία της Επιτροπής για έκδοση αποφάσεως που αποτελεί εκτελεστό τίτλο στο πλαίσιο συμβατικών σχέσεων, καθώς και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μια τέτοια απόφαση μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο ελέγχου νομιμότητας στο πλαίσιο προσφυγής ακυρώσεως ⁶⁵.

Με την απόφαση **EUSC κατά KF** (C-14/19 P, [EU:C:2020:492](#)), που εκδόθηκε στις 25 Ιουνίου 2020, το Δικαστήριο επικύρωσε, κατ' αναίρεση, την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου ⁶⁶ με την οποία, αφενός, είχαν ακυρωθεί δύο αποφάσεις του διευθυντή του Δορυφορικού Κέντρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUSC) ⁶⁷ που αφορούσαν, αντιστοίχως, την αναστολή ασκήσεως και την παύση των καθηκόντων της KF, συμβασιούχου υπαλλήλου, καθώς και τη σχετική απόφαση της επιτροπής προσφυγών του EUSC στο πλαίσιο της ίδιας διαφοράς (στο εξής, από κοινού: επίδικες αποφάσεις), και, αφετέρου, είχε υποχρεωθεί το EUSC να καταβάλει στην KF το ποσό των 10 000 ευρώ ως χρηματική ικανοποίηση λόγω της ηθικής βλάβης την οποία υπέστη.

Η KF προσελήφθη από το EUSC από 1ης Αυγούστου 2009 ως προϊσταμένη του διοικητικού τμήματος. Όταν εντοπίστηκαν δυσλειτουργίες στις ανθρώπινες σχέσεις εντός του τμήματος αυτού και κατόπιν καταγγελίας σχετικά με τη συμπεριφορά και τις ενέργειες της KF, κινήθηκε διοικητική έρευνα σε βάρος της. Μετά το πέρας της έρευνας αυτής, ο αναπληρωτής διευθυντής του EUSC κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι πράξεις και οι παραλείψεις που προσάπτονταν στην KF είχαν επιβεβαιωθεί και στοιχειοθετούσαν ηθική παρενόχληση. Κατά συνέπεια, ο διευθυντής του EUSC αποφάσισε να κινήσει πειθαρχική διαδικασία κατά της KF και να αναστείλει την άσκηση των καθηκόντων της. Μετά το πέρας της διαδικασίας αυτής, ο διευθυντής του EUSC αποφάσισε να παύσει την KF από τα καθήκοντά της για πειθαρχικούς λόγους. Η διοικητική ένσταση την οποία υπέβαλε η KF κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του διευθυντή του Κέντρου απορρίφθηκε, όπως και η προσφυγή που ασκήθηκε ενώπιον της επιτροπής προσφυγών του EUSC, της οποίας οι αποφάσεις είναι δεσμευτικές και για τα δύο μέρη και δεν επιδέχονται άλλη προσφυγή ⁶⁸.

⁶⁵ Επιπλέον, πρέπει να επισημανθεί η απόφαση **Τσεχική Δημοκρατία κατά Επιτροπής** (C-575/18 P, [EU:C:2020:530](#)), η οποία εκδόθηκε στις 9 Ιουλίου 2020, σχετικά με την ερμηνεία της έννοιας «πράξη δεκτική προσφυγής», κατά το άρθρο 263 ΣΛΕΕ. Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο IV «Προϋπολογισμός και επιχορηγήσεις της Ένωσης».

⁶⁶ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 25ης Οκτωβρίου 2018, **KF κατά EUSC** (T-286/15, [EU:T:2018:718](#)).

⁶⁷ Στις 27 Ιουνίου 1991 το Συμβούλιο Υπουργών της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕ) εξέδωσε απόφαση για την ίδρυση κέντρου εκμεταλλεύσεως δορυφορικών δεδομένων. Στις 10 Νοεμβρίου 2000 το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφάσισε να δημιουργήσει, υπό τη μορφή οργανισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δορυφορικό κέντρο στο οποίο ενσωματώνονται τα σχετικά στοιχεία του κέντρου που είχε συσταθεί στο πλαίσιο της ΔΕ. Το κέντρο αυτό δημιουργήθηκε με την κοινή δράση 2001/555/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 2001, για την ίδρυση Δορυφορικού Κέντρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2001, L 200, σ. 5). Στη συνέχεια, το Συμβούλιο εξέδωσε την απόφαση 2014/401/ΚΕΠΠΑ, της 26ης Ιουνίου 2014, σχετικά με το Δορυφορικό Κέντρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την κατάργηση της κοινής δράσης 2001/555/ΚΕΠΠΑ για τη σύσταση Δορυφορικού Κέντρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2014, L 188, σ. 73), η οποία αποτελεί πλέον το νομικό πλαίσιο που διέπει το EUSC.

⁶⁸ Δυνάμει του άρθρου 28, παράγραφος 6, της αποφάσεως 2009/747/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 14ης Σεπτεμβρίου 2009, σχετικά με τον κανονισμό υπηρεσιακής κατάστασης του Δορυφορικού Κέντρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2009, L 276, σ. 1) (στο εξής: κανονισμός υπηρεσιακής κατάστασης του EUSC). Η σύνθεση, η λειτουργία και οι ειδικές διαδικασίες αυτού του οργάνου ορίζονται στο παράρτημα Χ της αποφάσεως 2009/747.

Η ΚΦ άσκησε προσφυγή-αγωγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου με αίτημα να ακυρωθούν οι επίδικες αποφάσεις και να υποχρεωθεί το EUSC να της καταβάλει τους μη εισπραχθέντες μισθούς και το ποσό των 500 000 ευρώ ως χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που υπέστη. Προς στήριξη της προσφυγής-αγωγής της, η ΚΦ προέβαλε, μεταξύ άλλων, λόγους ακυρώσεως στηριζόμενους σε παραβίαση της αρχής της χρηστής διοίκησης, της αρχής της αμεροληψίας και της αρχής του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας. Επιπλέον, προέβαλε, βάσει του άρθρου 277 ΣΛΕΕ, ένσταση ελλείψεως νομιμότητας του άρθρου 28, παράγραφος 6, του κανονισμού υπηρεσιακής κατάστασης του EUSC, για τον λόγο ότι η διάταξη αυτή καθιστά την επιτροπή προσφυγών το μόνο όργανο ελέγχου της νομιμότητας των αποφάσεων του διευθυντή του EUSC, εξαιρώντας ως εκ τούτου τις επίδικες αποφάσεις από κάθε δικαστικό έλεγχο. Δεδομένου ότι το Γενικό Δικαστήριο δέχθηκε την ένσταση ελλείψεως νομιμότητας και δέχθηκε εν μέρει την προσφυγή-αγωγή, το EUSC άσκησε αναίρεση κατά της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως. Προς στήριξη της αιτήσεως αναρέσεως, το EUSC προέβαλε τέσσερις λόγους, στηριζόμενους, αντιστοίχως, σε αναρμοδιότητα του Γενικού Δικαστηρίου να εκδικάσει την προσφυγή-αγωγή σε πρώτο βαθμό, στο απαράδεκτο της εν λόγω προσφυγής-αγωγής, σε παραμόρφωση των πραγματικών περιστατικών και σε παραβίαση της αρχής της χρηστής διοίκησης και της αρχής του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας.

Εξετάζοντας, κατά πρώτον, τους λόγους αναρέσεως που στηρίζονταν σε αναρμοδιότητα του Γενικού Δικαστηρίου να εκδικάσει την προσφυγή-αγωγή σε πρώτο βαθμό και στο απαράδεκτο της προσφυγής-αγωγής, το Δικαστήριο έκρινε, πρώτον, ότι το άρθρο 263, πέμπτο εδάφιο, ΣΛΕΕ δεν επιτρέπει σε θεσμικό όργανο της Ένωσης να προβλέπει ειδικές προϋποθέσεις και ρυθμίσεις οι οποίες να εξαιρούν τις διαφορές που συνεπάγονται την ερμηνεία ή την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης από την αρμοδιότητα τόσο των δικαστηρίων των κρατών μελών όσο και των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης. Αυτό όμως ακριβώς είναι το αποτέλεσμα της διατάξεως που απονέμει στην επιτροπή προσφυγών αποκλειστική αρμοδιότητα να εκδίδει μη δυνάμενες να προσβληθούν αποφάσεις για την εφαρμογή και την ερμηνεία του κανονισμού υπηρεσιακής κατάστασης του EUSC, ο οποίος περιέχεται σε απόφαση του Συμβουλίου και περιλαμβάνει, ως εκ τούτου, διατάξεις του δικαίου της Ένωσης. Κατά συνέπεια, η απονομή των αποκλειστικών αυτών αρμοδιοτήτων στην προαναφερθείσα επιτροπή αντιβαίνει στη νομολογία του Δικαστηρίου⁶⁹ κατά την οποία το άρθρο 19 ΣΕΕ αναθέτει στα εθνικά δικαστήρια και στο Δικαστήριο την υποχρέωση να εγγυώνται την πλήρη εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης.

Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι οι επίδικες αποφάσεις πληρούσαν τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για να θεωρηθούν πράξεις δεκτικές προσφυγής, κατά την έννοια του άρθρου 263 ΣΛΕΕ. Πράγματι, οι αποφάσεις αυτές καθορίζουν οριστικά τη θέση του EUSC και αποσκοπούν στην παραγωγή δεσμευτικών έννομων αποτελεσμάτων ικανών να θίξουν τα συμφέροντα της ΚΦ, η οποία είναι ο αποδέκτης τους και την οποία αυτές βλάπτουν, μεταβάλλοντας ουσιαστικά τη νομική της κατάσταση. Επιπλέον, το Δικαστήριο επισήμανε ότι από την εργασιακή σχέση μεταξύ της ΚΦ και του EUSC, στην οποία δεν έχει εφαρμογή το άρθρο 270 ΣΛΕΕ, δεν μπορεί να συναχθεί ότι δεν πρόκειται για διαφορά μεταξύ του EUSC και τρίτου κατά την έννοια του άρθρου 263, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Επομένως, η σχέση εργασίας δεν απέκλειε τη διαφορά αυτή από το πεδίο εφαρμογής της ως άνω διατάξεως.

Τρίτον, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η διατήρηση της συνοχής του δικαιοδοτικού συστήματος επιβάλλει, κατ' αρχήν, στον δικαστή της Ένωσης να παραιτείται από την άσκηση των αρμοδιοτήτων που του απονέμει το άρθρο 263 ΣΛΕΕ όταν η νομική κατάσταση του προσφεύγοντος εντάσσεται στο πλαίσιο συμβατικών σχέσεων που εμπίπτουν στις αρμοδιότητες οι οποίες προβλέπονται στα άρθρα 272 ή 274 ΣΛΕΕ. Εντούτοις, σε ένα πλαίσιο στο οποίο αποκλείεται εντελώς, βάσει των άρθρων 272 ή 274 ΣΛΕΕ, ο εκ μέρους των εθνικών

69] Γνωμοδότηση 1/17 της 30ής Απριλίου 2019, *Συμφωνία ΕΕ-Καναδά* (EU:C:2019:341, σκέψη 111), και απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Νοεμβρίου 2019, *Α. Κ. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου)* (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 167).

δικαστηρίων και του δικαστή της Ένωσης δικαστικός έλεγχος των αποφάσεων που εκδίδει το EUSC, τέτοια παραίτηση του δικαστή της Ένωσης δεν δικαιολογείται από τον σκοπό της διατήρησης της συνοχής του δικαιοδοτικού συστήματος. Υπό τις συνθήκες αυτές, προκειμένου να διασφαλιστεί η ύπαρξη αποτελεσματικού δικαστικού ελέγχου, ο δικαστής της Ένωσης οφείλει να ασκήσει τις αρμοδιότητες που του αναθέτει το άρθρο 263 ΣΛΕΕ.

Τέταρτον, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, μολοντί ο αρχικός σύνδεσμος μεταξύ του EUSC και της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία είναι διεθνής διακυβερνητικός οργανισμός, είχε ως συνέπεια, κατά το παρελθόν, την αδυναμία εξομίωσης της κατάστασης του προσωπικού του EUSC με εκείνη των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, τούτο δεν ισχύει πλέον μετά την έναρξη ισχύος, την 1η Δεκεμβρίου 2009, της Συνθήκης της Λισσαβώνας, δεδομένου ότι, από την ημερομηνία αυτή, οι διαφορές μεταξύ του EUSC και του προσωπικού του αφορούν καταστάσεις συγκρίσιμες με τις διαφορές μεταξύ των υπαλλήλων της Ένωσης και του εργοδότη τους. Ομοίως, η εξαίρεση από την αρμοδιότητα του δικαστή της Ένωσης σε συνάρτηση με τις διατάξεις των Συνθηκών οι οποίες αφορούν την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) ⁷⁰ δεν αποκλείει την αρμοδιότητα του δικαστή της Ένωσης να ελέγχει τη νομιμότητα πράξεων διαχείρισης προσωπικού όπως οι επίδικες.

Εξετάζοντας, κατά δεύτερον, τον λόγο αναιρέσεως που στηριζόταν σε παραβίαση της αρχής της χρηστής διοίκησης και της αρχής του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας, το Δικαστήριο έκρινε ότι τόσο από την αρχή της χρηστής διοίκησης, η οποία περιλαμβάνει το δικαίωμα ακροάσεως, όσο και από τον κανονισμό υπηρεσιακής κατάστασης του EUSC ⁷¹ προκύπτει ότι ο αναπληρωτής διευθυντής του EUSC, πριν από τη σύνταξη πορισμάτων κατά την περάτωση της εσωτερικής έρευνας και, εν πάση περιπτώσει, ο διευθυντής του EUSC, πριν από την κίνηση της πειθαρχικής διαδικασίας κατά της ΚΦ, όφειλαν να σεβαστούν το δικαίωμα ακροάσεως της ενδιαφερομένης. Προς τούτο, όφειλαν να γνωστοποιήσουν στην ενδιαφερόμενη τα πραγματικά περιστατικά που την αφορούσαν καθώς και να της τάξουν εύλογη προθεσμία ώστε να προετοιμάσει τις παρατηρήσεις της. Η γνωστοποίηση αυτή πρέπει να πραγματοποιείται τουλάχιστον μέσω σύνοψης των χρησιμοποιούμενων δηλώσεων, η οποία πρέπει να καταρτίζεται τηρουμένων, εφόσον συντρέχει περίπτωση, των νομίμων συμφερόντων εμπιστευτικότητας των εξεταζόμενων μαρτύρων.

Με την απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, *Inclusion Alliance for Europe κατά Επιτροπής* (C-378/16 P, [EU:C:2020:575](#)), το Δικαστήριο αναίρεσε την απορριπτική διάταξη του Γενικού Δικαστηρίου ⁷² επί της προσφυγής της ρουμανικής εταιρίας Inclusion Alliance for Europe GEIE (στο εξής: ΙΑΕ), η οποία είχε ως αίτημα την ακύρωση αποφάσεως της Επιτροπής ⁷³ σχετικά με την αναζήτηση μέρους της οικονομικής συνεισφοράς που είχε καταβληθεί στην ΙΑΕ, σε εκτέλεση τριών συμβάσεων επιδότησης οι οποίες είχαν συναφθεί με αυτήν.

Κατά τα έτη 2007 και 2008, η Επιτροπή είχε συνάψει με την ΙΑΕ, η οποία ασκεί τη δραστηριότητά της στον τομέα της υγείας και της κοινωνικής επανένταξης, τρεις συμβάσεις στο πλαίσιο σχεδίων που αφορούσαν, ειδικότερα, δράσεις έρευνας, τεχνολογικής ανάπτυξης και επίδειξης, καθώς επίσης την ανταγωνιστικότητα και την καινοτομία. Δυνάμει των συμβάσεων αυτών, η ΙΑΕ είχε λάβει εκ μέρους της Επιτροπής χρηματοδότηση προς εκτέλεση των προαναφερθέντων σχεδίων. Αφού διαπίστωσε τη μη τήρηση από την ΙΑΕ των συμβατικών όρων, βάσει των αποτελεσμάτων οικονομικού ελέγχου ο οποίος αποκάλυψε δυσχέρειες στην

⁷⁰| Άρθρο 24, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, τελευταία περίοδος, ΣΕΕ και άρθρο 275, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

⁷¹| Άρθρο 1 παράγραφος 1, και άρθρο 2 του παραρτήματος ΙΧ του κανονισμού υπηρεσιακής κατάστασης του EUSC.

⁷²| Διάταξη του Γενικού Δικαστηρίου της 21ης Απριλίου 2016, *Inclusion Alliance for Europe κατά Επιτροπής* (Τ-539/13, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2016:235](#)).

⁷³| Απόφαση C(2013) 4693 final της Επιτροπής, της 17ης Ιουλίου 2013.

οικονομική διαχείριση των σχεδίων, η Επιτροπή κίνησε τη διαδικασία εισπράξεως αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών. Επειδή η ΙΑΕ δεν επέστρεψε τα ποσά αυτά, η Επιτροπή εξέδωσε στις 17 Ιουλίου 2013 απόφαση που συνιστά εκτελεστό τίτλο, κατά την έννοια του άρθρου 299 ΣΛΕΕ. Κατόπιν της απόρριψης από το Γενικό Δικαστήριο της προσφυγής που ασκήθηκε κατά της ως άνω αποφάσεως, η ΙΑΕ άσκησε την παρούσα αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου. Η ΙΑΕ προσήψε μεταξύ άλλων στο Γενικό Δικαστήριο ότι χαρακτήρισε εσφαλμένως την προσφυγή της, κρίνοντας ότι το ένδικο βοήθημα δεν έπρεπε να στηριχθεί στο άρθρο 263 ΣΛΕΕ αλλά στο άρθρο 272 ΣΛΕΕ, αφού οι προβληθέντες λόγοι στηρίζονταν σε μη εκτέλεση συμβατικών υποχρεώσεων και σε παράβαση του εφαρμοστέου στις συμβάσεις αυτές δικαίου.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς τα όρια της αρμοδιότητας του δικαστή της Ένωσης όταν επιλαμβάνεται προσφυγής ακυρώσεως δυνάμει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ. Συναφώς, υπογράμμισε ότι ο δικαστής της Ένωσης δεν είναι αρμόδιος να εκδικάσει μια τέτοια προσφυγή όταν η νομική κατάσταση του προσφεύγοντος εντάσσεται καθ' ολοκληρία σε ένα πλαίσιο συμβατικών σχέσεων. Πράγματι, αν ο δικαστής αυτός ήταν αρμόδιος για την εκδίκαση τέτοιας προσφυγής, θα υπήρχε κίνδυνος, αφενός, να καταστεί άνευ περιεχομένου το άρθρο 272 ΣΛΕΕ, το οποίο παρέχει τη δυνατότητα να θεμελιώνεται η αρμοδιότητα των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης σε ρήτρας διαιτησίας, και, αφετέρου, στις περιπτώσεις όπου η σύμβαση δεν περιέχει τέτοια ρήτρα, να επεκτείνεται η δικαιοδοσία της Ένωσης πέραν των ορίων που χαράσσει το άρθρο 274 ΣΛΕΕ, το οποίο απονέμει στα εθνικά δικαστήρια τη γενική αρμοδιότητα επίλυσης των διαφορών στις οποίες η Ένωση είναι διάδικος. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, όταν υφίσταται σύμβαση μεταξύ ενός ενδιαφερομένου και ενός θεσμικού οργάνου της Ένωσης, ο δικαστής της Ένωσης δεν μπορεί να επιληφθεί προσφυγής στηριζόμενης στο άρθρο 263 ΣΛΕΕ παρά μόνον αν η προσβαλλόμενη πράξη αποσκοπεί στην παραγωγή δεσμευτικών έννομων αποτελεσμάτων εκτός των ορίων της συμβατικής σχέσεως η οποία συνδέει τα συμβαλλόμενα μέρη, αποτελεσμάτων που συναρτώνται με άσκηση προνομίων δημόσιας εξουσίας τα οποία απονέμονται στο συμβαλλόμενο θεσμικό όργανο ως διοικητική αρχή. Διευκρίνισε επίσης ότι η Επιτροπή δεν μπορεί να εκδίδει απόφαση που συνιστά εκτελεστό τίτλο στο πλαίσιο συμβατικών σχέσεων που δεν περιλαμβάνουν ρήτρα διαιτησίας συνεπαγόμενη απονομή αρμοδιότητας στον δικαστή της Ένωσης και που υπάγονται, συνεπώς, στην αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε, στη συνέχεια, τη νομολογία του Γενικού Δικαστηρίου κατά την οποία ο προσφεύγων δεν μπορεί να προβάλει μη εκτέλεση συμβατικών υποχρεώσεων ή παράβαση του εφαρμοστέου στην οικεία σύμβαση δικαίου παρά μόνο στο πλαίσιο αγωγής ασκούμενης δυνάμει του άρθρου 272 ΣΛΕΕ, ενώ αποκλείεται η δυνατότητά του να προβάλει τέτοιο λόγο στο πλαίσιο προσφυγής στηριζόμενης στο άρθρο 263 ΣΛΕΕ. Επομένως, ο δικαστής της Ένωσης, επιλαμβανόμενος προσφυγής ακυρώσεως ασκούμενης κατά αποφάσεως που συνιστά εκτελεστό τίτλο και έχει εκδοθεί δυνάμει αρμοδιότητας διακριτής από τη συμβατική σχέση μεταξύ των μερών, κρίνει απαράδεκτο κάθε λόγο με τον οποίο προβάλλεται μη εκτέλεση συμβατικών υποχρεώσεων ή παράβαση των διατάξεων του εφαρμοστέου εθνικού δικαίου, εκτός αν είναι δυνατό να προβεί σε εκ νέου χαρακτηρισμό των προβληθέντων λόγων. Εντούτοις, κατά το Δικαστήριο, η νομολογία αυτή του Γενικού Δικαστηρίου δεν μπορεί να συνιστά εγγύηση για εξέταση όλων των κρίσιμων για τη διαφορά πραγματικών και νομικών ζητημάτων, δυνάμενη να εξασφαλίσει στον προσφεύγοντα την αποτελεσματική δικαστική προστασία στην οποία αναφέρεται το άρθρο 47 του Χάρτη. Ως εκ τούτου, προς εξασφάλιση της ως άνω προστασίας, ο δικαστής της Ένωσης, επιλαμβανόμενος προσφυγής ακυρώσεως στο πλαίσιο διαφοράς σχετικής με απόφαση που συνιστά εκτελεστό τίτλο, καλείται να εξετάσει τόσο λόγους που προβάλλονται κατά της αποφάσεως λόγω της ασκήσεως από το θεσμικό όργανο της Ένωσης των προνομίων τα οποία έχει ως δημόσια αρχή όσο και λόγους που στρέφονται κατά των συμβατικών υποχρεώσεων οι οποίες αποτέλεσαν το έρεισμα για την έκδοση της αποφάσεως.

Το Δικαστήριο υπογράμμισε επίσης ότι, αν οι διάδικοι αποφασίσουν, στη σύμβασή τους, να αναγνωρίσουν στον δικαστή της Ένωσης μέσω ρήτρας διαιτησίας αρμοδιότητα να αποφαιίνεται επί διαφορών σχετικών με τη σύμβαση, ο δικαστής αυτός θα είναι αρμόδιος, ανεξάρτητα από το εφαρμοστέο δίκαιο που προβλέπει η σύμβαση, για να εξετάσει την ύπαρξη ενδεχόμενων παραβάσεων του Χάρτη και παραβιάσεων των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης.

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο συμπέρανε ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι, στο πλαίσιο προσφυγής ασκούμενης δυνάμει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, ο δικαστής της Ένωσης πρέπει να εκτιμά τη νομιμότητα της προσβαλλομένης πράξεως μόνον υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης και ότι η μη εκτέλεση ρητρών της οικείας σύμβασης ή η παράβαση του εφαρμοστέου στη σύμβαση δικαίου δεν μπορούν να προβάλλονται παρά μόνο στο πλαίσιο αγωγής ασκούμενης δυνάμει του άρθρου 272 ΣΛΕΕ. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο αναίρεσε τη διάταξη του Γενικού Δικαστηρίου και ανέπεμψε την υπόθεση ενώπιον του τελευταίου.

Με την απόφαση **ADR Center κατά Επιτροπής** (C-584/17 P, [EU:C:2020:576](#)), που εκδόθηκε στις 16 Ιουλίου 2020, το Δικαστήριο απέρριψε την αίτηση αναιρέσεως που άσκησε η ιταλική εταιρία ADR Center SpA (στο εξής: ADR) κατά της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου ⁷⁴ με την οποία το τελευταίο είχε απορρίψει την προσφυγή-αγωγή της με αίτημα, αφενός, να ακυρωθεί η απόφαση της Επιτροπής ⁷⁵ σχετικά με την ανάκτηση μέρους της χρηματοδοτικής συνδρομής που είχε καταβληθεί στην ADR, σε εκτέλεση τριών συμφωνιών επιχορήγησης, και, αφετέρου, να υποχρεωθεί το θεσμικό όργανο αυτό να της καταβάλει το οφειλόμενο δυνάμει των συμφωνιών υπόλοιπο, καθώς και αποζημίωση.

Εν προκειμένω, η ADR είναι εταιρία που παρέχει υπηρεσίες στον τομέα του φιλικού διακανονισμού διαφορών. Το 2008 η Επιτροπή συνήψε, στο πλαίσιο του προγράμματος «Αστική Δικαιοσύνη», με κοινοπραξίες των οποίων συντονίστρια ήταν η ADR τρεις συμφωνίες επιχορήγησης που περιείχαν ρήτρες διαιτησίας υπέρ των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης. Κατόπιν των λογιστικών ελέγχων που διενήργησε, η Επιτροπή κίνησε τη διαδικασία ανακτήσεως των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών. Λόγω μη επιστροφής των ποσών αυτών από την ADR, η Επιτροπή εξέδωσε στις 27 Ιουνίου 2014 απόφαση που συνιστά εκτελεστό τίτλο, κατά την έννοια του άρθρου 299 ΣΛΕΕ. Κατόπιν απόρριψης από το Γενικό Δικαστήριο της προσφυγής-αγωγής που άσκησε κατά της αποφάσεως αυτής, η ADR άσκησε αίτηση αναιρέσεως ενώπιον του Δικαστηρίου. Η ADR υποστήριξε, μεταξύ άλλων, ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κατά την ερμηνεία, αφενός, της αρχής που διέπει τις χρηματοδοτικές συνδρομές της Ένωσης και, αφετέρου, του άρθρου 299, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, του άρθρου 47 του Χάρτη καθώς και του άρθρου 79 του δημοσιονομικού κανονισμού ⁷⁶.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο εξέτασε, κατ' αρχάς, το ζήτημα αν η Επιτροπή έχει εξουσία να εκδίδει απόφαση που συνιστά εκτελεστό τίτλο εντός πλαισίου συμβατικών σχέσεων. Επ' αυτού, το Δικαστήριο, αφού υπογράμμισε ότι το άρθρο 299, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ τυγχάνει εφαρμογής επί όλων των πράξεων των θεσμικών οργάνων της Ένωσης με τις οποίες επιβάλλεται χρηματική υποχρέωση, διευκρίνισε ότι η διάταξη αυτή δεν αποτελεί, καθαυτή, επαρκή νομική βάση για την έκδοση πράξεων που συνιστούν εκτελεστό τίτλο. Επιπλέον, διαπίστωσε ότι το άρθρο 79, παράγραφος 2, του δημοσιονομικού κανονισμού παρέχει στην Επιτροπή την εξουσία να βεβαιώνει επισήμως απαίτηση εις βάρος προσώπων, εκτός των κρατών μελών, με απόφαση που συνιστά εκτελεστό τίτλο και ότι η διάταξη αυτή προορίζεται για εφαρμογή επί του

74| Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 20ής Ιουλίου 2017, **ADR Center κατά Επιτροπής** (T-644/14, [EU:T:2017:533](#)).

75| Απόφαση C(2014) 4485 final της Επιτροπής, της 27ης Ιουνίου 2014.

76| Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 966/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, σχετικά με τους δημοσιονομικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ, Ευρατόμ) 1605/2002 του Συμβουλίου (ΕΕ 2012, L 298, σ. 1).

συνόλου των πράξεων που έχουν σχέση με τον προϋπολογισμό της Ένωσης. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε το συμπέρασμα του Γενικού Δικαστηρίου ότι ούτε το άρθρο 299 ΣΛΕΕ ούτε το άρθρο 79, παράγραφος 2, του δημοσιονομικού κανονισμού προβαίνουν σε διάκριση αναλόγως του αν η απαίτηση η οποία βεβαιώνεται με απόφαση που συνιστά εκτελεστό τίτλο έχει συμβατική ή εξωσυμβατική προέλευση. Ακολούθως, έκρινε ότι οι προαναφερθείσες διατάξεις παρείχαν στην Επιτροπή αρμοδιότητα προς έκδοση αποφάσεως που συνιστά εκτελεστό τίτλο, τούτο δε παρά τη συμβατική φύση της επίμαχης χρηματικής υποχρέωσης.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, όταν έχει συναφθεί σύμβαση μεταξύ του προσφεύγοντος και ενός θεσμικού οργάνου της Ένωσης, μπορεί να ασκηθεί προσφυγή ενώπιον των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης βάσει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ μόνο στην περίπτωση που η προσβαλλόμενη πράξη αποσκοπεί στην παραγωγή δεσμευτικών έννομων αποτελεσμάτων εκτός των ορίων της συμβατικής σχέσεως η οποία συνδέει τα συμβαλλόμενα μέρη, αποτελεσμάτων που συναρτώνται με την άσκηση προνομίων δημόσιας εξουσίας τα οποία απονέμονται στο συμβαλλόμενο θεσμικό όργανο ως διοικητική αρχή. Επιβεβαιώνοντας τη συλλογιστική του Γενικού Δικαστηρίου, το Δικαστήριο έκρινε ότι απόφαση περί ανακτήσεως, η οποία αποτελεί εκτελεστό τίτλο κατά την έννοια του άρθρου 299 ΣΛΕΕ, συναρτάται εκ μέρους της Επιτροπής με την άσκηση τέτοιων προνομίων και ότι τα δεσμευτικά αποτελέσματα της αποφάσεως αυτής δεν απορρέουν από τις συμφωνίες επιχορήγησης που έχει συνάψει το θεσμικό αυτό όργανο, αλλά προκύπτουν από τις διατάξεις του άρθρου 299 ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 79, παράγραφος 2, του δημοσιονομικού κανονισμού. Επιπλέον, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, όταν η Επιτροπή κάνει χρήση των προνομίων δημόσιας εξουσίας που διαθέτει, εκδίδοντας πράξεις των οποίων τα έννομα αποτελέσματα αναπτύσσονται εκτός του συμβατικού πλαισίου, όπως είναι μια απόφαση που αποτελεί εκτελεστό τίτλο, οι πράξεις αυτές εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του δικαστή της Ένωσης και μπορούν να προσβληθούν με προσφυγή ακυρώσεως βάσει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ. Εντούτοις, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η εξουσία της Επιτροπής να εκδίδει αποφάσεις που συνιστούν εκτελεστό τίτλο εντός πλαισίου συμβατικών σχέσεων πρέπει να περιορίζεται στις συμβάσεις εκείνες οι οποίες περιλαμβάνουν ρήτρα διαιτησίας που παρέχει αρμοδιότητα στον δικαστή της Ένωσης, προκειμένου να αποτραπεί ο περιορισμός της αρμοδιότητας των εθνικών δικαστηρίων και να μην παρέχεται στην Επιτροπή η δυνατότητα να καταστρατηγεί την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ των δικαστηρίων αυτών και του δικαστή της Ένωσης.

Τέλος, το Δικαστήριο, όπως και στην απόφαση της ίδιας ημέρας ***Inclusion Alliance for Europe κατά Επιτροπής***, αποφάνθηκε επί του ζητήματος αν συμβιβάζεται με την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη, η νομολογία του Γενικού Δικαστηρίου κατά την οποία ο δικαστής της Ένωσης, όταν επιλαμβάνεται προσφυγής ακυρώσεως κατά αποφάσεως που συνιστά εκτελεστό τίτλο, ήτοι πράξεως εκδιδόμενης στο πλαίσιο ίδιας αρμοδιότητας, διακριτής από τη συμβατική σχέση μεταξύ των συμβαλλομένων μερών, οφείλει μόνο να εξετάζει λόγους ακυρώσεως με τους οποίους αμφισβητείται η νομιμότητα τέτοιας πράξεως και να κρίνει απαράδεκτο κάθε λόγο που αφορά μη εκτέλεση των ρητρών της οικείας σύμβασης ή παράβαση των διατάξεων του εφαρμοστέου επί της σύμβασης αυτής εθνικού δικαίου. Συναφώς, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, ακόμη και στην περίπτωση που ο δικαστής της Ένωσης, προκειμένου να μπορέσει να εξετάσει λόγο σχετικό με τη σύμβαση, προβεί στον επαναχαρακτηρισμό της ασκηθείσας ενώπιόν του προσφυγής ακυρώσεως τόσο ως προσφυγής ασκηθείσας βάσει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ όσο και ως αγωγής ασκηθείσας βάσει του άρθρου 272 ΣΛΕΕ, ο αναχαρακτηρισμός αυτός δεν θα μπορούσε να διασφαλίσει την παροχή αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι, στο πλαίσιο προσφυγής ασκηθείσας βάσει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, ο δικαστής της Ένωσης όφειλε να εκτιμήσει τη νομιμότητα της προσβαλλομένης πράξεως μόνον υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης, ενώ, στο πλαίσιο αγωγής ασκηθείσας βάσει του άρθρου 272 ΣΛΕΕ, ο ενάγων μπορούσε να προβάλει παραδεκτώς μόνο μη εκτέλεση των ρητρών της οικείας σύμβασης ή παραβίαση του εφαρμοστέου επί της σύμβασης αυτής δικαίου. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ωστόσο ότι, δεδομένου ότι το Γενικό Δικαστήριο προέβη σε πλήρη εξέταση όλων των πραγματικών και νομικών ζητημάτων που ήταν κρίσιμα για την έκδοση

αποφάσεως επί της συγκεκριμένης ένδικης διαφοράς, η πλάνη περί το δίκαιο στην οποία υπέπεσε δεν είχε επιπτώσεις στο διατακτικό της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Για τον λόγο αυτό, το Δικαστήριο έκρινε αλυσιτελή την επιχειρηματολογία της ADR περί παραβιάσεως της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

4. Προδικαστική παραπομπή

Με την απόφαση **Banco de Santander** (C-274/14, [EU:C:2020:17](#)), η οποία εκδόθηκε στις 21 Ιανουαρίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε απαράδεκτη αίτηση προδικαστικής αποφάσεως την οποία υπέβαλε το Tribunal Económico-Administrativo Central (κεντρικό οικονομικό-διοικητικό δικαστήριο, Ισπανία) (στο εξής: αιτούν όργανο), με το σκεπτικό ότι το όργανο αυτό δεν πληροί το κριτήριο της ανεξαρτησίας που απαιτείται για να μπορεί να χαρακτηριστεί ως «δικαστήριο» κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.

Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως την οποία υπέβαλε στο Δικαστήριο το αιτούν όργανο αφορούσε κατ' ουσίαν την ερμηνεία και το κύρος διαδοχικών αποφάσεων της Επιτροπής⁷⁷ στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων σχετικά με το ισπανικό καθεστώς φορολογικής απόσβεσης της χρηματοοικονομικής υπεραξίας για τη συμμετοχή σε ξένο μετοχικό κεφάλαιο. Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο Δικαστήριο στο πλαίσιο διαδικασίας μεταξύ της Banco de Santander και της Inspección Financiera (οικονομικής επιθεώρησης, Ισπανία) σχετικά με την έκπτωση της υπεραξίας που προέκυψε από την απόκτηση από την τράπεζα αυτή του συνόλου των εταιρικών μεριδίων εταιρίας χαρτοφυλακίου (holding) γερμανικού δικαίου. Κατά τη σχετική εθνική ρύθμιση, απόκειται στο αιτούν όργανο να επιλαμβάνεται ενστάσεων κατά αποφάσεων ορισμένων κεντρικών φορολογικών αρχών, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η επίμαχη εν προκειμένω, καθώς και, ως δευτεροβάθμιο όργανο, να εξετάζει τις εφέσεις κατά των αποφάσεων που εκδίδονται από τα άλλα Tribunales Económico-Administrativos (οικονομικά-διοικητικά δικαστήρια), τα οποία έχουν περιορισμένη κατά τόπον αρμοδιότητα. Ένα ειδικό τμήμα του αιτούντος οργάνου εκδικάζει έκτακτες προσφυγές για την ενοποίηση της ερμηνευτικής πρακτικής, των οποίων η άσκηση, εφόσον κρίνεται αναγκαία, απόκειται αποκλειστικά στον γενικό διευθυντή φορολογίας του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι έπρεπε προκαταρκτικώς να εξεταστεί, υπό το πρίσμα των τελευταίων εξελίξεων στη νομολογία του⁷⁸, κατά πόσον το αιτούν όργανο συνιστά «δικαστήριο» κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε εξ αρχής ότι τούτο προϋποθέτει, μεταξύ άλλων, ότι το αιτούν όργανο πληροί το κριτήριο της ανεξαρτησίας. Ειδικότερα, η ανεξαρτησία των εθνικών δικαστηρίων που είναι επιφορτισμένα με την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης είναι ουσιώδους σημασίας για την ορθή λειτουργία του συστήματος

⁷⁷ Απόφαση 2011/5/ΕΚ της Επιτροπής, της 28ης Οκτωβρίου 2009, σχετικά με τη φορολογική απόσβεση χρηματοοικονομικού εμπορικού κεφαλαίου για τη συμμετοχή σε ξένο μετοχικό κεφάλαιο υπό τον αριθμό C 45/07 (πρώην NN 51/07, πρώην CP 9/07) εφαρμοσθείσα από την Ισπανία (ΕΕ 2011, L 7, σ. 48)· απόφαση 2011/282/ΕΕ της Επιτροπής, της 12ης Ιανουαρίου 2011, σχετικά με τη φορολογική απόσβεση χρηματοοικονομικής υπεραξίας για τη συμμετοχή σε ξένο μετοχικό κεφάλαιο αριθ. C 45/07 (πρώην NN 51/07, πρώην CP 9/07) εφαρμοσθείσα από την Ισπανία (ΕΕ 2011, L 135, σ. 1), και απόφαση (ΕΕ) 2015/314 της Επιτροπής, της 15ης Οκτωβρίου 2014, σχετικά με το μέτρο κρατικής ενίσχυσης SA.35550 (13/C) (πρώην 13/NN) (πρώην 12/CP) που έθεσε σε εφαρμογή η Ισπανία – Καθεστώς φορολογικής απόσβεσης χρηματοοικονομικής υπεραξίας για απόκτηση συμμετοχών σε αλλοδαπή εταιρία (ΕΕ 2015, L 56, σ. 38).

⁷⁸ Αναπτύσσοντας τη συλλογιστική του, το Δικαστήριο παρέπεμψε ειδικότερα στις αποφάσεις της 16ης Φεβρουαρίου 2017, **Margarit Panicello** (C-503/15, [EU:C:2017:126](#)), της 27ης Φεβρουαρίου 2018, **Associação Sindical dos Juizes Portugueses** (C-64/16, [EU:C:2018:117](#)), και της 24ης Ιουνίου 2019, **Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία του Ανωτάτου Δικαστηρίου)** (C-619/18, [EU:C:2019:531](#)).

δικαστικής συνεργασίας το οποίο ενσαρκώνει ο μηχανισμός προδικαστικής παραπομπής του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, ο μηχανισμός δε αυτός μπορεί να ενεργοποιηθεί μόνον από επιφορτισμένο με την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης όργανο το οποίο πληροί, μεταξύ άλλων, το κριτήριο της ανεξαρτησίας.

Όσον αφορά, πρώτον, την εξωτερική πτυχή της έννοιας της «ανεξαρτησίας», το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η πτυχή αυτή προϋποθέτει ότι το σχετικό όργανο ασκεί τα καθήκοντά του με πλήρη αυτονομία, χωρίς να υπόκειται σε οποιαδήποτε ιεραρχική σχέση ή σχέση υπαγωγής και χωρίς να λαμβάνει εντολές ή οδηγίες, όπερ συνεπάγεται ιδίως ότι οι περιπτώσεις παύσης των μελών του πρέπει να καθορίζονται με ρητές νομοθετικές διατάξεις οι οποίες να προσφέρουν εγγυήσεις ανταποκρινόμενες στις επιταγές της σύμφυτης με την ανεξαρτησία των δικαστών αρχής της ισοβιότητας. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι τα μέλη του αιτούντος οργάνου μπορούν να παυθούν με βασιλικό διάταγμα του οποίου η έκδοση προκαλείται από το υπουργικό συμβούλιο, κατόπιν πρότασης του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών, καθώς και ότι το εν λόγω καθεστώς παύσης δεν διέπεται από ειδική ρύθμιση, με αποτέλεσμα τα μέλη αυτά να μην απολαύουν εγγυήσεων πέραν των προβλεπόμενων από τους γενικούς κανόνες του διοικητικού δικαίου.

Όσον αφορά, δεύτερον, την εσωτερική πτυχή της έννοιας της «ανεξαρτησίας», το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι αυτή είναι παρεμφερής προς την έννοια της «αμεροληψίας», η οποία απαιτεί την τήρηση αντικειμενικότητας και την απουσία κάθε συμφέροντος από τη λύση της διαφοράς πέραν της αυστηρής εφαρμογής του κανόνα δικαίου. Ούτως νοούμενη, η έννοια της «ανεξαρτησίας» προϋποθέτει ότι το οικείο όργανο έχει την ιδιότητα του «τρίτου» σε σχέση με την αρχή που εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση. Από τα χαρακτηριστικά όμως της έκτακτης προσφυγής που μπορεί να ασκηθεί ενώπιον ειδικού τμήματος του αιτούντος οργάνου κατά των αποφάσεων του τελευταίου δεν μπορεί να συναχθεί ότι το όργανο αυτό έχει την ιδιότητα του «τρίτου» έναντι των αντιμαχομένων συμφερόντων. Το Δικαστήριο επισήμανε, ειδικότερα, ότι η άσκηση τέτοιας προσφυγής απόκειται αποκλειστικά στον γενικό διευθυντή φορολογίας του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών, ο οποίος μετέχει στον σχηματισμό που αποφαινεται επί της εν λόγω προσφυγής, όπως και ο γενικός διευθυντής ή ο διευθυντής της κρατικής υπηρεσίας φορολογικής διοίκησης στην οποία υπάγεται το όργανο που έχει εκδώσει την πράξη κατά της οποίας βάλλει η έκτακτη προσφυγή.

Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι το γεγονός ότι το αιτούν όργανο δεν αποτελεί «δικαστήριο», κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, δεν το απαλλάσσει από την υποχρέωση να διασφαλίζει την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης κατά την έκδοση των αποφάσεών του και να αφήνει ανεφάρμοστες, εν ανάγκη, εθνικές διατάξεις αντίθετες προς διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που έχουν άμεσο αποτέλεσμα. Επιπλέον, η ύπαρξη ενδίκων μέσων κατά των αποφάσεων του αιτούντος οργάνου καθιστά δυνατή τη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας του μηχανισμού προδικαστικής παραπομπής, δεδομένου ότι τα εθνικά δικαστήρια έχουν τη δυνατότητα ή την υποχρέωση, αναλόγως με την περίπτωση, να υποβάλουν στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα, σε περίπτωση που είναι αναγκαία για την κρίση τους η έκδοση αποφάσεως επί της ερμηνείας ή επί του κύρους του δικαίου της Ένωσης.

Με την απόφαση **Miasto Łowicz και Prokurator Generalny** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-558/18 και C-563/18, [EU:C:2020:234](#)), η οποία εκδόθηκε στις 26 Μαρτίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε απαράδεκτες τις αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως που είχαν υποβληθεί από το Sąd Okręgowy w Łodzi (πρωτοδικείο Łódź, Πολωνία) και από το Sąd Okręgowy w Warszawie (πρωτοδικείο Βαρσοβίας, Πολωνία). Με τις δύο αυτές αιτήσεις, τα αιτούντα δικαστήρια είχαν υποβάλει κατ' ουσίαν στο Δικαστήριο το ερώτημα εάν η νέα πολωνική ρύθμιση σχετικά με το πειθαρχικό καθεστώς των δικαστών είναι συμβατή με το δικαίωμα των πολιτών σε πραγματική δικαστική προστασία, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ.

Η πρώτη υπόθεση (C-558/18) είχε ως αντικείμενο διαφορά μεταξύ του πολωνικού δήμου Łowicz και του Δημοσίου Ταμείου, σχετικά με αίτημα κρατικής επιχορήγησης. Το αιτούν δικαστήριο είχε διευκρινίσει ότι ήταν πολύ πιθανό η απόφαση που θα εξέδιδε στην υπόθεση αυτή να είναι δυσμενής για το Δημόσιο Ταμείο. Η δεύτερη υπόθεση (C-563/18) αφορούσε ποινική διαδικασία κατά τριών προσώπων για αδικήματα που

είχαν διαπράξει το 2002 και το 2003, στο πλαίσιο δε της διαδικασίας αυτής το αιτούν δικαστήριο ήταν υποχρεωμένο να εξετάσει το ενδεχόμενο να τους επιβληθεί κατ' εξαίρεση μειωμένη ποινή βάσει των διατάξεων του ποινικού κώδικα, επειδή είχαν συνεργαστεί με τις δικωτικές αρχές, παραδεχόμενα τα πραγματικά περιστατικά που τους προσάπτονταν. Σύμφωνα με τις δύο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως, εάν εκδίδονταν τέτοιες αποφάσεις στις υποθέσεις των κύριων δικών, υπήρχε φόβος ασκήσεως πειθαρχικών διώξεων κατά των δικαστών των μονομελών δικαστικών σχηματισμών που εκδίκαζαν τις εν λόγω υποθέσεις. Τα αιτούντα δικαστήρια αναφέρθηκαν στις προσφάτως πραγματοποιηθείσες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις στην Πολωνία, λόγω των οποίων δεν διασφαλίζεται πλέον, κατά την εκτίμησή τους, η αντικειμενικότητα και η αμεροληψία των πειθαρχικών διαδικασιών κατά δικαστικών λειτουργών και θίγεται η ανεξαρτησία των πολωνικών δικαστηρίων. Τα αιτούντα δικαστήρια επισήμαναν, ειδικότερα, ότι στον Υπουργό Δικαιοσύνης έχει πλέον ανατεθεί σημαντική εξουσία ασκήσεως επιρροής όσον αφορά τις πειθαρχικές διαδικασίες κατά τακτικών δικαστών και τόνισαν ότι η εξουσία αυτή δεν συνοδεύεται από προσήκουσες εγγυήσεις. Κατά τα δικαστήρια αυτά, με τις ως άνω εκτεθείσες πειθαρχικές διαδικασίες παρέχεται στη νομοθετική και την εκτελεστική εξουσία ένα μέσο για να απομακρύνουν τους δικαστές των οποίων οι αποφάσεις δεν είναι της αρεσκείας τους και, επομένως, οι πειθαρχικές διαδικασίες αποτελούν μέσο ασκήσεως επιρροής επί των αποφάσεων που εκδίδουν οι δικαστές.

Αφού επιβεβαίωσε την αρμοδιότητά του να ερμηνεύει το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί του παραδεκτού των δύο αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως. Υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι, κατά το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, η ζητούμενη προδικαστική απόφαση πρέπει να είναι «αναγκαία» για να καταστεί δυνατή η εκ μέρους του αιτούντος δικαστηρίου «έκδοση της δικής του αποφάσεως». Διευκρίνισε επίσης ότι, σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, όπως έχει ερμηνευθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου, η διαδικασία προδικαστικής αποφάσεως προϋποθέτει, μεταξύ άλλων, ότι εκκρεμεί πράγματι διαφορά ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, στο πλαίσιο της οποίας καλούνται να εκδώσουν απόφαση που θα λαμβάνει υπόψη την προδικαστική απόφαση. Το Δικαστήριο, αφού τόνισε την ιδιαιτερότητα της αποστολής του στο πλαίσιο των αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως, η οποία συνίσταται στο να συνδράμει το αιτούν δικαστήριο στην επίλυση συγκεκριμένης διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιόν του, εν συνεχεία αποφάνθηκε ότι πρέπει να υφίσταται σύνδεσμος μεταξύ της εν λόγω διαφοράς και των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης των οποίων ζητείται η ερμηνεία. Ο σύνδεσμος αυτός πρέπει να είναι τέτοιος ώστε η εν λόγω ερμηνεία να ανταποκρίνεται σε αντικειμενική ανάγκη για την απόφαση την οποία πρέπει να εκδώσει το αιτούν δικαστήριο.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο διαπίστωσε, πρώτον, ότι οι διαφορές των κύριων δικών ουδόλως συνδέονταν με το δίκαιο της Ένωσης και ειδικότερα με το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, στο οποίο αναφέρονταν τα προδικαστικά ερωτήματα. Αποφάνθηκε, κατά συνέπεια, ότι τα αιτούντα δικαστήρια δεν καλούνταν να εφαρμόσουν το δίκαιο αυτό για να επιλύσουν τις διαφορές ενώπιόν τους. Δεύτερον, το Δικαστήριο, αφού υπενθύμισε ότι έχει κρίνει παραδεκτά προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία δικονομικού χαρακτήρα διατάξεων του δικαίου της Ένωσης τις οποίες όφειλε να εφαρμόσει το αιτούν δικαστήριο για να εκδώσει την απόφασή του ⁷⁹, επισήμανε ότι τα προδικαστικά ερωτήματα που υποβλήθηκαν στο πλαίσιο των δύο συνεκδικασθεισών υποθέσεων δεν είχαν τέτοιο περιεχόμενο. Τρίτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι η απάντηση στα υποβληθέντα ερωτήματα δεν φαινόταν ικανή να παράσχει στα αιτούντα δικαστήρια ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης η οποία θα καθιστούσε δυνατή την επίλυση δικονομικών ζητημάτων του εθνικού δικαίου προκειμένου να αποφανθούν επί της ουσίας των διαφορών των οποίων είχαν επιληφθεί ⁸⁰. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι από τις αποφάσεις περί

79| Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Φεβρουαρίου 2011, *Weryński* (C-283/09, [EU:C:2011:85](#)).

80| Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Νοεμβρίου 2019, *Α. Κ. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου)* (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-585/18, C-624/18 και C-625/18, [EU:C:2019:982](#)).

παραπομπής δεν προέκυπτε η ύπαρξη συνδέσμου μεταξύ της διατάξεως του δικαίου της Ένωσης την οποία αφορούσαν προδικαστικά ερωτήματα και των διαφορών των κύριων δικών, συνδέσμου λόγω του οποίου η ζητούμενη ερμηνεία θα παρίστατο αναγκαία προκειμένου να μπορέσουν τα αιτούντα δικαστήρια, εφαρμόζοντας τα διδάγματα εκ της ερμηνείας αυτής, να εκδώσουν τις αποφάσεις τους επί των εκκρεμών ενώπιόν τους διαφορών. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε, συνεπώς, ότι τα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα είχαν γενικό χαρακτήρα και, για τον λόγο αυτόν, πρέπει να απορριφθούν ως απαράδεκτα.

Τέλος, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι προσκρούουν στο δίκαιο της Ένωσης εθνικές διατάξεις που εκθέτουν τους εθνικούς δικαστές σε κίνδυνο πειθαρχικών διαδικασιών λόγω του ότι υπέβαλαν στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως⁸¹. Συγκεκριμένα, το ενδεχόμενο κίνησης πειθαρχικών διαδικασιών δύναται να θίξει την αποτελεσματική άσκηση, εκ μέρους των δικαστών, της ευχέρειας να υποβάλλουν στο Δικαστήριο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως και να ασκούν τα καθήκοντα του επιφορτισμένου με την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης δικαστή, τα οποία τους έχουν ανατεθεί από τη Συνθήκη. Το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει, συναφώς, ότι το να μη διατρέχουν οι εθνικοί δικαστές τον κίνδυνο πειθαρχικών διαδικασιών για τέτοιους λόγους αποτελεί, εξάλλου, εγγύηση συμψυή με την ανεξαρτησία τους.

Η απόφαση **J & S Service** (C-620/19, [EU:C:2020:1011](#)), η οποία εκδόθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2020, αφορούσε υπόθεση στην οποία ο D.-H. T., ενεργών υπό την ιδιότητα του συνδίκου πτωχεύσεως της J & S Service, εταιρίας συσταθείσας κατά το γερμανικό δίκαιο, είχε ζητήσει από τη φορολογική αρχή δεδομένα σχετικά με την εταιρία αυτή προκειμένου να είναι σε θέση να εξετάσει τη σκοπιμότητα της ασκήσεως αγωγών πτωχευτικής ανάκλησης στο πλαίσιο διαδικασίας αφερεγγυότητας. Δεδομένου ότι η φορολογική αρχή απέρριψε το αίτημα, ο D.-H. T. προσέφυγε ενώπιον του αρμόδιου Verwaltungsgericht (διοικητικού δικαστηρίου, Γερμανία), το οποίο δέχθηκε, κατά βάση, την προσφυγή του. Το αρμόδιο Oberverwaltungsgericht (ανώτερο διοικητικό δικαστήριο, Γερμανία) απέρριψε την έφεση που άσκησε κατά της πρωτόδικης αποφάσεως το Land Nordrhein-Westfalen (ομόσπονδο κράτος της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας, Γερμανία), κρίνοντας, μεταξύ άλλων, ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε πληροφορίες, το οποίο είχε ασκηθεί βάσει του νόμου για την ελεύθερη πρόσβαση σε πληροφορίες στο ομόσπονδο κράτος της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας, δεν αποκλειόταν από τους ισχύοντες ειδικούς φορολογικούς κανόνες. Ως εκ τούτου, μολονότι οι ζητηθείσες πληροφορίες καλύπτονταν από το φορολογικό απόρρητο, η D.-H. T. είχε το δικαίωμα, υπό την ιδιότητα του συνδίκου πτωχεύσεως, να ζητήσει από την J & S Service όλες τις πληροφορίες που σχετίζονταν με τη διαδικασία αφερεγγυότητας.

Επιληφθέν αιτήσεως αναιρέσεως κατά της αποφάσεως του Oberverwaltungsgericht (ανώτερου διοικητικού δικαστηρίου), το Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο, Γερμανία) παρατήρησε ότι ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων (στο εξής: ΓΚΠΔ)⁸² δεν είχε άμεση εφαρμογή εν προκειμένω, διότι η υπόθεση της κύριας δίκης δεν είχε ως αντικείμενο ούτε προσωπικού χαρακτήρα δεδομένα φυσικού προσώπου ούτε το δικαίωμα πρόσβασης που παρέχεται στο υποκείμενο των δεδομένων. Κατά το αιτούν δικαστήριο, το εν λόγω δικαίωμα πρόσβασης ήταν δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα το οποίο δεν περιλαμβανόταν στην πτωχευτική περιουσία και, επομένως, δεν ενέπιπτε στην εξουσία διαχειρίσεως και διαθέσεως που μεταβιβάζεται στον σύνδικο πτωχεύσεως. Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο υπενθύμισε ότι, προς διασφάλιση της ομοιόμορφης ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο είχε κρίνει εαυτό αρμόδιο να αποφαινεται επί αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως

⁸¹ Διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 1ης Οκτωβρίου 2018, **Miasto Łowicz και Prokurator Generalny** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-558/18 και C-563/18, μη δημοσιευθείσα, [EU:C:2018:923](#)).

⁸² Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1).

σχετικών με διατάξεις του δικαίου της Ένωσης σε αμιγώς εσωτερικές καταστάσεις, στις οποίες οι διατάξεις αυτές είχαν καταστεί εφαρμοστέες κατά τρόπο άμεσο και ανεπιφύλακτο δυνάμει του εθνικού δικαίου. Η προϋπόθεση αυτή πληρούνταν εν προκειμένω, διότι ο γερμανικός φορολογικός κώδικας παραπέμπει, όσον αφορά την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των νομικών προσώπων, στις διατάξεις του ΓΚΠΔ.

Στο πλαίσιο ακριβώς αυτό, το Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο) ζήτησε να διευκρινιστεί από το Δικαστήριο αν η φορολογική αρχή είχε τη δυνατότητα να περιορίσει την πρόσβαση στα φορολογικά δεδομένα του υπόχρεου στον φόρο βάσει συγκεκριμένης διατάξεως του ΓΚΠΔ, στην οποία ρητώς παραπέμπει ο φορολογικός κώδικας. Σε περίπτωση που γινόταν δεκτό ότι η φορολογική αρχή μπορούσε να επικαλεστεί τη διάταξη αυτή του ΓΚΠΔ, το εθνικό δικαστήριο ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν η φράση «εκτέλεση αστικών αξιώσεων» στην ως άνω διάταξη του ΓΚΠΔ καταλαμβάνει και την άμυνα της φορολογικής αρχής κατά αστικών αξιώσεων. Τέλος, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε να διευκρινιστεί από το Δικαστήριο αν διάταξη του εθνικού δικαίου η οποία περιορίζει το δικαίωμα πρόσβασης που παρέχει ο ΓΚΠΔ ως άμυνα κατά αστικών αξιώσεων πτωχευτικής ανάκλησης έναντι της φορολογικής αρχής βρίσκει έρεισμα στον εν λόγω κανονισμό.

Αφού εξέτασε τις συνθήκες υπό τις οποίες του είχαν υποβληθεί τα ερωτήματα από τον εθνικό δικαστή, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι δεν ήταν αρμόδιο να απαντήσει στα ερωτήματα του Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακού Διοικητικού Δικαστηρίου).

Κατ' αρχάς, όσον αφορά τη συνεργασία μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων την οποία καθιερώνει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο επισήμανε ότι το εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της μέλλουσας να εκδοθεί δικαστικής αποφάσεως, είναι αποκλειστικώς αρμόδιο να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα της προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται κατ' αρχήν να απαντήσει. Εντούτοις, απόκειται στο Δικαστήριο να ερευνήσει τις συνθήκες υπό τις οποίες του έχουν υποβληθεί τα ερωτήματα από τον εθνικό δικαστή, προκειμένου να ελέγξει κατά πόσον είναι αρμόδιο να απαντήσει.

Όσον αφορά τον έλεγχο της αρμοδιότητάς του στο πλαίσιο προδικαστικής παραπομπής, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι έχει κρίνει επανειλημμένως εαυτό αρμόδιο να αποφαινεται επί αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως σχετικά με διατάξεις του δικαίου της Ένωσης σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του και παραμένουν ως εκ τούτου στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών, αλλά στις οποίες οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης εφαρμόζονται δυνάμει του εθνικού δικαίου επειδή αυτό παραπέμπει στο περιεχόμενό τους. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η αρμοδιότητα αυτή δικαιολογείται από το γεγονός ότι υφίσταται πρόδηλο συμφέρον της έννομης τάξης της Ένωσης για ομοιόμορφη ερμηνεία των διατάξεων που προέρχονται από το δίκαιο της Ένωσης, προς αποφυγή ερμηνευτικών αποκλίσεων στο μέλλον.

Το Δικαστήριο, υπενθυμίζοντας ότι η αρμοδιότητά του περιορίζεται αποκλειστικώς στην εξέταση των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, παρατήρησε ότι δεν μπορεί, με την απάντησή του στο εθνικό δικαστήριο, να λάβει υπόψη τη γενική οικονομία των διατάξεων του εσωτερικού δικαίου, οι οποίες, παραπέμποντας στο δίκαιο της Ένωσης, προσδιορίζουν την έκταση της παραπομπής αυτής. Συγκεκριμένα, ο σεβασμός των ορίων που προέβλεπε ο εθνικός νομοθέτης όσον αφορά την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης σε αμιγώς εσωτερικές καταστάσεις, στις οποίες το δίκαιο αυτό εφαρμόζεται μέσω του εθνικού νόμου και μόνον, αποτελεί ζήτημα του εσωτερικού δικαίου και εμπίπτει, κατά συνέπεια, στην αποκλειστική αρμοδιότητα των δικαστηρίων του οικείου κράτους μέλους.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισήμανε ότι τα προδικαστικά ερωτήματα αφορούσαν την ερμηνεία του ΓΚΠΔ, του οποίου οι διατάξεις σχετικά με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των φυσικών προσώπων κατέστησαν εφαρμοστέες *mutatis mutandis*, δυνάμει παραπομπής από τον φορολογικό κώδικα, στα νομικά πρόσωπα προκειμένου να οριοθετηθεί η υποχρέωση παροχής πληροφοριών της φορολογικής αρχής, καθώς και το δικαίωμα πρόσβασης του υποκειμένου των δεδομένων έναντι της ίδιας αρχής. Το Δικαστήριο, ωστόσο, διευκρίνισε ότι ο ΓΚΠΔ θεσπίζει κανόνες σχετικά με την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των φυσικών προσώπων και δεν καλύπτει τα δεδομένα που αφορούν τα νομικά πρόσωπα. Επομένως, οι διατάξεις του ΓΚΠΔ δεν μπορούν να ερμηνευθούν κατά τον ίδιο τρόπο όσον αφορά τα φυσικά πρόσωπα και όσον αφορά τα νομικά πρόσωπα των οποίων το δικαίωμα προστασίας των δεδομένων δεν καθορίζεται από τον ΓΚΠΔ.

Δεδομένου ότι οι επίμαχες στην κύρια δίκη διατάξεις του φορολογικού κώδικα δεν καθιστούν απλώς εφαρμοστέες τις διατάξεις του ΓΚΠΔ εκτός του πεδίου εφαρμογής του κανονισμού αυτού, αλλά τροποποιούν το αντικείμενο και το περιεχόμενό τους, το Δικαστήριο εκτίμησε ότι δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι το εθνικό δίκαιο καθιστά εφαρμοστέες αυτές καθαυτές, έστω εκτός του πεδίου εφαρμογής του εν λόγω κανονισμού, τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορούσε να γίνει δεκτό ότι υφίσταται, στη συγκεκριμένη υπόθεση, πρόδηλο συμφέρον για την εκ μέρους του ερμηνεία των διατάξεων του ΓΚΠΔ προς διασφάλιση της ομοιόμορφης ερμηνείας τους.

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν ήταν αρμόδιο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο.

VI. Γεωργία και αλιεία

Η απόφαση ***Syndicat interprofessionnel de défense du fromage Morbier*** (C-490/19, [EU:C:2020:1043](#)), η οποία εκδόθηκε στις 17 Δεκεμβρίου 2020, αφορούσε υπόθεση σχετική με την προστασία των καταχωρισμένων ονομασιών.

Το Morbier είναι τυρί το οποίο παρασκευάζεται στην οροσειρά του Jura (Γαλλία) και φέρει προστατευόμενη ονομασία προέλευσης (ΠΟΠ) από τις 22 Δεκεμβρίου 2000. Χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη μιας οριζόντιας μαύρης γραμμής που χωρίζει το τυρί σε δύο τμήματα. Αυτή η μαύρη γραμμή, η οποία σχηματιζόταν αρχικώς με ένα στρώμα άνθρακα και σχηματίζεται πλέον με φυτικό άνθρακα, μνημονεύεται ρητώς στην περιγραφή του προϊόντος που περιέχεται στις προδιαγραφές της ΠΟΠ.

Η Société Fromagère du Livradois SAS, η οποία παρασκευάζει τυρί morbier από το 1979, δεν είναι εγκατεστημένη εντός της γεωγραφικής ζώνης σε σχέση με την οποία χρησιμοποιείται αποκλειστικά η ονομασία «Morbier». Κατά συνέπεια, χρησιμοποιεί πλέον για το τυρί της, από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου και εντεύθεν, την ονομασία «Montboissié du Haut Livradois».

Το 2013 η Syndicat interprofessionnel de défense du fromage Morbier (διεπαγγελματική ένωση προάσπισης του τυριού Morbier, στο εξής: ένωση) άσκησε ενώπιον του tribunal de grande instance de Paris (πολυμελούς πρωτοδικείου Παρισιού, Γαλλία) αγωγή κατά της Société Fromagère du Livradois. Η ένωση προσήψε στη Société Fromagère du Livradois προσβολή της ΠΟΠ και πράξεις αθέμιτου και παρασιτικού ανταγωνισμού, καθόσον η τελευταία παρασκευάζει και εμπορεύεται ένα τυρί που αντιγράφει την εμφάνιση του καλυπτόμενου από την ΠΟΠ «Morbier» και ιδίως τη μαύρη γραμμή. Η αγωγή της απορρίφθηκε.

Με απόφαση που εξέδωσε το 2017, το cour d'appel de Paris (εφετείο Παρισιού, Γαλλία) επικύρωσε την απορριπτική απόφαση. Κατά το δικαστήριο αυτό, η ΠΟΠ αποσκοπεί στην προστασία όχι της εμφάνισης ενός προϊόντος ή των χαρακτηριστικών του, αλλά της ονομασίας του και, συνεπώς, δεν απαγορεύει την παρασκευή ενός προϊόντος με τις ίδιες τεχνικές. Κατόπιν τούτου, η ένωση άσκησε αναίρεση κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Γαλλία) ζήτησε από το Δικαστήριο διευκρινίσεις ως προς την ερμηνεία του άρθρου 13, παράγραφος 1, των κανονισμών 510/2006⁸³ και 1151/2012⁸⁴, που αφορούν την προστασία των καταχωρισμένων ονομασιών. Ειδικότερα, τέθηκε το ερώτημα εάν η αντιγραφή των χαρακτηριστικών της εμφάνισης ενός προϊόντος που προστατεύεται με ΠΟΠ δύναται να αποτελεί πρακτική ικανή να παραπλανήσει τον καταναλωτή ως προς την πραγματική καταγωγή του προϊόντος, η οποία απαγορεύεται από το άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο δ', αμφότερων των κανονισμών. Το Δικαστήριο κλήθηκε για πρώτη φορά να ερμηνεύσει τη συγκεκριμένη διάταξη των δύο κανονισμών.

Το Δικαστήριο έκρινε, πρώτον, ότι το άρθρο 13, παράγραφος 1, των κανονισμών 510/2006 και 1151/2012 δεν απαγορεύει μόνον τη χρήση της καταχωρισμένης ονομασίας από τρίτον. Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο δ', των δύο αυτών κανονισμών απαγορεύει την αναπαραγωγή του σχήματος ή της εμφάνισης προϊόντος που καλύπτεται από καταχωρισμένη ονομασία, όταν η αναπαραγωγή αυτή είναι ικανή να δημιουργήσει στον καταναλωτή την πεποίθηση ότι το επίμαχο προϊόν καλύπτεται από την καταχωρισμένη ονομασία. Διευκρίνισε δε ότι έπρεπε να εξεταστεί αν η εν λόγω αναπαραγωγή μπορούσε να παραπλανήσει τον Ευρωπαίο καταναλωτή που έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος, λαμβανομένων υπόψη όλων των παραγόντων που ασκούσαν επιρροή στην υπόθεση, συμπεριλαμβανομένου του τρόπου παρουσίασης και διάθεσης στην αγορά των επίμαχων προϊόντων, καθώς και του όλου πραγματικού πλαισίου.

Προκειμένου να καταλήξει στα συμπεράσματα αυτά, το Δικαστήριο κατ' αρχάς υπενθύμισε ότι το άρθρο 13, παράγραφος 1, των κανονισμών 510/2006 και 1151/2012 περιέχει μια διαβάθμιση στην απαρίθμηση απαγορευόμενων ενεργειών και δεν απαγορεύει απλώς τη χρήση της ίδιας της καταχωρισμένης ονομασίας. Έτσι, μολονότι δεν προσδιορίζει ειδικώς τις απαγορευόμενες ενέργειες, το άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο δ', των κανονισμών αυτών αναφέρεται εν γένει σε όλες τις ενέργειες, πλην εκείνων που απαγορεύονται από το άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχεία α' έως γ', οι οποίες μπορούν να έχουν ως αποτέλεσμα την παραπλάνηση του καταναλωτή ως προς την πραγματική καταγωγή του προϊόντος.

Όσον αφορά, εν συνεχεία, το ζήτημα αν η αναπαραγωγή του σχήματος ή της εμφάνισης ενός προϊόντος που καλύπτεται από καταχωρισμένη ονομασία μπορεί να συνιστά τέτοια πρακτική ικανή να παραπλανήσει τον καταναλωτή, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι η προστασία την οποία προβλέπουν οι κανονισμοί 510/2006 και 1151/2012 έχει, βεβαίως, ως αντικείμενο την καταχωρισμένη ονομασία και όχι το προϊόν που καλύπτει η ονομασία αυτή. Επομένως, η προστασία δεν έχει ως σκοπό να απαγορεύσει τη χρήση των τεχνικών παρασκευής ή την αναπαραγωγή ενός ή περισσότερων χαρακτηριστικών που περιλαμβάνονται στις προδιαγραφές ενός προϊόντος καλυπτόμενου από τέτοια ονομασία για τον λόγο ότι αυτά περιλαμβάνονται στις σχετικές προδιαγραφές.

83| Κανονισμός (ΕΚ) 510/2006 του Συμβουλίου, της 20ής Μαρτίου 2006, για την προστασία των γεωγραφικών ενδείξεων και των ονομασιών προέλευσης των γεωργικών προϊόντων και των τροφίμων (ΕΕ 2006, L 93, σ. 12).

84| Κανονισμός (ΕΕ) 1151/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Νοεμβρίου 2012, για τα συστήματα ποιότητας των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων (ΕΕ 2012, L 343, σ. 1).

Ωστόσο, οι ΠΟΠ προστατεύονται στον βαθμό που δηλώνουν προϊόν το οποίο έχει ορισμένες ιδιότητες ή ορισμένα χαρακτηριστικά. Επομένως, η ΠΟΠ και το προϊόν που αυτή καλύπτει συνδέονται στενά μεταξύ τους. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 13, παράγραφος 1, στοιχείο δ', η αναπαραγωγή του σχήματος ή της εμφάνισης προϊόντος καλυπτόμενου από καταχωρισμένη ονομασία, ακόμη και αν η ονομασία αυτή δεν αναγράφεται ούτε στο επίμαχο προϊόν ούτε στη συσκευασία του. Τούτο θα ισχύει αν η αναπαραγωγή αυτή μπορεί να παραπλανήσει τους καταναλωτές ως προς την πραγματική καταγωγή του προϊόντος.

Προκειμένου να κριθεί αν πρόκειται για τέτοια περίπτωση, πρέπει ιδίως να διερευνηθεί αν ένα στοιχείο της εμφάνισης του προϊόντος που καλύπτεται από την καταχωρισμένη ονομασία αποτελεί χαρακτηριστικό αναφοράς που διακρίνει ιδιαιτέρως το προϊόν αυτό, κατά τρόπον ώστε η αναπαραγωγή του, σε συνδυασμό με όλους τους παράγοντες που ασκούν επιρροή στην υπόθεση, να μπορεί να δημιουργήσει στον καταναλωτή την πεποίθηση ότι το προϊόν που περιέχει την αναπαραγωγή αυτή καλύπτεται από την καταχωρισμένη ονομασία.

Υπενθυμίζεται επίσης ότι, με την απόφαση **Centraal Israëlitisch Consistorie van België κ.λπ.** (C-336/19, [EU:C:2020:1031](#)) που εκδόθηκε στις 17 Δεκεμβρίου 2020 ⁸⁵, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου στάθμισε, στο πλαίσιο της λατρευτικού τύπου σφαγής χωρίς προηγούμενη αναισθητοποίηση του ζώου, αφενός, τη θρησκευτική ελευθερία, την οποία εγγυάται το άρθρο 10 του Χάρτη, και, αφετέρου, την καλή διαβίωση των ζώων, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 13 ΣΛΕΕ και εξειδικεύεται με τον κανονισμό 1099/2009 ⁸⁶.

⁸⁵| Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο Ι.1 «Θρησκευτική ελευθερία».

⁸⁶| Κανονισμός (ΕΚ) 1099/2009 του Συμβουλίου, της 24ης Σεπτεμβρίου 2009, για την προστασία των ζώων κατά τη θανάτωσή τους (ΕΕ 2009, L 303, σ. 1).

VII. Ελευθερίες κυκλοφορίας

1. Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων

Η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2020, **B S και C A [Εμπορία της κανναβιδιόλης (CBD)]** (C-663/18, [EU:C:2020:938](#)), αφορούσε τους B S και C A, πρώην διευθυντικά στελέχη εταιρίας με αντικείμενο δραστηριότητας την εμπορία και τη διανομή ηλεκτρονικού τσιγάρου με έλαιο κανναβιδιόλης (στο εξής: CBD), μορίου που υπάρχει στην κάνναβη (ή *cannabis sativa*) και ανήκει στην οικογένεια των κανναβινοειδών. Εν προκειμένω, η CBD παραγόταν στην Τσεχική Δημοκρατία από φυτά κάνναβης, τα οποία καλλιεργούνταν νομίμως και χρησιμοποιούνταν ολόκληρα, συμπεριλαμβανομένων των φύλλων και των ανθέων τους. Στη συνέχεια, η CBD εισαγόταν στη Γαλλία, όπου γεμίζονταν με αυτήν φυσίγγια ηλεκτρονικών τσιγάρων.

Κατά των B S και C A κινήθηκε ποινική διαδικασία, διότι, βάσει γαλλικής κανονιστικής ρυθμίσεως⁸⁷, μόνον οι ίνες και οι σπόροι της κάνναβης μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εμπορικής χρήσης. Μετά την καταδίκη τους από το Tribunal correctionnel de Marseille (πλημμελειοδικείο Μασσαλίας, Γαλλία) σε 18 και 15 μήνες φυλάκισης με αναστολή, καθώς και σε χρηματική ποινή ύψους 10 000 ευρώ, οι B S και C A άσκησαν έφεση ενώπιον του Cour d'appel d'Aix-en-Provence (εφετείου Aix-en-Provence, Γαλλία). Στο πλαίσιο αυτό, το εφετείο διερωτήθηκε, ωστόσο, αν ήταν σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης η γαλλική κανονιστική ρύθμιση η οποία απαγορεύει την εμπορία της νομίμως παραγόμενης σε άλλο κράτος μέλος CBD, όταν αυτή εκχυλίζεται από το σύνολο του φυτού *cannabis sativa* και όχι μόνον από τις ίνες και τους σπόρους του.

Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το δίκαιο της Ένωσης, ειδικότερα δε οι διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης.

Πρώτον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν ασκούσαν επιρροή εν προκειμένω οι κανονισμοί σχετικά με την κοινή γεωργική πολιτική⁸⁸. Συγκεκριμένα, οι εν λόγω πράξεις του παράγωγου δικαίου εφαρμόζονται μόνο στα «γεωργικά προϊόντα» που διαλαμβάνονται στο παράρτημα Ι των Συνθηκών. Η CBD όμως, η οποία εκχυλίζεται από το σύνολο του φυτού *cannabis sativa*, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως γεωργικό προϊόν, σε αντίθεση, παραδείγματος χάριν, με την ακατέργαστη κάνναβη. Επομένως, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των κανονισμών αυτών.

⁸⁷ Απόφαση της 22ας Αυγούστου 1990, περί εφαρμογής του άρθρου R. 5132-86 του κώδικα δημόσιας υγείας για την κάνναβη (JORF της 4ης Οκτωβρίου 1990, σ. 12041), όπως ερμηνεύθηκε με την εγκύκλιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης αριθ. 2018/F/0069/FD 2, της 23ης Ιουλίου 2018, με αντικείμενο το νομικό καθεστώς που ισχύει για τα καταστήματα τα οποία διαθέτουν προς πώληση στο κοινό προϊόντα προερχόμενα από την κάνναβη (coffee shops).

⁸⁸ Κανονισμός (ΕΕ) 1307/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, περί θεσπίσεως κανόνων για άμεσες ενισχύσεις στους γεωργούς βάσει καθεστώτων στήριξης στο πλαίσιο της κοινής γεωργικής πολιτικής και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) 637/2008 και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 73/2009 του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 347, σ. 608)· κανονισμός (ΕΕ) 1308/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, για τη θέσπιση κοινής οργάνωσης των αγορών γεωργικών προϊόντων και την κατάργηση των κανονισμών (ΕΟΚ) 922/72, (ΕΟΚ) 234/79, (ΕΚ) 1037/2001 και (ΕΚ) 1234/2007 του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 347, σ. 671).

Αντιθέτως, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι είχαν εφαρμογή οι διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων στο εσωτερικό της Ένωσης (άρθρα 34 και 36 ΣΛΕΕ), δεδομένου ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης CBD δεν μπορούσε να θεωρηθεί ως «ναρκωτικό». Για να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, το Δικαστήριο υπενθύμισε, κατ' αρχάς, ότι τα πρόσωπα που εμπορεύονται ναρκωτικά δεν δύνανται να επικαλεστούν την εφαρμογή των ελευθεριών κυκλοφορίας, καθώς η εμπορία ναρκωτικών απαγορεύεται εντός όλων των κρατών μελών, με εξαίρεση την αυστηρώς ελεγχόμενη εμπορία προς χρήση για ιατρικούς και επιστημονικούς σκοπούς. Ακολούθως, το Δικαστήριο σημείωσε ότι, για τον ορισμό της έννοιας του «ναρκωτικού», το δίκαιο της Ένωσης⁸⁹ παραπέμπει σε δύο συμβάσεις των Ηνωμένων Εθνών: τη Σύμβαση για τις ψυχοτρόπους ουσίες⁹⁰ και την Ενιαία Σύμβαση για τα ναρκωτικά⁹¹. Η CBD όμως δεν μνημονεύεται στην πρώτη και, μολονότι είναι αληθές ότι, βάσει της γραμματικής ερμηνείας της δεύτερης, η CBD θα μπορούσε να καταταγεί ως ναρκωτικό, εφόσον συνιστά εκχύλισμα κάνναβης, εντούτοις η ερμηνεία αυτή θα ήταν αντίθετη προς το γενικό πνεύμα της εν λόγω Σύμβασης και προς τον σκοπό της περί προστασίας της «σωματικής και ψυχικής υγείας της ανθρωπότητας». Το Δικαστήριο επισήμανε ότι, σύμφωνα με τις τρέχουσες επιστημονικές γνώσεις, οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, η επίμαχη CBD δεν έχει ψυχοτρόπο επίδραση ούτε επιβλαβή επίδραση στην ανθρώπινη υγεία, σε αντίθεση με την τετραϋδροκανναβινόλη (κοινώς αποκαλούμενη THC), ένα άλλο κανναβινοειδές της κάνναβης.

Δεύτερον, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων αντιτίθενται σε κανονιστική ρύθμιση όπως η επίμαχη εν προκειμένω. Ειδικότερα, η απαγόρευση εμπορίας της CBD συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικούς περιορισμούς κατά την εισαγωγή, το οποίο απαγορεύεται από το άρθρο 34 ΣΛΕΕ. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η ρύθμιση αυτή μπορεί να δικαιολογείται παρά ταύτα από έναν από τους λόγους γενικού συμφέροντος που απαριθμούνται στο άρθρο 36 ΣΛΕΕ, όπως είναι ο σκοπός της προστασίας της δημόσιας υγείας, τον οποίο επικαλείται η Γαλλική Δημοκρατία, υπό την προϋπόθεση ότι η ρύθμιση είναι ικανή να διασφαλίσει την επίτευξη του συγκεκριμένου σκοπού και δεν υπερβαίνει το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξή του. Η τελευταία αυτή εκτίμηση απόκειται μεν στο εθνικό δικαστήριο, πλην όμως το Δικαστήριο παρέσχε δύο σχετικά στοιχεία. Αφενός, επισήμανε ότι, κατά τα φαινόμενα, η απαγόρευση εμπορίας δεν θα έθιγε τη συνθετική CBD, η οποία φέρεται να έχει τις ίδιες ιδιότητες με την επίμαχη CBD και θα μπορούσε, επομένως, να χρησιμοποιηθεί ως υποκατάστατο της τελευταίας. Εάν τούτο αποδειχθεί, μπορεί να πρόκειται για ένδειξη ότι η γαλλική κανονιστική ρύθμιση δεν είναι ικανή να επιτύχει, κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό, τον σκοπό της προστασίας της δημόσιας υγείας τον οποίο επιδιώκει. Αφετέρου, το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι η Γαλλική Δημοκρατία δεν υποχρεούται, βεβαίως, να αποδείξει ότι η επικινδυνότητα της CBD είναι ίδια με εκείνη ορισμένων ναρκωτικών. Το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει πάντως να αξιολογήσει τα διαθέσιμα επιστημονικά δεδομένα προκειμένου να βεβαιωθεί ότι ο προβαλλόμενος πραγματικός κίνδυνος για τη δημόσια υγεία δεν στηρίζεται σε αμιγώς υποθετικές εκτιμήσεις. Τούτο διότι, η απαγόρευση εμπορίας της CBD, η οποία αποτελεί, εξάλλου, το πλέον περιοριστικό εμπόδιο στο εμπόριο των προϊόντων που έχουν παραχθεί και τεθεί νομίμως σε κυκλοφορία σε άλλα κράτη μέλη, μπορεί να επιβληθεί μόνον αν ο κίνδυνος αυτός αποδεικνύεται επαρκώς.

89] Παραπομπή γίνεται ιδίως με το άρθρο 1 παράγραφος 1, στοιχείο α', της αποφάσεως-πλαίσου 2004/757/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2004, για τη θέσπιση ελάχιστων διατάξεων σχετικά με τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης των εγκλημάτων και τις ποινές που ισχύουν στον τομέα της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών (ΕΕ 2004, L 335, σ. 8).

90] Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών του 1971 για τις ψυχοτρόπους ουσίες, η οποία συνήφθη στη Βιέννη στις 21 Φεβρουαρίου 1971 (Recueil des traités des Nations unies, τόμος 1019, αριθ. 14956).

91] Ενιαία Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών του 1961 για τα ναρκωτικά, η οποία συνήφθη στη Νέα Υόρκη στις 30 Μαρτίου 1961 και τροποποιήθηκε με το πρωτόκολλο του 1972 (Recueil des traités des Nations unies, τόμος 520, αριθ. 7515).

Αξιοσημείωτη είναι επίσης όσον αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων η απόφαση **TÜV Rheinland LGA Products και Allianz IARD** (C-581/18, [EU:C:2020:453](#)), η οποία εκδόθηκε στις 11 Ιουνίου 2020 ⁹².

2. Ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων

Με την απόφαση **Jobcenter Krefeld** (C-181/19, [EU:C:2020:794](#)), που εκδόθηκε στις 6 Οκτωβρίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποσαφίνισε τα δικαιώματα πρώην διακινούμενου εργαζομένου ο οποίος συντηρεί τέκνα που φοιτούν σε σχολείο στο κράτος μέλος υποδοχής, υπό το πρίσμα των κανονισμών 492/2011 ⁹³ και 883/2004 ⁹⁴, καθώς και της οδηγίας 2004/38 ⁹⁵.

Ο JD είναι Πολωνός υπήκοος ο οποίος από το 2013 κατοικεί με τις δύο ανήλικες θυγατέρες του στη Γερμανία, όπου αυτές φοιτούν σε σχολείο. Το 2015 και το 2016 ο JD άσκησε διάφορες μισθωτές δραστηριότητες στη Γερμανία, προτού καταστεί άνεργος. Από τον Σεπτέμβριο του 2016 έως τον Ιούνιο του 2017 η οικογένεια έλαβε βασικές παροχές κοινωνικής προστασίας που προβλέπονται από τη γερμανική νομοθεσία και, συγκεκριμένα, ο μιν JD έλαβε «επικουρικό επίδομα ανεργίας» (Arbeitslosengeld II), τα δε τέκνα του «κοινωνικό επίδομα» (Sozialgeld). Από τις 2 Ιανουαρίου 2018 ο JD εργάζεται εκ νέου σε θέση εργασίας πλήρους απασχόλησης στη Γερμανία.

Ο JD ζήτησε από την αρμόδια γερμανική αρχή, το Jobcenter Krefeld, να συνεχιστεί η καταβολή των εν λόγω παροχών για το διάστημα από τον Ιούνιο μέχρι τον Δεκέμβριο του 2017. Η αρχή αυτή απέρριψε όμως το αίτημά του, με το σκεπτικό ότι κατά το επίμαχο διάστημα ο JD δεν είχε διατηρήσει την ιδιότητα του μισθωτού και διέμενε στη Γερμανία αποκλειστικώς ως πρόσωπο που αναζητούσε εργασία. Ο JD άσκησε προσφυγή κατά της αποφάσεως αυτής, η οποία έγινε δεκτή. Εν συνεχεία, το Jobcenter Krefeld άσκησε έφεση ενώπιον του Landessozialgericht Nordrhein-Westfalen (ανώτερου δικαστηρίου υποθέσεων κοινωνικής ασφάλισης της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας, Γερμανία).

Στο πλαίσιο αυτό, αφού επισήμανε ότι οι επίμαχες παροχές κοινωνικής προστασίας μπορούν να χαρακτηριστούν ως «κοινωνικό πλεονέκτημα» κατά την έννοια του κανονισμού 492/2011, το Δικαστήριο έκρινε, πρώτον, ότι ο κανονισμός αυτός αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία αποκλείει από τέτοιες παροχές, υπό οποιεσδήποτε περιστάσεις και αυτομάτως, πρώην διακινούμενο εργαζόμενο και τα τέκνα του, μολοντί αυτοί απολαύουν, δυνάμει του κανονισμού ⁹⁶, αυτοτελούς δικαιώματος διαμονής λόγω της φοίτησης των τέκνων σε σχολείο.

92| Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο II «Ιθαγένεια της Ένωσης».

93| Κανονισμός (ΕΕ) 492/2011 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 2011, που αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στο εσωτερικό της Ένωσης (ΕΕ 2011, L 141, σ. 1).

94| Κανονισμός (ΕΚ) 883/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας (ΕΕ 2004, L 166, σ. 1, και διορθωτικό ΕΕ 2004, L 200, σ. 1).

95| Οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77, και διορθωτικό ΕΕ 2004, L 229, σ. 35).

96| Άρθρο 10 του κανονισμού 492/2011.

Προκειμένου να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, το Δικαστήριο υπενθύμισε, κατ' αρχάς, ότι το δικαίωμα διαμονής που αναγνωρίζεται στα τέκνα (πρώην) διακινούμενου εργαζομένου προς διασφάλιση του δικαιώματός τους για πρόσβαση στην εκπαίδευση, καθώς και, κατά παράγωγο τρόπο, στον γονέα ο οποίος ασκεί την επιμέλειά τους, απορρέει αρχικώς από την ιδιότητα του γονέα ως εργαζομένου. Ωστόσο, άπαξ και κτηθεί, το δικαίωμα αυτό αυτονομείται και μπορεί να διατηρηθεί και αφού εκλείψει η συγκεκριμένη ιδιότητα. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε, εν συνεχεία, ότι τα πρόσωπα που έχουν ένα τέτοιο δικαίωμα διαμονής απολαμβάνουν επίσης του προβλεπόμενου από τον κανονισμό 492/2011 δικαιώματος σε ίση μεταχείριση με τους ημεδαπούς κατά τη χορήγηση κοινωνικών πλεονεκτημάτων ⁹⁷, τούτο δε ακόμη και όταν δεν δύνανται πλέον να επικαλεστούν την ιδιότητα του εργαζομένου επί της οποίας θεμελιώθηκε το αρχικό τους δικαίωμα διαμονής. Μια τέτοια ερμηνεία έχει, συνεπώς, ως αποτέλεσμα πρόσωπο το οποίο προτίθεται να εγκαταλείψει με την οικογένειά του το κράτος μέλος καταγωγής του, προκειμένου να εργαστεί σε άλλο κράτος μέλος, να μη διατρέχει τον κίνδυνο, σε περίπτωση απώλειας της εργασίας του, να χρειαστεί να διακόψει τη φοίτηση των τέκνων του στο σχολείο και να επιστρέψει στη χώρα καταγωγής του, επειδή δεν θα μπορεί να ωφεληθεί από τις προβλεπόμενες από την εθνική νομοθεσία κοινωνικές παροχές οι οποίες θα τους παρείχαν τη δυνατότητα να διαθέτουν επαρκή μέσα διαβίωσης.

Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε ότι, σε μια περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, το κράτος μέλος υποδοχής δεν μπορεί να επικαλείται την προβλεπόμενη από την οδηγία 2004/38 παρέκκλιση από την αρχή της ίσης μεταχείρισης στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας ⁹⁸. Η παρέκκλιση αυτή επιτρέπει να αποκλείονται ορισμένες κατηγορίες προσώπων, όπως τα πρόσωπα που απολαμβάνουν, δυνάμει της οδηγίας αυτής, δικαίωμα διαμονής προς αναζήτηση εργασίας στο κράτος μέλος υποδοχής, από τη χορήγηση παροχών κοινωνικής πρόνοιας, προκειμένου να αποτρέπεται το ενδεχόμενο τα εν λόγω πρόσωπα να καθίστανται υπέρμετρο βάρος για το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής. Η παρέκκλιση αυτή πρέπει, πάντως, να ερμηνεύεται στενά και μπορεί να εφαρμόζεται μόνο για πρόσωπα τα οποία θεμελιώνουν δικαίωμα διαμονής αποκλειστικά και μόνο στην οδηγία. Στην προκειμένη υπόθεση, οι ενδιαφερόμενοι έχουν, πράγματι, δικαίωμα διαμονής το οποίο θεμελιώνεται στην ως άνω οδηγία ⁹⁹, επειδή ο γονέας αναζητούσε εργασία. Ωστόσο, από τη στιγμή που μπορούσαν να επικαλεστούν συγχρόνως αυτοτελές δικαίωμα διαμονής βάσει του κανονισμού 492/2011, δεν ήταν δυνατόν να εφαρμοστεί σε βάρος τους η προαναφερθείσα παρέκκλιση. Συνεπώς, εθνική κανονιστική ρύθμιση που τους αποκλείει από κάθε δικαίωμα σε παροχές κοινωνικής προστασίας εισάγει διαφορετική μεταχείριση στον τομέα των κοινωνικών πλεονεκτημάτων σε σχέση με τους ημεδαπούς, κατά παράβαση του κανονισμού αυτού ¹⁰⁰.

Δεύτερον, το Δικαστήριο έκρινε ότι (πρώην) διακινούμενος εργαζόμενος και τα τέκνα του που θεμελιώνουν δικαίωμα διαμονής στον κανονισμό 492/2011 και είναι ενταγμένοι στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης στο κράτος μέλος υποδοχής απολαμβάνουν επίσης του δικαιώματος ίσης μεταχείρισης το οποίο απορρέει από τον κανονισμό 883/2004 ¹⁰¹. Συνεπώς, ο αποκλεισμός τους από κάθε δικαίωμα στις επίμαχες παροχές κοινωνικής προστασίας συνιστά διαφορετική μεταχείριση σε σχέση με τους ημεδαπούς. Αυτή η διαφορετική μεταχείριση αντιβαίνει στον κανονισμό 883/2004 ¹⁰², η δε παρέκκλιση που προβλέπεται στην οδηγία

97| Άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 492/2011.

98| Άρθρο 24, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38.

99| Άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/38.

100| Άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 492/2011, σε συνδυασμό με το άρθρο 10 του ίδιου κανονισμού.

101| Άρθρο 4 του κανονισμού 883/2004.

102| Άρθρο 4 του κανονισμού 883/2004.

2004/38¹⁰³ δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής στην περίπτωση ενός τέτοιου εργαζομένου και των τέκνων του που φοιτούν στο σχολείο, για τους ίδιους λόγους με αυτούς που εξέθεσε το Δικαστήριο στο πλαίσιο του κανονισμού 492/2011.

Τέλος, αξίζει να αναφερθούν επίσης η υπόθεση **Federatie Nederlandse Vakbeweging** (C-815/18, [EU:C:2020:976](#)), στην οποία το Δικαστήριο αποφάνθηκε σχετικά με Γερμανούς και Ούγγρους εργαζομένους οι οποίοι απασχολούνταν ως οδηγοί στο πλαίσιο συμβάσεων διεθνούς μεταφοράς εμπορευμάτων¹⁰⁴, και η υπόθεση **AFMB κ.λπ.** (C-610/18, [EU:C:2020:565](#)), στην οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι εργοδότης ενός οδηγού φορτηγών διεθνών μεταφορών είναι η επιχείρηση η οποία ασκεί στην πράξη τη διευθυντική εξουσία επί του οδηγού, βαρύνεται με το αντίστοιχο μισθολογικό κόστος και διαθέτει την εξουσία να τον απολύσει, και όχι η επιχείρηση με την οποία ο οδηγός φορτηγών συνήψε τη σύμβαση εργασίας¹⁰⁵.

3. Ελευθερία εγκατάστασης

Με την απόφαση **I.G. I.** (C-394/18, [EU:C:2020:56](#)), η οποία εκδόθηκε στις 30 Ιανουαρίου 2020, το Δικαστήριο ερμήνευσε, για πρώτη φορά, τα άρθρα 12 και 19 της έκτης οδηγίας 82/891¹⁰⁶. Το Δικαστήριο έκρινε ότι τα άρθρα αυτά επιτρέπουν στους πιστωτές διασπασθείσας εταιρίας, των οποίων τα δικαιώματα είναι προγενέστερα της διάσπασης και οι οποίοι δεν έκαναν χρήση των μέσων προστασίας των πιστωτών που προβλέπει η εθνική νομοθεσία κατ' εφαρμογή του άρθρου 12 της οδηγίας αυτής, να ασκήσουν παυλιανή αγωγή μετά τη διάσπαση, προκειμένου να αναγνωριστεί ότι η διάσπαση αυτή δεν παράγει αποτελέσματα έναντί τους.

Η κύρια δίκη αφορούσε διαφορά μεταξύ των πιστωτών διασπώμενης εταιρίας και της νεοσυσταθείσας εταιρίας στην οποία μεταβιβάστηκε μέρος της περιουσίας της πρώτης εταιρίας. Εκτιμώντας ότι η διάσπαση επέφερε απώλεια μεγάλου μέρους της περιουσίας της διασπώμενης εταιρίας, οι εν λόγω πιστωτές είχαν ασκήσει παυλιανή αγωγή, προκειμένου να αναγνωριστεί ότι η διάσπαση δεν παράγει αποτελέσματα έναντί τους και προκειμένου να κινήσουν διαδικασίες αναγκαστικής εκτέλεσης ή να υποβάλουν αιτήσεις συντηρητικής κατάσχεσης για τα μεταβιβασθέντα περιουσιακά στοιχεία. Οι πιστωτές πάντως δεν άσκησαν την ανακοπή κατά της πράξεως διάσπασης που προβλέπεται από την εθνική νομοθεσία στο πλαίσιο της μεταφοράς της έκτης οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο.

Δεδομένου ότι η παυλιανή αγωγή υφίσταται παράλληλα με τα προβλεπόμενα από το δίκαιο της Ένωσης μέσα προστασίας των πιστωτών, το αιτούν δικαστήριο διερωτήθηκε, πρώτον, για τη σχέση μεταξύ της αγωγής αυτής και του άρθρου 12 της έκτης οδηγίας. Δυνάμει του άρθρου αυτού, τα κράτη μέλη οφείλουν να θεσπίσουν κατάλληλο σύστημα προστασίας των συμφερόντων των πιστωτών της διασπώμενης εταιρίας. Προς τούτο, οφείλουν να προβλέπουν τουλάχιστον ότι οι πιστωτές αυτοί έχουν το δικαίωμα να λάβουν κατάλληλες εγγυήσεις όταν η οικονομική κατάσταση των εταιριών που εμπλέκονται στη διάσπαση καθιστά απαραίτητη την προστασία αυτή. Εν προκειμένω, δεδομένου ότι η παυλιανή αγωγή δεν περιλαμβάνεται στα μέσα προστασίας που προβλέπει η εθνική ρύθμιση κατ' εφαρμογή του άρθρου 12, τέθηκε το ερώτημα

103| Άρθρο 24, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38.

104| Η υπόθεση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο VII.4.2 «Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και απόσπαση εργαζομένων».

105| Η υπόθεση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XVII.6 «Συντονισμός των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης».

106| Έκτη οδηγία 82/891/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 1982, βασιζόμενη στο άρθρο 54, παράγραφος 3, στοιχείο ζ', της Συνθήκης, για τη διάσπαση των ανωνύμων εταιριών (ΕΕ 1982, L 378, σ. 47), όπως έχει τροποποιηθεί από την οδηγία 2007/63/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Νοεμβρίου 2007 (ΕΕ 2007, L 300, σ. 47).

αν οι δανειστές της κύριας δίκης είχαν το δικαίωμα να ασκήσουν την αγωγή αυτή. Δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο είχε αμφιβολίες ως προς την ερμηνεία του άρθρου 19 της έκτης οδηγίας, το οποίο προβλέπει το καθεστώς των ακυροτήτων της διάσπασης. Διερωτήθηκε, ειδικότερα, αν οι αυστηρές προϋποθέσεις για την επίκληση της ακυρότητας της διάσπασης έχουν εφαρμογή και στην παυλιανή αγωγή, η οποία δεν θίγει το κύρος της διάσπασης αυτής, αλλά έχει ως μόνο αποτέλεσμα να μην μπορεί να αντιταχθεί η διάσπαση έναντι των πιστωτών που την άσκησαν.

Όσον αφορά τα μέσα προστασίας που προβλέπονται για τους πιστωτές της διασπώμενης εταιρίας, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι το άρθρο 12 της έκτης οδηγίας προβλέπει ένα ελάχιστο σύστημα προστασίας των συμφερόντων των πιστωτών αυτών, για τις απαιτήσεις που γεννήθηκαν πριν από τη δημοσίευση του σχεδίου διάσπασης και δεν έχουν καταστεί ληξιπρόθεσμες κατά τον χρόνο της δημοσίευσης αυτής. Τα κράτη μέλη μπορούν, επομένως, να προβλέπουν πρόσθετα μέσα προστασίας. Περαιτέρω, από το άρθρο 12 δεν προκύπτει ότι η μη χρησιμοποίηση ενός εκ των μέσων προστασίας που προβλέπονται κατ'εφαρμογή του άρθρου αυτού εμποδίζει τους πιστωτές να κάνουν χρήση άλλων μέτρων προστασίας, πέραν εκείνων που απαριθμούνται στο εν λόγω άρθρο. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο συμπέρανε, λαμβάνοντας υπόψη τον σκοπό της έκτης οδηγίας, που είναι η προστασία των πιστωτών από τη ζημία η οποία μπορεί να προκύψει από την πραγματοποίηση της διάσπασης, ότι το άρθρο 12 της οδηγίας αυτής δεν αποκλείει τη δυνατότητα των πιστωτών διασπώμενης εταιρίας να ασκήσουν παυλιανή αγωγή.

Το Δικαστήριο κατέστησε εντούτοις σαφές ότι τα αποτελέσματα της αγωγής αυτής δεν πρέπει να αντιβαίνουν προς τον σκοπό της ως άνω διατάξεως. Συναφώς, επισήμανε ότι το άρθρο 12 δεν απαιτεί να είναι η προστασία των πιστωτών των νεοσύστατων εταιριών ισοδύναμη με την προστασία των πιστωτών της διασπώμενης εταιρίας. Συνεπώς, η εναρμόνιση *a minima*, στην οποία προέβη η έκτη οδηγία, της προστασίας των συμφερόντων των πιστωτών των εταιριών που μετέχουν στη διάσπαση, δεν αποκλείει, στο πλαίσιο διάσπασης μέσω σύστασης νέας εταιρίας, να δίδεται προτεραιότητα στην προστασία των συμφερόντων των πιστωτών της διασπώμενης εταιρίας.

Όσον αφορά το καθεστώς των ακυροτήτων της διάσπασης που προβλέπεται στο άρθρο 19 της έκτης οδηγίας, το Δικαστήριο ερμήνευσε την έννοια της «ακυρότητας», η οποία δεν ορίζεται στην οδηγία, λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο εντός του οποίου χρησιμοποιείται η συγκεκριμένη έννοια και τους σκοπούς που επιδιώκει η οδηγία. Κατά το Δικαστήριο, η έννοια αυτή παραπέμπει σε αγωγές που αποσκοπούν στην ακύρωση πράξεως, επιφέρουν την εξαφάνισή της και παράγουν αποτελέσματα έναντι όλων. Η παυλιανή αγωγή την οποία άσκησαν οι πιστωτές της κύριας δίκης έχει όμως ως μόνο αποτέλεσμα να μην μπορεί να αντιταχθεί έναντι αυτών η διάσπαση και, ειδικότερα, η μεταβίβαση ορισμένων περιουσιακών στοιχείων που περιλαμβάνονται στην πράξη διάσπασης. Η αγωγή αυτή δεν θίγει το κύρος της εν λόγω διάσπασης, δεν επιφέρει την εξαφάνισή της ούτε παράγει αποτελέσματα έναντι όλων. Επομένως, η παυλιανή αγωγή δεν εμπίπτει στην έννοια της «ακυρότητας» του άρθρου 19 της έκτης οδηγίας. Η διάταξη αυτή, επομένως, δεν αποκλείει την άσκηση παυλιανής αγωγής μετά την πραγματοποίηση της διάσπασης.

Με τις αποφάσεις της 3ης Μαρτίου 2020, **Vodafone Magyarország** (C-75/18, [EU:C:2020:139](#)) και **Tesco-Global Áruházak** (C-323/18, [EU:C:2020:140](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε ότι οι ειδικοί φόροι που επιβλήθηκαν στην Ουγγαρία επί του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων τηλεπικοινωνιών και των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα του λιανικού εμπορίου είναι συμβατοί με την αρχή της ελευθερίας εγκατάστασης και την οδηγία 2006/112 ¹⁰⁷ (στο εξής: οδηγία ΦΠΑ). Ειδικότερα, το γεγονός ότι οι επίδικοι ειδικοί φόροι, οι οποίοι επιβάλλονται με (ακόμη και έντονα) προοδευτικό συντελεστή επί του κύκλου εργασιών, επιβαρύνουν στην πραγματικότητα επιχειρήσεις που ανήκουν σε πρόσωπα από

¹⁰⁷ | Οδηγία 2006/112/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2006, σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2006, L 347, σ. 1).

άλλα κράτη μέλη λόγω του γεγονότος ότι οι επιχειρήσεις αυτές πραγματοποιούν τους σημαντικότερους κύκλους εργασιών στις οικείες ουγγρικές αγορές αντικατοπτρίζει την οικονομική πραγματικότητα των αγορών αυτών και δεν συνιστά δυσμενή διάκριση εις βάρος τους. Το Δικαστήριο έκρινε, επίσης, ότι, δεδομένου ότι ο φόρος στον οποίο υπόκεινται οι επιχειρήσεις τηλεπικοινωνιών δεν συγκεντρώνει όλα τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του ΦΠΑ, δεν είναι δυνατόν να εξομοιωθεί με τον ΦΠΑ και άρα δεν παρακωλύει τη λειτουργία του συστήματος ΦΠΑ, οπότε είναι συμβατός με την οδηγία ΦΠΑ.

Το Δικαστήριο ερωτήθηκε επίσης κατά πόσον η ουγγρική νομοθεσία με την οποία θεσπίζονται οι ειδικοί φόροι συμβιβάζεται με τους κανόνες της Ένωσης για τις κρατικές ενισχύσεις και, στο πλαίσιο αυτό, αποφάνθηκε, πρώτον, επί του παραδεκτού των υποβληθέντων ερωτημάτων ¹⁰⁸. Το Δικαστήριο υπενθύμισε, συναφώς, ότι οι φόροι δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων της Συνθήκης ΛΕΕ περί κρατικών ενισχύσεων, εκτός εάν αποτελούν τον τρόπο χρηματοδότησης του μέτρου ενισχύσεως και αποτελούν, επομένως, αναπόσπαστο μέρος του μέτρου αυτού. Ένας φόρος μπορεί να αποτελέσει όμως αναπόσπαστο μέρος ενός μέτρου ενισχύσεως μόνον εφόσον υφίσταται δεσμευτική σχέση μεταξύ του φόρου αυτού και της ενισχύσεως βάσει της συναφούς εθνικής νομοθεσίας. Στην προκειμένη περίπτωση, το Δικαστήριο διαπίστωσε, ωστόσο, ότι οι αιτήσεις περί απαλλαγής από τους ειδικούς φόρους οι οποίες υποβλήθηκαν από τις προσφεύγουσες εταιρίες ενώπιον των ουγγρικών φορολογικών αρχών αφορούσαν φόρους γενικής ισχύος, των οποίων το προϊόν διοχετεύεται στον κρατικό προϋπολογισμό και δεν προορίζεται ειδικά για τη χρηματοδότηση πλεονεκτήματος υπέρ συγκεκριμένης κατηγορίας φορολογουμένων. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν υφίστατο δεσμευτική σχέση μεταξύ των ειδικών φόρων που επιβλήθηκαν εις βάρος των προσφευγουσών εταιριών και της απαλλαγής της οποίας απολαμβάνουν ορισμένοι φορολογούμενοι, όπερ σήμαινε ότι ο τυχόν παράνομος χαρακτήρας μιας τέτοιας απαλλαγής υπό το πρίσμα των κανόνων του δικαίου της Ένωσης για τις κρατικές ενισχύσεις δεν ήταν ικανός να θίξει τη νομιμότητα των ίδιων των ειδικών φόρων. Επομένως, οι προσφεύγουσες εταιρίες δεν μπορούσαν να επικαλεστούν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων την ενδεχόμενη αυτή παρανομία προκειμένου να αποφύγουν την καταβολή των επίμαχων φόρων.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξέτασε εάν η ουγγρική νομοθεσία η οποία θεσπίζει τους επίμαχους ειδικούς φόρους εισήγαγε, βάσει του τύπου της έδρας των εταιριών, διάκριση η οποία απαγορεύεται από τις διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ σχετικά με την ελευθερία εγκατάστασης. Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο διαπίστωσε, κατ' αρχάς, ότι οι μητρικές εταιρίες των προσφευγουσών είχαν την έδρα τους στο Ηνωμένο Βασίλειο και στις Κάτω Χώρες, αντιστοίχως, και ότι, στο μέτρο που ασκούσαν τη δραστηριότητά τους στην ουγγρική αγορά μέσω θυγατρικών, κάθε περιορισμός που έθιγε τις θυγατρικές αυτές ήταν δυνατόν να θίγει τη δική τους ελευθερία εγκατάστασης. Αφού μνημόνευσε τη νομολογία του σχετικά με την απαγόρευση των άμεσων και έμμεσων διακρίσεων, το Δικαστήριο κατέληξε, στη συνέχεια, ότι, εν προκειμένω, οι επίμαχοι ειδικοί φόροι δεν εισήγαγαν διάκριση με βάση τον τόπο της έδρας των εταιριών.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπογράμμισε, πρώτον, ότι, δεδομένου ότι όλες οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Ουγγαρία στους επίμαχους τομείς υπόκεινται στους ειδικούς φόρους και ότι οι συντελεστές που εφαρμόζονται αντιστοίχως στα διάφορα κλιμάκια του κύκλου εργασιών ισχύουν για το σύνολο των δραστηριοποιούμενων επιχειρήσεων, η ουγγρική νομοθεσία η οποία θεσπίζει τους φόρους αυτούς δεν εισήγαγε άμεση διάκριση εις βάρος των επιχειρήσεων που ανήκουν σε πρόσωπα (φυσικά ή νομικά) από άλλα κράτη μέλη.

108| Το 2019 το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε δύο αποφάσεις της Επιτροπής για τον χαρακτηρισμό πολωνικών φορολογικών μέτρων στον τομέα της λιανικής πώλησεως και ουγγρικού φόρου διαφημίσεων ως κρατικών ενισχύσεων [απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 16ης Μαΐου 2019, *Πολωνία κατά Επιτροπής* (συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-836/16 και T-624/17)], και απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 27ης Ιουνίου 2019, *Ουγγαρία κατά Επιτροπής* (T-20/17)]. Κατά των αποφάσεων αυτών εκκρεμούν αιτήσεις αναιρέσεως ενώπιον του Δικαστηρίου (C-562/19 P και C-596/19 P).

Το Δικαστήριο ήλεγξε, δεύτερον, εάν η (έντονη) προοδευτική διάρθρωση των ειδικών φόρων μπορούσε να θεωρηθεί ότι εισάγει έμμεση διάκριση εις βάρος των τελευταίων επιχειρήσεων.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε επ' αυτού ότι, σε σχέση με τις επίμαχες φορολογικές δραστηριότητες, ήτοι τις δραστηριότητες που αφορούσαν την περίοδο από την 1η Απριλίου 2011 έως την 31η Μαρτίου 2015 στην υπόθεση Vodafone και την περίοδο από την 1η Μαρτίου 2010 έως την 28η Φεβρουαρίου 2013 στην υπόθεση Tesco, οι υποκείμενοι στον φόρο που υπάγονταν μόνο στο βασικό κλιμάκιο με φορολογικό συντελεστή 0 % ανήκαν όλοι σε πρόσωπα ουγγρικής ιθαγένειας, ενώ οι υποκείμενοι στον φόρο που υπάγονταν σε ανώτερα κλιμάκια ανήκαν στην πλειονότητά τους σε πρόσωπα από άλλα κράτη μέλη. Επομένως, το μεγαλύτερο μέρος του ειδικού φόρου βάρυνε υποκείμενους στον φόρο που ανήκαν σε πρόσωπα από άλλα κράτη μέλη.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε, ωστόσο, ότι τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να θεσπίσουν τον φορολογικό συντελεστή τον οποίο κρίνουν ως τον πλέον κατάλληλο και να επιβάλουν φορολόγηση με προοδευτικό συντελεστή στον κύκλο εργασιών, στο μέτρο που το ποσό του κύκλου εργασιών συνιστά ουδέτερο κριτήριο διαφοροποίησης και αποτελεί πρόσφορο δείκτη της φοροδοτικής ικανότητας των υποκειμένων στον φόρο. Στο πλαίσιο αυτό, το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των επίμαχων ειδικών φόρων βάρυνε υποκείμενους στον φόρο που ανήκουν σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα από άλλα κράτη μέλη δεν αρκούσε προκειμένου να διαπιστωθεί η ύπαρξη δυσμενούς διακρίσεως εις βάρος τους. Πράγματι, τούτο εξηγούνταν από το γεγονός ότι στις επίμαχες αγορές κυριαρχούν τέτοιοι υποκείμενοι στον φόρο, οι οποίοι πραγματοποιούν σε αυτές τους σημαντικότερους κύκλους εργασιών. Επομένως, αποτελεί ποσοτική ένδειξη, και μάλιστα τυχαία, η οποία μπορεί να εμφανίζεται όταν στην οικεία αγορά κυριαρχούν επιχειρήσεις άλλων κρατών μελών ή τρίτων κρατών ή εθνικές επιχειρήσεις που ανήκουν σε πρόσωπα από άλλα κράτη μέλη ή τρίτα κράτη. Επιπλέον, το βασικό κλιμάκιο το οποίο φορολογείται με 0 % δεν αφορά αποκλειστικά τους υποκείμενους στον φόρο που ανήκουν σε πρόσωπα ουγγρικής ιθαγένειας, δεδομένου ότι κάθε επιχείρηση η οποία δραστηριοποιείται στην οικεία αγορά επωφελείται από την απαλλαγή αυτή για το τμήμα του κύκλου εργασιών της που δεν υπερβαίνει το ανώτατο όριο του εν λόγω κλιμακίου. Κατά συνέπεια, οι (έντονα) προοδευτικοί συντελεστές των επίμαχων ειδικών φόρων δεν εισάγουν, ως εκ της φύσεώς τους, άνιση μεταχείριση με βάση τον τόπο της έδρας των εταιριών, μεταξύ υποκειμένων στον φόρο που ανήκουν σε πρόσωπα ουγγρικής ιθαγένειας, αφενός, και υποκειμένων στον φόρο που ανήκουν σε πρόσωπα από άλλα κράτη μέλη, αφετέρου.

Επιπλέον, στο πλαίσιο της υποθέσεως *Vodafone Magyarorszá*g, ζητήθηκε από το Δικαστήριο να αποφανθεί επί της συμβατότητας της επιβολής του ειδικού φόρου επί του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων τηλεπικοινωνιών με την οδηγία ΦΠΑ¹⁰⁹. Το Δικαστήριο υπενθύμισε συναφώς ότι πρέπει να εξεταστεί, μεταξύ άλλων, αν ο επίμαχος φόρος έχει ως συνέπεια τη διακύβευση της λειτουργίας του κοινού συστήματος ΦΠΑ, επιβαρύνοντας την κυκλοφορία των αγαθών και των υπηρεσιών και τις εμπορικές συναλλαγές κατά τρόπο παρόμοιο με εκείνον που χαρακτηρίζει τον ΦΠΑ, όπως στην περίπτωση, μεταξύ άλλων, των φόρων που παρουσιάζουν τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του ΦΠΑ. Το Δικαστήριο διαπίστωσε, ωστόσο, ότι η ουγγρική νομοθεσία που θεσπίζει τον επίμαχο ειδικό φόρο δεν προέβλεπε την είσπραξη του φόρου αυτού σε κάθε στάδιο της διαδικασίας παραγωγής και διανομής ούτε την έκπτωση του καταβληθέντος φόρου κατά το προηγούμενο στάδιο της διαδικασίας αυτής. Επομένως, δεδομένου ότι ο επίμαχος ειδικός φόρος δεν παρουσιάζει δύο από τα τέσσερα ουσιώδη χαρακτηριστικά που θεσπίστηκαν από το Δικαστήριο στη νομολογία του, ούτε η οδηγία ΦΠΑ είναι αντίθετη στην επιβολή του εν λόγω φόρου.

¹⁰⁹| Άρθρο 401.

Με την απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2020, **Cali Apartments** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-724/18 και C-727/18, [ΕΥ: C:2020:743](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε αν συμβιβάζεται με την οδηγία 2006/123¹¹⁰ μια ρύθμιση κράτους μέλους σχετική με δραστηριότητες, ασκούμενες τόσο κατ' επάγγελμα όσο και εκτός επαγγελματικού πλαισίου, κατ' επανάληψη βραχυχρόνιας εκμίσθωσης επιπλωμένων οικιακών ακινήτων σε περιστασιακούς πελάτες οι οποίοι καταβάλλουν αμοιβή για να διαμείνουν, χωρίς όμως να εγκαταστήσουν εκεί την κατοικία τους.

Η Cali Apartments και η ΗΧ έχουν στην ιδιοκτησία τους από μία γκαρσονιέρα στο Παρίσι. Χωρίς να έχουν λάβει προηγούμενη άδεια από τις τοπικές αρχές, εκμίσθωσαν κατ' επανάληψη τις γκαρσονιέρες αυτές, οι οποίες προσφέρονταν προς ενοικίαση διαδικτυακά, σε περιστασιακούς πελάτες που ενδιαφέρονταν για βραχυχρόνια μίσθωση.

Ο δικαστής ασφαλιστικών μέτρων του tribunal de grande instance de Paris (πολυμελούς πρωτοδικείου Παρισιών, Γαλλία) και, εν συνεχεία, το cour d'appel de Paris (εφετείο Παρισιών, Γαλλία) υποχρέωσαν, βάσει του γαλλικού κώδικα κατασκευών και κατοικιών, τις δύο ιδιοκτήτριες στην καταβολή προστίμου και διέταξαν την επαναφορά της χρήσεως των επίμαχων ακινήτων ως κατοικίας. Συγκεκριμένα, ο κώδικας αυτός προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι, στους δήμους με πληθυσμό άνω των 200 000 κατοίκων, καθώς και στους δήμους τριών όμορων με το Παρίσι νομών, η αλλαγή χρήσεως των οικιακών ακινήτων υπόκειται σε προηγούμενη άδεια και ότι η κατ' επανάληψη βραχυχρόνια εκμίσθωση επιπλωμένων οικιακών ακινήτων σε περιστασιακή πελατεία η οποία δεν εγκαθιστά σε αυτά την κατοικία της συνιστά τέτοια αλλαγή χρήσεως. Ο ίδιος κώδικας προβλέπει επίσης ότι η εν λόγω άδεια, η οποία χορηγείται από τον δήμαρχο του δήμου της τοποθεσίας του ακινήτου, μπορεί να εξαρτηθεί από τη λήψη αντισταθμιστικών μέτρων συνιστάμενων στην ταυτόχρονη μετατροπή ακινήτων που έχουν άλλη χρήση σε κατοικίες. Σύμφωνα πάντα με τον ίδιο κώδικα, με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου καθορίζονται οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση αδειών και τον προσδιορισμό των αντισταθμιστικών μέτρων ανά συνοικία και, κατά περίπτωση, ανά δημοτικό διαμέρισμα, λαμβανομένων υπόψη των επιδιωκόμενων σκοπών κοινωνικής ανάμειξης, με γνώμονα ιδίως τα χαρακτηριστικά των αγορών οικιακών ακινήτων και την ανάγκη να αποφευχθεί η επιδείνωση της ανεπάρκειας στέγης.

Στο πλαίσιο αιτήσεων αναιρέσεως που άσκησαν οι δύο ιδιοκτήτριες κατά των αποφάσεων που εξέδωσε το εφετείο Παρισιών, το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Γαλλία) υπέβαλε στο Δικαστήριο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως, προκειμένου να μπορέσει να αποφανθεί επί της συμβατότητας της επίμαχης εθνικής ρυθμίσεως με την οδηγία 2006/123/EK, σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά.

Το Δικαστήριο έκρινε, πρώτον, ότι η οδηγία 2006/123 έχει εφαρμογή επί ρυθμίσεως κράτους μέλους η οποία αφορά δραστηριότητες, ασκούμενες τόσο κατ' επάγγελμα όσο και εκτός επαγγελματικού πλαισίου, κατ' επανάληψη βραχυχρόνιας εκμίσθωσης επιπλωμένων οικιακών ακινήτων σε περιστασιακούς πελάτες που καταβάλλουν αμοιβή για να διαμείνουν, χωρίς όμως να εγκαταστήσουν εκεί την κατοικία τους. Συναφώς, υπογράμμισε ότι τέτοιες δραστηριότητες εμπίπτουν στην έννοια της «υπηρεσίας», κατά το άρθρο 4, σημείο 1, της οδηγίας 2006/123, και, εξάλλου, δεν αντιστοιχούν σε καμία από τις δραστηριότητες που αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής δυνάμει του άρθρου της 2, παράγραφος 2. Επιπλέον, αποφάνθηκε ότι η επίμαχη ρύθμιση δεν αποκλείεται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2006/123, διότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί γενική ρύθμιση, εφαρμοζόμενη σε κάθε πρόσωπο αδιακρίτως, στον τομέα του χωροταξικού σχεδιασμού και της χωροταξικής ανάπτυξης, ειδικότερα δε στον τομέα της χωροταξίας των αστικών περιοχών. Πράγματι, η ρύθμιση αυτή, μολονότι αποσκοπεί στη

110 | Οδηγία 2006/123/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2006, L 376, σ. 36).

διασφάλιση επαρκούς προσφοράς οικημάτων προοριζόμενων για μακροχρόνια μίσθωση έναντι προσιτών τιμών, εντούτοις αφορά μόνο τα πρόσωπα εκείνα που δραστηριοποιούνται στον τομέα ενός συγκεκριμένου είδους εκμισθώσεως.

Δεύτερον, το Δικαστήριο έκρινε ότι εθνική ρύθμιση η οποία εξαρτά από προηγούμενη άδεια την άσκηση ορισμένων δραστηριοτήτων εκμισθώσεως οικιακών ακινήτων εμπίπτει στην έννοια του «συστήματος χορήγησης άδειας», κατά το άρθρο 4, σημείο 6, της οδηγίας 2006/123, και όχι στην έννοια της «απαιτήσεως», κατά το σημείο 7 του ίδιου άρθρου. Πράγματι, το «σύστημα χορήγησης άδειας» διακρίνεται από την «απαίτηση» καθόσον απαιτεί ένα σύνολο ενεργειών εκ μέρους του παρόχου της υπηρεσίας, καθώς και μια επίσημη πράξη με την οποία οι αρμόδιες αρχές αδειοδοτούν τη δραστηριότητα του εν λόγω παρόχου, όπως συμβαίνει με την επίμαχη ρύθμιση.

Τρίτον, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ένα «σύστημα χορήγησης άδειας», όπως το προβλεπόμενο με την επίμαχη ρύθμιση, πρέπει να είναι σύμφωνο προς τις απαιτήσεις του τμήματος 1 του κεφαλαίου III της οδηγίας 2006/123, ειδικότερα δε προς το άρθρο 9, παράγραφος 1, και το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι θα πρέπει να εξεταστούν, κατ' αρχάς, το ζήτημα του αν η θέσπιση του εν λόγω συστήματος είναι, αυτή καθαυτήν, δικαιολογημένη υπό το πρίσμα του άρθρου 9 της οδηγίας αυτής και, στη συνέχεια, τα κριτήρια χορήγησης των προβλεπόμενων από το σύστημα αυτό αδειών με βάση τα οριζόμενα στο άρθρο 10 της εν λόγω οδηγίας.

Όσον αφορά τις προϋποθέσεις του άρθρου 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2006/123, ιδίως εκείνες κατά τις οποίες το σύστημα χορήγησης άδειας πρέπει να δικαιολογείται από επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος και ο επιδιωκόμενος από το σύστημα αυτό σκοπός δεν μπορεί να επιτευχθεί με λιγότερο περιοριστικό μέτρο (κριτήριο της αναλογικότητας), το Δικαστήριο επισήμανε, αφενός, ότι η επίμαχη ρύθμιση επιδιώκει τη θέσπιση μηχανισμού για την καταπολέμηση του προβλήματος της ανεπάρκειας οικημάτων προοριζόμενων για μακροχρόνια μίσθωση, με σκοπό την αντιμετώπιση της χειροτέρευσης των συνθηκών πρόσβασης στη στέγαση και της εξάρσεως των πιέσεων στις αγορές ακινήτων, πράγμα το οποίο συνιστά επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος. Αφετέρου, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η επίμαχη εθνική ρύθμιση τελεί σε αναλογία προς τον επιδιωκόμενο σκοπό. Πράγματι, η ρύθμιση αυτή περιορίζεται, από απόψεως περιεχομένου, σε μια ειδική δραστηριότητα εκμισθώσεως, εξαιρεί από το πεδίο εφαρμογής της τα οικήματα που αποτελούν την κύρια κατοικία του εκμισθωτή και το καθεστώς χορήγησης άδειας που θεσπίζει έχει περιορισμένη γεωγραφική εμβέλεια. Επιπλέον, ο επιδιωκόμενος σκοπός δεν μπορεί να επιτευχθεί με λιγότερο περιοριστικό μέτρο, ιδίως διότι τυχόν εκ των υστέρων έλεγχος, π.χ. μέσω ενός συστήματος υποβολής δήλωσης συνοδευόμενου από κυρώσεις, δεν θα καθιστούσε δυνατή την άμεση και αποτελεσματική ανάλυση του ταχέως αναπτυσσόμενου ρεύματος μετατροπής ακινήτων που προκαλεί ανεπάρκεια οικημάτων προοριζόμενων για μακροχρόνια μίσθωση.

Ως προς τις απαιτήσεις που εφαρμόζονται, δυνάμει του άρθρου 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2006/123, σε σχέση με τα κριτήρια χορήγησης άδειας που προβλέπει η επίμαχη ρύθμιση, το Δικαστήριο επισήμανε, όσον αφορά, κατά πρώτον, την απαίτηση να δικαιολογούνται τα κριτήρια αυτά από επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος, ότι, κατά το μέρος που θέτουν το πλαίσιο για τον λεπτομερή καθορισμό, σε τοπικό επίπεδο, των προϋποθέσεων χορήγησης των αδειών που προβλέπονται από σύστημα θεσπισθέν σε εθνικό επίπεδο και δικαιολογούμενο αποδεδειγμένα από τέτοιο επιτακτικό λόγο, τα εν λόγω κριτήρια πρέπει, κατ' αρχήν, να θεωρούνται δικαιολογούμενα από τον ίδιο επιτακτικό λόγο.

Όσον αφορά, κατά δεύτερον, την απαίτηση να είναι τα ως άνω κριτήρια αναλογικά, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η επίμαχη εθνική ρύθμιση προβλέπει τη δυνατότητα να συναρτάται η χορήγηση της ζητούμενης άδειας προς υποχρέωση λήψης αντισταθμιστικών μέτρων υπό τη μορφή ταυτόχρονης μετατροπής ακινήτων που έχουν διαφορετική χρήση σε οικήματα, η έκταση της οποίας καθορίζεται από το δημοτικό συμβούλιο των ενδιαφερόμενων δήμων λαμβανομένου υπόψη του σκοπού διασφάλισης κοινωνικής αναμείξεως και με γνώμονα, μεταξύ άλλων, τα χαρακτηριστικά των αγορών κατοικίας καθώς και την ανάγκη να μην επιταθεί

η ανεπάρκεια στέγης. Μολονότι μια τέτοια δυνατότητα αποτελεί, κατ' αρχήν, κατάλληλο μέσο για την επίτευξη των σκοπών αυτών, δεδομένου ότι παρέχει στις τοπικές αρχές την ευχέρεια να επιλέξουν αν θα προβλέψουν πράγματι υποχρέωση λήψης αντισταθμιστικών μέτρων και να καθορίσουν, σε μια τέτοια περίπτωση, την έκταση των εν λόγω μέτρων, εντούτοις απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξακριβώσει, κατ' αρχάς, αν η δυνατότητα αυτή εξυπηρετεί πράγματι την αντιμετώπιση προβλήματος ανεπάρκειας οικημάτων προοριζόμενων για μακροχρόνια μίσθωση, η οποία έχει διαπιστωθεί εντός των εδαφικών ορίων των ενδιαφερόμενων δήμων. Στη συνέχεια, το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει να βεβαιωθεί ότι η ως άνω δυνατότητα αποδεικνύεται ότι είναι όχι μόνο προσαρμοσμένη στην κατάσταση της τοπικής αγοράς μισθώσεως ακινήτων, αλλά και συμβατή με την άσκηση της επίμαχης δραστηριότητας εκμισθώσεως. Προς τον σκοπό αυτόν, πρέπει να λάβει υπόψη την εν γένει διαπιστούμενη υπεραπόδοση που έχει η συγκεκριμένη δραστηριότητα σε σχέση με την εκμίσθωση οικημάτων με σκοπό τη μόνιμη διαμονή, καθώς και τις πρακτικές λεπτομέρειες που καθιστούν δυνατή την τήρηση της υποχρέωσης λήψης αντισταθμιστικών μέτρων στην οικεία περιοχή, συγχρόνως δε να βεβαιωθεί ότι η ως άνω υποχρέωση είναι δυνατόν να τηρηθεί μέσω πλειόνων αντισταθμιστικών μηχανισμών οι οποίοι αντιστοιχούν προς όρους αγοράς που είναι εύλογοι, διαφανείς και προσβάσιμοι.

Όσον αφορά, κατά τρίτον, τις απαιτήσεις περί σαφήνειας, μη αμφισημίας και αντικειμενικότητας, το γεγονός ότι η επίμαχη ρύθμιση δεν ορίζει την έννοια της «κατ' επανάληψη βραχυχρόνιας εκμισθώσεως επιπλωμένων οικιακών ακινήτων σε περιστασιακή πελατεία η οποία δεν εγκαθιστά σε αυτά την κατοικία της», προσδιορίζοντας, μεταξύ άλλων, αριθμητικά όρια, δεν συνιστά, αυτό καθαυτόν, στοιχείο ικανό να αποδείξει μη τήρηση των εν λόγω απαιτήσεων, εφόσον οι οικείες τοπικές αρχές έχουν διευκρινίσει τους όρους που αντιστοιχούν στην έννοια αυτή κατά τρόπο σαφή, μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση και αντικειμενικό. Ομοίως, το γεγονός ότι ο εθνικός νομοθέτης περιορίζεται στην οριοθέτηση των λεπτομερειών καθορισμού, από μια τοπική αρχή, των προϋποθέσεων χορήγησης των προβλεπόμενων από ορισμένο σύστημα αδειών, παραπέμποντας στους σκοπούς που πρέπει να λαμβάνει υπόψη η αρχή αυτή, δεν μπορεί, κατ' αρχήν, να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι οι προϋποθέσεις χορήγησης δεν είναι αρκούντως σαφείς και αντικειμενικές, ιδίως αν η επίμαχη εθνική ρύθμιση καθορίζει όχι μόνον τους σκοπούς που πρέπει να επιδιώκουν οι οικείες τοπικές αρχές, αλλά επίσης τα αντικειμενικά στοιχεία βάσει των οποίων οι αρχές αυτές οφείλουν να καθορίζουν τις σχετικές προϋποθέσεις χορήγησης.

Τέλος, κατά τέταρτον, όσον αφορά τις απαιτήσεις περί προηγούμενης δημοσιότητας, διαφάνειας και προσβασιμότητας των προϋποθέσεων χορήγησης των αδειών, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι αρκεί, για την τήρηση των απαιτήσεων αυτών, κάθε ιδιοκτήτης ο οποίος επιθυμεί να εκμισθώσει επιπλωμένο οικιακό ακίνητο σε περιστασιακή πελατεία που δεν εγκαθιστά σε αυτό την κατοικία της να είναι σε θέση να λάβει πλήρη γνώση των προϋποθέσεων χορήγησης αδείας και της τυχόν υποχρέωσης προς λήψη αντισταθμιστικών μέτρων, που έχουν προβλέψει οι οικείες τοπικές αρχές, πριν αρχίσει την άσκηση των επίμαχων δραστηριοτήτων εκμισθώσεως, δυνατότητα την οποία του παρέχει το γεγονός ότι τα πρακτικά των συνεδριάσεων του δημοτικού συμβουλίου εκτίθενται στο δημοτικό κατάστημα και αναρτώνται στον ιστότοπο του δήμου.

Τέλος, υπό τον παρόντα τίτλο χρήζει επίσης μνείας η απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020, **Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (Τριτοβάθμια εκπαίδευση)** (C-66/18, [EU:C:2020:792](#)) ¹¹¹, η οποία αφορούσε τις υποχρεώσεις που υπέχει η Ουγγαρία αναφορικά με την εθνική μεταχείριση, δυνάμει της GATS, η οποία έχει συναφθεί στο πλαίσιο του Παγκοσμίου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ).

¹¹¹ | Η υπόθεση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XX.2 «Παράβαση συμφωνίας συναφθείσας στο πλαίσιο του ΠΟΕ», καθώς και υπό τον τίτλο I.3 «Ελευθερία των τεχνών και των επιστημών, δικαίωμα στην εκπαίδευση και επιχειρηματική ελευθερία».

4. Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και απόσπαση εργαζομένων

4.1. Εθνικές φορολογικές διατάξεις

Με την απόφαση της 3ης Μαρτίου 2020, **Google Ireland** (C-482/18, [EU:C:2020:141](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε ότι δεν αντιβαίνει στην αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, η οποία διατυπώνεται στο άρθρο 56 ΣΛΕΕ, η ουγγρική εθνική κανονιστική ρύθμιση δυνάμει της οποίας επιβάλλεται στους παρόχους διαφημιστικών υπηρεσιών που είναι εγκατεστημένοι σε άλλο κράτος μέλος, πλην της Ουγγαρίας, υποχρέωση υποβολής δήλωσης, ενόψει της υπαγωγής στον ουγγρικό φόρο διαφημίσεων. Τούτο ισχύει παρά το γεγονός ότι οι πάροχοι τέτοιων υπηρεσιών που είναι εγκατεστημένοι στην Ουγγαρία απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή, επειδή υπέχουν αντίστοιχες υποχρεώσεις υποβολής δήλωσης και εγγραφής σε μητρώο λόγω της υπαγωγής τους σε κάθε άλλο ισχύοντα στην Ουγγαρία φόρο.

Αντιθέτως, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η προαναφερθείσα αρχή αντιτίθεται στην εθνική αυτή κανονιστική ρύθμιση κατά το μέρος που προβλέπει ότι στους εγκατεστημένους σε άλλο κράτος μέλος, πλην της Ουγγαρίας, παρόχους υπηρεσιών οι οποίοι δεν έχουν τηρήσει την υποχρέωση υποβολής δήλωσης, επιβάλλονται, σε διάστημα μερικών ημερών, πρόστιμα που μπορούν να ανέλθουν συνολικά σε πολλά εκατομμύρια ευρώ, χωρίς η αρμόδια αρχή να τους παρέχει, πριν την έκδοση της αποφάσεώς της περί οριστικού καθορισμού του συνολικού ποσού των προστίμων, τον απαιτούμενο χρόνο προκειμένου να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους και τη δυνατότητα να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους, καθώς και χωρίς η εν λόγω αρχή να εξετάζει η ίδια τη σοβαρότητα της παραβάσεως. Συναφώς, το Δικαστήριο τόνισε ότι το ύψος του προστίμου που επιβάλλεται σε πάροχο υπηρεσιών εγκατεστημένο στην Ουγγαρία ο οποίος δεν έχει εκπληρώσει αντίστοιχη υποχρέωση υποβολής δήλωσης ή εγγραφής σε μητρώο, κατά παράβαση των γενικών διατάξεων της εθνικής φορολογικής νομοθεσίας, είναι κατά πολύ χαμηλότερο και δεν αυξάνεται, σε περίπτωση συνεχιζόμενης μη εκπλήρωσης μιας τέτοιας υποχρέωσης, ούτε στον ίδιο βαθμό ούτε κατ' ανάγκην εντός τόσο σύντομου χρονικού διαστήματος.

Εν προκειμένω, η ιρλανδική εταιρία Google Ireland, η οποία ασκούσε δραστηριότητα υποκείμενη στον ουγγρικό φόρο διαφημίσεων, δεν τήρησε την υποχρέωση υποβολής δήλωσης σε σχέση με τον φόρο αυτόν. Για τον λόγο αυτόν, στη συγκεκριμένη πάροχο υπηρεσιών επιβλήθηκε αρχικώς πρόστιμο ύψους δέκα εκατομμυρίων ουγγρικών φιορινιών (HUF) (περίπου 31 000 ευρώ) και, στη συνέχεια, σε διάστημα μερικών ημερών, επιπλέον πρόστιμα συνολικού ύψους ενός δισεκατομμυρίου HUF (περίπου 3,1 εκατομμυρίων ευρώ). Το ποσό αυτό αντιστοιχούσε στο ανώτατο όριο που προβλέπει η ουγγρική νομοθεσία για τα πρόστιμα που επιβάλλονται σε περίπτωση μη εκπλήρωσης της υποχρέωσης υποβολής δήλωσης. Η Google Ireland αμφισβήτησε, ενώπιον του Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság (δικαστηρίου διοικητικών και εργατικών διαφορών Βουδαπέστης, Ουγγαρία), τη συμβατότητα με το δίκαιο της Ένωσης, αφενός, της επιβολής στους αλλοδαπούς παρόχους διαφημιστικών υπηρεσιών της υποχρέωσης υποβολής δήλωσης και, αφετέρου, του συστήματος κυρώσεων που επιβάλλονται σε περίπτωση μη υποβολής της δήλωσης αυτής. Λόγω των ισχυρισμών αυτών, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών απαγορεύει κάθε εθνική κανονιστική ρύθμιση που έχει ως αποτέλεσμα να καθίσταται η παροχή υπηρεσιών μεταξύ των κρατών μελών δυσχερέστερη απ' ό,τι η παροχή υπηρεσιών αποκλειστικώς στο εσωτερικό ενός κράτους μέλους. Συγκεκριμένα, η αρχή αυτή απαιτεί την κατάργηση κάθε περιορισμού της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών ο οποίος επιβάλλεται επειδή ο πάροχος είναι εγκατεστημένος σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο όπου παρέχεται η υπηρεσία.

Το Δικαστήριο, αφού επισήμανε ότι η υποχρέωση υποβολής δήλωσης δεν αποτελεί εν προκειμένω προϋπόθεση για την άσκηση της διαφημιστικής δραστηριότητας στην ουγγρική επικράτεια και ότι στην υποχρέωση αυτή υπόκεινται όλοι οι πάροχοι διαφημιστικών υπηρεσιών ανεξάρτητα από τον τόπο εγκατάστασής τους, αποφάνθηκε ότι η συγκεκριμένη διοικητική διατύπωση δεν συνιστά, αυτή καθαυτήν, εμπόδιο στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών.

Συγκεκριμένα, δεν διαπιστώθηκε εν προκειμένω διαφορετική μεταχείριση ικανή να αποτελεί περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Είναι, βέβαια, γεγονός ότι από την υποχρέωση υποβολής δήλωσης εξαιρούνται ορισμένοι πάροχοι υπηρεσιών, ιδίως οι εγκατεστημένοι στην Ουγγαρία, για τον λόγο ότι έχουν ήδη υποβάλει δήλωση ή έχουν εγγραφεί σε μητρώο για τους σκοπούς άλλου καταβαλλόμενου στην Ουγγαρία άμεσου ή έμμεσου φόρου. Η εξαίρεση αυτή δεν λειτουργεί αποθαρρυντικά, αλλά απαλλάσσει τους ήδη εγγεγραμμένους παρόχους από τη διεκπεραίωση μιας περιττής διοικητικής διατύπωσης, δεδομένου ότι σκοπός της ως άνω υποχρέωσης υποβολής δήλωσης είναι ακριβώς να δοθεί στην ουγγρική φορολογική αρχή η δυνατότητα να ταυτοποιεί τους υποκειμένους στον επίμαχο φόρο.

Όσον αφορά τις κυρώσεις στον φορολογικό τομέα, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, μολονότι τα συστήματα κυρώσεων στον φορολογικό τομέα υπάγονται, ελλείψει εναρμόνισης σε επίπεδο Ένωσης, στην αρμοδιότητα των κρατών μελών, τα συστήματα αυτά δεν είναι δυνατόν να έχουν ως συνέπεια τη διακύβευση των ελευθεριών που προβλέπονται στη Συνθήκη ΛΕΕ.

Στο πλαίσιο αυτό το Δικαστήριο εξέτασε εάν οι κυρώσεις τις οποίες επισύρει η μη υποβολή της δήλωσης που προβλέπει η επίμαχη εν προκειμένω εθνική νομοθεσία είναι αντίθετες προς την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών. Το Δικαστήριο διαπίστωσε επ' αυτού ότι, από τυπική άποψη, το επίμαχο σύστημα κυρώσεων εφαρμόζεται αδιακρίτως σε όλους τους υποκειμένους στον φόρο οι οποίοι δεν συμμορφώνονται με την υποχρέωση δήλωσης που υπέχουν, ανεξάρτητα από το κράτος μέλος στο οποίο είναι εγκατεστημένοι. Ωστόσο, μόνον τα πρόσωπα που δεν είναι φορολογικοί κάτοικοι Ουγγαρίας διατρέχουν πράγματι τον κίνδυνο να τους επιβληθούν τέτοιες κυρώσεις.

Βεβαίως, είναι δυνατόν να επιβληθούν κυρώσεις στους εγκατεστημένους στην Ουγγαρία παρόχους διαφημιστικών υπηρεσιών λόγω μη εκπλήρωσης των αντίστοιχων υποχρεώσεων υποβολής δήλωσης και εγγραφής που υπέχουν βάσει των γενικών διατάξεων της εθνικής φορολογικής νομοθεσίας.

Ωστόσο, το σύστημα κυρώσεων που προβλέπονται στον νόμο περί φόρου διαφημίσεων επιτρέπει την επιβολή προστίμων σημαντικά υψηλότερων σε σχέση με εκείνα τα οποία προβλέπονται σε περίπτωση που ένας εγκατεστημένος στην Ουγγαρία πάροχος διαφημιστικών υπηρεσιών παραβεί την υποχρέωση εγγραφής την οποία υπέχει. Εξάλλου, στη δεύτερη αυτή περίπτωση, το σύστημα κυρώσεων δεν είναι τόσο αυστηρό, όσον αφορά το ύψος των προστίμων και τις σχετικές προθεσμίες, όσο το σύστημα κυρώσεων που προβλέπει ο νόμος περί φόρου διαφημίσεων. Επομένως, το εν λόγω σύστημα κυρώσεων συνιστά περιορισμό της ελεύθερης παροχής των υπηρεσιών.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι η αποτελεσματικότητα των φορολογικών ελέγχων και η αποτελεσματική είσπραξη του φόρου αποτελούν επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, δυνάμενους να δικαιολογήσουν έναν τέτοιο περιορισμό, και ότι η επιβολή αρκούντως υψηλών προστίμων είναι ικανή να αποτρέψει τους παρόχους διαφημιστικών υπηρεσιών που υπέχουν υποχρέωση εγγραφής στο μητρώο από το να παραβούν την υποχρέωση αυτή. Ωστόσο, το Δικαστήριο χαρακτήρισε το επίμαχο σύστημα κυρώσεων δυσανάλογο. Συναφώς, τόνισε, συγκεκριμένα, ότι στο σύστημα αυτό δεν υφίσταται καμία σχέση μεταξύ της ραγδαίας αύξησης, μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, του συνολικού ποσού των προστίμων και της σοβαρότητας της παραβάσεως που συνίσταται στη μη υποβολή δήλωσης, καθώς και ότι θα ήταν πρακτικώς αδύνατον για τον συγκεκριμένο υποκείμενο στον φόρο να συμμορφωθεί με την υποχρέωση υποβολής δήλωσης προτού του κοινοποιηθεί η απόφαση με την οποία το πρόστιμο ανήλθε στο ως άνω ποσό.

4.2. Απόσπαση εργαζομένων

Στην απόφαση της 1ης Δεκεμβρίου 2020, **Federatie Nederlandse Vakbeweging** (C-815/18, [EU:C:2020:976](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε υπόθεση στην οποία Γερμανοί και Ούγγροι εργαζόμενοι απασχολούνταν ως οδηγοί στο πλαίσιο συμβάσεων διεθνούς μεταφοράς εμπορευμάτων μεταξύ μιας επιχειρήσεως μεταφορών, της Van den Bosch Transporten BV, της οποίας οι εγκαταστάσεις βρίσκονται στην πόλη Erp (Κάτω Χώρες), και δύο εταιριών, γερμανικού και ουγγρικού δικαίου αντίστοιχα, του ίδιου ομίλου, με τις οποίες συνδέονταν οι οδηγοί. Κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα, η μεταφορά ξεκινούσε κατά κανόνα από την πόλη Erp και οι διαδρομές ολοκληρώνονταν εκεί, πλην όμως οι περισσότερες από τις μεταφορές που εκτελούνταν βάσει των επίμαχων συμβάσεων μεταφοράς εμπορευμάτων πραγματοποιούνταν εκτός του εδάφους των Κάτω Χωρών. Η Van den Bosch Transporten, ως μέλος της ολλανδικής ένωσης επιχειρήσεων μεταφοράς εμπορευμάτων, υπαγόταν στη συλλογική σύμβαση εργασίας του τομέα αυτού (στο εξής: ΣΣΕ για τις «μεταφορές εμπορευμάτων»), η οποία είχε συναφθεί μεταξύ της ως άνω ένωσης και της Federatie Nederlandse Vakbeweging (ολλανδικής ομοσπονδίας συνδικάτων, στο εξής: FNV). Μια δεύτερη συλλογική σύμβαση εργασίας, η οποία είχε εφαρμογή, μεταξύ άλλων, στον τομέα της οδικής μεταφοράς εμπορευμάτων για λογαριασμό τρίτων και της οποίας οι διατάξεις ήταν κατ' ουσίαν πανομοιότυπες με εκείνες της ΣΣΕ για τις «μεταφορές εμπορευμάτων», είχε αναγορευθεί, σε αντίθεση με την πρώτη, σε κανόνα γενικής εφαρμογής. Πλην όμως, δυνάμει του εθνικού δικαίου, οι επιχειρήσεις που υπάγονταν στη ΣΣΕ για τις «μεταφορές εμπορευμάτων» εξαιρούνταν από την υποχρέωση εφαρμογής της δεύτερης αυτής σύμβασης, υπό τον όρο της τήρησης της πρώτης σύμβασης.

Κατά την FNV, η Van den Bosch Transporten όφειλε, όταν χρησιμοποιούσε Γερμανούς και Ούγγρους οδηγούς, να εφαρμόζει ως προς αυτούς, υπό την ιδιότητά τους ως αποσπασμένων εργαζομένων κατά την έννοια της οδηγίας σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων ¹¹², τους βασικούς όρους εργασίας της ΣΣΕ για τις «μεταφορές εμπορευμάτων». Δεδομένου ότι οι βασικοί όροι εργασίας, οι οποίοι προβλέπονται από την εν λόγω σύμβαση, δεν είχαν εφαρμοστεί στους συγκεκριμένους οδηγούς, η FNV άσκησε αγωγή κατά των τριών επιχειρήσεων μεταφοράς, η οποία έγινε δεκτή πρωτοδίκως με παρεμπίπτουσα απόφαση. Εντούτοις, η απόφαση αυτή εξαφανίστηκε κατ' έφεση. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι οι επίμαχες συμβάσεις μεταφοράς εμπορευμάτων δεν ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων, καθόσον η οδηγία αυτή αφορά μόνον τις συμβάσεις μεταφοράς εμπορευμάτων που πραγματοποιούνται, τουλάχιστον κατά κύριο λόγο, «στο έδαφος» άλλου κράτους μέλους.

Στο πλαίσιο αυτό, το Hoge Raad der Nederlanden (Ανώτατο Δικαστήριο των Κάτω Χωρών), επιληφθέν αιτήσεως αναιρέσεως που άσκησε η FNV, υπέβαλε στο Δικαστήριο σειρά προδικαστικών ερωτημάτων τα οποία αφορούν, κατ' ουσίαν, τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να γίνει δεκτό ότι υφίσταται απόσπαση εργαζομένων «στο έδαφος κράτους μέλους» στον τομέα των διεθνών οδικών μεταφορών.

Το Δικαστήριο επισήμανε, κατ' αρχάς, ότι η οδηγία σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων εφαρμόζεται στις διεθνικές παροχές υπηρεσιών στον τομέα των οδικών μεταφορών. Πράγματι, η οδηγία αυτή εφαρμόζεται, κατ' αρχήν, σε κάθε διεθνική παροχή υπηρεσιών η οποία συνεπάγεται απόσπαση εργαζομένων, ανεξαρτήτως του οικείου οικονομικού τομέα, και, σε αντίθεση με ένα κλασικό εργαλείο ελευθέρωσης, επιδιώκει μια σειρά στόχων αναγόμενων στην ανάγκη προωθήσεως της παροχής υπηρεσιών σε διεθνικό πλαίσιο, διασφαλίζοντας παράλληλα την ύπαρξη υγιούς ανταγωνισμού και τον σεβασμό των δικαιωμάτων των

¹¹² | Οδηγία 96/71/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 1996, σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών (ΕΕ 1997, L 18, σ. 1).

εργαζομένων. Επομένως, το γεγονός ότι η νομική βάση της εν λόγω οδηγίας δεν περιλαμβάνει διατάξεις σχετικές με τις μεταφορές δεν μπορεί να αποκλείσει από το πεδίο εφαρμογής της τις διεθνικές παροχές υπηρεσιών στον τομέα των δραστηριοτήτων οδικών μεταφορών, ιδίως εμπορευμάτων.

Όσον αφορά, εν συνεχεία, την ιδιότητα των οδηγών ως αποσπασμένων εργαζομένων, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, προκειμένου ένας εργαζόμενος να θεωρηθεί αποσπασμένος «στο έδαφος κράτους μέλους», η εκτέλεση της εργασίας του πρέπει να συνδέεται επαρκώς με το έδαφος αυτό. Η ύπαρξη τέτοιου συνδέσμου καθορίζεται στο πλαίσιο σφαιρικής εκτιμήσεως στοιχείων όπως η φύση των δραστηριοτήτων τις οποίες ο εργαζόμενος ασκεί εκεί, το πόσο στενά συνδέονται οι δραστηριότητες του εργαζομένου με το έδαφος εκάστου κράτους μέλους στο οποίο ασκεί τη δραστηριότητά του, καθώς και το τμήμα που αντιπροσωπεύουν οι δραστηριότητες αυτές σε σχέση με το σύνολο της υπηρεσίας μεταφοράς.

Ειδικότερα, το γεγονός ότι ένας οδηγός διεθνών οδικών μεταφορών, τον οποίο επιχείρηση εγκατεστημένη σε κράτος μέλος έχει θέσει στη διάθεση επιχειρήσεως εγκατεστημένης σε άλλο κράτος μέλος, λαμβάνει τις συμφυείς με την αποστολή του οδηγίες και ξεκινά ή τερματίζει την αποστολή αυτή στην έδρα της δεύτερης επιχειρήσεως δεν αρκεί, αυτό και μόνον, για να θεωρηθεί ότι ο οδηγός «αποσπάστηκε» στο έδαφος του άλλου αυτού κράτους μέλους, κατά την έννοια της οδηγίας σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων, εφόσον η εκτέλεση της εργασίας του δεν συνδέεται επαρκώς με το έδαφος αυτό βάσει άλλων παραγόντων.

Το Δικαστήριο διευκρίνισε, εξάλλου, ότι το γεγονός ότι οι συμβαλλόμενες στη σύμβαση διαθέσεως εργαζομένων επιχειρήσεις συνδέονται στο πλαίσιο ομίλου επιχειρήσεων δεν είναι από μόνο του ικανό να καθορίσει τον βαθμό στον οποίο η εκτέλεση της εργασίας συνδέεται με το έδαφος του κράτους μέλους στο οποίο αποστέλλονται οι εν λόγω εργαζόμενοι. Ως εκ τούτου, η ύπαρξη τέτοιου συνδέσμου δεν αποτελεί κρίσιμο στοιχείο προκειμένου να καθοριστεί αν υφίσταται απόσπαση εργαζομένων.

Όσον αφορά την ειδική περίπτωση των ενδομεταφορών, στις οποίες, όπως υπογραμμίζει ο κανονισμός σχετικά με τη διεθνή οδική μεταφορά εμπορευμάτων ¹¹³, εφαρμόζεται η οδηγία σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων, το Δικαστήριο επισήμανε ότι οι μεταφορές αυτές πραγματοποιούνται εξ ολοκλήρου στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής, γεγονός από το οποίο μπορεί να συναχθεί ότι η εκτέλεση της εργασίας από τον οδηγό στο πλαίσιο τέτοιων πράξεων συνδέεται επαρκώς με το έδαφος αυτό. Η διάρκεια της ενδομεταφοράς αποτελεί στοιχείο το οποίο δεν ασκεί επιρροή προκειμένου να καθοριστεί αν υφίσταται τέτοια απόσπαση, με την επιφύλαξη της δυνατότητας που έχουν τα κράτη μέλη δυνάμει της οδηγίας αυτής να μην εφαρμόζουν ορισμένες διατάξεις της, ιδίως όσον αφορά τα όρια του κατώτατου μισθού, όταν η διάρκεια της αποσπάσεως δεν υπερβαίνει τον έναν μήνα.

Τέλος, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, σε περίπτωση αποσπάσεως εργαζομένων, τα κράτη μέλη οφείλουν, δυνάμει της ίδιας οδηγίας, να μεριμνούν ώστε οι οικείες επιχειρήσεις να εγγυώνται στους εργαζομένους που είναι αποσπασμένοι στο έδαφός τους ορισμένους όρους εργασίας και απασχολήσεως οι οποίοι καθορίζονται, μεταξύ άλλων, από συλλογικές συμβάσεις οι οποίες έχουν ανακηρυχθεί σε κανόνες γενικής εφαρμογής, ήτοι συμβάσεις που πρέπει να τηρούνται από όλες τις επιχειρήσεις που ανήκουν στον δεδομένο κλάδο ή επάγγελμα και υπάγονται στον γεωγραφικό χώρο εφαρμογής τους. Το ζήτημα αν μια συλλογική σύμβαση έχει αναγορευθεί σε κανόνα γενικής εφαρμογής πρέπει να εκτιμάται βάσει του εφαρμοστέου εθνικού δικαίου. Εντούτοις, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η έννοια αυτή αφορά επίσης συλλογική σύμβαση εργασίας η οποία δεν έχει μεν αναγορευθεί σε κανόνα γενικής εφαρμογής, πλην όμως από την τήρησή της εξαρτάται, όσον αφορά τις επιχειρήσεις που υπάγονται σε αυτήν, η εξαίρεση από την υποχρέωση εφαρμογής

113| Κανονισμός (ΕΚ) 1072/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Οκτωβρίου 2009, για τους κοινούς κανόνες πρόσβασης στην αγορά διεθνών οδικών εμπορευματικών μεταφορών (ΕΕ 2009, L 300, σ. 72).

άλλης συλλογικής σύμβασης εργασίας, η οποία έχει αναγορευθεί σε κανόνα γενικής εφαρμογής και της οποίας οι διατάξεις είναι κατ' ουσίαν πανομοιότυπες με τις διατάξεις της πρώτης συλλογικής σύμβασης εργασίας.

Στις αποφάσεις της 8ης Δεκεμβρίου 2020, **Ουγγαρία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου** (C-620/18, [EU:C:2020:1001](#)) και **Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου** (C-626/18, [EU:C:2020:1000](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου ασχολήθηκε, στο πλαίσιο δύο υποθέσεων, με την οδηγία 96/71, σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών ¹¹⁴, η οποία τροποποιήθηκε εν μέρει με την οδηγία 2018/957 ¹¹⁵. Θεσπίζοντας την οδηγία αυτή, ο νομοθέτης της Ένωσης επιδίωξε να διασφαλίσει την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών σε δίκαιη βάση, εξασφαλίζοντας ανταγωνισμό ο οποίος δεν στηρίζεται στην εφαρμογή, εντός του ίδιου κράτους μέλους, όρων εργασίας και απασχόλησης ουσιωδώς διαφορετικού επιπέδου αναλόγως του αν ο εργοδότης είναι εγκατεστημένος στην ημεδαπή ή όχι, και παρέχοντας συγχρόνως μεγαλύτερη προστασία στους αποσπασμένους εργαζομένους. Προς τον σκοπό αυτόν, η οδηγία 2018/957 επιδιώκει τη μεγαλύτερη δυνατή προσέγγιση των όρων εργασίας και απασχόλησης των αποσπασμένων εργαζομένων προς εκείνους που ισχύουν για τους εργαζομένους οι οποίοι απασχολούνται από επιχειρήσεις εγκατεστημένες στο κράτος μέλος υποδοχής.

Στη λογική αυτή, η οδηγία 2018/957 επέφερε, μεταξύ άλλων, τροποποιήσεις στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 96/71, σχετικά με τους όρους εργασίας και απασχόλησης των αποσπασμένων εργαζομένων. Οι τροποποιήσεις αυτές, οι οποίες υπαγορεύονται από την αρχή της ίσης μεταχείρισης, συνεπάγονται μεταξύ άλλων ότι στους αποσπασμένους εργαζομένους δεν εφαρμόζονται πλέον τα «ελάχιστα όρια μισθού» που καθορίζει η νομοθεσία του κράτους μέλους υποδοχής, αλλά η «αμοιβή» που προβλέπεται από τη νομοθεσία αυτή, δηλαδή μια έννοια ευρύτερη από εκείνη του κατώτατου μισθού. Επιπλέον, σε περίπτωση που η πραγματική διάρκεια της απόσπασης υπερβαίνει τους δώδεκα μήνες ή, κατ' εξαίρεση, τους δεκαοκτώ μήνες, η οδηγία 2018/957 επέβαλε, μέσω της προσθήκης του άρθρου 3, παράγραφος 1α, στην οδηγία 96/71, την εφαρμογή του συνόλου σχεδόν των όρων εργασίας και απασχόλησης του κράτους μέλους υποδοχής.

Η Ουγγαρία (υπόθεση C-620/18) και η Δημοκρατία της Πολωνίας (υπόθεση C-626/18) άσκησαν προσφυγές με αίτημα την ακύρωση της οδηγίας 2018/957. Τα εν λόγω κράτη μέλη προέβαλαν, μεταξύ άλλων, λόγους ακυρώσεως που αφορούσαν επιλογή εσφαλμένης νομικής βάσης για την έκδοση της οδηγίας αυτής, παράβαση του άρθρου 56 ΣΛΕΕ, το οποίο εγγυάται την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, και παράβαση του κανονισμού 593/2008 ¹¹⁶ (στο εξής: κανονισμός Ρώμη Ι). Με τις αποφάσεις του, το Δικαστήριο απέρριψε τις δύο προσφυγές στο σύνολό τους.

Πρώτον, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ο νομοθέτης της Ένωσης είχε τη δυνατότητα να στηριχθεί για την έκδοση της οδηγίας 2018/957 στην ίδια νομική βάση με εκείνη που χρησιμοποίησε για τη θέσπιση της οδηγίας 96/71, ήτοι στο άρθρο 53, παράγραφος 1, και στο άρθρο 62 ΣΛΕΕ ¹¹⁷, τα οποία επιτρέπουν, μεταξύ άλλων, την έκδοση οδηγιών που διευκολύνουν την άσκηση της ελευθερίας παροχής υπηρεσιών.

¹¹⁴| Οδηγία 96/71/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 1996, σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών (ΕΕ 1997, L 18, σ. 1).

¹¹⁵| Οδηγία (ΕΕ) 2018/957 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 2018, για την τροποποίηση της οδηγίας 96/71/ΕΚ σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών (ΕΕ 2018, L 173, σ. 16, και διορθωτικό ΕΕ 2019, L 91, σ. 77).

¹¹⁶| Κανονισμός (ΕΚ) 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη Ι) (ΕΕ 2008, L 177, σ. 6).

¹¹⁷| Η οδηγία 96/71 εκδόθηκε βάσει του άρθρου 57, παράγραφος 2, και του άρθρου 66 ΕΚ, τα οποία αντικαταστάθηκαν από τα ως άνω άρθρα της Συνθήκης ΛΕΕ.

Ειδικότερα, προκειμένου περί ρυθμίσεως η οποία, όπως η οδηγία 2018/957, τροποποιεί υφιστάμενη κανονιστική ρύθμιση, για τον προσδιορισμό της νομικής της βάσης πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και η υφιστάμενη κανονιστική ρύθμιση την οποία αυτή τροποποιεί και, ιδίως, ο σκοπός και το περιεχόμενό της. Εξάλλου, όταν μια νομοθετική πράξη έχει ήδη συντονίσει τις νομοθεσίες των κρατών μελών σε συγκεκριμένο τομέα δράσης της Ένωσης, ο νομοθέτης της Ένωσης δεν μπορεί να στερηθεί τη δυνατότητα προσαρμογής της πράξεως αυτής σε κάθε μεταβολή των συνθηκών ή σε κάθε εξέλιξη των γνώσεων. Το Δικαστήριο αναφέρθηκε συναφώς στις διαδοχικές διευρύνσεις της Ένωσης που επήλθαν αφότου τέθηκε σε ισχύ η οδηγία 96/71, καθώς και σε μια εκτίμηση επιπτώσεων η οποία εκπονήθηκε στο πλαίσιο της τροποποίησης της οδηγίας αυτής. Στην ως άνω εκτίμηση διαπιστωνόταν ότι η οδηγία 96/71 δημιούργησε άνισους όρους ανταγωνισμού μεταξύ επιχειρήσεων εγκατεστημένων στα κράτη μέλη υποδοχής και επιχειρήσεων που αποσπούν εργαζομένους στα κράτη μέλη αυτά, καθώς και κατάτμηση της αγοράς εργασίας λόγω δομικών διαφορών στους κανόνες περί αποδοχών που έχουν εφαρμογή στους αντίστοιχους εργαζομένους τους ¹¹⁸.

Το Δικαστήριο επισήμανε ότι το γεγονός ότι το άρθρο 53, παράγραφος 1, και το άρθρο 62 ΣΛΕΕ παρέχουν στον νομοθέτη της Ένωσης την εξουσία να συντονίζει τις εθνικές ρυθμίσεις που ενδέχεται, λόγω των διαφορών τους, να παρακωλύουν την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών μεταξύ των κρατών μελών δεν σημαίνει ότι ο νομοθέτης απαλλάσσεται από την υποχρέωση να μεριμνά για την τήρηση, μεταξύ άλλων, και των σκοπών που διατρέχουν την πολιτική της Ένωσης σε όλους τους τομείς, όπως αυτοί κατοχυρώνονται από το άρθρο 9 της Συνθήκης ΛΕΕ. Στους σκοπούς αυτούς περιλαμβάνονται οι απαιτήσεις που συνδέονται με την προαγωγή υψηλού επιπέδου απασχόλησης και τη διασφάλιση κατάλληλης κοινωνικής προστασίας.

Επομένως, προκειμένου να επιτύχει στον μέγιστο βαθμό τον επιδιωκόμενο από την οδηγία 96/71 σκοπό σε ένα πλαίσιο το οποίο είχε μεταβληθεί, ο νομοθέτης μπορούσε κάλλιστα να θεωρήσει ότι ήταν αναγκαίο να αναπροσαρμόσει την ισορροπία στην οποία στηριζόταν η οδηγία αυτή, ενισχύοντας τα δικαιώματα των αποσπασμένων στο κράτος μέλος υποδοχής εργαζομένων κατά τρόπον ώστε να αναπτύσσεται με περισσότερο ισότιμους όρους ο ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων που αποσπούν εργαζομένους σε αυτό το κράτος μέλος και των επιχειρήσεων που είναι εγκατεστημένες εκεί.

Το Δικαστήριο διευκρίνισε επίσης, στο πλαίσιο αυτό, ότι το άρθρο 153 ΣΛΕΕ, το οποίο αφορά μόνον την προστασία των εργαζομένων και όχι την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών εντός της Ένωσης, δεν μπορούσε να αποτελέσει τη νομική βάση της οδηγίας 2018/957. Η οδηγία αυτή, δεδομένου ότι δεν περιέχει κανένα μέτρο εναρμόνισης, αλλά περιορίζεται στον συντονισμό των ρυθμίσεων των κρατών μελών σε περίπτωση απόσπασης εργαζομένων, επιβάλλοντας την εφαρμογή ορισμένων όρων εργασίας και απασχόλησης που προβλέπονται από τους υποχρεωτικούς κανόνες του κράτους μέλους υποδοχής, δεν επιτρέπεται να υπονομεύει την εξαίρεση την οποία προβλέπει το άρθρο 153, παράγραφος 5, ΣΛΕΕ από τις αρμοδιότητες της Ένωσης που απορρέουν από τις πρώτες παραγράφους του άρθρου αυτού.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξέτασε τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίον προβαλλόταν παράβαση του άρθρου 56 ΣΛΕΕ και ειδικότερα τον ισχυρισμό ότι η οδηγία 2018/957 καταργεί το σχετικό με το κόστος ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των παρόχων υπηρεσιών που είναι εγκατεστημένοι σε ορισμένα κράτη μέλη. Το Δικαστήριο επισήμανε συναφώς ότι η οδηγία 2018/957, προκειμένου να επιτύχει τον σκοπό της, προβαίνει σε εξισορρόπηση των παραγόντων ως προς τους οποίους μπορούν να ανταγωνίζονται μεταξύ τους οι εγκατεστημένες στα διάφορα κράτη μέλη επιχειρήσεις. Ωστόσο, η οδηγία αυτή δεν καταργεί το ενδεχόμενο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα του οποίου απολαύουν οι πάροχοι υπηρεσιών ορισμένων κρατών μελών, δεδομένου ότι ουδόλως έχει ως αποτέλεσμα την εξάλειψη κάθε ανταγωνισμού στηριζόμενου στο κόστος. Πράγματι, η οδηγία προβλέπει την εξασφάλιση της εφαρμογής στους αποσπασμένους εργαζομένους ενός

¹¹⁸ | Έγγραφο εργασίας SWD (2016) 52 τελικό, της 8ης Μαρτίου 2016, με τίτλο «Εκτίμηση επιπτώσεων σχετικά με την πρόταση οδηγίας του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την τροποποίηση της οδηγίας 96/71».

συνόλου όρων εργασίας και απασχόλησης εντός του κράτους μέλους υποδοχής, μεταξύ των οποίων και τα συστατικά στοιχεία των αμοιβών που έχουν καταστεί υποχρεωτικά στο κράτος αυτό. Επομένως, η οδηγία 2018/957 δεν επηρεάζει τα λοιπά στοιχεία κόστους των επιχειρήσεων που αποσπούν τέτοιους εργαζομένους, όπως είναι η παραγωγικότητα ή η αποδοτικότητα των εργαζομένων αυτών στις οποίες αναφέρεται η αιτιολογική της σκέψη 16.

Τρίτον, όσον αφορά την εξέταση της νομιμότητας των κανόνων σχετικά με την έννοια της «αμοιβής» και των κανόνων σχετικά με την επί μακρόν απόσπαση, οι οποίοι προβλέπονται αντιστοίχως στο άρθρο 3, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', και στο άρθρο 3, παράγραφος 1α, της τροποποιημένης οδηγίας 96/71, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ο δικαστής της Ένωσης, όταν επιλαμβάνεται προσφυγής ακυρώσεως κατά νομοθετικής πράξεως όπως η οδηγία 2018/957, οφείλει να βεβαιωθεί μόνον ότι, από την άποψη της εσωτερικής της νομιμότητας, η πράξη αυτή δεν παραβιάζει τις Συνθήκες ΕΕ και ΛΕΕ ή τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης και ότι δεν έχει εκδοθεί κατά κατάχρηση εξουσίας. Όσον αφορά τον δικαστικό έλεγχο της τήρησης των προϋποθέσεων αυτών, ο νομοθέτης της Ένωσης διαθέτει ευρεία εξουσία εκτίμησης σε τομείς όπως η νομοθεσία για την απόσπαση εργαζομένων, στους οποίους καλείται να προβεί σε επιλογές τόσο πολιτικής όσο και οικονομικής ή κοινωνικής φύσεως, καθώς και σε σύνθετες αξιολογήσεις και εκτιμήσεις. Υπό το πρίσμα αυτής της ευρείας εξουσίας εκτίμησης, το Δικαστήριο έκρινε ότι, ως προς τον κανόνα για την επί μακρόν απόσπαση, ο νομοθέτης της Ένωσης δεν υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη κρίνοντας ότι η απόσπαση διάρκειας άνω των δώδεκα μηνών έπρεπε να έχει ως συνέπεια την αισθητή προσέγγιση της προσωπικής κατάστασης των αποσπασμένων εργαζομένων τους οποίους αφορά προς εκείνη των εργαζομένων που απασχολούνται σε επιχειρήσεις εγκατεστημένες στο κράτος μέλος υποδοχής.

Τέταρτον, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η εκτίμηση επιπτώσεων, η οποία ελήφθη υπόψη από τον νομοθέτη της Ένωσης προκειμένου να γίνει δεκτό ότι η προστασία των αποσπασμένων εργαζομένων την οποία προβλέπει η οδηγία 96/71 δεν ήταν πλέον πρόσφορη, ανέδειξε ειδικότερα δύο περιστάσεις οι οποίες ευλόγως οδήγησαν τον νομοθέτη στο συμπέρασμα ότι η έννοια των «ελάχιστων ορίων μισθού» του κράτους μέλους υποδοχής δεν ήταν πλέον ικανή να εξασφαλίσει την προστασία των εργαζομένων αυτών. Αφενός, το Δικαστήριο δέχθηκε την ευρεία ερμηνεία της έννοιας αυτής με την απόφαση *Sähköalojen ammattiliitto*¹¹⁹, περιλαμβάνοντας σε αυτήν και άλλα στοιχεία πέραν του κατώτατου μισθού που προβλέπει η νομοθεσία του κράτους μέλους υποδοχής. Επομένως, κατέστη δυνατό να διαπιστωθεί με την εκτίμηση επιπτώσεων ότι η έννοια των «ελάχιστων ορίων μισθού», όπως έχει ερμηνευθεί από το Δικαστήριο, απείχε σημαντικά από τη διαδεδομένη πρακτική των επιχειρήσεων που αποσπούν εργαζομένους σε άλλο κράτος μέλος, η οποία συνίσταται στην καταβολή σε αυτούς μόνον του κατώτατου μισθού. Αφετέρου, από την εκτίμηση επιπτώσεων προκύπτει ότι, κατά τη διάρκεια του 2014, σημειώθηκαν σε διάφορα κράτη μέλη υποδοχής σημαντικές διαφορές στις αποδοχές μεταξύ των εργαζομένων που απασχολούνταν από επιχειρήσεις εγκατεστημένες σε αυτά τα κράτη μέλη και των εργαζομένων που είχαν αποσπαστεί σε αυτά.

Πέμπτον, το Δικαστήριο εξέτασε την προβαλλόμενη παράβαση του κανονισμού Ρώμη Ι από το άρθρο 3, παράγραφος 1α, της τροποποιημένης οδηγίας 96/71, το οποίο προβλέπει ότι, σε περίπτωση απόσπασης άνω των δώδεκα μηνών, το σύνολο σχεδόν των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη νομοθεσία του κράτους μέλους υποδοχής επιβάλλονται υποχρεωτικά στους αποσπασμένους εργαζομένους, ανεξαρτήτως του δικαίου που διέπει τη σχέση εργασίας. Το Δικαστήριο επισήμανε συναφώς ότι το άρθρο 8 του κανονισμού Ρώμη Ι ορίζει στην παράγραφο 2 ότι, εάν δεν έχει επιλεγεί τέτοιο δίκαιο από τα μέρη, η ατομική σύμβαση εργασίας διέπεται από το δίκαιο της χώρας στην οποία ή, ελλείψει αυτής, από την οποία εκτελεί συνήθως την εργασία του ο εργαζόμενος, η δε χώρα αυτή δεν θεωρείται ότι αλλάζει όταν ο εργαζόμενος παρέχει προσωρινώς την εργασία του σε άλλη χώρα. Ωστόσο, στο άρθρο 23 ο κανονισμός Ρώμη Ι προβλέπει τη δυνατότητα παρέκκλισης από τους κανόνες σύγκρουσης νόμων που ο ίδιος θεσπίζει, σε περίπτωση που

¹¹⁹ | Απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Φεβρουαρίου 2015, *Sähköalojen ammattiliitto* (C-396/13, [EU:C:2015:86](#), σκέψεις 38 έως 70).

διατάξεις του δικαίου της Ένωσης εισάγουν κανόνες για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές σε ειδικώς προσδιοριζόμενα θέματα. Ως εκ της φύσεως και του περιεχομένου του, το άρθρο 3, παράγραφος 1α, της τροποποιημένης οδηγίας 96/71 συνιστά ειδικό κανόνα σύγκρουσης νόμων, κατά την έννοια του άρθρου 23 του κανονισμού Ρώμη Ι.

5. Ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων

Με την απόφαση **Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (Διαφάνεια των ενώσεων)** (C-78/18, [EU:C:2020:476](#)), που εκδόθηκε στις 18 Ιουνίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου δέχθηκε την προσφυγή λόγω παραβάσεως κράτους μέλους την οποία είχε ασκήσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η Ουγγαρία, επιβάλλοντας υποχρεώσεις εγγραφής στο μητρώο, δήλωσης και δημοσιότητας σε ορισμένες κατηγορίες οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών που λαμβάνουν, αμέσως ή εμμέσως, ενίσχυση από την αλλοδαπή υπερβαίνουσα ορισμένο ποσό, και προβλέποντας τη δυνατότητα επιβολής κυρώσεων στις οργανώσεις που δεν τηρούν τις υποχρεώσεις αυτές, προέβλεψε αδικαιολόγητους περιορισμούς οι οποίοι εισάγουν διακρίσεις εις βάρος τόσο των επίμαχων οργανώσεων όσο και των προσώπων που τους χορηγούν τέτοια ενίσχυση. Οι περιορισμοί αυτοί είναι αντίθετοι προς τις υποχρεώσεις τις οποίες υπέχουν τα κράτη μέλη από την ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων την οποία κατοχυρώνει το άρθρο 63 ΣΛΕΕ, καθώς και τα άρθρα 7, 8 και 12 του Χάρτη, σχετικά με το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και το δικαίωμα στην ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι.

Το 2017 η Ουγγαρία θέσπισε νόμο ο οποίος υποστηρίζεται ότι αποσκοπεί στη διασφάλιση της διαφάνειας των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών που λαμβάνουν δωρεές από την αλλοδαπή (στο εξής: νόμος περί διαφάνειας)¹²⁰. Κατά τις διατάξεις του νόμου αυτού, οι εν λόγω οργανώσεις φέρουν υποχρέωση εγγραφής σε μητρώο τηρούμενο από τα ουγγρικά δικαστήρια ως «οργανώσεις-αποδέκτες ενισχύσεως από την αλλοδαπή» εφόσον το ποσό των δωρεών που έλαβαν από άλλα κράτη μέλη ή από τρίτες χώρες κατά τη διάρκεια ενός έτους υπερβαίνει το προβλεπόμενο όριο. Κατά την εγγραφή στο μητρώο, οφείλουν επίσης να δηλώσουν, μεταξύ άλλων, το όνομα των δωρητών οι οποίοι χορήγησαν ενίσχυση το ύψος της οποίας ανέρχεται σε 500 000 ουγγρικά φιορίνια (περίπου 1 400 ευρώ) ή υπερβαίνει το ποσό αυτό, καθώς και το ακριβές ποσό της ενισχύσεως. Η πληροφορία αυτή στη συνέχεια δημοσιεύεται σε δημόσια ηλεκτρονική πλατφόρμα στην οποία παρέχεται δωρεάν πρόσβαση. Επιπλέον, οι οργανώσεις πρέπει να αναφέρουν, στον ιστότοπό τους και σε όλες τις δημοσιεύσεις τους, ότι αποτελούν «οργάνωση-αποδέκτη ενισχύσεως από την αλλοδαπή».

Η Επιτροπή άσκησε ενώπιον του Δικαστηρίου προσφυγή λόγω παραβάσεως κατά της Ουγγαρίας, εκτιμώντας ότι ο νόμος αυτός παραβίαζε τόσο τη Συνθήκη ΛΕΕ όσο και τον Χάρτη.

Αποφαινόμενο επί της ενστάσεως απαραδέκτου που προέβαλε η Ουγγαρία, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το γεγονός ότι η Επιτροπή τάσσει σύντομες προθεσμίες στο πλαίσιο της προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασίας, δεν αρκεί, αυτό καθαυτό για να επισύρει το απαραδέκτο της επακόλουθης προσφυγής λόγω παραβάσεως. Πράγματι, το απαραδέκτο αυτό πρέπει να διαπιστώνεται μόνο στην περίπτωση κατά την οποία η συμπεριφορά της Επιτροπής κατέστησε δυσχερέστερη για το οικείο κράτος μέλος την αντίκρουση των αιτιάσεων του εν λόγω θεσμικού οργάνου, προσβάλλοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, τα δικαιώματα άμυνας, πράγμα το οποίο δεν αποδείχθηκε εν προκειμένω.

¹²⁰ | A külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról szóló 2017. évi LXXVI. törvény (νόμος LXXVI του 2017 περί διαφάνειας των οργανώσεων που λαμβάνουν στήριξη από την αλλοδαπή).

Επί της ουσίας, το Δικαστήριο έκρινε προκαταρκτικώς ότι η Ουγγαρία αβασίμως προσήψε στην Επιτροπή ότι δεν προσκόμισε αποδείξεις όσον αφορά τις πρακτικές συνέπειες του νόμου περί διαφάνειας επί της ελεύθερης κυκλοφορίας την οποία κατοχυρώνει το άρθρο 63 ΣΛΕΕ. Συγκεκριμένα, η ύπαρξη παραβάσεως μπορεί να αποδειχθεί, όταν η παράβαση ανάγεται στη θέσπιση νομοθετικού ή κανονιστικού μέτρου η ύπαρξη και η εφαρμογή του οποίου δεν αμφισβητούνται, διά της νομικής αναλύσεως των διατάξεων του μέτρου αυτού.

Στη συνέχεια, κατά την εξέταση της βασιμότητας των αιτιάσεων της Επιτροπής, το Δικαστήριο διαπίστωσε, πρώτον, ότι οι πράξεις οι οποίες διέπονται από τον νόμο περί διαφάνειας εμπίπτουν στην έννοια «κινήσεις κεφαλαίων» που διαλαμβάνεται στο άρθρο 63, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και ότι ο επίμαχος νόμος συνιστά περιοριστικό μέτρο το οποίο εισάγει δυσμενείς διακρίσεις. Ειδικότερα, εισάγει διαφορετική μεταχείριση μεταξύ των εθνικών κινήσεων κεφαλαίων και των διασυνοριακών κινήσεων κεφαλαίων, η οποία δεν οφείλεται σε οποιαδήποτε αντικειμενική διαφορά μεταξύ των επίμαχων καταστάσεων και είναι ικανή να αποτρέψει τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα που είναι εγκατεστημένα σε άλλα κράτη μέλη ή σε τρίτες χώρες να χορηγήσουν χρηματοοικονομική ενίσχυση στις οικείες οργανώσεις. Πιο συγκεκριμένα, ο νόμος περί διαφάνειας εφαρμόζεται αποκλειστικώς, και κατά τρόπο στοχευμένο, στις ενώσεις και στα ιδρύματα που λαμβάνουν χρηματοοικονομικές ενισχύσεις προερχόμενες από άλλα κράτη μέλη ή τρίτες χώρες, τα οποία εξατομικεύει επιβάλλοντάς τους την υποχρέωση να προβαίνουν σε δήλωση και εγγραφή στο μητρώο υπό την ονομασία «οργάνωση-αποδέκτης ενισχύσεως από την αλλοδαπή» καθώς και σε συστηματική αναγραφή της ονομασίας αυτής στα στοιχεία με τα οποία δηλώνουν στο κοινό την ταυτότητά τους, επ' απειλή κυρώσεων που μπορούν να φθάσουν μέχρι τη διάλυσή τους. Επιπλέον, τα προβλεπόμενα στον νόμο μέτρα είναι ικανά να διαμορφώσουν κλίμα δυσπιστίας έναντι αυτών των ενώσεων και ιδρυμάτων. Η δημοσιοποίηση πληροφοριών σχετικών με τα πρόσωπα τα οποία είναι εγκατεστημένα σε άλλα κράτη μέλη ή σε τρίτες χώρες και παρέχουν χρηματοοικονομικές ενισχύσεις στις εν λόγω ενώσεις και ιδρύματα δύναται, εξάλλου, να αποτρέψει τα πρόσωπα αυτά από την παροχή τέτοιων ενισχύσεων. Κατά συνέπεια, οι υποχρεώσεις εγγραφής στο μητρώο, δήλωσης και δημοσιότητας, όπως επίσης και οι κυρώσεις τις οποίες προβλέπει ο νόμος περί διαφάνειας συνιστούν, θεωρούμενες στο σύνολό τους, περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων, ο οποίος απαγορεύεται από το άρθρο 63 ΣΛΕΕ.

Όσον αφορά την ενδεχόμενη δικαιολόγηση του περιορισμού αυτού, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι ο σκοπός της ενισχύσεως της διαφάνειας της χρηματοδοτήσεως των ενώσεων μπορούσε να θεωρηθεί επιτακτικός λόγος γενικού συμφέροντος. Πράγματι, ορισμένες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών ενδέχεται, λαμβανομένων υπόψη των σκοπών που επιδιώκουν και των μέσων που διαθέτουν, να επηρεάσουν σημαντικά τον δημόσιο βίο και τον δημόσιο διάλογο, με αποτέλεσμα να δικαιολογείται η υπαγωγή της χρηματοδοτήσεώς τους σε μέτρα προοριζόμενα να διασφαλίσουν τη διαφάνεια της χρηματοδοτήσεως, ιδίως όταν αυτή προέρχεται από χώρες εκτός της Ένωσης. Ωστόσο, εν προκειμένω, η Ουγγαρία δεν απέδειξε γιατί ο σκοπός τον οποίο επικαλείται περί ενισχύσεως της διαφάνειας όσον αφορά τις χρηματοδοτήσεις των ενώσεων δικαιολογεί τα μέτρα που θεσπίστηκαν στη συγκεκριμένη περίπτωση με τον νόμο περί διαφάνειας. Ειδικότερα, τα μέτρα αυτά εφαρμόζονται αδιακρίτως σε κάθε χρηματοοικονομική ενίσχυση από την αλλοδαπή το ποσό της οποίας υπερβαίνει ορισμένο όριο και σε όλες τις οργανώσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του νόμου αυτού, αντί να εφαρμόζονται στοχευμένα μόνο σε εκείνες τις οργανώσεις οι οποίες μπορούν πράγματι να επηρεάσουν σημαντικά τον δημόσιο βίο και τον δημόσιο διάλογο.

Ως προς τους λόγους δημόσιας τάξεως και δημόσιας ασφάλειας τους οποίους μνημονεύει το άρθρο 65, παράγραφος 1, στοιχείο β', ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι είναι δυνατή η επίκληση των λόγων αυτών στο πλαίσιο δεδομένου τομέα εφόσον ο νομοθέτης της Ένωσης δεν έχει προβεί σε πλήρη εναρμόνιση των μέτρων για τη διασφάλιση της προστασίας του τομέα αυτού, στους δε λόγους αυτούς συγκαταλέγονται μεταξύ άλλων η καταπολέμηση της νομιμοποιήσεως εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδοτήσεως της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος. Ωστόσο, οι λόγοι αυτοί μπορούν να προβληθούν μόνον εφόσον υπάρχει πραγματική, ενεστώσα και αρκούντως σοβαρή απειλή θίγουσα θεμελιώδες συμφέρον της κοινωνίας. Εν προκειμένω, όμως, η Ουγγαρία δεν προέβαλε κανένα επιχείρημα

ικανό να αποδείξει, συγκεκριμένα, τέτοια απειλή. Ο νόμος περί διαφάνειας στηρίζεται μάλλον σε εξορισμού και αδιακρίτως εφαρμοζόμενο τεκμήριο κατά το οποίο όλες οι χρηματοοικονομικές ενισχύσεις από την αλλοδαπή προς οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών είναι εγγενώς ύποπτες.

Το Δικαστήριο συνήγαγε εντεύθεν ότι οι περιορισμοί που απορρέουν από τον νόμο περί διαφάνειας δεν ήταν δικαιολογημένοι και, ως εκ τούτου, ότι η Ουγγαρία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 63 ΣΛΕΕ.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξέτασε εάν οι διατάξεις του νόμου περί διαφάνειας ήταν σύμφωνες προς τα άρθρα 7, 8 και 12 του Χάρτη, με τον οποίο πρέπει να συνάδει εθνικό μέτρο όταν το κράτος μέλος το οποίο το θέσπισε επιχειρεί να δικαιολογήσει τον περιορισμό που ενέχει το μέτρο επικαλούμενο επιτακτικό λόγο γενικού ενδιαφέροντος ή λόγο μνημονεύόμενο στη Συνθήκη ΛΕΕ.

Όσον αφορά, κατ' αρχάς, το δικαίωμα στην ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, την οποία κατοχυρώνει το άρθρο 12, παράγραφος 1, του Χάρτη, το Δικαστήριο τόνισε ότι το δικαίωμα αυτό αποτελεί ένα από τα βασικά θεμέλια μιας δημοκρατικής και πλουραλιστικής κοινωνίας, στον βαθμό που παρέχει στους πολίτες τη δυνατότητα να ενεργούν συλλογικά σε τομείς κοινού ενδιαφέροντος και να συμβάλλουν, με τον τρόπο αυτό, στην εύρυθμη λειτουργία του δημόσιου βίου. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι τα μέτρα που προβλέπει ο νόμος περί διαφάνειας περιόριζαν το δικαίωμα αυτό, καθιστώντας σημαντικά δυσχερέστερη, από πολλές απόψεις, τη δράση και τη λειτουργία των ενώσεων που διέπονται από τον νόμο αυτό.

Όσον αφορά, ακολούθως, το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, το οποίο κατοχυρώνεται με το άρθρο 7 του Χάρτη, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το δικαίωμα αυτό επιβάλλει στις δημόσιες αρχές την υποχρέωση να απέχουν από κάθε αδικαιολόγητη παρέμβαση στη ζωή των προσώπων. Εν προκειμένω, επισήμανε ότι οι υποχρεώσεις δήλωσης και δημοσιότητας τις οποίες προβλέπει ο νόμος περί διαφάνειας περιόριζαν το δικαίωμα αυτό. Ως προς το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα το οποίο κατοχυρώνεται με το άρθρο 8, παράγραφος 1, του Χάρτη και το οποίο συνδέεται, σε κάποιον βαθμό, με το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το δικαίωμα αυτό δεν επιτρέπει τη διάδοση σε τρίτους, είτε πρόκειται για δημόσιες αρχές είτε για το κοινό εν γένει, πληροφοριών που αφορούν φυσικά πρόσωπα των οποίων η ταυτότητα είναι γνωστή ή μπορεί να εξακριβωθεί, εκτός αν η διάδοση γίνεται στο πλαίσιο θεμιτής επεξεργασίας που ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις που θέτει το άρθρο 8, παράγραφος 2, του Χάρτη. Πέραν της περιπτώσεως αυτής, η εν λόγω διάδοση, η οποία συνιστά επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, πρέπει να θεωρηθεί ότι περιορίζει το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που εγγυάται το άρθρο 8, παράγραφος 1, του Χάρτη. Εν προκειμένω, όμως, ο νόμος περί διαφάνειας προβλέπει τη δημοσιοποίηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, η δε Ουγγαρία δεν υποστήριξε ότι η δημοσιοποίηση αυτή εντασσόταν στο πλαίσιο επεξεργασίας ανταποκρινόμενης στις προαναφερθείσες απαιτήσεις.

Τέλος, κατά την εξέταση του ζητήματος της δυνατότητας δικαιολόγησης των περιορισμών που επέρχονται στα θεμελιώδη δικαιώματα, το Δικαστήριο επισήμανε ότι οι διατάξεις του νόμου περί διαφάνειας δεν μπορούσαν να δικαιολογηθούν, όπως προέκυψε κατόπιν της προηγηθείσας αναλύσεως υπό το πρίσμα της Συνθήκης ΛΕΕ, από κανέναν από τους σκοπούς γενικού συμφέροντος τους οποίους επικαλείται η Ουγγαρία

VIII. Έλεγχοι στα σύνορα, άσυλο και μετανάστευση

1. Έλεγχοι στα σύνορα

Το Δικαστήριο, με την απόφαση της 5ης Φεβρουαρίου 2020, *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Ναυτολόγηση των ναυτικών στον λιμένα του Ρότερνταμ)* (C-341/18, [EU:C:2020:76](#)), έκρινε ότι, όταν ναυτικός, υπήκοος τρίτης χώρας, ναυτολογείται σε πλοίο ελλιμενισμένο για μεγάλο χρονικό διάστημα σε θαλάσσιο λιμένα κράτους που αποτελεί μέρος της ζώνης Σένγκεν, προκειμένου να εργαστεί στο πλοίο πριν αναχωρήσει από τον λιμένα με το πλοίο αυτό, η σφραγίδα εξόδου, σε περίπτωση που προβλέπεται σφράγιση από τον κώδικα συνόρων του Σένγκεν ¹²¹, δεν πρέπει να τεθεί στα ταξιδιωτικά έγγραφα του ναυτικού κατά το χρονικό σημείο της ναυτολόγησής του, αλλά όταν ο πλοίαρχος του πλοίου ενημερώνει τις αρμόδιες εθνικές αρχές για την επικείμενη αναχώρηση του πλοίου.

Η απόφαση αυτή εκδόθηκε επί διαφοράς μεταξύ του *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid* (Υφυπουργού Δικαιοσύνης και Ασφάλειας, Κάτω Χώρες) και ορισμένων ναυτικών υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι εισήλθαν στη ζώνη Σένγκεν από τον διεθνή αερολιμένα Schiphol του Άμστερνταμ, όσον αφορά την επικυρωθείσα από τον Υφυπουργό άρνηση να τεθεί σφραγίδα εξόδου από τη ζώνη Σένγκεν στα διαβατήρια των ναυτικών κατά το χρονικό σημείο της ναυτολόγησής τους σε πλοία ελλιμενισμένα για μεγάλο χρονικό διάστημα στον λιμένα του Ρότερνταμ. Ως αιτιολογία της άρνησης αυτής προβλήθηκε το ότι δεν είχε διευκρινιστεί η ημερομηνία κατά την οποία τα συγκεκριμένα πλοία θα αναχωρούσαν πράγματι από τον λιμένα. Κατά τους ναυτικούς, η άρνηση αυτή είχε ως συνέπεια να εξαντλείται γρηγορότερα ο επιτρεπόμενος χρόνος παραμονής τους στη ζώνη Σένγκεν, δεδομένου ότι επιτρεπόταν, κατ' αρχήν, να παραμείνουν στη ζώνη αυτή για μέγιστη περίοδο 90 ημερών εντός χρονικού διαστήματος 180 ημερών.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διευκρίνισε, αρχικά, σε ποιο χρονικό σημείο πρέπει να θεωρηθεί ότι οι ναυτικοί εξήλθαν από τη ζώνη Σένγκεν. Συναφώς, επισήμανε κατ' αρχάς ότι από τον κώδικα συνόρων του Σένγκεν προκύπτει ότι το γεγονός και μόνον ότι ένα πρόσωπο διήλθε από ένα «συνοριακό σημείο διέλευσης», κατά την έννοια του εν λόγω κώδικα, δεν σημαίνει ότι το πρόσωπο αυτό εξήλθε από τη ζώνη Σένγκεν, εφόσον διαμένει ακόμη σε τμήμα του εδάφους κράτους που αποτελεί μέρος της ζώνης αυτής. Εξάλλου, το Δικαστήριο τόνισε το γεγονός ότι ο κώδικας συνόρων του Σένγκεν θεμελιώνεται στην παραδοχή ότι, μετά τον έλεγχο των υπηκόων τρίτων χωρών σε συνοριακό σημείο διέλευσης, θα ακολουθήσει σε σύντομο χρονικό διάστημα, ακόμη και αν ο ενδιαφερόμενος διαμένει προσωρινά στο έδαφος του συγκεκριμένου κράτους μέλους, η πραγματική διέλευση των εξωτερικών συνόρων της ζώνης Σένγκεν. Υπ' αυτό το πρίσμα, η παρουσία ενός προσώπου σε συνοριακό σημείο διέλευσης θαλάσσιου λιμένα κράτους που αποτελεί μέρος της ζώνης Σένγκεν δεν σημαίνει ότι το πρόσωπο αυτό εξέρχεται από τη ζώνη Σένγκεν, αλλά μαρτυρά μάλλον την πρόθεσή του να εξέλθει από τη ζώνη αυτή. Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας εξήλθε από τη ζώνη Σένγκεν όταν διαμένει ακόμη στο έδαφος κράτους που αποτελεί μέρος της ζώνης αυτής, διότι άλλως θα επιτρεπόταν στον υπήκοο αυτόν να διαμείνει στη ζώνη Σένγκεν πέραν της μέγιστης επιτρεπόμενης διάρκειας διαμονής. Εξομοιώνοντας την έξοδο από τη

¹²¹ | Κανονισμός (ΕΕ) 2016/399 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, περί κώδικα της Ένωσης σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (κώδικας συνόρων του Σένγκεν) (ΕΕ 2016, L 77, σ. 1). Βλ., ιδίως, άρθρο 11, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού.

ζώνη Σένγκεν με διέλευση των εξωτερικών συνόρων της ζώνης αυτής, το Δικαστήριο συνήγαγε ότι ένας ναυτικός που ναυτολογείται σε πλοίο ελλιμενισμένο για μεγάλο χρονικό διάστημα σε θαλάσσιο λιμένα κράτους που αποτελεί μέρος της ζώνης Σένγκεν, προκειμένου να διαμείνει στον λιμένα αυτόν κατά τη διάρκεια ολόκληρου ή μέρους του διαστήματος για το οποίο ναυτολογήθηκε για να εργαστεί στο πλοίο, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εξήλθε από τη ζώνη αυτή κατά το χρονικό σημείο της ναυτολόγησής του.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο διευκρίνισε το χρονικό σημείο κατά το οποίο, σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, πρέπει να θέτουν τη σφραγίδα εξόδου οι αρμόδιες εθνικές αρχές. Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, όταν προκύπτει ότι μετά τον έλεγχο των συγκεκριμένων προσώπων σε ένα συνοριακό σημείο διέλευσης δεν πρόκειται να ακολουθήσει σε σύντομο χρονικό διάστημα πραγματική διέλευση των εξωτερικών συνόρων της ζώνης Σένγκεν, οι αρμόδιες εθνικές αρχές πρέπει να θέσουν τη σφραγίδα εξόδου στα ταξιδιωτικά έγγραφα των προσώπων αυτών σε χρονικό σημείο που δεν απέχει πολύ από την εν λόγω διέλευση, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι εν λόγω αρχές εξακολουθούν να είναι σε θέση να ελέγξουν την πραγματική τήρηση των ορίων της διαμονής μικρής διάρκειας εντός της ζώνης Σένγκεν. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο ναυτικός που προσλαμβάνεται για να εργαστεί σε πλοίο ελλιμενισμένο για μεγάλο χρονικό διάστημα σε θαλάσσιο λιμένα κράτους που αποτελεί μέρος της ζώνης Σένγκεν, ο οποίος δεν σκοπεύει, κατά τον χρόνο της ναυτολόγησής του στο πλοίο αυτό, να εξέλθει από την εν λόγω ζώνη σε σύντομο χρονικό διάστημα, δεν έχει δικαίωμα να ζητήσει να τεθεί σφραγίδα εξόδου στα ταξιδιωτικά του έγγραφα κατά το χρονικό σημείο της ναυτολόγησής του. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η σφραγίδα πρέπει να τεθεί στα ταξιδιωτικά έγγραφα μόνον όταν επίκειται η αναχώρηση του πλοίου αυτού από έναν τέτοιο θαλάσσιο λιμένα προς τόπο εκτός ζώνης Σένγκεν. Κατά τον κώδικα συνόρων του Σένγκεν, ο πλοίαρχος οφείλει να ενημερώσει τις αρμόδιες εθνικές αρχές για την αναχώρηση αυτή «εγκαίρως», σύμφωνα με τις διατάξεις που ισχύουν στον συγκεκριμένο λιμένα.

2. Πολιτική ασύλου

Λόγω της μεταναστευτικής κρίσης που έχει ενσκήψει στην Ευρώπη εδώ και μερικά χρόνια, καθώς και της συνακόλουθης αθρόας άφιξης αιτούντων διεθνή προστασία εντός της Ένωσης, το Δικαστήριο κλήθηκε και πάλι να αποφανθεί επί πολλών υποθέσεων που άπτονταν της πολιτικής ασύλου της Ένωσης. Μεταξύ αυτών, ξεχωρίζουν πέντε αποφάσεις. Οι αποφάσεις αυτές αφορούν, πρώτον, το ζήτημα της τοποθέτησης των αιτούντων διεθνή προστασία σε ζώνες διέλευσης και τη μετεγκατάστασή τους και, δεύτερον, τις διαδικασίες υποβολής και διεκπεραίωσης των αιτήσεων διεθνούς προστασίας.

2.1. Μετεγκατάσταση των αιτούντων άσυλο

Με την απόφαση **Επιτροπή κατά Πολωνίας, Ουγγαρίας και Τσεχικής Δημοκρατίας (Προσωρινός μηχανισμός μετεγκατάστασης αιτούντων διεθνή προστασία)** (C-715/17, C-718/17 και C-719/17, [ΕΥ:C:2020:257](#)), η οποία δημοσιεύθηκε στις 2 Απριλίου 2020, το Δικαστήριο δέχθηκε τις προσφυγές λόγω παραβάσεως τις οποίες είχε ασκήσει η Επιτροπή με αίτημα να διαπιστωθεί ότι τα τρία αυτά κράτη μέλη, μη υποδεικνύοντας σε τακτά χρονικά διαστήματα, και οπωσδήποτε ανά τρίμηνο, τον προσήκοντα αριθμό αιτούντων διεθνή προστασία που μπορούσαν να μετεγκατασταθούν ταχέως στο έδαφος καθενός από αυτά και μη εκπληρώνοντας, κατά συνέπεια, τις μεταγενέστερες υποχρεώσεις μετεγκατάστασης που υπείχαν, παρέβησαν τις υποχρεώσεις τις οποίες υπέχουν από το δίκαιο της Ένωσης. Αφενός, έκρινε ότι τα τρία εμπλεκόμενα κράτη μέλη παρέβησαν απόφαση την οποία είχε εκδώσει το Συμβούλιο με σκοπό τη μετεγκατάσταση, σε υποχρεωτική βάση, 120 000 αιτούντων διεθνή προστασία από την Ελλάδα και την Ιταλία προς τα λοιπά κράτη μέλη της

Ένωσης ¹²². Αφετέρου, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η Πολωνία και η Τσεχική Δημοκρατία παρέβησαν επίσης τις υποχρεώσεις που υπείχαν από προγενέστερη απόφαση την οποία είχε εκδώσει το Συμβούλιο με σκοπό τη μετεγκατάσταση, σε οικειοθελή βάση, 40 000 αιτούντων διεθνή προστασία από την Ελλάδα και την Ιταλία προς τα λοιπά κράτη μέλη της Ένωσης ¹²³. Η Ουγγαρία δεν δεσμευόταν από τα μέτρα μετεγκατάστασης που προέβλεπε η τελευταία αυτή απόφαση.

Τον Σεπτέμβριο του 2015, λαμβανομένης υπόψη της επείγουσας κατάστασης που οφειλόταν στην άφιξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα και την Ιταλία, το Συμβούλιο εξέδωσε τις προαναφερθείσες αποφάσεις (στο εξής: αποφάσεις μετεγκατάστασης). Κατ' εφαρμογήν των αποφάσεων αυτών ¹²⁴, η Πολωνία υπέδειξε, τον Δεκέμβριο του 2015, ότι 100 άτομα μπορούσαν να μετεγκατασταθούν ταχέως στο έδαφός της. Εντούτοις, δεν προέβη στις μετεγκαταστάσεις αυτές και δεν ανέλαβε καμία μεταγενέστερη δέσμευση μετεγκατάστασης. Η Ουγγαρία, από την πλευρά της, ουδέποτε υπέδειξε αριθμό ατόμων που θα μπορούσαν να μετεγκατασταθούν στο έδαφός της κατ' εφαρμογήν της αποφάσεως μετεγκατάστασης από την οποία δεσμευόταν και δεν προέβη σε καμία μετεγκατάσταση. Τέλος, τον Φεβρουάριο και τον Μάιο του 2016, η Τσεχική Δημοκρατία υπέδειξε, κατ' εφαρμογήν των αποφάσεων μετεγκατάστασης ¹²⁵, ότι 50 άτομα μπορούσαν να μετεγκατασταθούν στο έδαφός της. Δώδεκα άτομα μετεγκαταστάθηκαν πράγματι από την Ελλάδα, αλλά η Τσεχική Δημοκρατία δεν ανέλαβε, ακολούθως, καμία άλλη δέσμευση μετεγκατάστασης.

Με την παρούσα απόφαση, το Δικαστήριο απέρριψε, κατ' αρχάς, το επιχείρημα των τριών εμπλεκόμενων κρατών μελών ότι οι προσφυγές της Επιτροπής είναι απαράδεκτες διότι, κατόπιν της λήξης του χρόνου ισχύος των αποφάσεων μετεγκατάστασης, η οποία επήλθε στις 17 και στις 26 Σεπτεμβρίου 2017 αντιστοίχως, δεν είχαν πλέον τη δυνατότητα να άρουν τις προβαλλόμενες παραβάσεις. Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι μια προσφυγή λόγω παραβάσεως κράτους μέλους είναι παραδεκτή εάν η Επιτροπή ζητεί απλώς να διαπιστωθεί η ύπαρξη της προβαλλόμενης παραβάσεως, ιδίως σε περιπτώσεις, όπως οι επίμαχες εν προκειμένω, όπου η πράξη του δικαίου της Ένωσης της οποίας η παράβαση προβάλλεται έπαυσε οριστικά να ισχύει μετά την ημερομηνία λήξης της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, δηλαδή στις 23 Αυγούστου 2017. Επιπλέον, η διαπίστωση της παραβάσεως εξακολουθεί να έχει ουσιαστικό ενδιαφέρον, μεταξύ άλλων προκειμένου να θεμελιωθεί η ενδεχόμενη ευθύνη ενός κράτους μέλους, λόγω της παραβάσεως που διέπραξε, έναντι άλλων κρατών μελών, της Ένωσης ή ιδιωτών.

Επί της ουσίας, η Πολωνία και η Ουγγαρία υποστήριξαν ιδίως ότι είχαν το δικαίωμα να μην εφαρμόσουν τις αποφάσεις μετεγκατάστασης, δυνάμει του άρθρου 72 ΣΛΕΕ, κατά το οποίο οι διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ σχετικά με τον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, στον οποίο περιλαμβάνεται μεταξύ άλλων η πολιτική ασύλου, δεν θίγουν την άσκηση των ευθυνών που φέρουν τα κράτη μέλη για την τήρηση της δημόσιας τάξης και τη διαφύλαξη της εσωτερικής ασφάλειας. Επ' αυτού, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 72 ΣΛΕΕ, στο μέτρο που συνιστά διάταξη εισάγουσα παρέκκλιση από τους γενικούς κανόνες του δικαίου της Ένωσης, πρέπει να ερμηνεύεται στενά. Ως εκ τούτου, το εν λόγω άρθρο δεν παρέχει στα κράτη μέλη την ευχέρεια να παρεκκλίνουν από διατάξεις του δικαίου της Ένωσης στηριζόμενα απλώς και μόνο στην επίκληση των συμφερόντων που συνδέονται με την τήρηση της δημόσιας τάξης και τη διαφύλαξη

¹²²] Απόφαση (ΕΕ) 2015/1601 του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2015, για τη θέσπιση προσωρινών μέτρων στον τομέα της διεθνούς προστασίας υπέρ της Ιταλίας και της Ελλάδας (ΕΕ 2015, L 248, σ. 80). Το κύρος της αποφάσεως αυτής αποτέλεσε το αντικείμενο των συνεκδικασθεισών υποθέσεων C-643/15 και C-647/15, **Σλοβακία και Ουγγαρία κατά Συμβουλίου**.

¹²³] Απόφαση (ΕΕ) 2015/1523 του Συμβουλίου, της 14ης Σεπτεμβρίου 2015, για τη θέσπιση προσωρινών μέτρων στον τομέα της διεθνούς προστασίας υπέρ της Ιταλίας και της Ελλάδας (ΕΕ 2015, L 239, σ. 146).

¹²⁴] Άρθρο 5, παράγραφος 2, των αποφάσεων μετεγκατάστασης.

¹²⁵] Άρθρο 5, παράγραφος 2, των αποφάσεων μετεγκατάστασης.

της εσωτερικής ασφάλειας, αλλά τους επιβάλλει να αποδεικνύουν την ανάγκη να κάνουν χρήση της προβλεπόμενης από το άρθρο αυτό παρέκκλισης προκειμένου να ασκήσουν τις ευθύνες τους στον αντίστοιχο τομέα.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, σύμφωνα με τις αποφάσεις μετεγκατάστασης, η εθνική ασφάλεια και η δημόσια τάξη έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας μετεγκατάστασης, έως ότου εκτελεστεί η μεταφορά του αιτούντος διεθνή προστασία. Συναφώς, το Δικαστήριο έκρινε ότι πρέπει να αναγνωρίζεται ευρεία διακριτική ευχέρεια στις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών μετεγκατάστασης όταν αυτές κρίνουν αν συντρέχουν εύλογοι λόγοι να θεωρηθεί ότι ένας υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος καλείται να μετεγκατασταθεί συνιστά κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια ή τη δημόσια τάξη στο έδαφός τους. Επί του σημείου αυτού, το Δικαστήριο τόνισε ότι η έννοια του «κινδύνου για την εθνική ασφάλεια ή τη δημόσια τάξη» κατά τις αποφάσεις μετεγκατάστασης ¹²⁶ πρέπει να ερμηνεύεται ως περιλαμβάνουσα τόσο τις ενεστώσες όσο και τις δυνητικές απειλές για την εθνική ασφάλεια ή τη δημόσια τάξη. Το Δικαστήριο διευκρίνισε εντούτοις ότι οι αρμόδιες αρχές, προκειμένου να επικαλεστούν τους προαναφερθέντες λόγους, έπρεπε να στηριχθούν, κατόπιν κατά περίπτωση εξέτασης, σε συγκλίνοντα, αντικειμενικά και συγκεκριμένα στοιχεία βάσει των οποίων δημιουργούνταν υπόνοιες ότι ο συγκεκριμένος αιτών συνιστούσε ενεστώτα ή δυνητικό κίνδυνο. Συνεπώς, έκρινε ότι το σύστημα που προέβλεπαν οι αποφάσεις αυτές δεν επέτρεπε, στο πλαίσιο της διαδικασίας μετεγκατάστασης, στα κράτη μέλη να επικαλεστούν με τρόπο απόλυτο, αποκλειστικά για λόγους γενικής πρόληψης και χωρίς να υπάρχει άμεση σχέση με συγκεκριμένη περίπτωση, το άρθρο 72 ΣΛΕΕ για να δικαιολογήσουν τυχόν αναστολή ή ακόμη και διακοπή της εφαρμογής των υποχρεώσεων που υπείχαν από τις εν λόγω αποφάσεις μετεγκατάστασης.

Απαντώντας, εν συνεχεία, στον ισχυρισμό της Τσεχικής Δημοκρατίας περί δυσλειτουργίας του επίμαχου μηχανισμού μετεγκατάστασης, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν μπορούσε να γίνει δεκτό ότι ένα κράτος μέλος είχε τη δυνατότητα να στηριχθεί στη μονομερή εκτίμησή του σχετικά με την προβαλλόμενη έλλειψη αποτελεσματικότητας ή ακόμη και την υποτιθέμενη δυσλειτουργία του μηχανισμού που θέσπισαν οι αποφάσεις μετεγκατάστασης, προκειμένου να απαλλαγεί από κάθε υποχρέωση μετεγκατάστασης που υπείχε από τις πράξεις αυτές, διότι διαφορετικά θα ήταν δυνατόν να υπονομευθεί ο εγγενής στις εν λόγω πράξεις σκοπός της αλληλεγγύης καθώς και ο υποχρεωτικός χαρακτήρας των πράξεων αυτών. Τέλος, υπενθυμίζοντας ότι, από τη στιγμή της έκδοσής τους και κατά τη διάρκεια της περιόδου εφαρμογής τους, οι αποφάσεις μετεγκατάστασης ήταν υποχρεωτικές για την Τσεχική Δημοκρατία, το Δικαστήριο τόνισε ότι το κράτος μέλος όφειλε να συμμορφώνεται με τις υποχρεώσεις μετεγκατάστασης που επέβαλλαν οι αποφάσεις αυτές ανεξάρτητα από την παροχή άλλου είδους συνδρομής προς την Ελληνική Δημοκρατία και την Ιταλική Δημοκρατία.

126| Άρθρο 5, παράγραφοι 4 και 7, των αποφάσεων μετεγκατάστασης.

2.2. Ζώνες διέλευσης

Με την απόφαση **Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (Υποδοχή αιτούντων διεθνή προστασία)** (C-808/18, [EU:C:2020:1029](#)), που εκδόθηκε στις 17 Δεκεμβρίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου δέχθηκε την προσφυγή λόγω παραβάσεως κράτους μέλους την οποία είχε ασκήσει η Επιτροπή.

Αντιδρώντας στη μεταναστευτική κρίση και στη συνακόλουθη άφιξη πολλών αιτούντων διεθνή προστασία, η Ουγγαρία προσαρμοσε τη νομοθεσία της σχετικά με το δικαίωμα ασύλου και την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών. Συγκεκριμένα, με νόμο του 2015 ¹²⁷ προβλέφθηκε, μεταξύ άλλων, η δημιουργία στα σερβοουγγρικά σύνορα ζωνών διέλευσης ¹²⁸ στις οποίες διεξάγονται οι διαδικασίες ασύλου. Ο νόμος αυτός καθιέρωσε επίσης την έννοια της «κατάστασης κρίσης λόγω μαζικής μετανάστευσης», η οποία συνεπάγεται ότι, σε περίπτωση που η κυβέρνηση κηρύξει τέτοια κατάσταση, εφαρμόζονται κανόνες που εισάγουν παρεκκλίσεις ως εάν επρόκειτο περί κανόνων γενικής εφαρμογής. Το 2017 ένας νέος νόμος ¹²⁹ επέκτεινε τις περιπτώσεις στις οποίες μπορούσε να κηρυχθεί μια τέτοια κατάσταση κρίσης και τροποποίησε τις διατάξεις που επέτρεπαν παρέκκλιση από τις γενικές διατάξεις.

Το 2015 η Επιτροπή είχε ήδη γνωστοποιήσει στην Ουγγαρία τις αμφιβολίες της ως προς τη συμβατότητα της νομοθεσίας της στον τομέα του ασύλου με το δίκαιο της Ένωσης. Ο νόμος του 2017 δημιούργησε πρόσθετες ανησυχίες. Η Επιτροπή προσήψε, μεταξύ άλλων, στην Ουγγαρία ότι, κατά παράβαση των ουσιαστικών και διαδικαστικών εγγυήσεων που προβλέπονται στις οδηγίες 2013/32 ¹³⁰ (στο εξής: οδηγία για τις διαδικασίες ασύλου), 2013/33 ¹³¹ (στο εξής: οδηγία για την υποδοχή) και 2008/115 ¹³² (στο εξής: οδηγία για την επιστροφή), περιόρισε την πρόσβαση στη διαδικασία διεθνούς προστασίας, θέσπισε γενικευμένο καθεστώς κράτησης των αιτούντων διεθνή προστασία και προέβη σε αναγκαστική μεταφορά, σε μια παραμεθόρια λωρίδα γης, των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών, χωρίς να τηρήσει τις εγγυήσεις τις οποίες προβλέπει η οδηγία για την επιστροφή. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή άσκησε προσφυγή λόγω παραβάσεως κράτους μέλους ενώπιον του Δικαστηρίου, ζητώντας να διαπιστωθεί ότι ουσιώδες μέρος της σχετικής ουγγρικής νομοθεσίας αντέβαινε σε ορισμένες διατάξεις των οδηγιών αυτών.

Το Δικαστήριο δέχθηκε, κατά το κύριο μέρος της, την ασκηθείσα από την Επιτροπή προσφυγή λόγω παραβάσεως κράτους μέλους.

¹²⁷| Egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról szóló 2015. évi CXL. törvény (νόμος CXL του 2015 περί τροποποίησης ορισμένων νόμων στο πλαίσιο διαχείρισης της μαζικής μετανάστευσης) (*Magyar Közlöny* 2015/124).

¹²⁸| Πρόκειται για τις ζώνες διέλευσης της Röske και της Tompa.

¹²⁹| Határőrizeti területen lefolytatott eljárás szigorításával kapcsolatos egyes törvények módosításáról szóló 2017. évi XX. törvény (νόμος XX του 2017 περί τροποποίησης ορισμένων νόμων σχετικά με την ενίσχυση της διαδικασίας που διεξάγεται σε φυλασσόμενη συνοριακή ζώνη) (*Magyar Közlöny* 2017/39).

¹³⁰| Οδηγία 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (ΕΕ 2013, L 180, σ. 60).

¹³¹| Οδηγία 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (ΕΕ 2013, L 180, σ. 96).

¹³²| Οδηγία 2008/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών (ΕΕ 2008, L 348, σ. 98).

Προκαταρκτικώς, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι είχε ήδη αποφανθεί επί ορισμένων από τα ζητήματα που ήγειρε η προσφυγή αυτή με την απόφαση *Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság*¹³³, η οποία είχε εκδοθεί στο πλαίσιο προδικαστικής παραπομπής υποβληθείσας από ουγγρικό δικαστήριο. Επισήμανε επίσης ότι, για να συμμορφωθεί με την απόφαση αυτή, η Ουγγαρία είχε κλείσει έκτοτε τις δύο ζώνες διέλευσης. Το Δικαστήριο διευκρίνισε, εντούτοις, ότι το κλείσιμο αυτό δεν ασκούσε επιρροή στην παρούσα προσφυγή, δεδομένου ότι η κατάσταση έπρεπε να εκτιμηθεί με βάση την ημερομηνία που είχε ορίσει η Επιτροπή με την αιτιολογημένη γνώμη της για την κάλυψη των κενών που είχαν διαπιστωθεί, ήτοι την 8η Φεβρουαρίου 2018.

Πρώτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι η Ουγγαρία παρέβη την υποχρέωσή της να διασφαλίσει πραγματική πρόσβαση στη διαδικασία χορήγησης διεθνούς προστασίας¹³⁴, δεδομένου ότι για τους υπηκόους τρίτων χωρών που επιθυμούσαν να έχουν πρόσβαση από τα σερβοουγγρικά σύνορα στη διαδικασία αυτή καθίστατο σχεδόν αδύνατον, στην πράξη, να υποβάλουν την αίτησή τους. Η παράβαση αυτή οφείλεται σε συνδυασμό της εθνικής ρυθμίσεως, κατά την οποία οι αιτήσεις διεθνούς προστασίας μπορούν, κατά γενικό κανόνα, να υποβάλλονται μόνο στη μία από τις δύο ζώνες διέλευσης, και μιας πάγιας και γενικευμένης διοικητικής πρακτικής των ουγγρικών αρχών, συνιστάμενης στον δραστικό περιορισμό του αριθμού των αιτούντων στους οποίους επιτρέπεται να εισέλθουν ημερησίως στις ζώνες αυτές. Κατά το Δικαστήριο, η ύπαρξη της πρακτικής αυτής αποδείχθηκε επαρκώς από την Επιτροπή, η οποία στηρίχθηκε σε πλείονες εκθέσεις διεθνών οργανισμών. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η υποβολή αιτήσεως διεθνούς προστασίας, πριν από την καταχώριση, την κατάθεση και την εξέτασή της, αποτελεί ουσιώδες στάδιο της διαδικασίας χορήγησης της προστασίας αυτής και ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να την καθυστερούν αδικαιολόγητα. Αντιθέτως, τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν ότι οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να υποβάλουν αίτηση, ακόμη και στα σύνορα, από τη στιγμή που θα εκδηλώσουν τη βούλησή τους συναφώς.

Δεύτερον, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι, όπως είχε ήδη αποφανθεί προσφάτως με την απόφαση *Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság*, η υποχρέωση των αιτούντων διεθνή προστασία να διαμένουν σε μία από τις ζώνες διέλευσης καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας εξέτασης της αίτησής τους αποτελεί κράτηση, κατά την έννοια της οδηγίας για την υποδοχή¹³⁵. Κατόπιν της διευκρίνισης αυτής, το Δικαστήριο έκρινε ότι το καθεστώς αυτό κράτησης θεσπίστηκε εκτός του πλαισίου των περιπτώσεων που προβλέπονται από το δίκαιο της Ένωσης και χωρίς να τηρούνται οι εγγυήσεις που πρέπει να διέπουν το καθεστώς αυτό υπό κανονικές συνθήκες.

Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο υπενθύμισε αφενός ότι οι περιπτώσεις στις οποίες επιτρέπεται η θέση υπό κράτηση αιτούντος διεθνή προστασία απαριθμούνται εξαντλητικώς στην οδηγία για την υποδοχή¹³⁶. Αφού όμως ανέλυσε καθεμία από τις εν λόγω περιπτώσεις, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το ουγγρικό καθεστώς δεν ενέπιπτε σε καμία από αυτές. Το Δικαστήριο εξέτασε ειδικότερα την περίπτωση κατά την οποία κράτος μέλος μπορεί να θέσει υπό κράτηση τον αιτούντα διεθνή προστασία προκειμένου να αποφανθεί επί του δικαιώματος του αιτούντος να εισέλθει στο έδαφός του, καθόσον η θέση υπό κράτηση αυτή μπορεί να λάβει χώρα στο πλαίσιο διαδικασιών που διεξάγονται στα σύνορα, προκειμένου να εξακριβωθεί, πριν χορηγηθεί δικαίωμα εισόδου, μήπως η αίτηση είναι απαράδεκτη ή μήπως είναι αβάσιμη

¹³³| Απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Μαΐου 2020, *Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság* (C-924/19 PPU και C-925/19 PPU, [EU:C:2020:367](#)).

¹³⁴| Η υποχρέωση αυτή απορρέει από το άρθρο 6 της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου, σε συνδυασμό με το άρθρο 3 αυτής.

¹³⁵| Άρθρο 2, στοιχείο η', της οδηγίας αυτής.

¹³⁶| Άρθρο 8, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας αυτής.

για ορισμένους συγκεκριμένους λόγους ¹³⁷. Το Δικαστήριο εκτίμησε ότι οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες επιτρέπεται η θέση υπό κράτηση στο πλαίσιο των διαδικασιών αυτών στα σύνορα δεν πληρούνταν εν προκειμένω.

Το Δικαστήριο υπογράμμισε αφετέρου ότι η οδηγία για τις διαδικασίες ασύλου και η οδηγία για την υποδοχή επιβάλλουν, μεταξύ άλλων, η κράτηση αιτούντος διεθνή προστασία να διατάσσεται εγγράφως και να είναι αιτιολογημένη ¹³⁸, οι ειδικές ανάγκες των αιτούντων που είναι ευάλωτα άτομα και χρήζουν ειδικών διαδικαστικών εγγυήσεων να λαμβάνονται υπόψη, προκειμένου να τους παρέχεται «επαρκής υποστήριξη» ¹³⁹, και, ακόμη, οι ανήλικοι να μην τίθενται υπό κράτηση παρά μόνον ως μέτρο έσχατης ανάγκης ¹⁴⁰. Όμως, λόγω ιδίως του γενικευμένου και αυτόματου χαρακτήρα του, το προβλεπόμενο από την ουγγρική νομοθεσία καθεστώς κράτησης στις ζώνες διέλευσης, το οποίο αφορά όλους τους αιτούντες πλην των ασυνόδευτων ανηλίκων κάτω των 14 ετών, δεν επιτρέπει στους αιτούντες να απολαύουν των εγγυήσεων αυτών.

Εξάλλου, το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα της Ουγγαρίας ότι η μεταναστευτική κρίση δικαιολογεί την παρέκκλιση από ορισμένους κανόνες της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου και της οδηγίας για την υποδοχή, με σκοπό τη διατήρηση της δημόσιας τάξης και τη διαφύλαξη της εσωτερικής ασφάλειας, σύμφωνα με το άρθρο 72 ΣΛΕΕ ¹⁴¹. Συναφώς, υπενθύμισε ότι το άρθρο αυτό πρέπει να ερμηνεύεται στενά και εκτίμησε ότι η Ουγγαρία δεν απέδειξε επαρκώς ότι συνέτρεχε ανάγκη να εφαρμόσει τις ως άνω παρεκκλίσεις. Επιπλέον, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η οδηγία για τις διαδικασίες ασύλου και η οδηγία για την υποδοχή λαμβάνουν ήδη υπόψη την περίπτωση κατά την οποία ένα κράτος μέλος πρέπει να αντιμετωπίσει πολύ σημαντική αύξηση του αριθμού των αιτήσεων διεθνούς προστασίας, εφόσον προβλέπουν, με ειδικές διατάξεις, τη δυνατότητα μη εφαρμογής ορισμένων από τους κανόνες που ισχύουν υπό κανονικές συνθήκες.

Τρίτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι η Ουγγαρία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την οδηγία για την επιστροφή, στον βαθμό που η ουγγρική νομοθεσία επιτρέπει την απομάκρυνση των παρανόμως διαμενόντων στο έδαφός της υπηκόων τρίτων χωρών, χωρίς να τηρούνται, προηγουμένως, οι διαδικασίες και οι εγγυήσεις οι οποίες προβλέπονται στην οδηγία αυτή ¹⁴². Επ' αυτού, το Δικαστήριο επισήμανε ότι οι υπήκοοι τρίτων χωρών μεταφέρονται αναγκαστικά, από τις αστυνομικές αρχές, προς την άλλη πλευρά της περίφραξης που έχει αναγερθεί σε απόσταση λίγων μέτρων από τα σύνορα με τη Σερβία, σε μια στενή λωρίδα γης χωρίς καμία υποδομή. Κατά το Δικαστήριο, η αναγκαστική αυτή μεταφορά ισοδυναμεί με απομάκρυνση, κατά την έννοια της οδηγίας για την επιστροφή, δεδομένου ότι οι ενδιαφερόμενοι δεν έχουν, στην πράξη, άλλη επιλογή από το να εγκαταλείψουν στη συνέχεια το ουγγρικό έδαφος για να μεταβούν στη Σερβία. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ο παρανόμως διαμένων υπήκοος τρίτης χώρας που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για την επιστροφή πρέπει να υπόκειται σε διαδικασία επιστροφής, τηρουμένων των ουσιαστικών και διαδικαστικών εγγυήσεων που προβλέπει η οδηγία αυτή, πριν από την ενδεχόμενη απομάκρυνσή του, εξυπακουσμένου ότι η αναγκαστική απομάκρυνση λαμβάνει χώρα μόνον

137| Άρθρο 8, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της οδηγίας για την υποδοχή και άρθρο 43 της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου.

138| Άρθρο 9, παράγραφος 2, της οδηγίας για την υποδοχή.

139| Άρθρο 24, παράγραφος 3, της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου.

140| Άρθρο 11, παράγραφος 2, της οδηγίας για την υποδοχή.

141| Το άρθρο αυτό προβλέπει ότι οι διατάξεις του τίτλου V της Συνθήκης ΛΕΕ, σχετικά με τον χώρο ασφάλειας, ελευθερίας και δικαιοσύνης, στις οποίες περιλαμβάνονται οι κανόνες για τη διεθνή προστασία, δεν θίγουν την άσκηση των ευθυνών που υπέχουν τα κράτη μέλη για την τήρηση της δημόσιας τάξης και τη διαφύλαξη της εσωτερικής ασφάλειας.

142| Οι εγγυήσεις αυτές προβλέπονται, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 5, στο άρθρο 6, παράγραφος 1, στο άρθρο 12, παράγραφος 1, και στο άρθρο 13, παράγραφος 1, της οδηγίας για την επιστροφή.

ως έσχατη λύση. Εξάλλου, για λόγους ανάλογους με εκείνους που έχουν ήδη εκτεθεί, το Δικαστήριο απέρριψε την επιχειρηματολογία της Ουγγαρίας ότι είχε δικαίωμα, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 72 ΣΛΕΕ, να παρεκκλίνει από τις ουσιαστικές και διαδικαστικές εγγυήσεις που θεσπίζει η οδηγία για την επιστροφή.

Τέταρτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι η Ουγγαρία δεν σεβάστηκε το δικαίωμα που παρέχεται, κατ' αρχήν, από την οδηγία για τις διαδικασίες ασύλου σε κάθε αιτούντα διεθνή προστασία να παραμείνει στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους μετά την απόρριψη της αίτησής του, μέχρι να λήξει η προθεσμία που προβλέπεται για την άσκηση προσφυγής κατά της απόρριψης αυτής, ή, σε περίπτωση που έχει ήδη ασκηθεί προσφυγή, μέχρι να εκδοθεί απόφαση επ' αυτής ¹⁴³. Ειδικότερα, το Δικαστήριο τόνισε ότι, σε περίπτωση που έχει κηρυχθεί «κατάσταση κρίσης λόγω μαζικής μετανάστευσης», η ουγγρική νομοθεσία εξαρτά την άσκηση του εν λόγω δικαιώματος από κανόνες που αντιβαίνουν στο δίκαιο της Ένωσης, ιδίως δε από την υποχρέωση διαμονής στις ζώνες διέλευσης, που προσομοιάζει με κράτηση αντίθετη προς την οδηγία για τις διαδικασίες ασύλου και την οδηγία για την υποδοχή. Από την άλλη πλευρά, στην περίπτωση που δεν είχε κηρυχθεί τέτοια κατάσταση κρίσης, η άσκηση του δικαιώματος αυτού εξηρτάτο από προϋποθέσεις οι οποίες, χωρίς να είναι κατ' ανάγκην αντίθετες προς το δίκαιο της Ένωσης, δεν προβλέπονταν κατά τρόπο αρκούντως σαφή και ακριβή ώστε να μπορούν οι ενδιαφερόμενοι να γνωρίζουν την ακριβή έκταση του δικαιώματός τους και να είναι δυνατόν να εκτιμηθεί η συμβατότητα των προϋποθέσεων αυτών με την οδηγία για τις διαδικασίες ασύλου και την οδηγία για την υποδοχή.

2.3. Υποβολή και εξέταση των αιτήσεων ασύλου

Με την απόφαση *Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság* (C-924/19 PPU και C-925/19 PPU, [EU:C:2020:367](#)), η οποία εκδόθηκε στις 14 Μαΐου 2020 κατ' εφαρμογήν της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε πλείονα ζητήματα αναφορικά με την ερμηνεία των οδηγιών για την επιστροφή, για τις διαδικασίες ασύλου και για την υποδοχή, εξ αφορμής της ουγγρικής νομοθεσίας σχετικά με το δικαίωμα ασύλου και την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών.

Στις υποθέσεις αυτές, Αφγανοί υπήκοοι (υπόθεση C-924/19 PPU) και Ιρανοί υπήκοοι (υπόθεση C-925/19 PPU) που αφίχθησαν στην Ουγγαρία από τη Σερβία είχαν υποβάλει αιτήσεις ασύλου από τη ζώνη διέλευσης του Röszke, η οποία βρίσκεται στα σερβοουγγρικά σύνορα. Κατ' εφαρμογήν του ουγγρικού δικαίου, οι αιτήσεις αυτές απορρίφθηκαν ως απαράδεκτες και εκδόθηκαν αποφάσεις επιστροφής στη Σερβία. Εντούτοις, η Σερβία αρνήθηκε την επανεισδοχή των ενδιαφερομένων στο έδαφός της, με την αιτιολογία ότι δεν πληρούνταν οι όροι που προβλέπονται στη Συμφωνία επανεισδοχής που έχει συναφθεί με την Ένωση ¹⁴⁴. Κατόπιν της αποφάσεως της Σερβίας, οι ουγγρικές αρχές δεν εξέτασαν επί της ουσίας τις προαναφερθείσες αιτήσεις, αλλά μετέβαλαν τη χώρα προορισμού που αναφερόταν στις αρχικές αποφάσεις επιστροφής, αντικαθιστώντας την με την αντίστοιχη χώρα καταγωγής των ενδιαφερομένων. Κατόπιν αυτού, οι ως άνω ενδιαφερόμενοι υπέβαλαν αντιρρήσεις κατά των τροποποιητικών αποφάσεων, οι οποίες απορρίφθηκαν. Μολονότι τέτοια ένδικη προσφυγή δεν προβλέπεται στο ουγγρικό δίκαιο, οι ενδιαφερόμενοι προσέφυγαν ενώπιον ουγγρικού δικαστηρίου προκειμένου να ακυρωθούν οι αποφάσεις με τις οποίες απορρίφθηκαν οι αντιρρήσεις τους κατά των τροποποιητικών αυτών αποφάσεων και να υποχρεωθεί η αρμόδια για θέματα ασύλου αρχή να διεξαγάγει νέα διαδικασία ασύλου. Άσκησαν επίσης προσφυγές κατά παραλείψεως σχετικά με την εγκατάσταση και την παραμονή τους στη ζώνη διέλευσης του Röszke. Συγκεκριμένα, υποχρεώθηκαν

¹⁴³ | Άρθρο 46, παράγραφος 5, της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου.

¹⁴⁴ | Συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Δημοκρατίας της Σερβίας για την επανεισδοχή προσώπων που διαμένουν χωρίς άδεια, η οποία προσαρτάται στην απόφαση του Συμβουλίου, της 8ης Νοεμβρίου 2007 (ΕΕ 2007, L 334, σ. 45).

κατ' αρχάς να διαμείνουν στον ειδικό τομέα της εν λόγω ζώνης διέλευσης για τους αιτούντες άσυλο, προτού υποχρεωθούν, μερικούς μήνες αργότερα, να διαμείνουν στον τομέα της ίδιας ζώνης για τους υπηκόους τρίτων χωρών των οποίων η αίτηση ασύλου απορρίφθηκε, όπου και παρέμεναν ακόμη.

Πρώτον, το Δικαστήριο εξέτασε την κατάσταση των ενδιαφερομένων στη ζώνη διέλευσης του Röske, σε σχέση με τους κανόνες που διέπουν τόσο την κράτηση των αιτούντων διεθνή προστασία (οδηγία για τις διαδικασίες ασύλου και οδηγία για την υποδοχή) όσο και την κράτηση των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών (οδηγία για την επιστροφή). Συναφώς, το Δικαστήριο έκρινε, κατ' αρχάς, ότι η εγκατάσταση των ενδιαφερομένων στη ζώνη αυτή διέλευσης έπρεπε να θεωρηθεί μέτρο κράτησης. Για να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, διευκρίνισε ότι η έννοια της «κράτησης», που έχει την ίδια σημασία στο πλαίσιο των προαναφερθεισών οδηγιών, αφορά περιοριστικό μέτρο το οποίο προϋποθέτει στέρηση, και όχι απλό περιορισμό, της ελευθερίας μετακίνησης του ενδιαφερομένου και το οποίο τον απομονώνει από τον υπόλοιπο πληθυσμό, επιβάλλοντάς του να παραμένει μονίμως εντός περιορισμένης και κλειστής περιμέτρου. Εν προκειμένω, κατά το Δικαστήριο, οι συνθήκες που επικρατούν στη ζώνη διέλευσης του Röske προσομοιάζουν με στέρηση της ελευθερίας, ιδίως διότι οι ενδιαφερόμενοι δεν μπορούν νομίμως να εγκαταλείψουν την περιοχή αυτή με δική τους πρωτοβουλία προς οποιαδήποτε κατεύθυνση. Ειδικότερα, δεν μπορούν να την εγκαταλείψουν με κατεύθυνση προς τη Σερβία, στο μέτρο που μια τέτοια απόπειρα, αφενός, θα θεωρούνταν παράνομη από τις σερβικές αρχές και, ως εκ τούτου, θα τους εξέθετε σε κυρώσεις και, αφετέρου, θα ενείχε τον κίνδυνο απώλειας κάθε πιθανότητας να τους αναγνωριστεί το καθεστώς του πρόσφυγα στην Ουγγαρία.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξέτασε κατά πόσον η κράτηση αυτή είναι σύμφωνη προς τις απαιτήσεις που επιβάλλει το δίκαιο της Ένωσης. Όσον αφορά τις απαιτήσεις που συνδέονται με τη θέση υπό κράτηση, το Δικαστήριο έκρινε ότι, δυνάμει του άρθρου 8 της οδηγίας για την υποδοχή και του άρθρου 15 της οδηγίας για την επιστροφή αντιστοίχως, ούτε ο αιτών διεθνή προστασία ούτε ο υπήκοος τρίτης χώρας για τον οποίο έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής μπορεί να τεθεί υπό κράτηση για τον λόγο και μόνον ότι δεν μπορεί να καλύψει τις ανάγκες του. Προσέθεσε ότι τα άρθρα 8 και 9 της οδηγίας για την υποδοχή και το άρθρο 15 της οδηγίας για την επιστροφή αποκλείουν, αντιστοίχως, την κράτηση αιτούντος διεθνή προστασία ή υπηκόου τρίτης χώρας για τον οποίο έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής χωρίς προηγούμενη έκδοση αιτιολογημένης αποφάσεως με την οποία διατάσσεται η κράτηση αυτή και χωρίς να έχει εξεταστεί η αναγκαιότητα και η αναλογικότητα ενός τέτοιου μέτρου.

Το Δικαστήριο παρέσχε επίσης διευκρινίσεις σχετικά με τις απαιτήσεις που συνδέονται με τη συνέχιση της κράτησης και, ειδικότερα, σχετικά με τη διάρκεια της κράτησης. Όσον αφορά τους αιτούντες διεθνή προστασία, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 9 της οδηγίας για την υποδοχή δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη να καθορίζουν μέγιστη διάρκεια για τη συνέχιση της κράτησης. Εντούτοις, το εθνικό τους δίκαιο πρέπει να διασφαλίζει ότι η κράτηση διαρκεί μόνο για όσο διάστημα συντρέχει ο λόγος που τη δικαιολογεί και ότι διοικητικές διαδικασίες που συνδέονται με τον λόγο αυτόν διεξάγονται με επιμέλεια. Αντιθέτως, όσον αφορά τους υπηκόους τρίτων χωρών για τους οποίους έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής, από το άρθρο 15 της οδηγίας για την επιστροφή προκύπτει ότι η κράτησή τους, ακόμη και όταν παρατείνεται, δεν μπορεί να υπερβαίνει τους δεκαοκτώ μήνες και μπορεί να συνεχιστεί μόνον καθόσον χρόνο η διαδικασία απομάκρυνσης είναι εν εξελίξει και εκτελείται με τη δέουσα επιμέλεια.

Εξάλλου, όσον αφορά την κράτηση των αιτούντων διεθνή προστασία στο ειδικό πλαίσιο μιας ζώνης διέλευσης, είναι επίσης αναγκαίο να ληφθεί υπόψη το άρθρο 43 της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου. Από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι τα κράτη μέλη μπορούν να επιβάλουν στους αιτούντες διεθνή προστασία την υποχρέωση να παραμείνουν στα σύνορα ή σε μία από τις ζώνες διέλευσής τους, προκειμένου ιδίως να εξετάσουν, πριν αποφασίσουν σχετικά με το δικαίωμα εισόδου των αιτούντων στο έδαφός τους, μήπως η αίτησή τους είναι απαράδεκτη. Εντούτοις, η απόφαση πρέπει να λαμβάνεται εντός προθεσμίας τεσσάρων εβδομάδων, άλλως το οικείο κράτος μέλος πρέπει να παρέχει στον αιτούντα δικαίωμα εισόδου στο έδαφός του και να εξετάζει την αίτησή του σύμφωνα με τη διαδικασία του κοινού δικαίου. Επομένως, μολονότι τα

κράτη μέλη μπορούν, στο πλαίσιο της διαδικασίας του εν λόγω άρθρου 43, να θέτουν υπό κράτηση τους αιτούντες διεθνή προστασία που παρουσιάζονται στα σύνορά τους, η κράτηση αυτή δεν μπορεί, σε καμία περίπτωση, να υπερβαίνει τις τέσσερις εβδομάδες από την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως.

Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε ότι η νομιμότητα μέτρου κράτησης, όπως η κράτηση προσώπου σε ζώνη διέλευσης, πρέπει να υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 9 της οδηγίας για την υποδοχή και του άρθρου 15 της οδηγίας για την επιστροφή αντιστοίχως. Επομένως, ελλείψει εθνικών διατάξεων που να προβλέπουν τέτοιο έλεγχο, η αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης και το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας επιβάλλουν στο επιληφθέν εθνικό δικαστήριο να κρίνει ότι έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επ' αυτού. Επιπλέον, αν, κατά το πέρας του ελέγχου του, το εθνικό δικαστήριο κρίνει ότι το επίμαχο μέτρο κράτησης αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης, πρέπει να είναι σε θέση να υποκαταστήσει με τη δική του απόφαση την απόφαση της διοικητικής αρχής που το διέταξε και να διατάξει την άμεση απόλυση των ενδιαφερομένων προσώπων ή ενδεχομένως ένα εναλλακτικό μέτρο αντί της κράτησης.

Επίσης, ο αιτών διεθνή προστασία του οποίου η κριθείσα ως παράνομη κράτηση έχει λήξει πρέπει να μπορεί να αξιώσει την παροχή των υλικών συνθηκών υποδοχής τις οποίες δικαιούται κατά τη διάρκεια της εξέτασης της αίτησής του. Ειδικότερα, από το άρθρο 17 της οδηγίας για την υποδοχή προκύπτει ότι, αν δεν διαθέτει μέσα βιοπορισμού, δικαιούται είτε οικονομικό επίδομα που να του παρέχει τη δυνατότητα στέγασης είτε στέγαση σε είδος. Υπό το πρίσμα αυτό, το άρθρο 26 της οδηγίας για την υποδοχή επιβάλλει να μπορεί ο αιτών να ασκήσει ενώπιον δικαστηρίου προσφυγή με σκοπό να διασφαλιστεί υπέρ του το δικαίωμα στέγασης, το δε δικαστήριο πρέπει να έχει τη δυνατότητα να διατάξει προσωρινά μέτρα εν αναμονή της οριστικής αποφάσεώς του. Εάν κανένα άλλο δικαστήριο δεν έχει αρμοδιότητα βάσει του εθνικού δικαίου, η αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης και το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας επιβάλλουν, και στην περίπτωση αυτή, να κρίνει το επιληφθέν δικαστήριο ότι έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επί της προσφυγής που αποσκοπεί στη διασφάλιση του δικαιώματος στέγασης.

Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί της αρμοδιότητας του εθνικού δικαστηρίου να επιληφθεί της προσφυγής ακυρώσεως την οποία άσκησαν οι ενδιαφερόμενοι κατά των αποφάσεων με τις οποίες απορρίφθηκαν οι αντιρρήσεις τους σχετικά με τη μεταβολή της χώρας επιστροφής. Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι απόφαση με την οποία μεταβάλλεται η χώρα προορισμού που μνημονεύεται στην αρχική απόφαση επιστροφής είναι τόσο ουσιώδης ώστε πρέπει να θεωρηθεί νέα απόφαση επιστροφής. Δυνάμει του άρθρου 13 της οδηγίας για την επιστροφή, οι αποδέκτες μιας τέτοιας αποφάσεως πρέπει να έχουν στη διάθεσή τους αποτελεσματικό μέσο παροχής έννομης προστασίας κατ' αυτής, το οποίο πρέπει επίσης να συνάδει με το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, μολονότι τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι οι αποφάσεις επιστροφής προσβάλλονται ενώπιον άλλων αρχών πλην των δικαστικών, εντούτοις ο αποδέκτης αποφάσεως επιστροφής εκδοθείσας από διοικητική αρχή πρέπει, σε κάποιο στάδιο της διαδικασίας, να μπορεί να αμφισβητήσει τη νομιμότητά της ενώπιον ενός τουλάχιστον δικαιοδοτικού οργάνου. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισήμανε ότι οι ενδιαφερόμενοι μπορούσαν να προσβάλουν τις αποφάσεις που έλαβε η αστυνομική διεύθυνση μετανάστευσης περί μεταβολής της χώρας επιστροφής μόνον προβάλλοντας αντιρρήσεις ενώπιον της αρμόδιας για θέματα ασύλου αρχής και ότι δεν διασφαλιζόταν κανένας μεταγενέστερος δικαστικός έλεγχος. Η τελευταία όμως αυτή αρχή, η οποία υπάγεται στον υπουργό που είναι αρμόδιος για την αστυνομία, ανήκει στην εκτελεστική εξουσία, και, επομένως, δεν πληροί την προϋπόθεση της ανεξαρτησίας που απαιτείται από δικαστήριο κατά το άρθρο 47 του Χάρτη. Υπό τις συνθήκες αυτές, η αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, καθώς και το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, επιβάλλουν να κρίνει το επιληφθέν εθνικό δικαστήριο ότι έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επί ένδικης προσφυγής με την οποία προσβάλλεται απόφαση επιστροφής μεταβάλλουσα την αρχική χώρα προορισμού, αφήνοντας, εν ανάγκη, ανεφάρμοστη κάθε εθνική διάταξη που του απαγορεύει να ενεργήσει κατ' αυτόν τον τρόπο.

Τρίτον, το Δικαστήριο εξέτασε τον προβλεπόμενο από την ουγγρική νομοθεσία λόγο απαραδέκτου βάσει του οποίου απορρίφθηκαν οι αιτήσεις ασύλου. Η εθνική ρύθμιση επιτρέπει μια τέτοια απόρριψη όταν ο αιτών εισήλθε στην Ουγγαρία από χώρα χαρακτηριζόμενη ως «ασφαλή χώρα διέλευσης» στην οποία δεν εκτίθεται σε διώξεις ή σε κίνδυνο σοβαρής βλάβης ή στην οποία διασφαλίζεται επαρκές επίπεδο προστασίας. Υπενθυμίζοντας την πρόσφατη νομολογία του ¹⁴⁵, το Δικαστήριο έκρινε ότι ένας τέτοιος λόγος είναι αντίθετος προς το άρθρο 33 της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου και, στη συνέχεια, διευκρίνισε τις συνέπειες της αντίθεσης αυτής για τη διαδικασία ασύλου, στο μέτρο που η απόρριψη των αιτήσεων ασύλου των ενδιαφερομένων, η οποία στηρίζεται σε αυτόν τον παράνομο λόγο, έχει ήδη επιβεβαιωθεί με δικαστική απόφαση έχουσα ισχύ δεδικασμένου. Κατά το Δικαστήριο, σε μια τέτοια περίπτωση, από την οδηγία για τις διαδικασίες ασύλου, σε συνδυασμό ιδίως με το άρθρο 18 του Χάρτη, το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα ασύλου, προκύπτει ότι η αρχή που απέρριψε τις αιτήσεις ασύλου δεν υποχρεούται να τις επανεξετάσει αυτεπαγγέλτως. Εντούτοις, οι ενδιαφερόμενοι εξακολουθούν να δύνανται να υποβάλουν νέα αίτηση, η οποία θα χαρακτηριστεί ως «μεταγενέστερη αίτηση», κατά την έννοια της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου. Συναφώς, μολονότι το άρθρο 33 της οδηγίας αυτής προβλέπει ότι μεταγενέστερη αίτηση η οποία δεν περιέχει κανένα νέο στοιχείο ή πόρισμα μπορεί να θεωρηθεί απαράδεκτη, το γεγονός ότι υφίσταται απόφαση του Δικαστηρίου με την οποία διαπιστώνεται ότι ο λόγος απαραδέκτου που προβλέπεται από εθνική ρύθμιση αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης πρέπει να θεωρηθεί νέο στοιχείο. Επιπλέον, γενικότερα, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο λόγος απαραδέκτου που προβλέπεται στο άρθρο 33 της οδηγίας αυτής δεν εφαρμόζεται όταν η αρμόδια για θέματα ασύλου αρχή διαπιστώνει ότι η μη δυνάμενη να προσβληθεί απόρριψη της πρώτης αιτήσεως ασύλου έλαβε χώρα κατά παράβαση του δικαίου της Ένωσης. Η εν λόγω αποφαινόμενη αρχή επιβάλλεται, κατ' ανάγκην, να προβεί στη διαπίστωση αυτή όταν η αντίθεση αυτή απορρέει, όπως εν προκειμένω, από απόφαση του Δικαστηρίου ή ακόμη όταν διαπιστώθηκε παρεμπιπτόντως από εθνικό δικαστήριο.

Με την απόφαση **Ministerio Fiscal (Αρχή η οποία μπορεί να παραλάβει αίτηση διεθνούς προστασίας)** (C-36/20 PPU, [EU:C:2020:495](#)), η οποία εκδόθηκε στις 25 Ιουνίου 2020 στο πλαίσιο επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο ανακριτής ο οποίος καλείται να αποφανθεί επί της θέσης υπό κράτηση παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας εμπίπτει στην έννοια των «άλλων αρχών», κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου, οι οποίες ενδεχομένως παραλαμβάνουν αιτήσεις διεθνούς προστασίας, ενώ δεν είναι, δυνάμει του εθνικού δικαίου, αρμόδιες για την καταχώρισή τους. Με την ιδιότητά του αυτή, ο εν λόγω ανακριτής οφείλει να ενημερώσει τον αιτούντα σχετικά με τη συγκεκριμένη διαδικασία κατάθεσης τέτοιας αιτήσεως. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι η αδυναμία εύρεσης καταλύματος σε κέντρο υποδοχής και παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη θέση υπό κράτηση ενός αιτούντος διεθνή προστασία.

Στις 12 Δεκεμβρίου 2019 σκάφος με 45 επιβαίνοντες υπηκόους τρίτων χωρών, μεταξύ των οποίων και ο VL, υπήκοος Μάλι, συνελήφθη από την ισπανική υπηρεσία θαλάσσιων διασώσεων κοντά στη νήσο Gran Canaria (Ισπανία), όπου και μεταφέρθηκαν οι επιβαίνοντες. Την επόμενη ημέρα μια διοικητική αρχή διέταξε την απομάκρυνσή τους και υπέβαλε στον Juzgado de Instrucción nº 3 de San Bartolomé de Tirajana (τρίτο ανακριτή του San Bartolomé de Tirajana, Ισπανία) αίτημα θέσης υπό κράτηση σε κέντρο κράτησης. Αφού ενημερώθηκε από τον ανακριτή σχετικά με τα δικαιώματά του, ο VL τού γνωστοποίησε την πρόθεσή του να ζητήσει διεθνή προστασία. Ελλείψει επαρκών διαθέσιμων θέσεων σε κέντρο υποδοχής και παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας, ο ίδιος ανακριτής διέταξε να κρατηθεί ο VL σε κέντρο κράτησης αλλοδαπών, στο οποίο έπρεπε να εξεταστεί η αίτησή του διεθνούς προστασίας. Ο VL άσκησε τότε, ενώπιον του ανακριτή, προσφυγή κατά της αποφάσεως να τεθεί υπό κράτηση, υποστηρίζοντας ότι η απόφαση αυτή ήταν αντίθετη προς την οδηγία για τις διαδικασίες ασύλου, καθώς και προς την οδηγία για την υποδοχή. Στο πλαίσιο της προσφυγής αυτής, ο ανακριτής υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ζητώντας,

145| Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Μαρτίου 2020, **Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal (Tompá)** (C-564/18, [EU:C:2020:218](#)).

μεταξύ άλλων, να διευκρινιστεί αν ο ίδιος εμπίπτει στην έννοια των «άλλων αρχών», κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου και, ως εκ τούτου, αν μπορεί να παραλαμβάνει αιτήσεις διεθνούς προστασίας. Ρώτησε επίσης το Δικαστήριο αν ήταν νόμιμη η θέση του VL υπό κράτηση.

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η γραμματική ερμηνεία της έννοιας των «άλλων αρχών οι οποίες ενδεχομένως λαμβάνουν [αιτήσεις διεθνούς προστασίας]», κατά την εν λόγω διάταξη, και, ειδικότερα, η επιλογή του επιθέτου «άλλες» μαρτυρούν τη βούληση του νομοθέτη της Ένωσης να υιοθετήσει μια ευρεία αντίληψη ως προς τις αρχές οι οποίες, χωρίς να είναι αρμόδιες για την καταχώριση τέτοιων αιτήσεων, μπορούν παρά ταύτα να τις παραλαμβάνουν. Ως εκ τούτου, η έκφραση αυτή μπορεί να καλύπτει τόσο διοικητικές αρχές όσο και δικαστικές αρχές. Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται από τη συστηματική ερμηνεία της διατάξεως. Πράγματι, ένας από τους σκοπούς που επιδιώκει η οδηγία για τις διαδικασίες είναι η διασφάλιση της αποτελεσματικής, δηλαδή της όσο το δυνατόν ευκολότερης, πρόσβασης στη διαδικασία παροχής διεθνούς προστασίας. Επομένως, το να απαγορευθεί σε μια δικαστική αρχή να παραλαμβάνει αιτήσεις διεθνούς προστασίας θα εμποδίζε την επίτευξη του σκοπού αυτού, ιδίως όταν πρόκειται για πολύ ταχείες διαδικασίες, στις οποίες η ακρόαση του αιτούντος από δικαστή μπορεί να αποτελεί και την πρώτη ευκαιρία για την άσκηση του δικαιώματος υποβολής τέτοιας αιτήσεως. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο ανακριτής ο οποίος καλείται να αποφανθεί επί της θέσης υπό κράτηση παρأنόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας με σκοπό την επαναπροώθησή του συμπεριλαμβάνεται στις «άλλες αρχές» που μπορούν να παραλαμβάνουν αιτήσεις διεθνούς προστασίας.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο ασχολήθηκε με τις υποχρεώσεις που υπέχει ο ανακριτής αυτός υπό την ιδιότητά του ως «άλλης αρχής». Έκρινε ότι από το άρθρο 6, παράγραφος 1, δεύτερο και τρίτο εδάφιο, της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου απορρέει, αφενός, ότι ο ανακριτής αυτός οφείλει να παρέχει πληροφορίες στους αιτούντες διεθνή προστασία σχετικά με τη συγκεκριμένη διαδικασία κατάθεσης τέτοιας αιτήσεως. Ως εκ τούτου, ενεργεί σύμφωνα με τις επιταγές της οδηγίας αυτής, όταν αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να ενημερώσει έναν υπήκοο τρίτης χώρας σχετικά με το δικαίωμά του να ζητήσει διεθνή προστασία. Αφετέρου, όταν υπήκοος τρίτης χώρας έχει εκδηλώσει τη βούλησή του να υποβάλει τέτοια αίτηση ενώπιον ανακριτή, ο τελευταίος οφείλει να διαβιβάζει τον φάκελο στην αρμόδια αρχή για την καταχώριση της αιτήσεως αυτής, προκειμένου ο ενδιαφερόμενος να τύχει των υλικών συνθηκών υποδοχής και της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης που προβλέπονται στο άρθρο 17 της οδηγίας για την υποδοχή.

Κατά τρίτον, το Δικαστήριο εξέτασε αν η θέση του VL υπό κράτηση ήταν σύμφωνη προς τις οδηγίες για τις διαδικασίες ασύλου και την υποδοχή. Επισημάνε κατ' αρχάς ότι από τις οδηγίες αυτές προκύπτει ότι πρέπει να υιοθετηθεί μια ευρεία ερμηνεία της έννοιας του «αιτούντος διεθνή προστασία», ώστε ο υπήκοος τρίτης χώρας να αποκτά την ιδιότητα αυτή από τη στιγμή που υποβάλλει αίτηση διεθνούς προστασίας. Επιπλέον, υπογράμμισε ότι η ενέργεια της «υποβολής» τέτοιας αιτήσεως δεν απαιτεί καμία διοικητική διατύπωση. Ως εκ τούτου, το γεγονός ότι ο υπήκοος αυτός εκδηλώνει τη βούλησή του να ζητήσει διεθνή προστασία ενώπιον «άλλης αρχής», όπως είναι ο ανακριτής, αρκεί για να του προσδώσει την ιδιότητα του αιτούντος διεθνή προστασία.

Συνεπώς, από την ημερομηνία κατά την οποία ο VL υπέβαλε την αίτησή του διεθνούς προστασίας, οι συνθήκες κράτησής του διέπονταν από το άρθρο 26, παράγραφος 1, της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου και από το άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας για την υποδοχή. Από τον συνδυασμό των διατάξεων αυτών συνάγεται ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να θέτουν ένα πρόσωπο υπό κράτηση απλώς και μόνον διότι είναι αιτών διεθνή προστασία και ότι οι λόγοι και οι συνθήκες κράτησης, καθώς και οι εγγυήσεις που παρέχονται στους τελούντες υπό κράτηση αιτούντες, πρέπει να συνάδουν με την οδηγία για την υποδοχή. Εφόσον όμως το άρθρο 8, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας αυτής απαριθμεί εξαντλητικώς τους διάφορους λόγους που μπορούν να δικαιολογήσουν την κράτηση και εφόσον η αδυναμία εύρεσης

καταλύματος, για έναν αιτούντα διεθνή προστασία, σε κέντρο υποδοχής και παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας δεν αντιστοιχεί σε κανέναν από τους έξι λόγους κράτησης που μνημονεύονται στη διάταξη αυτή, η θέση του VL υπό κράτηση ήταν, εν προκειμένω, αντίθετη προς τις επιταγές της οδηγίας για την υποδοχή.

Με την απόφαση **Addis** (C-517/17, [EU:C:2020:579](#)), η οποία εκδόθηκε στις 16 Ιουλίου 2020, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα άρθρα 14 και 34 της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου αντιτίθενται σε ρύθμιση βάσει της οποίας η παράβαση της υποχρέωσης παροχής στον αιτούντα διεθνή προστασία της δυνατότητας προσωπικής συνέντευξης πριν από τη λήψη αποφάσεως περί απαραδέκτου για τον λόγο ότι έχει ήδη χορηγηθεί διεθνής προστασία από άλλο κράτος μέλος ¹⁴⁶, δεν συνεπάγεται την ακύρωση της εν λόγω αποφάσεως και την αναπομπή της υποθέσεως ενώπιον της αποφαινόμενης αρχής. Κατά το Δικαστήριο, δεν ισχύει το ίδιο αν ο αιτών έχει τη δυνατότητα, στο πλαίσιο της διαδικασίας προσφυγής κατά τέτοιας αποφάσεως, να εκθέσει αυτοπροσώπως όλα τα επιχειρήματά του κατά της σχετικής αποφάσεως κατά τη διάρκεια ακρόασης, τηρουμένων των εφαρμοστέων προϋποθέσεων και θεμελιωδών εγγυήσεων που προβλέπονται από το άρθρο 15 της εν λόγω οδηγίας, και τα επιχειρήματα αυτά δεν είναι ικανά να τροποποιήσουν την ως άνω απόφαση.

Τον Σεπτέμβριο του 2011 ο προσφεύγων της κύριας δίκης, ο οποίος είχε δηλώσει υπήκοος Ερυθραίας, εισήλθε στη Γερμανία και ζήτησε να του χορηγηθεί το καθεστώς του πρόσφυγα. Επειδή, λόγω ακρωτηριασμού των δακτύλων του, δεν ήταν αρχικώς δυνατή η ταυτοποίησή του βάσει δακτυλικών αποτυπωμάτων, μόλις τον Ιανουάριο του 2013 προέκυψε ότι στον προσφεύγοντα της κύριας δίκης είχε ήδη χορηγηθεί προηγουμένως το καθεστώς του πρόσφυγα στην Ιταλία. Με απόφαση της 18ης Φεβρουαρίου 2013, το Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (ομοσπονδιακή υπηρεσία μετανάστευσης και προσφύγων, Γερμανία, στο εξής: υπηρεσία μετανάστευσης), αφενός, απέρριψε ως απαράδεκτη την αίτηση ασύλου του προσφεύγοντος της κύριας δίκης και, αφετέρου, διέταξε την επαναπροώθησή του στα ιταλικά σύνορα. Η προσφυγή που ασκήθηκε κατά της αποφάσεως αυτής απορρίφθηκε σε πρώτο βαθμό. Κατ'έφεση, ωστόσο, το μέτρο της επαναπροώθησης στα ιταλικά σύνορα ακυρώθηκε, επειδή δεν είχε αποδειχθεί ότι η Ιταλική Δημοκρατία παρέμενε διατεθειμένη να αναλάβει εκ νέου τον προσφεύγοντα μετά τη λήξη, στις 5 Φεβρουαρίου 2015, της άδειας διαμονής και του ταξιδιωτικού εγγράφου που του είχαν χορηγήσει οι ιταλικές αρχές. Η έφεση απορρίφθηκε κατά τα λοιπά. Ο προσφεύγων της κύριας δίκης άσκησε αναίρεση κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακού Διοικητικού Δικαστηρίου, Γερμανία), υποστηρίζοντας, μεταξύ άλλων, ότι η υπηρεσία μετανάστευσης όφειλε να έχει διεξαγάγει προσωπική συνέντευξη μαζί του προτού λάβει την απόφαση της 18ης Φεβρουαρίου 2013.

Το Δικαστήριο διευκρίνισε, κατ'αρχάς, ότι η οδηγία για τις διαδικασίες ασύλου θεσπίζει αναμφίσημα την υποχρέωση να παρέχεται στον αιτούντα διεθνή προστασία η δυνατότητα προσωπικής συνέντευξης πριν από τη λήψη αποφάσεως επί της αίτησής του και ότι η υποχρέωση αυτή ισχύει τόσο για τις αποφάσεις περί παραδεκτού όσο και για τις αποφάσεις επί της ουσίας.

Το Δικαστήριο επισήμανε ότι, σε περίπτωση που η αποφαινόμενη αρχή προτίθεται να κρίνει απαράδεκτη αίτηση διεθνούς προστασίας, για τον λόγο ότι έχει ήδη χορηγηθεί διεθνής προστασία από άλλο κράτος μέλος, σκοπός της προσωπικής συνέντευξης σχετικά με το παραδεκτό της αιτήσεως είναι να δοθεί στον αιτούντα κυρίως η δυνατότητα να εκθέσει το σύνολο των στοιχείων που χαρακτηρίζουν την προσωπική του κατάσταση. Κατ'αυτόν τον τρόπο παρέχεται στην αποφαινόμενη αρχή η δυνατότητα να αξιολογήσει τη συγκεκριμένη κατάσταση του αιτούντος και το κατά πόσον είναι ευάλωτος, καθώς και να αποσοβήσει σοβαρό κίνδυνο απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης, κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη, τον οποίον θα διέτρεχε ο αιτών, σε περίπτωση μεταφοράς του στο άλλο αυτό κράτος μέλος.

¹⁴⁶ | Άρθρο 33 παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε, στο πλαίσιο αυτό, ότι, όταν οι αρχές κράτους μέλους διαθέτουν στοιχεία που προσκομίζει ο αιτών προκειμένου να αποδείξουν την ύπαρξη τέτοιου κινδύνου στο κράτος μέλος που του έχει ήδη χορηγήσει διεθνή προστασία, οι αρχές αυτές οφείλουν να εκτιμούν, βάσει αντικειμενικών, αξιόπιστων, συγκεκριμένων και δεόντως ενημερωμένων στοιχείων και υπό το πρίσμα του επιπέδου προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που διασφαλίζεται από το δίκαιο της Ένωσης, εάν όντως υφίστανται είτε συστημικές ή γενικευμένες ελλείψεις είτε ελλείψεις που επηρεάζουν ορισμένες ομάδες προσώπων. Εξάλλου, δεν μπορεί να αποκλειστεί τελείως το ενδεχόμενο ο αιτών διεθνή προστασία να μπορεί να αποδείξει ότι στην περίπτωση του συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις που συνεπάγονται ότι, σε περίπτωση μεταφοράς του στο κράτος μέλος το οποίο του χορήγησε ήδη διεθνή προστασία, θα εκτεθεί, λόγω της ιδιαιτέρως ευάλωτης θέσης του, σε κίνδυνο μεταχείρισης αντίθετης προς το άρθρο 4 του Χάρτη.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο επισήμανε ότι παρέκκλιση από τον κανόνα σύμφωνα με τον οποίον διεξάγεται προσωπική συνέντευξη με τον αιτούντα όσον αφορά το παραδεκτό της αίτησής του διεθνούς προστασίας δεν μπορεί να προβλέπεται παρά μόνον στην περίπτωση μεταγενέστερης αιτήσεως και ότι η υπό κρίση υπόθεση δεν αφορά την περίπτωση αυτή.

Τέλος, όσον αφορά τις έννομες συνέπειες της κρίσιμης παραβάσεως της υποχρέωσης διεξαγωγής προσωπικής συνέντευξης, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, εφόσον η οδηγία για τις διαδικασίες ασύλου δεν τις ρυθμίζει ρητώς, οι συνέπειες αυτές διέπονται από το εθνικό δίκαιο, εφόσον τηρούνται οι αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας. Δεδομένου ότι δεν διαθέτει κανένα στοιχείο βάσει του οποίου να μπορεί να αμφισβητήσει τη συμβατότητα προς την αρχή αυτή μιας ρυθμίσεως όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, το Δικαστήριο υπογράμμισε, όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, τη θεμελιώδη σημασία που αποδίδει ο νομοθέτης της Ένωσης στην προσωπική συνέντευξη για τη διαδικασία ασύλου, τούτο δε ήδη κατά την πρωτοβάθμια διαδικασία ενώπιον της αποφαινόμενης αρχής. Εξάλλου, έχει διευκρινίσει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης αποδίδει θεμελιώδη σημασία όχι μόνο στην ίδια τη συνέντευξη, αλλά και στις προϋποθέσεις επίσης υπό τις οποίες πρέπει αυτή να διεξάγεται, προκειμένου να διασφαλίζεται ότι κάθε αιτών απολαύει επαρκών διαδικαστικών εγγυήσεων, αναλόγως του φύλου και της ειδικής κατάστασής του.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι, υπό τις συνθήκες αυτές, θα αντέβαινε προς την πρακτική αποτελεσματικότητα της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου το να μπορεί το δικαστήριο που επιλαμβάνεται της προσφυγής να επικυρώσει απόφαση η οποία εκδόθηκε από την αποφαινόμενη αρχή κατά παράβαση της υποχρέωσής της να παράσχει στον αιτούντα τη δυνατότητα προσωπικής συνέντευξης επί της αίτησής του διεθνούς προστασίας, χωρίς να προβεί το ίδιο στην ακρόαση του αιτούντος, τηρώντας τις προϋποθέσεις και τις θεμελιώδεις εγγυήσεις που έχουν εφαρμογή στη συγκεκριμένη περίπτωση. Πράγματι, ελλείψει τέτοιας ακρόασης, το δικαίωμα του αιτούντος σε προσωπική συνέντευξη, υπό συνθήκες που εξασφαλίζουν δεόντως την εμπιστευτικότητα και του παρέχουν τη δυνατότητα να εκθέσει το σύνολο των λόγων της αίτησής του, δεν θα διασφαλιζόταν σε κανένα στάδιο της διαδικασίας ασύλου.

Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι δεν αρκούν για να θεραπεύσουν την έλλειψη ακρόασης ούτε η δυνατότητα του αιτούντος να εκθέσει εγγράφως κατά την προσφυγή του τα στοιχεία που θέτουν υπό αμφισβήτηση το κύρος της αποφάσεως περί απαραδέκτου η οποία εκδόθηκε επί της αίτησής του διεθνούς προστασίας, ούτε η απορρέουσα από το εθνικό δίκαιο υποχρέωση της αποφαινόμενης αρχής και του δικαστηρίου που επιλαμβάνεται της προσφυγής να διερευνούν αυτεπαγγέλτως όλα τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά. Επισήμανε ότι απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν, στο πλαίσιο της διαδικασίας της κύριας δίκης, δόθηκε ή μπορεί ακόμη να δοθεί στον αιτούντα η δυνατότητα ακρόασης, τηρουμένων πλήρως των εφαρμοστέων προϋποθέσεων και των θεμελιωδών εγγυήσεων, προκειμένου να έχει τη δυνατότητα να εκθέσει αυτοπροσώπως, σε γλώσσα την οποία κατέχει, την άποψή του.

3. Πολιτική μετανάστευσης: αιτήσεις για τη χορήγηση θεώρησης

Με την απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 2020, **Minister van Buitenlandse Zaken** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-225/19 και C-226/19, [EU:C:2020:951](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε υπόθεση στην οποία ένας υπήκοος Αιγύπτου, κάτοικος της χώρας καταγωγής του (υπόθεση C-225/19), και μία υπήκοος Συρίας, κάτοικος Σαουδικής Αραβίας (υπόθεση C-226/19), είχαν υποβάλει ενώπιον του Minister van Buitenlandse Zaken (Υπουργού Εξωτερικών, Κάτω Χώρες, στο εξής: Υπουργός) αιτήσεις για τη χορήγηση θεώρησης «Σένγκεν» ¹⁴⁷, προκειμένου να επισκεφθούν μέλη της οικογένειάς τους τα οποία κατοικούν τις Κάτω Χώρες. Οι αιτήσεις τους όμως απορρίφθηκαν και η απόρριψη αυτή τους κοινοποιήθηκε, όπως ορίζει ο κώδικας θεωρήσεων, μέσω τυποποιημένου εντύπου ¹⁴⁸ το οποίο περιέχει έντεκα τετραγωνίδια που σημειώνονται ανάλογα με τον λόγο ο οποίος γίνεται δεκτός. Στην προκειμένη περίπτωση είχε σημειωθεί το έκτο τετραγωνίδιο, όπερ σήμαινε ότι οι αιτήσεις θεώρησης απορρίφθηκαν επειδή οι ενδιαφερόμενοι είχαν θεωρηθεί απειλή για τη δημόσια τάξη, την εσωτερική ασφάλεια ή τη δημόσια υγεία ή για τις διεθνείς σχέσεις κράτους μέλους ¹⁴⁹. Η απόρριψη αυτή οφειλόταν σε αντιρρήσεις που διατύπωσαν η Ουγγαρία και η Γερμανία, με τις οποίες οι ολλανδικές αρχές είχαν προηγουμένως διαβουλευθεί στο πλαίσιο της προβλεπόμενης από τον κώδικα θεωρήσεων διαδικασίας ¹⁵⁰. Εντούτοις, με το έντυπο δεν δινόταν στους ενδιαφερομένους καμία διευκρίνιση ως προς το ποια κράτη μέλη διατύπωσαν αντιρρήσεις, ποιος συγκεκριμένος λόγος απόρριψης από τους τέσσερις πιθανούς (απειλή για τη δημόσια τάξη, την εσωτερική ασφάλεια, τη δημόσια υγεία ή τις διεθνείς σχέσεις) έγινε δεκτός στην περίπτωση τους καθώς και βάσει ποιας αιτιολόγησης είχε θεωρηθεί ότι συνιστούσαν τέτοια απειλή.

Οι ενδιαφερόμενοι άσκησαν διοικητική προσφυγή ενώπιον του Υπουργού, η οποία απορρίφθηκε. Κατόπιν τούτου, άσκησαν ένδικη προσφυγή ¹⁵¹ ενώπιον του Rechtbank Den Haag, zittingsplaats Haarlem (πρωτοδικείου Χάγης, μεταβατική έδρα Haarlem, Κάτω Χώρες), προβάλλοντας έλλειψη αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, στον βαθμό που δεν είχαν τη δυνατότητα να αμφισβητήσουν την ορθότητα των ως άνω αποφάσεων επί της ουσίας. Το δικαστήριο αυτό αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο ερωτήματα όσον αφορά, αφενός, την αιτιολογία την οποία πρέπει να περιέχει μια απόφαση περί απόρριψης αιτήσεως θεώρησης όταν η απόρριψη δικαιολογείται από αντίρρηση που έχει διατυπωθεί από άλλο κράτος μέλος, καθώς και, αφετέρου, τη δυνατότητα να υποβληθεί ο σχετικός λόγος απόρριψης σε δικαστικό έλεγχο, στο πλαίσιο προσφυγής κατά της απορριπτικής αποφάσεως επί της αιτήσεως, καθώς και την έκταση ενός τέτοιου ελέγχου.

¹⁴⁷| Θεώρηση για διέλευση από τα κράτη μέλη ή για παραμονή, με πρόθεση, στην επικράτειά τους, όταν το σχετικό χρονικό διάστημα δεν υπερβαίνει τους τρεις μήνες εντός περιόδου έξι μηνών. Η θεώρηση αυτή χορηγείται από κράτος μέλος δυνάμει του κανονισμού (ΕΚ) 810/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, για τη θέσπιση κοινοτικού κώδικα θεωρήσεων (ΕΕ 2009, L 243, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 610/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013 (ΕΕ 2013, L 182, σ. 1) (στο εξής: κώδικας θεωρήσεων).

¹⁴⁸| Έντυπο το οποίο περιλαμβάνεται στο παράρτημα VI του κώδικα θεωρήσεων και μνημονεύεται στο άρθρο 32, παράγραφος 2, του ίδιου κώδικα.

¹⁴⁹| Λόγος απόρριψης ο οποίος προβλέπεται στο άρθρο 32, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο vi, του κώδικα θεωρήσεων.

¹⁵⁰| Διαδικασία προηγούμενης διαβούλευσης η οποία προβλέπεται στο άρθρο 22 του κώδικα θεωρήσεων.

¹⁵¹| Προσφυγή η οποία προβλέπεται στο άρθρο 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων.

Πρώτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι το κράτος μέλος το οποίο έχει λάβει απορριπτική απόφαση επί αιτήσεως θεώρησης λόγω αντίρρησης που έχει διατυπωθεί από άλλο κράτος μέλος, οφείλει να αναγράφει στην απόφασή του ποιο κράτος μέλος διατύπωσε την αντίρρηση καθώς σε ποιον συγκεκριμένο λόγο απόρριψης βασίζεται η αντίρρηση, συνοδευόμενη, εν ανάγκη, με το ουσιώδες περιεχόμενο της αιτιολόγησης της αντίρρησης αυτής.

Ειδικότερα, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι τα χαρακτηριστικά της προσφυγής κατά αποφάσεως περί απόρριψης αιτήσεως θεώρησης πρέπει να καθορίζονται σύμφωνα με το άρθρο 47 του Χάρτη, στο οποίο κατοχυρώνεται το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Δυνάμει του προαναφερθέντος άρθρου, ο ενδιαφερόμενος πρέπει να είναι σε θέση να γνωρίζει τους λόγους στους οποίους στηρίζεται η διοικητική απόφαση που λαμβάνεται εις βάρος του, είτε επειδή έχει διαβάσει την ίδια την απόφαση είτε επειδή οι λόγοι αυτοί του έχουν γνωστοποιηθεί κατόπιν αίτησής του. Εξάλλου, το Δικαστήριο προσέθεσε ότι, μολονότι ο λόγος που αντιστοιχεί στο έκτο τετραγωνίδιο του τυποποιημένου έντυπου είναι προκαθορισμένος, η αρμόδια εθνική αρχή οφείλει να παράσχει τις αναγκαίες πληροφορίες συμπληρώνοντας το κενό πεδίο υπό τον τίτλο «Παρατηρήσεις». Επιπλέον, επισήμανε ότι υφίσταται νέο τυποποιημένο έντυπο, στο οποίο οι διάφοροι πιθανοί λόγοι απόρριψης, οι οποίοι κατά το παρελθόν μνημονεύονταν αδιακρίτως, πλέον διακρίνονται μεταξύ τους ¹⁵².

Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα δικαστήρια του κράτους μέλους που έχει λάβει απορριπτική απόφαση επί αιτήσεως θεώρησης, λόγω αντίρρησης που έχει διατυπωθεί από άλλο κράτος μέλος, δεν μπορούν να εξετάσουν την επί της ουσίας νομιμότητα της εν λόγω αντίρρησης. Για τον λόγο αυτό, το κράτος μέλος που έχει λάβει την απόφαση περί απόρριψης της αιτήσεως θεώρησης είναι επίσης υποχρεωμένο να αναγράφει συγκεκριμένα στην απόφασή του ποια είναι αρχή στην οποία ο αιτών μπορεί να απευθυνθεί για να πληροφορηθεί τα διαθέσιμα προς τούτο μέσα έννομης προστασίας στο κράτος μέλος που διατύπωσε την αντίρρηση.

Προκειμένου να καταλήξει στο ως άνω συμπέρασμα, το Δικαστήριο τόνισε κατ' αρχάς ότι, ασφαλώς, ο δικαστικός έλεγχος εκ μέρους των δικαστηρίων του κράτους μέλους που έχει λάβει την τελική απορριπτική απόφαση επί της αιτήσεως θεώρησης έχει ως αντικείμενο την εξέταση της νομιμότητας της αποφάσεως αυτής. Ωστόσο, οι αρμόδιες εθνικές αρχές διαθέτουν, κατά την εξέταση των αιτήσεων θεώρησης, ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως όσον αφορά τόσο τις προϋποθέσεις εφαρμογής των λόγων απόρριψης που προβλέπονται από τον κώδικα θεωρήσεων όσο και την αξιολόγηση των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών. Συνεπώς, στο πλαίσιο του δικαστικού ελέγχου αυτού του περιθωρίου εκτιμήσεως, ο δικαστής περιορίζεται στο να εξετάσει αν η προσβαλλόμενη απόφαση στηρίζεται σε αρκούντως στέρεα πραγματική βάση και να βεβαιωθεί ότι δεν ενέχει πρόδηλο σφάλμα. Όταν δε η απόρριψη της αιτήσεως θεώρησης δικαιολογείται από το γεγονός ότι ένα άλλο κράτος μέλος εναντιώθηκε στη χορήγηση της θεώρησης, τα δικαστήρια αυτά πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να ελέγξουν αν η προβλεπόμενη στον κώδικα θεωρήσεων διαδικασία προηγούμενης διαβούλευσης με τα άλλα κράτη μέλη εφαρμόστηκε ορθώς και, ιδίως, να επαληθεύσουν αν ο αιτών ταυτοποιήθηκε ορθώς ως το πρόσωπο το οποίο αφορά η επίμαχη αντίρρηση. Τα δικαστήρια αυτά πρέπει επίσης να μπορούν να εξετάσουν αν τηρήθηκαν οι διαδικαστικές εγγυήσεις, όπως η υποχρέωση αιτιολόγησης. Αντιθέτως, ο έλεγχος της βασιμότητας της αντίρρησης την οποία διατύπωσε άλλο κράτος μέλος απόκειται στα εθνικά δικαστήρια του άλλου αυτού κράτους μέλους.

152 | Παράρτημα III του κανονισμού (ΕΕ) 2019/1155 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουνίου 2019, για την τροποποίηση του κανονισμού 810/2009 (ΕΕ 2019, L 188, σ. 25).

ΙΧ. Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις

1. Κανονισμοί 44/2001 και 1215/2012 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις

Με την απόφαση *Rina* (C-641/18, [EU:C:2020:349](#)), η οποία εκδόθηκε στις 7 Μαΐου 2020, το Δικαστήριο έκρινε, πρώτον, ότι αγωγή αποζημιώσεως, στρεφόμενη κατά νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου που ασκούν δραστηριότητα κατάταξης και πιστοποίησης πλοίων για λογαριασμό και κατ' εξουσιοδότηση τρίτου κράτους, εμπίπτει στις «αστικές και εμπορικές υποθέσεις», κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 1, του κανονισμού 44/2001 ¹⁵³ (στο εξής: κανονισμός Βρυξέλλες Ι) και, κατά συνέπεια, στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού αυτού, εφόσον η ως άνω δραστηριότητα δεν ασκείται βάσει προνομίων δημόσιας εξουσίας, υπό την έννοια του δικαίου της Ένωσης. Δεύτερον, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η περί ετεροδικίας αρχή του εθιμικού διεθνούς δικαίου δεν εμποδίζει την άσκηση, από το επιληφθέν εθνικό δικαστήριο, της προβλεπόμενης από τον εν λόγω κανονισμό διεθνούς δικαιοδοσίας σε διαφορά σχετική με τέτοια αγωγή, σε περίπτωση που το ως άνω δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι οργανισμοί αυτοί δεν άσκησαν προνόμια δημόσιας εξουσίας, κατά την έννοια του διεθνούς δικαίου.

Το 2006 το πλοίο *Al Salam Boccaccio '98*, υπό σημαία της Δημοκρατίας του Παναμά, ναυάγησε στην Ερυθρά Θάλασσα με περισσότερα από 1 000 θύματα. Συγγενείς των θυμάτων και επιζήσαντες επιβάτες ενήγαγαν ενώπιον του Tribunale di Genova (πρωτοδικείου Γένοβας, Ιταλία) τη Rina SpA και την Ente Registro Italiano Navale (στο εξής, από κοινού: εταιρίες Rina), δηλαδή τις εταιρίες οι οποίες είχαν πραγματοποιήσει τις εργασίες κατάταξης και πιστοποίησης του ναυαγήσαντος πλοίου και των οποίων η εταιρική έδρα ευρίσκεται στη Γένοβα. Οι ενάγοντες αξίωσαν αποζημίωση και χρηματική ικανοποίηση, αντιστοίχως, για περιουσιακή ζημία καθώς και για ηθική βλάβη και ψυχική οδύνη, λόγω πιθανής αστικής ευθύνης των εταιριών Rina, υποστηρίζοντας ότι οι εν λόγω εργασίες συνδέονταν αιτιωδώς με το ναυάγιο. Οι εταιρίες Rina προέβαλαν έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας του επιληφθέντος δικαστηρίου επικαλούμενες την αρχή της ετεροδικίας, καθόσον οι εργασίες κατάταξης και πιστοποίησης που εξετέλεσαν πραγματοποιήθηκαν κατ' εξουσιοδότηση της Δημοκρατίας του Παναμά και, κατά συνέπεια, συνιστούν εκδήλωση των κυριαρχικών προνομίων του εξουσιοδοτήσαντος κράτους. Το επιληφθέν δικαστήριο, διερωτώμενο σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία των ιταλικών δικαστηρίων, υπέβαλε προδικαστικό ερώτημα.

Πρώτον, το Δικαστήριο εξέτασε την ερμηνεία του όρου «αστικές και εμπορικές υποθέσεις», κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ι, σε σχέση με τις δραστηριότητες κατάταξης και πιστοποίησης πλοίων που άσκησαν οι εταιρίες Rina κατ' εξουσιοδότηση και για λογαριασμό της Δημοκρατίας του Παναμά, προκειμένου να διαπιστώσει αν τα ιταλικά δικαστήρια έχουν διεθνή δικαιοδοσία δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού ¹⁵⁴. Το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι, καίτοι ορισμένες διαφορές μεταξύ δημόσιας αρχής και ιδιώτη μπορεί να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού Βρυξέλλες Ι όταν το ένδικο βοήθημα αφορά πράξεις τελούμενες χωρίς χρήση δημόσιας

¹⁵³ | Κανονισμός (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2000, L 12, σ. 1). Η διάταξη αυτή προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι ο κανονισμός αυτός εφαρμόζεται σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις.

¹⁵⁴ | Δυνάμει της διατάξεως αυτής, τα πρόσωπα που έχουν την κατοικία τους στο έδαφος κράτους μέλους ενάγονται, κατ' αρχήν, ενώπιον των δικαστηρίων αυτού του κράτους μέλους, ανεξάρτητα από την ιθαγένειά τους.

εξουσίας (*iure gestionis*), δεν ισχύει το ίδιο όταν η δημόσια αρχή ενεργεί στο πλαίσιο της ασκήσεως δημόσιας εξουσίας (*iure imperii*). Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι δεν ασκεί επιρροή το γεγονός ότι ορισμένες δραστηριότητες ασκήθηκαν κατόπιν εξουσιοδοτήσεως από κράτος: ειδικότερα, το γεγονός και μόνον ότι ορισμένες εξουσίες ανατίθενται με πράξη δημόσιας εξουσίας δεν συνεπάγεται ότι οι εξουσίες αυτές ασκούνται *iure imperii*. Το ίδιο ισχύει για το γεγονός ότι οι επίμαχες εργασίες πραγματοποιήθηκαν για λογαριασμό και προς το συμφέρον της Δημοκρατίας του Παναμά, δεδομένου ότι το γεγονός της ασκήσεως δραστηριότητας για λογαριασμό του κράτους δεν συνεπάγεται πάντοτε την άσκηση δημόσιας εξουσίας. Εξάλλου, το γεγονός ότι ορισμένες δραστηριότητες έχουν δημόσιο σκοπό δεν συνιστά, αυτό καθαυτό, επαρκές στοιχείο ώστε να χαρακτηριστούν οι δραστηριότητες αυτές ως πραγματοποιούμενες *iure imperii*. Το Δικαστήριο τόνισε συνεπώς ότι, προκειμένου να κριθεί αν οι επίμαχες στην κύρια δίκη εργασίες πραγματοποιήθηκαν κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας, το κρίσιμο κριτήριο είναι η άσκηση εξουσιών υπέρμετρων σε σύγκριση με τους εφαρμοζόμενους στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών κανόνες.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι οι πραγματοποιηθείσες από τις εταιρίες Rina εργασίες κατάταξης και πιστοποίησης συνίσταντο απλώς στην εξακρίβωση του ότι το υπό εξέταση πλοίο πληρούσε τις απαιτήσεις που προβλέπονταν από τις εφαρμοστέες νομοθετικές διατάξεις και, εφόσον πληρούσε τις απαιτήσεις αυτές, στην έκδοση των αντιστοίχων πιστοποιητικών. Αποκλειστικώς αρμόδιες για την ερμηνεία και την επιλογή των εφαρμοστέων τεχνικών απαιτήσεων ήταν οι αρχές της Δημοκρατίας του Παναμά. Ασφαλώς, ο έλεγχος του πλοίου από νηογνώμονα μπορεί, ενδεχομένως, να οδηγήσει στην ανάκληση του πιστοποιητικού λόγω μη συμμορφώσεως του πλοίου με τις απαιτήσεις αυτές. Εντούτοις, μια τέτοια ανάκληση δεν απορρέει από την εξουσία λήψης αποφάσεων των νηογνωμόνων, οι οποίοι ενεργούν εντός ενός εκ των προτέρων καθορισμένου κανονιστικού πλαισίου. Το γεγονός ότι, κατόπιν της ανάκλησης ενός πιστοποιητικού, ένα πλοίο δεν μπορεί πλέον να πλεύσει οφείλεται στην κύρωση η οποία επιβάλλεται από τον νόμο. Επομένως, το Δικαστήριο έκρινε ότι, υπό την επιφύλαξη των εξακριβώσεων στις οποίες όφειλε να προβεί το αιτούν δικαστήριο, οι πραγματοποιηθείσες από τις εταιρίες Rina εργασίες κατάταξης και πιστοποίησης δεν μπορούσαν να θεωρηθούν πραγματοποιηθείσες κατά την άσκηση προνομίων δημόσιας εξουσίας υπό την έννοια του δικαίου της Ένωσης.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξέτασε την τυχόν επιρροή, σε σχέση με τη δυνατότητα εφαρμογής του κανονισμού Βρυξέλλες Ι, της ένστασης που αντλείται από την περί ετεροδικίας αρχή του εθιμικού διεθνούς δικαίου. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι έχει κρίνει ότι, κατά την τρέχουσα διεθνή πρακτική, το προνόμιο της ετεροδικίας των κρατών δεν έχει απόλυτη αξία, αλλά αναγνωρίζεται γενικώς όταν η διαφορά αφορά πράξεις εθνικής κυριαρχίας τελούμενες *iure imperii*. Αντιθέτως, η ετεροδικία μπορεί να αποκλειστεί αν το ένδικο βοήθημα αφορά πράξεις οι οποίες δεν εμπίπτουν στην άσκηση δημόσιας εξουσίας. Δεν αναγνωρίζεται γενικώς ετεροδικία σε οργανισμούς ιδιωτικού δικαίου, όπως οι εταιρίες Rina, όσον αφορά τις εργασίες κατάταξης και πιστοποίησης των πλοίων, όταν οι εργασίες αυτές δεν έχουν πραγματοποιηθεί *iure imperii* κατά την έννοια του διεθνούς δικαίου. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι η εν λόγω αρχή δεν εμποδίζει την εφαρμογή του κανονισμού Βρυξέλλες Ι σε διαφορά όπως αυτή της κύριας δίκης, σε περίπτωση που το επιληφθέν δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι επίμαχοι οργανισμοί κατάταξης και πιστοποίησης δεν άσκησαν προνόμια δημόσιας εξουσίας, κατά την έννοια του διεθνούς δικαίου.

Με την απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 2020, **Wikingerhof** (C-59/19, [EU:C:2020:950](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε την υπόθεση ενός ξενοδοχείου στη Γερμανία που είχε συνάψει το 2009 σύμβαση με την Booking.com BV, εταιρία η οποία έχει συσταθεί κατά το ολλανδικό δίκαιο, εδρεύει στις Κάτω Χώρες και εκμεταλλεύεται διαδικτυακή πλατφόρμα κράτησης καταλυμάτων. Επρόκειτο για τυποποιημένη σύμβαση της Booking.com, στην οποία προβλέπονταν, μεταξύ άλλων, τα εξής: «Το ξενοδοχείο δηλώνει ότι έχει λάβει αντίγραφο της έκδοσης 0208 των γενικών όρων [...] της Booking.com. Αυτοί υπάρχουν αναρτημένοι στον ιστότοπο της Booking.com [...]. Το ξενοδοχείο βεβαιώνει ότι έχει διαβάσει, κατανοήσει και αποδεχθεί τους όρους. Οι όροι αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της παρούσας σύμβασης [...]». Η Booking.com τροποποίησε, εν συνεχεία, κατ' επανάληψιν τους γενικούς όρους, οι οποίοι είναι διαθέσιμοι στο σύστημα «Extranet» της εταιρίας.

Η Wikingerhof διαφώνησε γραπτώς με την προσθήκη στην επίμαχη σύμβαση μιας νέας έκδοσης των γενικών όρων, η οποία γνωστοποιήθηκε από την Booking.com στους αντισυμβαλλομένους της στις 25 Ιουνίου 2015. Η Wikingerhof υποστήριξε ότι, λόγω της δεσπόζουσας θέσης της Booking.com στην αγορά των υπηρεσιών διαμεσολάβησης και διαδικτυακών πυλών κράτησης καταλυμάτων, δεν είχε άλλη επιλογή από το να συνάψει τη σύμβαση και να υποστεί τις συνέπειες των μεταγενέστερων τροποποιήσεων των γενικών όρων της Booking.com, μολονότι ορισμένες πρακτικές της τελευταίας είναι αθέμιτες και, ως εκ τούτου, αντίθετες προς το δίκαιο του ανταγωνισμού.

Ακολούθως, η Wikingerhof άσκησε ενώπιον του Landgericht Kiel (πρωτοδικείου Κίελου, Γερμανία) αγωγή με αίτημα να απαγορευθεί στην Booking.com i) να προσθέτει, χωρίς τη συγκατάθεση της Wikingerhof, την ένδειξη «πιο συμφέρουσα τιμή» ή «μειωμένη τιμή» δίπλα στην τιμή η οποία αναγράφεται από το ξενοδοχείο στη διαδικτυακή πλατφόρμα κράτησης καταλυμάτων, ii) να της στερεί την πρόσβαση στα στοιχεία επικοινωνίας τα οποία παρέχουν στην πλατφόρμα οι αντισυμβαλλόμενοι της Booking.com και iii) να εξαρτά τη σειρά εμφάνισης του ξενοδοχείου της, όταν υποβάλλονται αιτήματα αναζήτησης, από τη χορήγηση προμήθειας άνω του 15 %. Το Landgericht Kiel (πρωτοδικείο Κίελου) έκρινε ότι δεν είχε διεθνή δικαιοδοσία και κατά τόπον αρμοδιότητα, κρίση η οποία επιβεβαιώθηκε κατ' έφεση από το Oberlandesgericht Schleswig (εφετείο Schleswig, Γερμανία). Κατά το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, πέραν του ότι τα γερμανικά δικαστήρια δεν είχαν, βάσει του κανονισμού 1215/2012¹⁵⁵ (στο εξής: κανονισμός Βρυξέλλες Ια), γενική διεθνή δικαιοδοσία επειδή η Booking.com εδρεύει στις Κάτω Χώρες, δεν θεμελιωνόταν εν προκειμένω ούτε η ειδική δωσιδικία του τόπου εκπλήρωσης της συμβατικής παροχής, δυνάμει του άρθρου 7, σημείο 1, στοιχείο α', του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, ούτε η ειδική δωσιδικία του τόπου επέλευσης του ζημιολογού γυγονότος σε περιπτώσεις ενοχών εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας, δυνάμει του άρθρου 7, σημείο 2, του ίδιου κανονισμού.

Κατόπιν της αναίρεσης που άσκησε η Wikingerhof, υποστηρίζοντας ότι κακώς το Oberlandesgericht Schleswig (εφετείο Schleswig) αποφάνθηκε ότι η επίμαχη αγωγή δεν εμπίπτει στη διεθνή δικαιοδοσία του επί ενοχών εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας, το Bundesgerichtshof (Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, Γερμανία), ενώπιον του οποίου ασκήθηκε η αναίρεση, υπέβαλε με τη σειρά του στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

Το Δικαστήριο ερωτήθηκε, στο πλαίσιο αυτό, αν το άρθρο 7, σημείο 2, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια τυγχάνει εφαρμογής στην περίπτωση αγωγής που έχει ως αίτημα την παύση ορισμένων ενεργειών πραγματοποιούμενων στο πλαίσιο της συμβατικής σχέσης μεταξύ της ενάγουσας και της εναγομένης, κατά παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού.

Σε απάντηση του ως άνω ερωτήματος, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η δυνατότητα εφαρμογής είτε του άρθρου 7, σημείο 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια είτε του άρθρου 7, σημείο 2, του ίδιου κανονισμού εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από την εξέταση, εκ μέρους του επιληφθέντος δικαστηρίου, των ειδικών προϋποθέσεων των διατάξεων αυτών. Κατά συνέπεια, όταν ο ενάγων επικαλείται έναν από τους προαναφερθέντες κανόνες, το επιληφθέν δικαστήριο οφείλει να ελέγξει αν οι αξιώσεις του ενάγοντος είναι, ανεξαρτήτως του χαρακτηρισμού τους κατά το εθνικό δίκαιο, συμβατικής φύσεως ή, αντιθέτως, αδικοπρακτικής ή οιονεί αδικοπρακτικής φύσεως, κατά την έννοια του κανονισμού Βρυξέλλες Ια. Πιο συγκεκριμένα, προκειμένου να υπαγάγει μια αγωγή η οποία ασκείται μεταξύ συμβαλλομένων μερών στην κατηγορία των «διαφορών εκ σύμβασης» ή στην κατηγορία των «ενοχών εξ αδικοπραξίας», κατά την έννοια του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, το επιληφθέν δικαστήριο πρέπει να εξετάσει το είδος της ενοχής, «συμβατικής» ή «αδικοπρακτικής ή οιονεί αδικοπρακτικής», που αποτελεί τη βάση της αγωγής.

¹⁵⁵ | Κανονισμός (ΕΕ) 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2012, L 351, σ. 1).

Ειδικότερα, μια αγωγή εμπίπτει στις διαφορές εκ σύμβασης, κατά την έννοια του άρθρου 7, σημείο 1, στοιχείο α', του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, αν η ερμηνεία της σύμβασης μεταξύ του εναγομένου και του ενάγοντος παρίσταται αναγκαία προκειμένου να διαπιστωθεί ο θεμιτός ή, αντιθέτως, ο αθέμιτος χαρακτήρας της συμπεριφοράς που προσάπτεται από τον δεύτερο στον πρώτο. Αντιθέτως, όταν ο ενάγων επικαλείται, με το δικόγραφό του, τους κανόνες περί αδικοπρακτικής ή οιονεί αδικοπρακτικής ευθύνης, δηλαδή προβάλλει παράβαση υποχρέωσης εκ του νόμου, και δεν είναι απαραίτητη η εξέταση του περιεχομένου της σύμβασης την οποία αυτός έχει συνάψει με τον εναγόμενο προκειμένου να κριθεί ο θεμιτός ή αθέμιτος χαρακτήρας της συμπεριφοράς που προσάπτεται στον τελευταίο, δεδομένου ότι η εν λόγω υποχρέωση επιβάλλεται στον εναγόμενο ανεξαρτήτως της σύμβασης, τότε η αιτία της αγωγής αφορά ενοχές εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας, κατά την έννοια του άρθρου 7, σημείο 2, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια.

Εν προκειμένω, η Wikingerhof προέβαλε, με το δικόγραφό της, παραβίαση του γερμανικού δικαίου του ανταγωνισμού, το οποίο προβλέπει γενική απαγόρευση κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, ανεξαρτήτως οποιασδήποτε σύμβασης ή άλλης οικειοθελούς δέσμευσης. Συνεπώς, το ζήτημα το οποίο βρίσκεται στο επίκεντρο της υπόθεσης της κύριας δίκης ήταν αν η Booking.com προέβη σε κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, κατά την έννοια αυτού του δικαίου του ανταγωνισμού. Για να κριθεί, επομένως, αν οι ενέργειες που προσάπτονται στην Booking.com είναι θεμιτές ή αθέμιτες υπό το πρίσμα του δικαίου του ανταγωνισμού, δεν είναι απαραίτητη η ερμηνεία της σύμβασης μεταξύ των διαδίκων της κύριας δίκης, δεδομένου ότι μια τέτοια ερμηνεία είναι ενδεχομένως αναγκαία μόνον για να διαπιστωθεί κατά πόσον στοιχειοθετείται η ύπαρξη των πρακτικών αυτών.

Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, υπό την επιφύλαξη σχετικού ελέγχου από το αιτούν δικαστήριο, η αγωγή του Wikingerhof, εφόσον στηριζόταν στην εκ του νόμου υποχρέωση αποχής από κάθε κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, αφορά ενοχές εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας, κατά την έννοια του άρθρου 7, σημείο 2, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια.

2. Κανονισμός 4/2009 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής

Με την απόφαση **Landkreis Harburg (Υποκατάσταση δημόσιου οργανισμού στα δικαιώματα του δικαιούχου διατροφής)** (C-540/19, [EU:C:2020:732](#)), της 17ης Σεπτεμβρίου 2020, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί υποθέσεως στην οποία ο WV, ο οποίος κατοικεί στη Βιέννη (Αυστρία), είναι υπόχρεος βάσει του γερμανικού αστικού δικαίου για την καταβολή διατροφής στη μητέρα του, η οποία φιλοξενείται σε μονάδα φροντίδας ηλικιωμένων στην Κολωνία (Γερμανία). Ωστόσο, η μητέρα του WV ελάμβανε τακτικά από τη Landkreis Harburg (Περιφέρεια Harburg, Γερμανία, στο εξής: ενάγων οργανισμός) επιδόματα που χορηγούνταν αντί διατροφής, κατ' εφαρμογήν της γερμανικής νομοθεσίας περί κοινωνικής ασφάλισης. Ο εν λόγω οργανισμός ισχυρίστηκε ότι, σύμφωνα με τη νομοθεσία αυτή, είχε υποκατασταθεί στο δικαίωμα της μητέρας της WV έναντι του τελευταίου όσον αφορά τα επιδόματα τα οποία ο οργανισμός είχε αναλάβει να καταβάλλει υπέρ αυτής από τον Απρίλιο του 2017. Κατά την ίδια νομοθεσία, τα δικαιώματα που αποτελούν αντικείμενο τέτοιας εκχώρησης πρέπει να ασκούνται ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων.

Ως εκ τούτου, ο ενάγων οργανισμός στράφηκε αναγωγικώς κατά του WV με αγωγή διατροφής ενώπιον των γερμανικών πολιτικών δικαστηρίων, στηριζόμενος στον κανονισμό (ΕΚ) 4/2009¹⁵⁶, ο οποίος διέπει, μεταξύ άλλων, τη διεθνή δικαιοδοσία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής, και ειδικότερα στο άρθρο 3, στοιχείο β', του κανονισμού αυτού, το οποίο προβλέπει τη διεθνή δικαιοδοσία του δικαστηρίου του τόπου στον οποίο έχει τη συνήθη διαμονή του ο δικαιούχος διατροφής. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι τα γερμανικά δικαστήρια δεν είχαν διεθνή δικαιοδοσία να αποφανθούν επί της σχετικής αγωγής, καθόσον η στηριζόμενη στην προαναφερθείσα διάταξη διεθνής δικαιοδοσία μπορεί να προβληθεί μόνον από το φυσικό πρόσωπο στο οποίο οφείλεται διατροφή. Αντιθέτως, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι και ο ενάγων οργανισμός μπορούσε να επικαλεστεί την εν λόγω διεθνή δικαιοδοσία ως εκδοχέας των δικαιωμάτων διατροφής. Ο WV άσκησε αναίρεση κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Bundesgerichtshof (Ανώτατου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, Γερμανία), το οποίο υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα ζητώντας να μάθει αν ο δημόσιος οργανισμός δικαιούται, υπό τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης, να ασκήσει αγωγή ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου στον οποίο έχει τη συνήθη διαμονή του ο δικαιούχος διατροφής, ήτοι η μητέρα του WV.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο έκρινε ότι δημόσιος οργανισμός ο οποίος ζητεί αναγωγικώς την επιστροφή ποσών που κατέβαλε αντί διατροφής σε δικαιούχο διατροφής, στα δικαιώματα του οποίου έχει υποκατασταθεί έναντι του υποχρέου διατροφής, βασίμως επικαλείται τη διεθνή δικαιοδοσία του δικαστηρίου του τόπου της συνήθους διαμονής του δικαιούχου. Προκειμένου να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, το Δικαστήριο εξέτασε το άρθρο 3 του κανονισμού 4/2009, το οποίο καθορίζει τα διάφορα δικαστήρια που έχουν δικαιοδοσία να αποφαινούνται σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής στα κράτη μέλη, υπό το πρίσμα του γράμματός του, των σκοπών του, καθώς και του συστήματος εντός του οποίου εντάσσεται.

Όσον αφορά το γράμμα του άρθρου 3 του κανονισμού 4/2009, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το άρθρο αυτό δεν προβλέπει ειδικότερα, στα στοιχεία του α' και β', ότι η αγωγή ενώπιον των δικαστηρίων τα οποία αυτό καθορίζει πρέπει να ασκηθεί από τον ίδιο τον δικαιούχο διατροφής. Επομένως, το άρθρο αυτό δεν απαγορεύει σε δημόσιο οργανισμό, ο οποίος έχει υποκατασταθεί εκ του νόμου στα δικαιώματα του δικαιούχου, να ασκήσει αγωγή σχετική με υποχρέωση διατροφής ενώπιον ενός από τα δύο αυτά δικαστήρια, υπό την επιφύλαξη του σεβασμού των σκοπών και του συστήματος του κανονισμού αυτού. Ούτε οι σκοποί ούτε το σύστημα του κανονισμού 4/2009 αντιτίθενται δε στην αναγνώριση διεθνούς δικαιοδοσίας στο δικαστήριο του τόπου της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής, προκειμένου να αποφανθεί επί σχετικής αγωγής.

Πράγματι, πρώτον, η αναγνώριση της διεθνούς δικαιοδοσίας του εν λόγω δικαστηρίου για την έκδοση αποφάσεως επί της αγωγής αυτής είναι σύμφωνη προς τους σκοπούς που επιδιώκει ο κανονισμός 4/2009, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται τόσο η εγγύτητα μεταξύ του δικαστηρίου που έχει διεθνή δικαιοδοσία και του δικαιούχου διατροφής όσο και ο σκοπός της μεγαλύτερης δυνατής διευκόλυνσης της είσπραξης των διεθνών αξιώσεων διατροφής. Ειδικότερα, ο τελευταίος αυτός σκοπός θα υπονομευόταν αν ένας δημόσιος οργανισμός που έχει υποκατασταθεί στα δικαιώματα του δικαιούχου διατροφής στερούνταν το δικαίωμα να επικαλεστεί τα κριτήρια διεθνούς δικαιοδοσίας που προβλέπονται υπέρ του ενάγοντος σε υποθέσεις υποχρεώσεων διατροφής από τα στοιχεία α' και β' του άρθρου 3 του κανονισμού 4/2009, τόσο όταν ο εναγόμενος κατοικεί εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και, ενδεχομένως, σε περίπτωση που κατοικεί στο έδαφος τρίτου κράτους. Επιπλέον, αν γίνει δεκτό ότι ο δημόσιος οργανισμός που έχει υποκατασταθεί στα δικαιώματα του δικαιούχου διατροφής μπορεί νομίμως να προσφύγει στο δικαστήριο που καθορίζει το άρθρο 3, στοιχείο β', του κανονισμού 4/2009, ουσδολώς αλλοιώνεται ο σκοπός της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, τον οποίον επίσης επιδιώκει ο κανονισμός αυτός. Ο σκοπός αυτός πρέπει να

¹⁵⁶ | Κανονισμός (ΕΚ) 4/2009 του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2008, για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής (ΕΕ 2009, L 7, σ. 1).

γίνεται αντιληπτός, ειδικότερα, από την άποψη του συμφέροντος των διαδίκων, είτε πρόκειται για τον ενάγοντα είτε για τον εναγόμενο, οι οποίοι πρέπει, μεταξύ άλλων, να έχουν τη δυνατότητα ευχερούς πρόσβασης στη δικαιοσύνη και να υπόκεινται σε προβλέψιμους κανόνες δικαιοδοσίας. Η εκχώρηση, όμως, των δικαιωμάτων του δικαιούχου διατροφής σε έναν τέτοιο οργανισμό δεν θίγει ούτε τα συμφέροντα του υποχρέου διατροφής ούτε το προβλέψιμο των εφαρμοστέων κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας.

Δεύτερον, το γεγονός ότι ο δημόσιος οργανισμός που υποκαταστάθηκε εκ του νόμου στα δικαιώματα του δικαιούχου διατροφής μπορεί να προσφύγει στο δικαστήριο του τόπου της συνήθους διαμονής του τελευταίου είναι επίσης συνεπές προς το σύστημα του κανονισμού 4/2009, καθώς και προς την οικονομία του. Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το άρθρο 64 του κανονισμού αυτού αναφέρεται ακριβώς στην παρέμβαση δημόσιου οργανισμού ως ενάγοντος ο οποίος ενεργεί εξ ονόματος προσώπου που δικαιούται διατροφή ή στον οποίον πρέπει να επιστραφούν επιδόματα που χορηγήθηκαν αντί διατροφής. Ειδικότερα, το άρθρο 64, παράγραφος 3, στοιχείο α', διευκρινίζει ότι ο εν λόγω δημόσιος οργανισμός δικαιούται να ζητήσει την αναγνώριση και την κήρυξη της εκτελεστότητας ή την εκτέλεση αποφάσεως που εκδόθηκε κατά υποχρέου μετά από αίτηση δημόσιου οργανισμού ο οποίος ζητεί την επιστροφή επιδομάτων που χορηγήθηκαν αντί διατροφής. Η διάταξη όμως αυτή προϋποθέτει ότι σε έναν τέτοιο δημόσιο οργανισμό έχει ήδη αναγνωριστεί η δυνατότητα να προσφύγει στο δικαστήριο που καθορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 3, στοιχείο β', του κανονισμού 4/2009, ούτως ώστε το δικαστήριο αυτό να είναι σε θέση να εκδώσει απόφαση για θέματα υποχρεώσεων διατροφής.

Χ. Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις

Σε σχέση με τη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις, αξίζει να γίνει αναφορά σε εννέα αποφάσεις. Έξι αποφάσεις αφορούν το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης κατά την έννοια της αποφάσεως-πλαίσιου 2002/584/ΔΕΥ ¹⁵⁷ (στο εξής: απόφαση-πλαίσιο 2002/584). Στην έβδομη υπόθεση τίθεται το ζήτημα των εννοιών της «δικαστικής αρχής» και της «αρχής έκδοσης» στην ευρωπαϊκή εντολή έρευνας σε ποινικές υποθέσεις. Αντικείμενο της όγδοης αποφάσεως είναι η δήμευση των προϊόντων, οργάνων και περιουσιακών στοιχείων του εγκλήματος. Τέλος, η ένατη απόφαση αφορά την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων.

1. Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης

1.1. Εκτέλεση των ευρωπαϊκών ενταλμάτων σύλληψης και προϋποθέσεις παράδοσης

Με την απόφαση της 3ης Μαρτίου 2020, **Χ (Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης – Διττό αξιόποινο)** (C-717/18, [EU:C:2020:142](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε ότι, προκειμένου να εξακριβωθεί αν η αξιόποινη πράξη για την οποία έχει εκδοθεί ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης τιμωρείται, εντός του κράτους μέλους έκδοσης, με στερητική της ελευθερίας ποινή ή με στερητικό της ελευθερίας μέτρο ασφαλείας ανώτατης διάρκειας τουλάχιστον τριών ετών, όπως η ποινή αυτή και το μέτρο αυτό ορίζονται από το δίκαιο του συγκεκριμένου κράτους μέλους, το άρθρο 2, παράγραφος 2, της αποφάσεως-πλαίσιου 2002/584 επιβάλλει στη δικαστική αρχή εκτέλεσης να λάβει υπόψη το δίκαιο του κράτους μέλους έκδοσης όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης στο πλαίσιο της οποίας εκδόθηκε το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, και όχι όπως ίσχυε κατά τον χρόνο έκδοσης του εντάλματος σύλληψης. Ο ως άνω έλεγχος καθίσταται αναγκαίος καθόσον, δυνάμει της διατάξεως αυτής, η εκτέλεση των ευρωπαϊκών ενταλμάτων σύλληψης που εκδίδονται για ορισμένες αξιόποινες πράξεις τιμωρούμενες με στερητική της ελευθερίας ποινή ή με στερητικό της ελευθερίας μέτρο ασφαλείας ανώτατης διάρκειας τουλάχιστον τριών ετών δεν μπορεί να εξαρτάται από τον έλεγχο του διττού αξιοποιίνου της πράξεως, δηλαδή από την προϋπόθεση ότι οι πράξεις αυτές τιμωρούνται επίσης από το δίκαιο του κράτους μέλους εκτελέσεως.

Το 2017 η Audiencia Nacional (ανώτερο ειδικό ποινικό δικαστήριο, Ισπανία) καταδίκασε τον Χ, μεταξύ άλλων, για πράξεις που τελέστηκαν το 2012 και το 2013 και στοιχειοθετούσαν το αδίκημα της εξύμνησης της τρομοκρατίας και του εξευτελισμού των θυμάτων της, το οποίο τυποποιείται στο άρθρο 578 του ισπανικού ποινικού κώδικα ως είχε κατά τον χρόνο τελέσεως των πράξεων αυτών. Ως εκ τούτου, του επέβαλε ποινή φυλακίσεως δύο ετών, η οποία ήταν η μέγιστη ποινή που προέκυπτε από την τότε ισχύουσα ισπανική ποινική διάταξη. Ωστόσο, το 2015 η διάταξη αυτή τροποποιήθηκε και προβλέπει πλέον ποινή φυλακίσεως μέχρι τρία έτη.

¹⁵⁷ | Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (ΕΕ 2002, L 190, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 81, σ. 24).

Δεδομένου ότι ο Χ μετέβη από την Ισπανία στο Βέλγιο, η Audiencia Nacional (ανώτερο ειδικό ποινικό δικαστήριο) εξέδωσε το 2018 ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης σε βάρος του για την αξιόποινη πράξη της «τρομοκρατίας», η οποία περιλαμβάνεται στον κατάλογο των αξιόποινων πράξεων τις οποίες αφορά η κατάργηση του ελέγχου του διττού αξιοποίνου. Το hof van beroep te Gent (εφετείο Γάνδης, Βέλγιο), επιληφθέν κατόπιν ασκήσεως εφέσεως στο πλαίσιο της διαδικασίας εκτελέσεως του εν λόγω εντάλματος σύλληψης, αποφάσισε να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο λόγω των αμφιβολιών που διατηρούσε όσον αφορά το κείμενο του άρθρου 578 του ισπανικού ποινικού κώδικα που έπρεπε να λάβει υπόψη (το ισχύον κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης ή το ισχύον κατά την ημερομηνία έκδοσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης) προκειμένου να εξακριβώσει αν πληρούται εν προκειμένω η προϋπόθεση σχετικά με το όριο στερητικής της ελευθερίας ποινής ανώτατης διάρκειας τουλάχιστον τριών ετών.

Το Δικαστήριο επισήμανε κατ' αρχάς ότι το γράμμα του άρθρου 2, παράγραφος 2, της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584 δεν διευκρινίζει ποιο χρονικά εφαρμοστέο δίκαιο του κράτους μέλους έκδοσης πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όταν στο δίκαιο αυτό έχουν επέλθει τροποποιήσεις μεταξύ της ημερομηνίας των πραγματικών περιστατικών και της ημερομηνίας έκδοσης, ή ακόμη και της ημερομηνίας εκτελέσεως, του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Ειδικότερα, η χρησιμοποίηση οριστικής ενεστώτα στην προαναφερθείσα διάταξη δεν παρέχει τη δυνατότητα να συναχθεί ότι το χρονικά εφαρμοστέο δίκαιο που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι εκείνο που ίσχυε κατά τον χρόνο έκδοσης του εντάλματος σύλληψης.

Στη συνέχεια, όσον αφορά το γενικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η διάταξη αυτή, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι το άρθρο 2, παράγραφος 1, της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584 προβλέπει, ιδίως, ότι ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης μπορεί να εκδίδεται για καταδικαστικές αποφάσεις που επιβάλλουν ποινή τουλάχιστον τεσσάρων μηνών. Το ως άνω ελάχιστο όριο μπορεί να αφορά μόνον τη συγκεκριμένη ποινή η οποία επιβλήθηκε με την καταδικαστική απόφαση σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους έκδοσης που είχε εφαρμογή στις πράξεις επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση αυτή, και όχι στην ποινή που θα μπορούσε να επιβληθεί δυνάμει του ισχύοντος κατά την ημερομηνία έκδοσης του εντάλματος σύλληψης δικαίου του ίδιου κράτους μέλους. Η κατάσταση δεν μπορεί να είναι διαφορετική όσον αφορά την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης κατ' εφαρμογήν του άρθρου 2, παράγραφος 2, της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584. Πράγματι, η ερμηνεία κατά την οποία η δικαστική αρχή εκτέλεσης θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη το δίκαιο του κράτους μέλους έκδοσης όπως αυτό ίσχυε σε διαφορετική κάθε φορά ημερομηνία, αναλόγως του αν η αρχή αυτή εξετάζει αν το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης μπορεί να εκδοθεί σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 1, της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584 ή αν το ένταλμα σύλληψης πρέπει να εκτελεστεί χωρίς έλεγχο του διττού αξιοποίνου της πράξεως κατ' εφαρμογήν του άρθρου 2, παράγραφος 2, της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584, θα έθιγε τη συνεκτική εφαρμογή των δύο αυτών διατάξεων.

Επιπλέον, η ερμηνεία κατά την οποία το χρονικά εφαρμοστέο δίκαιο του κράτους μέλους έκδοσης που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι εκείνο που είχε εφαρμογή στις οικείες πράξεις επιβεβαιώνεται από το άρθρο 8 της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584. Η διάταξη αυτή προβλέπει ιδίως ότι το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης περιέχει τα στοιχεία σχετικά με την επιβληθείσα ποινή ή την κλίμακα ποινών που προβλέπεται για την αξιόποινη πράξη από τη νομοθεσία του κράτους μέλους έκδοσης, καθόσον τα στοιχεία αυτά πρέπει να υποβάλλονται σύμφωνα με το έντυπο που περιλαμβάνεται στο παράρτημα της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584. Από το έντυπο προκύπτει ότι τα περιεχόμενα στοιχεία αφορούν την «επιβληθείσα» ποινή και, επομένως, η ποινή αυτή είναι, αναλόγως της περιπτώσεως, εκείνη η οποία μπορεί να επιβληθεί ή όντως επιβλήθηκε με την καταδικαστική απόφαση και, επομένως, εκείνη που προκύπτει από το δίκαιο του κράτους μέλους έκδοσης όπως είχε εφαρμογή στις οικείες πράξεις.

Το Δικαστήριο επισήμανε επίσης ότι η ως άνω ερμηνεία του άρθρου 2, παράγραφος 2, της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584 επιρρωννύεται από τον σκοπό της, ο οποίος συνίσταται στη διευκόλυνση και την επιτάχυνση της δικαστικής συνεργασίας με τη θέσπιση ενός νέου απλουστευμένου και αποτελεσματικότερου συστήματος παράδοσης προσώπων που έχουν καταδικαστεί ή είναι ύποπτα για παραβάσεις της ποινικής

νομοθεσίας. Επομένως, η δικαστική αρχή εκτέλεσης πρέπει να μπορεί να στηριχθεί στα στοιχεία σχετικά με τη διάρκεια της ποινής που περιλαμβάνονται στο ίδιο το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης. Το να απαιτείται από την εν λόγω αρχή να εξετάζει αν το δίκαιο του κράτους μέλους έκδοσης που είχε εφαρμογή στις οικείες πράξεις τροποποιήθηκε μετά την ημερομηνία τελέσεώς τους, αφενός, θα αντέβαινε προς τον σκοπό της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584 και, αφετέρου, θα ήταν αντίθετο προς την αρχή της ασφάλειας δικαίου, λαμβανομένων υπόψη των δυσχερειών τις οποίες θα μπορούσε να αντιμετωπίσει η εν λόγω αρχή για να προσδιορίσει ποιο χρονικά εφαρμοστέο δίκαιο θα μπορούσε ενδεχομένως να ληφθεί υπόψη.

Τέλος, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι το γεγονός ότι η επίμαχη αξιόποινη πράξη δεν μπορεί να συνεπάγεται την παράδοση χωρίς έλεγχο του διττού αξιοποιίνου της κατ' εφαρμογήν του άρθρου 2, παράγραφος 2, της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584 δεν σημαίνει, παρά ταύτα, ότι η αρμόδια αρχή πρέπει να αρνηθεί την εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Πράγματι, απόκειται στη δικαστική αρχή εκτέλεσης να εξετάσει, σε σχέση με την πράξη αυτή, το κριτήριο του διττού αξιοποιίνου της πράξεως το οποίο τίθεται με το άρθρο 2, παράγραφος 4, της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584.

Με την απόφαση **SF (Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης – Εγγύηση διαμεταγωγής στο κράτος μέλος εκτελέσεως)** (C-314/18, [EU:C:2020:191](#)), την οποία εξέδωσε στις 11 Μαρτίου 2020, το Δικαστήριο έκρινε, αφενός, ότι, σε περίπτωση κατά την οποία το κράτος μέλος εκτελέσεως ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης εξαρτά την παράδοση του υπηκόου ή κατοίκου του κατά του οποίου έχει εκδοθεί το ένταλμα προς τον σκοπό της ασκήσεως ποινικής δίωξης από την προϋπόθεση της διαμεταγωγής του προσώπου αυτού στο εν λόγω κράτος μέλος προκειμένου να εκτίσει εκεί τη στερητική της ελευθερίας ποινή ή το στερητικό της ελευθερίας μέτρο ασφαλείας που θα του επιβληθεί στο κράτος μέλος έκδοσης, το τελευταίο αυτό κράτος μέλος υποχρεούται να προβεί στη διαμεταγωγή μόλις καταστεί αμετάκλητη η καταδικαστική απόφαση. Δεν ισχύει το ίδιο σε περίπτωση κατά την οποία συγκεκριμένοι λόγοι απόστομοι του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας του καταδικασθέντος ή της ορθής απονομής της δικαιοσύνης καθιστούν απαραίτητη την παρουσία του προσώπου αυτού στο κράτος μέλος έκδοσης έως την οριστική περάτωση άλλων διαδικασιών που εντάσσονται στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας σχετικά με την αξιόποινη πράξη λόγω της οποίας εκδόθηκε το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης. Αφετέρου, το Δικαστήριο έκρινε ότι το κράτος μέλος εκτελέσεως, προκειμένου να εκτελέσει τη στερητική της ελευθερίας ποινή ή το στερητικό της ελευθερίας μέτρο ασφαλείας, δύναται να προσαρμόσει τη χρονική διάρκεια της ποινής μόνον υπό τις αυστηρές προϋποθέσεις τις οποίες προβλέπει το άρθρο 8, παράγραφος 2, της αποφάσεως-πλαisiού 2008/909 ¹⁵⁸.

Η απόφαση αυτή εκδόθηκε στο πλαίσιο διαδικασίας σχετικής με την εκτέλεση, στις Κάτω Χώρες, ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης εκδοθέντος από Βρετανό δικαστή προς τον σκοπό της ασκήσεως ποινικής δίωξης κατά Ολλανδού υπηκόου. Στις Κάτω Χώρες, η εισαγγελία είχε ζητήσει από τη δικαστική αρχή έκδοσης του εντάλματος την παροχή εγγυήσεως, κατά το άρθρο 5, σημείο 3, της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584, η οποία συνίστατο στην ανάληψη δεσμεύσεως, πριν από την παράδοση του καταζητούμενου, περί διαμεταγωγής του σε περίπτωση καταδίκης στο κράτος μέλος εκτελέσεως προκειμένου να εκτίσει εκεί τη στερητική της

158| Απόφαση-πλαίσιο 2008/909/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2008, σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης σε ποινικές αποφάσεις οι οποίες επιβάλλουν ποινές στερητικές της ελευθερίας ή μέτρα στερητικά της ελευθερίας, για τον σκοπό της εκτέλεσής τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ 2008, L 327, σ. 27), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299. Ειδικότερα, το άρθρο 8, παράγραφος 2, της αποφάσεως-πλαisiού 2008/909 προβλέπει ότι, «αν η ποινή δεν συνάδει ως προς τη διάρκειά της με το δίκαιο του κράτους εκτέλεσης, η αρμόδια αρχή του κράτους εκτέλεσης μπορεί να αποφασίσει να προσαρμόσει την ποινή μόνον όταν αυτή υπερβαίνει το ανώτατο όριο ποινής που προβλέπεται για παρόμοια αδικήματα δυνάμει του εθνικού δικαίου. Η προσαρμοσμένη ποινή δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το ανώτατο όριο ποινής που προβλέπεται για παρόμοια αδικήματα δυνάμει του δικαίου του κράτους εκτέλεσης».

ελευθερίας ποινή ή το στερητικό της ελευθερίας μέτρο που ενδεχομένως θα του επιβαλλόταν ¹⁵⁹. Σε απάντηση του αιτήματος αυτού, το βρετανικό Υπουργείο Εσωτερικών επισήμανε ότι, εάν ο ενδιαφερόμενος καταδικαστεί σε στερητική της ελευθερίας ποινή στο Ηνωμένο Βασίλειο, θα διαμεταχθεί στις Κάτω Χώρες μόλις περατωθούν η ποινική διαδικασία και κάθε άλλη διαδικασία σχετική με την αξιόποινη πράξη λόγω της οποίας εκδόθηκε το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης. Η ίδια αρχή διευκρίνισε επίσης ότι τυχόν παράδοση βάσει της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584 δεν επέτρεπε στις Κάτω Χώρες να μεταβάλουν τη χρονική διάρκεια της ποινής η οποία θα επιβαλλόταν τυχόν εντός του Ηνωμένου Βασιλείου.

Κατά πρώτον, ως προς το ζήτημα σε ποιο χρονικό σημείο το πρόσωπο κατά του οποίου έχει εκδοθεί ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης που είναι εκτελεστό υπό την προϋπόθεση της παροχής εγγυήσεως, κατά την έννοια του άρθρου 5, σημείο 3, της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584, πρέπει να διαμεταχθεί στο κράτος μέλος εκτελέσεως προκειμένου να εκτίσει εκεί τη στερητική της ελευθερίας ποινή ή το στερητικό της ελευθερίας μέτρο ασφαλείας που θα του επιβληθεί στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος, το Δικαστήριο επισήμανε κατ' αρχάς ότι το χρονικό αυτό σημείο δεν προσδιορίζεται στην ίδια τη διάταξη. Εν πάση περιπτώσει, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι ο νομοθέτης της Ένωσης έχει καταστήσει σαφές, τόσο με τη διάταξη αυτή όσο και με την απόφαση-πλαίσιο 2008/909, ότι αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στις προοπτικές κοινωνικής επανεντάξεως του υπηκόου ή του κατοίκου του κράτους μέλους εκτελέσεως, η οποία αποτυπώνεται στο γεγονός ότι του επιτρέπεται να εκτίσει σ' αυτό το κράτος μέλος τη στερητική της ελευθερίας ποινή ή το στερητικό της ελευθερίας μέτρο ασφαλείας το οποίο, κατόπιν της παραδόσεώς του σε εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, θα του επιβληθεί στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος. Το Δικαστήριο τόνισε ότι, σε τέτοια περίπτωση, είναι σημαντικό το κράτος μέλος έκδοσης να προβεί στη διαμεταγωγή μόλις καταστεί αμετάκλητη η συγκεκριμένη καταδικαστική απόφαση. Το Δικαστήριο διευκρίνισε, πάντως, ότι κατά το ίδιο αυτό χρονικό σημείο, εφόσον αποδειχθεί ότι απαιτείται η παρουσία του καταδικασθέντος στο κράτος μέλος έκδοσης λόγω άλλων διαδικασιών που εντάσσονται στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας σχετικά με την αξιόποινη πράξη λόγω της οποίας εκδόθηκε το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, ο σκοπός που συνίσταται στη διευκόλυνση της κοινωνικής επανεντάξεώς του θα πρέπει να σταθμιστεί τόσο με την αποτελεσματικότητα της ποινικής δίωξης όσο και με τον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας του ενδιαφερομένου.

Κατά δεύτερον, όσον αφορά τη δυνατότητα της αρμόδιας αρχής του κράτους μέλους εκτελέσεως, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 8, παράγραφος 2, της αποφάσεως-πλαισίου 2008/909, να προσαρμόσει την ποινή που επιβλήθηκε στο κράτος μέλος έκδοσης, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι οι σχετικές προϋποθέσεις ρυθμίζονται κατά αυστηρό τρόπο από τη συγκεκριμένη διάταξη, διευκρινίζοντας ότι το εν λόγω άρθρο 8 προβλέπει τις μόνες επιτρεπόμενες εξαιρέσεις από την κατ' αρχήν υποχρέωση αναγνώρισης της διαβιβαζομένης δικαστικής αποφάσεως και εκτελέσεως της ποινής της οποίας η διάρκεια και η φύση αντιστοιχούν σε εκείνες που προβλέπει η εκδοθείσα στο κράτος μέλος έκδοσης δικαστική απόφαση. Επομένως, το Δικαστήριο απέρριψε την υποστηριχθείσα ερμηνεία του άρθρου 25 της αποφάσεως-πλαισίου

159| Βάσει της διατάξεως αυτής, «όταν το πρόσωπο κατά του οποίου εκδόθηκε ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης προς τον σκοπό της δίωξης είναι υπήκοος ή κάτοικος του κράτους μέλους εκτέλεσης, η παράδοση μπορεί να εξαρτηθεί από την προϋπόθεση ότι το εν λόγω πρόσωπο, μετά από ακρόασή του, θα διαμεταχθεί στο κράτος μέλος εκτέλεσης ώστε να εκτίσει εκεί τη στερητική της ελευθερίας ποινή ή το στερητικό της ελευθερίας μέτρο ασφαλείας που θα απαγγελθεί εναντίον του στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος».

2008/909 ¹⁶⁰ κατά την οποία, στην περίπτωση παραδόσεως προσώπου στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος υπό την εγγύηση διαμεταγωγής, επιτρέπεται προσαρμογή της ποινής εκ μέρους του κράτους μέλους εκτελέσεως πέραν των περιπτώσεων που προβλέπει το άρθρο 8 της εν λόγω αποφάσεως-πλαisiού.

Η απόφαση της 24ης Σεπτεμβρίου 2020, *Generalbundesanwalt beim Bundesgerichtshof* (C-195/20 PPU, [EU:C:2020:749](#)), αφορούσε υπόθεση στην οποία ο ΧC είχε διωχθεί στη Γερμανία στο πλαίσιο τριών χωριστών ποινικών διαδικασιών.

Πρώτον, στις 6 Οκτωβρίου 2011 καταδικάστηκε από πλημμελειοδικείο σε στερητική της ελευθερίας ποινή συνολικής διάρκειας ενός έτους και εννέα μηνών. Η εκτέλεση της ποινής αυτής αναστάλη υπό όρους.

Δεύτερον, το 2016 κινήθηκε στη Γερμανία ποινική δίωξη κατά του ΧC για πράξη που είχε τελεστεί στην Πορτογαλία. Δεδομένου ότι ο ΧC βρισκόταν στην Πορτογαλία, η Staatsanwaltschaft Hannover (εισαγγελία Αννόβερου, Γερμανία) εξέδωσε ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης για την άσκηση ποινικής δίωξης για την πράξη αυτή. Η πορτογαλική αρχή εκτέλεσης επέτρεψε την παράδοση του ΧC στις γερμανικές δικαστικές αρχές. Ο ΧC καταδικάστηκε σε στερητική της ελευθερίας ποινή διάρκειας ενός έτους και τριών μηνών. Κατά την εκτέλεση της ποινής αυτής, ήρθη η υπό όρους αναστολή της εκτέλεσης της ποινής που του είχε επιβληθεί το 2011.

Στις 22 Αυγούστου 2018 η Staatsanwaltschaft Flensburg (εισαγγελία Flensburg, Γερμανία) ζήτησε από την πορτογαλική αρχή εκτέλεσης να παραιτηθεί από την εφαρμογή του κανόνα της ειδικότητας και να συγκατατεθεί στην εκτέλεση της ποινής που είχε επιβληθεί το 2011. Ειδικότερα, κατά τον κανόνα αυτόν που προβλέπεται στο άρθρο 27, παράγραφος 2, της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584, ο παραδοθείς δεν διώκεται, καταδικάζεται ή άλλως πως στερείται της ελευθερίας του για αξιόποινη πράξη διαπραχθείσα πριν από την παράδοσή του πέραν εκείνης για την οποία παραδόθηκε. Εντούτοις, η παράγραφος 3, στοιχείο ζ', του ίδιου άρθρου προβλέπει ότι ο κανόνας της ειδικότητας δεν εφαρμόζεται όταν η δικαστική αρχή εκτέλεσης που παρέδωσε τον συλληφθέντα δίδει τη σχετική συγκατάθεσή της.

Στις 31 Αυγούστου 2018, ελλείψει απάντησης εκ μέρους της πορτογαλικής δικαστικής αρχής εκτέλεσης, ο ΧC αφέθηκε ελεύθερος. Στις 18 Σεπτεμβρίου 2018 μετέβη στις Κάτω Χώρες και στη συνέχεια στην Ιταλία. Την επόμενη μέρα, εκδόθηκε εις βάρος του νέο ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης από τη Staatsanwaltschaft Flensburg (εισαγγελία Flensburg) με σκοπό την εκτέλεση της αποφάσεως της 6ης Οκτωβρίου 2011. Ο ΧC συνελήφθη στην Ιταλία βάσει του εν λόγω ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Η ιταλική αρχή εκτέλεσης συμφώνησε για την παράδοσή του στις γερμανικές αρχές.

Τρίτον, στις 5 Νοεμβρίου 2018 το Amtsgericht Braunschweig (πλημμελειοδικείο Braunschweig, Γερμανία) εξέδωσε ένταλμα σύλληψης στο πλαίσιο της ανάκρισης για μια τρίτη ποινική υπόθεση στην οποία εμπλεκόταν ο ΧC και η οποία αφορούσε πράξεις τελεσθείσες στην Πορτογαλία το 2005 (στο εξής: ένταλμα σύλληψης της 5ης Νοεμβρίου 2018). Τον Δεκέμβριο του 2018 η Staatsanwaltschaft Braunschweig (εισαγγελία Braunschweig, Γερμανία) ζήτησε από την ιταλική δικαστική αρχή εκτέλεσης να συμφωνήσει για τη δίωξη του ΧC και για τις πράξεις αυτές. Η εν λόγω αρχή δέχθηκε το αίτημα αυτό.

¹⁶⁰ | Κατά τη διάταξη αυτή, «[μ]ε την επιφύλαξη της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584/ΔΕΥ, οι διατάξεις της παρούσας αποφάσεως-πλαisiού εφαρμόζονται κατ' αναλογία, στο μέτρο που συνάδουν με τις διατάξεις της ανωτέρω αποφάσεως-πλαisiού, στην εκτέλεση όταν ένα κράτος μέλος αναλαμβάνει να εκτελέσει την ποινή σε περιπτώσεις του άρθρου 4, [σημείο] 6, της εν λόγω αποφάσεως-πλαisiού 2002/584/ΔΕΥ ή εάν, ενεργώντας βάσει του άρθρου 5, [σημείο] 3, της εν λόγω αποφάσεως-πλαisiού, έχει επιβάλει τον όρο ότι ο κατάδικος πρέπει να επιστρέψει στο εν λόγω κράτος μέλος προκειμένου να εκτίσει την ποινή, ούτως ώστε να αποφευχθεί η ατιμωρησία του».

Ο ΧC τέθηκε υπό προσωρινή κράτηση στη Γερμανία από τις 23 Ιουλίου 2019 έως τις 11 Φεβρουαρίου 2020 δυνάμει του εθνικού εντάλματος σύλληψης. Εντός του χρονικού αυτού διαστήματος, με απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2019, ο ΧC καταδικάστηκε για τις πράξεις που είχαν διαπραχθεί στην Πορτογαλία το 2005 σε συνολική στερητική της ελευθερίας ποινή επτά ετών, λαμβανομένης υπόψη της αποφάσεως της 6ης Οκτωβρίου 2011.

Ο ΧC άσκησε αναίρεση κατά της αποφάσεως της 16ης Δεκεμβρίου 2019 ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ήτοι του Bundesgerichtshof (Ανώτατου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, Γερμανία), επικαλούμενος, μεταξύ άλλων, τον κανόνα της ειδικότητας τον οποίο προβλέπει η απόφαση-πλαίσιο 2002/584. Υποστήριξε, κατ' ουσίαν, ότι, εφόσον η πορτογαλική αρχή εκτέλεσης δεν είχε συγκατατεθεί στη δίωξη για τις πράξεις που τελέστηκαν στην Πορτογαλία το 2005, οι γερμανικές αρχές δεν μπορούσαν να ασκήσουν δίωξη εις βάρος του. Όσον αφορά το επιχείρημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο διερωτήθηκε αν το ένταλμα σύλληψης της 5ης Νοεμβρίου 2018 μπορούσε να διατηρηθεί σε ισχύ ή αν έπρεπε να ακυρωθεί.

Με την απόφασή του, η οποία εκδόθηκε κατά την επείγουσα προδικαστική διαδικασία, το Δικαστήριο έκρινε ότι, κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 27, παράγραφοι 2 και 3, της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584, ο κανόνας της ειδικότητας τον οποίο προβλέπει η παράγραφος 2 δεν αντιτίθεται σε περιοριστικό της ελευθερίας μέτρο που λαμβάνεται κατά προσώπου εις βάρος του οποίου έχει εκδοθεί ένα πρώτο ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, για πράξεις διαφορετικές και προγενέστερες από εκείνες οι οποίες δικαιολόγησαν την παράδοσή του κατ' εκτέλεση του εν λόγω εντάλματος, στην περίπτωση που το πρόσωπο αυτό εγκατέλειψε εκουσίως το έδαφος του κράτους μέλους έκδοσης του πρώτου ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης και παραδόθηκε σε αυτό κατ' εκτέλεση δεύτερου ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης που εκδόθηκε μετά από την ως άνω αναχώρηση προς εκτέλεση στερητικής της ελευθερίας ποινής, εφόσον, στο πλαίσιο του δεύτερου ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, η δικαστική αρχή εκτέλεσής του συμφώνησε για την επέκταση της δίωξης και στις πράξεις για τις οποίες λήφθηκε το ως άνω περιοριστικό της ελευθερίας μέτρο.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο επισήμανε ότι από τη γραμματική ερμηνεία του άρθρου 27, παράγραφος 2, της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584 προκύπτει ότι ο εκεί προβλεπόμενος κανόνας της ειδικότητας συνδέεται στενά με την παράδοση κατ' εκτέλεση συγκεκριμένου ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, στο μέτρο που το γράμμα της ως άνω διατάξεως αναφέρεται στην «παράδοση» στον ενικό. Η ερμηνεία αυτή ενισχύεται από τη συστηματική ερμηνεία της εν λόγω διατάξεως, δεδομένου ότι άλλες διατάξεις της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584 ¹⁶¹ υποδηλώνουν επίσης ότι ο κανόνας της ειδικότητας συνδέεται με την εκτέλεση συγκεκριμένου ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Υπό τις συνθήκες αυτές, αν απαιτούνταν η συγκατάθεση, κατά την έννοια του άρθρου 27, παράγραφος 3, στοιχείο ζ', της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584, τόσο της δικαστικής αρχής εκτέλεσης ενός πρώτου ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης όσο και της δικαστικής αρχής εκτέλεσης ενός δεύτερου ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, θα δημιουργούνταν προσκόμματα στην αποτελεσματικότητα της διαδικασίας παράδοσης και, ως εκ τούτου, θα διακυβευόταν η επίτευξη του σκοπού της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584 ο οποίος συνίσταται στη διευκόλυνση και την επιτάχυνση των παραδόσεων μεταξύ των δικαστικών αρχών των κρατών μελών.

Κατά συνέπεια, δεδομένου ότι, εν προκειμένω, ο ΧC εγκατέλειψε εκουσίως το γερμανικό έδαφος αφού εξέτισε στο κράτος μέλος αυτό την ποινή στην οποία καταδικάστηκε για τις πράξεις τις οποίες αφορούσε το πρώτο ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, δεν δικαιούται πλέον να επικαλεστεί τον κανόνα της ειδικότητας όσον αφορά το πρώτο ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης. Κατά το μέτρο που, εν προκειμένω, η μόνη κρίσιμη παράδοση για να εκτιμηθεί η τήρηση του κανόνα της ειδικότητας είναι η πραγματοποιηθείσα βάσει του

¹⁶¹ | Ιδίως το άρθρο 1, παράγραφος 1, το οποίο ορίζει το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης υπό το πρίσμα του ειδικού σκοπού που αυτό επιδιώκει, και το άρθρο 8, παράγραφος 1, το οποίο απαιτεί σε κάθε ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης να προσδιορίζονται με ακρίβεια η φύση και ο νομικός χαρακτηρισμός των αξιόποινων πράξεων τις οποίες αφορά και να περιγράφονται οι περιστάσεις υπό τις οποίες αυτές τελέστηκαν.

δεύτερου ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, η συγκατάθεση που απαιτείται από το άρθρο 27, παράγραφος 3, στοιχείο ζ', της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584 πρέπει να δοθεί μόνον από τη δικαστική αρχή εκτέλεσης του κράτους μέλους που παρέδωσε τον καταζητούμενο βάσει του εν λόγω ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

Η απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2020, *Generalstaatsanwaltschaft Hamburg* (C-416/20 PPU, [EU:C:2020:1042](#)), αφορούσε υπόθεση στην οποία είχε ασκηθεί ποινική δίωξη στη Ρουμανία κατά του TR, Ρουμάνου υπηκόου, στο πλαίσιο δύο διαφορετικών διαδικασιών. Δεδομένου ότι ο ενδιαφερόμενος είχε διαφύγει στη Γερμανία, οι διαδικασίες που τον αφορούσαν, τόσο σε πρώτο βαθμό όσο και σε δεύτερο βαθμό, διεξήχθησαν ερήμην του. Τελούσε, ωστόσο, σε γνώση τουλάχιστον μίας από τις διαδικασίες αυτές και εκπροσωπήθηκε από δικηγόρους της επιλογής του σε πρώτο βαθμό και από δικηγόρους που διορίστηκαν αυτεπαγγέλτως κατ' έφεση. Στις δίκες εκδόθηκαν δύο καταδικαστικές αποφάσεις οι οποίες του επέβαλαν στερητικές της ελευθερίας ποινές. Προς τον σκοπό της εκτελέσεώς τους, οι ρουμανικές αρχές εξέδωσαν ευρωπαϊκά εντάλματα σύλληψης. Ο TR, ο οποίος βρισκόταν στο Αμβούργο (Γερμανία), στερούνταν της ελευθερίας του από τις 31 Μαρτίου 2020.

Στις 28 Μαΐου 2020 το Hanseatisches Oberlandesgericht Hamburg (ανώτερο χανσεατικό περιφερειακό δικαστήριο Αμβούργου, Γερμανία) αποφάσισε να προχωρήσει στην εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Ο TR αντιτάχθηκε, επικαλούμενος το γεγονός ότι οι ρουμανικές αρχές αρνούνται να εγγυηθούν την εκ νέου κίνηση των επίμαχων ποινικών διαδικασιών, όπερ ήταν, κατ' αυτόν, ασύμβατο με το δικαίωμα των κατηγορουμένων να παρίστανται στη δίκη τους ¹⁶², και, σε περίπτωση ερημοδικίας, με το δικαίωμά τους σε νέα δίκη ¹⁶³. Ως εκ τούτου, το γερμανικό δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί επί του επιτρεπτού της παραδόσεως του TR, σύμφωνα με τις εθνικές διατάξεις εφαρμογής του άρθρου 4α της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584. Βάσει του προαναφερθέντος άρθρου, η δικαστική αρχή εκτέλεσης έχει τη δυνατότητα να αρνηθεί την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης εκδοθέντος για την εκτέλεση στερητικής της ελευθερίας ποινής καταγνωσθείσας ερήμην του ενδιαφερομένου, πλην των περιοριστικώς απαριθμούμενων περιπτώσεων. Στο πλαίσιο αυτό, το εν λόγω δικαστήριο αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο ερώτημα σχετικά με τις ενδεχόμενες συνέπειες της μη τήρησης, στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος, των απαιτήσεων σχετικά με το δικαίωμα σε νέα δίκη, εξυπακουμένου ότι η περίπτωση αυτή δεν εμπίπτει σε κάποια από τις περιπτώσεις του άρθρου 4α.

Στο πλαίσιο της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, βάσει του άρθρου 4α της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584, η δικαστική αρχή εκτέλεσης δεν μπορεί να αρνηθεί την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης για τον λόγο και μόνον ότι δεν διαθέτει τη διαβεβαίωση ότι, σε περίπτωση παραδόσεως στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος, θα γίνει σεβαστό το δικαίωμα του ενδιαφερομένου σε νέα δίκη ¹⁶⁴, μολονότι αυτός διέφυγε στο κράτος μέλος εκτελέσεως, εμποδίζοντας τοιουτοτρόπως την αυτοπρόσωπη κλήτευσή του, και δεν παρέστη στη δίκη.

¹⁶²| Το δικαίωμα αυτό προβλέπεται από το άρθρο 8 της οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας (ΕΕ 2016, L 65, σ. 1). Τα κράτη μέλη μπορούν ωστόσο να προβλέπουν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, ότι μια δίκη μπορεί να διεξαχθεί ερήμην του ενδιαφερομένου.

¹⁶³| Το δικαίωμα αυτό προβλέπεται στο άρθρο 9 της οδηγίας 2016/343.

¹⁶⁴| Όπως ορίζεται στα άρθρα 8 και 9 της αποφάσεως 2016/343.

Για να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι οι περιπτώσεις στις οποίες τα κράτη μέλη δύνανται να αρνηθούν την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης προβλέπονται περιοριστικώς ¹⁶⁵ και ότι η δικαστική αρχή εκτέλεσης δεν μπορεί να εξαρτά την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης από άλλες προϋποθέσεις.

Μετά τη διευκρίνιση αυτή, το Δικαστήριο επισήμανε, πρώτον, ότι η ερημοδικία του ενδιαφερομένου στη δίκη στην οποία είχε εκδοθεί καταδικαστική εις βάρος του απόφαση, επί τη βάσει της οποίας εκδόθηκε εν συνεχεία ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης κατ' αυτού, συνιστά λόγο προαιρετικής μη εκτελέσεως του εν λόγω ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Εντούτοις, μετά την τροποποίηση της αποφάσεως-πλαίσιου 2002/584 για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης ¹⁶⁶, η εμβέλεια του λόγου αυτού είναι πιο περιορισμένη, δεδομένου ότι το άρθρο 4α απαριθμεί εξαντλητικώς τις περιπτώσεις στις οποίες πρέπει να θεωρείται ότι η εκτέλεση ενός τέτοιου ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης δεν θίγει τα δικαιώματα άμυνας. Στις περιπτώσεις αυτές, η δικαστική αρχή εκτέλεσης υποχρεούται να προβεί στην εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Τούτο ισχύει ιδίως όταν ο ενδιαφερόμενος τελούσε εν γνώσει της προγραμματισμένης δίκης, παρέσχε δικαστική πληρεξουσιότητα σε συνήγορο, διορισμένο είτε από τον ίδιο είτε από το κράτος, και εκπροσωπήθηκε πράγματι από αυτόν ¹⁶⁷.

Δεύτερον, το Δικαστήριο επισήμανε ότι το γεγονός ότι το κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος δεν τηρεί τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που κατοχυρώνουν το δικαίωμα σε νέα δίκη δεν μπορεί να εμποδίσει την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης χωρίς καταστρατήγηση του συστήματος που καθιερώνει η απόφαση-πλαίσιο για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης. Εντούτοις, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι τούτο ουδόλως επηρεάζει την υποχρέωση του κράτους μέλους έκδοσης να τηρεί τις εν λόγω διατάξεις. Για τον λόγο αυτόν, αν το εν λόγω κράτος μέλος πράγματι παρέλειψε να τις μεταφέρει εμπροθέσμως στην εσωτερική έννομη τάξη του ή προέβη σε πλημμελή μεταφορά τους, ο ενδιαφερόμενος θα μπορεί, σε περίπτωση παραδόσεώς του, να επικαλεστεί τις διατάξεις που έχουν άμεσο αποτέλεσμα ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους μέλους αυτού.

Τρίτον, το Δικαστήριο ενέμεινε στο γεγονός ότι ο εξετασθείς λόγος ήταν λόγος προαιρετικής μη εκτελέσεως. Επομένως, σε περίπτωση που η δικαστική αρχή εκτέλεσης κρίνει ότι δεν συντρέχει κάποια από τις περιπτώσεις που αίρουν τη δυνατότητα αρνήσεως εκτελέσεως ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης εκδοθέντος προς εκτέλεση ερήμην καταδικαστικής αποφάσεως, μπορεί να λάβει υπόψη άλλες περιστάσεις που να της παρέχουν τη δυνατότητα να βεβαιωθεί ότι η παράδοση του ενδιαφερομένου δεν συνεπάγεται προσβολή των δικαιωμάτων του άμυνας. Θα μπορεί τότε ενδεχομένως να προβεί στην παράδοσή του. Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η δικαστική αρχή εκτέλεσης μπορεί να λάβει υπόψη τη συμπεριφορά του ενδιαφερομένου, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι επιχείρησε να αποφύγει την παραλαβή της κοινοποιήσεως των πληροφοριών σχετικά με τις ποινικές διαδικασίες ή ακόμη το γεγονός ότι απέφυγε κάθε επαφή με τους δικηγόρους που διορίστηκαν αυτεπαγγέλτως.

Με την απόφαση **Openbaar Ministerie (Ανεξαρτησία της δικαστικής αρχής έκδοσης)** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-354/20 PPU και C-412/20 PPU, [EU:C:2020:1033](#)), η οποία εκδόθηκε στις 17 Δεκεμβρίου 2020, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ύπαρξη στοιχείων που υποδηλώνουν την ύπαρξη συστημικών ή γενικευμένων

¹⁶⁵| Η απόφαση-πλαίσιο 2002/584 διακρίνει τις περιπτώσεις υποχρεωτικής μη εκτελέσεως οι οποίες απαριθμούνται στο άρθρο 3, από τις περιπτώσεις προαιρετικής μη εκτελέσεως οι οποίες απαριθμούνται στα άρθρα 4 και 4α.

¹⁶⁶| Στην αρχική του μορφή, ο λόγος αυτός προβλεπόταν στο άρθρο 5, σημείο 1. Η διάταξη αυτή καταργήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299 και αντικαταστάθηκε, στην απόφαση-πλαίσιο 2002/584, με το άρθρο 4α.

¹⁶⁷| Άρθρο 4α, παράγραφος 1, στοιχείο β', της αποφάσεως-πλαίσιου 2002/584.

πλημμελειών σχετικών με την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης στην Πολωνία ή την επιδείνωσή τους δεν δικαιολογεί, αυτή και μόνον, την άρνηση των δικαστικών αρχών άλλων κρατών μελών να εκτελέσουν, βάσει μόνο του λόγου αυτού, κάθε ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης εκδοθέν από πολωνική δικαστική αρχή.

Τον Αύγουστο του 2015 και τον Φεβρουάριο του 2019 εκδόθηκαν ευρωπαϊκά εντάλματα σύλληψης από πολωνικά δικαστήρια σε βάρος δύο Πολωνών υπηκόων, προς άσκηση, αντιστοίχως, ποινικής δίωξης και προς εκτέλεση στερητικής της ελευθερίας ποινής. Επειδή οι ενδιαφερόμενοι βρίσκονταν στις Κάτω Χώρες, ο *officier van justitie* (εκπρόσωπος της εισαγγελικής αρχής, Κάτω Χώρες) είχε ζητήσει σύμφωνα με το ολλανδικό δίκαιο από το *rechtbank Amsterdam* (πρωτοδικείο Άμστερνταμ, Κάτω Χώρες) την εκτέλεση των ως άνω ευρωπαϊκών ενταλμάτων σύλληψης.

Εντούτοις, το δικαστήριο αυτό διατηρούσε αμφιβολίες ως προς το αν όφειλε να δεχθεί τα σχετικά αιτήματα. Ειδικότερα, διερωτήθηκε επί του περιεχομένου της αποφάσεως *Minister for Justice and Equality* (Πλημμέλειες του δικαστικού συστήματος) ¹⁶⁸, εκδοθείσας σε σχέση με τις μεταρρυθμίσεις του πολωνικού δικαστικού συστήματος. Με την απόφαση αυτή το Δικαστήριο έκρινε ότι, όλως εξαιρετικώς, είναι δυνατή η άρνηση εκτελέσεως ενός ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης αν αποδεικνύεται ότι, σε περίπτωση παραδόσεως στο κράτος μέλος που εξέδωσε το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, ο ενδιαφερόμενος διατρέχει τον κίνδυνο προσβολής του δικαιώματός του πρόσβασης σε ανεξάρτητο δικαστήριο, που συνιστά ουσιώδες συστατικό του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη ¹⁶⁹. Εντούτοις, μια τέτοια άρνηση είναι δυνατή μόνον κατόπιν εξετάσεως σε δύο στάδια: η δικαστική αρχή εκτέλεσης, αφού εκτιμήσει, γενικά, αν υπάρχουν αντικειμενικά στοιχεία που αποδεικνύουν την ύπαρξη κινδύνου προσβολής του δικαιώματος αυτού, λόγω συστημικών ή γενικευμένων πλημμελειών σχετικών με την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας του κράτους μέλους έκδοσης του εντάλματος, πρέπει να ελέγξει στη συνέχεια σε ποιον βαθμό οι πλημμέλειες αυτές μπορούν να έχουν συγκεκριμένες συνέπειες για την κατάσταση του ενδιαφερομένου σε περίπτωση παραδόσεώς του στις δικαστικές αρχές του εν λόγω κράτους μέλους.

Λόγω πρόσφατων εξελίξεων ¹⁷⁰, ορισμένες εκ των οποίων έλαβαν χώρα μετά την έκδοση των επίμαχων ευρωπαϊκών ενταλμάτων σύλληψης, το *rechtbank Amsterdam* (πρωτοδικείο Άμστερνταμ) εκτίμησε ότι οι πλημμέλειες του πολωνικού δικαστικού συστήματος είναι τέτοιες, ώστε δεν εξασφαλίζεται πλέον η ανεξαρτησία του συνόλου των πολωνικών δικαστηρίων και, κατά συνέπεια, το δικαίωμα σε ανεξάρτητο δικαστήριο του συνόλου των Πολωνών πολιτών. Στο πλαίσιο αυτό, το ως άνω δικαστήριο διερωτήθηκε αν η εν λόγω διαπίστωση αρκούσε για να δικαιολογήσει άρνηση εκτελέσεως ενός ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης εκδοθέντος από πολωνικό δικαστήριο, χωρίς να απαιτείται η εξέταση των συνεπειών των πλημμελειών αυτών στο πλαίσιο της εκάστοτε υποθέσεως.

Στο πλαίσιο επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου απάντησε αρνητικά, επιβεβαιώνοντας τη νομολογία που απορρέει από την απόφαση *Minister for Justice and Equality* (Πλημμέλειες του δικαστικού συστήματος).

¹⁶⁸| Απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Ιουλίου 2018, *Minister for Justice and Equality* (Πλημμέλειες του δικαστικού συστήματος) (C-216/18 PPU, [EU:C:2018:586](#)).

¹⁶⁹| Το δικαίωμα αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη.

¹⁷⁰| Μεταξύ άλλων στοιχείων, το αιτούν δικαστήριο μνημονεύει ιδίως την πρόσφατη νομολογία του Δικαστηρίου στον τομέα αυτόν [αποφάσεις της 19ης Νοεμβρίου 2019, *A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου)* (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, [EU:C:2019:982](#)), και της 26ης Μαρτίου 2020, *Miasto Łowicz και Prokurator Generalny* (C-558/18 και C-563/18, [EU:C:2020:234](#))], καθώς και την προσφυγή λόγω παραβάσεως κράτους μέλους την οποία άσκησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά της Πολωνίας (υπόθεση C-791/19).

Πρώτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι συστημικές ή γενικευμένες πλημμέλειες που επηρεάζουν την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας του κράτους μέλους έκδοσης του εντάλματος, όσο σοβαρές και αν είναι, δεν αρκούν αυτές ώστε να μπορεί να θεωρηθεί μια δικαστική αρχή εκτέλεσης ότι το σύνολο των δικαστηρίων του κράτους μέλους αυτού δεν καλύπτεται από την έννοια της «δικαστικής αρχής έκδοσης» ενός ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης ¹⁷¹, έννοια η οποία συνεπάγεται, κατ' αρχήν, ότι η οικεία αρχή ενεργεί κατά τρόπο ανεξάρτητο.

Συναφώς, κατ' αρχάς, το Δικαστήριο σημείωσε ότι τέτοιες πλημμέλειες δεν έχουν κατ' ανάγκη επιπτώσεις για κάθε απόφαση εκδιδόμενη από τα δικαστήρια αυτά. Στη συνέχεια, επισήμανε ότι, καίτοι υπό εξαιρετικές περιστάσεις επιτρέπονται περιορισμοί των αρχών της εμπιστοσύνης και της αμοιβαίας αναγνωρίσεως στις οποίες στηρίζεται η λειτουργία του μηχανισμού του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, το να θεωρηθεί ότι παύει να έχει την ιδιότητα της «δικαστικής αρχής έκδοσης του εντάλματος» το σύνολο των δικαστηρίων του κράτους μέλους το οποίο αφορούν οι εν λόγω πλημμέλειες θα οδηγούσε σε ολική παρεμπόδιση της εφαρμογής των αρχών αυτών στο πλαίσιο ευρωπαϊκών ενταλμάτων σύλληψης εκδιδόμενων από τα ως άνω δικαστήρια. Επιπλέον, μια τέτοια λύση θα είχε και άλλες πολύ σημαντικές συνέπειες, καθόσον θα συνεπαγόταν, ιδίως, ότι τα δικαστήρια του κράτους μέλους αυτού δεν θα μπορούν πλέον να υποβάλλουν στο Δικαστήριο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως ¹⁷². Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε ότι η πρόσφατη νομολογία του, κατά την οποία οι εισαγγελίες ορισμένων κρατών μελών, λαμβανομένης υπόψη της σχέσεως εξαρτήσεως από την εκτελεστική εξουσία, δεν παρέχουν επαρκείς εγγυήσεις ανεξαρτησίας ώστε να λογίζονται ως «δικαστικές αρχές έκδοσης του εντάλματος» ¹⁷³, δεν μπορεί να εφαρμοστεί ως προς τα δικαστήρια των κρατών μελών. Πράγματι, σε μια Ένωση δικαίου, η απαίτηση ανεξαρτησίας των δικαστηρίων αποκλείει εξ ορισμού κάθε τέτοια σχέση με την εκτελεστική εξουσία.

Δεύτερον, το Δικαστήριο έκρινε ότι, παρά ταύτα, η ύπαρξη ή η επιδείνωση συστημικών ή γενικευμένων πλημμελειών σχετικών με την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας του κράτους μέλους έκδοσης του εντάλματος, η οποία αποτελεί ένδειξη κινδύνου προσβολής του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, δεν δικαιολογεί το συμπέρασμα ¹⁷⁴ ότι το πρόσωπο σε βάρος του οποίου έχει εκδοθεί ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης διατρέχει όντως έναν τέτοιο κίνδυνο σε περίπτωση παραδόσεως. Ειδικότερα, το Δικαστήριο εξακολουθεί να δέχεται ότι απαιτείται εξέταση σε δύο στάδια, όπως εκτίθεται στην απόφαση *Minister for Justice and Equality (Πλημμέλειες του δικαστικού συστήματος)*, και έκρινε ότι η διαπίστωση τέτοιων πλημμελειών πρέπει, ασφαλώς, να παρακινήσει τη δικαστική αρχή εκτέλεσης να επιδείξει ιδιαίτερη προσοχή, δεν μπορεί όμως να την απαλλάξει από την υποχρέωση να προβεί, στο πλαίσιο του δεύτερου σταδίου της σχετικής εξέτασεως, σε συγκεκριμένη και ακριβή εκτίμηση του κινδύνου αυτού. Η εν λόγω εκτίμηση πρέπει να λαμβάνει υπόψη την κατάσταση του καταζητουμένου, τη φύση της παραβάσεως και το πραγματικό πλαίσιο στο οποίο στηρίζεται το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, καθώς και δηλώσεις των δημοσίων αρχών που μπορούν να επηρεάζουν την εξέταση της συγκεκριμένης περιπτώσεως. Το Δικαστήριο υπενθύμισε, συναφώς, ότι μια γενική αναστολή του μηχανισμού του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης ως προς συγκεκριμένο κράτος μέλος, η οποία θα επέτρεπε στις αρμόδιες αρχές να μην προβαίνουν σε τέτοιες εκτιμήσεις και να αρνούνται

¹⁷¹| Κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584.

¹⁷²| Πράγματι, η λύση αυτή θα σήμαινε ότι πλέον κανένα δικαστήριο του κράτους μέλους έκδοσης του εντάλματος δεν θα εθεωρείτο ότι ικανοποιεί την απαίτηση ανεξαρτησίας που είναι συμφυής με την έννοια του «δικαστηρίου» κατά το άρθρο 267 ΣΛΕΕ.

¹⁷³| Βλ., ειδικότερα, απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Μαΐου 2019, *OG και PI (Εισαγγελίες του Lübeck και του Zwickau)* (C-508/18 και C-82/19 PPU, [EU:C:2019:456](#)).

¹⁷⁴| Δυνάμει του άρθρου 1, παράγραφος 3, της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584.

αυτομάτως την εκτέλεση ευρωπαϊκών εντάλματων σύλληψης εκδοθέντων από το κράτος μέλος αυτό, είναι δυνατή μόνο σε περίπτωση που το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο διαπιστώσει επισήμως ότι το συγκεκριμένο κράτος μέλος δεν σέβεται τις αρχές στις οποίες στηρίζεται η Ένωση ¹⁷⁵.

Εξάλλου, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, όταν το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης έχει εκδοθεί με σκοπό την άσκηση ποινικής δίωξης, η δικαστική αρχή εκτέλεσης πρέπει να λάβει υπόψη, ενδεχομένως, συστημικές ή γενικευμένες πλημμέλειες σχετικές με την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας του κράτους μέλους έκδοσης του εντάλματος που επήλθαν μετά την έκδοση του οικείου ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης και να εκτιμήσει σε ποιο βαθμό οι σχετικές πλημμέλειες μπορούν να έχουν επιπτώσεις ως προς τα δικαστήρια του κράτους μέλους που είναι αρμόδια για τις διαδικασίες οι οποίες θα κινηθούν σε βάρος του ενδιαφερομένου. Σε περίπτωση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης εκδοθέντος με σκοπό την παράδοση καταζητούμενου προς εκτέλεση στερητικής της ελευθερίας ποινής ή αντίστοιχου μέτρου ασφαλείας, η δικαστική αρχή εκτέλεσης πρέπει να εξετάζει σε ποιο βαθμό οι συστημικές ή γενικευμένες πλημμέλειες που υφίσταντο εντός του κράτους μέλους έκδοσης του εντάλματος κατά τον χρόνο έκδοσης επηρέασαν, υπό τις περιστάσεις της οικείας υποθέσεως, την ανεξαρτησία του δικαστηρίου του κράτους μέλους αυτού που επέβαλε τη στερητική της ελευθερίας ποινή ή διέταξε τη λήψη του αντίστοιχου μέτρου ασφαλείας, των οποίων η εκτέλεση αποτελεί το αντικείμενο του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι, με την απόφαση της 2ας Απριλίου 2020, **Ruska Federacija** (C-897/19 PPU, [EU:C:2020:62](#)) ¹⁷⁶, και με την απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2020, **Generalstaatsanwaltschaft Berlin (Έκδοση στην Ουκρανία)** (C-398/19, [EU:C:2020:1032](#)) ¹⁷⁷, το Δικαστήριο εξέτασε δύο υποθέσεις σχετικές με ζητήματα έκδοσης, υπό το πρίσμα της απαγόρευσης της παρακώλυσης της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών της Ένωσης, και με τις εξελίξεις τις οποίες έχει σηματοδοτήσει συναφώς, ιδίως για τις υποθέσεις που αφορούν το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, η απόφαση Petruhhin ¹⁷⁸.

1.2. Έννοια της δικαστικής αρχής εκτέλεσης

Με την απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 2020, **Openbaar Ministerie (Πλαστογραφία)** (C-510/19, [EU:C:2020:953](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε υπόθεση στο πλαίσιο της οποίας είχε εκδοθεί ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, τον Σεπτέμβριο του 2017, από Βέλγο ανακριτή σε βάρος του Βέλγου υπηκόου AZ, στον οποίο προσάπτονταν αξιόποινες πράξεις πλαστογραφίας, χρήσης πλαστού και απάτης. Τον Δεκέμβριο του 2017 ο AZ συνελήφθη στις Κάτω Χώρες και παραδόθηκε στις βελγικές αρχές δυνάμει αποφάσεως του rechtbank Amsterdam (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου Άμστερνταμ, Κάτω Χώρες). Τον Ιανουάριο του 2018 ο ανακριτής που είχε εκδώσει το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης εξέδωσε συμπληρωματικό ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης για άλλες πράξεις, πέραν εκείνων για τις οποίες είχε ζητηθεί η παράδοση του AZ, ζητώντας με τον τρόπο αυτόν από τις αρμόδιες ολλανδικές αρχές να παραιτηθούν από την εφαρμογή του κανόνα της ειδικότητας ο οποίος προβλέπεται στην απόφαση-πλαίσιο 2002/584. Συγκεκριμένα, κατά τον ως άνω κανόνα, πρόσωπο που παραδόθηκε στο κράτος μέλος έκδοσης σε εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης δεν μπορεί να διωχθεί, να καταδικαστεί ή να στερηθεί την ελευθερία του από τις δικαστικές αρχές του κράτους μέλους αυτού για άλλη αξιόποινη πράξη διαπραχθείσα πριν από την

¹⁷⁵| Η διαδικασία αυτή προβλέπεται στο άρθρο 7, παράγραφος 2, ΣΕΕ.

¹⁷⁶| Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XX.3 «Αίτηση έκδοσης υπηκόου κράτους μέλους του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου».

¹⁷⁷| Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο II «Ιθαγένεια της Ένωσης».

¹⁷⁸| Απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Σεπτεμβρίου 2016, **Petruhhin** (C-182/15, [EU:C:2016:630](#)).

παράδοσή του, πέραν εκείνης για την οποία παραδόθηκε, εκτός αν η δικαστική αρχή εκτέλεσης παράσχει τη συγκατάθεσή της ¹⁷⁹. Τον Φεβρουάριο του 2018 ο *officier van justitie* (εισαγγελέας) του Άμστερνταμ έδωσε τη συγκατάθεσή του για τη διεύρυνση της δίωξης σύμφωνα με το συμπληρωματικό ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης. Κατόπιν τούτου, ασκήθηκε ποινική δίωξη κατά του ΑΖ στο Βέλγιο για τις αξιόποινες πράξεις που περιλαμβάνονταν τόσο στο αρχικό όσο και στο συμπληρωματικό ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, αυτός δε καταδικάστηκε σε ποινή φυλακίσεως τριών ετών.

Στο πλαίσιο αυτό, το *hof van beroep te Brussel* (εφετείο Βρυξελλών, Βέλγιο), ενώπιον του οποίου ο ΑΖ άσκησε έφεση κατά της καταδικαστικής απόφασης, διερωτήθηκε αν ο εισαγγελέας του Άμστερνταμ μπορούσε να θεωρηθεί ως «δικαστική αρχή εκτέλεσης», κατά την έννοια της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584 ¹⁸⁰, και έχει, κατά συνέπεια, την εξουσία να δώσει τη συγκατάθεση την οποία προβλέπει η απόφαση-πλαίσιο.

Σημειώνεται ότι, προσφάτως, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί επανειλημμένως επί της έννοιας της «δικαστικής αρχής» στο πλαίσιο της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584 και, ειδικότερα, επί του ζητήματος αν μπορεί να θεωρηθεί ότι οι εισαγγελείς των κρατών μελών καλύπτονται από την έννοια αυτή. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η έννοια αυτή καλύπτει τη λιθουανική, τη γαλλική, τη σουηδική και τη βελγική εισαγγελία ¹⁸¹, όχι όμως τη γερμανική ¹⁸². Καίτοι το σύνολο των ως άνω υποθέσεων αφορούσε την έννοια της «δικαστικής αρχής έκδοσης» ενός ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης ¹⁸³, και όχι την έννοια της «δικαστικής αρχής εκτέλεσης», στην υπό εξέταση απόφαση το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε ότι η νομολογία αυτή μπορεί να εφαρμοστεί εν προκειμένω.

Πρώτον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, όπως και η έννοια της «δικαστικής αρχής έκδοσης», η έννοια της «δικαστικής αρχής εκτέλεσης» είναι αυτοτελής έννοια του δικαίου της Ένωσης και δεν εμπίπτουν σε αυτήν μόνον οι δικαστές ή τα δικαστήρια. Πράγματι, η έννοια αυτή καλύπτει επίσης τις δικαστικές αρχές που μετέχουν στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος και ενεργούν κατά τρόπο ανεξάρτητο κατά την άσκηση των καθηκόντων που είναι συμφυή με την εκτέλεση ενός ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, ιδίως σε σχέση με την εκτελεστική εξουσία, και ασκούν τα καθήκοντά τους στο πλαίσιο διαδικασίας που ικανοποιεί τις απαιτήσεις της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

Ως εκ τούτου, για τον προσδιορισμό του περιεχομένου της έννοιας της «δικαστικής αρχής εκτέλεσης», το Δικαστήριο χρησιμοποιεί τα ίδια κριτήρια με εκείνα που αναπτύχθηκαν στη νομολογία του σχετικά με τις «δικαστικές αρχές έκδοσης», πράγμα το οποίο δικαιολογείται από το γεγονός ότι η θέση και η φύση των δύο αυτών δικαστικών αρχών ταυτίζονται, έστω και αν ασκούν διαφορετικά καθήκοντα. Για να καταλήξει στο άνω συμπέρασμα, το Δικαστήριο έλαβε υπόψη διάφορα στοιχεία. Υπογράμμισε ότι η απόφαση για την εκτέλεση ενός ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, όπως και η απόφαση για την έκδοσή του, πρέπει να λαμβάνεται από δικαστική αρχή που να ικανοποιεί τις απαιτήσεις που είναι συμφυείς με την αποτελεσματική

¹⁷⁹| Άρθρο 27, παράγραφοι 2, 3, στοιχείο ζ', και 4, της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584.

¹⁸⁰| Η έννοια της «δικαστικής αρχής εκτέλεσης» ορίζεται στο άρθρο 6, παράγραφος 2, της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584.

¹⁸¹| Βλ., αντιστοίχως, αποφάσεις του Δικαστηρίου της 27ης Μαΐου 2019, *PF (Γενικός εισαγγελέας της Λιθουανίας)* (C-509/18, [EU:C:2019:457](#)), και της 12ης Δεκεμβρίου 2019, *Parquet général du Grand-Duché de Luxembourg και Openbaar Ministerie (Εισαγγελείς πλημμελειοδικών της Λυών και της Tours)* (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-566/19 PPU και C-626/19 PPU, [EU:C:2019:1077](#)), *Openbaar Ministerie (Εισαγγελική αρχή, Σουηδία)* (C-625/19 PPU, [EU:C:2019:1078](#)) και *Openbaar Ministerie (Εισαγγελέας πλημμελειοδικών Βρυξελλών)* (C-627/19 PPU, [EU:C:2019:1079](#)).

¹⁸²| Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Μαΐου 2019, *OG και PI (Εισαγγελίες του Lübeck και του Zwickau)* (C-508/18 και C-82/19 PPU, [EU:C:2019:456](#)).

¹⁸³| Η έννοια της «δικαστικής αρχής έκδοσης» ορίζεται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584.

δικαστική προστασία, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται η εγγύηση ανεξαρτησίας. Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι η εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης είναι, όπως και η έκδοση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, ικανή να θίξει την ελευθερία του καταζητουμένου, δεδομένου ότι η εκτέλεση θα οδηγήσει στη σύλληψή του προκειμένου αυτός να παραδοθεί στην αρμόδια αρχή. Επιπλέον, κατά το Δικαστήριο, σε αντίθεση με τη διαδικασία έκδοσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, για την οποία υφίσταται προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε δύο επίπεδα, στο στάδιο της εκτελέσεως του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης η παρέμβαση της δικαστικής αρχής εκτέλεσης συνιστά το μόνο προβλεπόμενο από την απόφαση-πλαίσιο 2002/584 επίπεδο προστασίας, το οποίο εξασφαλίζει στον καταζητούμενο όλες τις εγγυήσεις που συνδέονται με την έκδοση δικαστικών αποφάσεων.

Δεύτερον, το Δικαστήριο έκρινε ότι, ανεξαρτήτως του ζητήματος αν η δικαστική αρχή που δίδει τη συγκατάθεσή της για να μην εφαρμοστεί ο κανόνας της ειδικότητας πρέπει να είναι η ίδια με εκείνη που εκτέλεσε το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, η συγκατάθεση αυτή δεν μπορεί να δοθεί από εισαγγελέα κράτους μέλους ο οποίος, ενώ μετέχει στην απονομή της δικαιοσύνης, μπορεί να λάβει, στο πλαίσιο της ασκήσεως της εξουσίας του λήψης αποφάσεων, οδηγίες σε συγκεκριμένες υποθέσεις εκ μέρους της εκτελεστικής εξουσίας. Πράγματι, ο εισαγγελέας αυτός δεν πληροί τις αναγκαίες προϋποθέσεις για να χαρακτηριστεί ως «δικαστική αρχή εκτέλεσης». Κατά το Δικαστήριο, για να δοθεί η σχετική συγκατάθεση και να μην εφαρμοστεί, ως εκ τούτου, ο κανόνας της ειδικότητας, απαιτείται η παρέμβαση αρχής που πληροί τις προϋποθέσεις αυτές. Πράγματι, η απόφαση αυτή είναι διαφορετική από εκείνη που αφορά την εκτέλεση ενός ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης και έχει, για τον ενδιαφερόμενο, αποτελέσματα διαφορετικά από εκείνα της αποφάσεως εκτέλεσης. Το Δικαστήριο υπογράμμισε ειδικότερα ότι, ακόμη και αν ο ενδιαφερόμενος έχει ήδη παραδοθεί στη δικαστική αρχή έκδοσης του εντάλματος, η ζητούμενη συγκατάθεση, καθόσον αφορά αξιόποινη πράξη διαφορετική από εκείνη που δικαιολόγησε την παράδοση, ενδέχεται να θίξει την ελευθερία του προσώπου αυτού, διότι μπορεί να οδηγήσει σε βαρύτερη καταδίκη.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, δυνάμει του ολλανδικού δικαίου, μολονότι η απόφαση εκτελέσεως ενός ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης απόκειται, εν τέλει, σε δικαστήριο, αντιθέτως, η απόφαση περί παροχής της συγκατάθεσης λαμβάνεται αποκλειστικώς από τον εισαγγελέα. Δεδομένου όμως ότι ο τελευταίος μπορεί να λαμβάνει οδηγίες σε συγκεκριμένη υπόθεση εκ μέρους του Ολλανδού Υπουργού Δικαιοσύνης, δεν αποτελεί «δικαστική αρχή εκτέλεσης».

2. Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας σε ποινικές υποθέσεις

Με την απόφαση *Staatsanwaltschaft Wien* (Πλαστογραφία τραπεζικών μεταφοράς χρημάτων) (C-584/19, [EU:C:2020:1002](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφάνθηκε στις 8 Δεκεμβρίου 2020 επί υποθέσεως στην οποία η Staatsanwaltschaft Hamburg (εισαγγελία Αμβούργου, Γερμανία) είχε κινήσει ποινική έρευνα σε βάρος του Α. και διαφόρων άγνωστων προσώπων για απάτη. Υπήρχαν υπόνοιες ότι τον Ιούλιο του 2018 τα πρόσωπα αυτά, χρησιμοποιώντας δεδομένα τα οποία είχαν αποκτήσει παράνομα, πλαστογράφησαν 13 τραπεζικές εντολές μεταφοράς χρημάτων, με αποτέλεσμα πιθανή μεταφορά ποσού περίπου 9 800 ευρώ σε τραπεζικό λογαριασμό που είχε ανοιχθεί στο όνομα του Α. σε αυστριακή τράπεζα. Τον Μάιο του 2019, στο πλαίσιο της ανάκρισης που διατάχθηκε για την υπόθεση αυτή, η εισαγγελία του Αμβούργου εξέδωσε ευρωπαϊκή εντολή έρευνας ¹⁸⁴, την οποία διαβίβασε στη Staatsanwaltschaft Wien (εισαγγελία Βιέννης, Αυστρία), ζητώντας να της κοινοποιηθούν αντίγραφα των δελτίων κίνησης του επίμαχου τραπεζικού λογαριασμού για το κρίσιμο χρονικό διάστημα. Πλην όμως, κατά τον αυστριακό

¹⁸⁴ | Η ευρωπαϊκή αυτή εντολή έρευνας εκδόθηκε κατά την οδηγία 2014/41/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 3ης Απριλίου 2014, περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις (ΕΕ 2014, L 130, σ. 1, στο εξής: οδηγία περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας).

κώδικα ποινικής δικονομίας, η αυστριακή εισαγγελία δεν μπορούσε να διατάξει ένα τέτοιο ερευνητικό μέτρο χωρίς τούτο να έχει εγκριθεί από δικαστική αρχή. Κατόπιν τούτου, στα τέλη Μαΐου 2019 η εισαγγελία Βιέννης ζήτησε από το Landesgericht für Strafsachen Wien (πρωτοβάθμιο ποινικό δικαστήριο Βιέννης, Αυστρία) να επιτρέψει το μέτρο έρευνας.

Το δικαστήριο αυτό, καθότι διαπίστωσε, μεταξύ άλλων, ότι, κατ' εφαρμογήν του γερμανικού οργανισμού περί δικαστηρίων, η εισαγγελία του Αμβούργου μπορεί να λαμβάνει οδηγίες, ακόμη και ως προς συγκεκριμένη υπόθεση, από τον Justizsenator von Hamburg (Υπουργό Δικαιοσύνης του Αμβούργου, Γερμανία), διερωτήθηκε αν έπρεπε να εκτελεστεί από τις αυστριακές αρχές η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, διερωτήθηκε σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής, στο πλαίσιο της οδηγίας περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας, της πρόσφατης νομολογίας του Δικαστηρίου που αφορά την έννοια της «δικαστικής αρχής έκδοσης» ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης¹⁸⁵ κατά την απόφαση-πλαίσιο 2002/584. Κατά συνέπεια, αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα ζητώντας να διευκρινιστεί αν η εισαγγελία κράτους μέλους συνιστά «δικαστική αρχή» αρμόδια να εκδώσει απόφαση που συνιστά ευρωπαϊκή εντολή έρευνας κατά την έννοια της οδηγίας αυτής, παρά το γεγονός ότι είναι εκτεθειμένη στον κίνδυνο να υπόκειται σε ειδικές οδηγίες ή σε εντολές εκ μέρους της εκτελεστικής εξουσίας στο πλαίσιο της έκδοσης τέτοιας αποφάσεως.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι οι έννοιες της «δικαστικής αρχής» και της «αρχής έκδοσης», κατά την οδηγία περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας, περιλαμβάνουν τον εισαγγελέα κράτους μέλους ή, γενικότερα, την εισαγγελία κράτους μέλους, τούτο δε ακόμη και αν οι αρχές αυτές τελούν, έναντι της εκτελεστικής εξουσίας του εν λόγω κράτους μέλους, σε σχέση νομικής εξάρτησης η οποία τους εκθέτει στον κίνδυνο να υπόκεινται, άμεσα ή έμμεσα, σε ειδικές εντολές ή σε οδηγίες εκ μέρους της εκτελεστικής εξουσίας κατά την έκδοση ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο επισήμανε εκ προοιμίου ότι, κατά την οδηγία αυτή, μια ευρωπαϊκή εντολή έρευνας μπορεί να εκτελεστεί μόνον αν η αρχή που την εξέδωσε συνιστά «αρχή έκδοσης»¹⁸⁶ και ότι, όταν μια τέτοια εντολή εκδίδεται από άλλη αρχή έκδοσης και όχι από δικαστή, δικαστήριο, ανακριτή ή εισαγγελέα που έχει αρμοδιότητα επί της συγκεκριμένης υποθέσεως, πρέπει να επικυρωθεί από «δικαστική αρχή» πριν διαβιβαστεί προς εκτέλεσή της σε άλλο κράτος μέλος.

Κατόπιν της διευκρινίσεως αυτής, το Δικαστήριο παρατήρησε, κατ' αρχάς, ότι, σε αντίθεση με τα διαλαμβανόμενα στην απόφαση-πλαίσιο περί του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, η οποία κάνει λόγο για «δικαστική αρχή έκδοσης» χωρίς να διευκρινίζει ποιες αρχές εμπίπτουν στην έννοια αυτή, στην οδηγία περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας ο εισαγγελέας περιλαμβάνεται ρητώς μεταξύ των αρχών οι οποίες, όπως ο δικαστής, το δικαστήριο ή ο ανακριτής, νοούνται ως «αρχή έκδοσης»¹⁸⁷. Επιπλέον, το Δικαστήριο αναφέρει ότι, στην οδηγία αυτή, ο εισαγγελέας περιλαμβάνεται επίσης μεταξύ των «δικαστικών αρχών» οι οποίες έχουν την εξουσία να επικυρώνουν ευρωπαϊκή εντολή έρευνας πριν από τη διαβίβασή της στην αρχή εκτέλεσης, στην περίπτωση που η εντολή αυτή έχει εκδοθεί από άλλη αρχή έκδοσης και όχι από

¹⁸⁵ | Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 27ης Μαΐου 2019, **OG και PI (Εισαγγελίες του Lübeck και του Zwickau)** (C-508/18 και C-82/19 PPU, [EU:C:2019:456](#), σκέψη 90), και **PF (Γενικός εισαγγελέας της Λιθουανίας)** (C-509/18, [EU:C:2019:457](#), σκέψη 57). Στη σκέψη 90 της αποφάσεως της 27ης Μαΐου 2019, **OG και PI (Εισαγγελίες του Lübeck και του Zwickau)** (C-508/18 και C-82/19 PPU, [EU:C:2019:456](#)), σχετικά με τους Γερμανούς εισαγγελείς, το Δικαστήριο έκρινε κατ' ουσίαν ότι η έννοια της «δικαστικής αρχής έκδοσης», κατά την απόφαση-πλαίσιο 2002/584, δεν περιλαμβάνει τις εισαγγελίες κράτους μέλους οι οποίες είναι εκτεθειμένες στον κίνδυνο να υπόκεινται, άμεσα ή έμμεσα, σε εντολές ή οδηγίες, σε συγκεκριμένη υπόθεση, εκ μέρους της εκτελεστικής εξουσίας στο πλαίσιο λήψης αποφάσεως σχετικής με την έκδοση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

¹⁸⁶ | Κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο γ', της οδηγίας περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.

¹⁸⁷ | Αυτό προβλέπει το άρθρο 2, στοιχείο γ', σημείο i, της οδηγίας περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.

δικαστή, δικαστήριο, ανακριτή ή εισαγγελέα με αρμοδιότητα επί της συγκεκριμένης υποθέσεως ¹⁸⁸. Διαπιστώθηκε ότι, στην εν λόγω οδηγία, ο χαρακτηρισμός του εισαγγελέα ως «αρχής έκδοσης» ή ως «δικαστικής αρχής» δεν εξαρτάται από την απουσία σχέσεως νομικής εξαρτήσεώς του έναντι της εκτελεστικής εξουσίας του κράτους μέλους στο οποίο ασκεί τα καθήκοντά του.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο τόνισε ότι η έκδοση ή η επικύρωση ευρωπαϊκής εντολής έρευνας υπόκειται σε διαδικασία και σε εγγυήσεις διαφορετικές από εκείνες που δίδουν την έκδοση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Επισήμανε ιδίως ότι, βάσει της οδηγίας περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας, ο εισαγγελέας που εκδίδει ή επικυρώνει μια τέτοια εντολή πρέπει να λαμβάνει υπόψη την αρχή της αναλογικότητας και τα θεμελιώδη δικαιώματα του προσώπου το οποίο αυτή αφορά και ότι η εντολή πρέπει να μπορεί να προσβληθεί αποτελεσματικά με ένδικο μέσο τουλάχιστον ισοδύναμο με εκείνο που παρέχεται στο πλαίσιο αντίστοιχης εθνικής διαδικασίας. Το Δικαστήριο υπογράμμισε, επιπλέον, τη δυνατότητα που παρέχει η οδηγία αυτή στην αρχή εκτέλεσης και, γενικότερα, στο κράτος εκτέλεσης να μεριμνά, μέσω διαφόρων μηχανισμών, για την τήρηση της ως άνω αρχής και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του προσώπου το οποίο αφορά η εντολή. Το Δικαστήριο κατέληξε επομένως στο συμπέρασμα ότι, τόσο κατά το στάδιο της έκδοσης ή της επικύρωσης όσο και κατά το στάδιο της εκτέλεσης μιας ευρωπαϊκής εντολής έρευνας, η οδηγία περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας περιλαμβάνει ένα σύνολο εγγυήσεων οι οποίες διασφαλίζουν την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του προσώπου το οποίο αφορά η εντολή.

Τέλος, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ο σκοπός που επιδιώκει μια ευρωπαϊκή εντολή έρευνας είναι διαφορετικός από τον σκοπό που επιδιώκει ένα ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης. Ειδικότερα, ενώ το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης αποσκοπεί στη σύλληψη και στην παράδοση προσώπου που καταζητείται για την άσκηση ποινικής δίωξης ή για την εκτέλεση ποινής ή μέτρου στερητικού της ελευθερίας, η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας αποσκοπεί, από την πλευρά της, στην εκτέλεση ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων ερευνητικών μέτρων με στόχο τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων. Συνεπώς, μολονότι ορισμένα από αυτά τα ερευνητικά μέτρα ενδέχεται να είναι παρεμβατικά, η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας δεν θίγει πάντως, σε αντίθεση με το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, το δικαίωμα στην ελευθερία του προσώπου το οποίο αφορά.

Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των διαφορών αυτών μεταξύ της αποφάσεως-πλαίσιου για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και της οδηγίας περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής στο πλαίσιο της οδηγίας περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας η ερμηνεία που έγινε δεκτή στις πρόσφατες αποφάσεις του ¹⁸⁹, σύμφωνα με την οποία η έννοια της «δικαστικής αρχής έκδοσης» κατά την απόφαση-πλαίσιο δεν καλύπτει τις εισαγγελίες κράτους μέλους οι οποίες είναι εκτεθειμένες στον κίνδυνο να υπόκεινται σε ειδικές οδηγίες εκ μέρους της εκτελεστικής εξουσίας.

3. Δήμευση των προϊόντων, οργάνων και περιουσιακών στοιχείων του εγκλήματος

Στην απόφαση «**Agro In 2001**» (C-234/18, [EU:C:2020:21](#)), που εκδόθηκε στις 19 Μαρτίου 2020, το Δικαστήριο έκρινε ότι η απόφαση-πλαίσιο 2005/212, για τη δήμευση των προϊόντων, οργάνων και περιουσιακών στοιχείων του εγκλήματος ¹⁹⁰, δεν αντιτίθεται σε ρύθμιση κράτους μέλους η οποία προβλέπει ότι η δήμευση

¹⁸⁸| Αυτό ορίζει το άρθρο 2, στοιχείο γ', σημείο ii, της οδηγίας περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας.

¹⁸⁹| Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 27ης Μαΐου 2019, **OG και PI (Εισαγγελίες του Lübeck και του Zwickau)** (C-508/18 και C-82/19 PPU, [EU:C:2019:456](#)) και **PF (Γενικός εισαγγελέας της Λιθουανίας)** (C-509/18, [EU:C:2019:457](#)).

¹⁹⁰| Απόφαση-πλαίσιο 2005/212/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 24ης Φεβρουαρίου 2005, για τη δήμευση των προϊόντων, οργάνων και περιουσιακών στοιχείων του εγκλήματος (ΕΕ 2005, L 68, σ. 49).

παρανόμως αποκτηθέντων περιουσιακών στοιχείων διατάσσεται από εθνικό δικαστήριο κατόπιν διαδικασίας που δεν προϋποθέτει ούτε τη διαπίστωση διαπράξεως ποινικού αδικήματος ούτε, κατά μείζονα λόγο, την καταδίκη των φερόμενων ως δραστών ποινικού αδικήματος.

Η απόφαση αυτή εκδόθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, της επιτροπής που έχει συσταθεί στη Βουλγαρία για την καταπολέμηση της διαφθοράς και για τη δήμευση παρανόμως αποκτηθέντων περιουσιακών στοιχείων και, αφετέρου, του BP, ιδιώτη, καθώς και διαφόρων φυσικών και νομικών προσώπων τα οποία είτε συνδέονται με τον BP είτε ελέγχονται από αυτόν, σχετικά με αίτημα περί δημεύσεως παρανόμως αποκτηθέντων περιουσιακών στοιχείων από τον BP και από τα εν λόγω πρόσωπα. Κατά του BP, ως προέδρου του εποπτικού συμβουλίου βουλγαρικής τράπεζας, είχαν ασκηθεί ποινικές δίωξεις, επειδή παρακίνησε άλλα πρόσωπα, μεταξύ του 2011 και του 2014, να υπεξαιρέσουν κεφάλαια της τράπεζας. Κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, ωστόσο, οι ποινικές δίωξεις δεν είχαν οδηγήσει σε καμία αμετάκλητη ποινική καταδίκη. Κατόπιν έρευνας που διεξήχθη, μεταξύ άλλων, εις βάρος του BP, από την οποία προέκυψε ότι αυτός είχε αποκτήσει περιουσιακά στοιχεία χρηματοδοτώντας τα με παράνομα μέσα, η επιτροπή για τη δήμευση περιουσιακών στοιχείων κίνησε διαδικασία κατά το αστικό δίκαιο ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, με σκοπό ιδίως τη δήμευση περιουσιακών στοιχείων του BP και μελών της οικογένειάς του. Εντούτοις, κατά τον BP και τα λοιπά εναγόμενα πρόσωπα, δήμευση περιουσιακών στοιχείων μπορούσε να λάβει χώρα μόνο βάσει αμετάκλητης καταδικαστικής αποφάσεως ποινικού δικαστηρίου.

Το Δικαστήριο απέρριψε αυτή τη συλλογιστική. Επισήμανε ότι, λαμβανομένων υπόψη ιδίως των σκοπών και του γράμματος των διατάξεων της αποφάσεως-πλαίσιου 2005/212, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η απόφαση-πλαίσιο αποτελεί πράξη η οποία σκοπό έχει να υποχρεώσει τα κράτη μέλη να θέσουν σε εφαρμογή κοινούς ελάχιστους κανόνες δημεύσεως των οργάνων και των προϊόντων που σχετίζονται με ποινικά αδικήματα, προκειμένου να διευκολυνθεί η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων δημεύσεως που εκδίδονται στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι η απόφαση-πλαίσιο 2005/212 δεν διέπει τη δήμευση οργάνων και προϊόντων παράνομων δραστηριοτήτων η οποία διατάσσεται από δικαστήριο κράτους μέλους στο πλαίσιο διαδικασίας που δεν αφορά τη διαπίστωση διαπράξεως ενός ή περισσότερων ποινικών αδικημάτων. Εκτιμώντας ότι η απόφαση που καλείται να εκδώσει το αιτούν δικαστήριο στην υπόθεση της κύριας δίκης δεν εντάσσεται στο πλαίσιο διαδικασίας σχετικής με ένα ή περισσότερα ποινικά αδικήματα, αλλά στο πλαίσιο διαδικασίας αστικής φύσεως, η οποία αφορά φερόμενα ως παρανόμως αποκτηθέντα περιουσιακά στοιχεία και διεξάγεται κατά τρόπο ανεξάρτητο από τυχόν ποινική διαδικασία, το Δικαστήριο έκρινε ότι τέτοια απόφαση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της αποφάσεως-πλαίσιου 2005/212.

4. Αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων

Με την απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, *Presidenza del Consiglio dei Ministri* (C-129/19, [EU:C:2020:566](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε, πρώτον, ότι το σύστημα της εξωσυμβατικής ευθύνης κράτους μέλους για τη ζημία που προκλήθηκε από παραβίαση του δικαίου της Ένωσης έχει εφαρμογή, για τον λόγο ότι το κράτος μέλος αυτό δεν μετέφερε εμπροθέσμως στην εσωτερική έννομη τάξη του το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/80¹⁹¹, όσον αφορά τα θύματα που κατοικούν στο κράτος μέλος, στο έδαφος του οποίου τελέστηκε το εκ προθέσεως έγκλημα βίας. Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η κατ' αποκοπήν αποζημίωση που χορηγείται στα θύματα εγκλήματος σεξουαλικής βίας στο πλαίσιο εθνικού συστήματος για την αποζημίωση των θυμάτων εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας δεν μπορεί να

¹⁹¹ | Οδηγία 2004/80/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων (ΕΕ 2004, L 261, σ. 15).

χαρακτηριστεί ως «εύλογη και προσήκουσα», κατά την έννοια της ίδιας διατάξεως, αν καθορίζεται χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η σοβαρότητα των συνεπειών που έχει για τα θύματα η διαπραχθείσα αξιόποινη πράξη και, επομένως, δεν συνιστά προσήκουσα συμβολή στην αποκατάσταση της υλικής ζημίας και στην ικανοποίηση της ηθικής βλάβης που αυτά υπέστησαν.

Εν προκειμένω, τον Οκτώβριο του 2005 η BV, Ιταλίδα υπήκοος και κάτοικος Ιταλίας, υπήρξε θύμα εγκλήματος σεξουαλικής βίας που τελέστηκε στο έδαφος του συγκεκριμένου κράτους μέλους. Οι δράστες καταδικάστηκαν σε αποζημίωση ύψους 50 000 ευρώ, ουδέποτε όμως κατέβαλαν το ποσό αυτό διότι διέφυγαν. Τον Φεβρουάριο του 2009 η BV άσκησε αγωγή κατά της Presidenza del Consiglio dei Ministri (Προεδρίας του Υπουργικού Συμβουλίου, Ιταλία), για την αποκατάσταση της ζημίας που ισχυριζόταν ότι υπέστη λόγω του ότι η Ιταλική Δημοκρατία δεν μετέφερε εμπρόθεσμα την οδηγία 2004/80¹⁹² στην εσωτερική έννομη τάξη. Στο πλαίσιο αυτής της δίκης, η Προεδρία του Υπουργικού Συμβουλίου καταδικάστηκε, σε πρώτο βαθμό, να καταβάλει στην BV το ποσό των 90 000 ευρώ, ποσό το οποίο μειώθηκε κατ'έφεση σε 50 000 ευρώ.

Επιληφθέν αιτήσεως αναιρέσεως που άσκησε η Προεδρία του Υπουργικού Συμβουλίου, το αιτούν δικαστήριο διερωτήθηκε, αφενός, ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής του συστήματος της εξωσυμβατικής ευθύνης κράτους μέλους, λόγω εκπρόθεσμης μεταφοράς της οδηγίας 2004/80, όσον αφορά θύματα εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας σε υποθέσεις που δεν έχουν διασυνοριακό χαρακτήρα. Αφετέρου, το αιτούν δικαστήριο εξέφρασε αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον το κατ'αποκοπήν ποσό των 4 800 ευρώ που προβλέπει η ιταλική νομοθεσία¹⁹³ για την αποζημίωση των θυμάτων εγκλήματος σεξουαλικής βίας είναι «εύλογο και προσήκον», κατά την έννοια του άρθρου 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/80.

Όσον αφορά το πρώτο από τα ερωτήματα αυτά, το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ'αρχάς τις προϋποθέσεις για τη θεμελίωση της ευθύνης των κρατών μελών για τις ζημίες που προκαλούνται σε ιδιώτες από παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης, ήτοι την ύπαρξη παραβιασθέντος κανόνα δικαίου της Ένωσης ο οποίος να αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες, την κατάφωρη παράβαση του κανόνα αυτού και την ύπαρξη άμεσου αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της παραβάσεως αυτής και της ζημίας που υπέστησαν οι ιδιώτες. Εν προκειμένω, λαμβανομένων υπόψη του γράμματος του άρθρου 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/80, της όλης οικονομίας του και των σκοπών του, το Δικαστήριο επισήμανε, μεταξύ άλλων, ότι με τη διάταξη αυτή ο νομοθέτης της Ένωσης επέλεξε όχι τη θέσπιση, από κάθε κράτος μέλος, ειδικού συστήματος αποζημιώσεως το οποίο να αφορά αποκλειστικώς τα θύματα εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας σε υποθέσεις με διασυνοριακό χαρακτήρα, αλλά την εφαρμογή, υπέρ των θυμάτων αυτών, των εθνικών συστημάτων για την αποζημίωση των θυμάτων εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας που έχουν τελεστεί στο αντίστοιχο έδαφος των κρατών μελών. Κατόπιν της αναλύσεως στην οποία προέβη, το Δικαστήριο έκρινε ότι η οδηγία 2004/80 επιβάλλει σε κάθε κράτος μέλος την υποχρέωση να θεσπίσει σύστημα για την αποζημίωση οποιουδήποτε θύματος εκ προθέσεως εγκλήματος βίας το οποίο έχει τελεστεί στο έδαφός του και όχι μόνον των θυμάτων σε υποθέσεις με διασυνοριακό χαρακτήρα. Το Δικαστήριο συνήγαγε από τα ανωτέρω ότι η οδηγία 2004/80 παρέχει το δικαίωμα εύλογης και προσήκουσας αποζημιώσεως όχι μόνο στα θύματα εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας σε υποθέσεις με διασυνοριακό χαρακτήρα, αλλά και στα θύματα που έχουν τη συνήθη διαμονή τους στο έδαφος του κράτους μέλους στο οποίο τελέστηκε η αξιόποινη πράξη. Επομένως, υπό τον όρο ότι πληρούνται οι λοιπές δύο προαναφερθείσες προϋποθέσεις,

192| Κατά το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας, «[τ]α κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι στο πλαίσιο των εθνικών τους ρυθμίσεων υπάρχει πρόβλεψη για σύστημα αποζημίωσης των θυμάτων εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας που έχουν τελεστεί στο αντίστοιχο έδαφός τους, το οποίο διασφαλίζει εύλογη και προσήκουσα αποζημίωση των θυμάτων».

193| Επισημαίνεται ότι η Ιταλική Δημοκρατία, σε χρονικό σημείο μεταγενέστερο της ασκήσεως της αγωγής λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης κατά του εν λόγω κράτους μέλους η οποία αποτελεί το αντικείμενο της υποθέσεως της κύριας δίκης, θεσπίσε σύστημα για την αποζημίωση των θυμάτων εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας που τελέστηκαν στην ιταλική επικράτεια, είτε αυτά κατοικούν στην Ιταλία είτε όχι. Το σύστημα αυτό καλύπτει επίσης, αναδρομικώς, τις πράξεις που εμπίπτουν στην ως άνω κατηγορία εγκληματικών πράξεων και οι οποίες τελέστηκαν από 1ης Ιουλίου 2005 και εντεύθεν.

ένας ιδιώτης έχει δικαίωμα αποζημιώσεως για τις ζημιές που του προκάλεσε η παράβαση, εκ μέρους κράτους μέλους, της υποχρέωσης την οποία υπέχει από το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/80, τούτο δε ανεξαρτήτως του αν η υπόθεση είχε ή όχι διασυνοριακό χαρακτήρα κατά το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο ιδιώτης υπήρξε θύμα της επίμαχης αξιόποινης πράξεως.

Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, ελλείψει οποιασδήποτε ενδείξεως στο άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/80 ως προς το ύψος της αποζημιώσεως που θεωρείται ότι αντιστοιχεί σε «εύλογη και προσήκουσα» αποζημίωση, η εν λόγω διάταξη αναγνωρίζει συναφώς περιθώριο εκτιμήσεως στα κράτη μέλη. Εντούτοις, ενώ η αποζημίωση αυτή δεν απαιτείται οπωσδήποτε να διασφαλίζει την πλήρη αποκατάσταση της υλικής ζημίας και την ικανοποίηση της ηθικής βλάβης που υπέστησαν τα θύματα εκ προθέσεως εγκλήματος βίας, δεν μπορεί πάντως να έχει χαρακτήρα αμιγώς συμβολικό ή προδήλως ανεπαρκή σε σχέση με τη σοβαρότητα των συνεπειών που έχει για τα θύματα αυτά η τελεσθείσα αξιόποινή πράξη. Κατά το Δικαστήριο, η αποζημίωση που χορηγείται, βάσει της σχετικής διατάξεως νόμου, στα θύματα πρέπει ειδικότερα να αντισταθμίζει σε κατάλληλο βαθμό τα δεινά τα οποία υπέστησαν. Το Δικαστήριο κατέστησε επίσης σαφές ότι η κατ' αποκοπήν αποζημίωση των θυμάτων αυτών μπορεί να χαρακτηριστεί «εύλογη και προσήκουσα», εφόσον η κλίμακα των αποζημιώσεων είναι αρκούντως λεπτομερής, ούτως ώστε να αποφεύγεται το ενδεχόμενο η κατ' αποκοπήν αποζημίωση που προβλέπεται για ένα συγκεκριμένο είδος εγκλήματος βίας να αποδειχθεί, υπό το πρίσμα των περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως, προδήλως ανεπαρκής.

XI. Μεταφορές

Στην απόφαση *Transportes Aéreos Portugueses* (C-74/19, [EU:C:2020:460](#)), η οποία εκδόθηκε στις 11 Ιουνίου 2020, το Δικαστήριο αποσαφήνισε τις έννοιες των «έκτακτων περιστάσεων» και των «εύλογων μέτρων», όπως χρησιμοποιούνται στον κανονισμό 261/2004 ¹⁹⁴ (στο εξής: κανονισμός για τα δικαιώματα των επιβατών αεροπορικών μεταφορών). Έκρινε, συνακόλουθα, ότι, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, η ενοχλητική συμπεριφορά επιβάτη, η οποία είχε ως συνέπεια αλλαγή πορείας του αεροσκάφους με αποτέλεσμα να καθυστερήσει η πτήση, συνιστά «έκτακτη περίπτωση» και ότι ο πραγματικός αερομεταφορέας δύναται να επικαλεστεί τη συγκεκριμένη «έκτακτη περίπτωση» η οποία επηρέασε όχι την πτήση που ματαιώθηκε ή καθυστέρησε, αλλά μια προηγούμενη πτήση που εκτελέστηκε από τον ίδιο με το ίδιο αεροσκάφος. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι η εκ μέρους του αερομεταφορέα μεταφορά επιβάτη με την επόμενη πτήση που εκτελεί ο ίδιος αερομεταφορέας και έχει ως αποτέλεσμα να φθάσει ο επιβάτης στον προορισμό του την επόμενη ημέρα από την αρχικώς προβλεφθείσα συνιστά «εύλογο μέτρο», συνεπεία του οποίου ο αερομεταφορέας απαλλάσσεται από την υποχρέωση αποζημίωσης που υπέχει, μόνον εφόσον πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις.

Η υπόθεση της κύριας δίκης αφορούσε αντιδικία μεταξύ ενός επιβάτη και του αερομεταφορέα Transportes Aéreos Portugueses (TAP) σχετικά με την άρνηση του δεύτερου να καταβάλει αποζημίωση στον πρώτο για τη ζημία που υπέστη λόγω του ότι η πτήση ανταπόκρισης έφθασε στον τελικό προορισμό με μεγάλη καθυστέρηση. Ο αερομεταφορέας είχε απορρίψει το αίτημα αποζημίωσης με την αιτιολογία ότι η καθυστέρηση της συγκεκριμένης πτήσης οφειλόταν στην ενοχλητική συμπεριφορά επιβάτη η οποία εκδηλώθηκε σε

¹⁹⁴ | Κανονισμός (ΕΚ) 261/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Φεβρουαρίου 2004, για τη θέσπιση κοινών κανόνων αποζημίωσης των επιβατών αεροπορικών μεταφορών και παροχής βοήθειας σε αυτούς σε περίπτωση άρνησης επιβίβασης και ματαίωσης ή μεγάλης καθυστέρησης της πτήσης και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 295/91 (ΕΕ 2004, L 46, σ. 1).

προηγούμενη πτήση εκτελεσθείσα με το ίδιο αεροσκάφος και είχε ως αποτέλεσμα την αλλαγή πορείας του τελευταίου, η δε περίπτωση αυτή έπρεπε να χαρακτηριστεί ως «έκτακτη περίπτωση» κατά την έννοια του κανονισμού για τα δικαιώματα των επιβατών αεροπορικών μεταφορών ¹⁹⁵, η οποία τον απήλλασσε από την υποχρέωση αποζημίωσης που προβλέπει ο ίδιος κανονισμός ¹⁹⁶.

Το εθνικό δικαστήριο που επιλήφθηκε της υποθέσεως διατηρούσε αμφιβολίες ως προς τον νομικό χαρακτηρισμό της περίπτωσης στην οποία οφειλόταν η ανωτέρω καθυστέρηση, ως προς το αν ο αερομεταφορέας μπορεί να επικαλεστεί τέτοια περίπτωση όταν αυτή επηρέασε μεν το αεροσκάφος που εκτέλεσε τη συγκεκριμένη πτήση, αλλά επ' ευκαιρία μιας προγενέστερης πτήσης, καθώς και ως προς τον εύλογο χαρακτήρα των μέτρων που έθεσε σε εφαρμογή ο αερομεταφορέας.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε συναφώς ότι ο αερομεταφορέας δεν υποχρεούται να καταβάλει αποζημίωση στους επιβάτες, εφόσον δύναται να αποδείξει ότι η ματαίωση της πτήσης ή η καθυστέρηση διάρκειας ίσης ή μεγαλύτερης από τρεις ώρες κατά την άφιξη οφείλεται σε «έκτακτες περιστάσεις» οι οποίες δεν θα μπορούσαν να έχουν αποφευχθεί ακόμη και αν είχαν ληφθεί όλα τα εύλογα μέτρα και, σε περίπτωση επέλευσης τέτοιας περίπτωσης, ότι έλαβε τα κατάλληλα για την περίπτωση μέτρα, χρησιμοποιώντας όλες τις δυνατότητες που διέθετε σε προσωπικό ή υλικά μέσα, καθώς και τις χρηματοοικονομικές του δυνατότητες, προκειμένου να αποτρέψει τη συνεπεία της ανωτέρω περίπτωσης ματαίωση ή σημαντική καθυστέρηση της οικείας πτήσης, χωρίς εντούτοις να μπορεί να απαιτηθεί από αυτόν να υποβληθεί σε θυσίες υπερβαίνουσες τις δυνατότητες της επιχείρησής του.

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι μπορούν να χαρακτηριστούν ως «έκτακτες περιστάσεις», κατά την έννοια του κανονισμού για τα δικαιώματα των επιβατών αεροπορικών μεταφορών, τα γεγονότα εκείνα τα οποία, ως εκ της φύσεως ή των αιτίων τους, δεν συνδέονται αναπόσπαστα με την κανονική άσκηση της δραστηριότητας του αερομεταφορέα και επί των οποίων αυτός δεν έχει πραγματικό έλεγχο, οι δε δύο αυτές προϋποθέσεις πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά. Τέτοιες περιστάσεις μπορούν να προκύψουν, ιδίως, σε περίπτωση κινδύνων για την ασφάλεια.

Κατόπιν της διαπίστωσης ότι η ενοχλητική συμπεριφορά επιβάτη η οποία είχε ως αποτέλεσμα την αλλαγή πορείας του αεροσκάφους έθετε πράγματι σε κίνδυνο την ασφάλεια της πτήσης, το Δικαστήριο έκρινε, αφενός, ότι η επίμαχη συμπεριφορά δεν συνδεόταν αναπόσπαστα με την κανονική άσκηση της δραστηριότητας του αερομεταφορέα. Αφετέρου, τέτοια συμπεριφορά δεν μπορούσε, κατ' αρχήν, να τεθεί υπό έλεγχο από τον τελευταίο, δεδομένου, πρώτον, ότι η συμπεριφορά επιβάτη και οι αντιδράσεις του στις υποδείξεις του πληρώματος δεν είναι προβλέψιμες και, δεύτερον, ότι επί αεροσκάφους ο κυβερνήτης όπως και το πλήρωμα διαθέτουν περιορισμένα μόνο μέσα για να θέσουν υπό έλεγχο τέτοια συμπεριφορά.

Εντούτοις, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η επίμαχη συμπεριφορά δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ως μη δυνάμενη να τεθεί πράγματι υπό έλεγχο από τον πραγματικό αερομεταφορέα και, ως εκ τούτου, να χαρακτηριστεί ως «έκτακτη περίπτωση», εάν προκύπτει ότι ο αερομεταφορέας συντέινει στην εκδήλωση της συμπεριφοράς ή εάν μπορούσε να την προβλέψει και να λάβει τα κατάλληλα μέτρα σε χρόνο κατά τον οποίο αυτό ήταν δυνατό χωρίς σημαντικές συνέπειες για την εξέλιξη της οικείας πτήσης, στηριζόμενος σε ενδείξεις προμηνύουσες τέτοια συμπεριφορά. Τέτοια περίπτωση ενδέχεται να συντρέχει, μεταξύ άλλων, αν ο πραγματικός αερομεταφορέας προέβη στην επιβίβαση ενός επιβάτη που παρουσίαζε ήδη διαταραχές συμπεριφοράς πριν ή ακόμη και κατά τη διάρκεια της επιβίβασης.

¹⁹⁵| Άρθρο 5, παράγραφος 3, του κανονισμού 261/2004.

¹⁹⁶| Άρθρο 5, παράγραφος 1, στοιχείο γ', και άρθρο 7, παράγραφος 1, του κανονισμού 261/2004.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι ο αερομεταφορέας πρέπει να έχει τη δυνατότητα, προκειμένου να απαλλαγεί από την υποχρέωση αποζημίωσης των επιβατών σε περίπτωση μεγάλης καθυστέρησης ή ματαίωσης της πτήσης, να επικαλεστεί «έκτακτη περίπτωση» η οποία επηρέασε προηγούμενη πτήση που εκτέλεσε ο ίδιος με το ίδιο αεροσκάφος, υπό την προϋπόθεση ότι υφίσταται άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της επέλευσης της περίπτωσης αυτής που επηρέασε προγενέστερη πτήση και της καθυστέρησης ή της ματαίωσης μεταγενέστερης πτήσης, πράγμα που απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει βάσει των πραγματικών στοιχείων που έχει στη διάθεσή του και λαμβάνοντας, μεταξύ άλλων, υπόψη τον τρόπο εκμετάλλευσης του αεροσκάφους.

Κατά τρίτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι, σε περίπτωση επέλευσης έκτακτης περίπτωσης, ο αερομεταφορέας που προτίθεται να απαλλαγεί από την υποχρέωση αποζημίωσης των επιβατών, πρέπει να επιστρατεύσει κάθε μέσο που έχει στη διάθεσή του προκειμένου να εξασφαλίσει εύλογη, ικανοποιητική και κατά το δυνατόν συντομότερη μεταφορά με άλλη πτήση, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η αναζήτηση άλλων απευθείας πτήσεων ή πτήσεων με ανταπόκριση που εκτελούνται ενδεχομένως από άλλους αερομεταφορείς, είτε αυτοί ανήκουν στην ίδια αεροπορική συμμαχία είτε όχι, και οι οποίες φθάνουν στον τελικό προορισμό με μικρότερη καθυστέρηση από ό,τι η επόμενη πτήση του συγκεκριμένου αερομεταφορέα.

Κατά συνέπεια, δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι ο αερομεταφορέας χρησιμοποίησε κάθε μέσο που διέθετε, περιοριζόμενος στο να προσφέρει στον οικείο επιβάτη μεταφορά προς τον τελικό του προορισμό με την επόμενη πτήση που εκτελείται από τον ίδιο αερομεταφορέα και φθάνει στον προορισμό την επόμενη ημέρα από την αρχικώς προβλεφθείσα, εκτός αν δεν υπήρχε καμία διαθέσιμη θέση σε άλλη πτήση απευθείας ή με ανταπόκριση που να παρέχει στον επιβάτη τη δυνατότητα να φθάσει στον τελικό του προορισμό με μικρότερη καθυστέρηση από ό,τι με την επόμενη πτήση του συγκεκριμένου αερομεταφορέα ή εκτός αν η πραγματοποίηση της εν λόγω μεταφοράς με άλλη πτήση συνιστά για τον τελευταίο θυσία υπερβαίνουσα τις δυνατότητες της επιχείρησής του στο δεδομένο χρονικό σημείο.

XII. Ανταγωνισμός

1. Κανόνες εφαρμοστέοι στις επιχειρήσεις

1.1. Συμπράξεις

Στο κεφάλαιο αυτό, αξίζει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά σε τρεις αποφάσεις. Η πρώτη απόφαση αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού στις συμφωνίες φιλικού διακανονισμού ενδίκων διαφορών σχετικών με διπλώματα ευρεσιτεχνίας. Η δεύτερη απόφαση αφορά τα κριτήρια που εφαρμόζονται προκειμένου να καθοριστεί αν οι διαπραγματικές συμφωνίες που καθορίζουν ενιαίο ποσό για τις διαπραγματικές προμήθειες στρεβλώνουν τον ανταγωνισμό. Τέλος, η τρίτη απόφαση αφορά τις δεσμεύσεις μιας επιχείρησης έναντι μιας αρχής ανταγωνισμού σχετικά με τα συμβατικά δικαιώματα των αντισυμβαλλόμενων της.

Με την απόφαση της 30ής Ιανουαρίου 2020, **Generics (UK) κ.λπ.** (C-307/18, [EU:C:2020:52](#)), το Δικαστήριο διευκρίνισε ποια κριτήρια πρέπει να εφαρμόζονται για τον χαρακτηρισμό των συμφωνιών φιλικού διακανονισμού ενδίκων διαφορών μεταξύ του κατόχου διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στον φαρμακευτικό

τομέα και παρασκευαστών γενόσημων φαρμάκων, υπό το πρίσμα της απαγόρευσης πρακτικών ή συμφωνιών που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού (άρθρο 101 ΣΛΕΕ) και της απαγόρευσης κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης (άρθρο 102 ΣΛΕΕ).

Το Competition Appeal Tribunal (πρωτοβάθμιο δικαστήριο ανταγωνισμού, Ηνωμένο Βασίλειο) υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο πλαίσιο υποθέσεως που αφορούσε την εξέταση της νομιμότητας μιας αποφάσεως την οποία εξέδωσε η Competition and Markets Authority (αρχή ανταγωνισμού και αγορών, Ηνωμένο Βασίλειο) εις βάρος διαφόρων παρασκευαστών γενόσημων φαρμάκων και του φαρμακευτικού ομίλου GlaxoSmithKline (στο εξής: GSK) όσον αφορά συμφωνίες φιλικού διακανονισμού ενδίκων διαφορών σχετικών με διπλώματα ευρεσιτεχνίας (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση). Η GSK ήταν κάτοχος διπλώματος ευρεσιτεχνίας για τη δραστική φαρμακευτική ουσία του αντικαταθλιπτικού φαρμάκου παροξετίνη και δευτερογενών διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας για την προστασία ορισμένων μεθόδων παρασκευής της ουσίας αυτής. Όταν το κύριο δίπλωμα ευρεσιτεχνίας της GSK έληξε το 1999, πολλοί παρασκευαστές γενόσημων εξέτασαν το ενδεχόμενο να εισάγουν γενόσημη παροξετίνη στη βρετανική αγορά. Ωστόσο, η GSK άσκησε αγωγές λόγω προσβολής διπλώματος ευρεσιτεχνίας κατά των εν λόγω παρασκευαστών γενόσημων φαρμάκων, οι οποίοι με τη σειρά τους αμφισβήτησαν το κύρος ενός εκ των δευτερογενών διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας της GSK. Η GSK και οι παρασκευαστές γενόσημων φαρμάκων συνήψαν ακολούθως συμφωνίες για τον φιλικό διακανονισμό των ενδίκων διαφορών αυτών, στο πλαίσιο των οποίων οι τελευταίοι δέχονταν να μην εισέλθουν στην αγορά, κατά τη συμφωνηθείσα περίοδο, με τα δικά τους γενόσημα φάρμακα, σε αντάλλαγμα πληρωμών εκ μέρους της GSK (στο εξής: επίμαχες συμφωνίες). Με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Competition and Markets Authority είχε κρίνει ότι οι επίμαχες συμφωνίες παραβίαζαν την απαγόρευση σύναψης συμφωνιών που περιορίζουν τον ανταγωνισμό και συνιστούσαν, ως προς την GSK, κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης της στη σχετική αγορά. Ως εκ τούτου, είχε επιβάλει χρηματικές κυρώσεις στα μέρη που μετείχαν στις συμφωνίες αυτές.

Το Δικαστήριο υπογράμμισε, κατ' αρχάς, ότι μια συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων εμπίπτει στην προβλεπόμενη στο άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ απαγόρευση μόνον εφόσον επηρεάζει δυσμενώς και σημαντικά τον ανταγωνισμό εντός της εσωτερικής αγοράς, πράγμα που προϋποθέτει ότι οι επιχειρήσεις αυτές τελούν σε σχέση τουλάχιστον δυνητικού ανταγωνισμού μεταξύ τους. Όσον αφορά τους παρασκευαστές γενόσημων που δεν είχαν ακόμη εισέλθει στην αγορά κατά τον χρόνο σύναψης των συμφωνιών, το Δικαστήριο ανέφερε ότι η απαιτούμενη σχέση δυνητικού ανταγωνισμού προϋποθέτει ότι αποδεικνύεται η ύπαρξη πραγματικών και συγκεκριμένων δυνατοτήτων πρόσβασης στην αγορά. Προς τούτο, το Δικαστήριο έκρινε ότι πρέπει να εκτιμάται, για κάθε ενδιαφερόμενο παρασκευαστή γενόσημων φαρμάκων, αν έχει σταθερή βούληση και ικανότητα να εισέλθει στην αγορά, λαμβανομένων υπόψη των προπαρασκευαστικών κινήσεων στις οποίες έχει προβεί, καθώς και της απουσίας ανυπέρβλητων φραγμών εισόδου στην αγορά. Κατά το Δικαστήριο, τυχόν δικαιώματα από διπλώματα ευρεσιτεχνίας δεν συνιστούν, αυτά καθ'αυτά, τέτοιους φραγμούς, δεδομένου ότι το κύρος τους μπορεί να αμφισβητηθεί.

Όσον αφορά την έννοια του «περιορισμού του ανταγωνισμού ως εκ του αντικειμένου», το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ο χαρακτηρισμός αυτός προϋποθέτει τη διαπίστωση ότι οι επίμαχες συμφωνίες είναι αρκούντως επιβλαβείς για τον ανταγωνισμό, λόγω του περιεχομένου, των σκοπών και του οικονομικού και νομικού πλαισίου τους. Κατά το Δικαστήριο, δεδομένης της αισθητής μείωσης της τιμής πώλησης των οικείων φαρμάκων κατόπιν της εισόδου στην αγορά της γενόσημης εκδοχής τους, ο επιβλαβής για τον ανταγωνισμό χαρακτήρας μπορεί να γίνει δεκτός όταν οι μεταβιβάσεις αξίας που προβλέπονται από μια συμφωνία όπως οι επίμαχες μπορούν, λόγω τους ύψους τους, να εξηγηθούν μόνον από το εμπορικό συμφέρον των μετεχόντων στη συμφωνία μερών να μη διεξάγουν υγιή ανταγωνισμό και, συνεπώς, παρέχουν κίνητρο στους παρασκευαστές γενόσημων φαρμάκων να μην εισέλθουν στη σχετική αγορά. Για τον χαρακτηρισμό του «περιορισμού του ανταγωνισμού ως εκ του αντικειμένου», το Δικαστήριο απαιτεί επίσης να συνεκτιμώνται τυχόν θετικά για τον ανταγωνισμό αποτελέσματα που συνεπάγονται οι επίμαχες συμφωνίες, εφόσον αυτά αποδεικνύονται. Διευκρίνισε, ωστόσο, ότι η συνεκτίμηση αυτή εντάσσεται μόνο στην ανάλυση του αρκούντως επιβλαβούς χαρακτήρα της υπό εξέταση συμφωνίας. Το Δικαστήριο κατέληξε

στο συμπέρασμα ότι απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εκτιμήσει, για κάθε υπό εξέταση συμφωνία, εάν τα αποδειχθέντα θετικά για τον ανταγωνισμό αποτελέσματα επαρκούν ώστε να μπορεί ευλόγως να αμφισβητηθεί ο αρκούντως επιβλαβής για τον ανταγωνισμό χαρακτήρας της.

Όσον αφορά το ζήτημα αν μια συμφωνία φιλικού διακανονισμού όπως οι επίμαχες μπορεί να χαρακτηριστεί «περιορισμός του ανταγωνισμού ως εκ του αποτελέσματος», το Δικαστήριο ανέφερε ότι, προκειμένου να εκτιμηθεί αν η συμφωνία αυτή έχει δυνητικά ή πραγματικά αποτελέσματα για τον ανταγωνισμό, πρέπει να καθοριστεί πώς θα λειτουργούσε πιθανώς η αγορά και πώς θα ήταν η δομή της εάν δεν υπήρχε η συμπαγειακή πρακτική, χωρίς να είναι αναγκαίο να αποδειχθεί ότι ο οικείος παρασκευαστής γενόσημων φαρμάκων πιθανόν θα δικαιωνόταν δικαστικά ή ότι θα συναπτόταν πιθανόν μια λιγότερο περιοριστική για τον ανταγωνισμό συμφωνία φιλικού διακανονισμού.

Απαντώντας στα ερωτήματα σχετικά με την έννοια της «κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης», το Δικαστήριο έκρινε, πρώτον, ότι η αγορά των προϊόντων πρέπει να προσδιορίζεται λαμβανομένων επίσης υπόψη των γενόσημων εκδοχών του φαρμάκου του οποίου η μέθοδος παρασκευής εξακολουθεί να προστατεύεται με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, υπό την προϋπόθεση ότι μπορεί να αποδειχθεί ότι οι παρασκευαστές τους είναι σε θέση να εισέλθουν στην αγορά με ικανή ισχύ ώστε να είναι δυνατό να αποτελέσουν σοβαρό αντίβαρο στον ήδη παρόντα στην αγορά αυτή παρασκευαστή πρωτότυπων φαρμάκων. Δεύτερον, το Δικαστήριο ανέφερε ότι η διαπίστωση περί κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης προϋποθέτει προσβολή της ανταγωνιστικής διάρθρωσης της αγοράς που υπερβαίνει τα αποτελέσματα τα οποία παράγει καθεμία από τις οικείες συμφωνίες για τις οποίες επιβλήθηκαν κυρώσεις βάσει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Ειδικότερα, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, λαμβανομένου ιδίως υπόψη του ότι οι διάφορες συμφωνίες, είναι πιθανόν να έχουν σωρευτικά αποτελέσματα που περιορίζουν τον ανταγωνισμό, η σύναψή τους, στον βαθμό που εντάσσεται σε μια συνολική στρατηγική συνάψεως συμβάσεων, ενδέχεται να έχει σημαντικό αποτέλεσμα εκτοπισμού των ανταγωνιστών από την αγορά, στερώντας από τον καταναλωτή τα οφέλη που συνεπάγεται η είσοδος στην αγορά αυτή δυνητικών ανταγωνιστών οι οποίοι παρασκευάζουν το δικό τους φάρμακο και, ως εκ τούτου, επιτρέποντας άμεσα ή έμμεσα την πρόσβαση στην εν λόγω αγορά μόνο στον παρασκευαστή του οικείου πρωτότυπου φαρμάκου. Το Δικαστήριο υπενθύμισε, τέλος, ότι η συμπεριφορά αυτή είναι δυνατόν να δικαιολογείται εφόσον η επιχείρηση που επιδεικνύει τη συμπεριφορά αυτή αποδεικνύει ότι τα αντίθετα προς τον ανταγωνισμό αποτελέσματά της μπορούν να αντισταθμιστούν, ή ακόμη και να εξουδετερωθούν, με πλεονεκτήματα ως προς την αποτελεσματικότητα τα οποία ωφελούν επίσης τον καταναλωτή. Για τη στάθμιση αυτή, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ευνοϊκά για τον ανταγωνισμό αποτελέσματα της επίμαχης συμπεριφοράς ασχέτως των σκοπών που επιδιώκει η επιχείρηση που επιδεικνύει τη συμπεριφορά αυτήν.

Με την απόφαση της 2ας Απριλίου 2020, **Budapest Bank κ.λπ.** (C-228/18, [EU:C:2020:265](#)), το Δικαστήριο διευκρίνισε ποια κριτήρια εφαρμόζονται για να κριθεί αν οι συμφωνίες οι οποίες συνάπτονται μεταξύ χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων σχετικά με τις προμήθειες που επιβάλλονται επί των πράξεων πληρωμών με κάρτα συνιστούν πρακτικές ή συμφωνίες που έχουν ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, οι οποίες απαγορεύονται από το άρθρο 101 ΣΛΕΕ.

Το *Kúria* (Ανώτατο Δικαστήριο, Ουγγαρία) υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της *Gazdasági Versenyhivatal* (αρχής ανταγωνισμού, Ουγγαρία) και δύο παρόχων υπηρεσιών πληρωμών με κάρτα, της *Visa* και της *MasterCard*, καθώς και έξι πιστωτικών ιδρυμάτων σχετικά με απόφαση που εξέδωσε το 2009 η εν λόγω αρχή ανταγωνισμού. Με την απόφαση αυτή, η αρχή ανταγωνισμού διαπίστωσε, μεταξύ άλλων, την ύπαρξη αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συμφωνίας για τις λεγόμενες «διατραπεζικές» προμήθειες και, ως εκ τούτου, επέβαλε σε επτά από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που μετείχαν στη συμφωνία καθώς και στη *Visa* και στη *MasterCard* πρόστιμα διαφόρων ποσών.

Βάσει των στοιχείων που έδωσε το εθνικό δικαστήριο, οι διατραπεζικές προμήθειες είναι τα ποσά τα οποία τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που παρέχουν στους επιχειρηματίες τερματικά πληρωμών (στο εξής: αποδέκτριες τράπεζες) οφείλουν να καταβάλλουν στους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς που εκδίδουν

κάρτες πληρωμών (στο εξής: εκδότριες τράπεζες) ως μέλη του συστήματος πληρωμών το οποίο προτείνει η Visa ή η MasterCard, όποτε πραγματοποιείται πράξη πληρωμής με κάρτα. Επτά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα τα οποία αντιπροσωπεύουν το σημαντικότερο τμήμα των σχετικών εθνικών αγορών συμφώνησαν, τον Απρίλιο του 1996, για τον καθορισμό, ανά κατηγορία επιχειρηματιών, του ελάχιστου επιπέδου της προμήθειας υπηρεσιών που θα κατέβαλλαν οι αντίστοιχοι επιχειρηματίες. Τον Οκτώβριο του 1996 συνήφθη δεύτερη συμφωνία (στο εξής: συμφωνία για την ενιαία διατραπεζική προμήθεια), η οποία αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγματεύσεως για λογαριασμό της Visa και της MasterCard, με σκοπό την εναρμόνιση του επιπέδου των διατραπεζικών προμηθειών που οφείλονταν στο πλαίσιο των δύο αυτών συστημάτων πληρωμών. Κατόπιν της εξετάσεως της συμφωνίας για την ενιαία διατραπεζική προμήθεια, η αρχή ανταγωνισμού διαπίστωσε, για την περίοδο από την ημερομηνία προσχωρήσεως της Ουγγαρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την ύπαρξη παραβάσεως του άρθρου 101 ΣΛΕΕ όσον αφορά το σύνολο των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων που προσχώρησαν διαδοχικώς στη συμφωνία για την ενιαία διατραπεζική προμήθεια, καθώς και όσον αφορά τη Visa και τη MasterCard. Κατά την εθνική αρχή ανταγωνισμού, ο καθορισμός ενιαίου επιπέδου και ενιαίας δομής της εφαρμοστέας διατραπεζικής προμήθειας και, ως προς τη Visa και τη MasterCard, ο καθορισμός ενός ειδικά διαμορφωμένου πλαισίου στον αντίστοιχο εσωτερικό κανονισμό τους, συνιστούσαν συμφωνία η οποία ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής της απαγόρευσης του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, στον βαθμό που όχι μόνον είχε ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, αλλά είχε επιπλέον και ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού στην πράξη.

Το Δικαστήριο έκρινε, κατ' αρχάς, ότι το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ δεν αντιτίθεται στο να θεωρηθεί ότι μια αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορά έχει συγχρόνως ως αντικείμενο και ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού, κατά την έννοια της διατάξεως αυτής. Κληθέν να διευκρινίσει τη σχέση μεταξύ των δύο αυτών κατηγοριών περιορισμών του ανταγωνισμού, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ο συντονισμός μεταξύ επιχειρήσεων συνεπάγεται ως «εξ αντικειμένου» περιορισμό του ανταγωνισμού όταν είναι, αυτός καθ' αυτόν, αρκούντως επιβλαβής, χωρίς να χρειάζεται να εξεταστούν τα αποτελέσματά του επί του ανταγωνισμού. Εντούτοις, όταν μία και η αυτή συμπεριφορά θεωρείται ότι έχει τόσο ως αντικείμενο όσο και ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού, απόκειται στην αρμόδια αρχή ή στο αρμόδιο δικαστήριο να τεκμηριώσει τις σχετικές διαπιστώσεις της/του με τα αναγκαία αποδεικτικά στοιχεία και να διευκρινίσει σε ποιο βαθμό τα εν λόγω αποδεικτικά στοιχεία αφορούν το ένα ή το άλλο είδος περιορισμού που διαπιστώθηκε κατ' αυτόν τον τρόπο.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα του χαρακτηρισμού που μπορεί να δοθεί στην επίμαχη συμφωνία υπό το πρίσμα του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, αφού υπενθύμισε προηγουμένως ότι η τελική εκτίμηση επί του ζητήματος αυτού απέκειτο στο εθνικό δικαστήριο.

Το Δικαστήριο επισήμανε εκ προοιμίου, λαμβανομένου υπόψη του περιεχομένου της συμφωνίας για την ενιαία διατραπεζική προμήθεια, ότι η συμφωνία αυτή καθόρισε ενιαίο ποσό για τις διατραπεζικές προμήθειες που καταβάλλουν οι αποδέκτριες τράπεζες στις εκδότριες τράπεζες για τις πράξεις πληρωμών με κάρτα ενός εκ των συστημάτων πληρωμών, πλήττοντας τοιούτοτρόπως ένα στοιχείο ανταγωνισμού τόσο μεταξύ των δύο εξεταζομένων συστημάτων πληρωμών όσο και μεταξύ των αποδεκτριών τραπεζών. Το Δικαστήριο παρατήρησε πάντως ότι, μολονότι η επίμαχη συμφωνία δεν καθόρισε ευθέως τις προμήθειες επί παρεχόμενων υπηρεσιών, εντούτοις ένας περιορισμός ως «εκ του αντικειμένου» θα μπορούσε να γίνει δεκτός αν μια τέτοια συμφωνία έπρεπε να θεωρηθεί ότι συνιστά έμμεσο καθορισμό τιμών κατά την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, στοιχείο α', ΣΛΕΕ ή ισοδύναμη βλαπτική συμπεριφορά για τη λειτουργία του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς.

Ωστόσο, αφού διαπίστωσε ότι από τα στοιχεία που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο σχετικά με το περιεχόμενο της συμφωνίας δεν προέκυπτε κατ' ανάγκην ο επιβλαβής για τον ανταγωνισμό χαρακτήρας που απαιτείται για τον χαρακτηρισμό της ως περιορισμού ως «εκ του αντικειμένου», το Δικαστήριο εξέτασε τα στοιχεία τα οποία είχε στη διάθεσή του σχετικά με τους σκοπούς που επιδιώκονται με τη συμφωνία για την ενιαία διατραπεζική προμήθεια. Λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων αυτών, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν

μπορούσε να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ο επιδιωκόμενος με τη συμφωνία για την ενιαία διατραπεζική προμήθεια σκοπός να μη συνίστατο στη διασφάλιση ενός ελάχιστου ορίου των προμηθειών, αλλά στη διασφάλιση ορισμένης ισορροπίας μεταξύ των δραστηριοτήτων «έκδοσης» και «αποδοχής» εντός εκάστου των εξεταζόμενων εν προκειμένω συστημάτων πληρωμών με κάρτα. Κατά το Δικαστήριο, ήταν κρίσιμο συναφώς το γεγονός ότι στα συμβαλλόμενα μέρη της συμφωνίας περιλαμβάνονταν τόσο οι εκδότριες τράπεζες όσο και οι αποδέκτριες τράπεζες. Αν, όμως, από τους ελέγχους που θα πρέπει να διενεργήσει επί του σημείου αυτού το εθνικό δικαστήριο προέκυπτε ότι η συμφωνία για την ενιαία διατραπεζική προμήθεια είχε ως συνέπεια, εξουδετερώνοντας τον ανταγωνισμό μεταξύ των δύο υπό εξέταση συστημάτων πληρωμών με κάρτα σε σχέση με τις διατραπεζικές προμήθειες, να εντείνει τον ανταγωνισμό ως προς άλλα χαρακτηριστικά των συστημάτων αυτών, τούτο θα απαιτούσε, κατά το Δικαστήριο, εκτίμηση της κατάστασης του ανταγωνισμού η οποία θα υφίστατο στην εξεταζόμενη αγορά αν δεν είχε υπάρξει η συμφωνία για την ενιαία διατραπεζική προμήθεια και, ως εκ τούτου, ανάλυση των αποτελεσμάτων της συμφωνίας αυτής.

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε δεν είχαν προσκομιστεί ενώπιόν του επαρκή στοιχεία που να του παρέχουν τη δυνατότητα να καθορίσει αν η εξουδετέρωση του ανταγωνισμού σε σχέση με τις διατραπεζικές προμήθειες αποτελούσε, αυτή καθαυτή, σαφή ένδειξη ότι η συμφωνία για την ενιαία διατραπεζική προμήθεια ήταν αρκούντως βλαπτική για τον ανταγωνισμό ώστε να μην απαιτείται εξέταση των αποτελεσμάτων της, τούτο δε τόσο ως προς τον ανταγωνισμό μεταξύ των δύο συστημάτων πληρωμών με κάρτα όσο και ως προς τον ανταγωνισμό στην αγορά αποδοχής συναλλαγών. Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι τυχόν περιστολή, μέσω της συμφωνίας για την ενιαία διατραπεζική προμήθεια, της ώθησης σε υψηλότερα επίπεδα των διατραπεζικών προμηθειών που θα προκαλείτο αν δεν υπήρχε η συμφωνία ήταν εντούτοις κρίσιμη για την εξέταση της ύπαρξης τυχόν περιορισμού απορρέοντος από τη συμφωνία αυτή.

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο ερμήνευσε το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ υπό την έννοια ότι διατραπεζική συμφωνία που ορίζει ενιαίο ποσό διατραπεζικής προμήθειας η οποία εισπράττεται, όταν πραγματοποιείται πράξη πληρωμής με κάρτα, από τις εκδότριες τράπεζες τέτοιων καρτών δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως συμφωνία που έχει «ως αντικείμενο» την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού, κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, εκτός εάν η συμφωνία αυτή, λαμβανομένων υπόψη της διατυπώσεώς της, των σκοπών της και του πλαισίου της, μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι αρκούντως βλαπτική για τον ανταγωνισμό ώστε να χαρακτηριστεί με τον τρόπο αυτόν, όπερ απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

Με την απόφαση **Groupe Canal+ κατά Επιτροπής** (C-132/19 P, [EU:C:2020:1007](#)), που εκδόθηκε στις 9 Δεκεμβρίου 2020, το Δικαστήριο ακύρωσε απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία καθιστούσε υποχρεωτικές δυνάμει του άρθρου 9 του κανονισμού 1/2003¹⁹⁷ τις δεσμεύσεις που αναλαμβάνει μια εταιρία όπως η Paramount Pictures International Ltd και η μητρική της εταιρία Viacom Inc. (στο εξής, από κοινού: Paramount). Η Paramount συνήψε με τους κύριους τηλεοπτικούς σταθμούς συνδρομητικού περιεχομένου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μεταξύ των οποίων οι Sky UK Ltd και Sky plc (στο εξής, από κοινού: Sky) καθώς και η Groupe Canal+ SA (στο εξής: Groupe Canal+), συμφωνίες για την παραχώρηση άδειας εκμετάλλευσης οπτικοακουστικού περιεχομένου.

Στις 13 Ιανουαρίου 2014 η Επιτροπή κίνησε έρευνα σχετικά με πιθανούς περιορισμούς που θίγουν την παροχή υπηρεσιών συνδρομητικής τηλεόρασης στο πλαίσιο των επίμαχων συμφωνιών για παραχώρηση άδειας εκμετάλλευσης, προκειμένου να εκτιμήσει τη συμβατότητά τους με το άρθρο 101 ΣΛΕΕ και το άρθρο 53 της Συμφωνίας ΕΟΧ. Η έρευνα αυτή είχε ως αποτέλεσμα να απευθύνει η Επιτροπή στις 23 Ιουλίου 2015 ανακοίνωση αιτιάσεων στην Paramount σχετικά με ορισμένες ρήτρες που περιλαμβάνονταν στις

¹⁹⁷ | Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101] και [102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

συμφωνίες για παραχώρηση άδειας εκμετάλλευσης τις οποίες είχε συνάψει με τη Sky. Ειδικότερα, επρόκειτο για δύο συναφείς ρήτρες, εκ των οποίων η μεν πρώτη αποσκοπούσε στο να απαγορευθεί ή να περιοριστεί η δυνατότητα της Sky να ανταποκρίνεται στη ζήτηση σχετικά με την αγορά υπηρεσιών τηλεοπτικής διανομής η οποία εκφράζεται αυτοβούλως εκ μέρους καταναλωτών που κατοικούν στον ΕΟΧ, αλλά εκτός του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιρλανδίας, η δε δεύτερη επέβαλλε στην Paramount την υποχρέωση να εισαγάγει στις συμφωνίες που συνήπτε με τους τηλεοπτικούς σταθμούς που είναι εγκατεστημένοι στον ΕΟΧ, αλλά εκτός του Ηνωμένου Βασιλείου, ρήτρα η οποία περιελάμβανε ανάλογη απαγόρευση για τους τηλεοπτικούς αυτούς σταθμούς σε σχέση με τέτοιες αιτήσεις εκ μέρους καταναλωτών που κατοικούν στο Ηνωμένο Βασίλειο ή στην Ιρλανδία. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή είχε κρίνει ότι οι συμφωνίες που κατέληγαν, μέσω τέτοιων ρητρών, σε απόλυτη εδαφική αποκλειστικότητα, μπορούσαν να συνιστούν περιορισμό του ανταγωνισμού «ως εκ του αντικειμένου», κατά την έννοια του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και του άρθρου 53 της Συμφωνίας ΕΟΧ, στο μέτρο που επανέφεραν τα στεγανά των εθνικών αγορών και αντέβαιναν στον σκοπό της Συνθήκης που συνίσταται στην εγκαθίδρυση ενιαίας αγοράς. Με έγγραφο της 4ης Δεκεμβρίου 2015, η Επιτροπή είχε κοινοποιήσει την ανωτέρω εκτίμηση, καθώς και ένα προκαταρκτικό συμπέρασμα, στην Groupe Canal+ ως τρίτο ενδιαφερόμενο.

Από την πλευρά της, η Paramount είχε προτείνει δεσμεύσεις για την άρση των αντιρρήσεων της Επιτροπής. Συναφώς, δήλωσε ότι ήταν έτοιμη, μεταξύ άλλων, να μην τηρεί ούτε να αξιώνει την τήρηση των ρητρών που καταλήγουν σε απόλυτη εδαφική προστασία των τηλεοπτικών σταθμών, οι οποίες περιλαμβάνονταν στις συμφωνίες για παραχώρηση άδειας εκμετάλλευσης που συνήφθησαν μεταξύ της Paramount και των τηλεοπτικών σταθμών.

Αφού είχε λάβει τις παρατηρήσεις των λοιπών ενδιαφερομένων τρίτων, μεταξύ των οποίων η Groupe Canal+, η Επιτροπή, με απόφαση της 26ης Ιουλίου 2016 ¹⁹⁸ (στο εξής: επίδικη απόφαση), είχε κάνει δεκτές και είχε καταστήσει υποχρεωτικές τις ως άνω προταθείσες δεσμεύσεις, όπως προβλέπει το άρθρο 9 του κανονισμού 1/2003. Η Paramount είχε γνωστοποιήσει τότε στην Groupe Canal+ το περιεχόμενο των δεσμεύσεων που κατέστησαν δεσμευτικές και τις συνέπειές τους, εν προκειμένω την πρόθεσή της να μη μεριμνά πλέον για την τήρηση της απόλυτης εδαφικής αποκλειστικότητας που είχε παραχωρηθεί στην τελευταία ως προς τη γαλλική αγορά. Θεωρώντας ότι τέτοιες δεσμεύσεις, που ανελήφθησαν στο πλαίσιο διαδικασίας στην οποία μετείχαν μόνον η Επιτροπή και η Paramount, δεν μπορούσαν να της αντιταχθούν, η Groupe Canal+ είχε ασκήσει ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της επίδικης αποφάσεως, η οποία είχε απορριφθεί με απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 12ης Δεκεμβρίου 2018 ¹⁹⁹ (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση).

Στην απόφαση της 9ης Δεκεμβρίου 2020, το Δικαστήριο, επιληφθέν αιτήσεως αναιρέσεως της Groupe Canal+, διαπίστωσε ότι η εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου εκτίμηση του αναλογικού χαρακτήρα της προκύπτουσας από την επίδικη απόφαση προσβολής των συμφερόντων των τρίτων ενείχε πλάνη περί το δίκαιο. Κατά συνέπεια, ακύρωσε την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και, αποφαινόμενο οριστικά επί της διαφοράς, ακύρωσε ομοίως την επίδικη απόφαση. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο παρείχε νέες διευκρινίσεις ως προς την κατανομή των αντίστοιχων εξουσιών της Επιτροπής και των εθνικών δικαστηρίων κατά την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού της Ένωσης.

Πρώτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι ορθώς το Γενικό Δικαστήριο είχε απορρίψει τον αντλούμενο από κατάχρηση εξουσίας λόγο, με τον οποίο επιδιωκόταν κατ' ουσίαν να αποδειχθεί ότι, εκδίδοντας την επίδικη απόφαση, η Επιτροπή είχε καταστρατηγήσει τη νομοθετική διαδικασία σε σχέση με το ζήτημα του γεωγραφικού

¹⁹⁸| Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της 26ης Ιουλίου 2016, περί διαδικασίας εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και του άρθρου 53 της Συμφωνίας ΕΟΧ (υπόθεση ΑΤ.40023– Διασυνοριακή πρόσβαση στη συνδρομητική τηλεόραση).

¹⁹⁹| Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 12ης Δεκεμβρίου 2018, **Groupe Canal+ κατά Επιτροπής** (Τ-873/16, [ΕΥ:Τ:2018:904](#)).

αποκλεισμού. Συναφώς, το Δικαστήριο ενστερνίστηκε την ανάλυση του Γενικού Δικαστηρίου με την οποία το τελευταίο επισήμανε ότι, δεδομένου ότι η σχετική με το ζήτημα του γεωγραφικού αποκλεισμού νομοθετική διαδικασία δεν κατέληξε στην έκδοση νομοθετικού κειμένου, η διαδικασία αυτή δεν θίγει τις εξουσίες που έχουν απονεμηθεί στην Επιτροπή με το άρθρο 101 ΣΛΕΕ και τον κανονισμό 1/2003. Εν προκειμένω, δεν αμφισβητήθηκε ότι η επίδικη απόφαση είχε εκδοθεί δυνάμει τέτοιων εξουσιών, πριν από την ολοκλήρωση της σχετικής νομοθετικής διαδικασίας.

Δεύτερον, το Δικαστήριο έκρινε ότι το Γενικό Δικαστήριο είχε απορρίψει με επαρκή αιτιολογία και χωρίς να υποπέσει σε πλάνη περί το δίκαιο τα επιχειρήματα της Groupe Canal+ με τα οποία επιδιωκόταν να αποδειχθεί η νομιμότητα των επίμαχων ρητρών υπό το πρίσμα του άρθρου 101 παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και, ως εκ τούτου, το αβάσιμο των αντιρρήσεων επί των οποίων στηρίχθηκε η επίδικη απόφαση. Συγκεκριμένα, στο μέτρο που οι επίμαχες συμφωνίες για παραχώρηση αδείας εκμετάλλευσης περιελάμβαναν ρήτρες που αποσκοπούσαν στην εξάλειψη της διασυννοριακής παροχής υπηρεσιών μετάδοσης οπτικοακουστικού περιεχομένου και παρείχαν, για τον σκοπό αυτό, στους τηλεοπτικούς σταθμούς απόλυτη εδαφική προστασία διασφαλιζόμενη μέσω αμοιβαίων υποχρεώσεων, το Γενικό Δικαστήριο ορθώς είχε κρίνει ότι τέτοιες ρήτρες –υπό την επιφύλαξη ενδεχόμενης αποφάσεως περί οριστικής διαπίστωσης της ύπαρξης, ή μη, παραβάσεως του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ κατόπιν εμπειριστατωμένης εξετάσεως– ήταν ικανές να θεμελιώσουν αντιρρήσεις της Επιτροπής σε σχέση με τον ανταγωνισμό. Υπό το ίδιο πρίσμα, το Δικαστήριο υπογράμμισε τον προκαταρκτικό χαρακτήρα της αξιολογήσεως της αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού φύσεως της επίμαχης συμπεριφοράς στο πλαίσιο αποφάσεως εκδοθείσας δυνάμει του άρθρου 9 του κανονισμού 1/2003. Κατά συνέπεια, ορθώς επίσης είχε κρίνει το Γενικό Δικαστήριο ότι το άρθρο 101, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ τυγχάνει εφαρμογής μόνον εφόσον είχε προηγουμένως διαπιστωθεί παράβαση του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, και, συνεπώς, δεν όφειλε, στο πλαίσιο του ελέγχου νομιμότητας μιας αποφάσεως εκδοθείσας δυνάμει του άρθρου 9 του κανονισμού 1/2003, να αποφανθεί επί αιτιάσεων αντλούμενων από τις προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 101, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ.

Τρίτον, το Δικαστήριο επικύρωσε την κρίση του Γενικού Δικαστηρίου ότι οι επίμαχες ρήτρες μπορούσαν βάσιμα να θεμελιώσουν αντιρρήσεις της Επιτροπής ως προς τον ανταγωνισμό αναφορικά με το σύνολο του ΕΟΧ, χωρίς η Επιτροπή να υποχρεούται να εξετάσει μία προς μία τις οικείες εθνικές αγορές. Πράγματι, στο μέτρο που οι επίμαχες ρήτρες αποσκοπούσαν στη στεγανοποίηση των εθνικών αγορών, το Γενικό Δικαστήριο ορθώς υπενθύμισε ότι τέτοιες συμφωνίες θα μπορούσαν ενδεχομένως να θέσουν σε κίνδυνο την εύρυθμη λειτουργία της ενιαίας αγοράς, υπονομεύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο έναν από τους κύριους σκοπούς της Ένωσης, ανεξαρτήτως της κατάστασης που επικρατεί στις εθνικές αγορές.

Τέταρτον και τελευταίον, το Δικαστήριο εξέτασε την αιτίαση με την οποία προβάλλεται πλάνη περί το δίκαιο στην οποία φέρεται να υπέπεσε το Γενικό Δικαστήριο, ιδίως υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας, κατά την εκ μέρους του εκτίμηση του αντίκτυπου της επίδικης αποφάσεως στα συμβατικά δικαιώματα τρίτων, όπως της Groupe Canal+. Το Δικαστήριο υπενθύμισε συναφώς ότι, κατ' αρχάς, στο πλαίσιο του άρθρου 9 του κανονισμού 1/2003, η Επιτροπή καλείται να ελέγξει τις δεσμεύσεις όχι μόνον ως προς το κατά πόσον είναι κατάλληλες να άρουν τις αντιρρήσεις της στον τομέα του ανταγωνισμού, αλλά επίσης υπό το πρίσμα των επιπτώσεών τους στα συμφέροντα τρίτων, ούτως ώστε να μην καταστούν άνευ περιεχομένου τα δικαιώματα των τελευταίων. Ωστόσο, όπως το ίδιο το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε, το γεγονός ότι η Επιτροπή κατέστησε υποχρεωτική τη δέσμευση ενός επιχειρηματία να μην εφαρμόσει ορισμένες συμβατικές ρήτρες έναντι του αντισυμβαλλομένου του, όπως η Groupe Canal+, ο οποίος δεν είχε την ιδιότητα τρίτου, ενώ ο αντισυμβαλλόμενος αυτός δεν έχει συναινέσει συναφώς, συνιστούσε παρέμβαση στη συμβατική ελευθερία του εν λόγω αντισυμβαλλομένου, η οποία βαίνει πέραν των όσων ορίζει το άρθρο 9 του κανονισμού 1/2003.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έκρινε ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν μπορούσε να παραπέμψει τους αντισυμβαλλόμενους αυτούς στα εθνικά δικαστήρια προκειμένου να διασφαλίσουν τον σεβασμό των συμβατικών τους δικαιωμάτων, διότι τούτο θα συνιστούσε παράβαση των διατάξεων του άρθρου 16 του

κανονισμού 1/2003 που απαγορεύουν στα εθνικά δικαστήρια να εκδίδουν αποφάσεις αντιβαίνουσες σε προγενέστερη σχετική απόφαση της Επιτροπής. Πράγματι, απόφαση εθνικού δικαστηρίου η οποία θα υποχρέωνε έναν επιχειρηματία να παραβεί τις δεσμεύσεις του που κατέστησαν υποχρεωτικές με απόφαση της Επιτροπής θα ήταν προδήλως αντίθετη προς την τελευταία. Επιπλέον, δεδομένου ότι το άρθρο 16, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 1/2003 επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια την υποχρέωση να αποφεύγουν να λαμβάνουν αποφάσεις που αντιβαίνουν σε απόφαση που προτίθεται να εκδώσει η Επιτροπή για την εφαρμογή, μεταξύ άλλων, του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, το Γενικό Δικαστήριο είχε υποπέσει επίσης σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον έκρινε ότι εθνικό δικαστήριο θα μπορούσε να κηρύξει τις επίμαχες ρήτρες σύμφωνες προς το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, μολονότι η Επιτροπή μπορούσε ακόμη, δυνάμει του άρθρου 9, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003, να κινήσει εκ νέου διαδικασία και, όπως είχε αρχικώς σχεδιάσει, να εκδώσει απόφαση με την οποία διαπιστώνεται επισήμως παράβαση.

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ενείχε πλάνη περί το δίκαιο σε σχέση με την εκτίμηση του αναλογικού χαρακτήρα της επίδικης αποφάσεως όσον αφορά την προσβολή των συμφερόντων των τρίτων, και επομένως έπρεπε να αναιρεθεί.

Τέλος, εκτιμώντας ότι η διαφορά ήταν ώριμη προς εκδίκαση, το Δικαστήριο εξέτασε τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβάλλεται παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας. Συνάγοντας τις συνέπειες των λόγων επί των οποίων στηρίχθηκε η αναίρεση της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου, το Δικαστήριο εξέτασε την οικονομία των επίμαχων συμφωνιών για παραχώρηση αδειών εκμετάλλευσης και επισήμανε τον ουσιώδη χαρακτήρα των υποχρεώσεων που αποσκοπούν στη διασφάλιση της εδαφικής αποκλειστικότητας που παρέχεται στους τηλεοπτικούς σταθμούς, οι οποίες θίγονταν από τις δεσμεύσεις που κατέστησαν υποχρεωτικές με την επίδικη απόφαση. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Επιτροπή, εκδίδοντας την επίδικη απόφαση, είχε καταστήσει άνευ περιεχομένου τα συμβατικά δικαιώματα των τρίτων, μεταξύ των οποίων και εκείνα της Groupe Canal+, έναντι της Paramount, και είχε παραβιάσει επομένως την αρχή της αναλογικότητας. Συνεπώς, η επίδικη απόφαση έπρεπε να ακυρωθεί.

1.2. Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης (άρθρο 102 ΣΛΕΕ)

Με την απόφαση **SABAM** (C-372/19, [EU:C:2020:959](#)), η οποία εκδόθηκε στις 25 Νοεμβρίου 2020, το Δικαστήριο αποσαφηνίσε την έννοια της «κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης» στο πλαίσιο των δικαιωμάτων την καταβολή της αξίας των οποίων απαιτεί μια εταιρία συλλογικής διαχείρισης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας από τους χρήστες των προστατευόμενων έργων. Η υπόθεση της κύριας δίκης αφορούσε την SABAM, εμπορική εταιρία κερδοσκοπικού χαρακτήρα, η οποία αποτελεί τον μοναδικό οργανισμό συλλογικής διαχείρισης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στο Βέλγιο. Υπό την ιδιότητά της αυτή, εξασφάλιζε, μεταξύ άλλων, την είσπραξη και την κατανομή των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας για την αναπαραγωγή και την παρουσίαση στο κοινό μουσικών έργων προερχόμενων από το ρεπερτόριό της. Οι Weareone.World και Wecandance είναι οι διοργανωτές των ετήσιων φεστιβάλ Tomorrowland και Wecandance, αντιστοίχως (στο εξής: διοργανωτές φεστιβάλ). Σε διάφορες περιπτώσεις κατά τη διάρκεια των αντίστοιχων εκδηλώσεων, είχε γίνει χρήση μουσικών έργων προερχόμενων από το ρεπερτόριο της SABAM. Προκειμένου να εισπράξει τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας που σκόπευε να απαιτήσει για τον λόγο αυτό από τους διοργανωτές φεστιβάλ, η SABAM καθόρισε το ύψος τους κατ' εφαρμογήν μιας από τις δύο κλίμακες τιμολογήσεως μεταξύ των οποίων μπορεί να επιλέγει ελεύθερα, εν προκειμένω της «βασικής χρεώσεως».

Η βασική αυτή χρέωση υπολογίζεται βάσει των ακαθάριστων εσόδων από την πώληση των εισιτηρίων, κατόπιν αφαιρέσεως των εξόδων κρατήσεως και των οφειλόμενων φόρων, ή, εναλλακτικώς, βάσει του καλλιτεχνικού προϋπολογισμού, όταν το ποσό του υπερβαίνει το ποσό των ακαθάριστων εσόδων. Επιπλέον, η βασική χρέωση περιλαμβάνει ένα κλιμακωτό κατ' αποκοπήν σύστημα, το οποίο παρέχει στους διοργανωτές

φεστιβάλ τη δυνατότητα να επιτυγχάνουν μειώσεις αναλόγως του αριθμού των προερχόμενων από το ρεπερτόριο της SABAM μουσικών έργων τα οποία πράγματι εκτελέστηκαν κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης²⁰⁰, εφόσον έχουν γνωστοποιήσει τον κατάλογο των έργων αυτών εντός ορισμένης προθεσμίας.

Οι διοργανωτές φεστιβάλ αμφισβήτησαν τη νομιμότητα των ζητηθέντων ποσών, θεωρώντας ότι τα υπολογιζόμενα κατ' αυτόν τον τρόπο δικαιώματα δεν αντιστοιχούσαν στην οικονομική αξία των υπηρεσιών που παρέχει η SABAM, κατά παράβαση της προβλεπόμενης στο άρθρο 102 ΣΛΕΕ απαγόρευσης της κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης. Κατόπιν τούτου, η SABAM άσκησε αγωγές ενώπιον του *ondernemingsrechtbank* Antwerpen (δικαστηρίου επιχειρήσεων Αμβέρσας, Βέλγιο), με αίτημα να υποχρεωθούν οι διοργανωτές φεστιβάλ να καταβάλουν έκαστος τα ζητηθέντα ποσά. Οι δε διοργανωτές, αμυνόμενοι, προέβαλαν την έλλειψη νομιμότητας, υπό το πρίσμα του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, της κλίμακας τιμολογήσεως που επέλεξε η SABAM.

Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο, το επιληφθέν βελγικό δικαστήριο αποφάσισε να ζητήσει από το Δικαστήριο διευκρινίσεις σχετικά με την έννοια της «κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης», τις οποίες έκρινε αναγκαίες προκειμένου να είναι σε θέση να αποφανθεί επί των δύο επίμαχων πτυχών της εν λόγω κλίμακας τιμολογήσεως.

Εταιρία συλλογικής διαχείρισης όπως η SABAM, η οποία έχει το μονοπώλιο της διαχείρισης, στο έδαφος κράτους μέλους, των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας που αφορούν μια κατηγορία προστατευόμενων έργων, υπόκειται στην απαγόρευση της κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης κατά το άρθρο 102 ΣΛΕΕ. Τούτου δοθέντος, το Δικαστήριο υπογράμμισε εκ προοιμίου ότι στο εθνικό δικαστήριο απόκειται να διαπιστώσει την ύπαρξη τέτοιας κατάχρησης, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων της συγκεκριμένης υποθέσεως. Όσον αφορά τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας τα οποία απαιτεί μια εταιρία συλλογικής διαχείρισης, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η κατάχρηση μέσω της επιβολής μη δίκαιων όρων συναλλαγής²⁰¹ μπορεί να προκύψει από τον υπερβολικό χαρακτήρα της τιμής που χρεώνεται, εφόσον η τιμή αυτή είναι δυσανάλογη σε σχέση με την οικονομική αξία της υπηρεσίας που παρέχει μια τέτοια εταιρία, ήτοι της διαθέσεως στους χρήστες ολόκληρου του ρεπερτορίου των προστατευόμενων με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας μουσικών έργων το οποίο αυτή διαχειρίζεται. Συναφώς, επιβάλλεται να αναζητείται η προσήκουσα ισορροπία μεταξύ του δικαιώματος των δημιουργών για εύλογη αμοιβή και των εννόμων συμφερόντων των χρηστών, διά της συνεκτιμήσεως όχι μόνον της οικονομικής αξίας της υπηρεσίας συλλογικής διαχείρισης αυτής καθαυτήν, αλλά και της φύσης και της έκτασης της χρήσεως των έργων, καθώς και της οικονομικής αξίας που προκύπτει από τη χρήση αυτή²⁰². Επομένως, όταν υπάρχει υπερβολικά μεγάλη διαφορά μεταξύ των εξόδων που πράγματι έγιναν και της τιμής που πράγματι ζητήθηκε, ο μη δίκαιος χαρακτήρας του ύψους των επίμαχων δικαιωμάτων πρέπει να προκύπτει από τη σύγκριση με κρίσιμα στοιχεία, όπως είναι οι τιμές τις οποίες η επιχείρηση που κατέχει δεσπόζουσα θέση χρέωσε στο παρελθόν για τις ίδιες υπηρεσίες στην ίδια σχετική αγορά, οι τιμές τις οποίες μια τέτοια επιχείρηση χρεώνει για διαφορετικές υπηρεσίες ή για διαφορετικές κατηγορίες πελατών ή ακόμη οι τιμές που άλλες επιχειρήσεις χρεώνουν για την ίδια υπηρεσία ή για παρόμοιες υπηρεσίες εντός άλλων κρατών μελών, υπό την προϋπόθεση όμως ότι η σύγκριση αυτή διενεργείται επί ομοιόμορφης βάσεως.

200| Εν προκειμένω, το εν λόγω κατ' αποκοπήν σύστημα προβλέπει ότι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, αντιστοίχως, το ένα τρίτο ή τα δύο τρίτα της βασικής χρεώσεως, όταν λιγότερο από το ένα τρίτο ή τα δύο τρίτα των εκτελούμενων μουσικών έργων προέρχονται από το ρεπερτόριο της SABAM.

201| Κατά την έννοια του άρθρου 102, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', ΣΛΕΕ.

202| Βλ., επίσης, άρθρο 16, παράγραφος 2, της οδηγίας 2014/26/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2014, για τη συλλογική διαχείριση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων καθώς και τη χορήγηση πολυεδαφικών αδειών για επιγραμμικές χρήσεις μουσικών έργων στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2014, L 84, σ. 72).

Ως εκ τούτου, υπό το πρίσμα αυτών των σκέψεων, το Δικαστήριο εξέτασε τις δύο επίμαχες πτυχές της επίμαχης κλίμακας τιμών.

Όσον αφορά, πρώτον, το σύννομο των δικαιωμάτων τα οποία υπολογίζονται βάσει χρεώσεως που εφαρμόζεται στα ακαθάριστα έσοδα από την πώληση εισιτηρίων, το Δικαστήριο υπενθύμισε, κατ' αρχάς, ότι μια κλίμακα δικαιωμάτων εταιρίας συλλογικής διαχείρισης στηριζόμενη σε ποσοστό επί των εσόδων από μουσική εκδήλωση πρέπει να θεωρείται ως κανονική εκμετάλλευση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και έχει, κατ' αρχήν, εύλογη σχέση με την οικονομική αξία της υπηρεσίας την οποία παρέχει η εταιρία αυτή. Τούτο ισχύει επίσης για μια κλίμακα δικαιωμάτων, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία δεν επιτρέπει την αφαίρεση, από τα έσοδα που λαμβάνονται υπόψη, του συνόλου των επιβαρύνσεων που αφορούν την οργάνωση του φεστιβάλ και δεν έχουν σχέση με τα μουσικά έργα που εκτελούνται σ' αυτό. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι η επιβολή μιας τέτοιας κλίμακας από εταιρία συλλογικής διαχείρισης δεν συνιστά, κατ' αρχήν, καταχρηστική συμπεριφορά. Συναφώς, υπογράμμισε ότι μπορεί να αποβεί όχι μόνον ιδιαιτέρως δυσχερές να εντοπιστούν και να προσδιοριστούν ποσοτικά, με αντικειμενικό τρόπο, οι επιβαρύνσεις οι οποίες δεν έχουν σχέση με τα μουσικά έργα που εκτελέστηκαν, αλλά και δαπανηρό, στο μέτρο που η απαιτούμενη εξακρίβωση θα ήταν ικανή να προκαλέσει δυσανάλογη αύξηση των εξόδων διαχειρίσεως. Κατά το Δικαστήριο, τα πράγματα έχουν άλλως μόνον αν από την εξακρίβωση που απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να διενεργήσει προκύψει ότι τα δικαιώματα τα οποία πράγματι χρεώνονται κατ' εφαρμογήν της εν λόγω κλίμακας είναι υπερβολικά υψηλά υπό το πρίσμα του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται ο καθορισθείς συντελεστής των δικαιωμάτων και η βάση επί της οποίας εφαρμόζεται ο εν λόγω συντελεστής.

Όσον αφορά, δεύτερον, τη συνεκτίμηση, κατά τον υπολογισμό των δικαιωμάτων που χρεώνονται, του μέρους των προερχόμενων από το ρεπερτόριο της εταιρίας διαχείρισεως έργων επί του συνόλου των έργων που εκτελέστηκαν, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι είναι αναγκαίο να λαμβάνεται υπόψη, σε κάθε κλίμακα δικαιωμάτων, ο αριθμός των προστατευόμενων με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας έργων που πράγματι χρησιμοποιούνται. Εν προκειμένω, ένα κλιμακωτό κατ' αποκοπήν σύστημα όπως το επίμαχο λαμβάνει ασφαλώς υπόψη σε ορισμένο βαθμό, αν και όχι με ακρίβεια, αυτή την τάξη μεγέθους. Εντούτοις, ο καταχρηστικός χαρακτήρας ενός τέτοιου συστήματος δεν μπορεί να αποκλειστεί, αν υφίσταται εναλλακτική μέθοδος που καθιστά δυνατό τον ακριβέστερο εντοπισμό και ποσοτικό προσδιορισμό της χρήσεως των έργων αυτών χωρίς να συνεπάγεται τη δυσανάλογη αύξηση των εξόδων διαχείρισεως. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο έκρινε ότι επιτρέπεται η χρήση ενός τέτοιου κλιμακωτού κατ' αποκοπήν συστήματος, υπό την προϋπόθεση ότι το εθνικό δικαστήριο έχει διαπιστώσει ότι ο ακριβέστερος προσδιορισμός του μέρους των εκτελεσθέντων έργων που προέρχονται από το ρεπερτόριο της SABAM προσκρούει σε αποδεδειγμένα τεχνικά ή οικονομικά εμπόδια.

Ως προς το ζήτημα της κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, πρέπει επίσης να επισημανθεί η απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Ιανουαρίου 2020, **Generics (UK) κ.λπ.** (C-307/18, [EU:C:2020:52](#)), η οποία αφορούσε τη δυνατότητα εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ στις συμφωνίες φιλικού διακανονισμού ενδίκων διαφορών σχετικών με διπλώματα ευρεσιτεχνίας ²⁰³.

203| Η ίδια απόφαση παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XII.1.1 «Συμπράξεις».

1.3. Διαδικασία εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού

Με την απόφαση **Nexans France και Nexans κατά Επιτροπής** (C-606/18 P, [EU:C:2020:571](#)), της 16ης Ιουλίου 2020, το Δικαστήριο απέρριψε την αναίρεση της Nexans France SAS και της μητρικής της Nexans SA (στο εξής: αναιρεσείουσες) κατά της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου της 12ης Ιουλίου 2018 στην υπόθεση T-449/14 ²⁰⁴. Η αναίρεση έθετε ιδίως το ζήτημα της ερμηνείας από το Γενικό Δικαστήριο της εκτάσεως των εξουσιών τις οποίες το άρθρο 20 του κανονισμού 1/2003 απονέμει στην Επιτροπή στο πλαίσιο ελέγχου για συμπράξεις ²⁰⁵.

Η Επιτροπή εξέδωσε εις βάρος των αναιρεσειουσών, που δραστηριοποιούνται στον τομέα της παραγωγής και προμήθειας υπόγειων και υποβρύχιων ηλεκτρικών καλωδίων, απόφαση με την οποία διαπιστώθηκε παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ στον εν λόγω τομέα (στο εξής: επίδικη απόφαση) ²⁰⁶. Κατά την επίδικη απόφαση, οι αναιρεσείουσες ενεπλάκησαν σε σύμπραξη με αντικείμενο, αφενός, την κατανομή περιοχών και πελατών μεταξύ των Ευρωπαίων, των Ιαπώνων και των Νοτιοκορεατών παραγωγών (στο εξής: μηχανισμός A/R) και, αφετέρου, την κατανομή περιοχών και πελατών μεταξύ των Ευρωπαίων παραγωγών, ως προς έργα τα οποία επρόκειτο να εκτελεστούν εντός του ευρωπαϊκού εδάφους ή τα οποία ανετίθεντο σε Ευρωπαίους παραγωγούς (στο εξής: ευρωπαϊκός μηχανισμός). Κατά συνέπεια, η Επιτροπή επέβαλε στις αναιρεσείουσες πρόστιμα ύψους άνω των 70 000 000 ευρώ.

Στο πλαίσιο της έρευνας της Επιτροπής κατόπιν της οποίας επιβλήθηκε το πρόστιμο αυτό διενεργήθηκε έλεγχος στις εγκαταστάσεις των αναιρεσειουσών. Οι ελεγκτές της Επιτροπής εξέτασαν στις εγκαταστάσεις αυτές, μεταξύ άλλων, τους υπολογιστές ορισμένων υπαλλήλων. Έλαβαν ακριβές αντίγραφο των σκληρών δίσκων των υπολογιστών τους και, βάσει των αντιγράφων αυτών, προέβησαν σε αναζήτηση με λέξεις-κλειδιά στα δεδομένα που περιέχονταν στους υπολογιστές, χρησιμοποιώντας λογισμικό ψηφιακής έρευνας. Εν συνεχεία, οι ελεγκτές αποφάσισαν να δημιουργήσουν αντίγραφα επιλεγμένων δεδομένων και να τα αποθηκεύσουν σε ψηφιακά μέσα καταχώρισης δεδομένων. Έλαβαν επίσης τρία ακριβή αντίγραφα ενός σκληρού δίσκου τα οποία αποθήκευσαν σε τρία διαφορετικά ψηφιακά μέσα καταχώρισης δεδομένων. Τα ψηφιακά μέσα καταχώρισης δεδομένων τοποθετήθηκαν σε σφραγισμένους φακέλους και μεταφέρθηκαν στα γραφεία της Επιτροπής στις Βρυξέλλες, όπου οι φάκελοι ανοίχθηκαν και τα ψηφιακά μέσα καταχώρισης δεδομένων εξετάστηκαν παρουσία των εκπροσώπων των αναιρεσειουσών.

Η προσφυγή ακυρώσεως της επίδικης αποφάσεως την οποία άσκησαν οι αναιρεσείουσες ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου απορρίφθηκε εξ ολοκλήρου με την απόφαση της 12ης Ιουλίου 2018, **Nexans France και Nexans κατά Επιτροπής**. Προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεώς τους κατά της πρωτόδικης αποφάσεως, οι αναιρεσείουσες προέβαλαν πέντε λόγους, που αφορούσαν, αφενός, την απόρριψη από το Γενικό Δικαστήριο των επιχειρημάτων τους σχετικά με τη διεξαγωγή του επίμαχου ελέγχου και, αφετέρου, την άρνηση του Γενικού Δικαστηρίου να μειώσει τα πρόστιμα που τους επιβλήθηκαν.

Κατ' αρχάς, στο πλαίσιο του πρώτου λόγου αναιρέσεως, το Δικαστήριο εξέτασε αν η Επιτροπή, κατά τον έλεγχο που διενήργησε στις αναιρεσείουσες, είχε το δικαίωμα να δημιουργήσει ακριβές αντίγραφο σκληρού δίσκου και αντίγραφα ομάδων ηλεκτρονικών επιστολών, χωρίς να έχει προηγουμένως προβεί σε σοβαρή εξέταση των στοιχείων αυτών. Υπενθυμίζοντας ότι ο νομοθέτης της Ένωσης έχει παράσχει ορισμένο

²⁰⁴ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 12ης Ιουλίου 2018, **Nexans France και Nexans κατά Επιτροπής** (T-449/14, [EU:T:2018:456](#)).

²⁰⁵ Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101] και [102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

²⁰⁶ Απόφαση C(2014) 2139 final της Επιτροπής, της 2ας Απριλίου 2014, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 [ΣΛΕΕ] και του άρθρου 53 της συμφωνίας για τον ΕΟΧ (υπόθεση ΑΤ.39610 – Ηλεκτρικά καλώδια).

περιθώριο εκτιμήσεως στην Επιτροπή όσον αφορά τους τρόπους διεξαγωγής του ελέγχου τον οποίο μπορεί να διενεργήσει, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε το δικαίωμα της Επιτροπής να αποφασίζει, αναλόγως των περιστάσεων, να ελέγξει τα δεδομένα που περιέχονται στο μέσο αποθήκευσης ψηφιακών δεδομένων της επιχειρήσεως την οποία αφορά ο έλεγχος με βάση αντίγραφο των δεδομένων αυτών. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι το δικαίωμα αυτό της Επιτροπής, που ανάγεται στο άρθρο 20, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1/2003, δεν θίγει ούτε τις διαδικαστικές εγγυήσεις ούτε τα λοιπά δικαιώματα της επιχειρήσεως την οποία αφορά ο έλεγχος, υπό την προϋπόθεση ότι η Επιτροπή, αφού ολοκληρώσει την εξέτασή της, συμπεριλαμβάνει στον φάκελο μόνον έγγραφα συναφή με το αντικείμενο του ελέγχου. Όπως είχε κρίνει και το Γενικό Δικαστήριο, το Δικαστήριο εκτίμησε ότι τέτοια περίπτωση συνέτρεχε εν προκειμένω. Δεδομένου δε ότι για την επεξεργασία ηλεκτρονικών δεδομένων ενδέχεται να απαιτηθεί σημαντικό χρονικό διάστημα, πρόσθεσε ότι είναι επίσης προς το συμφέρον της οικείας επιχειρήσεως να στηριχθεί η Επιτροπή, προκειμένου να πραγματοποιήσει τον έλεγχο της, σε αντίγραφο των δεδομένων αυτών, παρέχοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στην επιχείρηση τη δυνατότητα να συνεχίσει να χρησιμοποιεί τα πρωτότυπα δεδομένα καθώς και τα μέσα αποθήκευσης στα οποία αυτά περιέχονται αφ' ης στιγμής δημιουργηθεί το αντίγραφο, με αποτέλεσμα να μειώνεται η επέμβαση στη λειτουργία της επιχειρήσεως αυτής την οποία προκαλεί ο πραγματοποιούμενος από την Επιτροπή έλεγχος.

Εν συνεχεία, στο πλαίσιο του δευτέρου και του τρίτου λόγου αναιρέσεως, το Δικαστήριο εξέτασε κατά πόσον η Επιτροπή είχε το δικαίωμα να συνεχίσει τον επίμαχο έλεγχο στα γραφεία της στις Βρυξέλλες. Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το να υποχρεωθεί η Επιτροπή να προβεί στην επεξεργασία τέτοιων δεδομένων αποκλειστικώς στους χώρους της επιχειρήσεως την οποία αφορά ο έλεγχος θα μπορούσε, όταν πρόκειται για ιδιαιτέρως μεγάλο όγκο δεδομένων, να έχει ως συνέπεια τη σημαντική παράταση της διάρκειας παραμονής των ελεγκτών στους χώρους της επιχειρήσεως αυτής, πράγμα ικανό να βλάψει την αποτελεσματικότητα του ελέγχου και να αυξήσει άσκοπα την προκύπτουσα από τον έλεγχο επέμβαση στη λειτουργία της επιχειρήσεως. Πάντως, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η Επιτροπή δεν μπορεί να κάνει χρήση της δυνατότητας να συνεχίσει στα γραφεία της στις Βρυξέλλες τον έλεγχο των επαγγελματικών εγγράφων της οικείας επιχειρήσεως παρά μόνον όταν μπορεί θεμιτώς να θεωρήσει ότι τούτο δικαιολογείται χάριν της αποτελεσματικότητας του ελέγχου ή προς αποφυγή υπερβολικής επέμβασης στη λειτουργία της επιχειρήσεως. Εξάλλου, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η δυνατότητα αυτή εξαρτάται από τη διαπίστωση ότι η συνέχιση του ελέγχου στα γραφεία της Επιτροπής δεν συνεπάγεται προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας και δεν συνιστά επιπλέον προσβολή των δικαιωμάτων των υποβαλλόμενων σε έλεγχο επιχειρήσεων. Μια τέτοια προσβολή θα συνέτρεχε αν η συνέχιση του ελέγχου αυτού στα γραφεία της Επιτροπής στις Βρυξέλλες συνεπαγόταν για την επιχείρηση πρόσθετα έξοδα που θα προέκυπταν αποκλειστικώς λόγω της συνέχισης του ελέγχου κατ' αυτόν τον τρόπο. Κατά συνέπεια, όταν η ως άνω συνέχιση του ελέγχου είναι ικανή να προκαλέσει τέτοια πρόσθετα έξοδα, η Επιτροπή δεν μπορεί να προβεί σε αυτήν παρά μόνον υπό την προϋπόθεση ότι δέχεται να αποδώσει τα σχετικά έξοδα, εφόσον η ενδιαφερόμενη επιχείρηση της υποβάλει δεόντως αιτιολογημένο σχετικό αίτημα.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο εξέτασε τον τέταρτο λόγο αναιρέσεως και το ζήτημα αν το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο ως προς την εκτίμησή του επί του υπολογισμού των προστίμων. Αφού διαπίστωσε ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν είχε παραβιάσει την αρχή της πλήρους δικαιοδοσίας που του παρέχει την εξουσία, πέραν του ελέγχου νομιμότητας της κυρώσεως, να υποκαθιστά την Επιτροπή προβαίνοντας στη δική του εκτίμηση και, κατά συνέπεια, να καταργεί, να μειώνει ή να αυξάνει το πρόστιμο ή τη χρηματική ποινή που έχει επιβληθεί, το Δικαστήριο έκρινε ότι το Γενικό Δικαστήριο μπορούσε να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η απουσία συνεπειών της επίμαχης παραβάσεως, την οποίαν είχαν επικαλεστεί οι αναιρεσείουσες, δεν ήταν ικανή, λόγω των άλλων στοιχείων που είχε λάβει υπόψη του το Γενικό Δικαστήριο, να το οδηγήσει σε μείωση των προστίμων που είχαν επιβληθεί στις αναιρεσείουσες.

Τέλος, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί του πέμπτου λόγου αναιρέσεως που αφορούσε την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου ότι, λόγω της συμμετοχής των αναιρεσείουσών στον ευρωπαϊκό μηχανισμό της σύμπραξης η οποία ενίσχυσε το πλήγμα στον ανταγωνισμό που προκάλεσε ο μηχανισμός Α/Ρ της εν λόγω

σύμπραξης, ορθώς η Επιτροπή αύξησε κατά 2 % τον συντελεστή σοβαρότητας τον οποίον εφάρμοσε για τον υπολογισμό των επιβληθέντων στις αναιρεσείουσες προστίμων. Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η στενή σύνδεση που υφίστατο μεταξύ των δύο μηχανισμών δεν αναιρούσε το γεγονός ότι ο ευρωπαϊκός μηχανισμός της σύμπραξης αποτελούσε ως εκ της φύσεώς του ιδιαίτερη συμφωνία κατανομής έργων μη εμπεριεχόμενη στον μηχανισμό A/R της σύμπραξης. Ως εκ τούτου, η κρίση ότι η επιπλέον αυτή προσβολή του ανταγωνισμού μπορούσε να τιμωρηθεί με αυξημένο πρόστιμο δεν ενείχε σφάλμα εκτιμήσεως.

Δεδομένου ότι κανένας από τους λόγους αναιρέσεως δεν μπορούσε να ευδοκιμήσει, το Δικαστήριο απέρριψε την αίτηση αναιρέσεως στο σύνολό της.

2. Κρατικές ενισχύσεις

Στο κεφάλαιο αυτό αξίζει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά σε τέσσερις αποφάσεις. Οι δύο πρώτες αποφάσεις αφορούν τη δυνατότητα εφαρμογής των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις. Οι άλλες δύο αφορούν τις διαδικασίες ελέγχου και, ειδικότερα, η πρώτη απόφαση τον σεβασμό των δικονομικών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων στο πλαίσιο των διαδικασιών ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων και, η δεύτερη, την υποχρέωση προηγούμενης κοινοποίησης των μέτρων ενισχύσεως στην Επιτροπή.

2.1. Δυνατότητα εφαρμογής των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις

Με την απόφαση της 11ης Ιουνίου 2020, **Επιτροπή και Σλοβακική Δημοκρατία κατά Dôvera zdravotná poisť'ovňa** (C-262/18 P και C-271/18 P, [EU:C:2020:450](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αναίρεσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 5ης Φεβρουαρίου 2018, *Dôvera zdravotná poisť'ovňa κατά Επιτροπής*²⁰⁷, και, αποφαινόμενο οριστικά επί της διαφοράς, απέρριψε την προσφυγή ακυρώσεως που άσκησε ο σλοβακικός φορέας ασφάλισης υγείας Dôvera zdravotná poisť'ovňa a.s. (στο εξής: Dôvera) κατά της αποφάσεως της Επιτροπής, της 15ης Οκτωβρίου 2014, σχετικά με κρατικές ενισχύσεις που φέρεται να χορήγησε η Σλοβακική Δημοκρατία σε δύο άλλους σλοβακικούς φορείς ασφάλισης υγείας (στο εξής: επίδικη απόφαση)²⁰⁸. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε τη νομολογία του σχετικά με τη μη εφαρμογή των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων στους φορείς ασφάλισης υγείας που δραστηριοποιούνται υπό κρατική εποπτεία στο πλαίσιο συστήματος κοινωνικής ασφάλισης το οποίο επιδιώκει κοινωνικό σκοπό και εφαρμόζει την αρχή της αλληλεγγύης.

Το 1994 το σλοβακικό σύστημα ασφάλισης υγείας μετατράπηκε από ενιαίο σύστημα με έναν μόνο δημόσιο φορέα ασφάλισης υγείας σε μικτό μοντέλο, στο οποίο μπορούν να συνυπάρχουν δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς. Σύμφωνα με σλοβακική νομοθετική ρύθμιση που τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2005, οι φορείς αυτοί, είτε είναι δημόσιοι είτε ιδιωτικοί, πρέπει να έχουν τη νομική μορφή κερδοσκοπικής ανώνυμης εταιρίας ιδιωτικού δικαίου. Κατά την περίοδο από το 2005 έως το 2014, οι κάτοικοι Σλοβακίας μπορούσαν να επιλέξουν μεταξύ διάφορων φορέων ασφάλισης υγείας, στους οποίους συγκαταλέγονταν η Všeobecná zdravotná poisť'ovňa a.s. (στο εξής: VŠZP) και η Spoločná zdravotná poisť'ovňa a.s. (στο εξής: SZP), οι οποίες

²⁰⁷ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 5ης Φεβρουαρίου 2018, *Dôvera zdravotná poisť'ovňa/Commission* (T-216/15, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2018:64](#)).

²⁰⁸ Απόφαση (ΕΕ) 2015/248 της Επιτροπής, της 15ης Οκτωβρίου 2014, σχετικά με τα μέτρα κρατικής ενίσχυσης SA.23008 (2013/C) (πρώην 2013/NN) που έθεσε σε εφαρμογή η Σλοβακική Δημοκρατία υπέρ της Spoločná zdravotná poisť'ovňa, a.s. (SZP) και της Všeobecná zdravotná poisť'ovňa, a.s. (VŠZP) (ΕΕ 2015, L 41, σ. 25).

συγχωνεύθηκαν την 1η Ιανουαρίου 2010 και των οποίων μοναδικός μέτοχος είναι το Σλοβακικό Δημόσιο, καθώς και η Dôvera και η Union zdravotná poisťovňa a.s., των οποίων οι μέτοχοι είναι οντότητες του ιδιωτικού τομέα.

Κατόπιν καταγγελίας που υπέβαλε στις 2 Απριλίου 2007 η Dôvera σχετικά με κρατικές ενισχύσεις τις οποίες φέρεται να χορήγησε η Σλοβακική Δημοκρατία στην SZP και τη VŠZP, η Επιτροπή κίνησε επίσημη διαδικασία έρευνας. Με την επίδικη απόφαση, η Επιτροπή έκρινε, ωστόσο, ότι η δραστηριότητα που ασκούσαν η SZP και η VŠZP δεν ήταν οικονομικής φύσης και ότι, συνεπώς, οι φορείς αυτοί δεν ήταν επιχειρήσεις κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, οπότε τα μέτρα τα οποία αφορούσε η καταγγελία δεν ήταν δυνατόν να συνιστούν κρατικές ενισχύσεις. Η προσφυγή ακυρώσεως που άσκησε η Dôvera κατά της αποφάσεως αυτής είχε γίνει δεκτή από το Γενικό Δικαστήριο, με την αιτιολογία, μεταξύ άλλων, ότι η Επιτροπή δεν εφάρμοσε ορθώς στις περιπτώσεις των VŠZP και SZP τις έννοιες της «επιχείρησης», κατά το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, και της «οικονομικής δραστηριότητας».

Επιληφθέν δύο αιτήσεων αναιρέσεως τις οποίες άσκησαν η Επιτροπή και η Σλοβακική Δημοκρατία κατά της ως άνω αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η κατ' άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ απαγόρευση των κρατικών ενισχύσεων αφορά αποκλειστικά τις δραστηριότητες των επιχειρήσεων, η δε έννοια της «επιχείρησης» περιλαμβάνει κάθε φορέα ο οποίος ασκεί οικονομική δραστηριότητα, ανεξαρτήτως του νομικού καθεστώτος που τον διέπει και του τρόπου χρηματοδότησής του. Καθόσον, όμως, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η δραστηριότητα που ασκούν η VŠZP και η SZP στο πλαίσιο του σλοβακικού συστήματος υποχρεωτικής ασφάλισης υγείας, του οποίου τα χαρακτηριστικά αντιστοιχούν στα χαρακτηριστικά συστήματος κοινωνικής ασφάλισης που επιδιώκει κοινωνικό σκοπό και εφαρμόζει την αρχή της αλληλεγγύης υπό κρατική εποπτεία, έχει οικονομικό χαρακτήρα, υπέπεσε σε πολλαπλή πλάνη περί το δίκαιο.

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, προκειμένου να αξιολογηθεί αν μια δραστηριότητα που ασκείται στο πλαίσιο συστήματος κοινωνικής ασφάλισης είναι μη οικονομικής φύσης, πρέπει να εξακριβωθεί, ειδικότερα, αν και σε ποιο βαθμό το επίμαχο σύστημα μπορεί να θεωρηθεί ότι εφαρμόζει την αρχή της αλληλεγγύης και αν η δραστηριότητα των ασφαλιστικών φορέων που διαχειρίζονται ένα τέτοιο σύστημα υπόκειται σε κρατική εποπτεία.

Βάσει των εκτιμήσεων αυτών, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, αντιθέτως προς ό,τι έκρινε το Γενικό Δικαστήριο, η ύπαρξη ορισμένου βαθμού ανταγωνισμού ως προς την ποιότητα και το εύρος της προσφοράς εντός του σλοβακικού συστήματος υποχρεωτικής ασφάλισης υγείας, όπως η δυνατότητα των ασφαλιστικών φορέων να προσφέρουν στους ασφαλισμένους δωρεάν συμπληρωματικές παροχές και η ελευθερία των ασφαλισμένων να επιλέγουν τον ασφαλιστικό τους φορέα και να αλλάζουν φορέα μία φορά τον χρόνο, δεν είναι ικανή να θέσει υπό αμφισβήτηση τον κοινωνικό και αλληλέγγυο χαρακτήρα της δραστηριότητας που ασκούν οι ασφαλιστικοί φορείς στο πλαίσιο συστήματος το οποίο εφαρμόζει την αρχή της αλληλεγγύης υπό κρατική εποπτεία. Όσον αφορά την ύπαρξη ορισμένου βαθμού ανταγωνισμού μεταξύ των φορέων αυτών στο επίπεδο των προμηθειών, το Δικαστήριο προσέθεσε ότι, προκειμένου να εκτιμηθεί η φύση της δραστηριότητας μιας οντότητας, δεν πρέπει να διαχωρίζεται η δραστηριότητα αγοράς αγαθών ή υπηρεσιών από τη μεταγενέστερη χρήση αυτών, καθώς ο χαρακτήρας της δραστηριότητας της εν λόγω οντότητας καθορίζεται από τον οικονομικό ή μη χαρακτήρα της μεταγενέστερης αυτής χρήσης.

Δεδομένου ότι το Γενικό Δικαστήριο εσφαλμένως έκρινε ότι τα προαναφερθέντα στοιχεία ανταγωνισμού ήταν ικανά να άρουν τον κοινωνικό και αλληλέγγυο χαρακτήρα της ασκούμενης από τη VŠZP και τη SZP δραστηριότητας, το Δικαστήριο έκανε δεκτές τις αιτήσεις αναιρέσεως της Επιτροπής και της Σλοβακικής Δημοκρατίας και αναίρεσε την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση. Επιπλέον, εκτιμώντας ότι η διαφορά ήταν ώριμη προς εκδίκαση και ότι έπρεπε να αποφανθεί οριστικά επ' αυτής, το Δικαστήριο, εν συνεχεία, εξέτασε το ίδιο την προσφυγή ακυρώσεως που άσκησε η Dôvera κατά της επίδικης αποφάσεως.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η υπαγωγή στο σλοβακικό σύστημα ασφάλισης υγείας είναι υποχρεωτική για όλους τους κατοίκους Σλοβακίας, ότι το ύψος των εισφορών καθορίζεται από τον νόμο σε αναλογία προς τα εισοδήματα των ασφαλισμένων, και όχι προς τον κίνδυνο τον οποίο αυτοί αντιπροσωπεύουν λόγω της ηλικίας τους ή της κατάστασης της υγείας τους, και ότι όλοι οι ασφαλισμένοι δικαιούνται το ίδιο επίπεδο παροχών που καθορίζεται από τον νόμο, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ του ύψους των εισφορών που καταβάλλει ο ασφαλισμένος και του ύψους των παροχών που προσφέρονται. Επιπλέον, οι ασφαλιστικοί φορείς υποχρεούνται να εξασφαλίζουν την κάλυψη του κινδύνου ασθένειας κάθε κατοίκου Σλοβακίας που υποβάλλει σχετική αίτηση, ανεξαρτήτως του κινδύνου που προκύπτει από την ηλικία ή την κατάσταση της υγείας του, και το εν λόγω σύστημα προβλέπει επίσης μηχανισμό αντιστάθμισης των δαπανών και των κινδύνων. Επομένως, το ασφαλιστικό αυτό σύστημα έχει, κατά το Δικαστήριο, όλα τα χαρακτηριστικά της αρχής της αλληλεγγύης.

Αφού διαπίστωσε ότι το σλοβακικό σύστημα υποχρεωτικής ασφάλισης υγείας υπόκειται επίσης σε κρατική εποπτεία, το Δικαστήριο επισήμανε, επιπροσθέτως, ότι η ύπαρξη στοιχείων ανταγωνισμού στο πλαίσιο του συστήματος αυτού έχει, σε σχέση με τα κοινωνικά και κανονιστικά στοιχεία και τα στοιχεία αλληλεγγύης του συστήματος, δευτερεύοντα χαρακτήρα και ότι η δυνατότητα των ασφαλιστικών φορέων να επιδιώκουν, να χρησιμοποιούν και να διανέμουν κέρδη οριοθετείται αυστηρά από νομικές υποχρεώσεις οι οποίες αποσκοπούν στη διαφύλαξη της βιωσιμότητας και της συνέχειας της υποχρεωτικής ασφάλισης υγείας.

Κατόπιν όλων των ανωτέρω σκέψεων, το Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή βασίμως συνήγαγε, στην επίδικη απόφαση, ότι το σλοβακικό σύστημα υποχρεωτικής ασφάλισης υγείας επιδιώκει κοινωνικό σκοπό και εφαρμόζει την αρχή της αλληλεγγύης υπό κρατική εποπτεία. Επομένως, η Επιτροπή ορθώς έκρινε επίσης ότι η δραστηριότητα της SZP και της VŠZP εντός του συστήματος αυτού δεν ήταν οικονομικής φύσης και ότι, ως εκ τούτου, οι εν λόγω φορείς δεν μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως επιχειρήσεις κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

Με την απόφαση **Αυστρία κατά Επιτροπής** (C-594/18 P, [EU:C:2020:742](#)), που εκδόθηκε στις 22 Σεπτεμβρίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου επικύρωσε την απόφαση της Επιτροπής της 8ης Οκτωβρίου 2014 ²⁰⁹, με την οποία η τελευταία ενέκρινε τις ενισχύσεις που σχεδίαζε να χορηγήσει το Ηνωμένο Βασίλειο στη μονάδα C του πυρηνικού σταθμού ηλεκτροπαραγωγής Hinkley Point, που βρίσκεται στο Somerset, στις ακτές του Ηνωμένου Βασιλείου (στο εξής: Hinkley Point C), με σκοπό την προώθηση της δημιουργίας νέων μονάδων παραγωγής πυρηνικής ενέργειας. Η μονάδα αυτή πρόκειται να τεθεί σε λειτουργία το 2023, για χρονικό διάστημα εξήντα ετών. Οι ενισχύσεις, οι οποίες αποτελούνται από τρία σκέλη, προβλέπεται να χορηγηθούν στον μελλοντικό φορέα εκμεταλλεύσεως της μονάδας C, συγκεκριμένα δε στην εταιρία NNB Generation Company Limited (στο εξής: NNB Generation), θυγατρική της EDF Energy plc.

Το πρώτο από τα επίμαχα μέτρα συνίσταται σε «σύμβαση επί διαφοράς» ²¹⁰, με σκοπό να διασφαλιστεί η σταθερότητα των τιμών πωλήσεως ηλεκτρικής ενέργειας κατά το στάδιο λειτουργίας του Hinkley Point C. Το δεύτερο μέτρο συνίσταται σε συμφωνία μεταξύ των επενδυτών της NNB Generation και του Υπουργού Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής του Ηνωμένου Βασιλείου, η οποία διασφαλίζει την καταβολή αποζημιώσεως σε περίπτωση πρόωρης παύσεως λειτουργίας του πυρηνικού σταθμού για πολιτικούς λόγους. Το τρίτο

²⁰⁹| Απόφαση (ΕΕ) 2015/658 της Επιτροπής, της 8ης Οκτωβρίου 2014, σχετικά με το μέτρο ενίσχυσης SA.34947 (2013/C) (πρώην 2013/N) που προτίθεται να εφαρμόσει το Ηνωμένο Βασίλειο με σκοπό τη στήριξη του πυρηνικού σταθμού ηλεκτροπαραγωγής Hinkley Point C (ΕΕ 2015, L 109, σ. 44).

²¹⁰| Συμβαλλόμενα μέρη εν προκειμένω είναι η NNB Generation και η εταιρία Low Carbon Contracts Ltd, οντότητα η οποία θα χρηματοδοτείται βάσει εκ του νόμου υποχρέωσης δεσμεύουσας αλληλεγγύως όλους τους αδειοδοτηθέντες προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας.

μέτρο είναι εγγύηση πιστώσεων εκ μέρους του Ηνωμένου Βασιλείου για τα εκδιδόμενα από τη NNB Generation ομόλογα, η οποία αποσκοπεί στη διασφάλιση της έγκαιρης καταβολής του κεφαλαίου και των τόκων των εγκεκριμένων χρεωστικών τίτλων.

Με την απόφασή της, η Επιτροπή χαρακτήρισε τα τρία αυτά μέτρα ως κρατικές ενισχύσεις συμβατές με την εσωτερική αγορά, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ. Δυνάμει της διατάξεως αυτής, οι ενισχύσεις για την προώθηση της αναπτύξεως ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων ή οικονομικών περιοχών δύνανται να χαρακτηριστούν ως συμβατές με την εσωτερική αγορά, εφόσον δεν αλλοιώνουν τους όρους των συναλλαγών κατά τρόπο που θα αντέβαινε στο κοινό συμφέρον.

Η Αυστρία ζήτησε την ακύρωση της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, το οποίο εντούτοις απέρριψε την προσφυγή με απόφαση της 12ης Ιουλίου 2018 ²¹¹.

Επιληφθέν αναιρέσεως ασκηθείσας από την Αυστρία ²¹², το Δικαστήριο κλήθηκε, κατ' ουσίαν, να απαντήσει στο καινοφανές ερώτημα αν η κατασκευή πυρηνικού σταθμού μπορεί να τύχει κρατικής ενισχύσεως εγκριθείσας από την Επιτροπή κατ' εφαρμογήν του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ. Απορρίπτοντας την αίτηση αναιρέσεως, το Δικαστήριο έδωσε καταφατική απάντηση στο ερώτημα αυτό.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι μια κρατική ενίσχυση, για να κριθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά σύμφωνα με το άρθρο 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ, πρέπει να πληροί δύο προϋποθέσεις, η πρώτη εκ των οποίων έγκειται στο ότι η ενίσχυση πρέπει να έχει ως σκοπό την προώθηση της αναπτύξεως ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων ή οικονομικών περιοχών, η δε δεύτερη συνίσταται στο ότι η ενίσχυση δεν πρέπει να αλλοιώνει τους όρους των συναλλαγών κατά τρόπο που θα αντέβαινε στο κοινό συμφέρον. Κατά τη διάταξη αυτή, αντιθέτως, δεν απαιτείται να επιδιώκει η σχεδιαζόμενη ενίσχυση σκοπό κοινού συμφέροντος. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο απέρριψε ως αβάσιμα τα διάφορα επιχειρήματα της Αυστρίας με τα οποία προβαλλόταν ότι η κατασκευή ενός νέου πυρηνικού σταθμού δεν συνιστά σκοπό κοινού συμφέροντος.

Επιπλέον, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι, ελλείψει ειδικών κανόνων στη Συνθήκη Ευρατόμ, οι κανόνες της Συνθήκης ΛΕΕ περί κρατικών ενισχύσεων έχουν εφαρμογή στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας. Αντιθέτως προς ό,τι είχε κρίνει το Γενικό Δικαστήριο, η Συνθήκη Ευρατόμ ωσαύτως δεν αντιτίθεται στην εφαρμογή, στον εν λόγω τομέα, των σχετικών με το περιβάλλον κανόνων του δικαίου της Ένωσης και, ως εκ τούτου, κρατική ενίσχυση υπέρ οικονομικής δραστηριότητας εμπίπτουσας στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας, από την εξέταση της οποίας προκύπτει ότι αυτή αντιβαίνει σε κανόνες σχετικούς με το περιβάλλον δεν δύναται να κηρυχθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά. Εντούτοις, η πλάνη περί το δίκαιο στην οποία υπέπεσε το Γενικό Δικαστήριο δεν επηρεάζει την ορθότητα της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στο μέτρο που δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι οι αρχές της προστασίας του περιβάλλοντος και της προφυλάξεως, η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» και η αρχή της αειφορίας, τις οποίες επικαλέστηκε η Αυστρία προς στήριξη της προσφυγής ακυρώσεως, αντιτίθενται, σε κάθε περίπτωση, στη χορήγηση κρατικών ενισχύσεων για την κατασκευή ή τη λειτουργία πυρηνικού σταθμού. Πράγματι, μια τέτοια προσέγγιση δεν θα ήταν συμβατή με το άρθρο 194, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, από το οποίο προκύπτει ότι ένα κράτος μέλος είναι ελεύθερο να καθορίζει τους όρους εκμετάλλευσης των ενεργειακών του πόρων, την επιλογή του μεταξύ διαφόρων ενεργειακών πηγών και τη γενική διάρθρωση του ενεργειακού του εφοδιασμού, χωρίς να αποκλείεται η επιλογή αυτή να αφορά την πυρηνική ενέργεια.

²¹¹ | Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 12ης Ιουλίου 2018, **Αυστρία κατά Επιτροπής** (T-356/15, [EU:T:2018:439](#)).

²¹² | Όπως και ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, το Λουξεμβούργο παρενέβη υπέρ της Αυστρίας κατά την ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία, ενώ η Τσεχική Δημοκρατία, η Γαλλία, η Ουγγαρία, η Πολωνία, η Σλοβακία και το Ηνωμένο Βασίλειο παρενέβησαν υπέρ της Επιτροπής.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα της Αυστρίας ότι το Γενικό Δικαστήριο προσδιόρισε εσφαλμένως την οικεία οικονομική δραστηριότητα, κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ. Συναφώς, το Δικαστήριο έκρινε ότι η παραγωγή πυρηνικής ενέργειας, στην ανάπτυξη της οποίας αποσκοπούν τα επίμαχα μέτρα, αποτελεί πράγματι οικονομική δραστηριότητα κατά την έννοια της διατάξεως αυτής. Επιπλέον, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ο προσδιορισμός της αγοράς προϊόντων στην οποία εντάσσεται η δραστηριότητα που αφορά η ενίσχυση έχει σημασία για να διακριβωθεί ότι η ενίσχυση αυτή δεν αλλοιώνει τους όρους των συναλλαγών κατά τρόπο που θα αντέβαινε στο κοινό συμφέρον, στοιχείο που αποτελεί τη δεύτερη προϋπόθεση από την οποία εξαρτάται ο συμβατός με την εσωτερική αγορά χαρακτήρας ενισχύσεως βάσει της διατάξεως αυτής. Εν προκειμένω δε, η Επιτροπή είχε προσδιορίσει την απελευθερωμένη αγορά παραγωγής και προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας ως την αγορά την οποία αφορούν τα σχεδιαζόμενα μέτρα.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο ωσαύτως δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι, μολονότι η ύπαρξη ανεπάρκειας της αγοράς την οποία αφορά η σχεδιαζόμενη ενίσχυση μπορεί να συνιστά κρίσιμο στοιχείο για να κηρυχθεί η ενίσχυση συμβατή με την εσωτερική αγορά, η απουσία τέτοιας ανεπάρκειας δεν έχει κατ' ανάγκη ως συνέπεια ότι η ενίσχυση δεν είναι συμβατή με την εσωτερική αγορά.

Όσον αφορά τον έλεγχο της αναλογικότητας της σχεδιαζόμενης ενισχύσεως υπέρ του Hinkley Point C, το Δικαστήριο υπενθύμισε, κατ' αρχάς, ότι το Γενικό Δικαστήριο είχε εξετάσει την αναλογικότητα των επίμαχων μέτρων με γνώμονα τις ανάγκες εφοδιασμού του Ηνωμένου Βασιλείου σε ηλεκτρική ενέργεια, επιβεβαιώνοντας ορθώς παράλληλα ότι το κράτος αυτό είναι ελεύθερο να καθορίζει τη σύνθεση του ενεργειακού μείγματός του. Εξάλλου, κατά την εξέταση της προϋποθέσεως περί του ότι η σχεδιαζόμενη ενίσχυση δεν αλλοιώνει τους όρους των συναλλαγών κατά τρόπο που θα αντέβαινε στο κοινό συμφέρον, η Επιτροπή δεν όφειλε να λάβει υπόψη το αρνητικό αποτέλεσμα που μπορούν να έχουν τα επίμαχα μέτρα όσον αφορά την υλοποίηση των αρχών της προστασίας του περιβάλλοντος και της προφυλάξεως, της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει» και της αρχής της αειφορίας, τις οποίες επικαλείται η Δημοκρατία της Αυστρίας. Πράγματι, με την επιφύλαξη της διακριβώσεως ότι η ενισχυόμενη δραστηριότητα δεν αντιβαίνει προς τους κανόνες του δικαίου της Ένωσης στον τομέα του περιβάλλοντος, η εξέταση της προϋποθέσεως αυτής δεν επιτάσσει να λαμβάνει υπόψη η Επιτροπή άλλα ενδεχόμενα αρνητικά αποτελέσματα της ενισχύσεως πλην εκείνων που αφορούν τον ανταγωνισμό και τις συναλλαγές μεταξύ των κρατών μελών.

Τέλος, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι, προκειμένου να διακριβωθεί ο συμβατός με την εσωτερική αγορά χαρακτήρας των επίμαχων μέτρων, ούτε η Επιτροπή ούτε το Γενικό Δικαστήριο όφειλαν να τα χαρακτηρίσουν τυπικώς ως «επενδυτικές ενισχύσεις», οι οποίες μπορούν να πληρούν τις προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ, ή ως «λειτουργικές ενισχύσεις», των οποίων η έγκριση βάσει της διατάξεως αυτής κατ' αρχήν αποκλείεται.

2.2. Διαδικασίες ελέγχου

Με την απόφαση **Επιτροπή κατά Gmina Miasto Gdynia και Port Lotniczy Gdynia Kosakowo** (C-56/18 P, [EU:C:2020:192](#)), της 11ης Μαρτίου 2020, το Δικαστήριο αναίρεσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 17ης Νοεμβρίου 2017, *Gmina Miasto Gdynia και Port Lotniczy Gdynia Kosakowo κατά Επιτροπής* ²¹³, η οποία είχε ακυρώσει εν μέρει απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων ²¹⁴ (στο εξής: επίδικη απόφαση) λόγω προσβολής των διαδικαστικών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων.

Η υπόθεση αυτή αφορά εισφορές κεφαλαίου που πραγματοποίησαν το 2007 ο Gmina Masto Gdynia (Δήμος της Gdynia, Πολωνία) και ο Gmina Kosakowo (Δήμος του Kosakowo, Πολωνία) υπέρ της εταιρίας Port Lotniczy Gdynia Kosakowo sp. z o.o., η οποία είχε συσταθεί με σκοπό τη μετατροπή του στρατιωτικού αερολιμένα της Gdynia-Okasywo (Πολωνία) σε αερολιμένα πολιτικής αεροπορίας. Οι εισφορές αυτές προορίζονταν να καλύψουν τόσο το επενδυτικό όσο και το μεταγενέστερο λειτουργικό κόστος. Η Δημοκρατία της Πολωνίας κοινοποίησε στην Επιτροπή το μέτρο χρηματοδοτήσεως το 2012. Μετά το πέρας επίσημης διαδικασίας έρευνας που κινήθηκε το 2013, η Επιτροπή είχε εκδώσει στις 11 Φεβρουαρίου 2014 ²¹⁵ μια πρώτη απόφαση με την οποία διαπίστωσε ότι το εν λόγω μέτρο συνιστούσε κρατική ενίσχυση και διέταξε κατά συνέπεια την ανάκτηση της ενισχύσεως αυτής. Με την επίδικη απόφαση, η Επιτροπή είχε προβεί στην ανάκληση της πρώτης αυτής αποφάσεως και στην αντικατάστασή της.

Αφού παρατήρησε ότι το σκέλος «ενίσχυση λειτουργίας» του επίμαχου μέτρου χρηματοδοτήσεως είχε εξεταστεί υπό το πρίσμα διαφορετικών κατευθυντήριων γραμμών και διαφορετικών παρεκκλίσεων στις δύο διαδοχικές αποφάσεις της Επιτροπής, το Γενικό Δικαστήριο είχε κρίνει, με την απόφαση της 17ης Νοεμβρίου 2017, ότι δεν είχε δοθεί στους ενδιαφερομένους η δυνατότητα να υποβάλουν λυσιτελώς τις παρατηρήσεις τους επί του ζητήματος αυτού, οπότε συνέτρεχε προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων τους. Κρίνοντας ότι ο σεβασμός των διαδικαστικών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων αποτελούσε ουσιώδη τύπο κατά την έννοια του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, το Γενικό Δικαστήριο είχε ακυρώσει την επίδικη απόφαση, κατά το μέρος που χαρακτήριζε το επίμαχο μέτρο χρηματοδοτήσεως ως κρατική ενίσχυση και διέτασσε την ανάκτησή της.

Επιληφθέν αιτήσεως αναιρέσεως που άσκησε η Επιτροπή, το Δικαστήριο έκρινε, πρώτον, ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο χαρακτηρίζοντας τον σεβασμό των διαδικαστικών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων ως ουσιώδη τύπο του οποίου η παράβαση συνεπάγεται, αυτή και μόνον, την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως, χωρίς να απαιτείται να αποδειχθεί η ενδεχόμενη επιρροή της παραβάσεως αυτής επί του περιεχομένου της επίδικης αποφάσεως. Το Δικαστήριο υπενθύμισε, συναφώς, ότι τα διαδικαστικά δικαιώματα τα οποία αναγνωρίζονται στους ενδιαφερομένους στο πλαίσιο των διαδικασιών ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων διαφέρουν από τα δικαιώματα άμυνας που έχουν τα κράτη μέλη ως μέρη μετέχοντα σε τέτοιες διαδικασίες. Επομένως, κατά το Δικαστήριο, πρέπει να δίδεται η δυνατότητα στους ενδιαφερομένους να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους, εφόσον η Επιτροπή προτίθεται να στηρίξει την απόφασή της σε νέες αρχές που θεσπίζονται με νέο νομικό καθεστώς. Εντούτοις, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι διαδικαστική πλημμέλεια, όπως η προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων, συνεπάγεται την ακύρωση της αποφάσεως μόνον εφόσον αποδεικνύεται ότι, ελλείψει

²¹³ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 17ης Νοεμβρίου 2017, *Gmina Miasto Gdynia και Port Lotniczy Gdynia Kosakowo κατά Επιτροπής* (T-263/15, [EU:T:2017:820](#)).

²¹⁴ Απόφαση (ΕΕ) 2015/1586 της Επιτροπής, της 26ης Φεβρουαρίου 2015, σχετικά με το μέτρο SA.35388 (13/C) (πρώην 13/NN και πρώην 12/N) – Πολωνία – Κατασκευή του αερολιμένα Gdynia-Kosakowo (ΕΕ 2015, L 250, σ. 165).

²¹⁵ Απόφαση 2014/883/ΕΕ, σχετικά με το μέτρο κρατικής ενίσχυσης SA.35388 (13/C) (πρώην 13/NN και πρώην 12/N) – Πολωνία – Κατασκευή του αερολιμένα Gdynia-Kosakowo (ΕΕ 2014, L 357, σ. 51).

της πλημμέλειας αυτής, η προσβαλλόμενη απόφαση θα μπορούσε να έχει διαφορετικό περιεχόμενο. Το Δικαστήριο συνήγαγε εξ αυτού ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο στηρίζοντας την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως στην προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων και μόνον, χωρίς να εξετάσει, όπως ζητούσε η Επιτροπή, αν η επίδικη απόφαση στηριζόταν σε αυτοτελή νομική βάση, η οποία δεν επηρεάστηκε από τη μεταβολή του νομικού καθεστώτος.

Το Δικαστήριο απέκλεισε, δεύτερον, το ενδεχόμενο οι νέες αρχές που εφαρμόστηκαν με την επίδικη απόφαση να είχαν επιρροή επί του περιεχομένου της αποφάσεως αυτής. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν μπορούσε να περιοριστεί στη διαπίστωση των τροποποιήσεων του εφαρμοστέου νομικού καθεστώτος, αλλά όφειλε να ερευνήσει την ενδεχόμενη επιρροή των τροποποιήσεων αυτών επί του περιεχομένου της αποφάσεως. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι η διαπίστωση περί ασυμβατότητας της ενισχύσεως λειτουργίας με την εσωτερική αγορά στηρίχθηκε, στην επίδικη απόφαση, στην ασυμβατότητα της επενδυτικής ενισχύσεως με την εσωτερική αγορά. Αφού εξέτασε την αιτιολογία της επίδικης αποφάσεως, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το συμπέρασμα αυτό στηριζόταν στις ίδιες τις διατάξεις της Συνθήκης και όχι σε εφαρμογή κατευθυντηρίων γραμμών, με αποτέλεσμα η τροποποίηση των τελευταίων αυτών να μην μπορεί να έχει επιρροή επί του περιεχομένου της επίδικης αποφάσεως.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων δεν μπορούσε να έχει επιρροή επί του περιεχομένου της επίδικης αποφάσεως, οπότε έπρεπε να ανααιρεθεί η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου. Το Δικαστήριο ανέπεμψε την υπόθεση στο Γενικό Δικαστήριο προκειμένου αυτό να αποφανθεί επί των στοιχείων της προσφυγής που δεν έχουν εισέτι εξετασθεί.

Με την απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 2020, **Viasat Broadcasting UK** (C-445/19, [EU:C:2020:952](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε την υποχρέωση που υπέχουν τα εθνικά δικαστήρια να επιβάλουν την καταβολή τόκων στον αποδέκτη κρατικής ενισχύσεως η οποία καταβλήθηκε χωρίς προηγούμενη κοινοποίηση στην Επιτροπή δυνάμει του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ. Η υπόθεση αυτή αφορούσε την TV2, μια δανική ραδιοτηλεοπτική εταιρία επιφορτισμένη με αποστολή παροχής δημόσιας υπηρεσίας, η οποία συνίσταται στην παραγωγή και μετάδοση τηλεοπτικών προγραμμάτων εθνικής και περιφερειακής εμβέλειας. Για την εκπλήρωση της αποστολής αυτής, η TV2 είχε λάβει χρηματοδοτήσεις προερχόμενες από ραδιοτηλεοπτικά τέλη καθώς και από έσοδα από διαφημίσεις καταβληθέντα μέσω του Ταμείου TV2, το οποίο ελέγχεται από το Δημόσιο. Τα μέτρα αυτά δεν είχαν κοινοποιηθεί από το Βασίλειο της Δανίας στην Επιτροπή και είχαν τεθεί σε εφαρμογή πριν διαπιστωθεί οριστικά ότι συνιστούσαν ενισχύσεις συμβατές με την εσωτερική αγορά βάσει του άρθρου 106, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, δεδομένου ότι ήταν αναγκαία για την εκπλήρωση της αποστολής παροχής δημόσιας υπηρεσίας που είχε ανατεθεί στην TV2.

Στηριζόμενη στην έλλειψη κοινοποίησης των ενισχύσεων αυτών και στην πρόωρη χορήγησή τους κατά παράβαση του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, η εταιρία Viasat, ανταγωνίστρια της TV2, είχε ασκήσει ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, Østre Landsret (εφετείου ανατολικής περιφέρειας, Δανία), αγωγή με αίτημα την καταβολή από την TV2 των τόκων για το χρονικό διάστημα κατά το οποίο οι οικείες ενισχύσεις ήταν παράνομες, ήτοι για το χρονικό διάστημα από της χορήγησής τους το 1995 έως τις 20 Απριλίου 2011, ημερομηνία έκδοσης της τελικής αποφάσεως της Επιτροπής με την οποία διαπιστώθηκε η χορήγηση παράνομων μεν, πλην όμως συμβατών, ενισχύσεων ²¹⁶. Κατά την άποψη της Viasat, αν η TV2 δεν είχε λάβει τις παράνομες ενισχύσεις, θα όφειλε να καταβάλει τους τόκους αυτούς εάν είχε δανειστεί το ποσό των ενισχύσεων στην αγορά εν αναμονή της έκδοσης της τελικής αποφάσεως της Επιτροπής.

²¹⁶ | Απόφαση 2011/839/ΕΕ της Επιτροπής, σχετικά με τα μέτρα (C 2/03) που εφάρμοσε η Δανία υπέρ [της] TV2/Danmark (ΕΕ 2011, L 340, σ. 1). Το Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως αυτής με την απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2017, **Viasat Broadcasting UK κατά TV2/Danmark** (C-657/15 P, [EU:C:2017:837](#)).

Υπό τις συνθήκες αυτές, ζητήθηκε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν τα εθνικά δικαστήρια έχουν την υποχρέωση να επιβάλουν στον αποδέκτη ενισχύσεως χορηγηθείσας κατά παράβαση του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ την καταβολή τόκων για το χρονικό διάστημα κατά το οποίο η ενίσχυση ήταν παράνομη, ακόμη και όταν η Επιτροπή κρίνει ότι η παράνομη ενίσχυση είναι συμβατή με την εσωτερική αγορά σύμφωνα με το άρθρο 106, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ. Το αιτούν δικαστήριο είχε ζητήσει επίσης να διευκρινιστεί αν τα εθνικά δικαστήρια έχουν τέτοια υποχρέωση ακόμη και στην περίπτωση των ενισχύσεων τις οποίες η TV2 είχε μεταβιβάσει σε συνδεδεμένες με αυτήν επιχειρήσεις και των ενισχύσεων οι οποίες είχαν καταβληθεί σε αυτήν από επιχείρηση ελεγχόμενη από το Δημόσιο.

Πρώτον, όσον αφορά τη σχέση μεταξύ του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ και του άρθρου 106, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο υπενθύμισε, κατ' αρχάς, ότι, όταν η Επιτροπή εκδίδει απόφαση με την οποία κρίνει την παράνομη ενίσχυση συμβατή με την εσωτερική αγορά, μολονότι το εθνικό δικαστήριο δεν οφείλει να διατάξει την ανάκτησή της, πρέπει, κατ' εφαρμογήν του δικαίου της Ένωσης, να υποχρεώσει τον αποδέκτη της να καταβάλει τόκους για το χρονικό διάστημα κατά το οποίο η ενίσχυση αυτή ήταν παράνομη. Πράγματι, η χορήγηση ενισχύσεως κατά παράβαση του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ παρέχει στον αποδέκτη της αδικαιολόγητο πλεονέκτημα συνιστάμενο, αφενός, στη μη καταβολή των τόκων που διαφορετικά θα κατέβαλλε επί του επίμαχου ποσού της συμβατής ενισχύσεως, αν είχε αναγκαστεί να δανειστεί το ποσό αυτό στην αγορά εν αναμονή της έκδοσης της τελικής αποφάσεως της Επιτροπής, και, αφετέρου, στη βελτίωση της ανταγωνιστικής του θέσης έναντι των άλλων επιχειρηματιών της αγοράς για το χρονικό διάστημα κατά το οποίο η επίμαχη ενίσχυση ήταν παράνομη.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι το ζήτημα αν ορισμένο μέτρο πρέπει να χαρακτηριστεί ως κρατική ενίσχυση προηγείται εκείνου της εξακρίβωσης, εφόσον συντρέχει λόγος, του αν μια μη συμβατή ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ είναι παρά ταύτα αναγκαία για την εκπλήρωση της αποστολής που έχει ανατεθεί στον ωφελούμενο από το επίμαχο μέτρο, σύμφωνα με το άρθρο 106, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή πρέπει, πριν από την τυχόν εξέταση μέτρου υπό το πρίσμα της διατάξεως αυτής, να μπορεί να ελέγξει αν το μέτρο αυτό συνιστά κρατική ενίσχυση, πράγμα που απαιτεί την προηγούμενη κοινοποίηση του σχεδιαζόμενου μέτρου στο εν λόγω θεσμικό όργανο της Ένωσης, σύμφωνα με το άρθρο 108, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, ΣΛΕΕ.

Εξάλλου, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι κάθε εξαίρεση από την εν λόγω υποχρέωση κοινοποίησης πρέπει να προβλέπεται ρητώς και ότι η εκπλήρωση των αποστολών μιας επιχείρησης επιφορτισμένης με τη διαχείριση υπηρεσίας γενικού οικονομικού συμφέροντος δεν μπορεί, αυτή καθαυτήν, να δικαιολογήσει παρέκκλιση από την εν λόγω υποχρέωση.

Κατά συνέπεια, ελλείψει ρητής παρέκκλισης, τα μέτρα ενισχύσεως υπέρ τέτοιας επιχείρησης εξακολουθούν να υπόκεινται στην υποχρέωση προηγούμενης κοινοποίησης την οποία προβλέπει το άρθρο 108, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, ΣΛΕΕ, τα δε κράτη μέλη έχουν την υποχρέωση να μην εφαρμόζουν τα εν λόγω μέτρα ενόσω η Επιτροπή δεν έχει λάβει τελική απόφαση επ' αυτών. Η μη τήρηση των υποχρεώσεων αυτών συνεπάγεται τον παράνομο χαρακτήρα των οικείων ενισχύσεων, οπότε ο αποδέκτης τους δεν μπορεί να έχει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ούτε όσον αφορά τη νομιμότητα της χορήγησης των ενισχύσεων αυτών ούτε όσον αφορά τη νομιμότητα του πλεονεκτήματος που αντλεί από τη μη καταβολή των οφειλόμενων τόκων για το διάστημα κατά το οποίο η ενίσχυση αυτή ήταν παράνομη.

Επομένως, κατά το Δικαστήριο, προκειμένου να διασφαλιστεί η πρακτική αποτελεσματικότητα αυτής της υποχρέωσης κοινοποίησης, καθώς και η δέουσα και πλήρης εξέταση των κρατικών ενισχύσεων εκ μέρους της Επιτροπής, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να συνάγουν όλες τις συνέπειες της παραβάσεως της υποχρέωσης αυτής και να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για την άρση της, όπερ συνεπάγεται υποχρέωση του αποδέκτη παράνομης ενισχύσεως να καταβάλει τόκους για το χρονικό διάστημα κατά το οποίο η

ενίσχυση ήταν παράνομη, ακόμη και σε περίπτωση που ο αποδέκτης είναι επιχείρηση επιφορτισμένη με τη διαχείριση υπηρεσίας γενικού οικονομικού συμφέροντος, κατά την έννοια του άρθρου 106, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ.

Δεύτερον, όσον αφορά το ποσό το οποίο πρέπει να ληφθεί υπόψη για τον υπολογισμό των τόκων, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι τα δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης επιβεβαίωσαν το κύρος της αποφάσεως της Επιτροπής και έκριναν οριστικά ότι οι πόροι από τα ραδιοτηλεοπτικά τέλη οι οποίοι καταβλήθηκαν στην TV2 και στη συνέχεια μεταβιβάστηκαν στους περιφερειακούς σταθμούς της ²¹⁷, καθώς και τα έσοδα από τις διαφημίσεις τα οποία μεταβιβάστηκαν στην TV2 μέσω του Ταμείου TV2 ²¹⁸, συνιστούσαν κρατικές ενισχύσεις κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Κατά συνέπεια, και ως προς τα ποσά των εν λόγω πόρων και εσόδων, τα οποία έλαβε η TV2 και τα οποία αποτελούν μέρος των ενισχύσεων που χορηγήθηκαν κατά παράβαση του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, πρέπει να καταβληθούν τόκοι για το χρονικό διάστημα κατά το οποίο οι ενισχύσεις αυτές ήταν παράνομες.

217| Με την απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2017, *TV2/Danmark κατά Επιτροπής* (C-649/15 P, [EU:C:2017:835](#)), το Δικαστήριο απέρριψε την αίτηση αναιρέσεως της TV2 κατά της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου της 24ης Σεπτεμβρίου 2015, *TV2/Danmark κατά Επιτροπής* (T-674/11, [EU:T:2015:684](#)), και επιβεβαίωσε, ως εκ τούτου, τη νομιμότητα του ελέγχου που άσκησε το Γενικό Δικαστήριο κατά το μέρος που έκρινε ότι οι εν λόγω πόροι συνιστούσαν κρατικές ενισχύσεις χορηγηθείσες στην TV2.

218| Με τις αποφάσεις της 9ης Νοεμβρίου 2017, *Επιτροπή κατά TV2/Danmark* (C-656/15 P, [EU:C:2017:836](#)) και *Viasat Broadcasting UK κατά TV2/Danmark* (C-657/15 P, [EU:C:2017:837](#)), το Δικαστήριο αναίρεσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 24ης Σεπτεμβρίου 2015, *TV2/Danmark κατά Επιτροπής* (T-674/11, [EU:T:2015:684](#)), κατά το μέρος που ακύρωσε την απόφαση 2011/839, καθόσον η Επιτροπή είχε κρίνει με αυτήν ότι τα έσοδα από τις διαφημίσεις των ετών 1995 και 1996 τα οποία είχαν καταβληθεί στην TV2 μέσω του Ταμείου TV2 συνιστούσαν κρατικές ενισχύσεις.

XIII. Φορολογικές διατάξεις

Σε θέματα φορολογίας, και ιδίως σε σχέση με την ερμηνεία της οδηγίας 2006/112 ²¹⁹ (στο εξής: οδηγία ΦΠΑ), αξίζει να επισημανθούν τέσσερις αποφάσεις ²²⁰. Η πρώτη απόφαση αφορά τον τόπο πραγματοποίησης των φορολογητέων πράξεων σε περίπτωση παράδοσης αγαθών με μεταφορά. Η δεύτερη απόφαση αφορά τη βάση επιβολής. Η τρίτη απόφαση αφορά απαλλαγές κατά την εξαγωγή. Η τέταρτη απόφαση αφορά τον τρόπο ασκήσεως του δικαιώματος προς έκπτωση του φόρου προστιθέμενης αξίας.

1. Τόπος των φορολογητέων πράξεων – Παράδοση αγαθών με μεταφορά

Με την απόφαση της 18ης Ιουνίου 2020, *KrakVet Marek Batko* (C-276/18, [EU:C:2020:485](#)), το Δικαστήριο ερμήνευσε, για πρώτη φορά, το άρθρο 33 της οδηγίας ΦΠΑ και την έννοια των αγαθών «που αποστέλλονται ή μεταφέρονται από τον προμηθευτή ή για πρόσωπο που ενεργεί για λογαριασμό του», κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, στο πλαίσιο διπλής φορολόγησης που οφειλόταν στη διαφορετική μεταχείριση, από δύο κράτη μέλη, της ίδιας πράξεως παράδοσης αγαθών η οποία ενείχε διασυνοριακή αποστολή ή μεταφορά. Ο χαρακτηρισμός αυτός ασκεί επιρροή στον προσδιορισμό του τόπου της φορολογητέας πράξεως και του κράτους μέλους στο οποίο πρέπει να καταβληθεί ο ΦΠΑ.

Το Δικαστήριο ερωτήθηκε επίσης σχετικά με το περιεχόμενο της υποχρέωσης συνεργασίας μεταξύ των φορολογικών αρχών των κρατών μελών ως προς τον προσδιορισμό του τόπου παραδόσεως των επίμαχων αγαθών βάσει του κανονισμού 904/2010 ²²¹ και κλήθηκε ακόμη να αποφανθεί επί της δυνατότητας της φορολογικής διοίκησης του κράτους όπου βρίσκονται τα αγαθά κατά τον χρόνο της άφιξης της μεταφοράς να καταλήξει, για την ίδια πράξη, σε διαφορετικό συμπέρασμα από εκείνο στο οποίο κατέληξε η φορολογική διοίκηση του κράτους στο οποίο είναι εγκατεστημένος ο προμηθευτής, πράγμα που έχει ως αποτέλεσμα τη διπλή φορολόγηση του υποκειμένου στον φόρο.

Εν προκειμένω, η KrakVet, εταιρία που έχει συσταθεί κατά το πολωνικό δίκαιο και εμπορεύεται προϊόντα για ζώα, παρείχε μέσω του ιστοτόπου της στους πελάτες της που κατοικούν στην Ουγγαρία τη δυνατότητα να αναθέσουν τη μεταφορά των προϊόντων σε Πολωνό μεταφορέα ο οποίος συνεργαζόταν με αυτήν, αλλά και τη δυνατότητα να επιλέξουν ελεύθερα άλλον μεταφορέα. Εφόσον ο αγοραστής επέλεγε να αναθέσει τη μεταφορά στον προτεινόμενο από τον προμηθευτή μεταφορέα, συνήπτε σύμβαση με τον μεταφορέα αυτόν, ο οποίος παρέδιδε τα προϊόντα στις αποθήκες δύο εταιριών διανομής εγκατεστημένων στην

²¹⁹ | Οδηγία 2006/112/EK του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2006, σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2006, L 347, σ. 1).

²²⁰ | Υπενθυμίζονται επίσης οι αποφάσεις της 3ης Μαρτίου 2020, *Vodafone Magyarország* (C-75/18, [EU:C:2020:139](#)) και *Tesco-Global Áruházak* (C-323/18, [EU:C:2020:140](#)), οι οποίες παρουσιάζονται υπό τον τίτλο VII.3 «Ελευθερία εγκατάστασης», καθώς και η απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020, *Λουξεμβουργιανό Δημόσιο* (Δικαίωμα προσφυγής κατά αιτήσεως παροχής πληροφοριών για φορολογικά θέματα) (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-245/19 και C-246/19, [EU:C:2020:795](#)), η οποία αφορά διαδικασία ανταλλαγής πληροφοριών κατόπιν αιτήματος σχετικά με την άμεση φορολογία και η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο I.2 «Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και πρόσβασης σε αμερόληπτο δικαστήριο».

²²¹ | Κανονισμός (ΕΕ) 904/2010 του Συμβουλίου, της 7ης Οκτωβρίου 2010, για τη διοικητική συνεργασία και την καταπολέμηση της απάτης στον τομέα του φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2010, L 268, σ. 1).

Ουγγαρία, από τις οποίες τα προϊόντα παραδίδονταν στους τελικούς καταναλωτές από Ούγγρο μεταφορέα. Το τίμημα για τα προϊόντα είτε καταβαλλόταν κατά την παράδοση στην εταιρία διανομής είτε εξοφλούνταν εκ των προτέρων με καταβολή σε τραπεζικό λογαριασμό.

Δεδομένου ότι η πολωνική φορολογική αρχή έκρινε ότι τόπος φορολόγησης των εμπορικών δραστηριοτήτων της Krakvet ήταν η Πολωνία, η KrakVet κατέβαλε τον ΦΠΑ στη χώρα αυτή. Εντούτοις, η ουγγρική φορολογική αρχή διενήργησε εκ των υστέρων έλεγχο επί των δηλώσεων ΦΠΑ και κίνησε διοικητική φορολογική διαδικασία κατά της KrakVet, στο πλαίσιο της οποίας υπέβαλε σχετικό ερώτημα στις πολωνικές φορολογικές αρχές. Μετά το πέρας της διαδικασίας αυτής, η ουγγρική φορολογική αρχή έκρινε ότι ο ΦΠΑ για τα μεταφερόμενα στην Ουγγαρία αγαθά έπρεπε να καταβληθεί στην Ουγγαρία και επέβαλε στην KrakVet υποχρέωση καταβολής της διαφοράς του οφειλόμενου ΦΠΑ, πρόστιμο λόγω υπερημερίας πλέον τόκων, καθώς και πρόστιμο λόγω μη τήρησης της υποχρέωσης εγγραφής στο μητρώο της ουγγρικής φορολογικής αρχής την οποία αυτή υπείχε.

Η KrakVet προσέβαλε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου την απόφαση της ουγγρικής φορολογικής αρχής, βάσει της οποίας υποχρεούνταν να καταβάλει δύο φορές τον ΦΠΑ, πράγμα αντίθετο προς το δίκαιο της Ένωσης.

Το Δικαστήριο έκρινε κατ' αρχάς ότι η οδηγία ΦΠΑ και οι σχετικές διατάξεις του κανονισμού 904/2010 'δεν αντιτίθενται στο να έχουν οι φορολογικές αρχές κράτους μέλους τη δυνατότητα να προβαίνουν, μονομερώς, σε φορολογική μεταχείριση των πράξεων, ως προς τον ΦΠΑ, διαφορετική από εκείνη βάσει της οποίας οι πράξεις αυτές έχουν ήδη φορολογηθεί εντός άλλου κράτους μέλους. Ειδικότερα, τόνισε ότι ο εν λόγω κανονισμός καθιστά απλώς δυνατή τη διοικητική συνεργασία για την ανταλλαγή πληροφοριών οι οποίες ενδέχεται να είναι αναγκαίες για τις φορολογικές αρχές των κρατών μελών και, συνεπώς, δεν ρυθμίζει την αρμοδιότητα των αρχών αυτών να προβαίνουν στον χαρακτηρισμό των οικείων πράξεων υπό το πρίσμα της οδηγίας ΦΠΑ. Επιπλέον, ο κανονισμός δεν επιβάλλει στις φορολογικές αρχές δύο κρατών μελών την υποχρέωση να συνεργαστούν προκειμένου να καταλήξουν σε κοινή λύση ως προς το πώς θα μεταχειριστούν την πράξη από απόψεως ΦΠΑ, ούτε προβλέπει ότι οι φορολογικές αρχές κράτους μέλους δεσμεύονται από τον χαρακτηρισμό που δόθηκε στην πράξη αυτή από άλλο κράτος μέλος. Η ορθή εφαρμογή της οδηγίας ΦΠΑ πρέπει, ωστόσο, να καθιστά δυνατή την αποφυγή της διπλής φορολόγησης και τη διασφάλιση της φορολογικής ουδετερότητας. Σε περίπτωση απόκλισης μεταξύ των κρατών μελών ως προς τη φορολογική μεταχείριση μιας πράξεως, απόκειται, κατά συνέπεια, στα εθνικά δικαστήρια να υποβάλλουν στο Δικαστήριο αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως για την ερμηνεία των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης. Αν αποδειχθεί ότι ο ΦΠΑ καταβλήθηκε ήδη αχρεωστήτως εντός ενός κράτους μέλους, το δικαίωμα για επιστροφή φόρων που εισπράχθηκαν στο κράτος μέλος αυτό κατά παράβαση των κανόνων του δικαίου της Ένωσης αποτελεί τη συνέπεια και το συμπλήρωμα των δικαιωμάτων που απονέμονται στους ιδιώτες βάσει των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, όπως αυτές έχουν ερμηνευθεί από το Δικαστήριο. Ως εκ τούτου, το οικείο κράτος μέλος υποχρεούται, κατ' αρχήν, να επιστρέψει τους φόρους που έχουν εισπραχθεί κατά παράβαση του δικαίου της Ένωσης.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο εξέτασε τους κανόνες που θέτει η οδηγία ΦΠΑ όσον αφορά τον προσδιορισμό του τόπου των φορολογητέων πράξεων σε περίπτωση παράδοσης αγαθών με μεταφορά. Υπενθύμισε ότι, σύμφωνα με το άρθρο 32 της εν λόγω οδηγίας, όταν τα αγαθά αποστέλλονται ή μεταφέρονται από τον προμηθευτή ή τον αποκτώντα ή από τρίτο πρόσωπο, τόπος παράδοσης θεωρείται ότι είναι ο τόπος όπου βρίσκονται τα αγαθά κατά τον χρόνο αναχώρησης της αποστολής ή της μεταφοράς με προορισμό τον αποκτώντα. Ωστόσο, το άρθρο 33 της ίδιας οδηγίας προβλέπει, κατά παρέκκλιση, ότι τόπος παράδοσης αγαθών που αποστέλλονται ή μεταφέρονται, από τον προμηθευτή ή από πρόσωπο που ενεργεί για λογαριασμό του, από κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος άφιξης της αποστολής ή της μεταφοράς θεωρείται, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, ο τόπος όπου βρίσκονται τα αγαθά κατά τον χρόνο άφιξης της αποστολής ή της μεταφοράς προς τον αποκτώντα.

Δεδομένου ότι η συνεκτίμηση της οικονομικής και εμπορικής πραγματικότητας αποτελεί θεμελιώδες κριτήριο για την εφαρμογή του κοινού συστήματος ΦΠΑ, το Δικαστήριο έκρινε ότι, όταν, όπως εν προκειμένω, τα αγαθά τα οποία πωλεί προμηθευτής εγκατεστημένος σε ένα κράτος μέλος σε αποκτώντες οι οποίοι είναι κάτοικοι άλλου κράτους μέλους μεταφέρονται σε αυτούς από μεταφορέα τον οποίον έχει προτείνει ο προμηθευτής αυτός, αλλά με τον οποίο οι αποκτώντες είναι ελεύθεροι να συμβληθούν για τους σκοπούς της μεταφοράς των εν λόγω αγαθών, πρέπει να θεωρηθεί ότι τα αγαθά αυτά αποστέλλονται ή μεταφέρονται «από τον προμηθευτή ή από πρόσωπο που ενεργεί για λογαριασμό του» και ότι η παράδοση εμπίπτει στο άρθρο 33 της οδηγίας ΦΠΑ, εφόσον ο προμηθευτής διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο, όσον αφορά την πρωτοβουλία και την οργάνωση των βασικών σταδίων της αποστολής ή της μεταφοράς των οικείων αγαθών.

Τέλος, το αιτούν δικαστήριο έκρινε ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη περίπτωση έθετε το ζήτημα του αν μπορεί να θεωρηθεί καταχρηστική η πρακτική της KrakVet, δεδομένου ότι η τελευταία επωφελήθηκε από τον χαμηλότερο συντελεστή ΦΠΑ του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένη, καθότι δεν έτυχαν εφαρμογής επ' αυτής οι διατάξεις του άρθρου 33 της οδηγίας ΦΠΑ. Συναφώς, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν συνιστούν καταχρηστική άσκηση δικαιώματος οι πράξεις στο πλαίσιο των οποίων τα πωλούμενα από έναν προμηθευτή αγαθά μεταφέρονται προς τους αποκτώντες από προτεινόμενη από τον προμηθευτή εταιρία, ενώ, αφενός, ο προμηθευτής και η εταιρία συνδέονται και, αφετέρου, οι αποκτώντες είναι, εντούτοις, ελεύθεροι να απευθυνθούν σε άλλη εταιρία ή να παραλάβουν προσωπικώς τα αγαθά, εφόσον οι περιστάσεις αυτές δεν ασκούν επιρροή στη διαπίστωση ότι ο προμηθευτής και η προτεινόμενη από αυτόν εταιρία είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους εταιρίες οι οποίες ασκούν, καθεμία για δικό της λογαριασμό, πραγματική οικονομική δραστηριότητα.

2. Βάση επιβολής ΦΠΑ

Η απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2020, **Ε. (ΦΠΑ – μείωση της βάσης επιβολής)** (C-335/19, [EU:C:2020:829](#)), αφορούσε υπόθεση στην οποία η Ε., εταιρία εδρεύουσα στην Πολωνία και υποκείμενη στον ΦΠΑ, ασκούσε δραστηριότητα φορολογικού συμβούλου και εφαρμόζε, για την παροχή υπηρεσιών εντός της Πολωνίας, τον βασικό συντελεστή ΦΠΑ. Η Ε. είχε εκδώσει για έναν από τους πελάτες της, ο οποίος ήταν εγγεγραμμένος στο μητρώο ως υποκείμενος στον ΦΠΑ, τιμολόγιο που περιελάμβανε ΦΠΑ για παροχή υπηρεσιών φορολογητέων εντός της πολωνικής επικράτειας. Ο εν λόγω πελάτης είχε τεθεί υπό εκκαθάριση μετά τη λήξη της προθεσμίας πληρωμής, παραμένοντας παράλληλα εγγεγραμμένος ως υποκείμενος στον ΦΠΑ. Δεδομένου ότι το τιμολόγιο δεν εξοφλήθηκε, η Ε. υπέβαλε στον Υπουργό Οικονομικών αίτηση για την έκδοση φορολογικής ερμηνευτικής αποφάσεως προκειμένου να διευκρινιστεί αν, παρά τη θέση του πελάτη της υπό εκκαθάριση μετά την παροχή των οικείων υπηρεσιών, μπορούσε να τύχει μείωσης της βάσης επιβολής του ΦΠΑ λόγω μη ικανοποίησης της απαιτήσεως από το τιμολόγιο, δεδομένου ότι πληρούνταν οι λοιπές προϋποθέσεις τις οποίες προέβλεπε η εθνική νομοθεσία περί ΦΠΑ.

Με ερμηνευτική απόφαση, ο Υπουργός Οικονομικών απάντησε αρνητικά στο ως άνω αίτημα. Επισήμανε ότι το άρθρο 90 της οδηγίας ΦΠΑ παρείχε στους υποκείμενους στον φόρο δικαίωμα μείωσης της βάσης επιβολής ΦΠΑ μόνον υπό τις προϋποθέσεις που καθορίζει κάθε κράτος μέλος. Οι προϋποθέσεις αυτές προβλέπονται από την εθνική νομοθεσία περί ΦΠΑ. Κατά τον Υπουργό, αν δεν πληρούνται μία από τις προϋποθέσεις αυτές, όπως είναι η απαίτηση να μην έχει υπαχθεί ο οφειλέτης σε διαδικασία εκκαθάρισης, ο υποκείμενος στον φόρο δεν μπορεί να επικαλεστεί το δικαίωμα μείωσης αντλώντας το δικαίωμα αυτό απευθείας από το δίκαιο της Ένωσης.

Η Ε., αφού προσέβαλε ανεπιτυχώς την ερμηνευτική απόφαση ενώπιον του αρμόδιου σε πρώτο βαθμό πολωνικού δικαστηρίου, άσκησε αναίρεση ενώπιον του Naczelny Sąd Administracyjny (Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου, Πολωνία), φρονώντας ότι το πρωτοβάθμιο δικαστήριο εσφαλμένως έκρινε ότι οι διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας περί ΦΠΑ κατά των οποίων βάλλει δεν θίγουν τις απαιτήσεις που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης.

Οι κρίσιμες διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας εξαρτούν το δικαίωμα του υποκειμένου στον φόρο να προβεί σε μείωση της βάσης επιβολής του ΦΠΑ σε περίπτωση απαιτήσεως η οποία πιθανολογείται ότι δεν θα εισπραχθεί, από την προϋπόθεση να είναι, κατά την ημέρα της παράδοσης του αγαθού ή της παροχής των υπηρεσιών καθώς και κατά την ημέρα που προηγείται εκείνης της υποβολής της τροποποιητικής φορολογικής δήλωσης για τη χορήγηση της μείωσης αυτής, ο οφειλέτης εγγεγραμμένος στο μητρώο ως υποκείμενος στον ΦΠΑ και να μην έχει υπαχθεί σε διαδικασία αφερεγγυότητας ή εκκαθάρισης και, κατά την ημέρα που προηγείται εκείνης της υποβολής της τροποποιητικής φορολογικής δήλωσης, να εξακολουθεί ο πιστωτής να είναι και αυτός εγγεγραμμένος στο μητρώο ως υποκείμενος στον ΦΠΑ. Το άρθρο 90, παράγραφος 1, της οδηγίας ΦΠΑ, το οποίο αφορά μεταξύ άλλων τις περιπτώσεις ολικής ή μερικής μη καταβολής του τιμήματος μετά τη διενέργεια της πράξεως για την οποία καταβάλλεται ο φόρος, υποχρεώνει τα κράτη μέλη να μειώνουν, υπό τις προϋποθέσεις που αυτά θέτουν, τη βάση επιβολής του φόρου και, συνακόλουθα, το ποσό του ΦΠΑ το οποίο οφείλει ο υποκείμενος στον φόρο, σε περίπτωση που μετά τη διενέργεια της πράξεως ο υποκείμενος στον φόρο δεν λαμβάνει την αντιπαροχή ή ένα μέρος της. Το άρθρο 90, παράγραφος 2, της οδηγίας ΦΠΑ επιτρέπει στα κράτη μέλη να παρεκκλίνουν από τον κανόνα τον οποίο προβλέπει το άρθρο 90, παράγραφος 1, της οδηγίας σε περίπτωση ολικής ή μερικής μη καταβολής του τιμήματος που έχει συμφωνηθεί για την πράξη.

Το αιτούν δικαστήριο, διατηρώντας αμφιβολίες ως προς το περιθώριο εκτιμήσεως που παρέχεται στα κράτη μέλη ως προς τον καθορισμό, στο εθνικό τους δίκαιο, των προϋποθέσεων εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 90 της οδηγίας ΦΠΑ, υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία της διατάξεως αυτής.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 90 της οδηγίας ΦΠΑ αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία όπως αυτή στην υπόθεση της κύριας δίκης.

Για να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, το Δικαστήριο εξέτασε αν ο περιορισμός που συνεπάγονται οι προβλεπόμενες από την εν λόγω εθνική νομοθεσία προϋποθέσεις για υποκειμένους στον φόρο όπως η Ε. ήταν δικαιολογημένος από την ανάγκη να ληφθεί υπόψη η αβεβαιότητα ως προς τον οριστικό χαρακτήρα της μη καταβολής.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορούν να δικαιολογηθούν από την ανάγκη αυτή οι προϋποθέσεις που εξαρτούν τη μείωση της βάσης επιβολής του ΦΠΑ από το αν ο οφειλέτης είναι εγγεγραμμένος στο μητρώο ως υποκείμενος στον φόρο κατά την ημέρα της παράδοσης του αγαθού ή της παροχής των υπηρεσιών και από το αν ο πιστωτής και ο οφειλέτης διατηρούν την ιδιότητα του υποκειμένου στον φόρο κατά την ημέρα που προηγείται εκείνης της υποβολής της τροποποιητικής φορολογικής δήλωσης. Το Δικαστήριο διευκρίνισε επίσης ότι, μολονότι το δικαίωμα υποκειμένου στον φόρο να μειώσει τη βάση επιβολής του φόρου μετά τη διενέργεια μιας συναλλαγής συνεπάγεται πράγματι την υποχρέωση του αντισυμβαλλομένου στη συναλλαγή αυτή να διακανονίσει από πλευράς του το ποσό του εκπεστέου ΦΠΑ, εντούτοις η διασφάλιση συμμετρικής μείωσης της βάσης επιβολής του οφειλόμενου ΦΠΑ και του ποσού του εκπεστέου ΦΠΑ δεν

εξαρτάται από το αν υπόκεινται στον ΦΠΑ οι δύο συμβαλλόμενοι. Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι η απαίτηση περί υπαγωγής του δανειστή και του οφειλέτη στον ΦΠΑ δεν δικαιολογείται ούτε από την πρόληψη των παρατυπιών ή των καταχρήσεων ούτε από τις διατάξεις του άρθρου 273 της οδηγίας ΦΠΑ ²²².

Όσον αφορά την προϋπόθεση που εξαρτά τη μείωση της βάσης επιβολής του φόρου από το να μην έχει υπαχθεί ο οφειλέτης σε διαδικασία αφερεγγυότητας ή εκκαθάρισης κατά την ημέρα της παράδοσης του αγαθού ή της παροχής των υπηρεσιών καθώς και κατά την ημέρα που προηγείται εκείνης της υποβολής της τροποποιητικής φορολογικής δήλωσης, το Δικαστήριο έκρινε ότι, στερώντας από τον πιστωτή το δικαίωμά του για μείωση λόγω του ότι ο οριστικός χαρακτήρας της μη εισπραξιμότητας της απαιτήσεως δεν μπορεί να αποδειχθεί πριν από το πέρας της διαδικασίας αφερεγγυότητας ή εκκαθάρισης, η προϋπόθεση αυτή λαμβάνει υπόψη την εγγενή αβεβαιότητα σε σχέση με τον οριστικό χαρακτήρα της μη καταβολής. Εντούτοις, μια τέτοια αβεβαιότητα θα μπορούσε να ληφθεί υπόψη και με την παροχή δικαιώματος μείωσης της βάσης επιβολής του ΦΠΑ όταν ο πιστωτής προβάλλει, πριν ολοκληρωθεί η διαδικασία αφερεγγυότητας ή εκκαθάρισης, ότι ευλόγως πιθανολογείται ότι η οφειλή δεν θα εξοφληθεί, με δυνατότητα επανυπολογισμού με αύξηση της βάσης επιβολής του φόρου εάν, παρ' όλα αυτά, υπάρξει καταβολή. Ένας τέτοιος όρος θα ήταν εξίσου αποτελεσματικός για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και, ταυτόχρονα, λιγότερο δεσμευτικός για τον πιστωτή.

Τέλος, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, δεδομένου ότι το άρθρο 90, παράγραφος 1, της οδηγίας ΦΠΑ έχει άμεσο αποτέλεσμα, υποκείμενος στον φόρο όπως η Ε., ο οποίος δεν πληροί μόνον τις προβλεπόμενες από την εθνική νομοθεσία προϋποθέσεις οι οποίες δεν είναι σύμφωνες με τη διάταξη αυτή, μπορεί να επικαλεστεί την εν λόγω διάταξη ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων κατά του Δημοσίου προκειμένου να επιτύχει τη μείωση της βάσης επιβολής του φόρου του, ενώ το επιληφθέν εθνικό δικαστήριο οφείλει να μη λάβει υπόψη τις προϋποθέσεις που δεν συμφωνούν με το δίκαιο της Ένωσης, κατ' εφαρμογήν της αρχής της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης.

3. Απαλλαγές κατά την εξαγωγή

Η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2020, **BAKATI PLUS** (C-656/19, [EU:C:2020:1045](#)), αφορούσε τις απαλλαγές κατά την εξαγωγή που προβλέπονται στον συγγκικό νόμο περί ΦΠΑ. Η προσφεύγουσα της κύριας δίκης, BAKATI PLUS (στο εξής: Bakati), είναι επιχείρηση συγγκικού δικαίου της οποίας ο ετήσιος κύκλος εργασιών αυξήθηκε, από το 2015, από 50 εκατομμύρια συγγκικά φιορίνια (HUF) (περίπου 140 000 ευρώ) σε ένα δισεκατομμύριο HUF (περίπου 2 784 000 ευρώ). Το 2016, η δραστηριότητά της συνίστατο ουσιαστικά σε παραδόσεις μεγάλων ποσοτήτων τροφίμων, καλλυντικών και ειδών καθαρισμού σε είκοσι ιδιώτες.

Οι αγοραστές μετέφεραν τα αγαθά στη Σερβία, με ιδιωτικό όχημα, ως προσωπικές αποσκευές από μισθωμένη αποθήκη ευρισκόμενη στην Ουγγαρία κοντά στα σύνορα με τη Σερβία, όπου τους παραδίδονταν τα τιμολόγια και τα έντυπα αιτήσεως επιστροφής του ΦΠΑ για τους αλλοδαπούς ταξιδιώτες, τα οποία είχε καταρτίσει η Bakati, μαζί με τα οικεία αγαθά, με αντικαταβολή του τιμήματος αγοράς.

²²² Το άρθρο 273 ορίζει ότι «[τ] κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν και άλλες υποχρεώσεις που κρίνουν αναγκαίες για τη διασφάλιση της ορθής είσπραξης του ΦΠΑ και την αποφυγή της απάτης, με την επιφύλαξη της τήρησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης των εσωτερικών πράξεων και των πράξεων που πραγματοποιούνται από υποκείμενους στον φόρο μεταξύ κρατών μελών και με την προϋπόθεση ότι οι υποχρεώσεις αυτές δεν οδηγούν, στις συναλλαγές μεταξύ κρατών μελών, σε διατυπώσεις που συνδέονται με τη διέλευση συνόρων.

Η δυνατότητα που προβλέπεται στο πρώτο εδάφιο δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την επιβολή επιπλέον υποχρεώσεων τιμολόγησης εκτός από αυτές που καθορίζονται στο κεφάλαιο 3.»

Βάσει του ουγγρικού νόμου περί ΦΠΑ, οι παραδόσεις αγαθών που αποστέλλονται ή μεταφέρονται από την Ουγγαρία προς τρίτη χώρα εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης απαλλάσσονται από τον φόρο αυτόν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Οι παραδόσεις αγαθών που μεταφέρονται από αλλοδαπούς ταξιδιώτες στις προσωπικές τους αποσκευές απαλλάσσονται ρητώς βάσει του νόμου αυτού.

Οι αγοραστές επωφελούνταν της τελευταίας αυτής απαλλαγής αποστέλλοντας στην Bakati το θεωρηθέν από την τελωνειακή αρχή εξόδου έντυπο αιτήσεως επιστροφής του ΦΠΑ, με την ένδειξη ότι τα προϊόντα είχαν εξέλθει από το έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μόλις παρελάμβανε το έντυπο αυτό, η Bakati τους επέστρεφε τον ΦΠΑ που είχαν καταβάλει κατά την αγορά. Στις δηλώσεις ΦΠΑ για το έτος 2016, η Bakati είχε δηλώσει ως ποσό που μπορούσε να εκπέσει από τον καταβληθησόμενο φόρο τον ΦΠΑ τον οποίο είχε επιστρέψει στους ως άνω αγοραστές, συνολικού ύψους 339 788 000 HUF (περίπου 946 000 ευρώ).

Επ' ευκαιρία ελέγχου, η φορολογική αρχή διαπίστωσε ότι οι επίμαχες αγορές υπερέβαιναν τις ατομικές και οικογενειακές ανάγκες των αγοραστών και ότι είχαν πραγματοποιηθεί ενόψει μεταπωλήσεως των αποκτηθέντων αγαθών, πράγμα που απέκλειε το ενδεχόμενο να συνιστούν τα αγαθά αυτά προσωπικές αποσκευές κατά την έννοια του ουγγρικού νόμου περί ΦΠΑ. Η φορολογική αρχή έκρινε, επιπροσθέτως, ότι η Bakati δεν ήταν δυνατόν να δικαιούται απαλλαγή για άλλη αιτία δυνάμει του νόμου αυτού, δεδομένου ότι δεν είχε προβεί στις τελωνειακές διατυπώσεις και δεν είχε στη διάθεσή της τα αναγκαία προς τούτο έγγραφα. Κατά συνέπεια, απαίτησε από την Bakati, με απόφαση της 27ης Ιουνίου 2018, να καταβάλει τη διαφορά του ΦΠΑ, πλέον φορολογικού προστίμου και τόκων υπερημερίας.

Η ανωτέρω απόφαση επικυρώθηκε με απόφαση της διευθύνσεως ενστάσεων της φορολογικής αρχής και, κατόπιν τούτου, η Bakati άσκησε ενώπιον του Szegedi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου διοικητικών και εργατικών διαφορών Szeged, Ουγγαρία) προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της τελευταίας αυτής αποφάσεως.

Προκειμένου να εφαρμόσει τον ουγγρικό νόμο περί ΦΠΑ, του οποίου οι διατάξεις σχετικά με τις απαλλαγές κατά την εξαγωγή αντιστοιχούν κατ' ουσίαν στα άρθρα 146 και 147 της οδηγίας ΦΠΑ, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο πλείονα προδικαστικά ερωτήματα σε σχέση με την ερμηνεία των εν λόγω διατάξεων.

Πρώτον, το Δικαστήριο εξέτασε κατά πόσον η απαλλαγή για «αγαθά που μεταφέρονται από ταξιδιώτες στις προσωπικές τους αποσκευές», την οποία προβλέπει το άρθρο 147, παράγραφος 1, της οδηγίας ΦΠΑ, καταλαμβάνει τα αγαθά τα οποία ένας μη εγκατεστημένος στην Ένωση ιδιώτης μεταφέρει μαζί του εκτός της Ένωσης για εμπορικούς σκοπούς, ενόψει της μεταπωλήσεώς τους εντός τρίτου κράτους.

Υπενθυμίζοντας ότι οι προβλεπόμενες από την οδηγία ΦΠΑ απαλλαγές συνιστούν αυτοτελείς έννοιες του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η φράση «αγαθά που μεταφέρονται από ταξιδιώτες στις προσωπικές τους αποσκευές», υπό τη συνήθη έννοιά της, αναφέρεται στα αγαθά, συνήθως μικρού μεγέθους ή μικρής ποσότητας, τα οποία ένα φυσικό πρόσωπο μεταφέρει μαζί του ή αγοράζει κατά τη διάρκεια μετακίνησης, και τα οποία χρειάζεται κατά τη διάρκεια της μετακίνησης και του χρησιμεύουν για ατομική χρήση ή για χρήση από την οικογένειά του.

Εξετάζοντας το πλαίσιο εντός του οποίου χρησιμοποιείται η φράση αυτή, το Δικαστήριο συνήγαγε από τις προϋποθέσεις εφαρμογής της απαλλαγής που προβλέπεται στο άρθρο 147 της οδηγίας ΦΠΑ ότι αυτή έχει ως δυνητικό δικαιούχο ένα φυσικό πρόσωπο, το οποίο δεν ενεργεί υπό την ιδιότητα του οικονομικού φορέα, με αποτέλεσμα να αποκλείεται η δυνατότητα εφαρμογής της συγκεκριμένης απαλλαγής σε εξαγωγές εμπορικής φύσεως. Δεδομένου ότι οι απαλλαγές από τον ΦΠΑ πρέπει να ερμηνεύονται στενά και λαμβανομένων υπόψη, επιπλέον, του ειδικού σκοπού της προώθησης του τουρισμού τον οποίο επιδιώκει το ανωτέρω άρθρο και της νομοθετικής εξέλιξης της διατάξεως που αυτό περιλαμβάνει πλέον, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η απαλλαγή για τα αγαθά που μεταφέρονται από ταξιδιώτες στις προσωπικές

τους αποσκευές δεν εφαρμόζεται ως προς αγαθά τα οποία ένας μη εγκατεστημένος στην Ένωση ιδιώτης μεταφέρει μαζί του εκτός της Ένωσης για εμπορικούς σκοπούς, ενόψει της μεταπωλήσεώς τους εντός τρίτου κράτους.

Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 146, παράγραφος 1, στοιχείο β', και το άρθρο 147 της οδηγίας ΦΠΑ δεν αντιτίθενται σε εθνική νομολογία η οποία, σε περίπτωση που οι προϋποθέσεις της απαλλαγής από τον ΦΠΑ για τα αγαθά που μεταφέρονται από ταξιδιώτες στις προσωπικές τους αποσκευές δεν πληρούνται αλλά τα οικεία αγαθά μεταφέρθηκαν πράγματι εκτός της Ένωσης από τον αγοραστή, υποχρεώνει τη φορολογική αρχή να εξετάσει αν η προβλεπόμενη από το άρθρο 146, παράγραφος 1, στοιχείο β', απαλλαγή από τον ΦΠΑ μπορεί να τύχει εφαρμογής στη συγκεκριμένη παράδοση, παρότι δεν έχουν τηρηθεί οι ισχύουσες τελωνειακές διατυπώσεις και παρότι ο αγοραστής δεν είχε, κατά την αγορά, την πρόθεση να τύχει της απαλλαγής.

Πράγματι, μια πράξη όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης αποτελεί παράδοση αγαθών κατά την έννοια του άρθρου 146, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας ΦΠΑ, εφόσον πληροί τα αντικειμενικά κριτήρια που καθορίζουν μια τέτοια παράδοση, ήτοι ότι το δικαίωμα διαθέσεως του οικείου αγαθού υπό την ιδιότητα του κυρίου έχει μεταβιβαστεί στον αποκτώντα, ότι ο πωλητής αποδεικνύει ότι το αγαθό έχει αποσταλεί ή μεταφερθεί εκτός Ένωσης και ότι, κατόπιν της οικείας αποστολής ή της μεταφοράς, το αγαθό έχει εγκαταλείψει υλικώς το έδαφος της Ένωσης. Η τήρηση των τελωνειακών διατυπώσεων που ισχύουν για την εξαγωγή ή το γεγονός ότι πρόθεση του αγοραστή κατά την αγορά ήταν να εφαρμοστεί όχι η απαλλαγή την οποία προβλέπει η ανωτέρω διάταξη, αλλά εκείνη την οποία προβλέπει το άρθρο 147 της οδηγίας ΦΠΑ, δεν επηρεάζουν τον χαρακτηρισμό της παραδόσεως προς εξαγωγή.

Τέλος, το Δικαστήριο εξέτασε αν οι προαναφερθείσες διατάξεις της οδηγίας ΦΠΑ, καθώς και οι αρχές της φορολογικής ουδετερότητας και της αναλογικότητας αντιτίθενται σε εθνική πρακτική κατά την οποία η φορολογική αρχή αρνείται αυτομάτως να χορηγήσει σε υποκείμενο στον φόρο την προβλεπόμενη από τις διατάξεις αυτές απαλλαγή από τον ΦΠΑ, εφόσον διαπιστώνει ότι ο υποκείμενος στον φόρο εξέδωσε κακόπιστα το έντυπο βάσει του οποίου ο αποκτών έκανε χρήση της απαλλαγής που προβλέπει το άρθρο 147, μολοντί δεν αμφισβητείται ότι τα οικεία αγαθά εξήλθαν από το έδαφος της Ένωσης.

Το Δικαστήριο επισήμανε ότι η μη τήρηση τυπικής προϋποθέσεως μπορεί να επιφέρει απώλεια του δικαιώματος απαλλαγής από τον ΦΠΑ σε δύο μόνον περιπτώσεις: 1) όταν η μη τήρηση τυπικής προϋποθέσεως έχει ως αποτέλεσμα να μην μπορεί να αποδειχθεί μετά βεβαιότητας ότι πληρούνταν οι ουσιαστικές προϋποθέσεις από τις οποίες εξαρτάται η εφαρμογή της απαλλαγής αυτής, ή 2) όταν αποδεικνύεται ότι ο υποκείμενος στον φόρο γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι η επίμαχη πράξη πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο απάτης που έθετε σε κίνδυνο τη λειτουργία του κοινού συστήματος ΦΠΑ.

Εν προκειμένω, η μη τήρηση των τελωνειακών διατυπώσεων δεν μπορεί να επιφέρει απώλεια του δικαιώματος απαλλαγής από τον ΦΠΑ την οποία προβλέπει το άρθρο 146, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας ΦΠΑ. Πράγματι, αφενός, δεν αμφισβητήθηκε ότι τα αγαθά είχαν πράγματι εξαχθεί, γεγονός που πιστοποιήθηκε με την τεθείσα από την τελωνειακή αρχή εξόδου θεώρηση στα έντυπα που προσκομίστηκαν, παρόλα που τα έντυπα αυτά αποσκοπούσαν στην εφαρμογή της απαλλαγής που προβλέπεται στο άρθρο 147 και ότι η παράδοση πληρούσε, επομένως, βάσει των αντικειμενικών της χαρακτηριστικών, τις προϋποθέσεις της απαλλαγής που προβλέπει το άρθρο 146, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας ΦΠΑ.

Αφετέρου, το γεγονός ότι η Bakati είχε μετάσχει στην παράβαση του άρθρου 147, παράγραφος 1, της οδηγίας ΦΠΑ δεν επέφερε απώλεια φορολογικών εσόδων για την Ένωση και δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι υπονόμει τη λειτουργία του κοινού συστήματος ΦΠΑ. Μια τέτοια παράβαση δεν μπορεί επομένως να επιφέρει ως κύρωση τη μη χορήγηση απαλλαγής από τον ΦΠΑ για τις εξαγωγές που όντως πραγματοποιήθηκαν, χωρίς να αποκλείεται το ενδεχόμενο να υπόκειται, βάσει του εθνικού δικαίου, σε αναλογικές διοικητικές κυρώσεις.

4. Τρόπος ασκήσεως του δικαιώματος έκπτωσης του ΦΠΑ

Με την απόφαση της 14ης Μαΐου 2020, **Agrobet CZ** (C-446/18, [EU:C:2020:369](#)), το Δικαστήριο έκρινε ότι τα άρθρα 179, 183 και 273 της οδηγίας ΦΠΑ ²²³, ερμηνευόμενα με γνώμονα την αρχή της φορολογικής ουδετερότητας, δεν αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση η οποία δεν προβλέπει τη δυνατότητα της φορολογικής αρχής να δεχθεί, πριν από την ολοκλήρωση διαδικασίας φορολογικού ελέγχου σχετικού με δήλωση ΦΠΑ στην οποία εμφανίζεται πιστωτικό υπόλοιπο για συγκεκριμένη φορολογική περίοδο, την επιστροφή του μέρους του πιστωτικού υπολοίπου το οποίο αφορά τις πράξεις που δεν αποτελούν αντικείμενο της διαδικασίας αυτής κατά τον χρόνο της κινήσεώς της, εφόσον δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί με σαφήνεια, ακρίβεια και χωρίς αμφισημία ότι ένα πιστωτικό υπόλοιπο ΦΠΑ, του οποίου το ποσό μπορεί ενδεχομένως να είναι μικρότερο από εκείνο για τις πράξεις που δεν αποτελούν αντικείμενο της εν λόγω διαδικασίας, θα εξακολουθήσει να υφίσταται ανεξαρτήτως της εκβάσεως της διαδικασίας αυτής.

Εν προκειμένω, μια τσεχική εταιρία είχε υποβάλει δύο δηλώσεις ΦΠΑ για τις φορολογικές περιόδους των μηνών Δεκεμβρίου 2015 και Ιανουαρίου 2016, σε καθεμία από τις οποίες εμφανίζονταν πιστωτικά υπόλοιπα ΦΠΑ. Η τσεχική φορολογική αρχή είχε κινήσει κατόπιν τούτου διαδικασίες φορολογικού ελέγχου οι οποίες αφορούσαν ειδικώς ορισμένες πράξεις περιλαμβανόμενες στις εν λόγω δύο δηλώσεις, ήτοι εκείνες που είχαν ως αντικείμενο ποσότητες κραμβελαίου καταγωγής Πολωνίας. Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι το κραμβέλαιο αυτό διετίθετο στο εμπόριο στην Τσεχική Δημοκρατία χωρίς να υποστεί τροποποίηση, πριν από την εκ νέου παράδοσή του στην Πολωνία από την ενδιαφερόμενη εταιρία, η τσεχική φορολογική αρχή είχε διερωτηθεί αν πληρούνταν οι αναγκαίες προϋποθέσεις για να μπορεί η εταιρία αυτή να τύχει απαλλαγής του ΦΠΑ επί των παραδόσεων κραμβελαίου και να έχει τη δυνατότητα να εκπέσει τον ΦΠΑ επί των εισροών για τις σχετικές πράξεις. Στο πλαίσιο διοικητικών προσφυγών κατά της κίνησης των ως άνω διαδικασιών, η τσεχική εταιρία είχε υποστηρίξει ότι, επειδή οι αμφιβολίες της φορολογικής αρχής αφορούσαν μόνον ένα μικρό μέρος του δηλωθέντος πιστωτικού υπολοίπου ΦΠΑ, η παρακράτηση του συνόλου του πιστωτικού υπολοίπου ήταν ασυμβίβαστη προς το δίκαιο της Ένωσης. Από την πλευρά της, η φορολογική αρχή είχε υποστηρίξει ότι, όπως επιβεβαίωσε το αιτούν δικαστήριο, εφόσον ο τσεχικός κώδικας φορολογικής διαδικασίας δεν προβλέπει ρητώς τη δυνατότητα έκδοσης μερικής πράξεως επιβολής φόρου, δεν μπορούσε να ασκήσει τέτοια εξουσία, ελλείψει νομικής βάσεως, και ότι, δεδομένου ότι το πιστωτικό υπόλοιπο ΦΠΑ αφορά το σύνολο της φορολογικής περιόδου, μπορούσε να δημιουργηθεί συναφώς μόνον ως αδιαίρετο όλο.

Με την απόφασή του το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι, κατά την οδηγία ΦΠΑ, η έκπτωση ενεργείται από τον υποκείμενο στον φόρο με την αφαίρεση, από το συνολικό ποσό του φόρου που οφείλεται για μια φορολογική περίοδο, του συνολικού ποσού του ΦΠΑ για τον οποίο γεννήθηκε και ασκείται το δικαίωμα προς έκπτωση κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου. Όταν το ποσό των εκπτώσεων υπερβαίνει εκείνο του οφειλόμενου ΦΠΑ για μια φορολογική περίοδο, υφίσταται ένα πιστωτικό υπόλοιπο το οποίο μπορεί είτε να μεταφερθεί στην επόμενη περίοδο, είτε να επιστραφεί, το δε τσεχικό δίκαιο έχει επιλέξει την επιστροφή του. Το Δικαστήριο έκρινε ότι, καίτοι ένα τέτοιο πιστωτικό υπόλοιπο ΦΠΑ μπορεί να εμφανίζεται, στη δήλωση του ΦΠΑ, μόνο με τη μορφή ενός ενιαίου αποτελέσματος, τούτο δεν σημαίνει ωστόσο ότι το πιστωτικό υπόλοιπο πρέπει να θεωρείται ότι αποτελεί ένα αδιαίρετο όλο το οποίο είναι αδύνατο να χωριστεί σε ένα αμφισβητούμενο και σε ένα μη αμφισβητούμενο μέρος που αφορούν, έκαστο, συγκεκριμένες πράξεις οι οποίες είτε αποτελούν είτε δεν αποτελούν αντικείμενο διαδικασίας φορολογικού ελέγχου. Πράγματι, η οδηγία ΦΠΑ δεν εμποδίζει τη μερική ή τμηματική μεταφορά ή επιστροφή του πιστωτικού υπολοίπου ΦΠΑ και διακρίνει σαφώς μεταξύ των ουσιαστικών προϋποθέσεων του δικαιώματος προς

²²³ Τα άρθρα 179, 183 και 273 της εν λόγω οδηγίας αφορούν το δικαίωμα προς έκπτωση του ΦΠΑ και την επιστροφή του ποσού των εκπτώσεων το οποίο υπερβαίνει το ποσό του ΦΠΑ που οφείλεται για μια συγκεκριμένη φορολογική περίοδο.

έκπτωση του ΦΠΑ και των τυπικών προϋποθέσεων του δικαιώματος αυτού. Ως εκ τούτου, η υποχρέωση τήρησης της προβλεπόμενης διαδικασίας για την άσκηση του δικαιώματος προς έκπτωση του ΦΠΑ κατά την υποβολή της δήλωσης ΦΠΑ δεν εμποδίζει στη συνέχεια τον υποκείμενο στον φόρο, ελλείψει αντιθέτων διατάξεων στην οδηγία αυτή, να διεκδικήσει μερικώς τα ουσιαστικά δικαιώματα και τις αξιώσεις που αντλεί, για κάθε πράξη, από το δικαίωμα προς έκπτωση.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε επίσης ότι η ως άνω διαδικασία δεν μπορεί να θίγει την αρχή της φορολογικής ουδετερότητας. Διαδικασία που δεν παρέχει τη δυνατότητα σε υποκείμενο στον φόρο να επικεντρώσει το αίτημά του σε ορισμένο μέρος του πιστωτικού υπολοίπου ΦΠΑ, το οποίο θεωρεί ως μη αμφισβητούμενο, ισοδυναμεί με παρεμπόδιση του εν λόγω υποκειμένου στον φόρο να προβάλει την ύπαρξη ενός τέτοιου μη αμφισβητούμενου μέρους και να ζητήσει την επιστροφή του, υποχρεώνοντάς τον με τον τρόπο αυτό να επωμισθεί, κατά ένα μέρος, τη σχετική φορολογική επιβάρυνση, κατά παραβίαση της αρχής της φορολογικής ουδετερότητας.

Εξ αυτού το Δικαστήριο συνήγαγε ότι η οδηγία ΦΠΑ, ερμηνευόμενη με γνώμονα την αρχή της φορολογικής ουδετερότητας, δεν πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αποκλείει, κατ' αρχήν, τη δυνατότητα προσδιορισμού, για μια φορολογική περίοδο, ενός μη αμφισβητούμενου μέρους του πιστωτικού υπολοίπου ΦΠΑ το οποίο εμφανίζεται σε δήλωση ΦΠΑ, η οποία μπορεί να συνεπάγεται τη μερική μεταφορά ή μερική επιστροφή του εν λόγω πιστωτικού υπολοίπου.

Όσον αφορά, στη συνέχεια, το ζήτημα υπό ποιες προϋποθέσεις μπορεί να θεωρηθεί ότι μέρος ενός πιστωτικού υπολοίπου ΦΠΑ όντως δεν είναι αμφισβητούμενο στο πλαίσιο διαδικασίας φορολογικού ελέγχου, το Δικαστήριο επισήμανε ότι είναι δυνατό να γίνει λόγος για μη αμφισβητούμενο μέρος του πιστωτικού υπολοίπου παρά μόνον αν το ποσό του οφειλόμενου φόρου και το ποσό του εκπεστέου φόρου που αφορούν τις πράξεις αυτές επίσης δεν αμφισβητούνται.

Το Δικαστήριο διευκρίνισε συναφώς ότι η φορολογική αρχή δεν πρέπει να βεβαιώνεται μόνον ότι, μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας αυτής, τα ποσά του οφειλόμενου και του εκπεστέου φόρου τα οποία αφορούν τις πράξεις που δεν αποτελούν αντικείμενο της ως άνω διαδικασίας δεν θα μπορούν να διαφοροποιηθούν σε σχέση με τα ποσά που έχει δηλώσει ο υποκείμενος στον φόρο, αλλά και ότι τα στοιχεία βάσει των οποίων υπολογίστηκε το μέρος του πιστωτικού υπολοίπου που φέρεται ως μη αμφισβητούμενο δεν θα μπορούν πλέον να αμφισβητηθούν μέχρι την ολοκλήρωση της εν λόγω διαδικασίας και ότι δεν θα χρειαστεί για τον λόγο αυτόν να διευρύνει το περιεχόμενο της ίδιας διαδικασίας ώστε να περιλάβει σε αυτήν το σύνολο ή μέρος των πράξεων που δεν ελέγχθηκαν αρχικά.

Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε ότι η δυνατότητα του υποκειμένου στον φόρο να επικαλεστεί την ύπαρξη ενός μη αμφισβητούμενου μέρους του πιστωτικού υπολοίπου ΦΠΑ για μια φορολογική περίοδο, προκειμένου να επιτύχει την επιστροφή του πριν από την ολοκλήρωση της διαδικασίας φορολογικού ελέγχου, δεν συνεπάγεται αυτομάτως την υποχρέωση της φορολογικής αρχής να επιστρέψει εκ των προτέρων το αντίστοιχο μέρος, ακόμη και όταν η ίδια αναγνωρίζει τον μη αμφισβητούμενο χαρακτήρα του. Πράγματι, μια τέτοια υποχρέωση εξαρτάται από την ύπαρξη πιστωτικού υπολοίπου ΦΠΑ σχετικού με το σύνολο της επίμαχης φορολογικής περιόδου. Ως εκ τούτου, η υποχρέωση αυτή, λόγω του ότι αφορά μια συγκεκριμένη φορολογική περίοδο, δεν πρέπει να υφίσταται μόνο σε σχέση με τα ποσά του οφειλόμενου και του εκπεστέου φόρου που αντιστοιχούν στις πράξεις που αποτελούν αντικείμενο της επίμαχης διαδικασίας φορολογικού ελέγχου, τα οποία προσδιορίζονται ως μη αμφισβητούμενα από τη φορολογική αρχή, αλλά σε σχέση με το μέρος του πιστωτικού υπολοίπου ΦΠΑ το οποίο θα εξακολουθήσει να υφίσταται ανεξαρτήτως της εκβάσεως της διαδικασίας αυτής και το οποίο, και μόνον αυτό, μπορεί να θεωρηθεί, εν τέλει, ως μη αμφισβητούμενο. Συναφώς, το Δικαστήριο τόνισε ότι το μη αμφισβητούμενο μέρος του πιστωτικού υπολοίπου ΦΠΑ μπορεί ενδεχομένως να είναι χαμηλότερο από το μέρος του πιστωτικού υπολοίπου που ζητεί ο υποκείμενος στον φόρο σε σχέση με τα προαναφερθέντα ποσά.

Εξάλλου, το Δικαστήριο έκρινε ότι αντιβαίνει προς την αρχή της χρηστής διοίκησης και, κατά συνέπεια, δεν είναι σύμφωνη προς την οδηγία ΦΠΑ μια εθνική νομοθεσία, όπως η σχετική τσεχική κανονιστική ρύθμιση, η οποία, στο πλαίσιο μέτρων λαμβανόμενων από κράτος μέλος βάσει του άρθρου 273 της οδηγίας ΦΠΑ, δεν επιτρέπει στον υποκείμενο στον φόρο να προσκομίσει στοιχεία που να αποδεικνύουν την ύπαρξη ενός μη αμφισβητούμενου μέρους του πιστωτικού υπολοίπου ΦΠΑ ούτε στη φορολογική αρχή να λάβει σχετική απόφαση.

XIV. Προσέγγιση των νομοθεσιών

1. Δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας

Στο κεφάλαιο αυτό, αξίζει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά σε τρεις αποφάσεις. Η πρώτη απόφαση αφορά την έννοια της «διεύθυνσης» των προσώπων που προσέβαλαν δικαίωμα διανοητικής ιδιοκτησίας. Στη δεύτερη απόφαση, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, στο πλαίσιο της χρήσεως φωνογραφημάτων εντός της Ένωσης, επί του περιορισμού του δικαιώματος εύλογης και ενιαίας αμοιβής των καλλιτεχνών υπηκόων τρίτων χωρών εκτός του ΕΟΧ. Η τρίτη απόφαση αφορά την ερμηνεία των εννοιών του «φωνογραφήματος» και της «αναπαραγωγής φωνογραφήματος» καθώς και το δικαίωμα εύλογης και ενιαίας αμοιβής για την παρουσίαση στο κοινό οπτικοακουστικού έργου που ενσωματώνει φωνογράφημα ή αναπαραγωγή φωνογραφήματος.

Με την απόφαση **Constantin Film Verleih** (C-264/19, [EU:C:2020:542](#)), η οποία εκδόθηκε στις 9 Ιουλίου 2020, το Δικαστήριο έκρινε ότι, στο πλαίσιο της αναρτήσεως ταινίας σε πλατφόρμα βίντεο στο διαδίκτυο χωρίς τη συναίνεση του δικαιούχου του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, η οδηγία 2004/48²²⁴ δεν υποχρεώνει τις δικαστικές αρχές να διατάσσουν τον διαχειριστή της πλατφόρμας βίντεο να γνωστοποιεί τη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, τη διεύθυνση IP ή τον αριθμό τηλεφώνου του χρήστη ο οποίος ανάρτησε την επίμαχη ταινία. Η οδηγία, η οποία προβλέπει τη γνωστοποίηση των «διευθύνσεων» των προσώπων που προσέβαλαν δικαίωμα διανοητικής ιδιοκτησίας, αφορά μόνον την ταχυδρομική διεύθυνση.

Το 2013 και το 2014 οι ταινίες «Parker» και «Scary Movie 5» αναρτήθηκαν στην πλατφόρμα βίντεο YouTube, χωρίς τη συναίνεση της Constantin Film Verleih, που είναι δικαιούχος των αποκλειστικών δικαιωμάτων εκμετάλλευσης των έργων αυτών στη Γερμανία. Τα έργα προβλήθηκαν στην πλατφόρμα πολλές δεκάδες χιλιάδες φορές. Κατόπιν αυτού, η Constantin Film Verleih απαίτησε από την YouTube και την Google, λαμβανομένου υπόψη ότι η τελευταία είναι η μητρική εταιρία της πρώτης στην οποία οι χρήστες πρέπει κατ' αρχάς να καταχωριστούν μέσω λογαριασμού χρήστη, να της παράσχουν μια σειρά από πληροφορίες για κάθε χρήστη που προέβη στην ανάρτηση. Οι δύο εταιρίες αρνήθηκαν να παράσχουν στην Constantin Film Verleih τις πληροφορίες σχετικά με τους χρήστες, ειδικότερα δε τις διευθύνσεις ηλεκτρονικού ταχυδρομείου τους και τους αριθμούς τηλεφώνου τους καθώς και τις διευθύνσεις IP που χρησιμοποιήθηκαν από αυτούς τόσο κατά το χρονικό σημείο της αναρτήσεως των οικείων αρχείων όσο και κατά το χρονικό σημείο της τελευταίας συνδέσεως στον λογαριασμό που διατηρούν στην Google/YouTube.

²²⁴ | Άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με την επιβολή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας (ΕΕ 2004, L 157, σ. 45, και διορθωτικό στην ΕΕ 2004, L 195, σ. 16).

Το κρίσιμο ζήτημα στη διαφορά της κύριας δίκης ήταν κατά πόσον τέτοιες πληροφορίες ενέπιπταν στην έννοια του όρου «διευθύνσεις», κατά την οδηγία 2004/48. Η εν λόγω οδηγία προβλέπει ότι οι δικαστικές αρχές δύνανται να διατάσσουν την παροχή πληροφοριών για την προέλευση και για τα δίκτυα διανομής των εμπορευμάτων ή παροχής των υπηρεσιών που προσβάλλουν δικαίωμα διανοητικής ιδιοκτησίας. Στις πληροφορίες αυτές συγκαταλέγονται, μεταξύ άλλων, οι «διευθύνσεις» των παραγωγών, διανομέων και προμηθευτών των εμπορευμάτων ή των υπηρεσιών που συνιστούν προσβολή δικαιώματος.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε, πρώτον, ότι, όσον αφορά το σύνηθες νόημα του όρου «διεύθυνση», ο όρος αυτός περιλαμβάνει μόνον την ταχυδρομική διεύθυνση, ήτοι τον τόπο κατοικίας ή διαμονής συγκεκριμένου προσώπου. Ως εκ τούτου, ο όρος αυτός, εφόσον χρησιμοποιείται χωρίς άλλη διευκρίνιση, όπως στην οδηγία 2004/48, δεν περιλαμβάνει τη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, τον αριθμό τηλεφώνου ή τη διεύθυνση IP. Δεύτερον, οι προπαρασκευαστικές εργασίες ²²⁵ οι οποίες κατέληξαν στη θέσπιση της οδηγίας 2004/48 δεν περιέχουν καμία ένδειξη που να μαρτυρεί ότι ο όρος «διεύθυνση» πρέπει να γίνεται αντιληπτός υπό την έννοια ότι αφορά όχι μόνον την ταχυδρομική διεύθυνση, αλλά και τη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, τον αριθμό τηλεφώνου ή τη διεύθυνση IP των συγκεκριμένων προσώπων. Τρίτον, από την εξέταση άλλων πράξεων του δικαίου της Ένωσης στις οποίες γίνεται αναφορά στη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή στη διεύθυνση IP προκύπτει ότι καμία από αυτές δεν χρησιμοποιεί τον όρο «διεύθυνση», χωρίς περαιτέρω διευκρίνιση, για τον προσδιορισμό του αριθμού τηλεφώνου, της διεύθυνσης IP ή της διεύθυνσης ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

Η ως άνω ερμηνεία είναι, κατά το Δικαστήριο, σύμφωνη με τον σκοπό τον οποίο επιδιώκει η διάταξη της οδηγίας 2004/48 που αφορά το δικαίωμα ενημέρωσης. Πράγματι, λαμβανομένης υπόψη της ελάχιστης εναρμόνισης σε σχέση με τον σεβασμό των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας εν γένει, η εναρμόνιση αυτή περιορίζεται, σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, σε σαφώς οριοθετημένα πληροφοριακά στοιχεία. Εξάλλου, η διάταξη αυτή έχει ως σκοπό να συμβιβάσει τον σεβασμό ορισμένων δικαιωμάτων, όπως είναι το δικαίωμα ενημέρωσης των δικαιούχων και το δικαίωμα προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των χρηστών.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο όρος «διευθύνσεις» στην οδηγία 2004/48 δεν αφορά, στην περίπτωση χρήστη ο οποίος ανάρτησε αρχεία που προσβάλλουν δικαίωμα διανοητικής ιδιοκτησίας, τη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου του χρήστη, τον αριθμό τηλεφώνου του καθώς και τη διεύθυνση IP που χρησιμοποιήθηκε για την ανάρτηση των αρχείων αυτών ή τη διεύθυνση IP που χρησιμοποιήθηκε κατά την τελευταία σύνδεσή του με τον λογαριασμό χρήστη.

Ωστόσο, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι τα κράτη μέλη έχουν την ευχέρεια να παρέχουν στους δικαιούχους δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας το δικαίωμα να λαμβάνουν πληρέστερη ενημέρωση, υπό την επιφύλαξη, εντούτοις, ότι διασφαλίζεται δίκαιη ισορροπία μεταξύ των διάφορων υφιστάμενων θεμελιωδών δικαιωμάτων και ότι τηρούνται οι λοιπές γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, όπως είναι η αρχή της αναλογικότητας.

Με την απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2020, **Recorded Artists Actors Performers** (C-265/19, [EU:C:2020:677](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε υπόθεση που αφορούσε την Recorded Artists Actors Performers Ltd (στο εξής: RAAP), εταιρία συλλογικής διαχείρισης δικαιωμάτων ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών και τη Phonographic Performance (Ireland) Ltd (στο εξής: PPI), εταιρία συλλογικής διαχείρισης δικαιωμάτων παραγωγών φωνογραφημάτων. Οι εταιρίες αυτές είχαν συνάψει σύμβαση η

²²⁵ | Πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τα μέτρα και τις διαδικασίες που αποσκοπούν στη διασφάλιση του σεβασμού των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, της 30ής Ιανουαρίου 2003 [COM(2003) 46 τελικό], γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, της 29ης Οκτωβρίου 2003 (ΕΕ 2004, C 32, σ. 15), και έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 5ης Δεκεμβρίου 2003 (A5-0468/2003) σχετικά με την πρόταση αυτή.

οποία όριζε με ποιον τρόπο τα καταβλητέα στην Ιρλανδία δικαιώματα για τη δημόσια αναπαραγωγή ηχογραφημένης μουσικής σε μπαρ και σε άλλα προσβάσιμα στο κοινό μέρη ή για τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση ηχογραφημένης μουσικής πρέπει να κατανέμονται στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες αφού έχουν καταβληθεί από τους χρήστες στην PPI, και με ποιον τρόπο τα δικαιώματα αυτά πρέπει να αποδίδονται εν μέρει, για τον σκοπό αυτό, από την PPI στη RAAP. Οι συμβαλλόμενοι διαφωνούσαν ως προς την έκταση εφαρμογής της σύμβασης αυτής όσον αφορά τα δικαιώματα τα οποία καταβάλλονται στην PPI στις περιπτώσεις στις οποίες μεταδίδεται μουσική προερχόμενη από ηχογράφιση ερμηνευτή ή εκτελεστή καλλιτέχνη που δεν είναι ούτε υπήκοος ούτε κάτοικος κράτους μέλους του ΕΟΧ. Ως προς το ζήτημα αυτό, η RAAP εκτιμούσε ότι όλα τα καταβλητέα δικαιώματα έπρεπε να κατανέμονται χωρίς να λαμβάνονται υπόψη η ιθαγένεια και ο τόπος κατοικίας του καλλιτέχνη. Εάν γινόταν δεκτή η άποψη της RAAP, τότε οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες των τρίτων χωρών θα αμείβονταν σε κάθε περίπτωση στην Ιρλανδία ενώ, κατά την άποψη της PPI η οποία στηριζόταν συναφώς στο ιρλανδικό δίκαιο, κάτι τέτοιο δεν θα έπρεπε να είναι δυνατό όταν οι Ιρλανδοί ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες δεν λαμβάνουν εύλογη αμοιβή σε τρίτες χώρες.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, στο πλαίσιο της χρήσεως φωνογραφημάτων εντός της Ένωσης, η οδηγία 2006/115²²⁶ δεν επιτρέπει στα κράτη μέλη να αποκλείουν τους καλλιτέχνες υπηκόους τρίτων χωρών εκτός του ΕΟΧ από το δικαίωμα εύλογης και ενιαίας αμοιβής. Επίσης, διευκρίνισε ότι οι επιφυλάξεις που γνωστοποιούνται από τρίτες χώρες δυνάμει της Συνθήκης του Παγκόσμιου Οργανισμού Διανοητικής Ιδιοκτησίας (ΠΟΔΙ) για τις εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα (στο εξής: Συνθήκη WPPT)²²⁷ δεν περιορίζουν αυτές καθαυτές το δικαίωμα των καλλιτεχνών των τρίτων χωρών για εύλογη και ενιαία αμοιβή εντός της Ένωσης²²⁸. Μολονότι τέτοιοι περιορισμοί μπορούν να θεσπιστούν από τον νομοθέτη της Ένωσης υπό την προϋπόθεση ότι δεν θίγουν το κατοχυρωμένο στο άρθρο 17, παράγραφος 2, του Χάρτη δικαίωμα προστασίας της διανοητικής ιδιοκτησίας, η οδηγία 2006/115 δεν προβλέπει κανέναν τέτοιο περιορισμό και δεν επιτρέπει, συνεπώς, τον περιορισμό από τα κράτη μέλη του συγκεκριμένου δικαιώματος έναντι των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών και παραγωγών των τρίτων χωρών. Εξάλλου, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η οδηγία δεν επιτρέπει επίσης να λαμβάνει αμοιβή μόνον ο παραγωγός του φωνογραφήματος, χωρίς να τη μοιράζεται με τον ερμηνευτή ή εκτελεστή καλλιτέχνη που συνέβαλε στη δημιουργία του φωνογραφήματος.

Το Δικαστήριο επισήμανε, πρώτον, ότι το δικαίωμα εύλογης και ενιαίας αμοιβής διασφαλίζει την εφαρμογή, στην έννομη τάξη της Ένωσης, του άρθρου 15, παράγραφος 1, της Συνθήκης WPPT²²⁹, και δεν μπορεί να παρέχεται, από τον εθνικό νομοθέτη, μόνο στους υπηκόους των κρατών μελών του ΕΟΧ.

Συναφώς, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2006/115, το οποίο παρέχει, στο πλαίσιο των συγγενικών προς την πνευματική ιδιοκτησία δικαιωμάτων, ένα δικαίωμα ανταποδοτικού χαρακτήρα, προβλέπει την υποχρέωση εξασφάλισης εύλογης αμοιβής η οποία πρέπει να κατανέμεται μεταξύ του παραγωγού και του ερμηνευτή ή εκτελεστή καλλιτέχνη. Η υποχρέωση αυτή επιβάλλεται στην περίπτωση χρήσεως του φωνογραφήματος ή αναπαραγωγής του εντός της Ένωσης. Η οδηγία ουδόλως

226| Οδηγία 2006/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας (ΕΕ 2006, L 376, σ. 28).

227| Συνθήκη του Παγκόσμιου Οργανισμού Διανοητικής Ιδιοκτησίας (ΠΟΔΙ) για τις εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα (Συνθήκη WPPT) (ΕΕ 2000, L 89, σ. 15), η οποία συνήφθη στη Γενεύη στις 20 Δεκεμβρίου 1996 και ενεκρίθη εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2000/278/ΕΚ του Συμβουλίου, της 16ης Μαρτίου 2000 (ΕΕ 2000, L 89, σ. 6).

228| Σύμφωνα με το άρθρο 15, παράγραφος 3, της Συνθήκης WPPT.

229| Το άρθρο 15, παράγραφος 1, της Συνθήκης WPPT ορίζει ότι οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες και οι παραγωγοί φωνογραφημάτων έχουν δικαίωμα ενιαίας και εύλογης αμοιβής για τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση ή για οποιαδήποτε παρουσίαση στο κοινό φωνογραφημάτων που δημοσιεύονται για εμπορικούς σκοπούς.

θέτει ως προϋπόθεση ότι ο ερμηνευτής ή εκτελεστής καλλιτέχνης ή ο παραγωγός του φωνογραφήματος πρέπει να έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους του ΕΟΧ ή κάποια άλλη προϋπόθεση συνδέσμου με κράτος μέλος του ΕΟΧ, όπως η συνήθης διαμονή, ο τόπος κατοικίας ή ο τόπος εκτέλεσης της δημιουργικής ή καλλιτεχνικής εργασίας.

Αντιθέτως, κατά το Δικαστήριο, από το περιεχόμενο και τους σκοπούς της οδηγίας 2006/115 καθώς και από την υπεροχή των διεθνών συμφωνιών που έχει συνάψει η Ένωση προκύπτει ότι το άρθρο 8, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας πρέπει να ερμηνεύεται, στο μέτρο του δυνατού, κατά τρόπο που να συνάδει με τη Συνθήκη WPPT. Το Δικαστήριο υπογράμμισε δε ότι η ως άνω διεθνής συμφωνία, η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της έννομης τάξης της Ένωσης, υποχρεώνει, κατ' αρχήν, την Ένωση και τα κράτη μέλη της να παρέχουν το δικαίωμα εύλογης και ενιαίας αμοιβής και στους υπηκόους άλλων συμβαλλόμενων μερών στη Συνθήκη WPPT. Η υποχρέωση αυτή απορρέει από το άρθρο 15, παράγραφος 1, της Συνθήκης WPPT, καθώς και από την εθνική μεταχείριση την οποία κατοχυρώνουν το άρθρο 4 της Συνθήκης WPPT και το άρθρο 4 της Σύμβασης της Ρώμης ²³⁰.

Δεύτερον, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι οι επιφυλάξεις που γνωστοποιούνται από τα κράτη μέλη δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 3, της Συνθήκης WPPT δεν συνεπάγονται αυτές καθαυτές περιορισμούς, εντός της Ένωσης, του δικαιώματος εύλογης και ενιαίας αμοιβής έναντι των υπηκόων αυτών των τρίτων χωρών. Βεβαίως, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, λαμβανομένης υπόψη της αρχής της αμοιβαιότητας που κατοχυρώνεται με τη Σύμβαση της Βιέννης ²³¹, η Ένωση και τα κράτη μέλη της δεν οφείλουν να παρέχουν το δικαίωμα εύλογης και ενιαίας αμοιβής χωρίς περιορισμούς. Κατά το Δικαστήριο, η ανάγκη διατηρήσεως ισότιμων όρων συμμετοχής της ηχογραφημένης μουσικής μπορεί να δικαιολογήσει τον περιορισμό του δικαιώματος σε μια τέτοια αμοιβή.

Ωστόσο, αυτό το συγγενικό της πνευματικής ιδιοκτησίας δικαίωμα συνιστά δικαίωμα διανοητικής ιδιοκτησίας το οποίο προστατεύεται από το άρθρο 17, παράγραφος 2, του Χάρτη. Κατά συνέπεια, κάθε περιορισμός της ασκήσεως του δικαιώματος αυτού πρέπει να προβλέπεται εκ του νόμου με σαφήνεια και ακρίβεια, σύμφωνα με το άρθρο 52 του Χάρτη. Κατά το Δικαστήριο, η ύπαρξη απλώς μιας επιφυλάξεως δυνάμει της Συνθήκης WPPT δεν πληροί την επιταγή αυτή. Επομένως, μόνον ο νομοθέτης της Ένωσης, ο οποίος έχει την αποκλειστική εξωτερική αρμοδιότητα στον τομέα αυτό, μπορεί να αποφασίσει την επιβολή ενός τέτοιου περιορισμού.

Τρίτον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι από το ίδιο το γράμμα του άρθρου 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2006/115 προκύπτει ότι τόσο οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες όσο και οι παραγωγοί φωνογραφημάτων έχουν δικαίωμα εύλογης και ενιαίας αμοιβής η οποία «κατανέμεται» μεταξύ τους. Ως εκ τούτου, η διάταξη αυτή δεν επιτρέπει στα κράτη μέλη να αποκλείουν το δικαίωμα του ερμηνευτή ή εκτελεστή καλλιτέχνη για εύλογη και ενιαία αμοιβή.

Με την απόφαση **Atresmedia Corporación de Medios de Comunicación** (C-147/19, [EU:C:2020:935](#)), η οποία εκδόθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2020, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν οφείλεται εύλογη και ενιαία αμοιβή σε περίπτωση που παρουσιάζεται στο κοινό οπτικοακουστικό έργο στο οποίο έχει ενσωματωθεί φωνογράφημα ή αναπαραγωγή του φωνογραφήματος.

²³⁰ | Διεθνής σύμβαση για την προστασία των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών, των παραγωγών φωνογραφημάτων και των οργανισμών ραδιοτηλεόρασης, η οποία συνήχθη στη Ρώμη στις 26 Οκτωβρίου 1961 (στο εξής: Σύμβαση της Ρώμης).

²³¹ | Σύμβαση της Βιέννης περί του δικαίου των συνθηκών, της 23ης Μαΐου 1969 (*Recueil des traités des Nations Unies*, τόμος. 1155, σ. 331).

Η Atresmedia Corporación de Medios de Comunicación SA (στο εξής: Atresmedia), ιδιοκτήτρια τηλεοπτικών σταθμών, μεταδίδει μέσω των σταθμών αυτών οπτικοακουστικά έργα που ενσωματώνουν φωνογραφήματα. Η Asociación de Gestión de Derechos Intelectuales και η Artistas Intérpretes o Ejecutantes, Sociedad de Gestión de España είναι οργανισμοί οι οποίοι διαχειρίζονται τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, αντιστοίχως, των παραγωγών φωνογραφημάτων και των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών. Στις 29 Ιουλίου 2010 οι οργανισμοί αυτοί άσκησαν αγωγή κατά της Atresmedia, με αίτημα να υποχρεωθεί η τελευταία να τους καταβάλει αποζημίωση για πράξεις παρουσιάσεως στο κοινό ή αναπαραγωγής φωνογραφημάτων που εκδόθηκαν για εμπορικούς σκοπούς. Υποστηρίζουν ότι η εκ μέρους της Atresmedia παρουσίαση οπτικοακουστικών έργων στο κοινό συνεπάγεται δικαίωμα εύλογης και ενιαίας αμοιβής, όπως προβλέπεται στις οδηγίες περί ορισμένων δικαιωμάτων συγγενικών προς την πνευματική ιδιοκτησία ²³².

Κατά το άρθρο 8, παράγραφος 2, των οδηγιών αυτών, ο χρήστης πρέπει να καταβάλλει εύλογη και ενιαία αμοιβή σε περίπτωση κατά την οποία παρουσιάζεται στο κοινό ένα φωνογράφημα που έχει εκδοθεί για εμπορικούς σκοπούς ή μια αναπαραγωγή του φωνογραφήματος αυτού. Η αμοιβή κατανέμεται μεταξύ των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών και των παραγωγών των φωνογραφημάτων.

Το Δικαστήριο κλήθηκε να κρίνει αν οπτικοακουστική εγγραφή η οποία περιέχει την υλική ενσωμάτωση οπτικοακουστικού έργου πρέπει να χαρακτηρίζεται ως «φωνογράφημα» ή ως «αναπαραγωγή του φωνογραφήματος αυτού» κατά την έννοια των οδηγιών περί ορισμένων δικαιωμάτων συγγενικών προς την πνευματική ιδιοκτησία.

Όσον αφορά την έννοια του «φωνογραφήματος», το Δικαστήριο επισήμανε ότι, ελλείψει ορισμού στις προαναφερθείσες ή σε άλλες οδηγίες της Ένωσης σχετικές με την πνευματική ιδιοκτησία, η έννοια αυτή πρέπει να ερμηνεύεται με γνώμονα τη Σύμβαση της Ρώμης και τη WPPT. Η Σύμβαση της Ρώμης ²³³ και η WPPT ²³⁴, όμως, αποκλείουν το ενδεχόμενο εγγραφή ήχων που ενσωματώνεται σε οπτικοακουστικό έργο να εμπίπτει στην έννοια του «φωνογραφήματος».

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ένα φωνογράφημα που ενσωματώνεται σε οπτικοακουστικό έργο χάνει την ιδιότητα του «φωνογραφήματος» καθόσον αποτελεί μέρος ενός τέτοιου έργου. Διευκρίνισε, ωστόσο, ότι το γεγονός αυτό δεν έχει οποιαδήποτε επίπτωση στα δικαιώματα επί του φωνογραφήματος σε περίπτωση εκ νέου χρήσεώς του ανεξαρτήτως του επίμαχου οπτικοακουστικού έργου. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η ενσωμάτωση των φωνογραφημάτων σε οπτικοακουστικά έργα είχε πραγματοποιηθεί με την άδεια των κατόχων των οικείων δικαιωμάτων έναντι αμοιβής η οποία είχε καταβληθεί στους δικαιούχους κατά τα συμβατικά συμφωνηθέντα. Επιπλέον, δεν υποστηρίχθηκε ότι τα φωνογραφήματα είχαν χρησιμοποιηθεί εκ νέου κατά τρόπο ανεξάρτητο του οπτικοακουστικού έργου στο οποίο είχαν ενσωματωθεί. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο έκρινε ότι οπτικοακουστική εγγραφή η οποία περιέχει την υλική ενσωμάτωση οπτικοακουστικού έργου δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «φωνογράφημα».

232| Οδηγία 92/100/EOK του Συμβουλίου, της 19ης Νοεμβρίου 1992, σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας (ΕΕ 1992, L 346, σ. 61), και οδηγία 2006/115/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας (ΕΕ 2006, L 376, σ. 28).

233| Το άρθρο 3, στοιχείο β', της Σύμβασης της Ρώμης ορίζει ως «φωνογράφημα» κάθε «αποκλειστικά ηχητική» εγγραφή ήχων προερχόμενων από εκτέλεση ή από άλλους ήχους.

234| Κατά το άρθρο 2, στοιχείο β', της WPPT, ως «φωνογράφημα» νοείται «η εγγραφή ήχων προερχόμενων από εκτέλεση ή από άλλους ήχους ή από παράσταση ήχων, εκτός από την υλική ενσωμάτωση σε κινηματογραφική ταινία ή άλλο οπτικοακουστικό έργο».

Όσον αφορά την έννοια της «αναπαραγωγής φωνογραφήματος», το Δικαστήριο επισήμανε ότι ο ορισμός της έννοιας της «αναπαραγωγής» κατά τη Σύμβαση της Ρώμης αφορά την πράξη που συνίσταται στην πραγματοποίηση αναπαραγωγής μιας εγγραφής²³⁵. Γενεσιουργός αιτία, όμως, του δικαιώματος εύλογης και ενιαίας αμοιβής δεν είναι η πράξη που συνίσταται στην πραγματοποίηση αναπαραγωγής. Αιτία της είναι, συγκεκριμένα, η παρουσίαση στο κοινό έργου που έχει εγγραφεί σε φωνογράφημα ή σε αναπαραγωγή του φωνογραφήματος, διότι η αναπαραγωγή αυτή πρέπει να νοείται, στο πλαίσιο των επίμαχων διατάξεων, ως αντίτυπο του φωνογραφήματος που προέρχεται από την ενέργεια αυτή αναπαραγωγής. Δεδομένου ότι οπτικοακουστική εγγραφή η οποία περιέχει την υλική ενσωμάτωση οπτικοακουστικού έργου δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «φωνογράφημα», το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι ούτε η εγγραφή αυτή δύναται να αποτελεί αντίτυπο φωνογραφήματος.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι η παρουσίαση στο κοινό οπτικοακουστικής εγγραφής που περιέχει την υλική ενσωμάτωση οπτικοακουστικού έργου δεν θεμελιώνει δικαίωμα εύλογης και ενιαίας αμοιβής.

Η κρίση αυτή δεν στερεί, πάντως, από τους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες και από τους παραγωγούς φωνογραφημάτων τη δυνατότητα να λάβουν αμοιβή για τη μετάδοση φωνογραφήματος. Πράγματι, η καταβολή αμοιβής για τα συγγενικά δικαιώματα επί φωνογραφημάτων θα επιτευχθεί με την ενσωμάτωση των φωνογραφημάτων ή των αναπαραγωγών των χρονογραφημάτων σε οπτικοακουστικά έργα, μέσω συμβατικών ρυθμίσεων μεταξύ των κατόχων των δικαιωμάτων επί των φωνογραφημάτων και των παραγωγών των έργων αυτών.

2. Διανοητική ιδιοκτησία

Στο κεφάλαιο αυτό, αξίζει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά σε τέσσερις αποφάσεις. Οι τρεις πρώτες αφορούν το δίκαιο των σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η τέταρτη αφορά το δίκαιο των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας. Η πρώτη απόφαση αφορά την ερμηνεία της έννοιας της «κακής πίστης» καθώς και το ζήτημα αν ένα σήμα μπορεί να ακυρωθεί λόγω έλλειψης σαφήνειας και ακρίβειας του προσδιορισμού των προϊόντων ή των υπηρεσιών που αφορά. Στη δεύτερη απόφαση το Δικαστήριο διευκρίνισε τα κριτήρια εκτιμής του κινδύνου συγχύσεως στην περίπτωση συλλογικού σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η τρίτη απόφαση αφορά την έλλειψη συγκατάθεσης του δικαιούχου σήματος για την καταχώριση που ζητεί ιδίω ονόματι ο ειδικός πληρεξούσιος ή ο αντιπρόσωπος. Η τέταρτη και τελευταία απόφαση αφορά την ερμηνεία των εννοιών του «προϊόντος» και της «πρώτης άδειας κυκλοφορίας, ως φαρμάκου, στην αγορά», σε περίπτωση αιτήσεως χορήγησης συμπληρωματικού πιστοποιητικού προστασίας.

²³⁵ | Κατά το άρθρο 3, στοιχείο ε', της Σύμβασης της Ρώμης, ως «αναπαραγωγή» νοείται «η παραγωγή ενός ή περισσότερων αντιτύπων μιας εγγραφής».

Με την απόφαση **Sky κ.λπ.** (C-371/18, [EU:C:2020:45](#)), που εκδόθηκε στις 29 Ιανουαρίου 2020, το Δικαστήριο έκρινε κατ' αρχάς ότι ένα κοινοτικό ή εθνικό σήμα το οποίο εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 40/94 ²³⁶ ή της πρώτης οδηγίας 89/104 ²³⁷ δεν μπορεί να κηρυχθεί άκυρο για τον λόγο ότι οι όροι που χρησιμοποιήθηκαν για τον προσδιορισμό των προϊόντων και των υπηρεσιών για τα οποία καταχωρίστηκε στερούνται σαφήνειας και ακρίβειας. Στη συνέχεια, διευκρίνισε σε ποιες περιπτώσεις συνιστά κακόπιστη πράξη η υποβολή αιτήσεως καταχώρισης σήματος χωρίς καμία πρόθεση χρήσης για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που αφορά η καταχώριση. Τέλος, έκρινε ότι η πρώτη οδηγία 89/104 δεν αντιτίθεται σε διάταξη του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία ο αιτών την καταχώριση σήματος οφείλει να δηλώσει ότι προτίθεται να το χρησιμοποιήσει για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τα οποία αφορά η αίτηση καταχώρισης.

Στη συγκεκριμένη υπόθεση, οι εταιρίες Sky, δικαιούχοι κοινοτικών σημάτων και ενός εθνικού σήματος του Ηνωμένου Βασιλείου-, τα οποία περιέχουν τη λέξη «Sky», είχαν ασκήσει αγωγή κατά των εταιριών SkyKick λόγω προσβολής των σημάτων αυτών. Στο πλαίσιο της σχετικής διαδικασίας, οι εταιρίες SkyKick είχαν ασκήσει ανταγωγή με αίτημα την κήρυξη της ακυρότητας των επίμαχων στην κύρια δίκη σημάτων. Προς στήριξη της ανταγωγής, υποστήριξαν ότι τα σήματα αυτά είχαν καταχωριστεί για προϊόντα και υπηρεσίες που δεν εξειδικεύονταν με επαρκή σαφήνεια και ακρίβεια. Το High Court of Justice (England and Wales) [άνωτερο δικαστήριο (Αγγλία και Ουαλία), τμήμα εμπορικών και λοιπών ιδιωτικών διαφορών], δηλαδή το δικαστήριο που επιλήφθηκε της υποθέσεως, υπέβαλε στο Δικαστήριο το ερώτημα αν μια τέτοια έλλειψη σαφήνειας και ακρίβειας αποτελούσε λόγο για την κήρυξη της ακυρότητας καταχωρισμένου σήματος. Επιπλέον, οι εταιρίες SkyKick υποστήριξαν ότι τα επίμαχα σήματα είχαν καταχωριστεί κακή τη πίστει, καθόσον οι εταιρίες Sky δεν είχαν την πρόθεση να τα χρησιμοποιήσουν για όλα τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που αφορούσε η καταχώριση. Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο ερώτημα σχετικό με το περιεχόμενο της έννοιας της «κακής πίστης». Ζήτησε επίσης να μάθει αν η επιβαλλόμενη στον δικαιούχο υποχρέωση να δηλώσει την πρόθεσή του να χρησιμοποιήσει το σήμα του οποίου ζητείται η καταχώριση, όπως προβλέπεται από το δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου ²³⁸, ήταν σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης.

Κατά πρώτον, αφού διαπίστωσε ότι τα επίδικα σήματα ενέπιπταν *ratione temporis* στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 40/94 και της πρώτης οδηγίας 89/104, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι τα άρθρα 7, παράγραφος 1, και 51, παράγραφος 1, του κανονισμού, καθώς και το άρθρο 3 της οδηγίας απαριθμούν εξαντλητικά τους απόλυτους λόγους ακυρότητας ενός κοινοτικού και ενός εθνικού σήματος. Η έλλειψη σαφήνειας και ακρίβειας των όρων που χρησιμοποιούνται για τον προσδιορισμό των προϊόντων ή των υπηρεσιών που καλύπτονται από την καταχώριση του σήματος δεν περιλαμβάνεται στους λόγους αυτούς. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι μια τέτοια έλλειψη δεν μπορεί να θεωρηθεί ως λόγος για την κήρυξη της ολικής ή μερικής ακυρότητας ενός σήματος, κατά την έννοια των ως άνω διατάξεων. Προσέθεσε

236| Κανονισμός (ΕΚ) 40/94 του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 1993, για το κοινοτικό σήμα (ΕΕ 1994, L 11, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 1891/2006 του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2006 (ΕΕ 2006, L 386, σ. 14), καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό (ΕΚ) 207/2009 του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2009, L 78, σ. 1), και, στη συνέχεια, από τον κανονισμό (ΕΕ) 2017/1001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2017, L 154, σ. 1).

237| Πρώτη οδηγία 89/104/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (ΕΕ 1989, L 40, σ. 1), η οποία καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από την οδηγία 2008/95/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2008, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (ΕΕ 2008, L 299, σ. 25 και το διορθωτικό ΕΕ 2009, L 11, σελ. 86), και, στη συνέχεια, από την οδηγία (ΕΕ) 2015/2436 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (ΕΕ 2015, L 336, σ. 1).

238| Άρθρο 32, παράγραφος 3, του νόμου του 1994 περί σημάτων.

ότι η απόφαση Chartered Institute of Patent Attorneys²³⁹ δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αναγνωρίζει έναν πρόσθετο λόγο ακυρότητας, ο οποίος δεν μνημονεύεται από τον κανονισμό 40/94 και την πρώτη οδηγία 89/104. Ειδικότερα, με τις αποφάσεις που εκδόθηκαν μεταγενέστερα²⁴⁰, το Δικαστήριο επισήμανε ότι οι παραδοχές της αποφάσεως Chartered Institute of Patent Attorneys δεν ίσχυαν για τα σήματα τα οποία είχαν ήδη καταχωριστεί κατά την ημερομηνία δημοσίευσής της και παρείχε διευκρινίσεις μόνον ως προς τις απαιτήσεις που αφορούν τις νέες αιτήσεις καταχώρισης σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Εξάλλου, το Δικαστήριο έκρινε ότι η έλλειψη σαφήνειας και ακρίβειας των όρων που χρησιμοποιούνται για τον προσδιορισμό των προϊόντων ή των υπηρεσιών που καλύπτονται από την καταχώριση του σήματος δεν μπορεί να θεωρηθεί αντίθετη προς τη δημόσια τάξη²⁴¹. Ειδικότερα, η έννοια της «δημόσιας τάξης» δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι αφορά χαρακτηριστικά της ίδιας της αιτήσεως καταχώρισης, ανεξαρτήτως των χαρακτηριστικών του σημείου του οποίου ζητείται η καταχώριση ως σήματος.

Όσον αφορά, κατά δεύτερον, το ζήτημα αν συνιστά κακόπιστη πράξη η υποβολή αιτήσεως καταχώρισης σήματος χωρίς πρόθεση χρήσης του για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τα οποία αφορά η καταχώριση²⁴², το Δικαστήριο έκρινε ότι η υποβολή μιας τέτοιας αιτήσεως συνιστά κακόπιστη πράξη αν ο αιτών την καταχώριση του σήματος αυτού είχε την πρόθεση είτε να θίξει τα συμφέροντα τρίτων κατά τρόπο αντίθετο προς τα χρηστά συναλλακτικά ήθη είτε να αποκτήσει, χωρίς καν να στρέφεται κατά συγκεκριμένου τρίτου, αποκλειστικό δικαίωμα για σκοπούς διαφορετικούς από εκείνους που εμπίπτουν στις λειτουργίες του σήματος. Επιπλέον, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, όταν η έλλειψη πρόθεσης για χρήση του σήματος σύμφωνα με τις βασικές λειτουργίες ενός σήματος αφορά μόνον ορισμένα από τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες για τις οποίες υποβλήθηκε η αίτηση καταχώρισης σήματος, η αίτηση αυτή συνιστά κακόπιστη πράξη μόνο στο μέτρο που αφορά τα αντίστοιχα προϊόντα ή τις αντίστοιχες υπηρεσίες. Επίσης, μια τέτοια κακή πίστη δεν μπορεί να τεκμαίρεται και μπορεί να είναι κατάφωρη μόνον εφόσον υφίστανται αντικειμενικές, κρίσιμες και συγκλίνουσες ενδείξεις που συνηγορούν υπέρ αυτού του συμπεράσματος.

Κατά τρίτον, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η πρώτη οδηγία 89/104 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε διάταξη του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία ο αιτών την καταχώριση σήματος οφείλει να δηλώσει ότι το σήμα αυτό χρησιμοποιείται για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τα οποία αφορά η αίτηση καταχώρισης ή ότι ο ίδιος προτίθεται καλόπιστα να το χρησιμοποιήσει κατ' αυτόν τον τρόπο, υπό την προϋπόθεση ότι η παράβαση μιας τέτοιας υποχρέωσης δεν συνιστά αυτή καθαυτήν λόγο ακυρότητας ήδη καταχωρισμένου σήματος.

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 5ης Μαρτίου 2020, **Foundation for the Protection of the Traditional Cheese of Cyprus named Halloumi κατά EUIPO** (C-766/18 P, [EU:C:2020:170](#)), το Δικαστήριο επιλήφθηκε αιτήσεως αναίρεσεως κατά αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου, σχετικής με το Foundation for the Protection of the Traditional Cheese of Cyprus named Halloumi (Ίδρυμα για την Προστασία του Παραδοσιακού Τυριού της Κύπρου Ονομαζόμενου «Χαλλούμι»), δικαιούχο του συλλογικού σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης HALLOUMI, το οποίο έχει καταχωριστεί για τυριά.

²³⁹ | Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Ιουνίου 2012, **Chartered Institute of Patent Attorneys** (C-307/10, [EU:C:2012:361](#)).

²⁴⁰ | Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 16ης Φεβρουαρίου 2017, **Brandconcern κατά EUIPO και Scooters India** (C-577/14 P, [EU:C:2017:122](#), σκέψεις 29 και 30), και της 11ης Οκτωβρίου 2017, **EUIPO κατά Cactus** (C-501/15 P, [EU:C:2017:750](#), σκέψη 38).

²⁴¹ | Κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο στ', του κανονισμού 40/94 και του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο στ', της πρώτης οδηγίας 89/104.

²⁴² | Κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 40/94 και του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο δ', της πρώτης οδηγίας 89/104.

Το συλλογικό σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ένας ειδικός τύπος σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο προσδιορίζεται ως συλλογικό κατά την κατάθεσή του και είναι ικανό να διακρίνει τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες των μελών της δικαιούχου του σήματος οργάνωσης από εκείνα άλλων επιχειρήσεων.

Βασιζόμενο στο επίμαχο συλλογικό σήμα, το Ίδρυμα είχε ασκήσει ανακοπή κατά της καταχώρισης ως σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης του εικονιστικού σημείου που περιλαμβάνει το λεκτικό στοιχείο «BBQLOUMI», η οποία ζητήθηκε από βουλγαρική εταιρία, μεταξύ άλλων, για τυριά. Το Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO), το οποίο είναι αρμόδιο να εξετάζει τις αιτήσεις καταχωρίσεως σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είχε απορρίψει την ανακοπή με την αιτιολογία ότι δεν υφίστατο κίνδυνος συγχύσεως όσον αφορά την προέλευση των προϊόντων μεταξύ του σήματος «BBQLOUMI», του οποίου ζητήθηκε η καταχώριση, και του προγενέστερου συλλογικού σήματος HALLOUMI. Ο δικαιούχος του επίμαχου συλλογικού σήματος είχε προσφύγει κατά της αποφάσεως του EUIPO ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο, αφού διαπίστωσε ότι το συγκεκριμένο σήμα είχε ασθενή διακριτικό χαρακτήρα διότι ο όρος «χαλλούμι» προσδιορίζει είδος τυριού, κατέληξε επίσης στο συμπέρασμα ότι δεν υφίστατο κίνδυνος συγχύσεως ²⁴³.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε κατ' αρχάς επί του ζητήματος κατά πόσον δύναται να εφαρμοστούν στις υποθέσεις που αφορούν προγενέστερο συλλογικό σήμα τα κριτήρια που έχει θέσει η νομολογία ως προς τα ατομικά σήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπό το πρίσμα των οποίων πρέπει να εκτιμάται ο κίνδυνος συγχύσεως, κατά το άρθρο 8, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ²⁴⁴.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι, στην περίπτωση που το προγενέστερο σήμα είναι συλλογικό σήμα του οποίου η ουσιώδης λειτουργία συνίσταται στη διάκριση των προϊόντων ή των υπηρεσιών των μελών της ενώσεως που είναι δικαιούχος του σήματος από τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες άλλων επιχειρήσεων ²⁴⁵, ως κίνδυνος συγχύσεως πρέπει να νοηθεί το ενδεχόμενο να σχηματίσει το κοινό την πεποίθηση ότι τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που προσδιορίζει το προγενέστερο σήμα και εκείνα που προσδιορίζει το σήμα του οποίου ζητείται η καταχώριση προέρχονται στο σύνολό τους από μέλη της ενώσεως η οποία είναι δικαιούχος του προγενέστερου σήματος ή, ενδεχομένως, από επιχειρήσεις συνδεδεμένες οικονομικώς με την ένωση αυτή ή τα μέλη της. Μολονότι πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ουσιώδης λειτουργία των συλλογικών σημάτων στην περίπτωση ανακοπής βασιζόμενης σε τέτοιου είδους σήμα, προκειμένου να γίνει αντιληπτή η έννοια του «κινδύνου συγχύσεως», γεγονός παραμένει ότι τα νομολογιακά κριτήρια βάσει των οποίων πρέπει να εκτιμάται συγκεκριμένα, στις περιπτώσεις ατομικών σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αν υφίσταται τέτοιος κίνδυνος μπορούν να εφαρμόζονται και στις υποθέσεις που αφορούν προγενέστερο συλλογικό σήμα. Πράγματι, κανένα από τα χαρακτηριστικά των συλλογικών σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν δικαιολογεί παρέκκλιση, σε περίπτωση ανακοπής στηριζόμενης σε τέτοιο σήμα, από τα κριτήρια εκτιμήσεως του κινδύνου συγχύσεως τα οποία προκύπτουν από τη σχετική νομολογία.

Περαιτέρω, ο δικαιούχος του συλλογικού σήματος προέβαλε ότι ο διακριτικός χαρακτήρας του προγενέστερου σήματος πρέπει να εκτιμάται διαφορετικά όταν πρόκειται για συλλογικό σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

²⁴³ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 25ης Σεπτεμβρίου 2018, *Foundation for the Protection of the Traditional Cheese of Cyprus named Halloumi κατά EUIPO – M. J. Dairies (BBQLOUMI)* (T-328/17, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2018:594](#)).

²⁴⁴ Κανονισμός (ΕΚ) 207/2009 του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2009, L 78, σ. 1), όπως έχει τροποποιηθεί [αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό (ΕΕ) 2017/1001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2017, L 154, σ. 1)].

²⁴⁵ Κατά το άρθρο 66, παράγραφος 1, του κανονισμού 207/2009.

Το Δικαστήριο απέρριψε το εν λόγω επιχείρημα, επισημαίνοντας ότι η επιταγή περί διακριτικού χαρακτήρα ²⁴⁶ ισχύει και για τα συλλογικά σήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πράγματι, τα άρθρα 67 έως 74 του κανονισμού για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία αφορούν τα συλλογικά σήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν προβλέπουν άλλως ως προς το ζήτημα αυτό. Κατά συνέπεια, τα συλλογικά σήματα πρέπει, εν πάση περιπτώσει, είτε εγγενώς είτε λόγω της χρήσεως, να έχουν διακριτικό χαρακτήρα.

Επιπλέον, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι το άρθρο 66, παράγραφος 2, του ως άνω κανονισμού δεν αποτελεί εξαίρεση από την επιταγή περί διακριτικού χαρακτήρα. Μολονότι η διάταξη αυτή επιτρέπει, κατά παρέκκλιση από το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού αυτού ²⁴⁷, την καταχώριση ως συλλογικών σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σημείων που μπορούν να χρησιμεύσουν προς δήλωση της γεωγραφικής προελεύσεως προϊόντων ή υπηρεσιών, δεν επιτρέπει, αντιθέτως, να στερούνται τα καταχωρισμένα σήματα διακριτικού χαρακτήρα. Όταν μια ένωση ζητεί την καταχώριση σημείου δυνάμενου να δηλώνει γεωγραφική προέλευση ως συλλογικού σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης οφείλει να βεβαιωθεί ότι το σημείο αυτό διαθέτει στοιχεία που παρέχουν στον καταναλωτή τη δυνατότητα να διακρίνει τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες των μελών της από τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες άλλων επιχειρήσεων.

Τέλος, όσον αφορά την εκτίμηση του κινδύνου συγχύσεως, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η ύπαρξη τέτοιου κινδύνου πρέπει να εκτιμάται σφαιρικώς, λαμβανομένων υπόψη όλων των κρίσιμων παραγόντων της συγκεκριμένης περιπτώσεως.

Όπως προκύπτει, όμως από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο στηρίχθηκε στην παραδοχή ότι, σε περίπτωση ασθενούς διακριτικού χαρακτήρα του προγενέστερου σήματος, η ύπαρξη κινδύνου συγχύσεως πρέπει να αποκλείεται αφ' ης στιγμής αποδεικνύεται ότι η ομοιότητα των αντιπαρατιθέμενων σημάτων δεν αρκεί, αυτή και μόνον, για να αποδειχθεί τέτοιος κίνδυνος. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η παραδοχή αυτή είναι εσφαλμένη, δεδομένου ότι το γεγονός ότι ο διακριτικός χαρακτήρας προγενέστερου σήματος είναι ασθενής δεν αποκλείει την ύπαρξη κινδύνου συγχύσεως. Επομένως, ήταν αναγκαίο να εξεταστεί εάν ο μικρός βαθμός ομοιότητας των αντιπαρατιθέμενων σημάτων αντισταθμίζεται από τον μεγαλύτερο βαθμό ομοιότητας, και μάλιστα από την ταυτότητα, των προϊόντων που προσδιορίζονται από τα σήματα αυτά. Το Δικαστήριο έκρινε ότι, καθόσον η εκτίμηση στην οποία προέβη το Γενικό Δικαστήριο δεν πληρούσε την απαίτηση περί σφαιρικής εκτιμήσεως που να λαμβάνει υπόψη την αλληλεξάρτηση των κρίσιμων παραγόντων, το Γενικό Δικαστήριο είχε υποπέσει σε νομικό σφάλμα.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο αναίρεσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου και ανέπεμψε την απόφαση ενώπιόν του, προκειμένου αυτό να εξετάσει εκ νέου την ύπαρξη κινδύνου συγχύσεως.

Με την απόφαση **EUIPO κατά John Mills** (C-809/18 P, [EU:C:2020:902](#)), η οποία εκδόθηκε στις 11 Νοεμβρίου 2020, το Δικαστήριο, κατόπιν της ασκήσεως αιτήσεως αναιρέσεως από το EUIPO, αναίρεσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου και έκρινε ότι η εφαρμογή του άρθρου 8, παράγραφος 3, του κανονισμού 207/2009 δεν περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις που το προγενέστερο σήμα είναι πανομοιότυπο με το σήμα του οποίου ζητείται η καταχώριση από τον ειδικό πληρεξούσιο ή τον αντιπρόσωπο του δικαιούχου του προγενέστερου σήματος.

²⁴⁶ Η επιταγή περί διακριτικού χαρακτήρα προβλέπεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', και παράγραφος 3, του κανονισμού 207/2009, βάσει των οποίων τα σήματα τα οποία στερούνται διακριτικού χαρακτήρα δεν γίνονται δεκτά προς καταχώριση, εκτός εάν το σήμα έχει αποκτήσει για τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες για τις οποίες ζητείται η καταχώριση διακριτικό χαρακτήρα λόγω της χρήσης που του έχει γίνει.

²⁴⁷ Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 207/2009 προβλέπει ότι δεν γίνονται δεκτά προς καταχώριση τα σήματα που αποτελούνται αποκλειστικά από σημεία ή ενδείξεις που μπορούν να χρησιμεύσουν, στο εμπόριο, προς δήλωση του είδους, της ποιότητας, της ποσότητας, του προσορισμού, της αξίας, της γεωγραφικής προέλευσης ή του χρόνου παραγωγής του προϊόντος ή της παροχής της υπηρεσίας ή άλλων χαρακτηριστικών του προϊόντος ή της υπηρεσίας.

Η JEROME Alexander Consulting Corp. είναι δικαιούχος του αμερικανικού λεκτικού σήματος «MAGIC MINERALS BY JEROME ALEXANDER», για τα προϊόντα «Πούδρα προσώπου με μεταλλικά στοιχεία». Η John Mills Ltd έχει αναλάβει, δυνάμει σύμβασης διανομής, τη διανομή των προϊόντων της Jerome Alexander Consulting στην Ένωση και σε ολόκληρο τον κόσμο. Στις 18 Σεπτεμβρίου 2013, η John Mills ζήτησε, ιδίω ονόματι, την καταχώριση του λεκτικού σημείου «MINERAL MAGIC» ως σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για καλλυντικά προϊόντα. Η Jerome Alexander Consulting άσκησε, κατόπιν αυτού, ανακοπή, επικαλούμενη το άρθρο 8, παράγραφος 3, του κανονισμού 207/2009, κατά το οποίο «η καταχώριση [σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης] είναι απαράδεκτη όταν τη ζητάει ο ειδικός πληρεξούσιος ή ο αντιπρόσωπος του δικαιούχου του σήματος, ιδίω ονόματι και χωρίς τη συγκατάθεση του δικαιούχου».

Η ανακοπή απορρίφθηκε. Εντούτοις, το τμήμα προσφυγών του EUIPO ακύρωσε την απόφαση του τμήματος ανακοπών και απέρριψε την καταχώριση του σήματος MINERAL MAGIC. Ειδικότερα, το τμήμα προσφυγών κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η John Mills ζήτησε την καταχώριση του σήματος αυτού ως «ειδικός πληρεξούσιος» και χωρίς τη συγκατάθεση του δικαιούχου. Επισήμανε επίσης ότι τα προϊόντα τα οποία καλύπτονταν από τα αντιπαρατιθέμενα σήματα ήταν πανομοιότυπα ή παρόμοια και ότι τα σημεία ήταν παρόμοια.

Κατόπιν της ασκήσεως προσφυγής από την John Mills, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση του τμήματος προσφυγών, με την αιτιολογία ότι το άρθρο 8, παράγραφος 3, του κανονισμού 207/2009 έχει εφαρμογή μόνον όταν πρόκειται για πανομοιότυπα σήματα.

Πρώτον, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το άρθρο 8, παράγραφος 3, του κανονισμού 207/2009 δεν διευκρινίζει ρητώς αν έχει εφαρμογή μόνον όταν το σήμα του οποίου ζητείται η καταχώριση από τον ειδικό πληρεξούσιο ή αντιπρόσωπο είναι πανομοιότυπο με το προγενέστερο σήμα.

Δεύτερον, από την εξέταση των προπαρασκευαστικών εργασιών από το Δικαστήριο προέκυψε ότι δεν μπορεί να συναχθεί εξ αυτών ότι το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις ταυτότητας μεταξύ των αντιπαρατιθέμενων σημάτων. Αντιθέτως, από τις προπαρασκευαστικές εργασίες προκύπτει ότι το άρθρο 8, παράγραφος 3, του κανονισμού 207/2009 εκφράζει την επιλογή του νομοθέτη της Ένωσης να επαναλάβει, κατ' ουσίαν, το άρθρο 6 επτάκις, παράγραφος 1, της Σύμβασης των Παρισίων ²⁴⁸. Το Γενικό Δικαστήριο όφειλε να λάβει υπόψη τις προπαρασκευαστικές εργασίες της σύμβασης εκείνης ²⁴⁹, από τις οποίες προκύπτει ότι είναι επίσης δυνατό να εμπίπτει στη Σύμβαση των Παρισίων σήμα του οποίου η καταχώριση ζητείται από τον ειδικό πληρεξούσιο ή τον αντιπρόσωπο του δικαιούχου του προγενέστερου σήματος εφόσον είναι παρόμοιο με το προγενέστερο σήμα.

Τρίτον, το Δικαστήριο επισήμανε ότι διαφορετική ερμηνεία θα είχε ως αποτέλεσμα να κλονιστεί η γενική οικονομία του κανονισμού 207/2009, διότι θα εμπόδιζε τον δικαιούχο σήματος να ασκήσει ανακοπή κατά της καταχώρισης παρόμοιου σήματος από τον ειδικό πληρεξούσιο ή τον αντιπρόσωπό του, μολονότι ο τελευταίος θα μπορούσε να ασκήσει ανακοπή κατά της μεταγενέστερης καταχώρισης του αρχικού σήματος από τον δικαιούχο αυτόν, λόγω της ομοιότητάς του με το σήμα που καταχωρίστηκε από τον ειδικό πληρεξούσιο ή τον αντιπρόσωπο του δικαιούχου.

248| Σύμβαση των Παρισίων περί προστασίας της βιομηχανικής ιδιοκτησίας, που υπογράφηκε στο Παρίσι στις 20 Μαρτίου 1883, αναθεωρήθηκε για τελευταία φορά στη Στοκχόλμη στις 14 Ιουλίου 1967 και τροποποιήθηκε στις 28 Σεπτεμβρίου 1979 (*Recueil des traités des Nations Unies*, τόμος 828, αριθ. 11851, σ. 305).

249| Πρακτικά της Διάσκεψης της Λισσαβώνας, που πραγματοποιήθηκε από τις 6 έως τις 31 Οκτωβρίου 1958 με σκοπό την αναθεώρηση της Σύμβασης των Παρισίων, κατά την οποία θεσπίστηκε το άρθρο 6 επτάκις.

Τέταρτον, το Δικαστήριο επισήμανε ότι το άρθρο 8, παράγραφος 3, του κανονισμού 207/2009 αποσκοπεί στην αποτροπή του ενδεχομένου αθέμιτης οικειοποίησης του προγενέστερου σήματος από τον ειδικό πληρεξούσιο ή τον αντιπρόσωπο του δικαιούχου του σήματος, δεδομένου ότι ο ειδικός πληρεξούσιος ή ο αντιπρόσωπος αυτός μπορεί να αντλήσει αθέμιτο όφελος από τις προσπάθειες που κατέβαλε και την επένδυση στην οποία προέβη ο δικαιούχος. Μια τέτοια αθέμιτη οικειοποίηση μπορεί επίσης να επέλθει στην περίπτωση κατά την οποία τα αντιπαρατιθέμενα σήματα είναι παρόμοια.

Τέλος, το Δικαστήριο εκτίμησε ότι η προσφυγή της John Mills ήταν ώριμη προς εκδίκαση και αποφάνθηκε οριστικά επ' αυτής.

Η John Mills προσήψε στο τμήμα προσφυγών ότι κακώς έκρινε ότι αυτή ήταν «ειδικός πληρεξούσιος» της Jerome Alexander Consulting. Κατά το Δικαστήριο, οι έννοιες του «ειδικού πληρεξουσίου» και του «αντιπροσώπου» πρέπει να ερμηνεύονται ευρέως, ώστε να καλύπτουν όλες τις μορφές σχέσεων που στηρίζονται σε συμβατική συμφωνία βάσει της οποίας υφίσταται μεταξύ των μερών συμφωνία εμπορικής συνεργασίας δυνάμενη να δημιουργήσει σχέση εμπιστοσύνης επιβάλλοντας στον αιτούντα, ρητώς ή σιωπηρώς, γενική υποχρέωση εμπιστοσύνης και πίστης ως προς τα συμφέροντα του δικαιούχου του προγενέστερου σήματος. Συναφώς, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η John Mills ήταν προνομιούχος διανομέας των προϊόντων της Jerome Alexander Consulting και ότι, ως προς τα προϊόντα αυτά, υφίσταντο ρήτρα μη ανταγωνισμού και όροι σχετικοί με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Κατά συνέπεια, ορθώς το τμήμα προσφυγών θεώρησε την John Mills «ειδικό πληρεξούσιο» της Jerome Alexander Consulting.

Όσον αφορά την εκτίμηση της ομοιότητας μεταξύ των αντιπαρατιθέμενων σημάτων, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, για την εφαρμογή του άρθρου 8, παράγραφος 3, του κανονισμού 207/2009, η ομοιότητα δεν εκτιμάται σε συνάρτηση με την ύπαρξη κινδύνου σύγχυσης. Όσον αφορά τα προϊόντα, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η βασική λειτουργία ενός σήματος είναι η ένδειξη της εμπορικής προέλευσης των προϊόντων ή υπηρεσιών που αφορά. Επομένως, η εφαρμογή του άρθρου 8, παράγραφος 3, του κανονισμού 207/2009 δεν μπορεί να αποκλειστεί όταν τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που αφορά η αίτηση καταχώρισης και εκείνα που καλύπτονται από το προγενέστερο σήμα είναι παρόμοια.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι τα επίμαχα σημεία ήταν παρόμοια και ότι τα προϊόντα ήταν εν μέρει πανομοιότυπα και εν μέρει παρόμοια. Συνεπώς, η προσφυγή της John Mills απορρίφθηκε στο σύνολό της.

Με την απόφαση **Santen** (C-673/18, [EU:C:2020:531](#)), η οποία εκδόθηκε στις 9 Ιουλίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφάνθηκε επί του ζητήματος αν μια άδεια κυκλοφορίας στην αγορά (στο εξής: ΑΚΑ) μπορεί να θεωρηθεί ως η πρώτη ΑΚΑ του προϊόντος ως φαρμάκου, κατά την έννοια του 3, στοιχείο δ', του κανονισμού 469/2009²⁵⁰ (στο εξής: κανονισμός περί του ΣΠΠ για τα φάρμακα) όταν η ΑΚΑ αυτή αφορά νέα θεραπευτική χρήση δραστικής ουσίας ή συνδυασμού δραστικών ουσιών που έχουν ήδη αποτελέσει αντικείμενο ΑΚΑ για άλλη θεραπευτική χρήση.

Η Santen, φαρμακευτική εταιρία που ειδικεύεται στα οφθαλμολογικά προϊόντα, είναι δικαιούχος ευρωπαϊκού διπλώματος ευρεσιτεχνίας το οποίο κατατέθηκε στις 10 Οκτωβρίου 2005 (στο εξής: κύριο δίπλωμα ευρεσιτεχνίας) και προστατεύει ένα οφθαλμικό γαλάκτωμα με δραστική ουσία την κυκλοσπορίνη, που

250| Κανονισμός (ΕΚ) 469/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Μαΐου 2009, περί του συμπληρωματικού πιστοποιητικού προστασίας για τα φάρμακα (ΕΕ 2009, L 152, σ. 1). Το άρθρο 3, στοιχείο δ', του κανονισμού αυτού προβλέπει ότι το ΣΠΠ εκδίδεται εφόσον, στο κράτος μέλος όπου υποβάλλεται η αίτηση και κατά την ημερομηνία της εν λόγω αιτήσεως, η ΑΚΑ για το προϊόν, ως φάρμακο, είναι η πρώτη ΑΚΑ του συγκεκριμένου προϊόντος, ως φαρμάκου.

είναι ανοσοκατασταλτικός παράγοντας. Η φαρμακευτική αυτή εταιρία έλαβε στις 19 Μαρτίου 2015 ΑΚΑ από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Φαρμάκων (EMA) για το φάρμακο που κυκλοφορεί υπό την εμπορική ονομασία «Ikervis» και έχει ως δραστική ουσία την κυκλοσπορίνη.

Στις 3 Ιουνίου 2015, βάσει του επίμαχου κύριου διπλώματος ευρεσιτεχνίας και της ως άνω ΑΚΑ, η Santen υπέβαλε αίτηση χορήγησης συμπληρωματικού πιστοποιητικού προστασίας (ΣΠΠ) για προϊόν με την ονομασία «Κυκλοσπορίνη», για χρήση στη θεραπεία της κερατίτιδας. Με απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2017, ο γενικός διευθυντής του Institut national de la propriété industrielle (εθνικού ινστιτούτου βιομηχανικής ιδιοκτησίας, INPI, Γαλλία) απέρριψε την αίτηση χορήγησης ΣΠΠ εκτιμώντας ότι η εν λόγω ΑΚΑ δεν ήταν η πρώτη ΑΚΑ για την κυκλοσπορίνη.

Το cour d'appel de Paris (Γαλλία), ενώπιον του οποίου προσέφυγε η Santen κατά της αποφάσεως αυτής, υπέβαλε ερωτήματα στο Δικαστήριο σχετικά με την ερμηνεία της έννοιας της «πρώτης ΑΚΑ του προϊόντος, ως φαρμάκου» κατά το άρθρο 3, στοιχείο δ', του κανονισμού περί του ΣΠΠ για τα φάρμακα. Το δικαστήριο αυτό ζήτησε μεταξύ άλλων από το Δικαστήριο να διευκρινίσει το περιεχόμενο των φράσεων «διαφορετική θεραπευτική χρήση» και «θεραπευτική χρήση η οποία εμπίπτει στο πεδίο προστασίας που παρέχει το κύριο δίπλωμα ευρεσιτεχνίας», οι οποίες είχαν χρησιμοποιηθεί στην απόφαση Neurim Pharmaceuticals (1991)²⁵¹. Ειδικότερα, με εκείνη την απόφαση, το Δικαστήριο είχε κρίνει ότι η ύπαρξη και μόνον προγενέστερης ΑΚΑ αποκτηθείσας για φάρμακο προοριζόμενο για κτηνιατρική χρήση δεν απαγορεύει τη χορήγηση ΣΠΠ για διαφορετική θεραπευτική χρήση του ίδιου προϊόντος για την οποία χορηγήθηκε ΑΚΑ, υπό την προϋπόθεση ότι η χρήση αυτή εμπίπτει στο πεδίο προστασίας που παρέχει το κύριο δίπλωμα ευρεσιτεχνίας το οποίο προβλήθηκε προς στήριξη της αιτήσεως χορήγησης ΣΠΠ²⁵².

Πρώτον, το Δικαστήριο, με την απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, εξέτασε το ζήτημα αν η έννοια του «προϊόντος»²⁵³ εξαρτάται από τη θεραπευτική χρήση της δραστικής ουσίας. Το Δικαστήριο επισήμανε ως προς το ζήτημα αυτό ότι, για την εφαρμογή του κανονισμού περί του ΣΠΠ για τα φάρμακα, ως προϊόν νοείται η δραστική ουσία ή η σύνθεση δραστικών ουσιών ενός φαρμάκου. Περαιτέρω, διευκρίνισε ότι, ελλείψει οποιουδήποτε ορισμού της έννοιας της «δραστικής ουσίας» στον κανονισμό, η έκταση της έννοιας αυτής δεν θα πρέπει να περιορίζεται σε μία από τις θεραπευτικές χρήσεις τις οποίες μπορεί να έχει μια δραστική ουσία ή ένας συνδυασμός δραστικών ουσιών. Πράγματι, το Δικαστήριο τόνισε ότι η προστασία που παρέχει το ΣΠΠ σε ορισμένο προϊόν αφορά μεν αποκλειστικά και μόνον το προϊόν που καλύπτει η ΑΚΑ, ισχύει όμως για κάθε χρήση του προϊόντος αυτού ως φαρμάκου η οποία επιτράπηκε πριν από τη λήξη του ΣΠΠ²⁵⁴. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι μια νέα θεραπευτική χρήση δραστικής ουσίας ή συνδυασμού δραστικών ουσιών δεν συνεπάγεται τον χαρακτηρισμό τους ως διακριτού προϊόντος εφόσον η ίδια δραστική ουσία ή ο ίδιος συνδυασμός δραστικών ουσιών έχει ήδη άλλη γνωστή θεραπευτική χρήση.

Δεύτερον, το Δικαστήριο διευκρίνισε την έννοια της «πρώτης ΑΚΑ του προϊόντος, ως φαρμάκου», κατά το άρθρο 3, στοιχείο δ', του κανονισμού περί του ΣΠΠ για τα φάρμακα. Ειδικότερα, επισήμανε ότι για τον ορισμό της έννοιας αυτής δεν πρέπει να ληφθεί υπόψη το πεδίο της προστασίας που παρέχει το κύριο δίπλωμα ευρεσιτεχνίας. Πράγματι, ο νομοθέτης της Ένωσης επιδίωκε, θεσπίζοντας το σύστημα ΣΠΠ, να προστατεύσει όχι κάθε φαρμακευτική έρευνα που οδηγεί στη χορήγηση διπλώματος ευρεσιτεχνίας και στη διάθεση νέου φαρμάκου στο εμπόριο, αλλά μόνο την έρευνα που οδηγεί στη θέση σε κυκλοφορία για

251| Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Ιουλίου 2012, *Neurim Pharmaceuticals (1991)* (C-130/11, [EU:C:2012:489](#)).

252| Απόφαση *Neurim Pharmaceuticals (1991)*, σημείο 1 του διατακτικού.

253| Όπως προβλέπεται στο άρθρο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 469/2009.

254| Άρθρο 4 του κανονισμού 469/2009.

πρώτη φορά στην αγορά δραστικής ουσίας ή συνδυασμού δραστικών ουσιών, ως φαρμάκου. Συνεπώς, το Δικαστήριο έκρινε ότι μια ΑΚΑ δεν μπορεί να θεωρηθεί ως η πρώτη ΑΚΑ, κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου 3, στοιχείο δ', όταν αφορά νέα θεραπευτική χρήση μιας δραστικής ουσίας ή ενός συνδυασμού δραστικών ουσιών που έχει ήδη αποτελέσει αντικείμενο άδειας κυκλοφορίας στην αγορά για άλλη θεραπευτική χρήση.

3. Δημόσιες συμβάσεις

Με την απόφαση **Hungeod κ.λπ.** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-496/18 και C-497/18, [ΕΥ:C:2020:240](#)), που εκδόθηκε στις 26 Μαρτίου 2020, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι οδηγίες για τις δημόσιες συμβάσεις²⁵⁵ επιτρέπουν στα κράτη μέλη να θεσπίσουν εθνική ρύθμιση δυνάμει της οποίας ελεγκτική αρχή δύναται να κινήσει αυτεπαγγέλτως, για λόγους προστασίας των δημοσιονομικών συμφερόντων της Ένωσης, διαδικασία προσφυγής με σκοπό τον έλεγχο των παραβάσεων της νομοθεσίας περί δημοσίων συμβάσεων. Το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι τέτοια διαδικασία προσφυγής, εφόσον προβλέπεται, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, στο μέτρο κατά το οποίο οι δημόσιες συμβάσεις που αποτελούν αντικείμενο της προσφυγής αυτής εμπίπτουν στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής των οδηγιών περί δημοσίων συμβάσεων. Επομένως, το Δικαστήριο έκρινε ότι τέτοιες αυτεπάγγελτες διαδικασίες προσφυγής πρέπει να συνάδουν προς τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης και, ειδικότερα, προς τη γενική αρχή της ασφάλειας δικαίου.

Επιπλέον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι αντιβαίνει στη γενική αρχή της ασφάλειας δικαίου νέα εθνική ρύθμιση η οποία, στο πλαίσιο τέτοιας αυτεπάγγελτης διαδικασίας προσφυγής, προβλέπει, προς τον σκοπό ελέγχου της νομιμότητας τροποποιήσεων δημοσίων συμβάσεων, την κίνηση της διαδικασίας αυτής εντός της οριζόμενης με την εν λόγω ρύθμιση αποκλειστικής προθεσμίας, καίτοι έχει παρέλθει η εφαρμοστέα κατά τον χρόνο των επίμαχων τροποποιήσεων αποκλειστική προθεσμία που προέβλεπε η προϊσχύσασα ρύθμιση.

Εν προκειμένω, η Budapesti Közlekedési, εταιρία μέσων μαζικής μεταφοράς, είχε δημοσιεύσει στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, στις 30 Σεπτεμβρίου 2005 και στις 3 Ιανουαρίου 2009 αντιστοίχως, δύο προκηρύξεις διαγωνισμών για την ανάθεση δύο διαφορετικών δημοσίων συμβάσεων σχετικών με την κατασκευή της γραμμής 4 του μετρό της Βουδαπέστης, στην Ουγγαρία. Η εκτιμώμενη αξία των δύο αυτών δημοσίων συμβάσεων υπερέβαινε τα κοινοτικά κατώτατα όρια και για την εκτέλεσή τους είχε προβλεφθεί χρηματοδοτική συνεισφορά της Ένωσης. Η σχετική με τον πρώτο διαγωνισμό σύμβαση είχε ανατεθεί στις επιχειρήσεις Hungeod και Sixense. Η σύμβαση είχε υπογραφεί την 1η Μαρτίου 2006. Στις 5 Οκτωβρίου 2009 τα συμβαλλόμενα μέρη είχαν αποφασίσει να τροποποιήσουν τη σύμβαση, επικαλούμενα τη συνδρομή απρόβλεπτων περιστάσεων. Στις 18 Νοεμβρίου 2009 είχε δημοσιευθεί στο *Közbeszerzési Értesítő* (Επίσημη Εφημερίδα Δημοσίων Συμβάσεων) ανακοίνωση σχετικά με την εν λόγω τροποποίηση.

²⁵⁵ | Οδηγία 89/665/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1989, για τον συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων περί της εφαρμογής των διαδικασιών προσφυγής στον τομέα της σύναψης συμβάσεων κρατικών προμηθειών και δημοσίων έργων (ΕΕ 1989, L 395, σ. 33)· οδηγία 92/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 25ης Φεβρουαρίου 1992, για τον συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων σχετικά με την εφαρμογή των κοινοτικών κανόνων στις διαδικασίες σύναψης των συμβάσεων φορέων οι οποίοι λειτουργούν στους τομείς του ύδατος, της ενέργειας, των μεταφορών και των τηλεπικοινωνιών (ΕΕ 1992, L 76, σ. 14)· οδηγία 2007/66/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2007, για την τροποποίηση των οδηγιών 89/665/ΕΟΚ και 92/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου όσον αφορά τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών προσφυγής στον τομέα της σύναψης δημοσίων συμβάσεων (ΕΕ 2007, L 335, σ. 31)· οδηγία 2014/24/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2014, σχετικά με τις διαδικασίες σύναψης δημοσίων συμβάσεων και την κατάργηση της οδηγίας 2004/18/ΕΚ (ΕΕ 2014, L 94, σ. 65 και διορθωτικό ΕΕ 2016, L 135, σ. 120)· οδηγία 2014/25/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2014, σχετικά με τις διαδικασίες σύναψης συμβάσεων φορέων που δραστηριοποιούνται στους τομείς του ύδατος, της ενέργειας, των μεταφορών και των ταχυδρομικών υπηρεσιών και την κατάργηση της οδηγίας 2004/17/ΕΚ (ΕΕ 2014, L 94, σ. 243 και διορθωτικό ΕΕ 2016, L 311, σ. 26).

Όσον αφορά τον δεύτερο διαγωνισμό, η σύμβαση είχε ανατεθεί στην επιχείρηση Matrics Consults Ltd και η σχετική σύμβαση είχε υπογραφεί στις 14 Μαΐου 2009. Η Budapesti Közlekedési είχε καταγγείλει τη σύμβαση στις 16 Νοεμβρίου 2011 με ισχύ από 31 Δεκεμβρίου 2011.

Τον Αύγουστο του 2017 η ουγγρική επιτροπή διαιτησίας της αρχής δημοσίων συμβάσεων (στο εξής: επιτροπή διαιτησίας), στην οποία προσέφυγε ο πρόεδρος της αρχής δημοσίων συμβάσεων, επέβαλε στην Budapesti Közlekedési και στους αναδόχους των δύο δημοσίων συμβάσεων πρόστιμο λόγω παραβάσεως των ισχυουσών νομοθετικών διατάξεων περί τροποποιήσεων των δημοσίων συμβάσεων. Οι κυρώσεις αυτές επιβλήθηκαν κατ' εφαρμογήν της εθνικής νομοθεσίας περί δημοσίων συμβάσεων η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Νοεμβρίου 2015. Η νέα αυτή ρύθμιση επιτρέπει στην ελεγκτική αρχή, όσον αφορά δημόσια σύμβαση συναφθείσα πριν από την έναρξη ισχύος της, να κινήσει αυτεπαγγέλτως, ανεξαρτήτως των αποκλειστικών προθεσμιών που προέβλεπε η προϊσχύσασα εθνική ρύθμιση, έρευνα σχετικά με παραβάσεις στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων που διαπράχθηκαν πριν από την έναρξη ισχύος της, στο πλαίσιο της οποίας η επιτροπή διαιτησίας καλείται να διαπιστώσει ενδεχόμενες παραβάσεις και να επιβάλει κυρώσεις.

Επιληφθέν των προσφυγών που άσκησαν η Budapesti Közlekedési και οι ανάδοχοι των δύο δημόσιων συμβάσεων κατά των αντίστοιχων αποφάσεων της επιτροπής διαιτησίας, το Fővárosi Törvényszék (περιφερειακό δικαστήριο Βουδαπέστης, Ουγγαρία), με δύο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως, ζήτησε από το Δικαστήριο να παράσχει διευκρινίσεις ως προς το αν είναι συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης, και ειδικότερα με την αρχή της ασφάλειας δικαίου, η προβλεπόμενη με τον νόμο του 2015 περί δημοσίων συμβάσεων δυνατότητα ελέγχου των τροποποιήσεων δημοσίων συμβάσεων, οι οποίες επήλθαν πριν από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού, καίτοι παρήλθε η αποκλειστική προθεσμία που προέβλεπε η προϊσχύσασα εθνική ρύθμιση αναφορικά με τον έλεγχο των τροποποιήσεων αυτών.

Πρώτον, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, καίτοι οι οδηγίες 89/665 και 92/13 επιβάλλουν τη θέσπιση μηχανισμών προσφυγής υπέρ των ενδιαφερόμενων επιχειρήσεων, προκειμένου να διασφαλίζεται η αποτελεσματική εφαρμογή των κανόνων της Ένωσης στον τομέα της σύναψης δημοσίων συμβάσεων, δεν μπορεί εντούτοις να γίνει δεκτό ότι οι μηχανισμοί προσφυγής αυτοί αφορούν το σύνολο των μέσων έννομης προστασίας που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων. Επιπλέον, όσον αφορά τις δύο αυτές οδηγίες, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι διατάξεις τους εκείνες²⁵⁶ που προβλέπουν ότι τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε μια σύμβαση να κηρύσσεται ανενεργή από όργανο προσφυγής ανεξάρτητο από την αναθέτουσα αρχή απλώς ενισχύουν τα αποτελέσματα που επάγονται οι προσφυγές των οποίων τη θέσπιση επιβάλλουν στα κράτη μέλη οι εν λόγω οδηγίες, και πρέπει, επομένως, να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι δεν επιβάλλουν ούτε απαγορεύουν στα κράτη μέλη να προβλέπουν την ύπαρξη προσφυγών υπέρ εθνικών ελεγκτικών αρχών.

Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι διατάξεις των οδηγιών 2014/24 και 2014/25²⁵⁷ οι οποίες επιβάλλουν στα κράτη μέλη να διασφαλίζουν ότι η εφαρμογή των κανόνων περί δημοσίων συμβάσεων ελέγχεται από μία ή περισσότερες αρχές, οργανισμούς ή δομές ορίζουν ελάχιστες απαιτήσεις. Επομένως, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι διατάξεις αυτές δεν απαγορεύουν στα κράτη μέλη να προβλέπουν την ύπαρξη αυτεπάγγελτων διαδικασιών προσφυγής υπέρ εθνικών ελεγκτικών αρχών, στο πλαίσιο των οποίων οι αρχές αυτές έχουν τη δυνατότητα να ζητούν τη διαπίστωση παραβάσεων της νομοθεσίας περί δημοσίων συμβάσεων. Αντιθέτως, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι τέτοια αυτεπάγγελη διαδικασία προσφυγής, εφόσον προβλέπεται, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης στο μέτρο κατά το οποίο οι δημόσιες συμβάσεις που αποτελούν αντικείμενο της προσφυγής αυτής εμπίπτουν στο καθ' ύλην πεδίο

²⁵⁶| Άρθρα 26 των οδηγιών 89/665 και 92/13, τα οποία παρεμβλήθηκαν με την οδηγία 2007/66.

²⁵⁷| Άρθρο 83, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2014/24 και άρθρο 99, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2014/25.

εφαρμογής των οδηγιών περί δημοσίων συμβάσεων. Επομένως, η εν λόγω διαδικασία προσφυγής πρέπει να συνάδει προς το δίκαιο της Ένωσης, περιλαμβανομένων των γενικών αρχών του, στις οποίες καταλέγεται η αρχή της ασφάλειας δικαίου.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθύμισε, δεύτερον, ότι η αρχή της ασφάλειας δικαίου επιτάσσει να είναι οι κανόνες δικαίου σαφείς και ακριβείς, τα δε αποτελέσματά τους να μπορούν να προβλεφθούν, ιδίως όταν οι κανόνες αυτοί ενδέχεται να έχουν δυσμενείς συνέπειες για τους ιδιώτες και τις επιχειρήσεις. Επιπλέον, η αρχή αυτή δεν επιτρέπει την αναδρομική εφαρμογή ορισμένης ρυθμίσεως, τούτο δε ανεξάρτητα από τις ευνοϊκές ή δυσμενείς συνέπειες που θα μπορούσε να έχει για τον ενδιαφερόμενο. Συγκεκριμένα, η αρχή της ασφάλειας δικαίου απαιτεί κάθε πραγματική κατάσταση να εκτιμάται βάσει των κανόνων δικαίου που ισχύουν κατά τον χρόνο που η κατάσταση αυτή διαμορφώνεται, όπερ σημαίνει ότι η νέα ρύθμιση ισχύει μόνο για το μέλλον και έχει εφαρμογή, πλην παρεκκλίσεως, επί των μελλοντικών αποτελεσμάτων κατάστασης δημιουργηθείσας υπό το κράτος της προϊσχύσασας νομοθεσίας. Εξάλλου, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, όσον αφορά ειδικώς τις αποκλειστικές προθεσμίες, από τη νομολογία προκύπτει ότι, προς εκπλήρωση της αποστολής τους που συνίσταται στην εδραίωση ασφάλειας δικαίου, οι προθεσμίες αυτές πρέπει να είναι καθορισμένες εκ των προτέρων και αρκούντως προβλέψιμες.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο έκρινε ότι, επιτρέποντας την αυτεπάγγελτη κίνηση διαδικασιών σε σχέση με τροποποιήσεις δημοσίων συμβάσεων, οι οποίες δεν ήταν πλέον δυνατόν να προσβληθούν με βάση τις σχετικές διατάξεις του νόμου του 2003 περί δημοσίων συμβάσεων που εφαρμόζονταν επ' αυτών των τροποποιήσεων, η επίμαχη διάταξη του νόμου του 2015 περί δημοσίων συμβάσεων δεν έχει ως σκοπό να ρυθμίσει ενεστώσες έννομες καταστάσεις, αλλά αποτελεί διάταξη αναδρομικού χαρακτήρα. Ασφαλώς, το δίκαιο της Ένωσης δέχεται, κατ' εξαίρεση, να αναγνωρίζεται σε μια πράξη αναδρομική ισχύς, όταν τούτο επιβάλλεται από τον επιδιωκόμενο σκοπό και εφόσον προστατεύεται δεόντως η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των ενδιαφερομένων. Εντούτοις, το Δικαστήριο έκρινε ότι αντιβαίνει στην αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης η δυνατότητα που παρέχεται σε εθνική ελεγκτική αρχή συνεπεία τροποποιήσεων της εθνικής νομοθεσίας να κινήσει διαδικασία προσφυγής, καίτοι έχει παρέλθει η αποκλειστική προθεσμία η οποία προβλεπόταν με την προϊσχύσασα ρύθμιση και η οποία ίσχυε κατά την ημερομηνία των τροποποιήσεων αυτών.

4. Τρόφιμα

Με την απόφαση **Dr. Willmar Schwabe** (C-524/18, [EU:C:2020:60](#)), η οποία εκδόθηκε στις 30 Ιανουαρίου 2020, το Δικαστήριο αποσαφήνισε, αφενός, το περιεχόμενο της έννοιας του όρου «συνοδεύεται» στην περίπτωση μνείας των γενικών, μη προσδιοριζόμενων, ευεργετικών για την υγεία αποτελεσμάτων μιας θρεπτικής ουσίας ή ενός τροφίμου, κατά το άρθρο 10, παράγραφος 3, του κανονισμού 1924/2006 σχετικά με τους ισχυρισμούς επί θεμάτων διατροφής και υγείας²⁵⁸, μνεία η οποία κατά το Δικαστήριο αποτελεί «γενικό» ισχυρισμό επί θεμάτων υγείας και, αφετέρου, της υποχρέωσης υποβολής επιστημονικών στοιχείων προς στήριξη ενός τέτοιου «γενικού» ισχυρισμού επί θεμάτων υγείας.

Η απόφαση αυτή εκδόθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς, μεταξύ εταιρίας η οποία διαθέτει στο εμπόριο ένα συμπλήρωμα διατροφής και μιας άλλης εταιρίας η οποία παράγει και εμπορεύεται ανταγωνιστικά προϊόντα, με αντικείμενο τον παραπλανητικό ή μη χαρακτήρα της συσκευασίας του συμπληρώματος διατροφής. Συγκεκριμένα, στην εμπρόσθια όψη της συσκευασίας αυτού του προϊόντος υπήρχε ένας

²⁵⁸ | Κανονισμός (ΕΚ) 1924/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με τους ισχυρισμούς επί θεμάτων διατροφής και υγείας που διατυπώνονται για τα τρόφιμα (ΕΕ 2006, L 404, σ. 9)

«γενικός» ισχυρισμός επί θεμάτων υγείας, ενώ συγκεκριμένος ισχυρισμός επί θεμάτων υγείας αναγραφόταν μόνο στην οπίσθια όψη της συσκευασίας αυτής, χωρίς οι δύο να συνδέονται με κάποια ρητή παραπομπή μεταξύ τους, παραδείγματος χάριν με αστερίσκο.

Το Δικαστήριο εξέτασε, πρώτον, το ζήτημα της ερμηνείας της απαιτήσεως να «συνοδεύεται» η ως άνω μνεία από συγκεκριμένο ισχυρισμό, κατά την έννοια του άρθρου 10, παράγραφος 3, του κανονισμού 1924/2006, διάταξη από την οποία προκύπτει, κατ' ουσίαν, ότι κάθε «γενικός» ισχυρισμός επί θεμάτων υγείας πρέπει να συνοδεύεται από συγκεκριμένο ισχυρισμό επί θεμάτων υγείας ²⁵⁹. Το Δικαστήριο επισήμανε, κατ' αρχάς, ότι η απαίτηση αυτή πρέπει να ερμηνεύεται στενά, δεδομένου ότι η διάταξη εισάγει παρέκκλιση από την αρχή της απαγόρευσης των ισχυρισμών υγείας που διαλαμβάνονται στο άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 1924/2006. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, βάσει της εκτελεστικής αποφάσεως 2013/63 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ²⁶⁰, ο συγκεκριμένος ισχυρισμός επί θεμάτων υγείας που συνοδεύει τον «γενικό» ισχυρισμό επί θεμάτων υγείας πρέπει να διατυπώνεται «δίπλα» ή «μετά» από τον «γενικό» ισχυρισμό. Λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων αυτών, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο όρος «συνοδεύεται» έχει την έννοια ότι δεν απαιτείται μόνον ο συγκεκριμένος ισχυρισμός επί θεμάτων υγείας να προσδιορίζει το περιεχόμενο του «γενικού» ισχυρισμού επί θεμάτων υγείας, αλλά ότι επιπροσθέτως πρέπει η θέση των δύο αυτών ισχυρισμών στη συσκευασία του προϊόντος να παρέχει στον μέσο καταναλωτή που έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος τη δυνατότητα να κατανοήσει τη σχέση μεταξύ τους.

Επομένως, κατά το Δικαστήριο, στην έννοια του όρου αυτού περιλαμβάνεται τόσο η ουσιαστική όσο και η οπτική του διάσταση. Όσον αφορά, αφενός, την ουσιαστική του διάσταση, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι ο εν λόγω όρος προϋποθέτει αντιστοιχία του περιεχομένου μεταξύ του «γενικού» και του συγκεκριμένου ισχυρισμού επί θεμάτων υγείας, πράγμα το οποίο σημαίνει, κατ' ουσίαν, ότι ο πρώτος ισχυρισμός πρέπει να τεκμηριώνεται πλήρως από τον δεύτερο. Επ' αυτού έκρινε ότι οι υπεύθυνοι των επιχειρήσεων τροφίμων οφείλουν να παρουσιάζουν, κατά τρόπο σαφή και ακριβή, τους συγκεκριμένους ισχυρισμούς επί θεμάτων υγείας που στηρίζουν τους «γενικούς» ισχυρισμούς επί θεμάτων υγείας τους οποίους χρησιμοποιούν. Όσον αφορά, αφετέρου, την οπτική διάσταση της απαιτήσεως να «συνοδεύεται» ο γενικός ισχυρισμός επί θεμάτων υγείας από συγκεκριμένο ισχυρισμό, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι πρέπει να εκληφθεί υπό την έννοια ότι η άμεση οπτική σύνδεση του «γενικού» ισχυρισμού με τον συγκεκριμένο ισχυρισμό επί θεμάτων υγείας πρέπει να γίνεται άμεσα αντιληπτή από τον μέσο καταναλωτή που έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός, πράγμα το οποίο απαιτεί, κατ' αρχήν, εγγύτητα ή άμεση γειτνίαση μεταξύ τους. Εντούτοις, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, όταν οι συγκεκριμένοι ισχυρισμοί επί θεμάτων υγείας δεν μπορούν, λόγω του σημαντικού αριθμού ή της εκτάσεώς τους, να περιληφθούν στο σύνολό τους στην ίδια πλευρά της συσκευασίας όπου αναγράφεται ο «γενικός» ισχυρισμός επί θεμάτων υγείας τον οποίο προορίζονται να τεκμηριώσουν, η απαίτηση άμεσης οπτικής συνδέσεως μπορεί να εκπληρωθεί, κατ' εξαίρεση, με ρητή παραπομπή, για παράδειγμα με αστερίσκο, εφόσον διασφαλίζεται, κατά τρόπο σαφή και απολύτως κατανοητό για τον καταναλωτή, η αντιστοιχία του περιεχομένου, από χωρικής απόψεως, μεταξύ του «γενικού» ισχυρισμού επί θεμάτων υγείας και των συγκεκριμένων ισχυρισμών επί θεμάτων υγείας που τον στηρίζουν.

²⁵⁹ | Εκ των περιλαμβανόμενων στους καταλόγους του άρθρου 13 ή του άρθρου 14 του κανονισμού 1924/2006.

²⁶⁰ | Εκτελεστική απόφαση 2013/63/ΕΕ της Επιτροπής, της 24ης Ιανουαρίου 2013, σχετικά με τη θέσπιση κατευθυντήριων γραμμών για την εφαρμογή ειδικών όρων για τους ισχυρισμούς υγείας που καθορίζονται στο άρθρο 10 του κανονισμού (ΕΚ) 1924/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 22, σ. 25), σημείο 3 του παραρτήματος.

Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ένας «γενικός» ισχυρισμός επί θεμάτων υγείας, κατά την έννοια του άρθρου 10, παράγραφος 3, του κανονισμού 1924/2006, πρέπει να πληροί τις απαιτήσεις αποδείξεως τις οποίες επιβάλλει ο κανονισμός αυτός²⁶¹. Κατά το Δικαστήριο, αρκεί προς τούτο οι «γενικοί» ισχυρισμοί επί θεμάτων υγείας να συνοδεύονται από συγκεκριμένους ισχυρισμούς επί θεμάτων υγείας που στηρίζονται σε γενικώς αποδεκτά επιστημονικά στοιχεία τα οποία έχουν επαληθευθεί και εγκριθεί, εφόσον οι τελευταίοι αυτοί ισχυρισμοί περιλαμβάνονται στους καταλόγους του άρθρου 13 ή του άρθρου 14 του εν λόγω κανονισμού.

5. Καταπολέμηση των καθυστερήσεων πληρωμών στις εμπορικές συναλλαγές

Με την απόφαση *Επιτροπή κατά Ιταλίας (Οδηγία για την καταπολέμηση των καθυστερήσεων πληρωμών)* (C-122/18, [EU:C:2020:41](#)), η οποία εκδόθηκε στις 28 Ιανουαρίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου διαπίστωσε παράβαση της οδηγίας 2011/7 για την καταπολέμηση των καθυστερήσεων πληρωμών στις εμπορικές συναλλαγές²⁶² εκ μέρους της Ιταλίας, καθόσον το κράτος μέλος παρέλειψε να διασφαλίσει την αποτελεσματική τήρηση εκ μέρους των δημοσίων αρχών του, σε περίπτωση που είναι οφειλέτες στο πλαίσιο τέτοιων συναλλαγών, προθεσμιών πληρωμής οι οποίες δεν υπερβαίνουν τις 30 ή τις 60 ημερολογιακές ημέρες, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 4, παράγραφοι 3 και 4, της οδηγίας αυτής.

Η Επιτροπή, ενώπιον της οποίας υποβλήθηκαν διάφορες καταγγελίες από επιχειρηματίες και ενώσεις επιχειρηματιών της Ιταλίας που διαμαρτύρονταν για τις υπερβολικά μακρές καθυστερήσεις οι οποίες παρατηρούνται συστηματικά κατά την εξόφληση, από τις ιταλικές δημόσιες αρχές, των οφειλών τους από τιμολόγια για εμπορικές συναλλαγές με ιδιώτες επιχειρηματίες, άσκησε κατά της Ιταλίας προσφυγή λόγω παραβάσεως ενώπιον του Δικαστηρίου.

Η Ιταλία υποστήριξε, προς αντίκρουση των ανωτέρω, ότι η οδηγία 2011/7 επιβάλλει απλώς στα κράτη μέλη να διασφαλίζουν, με τη νομοθεσία τους για τη μεταφορά της στο εσωτερικό δίκαιο και με τις συμβάσεις που αφορούν εμπορικές συναλλαγές στις οποίες ο οφειλέτης είναι μία από τις δημόσιες αρχές τους, ανώτατες προθεσμίες πληρωμής σύμφωνες με το άρθρο 4, παράγραφοι 3 και 4, της οδηγίας, καθώς και να προβλέπουν ότι οι πιστωτές δικαιούνται, σε περίπτωση μη τήρησης των προθεσμιών αυτών, τόκους υπερημερίας και αποζημίωση για τα έξοδα εισπράξεως. Κατά το κράτος μέλος, οι διατάξεις αυτές δεν απαιτούν, αντιθέτως, από τα κράτη μέλη να διασφαλίζουν την αποτελεσματική τήρηση, υπό οποιεσδήποτε περιστάσεις, των σχετικών προθεσμιών από τις δημόσιες αρχές τους.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα αυτό κρίνοντας ότι το άρθρο 4, παράγραφοι 3 και 4, της οδηγίας 2011/7 επιβάλλει επίσης στα κράτη μέλη την υποχρέωση να διασφαλίζουν την αποτελεσματική τήρηση, εκ μέρους των δημοσίων αρχών τους, των προθεσμιών πληρωμής που αυτό προβλέπει. Το Δικαστήριο επισήμανε, μεταξύ άλλων, ότι, λαμβανομένου υπόψη του μεγάλου αριθμού εμπορικών συναλλαγών στις οποίες οι δημόσιες αρχές είναι οφειλέτες επιχειρήσεων, καθώς και του κόστους και των δυσχερειών που συνεπάγονται για τις επιχειρήσεις αυτές οι καθυστερήσεις πληρωμών εκ μέρους των εν λόγω αρχών, πρόθεση του νομοθέτη της Ένωσης ήταν να επιβάλει στα κράτη μέλη αυξημένες υποχρεώσεις ως προς τις συναλλαγές μεταξύ επιχειρήσεων και δημοσίων αρχών.

²⁶¹ | Αιτιολογικές σκέψεις 14, 17 και 23, και άρθρα 5 και 6 του κανονισμού 1924/2006.

²⁶² | Οδηγία 2011/7/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 2011, για την καταπολέμηση των καθυστερήσεων πληρωμών στις εμπορικές συναλλαγές (ΕΕ 2011, L 48, σ. 1).

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα της Ιταλίας ότι οι ενέργειες των δημοσίων αρχών στο πλαίσιο εμπορικής συναλλαγής (*jure privatorum*), εκτός της ασκήσεως αρμοδιοτήτων δημοσίας εξουσίας, δεν μπορούν να θεμελιώσουν την ευθύνη του κράτους μέλους στο οποίο οι αρχές αυτές ανήκουν. Πράγματι, μια τέτοια ερμηνεία θα στερούσε πρακτικής αποτελεσματικότητας την οδηγία 2011/7, και ιδίως το άρθρο της 4, παράγραφοι 3 και 4, το οποίο ακριβώς επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να διασφαλίζουν την αποτελεσματική τήρηση των προθεσμιών πληρωμής που αυτό προβλέπει στις εμπορικές συναλλαγές στις οποίες ο οφειλέτης είναι δημόσια αρχή.

Τέλος, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι το γεγονός ότι η κατάσταση όσον αφορά τις καθυστερήσεις πληρωμής, εκ μέρους των δημοσίων αρχών, στις εμπορικές συναλλαγές οι οποίες καλύπτονται από την οδηγία 2011/7 βελτιώνεται τα τελευταία έτη, ακόμη και αν θεωρηθεί αποδεδειγμένο, δεν είναι δυνατόν να εμποδίσει το Δικαστήριο να διαπιστώσει ότι η Ιταλία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το δίκαιο της Ένωσης. Πράγματι, κατά πάγια νομολογία, η ύπαρξη παραβάσεως πρέπει να εκτιμάται σε συνάρτηση με την κατάσταση του κράτους μέλους ως είχε κατά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, ήτοι, εν προκειμένω, στις 16 Απριλίου 2017.

XV. Διαδίκτυο και ηλεκτρονικό εμπόριο

Στο κεφάλαιο της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, το Δικαστήριο εξέδωσε τρεις ιδιαίτερα σημαντικές αποφάσεις. Εξ αυτών, εκείνες που εγείρουν ζητήματα σχετικά με τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων παρουσιάζονται υπό τον τίτλο I.4 «Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα»²⁶³. Αξίζει όμως να γίνει εδώ ιδιαίτερη αναφορά σε μια απόφαση σχετική με την πρόσβαση στο ανοιχτό διαδίκτυο²⁶⁴.

Με την απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2020, **Telenor Magyarország** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-807/18 και C-39/19, [EU:C:2020:708](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου ερμήνευσε για πρώτη φορά τον κανονισμό 2015/2120²⁶⁵, με τον οποίο κατοχυρώνεται η βασική αρχή του ανοικτού διαδικτύου (κοινώς γνωστή ως «ουδετερότητα του δικτύου»).

Η εταιρία Telenor, η οποία εδρεύει στην Ουγγαρία, παρέχει, μεταξύ άλλων, υπηρεσίες πρόσβασης στο διαδίκτυο. Μεταξύ των υπηρεσιών που προτείνει στους πελάτες της περιλαμβάνονται δύο πακέτα προτιμησιακής πρόσβασης (αποκαλούμενα «μηδενικού τέλους»), η ιδιαιτερότητα των οποίων έγκειται στο ότι η κίνηση δεδομένων συνεπεία της χρήσης συγκεκριμένων υπηρεσιών και εφαρμογών δεν συνυπολογίζεται στην κατανάλωση του όγκου δεδομένων που έχουν αγοράσει οι πελάτες. Επιπλέον, άπαξ και εξαντληθεί ο όγκος δεδομένων, οι πελάτες μπορούν να συνεχίσουν να χρησιμοποιούν άνευ περιορισμών τις συγκεκριμένες αυτές εφαρμογές και υπηρεσίες, ενώ η κίνηση δεδομένων επιβραδύνεται ή παρεμποδίζεται όσον αφορά τις λοιπές διαθέσιμες εφαρμογές και υπηρεσίες.

²⁶³ | Η πρώτη απόφαση, η οποία εκδόθηκε στις 16 Ιουλίου 2020 στην υπόθεση **Facebook Ireland και Schrems** (C-311/18, [EU:C:2020:559](#)), αφορά τη διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από την Ευρωπαϊκή Ένωση προς τις Ηνωμένες Πολιτείες. Δύο άλλες αποφάσεις, οι οποίες εκδόθηκαν στις 6 Οκτωβρίου 2020 στις υποθέσεις **Privacy International** (C-623/17, [EU:C:2020:790](#)) και **La Quadrature du Net κ.λπ.** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-511/18, C-512/18 και C-520/18, [EU:C:2020:791](#)), αφορούν επίσης τους περιορισμούς στη διατήρηση και στην πρόσβαση στα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, στο πλαίσιο της διαφύλαξης της εθνικής ασφάλειας και της καταπολέμησης της σοβαρής εγκληματικότητας και της τρομοκρατίας. Οι αποφάσεις αυτές παρουσιάζονται υπό τον τίτλο I.4 «Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα». Χρήζει επίσης μνείας η απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 2020, **J & S Service** (C-620/19, [EU:C:2020:1011](#)), με την οποία το Δικαστήριο κήρυξε εαυτό αναρμόδιο να αποφανθεί επί των προδικαστικών ερωτημάτων σχετικά με την ερμηνεία του γενικού κανονισμού για την προστασία δεδομένων, για τον λόγο ότι η υπόθεση αφορούσε δεδομένα νομικών προσώπων. Η τελευταία αυτή απόφαση παρουσιάζεται υπό τον τίτλο V.4 «Προδικαστική παραπομπή».

²⁶⁴ | Πρέπει επίσης να αναφερθούν εδώ η απόφαση της 3ης Μαρτίου 2020, **Google Ireland** (C-482/18, [EU:C:2020:141](#)), με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν αντιβαίνει στην αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, όπως διατυπώνεται στο άρθρο 56 ΣΛΕΕ, εθνική κανονιστική ρύθμιση που επιβάλλει σε όσους παρόχους διαφημιστικών υπηρεσιών είναι εγκατεστημένοι σε άλλο κράτος μέλος, την υποχρέωση υποβολής δήλωσης, ενόψει της υπαγωγής τους στον φόρο διαφημίσεων (βλ. τίτλο VII.4. «Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και απόσπαση εργαζομένων»), η απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, **Constantin Film Verleih** (C-264/19, [EU:C:2020:542](#)), με την οποία το Δικαστήριο κλήθηκε να ερμηνεύσει την οδηγία 2004/48 στο πλαίσιο της ανάρτησης ταινίας σε πλατφόρμα βίντεο στο διαδίκτυο χωρίς τη συναίνεση του δικαιούχου (βλ. τίτλο XIV.1 «Δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας»), καθώς και η απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 2020, **Wikinghof** (C-59/19, [EU:C:2020:950](#)), η οποία εκδόθηκε σε υπόθεση όπου εταιρία που έχει συσταθεί κατά το γερμανικό δίκαιο και εκμεταλλεύεται ξενοδοχείο στη Γερμανία συνήψε σύμβαση με εταιρία η οποία έχει συσταθεί κατά το ολλανδικό δίκαιο και εκμεταλλεύεται διαδικτυακή πλατφόρμα κράτησης καταλυμάτων (βλ. τίτλο IX.1 «Κανονισμός 44/2001 και 1215/2012 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις»).

²⁶⁵ | Κανονισμός (ΕΕ) 2015/2120 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2015, για τη θέσπιση μέτρων σχετικά με την πρόσβαση στο ανοιχτό διαδίκτυο και την τροποποίηση της οδηγίας 2002/22/ΕΚ για την καθολική υπηρεσία και τα δικαιώματα των χρηστών όσον αφορά δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών και του κανονισμού (ΕΕ) 531/2012 για την περιαγωγή σε δημόσια δίκτυα κινητών επικοινωνιών εντός της Ένωσης (ΕΕ 2015, L 310, σ. 1, και διορθωτικό ΕΕ 2016, L 27, σ. 14).

Ο ουγγρικός φορέας μέσων ενημέρωσης και επικοινωνίας, αφού κίνησε δύο διαδικασίες προκειμένου να ελέγξει αν τα δύο αυτά πακέτα υπηρεσιών ήταν συμβατά προς τον κανονισμό 2015/2120 για τη θέσπιση μέτρων σχετικά με την πρόσβαση στο ανοικτό διαδίκτυο, εξέδωσε δύο αποφάσεις με τις οποίες έκρινε ότι τα πακέτα δεν συμβιβάζονταν με τη γενική υποχρέωση περί ισότιμης και χωρίς διακρίσεις μεταχείρισης της κίνησης την οποία επιβάλλει το άρθρο 3, παράγραφος 3, του κανονισμού αυτού και ότι η Telenor όφειλε να παύσει να τα διαθέτει.

Επιληφθέν δύο προσφυγών που άσκησε η Telenor, το Fővárosi Törvényszék (πρωτοδικείο περιφέρειας πρωτεύουσας, Ουγγαρία) αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκειμένου να διευκρινιστεί η ερμηνεία και η εφαρμογή των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 3 του κανονισμού 2015/2120 –διατάξεων που εγγυώνται ορισμένα δικαιώματα²⁶⁶ στους τελικούς χρήστες υπηρεσιών πρόσβασης στο διαδίκτυο και απαγορεύουν στους παρόχους τέτοιων υπηρεσιών να συνάπτουν συμφωνίες ή να εφαρμόζουν εμπορικές πρακτικές που περιορίζουν την άσκηση των δικαιωμάτων αυτών– καθώς και της παραγράφου 3 του ίδιου άρθρου 3, που επιβάλλει γενική υποχρέωση περί ισότιμης και χωρίς διακρίσεις μεταχείρισης της κίνησης.

Όσον αφορά, πρώτον, την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 2, του κανονισμού 2015/2120, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι η δεύτερη από τις διατάξεις αυτές προβλέπει ότι τα δικαιώματα τα οποία εγγύαται στους τελικούς χρήστες υπηρεσιών πρόσβασης στο διαδίκτυο ασκούνται «μέσω της υπηρεσίας πρόσβασης στο διαδίκτυο που διαθέτουν» και ότι η πρώτη από τις διατάξεις αυτές απαιτεί να μη συνεπάγεται η υπηρεσία αυτή περιορισμό της ασκήσεως των εν λόγω δικαιωμάτων. Εξάλλου, από το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού προκύπτει ότι οι υπηρεσίες ενός παρόχου πρόσβασης στο διαδίκτυο πρέπει να αξιολογούνται, υπό το πρίσμα της προαναφερθείσας απαιτήσεως, από τις εθνικές ρυθμιστικές αρχές²⁶⁷ και υπό τον έλεγχο των αρμόδιων εθνικών δικαστηρίων, λαμβανομένων υπόψη τόσο των συμφωνιών που συνάπτει ο πάροχος με τους τελικούς χρήστες όσο και των εμπορικών πρακτικών που εφαρμόζει ο εν λόγω πάροχος.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο, αφού παρέσχε ορισμένες γενικές διευκρινίσεις ως προς τις έννοιες των «συμφωνιών», των «εμπορικών πρακτικών» και των «τελικών χρηστών»²⁶⁸ του κανονισμού 2015/2120, έκρινε ότι η σύναψη συμφωνιών με τις οποίες συγκεκριμένος πελάτης επιλέγει πακέτο υπηρεσιών το οποίο συνδυάζει «μηδενικό τέλος» και μέτρα παρεμπόδισης ή επιβράδυνσης της κίνησης, σε συνάρτηση με τη χρήση εφαρμογών και υπηρεσιών διαφορετικών από τις συγκεκριμένες υπηρεσίες και εφαρμογές που υπόκεινται στο «μηδενικό τέλος», είναι δυνατόν να περιορίζει την άσκηση των δικαιωμάτων των τελικών χρηστών, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, του κανονισμού αυτού, σε σημαντικό τμήμα της αγοράς. Πράγματι, τέτοια πακέτα υπηρεσιών είναι ικανά να αυξήσουν τη χρήση των εφαρμογών και υπηρεσιών που τυγχάνουν προνομιακής μεταχείρισης και, συνακόλουθα, να μειώσουν τη χρήση των λοιπών διαθέσιμων εφαρμογών και υπηρεσιών, λαμβανομένων υπόψη των μέτρων με τα οποία ο πάροχος υπηρεσιών πρόσβασης στο διαδίκτυο καθιστά τη χρήση αυτή τεχνικά δυσχερέστερη ή ακόμη και αδύνατη. Επιπλέον, όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των πελατών που συνάπτουν τέτοιες συμφωνίες τόσο ο

266| Δικαίωμα των τελικών χρηστών να έχουν πρόσβαση σε εφαρμογές, σε περιεχόμενο και σε υπηρεσίες, καθώς και να κάνουν χρήση αυτών, αλλά και να παρέχουν εφαρμογές, περιεχόμενο και υπηρεσίες, καθώς και να χρησιμοποιούν τερματικό εξοπλισμό της επιλογής τους.

267| Βάσει του άρθρου 5 του κανονισμού 2015/2120.

268| Η τελευταία αυτή έννοια περιλαμβάνει κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που χρησιμοποιεί ή ζητεί διαθέσιμη στο κοινό υπηρεσία ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Περιλαμβάνει, εξάλλου, τόσο φυσικά ή νομικά πρόσωπα που χρησιμοποιούν ή ζητούν υπηρεσίες πρόσβασης στο διαδίκτυο με σκοπό την πρόσβαση σε περιεχόμενο, εφαρμογές και υπηρεσίες όσο και εκείνα που βασίζονται στην πρόσβαση στο διαδίκτυο για την παροχή περιεχομένου, εφαρμογών και υπηρεσιών.

σωρευτικός αντίκτυπος των συμφωνιών αυτών, λόγω της κλίμακάς του, είναι δυνατόν να προκαλέσει σημαντικό περιορισμό στην άσκηση των δικαιωμάτων των τελικών χρηστών, ή ακόμη και να θίξει την ίδια την ουσία των δικαιωμάτων αυτών.

Δεύτερον, όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 3, του κανονισμού 2015/2120, το Δικαστήριο σημείωσε ότι, για να διαπιστωθεί ασυμβατότητα προς τη διάταξη αυτή, δεν απαιτείται καμία αξιολόγηση του αντίκτυπου που έχουν τα μέτρα παρεμπόδισης ή επιβράδυνσης της κίνησης στην άσκηση των δικαιωμάτων των τελικών χρηστών. Πράγματι, η ανωτέρω διάταξη δεν προβλέπει τέτοια απαίτηση προκειμένου να εκτιμηθεί η τήρηση της προβλεπόμενης από αυτήν γενικής υποχρέωσης ισότιμης και χωρίς διακρίσεις μεταχείρισης της κίνησης. Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι, εφόσον τα μέτρα παρεμπόδισης ή επιβράδυνσης της κίνησης δεν βασίζονται σε αντικειμενικά διαφορετικές απαιτήσεις τεχνικής ποιότητας των υπηρεσιών για συγκεκριμένες κατηγορίες κίνησης, αλλά σε εμπορικούς λόγους, τα εν λόγω μέτρα πρέπει να θεωρηθούν, αυτά καθαυτά, ασύμβατα προς την προμνησθείσα διάταξη.

Κατά συνέπεια, πακέτα υπηρεσιών όπως τα εξεταζόμενα από το αιτούν δικαστήριο είναι, κατά κανόνα, δυνατόν να αντιβαίνουν τόσο στην παράγραφο 2 του άρθρου 3 του κανονισμού 2015/2120 όσο και στην παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου, διευκρινιζόμενου του ότι οι αρμόδιες εθνικές αρχές και τα αρμόδια εθνικά δικαστήρια μπορούν να τα εξετάζουν πρώτα υπό το πρίσμα της δεύτερης από τις διατάξεις αυτές.

XVI. Οικονομική και νομισματική πολιτική

Με την απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2020, **Συμβούλιο κ.λπ. κατά K. Chrysostomides & Co. κ.λπ.** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-597/18 P, C-598/18 P, C-603/18 P και C-604/18 P, [EU:C:2020:1028](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφάνθηκε επί της χρηματοπιστωτικής συνδρομής που χορηγήθηκε στην Κυπριακή Δημοκρατία υπό τον όρο της αναδιάρθρωσης του τραπεζικού τομέα της.

Κατά τους πρώτους μήνες του 2012, πολλές εγκατεστημένες στην Κύπρο τράπεζες, μεταξύ των οποίων η Cyprus Popular Bank (στο εξής: Λαϊκή) και η Τράπεζα Κύπρου Δημόσια Εταιρεία (Bank of Cyprus, στο εξής: Τράπεζα Κύπρου), είχαν αντιμετωπίσει χρηματοπιστωτικές δυσχέρειες. Στις 25 Ιουνίου 2012 η Κυπριακή Δημοκρατία είχε υποβάλει αίτηση χρηματοπιστωτικής συνδρομής στον πρόεδρο της Ευρωομάδας, ο οποίος είχε δηλώσει ότι η συνδρομή αυτή θα χορηγούνταν είτε από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας είτε από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ) στο πλαίσιο προγράμματος μακροοικονομικής προσαρμογής το οποίο έπρεπε να συγκεκριμενοποιηθεί με μνημόνιο κατανόησης. Η διαπραγμάτευση του μνημονίου αυτού διεξήχθη μεταξύ, αφενός, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής από κοινού με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και, αφετέρου, των κυπριακών αρχών. Στις 26 Απριλίου 2013 υπογράφηκε μνημόνιο κατανόησης από την Επιτροπή, εξ ονόματος του ΕΜΣ, τον Υπουργό Οικονομικών της Κυπριακής Δημοκρατίας και τον διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου, γεγονός που κατέστησε δυνατή τη χορήγηση, από τον ΕΜΣ, χρηματοπιστωτικής συνδρομής στο κράτος μέλος.

Πολλοί ιδιώτες και εταιρίες, οι οποίοι ήταν δικαιούχοι καταθέσεων στη Λαϊκή και στην Τράπεζα Κύπρου, μέτοχοι ή ομολογιούχοι πιστωτές των τραπεζών αυτών, είχαν θεωρήσει ότι, στο πλαίσιο του μνημονίου κατανόησης, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Επιτροπή, η ΕΚΤ καθώς και η Ευρωομάδα απαίτησαν από τις κυπριακές αρχές τη θέσπιση, τη διατήρηση σε ισχύ ή τη συνέχιση της εφαρμογής μέτρων που προκάλεσαν σημαντική μείωση της αξίας των καταθέσεων, των μετοχών ή των ομολογιακών απαιτήσεών τους. Ως εκ τούτου, είχαν ασκήσει ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης αγωγές λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης ζητώντας την αποκατάσταση των ζημιών τις οποίες είχαν υποστηρίξει ότι υπέστησαν εξαιτίας των μέτρων αυτών.

Με δυο αποφάσεις της 13ης Ιουλίου 2018, *K. Chrysostomides & Co. κ.λπ. κατά Συμβουλίου κ.λπ.* καθώς και *Μπουρδούβαλλη κ.λπ. κατά Συμβουλίου κ.λπ.* ²⁶⁹ (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενες αποφάσεις), το Γενικό Δικαστήριο, κατ' αρχάς, απέρριψε τις ενστάσεις απαραδέκτου τις οποίες προέβαλε το Συμβούλιο προς αμφισβήτηση του παραδεκτού των αγωγών αποζημιώσεως που άσκησαν οι ενδιαφερόμενοι ιδιώτες και εταιρίες κατά της Ευρωομάδας. Εν συνεχεία, ως προς την πρώτη προϋπόθεση περί θεμελίωσης της εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης βάσει του άρθρου 340, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, η οποία αφορά τον παράνομο χαρακτήρα της συμπεριφοράς που προσάπτεται στο θεσμικό όργανο της Ένωσης και απαιτεί να αποδεικνύεται η ύπαρξη κατάφωρης παραβάσεως κανόνα δικαίου που αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι οι ιδιώτες και οι εταιρίες που άσκησαν τις αγωγές αυτές δεν κατόρθωσαν να αποδείξουν την ύπαρξη προσβολής του δικαιώματος ιδιοκτησίας τους, ούτε παραβίασης της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ή της αρχής της ίσης μεταχείρισης. Δεδομένου ότι η πρώτη προϋπόθεση για τη θεμελίωση της εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης δεν πληρούνταν εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο είχε απορρίψει τις αγωγές.

Επιληφθέν των αιτήσεων αναιρέσεως που άσκησαν το Συμβούλιο (υποθέσεις C-597/18 P και C-598/18 P) και οι ενδιαφερόμενοι ιδιώτες και εταιρίες (υποθέσεις C-603/18 P και C-604/18 P), καθώς και των ανταναιρέσεων που άσκησε το Συμβούλιο (στις υποθέσεις C-603/18 P και C-604/18 P), το Δικαστήριο αναίρεσε τις αναιρεσιβαλλόμενες αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου κατά το μέρος που είχαν απορριφθεί οι προβληθείσες από το Συμβούλιο ενστάσεις απαραδέκτου των αγωγών τις οποίες είχαν ασκήσει οι ιδιώτες και οι εταιρίες κατά της Ευρωομάδας βάλλοντας κατά του άρθρου 2, παράγραφος 6, στοιχείο β', της αποφάσεως 2013/236 ²⁷⁰. Αντιθέτως, απέρριψε τις αιτήσεις αναιρέσεως των ιδιωτών και εταιριών.

Όσον αφορά, κατά πρώτον, τις αιτήσεις αναιρέσεως που άσκησε το Συμβούλιο στις υποθέσεις C-597/18 P και C-598/18 P, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η στοιχειοθέτηση της εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης βάσει του άρθρου 340, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ προϋποθέτει ότι μπορεί να προσαφθεί παράνομη συμπεριφορά σε «θεσμικό όργανο της Ένωσης», έννοια η οποία καταλαμβάνει όχι μόνον τα όργανα της Ένωσης που απαριθμούνται στο άρθρο 13, παράγραφος 1, ΣΕΕ, αλλά και όλα τα όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης που ιδρύονται με τις Συνθήκες, ή δυνάμει αυτών, και προορίζονται να συμβάλλουν στην πραγμάτωση των σκοπών της Ένωσης.

Το Δικαστήριο επισήμανε επ' αυτού, πρώτον, ότι η Ευρωομάδα αποτελεί διακυβερνητικό όργανο συντονισμού των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών με νόμισμα το ευρώ (στο εξής: ΚΜΖΕ). Δεύτερον, η Ευρωομάδα δεν μπορεί να εξομοιωθεί με σύνθεση του Συμβουλίου και χαρακτηρίζεται από την άτυπη φύση της. Τρίτον, δεν έχει ιδία αρμοδιότητα ούτε εξουσία να επιβάλλει κυρώσεις για την αθέτηση των πολιτικών συμφωνιών που συνάπτονται στο πλαίσιο της. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το Γενικό Δικαστήριο κακώς είχε κρίνει ότι η Ευρωομάδα είναι οντότητα «της Ένωσης» ιδρυθείσα από τις Συνθήκες, της οποίας οι ενέργειες θα μπορούσαν να στοιχειοθετήσουν εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης.

²⁶⁹ | Αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου της 13ης Ιουλίου 2018, *K. Chrysostomides & Co. κ.λπ. κατά Συμβουλίου κ.λπ.* (Τ-680/13, [ΕΥ:Τ:2018:486](#)) και *Μπουρδούβαλλη κ.λπ. κατά Συμβουλίου κ.λπ.* (Τ-786/14, μη δημοσιευθείσα, [ΕΥ:Τ:2018:487](#)).

²⁷⁰ | Απόφαση 2013/236/ΕΕ του Συμβουλίου, της 25ης Απριλίου 2013, που απευθύνεται στην Κυπριακή Δημοκρατία σχετικά με ειδικά μέτρα για την αποκατάσταση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και της βιώσιμης ανάπτυξης (ΕΕ 2013, L 141, σ. 32). Η απόφαση αυτή προβλέπει σειρά μέτρων και αποτελεσμάτων προκειμένου να διορθωθεί το δημοσιονομικό έλλειμμα της Κυπριακής Δημοκρατίας και να αποκατασταθεί η ευρωστία του χρηματοπιστωτικού συστήματος του εν λόγω κράτους μέλους. Οι ανταναιρέσεις τις οποίες άσκησε το Συμβούλιο αφορούσαν ειδικά το άρθρο 2, παράγραφος 6, στοιχείο β', της αποφάσεως αυτής, το οποίο ορίζει ότι το πρόγραμμα μακροοικονομικής προσαρμογής για την Κυπριακή Δημοκρατία προβλέπει «κατάρτιση ανεξάρτητης αποτίμησης των στοιχείων ενεργητικού της Τράπεζας Κύπρου και της Λαϊκής και ταχεία ενσωμάτωση των δραστηριοτήτων της Λαϊκής στην Τράπεζα Κύπρου. Η αποτίμηση αυτή πρέπει να ολοκληρωθεί σύντομα ώστε να καταστεί δυνατή η ολοκλήρωση της ανταλλαγής καταθέσεων-μετοχών καταθέσεων στην Τράπεζα Κύπρου».

Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι, στο μέτρο που οι πολιτικές συμφωνίες οι οποίες συνάπτονται στο πλαίσιο της Ευρωζώνης συγκεκριμένοποιούνται και υλοποιούνται ειδικότερα μέσω πράξεων και ενεργειών των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, ιδίως του Συμβουλίου και της ΕΚΤ, οι πολίτες δεν στερούνται του δικαιώματός τους σε αποτελεσματική δικαστική προστασία, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη, δεδομένου ότι, όπως εξάλλου έπραξαν εν προκειμένω, μπορούν να ασκήσουν αγωγή λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης κατά των θεσμικών οργάνων για τις πράξεις ή τις συμπεριφορές τις οποίες τα όργανα αυτά υιοθετούν κατόπιν τέτοιων πολιτικών συμφωνιών. Το Δικαστήριο υπογράμμισε, ειδικότερα, ότι απόκειται στην Επιτροπή, υπό την ιδιότητά της ως θεματοφύλακα των Συνθηκών, να μεριμνά για το συμβατό τέτοιων συμφωνιών με το δίκαιο της Ένωσης και ότι ενδεχόμενη αδράνεια της Επιτροπής συναφώς μπορεί να θεμελιώσει εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης.

Όσον αφορά, κατά δεύτερον, τις ανταναιρέσεις του Συμβουλίου στις υποθέσεις C-603/18 P και C-604/18 P, αυτές στρέφονταν κατά της εκτιμήσεως του Γενικού Δικαστηρίου ότι, αφενός, το Συμβούλιο, μέσω του άρθρου 2, παράγραφος 6, στοιχείο β', της αποφάσεως 2013/236, απαίτησε από τις κυπριακές αρχές τη διατήρηση σε ισχύ ή τη συνέχιση της εφαρμογής της μετατροπής των μη εξασφαλισμένων καταθέσεων της Τράπεζας Κύπρου σε μετοχές και, αφετέρου, ότι οι κυπριακές αρχές δεν διέθεταν κανένα περιθώριο εκτιμήσεως προς τούτο.

Το Δικαστήριο παρατήρησε ότι το άρθρο 2, παράγραφος 6, στοιχείο β', της αποφάσεως 2013/236 δεν συγκεκριμένοποιεί τους ειδικούς όρους για την εφαρμογή της μετατροπής, οπότε οι κυπριακές αρχές διέθεταν σημαντικό περιθώριο εκτιμήσεως προς τούτο, ιδίως όσον αφορά τον καθορισμό του αριθμού και της αξίας των μετοχών που έπρεπε να δοθούν στους καταθέτες της Τράπεζας Κύπρου έναντι των μη εξασφαλισμένων καταθέσεων που τηρούσαν στην τράπεζα αυτή. Κατά συνέπεια, έκρινε ότι το Γενικό Δικαστήριο είχε υποπέσει σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι η Κυπριακή Δημοκρατία δεν διέθετε κανένα περιθώριο εκτιμήσεως δυνάμει της ως άνω διατάξεως όσον αφορά τον καθορισμό των ειδικών όρων για την υλοποίηση της επίμαχης μετατροπής.

Όσον αφορά, κατά τρίτον, τις αιτήσεις αναιρέσεως των ενδιαφερόμενων ιδιωτών και εταιριών στις υποθέσεις C-603/18 P και C-604/18 P, υποστηρίχθηκε με αυτές ότι οι επίμαχες πράξεις και συμπεριφορές των θεσμικών οργάνων της Ένωσης ενέχουν κατάφωρη προσβολή του δικαιώματος ιδιοκτησίας τους καθώς και παραβίαση της αρχής της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της αρχής της ίσης μεταχείρισης, με συνέπεια να πληρούται η πρώτη προϋπόθεση για τη θεμελίωση εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπενθύμισε συναφώς ότι το δικαίωμα ιδιοκτησίας²⁷¹ δεν αποτελεί απόλυτο προνόμιο και ότι επιδέχεται περιορισμούς²⁷². Αποφάνθηκε, μεταξύ άλλων, ότι, όπως κρίθηκε στην απόφαση *Ledra Advertising* κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΚΤ²⁷³, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι τα μέτρα που διαλαμβάνονται στο μνημόνιο κατανόησης της 26ης Απριλίου 2013 συνιστούν υπέρμετρη και ανεπίτρεπτη επέμβαση η οποία θίγει το δικαίωμα ιδιοκτησίας των ενδιαφερόμενων ιδιωτών και εταιριών.

Στη συνέχεια, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, το γεγονός ότι, κατά τα προγενέστερα στάδια της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης, η χορήγηση χρηματοπιστωτικής συνδρομής σε άλλα ΚΜΖΕ δεν είχε εξαρτηθεί από τη λήψη ειδικών μέτρων δεν μπορεί να θεωρηθεί ως διαβεβαίωση ικανή να δημιουργήσει στους

²⁷¹ | Άρθρο 17 του Χάρτη.

²⁷² | Άρθρο 52 του Χάρτη.

²⁷³ | Απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Σεπτεμβρίου 2016, *Ledra Advertising* κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΚΤ (C-8/15 P έως C-10/15 P, [EU:C:2016:701](#)).

μετόχους, τους ομολογιούχους πιστωτές και τους καταθέτες της Λαϊκής και της Τράπεζας Κύπρου δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ότι το ίδιο θα συνέβαινε και στην περίπτωση της χορήγησης χρηματοπιστωτικής συνδρομής στην Κυπριακή Δημοκρατία.

Τέλος, αφού υπενθυμίζει ότι η γενική αρχή της ίσης μεταχείρισης επιβάλλει να μην επιφυλάσσεται σε παρόμοιες καταστάσεις διαφορετική μεταχείριση ούτε σε διαφορετικές καταστάσεις όμοια μεταχείριση, εκτός αν μια τέτοια αντιμετώπιση δικαιολογείται αντικειμενικώς, το Δικαστήριο απέρριψε την ύπαρξη παραβίασης της αρχής αυτής. Συγκεκριμένα, διαπίστωσε ότι οι ενδιαφερόμενες εταιρίες και ιδιώτες δεν βρίσκονταν σε κατάσταση παρόμοια ούτε με την κατάσταση της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου, της οποίας η δράση υπαγορεύεται αποκλειστικώς από σκοπούς δημοσίου συμφέροντος, ούτε των καταθετών των ελληνικών υποκαταστημάτων της Λαϊκής και της Τράπεζας Κύπρου, ούτε σε κατάσταση παρόμοια με εκείνη των καταθετών των δύο αυτών τραπεζών των οποίων οι καταθέσεις δεν υπερέβαιναν τα 100 000 ευρώ, των καταθετών και των μετόχων των τραπεζών των άλλων ΚΜΖΕ στα οποία χορηγήθηκε χρηματοπιστωτική συνδρομή πριν από την Κυπριακή Δημοκρατία ή ακόμη των συνεταίρων του συνεταιριστικού τραπεζικού τομέα της Κύπρου.

Εν κατακλείδι, το Δικαστήριο απέρριψε στο σύνολό τους τις αιτήσεις αναιρέσεως των ενδιαφερόμενων εταιριών και ιδιωτών (υποθέσεις C-603/18 P και C-604/18 P), αναίρεσε τις αναιρεσιβαλλόμενες αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου καθόσον απέρριπταν τις ενστάσεις απαραδέκτου τις οποίες προέβαλε το Συμβούλιο προς αμφισβήτηση του παραδεκτού των αγωγών που στρέφονταν κατά της Ευρωομάδας και έβαλλαν κατά του άρθρου 2, παράγραφος 6, στοιχείο β', της αποφάσεως 2013/236 και, αποφαινόμενο οριστικώς επί των ενστάσεων αυτών ²⁷⁴, τις έκανε δεκτές.

274| Δυνάμει του άρθρου 61, πρώτο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

XVII. Κοινωνική πολιτική

Στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής, πολλές είναι οι αξιοσημείωτες αποφάσεις. Αφορούν τόσο την αρχή της ίσης μεταχείρισης σε θέματα απασχόλησης και κοινωνικής ασφάλισης όσο και την προστασία των εργαζομένων ορισμένου χρόνου, την οργάνωση του χρόνου εργασίας, την προστασία των εργαζομένων σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη, την απόσπαση εργαζομένων ή ακόμη τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης ²⁷⁵.

1. Ίση μεταχείριση σε θέματα απασχόλησης και κοινωνικής ασφάλισης

Με την απόφαση *Associazione Avvocatura per i diritti LGBTI* (C-507/18, [EU:C:2020:289](#)), η οποία εκδόθηκε στις 23 Απριλίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε ότι εμπίπτουν στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/78 ²⁷⁶ (στο εξής: οδηγία για την καταπολέμηση των διακρίσεων), και ειδικότερα στο εννοιολογικό πεδίο της φράσης «όρο[ι] πρόσβασης στην απασχόληση [...] και την εργασία» κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής, δηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής, στη διάρκεια της οποίας ο ερωτώμενος κατέστησε σαφές ότι ουδέποτε θα προσλάμβανε ούτε θα απασχολούσε άτομα ορισμένου γενετήσιου προσανατολισμού στην επιχείρησή του, μολονότι κατά τον χρόνο που έγιναν οι δηλώσεις αυτές δεν είχε δρομολογηθεί ούτε προγραμματιστεί οποιαδήποτε διαδικασία πρόσληψης, υπό την προϋπόθεση όμως ότι δεν είναι υποθετική η σύνδεση μεταξύ των δηλώσεων αυτών και των όρων πρόσβασης στην απασχόληση και την εργασία στη συγκεκριμένη επιχείρηση.

Εν προκειμένω, ένας δικηγόρος είχε δηλώσει, στο πλαίσιο συζήτησης που διεξήχθη στη διάρκεια ραδιοφωνικής εκπομπής, ότι δεν επιθυμούσε να προσλαμβάνει ούτε να απασχολεί ομοφυλοφίλους στο δικηγορικό του γραφείο. Θεωρώντας ότι τα λεγόμενα του δικηγόρου αυτού στοιχειοθετούσαν δυσμενή διάκριση λόγω γενετήσιου προσανατολισμού των εργαζομένων, μια ένωση δικηγόρων η οποία υπερασπίζεται δικαστικώς τα δικαιώματα των λεσβιών, ομοφυλόφιλων, αμφιφυλόφιλων, διεμφυλικών και μεσοφυλικών ατόμων (LGBTI) τον είχε εναγάγει ζητώντας αποζημίωση. Κατόπιν της ευδοκίμησης της αγωγής σε πρώτο βαθμό και της επικύρωσης της πρωτόδικης απόφασης κατ' έφεση, ο δικηγόρος είχε ασκήσει αναίρεση ενώπιον του Corte suprema di cassazione (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ιταλία). Το δικαστήριο αυτό είχε υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής απόφασης με αντικείμενο, μεταξύ άλλων, την ερμηνεία της έννοιας «όρο[ι] πρόσβασης στην απασχόληση [...] και την εργασία» κατά την οδηγία για την καταπολέμηση των διακρίσεων.

²⁷⁵ | Πρέπει επίσης να γίνει ιδιαίτερη αναφορά στην απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020, *Jobcenter Krefeld* (C-181/19, [EU:C:2020:794](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο VII.2 «Ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων», στις αποφάσεις της 8ης Δεκεμβρίου 2020, *Ουγγαρία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου* (C-620/18, [EU:C:2020:1001](#)) και Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-626/18, [EU:C:2020:1000](#)), οι οποίες παρουσιάζονται υπό τον τίτλο VII.4 «Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και απόσπαση εργαζομένων», καθώς και στην απόφαση της 29ης Οκτωβρίου 2020, *Veselibas ministrija* (C-243/19, [EU:C:2020:872](#)), η οποία παρουσιάζεται υπό τον τίτλο I.1 «Θρησκευτική ελευθερία».

²⁷⁶ | Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ΕΕ 2000, L 303, σ. 16). Η οδηγία αυτή συγκεκριμενοποιεί, στον τομέα που καλύπτει, τη γενική αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων η οποία κατοχυρώνεται πλέον στο άρθρο 21 του Χάρτη.

Αφού υπενθύμισε ότι η έννοια αυτή πρέπει να ερμηνεύεται με τρόπο αυτοτελή και ομοιόμορφο αλλά όχι στενά, το Δικαστήριο την ερμήνευσε παραπέμποντας στην απόφασή του *Asociația Accept* ²⁷⁷.

Ειδικότερα, το Δικαστήριο υπογράμμισε, μεταξύ άλλων, ότι δηλώσεις από τις οποίες συνάγεται η ύπαρξη ομοφοβικής πολιτικής προσλήψεων καλύπτονται από την έννοια των «όρο[ι] πρόσβασης στην απασχόληση [...] και την εργασία», ακόμη και αν προέρχονται από πρόσωπο που δεν έχει, από νομικής απόψεως, την ικανότητα να προβαίνει σε προσλήψεις, υπό την προϋπόθεση ότι υφίσταται ένας μη υποθετικός σύνδεσμος μεταξύ των δηλώσεων αυτών και της πολιτικής προσλήψεων του εργοδότη.

Η ύπαρξη τέτοιου συνδέσμου πρέπει να κρίνεται από τα εθνικά δικαστήρια με βάση το σύνολο των περιστάσεων που χαρακτηρίζουν τις δηλώσεις. Κρίσιμα στοιχεία συναφώς είναι, μεταξύ άλλων, η θέση του ατόμου που προέβη στις δηλώσεις και η ιδιότητα υπό την οποία εκφράστηκε, στοιχεία από τα οποία πρέπει να προκύπτει ότι πρόκειται για άτομο που έχει ή μπορεί να εκληφθεί ότι έχει καθοριστική επιρροή στην πολιτική προσλήψεων του εργοδότη. Τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν επίσης να λαμβάνουν υπόψη τη φύση και το περιεχόμενο των επίμαχων δηλώσεων καθώς και το πλαίσιο στο οποίο έχουν γίνει, ιδίως δε τον δημόσιο ή ιδιωτικό χαρακτήρα τους.

Κατά το Δικαστήριο, η ως άνω ερμηνεία της φράσης «όρο[ι] πρόσβασης στην απασχόληση [...] και την εργασία» δεν κλονίζεται επειδή ενδέχεται να συνεπάγεται περιορισμούς στην άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης. Ως προς το σημείο αυτό, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η ελευθερία έκφρασης δεν είναι απόλυτο δικαίωμα και ότι η άσκησή της μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς, υπό την προϋπόθεση ότι οι περιορισμοί προβλέπονται από τον νόμο και ότι σέβονται το βασικό περιεχόμενο του εν λόγω δικαιώματος και συνάδουν με την αρχή της αναλογικότητας. Η αρχή αυτή απαιτεί να ελέγχεται αν οι περιορισμοί είναι αναγκαίοι και αν εξυπηρετούν πράγματι είτε σκοπούς γενικού συμφέροντος τους οποίους αναγνωρίζει η Ένωση είτε την ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των τρίτων. Στην προκειμένη περίπτωση, οι προαναφερθείσες προϋποθέσεις πληρούνταν, δεδομένου ότι οι περιορισμοί απέρρεαν ευθέως από την οδηγία για την καταπολέμηση των διακρίσεων και εφαρμόζονταν αποκλειστικώς προς υλοποίηση των σκοπών της, ήτοι προς διασφάλιση της τήρησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης στην απασχόληση και την εργασία και προς επίτευξη υψηλού επιπέδου απασχόλησης και κοινωνικής προστασίας. Επιπλέον, η επέμβαση στην άσκηση της ελευθερίας έκφρασης δεν υπερέβαινε το μέτρο που είναι αναγκαίο για την υλοποίηση των σκοπών της οδηγίας, αφού απαγορεύονται μόνον οι δηλώσεις οι οποίες συνιστούν δυσμενή διάκριση στην απασχόληση και την εργασία. Εξάλλου, οι περιορισμοί που απορρέουν από την οδηγία για την καταπολέμηση των διακρίσεων είναι αναγκαίοι προς διασφάλιση των σχετικών με την απασχόληση και με την εργασία δικαιωμάτων των προσώπων τα οποία αφορά η οδηγία αυτή. Πράγματι, η ουσία αυτή καθαυτήν της προστασίας την οποία παρέχει η οδηγία στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας θα μπορούσε να καταστεί φενάκη εάν δηλώσεις που εμπίπτουν στο εννοιολογικό πεδίο της φράσης «όρο[ι] πρόσβασης στην απασχόληση [...] και την εργασία» όπως χρησιμοποιείται στην οδηγία εξέφευγαν του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας αυτής είτε διότι έχουν πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο ψυχαγωγικής ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής είτε διότι συνιστούν έκφραση προσωπικής άποψης του ατόμου που τις έκανε.

Τέλος, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν αντιβαίνει στην οδηγία για την καταπολέμηση των διακρίσεων η ιταλική ρύθμιση η οποία αναγνωρίζει άνευ ετέρου ενεργητική νομιμοποίηση προς άσκηση αγωγής με αντικείμενο την εξασφάλιση της τήρησης των υποχρεώσεων που απορρέουν από την οδηγία και, ενδεχομένως, την καταβολή αποζημίωσης σε ένωση δικηγόρων της οποίας ο καταστατικός σκοπός είναι να υπερασπίζεται δικαστικώς τα άτομα ορισμένου γενετήσιου προσανατολισμού και να προάγει την καλλιέργεια και τον σεβασμό των δικαιωμάτων αυτής της κατηγορίας ατόμων, λόγω ακριβώς του προαναφερθέντος σκοπού και ανεξαρτήτως του τυχόν κερδοσκοπικού της χαρακτήρα, σε περίπτωση που συντρέχουν πραγματικά

²⁷⁷ | Απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Απριλίου 2013, *Asociația Accept* (C-81/12, [EU:C:2013:275](#)).

περιστατικά τα οποία ενδέχεται να στοιχειοθετούν δυσμενή διάκριση, κατά την έννοια της ως άνω οδηγίας, εις βάρος της συγκεκριμένης κατηγορίας ατόμων και χωρίς να μπορεί να προσδιοριστεί συγκεκριμένο άτομο που ζημιώθηκε.

Το Δικαστήριο διευκρίνισε επ' αυτού ότι η οδηγία, μολονότι δεν επιβάλλει την αναγνώριση ενεργητικής νομιμοποίησης σε μια ένωση όπως η μετέχουσα στην κύρια δίκη όταν δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί συγκεκριμένος ζημιωθείς, παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να θεσπίζουν ή να διατηρούν σε ισχύ διατάξεις πιο ευνοϊκές για την προστασία της αρχής της ίσης μεταχείρισης από εκείνες τις οποίες προβλέπει η ίδια. Επομένως, απόκειται στα κράτη μέλη που προβαίνουν σε τέτοια επιλογή να αποφασίσουν υπό ποιες προϋποθέσεις μια ένωση όπως η μετέχουσα στην κύρια δίκη μπορεί να κινήσει ένδικη διαδικασία ζητώντας να διαπιστωθεί η ύπαρξη δυσμενούς διάκρισης και να επιβληθούν οι σχετικές κυρώσεις. Ειδικότερα, απόκειται στα κράτη μέλη αυτά να καθορίσουν αν ο κερδοσκοπικός ή μη χαρακτήρας της ένωσης θα επηρεάζει την ενεργητική της νομιμοποίηση προς κίνηση τέτοιων διαδικασιών και να διευκρινίσουν τις συνέπειές τους, ιδίως δε τις κυρώσεις στις οποίες θα μπορούν να καταλήξουν και οι οποίες θα πρέπει, όπως ορίζεται στο άρθρο 17 της οδηγίας για την καταπολέμηση των διακρίσεων, να είναι αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές, περιλαμβανομένης και της περίπτωσης κατά την οποία δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί συγκεκριμένος ζημιωθείς.

2. Προστασία των εργαζομένων ορισμένου χρόνου

Με την απόφαση **Sánchez Ruiz κ.λπ.** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-103/18 και C-429/18, [EU:C:2020:219](#)), η οποία εκδόθηκε στις 19 Μαρτίου 2020, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα κράτη μέλη και/ή οι κοινωνικοί εταίροι δεν δύνανται να εξαιρούν από την έννοια των «διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου» που προβλέπεται στη ρήτρα 5 της συμφωνίας πλαισίου για την εργασία ορισμένου χρόνου²⁷⁸ (στο εξής: συμφωνία-πλαίσιο), την περίπτωση όπου εργαζόμενος ο οποίος προσλαμβάνεται με σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου, ήτοι για την κάλυψη κενής θέσης έως την οριστική πλήρωσή της, διορίζεται επανειλημμένως στην ίδια θέση την οποία καλύπτει αδιαλείπτως επί σειρά ετών και ασκεί, σταθερά και χωρίς διακοπή, τα ίδια καθήκοντα. Η μακροχρόνια διατήρηση του εργαζομένου στην κενή αυτή θέση αποτελεί στην πραγματικότητα συνέπεια της μη τήρησης εκ μέρους του εργοδότη της επιβαλλόμενης από τον νόμο υποχρέωσής του να οργανώσει, εντός της προβλεπόμενης προς τούτο προθεσμίας, διαδικασία επιλογής για την οριστική πλήρωση της κενής θέσης, ενώ η σχέση εργασίας παρατεινόταν σιωπηρά από έτος σε έτος. Όμως, σε περίπτωση που εργοδότης του δημοσίου τομέα στηρίζεται καταχρηστικώς σε διαδοχικές σχέσεις εργασίας ορισμένου χρόνου, η συγκατάθεση του θιγόμενου εργαζομένου για την ίδρυση και/ή την ανανέωση των σχέσεων αυτών εργασίας δεν αίρει, από την άποψη αυτή, την καταχρηστικότητα της συμπεριφοράς του εργοδότη και, επομένως, η συμφωνία-πλαίσιο εξακολουθεί να έχει εφαρμογή στην περίπτωση αυτού του εργαζομένου.

Εν προκειμένω, μεγάλος αριθμός εργαζομένων εργαζόταν προ πολλού, στο πλαίσιο σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, στην υπηρεσία υγείας της Αυτόνομης Κοινότητας της Μαδρίτης (Ισπανία). Οι εργαζόμενοι αυτοί είχαν ζητήσει να τους αναγνωριστεί η ιδιότητα των τακτικών δημοσίων υπαλλήλων ή, επικουρικώς, των δημοσίων υπαλλήλων με παρόμοιο καθεστώς, πράγμα το οποίο η Αυτόνομη Κοινότητα της Μαδρίτης είχε αρνηθεί να πράξει. Το Juzgado Contencioso-Administrativo nº 8 de Madrid (διοικητικό πρωτοδικείο Μαδρίτης υπ' αριθ. 8) και το Juzgado Contencioso-Administrativo nº 14 de Madrid (διοικητικό πρωτοδικείο

²⁷⁸ | Συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου, που συνήφθη στις 18 Μαρτίου 1999, η οποία περιέχεται στο παράρτημα της οδηγίας 1999/70/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1999, σχετικά με τη συμφωνία πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου που συνήφθη από τη CES, την UNICE και το CEEP (ΕΕ 1999, L 175, σ. 43).

Μαδρίτης υπ' αριθ. 14), επιληφθέντα προσφυγών τις οποίες άσκησαν οι εργαζόμενοι κατά των απορριπτικών αποφάσεων της Αυτόνομης Κοινότητας, είχαν υποβάλει στο Δικαστήριο ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία, ιδίως, της ρήτρας 5 της συμφωνίας-πλαisiού.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε, κατ' αρχάς, ότι ένας από τους σκοπούς της συμφωνίας-πλαisiού είναι η δημιουργία ορισμένου πλαisiού για τη διαδοχική χρησιμοποίηση συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, η οποία θεωρείται δυνητική πηγή καταχρήσεων σε βάρος των εργαζομένων, και ότι απόκειται στα κράτη μέλη και/ή στους κοινωνικούς εταίρους να καθορίζουν, σεβόμενα το αντικείμενο, τον σκοπό και την πρακτική αποτελεσματικότητα της συμφωνίας-πλαisiού, τις συνθήκες υπό τις οποίες οι συμβάσεις ή οι σχέσεις εργασίας ορισμένου χρόνου θεωρούνται «διαδοχικές». Περαιτέρω, έκρινε ότι αντίθετη ερμηνεία θα καθιστούσε δυνατή την επί πολλά έτη προσωρινή απασχόληση των εργαζομένων και θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα όχι μόνον να αποκλειστεί στην πράξη ένας μεγάλος αριθμός σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου από το ευεργέτημα της προστασίας των εργαζομένων που επιδιώκουν η οδηγία 1999/70 και η συμφωνία-πλαίσιο, καθιστώντας εν πολλοίς άνευ ουσίας τον σκοπό τους, αλλά και να καταστεί δυνατή η καταχρηστική χρησιμοποίηση τέτοιων σχέσεων εργασίας από τους εργοδότες για την κάλυψη των πάγιων και διαρκών αναγκών τους σε προσωπικό.

Εξάλλου, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ρήτρα 5 της συμφωνίας-πλαisiού αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία και νομολογία κατά τις οποίες, για να γίνει δεκτό ότι η διαδοχική ανανέωση σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου δικαιολογείται από «αντικειμενικούς λόγους», αρκεί μόνον η συνδρομή ενός από τους λόγους πρόσληψης που προβλέπει η εθνική αυτή νομοθεσία, ήτοι λόγων ανάγκης, επείγοντος ή σχετιζόμενων με την ανάπτυξη προγραμμάτων προσωρινού, συγκυριακού ή έκτακτου χαρακτήρα, εφόσον η ως άνω εθνική νομοθεσία και νομολογία δεν εμποδίζουν τον συγκεκριμένο εργοδότη να καλύπτει στην πράξη μέσω των ανανεώσεων αυτών πάγιες και διαρκείς ανάγκες του σε προσωπικό. Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, μολονότι η επίμαχη εθνική νομοθεσία και νομολογία δεν δέχονται γενικώς και αφηρημένα τη χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, αλλά επιτρέπουν τη σύναψη των συμβάσεων αυτών μόνο για την κάλυψη, κατ' ουσίαν, προσωρινών αναγκών. Ωστόσο, στην πράξη, με τους διαδοχικούς διορισμούς των συγκεκριμένων εργαζομένων δεν καλύπτονταν απλές προσωρινές ανάγκες της Αυτόνομης Κοινότητας της Μαδρίτης, αλλά επιδιωκόταν η κάλυψη πάγιων και διαρκών αναγκών σε προσωπικό της υπηρεσίας υγείας της εν λόγω Αυτόνομης Κοινότητας. Συναφώς, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι υφίσταται, κατά τα αιτούντα δικαστήρια, διαρθρωτικό πρόβλημα των υπηρεσιών υγείας του ισπανικού δημόσιου τομέα που συνίσταται στην απασχόληση υψηλού ποσοστού εργαζομένων ορισμένου χρόνου και στην παράβαση της νόμιμης υποχρέωσης μόνιμης πλήρωσης των θέσεων τις οποίες καλύπτουν προσωρινά οι εργαζόμενοι αυτοί.

Περαιτέρω, το Δικαστήριο έκρινε ότι απόκειται στα εθνικά δικαστήρια να εκτιμήσουν αν ορισμένα μέτρα, όπως η οργάνωση διαδικασιών επιλογής για την οριστική πλήρωση των θέσεων που καλύπτονται προσωρινά από τους εργαζομένους με σχέσεις εργασίας ορισμένου χρόνου, η μετατροπή του καθεστώτος των εργαζομένων αυτών σε καθεστώς «προσωπικού αορίστου χρόνου σε μη μόνιμη θέση» και η καταβολή στους εν λόγω εργαζομένους αποζημίωσης αντίστοιχης προς εκείνη που οφείλεται σε περίπτωση καταχρηστικής απόλυσης, αποτελούν κατάλληλα μέτρα για την πρόληψη της κατάχρησης που προκύπτει από τη χρήση διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου και, αν απαιτείται, για την επιβολή κυρώσεων για την κατάχρηση αυτή ή ισοδύναμα νομοθετικά μέτρα. Πάντως, το Δικαστήριο παρέσχε διευκρινίσεις ώστε να καθοδηγήσει τα αιτούντα δικαστήρια κατά την εκτίμησή τους.

Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι, σε περίπτωση καταχρηστικής χρησιμοποίησης εκ μέρους εργοδότη του δημοσίου τομέα διαδοχικών σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, η συγκατάθεση του θιγόμενου εργαζομένου για την ίδρυση και/ή την ανανέωση των σχέσεων αυτών εργασίας δεν αίρει, από την άποψη αυτή, την καταχρηστικότητα της συμπεριφοράς του εργοδότη, ώστε να μην εφαρμοστεί στην περίπτωση αυτού του εργαζομένου η συμφωνία-πλαίσιο. Συναφώς, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο σκοπός της συμφωνίας-πλαisiού που συνίσταται στη δημιουργία ορισμένου πλαisiού για τη διαδοχική χρησιμοποίηση συμβάσεων

ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου στηρίζεται εμμέσως πλην σαφώς στην παραδοχή ότι ο εργαζόμενος, λόγω της ασθενούς θέσης στην οποία βρίσκεται έναντι του εργοδότη, ενδέχεται να υπάρξει θύμα καταχρηστικής χρησιμοποίησης, εκ μέρους του εργοδότη, διαδοχικών σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, ακόμη και αν έχει ελεύθερα συγκατατεθεί στην ίδρυση και στην ανανέωση των σχέσεων αυτών και μπορεί, για τον ίδιο αυτό λόγο, να αποτραπεί από το να προβάλει ρητώς τα δικαιώματά του έναντι του εργοδότη του. Το Δικαστήριο έκρινε ως εκ τούτου ότι η ρήτρα 5 της συμφωνίας-πλαίσίου θα στερούνταν κάθε πρακτικής αποτελεσματικότητας αν αρκούσε, για να στερηθούν οι εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου την προστασία που τους παρέχει η συμφωνία-πλαίσιο, η ελεύθερη συγκατάθεσή τους κατά την ίδρυση των διαδοχικών σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου.

Τέλος, το Δικαστήριο έκανε δεκτό ότι το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν επιβάλλει σε εθνικό δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται διαφοράς μεταξύ εργαζομένου και του εργοδότη του ο οποίος υπάγεται στον δημόσιο τομέα να αφήσει ανεφάρμοστη εθνική ρύθμιση η οποία δεν συνάδει με τη ρήτρα 5, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαίσίου, καθόσον, λόγω του ότι η ρήτρα αυτή στερείται άμεσου αποτελέσματος, δεν είναι δυνατή η επίκλησή της, αυτής καθαυτήν, στο πλαίσιο διαφοράς σχετικής με το δίκαιο της Ένωσης, για να αποκλειστεί η εφαρμογή ρυθμίσεως του εθνικού δικαίου που αντιβαίνει στη διάταξη αυτή.

3. Οργάνωση του χρόνου εργασίας

Με την απόφαση **Fetico κ.λπ.** (C-588/18, [EU:C:2020:420](#)), η οποία εκδόθηκε στις 4 Ιουνίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε ότι τα άρθρα 5 και 7 της οδηγίας 2003/88 σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας ²⁷⁹ δεν έχουν εφαρμογή σε εθνική ρύθμιση που δεν παρέχει τη δυνατότητα στους εργαζομένους να λαμβάνουν ορισμένες ειδικές άδειες μετ' αποδοχών, στο πλαίσιο των οποίων μπορούν να απουσιάζουν από την εργασία τους προκειμένου να ανταποκριθούν σε συγκεκριμένες ανάγκες και υποχρεώσεις, όταν οι εν λόγω ανάγκες και υποχρεώσεις ανακύπτουν κατά τη διάρκεια περιόδων εβδομαδιαίας ανάπαυσης ή ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών τις οποίες εγγυώνται τα εν λόγω άρθρα.

Αφορμή για την υπόθεση αυτή έδωσαν συλλογικές συγκρούσεις εργασίας σχετικές με τους όρους χορήγησης των ειδικών αδειών μετ' αποδοχών που προβλέπει συλλογική σύμβαση ομίλου ισπανικών επιχειρήσεων η οποία εφαρμόζει τις στοιχειώδεις επιταγές του ισπανικού νόμου περί εργατικού κώδικα. Οι ως άνω ειδικές άδειες παρέχουν τη δυνατότητα στους εργαζομένους να ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένες ανάγκες ή υποχρεώσεις, όπως ο γάμος, η γέννηση τέκνου, η νοσηλεία, η χειρουργική επέμβαση ή ο θάνατος στενού συγγενούς, καθώς και η άσκηση καθηκόντων συνδικαλιστικού εκπροσώπου. Διάφορες συνδικαλιστικές οργανώσεις ζήτησαν να αναγνωριστεί δικαστικώς ότι οι εργαζόμενοι, προκειμένου να κάνουν πραγματικά χρήση των ειδικών αδειών, έχουν τη δυνατότητα να λάβουν τις άδειες αυτές ακόμη και όταν οι ανάγκες και οι υποχρεώσεις στις οποίες οι τελευταίες αυτές ανταποκρίνονται ανακύπτουν κατά τη διάρκεια περιόδων κατά τις οποίες οι εργαζόμενοι δεν είναι υποχρεωμένοι να εργάζονται για λόγους εβδομαδιαίας ανάπαυσης ή ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών. Κατά τις οργανώσεις, κάθε άλλη προσέγγιση θα έθιγε τις ελάχιστες περιόδους εβδομαδιαίας ανάπαυσης και ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών τις οποίες εγγυώνται τα άρθρα 5 και 7 της οδηγίας 2003/88.

Το αιτούν δικαστήριο διατηρούσε αμφιβολίες σχετικά με το αν είναι σύμφωνη προς την οδηγία 2003/88 η άρνηση χορήγησης σε εργαζόμενο του δικαιώματος να λάβει ειδική άδεια όταν το γενεσιουργό γεγονός της άδειας αυτής επέρχεται κατά τη διάρκεια των περιόδων εβδομαδιαίας ανάπαυσης ή ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών. Κατά συνέπεια, υπέβαλε ερώτημα στο Δικαστήριο σχετικά με τη διάρθρωση μεταξύ των

²⁷⁹ | Οδηγία 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά, με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ 2003, L 299, σ. 9).

περιόδων εβδομαδιαίας ανάπαυσης ή ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών που προβλέπονται στα άρθρα 5 και 7 της εν λόγω οδηγίας και των ειδικών αδειών που διέπονται από το ισπανικό δίκαιο. Στο πλαίσιο αυτό, αναφέρθηκε ιδίως στη νομολογία του Δικαστηρίου περί επικάλυψης των δικαιωμάτων ετήσιας αδειάς και των δικαιωμάτων που χορηγούνται σε περίπτωση ασθενείας.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι επίμαχες ειδικές άδειες δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2003/88 αλλά σε εκείνο της εκ μέρους κράτους μέλους ασκήσεως των αρμοδιοτήτων του. Ωστόσο, η άσκηση τέτοιων ιδίων αρμοδιοτήτων δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να θίγει τις ελάχιστες περιόδους εβδομαδιαίας ανάπαυσης και ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών τις οποίες εγγυήσεις εγγυάται η οδηγία.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπενθύμισε τη νομολογία του σχετικά με τη σύμπτωση μεταξύ ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών και αναρρωτικής άδειας. Κατά τη νομολογία αυτή, δεδομένου ότι τα δύο αυτά είδη αδειών έχουν διαφορετικούς σκοπούς, ο εργαζόμενος που βρίσκεται σε αναρρωτική άδεια κατά τη διάρκεια προκαθορισθείσας περιόδου ετήσιας αδειάς δικαιούται, κατόπιν αιτήσεώς του και προκειμένου να μπορέσει να κάνει πραγματικά χρήση της ετήσιας άδειάς του, να λάβει την άδεια αυτή σε χρονική περίοδο άλλη από εκείνη που συμπίπτει με την περίοδο της αναρρωτικής άδειας.

Εντούτοις, οι επίμαχες ειδικές άδειες μετ' αποδοχών δεν είναι δυνατόν να εξομοιωθούν με αναρρωτική άδεια, που αποσκοπεί στο να καταστήσει δυνατή την αποκατάσταση της υγείας του εργαζομένου. Πράγματι, η χορήγηση των εν λόγω ειδικών αδειών μετ' αποδοχών εξαρτάται από δύο σωρευτικές προϋποθέσεις, ήτοι από την επέλευση ενός εκ των γενεσιουργών γεγονότων τα οποία προβλέπει η ρύθμιση που τις θεσπίζει, αφενός, και από το ότι οι ανάγκες ή οι υποχρεώσεις που δικαιολογούν τη χορήγηση ειδικής αδειάς επέρχονται κατά τη διάρκεια μιας περιόδου εργασίας, αφετέρου. Κατά συνέπεια, οι άδειες είναι αλληλένδετες με τον χρόνο εργασίας αυτόν καθαυτόν, με αποτέλεσμα οι εργαζόμενοι να μη μπορούν να τις λάβουν κατά τη διάρκεια περιόδων εβδομαδιαίας αναπαύσεως ή ετήσιας αδειάς μετ' αποδοχών. Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι τα άρθρα 5 και 7 της οδηγίας 2003/88 δεν επιβάλλουν σε κράτος μέλος τη χορήγηση τέτοιων ειδικών αδειών μετ' αποδοχών απλώς και μόνο λόγω της επελεύσεως κάποιου από τα γενεσιουργά γεγονότα τα οποία αφορά η ως άνω ρύθμιση κατά τη διάρκεια μιας των εν λόγω περιόδων εβδομαδιαίας ανάπαυσης ή ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών, μη λαμβανομένων υπόψη, κατά συνέπεια, των λοιπών προϋποθέσεων χορήγησης που προβλέπονται από την εθνική ρύθμιση. Πράγματι, αν γινόταν δεκτή μια τέτοια υποχρέωση, θα παραβλεπόταν ότι οι ειδικές αυτές άδειες βρίσκονται εκτός του καθεστώτος που θεσπίζει η οδηγία 2003/88.

Εξάλλου, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ορισμένες από τις επίμαχες ειδικές άδειες, ιδίως οι συνδεδεμένες με ατύχημα, σοβαρή ασθένεια, νοσηλεία ή χειρουργική επέμβαση μέλους της οικογένειας, εμπίπτουν, εν μέρει, στο πεδίο εφαρμογής της αναθεωρημένης συμφωνίας-πλαισίου για τη γονική άδεια που περιλαμβάνεται στο παράρτημα της οδηγίας 2010/18²⁸⁰, ιδίως στη ρήτρα 7 αυτής²⁸¹. Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι απορρέει ασφαλώς από πάγια νομολογία ότι άδεια χορηγούμενη βάσει του δικαίου της Ένωσης δεν μπορεί να θίξει το δικαίωμα λήψης άλλης άδειας χορηγούμενης βάσει του δικαίου αυτού και επιδιώκοντας διαφορετικό σκοπό από την πρώτη. Ωστόσο, τα στοιχειώδη δικαιώματα τα οποία προβλέπει η ως άνω ρήτρα 7 συνεπάγονται απλώς ότι οι εργαζόμενοι μπορούν να απουσιάζουν από την εργασία τους για

280| Οδηγία 2010/18/ΕΕ του Συμβουλίου, της 8ης Μαρτίου 2010, σχετικά με την εφαρμογή της αναθεωρημένης συμφωνίας-πλαισίου για τη γονική άδεια που συνήφθη από τις οργανώσεις BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP και ETUC και με την κατάργηση της οδηγίας 96/34/ΕΚ (ΕΕ 2010, L 68, σ. 13).

281| Το σημείο 1 της ρήτρας αυτής προβλέπει κατ' ουσίαν ότι οι εργαζόμενοι δικαιούνται να απουσιάζουν από την εργασία τους εξαιτίας ανωτέρας βίας συνδεδεμένης με οικογενειακούς λόγους σε περίπτωση ασθενείας ή ατυχήματος που καθιστά αναγκαία την άμεση παρουσία του εργαζομένου.

λόγους ανωτέρας βίας που συνδέονται με οικογενειακούς λόγους σε περίπτωση ασθένειας ή ατυχήματος που καθιστά απαραίτητη την άμεση παρουσία του εργαζομένου, οπότε τα εν λόγω δικαιώματα δεν μπορούν να εξομοιώνονται με άδεια διασφαλιζόμενη βάσει του δικαίου της Ένωσης.

4. Προστασία των εργαζομένων σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη

Με την απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 2020, **TMD Friction EsCo** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-674/18 και C-675/18, [EU:C:2020:682](#)), το Δικαστήριο αποφάνθηκε όσον αφορά τα θεμελιωθέντα δικαιώματα, βάσει του συμπληρωματικού επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος, για παροχή συντάξεων γήρατος στο πλαίσιο μεταβίβασης των επιχειρήσεων σε βάρος των οποίων κινήθηκε διαδικασία αφερεγγυότητας, υπό το πρίσμα των άρθρων 3 και 5 της οδηγίας 2001/23, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών, σχετικά με τη διατήρηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβιβάσεων επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων ή επιχειρήσεων ²⁸², καθώς και του άρθρου 8 της οδηγίας 2008/94, περί προστασίας των μισθωτών σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη τους ²⁸³.

Στις εκκρεμείς ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου υποθέσεις, δύο Γερμανοί υπήκοοι απασχολήθηκαν σε εταιρία γερμανικού δικαίου από το 1996 και το 1968, αντίστοιχα. Η εταιρία αυτή χορηγούσε στους εργαζομένους της σύνταξη βάσει συμπληρωματικού επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος. Κατά τη μεταβίβαση των δραστηριοτήτων της εν λόγω εταιρίας, οι συμβάσεις εργασίας των εναγόντων των κύριων δικών μεταβιβάστηκαν σε άλλη εταιρία, την TMD Friction. Κινήθηκε διαδικασία αφερεγγυότητας σε βάρος της περιουσίας της εταιρίας αυτής, η οποία, όμως, συνέχισε τη δραστηριότητά της. Στη συνέχεια, ο σύνδικος της πτωχεύσεως μεταβίβασε ορισμένες δραστηριότητες της TMD Friction σε οντότητα η οποία στη συνέχεια μετονομάστηκε σε TMD Friction, ενώ άλλες δραστηριότητες μεταβιβάστηκαν σε άλλη εταιρία, την TMD Friction EsCo.

Ο Pensions-Sicherungs-Verein (φορέας εγγύησης των επαγγελματικών συντάξεων γήρατος, στο εξής: PSV), φορέας ιδιωτικού δικαίου που εξασφαλίζει την καταβολή των επαγγελματικών συντάξεων σε περίπτωση αφερεγγυότητας εργοδότη στη Γερμανία, είχε ενημερώσει έναν από τους ενάγοντες των κύριων δικών ότι, λόγω της ηλικίας του, 29 ετών κατά τον χρόνο κίνησης της διαδικασίας αφερεγγυότητας, δεν είχε ακόμη αποκτήσει κανένα οριστικό δικαίωμα για παροχές γήρατος. Ο εν λόγω εργαζόμενος είχε ασκήσει αγωγή κατά της TMD Friction ζητώντας να υποχρεωθεί αυτή να του καταβάλει, στο μέλλον, όταν θα έχει συμπληρώσει την ηλικία συνταξιοδοτήσεως στην οποία θεμελιώνεται δικαίωμα σε παροχές, σύνταξη γήρατος, για τον υπολογισμό της οποίας θα συνυπολογιστούν οι περίοδοι απασχόλησης που συμπληρώθηκαν πριν από την κίνηση της διαδικασίας αφερεγγυότητας. Ο δεύτερος ενάγων είχε λάβει, από την 1η Αυγούστου 2015, σύνταξη γήρατος ύψους 145,03 ευρώ μηνιαίως από την TMD Friction EsCo βάσει του συμπληρωματικού επαγγελματικού συνταξιοδοτικού προγράμματος. Ο εν λόγω ενάγων είχε ασκήσει αγωγή κατά της εν λόγω εταιρίας ζητώντας να υποχρεωθεί αυτή να του καταβάλει υψηλότερη επαγγελματική σύνταξη γήρατος. Οι δύο διάδοχες εταιρίες είχαν προβάλει το επιχείρημα ότι, σε περίπτωση μεταβίβασης επιχείρησης μετά την κίνηση διαδικασίας αφερεγγυότητας σε βάρος της περιουσίας του μεταβιβάζοντος, ο διάδοχος ευθύνεται μόνο για το τμήμα της επαγγελματικής σύνταξης γήρατος που απορρέει από περιόδους υπηρεσίας

²⁸² | Οδηγία 2001/23/EK του Συμβουλίου, της 12ης Μαρτίου 2001, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών, σχετικά με τη διατήρηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβιβάσεων επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων ή επιχειρήσεων (ΕΕ 2001, L 82, σ. 16).

²⁸³ | Οδηγία 2008/94/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2008, περί προστασίας των μισθωτών σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη τους (ΕΕ 2008, L 283, σ. 36).

που πραγματοποιήθηκαν μετά την κίνηση της διαδικασίας αφερεγγυότητας. Δεδομένου ότι οι αγωγές απορρίφθηκαν τόσο πρωτοδίκως όσο και κατ' έφεση, οι ενάγοντες των κύριων δικών άσκησαν αναίρεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ήτοι του Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών, Γερμανία).

Το Δικαστήριο υπενθύμισε, πρώτον, ότι η οδηγία 2001/23 αποσκοπεί στην προστασία των εργαζομένων, διά της διατηρήσεως των δικαιωμάτων τους σε περίπτωση μεταβολής του επιχειρηματία, και στη διασφάλιση, κατά το μέτρο του δυνατού, της χωρίς τροποποίηση συνέχισης των συμβάσεων ή των σχέσεων εργασίας με τον διάδοχο, χωρίς ωστόσο να προβλέπει πλήρη εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών στον τομέα αυτόν. Το Δικαστήριο διευκρίνισε εξάλλου ότι η οδηγία αυτή αποσκοπεί επίσης στη διασφάλιση δίκαιης ισορροπίας μεταξύ των συμφερόντων των εργαζομένων, αφενός, και των συμφερόντων του διαδόχου, αφετέρου. Όσον αφορά τις διατάξεις της εν λόγω οδηγίας που αφορούν ειδικώς τις περιπτώσεις μεταβίβασης επιχείρησης μετά την κίνηση διαδικασίας αφερεγγυότητας, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/23 δεν έχει εφαρμογή στις υποθέσεις των κύριων δικών, οι οποίες είχαν ως αντικείμενο τη συνέχιση των δραστηριοτήτων του μεταβιβάζοντος μετά τη μεταβίβασή τους και δεν συνιστούσαν επομένως διαδικασία που κινήθηκε με σκοπό την εκκαθάριση των περιουσιακών στοιχείων του εν λόγω μεταβιβάζοντος. Όσον αφορά το άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο α', της εν λόγω οδηγίας, το Δικαστήριο έκρινε ότι η επίμαχη στις υποθέσεις των κύριων δικών εθνική ρύθμιση δεν εμπίπτει στη διάταξη αυτή δεδομένου ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αφορά οφειλές που ήταν πληρωτέες από τον μεταβιβάζοντα πριν από τη μεταβίβαση ή πριν από την κίνηση της διαδικασίας αφερεγγυότητας. Συγκεκριμένα, μολονότι τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα βάσει συμπληρωματικού επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος τελούσαν ήδη υπό κτήση πριν από την έναρξη της διαδικασίας αφερεγγυότητας, το δικαίωμα σύνταξης γήρατος θεμελιώνεται μόνον κατά την επέλευση, μετά την έναρξη της διαδικασίας αυτής, του γεγονότος που γεννά δικαίωμα για παροχή.

Το Δικαστήριο υπογράμμισε ωστόσο ότι τα κράτη μέλη, σε περίπτωση μεταβίβασης επιχείρησης μετά την κίνηση διαδικασίας αφερεγγυότητας, μπορούν πάντοτε να επικαλεστούν τις εξαιρέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η διάταξη αυτή δεν απαγορεύει να προβλέπεται η μερική μεταβίβαση στον διάδοχο της υποχρέωσης να καταβάλει στους εργαζόμενους τη σύνταξη γήρατος βάσει συμπληρωματικού επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος. Εν πάση περιπτώσει, η προστασία των εργαζομένων όσον αφορά τα κεκτημένα δικαιώματά τους ή τα δικαιώματα προσδοκίας πρέπει να είναι τουλάχιστον ισοδύναμη με το επίπεδο προστασίας που απαιτεί το άρθρο 8 της οδηγίας 2008/94.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η οδηγία 2001/23, λαμβανομένου υπόψη ιδίως του άρθρου της 3, παράγραφος 4, στοιχεία α' και β', δεν αντιτίθεται, σε περίπτωση μεταβίβασης επιχείρησης υπαχθείσας σε διαδικασία αφερεγγυότητας, σε εθνική ρύθμιση σύμφωνα με την οποία, κατά την επέλευση, μετά την έναρξη της εν λόγω διαδικασίας, του γεγονότος που γεννά δικαίωμα για σύνταξη γήρατος βάσει συμπληρωματικού επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος, ο διάδοχος δεν υπέχει υποχρέωση για τα δικαιώματα προσδοκίας του εργαζομένου στην εν λόγω σύνταξη γήρατος τα οποία θεμελιώθηκαν σε περιόδους απασχόλησης πριν από την κίνηση της εν λόγω διαδικασίας. Το συμπέρασμα αυτό ισχύει ωστόσο υπό την προϋπόθεση ότι, όσον αφορά το μέρος του ποσού για το οποίο δεν υπέχει υποχρέωση ο διάδοχος, τα μέτρα που θεσπίστηκαν για την προστασία των συμφερόντων των εργαζομένων είναι τουλάχιστον ισοδύναμα με το επίπεδο προστασίας που απαιτείται δυνάμει του άρθρου 8 της οδηγίας 2008/94.

Το Δικαστήριο εξέτασε, δεύτερον, το περιεχόμενο της υποχρέωσης του φορέα ασφάλισης κατά του κινδύνου αφερεγγυότητας σε σχέση με τον οριστικό ή μη χαρακτήρα των δικαιωμάτων προσδοκίας σε παροχές γήρατος κατά τη στιγμή της κίνησης της διαδικασίας αφερεγγυότητας καθώς και τη βάση υπολογισμού του ποσού που αφορά το μέρος των παροχών που βαρύνει τον εν λόγω φορέα. Συναφώς, το Δικαστήριο, πρώτον, υπενθύμισε, ως προς την ελάχιστη προστασία που απαιτεί το άρθρο 8 της οδηγίας 2008/94, ότι η εν λόγω οδηγία απαιτεί να λαμβάνει ο πρώην μισθωτός, σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη

του, τουλάχιστον το ήμισυ των παροχών γήρατος που απορρέουν από συνταξιοδοτικά δικαιώματα που έχει θεμελιώσει στο πλαίσιο επαγγελματικού συμπληρωματικού συνταξιοδοτικού συστήματος και ότι η διάταξη αυτή επιβάλλει στα κράτη μέλη να διασφαλίζουν, στην περίπτωση αυτή, σε κάθε πρώην μισθωτό, αποζημίωση που αντιστοιχεί τουλάχιστον στο ήμισυ της αξίας των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων που απέκτησε βάσει ενός τέτοιου συστήματος. Ομοίως, αυτή η ελάχιστη προστασία δεν επιτρέπει την προδήλως δυσανάλογη μείωση των επαγγελματικών παροχών γήρατος μισθωτού η οποία πλήττει σοβαρά την ικανότητα του ενδιαφερομένου να καλύψει τις ανάγκες του. Τέτοια είναι η περίπτωση της μείωσης των παροχών γήρατος την οποία υφίσταται πρώην μισθωτός ο οποίος ζει ήδη ή αναμένεται να ζήσει, λόγω της μείωσης αυτής, κάτω από το όριο της φτώχειας, όπως αυτό καθορίζεται για το οικείο κράτος μέλος από τη Στατιστική Υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Eurostat). Επομένως, η εν λόγω ελάχιστη προστασία επιβάλλει στο κράτος μέλος να εγγυάται σε πρώην εργαζόμενο που είναι εκτεθειμένος σε τέτοια μείωση των παροχών γήρατος αποζημίωση ανερχόμενη σε ύψος που, χωρίς να καλύπτει κατ' ανάγκην το σύνολο των απωλειών που υπέστη, μπορεί να εξισορροπήσει τον προδήλως δυσανάλογο χαρακτήρα. Το Δικαστήριο υπενθύμισε επίσης ότι το άρθρο 8 της οδηγίας 2008/94 αποσκοπεί στη διασφάλιση της μακροπρόθεσμης προστασίας των συμφερόντων των μισθωτών.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο συνήγαγε ότι από το άρθρο αυτό απορρέει ότι το ποσό της παροχής, από το οποίο ο πρώην εργαζόμενος πρέπει να λάβει τουλάχιστον το ήμισυ, πρέπει να υπολογίζεται λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τις περιόδους απασχόλησης στην υπηρεσία του μεταβιβάζοντας κατά τις οποίες θεμελιώθηκαν τα δικαιώματα για παροχές γήρατος, καθώς και τις ακαθάριστες αποδοχές του εργαζομένου κατά τον χρόνο κτήσης των δικαιωμάτων αυτών. Εξάλλου, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι κάθε άλλη ερμηνεία δεν καθιστά δυνατό να καθοριστεί αν πρέπει να αρθούν οι συνέπειες της μειώσεως των παροχών αυτών την οποία υπέστη ο πρώην εργαζόμενος που ζει ήδη ή αναμένεται να ζήσει, εξαιτίας της μειώσεως αυτής, κάτω από το όριο της φτώχειας, όπως αυτό καθορίζεται για το συγκεκριμένο κράτος μέλος.

Το Δικαστήριο κατέληξε ότι το άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας 2001/23, σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της οδηγίας 2008/94, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει, κατά την επέλευση γεγονότος που γεννά δικαίωμα σε παροχές γήρατος βάσει συμπληρωματικού επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος μετά την κίνηση διαδικασίας αφερεγγυότητας κατά τη διάρκεια της οποίας πραγματοποιήθηκε μεταβίβαση της επιχείρησης και όσον αφορά το μέρος των παροχών αυτών που δεν βαρύνει τον διάδοχο, ότι, αφενός, ο αρμόδιος σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο φορέας ασφάλισης κατά της αφερεγγυότητας δεν υποχρεούται να παρέμβει όταν τα δικαιώματα προσδοκίας για παροχές γήρατος δεν είχαν καταστεί οριστικά κατά τον χρόνο της κίνησης της εν λόγω διαδικασίας αφερεγγυότητας, εάν προκύψει ότι οι εργαζόμενοι στερούνται την ελάχιστη προστασία που εγγυάται η διάταξη αυτή. Στο ίδιο πλαίσιο, το ως άνω άρθρο αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει ότι, για τους σκοπούς του προσδιορισμού του ποσού που αφορά το μέρος των παροχών αυτών που βαρύνει τον εν λόγω φορέα, το ποσό αυτό υπολογίζεται βάσει των ακαθάριστων μηνιαίων αποδοχών του συγκεκριμένου εργαζομένου κατά τον χρόνο κίνησης της εν λόγω διαδικασίας.

Τρίτον, όσον αφορά το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 8 της οδηγίας 2008/94, το Δικαστήριο υπενθύμισε την πρόσφατη νομολογία του ²⁸⁴ και κατέληξε ότι το άρθρο αυτό μπορεί να έχει άμεσο αποτέλεσμα και χωρεί επίκλησή του έναντι φορέα ιδιωτικού δικαίου, ο οποίος έχει οριστεί από το οικείο κράτος μέλος ως ο φορέας ασφάλισης κατά του κινδύνου αφερεγγυότητας των εργοδοτών στον τομέα των επαγγελματικών συντάξεων. Ωστόσο, το άμεσο αυτό αποτέλεσμα συντρέχει υπό την προϋπόθεση, αφενός, ότι, λαμβανομένων υπόψη των καθηκόντων ασφάλισης που έχουν ανατεθεί στον φορέα αυτόν και των όρων υπό τους οποίους τα ασκεί, ο εν λόγω φορέας μπορεί να εξομοιωθεί προς το κράτος, και, αφετέρου, ότι τα καθήκοντα αυτά

²⁸⁴ | Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Δεκεμβρίου 2019, *Pensions-Sicherungs-Verein* (C-168/18, [EU:C:2019:1128](#)).

καλύπτουν πράγματι τα είδη παροχών γήρατος για τα οποία επιβάλλεται η ελάχιστη προστασία που προβλέπει το εν λόγω άρθρο 8. Το Δικαστήριο πρόσθεσε ότι απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει εάν αυτό συνέβαινε στις υποθέσεις των κύριων δικών.

5. Απόσπαση εργαζομένων

Με την απόφαση **CRNPAC και Vueling Airlines** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-370/17 και C-37/18, [EU:C:2020:260](#)), η οποία εκδόθηκε στις 2 Απριλίου 2020, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) κλήθηκε να ερμηνεύσει τον κανονισμό 574/72 ²⁸⁵ στο πλαίσιο προβαλλόμενης απάτης όσον αφορά τη χορήγηση, βάσει του κανονισμού 1408/71 ²⁸⁶, πιστοποιητικών κοινωνικής ασφάλισης E 101 (πιστοποιητικών που βεβαιώνουν την απόσπαση εργαζομένων). Έκρινε ότι τα εθνικά δικαστήρια του κράτους μέλους στο οποίο αποσπώνται οι εργαζόμενοι, όταν έχουν ενδείξεις περί της διαπράξεως μιας τέτοιας απάτης, δεν μπορούν να διαπιστώσουν αμετακλήτως την ύπαρξη της απάτης αυτής και να μη λάβουν υπόψη τα πιστοποιητικά αυτά παρά μόνον όταν πληρούνται ορισμένες σαφώς καθορισμένες προϋποθέσεις. Εξάλλου, πολιτικό δικαστήριο του ίδιου κράτους μέλους δεν μπορεί να υποχρεώσει σε αποζημίωση εργοδότη σε βάρος του οποίου έχει εκδοθεί, κατά παραβίαση του δικαίου της Ένωσης, καταδικαστική απόφαση εξαιτίας της χρήσεως τέτοιων πιστοποιητικών, απλώς και μόνο λόγω της καταδικαστικής αυτής αποφάσεως.

Οι διαφορές των κύριων δικών αφορούσαν πιστοποιητικά E 101 που χρησιμοποιήθηκαν από την αεροπορική εταιρία Vueling Airlines SA (στο εξής: Vueling), με καταστατική έδρα τη Βαρκελώνη (Ισπανία), για το ιπτάμενο προσωπικό της που ασκεί τις δραστηριότητές του στον αερολιμένα Roissy-Charles de Gaulle (Γαλλία). Το 2014 είχε εκδοθεί σε βάρος της Vueling ποινική καταδικαστική απόφαση επειδή απασχόλησε το ως άνω προσωπικό χωρίς να το υπαγάγει στη γαλλική κοινωνική ασφάλιση. Το προσωπικό αυτό είχε υπαχθεί στην ισπανική κοινωνική ασφάλιση και τεθεί υπό το καθεστώς της αποσπάσεως εργαζομένων. Τα γαλλικά ποινικά δικαστήρια δεν έλαβαν υπόψη τα πιστοποιητικά E 101 που είχε χορηγήσει ο αρμόδιος ισπανικός φορέας επειδή τα πιστοποιητικά αυτά, χορηγηθέντα βάσει του άρθρου 14, σημείο 1, στοιχείο α', του κανονισμού 1408/71, το οποίο αφορά την απόσπαση εργαζομένων ²⁸⁷, όφειλαν να έχουν εκδοθεί, κατά την κρίση τους, βάσει του άρθρου 14, σημείο 2, στοιχείο α', σημείο i, του κανονισμού ²⁸⁸, οπότε το προσωπικό έπρεπε να έχει υπαχθεί στη γαλλική νομοθεσία κοινωνικής ασφάλισης. Κατά τα γαλλικά δικαστήρια, η Vueling διέπραξε απάτη στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης.

285 | Κανονισμός (ΕΟΚ) 574/72 του Συμβουλίου, της 21ης Μαρτίου 1972, περί του τρόπου εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας, όπως τροποποιήθηκε και ενημερώθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 118/97 του Συμβουλίου, της 2ας Δεκεμβρίου 1996 (ΕΕ 1997, L 28, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 647/2005 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Απριλίου 2005 (ΕΕ 2005, L 117, σ. 1).

286 | Κανονισμός (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας, όπως τροποποιήθηκε και ενημερώθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 118/97 του Συμβουλίου, της 2ας Δεκεμβρίου 1996 (ΕΕ 1997, L 28, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 631/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004 (ΕΕ 2004, L 100, σ. 1).

287 | Δυνάμει της διατάξεως αυτής, το πρόσωπο που ασκεί μισθωτή δραστηριότητα στο έδαφος κράτους μέλους σε επιχείρηση στην οποία κανονικά υπάγεται και η οποία το αποσπά στο έδαφος άλλου κράτους μέλους προς εκτέλεση εργασίας για λογαριασμό της, εξακολουθεί κατ' αρχήν να υπόκειται στη νομοθεσία του πρώτου κράτους μέλους.

288 | Η διάταξη αυτή αφορά τους εργαζομένους οι οποίοι, ως μέλη του ιπτάμενου προσωπικού επιχείρησης διεθνών μεταφορών επιβατών, ασκούν τις δραστηριότητές τους στο έδαφος δύο ή περισσότερων κρατών μελών και απασχολούνται σε υποκατάστημα το οποίο έχει συστήσει η εν λόγω επιχείρηση στο έδαφος κράτους μέλους διαφορετικού από εκείνο της κύριας έδρας της.

Εν προκειμένω, τα αιτούντα δικαστήρια είχαν επιληφθεί αστικών αγωγών κατά της Vueling, οι οποίες αφορούν τα ίδια πραγματικά περιστατικά. Αφενός, το Caisse de retraite du personnel navigant professionnel de l'aéronautique civile (ταμείο συντάξεων του ιπτάμενου προσωπικού της πολιτικής αεροπορίας, CRPNPAC) και, αφετέρου, ένας πρώην πιλότος της Vueling, προέβαλαν ότι υπέστησαν ζημία λόγω της μη υπαγωγής στη γαλλική κοινωνική ασφάλιση. Υπό τις συνθήκες αυτές, τα αιτούντα δικαστήρια είχαν διερωτηθεί επί της εξουσίας των ποινικών δικαστηρίων να διαπιστώσουν την ύπαρξη απάτης και να μη λάβουν υπόψη τα πιστοποιητικά E 101, καθώς και επί των συνεπειών της σχετικής καταδικαστικής αποφάσεως επί των αιτημάτων αποζημιώσεως.

Πρώτον, όσον αφορά την εξουσία δικαστηρίου του κράτους μέλους υποδοχής να διαπιστώσει την ύπαρξη απάτης και να μη λάβει υπόψη πιστοποιητικά E 101, το Δικαστήριο, κατ' αρχάς, τόνισε ότι, εν προκειμένω, οι γαλλικοί φορείς κοινωνικής ασφάλισης και τα γαλλικά δικαστήρια ευλόγως θεώρησαν ότι διέθεταν συγκεκριμένες ενδείξεις που υποδήλωναν ότι τα επίμαχα πιστοποιητικά E 101 είχαν αποκτηθεί ή χρησιμοποιηθεί δολίως, καθόσον το εμπλεκόμενο ιπτάμενο προσωπικό ενέπιπτε, στην πραγματικότητα, στο άρθρο 14, σημείο 2, στοιχείο α', σημείο i, του κανονισμού 1408/71 και, επομένως, έπρεπε να υπάγεται στο γαλλικό καθεστώς κοινωνικής ασφάλισης. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ωστόσο ότι τέτοιες ενδείξεις δεν αρκούν για να δικαιολογήσουν την οριστική διαπίστωση εκ μέρους των φορέων ή των δικαστηρίων του κράτους μέλους υποδοχής της ύπαρξης απάτης και τη μη συνεκτίμηση των πιστοποιητικών. Πράγματι, το πιστοποιητικό E 101 είναι κατ' αρχήν δεσμευτικό για όσο διάστημα δεν ανακαλείται ή δεν κηρύσσεται ανίσχυρο από τον φορέα που το εξέδωσε. Ο αρμόδιος φορέας του κράτους μέλους υποδοχής, αν έχει αμφιβολίες σχετικά με το νομότυπο της χορήγησης πιστοποιητικού, πρέπει να απευθυνθεί στον φορέα του κράτους μέλους έκδοσης στο πλαίσιο της διαδικασίας διαλόγου που προβλέπεται στο άρθρο 84α, παράγραφος 3, του κανονισμού 1408/71. Ο εκδών φορέας πρέπει τότε να επανεξετάσει το βάσιμο της χορήγησης του πιστοποιητικού και, ενδεχομένως, να το ανακαλέσει.

Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, ακριβώς όταν πλανάται υποψία απάτης, η κίνηση αυτής της διαδικασίας διαλόγου έχει ιδιαίτερη σημασία. Επομένως, η ύπαρξη συγκεκριμένων ενδείξεων περί διαπράξεως απάτης πρέπει να οδηγήσει τον αρμόδιο φορέα του κράτους μέλους υποδοχής όχι στο να διαπιστώσει μονομερώς την ύπαρξη μιας τέτοιας απάτης, αλλά στο να κινήσει χωρίς καθυστέρηση τη διαδικασία διαλόγου. Τα δε δικαστήρια του κράτους μέλους υποδοχής δεν μπορούν επίσης να αγνοήσουν την ύπαρξη της διαδικασίας αυτής. Μπορούν να διαπιστώσουν την ύπαρξη απάτης και να μη λάβουν υπόψη πιστοποιητικά E 101 μόνον αφού βεβαιωθούν, αφενός, ότι η διαδικασία διαλόγου κινήθηκε χωρίς καθυστέρηση και, αφετέρου, ότι ο εκδών φορέας παρέλειψε να προβεί σε επανεξέταση και να λάβει θέση, εντός ευλόγου χρόνου, επί των στοιχείων που του διαβίβασε ο αρμόδιος φορέας του κράτους μέλους υποδοχής, ακυρώνοντας ή ανακαλώντας, κατά περίπτωση, τα πιστοποιητικά. Αν το εν λόγω δικαστήριο διαπιστώσει ότι δεν κινήθηκε η διαδικασία διαλόγου, πρέπει να λάβει κάθε νόμιμο μέτρο που έχει στη διάθεσή του προκειμένου να εξασφαλίσει ότι ο αρμόδιος φορέας του κράτους μέλους υποδοχής θα κινήσει τη διαδικασία αυτή.

Δεύτερον, το Δικαστήριο ασχολήθηκε με το ζήτημα κατά πόσον διαπίστωση περί ύπαρξης απάτης από ποινικό δικαστήριο το οποίο, κατά παραβίαση του δικαίου της Ένωσης, δεν έλεγξε την κίνηση της διαδικασίας διαλόγου μπορεί να είναι δεσμευτική για αστικό δικαστήριο το οποίο, κατ' αρχήν, δεσμεύεται από την αρχή της ισχύος του δεδικασμένου της ποινικής δίκης στην πολιτική δίκη. Καίτοι αναγνώρισε τη σημασία της αρχής του δεδικασμένου, το Δικαστήριο έκρινε ότι βάσει της αρχής της αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης το πολιτικό δικαστήριο δεν μπορεί να δεσμεύεται από τις διαπιστώσεις των πραγματικών περιστατικών καθώς και από τους νομικούς χαρακτηρισμούς και τις νομικές ερμηνείες εκ μέρους του ποινικού δικαστηρίου που εχώρησαν κατά παράβαση του δικαίου αυτού. Επομένως, καίτοι η εκδοθείσα από ποινικό δικαστήριο καταδικαστική απόφαση σε βάρος του εργοδότη δεν μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση παρά το γεγονός ότι δεν συνάδει προς το δίκαιο της Ένωσης, ούτε η ως άνω καταδικαστική απόφαση ούτε η αμετάκλητη διαπίστωση της απάτης και οι νομικές ερμηνείες, που εχώρησαν κατά παράβαση του δικαίου αυτού, μπορούν, αντιθέτως, να παράσχουν στα πολιτικά δικαστήρια τη δυνατότητα να δεχθούν αιτήματα αποζημιώσεως εκ μέρους των ζημιωθέντων εξαιτίας των ενεργειών του εργοδότη αυτού.

Τέλος, πρέπει επίσης να γίνει ιδιαίτερη αναφορά υπό τον τίτλο αυτό στις αποφάσεις της 8ης Δεκεμβρίου 2020, **Ουγγαρία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου** (C-620/18, [EU:C:2020:1001](#)) και **Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου** (C-626/18, [EU:C:2020:1000](#))²⁸⁹, με τις οποίες το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί ζητημάτων σχετικών με την απόσπαση εργαζομένων βάσει της οδηγίας 96/71, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2018/957²⁹⁰.

6. Συντονισμός των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας

Με την απόφαση **AFMB** (C-610/18, [EU:C:2020:565](#)), η οποία εκδόθηκε στις 16 Ιουλίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε ότι εργοδότης ενός οδηγού φορτηγών διεθνών μεταφορών, κατά την έννοια των κανονισμών 1408/71 και 883/2004²⁹¹, είναι η επιχείρηση η οποία ασκεί στην πράξη τη διευθυντική εξουσία επί του οδηγού, βαρύνεται στην πράξη με το αντίστοιχο μισθολογικό κόστος και διαθέτει στην πράξη την εξουσία να τον απολύσει, και όχι η επιχείρηση με την οποία ο οδηγός φορτηγών συνήψε σύμβαση εργασίας και η οποία εμφανίζεται τυπικώς στη σύμβαση αυτή ως εργοδότης του.

Στη διαφορά της κύριας δίκης, η AFMB Ltd, εταιρία εγκατεστημένη στην Κύπρο, είχε συνάψει με επιχειρήσεις μεταφορών εγκατεστημένες στις Κάτω Χώρες συμφωνίες βάσει των οποίων δεσμευόταν, έναντι καταβολής προμήθειας, να εξασφαλίζει τη διαχείριση των βαρέων φορτηγών οχημάτων των επιχειρήσεων αυτών, για λογαριασμό και με κίνδυνο των αντισυμβαλλομένων της. Είχε συνάψει επίσης συμβάσεις εργασίας με οδηγούς φορτηγών διεθνών μεταφορών που κατοικούσαν στις Κάτω Χώρες, στις οποίες οριζόταν ως εργοδότης τους. Οι οδηγοί φορτηγών ασκούσαν, για λογαριασμό των επιχειρήσεων μεταφορών, τη δραστηριότητά τους σε δύο ή περισσότερα κράτη μέλη, ή ακόμη και σε ένα ή περισσότερα κράτη της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών -(ΕΖΕΣ).

Η AFMB και οι οδηγοί προσέβαλαν αποφάσεις του Raad van bestuur van de Sociale verzekeringsbank (διοικητικού συμβουλίου του ταμείου κοινωνικών ασφαλίσεων, Κάτω Χώρες) (στο εξής: Svb) με τις οποίες είχε κριθεί ότι εφαρμοστέα επί των οδηγών αυτών ήταν η ολλανδική νομοθεσία περί κοινωνικής ασφάλισης. Συγκεκριμένα, κατά το Svb, ως εργοδότες των οδηγών αυτών έπρεπε να χαρακτηριστούν μόνον οι εγκατεστημένες στις Κάτω Χώρες επιχειρήσεις μεταφορών, οπότε είχε εφαρμογή η ολλανδική νομοθεσία, ενώ η AFMB και οι οδηγοί θεωρούσαν ότι ως εργοδότης έπρεπε να χαρακτηριστεί η AFMB, και ότι, στο μέτρο που η έδρα της εταιρίας αυτής βρίσκεται στην Κύπρο, είχε εφαρμογή η κυπριακή νομοθεσία.

Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο, υπογραμμίζοντας την αποφασιστική σημασία του συγκεκριμένου ζητήματος για τον προσδιορισμό της εφαρμοστέας εθνικής νομοθεσίας κοινωνικής ασφάλισης, είχε ζητήσει από το Δικαστήριο να παράσχει διευκρινίσεις σχετικά με το ποιος –οι επιχειρήσεις μεταφορών ή η AFMB– έπρεπε να θεωρηθεί ως «εργοδότης» των οδηγών. Συγκεκριμένα, βάσει των κανονισμών 1408/71 και 883/2004, πρόσωπα όπως αυτοί οι οδηγοί, τα οποία ασκούν τις δραστηριότητές τους σε δύο ή περισσότερα κράτη μέλη χωρίς να απασχολούνται κυρίως στο έδαφος του κράτους μέλους όπου κατοικούν, υπόκεινται, όσον αφορά την κοινωνική ασφάλιση, στη νομοθεσία του κράτους μέλους στο οποίο βρίσκεται η έδρα ή ο τόπος δραστηριοτήτων του εργοδότη.

²⁸⁹ | Οι αποφάσεις αυτές παρουσιάζονται υπό τον τίτλο VII.4 «Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και απόσπαση εργαζομένων».

²⁹⁰ | Οδηγία 96/71/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 1996, σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών (ΕΕ 1997, L 18, σ. 1).

²⁹¹ | Κανονισμός (ΕΚ) 883/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας (ΕΕ 2004, L 166, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 465/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2012 (ΕΕ 2012, L 149, σ. 4), ιδίως δε το άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο β'.

Το Δικαστήριο παρατήρησε κατ' αρχάς ότι οι κανονισμοί 1408/71 και 883/2004 δεν περιέχουν καμία παραπομπή στις εθνικές νομοθεσίες ή πρακτικές προκειμένου να προσδιοριστεί η σημασία των εννοιών του «εργοδότη» και του «προσωπικού». Επομένως, οι εν λόγω έννοιες πρέπει να ερμηνευθούν κατά τρόπο αυτοτελή και ομοιόμορφο, με γνώμονα όχι μόνον το γράμμα των σχετικών διατάξεων, αλλά και το πλαίσιο όπου εντάσσονται, καθώς και τον σκοπό που επιδιώκει η ρύθμιση της οποίας αποτελούν μέρος.

Όσον αφορά το γράμμα των διατάξεων και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται, το Δικαστήριο επισήμανε, αφενός, ότι η σχέση μεταξύ ενός «εργοδότη» και του «προσωπικού» του συνεπάγεται την ύπαρξη δεσμού εξάρτησης μεταξύ τους. Αφετέρου, υπογράμμισε ότι πρέπει να ληφθούν υπόψη η αντικειμενική κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο ενδιαφερόμενος μισθωτός και το σύνολο των σχετικών με την απασχόλησή του περιστάσεων. Συναφώς, μολονότι η σύναψη σύμβασης εργασίας μπορεί να αποτελεί ένδειξη της ύπαρξης δεσμού εξάρτησης, από το γεγονός αυτό και μόνον δεν είναι δυνατόν να συναχθεί με πειστικό τρόπο το συμπέρασμα ότι υπάρχει τέτοιος δεσμός. Συγκεκριμένα, πρέπει ακόμη να ληφθούν υπόψη όχι μόνον οι πληροφορίες που περιέχονται τυπικώς στη σύμβαση εργασίας, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο εκπληρώνονται στην πράξη οι υποχρεώσεις που υπέχουν τόσο ο εργαζόμενος όσο και η επιχείρηση. Επομένως, ανεξαρτήτως των οριζόμενων στα συμβατικά έγγραφα, πρέπει να προσδιοριστεί η οντότητα η οποία ασκεί στην πράξη τη διευθυντική εξουσία επί του εργαζομένου, βαρύνεται στην πράξη με το αντίστοιχο μισθολογικό κόστος και διαθέτει στην πράξη την εξουσία να τον απολύσει.

Κατά το Δικαστήριο, τυχόν ερμηνεία η οποία θα στηριζόταν αποκλειστικά σε τυπικά κριτήρια, όπως είναι η σύναψη σύμβασης εργασίας, θα είχε ως αποτέλεσμα να επιτρέπεται στις επιχειρήσεις να αλλάζουν τον τόπο που πρέπει να θεωρηθεί κρίσιμος για τον προσδιορισμό της εφαρμοστέας εθνικής νομοθεσίας κοινωνικής ασφάλισης, χωρίς μια τέτοια αλλαγή να εντάσσεται, στην πραγματικότητα, στον επιδιωκόμενο από τους κανονισμούς 1408/71 και 883/2004 σκοπό της διασφάλισης της αποτελεσματικής ασκήσεως του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι το σύστημα που καθιερώνουν οι κανονισμοί αυτοί αποσκοπεί, βεβαίως, απλώς στην προώθηση του συντονισμού των εθνικών νομοθεσιών στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, συγχρόνως όμως εκτίμησε ότι η επίτευξη του σκοπού των εν λόγω κανονισμών θα διακυβευόταν εάν η ερμηνεία τους είχε ως αποτέλεσμα να διευκολύνεται η δυνατότητα των επιχειρήσεων να μετέρχονται αμιγώς τεχνητές μεθοδεύσεις προκειμένου να κάνουν χρήση της κανονιστικής ρυθμίσεως της Ένωσης με μοναδικό σκοπό να αντλήσουν όφελος από τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των εθνικών συστημάτων.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, κατά τις επίμαχες περιόδους, φαινόταν ότι οι οδηγοί ήταν μέλη του προσωπικού των επιχειρήσεων μεταφορών και ότι οι εν λόγω επιχειρήσεις ήταν εργοδότες τους, οπότε κατά τα φαινόμενα είχε εφαρμογή στην περίπτωση τους η ολλανδική νομοθεσία κοινωνικής ασφάλισης, πράγμα το οποίο όφειλε να ελέγξει το αιτούν δικαστήριο. Συγκεκριμένα, οι οδηγοί αυτοί, πριν από τη σύναψη των συμβάσεων εργασίας με την AFMB, είχαν επιλεγεί από τις ίδιες τις επιχειρήσεις μεταφορών και, μετά τη σύναψη των συμβάσεων, ασκούσαν τη δραστηριότητά τους για λογαριασμό και με κίνδυνο των επιχειρήσεων αυτών. Επιπλέον, οι επιχειρήσεις μεταφορών βαρύνονταν στην πράξη, μέσω της προμήθειας που κατέβαλλαν στην AFMB, με το κόστος των μισθών των οδηγών. Τέλος, οι επιχειρήσεις μεταφορών φαίνεται ότι διέθεταν στην πράξη την εξουσία απόλυσης, ορισμένοι δε από τους οδηγούς ήταν ήδη, πριν από τη σύναψη των συμβάσεων εργασίας με την AFMB, μισθωτοί των επιχειρήσεων αυτών.

XVIII. Προστασία των καταναλωτών

Στο κεφάλαιο σχετικά με την προστασία των καταναλωτών αξίζει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά σε τρεις αποφάσεις. Οι αποφάσεις αυτές αφορούν την ερμηνεία της οδηγίας 93/13 ²⁹² (στο εξής: οδηγία σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες). Η πρώτη απόφαση αφορά την ερμηνεία του αποκλεισμού των συμβατικών ρητρών οι οποίες απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου καθώς και των εξουσιών του εθνικού δικαστή κατά τον έλεγχο της διαφάνειας και κατά τη διαπίστωση του ενδεχόμενου καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας. Η δεύτερη αφορά το περιεχόμενο της αυτεπάγγελτης εξέτασης από τον εθνικό δικαστή της ενδεχόμενης καταχρηστικότητας μιας συμβατικής ρήτρας καθώς και την υποχρέωση του δικαστή αυτού να διατάξει μέτρα αποδείξεως κατά τη διενέργεια της εν λόγω εξέτασης. Η τρίτη αφορά την ερμηνεία της έννοιας του «καταναλωτή» ²⁹³.

Με την απόφαση **Gómez del Moral Guasch** (C-125/18, [EU:C:2020:138](#)), η οποία εκδόθηκε στις 3 Μαρτίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε ότι εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες η ρήτρα σύμβασης ενυπόθηκου δανείου συναφθείσας μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία η οποία προβλέπει ότι το επιτόκιο που πρέπει να καταβάλει ο καταναλωτής ποικίλλει ανάλογα με τον δείκτη αναφοράς που βασίζεται στα ενυπόθηκα δάνεια των ισπανικών ταμειευτηρίων (στο εξής: δείκτης αναφοράς), δείκτη τον οποίο προβλέπει το ισπανικό δίκαιο. Πράγματι, η ρήτρα αυτή δεν απηχεί νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας. Το Δικαστήριο επισήμανε επίσης ότι τα ισπανικά δικαστήρια έπρεπε να ελέγχουν τον σαφή και κατανοητό χαρακτήρα μιας τέτοιας ρήτρας, τούτο δε ανεξαρτήτως του κατά πόσον το ισπανικό δίκαιο έκανε χρήση της δυνατότητας την οποία παρέχει το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες στα κράτη μέλη να προβλέψουν ότι η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας ρήτρας δεν αφορά ειδικότερα τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης. Τέλος, εάν τα ισπανικά δικαστήρια έκριναν ότι η εν λόγω ρήτρα είχε καταχρηστικό χαρακτήρα, θα μπορούσαν, για να προστατεύσουν τον καταναλωτή από τις ιδιαιτέρως επιζήμιες συνέπειες που είναι δυνατόν να επιφέρει η ακυρότητα της δανειακής σύμβασης, να αντικαταστήσουν τον δείκτη αναφοράς με δείκτη συμπληρωματικού χαρακτήρα τον οποίο προβλέπει η ισπανική νομοθεσία.

Η απόφαση του Δικαστηρίου εκδόθηκε κατόπιν αιτήσεως του Juzgado de Primera Instancia nº 38 de Barcelona (πρωτοδικείου αριθ. 38 Βαρκελώνης, Ισπανία) για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως. Ο Marc Gómez del Moral Guasch είχε ασκήσει αγωγή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου προβάλλοντας τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας περί κυμαινόμενου και ανταποδοτικού επιτοκίου, η οποία περιεχόταν στη σύμβαση ενυπόθηκου δανείου που είχε συνάψει με το τραπεζικό ίδρυμα Bankia SA. Δυνάμει της ρήτρας αυτής, το επιτόκιο που πρέπει να καταβάλει ο καταναλωτής ποικίλλει ανάλογα με τον δείκτη αναφοράς. Ο δείκτης αναφοράς προβλεπόταν από την εθνική ρύθμιση, τα δε πιστωτικά ιδρύματα μπορούσαν να τον εφαρμόζουν στα ενυπόθηκα δάνεια. Ωστόσο, το ισπανικό δικαστήριο είχε επισημάνει ότι η υπολογιζόμενη βάσει του δείκτη αναφοράς αναπροσαρμογή των κυμαινόμενων επιτοκίων ήταν λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη που

²⁹² | Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

²⁹³ | Πρέπει επίσης να γίνει ιδιαίτερη αναφορά, υπό τον τίτλο αυτό, στην απόφαση της 11ης Ιουνίου 2020, **Transportes Aéreos Portugueses** (C-74/19, [EU:C:2020:460](#)), η οποία αφορά απαλλαγή αερομεταφοράς από την υποχρέωση να καταβάλει αποζημίωση στους επιβάτες σε περίπτωση επέλευσης έκτακτης περιστάσης και ιδίως την έννοια των «εύλογων μέτρων» που λαμβάνει ο τελευταίος και τα οποία παρέχουν σε αυτόν την δυνατότητα να απαλλαγεί από την υποχρέωση αυτή. Η ίδια απόφαση παρουσιάζεται υπό τον τίτλο XI «Μεταφορές».

υπολογίζεται βάσει του μέσου επιτοκίου της ευρωπαϊκής διατραπεζικής αγοράς (Euribor), το οποίο χρησιμοποιείται στο 90 % των ενυπόθηκων δανείων που συνάπτονται στην Ισπανία, διότι συνεπαγόταν πρόσθετο κόστος της τάξεως των 18 000 έως 21 000 ευρώ ανά δάνειο.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε, πρώτον, ότι οι ρήτρες που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας ²⁹⁴. Εντούτοις, υπό την επιφύλαξη εξακρίβωσης από το ισπανικό δικαστήριο, η εν προκειμένω εφαρμοστέα εθνική ρύθμιση δεν επέβαλλε, για τα δάνεια κυμαινόμενου επιτοκίου, τη χρήση επίσημου δείκτη αναφοράς, αλλά απλώς θέσπιζε τις προϋποθέσεις που έπρεπε να πληρούν «οι δείκτες ή τα επιτόκια αναφοράς» για να μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τα πιστωτικά ιδρύματα. Το Δικαστήριο συνήγαγε το συμπέρασμα ότι εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας η ρήτρα σύμβασης ενυπόθηκου δανείου η οποία προβλέπει ότι το εφαρμοστέο στο δάνειο επιτόκιο βασίζεται σε έναν από τους επίσημους δείκτες αναφοράς τους οποίους προβλέπει η εθνική ρύθμιση και μπορούν να εφαρμόζουν τα πιστωτικά ιδρύματα στα ενυπόθηκα δάνεια, όταν η εθνική ρύθμιση δεν προβλέπει ούτε την υποχρεωτική εφαρμογή του δείκτη αυτού, ανεξαρτήτως της επιλογής των συμβαλλομένων, ούτε τη συμπληρωματική εφαρμογή του ελλείψει διαφορετικής συμφωνίας μεταξύ τους.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξέτασε τις εξουσίες του εθνικού δικαστή κατά τον έλεγχο της διαφάνειας ρήτρας σχετικής με το κύριο αντικείμενο της σύμβασης. Το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας προβλέπει ότι η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά, μεταξύ άλλων, τον καθορισμό του κυρίου αντικείμενου της σύμβασης εφόσον οι ρήτρες είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό ²⁹⁵. Το ισπανικό δικαστήριο διερωτήθηκε σχετικά με τη δυνατότητα εθνικού δικαστηρίου να ελέγξει, ακόμη και ελλείψει μεταφοράς της εν λόγω διατάξεως της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, αν μια ρήτρα όπως η επίμαχη πληροί την απαίτηση διαφάνειας που επιβάλλει η οδηγία. Το Δικαστήριο υπογράμμισε επ' αυτού ότι οι συμβατικές ρήτρες πρέπει να πληρούν πάντοτε την απαίτηση σαφούς και κατανοητής διατύπωσης ²⁹⁶. Η απαίτηση αυτή ισχύει, κατά το Δικαστήριο, ακόμη και όταν μια ρήτρα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της προαναφερθείσας διατάξεως και ακόμη και αν το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, εν προκειμένω η Ισπανία, δεν έχει μεταφέρει τη διάταξη αυτή στην έννομη τάξη του. Κατά συνέπεια, τα δικαστήρια κράτους μέλους οφείλουν πάντοτε να ελέγχουν τον σαφή και κατανοητό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας που αφορά το κύριο αντικείμενο της σύμβασης.

Τρίτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι, προκειμένου να πληροί την απαίτηση διαφάνειας κατά την έννοια της οδηγίας ²⁹⁷, μια ρήτρα σύμβασης ενυπόθηκου δανείου που ορίζει κυμαινόμενο επιτόκιο πρέπει όχι μόνο να είναι κατανοητή από τυπικής και γραμματικής απόψεως, αλλά και να παρέχει στον μέσο καταναλωτή, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως επιμελής και συνετός, τη δυνατότητα να κατανοήσει τη συγκεκριμένη λειτουργία του τρόπου υπολογισμού του επιτοκίου και, συνακόλουθα, να αξιολογήσει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις δυνητικά σημαντικές οικονομικές συνέπειες μιας τέτοιας ρήτρας για τις χρηματοπιστωτικές του υποχρεώσεις. Συναφώς, αποτελούν στοιχεία ιδιαιτέρως κρίσιμα, αφενός, το γεγονός ότι τα κύρια στοιχεία σχετικά με τον υπολογισμό του επιτοκίου είναι ευχερώς προσβάσιμα για όποιον σκοπεύει να συνάψει ενυπόθηκο δάνειο, μέσω της δημοσιεύσεως του τρόπου υπολογισμού

294| Άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες.

295| Άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας τις καταχρηστικές ρήτρες, το οποίο αναφέρεται στις ρήτρες που αφορούν το κύριο αντικείμενο της σύμβασης ή το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου.

296| Άρθρο 5 της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες.

297| Άρθρο 4, παράγραφος 2, και άρθρο 5 της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες.

του επιτοκίου στην επίσημη εφημερίδα του οικείου κράτους μέλους, καθώς και, αφετέρου, η παροχή από τον επαγγελματία στον καταναλωτή πληροφοριών σχετικά με την παρελθούσα εξέλιξη του δείκτη βάσει του οποίου υπολογίζεται το επιτόκιο.

Τέταρτον και τελευταίον, όσον αφορά τις εξουσίες του εθνικού δικαστή κατά τη διαπίστωση του ενδεχόμενου καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, κατά την έννοια της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η οδηγία ²⁹⁸ δεν αντιτίθεται στην κατάργηση από τον εθνικό δικαστή, κατ' εφαρμογήν των αρχών του δικαίου των συμβάσεων, καταχρηστικής ρήτρας σύμβασης συναφθείσας μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή και στην υποκατάστασή της με εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου σε περιπτώσεις στις οποίες η κήρυξη μιας τέτοιας ρήτρας ανίσχυρης θα υποχρέωνε τον εθνικό δικαστή να ακυρώσει τη σύμβαση στο σύνολό της, εκθέτοντας με τον τρόπο αυτόν τον καταναλωτή σε ιδιαιτέρως επιζήμιες συνέπειες. Ειδικότερα, μια τέτοια ακύρωση της σύμβασης θα μπορούσε να έχει, κατ' αρχήν, ως συνέπεια να καταστεί αμέσως απαιτητό το υπολειπόμενο οφειλόμενο ποσό του δανείου, σε έκταση η οποία ενδέχεται να υπερβαίνει τις οικονομικές δυνατότητες του καταναλωτή και, ως εκ τούτου, θα λειτουργούσε περισσότερο ως τιμωρία του τελευταίου παρά του δανειστή ο οποίος, συνακόλουθα, δεν θα είχε κίνητρο να αποφεύγει την εισαγωγή τέτοιων ρητρών στις συμβάσεις που προτείνει. Εν προκειμένω, ο Ισπανός νομοθέτης θέσπισε, μετά τη σύναψη της επίμαχης σύμβασης δανείου, έναν δείκτη «υποκατάστασης» ο οποίος, υπό την επιφύλαξη εξακρίβωσης από το αιτούν δικαστήριο, έχει συμπληρωματικό χαρακτήρα. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο έκρινε ότι η οδηγία ²⁹⁹ επιτρέπει στο εθνικό δικαστήριο, σε περίπτωση ακυρότητας καταχρηστικής συμβατικής ρήτρας που ορίζει δείκτη αναφοράς για τον υπολογισμό του κυμαινόμενου επιτοκίου δανείου, να αντικαταστήσει τον δείκτη αναφοράς με τον εν λόγω δείκτη υποκατάστασης, ο οποίος είναι εφαρμοστέος ελλείψει αντίθετης συμφωνίας των συμβαλλομένων, εφόσον η οικεία σύμβαση ενυπόθηκου δανείου δεν μπορεί να εξακολουθήσει να ισχύει σε περίπτωση κατάργησης της εν λόγω καταχρηστικής ρήτρας και εφόσον η ακύρωση της σύμβασης στο σύνολό της θα μπορούσε να εκθέσει τον καταναλωτή σε ιδιαιτέρως επιζήμιες συνέπειες.

Με την απόφαση *Lintner* (C-511/17, [EU:C:2020:188](#)), η οποία εκδόθηκε στις 11 Μαρτίου 2020, το Δικαστήριο ασχολήθηκε με το περιεχόμενο των υποχρεώσεων του εθνικού δικαστηρίου όσον αφορά, αφενός, την αυτεπάγγελη εξέταση της ενδεχόμενης καταχρηστικότητας των συμβατικών ρητρών που περιέχονται σε δανειακή σύμβαση σε ξένο νόμισμα συναφθείσα μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία και, αφετέρου, την αυτεπάγγελη διεξαγωγή αποδείξεων στο πλαίσιο της εξετάσεως αυτής, κατά την έννοια της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες.

Η απόφαση αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως την οποία υπέβαλε το Fővárosi Törvényszék (δικαστήριο Βουδαπέστης, Ουγγαρία) ³⁰⁰. Η G. Lintner είχε ασκήσει αγωγή ενώπιον του δικαστηρίου αυτού, προβάλλοντας την καταχρηστικότητα ορισμένων ρητρών που περιέχονταν σε σύμβαση ενυπόθηκου δανείου σε ξένο νόμισμα την οποία είχε συνάψει με τραπεζικό ίδρυμα. Δυνάμει των ρητρών αυτών, το τραπεζικό ίδρυμα είχε το δικαίωμα να τροποποιεί μονομερώς τη δανειακή σύμβαση. Αφού το αιτούν δικαστήριο απέρριψε την αγωγή και κατόπιν ασκήσεως εφέσεως από την ενάγουσα, η υπόθεση αναπέμφθηκε στο αιτούν δικαστήριο από το αρμόδιο εφετείο προκειμένου αυτό να εξετάσει

298| Άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες.

299| Άρθρο 6, παράγραφος 1, και άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες.

300| Η υπόθεση αυτή εντάσσεται σε σειρά υποθέσεων των οποίων έχει επιληφθεί το Δικαστήριο και οι οποίες αφορούν την ουγκρική νομοθεσία στον τομέα των συμβάσεων καταναλωτικού δανείου που έχουν συννομολογηθεί σε ξένο νόμισμα. Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις του Δικαστηρίου της 31ης Μαΐου 2018, *Sziber* (C-483/16, [EU:C:2018:367](#)), της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, *OTP Bank και OTP Faktoring* (C-51/17, [EU:C:2018:750](#)), καθώς και της 14ης Μαρτίου 2019, *Dunai* (C-118/17, [EU:C:2019:207](#)).

αυτεπαγγέλτως συμβατικές ρήτρες τις οποίες η ενάγουσα δεν είχε προσβάλει με την αγωγή της και οι οποίες αφορούσαν, μεταξύ άλλων, το συμβολαιογραφικό πιστοποιητικό, τους λόγους καταγγελίας και ορισμένα έξοδα που επιβαρύνουν την ενάγουσα.

Πρώτον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το εθνικό δικαστήριο δεν υποχρεούται να εξετάζει αυτεπαγγέλτως και μεμονωμένα όλες τις υπόλοιπες συμβατικές ρήτρες, τις οποίες δεν έχει προσβάλει ο καταναλωτής, προκειμένου να εξακριβώσει αν οι ρήτρες αυτές μπορούν να θεωρηθούν καταχρηστικές, αλλά οφείλει να εξετάσει μόνον εκείνες που συνδέονται με το αντικείμενο της διαφοράς, όπως το τελευταίο έχει οριοθετηθεί από τους διαδίκους. Το Δικαστήριο διευκρίνισε δε ότι η εξέταση αυτή πρέπει να μην υπερβαίνει τα όρια του αντικειμένου της διαφοράς, το οποίο νοείται ως το αποτέλεσμα που επιδιώκει ένας διάδικος με τις αξιώσεις του, ερμηνευόμενες υπό το πρίσμα των αιτημάτων και των ισχυρισμών που προβάλλονται προς τούτο από τους διαδίκους. Επομένως, ακριβώς εντός αυτών των ορίων καλείται το εθνικό δικαστήριο να εξετάσει αυτεπαγγέλτως μια συμβατική ρήτρα, τούτο δε προκειμένου να αποφευχθεί η τυχόν απόρριψη των αξιώσεων του καταναλωτή με απόφαση που θα έχει, ενδεχομένως, ισχύ δεδικασμένου, ενώ οι αξιώσεις του θα μπορούσαν να γίνουν δεκτές αν ο καταναλωτής δεν είχε παραλείψει, λόγω άγνοιας, να προβάλει την καταχρηστικότητα της ρήτρας αυτής. Εξάλλου, το Δικαστήριο έχει τονίσει ότι, προκειμένου να μη θίγεται η πρακτική αποτελεσματικότητα της προστασίας που παρέχεται στους καταναλωτές δυνάμει της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες, το εθνικό δικαστήριο δεν πρέπει να προβαίνει σε τυπολατρική ερμηνεία των αξιώσεων των οποίων έχει επιληφθεί, αλλά πρέπει, αντιθέτως, να κατανοεί το περιεχόμενό τους υπό το πρίσμα των ισχυρισμών που προβάλλονται προς στήριξή τους.

Όσον αφορά, δεύτερον, τη διενέργεια της αυτεπάγγελτης εξετάσεως της καταχρηστικότητας μιας ρήτρας, το Δικαστήριο έκρινε ότι, αν από τα νομικά και πραγματικά στοιχεία της δικογραφίας που υποβλήθηκε στο εθνικό δικαστήριο προκύπτουν σοβαρές αμφιβολίες όσον αφορά την καταχρηστικότητα ορισμένων ρητρών τις οποίες δεν έχει προσβάλει ο καταναλωτής, αλλά οι οποίες συνδέονται με το αντικείμενο της διαφοράς, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να διατάξει αυτεπαγγέλτως τη διεξαγωγή αποδείξεων προς συμπλήρωση της δικογραφίας, ζητώντας από τους διαδίκους, τηρουμένης της αρχής της κατ' αντιμωλίαν συζητήσεως, να του παράσχουν τις αναγκαίες διευκρινίσεις και τα αναγκαία έγγραφα προς τούτο.

Τέλος, τρίτον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, μολονότι βεβαίως, για να εκτιμηθεί η καταχρηστικότητα μιας συμβατικής ρήτρας επί της οποίας βασίζονται οι αξιώσεις ενός καταναλωτή, πρέπει να ληφθούν υπόψη όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης την οποία αυτός συνήψε με επαγγελματία, τούτο δεν συνεπάγεται την υποχρέωση του επιληφθέντος εθνικού δικαστηρίου να εξετάσει αυτεπαγγέλτως την ενδεχόμενη καταχρηστικότητα όλων των ρητρών αυτών.

Με την απόφαση **Condominio di Milano, via Meda** (C-329/19, [EU:C:2020:263](#)), που εκδόθηκε στις 2 Απριλίου 2020, το Δικαστήριο έκρινε ότι η οδηγία σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες δεν αντιτίθεται σε εθνική νομολογία η οποία ερμηνεύει τη νομοθεσία για τη μεταφορά της οδηγίας αυτής στο εσωτερικό δίκαιο υπό την έννοια ότι οι νομοθετικοί κανόνες για την προστασία των καταναλωτών έχουν εφαρμογή σε σύμβαση συναφθείσα από ένωση συνιδιοκτητών επί οροφокτησίας, όπως μια *condominio*, με επαγγελματία, παρότι ένα τέτοιο υποκείμενο δικαίου δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.

Η απόφαση αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως την οποία υπέβαλε το Tribunale di Milano (πρωτοδικείου Μιλάνου, Ιταλία) (στο εξής: αιτούν δικαστήριο). Ένωση συνιδιοκτητών επί οροφокτησίας, η *condominio di Milano, via Meda* (στο εξής: *condominio Meda*), εκπροσωπούμενη από τον διαχειριστή της, είχε συνάψει με την επιχείρηση Eurothermo σύμβαση παροχής θερμικής ενέργειας. Δυνάμει ρήτρας της σύμβασης αυτής, ο οφειλέτης υποχρεούτο, σε περίπτωση καθυστέρησης πληρωμών, να καταβάλει τόκους υπερημερίας με επιτόκιο 9,25 % από την καταληκτική ημερομηνία της προθεσμίας εξόφλησης του υπολοίπου. Η *condominio Meda* άσκησε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου ανακοπή κατά διαταγής πληρωμής για τόκους υπερημερίας δυνάμει της ρήτρας αυτής, προβάλλοντας τον καταχρηστικό χαρακτήρα της ρήτρας και ότι η ίδια είχε την ιδιότητα του καταναλωτή, κατά την έννοια της οδηγίας

σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες. Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο εκτίμησε ότι η ρήτρα αυτή ήταν καταχρηστική, ωστόσο διατηρούσε αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον μια ένωση συνιδιοκτητών επί οροφοκτησίας, όπως η condominium κατά το ιταλικό δίκαιο, δύναται να εμπίπτει στην κατηγορία των καταναλωτών κατά την έννοια της οδηγίας.

Όσον αφορά, πρώτον, την έννοια του «καταναλωτή»³⁰¹, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι απαιτείται η πλήρωση δύο σωρευτικών προϋποθέσεων ώστε ένα πρόσωπο να εμπίπτει στην έννοια αυτή, ήτοι να πρόκειται για φυσικό πρόσωπο και το πρόσωπο αυτό να ασκεί δραστηριότητα άσχετη με τις επαγγελματικές δραστηριότητές του. Ως προς την πρώτη από τις προϋποθέσεις αυτές, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, στο παρόν στάδιο εξέλιξης του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η έννοια της «ιδιοκτησίας» δεν έχει εναρμονιστεί σε επίπεδο Ένωσης και ότι είναι δυνατόν να υπάρχουν διαφορές μεταξύ των κρατών μελών. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι τα κράτη μέλη διατηρούν την ευχέρεια να χαρακτηρίζουν ή να μη χαρακτηρίζουν ως «νομικό πρόσωπο» την ένωση συνιδιοκτητών στις αντίστοιχες έννομες τάξεις τους. Επομένως, το Δικαστήριο έκρινε ότι ένωση συνιδιοκτητών όπως η condominium, κατά το ιταλικό δίκαιο, δεν πληροί αυτήν την πρώτη προϋπόθεση και, ως εκ τούτου, δεν εμπίπτει στην έννοια του «καταναλωτή», με αποτέλεσμα η σύμβαση που συνάπτεται μεταξύ τέτοιας ένωσης συνιδιοκτητών και επαγγελματία να αποκλείεται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξέτασε αν εθνική νομολογία η οποία εφαρμόζει τους κανόνες για την προστασία των καταναλωτών σε σύμβαση που συνάπτει condominium με επαγγελματία είναι σύμφωνη με το πνεύμα του συστήματος προστασίας των καταναλωτών στο πλαίσιο της Ένωσης. Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η οδηγία για τις καταχρηστικές ρήτρες προβαίνει μόνο σε μερική και ελάχιστη εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών περί καταχρηστικών ρητρών, ενώ τα κράτη μέλη διατηρούν τη δυνατότητα, τηρουμένης της Συνθήκης ΛΕΕ³⁰², να παρέχουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας στον καταναλωτή μέσω εθνικών διατάξεων αυστηρότερων από τις διατάξεις της οδηγίας. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι είναι σύμφωνη με τον σκοπό της προστασίας των καταναλωτών, τον οποίο επιδιώκει η οδηγία αυτή, νομολογία που αποσκοπεί στη μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή και διευρύνει το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής ώστε να καλύπτει και υποκείμενο δικαίου, όπως η condominium κατά το ιταλικό δίκαιο, το οποίο δεν είναι φυσικό πρόσωπο σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο και δεν αποτελεί συνεπώς «καταναλωτή» κατά την έννοια της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες. Μια τέτοια ερμηνεία πρέπει ωστόσο να διασφαλίζει υψηλότερο επίπεδο προστασίας για τους καταναλωτές και να μη θίγει τις διατάξεις των Συνθηκών.

301| Άρθρο 2, στοιχείο β', της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες.

302| Άρθρο 169, παράγραφος 4, ΣΛΕΕ· αιτιολογική 12 και άρθρο 8 της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες.

XIX. Περιβάλλον

1. Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων

Με την απόφαση **Α κ.λπ. (Ανεμογεννήτριες σε Aalter και Nevele)** (C-24/19, [EU:C:2020:503](#)), η οποία εκδόθηκε στις 25 Ιουνίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου ερμήνευσε την οδηγία 2001/42 ³⁰³, παρέχοντας σημαντικές διευκρινίσεις σχετικά με τα μέτρα που υπόκεινται στην εκτίμηση την οποία επιβάλλει η οδηγία αυτή, καθώς και σχετικά με τις συνέπειες της μη διεξαγωγής εκτιμήσεως.

Το αίτημα ερμηνείας υποβλήθηκε στο Δικαστήριο στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ, αφενός, των περιοίκων τοποθεσίας κείμενης στην περιφέρεια των δήμων Aalter και Nevele (Βέλγιο), η οποία επελέγη για την ανέγερση αιολικού πάρκου, και, αφετέρου, του Gewestelijke stedenbouwkundige ambtenaar van het departement Ruimte Vlaanderen, afdeling Oost-Vlaanderen (περιφερειακού υπαλλήλου πολεοδομικής ανάπτυξης του Υπουργείου Χωροταξίας της Φλάνδρας, τμήμα ανατολικής Φλάνδρας, Βέλγιο), σχετικά με τη χορήγηση από την αρχή αυτή πολεοδομικής άδειας για την εγκατάσταση και την εκμετάλλευση πέντε ανεμογεννητριών (στο εξής: επίμαχη άδεια). Η από 30 Νοεμβρίου 2016 χορήγηση της επίμαχης άδειας εξαρτήθηκε, μεταξύ άλλων, από την τήρηση ορισμένων προϋποθέσεων που είχαν καθοριστεί με διατάξεις μιας κανονιστικής αποφάσεως της Φλαμανδικής Κυβερνήσεως καθώς και με μια εγκύκλιο σχετικά με την εγκατάσταση και την εκμετάλλευση ανεμογεννητριών.

Προς στήριξη της προσφυγής με αίτημα την ακύρωση της επίμαχης άδειας, η οποία ασκήθηκε ενώπιον του Raad voor Vergunningsbetwistingen (συμβουλίου επιλύσεως ενδίκων διαφορών σχετικά με άδειες, Βέλγιο), οι προσφεύγοντες προέβαλλαν, μεταξύ άλλων, παράβαση της οδηγίας 2001/42 για τον λόγο ότι η κανονιστική απόφαση και η εγκύκλιος βάσει των οποίων είχε χορηγηθεί η άδεια δεν είχαν υποβληθεί σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Το εκδόν την επίμαχη άδεια όργανο θεωρούσε αντιθέτως ότι η κανονιστική απόφαση και η εγκύκλιος δεν χρειαζόταν να υποβληθούν σε τέτοια εκτίμηση.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η οδηγία 2001/42 καλύπτει τα σχέδια και προγράμματα, καθώς και τις τροποποιήσεις τους, που εκπονούνται ή εγκρίνονται από μια αρχή κράτους μέλους, εφόσον «απαιτήθηκαν» βάσει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων» ³⁰⁴. Εξάλλου, η οδηγία αυτή εξαρτά την υποχρέωση υποβολής συγκεκριμένου σχεδίου ή προγράμματος σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την προϋπόθεση ότι το σχέδιο ή πρόγραμμα ενδέχεται να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον ³⁰⁵.

303| Οδηγία 2001/42/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 2001, σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων (ΕΕ 2001, L 197, σ. 30).

304| Άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42.

305| Άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/42.

Πρώτον, όσον αφορά την έννοια των «σχεδίων και προγραμμάτων που απαιτούνται βάσει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων», το Δικαστήριο έκρινε ότι στην έννοια αυτή εμπίπτουν απόφαση και εγκύκλιος οι οποίες εκδίδονται από την Κυβέρνηση ομόσπονδης οντότητας κράτους μέλους και περιέχουν, αμφότερες, διάφορες διατάξεις όσον αφορά την εγκατάσταση και την εκμετάλλευση ανεμογεννητριών.

Πράγματι, από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι «απαιτούνται», κατά την έννοια και κατ' εφαρμογή της οδηγίας 2001/42, τα σχέδια και τα προγράμματα των οποίων η έγκριση ρυθμίζεται από εθνικές νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις που καθορίζουν τις αρμόδιες για την έγκριση των σχεδίων και προγραμμάτων αρχές καθώς και τη διαδικασία εκπονήσεώς τους ³⁰⁶. Ειδικότερα, ένα μέτρο πρέπει να θεωρείται ότι «απαιτείται» όταν η εξουσία λήψης του μέτρου έχει ως νομική βάση μια τέτοια διάταξη, έστω και αν δεν υφίσταται, κατά κυριολεξία, υποχρέωση λήψης του ³⁰⁷.

Κληθέν από το αιτούν δικαστήριο και από την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου να επανεξετάσει τη νομολογία αυτή, το Δικαστήριο κατ' αρχάς υπογράμμισε ότι η εφαρμογή της προϋποθέσεως που προβλέπεται στο άρθρο 2, στοιχείο α', δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας 2001/42 μόνο στα «σχέδια και προγράμματα» των οποίων η έγκριση είναι υποχρεωτική ενέχει τον κίνδυνο να περιορίσει στο ελάχιστο το πεδίο εφαρμογής της έννοιας αυτής και δεν καθιστά δυνατή τη διαφύλαξη της πρακτικής αποτελεσματικότητας της ως άνω διατάξεως. Ειδικότερα, κατά το Δικαστήριο, δεδομένης της ποικιλομορφίας των καταστάσεων και της ανομοιογένειας των πρακτικών των εθνικών αρχών, η έγκριση σχεδίων ή προγραμμάτων και οι τροποποιήσεις τους συχνά δεν επιβάλλονται κατά τρόπο γενικό αλλά ούτε και αφήνονται στην πλήρη διακριτική ευχέρεια των αρμοδίων αρχών. Εξάλλου, το υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος, το οποίο επιδιώκει να διασφαλίσει η οδηγία 2001/42 υποβάλλοντας σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων τα σχέδια και τα προγράμματα τα οποία ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, ανταποκρίνεται στις επιταγές των Συνθηκών καθώς και του Χάρτη όσον αφορά την προστασία και τη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος ³⁰⁸. Οι στόχοι όμως αυτοί θα κινδύνευαν να υπονομευθούν από μια συστατική ερμηνεία που θα παρείχε τη δυνατότητα σε κράτος μέλος να αποφύγει την υποχρέωση εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων επιλέγοντας να μην καταστήσει υποχρεωτική την έγκριση των σχεδίων ή προγραμμάτων. Τέλος, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η ευρεία ερμηνεία της έννοιας των «σχεδίων και προγραμμάτων» συνάδει προς τις διεθνείς δεσμεύσεις της Ένωσης ³⁰⁹.

Το Δικαστήριο εξέτασε εν συνεχεία το ζήτημα αν η επίμαχη κανονιστική απόφαση και η επίμαχη εγκύκλιος πληρούσαν την προϋπόθεση του άρθρου 2, στοιχείο α', δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας 2001/42. Συναφώς, επισήμανε ότι η κανονιστική απόφαση είχε εκδοθεί από τη Φλαμανδική Κυβέρνηση, υπό την ιδιότητά της ως εκτελεστικής εξουσίας μιας βελγικής ομόσπονδης οντότητας, δυνάμει νομοθετικής εξουσιοδότησης. Εξάλλου, η εγκύκλιος, σκοπός της οποίας ήταν να δημιουργήσει ορισμένο πλαίσιο για την άσκηση της εξουσίας εκτιμήσεως των αρμόδιων αρχών, επίσης προερχόταν από τη Φλαμανδική Κυβέρνηση και τροποποιούσε τις διατάξεις της κανονιστικής αποφάσεως, αναπτύσσοντάς ή εισάγοντας παρεκκλίσεις από αυτές, υπό την επιφύλαξη των εξακριβώσεων στις οποίες οφείλει να προβεί το εθνικό δικαστήριο

³⁰⁶ | Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 22ας Μαρτίου 2012, *Inter-Environnement Bruxelles κ.λπ.* (C-567/10, [EU:C:2012:159](#), σκέψη 31), της 7ης Ιουνίου 2018, *Thybaut κ.λπ.* (C-160/17, [EU:C:2018:401](#), σκέψη 43), και της 12ης Ιουνίου 2019, *Terre wallonne* (C-321/18, [EU:C:2019:484](#), σκέψη 34).

³⁰⁷ | Απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουνίου 2018, *Inter-Environnement Bruxelles κ.λπ.* (C-671/16, [EU:C:2018:403](#), σκέψεις 38 έως 40).

³⁰⁸ | Άρθρο 3, παράγραφος 3, ΣΕΕ, άρθρο 191, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, και άρθρο 37 του Χάρτη.

³⁰⁹ | Όπως προκύπτουν ιδίως από το άρθρο 2, παράγραφος 7, της Σύμβασης για την αξιολόγηση των επιπτώσεων επί του διασυνοριακού περιβάλλοντος, που υπογράφηκε στο Espoo (Φινλανδία) στις 26 Φεβρουαρίου 1991.

όσον αφορά την ακριβή νομική φύση της εγκυκλίου και το ακριβές περιεχόμενό της. Το Δικαστήριο έκρινε συνεπώς ότι η κανονιστική απόφαση και, υπό την επιφύλαξη των ως άνω εξακριβώσεων, η εγκύκλιος ενέπιπταν στην έννοια των «σχεδίων και προγραμμάτων», καθόσον έπρεπε να γίνει δεκτό ότι «απαιτούντα[ν]» κατά την έννοια της οδηγίας 2001/42.

Δεύτερον, όσον αφορά το ζήτημα αν η κανονιστική απόφαση και η εγκύκλιος έπρεπε να υποβληθούν σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων κατ' εφαρμογήν της οδηγίας 2001/42 επειδή ενδεχόταν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι πράξεις αυτές, που περιείχαν αμφότερες διάφορες διατάξεις όσον αφορά την εγκατάσταση και την εκμετάλλευση ανεμογεννητριών, μεταξύ των οποίων μέτρα σχετικά με την προκαλούμενη σκίαση, την ασφάλεια καθώς και τις προδιαγραφές θορύβου, περιλαμβάνονταν μεταξύ των πράξεων που έπρεπε να υποβληθούν σε μια τέτοια εκτίμηση.

Το Δικαστήριο έκρινε επ' αυτού ότι οι σχετικές με την εγκατάσταση και την εκμετάλλευση ανεμογεννητριών απαιτήσεις της επίμαχης κανονιστικής αποφάσεως και της επίμαχης εγκυκλίου ήταν αρκούντως ουσιώδεις, δεδομένης της σπουδαιότητας και της εκτάσεώς τους, ώστε να καθορίζουν τις προϋποθέσεις για τη χορήγηση άδειας εγκατάστασης και εκμετάλλευσης αιολικών πάρκων των οποίων οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι αδιαμφισβήτητες. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η ερμηνεία αυτή δεν αναιρείται από την ιδιαίτερη νομική φύση της εγκυκλίου.

Τρίτον και τελευταίον, όσον αφορά τη δυνατότητα να διατηρηθούν σε ισχύ τα αποτελέσματα των πράξεων αυτών και της άδειας οι οποίες εκδόθηκαν κατά παράβαση της οδηγίας 2001/42, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να εξαλείφουν τις παράνομες συνέπειες μιας τέτοιας παραβιάσεως του δικαίου της Ένωσης. Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, δεδομένης της επιταγής περί ομοιόμορφης εφαρμογής του δικαίου αυτού, μόνον το ίδιο μπορούσε, κατ' εξαίρεση και για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, να αναστέλλει προσωρινά το αποτέλεσμα της παραβιασθείσας διατάξεως του εν λόγω δικαίου το οποίο συνίσταται στη μη εφαρμογή της αντιβαίνουσας σε αυτήν εθνικής πράξεως, εφόσον εθνική νομοθεσία παρέχει στο εθνικό δικαστήριο την εξουσία να διατηρήσει σε ισχύ ορισμένα αποτελέσματα τέτοιων πράξεων στο πλαίσιο της εκκρεμούς ενώπιόν του διαφοράς. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι, σε μια περίπτωση όπως η επίμαχη εν προκειμένω, το εθνικό δικαστήριο μπορούσε να διατηρήσει σε ισχύ τα αποτελέσματα της κανονιστικής αποφάσεως και της εγκυκλίου, καθώς και της βάσει αυτών χορηγηθείσας άδειας, μόνον αν το εσωτερικό δίκαιο τού παρείχε σχετική δυνατότητα στο πλαίσιο της εκκρεμούς ενώπιόν του διαφοράς και εφόσον η ακύρωση της άδειας αυτής θα μπορούσε να έχει σημαντικές επιπτώσεις στον εφοδιασμό με ηλεκτρική ενέργεια, εν προκειμένω εντός του Βελγίου. Η ενδεχόμενη αυτή διατήρηση μπορεί εντούτοις, σε κάθε περίπτωση, να εξακολουθεί να υφίσταται μόνο για το χρονικό διάστημα που είναι απολύτως αναγκαίο για τη θεραπεία της εν λόγω ελλείψεως νομιμότητας, πράγμα που απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει, εφόσον κριθεί απαραίτητο.

2. Οριακές τιμές για τις συγκεντρώσεις των σωματιδίων ΑΣ₁₀

Με την απόφαση *Επιτροπή κατά Ιταλίας (Οριακές τιμές – ΑΣ₁₀)* (C-644/18, [EU:C:2020:895](#)), που εκδόθηκε στις 10 Νοεμβρίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου δέχθηκε την προσφυγή λόγω παραβάσεως με την οποία καταλογίστηκε στην Ιταλική Δημοκρατία ότι παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το δίκαιο της Ένωσης υπερβαίνοντας τις οριακές τιμές για τις συγκεντρώσεις σωματιδίων ΑΣ₁₀.

Το 2014 η Επιτροπή είχε κινήσει διαδικασία λόγω παραβάσεως κατά της Ιταλικής Δημοκρατίας εξαιτίας της συστηματικής και διαρκούς υπέρβασης, σε ορισμένες ζώνες της ιταλικής επικράτειας, των οριακών τιμών για τα σωματίδια ΑΣ₁₀ τις οποίες καθορίζει η οδηγία για την 2008/50 ³¹⁰ (στο εξής: οδηγία «για την ποιότητα του αέρα»).

Συγκεκριμένα, η Επιτροπή έκρινε, πρώτον, ότι ήδη από το έτος 2008 η Ιταλική Δημοκρατία υπερέβαινε κατά τρόπο συστηματικό και διαρκή, στις οικείες ζώνες, τις ημερήσιες και ετήσιες οριακές τιμές για τις συγκεντρώσεις σωματιδίων ΑΣ₁₀, τις οποίες καθορίζει το άρθρο 13, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το παράρτημα XI της οδηγίας για την «ποιότητα του αέρα». Δεύτερον, η Επιτροπή καταλόγισε στην Ιταλική Δημοκρατία ότι παρέβη την υποχρέωση που υπείχε από το άρθρο 23, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το παράρτημα XV της ίδιας οδηγίας, να θεσπίσει τα κατάλληλα μέτρα ώστε να διασφαλίσει τη συμμόρφωση προς τις οριακές τιμές για τα σωματίδια ΑΣ₁₀ στο σύνολο των οικείων ζωνών.

Εκτιμώντας ότι οι επεξηγήσεις που παρέσχε συναφώς η Ιταλική Δημοκρατία κατά την προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία ήταν ανεπαρκείς, η Επιτροπή άσκησε, στις 13 Οκτωβρίου 2018, ενώπιον του Δικαστηρίου προσφυγή λόγω παραβάσεως.

Πρώτον, ως προς την αιτίαση περί συστηματικής και διαρκούς παραβάσεως των διατάξεων του άρθρου 13, παράγραφος 1, και του παραρτήματος XI της οδηγίας για την «ποιότητα του αέρα», το Δικαστήριο έκρινε βάσιμη την αιτίαση υπό το πρίσμα των στοιχείων που επικαλέστηκε η Επιτροπή σχετικά με τις περιόδους και τις ζώνες οι οποίες αποτελούσαν αντικείμενο της διαδικασίας. Το Δικαστήριο υπενθύμισε εκ προοιμίου ότι η υπέρβαση των οριακών τιμών για τα σωματίδια ΑΣ₁₀ αρκούσε για τη στοιχειοθέτηση της παραβάσεως των προαναφερθεισών διατάξεων της οδηγίας αυτής. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, από το 2008 έως και το 2017, είχαν σημειωθεί πολύ συχνές υπερβάσεις των ημερήσιων και ετήσιων οριακών τιμών για τα σωματίδια ΑΣ₁₀ στις οικείες ζώνες. Κατά το Δικαστήριο, το γεγονός ότι δεν υπήρξε υπέρβαση των επίμαχων οριακών τιμών κατά τη διάρκεια ορισμένων ετών της υπό εξέταση περιόδου δεν αποκλείει τη στοιχειοθέτηση, σε μια τέτοια περίπτωση, συστηματικής και διαρκούς παραβάσεως των επίμαχων διατάξεων. Πράγματι, σύμφωνα με τον ορισμό της «οριακής τιμής» που περιλαμβάνεται στην οδηγία για την «ποιότητα του αέρα», η οριακή τιμή πρέπει, προκειμένου να αποφεύγονται, να προλαμβάνονται ή να μειώνονται οι επιβλαβείς συνέπειες για την ανθρώπινη υγεία και/ή το περιβάλλον στο σύνολό του, να επιτυγχάνεται εντός συγκεκριμένης προθεσμίας, χωρίς να σημειώνονται στη συνέχεια υπερβάσεις της τιμής αυτής. Επιπλέον, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, εφόσον γίνει μια τέτοια διαπίστωση, όπως εν προκειμένω, δεν έχει σημασία αν η παράβαση που προσάπτεται στο κράτος μέλος οφείλεται στη βούλησή του, στην αμέλειά του ή ακόμη σε τεχνικές ή διαρθρωτικές δυσχέρειες τις οποίες αντιμετώπισε, εκτός αν αποδείξει την ύπαρξη εξαιρετικών περιστάσεων των οποίων οι συνέπειες δεν θα μπορούσαν να αποφευχθούν παρά την επιδειχθείσα επιμέλεια. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, η Ιταλική Δημοκρατία, καθόσον δεν κατόρθωσε να προσκομίσει τέτοιες αποδείξεις, αλυσιτελώς στηρίχθηκε στην ποικιλομορφία των πηγών ατμοσφαιρικής ρύπανσης προκειμένου να υποστηρίξει ότι δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι φέρει ευθύνη για ορισμένες από τις πηγές αυτές, όπως για παράδειγμα για τις πηγές που επηρεάζονται από τις τομεακές ευρωπαϊκές

³¹⁰ | Οδηγία 2008/50/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 2008, για την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα και καθαρότερο αέρα για την Ευρώπη (ΕΕ 2008, L 152, σ. 1).

πολιτικές, ή στις τοπογραφικές και κλιματικές ιδιαιτερότητες ορισμένων από τις οικείες ζώνες. Τέλος, το Δικαστήριο θεώρησε άνευ σημασίας την εκ μέρους της Ιταλικής Δημοκρατίας επίκληση της περιορισμένης έκτασης των ζωνών τις οποίες αφορούν οι αιτιάσεις της Επιτροπής σε σχέση με το σύνολο της εθνικής επικράτειας. Διευκρίνισε συναφώς ότι η υπέρβαση των οριακών τιμών για τα σωματίδια ΑΣ₁₀, ακόμη και εντός μίας μόνο ζώνης, αρκεί για τη στοιχειοθέτηση παραβάσεως των προαναφερθεισών διατάξεων της οδηγίας για την «ποιότητα του αέρα».

Δεύτερον, το Δικαστήριο έκρινε επίσης βάσιμη την αιτίαση περί μη θέσπισης των κατάλληλων μέτρων για τον περιορισμό της διάρκειας της περιόδου υπέρβασης των οριακών τιμών για τα σωματίδια ΑΣ₁₀, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του άρθρου 23, παράγραφος 1, εξεταζόμενου και σε συνδυασμό με το τμήμα Α του παραρτήματος XV της οδηγίας για την «ποιότητα του αέρα». Υπενθύμισε συναφώς ότι, σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές, σε περίπτωση υπέρβασης των εν λόγω οριακών τιμών μετά την προθεσμία που προβλέπεται για την εφαρμογή τους, το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος υποχρεούται να εκπονήσει σχέδιο για την ποιότητα του αέρα το οποίο πρέπει να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της οδηγίας, και δη στην απαίτηση πρόβλεψης των κατάλληλων μέτρων ώστε η περίοδος υπέρβασης αυτών των οριακών τιμών να είναι όσον το δυνατόν συντομότερη. Το Δικαστήριο τόνισε, στο πλαίσιο αυτό, ότι, μολονότι μια τέτοια υπέρβαση δεν αρκεί μεν, αυτή και μόνον, για τη στοιχειοθέτηση της παραβάσεως των υποχρεώσεων που υπέχουν τα κράτη μέλη από τις προαναφερθείσες διατάξεις, και μολονότι τα τελευταία αυτά διαθέτουν βεβαίως ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως όταν αποφασίζουν ποια μέτρα θα λάβουν, πλην όμως τα μέτρα αυτά πρέπει, εν πάση περιπτώσει, να εξασφαλίζουν ότι η περίοδος υπέρβασης θα είναι όσο το δυνατόν συντομότερη.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ήταν προφανές ότι η Ιταλική Δημοκρατία δεν θέσπισε εγκαίρως τα απαιτούμενα μέτρα. Στήριξε τη διαπίστωσή του αυτή στα στοιχεία της δικογραφίας από τα οποία προέκυπτε, ειδικότερα, ότι η υπέρβαση των ημερήσιων και ετήσιων οριακών τιμών για τα σωματίδια ΑΣ₁₀ ήταν συστηματική και διαρκής επί τουλάχιστον οκτώ έτη στις οικείες ζώνες, ότι, παρά τις εν εξελίξει προσπάθειες για την επίτευξη αυτών των οριακών τιμών, τα μέτρα που προβλέπονται στα προσκομισθέντα στο Δικαστήριο σχέδια για την ποιότητα του αέρα, ιδίως όσα αποσκοπούν σε διαρθρωτικές αλλαγές ειδικά όσον αφορά τους κύριους παράγοντες ρύπανσης, είχαν θεσπιστεί, ως επί το πλείστον πολύ πρόσφατα και ότι πολλά από αυτά τα σχέδια προέβλεπαν ότι για την επίτευξη των στόχων για την ποιότητα του αέρα μπορεί να απαιτηθεί διάστημα πολλών ετών, έως και δύο δεκαετίες, από την έναρξη ισχύος των εν λόγω οριακών τιμών. Κατά το Δικαστήριο, η ως άνω κατάσταση αποδείκνυε αυτή καθαυτήν ότι η Ιταλική Δημοκρατία δεν είχε εφαρμόσει κατάλληλα και αποτελεσματικά μέτρα ώστε η περίοδος υπέρβασης των οριακών τιμών για τα σωματίδια ΑΣ₁₀ να είναι όσο το δυνατόν συντομότερη. Εξάλλου, ενώ κατά την εκτίμηση της Ιταλικής Δημοκρατίας ήταν απαραίτητο, ιδίως υπό το πρίσμα των αρχών της αναλογικότητας, της επικουρικότητας και της ισορροπίας μεταξύ των δημόσιων και των ιδιωτικών συμφερόντων, να έχει στη διάθεσή της μακρές προθεσμίες ώστε τα προβλεπόμενα στα διάφορα σχέδια για την ποιότητα του αέρα μέτρα να μπορούν να παραγάγουν τα αποτελέσματά τους, το Δικαστήριο παρατήρησε, αντιθέτως, ότι μια τέτοια προσέγγιση προσέκρουε τόσο στα χρονικά όρια που προβλέπει η οδηγία για την «ποιότητα του αέρα» για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που αυτή τάσσει όσο και στη βαρύτητα των σκοπών της προστασίας της ανθρώπινης υγείας και του περιβάλλοντος, τους οποίους επιδιώκει η οδηγία αυτή. Πράγματι, το Δικαστήριο αναγνώρισε μεν ότι το άρθρο 23, παράγραφος 1, της οδηγίας για την «ποιότητα του αέρα» δεν μπορεί να απαιτεί τα μέτρα που θεσπίζει κράτος μέλος να διασφαλίζουν την άμεση τήρηση αυτών των οριακών τιμών προκειμένου να μπορούν να θεωρηθούν κατάλληλα, πλην όμως υπογράμμισε ότι η προσέγγιση της Ιταλικής Δημοκρατίας θα ισοδυναμούσε με αποδοχή μιας γενικής, ενδεχομένως επ' αόριστον, παράτασης της προθεσμίας για τη συμμόρφωση προς τις τιμές αυτές, ο καθορισμός των οποίων απέβλεπε, ωστόσο, στην επίτευξη ακριβώς των συγκεκριμένων σκοπών.

3. Οδηγία για τους οικοτόπους

Με την απόφαση *Alianța pentru combaterea abuzurilor* (C-88/19, [EU:C:2020:458](#)), που εκδόθηκε στις 11 Ιουνίου 2020, το Δικαστήριο αποφάνθηκε σχετικά με το εδαφικό πεδίο εφαρμογής του καθεστώτος αυστηρής προστασίας ορισμένων ζωικών ειδών, το οποίο προβλέπεται από το άρθρο 12, παράγραφος 1, της οδηγίας 92/43 ³¹¹ (στο εξής: οδηγία για τους οικοτόπους). Ειδικότερα, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι το καθεστώς αυστηρής προστασίας το οποίο προβλέπεται για τα είδη που απαριθμούνται στο παράρτημα IV, στοιχείο α', της εν λόγω οδηγίας, όπως ο λύκος, ισχύει επίσης για δείγματα που εγκαταλείπουν τον φυσικό τους οικοτόπο και εμφανίζονται σε κατοικημένες περιοχές.

Το 2016 το προσωπικό μιας ενώσεως προστασίας των ζώων, συνοδευόμενο από μια κτηνίατρο, είχε προβεί στη σύλληψη και τη μεταφορά, χωρίς προηγούμενη άδεια, λύκου που περιφερόταν σε μέρος όπου διέμενε κάτοικος ρουμανικού χωριού ευρισκόμενου μεταξύ δύο μεγάλων τόπων προστατευόμενων βάσει της οδηγίας για τους οικοτόπους. Εντούτοις, η μεταφορά του συλληφθέντος λύκου σε φυσικό καταφύγιο δεν είχε διεξαχθεί όπως προβλεπόταν, καθόσον το ζώο αυτό είχε κατορθώσει να διαφύγει στο γειτονικό δάσος. Συναφώς, είχε κατατεθεί μήνυση για ποινικά αδικήματα σχετικά με τη σύλληψη και τη μεταφορά λύκου υπό μη προσήκουσες συνθήκες. Στο πλαίσιο της σχετικής ποινικής διαδικασίας, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν οι προστατευτικές διατάξεις της οδηγίας για τους οικοτόπους έχουν εφαρμογή στη σύλληψη άγριων λύκων στις παρυφές κατοικημένης περιοχής ή στην περιφέρεια ενός δήμου.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι το άρθρο 12, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας για τους οικοτόπους επιβάλλει στα κράτη μέλη να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να θεσπιστεί ένα καθεστώς αυστηρής προστασίας των προστατευόμενων ζωικών ειδών «στην περιοχή φυσικής κατανομής τους», το οποίο να απαγορεύει κάθε μορφή σύλληψης ή θανάτωσης, εκ προθέσεως, δειγμάτων των ειδών αυτών λαμβανομένων «στη φύση».

Όσον αφορά το εδαφικό πεδίο εφαρμογής της ως άνω απαγόρευσης, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, ως προς τα προστατευόμενα ζωικά είδη τα οποία, όπως ο λύκος, καταλαμβάνουν εκτεταμένα εδάφη, η έννοια της «περιοχής φυσικής κατανομής» είναι ευρύτερη από τον γεωγραφικό χώρο που παρουσιάζει τα ουσιώδη για τη ζωή και αναπαραγωγή τους φυσικά ή βιολογικά στοιχεία και αντιστοιχεί, ως εκ τούτου, στον γεωγραφικό χώρο εντός οποίου το οικείο ζωικό είδος διαβιώνει ή εξαπλώνεται στο πλαίσιο της φυσικής συμπεριφοράς του. Εξ αυτού συνάγεται ότι η προστασία την οποία προβλέπει το άρθρο 12, παράγραφος 1, της οδηγίας για τους οικοτόπους δεν έχει όρια ή σύνορα, οπότε ένα άγριο δείγμα προστατευόμενου ζωικού είδους το οποίο βρίσκεται πλησίον ή εντός κατοικημένων περιοχών, που μετακινείται μέσα σε τέτοιες περιοχές ή που λαμβάνει τροφή η οποία προέρχεται από ανθρώπους, δεν μπορεί να λογίζεται ως ζώο που έχει εγκαταλείψει την «περιοχή φυσικής κατανομής» του. Η ερμηνεία αυτή επιρρωννύεται από τον ορισμό που περιλαμβάνεται στο άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο στ', της σύμβασης περί της διατήρησης των αποδημητικών ειδών που ανήκουν στην αγρία πανίδα ³¹², κατά την οποία η έννοια της «περιοχής κατανομής» ενός είδους λαμβάνει υπόψη τις περιοχές κάθε φύσεως τις οποίες διασχίζει το είδος αυτό.

Επομένως, κατά το Δικαστήριο, το γράμμα του άρθρου 12, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας για τους οικοτόπους, το οποίο απαγορεύει τη σύλληψη ή τη θανάτωση εκ προθέσεως «στη φύση» δειγμάτων των προστατευόμενων ειδών, δεν επιτρέπει τον αποκλεισμό των κατοικημένων περιοχών από το προστατευτικό

³¹¹ | Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ 1992, L 206, σ. 7).

³¹² | Σύμβαση περί της διατήρησης των αποδημητικών ειδών που ανήκουν στην αγρία πανίδα, η οποία υπογράφηκε στη Βόννη στις 23 Ιουνίου 1979 και συνήφθη στο όνομα της Κοινότητας με την απόφαση 82/461/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 24ης Ιουνίου 1982 (ΕΕ 1982, L 210, σ. 10).

πεδίο της διατάξεως αυτής. Η χρησιμοποίηση του όρου «στη φύση» αποσκοπεί απλώς να διευκρινίσει ότι οι απαγορεύσεις τις οποίες προβλέπει η διάταξη αυτή δεν εφαρμόζονται κατ' ανάγκη στα δείγματα που έχουν συλληφθεί τηρουμένης της ισχύουσας νομοθεσίας.

Η ερμηνεία κατά την οποία η προστασία που προβλέπεται στο άρθρο 12, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας για τους οικοτόπους δεν έχει αυστηρά όρια ή σύνορα είναι επίσης πρόσφορη για την επίτευξη του σκοπού τον οποίο επιδιώκει η ως άνω διάταξη. Πράγματι, επιβάλλεται η προστασία των ειδών αυτών όχι μόνον εντός ορισμένων τόπων, αυστηρά καθοριζόμενων, αλλά επίσης δειγμάτων των εν λόγω ειδών που διαβιώνουν στη φύση ή σε άγρια κατάσταση και που έχουν, ως εκ τούτου, μια λειτουργία στα φυσικά οικοσυστήματα. Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε ακόμη ότι, σε πολλές περιοχές της Ένωσης, όπως αυτή της υπό κρίση υποθέσεως, οι λύκοι ζουν σε ζώνες στις οποίες κατοικούν άνθρωποι, καθόσον η εγκατάσταση ανθρώπων στις εν λόγω ζώνες επέφερε επίσης μια μερική προσαρμογή των λύκων στις νέες αυτές συνθήκες. Επιπλέον, η ανάπτυξη υποδομών, η παράνομη εκμετάλλευση των δασών, οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις και ορισμένες βιομηχανικές δραστηριότητες συντέιναν στην άσκηση πιέσεως στους πληθυσμούς των λύκων και στους οικοτόπους τους.

Επομένως, το Δικαστήριο συνεπέρανε ότι η υποχρέωση αυστηρής προστασίας των προστατευόμενων ζωικών ειδών ισχύει για κάθε «περιοχή φυσικής κατανομής» των εν λόγω ειδών, ανεξαρτήτως του αν αυτά ευρίσκονται εντός του συνήθους οικοτόπου τους, σε προστατευόμενες ζώνες ή, αντιθέτως, πλησίον κατοικημένων περιοχών.

Όσον αφορά την αντιμετώπιση καταστάσεων που μπορούν να προκύψουν αν ένα δείγμα προστατευόμενου ζωικού είδους έρθει σε επαφή με ανθρώπους ή με ανθρώπινα αγαθά, ιδίως των συγκρούσεων που προκύπτουν από την εγκατάσταση ανθρώπων σε φυσικούς τόπους, το Δικαστήριο υπενθύμισε, στη συνέχεια, ότι απόκειται στα κράτη μέλη να θεσπίσουν ένα πλήρες νομοθετικό πλαίσιο, το οποίο μπορεί να περιλαμβάνει, σύμφωνα με το άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχεία β' και γ', της οδηγίας για τους οικοτόπους, μέτρα προς αποτροπή σημαντικών ζημιών ιδίως στις καλλιέργειες ή σε κτηνοτροφικές μονάδες ή μέτρα προς διασφάλιση της υγείας και της δημόσιας ασφάλειας, ή για άλλους επιτακτικούς λόγους προέχοντος δημοσίου συμφέροντος, περιλαμβανομένων των λόγων κοινωνικής ή οικονομικής φύσεως.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι η σύλληψη και η μεταφορά δείγματος προστατευόμενου ζωικού είδους, όπως ο λύκος, μπορούν να πραγματοποιούνται μόνο στο πλαίσιο παρεκκλίσεως προβλεπόμενης από την αρμόδια εθνική αρχή βάσει του άρθρου 16, παράγραφος 1, στοιχεία β' και γ', της οδηγίας για τους οικοτόπους, στηριζόμενης, μεταξύ άλλων, σε λόγο δημόσιας ασφάλειας.

4. Περιβαλλοντική ευθύνη

Με την απόφαση **Naturschutzbund Deutschland – Landesverband Schleswig-Holstein** (C-297/19, [EU:C:2020:533](#)), η οποία εκδόθηκε στις 9 Ιουλίου 2020, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου μπορεί να ευθύνονται για περιβαλλοντική ζημία που προξενείται από δραστηριότητες οι οποίες ασκούνται προς το δημόσιο συμφέρον βάσει αρμοδιότητας που έχει ανατεθεί από τον νόμο, όπως η λειτουργία αντλιοστασίου για την αποστράγγιση γεωργικών εκτάσεων.

Μεταξύ του 2006 και του 2009, τμήμα της χερσονήσου του Eiderstedt, η οποία βρίσκεται στο δυτικό τμήμα του ομόσπονδου κράτους του Schleswig-Holstein (Γερμανία), είχε χαρακτηριστεί ως «ζώνη προστασίας» λόγω, μεταξύ άλλων, της παρουσίας του μαυρογλάρου που είναι προστατευόμενο υδρόβιο πτηνό. Σύμφωνα με το σχέδιο διαχείρισης, η ζώνη προστασίας του είδους αυτού χρησιμοποιείται παραδοσιακά σε μεγάλη κλίμακα κυρίως ως βοσκότοπος. Η χερσόνησος του Eiderstedt είναι κατοικήσιμη και καλλιεργήσιμη χάρη στη λειτουργία συστήματος αποστράγγισης. Για τον σκοπό αυτό, η Deich- und Hauptsiehlverband

Eiderstedt, Körperschaft des öffentlichen Rechts, ένωση διαχείρισης υδάτων και εδάφους με τη μορφή νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου, λειτουργούσε αντλιοστάσιο για την αποστράγγιση του συνόλου της περιφέρειάς της. Η άντληση των υδάτων, η οποία μείωνε το επίπεδο τους, ενέπιπτε στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς της για διατήρηση των επιφανειακών υδάτων η οποία της είχε ανατεθεί από τον νόμο ως υποχρέωση δημοσίου δικαίου.

Εκτιμώντας ότι, με τη λειτουργία του αντλιοστασίου, η Deich- und Hauptsiedelverband Eiderstedt είχε προξενήσει περιβαλλοντική ζημία εις βάρος του μαυρογάρωνου, η ένωση για την προστασία του περιβάλλοντος Naturschutzbund Deutschland υπέβαλε αίτηση στην περιφέρεια Nordfriesland για τη λήψη μέτρων περιορισμού και αποκατάστασης της ζημίας αυτής, η οποία απορρίφθηκε. Η ένωση αυτή επικαλέστηκε προς στήριξη της αίτησής της τη γερμανική νομοθεσία που θεσπίστηκε για τη μεταφορά της οδηγίας 2004/35 για την περιβαλλοντική ευθύνη³¹³. Η οδηγία αυτή εγκαθιδρύει καθεστώς περιβαλλοντικής ευθύνης για την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας που προξενείται από τις επαγγελματικές δραστηριότητες στα είδη και στους φυσικούς οικοτόπους που προστατεύονται, μεταξύ άλλων, από την οδηγία για τους οικοτόπους³¹⁴ και την οδηγία περί οδηγίας πτηνών³¹⁵.

Ωστόσο, το παράρτημα Ι, τρίτο εδάφιο, δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας 2004/35 επιτρέπει στα κράτη μέλη να προβλέπουν απαλλαγή των ιδιοκτητών και των φορέων εκμετάλλευσης από την ευθύνη, όταν η ζημία που προξενείται στα προστατευόμενα είδη ή στους φυσικούς οικοτόπους προκύπτει από τη «συνήθη διαχείριση» της επίμαχης τοποθεσίας. Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας έκανε χρήση της δυνατότητας αυτής.

Στο ως άνω πλαίσιο, το Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο, Γερμανία), το οποίο κλήθηκε να κρίνει επί της απορριφθείσας αιτήσεως της ένωσης για την προστασία του περιβάλλοντος, αποφάσισε να ζητήσει από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν και υπό ποιες προϋποθέσεις μπορούσε να γίνει δεκτό ότι μια δραστηριότητα όπως η λειτουργία αντλιοστασίου για την αποστράγγιση γεωργικών εκτάσεων εμπίπτει στην έννοια της «συνήθους διαχείρισης τοποθεσίας» κατά την οδηγία 2004/35. Το αιτούν δικαστήριο ζήτησε επίσης από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν η δραστηριότητα αυτή, η οποία ασκείται προς το δημόσιο συμφέρον βάσει αρμοδιότητας που έχει ανατεθεί από τον νόμο, μπορούσε να θεωρηθεί «επαγγελματική δραστηριότητα» κατά την οδηγία 2004/35.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ως «συνήθους διαχείριση τοποθεσίας» νοείται κάθε μέτρο το οποίο καθιστά δυνατή τη χρηστή διοίκηση ή οργάνωση των τόπων όπου βρίσκονται προστατευόμενα είδη ή φυσικοί οικοτόποι και συνάδει, μεταξύ άλλων, με τις γενικώς αποδεκτές γεωργικές πρακτικές.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι η διαχείριση τοποθεσίας όπου βρίσκονται προστατευόμενα είδη και φυσικοί οικοτόποι, κατά την έννοια της οδηγίας για τους οικοτόπους και της οδηγίας περί πτηνών, μπορεί να θεωρηθεί «συνήθους» μόνον εφόσον ανταποκρίνεται στους σκοπούς και τις υποχρεώσεις που προβλέπουν οι οδηγίες αυτές και, ιδίως, στο σύνολο των μέτρων διαχείρισης που λαμβάνονται από τα κράτη μέλη βάσει των εν λόγω οδηγιών, όπως αυτά καταγράφονται στα μητρώα οικοτόπων και τα έγγραφα στόχων του παραρτήματος Ι, τρίτο εδάφιο, δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας 2004/35. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο έκρινε ότι η έννοια της συνήθους διαχείρισης μπορεί,

313| Οδηγία 2004/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Απριλίου 2004, σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας (ΕΕ 2004, L 143, σ. 56).

314| Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ 1992, L 206, σ. 7).

315| Οδηγία 2009/147/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, περί της διατήρησης των αγρίων πτηνών (ΕΕ 2010, L 20, σ. 7).

μεταξύ άλλων, να καλύπτει τις γεωργικές δραστηριότητες που ασκούνται σε τέτοια τοποθεσία, περιλαμβανομένων και των δραστηριοτήτων που είναι αναγκαίο συμπλήρωμά τους, όπως η άρδευση και η αποστράγγιση υδάτων και, συνεπώς, η λειτουργία αντλιοστασίου.

Το Δικαστήριο διευκρίνισε επιπλέον ότι δικαστήριο κράτους μέλους που καλείται να κρίνει αν ορισμένο μέτρο διαχείρισης είναι σύνηθες ή όχι μπορεί, στην περίπτωση που τα έγγραφα διαχείρισης της τοποθεσίας δεν περιέχουν επαρκείς ενδείξεις, να προβεί σε εκτίμηση των εν λόγω εγγράφων υπό το πρίσμα των σκοπών και των υποχρεώσεων που προβλέπονται στην οδηγία για τους οικότοπους και στην οδηγία περί πτηνών, καθώς και με αναφορά στους κανόνες του εσωτερικού δικαίου που θεσπίστηκαν για τη μεταφορά των οδηγιών αυτών ή, ελλείψει τέτοιων κανόνων, με αναφορά σε κανόνες σύμφωνους προς το πνεύμα και τον σκοπό των εν λόγω οδηγιών.

Εξάλλου, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι συνήθη διαχείριση μιας τοποθεσίας μπορεί επίσης να συνιστά, κατά το παράρτημα Ι, τρίτο εδάφιο, δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας 2004/35, και η προηγούμενη πρακτική των ιδιοκτητών ή των φορέων εκμετάλλευσης της τοποθεσίας αυτής. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ο κανόνας αυτός καλύπτει μέτρα διαχείρισης τα οποία, κατά τον χρόνο επέλευσης της ζημίας, εφαρμόζονταν επί αρκούντως μακρό χρονικό διάστημα και είναι γενικώς αναγνωρισμένα και καθιερωμένα, ώστε να μπορεί να γίνει δεκτό ότι ήταν συνήθη για την επίμαχη τοποθεσία, με την επιφύλαξη ωστόσο ότι τα μέτρα αυτά δεν θίγουν την επίτευξη των σκοπών και την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που προβλέπονται στην οδηγία για τους οικότοπους και στην οδηγία περί πτηνών.

Όσον αφορά το ζήτημα αν μπορεί να συνιστά «επαγγελματική δραστηριότητα» κατά την οδηγία 2004/35 μια δραστηριότητα η οποία ασκείται προς το δημόσιο συμφέρον βάσει αρμοδιότητας που έχει ανατεθεί από τον νόμο, όπως η λειτουργία αντλιοστασίου για την αποστράγγιση γεωργικών εκτάσεων, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι ο όρος αυτός καλύπτει το σύνολο των δραστηριοτήτων που ασκούνται σε επαγγελματικό πλαίσιο, σε αντίθεση με ένα αμιγώς προσωπικό ή οικιακό πλαίσιο, ανεξαρτήτως του αν αυτές σχετίζονται με την αγορά ή έχουν ανταγωνιστικό χαρακτήρα.

XX. Διεθνείς συμφωνίες

Όσον αφορά τις διεθνείς συμφωνίες, πρέπει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά σε τρεις αποφάσεις. Στην πρώτη απόφαση το Δικαστήριο εξέτασε την αρμοδιότητά του ως προς την ερμηνεία μιας σύμβασης διαιτησίας που συνήφθη μεταξύ δύο κρατών μελών. Στη δεύτερη απόφαση αποφάνθηκε επί των υποχρεώσεων ενός κράτους μέλους αναφορικά με την εθνική μεταχείριση, δυνάμει της GATS, η οποία έχει συναφθεί στο πλαίσιο του ΠΟΕ ³¹⁶. Στην τρίτη απόφαση, αποφάνθηκε επί των υποχρεώσεων που υπέχει ένα κράτος μέλος από το δίκαιο της Ένωσης έναντι υπηκόου τρίτου κράτους το οποίο είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΘ) και της συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο.

1. Αρμοδιότητα του Δικαστηρίου για την ερμηνεία διεθνούς σύμβασης

Με την απόφαση **Σλοβενία κατά Κροατίας** (C-457/18, [EU:C:2020:65](#)), που εκδόθηκε στις 31 Ιανουαρίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε εαυτό αναρμόδιο να αποφανθεί επί της προσφυγής την οποία άσκησε η Σλοβενία βάσει του άρθρου 259 ΣΛΕΕ με αίτημα να αναγνωριστεί ότι η Κροατία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθόσον δεν τήρησε τις υποχρεώσεις της, αφενός, από σύμβαση διαιτησίας την οποία είχε συνάψει με τη Σλοβενία, με σκοπό την επίλυση της μεταξύ τους συνοριακής διαφοράς, και, αφετέρου, από διαιτητική απόφαση για την οριοθέτηση των θαλάσσιων και των χερσαίων συνόρων τους. Πάντως, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η δική του αναρμοδιότητα δεν επηρεάζει οποιαδήποτε υποχρέωση η οποία απορρέει, για καθένα από τα δύο αυτά κράτη μέλη, τόσο στις μεταξύ τους σχέσεις όσο και έναντι της Ένωσης και των λοιπών κρατών μελών, από το άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ και συνίσταται στην καλόπιστη προσπάθεια για την εξεύρεση μιας σύμφωνης προς το διεθνές δίκαιο οριστικής νομικής λύσης για τη διαφορά τους, προκειμένου να διασφαλίσουν την πραγματική και απρόσκοπτη εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης στις οικείες εδαφικές ζώνες. Προκειμένου να το επιτύχουν, μπορούν να επιλέξουν οποιονδήποτε τρόπο διευθέτησης της μεταξύ τους διαφοράς, περιλαμβανομένης, ενδεχομένως, της υποβολής της διαφοράς αυτής στην κρίση του Δικαστηρίου δυνάμει συνυποσχετικού κατά το άρθρο 273 ΣΛΕΕ.

Προκειμένου να επιλύσουν το ζήτημα της οριοθέτησης των κοινών συνόρων τους κατόπιν της κηρύξεως της ανεξαρτησίας τους από τη Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, η Κροατία και η Σλοβενία είχαν συνάψει σύμβαση διαιτησίας τον Νοέμβριο του 2009. Δυνάμει της σύμβασης αυτής, η οποία τέθηκε σε ισχύ ένα έτος αργότερα, τα δύο κράτη δεσμεύονταν να υποβάλουν τη διαφορά αυτή στην κρίση του διαιτητικού δικαστηρίου που θα συστηνόταν με την ως άνω σύμβαση για να εκδώσει δεσμευτική απόφαση. Κατόπιν παρεμπόπτοντος δικονομικού ζητήματος που ανέκυψε ενώπιον του

³¹⁶ | Αξίζει επίσης να αναφερθούν υπό τον τίτλο αυτό οι ακόλουθες αποφάσεις: απόφαση της 25ης Ιουνίου 2020, **A κ.λπ. (Ανεμογεννήτριες σε Alster και Nevele)** (C-24/19, [EU:C:2020:503](#)), με την οποία το Δικαστήριο ερμήνευσε την οδηγία 2001/42/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 2001, σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων (ΕΕ 2001, L 197, σ. 30) υπό το πρίσμα της Σύμβασης για την αξιολόγηση των επιπτώσεων επί του διασυνοριακού περιβάλλοντος, που υπογράφηκε στο Εσπόο (Φινλανδία) στις 26 Φεβρουαρίου 1991 (βλ. τίτλο XIX.1 «Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων»), καθώς και αποφάσεις της 8ης Σεπτεμβρίου 2020, **Recorded Artists Actors Performers** (C-265/19, [EU:C:2020:677](#)), και της 18ης Νοεμβρίου 2020, **Atresmedia Corporación de Medios de Comunicación** (C-147/19, [EU:C:2020:935](#)), στις οποίες το Δικαστήριο –και δη το τμήμα μείζονος συνθέσεως στην πρώτη εξ αυτών– κλήθηκε να ερμηνεύσει τις οδηγίες περί ορισμένων δικαιωμάτων συγγενικών προς την πνευματική ιδιοκτησία υπό το πρίσμα της Συνθήκης WPPT του ΠΟΔΙ και της Σύμβασης της Ρώμης. Οι δυο τελευταίες αυτές αποφάσεις παρουσιάζονται υπό τον τίτλο XIV.1 «Δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας».

διαιτητικού δικαστηρίου εξαιτίας ανεπίσημης επικοινωνίας μεταξύ του διαιτητή που είχε οριστεί από τη Σλοβενία και του εκπροσώπου του κράτους αυτού ενώπιον του διαιτητικού δικαστηρίου κατά τη διάρκεια των διασκέψεών του, η Κροατία θεώρησε ότι υπονομεύθηκε η ικανότητα του δικαστηρίου αυτού να εκδώσει απόφαση κατά τρόπο ανεξάρτητο και αμερόληπτο. Ως εκ τούτου, τον Ιούλιο του 2015 ενημέρωσε τη Σλοβενία ότι ευθυνόταν, κατά την άποψή της, για ουσιώδεις παραβιάσεις της σύμβασης διαιτησίας. Κατά συνέπεια αποφάσισε, κατ' επίκληση της Σύμβασης της Βιέννης περί του Δικαίου των Συνθηκών ³¹⁷, να τερματίσει άμεσα τη σύμβαση διαιτησίας. Το διαιτητικό δικαστήριο έκρινε παρά ταύτα ότι η διαδικασία διαιτησίας έπρεπε να εξακολουθήσει και τον Ιούνιο του 2017 εξέδωσε διαιτητική απόφαση με την οποία οριοθέτησε τα θαλάσσια και τα χερσαία σύνορα μεταξύ των δύο ενδιαφερόμενων κρατών. Η Κροατία δεν εκτέλεσε τη διαιτητική απόφαση. Τον Ιούλιο του 2018, η Σλοβενία άσκησε προσφυγή λόγω παραβίασης ενώπιον του Δικαστηρίου. Υποστήριξε κατ' αρχάς ότι η Κροατία, παραβαίνοντας τις υποχρεώσεις της από τη σύμβαση διαιτησίας και από τη διαιτητική απόφαση και ιδίως μη σεβόμενη τα σύνορα που καθορίζονταν με τη διαιτητική απόφαση, είχε παραβεί διάφορες υποχρεώσεις τις οποίες υπείχε από το πρωτογενές δίκαιο ³¹⁸. Επιπλέον, υποστήριξε ότι η Κροατία, για τον ίδιο λόγο, είχε παραβεί διάφορους κανόνες του παραγώγου δικαίου ³¹⁹.

Αποφαινόμενο επί της ενστάσεως απαραδέκτου που προέβαλε η Κροατία, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ήταν αναρμόδιο να αποφανθεί επί της ερμηνείας διεθνούς σύμβασης η οποία είχε συναφθεί από κράτη μέλη και της οποίας το αντικείμενο δεν ενέπιπτε στους τομείς αρμοδιότητας της Ένωσης, όπως επίσης ήταν αναρμόδιο να αποφανθεί και επί των υποχρεώσεων που απέρρεαν από την εν λόγω σύμβαση για τα κράτη μέλη. Εν συνεχεία, το Δικαστήριο συνήγαγε εξ αυτού ότι δεν είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί προσφυγής λόγω παραβίασης, είτε ασκείται βάσει του άρθρου 258 είτε βάσει του άρθρου 259 ΣΛΕΕ, σε περίπτωση κατά την οποία η προβαλλόμενη προς στήριξη της προσφυγής παράβαση των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης είναι παρεπόμενη σε σχέση με την προβαλλόμενη παράβαση υποχρεώσεων που απορρέουν από διεθνή σύμβαση.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι προβαλλόμενες από τη Σλοβενία παραβάσεις του δικαίου της Ένωσης είτε απέρρεαν από προβαλλόμενη μη τήρηση εκ μέρους της Κροατίας των υποχρεώσεων που προκύπτουν από τη σύμβαση διαιτησίας και από την εκδοθείσα βάσει της σύμβασης αυτής διαιτητική απόφαση είτε στηρίζονταν στην παραδοχή ότι τα χερσαία και τα θαλάσσια σύνορα μεταξύ των δύο αυτών κρατών μελών είχαν καθοριστεί με τη διαιτητική απόφαση.

317| Σύμβαση της Βιέννης περί του δικαίου των συνθηκών, της 23ης Μαΐου 1969 (*Recueil des traités des Nations Unies*, τόμος. 1155, σ. 331).

318| Πρόκειται για το άρθρο 2 και το άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ.

319| Έγινε ειδικότερα επίκληση παραβάσεων του άρθρου 5, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΕ) 1380/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2013, σχετικά με την Κοινή Αλιευτική Πολιτική, την τροποποίηση των κανονισμών του Συμβουλίου (ΕΚ) 1954/2003 και (ΕΚ) 1224/2009 και την κατάργηση των κανονισμών του Συμβουλίου (ΕΚ) 2371/2002 και (ΕΚ) 639/2004 και της αποφάσεως 2004/585/ΕΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 354, σ. 22)· του συστήματος ελέγχου, επιθεώρησης και εφαρμογής των κανόνων που προβλέπονται από τον κανονισμό (ΕΚ) 1224/2009 του Συμβουλίου, της 20ής Νοεμβρίου 2009, περί θεσπίσεως κοινοτικού συστήματος ελέγχου της τήρησης των κανόνων της κοινής αλιευτικής πολιτικής (ΕΕ 2009, L 343, σ. 1), και από τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 404/2011 της Επιτροπής, της 8ης Απριλίου 2011, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) 1224/2009 περί της θέσπισης κοινοτικού συστήματος ελέγχου για την εξασφάλιση της τήρησης των κανόνων της κοινής αλιευτικής πολιτικής (ΕΕ 2011, L 112, σ. 1)· των άρθρων 4 και 17, σε συνδυασμό με το άρθρο 13, του κανονισμού (ΕΕ) 2016/399 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, περί κώδικα της Ένωσης σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (κώδικας συνόρων του Σένγκεν) (ΕΕ 2016, L 77, σ. 1)· καθώς και του άρθρου 2, παράγραφος 4, και του άρθρου 11, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/89/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Ιουλίου 2014, περί θεσπίσεως πλαισίου για τον θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό (ΕΕ 2014, L 257, σ. 135).

Υπογραμμίζοντας ότι, εν προκειμένω, η διαιτητική απόφαση είχε εκδοθεί από διεθνές δικαστήριο που είχε συσταθεί δυνάμει διμερούς σύμβασης διαιτησίας διεπόμενης από το διεθνές δίκαιο, της οποίας το αντικείμενο δεν ενέπιπτε στους τομείς αρμοδιοτήτων της Ένωσης και της οποίας η Ένωση δεν ήταν συμβαλλόμενο μέρος, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ούτε η σύμβαση διαιτησίας ούτε η διαιτητική απόφαση αποτελούσαν αναπόσπαστο τμήμα του δικαίου της Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η ουδέτερα διατυπωμένη μνεία της εν λόγω διαιτητικής αποφάσεως σε διάταξη της πράξεως προσχωρήσεως της Κροατίας στην Ένωση δεν μπορούσε να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ενσωματώνει στο δίκαιο της Ένωσης τις διεθνείς δεσμεύσεις που αναλήφθηκαν από τα δύο κράτη μέλη στο πλαίσιο της προαναφερθείσας σύμβασης διαιτησίας.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι προβαλλόμενες παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης ήταν εν προκειμένω παρεπόμενες σε σχέση με την προβαλλόμενη παράβαση από την Κροατία των υποχρεώσεων της από την επίμαχη διμερή διεθνή σύμβαση. Επισημαίνοντας ότι η κατά το άρθρο 259 ΣΛΕΕ προσφυγή λόγω παραβάσεως μπορούσε να έχει ως αντικείμενο μόνο τη μη τήρηση υποχρεώσεων που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν ήταν επομένως αρμόδιο να αποφανθεί, στο πλαίσιο της προσφυγής της Σλοβενίας, επί προβαλλόμενης παραβάσεως των υποχρεώσεων από τη σύμβαση διαιτησίας και τη διαιτητική απόφαση από την οποία πήγαιζαν οι αιτιάσεις της Σλοβενίας περί παραβιάσεων του δικαίου της Ένωσης.

Τέλος, υπενθυμίζοντας την αρμοδιότητα που επιφυλάσσεται υπέρ των κρατών μελών, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, για τον γεωγραφικό καθορισμό των συνόρων τους καθώς και το γεγονός ότι, κατά τη σύμβαση διαιτησίας, στα συμβαλλόμενα μέρη απόκειται να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για την εφαρμογή της διαιτητικής αποφάσεως, το Δικαστήριο εκτίμησε ότι δεν μπορούσε να εξετάσει, στο πλαίσιο της προσφυγής που άσκησε η Σλοβενία, το ζήτημα της εκτάσεως και των ορίων της επικράτειας της Σλοβενίας και της Κροατίας, εφαρμόζοντας ευθέως τα καθορισθέντα από τη διαιτητική απόφαση σύνορα προκειμένου να ελέγξει αν υφίστανται οι επίμαχες παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης.

2. Παράβαση συμφωνίας που συνήφθη στο πλαίσιο του ΠΟΕ

Με την απόφαση **Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (Ανώτατη εκπαίδευση)** (C-66/18, [EU:C:2020:792](#)), που εκδόθηκε στις 6 Οκτωβρίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου δέχθηκε την προσφυγή λόγω παραβάσεως την οποία άσκησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του εν λόγω κράτους μέλους. Η Ουγγαρία είχε επιβάλει ως προϋπόθεση, για να μπορούν τα εγκατεστημένα εκτός του ΕΟΧ αλλοδαπά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα να ασκήσουν στην Ουγγαρία δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών διδασκαλίας που οδηγεί στην απόκτηση τίτλου σπουδών, να έχει προηγηθεί διεθνής συμφωνία η οποία να δεσμεύει την Ουγγαρία και το κράτος της έδρας του ενδιαφερόμενου εκπαιδευτικού ιδρύματος, και το Δικαστήριο έκρινε, αφενός, ότι η Ουγγαρία παρέβη, κατ' αυτόν τον τρόπο, τις υποχρεώσεις που έχει αναλάβει αναφορικά με την εθνική μεταχείριση, δυνάμει της GATS, η οποία έχει συναφθεί στο πλαίσιο του ΠΟΕ ³²⁰. Επιπλέον, η ίδια αυτή απαίτηση προσκρούει στις διατάξεις του Χάρτη οι οποίες αφορούν την ακαδημαϊκή ελευθερία, την ελευθερία ίδρυσης ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και την επιχειρηματική ελευθερία ³²¹.

320| Άρθρο XVII της GATS.

321| Άρθρο 13, άρθρο 14, παράγραφος 3 και άρθρο 16 του Χάρτη. Οι πτυχές της αποφάσεως που αφορούν τις διατάξεις αυτές παρουσιάζονται υπό τον τίτλο Ι.3 «Ελευθερία των τεχνών και των επιστημών, δικαίωμα στην εκπαίδευση και επιχειρηματική ελευθερία».

Αφετέρου, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, επιβάλλοντας ως προϋπόθεση για την άσκηση, στην Ουγγαρία, της δραστηριότητας των αλλοδαπών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, περιλαμβανομένων των ιδρυμάτων που έχουν την έδρα τους σε άλλη χώρα μέλος του ΕΟΧ, την εκ μέρους τους παροχή υπηρεσιών διδασκαλίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση του κράτους της έδρας τους, η Ουγγαρία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την GATS όσον αφορά την εθνική μεταχείριση, καθώς και τις υποχρεώσεις της οι οποίες απορρέουν από την ελευθερία εγκατάστασης ³²², την ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών ³²³ και τις προαναφερθείσες διατάξεις του Χάρτη.

Στις 4 Απριλίου 2017 ψηφίστηκε, με τη διαδικασία του κατεπείγοντος, στην Ουγγαρία νόμος που τροποποίησε τον νόμο για την τριτοβάθμια εκπαίδευση ³²⁴ (στο εξής: νόμος του 2017 για την τριτοβάθμια εκπαίδευση), με προβαλλόμενο σκοπό τη διασφάλιση της ποιότητας των υπηρεσιών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και με βασικό αντικείμενο τη μεταρρύθμιση του ισχύοντος καθεστώτος αδειοδότησης για τα αλλοδαπά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Ανεξαρτήτως αν ήταν εγκεκριμένα ή όχι κατά το παρελθόν, τα εκπαιδευτικά αυτά ιδρύματα υπόκεινται πλέον σε νέες απαιτήσεις, μεταξύ των οποίων και οι εξετασθείσες από το Δικαστήριο.

Η Επιτροπή άσκησε ενώπιον του Δικαστηρίου προσφυγή λόγω παραβάσεως κατά της Ουγγαρίας, υποστηρίζοντας ότι ο νόμος του 2017 για την τριτοβάθμια εκπαίδευση αντέβαινε τόσο στις υποχρεώσεις που έχει αναλάβει η Ουγγαρία στο πλαίσιο της GATS όσο και στην ελευθερία εγκατάστασης, την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και τις διατάξεις του Χάρτη σχετικά με την ακαδημαϊκή ελευθερία, την ελευθερία ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και την επιχειρηματική ελευθερία.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο απέρριψε την ένσταση απαραδέκτου την οποία προέβαλε η Ουγγαρία. Ειδικότερα, αφενός, σε σχέση με τις σύντομες προθεσμίες τις οποίες έταξε η Επιτροπή κατά την προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία, το Δικαστήριο, επιβεβαιώνοντας τη σχετική νομολογία του ³²⁵, εξέτασε πώς ακριβώς διεξήχθη η διαδικασία αυτή και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Ουγγαρία δεν είχε αποδείξει την προβαλλόμενη προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας. Επιπλέον, παρατήρησε ότι οι επίμαχες προθεσμίες είχαν ταχθεί λαμβανομένης υπόψη της επικείμενης έναρξης ισχύος των επίδικων διατάξεων, η οποία είχε προβλεφθεί αρχικώς για την 1η Ιανουαρίου 2018. Αφετέρου, το Δικαστήριο έκρινε ότι η Ουγγρική Κυβέρνηση αλυσιτελώς προέβαλε τον ισχυρισμό ότι οι προθέσεις της Επιτροπής, να προστατεύσει τα ιδιαίτερα συμφέροντα του Central European University, ήταν πολιτικού χαρακτήρα και, ως εκ τούτου, παράνομες, δεδομένου ότι το ζήτημα αν είναι σκόπιμη η κίνηση διαδικασίας λόγω παραβάσεως κράτους μέλους άπτεται της αποκλειστικής διακριτικής ευχέρειας της Επιτροπής, η οποία δεν εμπίπτει, αυτή καθαυτή, στον δικαστικό έλεγχο που ασκεί το Δικαστήριο.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο έκρινε εαυτό αρμόδιο να αποφανθεί επί των αιτιάσεων περί παραβάσεων των διατάξεων του δικαίου του ΠΟΕ. Αφού υπενθύμισε συναφώς ότι κάθε διεθνής συμφωνία που συνάπτεται από την Ένωση συνιστά αναπόσπαστο μέρος του δικαίου της Ένωσης, διαπίστωσε ότι τούτο ίσχυε στην περίπτωση της Συμφωνίας για την ίδρυση του ΠΟΕ, της οποίας η GATS αποτελεί μέρος. Ακολούθως, όσον αφορά τη σχέση μεταξύ, αφενός, της αποκλειστικής αρμοδιότητας της Ένωσης στον τομέα της κοινής εμπορικής πολιτικής και, αφετέρου, της ευρείας αρμοδιότητας των κρατών μελών στον τομέα της εκπαίδευσης,

³²² | Άρθρο 49 ΣΛΕΕ.

³²³ | Άρθρο 16 της οδηγίας 2006/123/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2006, L 376, σ. 36, στο εξής: οδηγία για τις υπηρεσίες).

³²⁴ | Nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény módosításáról szóló 2017. évi XXV. törvény (νόμος XXV του 2017 για την τροποποίηση του νόμου CCIV του 2011 για την ανώτατη εκπαίδευση).

³²⁵ | Βλ., ιδίως, απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Ιουνίου 2020, **Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (Διαφάνεια των ενώσεων)** (C-78/18, [EU:C:2020:476](#), σκέψη 30 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι οι υποχρεώσεις που έχουν αναληφθεί στο πλαίσιο της GATS, περιλαμβανομένων των σχετικών με την ελευθέρωση της εμπορίας των υπηρεσιών ιδιωτικής εκπαίδευσης, άπτονται της κοινής εμπορικής πολιτικής. Εξάλλου, απαντώντας στο επιχείρημα της Ουγγρικής Κυβέρνησης περί αποκλειστικής ερμηνευτικής αρμοδιότητας που ανατίθεται στα όργανα τα οποία συγκροτούν το σύστημα επίλυσης διαφορών του ΠΟΕ, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι όχι μόνον η ύπαρξη του ειδικού συστήματος επίλυσης διαφορών του ΠΟΕ δεν απέκλειε, στο πλαίσιο διαδικασίας λόγω παραβάσεως κράτους μέλους, τη δυνατότητα του Δικαστηρίου να κρίνει εαυτό αρμόδιο να αποφανθεί επί των αιτιάσεων περί παραβάσεων των διατάξεων του δικαίου του ΠΟΕ, αλλά, αντιθέτως, η άσκηση της αρμοδιότητας αυτής συμβιβαζόταν πλήρως με την υποχρέωση κάθε μέλους του ΠΟΕ, όπως η Ένωση, να διασφαλίζει την τήρηση των υποχρεώσεων του που απορρέουν από το δίκαιο του εν λόγω Οργανισμού. Το Δικαστήριο τόνισε δε ότι υπήρχε το ενδεχόμενο να στοιχειοθετηθεί διεθνής ευθύνη της Ένωσης λόγω μη τήρησης, από κάποιο κράτος μέλος, των υποχρεώσεων τις οποίες έχει αναλάβει δυνάμει της GATS.

Υπό την ίδια οπτική, το Δικαστήριο αποσαφήνισε ποιες ακριβώς συνέπειες έχουν, για την άσκηση της δικής του αρμοδιότητας, οι διατάξεις των δεσμευτικών για την Ένωση διεθνών συμφωνιών, καθώς και οι κανόνες και οι αρχές του εθιμικού γενικού διεθνούς δικαίου, που έχουν, όπως υπενθύμισε εξ αρχής το Δικαστήριο, δεσμευτικό χαρακτήρα για την Ένωση. Ειδικότερα, λαμβανομένων υπόψη των κωδικοποιημένων αρχών του γενικού διεθνούς δικαίου αναφορικά με την ευθύνη των κρατών για διεθνώς παράνομες πράξεις, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η εκτίμηση της συμπεριφοράς ενός κράτους μέλους στην οποία το Δικαστήριο οφείλει να προβαίνει στο πλαίσιο διαδικασίας λόγω παραβάσεως, ακόμη και σε σχέση με το δίκαιο του ΠΟΕ, δεν δεσμεύει τα άλλα κράτη-μέλη του ΠΟΕ, ούτε μπορεί να επηρεάσει τη μεταγενέστερη εκτίμηση που θα κληθεί τυχόν να πραγματοποιήσει το Όργανο Επίλυσης Διαφορών (ΟΕΔ) του ΠΟΕ. Έτσι, κατά το Δικαστήριο, ούτε η Ένωση ούτε το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος θα μπορούσαν να επικαλεστούν απόφαση του Δικαστηρίου εκδοθείσα κατά το πέρας διαδικασίας λόγω παραβάσεως κράτους μέλους, προκειμένου να απαλλαγούν από την υποχρέωση την οποία υπέχουν να συμμορφώνονται με τις έννομες συνέπειες που προσδίδει το δίκαιο του ΠΟΕ στις αποφάσεις του ΟΕΔ.

Συνεπώς, το Δικαστήριο, αφού δέχθηκε ότι έχει αρμοδιότητα, στράφηκε στην εξέταση των αιτιάσεων της Επιτροπής. Πρώτον, ως προς την απαίτηση να υφίσταται προηγούμενη διεθνής συμφωνία και την εκτίμηση της απαίτησης αυτής υπό το πρίσμα του άρθρου XVII της GATS σχετικά με την εθνική μεταχείριση, το Δικαστήριο διαπίστωσε εκ προοιμίου ότι, στον τομέα των υπηρεσιών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η Ουγγαρία έχει δεσμευτεί πλήρως να παρέχει την εθνική μεταχείριση που προβλέπεται από το ως άνω άρθρο, ανεξαρτήτως μάλιστα μιας επιφύλαξης η οποία είχε διατυπωθεί όσον αφορά την αναληφθείσα υποχρέωση σε σχέση με την πρόσβαση στην αγορά (άρθρο XVI) και δυνάμει της οποίας η δημιουργία εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην Ουγγαρία εξακολουθεί να υπόκειται στη χορήγηση προηγούμενης άδειας. Πράγματι, σύμφωνα με το δίκαιο του ΠΟΕ, μια τέτοια επιφύλαξη προηγούμενης αδειοδότησης με σκοπό τον περιορισμό της υποχρέωσης που έχει αναληφθεί σε σχέση με την πρόσβαση στην αγορά μπορεί να ισχύει σε σχέση με την εθνική μεταχείριση μόνον εφόσον αφορά μέτρο το οποίο είναι αντίθετο τόσο προς την υποχρέωση πρόσβασης στην αγορά όσο και προς την υποχρέωση εθνικής μεταχείρισης. Εν προκειμένω όμως, η επιφύλαξη προηγούμενης αδειοδότησης μέσω της οποίας η Ουγγαρία σκόπευε να περιορίσει την υποχρέωσή της αναφορικά με την πρόσβαση στην αγορά δεν εισάγει, δεδομένου του γενικού της χαρακτήρα, ουδεμία διάκριση, όπερ σημαίνει ότι η Ουγγαρία δεν είναι δυνατόν να την επικαλεστεί όσον αφορά την υποχρέωση εθνικής μεταχείρισης.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι η σύναψη διεθνούς συμφωνίας, όπως η απαιτούμενη από τον νόμο του 2017 για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, επιβάλλει στους ενδιαφερόμενους αλλοδαπούς παρόχους μια πρόσθετη προϋπόθεση προκειμένου να μπορούν να παρέχουν υπηρεσίες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ουγγαρία, η δε εκτίμηση της πλήρωσης της προϋπόθεσης αυτής άπτεται της διακριτικής ευχέρειας των ουγγρικών αρχών, στοιχείο που αρκεί για να χαρακτηρίσει μια τροποποίηση των όρων του ανταγωνισμού εις βάρος των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων για τα οποία ισχύει και υπέρ των ουγγρικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Τέλος, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι οι εξηγήσεις τις οποίες έδωσε η Ουγγρική

Κυβέρνηση ως προς τους σκοπούς που επιδιώκονται με την επίμαχη απαίτηση δεν αρκούσαν για να τη δικαιολογήσουν, υπό το πρίσμα του άρθρου XIV της GATS. Ειδικότερα, αναφορικά με την επίκληση από την Ουγγαρία του σκοπού της προστασίας της δημόσιας τάξης, το κράτος μέλος δεν απέδειξε με τρόπο συγκεκριμένο και τεκμηριωμένο την ύπαρξη πραγματικής και αρκούντως σοβαρής απειλής που να θίγει ένα θεμελιώδες συμφέρον της ουγγρικής κοινωνίας. Πέραν τούτου, στον βαθμό που η επίμαχη απαίτηση φέρεται να αποσκοπεί στην πρόληψη των απατηλών πρακτικών, το Δικαστήριο έκρινε ότι αυτή συνιστούσε μέσο αυθαίρετων διακρίσεων επειδή η πολιτική βούληση των ουγγρικών αρχών ήταν αποφασιστικής σημασίας για την πλήρωσή της. Επομένως, ούτε αυτός ο δικαιολογητικός λόγος τον οποίο προέβαλε η Ουγγαρία έγινε δεκτός.

Επιπλέον και εν πάση περιπτώσει, το Δικαστήριο έκρινε δυσανάλογη την επίμαχη απαίτηση, παρατηρώντας ότι εφαρμοζόταν αδιακρίτως, μεταξύ άλλων και στα εκπαιδευτικά ιδρύματα τα οποία είχαν ήδη παρουσία στην ουγγρική αγορά.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξέτασε την απαίτηση περί άσκησης δραστηριότητας σχετικής με την παροχή υπηρεσιών διδασκαλίας στο κράτος προέλευσης. Όσον αφορά, κατ' αρχάς, την υποχρέωση την οποία έχει αναλάβει η Ουγγαρία δυνάμει του άρθρου XVII της GATS, το Δικαστήριο, αφού διαπίστωσε το ανταγωνιστικό μειονέκτημα που συνεπάγεται η επίμαχη απαίτηση για τα ενδιαφερόμενα εκπαιδευτικά ιδρύματα, έκρινε, όπως και προηγουμένως, ότι ήταν ανεπαρκείς οι εξηγήσεις τις οποίες έδωσε η Ουγγρική Κυβέρνηση ως προς τους σκοπούς που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την αναγκαιότητα της συγκεκριμένης απαίτησης. Για λόγους ανάλογους με εκείνους τους οποίους δέχθηκε στο πλαίσιο της ανάλυσης της πρώτης αιτίας, το Δικαστήριο κατέληξε, συνεπώς, στο συμπέρασμα ότι η ως άνω απαίτηση, στον βαθμό που εφαρμόζεται επί των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που είναι εγκατεστημένα σε τρίτο κράτος μέλος του ΠΟΕ, αντέβαινε στην προαναφερθείσα διάταξη. Εξάλλου, στον βαθμό που η εν λόγω απαίτηση ισχύει και για τα εκπαιδευτικά ιδρύματα τα οποία έχουν την έδρα τους σε άλλο κράτος μέλος της Ένωσης, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι συνέτρεχε αδικαιολόγητος περιορισμός τόσο της ελευθερίας εγκατάστασης, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 49 ΣΛΕΕ, όσο και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, στην οποία αναφέρεται το άρθρο 16 της οδηγίας για τις υπηρεσίες. Τέλος, στον βαθμό που προβλήθηκε το επιχείρημα ότι η επίμαχη απαίτηση αποσκοπεί στη διασφάλιση του υψηλού ποιοτικού επιπέδου της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η απαιτούμενη δραστηριότητα, της οποίας η ποιότητα δεν αποδεικνυόταν με οποιονδήποτε τρόπο, επ' ουδενί προδικάζει την ποιότητα των εκπαιδευτικών υπηρεσιών που θα παρέχονταν στην Ουγγαρία, οπότε ο σκοπός αυτός δεν αρκεί προς δικαιολόγηση της επίμαχης απαίτησης.

3. Αίτηση έκδοσης υπηκόου κράτους μέλους του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου

Με την απόφαση *Ruska Federacija* (C-897/19 PPU, [EU:C:2020:262](#)), η οποία εκδόθηκε στις 2 Απριλίου 2020, στο πλαίσιο επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου διευκρίνισε ποιες υποχρεώσεις υπέχει κράτος μέλος το οποίο έχει κληθεί να λάβει απόφαση επί αιτήσεως έκδοσης υποβληθείσας από τρίτο κράτος και σχετικής με υπήκοο κράτους που δεν είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά μέλος της ΕΖΕΣ και συμβαλλόμενο μέρος της Συμφωνίας ΕΟΧ ³²⁶. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το κράτος μέλος από το οποίο ζητείται η έκδοση οφείλει κατ' αρχάς να διακριβώσει, συμφώνως προς το άρθρο 19, παράγραφος 2, του Χάρτη, ότι, σε περίπτωση έκδοσης, ο ενδιαφερόμενος δεν διατρέχει τον κίνδυνο να του επιβληθεί θανατική ποινή, να υποστεί βασανιστήρια ή απάνθρωπες και εξευτελιστικές ποινές ή ανάλογη μεταχείριση. Στο πλαίσιο της διακριβώσεως αυτής, ιδιαιτέρως σοβαρό στοιχείο συνιστά

³²⁶ | Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, της 2ας Μαΐου 1992 (ΕΕ 1994, L 1, σ. 3).

το γεγονός ότι στον ενδιαφερόμενο, πριν αποκτήσει την ιθαγένεια του εμπλεκόμενου κράτους της ΕΖΕΣ, χορηγήθηκε άσυλο από το εν λόγω κράτος, εξαιτίας ακριβώς των διώξεων κατόπιν των οποίων υποβλήθηκε η αίτηση έκδοσης. Επιπλέον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, πριν εξετάσει το ενδεχόμενο εκτελέσεως της αιτήσεως έκδοσης, το κράτος μέλος από το οποίο ζητείται η έκδοση υποχρεούται να ενημερώσει σχετικά το κράτος της ΕΖΕΣ, ώστε να του παράσχει τη δυνατότητα να ζητήσει την παράδοσή του υπηκόου του, υπό την προϋπόθεση ότι το εν λόγω κράτος της ΕΖΕΣ έχει δικαιοδοσία, βάσει του εθνικού δικαίου του, να ασκήσει δίωξη κατά του ως άνω υπηκόου για πράξεις τελεσθείσες στην αλλοδαπή.

Εν προκειμένω, στις 20 Μαΐου 2015 το γραφείο της Interpol στη Μόσχα είχε εκδώσει διεθνές ένταλμα σύλληψης κατά Ρώσου υπηκόου. Στις 30 Ιουνίου 2019 ο υπήκοος αυτός, ο οποίος στο μεταξύ είχε αποκτήσει την ισλανδική ιθαγένεια, είχε συλληφθεί στην Κροατία βάσει του προαναφερθέντος διεθνούς εντάλματος σύλληψης. Στις 6 Αυγούστου 2019 η Ρωσία είχε απευθύνει στις κροατικές αρχές αίτηση έκδοσης. Το αρμόδιο να αποφανθεί επί της έκδοσης κροατικό δικαστήριο είχε εκτιμήσει ότι συνέτρεχαν οι προς τούτο νόμιμες προϋποθέσεις και, ως εκ τούτου, είχε αποφασίσει να επιτρέψει την έκδοση.

Ο ενδιαφερόμενος είχε προσβάλει τη σχετική απόφαση ενώπιον του Vrhovni sud (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Κροατία). Είχε υποστηρίξει ότι, σε περίπτωση εκδόσεώς του στη Ρωσία, υφίσταται κίνδυνος να υποβληθεί σε βασανιστήρια και σε απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση και επικαλέστηκε το γεγονός ότι, πριν από την εκ μέρους του κτήση της ισλανδικής ιθαγένειας, η Ισλανδία του αναγνώρισε καθεστώς πρόσφυγα, ακριβώς λόγω των διώξεων που υφίστατο στη Ρωσία. Επίσης, είχε υποστηρίξει ότι στην εκκαλούμενη απόφαση δεν λήφθηκε υπόψη η απόφαση *Petruhhin*³²⁷, με την οποία το Δικαστήριο είχε κρίνει ότι το κράτος μέλος που λαμβάνει αίτηση για την έκδοση πολίτη της Ένωσης, υπηκόου άλλου κράτους μέλους, ο οποίος βρίσκεται στο έδαφός του, υποχρεούται να ενημερώσει το κράτος μέλος αυτό και, κατόπιν αιτήματός του, να του παραδώσει τον συγκεκριμένο πολίτη, σύμφωνα με τις διατάξεις της αποφάσεως-πλαίσιου 2002/584³²⁸, υπό την προϋπόθεση ότι το κράτος μέλος του οποίου την ιθαγένεια έχει ο ενδιαφερόμενος πολίτης έχει δικαιοδοσία να ασκήσει δίωξη εις βάρος του για πράξεις τελεσθείσες στην αλλοδαπή.

Στην παρούσα υπόθεση, το Vrhovni sud (Ανώτατο Δικαστήριο) είχε ζητήσει από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν η ερμηνεία που έγινε δεκτή με την απόφαση *Petruhhin* πρέπει να εφαρμοστεί και σε περίπτωση η οποία δεν αφορά πολίτη της Ένωσης αλλά Ισλανδό υπήκοο, δεδομένου ότι η Ισλανδία είναι κράτος της ΕΖΕΣ και συμβαλλόμενο μέρος στη Συμφωνία ΕΟΧ.

Το Δικαστήριο εξέτασε, πρώτον, κατά πόσον το δίκαιο της Ένωσης είναι εφαρμοστέο σε μια τέτοια περίπτωση. Επισήμανε συναφώς ότι, στο μέτρο κατά το οποίο δεν επρόκειτο για πολίτη της Ένωσης που μετέβη σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο του οποίου έχει την ιθαγένεια, αλλά για υπήκοο τρίτου κράτους, τα άρθρα 18 (απαγόρευση διακρίσεων λόγω ιθαγένειας) και 21 (ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή των πολιτών της Ένωσης) ΣΛΕΕ, όπως ερμηνεύθηκαν με την απόφαση *Petruhhin*, δεν είχαν εφαρμογή εν προκειμένω. Εντούτοις, η επίμαχη περίπτωση ενέπιπτε σαφώς στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης και, ειδικότερα, σε εκείνο της Συμφωνίας ΕΟΧ, η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του δικαίου της Ένωσης ως διεθνής συμφωνία συναφθείσα από την Ένωση. Για να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, το Δικαστήριο υπογράμμισε κατ' αρχάς την προνομιακή σχέση που διατηρεί η Ισλανδία με την Ένωση, καθόσον, πέραν του ότι είναι μέλος του χώρου Σένγκεν και συμβαλλόμενο μέρος στη Συμφωνία ΕΟΧ, το τρίτο κράτος αυτό μετέχει στο κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου και έχει συνάψει με την Ένωση συμφωνία

³²⁷ | Απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Σεπτεμβρίου 2016, *Petruhhin* (C-182/15, [EU:C:2016:630](#)).

³²⁸ | Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (ΕΕ 2002, L 190, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 81, σ. 24).

σχετική με τη διαδικασία παραδόσεως³²⁹. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο επισήμανε ότι το άρθρο 36 της Συμφωνίας ΕΟΧ κατοχυρώνει την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών με τρόπο κατ' ουσίαν πανομοιότυπο με το άρθρο 56 ΣΛΕΕ. Τέλος, έκρινε ότι η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, κατά την έννοια τόσο του άρθρου 56 ΣΛΕΕ όσο και της Συμφωνίας ΕΟΧ, περιλαμβάνει την ελευθερία μεταβάσεως σε άλλο κράτος με σκοπό την εκεί λήψη ορισμένης υπηρεσίας, όπως συνέβη εν προκειμένω, δεδομένου ότι ο ενδιαφερόμενος Ισλανδός υπήκοος επιθυμούσε να περάσει τις διακοπές του στην Κροατία και, ως εκ τούτου, να τύχει εκεί υπηρεσιών συνδεόμενων με τον τουρισμό.

Δεύτερον, το Δικαστήριο, αφού επισήμανε ότι οι διατάξεις του Χάρτη τυγχάνουν επίσης εφαρμογής, δεδομένου ότι η επίμαχη περίπτωση διέπεται από το δίκαιο της Ένωσης, διευκρίνισε το περιεχόμενο της προστασίας που παρέχει το άρθρο 19, παράγραφος 2, του Χάρτη, κατά το οποίο κανείς δεν μπορεί να εκδοθεί προς κράτος όπου διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση. Επομένως, κατά το Δικαστήριο, το κράτος μέλος στο οποίο υποβλήθηκε η αίτηση έκδοσης οφείλει, πριν προβεί σε ενδεχόμενη εκτέλεσή της, να διακριβώσει ότι η έκδοση αυτή δεν θα έχει ως αποτέλεσμα την προσβολή των διαλαμβανομένων στο άρθρο αυτό δικαιωμάτων. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, εν προκειμένω, το γεγονός ότι η Ισλανδία χορήγησε στον ενδιαφερόμενο άσυλο συνιστούσε ιδιαιτέρως σοβαρό στοιχείο προς τον σκοπό της σχετικής διακριβώσεως. Το στοιχείο αυτό έχει ακόμη μεγαλύτερη σημασία στην περίπτωση που η χορήγηση ασύλου έχει στηριχθεί ακριβώς στις ποινικές διώξεις κατόπιν των οποίων ζητήθηκε η έκδοση του εν λόγω προσώπου. Επομένως, ελλείψει ειδικών περιστάσεων, όπως μια σημαντική εξέλιξη της κατάστασης στη Ρωσία ή στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι ο ενδιαφερόμενος απέκρυψε την ύπαρξη των εν λόγω ποινικών διώξεων κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως ασύλου, η απόφαση των Ισλανδικών αρχών να δεχθούν την αίτηση ασύλου αποτελούσε λόγο για τον οποίο η Κροατία έπρεπε να αρνηθεί την έκδοση.

Τρίτον, αναφορικά με την ενδεχόμενη περίπτωση, ιδίως, να εκτιμήσει το κράτος μέλος στο οποίο υποβλήθηκε η αίτηση έκδοσης ότι ο Χάρτης δεν αντιτίθεται στην εκτέλεσή της, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι εθνικοί κανόνες που απαγορεύουν την έκδοση ημεδαπών, όπως οι ισχύοντες στην Κροατία, εισάγουν διαφορετική μεταχείριση, καθόσον έχουν ως αποτέλεσμα να μην παρέχεται στους υπηκόους των άλλων κρατών της ΕΖΕΣ, συμβαλλομένων μερών στη Συμφωνία ΕΟΧ, η ίδια προστασία έναντι της έκδοσης. Επομένως, οι κανόνες αυτοί είναι ικανοί να θίξουν την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, κατά την έννοια του άρθρου 36 της Συμφωνίας ΕΟΧ. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο επισήμανε ότι τέτοιος περιορισμός μπορεί να δικαιολογηθεί μόνον εφόσον στηρίζεται σε αντικειμενικούς λόγους και τελεί σε σχέση αναλογικότητας προς τον θεμιτώς επιδιωκόμενο από το εθνικό δίκαιο σκοπό. Εν προκειμένω, ο σκοπός της αποτροπής του κινδύνου της ατιμωρησίας προσώπων ευρισκόμενων σε επικράτεια διαφορετική εκείνης στην οποία φέρονται να διέπραξαν την προσαπτόμενη αξιόποινη πράξη είναι θεμιτός. Επιπλέον, κανόνες οι οποίοι επιτρέπουν την έκδοση των προσώπων αυτών σε τρίτο κράτος παρίστανται κατάλληλοι για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού. Εντούτοις, όσον αφορά την αναλογικότητα ενός τέτοιου περιορισμού, το Δικαστήριο έκρινε ότι θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην ανταλλαγή πληροφοριών με το κράτος της ΕΖΕΣ του οποίου την ιθαγένεια έχει ο ενδιαφερόμενος, προκειμένου να παρασχεθεί στο κράτος αυτό η δυνατότητα να ζητήσει την παράδοση του υπηκόου του προς τον σκοπό της ασκήσεως διώξεων. Όσον αφορά την Ισλανδία,

³²⁹ | Συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Δημοκρατίας της Ισλανδίας και του Βασιλείου της Νορβηγίας για τη διαδικασία παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ισλανδίας και Νορβηγίας (ΕΕ 2006, L 292, σ. 2), η οποία εγκρίθηκε, εξ ονόματος της Ένωσης, με το άρθρο 1 της αποφάσεως 2014/835/ΕΕ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2014, για τη σύναψη της συμφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Δημοκρατίας της Ισλανδίας και του Βασιλείου της Νορβηγίας για τη διαδικασία παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ισλανδίας και Νορβηγίας (ΕΕ 2014, L 343, σ. 1), και τέθηκε σε ισχύ την 1η Νοεμβρίου 2019.

δεδομένου ότι η απόφαση-πλαίσιο 2002/584 δεν τυγχάνει εφαρμογής, η παράδοση αυτή μπορεί πράγματι να καταστεί δυνατή βάσει της συμφωνίας σχετικά με τη διαδικασία παραδόσεως, της οποίας οι διατάξεις είναι σε μεγάλο βαθμό όμοιες με εκείνες της αποφάσεως-πλαισίου.

Εν κατακλείδι, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι η λύση που δόθηκε με την απόφαση Petruhhin πρέπει να εφαρμοστεί κατ' αναλογία σε Ισλανδό υπήκοο ο οποίος τελεί, έναντι του τρίτου κράτους που ζητεί την έκδοσή του, σε κατάσταση αντικειμενικά παρόμοια με εκείνη πολίτη της Ένωσης στον οποίο, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, ΣΕΕ, η Ένωση παρέχει χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης χωρίς εσωτερικά σύνορα, εντός του οποίου εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων.

XXI. Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας

Με την απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020, **Bank Refah Kargaran κατά Συμβουλίου** (C-134/19 P, [EU:C:2020:793](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου ασχολήθηκε με υπόθεση στην οποία τα κεφάλαια και οι οικονομικοί πόροι της ιρανικής τράπεζας Bank Refah Kargaran (στο εξής: αναιρεσεύουσα) είχαν δεσμευθεί, το 2010 και το 2011, στο πλαίσιο των περιοριστικών μέτρων που έλαβε η Ευρωπαϊκή Ένωση, προκειμένου να υποχρεωθεί η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν να παύσει τις δραστηριότητες οι οποίες ενέχουν κίνδυνο διάδοσης πυρηνικών όπλων και την ανάπτυξη συστημάτων εκτόξευσης πυρηνικών όπλων. Αυτή η δέσμευση κεφαλαίων πραγματοποιήθηκε με την εγγραφή της τράπεζας στον κατάλογο των οντοτήτων που συμβάλλουν στη διάδοση των πυρηνικών όπλων, ο οποίος προσαρτήθηκε σε διάφορες αποφάσεις που εξέδωσε διαδοχικώς το Συμβούλιο βάσει του άρθρου 29 ΣΕΕ στο πλαίσιο της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ). Οι αποφάσεις αυτές ΚΕΠΠΑ τέθηκαν, εν συνεχεία, σε εφαρμογή με διάφορους κανονισμούς που εκδόθηκαν από το Συμβούλιο βάσει του άρθρου 215 ΣΛΕΕ.

Η αναιρεσεύουσα επέτυχε την ακύρωση, λόγω ανεπαρκούς αιτιολογίας, όλων των πράξεων αυτών κατά το μέρος που την αφορούσαν³³⁰. Μεταγενέστερα, τον Νοέμβριο του 2013, η επωνυμία της αναιρεσεύουσας επανεγγράφηκε, βάσει προσαρμοσθείσας αιτιολογίας, στον κατάλογο ο οποίος προσαρτήθηκε σε διάφορες αποφάσεις και κανονισμούς του Συμβουλίου που εκδόθηκαν βάσει του άρθρου 29 ΣΕΕ και του άρθρου 215 ΣΛΕΕ αντιστοίχως. Το δε Γενικό Δικαστήριο δεν δέχθηκε την προσφυγή της τράπεζας με αίτημα, μεταξύ άλλων, την ακύρωση των εν λόγω πράξεων, κατά το μέρος που την αφορούσαν.

Στις 25 Σεπτεμβρίου 2015 η αναιρεσεύουσα άσκησε νέο ένδικο βοήθημα με αίτημα, αυτή τη φορά, να υποχρεωθεί η Ένωση να την αποζημιώσει για τη ζημία που, κατά την άποψή της, προκλήθηκε από την επιβολή και τη διατήρηση σε ισχύ των ακυρωθέντων με την ακυρωτική απόφαση περιοριστικών μέτρων που την αφορούσαν. Με την απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 2018³³¹, το Γενικό Δικαστήριο, αφενός, έκρινε εαυτό αναρμόδιο να αποφανθεί επί αγωγής αποζημιώσεως με αίτημα την αποκατάσταση της ζημίας που φέρεται να προκλήθηκε λόγω της έκδοσης αποφάσεων στον τομέα της ΚΕΠΠΑ βάσει του άρθρου 29 ΣΕΕ.

³³⁰ | Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 6ης Σεπτεμβρίου 2013, **Bank Refah Kargaran κατά Συμβουλίου** (T-24/11, [EU:T:2013:403](#), στο εξής: ακυρωτική απόφαση).

³³¹ | Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 10ης Δεκεμβρίου 2018, **Bank Refah Kargaran κατά Συμβουλίου** (T-552/15, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2018:897](#)).

Αφετέρου, κατά το μέρος που η αγωγή αποζημιώσεως αποσκοπούσε στην αποκατάσταση της ζημίας που φερόταν να προκλήθηκε λόγω της έκδοσης κανονισμών βάσει του άρθρου 215 ΣΛΕΕ, το Γενικό Δικαστήριο την απέρριψε ως αβάσιμη, με το σκεπτικό ότι δεν είχε αποδειχθεί κατάφωρη παράβαση κανόνα δικαίου.

Υπό τις συνθήκες αυτές, η αναιρεσείουσα άσκησε ενώπιον του Δικαστηρίου αίτηση αναιρέσεως, ζητώντας, κατ' ουσίαν, από το Δικαστήριο να ανατρέψει την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου περί του βασίμου της αγωγής αποζημιώσεως και, κάνοντας χρήση της εξουσίας του να επιληφθεί το ίδιο της υποθέσεως μετ' αναίρεση, να αποφανθεί επί της ουσίας, κάνοντας δεκτά τα αιτήματα της αναιρεσείουσας.

Το Δικαστήριο απέρριψε την αίτηση αναιρέσεως, διαπιστώνοντας συγχρόνως ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον έκρινε εαυτό αναρμόδιο να αποφανθεί επί του αιτήματος αποκατάστασης της ζημίας την οποία ισχυριζόταν ότι υπέστη η αναιρεσείουσα λόγω των αποφάσεων ΚΕΠΠΑ που εκδόθηκαν βάσει του άρθρου 29 ΣΕΕ.

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο εξέτασε αυτεπαγγέλτως το ζήτημα της αρμοδιότητας του δικαστή της Ένωσης να αποφανθεί επί αγωγής αποζημιώσεως με αίτημα την αποκατάσταση της ζημίας που φέρεται να προκλήθηκε από περιοριστικά μέτρα, καθόσον το ζήτημα αυτό είναι δημοσίας τάξεως. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο έκρινε, από τη μία, ότι ορθώς το Γενικό Δικαστήριο είχε δεχθεί ότι είχε αρμοδιότητα να αποφανθεί επί του αιτήματος αποκατάστασης της ζημίας την οποία ισχυριζόταν ότι υπέστη η αναιρεσείουσα λόγω των περιοριστικών μέτρων που προβλέπονταν σε εκδοθέντες βάσει του άρθρου 215 ΣΛΕΕ κανονισμούς. Από την άλλη, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον έκρινε εαυτό αναρμόδιο να αποφανθεί επί του ίδιου αιτήματος, κατά το μέτρο που η ζημία την οποία ισχυριζόταν ότι υπέστη η αναιρεσείουσα απέρρεε από αποφάσεις ΚΕΠΠΑ εκδοθείσες βάσει του άρθρου 29 ΣΕΕ.

Πράγματι, στον τομέα της ΚΕΠΠΑ, το σύστημα αρμοδιότητας του δικαστή της Ένωσης χαρακτηρίζεται, από την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβώνας, από μια κατ' αρχήν έλλειψη αρμοδιότητας ³³² συνοδευόμενη από δύο εξαιρέσεις ³³³, εκ των οποίων η μία είναι η σχετική με τον έλεγχο του κύρους των αποφάσεων του Συμβουλίου περί επιβολής περιοριστικών μέτρων ³³⁴. Καίτοι η τελευταία αυτή εξαίρεση δεν μνημονεύει ρητώς την αγωγή αποζημιώσεως, το Δικαστήριο στηρίχθηκε εντούτοις στην αναγκαία συνοχή του συστήματος δικαστικής προστασίας προκειμένου να ερμηνεύσει το πεδίο στο οποίο εκτείνεται η ανάλυσή του.

Υπό το πρίσμα αυτό, το Δικαστήριο, κατ' αρχάς, υπογράμμισε ότι το εν λόγω σύστημα αρμοδιότητας του δικαστή της Ένωσης στον τομέα της ΚΕΠΠΑ συνιστά παρέκκλιση από τη βασική αποστολή του δικαστή της Ένωσης, ήτοι τη διασφάλιση της τήρησης του δικαίου ³³⁵. Υπ' αυτή την έννοια, το εν λόγω ιδιαίτερο σύστημα πρέπει να ερμηνεύεται στενά. Επιπλέον, η αγωγή αποζημιώσεως, στο μέτρο που εντάσσεται σε ένα συνολικό σύστημα δικαστικής προστασίας το οποίο ανταποκρίνεται σε συνταγματικές επιταγές ³³⁶,

332| Άρθρο 24, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, τελευταία περίοδος, ΣΕΕ και άρθρο 275, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

333| Η πρώτη εξαίρεση αφορά την τήρηση του άρθρου 40 ΣΕΕ (άρθρο 24, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, τελευταία περίοδος, ΣΕΕ και άρθρο 275, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ).

334| Άρθρο 275, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 24, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, τελευταία περίοδος, ΣΕΕ, το οποίο αφορά τις προσφυγές που ασκούνται σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ και αφορούν τον έλεγχο της νομιμότητας των αποφάσεων που προβλέπουν περιοριστικά μέτρα κατά φυσικών ή νομικών προσώπων, τις οποίες θεσπίζει το Συμβούλιο βάσει των σχετικών με την ΚΕΠΠΑ διατάξεων.

335| Άρθρο 19 ΣΕΕ.

336| Το Δικαστήριο αναφέρεται στην αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, όπως αυτή επιβεβαιώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη, καθώς και στην αξία του κράτους δικαίου στην οποία γίνεται αναφορά στο άρθρο 2 και στο άρθρο 21 ΣΕΕ, όσον αφορά την εξωτερική δράση της Ένωσης, κράτους δικαίου στο οποίο παραπέμπει το άρθρο 23 ΣΕΕ.

συμβάλλει στην αποτελεσματικότητα της προστασίας αυτής και απαιτεί, ως εκ τούτου, εκτίμηση ικανή να αποτρέψει οποιοδήποτε κενό στη δικαστική προστασία και, συνακόλουθα, να διασφαλίσει τη συνολική συνοχή του σχετικού συστήματος προστασίας. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, παρά τη σχέση που καθιερώνει το άρθρο 215 ΣΛΕΕ μεταξύ των κανονισμών που εκδίδονται βάσει αυτού και των αποφάσεων ΚΕΠΠΑ που εκδίδονται βάσει του άρθρου 29 ΣΕΕ, τα περιοριστικά μέτρα τα οποία λαμβάνονται με τις πράξεις αυτές δεν συμπίπτουν κατ' ανάγκην μεταξύ τους, με συνέπεια ότι θα μπορούσε να προκύψει κενό στη δικαστική προστασία από την έλλειψη αρμοδιότητας του δικαστή της Ένωσης να επιληφθεί αγωγής αποζημιώσεως σχετικά με περιοριστικά μέτρα προβλεπόμενα από αποφάσεις ΚΕΠΠΑ. Υπό τις συνθήκες αυτές, έκρινε ότι το Γενικό Δικαστήριο είχε υποπέσει σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον έκρινε ότι αγωγή αποζημιώσεως με αίτημα την αποκατάσταση της ζημίας που φέρεται να υπέστη φυσικό ή νομικό πρόσωπο λόγω περιοριστικών μέτρων προβλεπομένων από αποφάσεις ΚΕΠΠΑ δεν υπάγεται στην αρμοδιότητά του.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο εξέτασε τους λόγους αναιρέσεως που προέβαλε η αναιρεσείουσα προκειμένου να ανατρέψει την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου σχετικά με το βάσιμο της αγωγής αποζημιώσεως, στο μέτρο που αυτό δεν δέχθηκε την ύπαρξη παρανομίας ικανής να θεμελιώσει την εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης.

Κατά το Δικαστήριο, πρώτον, ορθώς το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η ανεπάρκεια της αιτιολογίας των πράξεων επιβολής περιοριστικών μέτρων εις βάρος της αναιρεσείουσας δεν ήταν αφ' εαυτής ικανή να στοιχειοθετήσει τέτοια ευθύνη.

Διευκρινίζοντας το περιεχόμενο της κατ' αυτόν τον τρόπο επιβεβαιωθείσας νομολογιακής αρχής, το Δικαστήριο υπενθύμισε ωστόσο ότι η υποχρέωση αιτιολόγησης, η οποία συνιστά ουσιώδη τύπο, πρέπει να διακρίνεται από το ζήτημα του βασίμου της αιτιολογίας. Επομένως, είναι δυνατό να στοιχειοθετηθεί ευθύνη της Ένωσης όταν το Συμβούλιο δεν κατορθώνει να αποδείξει τους λόγους στους οποίους στηρίζονται τα ληφθέντα μέτρα, γεγονός το οποίο αφορά την ουσιαστική νομιμότητα της πράξεως, υπό την προϋπόθεση ότι έχει προβληθεί σχετικός ισχυρισμός προς στήριξη της αγωγής αποζημιώσεως.

Δεύτερον, στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο απέρριψε τους λόγους αναιρέσεως με τους οποίους η αναιρεσείουσα προσήπτε στο Γενικό Δικαστήριο ότι δεν δέχθηκε ότι η παράβαση από το Συμβούλιο της υποχρέωσης που αυτό υπέχει να της γνωστοποιήσει τα επιβαρυντικά στοιχεία, όπως η υποχρέωση αυτή προκύπτει από την ακυρωτική απόφαση, μπορούσε να στοιχειοθετήσει εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης. Πράγματι, από την ακυρωτική απόφαση προκύπτει ότι το εν λόγω επιχείρημα συνδεόταν μόνον με τον λόγο ακυρώσεως που στηριζόταν στην υποχρέωση αιτιολόγησης.

Διαπιστώνοντας, εν κατακλείδι, ότι η πλάνη περί το δίκαιο στην οποία υπέπεσε το Γενικό Δικαστήριο όσον αφορά την έκταση της αρμοδιότητάς του δεν ήταν ικανή να δικαιολογήσει την αναίρεση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, καθόσον το διατακτικό της ήταν ορθό, το Δικαστήριο απέρριψε την αίτηση αναιρέσεως στο σύνολό της.

XXII. Υπαλληλικές υποθέσεις

Τρεις αποφάσεις χρήζουν μνείας υπό τον τίτλο αυτό. Η πρώτη απόφαση αφορά τη διαδικασία διορισμού των δικαστών του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης. Η δεύτερη απόφαση αφορά το δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών των μόνιμων και των συμβασιούχων υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που είναι τοποθετημένοι σε τρίτες χώρες. Η τρίτη απόφαση αφορά την άρση της ετεροδικίας υπαλλήλου ³³⁷.

1. Διαδικασία διορισμού των δικαστών του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης

Με την απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, **Επανεξέταση Simpson κατά Συμβουλίου και ΗG κατά Επιτροπής** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-542/18 RX-II και C-543/18 RX-II, [EU:C:2020:232](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου προέβη σε επανεξέταση ³³⁸ των αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου Simpson κατά Συμβουλίου και ΗG κατά Επιτροπής ³³⁹ (στο εξής: επανεξετασθείσες αποφάσεις). Στο πλαίσιο της επανεξέτασης αυτής, έκρινε ότι το Γενικό Δικαστήριο, αποφαινόμενο ότι η πλημμέλεια την οποία ενείχε η διαδικασία διορισμού δικαστή του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης είχε ως αποτέλεσμα παραβίαση της αρχής του νόμιμου δικαστή ³⁴⁰, προσέβαλε την ενότητα και τη συνοχή του δικαίου της Ένωσης. Το Δικαστήριο αναγνώρισε μεν την ύπαρξη πλημμέλειας στην επίμαχη διαδικασία διορισμού, πλην όμως έκρινε ότι η πλημμέλεια αυτή δεν μπορούσε αφ' εαυτής να δικαιολογήσει, την αναίρεση των αποφάσεων που εξέδωσε ο δικαστικός σχηματισμός του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης στον οποίο είχε τοποθετηθεί ο οικείος δικαστής. Οι επανεξετασθείσες αποφάσεις εξαφανίστηκαν και οι υποθέσεις αναπέμφθηκαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

Εν προκειμένω, στο πλαίσιο της τότε επικείμενης λήξης της θητείας δύο δικαστών του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης, ήτοι των S. van Raepenbusch και H. Kreppel, προκηρύχθηκε δημόσια πρόσκληση υποβολής υποψηφιοτήτων στις 3 Δεκεμβρίου 2013. Κατόπιν της πρόσκλησης αυτής, η επιτροπή επιλογής ³⁴¹ κατάρτισε

³³⁷ Πρέπει επίσης να υπομνησθεί υπό τον τίτλο αυτό, η απόφαση της 25ης Ιουνίου 2020, **CSUE κατά ΚF** (C-14/19 P, [EU:C:2020:492](#)), που αφορούσε, μεταξύ άλλων, το καθεστώς του προσωπικού του Δορυφορικού Κέντρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και τον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας κατά την έκδοση αποφάσεως του οργανισμού αυτού η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη λύση της σύμβασης υπαλλήλου του. Η απόφαση παρουσιάζεται υπό τον τίτλο V.3 «Προσφυγή ακυρώσεως».

³³⁸ Οι αποφάσεις που εκδίδει το Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης επί αιτήσεων αναίρεσεως κατά των αποφάσεων του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης μπορούν κατ' εξαίρεση, έπειτα από πρόταση του πρώτου γενικού εισαγγελέα, να επανεξετάζονται από το Δικαστήριο εφόσον υπάρχει σοβαρός κίνδυνος να θιγεί η ενότητα ή η συνοχή του δικαίου της Ένωσης. Η διαδικασία επανεξέτασης προβλέπεται στο άρθρο 256, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ και στα άρθρα 62 και επόμενα του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

³³⁹ Αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου της 19ης Ιουλίου 2018, **Simpson κατά Συμβουλίου** (T-646/16 P, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2018:493](#)) και της 19ης Ιουλίου 2018, **ΗG κατά Επιτροπής** (T-693/16 P, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2018:492](#)).

³⁴⁰ Η αρχή του νόμιμου δικαστή κατοχυρώνεται στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, πρώτη περίοδος, του Χάρτη. Το άρθρο αυτό προβλέπει ότι κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικαστεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως.

³⁴¹ Η επιτροπή επιλογής είναι η επιτροπή η οποία μνημονεύεται στο άρθρο 3, παράγραφος 3, του παραρτήματος I του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έργο της επιτροπής αυτής ήταν να διατυπώσει γνώμη όσον αφορά την επάρκεια των υποψηφίων για την άσκηση των καθηκόντων του δικαστή του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης, συνοδεύοντας τη γνώμη της με κατάλογο υποψηφίων που διέθεταν την πλέον κατάλληλη πείρα.

κατάλογο με έξι υποψήφιους. Δεν δημοσιεύθηκε δημόσια πρόσκληση υποβολής υποψηφιοτήτων στο πλαίσιο της τότε επικείμενης λήξης της θητείας μιας τρίτης δικαστή του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης, ήτοι της M. I. Rofes i Pujol.

Στις 22 Μαρτίου 2016 το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης διόρισε τρεις δικαστές στο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης: τον S. Van Raepenbusch, τον J. Sant'Anna και τον A. Kornezov. Προκειμένου να προβεί στους διορισμούς σε αυτές τις τρεις θέσεις δικαστών, το Συμβούλιο χρησιμοποίησε τον κατάλογο των υποψηφίων που καταρτίστηκε κατόπιν της δημόσιας προσκλήσεως υποβολής υποψηφιοτήτων της 3ης Δεκεμβρίου 2013 και για την κενή θέση την οποία κατείχε προηγουμένως η M. I. Rofes i Pujol (στο εξής: τρίτη θέση), παρότι η δημόσια πρόσκληση υποβολής υποψηφιοτήτων δεν αφορούσε τη συγκεκριμένη θέση. Οι J. Sant'Anna και A. Kornezov τοποθετήθηκαν στο δεύτερο τμήμα του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης για την περίοδο από 14 Απριλίου έως 31 Αυγούστου 2016.

Κατόπιν αναρρέσεων που ασκήθηκαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, με τις επανεξετασθείσες αποφάσεις αναρρέθηκαν δύο αποφάσεις εκδοθείσες από το δεύτερο τμήμα του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης ³⁴² (στο εξής: αναιρεσιβληθείσες αποφάσεις), με το σκεπτικό ότι η σύνθεση του δικαστικού σχηματισμού δεν ήταν νόμιμη. Με αποφάσεις της 17ης Σεπτεμβρίου 2018 ³⁴³, το τμήμα επανεξέτασης του Δικαστηρίου έκρινε ότι έπρεπε να επανεξεταστούν οι εν λόγω αποφάσεις προκειμένου να διαπιστωθεί αν θίγουν την ενότητα ή τη συνοχή του δικαίου της Ένωσης.

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι ο λόγος αναιρέσεως περί μη νόμιμης συνθέσεως του δικαστικού σχηματισμού που εξέδωσε τις αναιρεσιβληθείσες αποφάσεις έπρεπε να εξεταστεί αυτεπαγγέλτως από το Γενικό Δικαστήριο. Συγκεκριμένα, οι εγγυήσεις περί πρόσβασης σε ανεξάρτητο, αμερόληπτο και νομίμως συσταθέν δικαστήριο, και ιδίως εκείνες που ορίζουν την έννοια του δικαστηρίου όπως και τη σύνθεσή του, αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Το δικαίωμα αυτό συνεπάγεται ότι κάθε δικαστήριο οφείλει να εξετάζει αν, με την εκάστοτε σύνθεσή του, πληροί τις εγγυήσεις αυτές όταν ανακύπτει σοβαρή αμφιβολία επί του θέματος. Τέτοια αμφιβολία ανέκυψε πράγματι εν προκειμένω καθόσον η μη νόμιμη σύνθεση του δικαστικού σχηματισμού είχε διαπιστωθεί με προηγούμενη απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου ³⁴⁴. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη εξετάζοντας αυτεπαγγέλτως, με τις επανεξετασθείσες αποφάσεις, τη νομιμότητα της συνθέσεως αυτής.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η πλημμέλεια στη διαδικασία διορισμού οφειλόταν αποκλειστικώς στην εκ μέρους του Συμβουλίου παράβαση των όρων της δημόσιας προσκλήσεως υποβολής υποψηφιοτήτων της 3ης Δεκεμβρίου 2013. Συναφώς, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι το Συμβούλιο παρέβη το νομικό πλαίσιο που το ίδιο το Συμβούλιο είχε θεσπίσει δημοσιεύοντας την εν λόγω πρόσκληση υποβολής υποψηφιοτήτων, νομικό πλαίσιο το οποίο ήταν υποχρεωμένο να τηρήσει. Παρά ταύτα, η χρήση του καταλόγου υποψηφίων για τον διορισμό στην τρίτη θέση προέκυψε ότι ήταν, κατά τα λοιπά, σύμφωνη με τους διέποντες τη διαδικασία διορισμού των δικαστών στο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης κανόνες. Ειδικότερα, ο επίμαχος κατάλογος περιελάμβανε όντως διπλάσιο αριθμό υποψηφίων από τον αριθμό των δικαστών που διορίστηκαν βάσει του εν λόγω καταλόγου. Επιπλέον, βάσει κανενός στοιχείου δεν μπορούσε να τεθεί υπό αμφισβήτηση ότι τηρήθηκαν η απαίτηση σύμφωνα με την οποία οι δικαστές του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης έπρεπε να επιλέγονται μεταξύ προσώπων που παρέχουν πλήρη εγγύηση ανεξαρτησίας και έχουν την απαιτούμενη ικανότητα για την άσκηση δικαστικών καθηκόντων ή ακόμη η απαίτηση σύμφωνα

³⁴² | Διάταξη του Δικαστηρίου της Δημόσιας Διοίκησης της 24ης Ιουνίου 2016, *Simpson κατά Συμβουλίου* (F-142/11 RENV, [EU:F:2016:136](#)), και απόφαση του Δικαστηρίου της Δημόσιας Διοίκησης της 19ης Ιουλίου 2016, *HG κατά Επιτροπής* (F-149/15, [EU:F:2016:155](#)).

³⁴³ | Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2018, *Επανεξέταση Simpson κατά Συμβουλίου* (C-542/18 RX, [EU:C:2018:763](#)) και *Επανεξέταση HG κατά Επιτροπής* (C-543/18 RX, [EU:C:2018:764](#)).

³⁴⁴ | Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 23ης Ιανουαρίου 2018, *FV κατά Συμβουλίου* (T-639/16 P, [EU:T:2018:22](#)).

με την οποία ο κατάλογος υποψηφίων έπρεπε να αναφέρει τους υποψηφίους που διαθέτουν την πλέον κατάλληλη υψηλού επιπέδου πείρα. Περαιτέρω, ουδόλως μπορεί να συναχθεί από την επίμαχη πλημμέλεια ότι ο διορισμός του δικαστή στην τρίτη θέση κατέληξε σε μη ισορροπημένη σύνθεση όσον αφορά τη γεωγραφική κατανομή ή την εκπροσώπηση των εθνικών νομικών συστημάτων στο πλαίσιο του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης.

Κατά τρίτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι η εν λόγω πλημμέλεια δεν συνιστούσε παραβίαση της αρχής του νόμιμου δικαστή την οποία προβλέπει το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, πρώτη περίοδος, του Χάρτη. Συγκεκριμένα, πλημμέλεια κατά τον διορισμό των δικαστών στο πλαίσιο του σχετικού δικαστικού συστήματος συνιστά παραβίαση της αρχής αυτής, ιδίως όταν η πλημμέλεια είναι τέτοιας φύσεως και σοβαρότητας ώστε να δημιουργείται πραγματικός κίνδυνος να μπορούν άλλες εξουσίες, ιδίως η εκτελεστική, να ασκήσουν αδικαιολόγητη διακριτική εξουσία θέτοντας σε κίνδυνο την ακεραιότητα του αποτελέσματος στο οποίο οδηγεί η διαδικασία διορισμού και δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό εύλογη αμφιβολία στους πολίτες ως προς την ανεξαρτησία και την αμεροληψία του ή των οικείων δικαστών.

Ωστόσο, ο διορισμός δικαστή στην τρίτη θέση πραγματοποιήθηκε τηρουμένων των θεμελιωδών κανόνων για τον διορισμό των δικαστών στο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης. Στο πλαίσιο αυτό, το γεγονός και μόνον ότι, για την πλήρωση της τρίτης θέσης, το Συμβούλιο επέλεξε υποψήφιο από τον κατάλογο που καταρτίστηκε κατόπιν της δημόσιας προσκλήσεως υποβολής υποψηφιοτήτων της 3ης Δεκεμβρίου 2013 δεν αρκεί ώστε να αποδειχθεί ότι υπήρξε παράβαση θεμελιώδους κανόνα της διαδικασίας διορισμού των δικαστών στο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης τέτοιας φύσεως και σοβαρότητας ώστε να δημιουργήθηκε πραγματικός κίνδυνος το Συμβούλιο να κάνει αδικαιολόγητη χρήση των εξουσιών του, θέτοντας σε κίνδυνο την ακεραιότητα του αποτελέσματος στο οποίο οδήγησε η διαδικασία διορισμού και δημιουργώντας, ως εκ τούτου, εύλογη αμφιβολία ως προς την ανεξαρτησία και την αμεροληψία του δικαστή που διορίστηκε στην τρίτη θέση, ή και του τμήματος στο οποίο αυτός τοποθετήθηκε. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο αναιρώντας τις αναιρεσιβληθείσες αποφάσεις στηριζόμενο αποκλειστικώς στην πλημμέλεια που ενείχε η επίμαχη διαδικασία διορισμού.

Τέλος, κατά τέταρτον, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η πλάνη περί το δίκαιο την οποία ενείχαν οι επανεξετασθείσες αποφάσεις έθιγε την ενότητα και τη συνοχή του δικαίου της Ένωσης. Συγκεκριμένα, οι εν λόγω αποφάσεις ήταν πιθανόν να αποτελέσουν νομολογιακό προηγούμενο το οποίο θα μπορούσε να έχει επιπτώσεις σε άλλες υποθέσεις στο πλαίσιο των οποίων βάλλεται ο διορισμός μέλους δικαστικού σχηματισμού και, γενικότερα, προβάλλεται προσβολή του δικαιώματος σε ανεξάρτητο, αμερόληπτο και προηγουμένως νομίμως συσταθέν δικαστήριο. Το δικαίωμα όμως αυτό έχει θεμελιώδη και οριζόντιο χαρακτήρα στην έννομη τάξη της Ένωσης, της οποίας η ερμηνεία και η συνοχή πρέπει να διασφαλίζονται από το Δικαστήριο.

2. Δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών

Με την απόφαση **Επιτροπή και Συμβούλιο κατά Carreras Sequeros κ.λπ.** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-119/19 P και C-126/19 P, [EU:C:2020:676](#)), η οποία εκδόθηκε στις 8 Σεπτεμβρίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου δέχθηκε τις αιτήσεις αναιρέσεως που άσκησαν η Επιτροπή (υπόθεση C-119/19 P) και το Συμβούλιο (υπόθεση C-126/19 P) κατά της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου της 4ης Δεκεμβρίου 2018, Carreras Sequeros κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-518/16, [EU:T:2018:873](#)), με την οποία το τελευταίο είχε ακυρώσει τις αποφάσεις της Επιτροπής που όριζαν, για το έτος 2014, τον αριθμό των ημερών ετήσιας άδειας των μόνιμων και των συμβασιούχων υπαλλήλων της Επιτροπής που ήταν τοποθετημένοι σε τρίτη χώρα.

Ο F. Carreras Sequeros και οι λοιποί διάδικοι στη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου (στο εξής: Carreras Sequeros κ.λπ.) είναι μόνιμοι ή συμβασιούχοι υπάλληλοι της Επιτροπής που είχαν τοποθετηθεί σε τρίτες χώρες πριν από την 1η Ιανουαρίου 2014. Κατά την επικαιροποίηση των προσωπικών τους φακέλων, προκειμένου να ληφθεί υπόψη το νέο άρθρο 6, δεύτερο εδάφιο, πρώτη περίπτωση, του παραρτήματος Χ του Κανονισμού Υπηρεσιακής Κατάστασης των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΚΥΚ) ³⁴⁵, στα ως άνω άτομα αναγνωρίστηκαν 36 εργάσιμες ημέρες ετήσιας άδειας για το έτος 2014 έναντι 42 ημερών το προηγούμενο έτος. Οι Carreras Sequeros κ.λπ. υπέβαλαν διοικητικές ενστάσεις οι οποίες απορρίφθηκαν, ανάλογα με την κάθε περίπτωση, από την αρμόδια για τους διορισμούς αρχή ή από την αρμόδια για τη σύναψη συμβάσεων προσλήψης αρχή.

Με την προσφυγή που άσκησαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, οι Carreras Sequeros κ.λπ. ζήτησαν να κριθεί παράνομο το νέο άρθρο 6 του παραρτήματος Χ του ΚΥΚ και να ακυρωθούν οι αποφάσεις της Επιτροπής οι οποίες αφορούσαν μείωση των ετήσιων αδειών τους από το έτος 2014 (στο εξής: επίδικες αποφάσεις). Το Γενικό Δικαστήριο δέχθηκε την προσφυγή και ακύρωσε τις αποφάσεις αυτές με την αιτιολογία ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε νομίμως να στηριχθεί στο νέο άρθρο 6 του παραρτήματος Χ του ΚΥΚ για να εκδώσει τις επίδικες αποφάσεις, καθόσον το άρθρο αυτό, το οποίο μειώνει σημαντικά τον αριθμό των ημερών ετήσιας άδειας των υπαλλήλων και του λοιπού προσωπικού που υπηρετεί σε τρίτες χώρες, δεν μπορεί να θεωρηθεί σύμφωνο προς τη φύση και τον σκοπό του δικαιώματος ετήσιας άδειας όπως απορρέουν από το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, ερμηνευόμενο με γνώμονα την οδηγία 2003/88 ³⁴⁶.

Επιληφθέν των αιτήσεων αναιρέσεων, το Δικαστήριο διαπίστωσε, κατ' αρχάς, ότι ορθώς το Γενικό Δικαστήριο είχε κρίνει παραδεκτή την ένσταση ελλείψεως νομιμότητας που προέβαλαν οι Carreras Sequeros κ.λπ., η οποία αφορούσε το σύνολο του καθεστώτος ετήσιας άδειας που προβλέπεται στο νέο άρθρο 6 του παραρτήματος Χ του ΚΥΚ, περιλαμβανομένου του οριστικού του σταδίου το οποίο έχει εφαρμογή από το έτος 2016. Το Δικαστήριο έκρινε, συναφώς, ότι, δεδομένου ότι η μεταβατική περίοδος ως εκ της ίδιας της φύσεώς της αποσκοπεί στην οργάνωση της σταδιακής μετάβασης από ένα καθεστώς σε ένα άλλο, η μεταβατική περίοδος που προβλέπεται στο νέο άρθρο 6, δεύτερο εδάφιο, του παραρτήματος Χ του ΚΥΚ δικαιολογείται μόνο από τη θέσπιση του οριστικού καθεστώτος που προβλέπεται στο πρώτο εδάφιο του

345 | Από της ενάρξεως ισχύος, την 1η Ιανουαρίου 2014, του άρθρου 1, σημείο 70, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 1023/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2013, για την τροποποίηση του κανονισμού υπηρεσιακής κατάστασης των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και του καθεστώτος που εφαρμόζεται στο λοιπό προσωπικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2013, L 287, σ. 15), το άρθρο 6 του παραρτήματος Χ του ΚΥΚ ορίζει τα εξής, όσον αφορά τους υπηρετούντες σε τρίτη χώρα υπαλλήλους:

«Ο υπάλληλος δικαιούται, για κάθε ημερολογιακό έτος, ετήσια άδεια δύο εργασίμων ημερών [έναντι τριών και μισής εργασίμων ημερών προηγούμενως] για κάθε μήνα υπηρεσίας.

Ανεξάρτητα από το πρώτο εδάφιο του παρόντος άρθρου, υπάλληλοι τοποθετημένοι ήδη σε τρίτη χώρα την 1η Ιανουαρίου 2014 δικαιούνται:

τρεις εργάσιμες ημέρες από την 1η Ιανουαρίου 2014 έως την 31η Δεκεμβρίου 2014·

δύομιση εργάσιμες ημέρες από την 1η Ιανουαρίου 2015 έως τις 31 Δεκεμβρίου 2015.»

Ως εκ τούτου, το νέο άρθρο 6, δεύτερο εδάφιο, πρώτη περίπτωση, του παραρτήματος Χ του ΚΥΚ συνιστά μεταβατική διάταξη, που οργανώνει την προοδευτική μετάβαση προς το οριστικό καθεστώς της ετήσιας άδειας το οποίο προβλέπει το πρώτο εδάφιο του άρθρου αυτού, προκειμένου, ιδίως, να αποφευχθούν ή να αμβλυνθούν οι συνέπειες μιας αιφνίδιας μεταβολής του προγενέστερου καθεστώτος για τα ενδιαφερόμενα μέλη του προσωπικού που υπηρετούσαν ήδη σε τρίτη χώρα την 1η Ιανουαρίου 2014, όπως οι Carreras Sequeros κ.λπ.

346 | Οδηγία 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ 2003, L 299, σ. 9).

εν λόγω άρθρου. Υπό τις συνθήκες αυτές, οι επίδικες αποφάσεις συνιστούσαν μέτρα εφαρμογής του καθεστώτος που προβλέπει, από την 1η Ιανουαρίου 2014, το νέο αυτό άρθρο 6 του παραρτήματος Χ του ΚΥΚ και είχαν άμεσο νομικό δεσμό με το καθεστώς αυτό.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί της φύσεως και του σκοπού του δικαιώματος ετήσιας άδειας, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη. Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι από τις επεξηγήσεις σχετικά με τη συγκεκριμένη διάταξη απορρέει ότι η μνεία, στις επεξηγήσεις αυτές, της οδηγίας 2003/88 συνιστά παραπομπή στις διατάξεις της εν λόγω οδηγίας οι οποίες απηχούν και διευκρινίζουν το θεμελιώδες δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών. Τούτο ισχύει ως προς το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88, το οποίο προβλέπει δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων εβδομάδων και πρέπει να εφαρμόζεται, με την επιφύλαξη ευνοϊκότερων διατάξεων περιλαμβανόμενων στον ΚΥΚ, στους υπαλλήλους και στο λοιπό προσωπικό των οργάνων της Ένωσης. Κατά συνέπεια, και αντιθέτως προς όσα έκρινε το Γενικό Δικαστήριο, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως προσβολή του θεμελιώδους δικαιώματος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών μια διάταξη του δικαίου της Ένωσης η οποία, όπως και το νέο άρθρο 6 του παραρτήματος Χ του ΚΥΚ, ακόμη και αν στερεί βαθμιαία από τους ενδιαφερόμενους ορισμένες ημέρες ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών, εξακολουθεί να τους παρέχει δικαίωμα ετήσιας άδειας διάρκειας μεγαλύτερης του ελάχιστου ορίου των τεσσάρων εβδομάδων. Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι, υπό τις συνθήκες αυτές, διάταξη όπως το νέο άρθρο 6 του παραρτήματος Χ του ΚΥΚ είναι ικανή να εξασφαλίσει την εκπλήρωση του διττού σκοπού του δικαιώματος ετήσιας άδειας, ήτοι να παράσχει τη δυνατότητα στον εργαζόμενο να αναπαυθεί από την εκτέλεση των καθηκόντων τα οποία έχει αναλάβει και να έχει στη διάθεσή του ένα χρονικό διάστημα αναψυχής και ψυχαγωγίας. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο δέχθηκε τις αιτήσεις αναιρέσεως και αναίρεσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου.

Τέλος, αποφαινόμενο οριστικώς επί της διαφοράς επί της ουσίας, το Δικαστήριο απέρριψε ως αβάσιμο το σύνολο των λόγων που είχαν προβάλει ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου οι Carreras Sequeros κ.λπ., περιλαμβανομένων όσων στηρίζονταν σε παραβίαση των αρχών της ίσης μεταχείρισης και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, καθώς και σε προσβολή του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής.

Όσον αφορά την αρχή της ίσης μεταχείρισης, όπως ισχύει στο δημοσιούπαλληλικό δίκαιο της Ένωσης, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ο νομοθέτης της Ένωσης είχε λάβει σαφώς υπόψη την ιδιαίτερη κατάσταση η οποία διακρίνει τους υπαλλήλους και το λοιπό προσωπικό που υπηρετούν σε τρίτη χώρα από το προσωπικό που υπηρετεί εντός της Ένωσης. Πράγματι, διατήρησε, υπέρ των υπαλλήλων αυτών και του προσωπικού αυτού, τη δυνατότητα να ζητούν ειδική άδεια ανάπαυσης που προστίθεται στο δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών το οποίο αναγνωρίζεται από τον ΚΥΚ σε κάθε υπάλληλο ή μέλος του λοιπού προσωπικού της Ένωσης.

Όσον αφορά την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, αφενός, η νομική σχέση μεταξύ των υπαλλήλων και της Διοίκησης της Ένωσης δεν είναι συμβατικής αλλά καταστατικής φύσεως. Επομένως, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των υπαλλήλων αυτών μπορούν να τροποποιηθούν ανά πάσα στιγμή από τον νομοθέτη της Ένωσης. Αφετέρου, το δικαίωμα επικλήσεως της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης προϋποθέτει ότι έχουν δοθεί από τις αρμόδιες αρχές της Ένωσης συγκεκριμένες, ανεπιφύλακτες και συγκλίνουσες διαβεβαιώσεις, προερχόμενες από αρμόδιες και αξιόπιστες πηγές. Εν προκειμένω, όμως, δεν αποδείχθηκε ότι είχε δοθεί οποιαδήποτε διαβεβαίωση από τις αρχές αυτές όσον αφορά το ότι το άρθρο 6 του παραρτήματος Χ του ΚΥΚ ουδέποτε θα τροποποιείτο.

Όσον αφορά το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, το Δικαστήριο υπογράμμισε την ύπαρξη, στον ΚΥΚ, σειράς διατάξεων που λαμβάνουν ειδικά υπόψη την ιδιαίτερη οικογενειακή κατάσταση των υπαλλήλων και των μελών του λοιπού προσωπικού που υπηρετούν σε τρίτη χώρα.

Προσέθεσε ότι η εκτίμηση του κύρους πράξεως της Ένωσης υπό το πρίσμα των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν μπορεί να στηρίζεται σε επιχειρήματα αντλούμενα από τις συνέπειες της πράξεως αυτής στη συγκεκριμένη περίπτωση ενός διαδίκου.

3. Άρση της ετεροδικίας

Με την απόφασή **Επιτροπή κατά RQ** (C-831/18 P, [EU:C:2020:481](#)), που εκδόθηκε στις 18 Ιουνίου 2020, το Δικαστήριο αναίρεσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου RQ κατά Επιτροπής³⁴⁷, με την οποία το Γενικό Δικαστήριο είχε δεχθεί την προσφυγή ακυρώσεως που είχε ασκήσει ο RQ, πρώην γενικός διευθυντής της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF), κατά της αποφάσεως C(2016) 1449 final της Επιτροπής, της 2ας Μαρτίου 2016, περί άρσεως της ετεροδικίας του. Το Δικαστήριο ανέπεμψε την υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου στο μέτρο που η ένδικη διαφορά δεν ήταν ώριμη προς εκδίκαση.

Το 2012 είχε υποβληθεί ενώπιον της Επιτροπής, από κατασκευαστή προϊόντων καπνού, καταγγελία η οποία περιείχε σοβαρές κατηγορίες περί εμπλοκής μέλους της Επιτροπής σε απόπειρες δωροδοκίας. Η OLAF, της οποίας ο RQ ήταν τότε γενικός διευθυντής, είχε κινήσει διοικητική έρευνα και, προκειμένου να εξασφαλίσει συμπληρωματικά αποδεικτικά στοιχεία, είχε ζητήσει από έναν μάρτυρα να πραγματοποιήσει τηλεφωνική συνδιάλεξη με πρόσωπο το οποίο φερόταν να έχει εμπλακεί στην προβαλλόμενη απόπειρα δωροδοκίας. Η τηλεφωνική αυτή συνδιάλεξη είχε πραγματοποιηθεί διά της χρήσεως, με τη συναίνεση και παρουσία του RQ, ενός κινητού τηλεφώνου στα γραφεία της OLAF. Μετά την περάτωση της διοικητικής αυτής έρευνας, είχε υποβληθεί ενώπιον Βέλγου δικαστή έγκληση, στο πλαίσιο της οποίας είχε γίνει επίκληση, μεταξύ άλλων, της παράνομης υποκλοπής τηλεφωνικής συνδιαλέξεως. Για τους σκοπούς της σχετικής με την έγκληση αυτή ανακρίσεως, ο αρμόδιος Βέλγος ανακριτής είχε ζητήσει από την Επιτροπή την άρση της ετεροδικίας του RQ, ενόψει της εξετάσεώς του ως κατηγορουμένου. Δεδομένου ότι η Επιτροπή δέχθηκε το αίτημα αυτό, ο RQ είχε ασκήσει προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως περί άρσεως της ετεροδικίας του. Η προσφυγή αυτή έγινε δεκτή από το Γενικό Δικαστήριο, για τον λόγο ότι η Επιτροπή είχε προσβάλει το δικαίωμα ακροάσεως του RQ χωρίς να μπορεί να αποκλειστεί εντελώς το ενδεχόμενο, αν δεν είχε λάβει χώρα η ως άνω προσβολή, η επίδικη απόφαση να είχε διαφορετικό περιεχόμενο.

Το Δικαστήριο, επιληφθέν αιτήσεως αναιρέσεως που άσκησε η Επιτροπή, επικύρωσε κατ' αρχάς το συμπέρασμα ότι η απόφαση περί άρσεως της ετεροδικίας υπαλλήλου συνιστά βλαπτική πράξη, κατά την έννοια του άρθρου 90, παράγραφος 2, του Κανονισμού Υπηρεσιακής Κατάστασης, η οποία μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο προσφυγής ενώπιον του δικαστή της Ένωσης. Συναφώς, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, καταργώντας την προστασία που παρέχει στον υπάλληλο η προβλεπόμενη στο άρθρο 11, στοιχείο α', του πρωτοκόλλου αριθ. 7 ετεροδικία³⁴⁸, η απόφαση περί άρσεως της ετεροδικίας αυτής τον εκθέτει σε μέτρα, ιδίως, κρατήσεως και δικαστικής διώξης, τα οποία προβλέπονται από το κοινό δίκαιο των κρατών μελών. Το γεγονός ότι τα προνόμια και η ετεροδικία παρέχονται στους υπαλλήλους αποκλειστικώς προς το συμφέρον της Ένωσης ουδόλως επηρεάζει τη διαπίστωση ότι η άρση της ασυλίας υπαλλήλου μεταβάλλει ουσιαδώς την κατάστασή του, στερώντας του το ευεργέτημα της εν λόγω ασυλίας και, επομένως, συνιστά βλαπτική γι' αυτόν πράξη.

Αφού υπενθύμισε ότι το δικαίωμα ακροάσεως κατοχυρώνεται όχι μόνον με τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη αλλά και με το άρθρο 41 αυτού, το Δικαστήριο, εν συνεχεία, επικύρωσε το συμπέρασμα ότι η Επιτροπή ήταν υποχρεωμένη να προβεί σε ακρόαση του RQ πριν από την έκδοση αποφάσεως περί άρσεως της

³⁴⁷ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 24ης Οκτωβρίου 2018, **RQ κατά Επιτροπής** (T-29/17, [EU:T:2018:717](#)).

³⁴⁸ Πρωτόκολλο (αριθ. 7) περί των προνομίων και ασυλιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2010, C 83, σ. 266).

ετεροδικίας του, καίτοι η ασυλία αυτή των υπαλλήλων εξυπηρετεί αποκλειστικά τη διαφύλαξη των συμφερόντων της Ένωσης. Πράγματι, μολονότι το γεγονός αυτό μπορεί να προσδιορίζει τα όρια των επιχειρημάτων τα οποία ο ενδιαφερόμενος υπάλληλος μπορεί βασίμως να προβάλει κατά της άρσεως της ασυλίας του, δεν μπορεί να δικαιολογήσει την έλλειψη ακρόασης του εν λόγω υπαλλήλου πριν από την έκδοση αποφάσεως περί άρσεως της ασυλίας του.

Όσον αφορά τους επιτρεπόμενους περιορισμούς στην άσκηση των δικαιωμάτων τα οποία κατοχυρώνονται από τον Χάρτη, όπως το δικαίωμα ακρόασης, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη απαιτεί κάθε περιορισμός να προβλέπεται από τον νόμο και να σέβεται το βασικό περιεχόμενο του επίμαχου θεμελιώδους δικαιώματος. Επιπλέον, η διάταξη αυτή απαιτεί, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, ο περιορισμός να είναι αναγκαίος και να ανταποκρίνεται πραγματικά σε στόχους γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, ακόμη και αν, σε μια περίπτωση όπως αυτή του RQ, η παράλειψη ακρόασης πριν από την έκδοση της αποφάσεως περί άρσεως της ασυλίας του θα μπορούσε να δικαιολογείται από τη μυστικότητα της ανακρίσεως την οποία καθιερώνουν οι διατάξεις του βελγικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, εντούτοις ο δικαιολογητικός αυτός λόγος πρέπει να περιορίζεται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Πράγματι, δεν μπορεί να τεκμαίρεται ότι οποιαδήποτε ανάκριση στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας ενέχει συστηματικά τον κίνδυνο απόπειρας αποκρύψης αποδείξεων και ενδείξεων εκ μέρους των ενδιαφερομένων, ή δολίων συνεννοήσεων μεταξύ τους, ο οποίος δικαιολογεί τη μη ενημέρωση των προσώπων αυτών εκ των προτέρων σχετικά με την ύπαρξη ανακρίσεως η οποία τα αφορά. Επομένως, το Δικαστήριο κατέληξε ότι το Γενικό Δικαστήριο ορθώς έκρινε ότι η Επιτροπή, προτού καταλήξει στην ύπαρξη εξαιρετικής περιπτώσεως δικαιολογούσας την άρση της ασυλίας του RQ χωρίς προηγούμενη ακρόασή του, όφειλε, τηρώντας την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας με τις οικείες εθνικές αρχές, να λάβει, στο μέτρο του δυνατού, μέτρα που να καθιστούν δυνατό τον σεβασμό του δικαιώματος ακρόασης του ενδιαφερομένου, χωρίς ταυτόχρονα να θέτουν σε κίνδυνο τα συμφέροντα τα οποία η μυστικότητα της ανακρίσεως σκοπεί να διαφυλάξει.

Το Δικαστήριο έκρινε επίσης το Γενικό Δικαστήριο δεν είχε υποπέσει ομοίως σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον έκρινε ότι η παράλειψη ακρόασης του RQ πριν από την έκδοση της επίδικης αποφάσεως υπερέβαινε το μέτρο του αναγκαίου για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού ο οποίος συνίστατο στη διαφύλαξη της μυστικότητας της ανακρίσεως και, ως εκ τούτου, δεν σεβόταν το βασικό περιεχόμενο του δικαιώματός του ακρόασης. Συναφώς, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε, μεταξύ άλλων, ότι σε μια περίπτωση όπως αυτή του RQ η Επιτροπή υποχρεούται να ζητεί από τις εθνικές αρχές να της παρέχουν αρκούντως πειστικά αποδεικτικά στοιχεία προκειμένου να θεωρηθεί δικαιολογημένη σοβαρή προσβολή του δικαιώματος ακρόασής του. Μια τέτοια ενέργεια δεν συνεπάγεται, εκ φύσεως, παρέμβαση στη διαδικασία που λαμβάνει χώρα στο οικείο κράτος μέλος, το οποίο δεσμεύεται από την υποχρέωση καλόπιστης συνεργασίας που προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ.

Όσον αφορά τις έννομες συνέπειες της προσβολής του δικαιώματος ακρόασης του RQ, το Δικαστήριο υπενθύμισε, εντούτοις, ότι η προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας συνεπάγεται την ακύρωση της αποφάσεως που εκδόθηκε κατά το πέρας της σχετικής διοικητικής διαδικασίας μόνο στην περίπτωση που, αν δεν υπήρχε η πλημμέλεια αυτή, η εν λόγω διαδικασία θα μπορούσε να καταλήξει σε διαφορετικό αποτέλεσμα. Προκειμένου να εκτιμηθούν οι συνέπειες της προσβολής του δικαιώματος ακρόασης του RQ επί της νομιμότητας της αποφάσεως περί άρσεως της ετεροδικίας του, σημασία έχουν μόνο λόγοι αναγόμενοι στο συμφέρον της υπηρεσίας. Επομένως, ο RQ όφειλε να αποδείξει ότι δεν αποκλειόταν εντελώς το ενδεχόμενο η απόφαση της Επιτροπής να είχε διαφορετικό περιεχόμενο, αν αυτός είχε τη δυνατότητα να προβάλει επιχειρήματα και στοιχεία σχετικά με το συμφέρον της υπηρεσίας. Πλην όμως, δεδομένου ότι ο RQ δεν προέβαλε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου κανένα επιχείρημα το οποίο να κατατείνει σε μια

τέτοια απόδειξη, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, καθόσον έκρινε ότι η προσβολή του δικαιώματος ακροάσεως του RQ δικαιολογούσε την ακύρωση της αποφάσεως περί άρσεως της ετεροδικίας του.

Δραστηριότητα της Γραμματείας του Δικαστηρίου το 2020

Επισκόπηση των βασικών τάσεων που προκύπτουν από τα στατιστικά στοιχεία του περασμένου έτους, καθώς και των μέτρων που ελήφθησαν εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης

Από τον **Marc-André Gaudissart**, βοηθό Γραμματέα

Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου στον πρόλογό του για την παρούσα *Έκθεση Πεπραγμένων*, το 2020 θα μείνει χαραγμένο στη μνήμη ως μια μαύρη σελίδα στην ιστορία του 21ου αιώνα. Μετά την αποχώρηση ενός κράτους μέλους από την Ευρωπαϊκή Ένωση, μια άνευ προηγουμένου υγειονομική κρίση ήλθε να συνταράξει τη ζωή ολόκληρου του πλανήτη και των κατοίκων του.

Η Ευρώπη, όπως και οι άλλες ήπειροι, επλήγη σφόδρα από την πανδημία Covid-19 και τα θεσμικά όργανα της Ένωσης αναγκάστηκαν να επιδείξουν, εντός ολίγων εβδομάδων, θαυμαστή ευελιξία και επινοητικότητα. Το δικό μας θεσμικό όργανο δεν θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση. Λόγω της ταχύτητας της εξάπλωσης του ιού και των μέτρων που ελήφθησαν από τα κράτη μέλη για την ανάσχεσή της, χρειάστηκε να επέλθουν σημαντικές τροποποιήσεις στους κανόνες και τη λειτουργία του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου προκειμένου να συνεχίσουν τα δικαιοδοτικά όργανα να εκπληρώνουν την ουσιώδη αποστολή τους μέσα στο γενικότερο κλίμα αβεβαιότητας. Προτού παρουσιαστούν λοιπόν, όπως κάθε χρόνο, οι βασικές τάσεις οι οποίες προκύπτουν από τα στατιστικά στοιχεία του περασμένου έτους (II), κρίνεται σκόπιμο να γίνει σύντομη μνεία των κύριων μέτρων που εφαρμόστηκαν από το θεσμικό όργανο προς αντιμετώπιση των συνεπειών της πρωτοφανούς αυτής κρίσης και που εξηγούν, εν πολλοίς, τα επακόλουθα θετικά αποτελέσματα (I).

I. Τα μέτρα τα οποία ελήφθησαν εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης

Ένα από τα πρώτα μέτρα που ελήφθησαν εσπευσμένα τον Μάρτιο του 2020, όταν κατέστη σαφές ότι υπήρχε εκθετική αύξηση των κρουσμάτων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήταν η απόφαση να περιοριστούν στο ελάχιστο οι επαφές διά ζώσης και οι μετακινήσεις, και να δοθεί, στο μέτρο του δυνατού, προτεραιότητα στην τηλεργασία και στην επικοινωνία με ηλεκτρονικά μέσα. Πιο συγκεκριμένα, στις 13 Μαρτίου 2020, απευθύνθηκε επίσημη έκκληση προς όλους τους εργαζομένους στο θεσμικό όργανο να μη μεταβαίνουν πλέον στα κτίρια του Δικαστηρίου, εκτός αν είναι απολύτως αναγκαίο για ειδικούς λόγους συνδεόμενους, παραδείγματος χάριν, με τη διεξαγωγή μιας επ' ακροατηρίου συζητήσεως ή μιας διασκέψεως, και να αρχίσουν να ασκούν οίκοθεν τα επαγγελματικά τους καθήκοντα, σε στενή συνεργασία με τα Μέλη και με το διευθυντικό προσωπικό του θεσμικού οργάνου. Η απόφαση αυτή, όπως τέθηκε σε ισχύ εντός ολίγων μόλις ημερών, σήμαινε ότι πολλοί συνάδελφοι οι οποίοι δεν ήταν εξοικειωμένοι με τον συγκεκριμένο τρόπο εργασίας έπρεπε να επιστρατεύσουν σημαντικά αποθέματα υπομονής και προσαρμοστικότητας.

Χάρη όμως στην προσήλωση του προσωπικού του και στην αξιοποίηση αποτελεσματικών τεχνικών εργαλείων, το Δικαστήριο κατόρθωσε να διατηρήσει, ως προς το επίπεδο λειτουργίας και την αποδοτικότητά του, σχεδόν το ίδιο υψηλές προδιαγραφές όπως και πριν από την εμφάνιση της κρίσης.

Εφόσον πρόκειται για μια οικουμενική κρίση, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι το ίδιο πνεύμα πρυτάνευσε και στη στάση την οποία τήρησε το δικαιοδοτικό όργανο απέναντι στους διαδίκους. Απαντώντας, σε πρώτη φάση, στις αιτήσεις που υπέβαλλαν οι διάδικοι ζητώντας παράταση της προθεσμίας καταθέσεως υπομνημάτων ή γραπτών παρατηρήσεων, το Δικαστήριο τις έκανε αρχικώς δεκτές εξετάζοντας την καθεμία χωριστά, εν συνεχεία ωστόσο, στις 19 Μαρτίου 2020, αποφάσισε να παρατείνει κατά ένα μήνα όλες τις προθεσμίες στις εκκρεμείς διαδικασίες, με εξαίρεση τις ιδιαιτέρως επείγουσες υποθέσεις, όπως εκείνες οι οποίες εκδικάζονταν κατ' εφαρμογήν της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας ή της ταχείας διαδικασίας. Το ως άνω μέτρο, το οποίο στηρίχθηκε στο άρθρο 45, δεύτερο εδάφιο, του Πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Οργανισμός του Δικαστηρίου) και, ειδικότερα, στον χαρακτηρισμό της πανδημίας Covid-19 ως περιπτώσεως ανωτέρας βίας, χαιρετίστηκε ομόθυμα από τους εκπροσώπους των διαδίκων. Μολονότι είχε αναπόφευκτα ως συνέπεια να επιμηκυνθεί ελαφρώς η διάρκεια της δίκης ενώπιον του Δικαστηρίου, επέτρεψε εντούτοις στους διαδίκους να μετάσχουν στην έγγραφη διαδικασία υπό καλύτερες συνθήκες, δεδομένου ότι, λόγω των μέτρων εγκλεισμού και κοινωνικής αποστασιοποίησης που ελάμβαναν οι εθνικές υγειονομικές αρχές, η προετοιμασία των υπομνημάτων των διαδίκων και η συνεννόηση μεταξύ των εκπροσώπων τους είχαν γίνει πολύ δυσκολότερες απ' ό,τι στο παρελθόν.

Στο ίδιο πλαίσιο, πρέπει να επισημανθεί ότι η υγειονομική κρίση είχε αναμφισβήτητα αντίκτυπο και στη διεξαγωγή της προφορικής διαδικασίας στις υποθέσεις ενώπιον του Δικαστηρίου. Πέραν του ότι σε κάποιες περιπτώσεις διαγιγνώσκονταν θετικοί στον ιό, οι εκπρόσωποι των διαδίκων (όπως και οι διερμηνείς) συναντούσαν ολοένα μεγαλύτερες δυσχέρειες στην προσπάθειά τους να μεταβούν στο Λουξεμβούργο για να μετάσχουν στις επ' ακροατηρίου συζητήσεις. Οι δυσχέρειες αυτές οφείλονταν τόσο στην απόφαση των αρμόδιων αρχών διαφόρων κρατών μελών να κλείσουν τα σύνορά τους και να περιορίσουν την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηκόων τους όσο και στις ακυρώσεις πτήσεων, οι οποίες οριστικοποιούνταν την ύστατη στιγμή από τις αεροπορικές εταιρίες που εξυπηρετούν τον αερολιμένα του Μεγάλου Δουκάτου ή τους γειτονικούς αερολιμένες. Μετά την αναβολή πολυάριθμων επ' ακροατηρίου συζητήσεων που κανονικά θα πραγματοποιούνταν τον Φεβρουάριο ή τον Μάρτιο του 2020, το Δικαστήριο αναγκάστηκε να ματαιώσει ή να αναβάλει όλες τις επ' ακροατηρίου συζητήσεις οι οποίες ήταν προγραμματισμένες για την περίοδο από τα μέσα Μαρτίου έως τα τέλη Μαΐου.

Για να μην καθυστερήσει υπερβολικά η εκδίκαση των σχετικών υποθέσεων, ιδίως των προδικαστικών, στις οποίες η επίλυση της διαφοράς σε εθνικό επίπεδο εξαρτάται από την απάντηση που θα δώσει το Δικαστήριο στα ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου, το Δικαστήριο αποφάσισε γρήγορα να αντικαταστήσει πολλές από αυτές τις επ' ακροατηρίου συζητήσεις με ερωτήσεις προς γραπτή απάντηση, προκειμένου να μπορέσουν οι διάδικοι και οι λοιποί ενδιαφερόμενοι κατά το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου να λάβουν θέση επί των υπομνημάτων ή των παρατηρήσεων που είχαν κατατεθεί κατά την έγγραφη διαδικασία, καθώς και να απαντήσουν σε πρόσθετες ερωτήσεις τις οποίες είχε να θέσει το Δικαστήριο. Η καινοτόμος αυτή λύση, την οποία ενίοτε πρότειναν και οι ίδιοι διάδικοι, βοήθησε μεν το δικαιοδοτικό όργανο να μετριάσει τις επιπτώσεις της αδυναμίας διεξαγωγής επ' ακροατηρίου συζητήσεων και εκδίκασης πολλών εκκρεμών υποθέσεων, πλην όμως αποδείχθηκε αδύνατο να υιοθετηθεί σε όλες τις περιπτώσεις, διότι ορισμένες διαφορές δεν προσφέρονται για τέτοιου είδους μεταχείριση. Αυτός ήταν και ο λόγος που οι επ' ακροατηρίου συζητήσεις ξεκίνησαν και πάλι, *in situ*, μόλις το επέτρεψαν οι υγειονομικές συνθήκες, στις 25 Μαΐου 2020. Ωστόσο, επήλθαν ορισμένες αξιοσημείωτες αλλαγές, σε σχέση με όσα ίσχυαν πριν από τον Μάρτιο του 2020.

Κατ' αρχάς, η επανεκκίνηση των προφορικών διαδικασιών συνοδεύτηκε από την εφαρμογή των πλέον αυστηρών υγειονομικών μέτρων, με σκοπό την προστασία της υγείας των μετεχόντων στις επ' ακροατηρίου συζητήσεις, αλλά και τη διασφάλιση της διεξαγωγής των τελευταίων υπό τις βέλτιστες συνθήκες. Πέραν των προφανών μέτρων, δηλαδή της υποχρεωτικής χρήσης μάσκας και της ενδελεχούς τήρησης των κανόνων υγιεινής και των φυσικών αποστάσεων, προβλέφθηκε ακόμη η δυνατότητα των εκπροσώπων των διαδίκων να αγορεύουν χωρίς να μετακινούνται –και, ενδεχομένως, χωρίς να φορούν τήβεννο– από την προκαθορισμένη θέση τους εντός της αίθουσας ακροατηρίου, και καθιερώθηκε παράλληλα ως πρακτική ο καθαρισμός και η συστηματική απολύμανση όλων των μικροφώνων, εδρών, τραπεζιών και λοιπών αντικειμένων που χρησιμοποιούνται κατά τις επ' ακροατηρίου συζητήσεις, για να προληφθεί κάθε κίνδυνος, έστω και έμμεσος, μετάδοσης του ιού.

Εξάλλου, αξίζει να τονιστεί ότι το θεσμικό όργανο αφιέρωσε σημαντικούς ανθρώπινους, τεχνικούς και οικονομικούς πόρους ώστε, σε διάστημα λίγων μόνο εβδομάδων, να παράσχει σε όσους διαδίκους αδυνατούσαν να μεταβούν στο Λουξεμβούργο λόγω της πανδημίας τη δυνατότητα να αγορεύσουν εξ αποστάσεως, μέσω τηλεδιάσκεψης. Αυτό το τεχνολογικά προηγμένο σύστημα επικοινωνίας εφαρμόστηκε σε περισσότερες από πενήντα υποθέσεις από τις 25 Μαΐου έως τις 31 Δεκεμβρίου 2020! Όπως και οι ερωτήσεις προς γραπτή απάντηση, έτσι και η τηλεδιάσκεψη αποτέλεσε επομένως πολύτιμο εργαλείο κατά την περίοδο της υγειονομικής κρίσης, έστω και αν, εκ των πραγμάτων, η αγόρευση εξ αποστάσεως δεν είναι εξίσου διαδραστική και αυθόρμητη όπως στο ακροατήριο, όπου υπάρχει οπτική επαφή με τα μέλη του δικαστικού σχηματισμού και με τους λοιπούς παρισταμένους στην αίθουσα, λαμβανομένων άλλωστε υπόψη και των πρόσθετων περιορισμών ή δυσκολιών που συνεπάγεται το στοιχείο της πολυγλωσσίας, το οποίο χαρακτηρίζει τις διαδικασίες ενώπιον του Δικαστηρίου.

Τέλος, πρέπει να αναφερθεί, χάριν πληρότητας, ότι για πρώτη φορά στην ιστορία του Δικαστηρίου η τηλεδιάσκεψη χρησιμοποιήθηκε επίσης τόσο για την πραγματοποίηση της εβδομαδιαίας γενικής συνέλευσης, στην οποία τα Μέλη του δικαιοδοτικού οργάνου αποφασίζουν επί των δικονομικής φύσεως προτάσεων που περιέχονται στις προκαταρκτικές εκθέσεις τις οποίες καταρτίζει, σε κάθε υπόθεση, ο εισηγητής δικαστής, όσο και για την οργάνωση πολυάριθμων διασκέψεων. Ειδικότερα, με γνώμονα τον βαθμό της πολυπλοκότητας των υποθέσεων που ωρίμασαν προς έκδοση αποφάσεως στη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης, οι απαιτούμενες διασκέψεις έγιναν είτε εγγράφως είτε προφορικά, με φυσική παρουσία των μελών του δικαστικού σχηματισμού ή με συμμετοχή εξ αποστάσεως μέσω τηλεδιάσκεψης ή με έναν συνδυασμό των δύο παραπάνω τρόπων (στις οποίες περιπτώσεις ορισμένα μέλη του δικαστικού σχηματισμού ευρίσκονταν στους χώρους του Δικαστηρίου, ενώ άλλα μέλη συμμετείχαν μέσω τηλεδιάσκεψης).

Όλα τα προαναφερθέντα μέτρα –σε συνδυασμό με την ετοιμότητα του θεσμικού οργάνου για την αντιμετώπιση έκτακτων καταστάσεων, ιδίως χάρη στην εκπόνηση σχεδίων επιχειρησιακής συνέχειας και στην ύπαρξη κατάλληλων οργανωτικών δομών– εξηγούν τον θετικό απολογισμό των στατιστικών στοιχείων του περασμένου έτους, παρότι αυτό σηματοδεύτηκε από μια κρίση της οποίας η έκταση και οι επιπλοκές ήταν πραγματικά πρωτόγνωρες.

II. Οι βασικές τάσεις οι οποίες προκύπτουν από τα στατιστικά στοιχεία του περασμένου έτους

Οι εισαχθείσες υποθέσεις

Κατ' αρχάς, όπως ήταν αναμενόμενο, ο αριθμός των εισερχομένων υποθέσεων υποχώρησε σημαντικά το 2020, σε σύγκριση με το προηγούμενο δικαστικό έτος. Οι **735 νέες υποθέσεις** οι οποίες εισήχθησαν το 2020 υπολείπονται όντως του ιδιαιτέρως υψηλού αριθμού που καταγράφηκε το 2019 (966 υποθέσεις), αλλά δεν απέχουν καθόλου από εκείνον του 2017 (739 υποθέσεις). Εξυπακούεται ότι η μείωση αυτή των εισερχομένων υποθέσεων συνδέεται άμεσα με την υγειονομική κρίση, αφού κατά τους πρώτους μήνες του περασμένου έτους ο αριθμός των προδικαστικών παραπομπών γνώρισε δραματική πτώση, δεδομένου ότι τα εθνικά δικαστήρια πάσχιζαν επίσης να αντεπεξέλθουν στις προκλήσεις της πανδημίας και στα μέτρα τα οποία ελάμβαναν προς αντιμετώπισή της τα κράτη μέλη, προκρίνοντας ενίοτε ακόμη και το πλήρες κλείσιμο των κυβερνητικών κτιρίων, καθώς και την αναστολή κάθε δικαιοδοτικής δραστηριότητας. Η ως άνω μείωση οφείλεται πάντως και στο γεγονός ότι το 2020 ασκήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου πολύ λιγότερες αιτήσεις αναιρέσεως κατά αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου, κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων και κατά διατάξεων επί αιτήσεων παρεμβάσεως, συγκεκριμένα δε μόνον 131, ενώ ο αριθμός τους ήταν υπερδιπλάσιος (266) το προηγούμενο δικαστικό έτος.

Αντιθέτως, δεν παρατηρούνται τέτοιες αξιοσημείωτες αλλαγές όσον αφορά τις ευθείες προσφυγές ενώπιον του Δικαστηρίου, των οποίων ο αριθμός παρέμεινε σχετικά σταθερός (37 υποθέσεις το 2020, έναντι 41 το 2019), μολονότι διαφοροποιήθηκε αισθητά η κατανομή τους ανά κατηγορία. Ειδικότερα, το 2019 είχαν ασκηθεί 35 προσφυγές λόγω παραβάσεως κράτους μέλους ενώ το 2020 μόλις 18, αντιστρόφως όμως σχεδόν τετραπλασιάστηκαν οι προσφυγές ακυρώσεως, από 5 το 2019 σε 19 το 2020. Εν πάση περιπτώσει, η αύξηση αυτή φαίνεται να είναι μάλλον συμπτωματική, αφού δεκαπέντε προσφυγές ακυρώσεως ασκήθηκαν μόνο στη διάρκεια του Οκτωβρίου κατά των κανονισμών και των οδηγιών που εκδόθηκαν από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο στις 15 Ιουλίου 2020, με αντικείμενο τις οδικές μεταφορές.

Τέλος, αξίζει να μνημονευθεί η αίτηση γνωμοδοτήσεως (1/20) την οποία υπέβαλε το Βασίλειο του Βελγίου τον Δεκέμβριο, ζητώντας από το Δικαστήριο να αποφανθεί ως προς το αν συμβιβάζεται με τις Συνθήκες το σχέδιο εκσυγχρονισμένης Συνθήκης για τον Χάρτη Ενέργειας και δη αν μπορεί να εφαρμοστεί εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο μηχανισμός επίλυσης διαφορών τον οποίο προβλέπει το εν λόγω σχέδιο.

Ως προς τις αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως, οι οποίες, μολονότι ήταν λιγότερες το 2020 (556 αιτήσεις, έναντι 641 το προηγούμενο δικαστικό έτος), αντιπροσωπεύουν παρά ταύτα το 75 % του συνόλου των υποθέσεων που εισήχθησαν ενώπιον του Δικαστηρίου το 2020, επισημαίνεται ότι αυτές, αφενός, αφορούν και πάλι ένα εξαιρετικά ευρύ φάσμα θεμάτων, αντικατοπτρίζοντας τη μεγάλη ποικιλία των τομέων που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης, και, αφετέρου, προέρχονται από όλα σχεδόν τα κράτη μέλη. Για άλλη μια χρονιά η Γερμανία προηγείται στη «γεωγραφική» κατάταξη των προδικαστικών παραπομπών του 2020, εντούτοις αυτή τη φορά δεν ακολουθεί όπως συνήθως η Ιταλία ή η Ισπανία, οι οποίες δοκιμάστηκαν αμφότερες πολύ σκληρά από την πανδημία, αλλά η Αυστρία, καθώς τα δικαστήριά της υπέβαλαν στο Δικαστήριο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως σε 50 περιπτώσεις. Έπονται κατά σειρά η Ιταλία και η Πολωνία, της οποίας τα δικαστήρια εξακολούθησαν και το 2020 να υποβάλλουν προδικαστικά ερωτήματα αναφορικά με τις συνέπειες των μεταρρυθμίσεων του εθνικού δικαστικού συστήματος και με τη συμβατότητα των μεταρρυθμίσεων αυτών με τους κανόνες και τις αρχές του δικαίου της Ένωσης.

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι τα βρετανικά δικαστήρια έκαναν χρήση του μηχανισμού της προδικαστικής παραπομπής σε 17 περιπτώσεις στη διάρκεια του περασμένου έτους, παρά την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση και από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας τα μεσάνυχτα της 31ης Ιανουαρίου 2020. Οι σχετικές αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως, εκ των οποίων περισσότερες από τις μισές υποβλήθηκαν κατά τις τελευταίες εβδομάδες του περασμένου έτους, στηρίζονται στο άρθρο 86, παράγραφος 2, της Συμφωνίας αποχώρησης που συνήφθη μεταξύ των προαναφερθέντων μερών, όπου ορίζεται ότι «[τ]ο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξακολουθεί να έχει δικαιοδοσία να εκδίδει προδικαστικές αποφάσεις κατόπιν αιτήσεων που υποβάλλονται από δικαστήρια του Ηνωμένου Βασιλείου πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου». Καταδεικνύουν δε πόσο ζωτικός είναι ο διάλογος μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων του συγκεκριμένου κράτους και άπτονται πολλών διαφορετικών τομέων, όπως ο ανταγωνισμός, η φορολογία, η ιθαγένεια της Ένωσης και η δικαστική συνεργασία σε αστικές ή ποινικές υποθέσεις.

Τέλος, ένα διόλου αμελητέο μέρος των πόρων του Δικαστηρίου κινητοποιήθηκε και πάλι για τη διεκπεραίωση των υποθέσεων επείγουσας φύσεως, αφού παρότι ο αριθμός τους μειώθηκε κατά τι σε σχέση με το προηγούμενο δικαστικό έτος, ωστόσο υποβλήθηκαν συνολικά 59 αιτήσεις εφαρμογής της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας και της ταχείας διαδικασίας. Η ταχεία διαδικασία εφαρμόστηκε πράγματι σε τρεις περιπτώσεις (σε μία προδικαστική υπόθεση και σε δύο αιτήσεις αναιρέσεως), ενώ η επείγουσα προδικαστική διαδικασία σε εννέα υποθέσεις, οι οποίες αφορούσαν, ως επί το πλείστον, την ερμηνεία της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών ¹.

Οι περατωθείσες υποθέσεις

Σε σύγκριση με την καθοδική τάση η οποία καταγράφηκε στις εισερχόμενες υποθέσεις, ο αριθμός των υποθέσεων που περατώθηκαν από το Δικαστήριο το 2020 παρέμεινε, από την πλευρά του, σε πολύ υψηλό επίπεδο, καθώς ανήλθε σε **792 υποθέσεις**. Ομολογουμένως, πρόκειται για μια μείωση της τάξεως του 9 % σε σχέση με το προηγούμενο δικαστικό έτος, οπότε είχε επιτευχθεί η επίδοση-ρεκόρ στην ιστορία του Δικαστηρίου με 865 περατωθείσες υποθέσεις, εντούτοις θα πρέπει οπωσδήποτε να ληφθεί υπόψη η πρωτοφανής κατάσταση στην οποία βρέθηκαν τα δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης, εγκλωβισμένα σε μια διελκυστίνδα ανάμεσα, αφενός, στην υποχρέωσή τους να διασφαλίσουν την αδιάλειπτη εκπλήρωση της αποστολής τους, που προβάλλει επιτακτικότερη από ποτέ σε καιρούς κρίσης και αβεβαιότητας, και, αφετέρου, στην εξίσου πιεστική ανάγκη να διαφυλάξουν την υγεία του προσωπικού και όλων των εμπλεκόμενων στην άσκηση του έργου τους, η οποία οδήγησε άλλωστε στη ματαίωση ή την αναβολή πολλών επ' ακροατηρίου συζητήσεων και στη λήψη των άλλων αυστηρών μέτρων που μνημονεύθηκαν ανωτέρω.

Χωρίς να υπεισέλθουμε στις λεπτομέρειες των υποθέσεων που περατώθηκαν το 2020 και στο περιεχόμενό τους –αρκεί, για τα παραπάνω, να παραπέμψουμε στο τμήμα του παρόντος κεφαλαίου το οποίο είναι αφιερωμένο στις νομολογιακές εξελίξεις του περασμένου έτους–, θα αναφερθούμε σε τρία στοιχεία που κερδίζουν αμέσως την προσοχή του αναγνώστη αν διατρέξει τα στατιστικά και τους πίνακες στις επόμενες σελίδες.

1| ΕΕ 2020, L 190, σ. 1.

Το πρώτο στοιχείο σχετίζεται με τη φύση των υποθέσεων που περατώθηκαν το 2020. Μολονότι το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί λιγότερων αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως (534) σε σύγκριση με το 2019 (601), αντιθέτως, ο αριθμός των αποφάσεων και των διατάξεων που εκδόθηκαν από το Δικαστήριο επί αιτήσεων αναιρέσεως το 2020 (204) είναι σχεδόν ίδιος με εκείνον του 2019 (210). Το γεγονός αυτό οφείλεται ασφαλώς στον πολύ αυξημένο αριθμό αναιρέσεων που ασκήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου το 2019, αλλά και στην εντατική δραστηριοποίηση του τμήματος εγκρίσεως της εξετάσεως των αναιρέσεων όσον αφορά τις υποθέσεις οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 58α του Οργανισμού του Δικαστηρίου και αφορούν τον τομέα της διανοητικής ιδιοκτησίας. Στη διάρκεια του 2020, το τμήμα περί του οποίου κάνει λόγο το άρθρο 170β του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου εξέδωσε 37 διατάξεις περί μη εγκρίσεως της εξετάσεως αιτήσεων αναιρέσεως, ενώ η Αντιπρόεδρος εξέδωσε, από την πλευρά της, τρεις διατάξεις περί απαραδέκτου, σε περιπτώσεις που η αναίρεση δεν συνοδευόταν από την απαιτούμενη αίτηση εγκρίσεως της εξετάσεώς της ή η αίτηση αυτή δεν τακτοποιήθηκε εντός της προθεσμίας την οποία έταξε η Γραμματεία.

Όπως και το 2019, το Δικαστήριο περάτωσε το 2020 σημαντικό αριθμό προδικαστικών υποθέσεων με έκδοση διατάξεως, είτε βάσει του άρθρου 53, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου (23 υποθέσεις) είτε βάσει των άρθρων 99 και 100 του ίδιου Κανονισμού Διαδικασίας (44 και 4 υποθέσεις αντιστοίχως), όμως, εξαιρουμένων των περιπτώσεων εφαρμογής του μηχανισμού προηγούμενης εγκρίσεως, ο αριθμός των διατάξεων που εκδόθηκαν επί αιτήσεων αναιρέσεως το 2020 (32 υποθέσεις) είναι σαφώς χαμηλότερος απ' ό,τι το 2019 (80 υποθέσεις)². Η αισθητή αυτή διαφορά μαρτυρεί την ολοένα μεγαλύτερη πολυπλοκότητα των ζητημάτων που υποβάλλονται στην αναιρετική κρίση του Δικαστηρίου, αλλά και τη βούληση του τελευταίου να ζητεί σε αρκετές περιπτώσεις, κάνοντας χρήση της σχετικής δυνατότητάς του, τη γνώμη την οποία διατυπώνουν οι γενικοί εισαγγελείς μέσω των διαφωτιστικών προτάσεών τους.

Το περασμένο έτος επιβεβαιώθηκαν, αντιθέτως, οι τάσεις που παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια όσον αφορά την κατανομή των υποθέσεων ανά δικαστικό σχηματισμό. Ειδικότερα, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέδωσε 71 αποφάσεις το 2020 –ελαφρώς λιγότερες σε σχέση με το 2019 (82 υποθέσεις)–, τα δε τριμελή τμήματα και το τμήμα εγκρίσεως της εξετάσεως των αναιρέσεων περάτωσαν 345 υποθέσεις κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, επίδοση αντίστοιχη με εκείνη του 2019 (351 υποθέσεις) για τα τμήματα αυτά. Ο αριθμός των υποθέσεων που εκδικάστηκαν από πενταμελή τμήματα (251 υποθέσεις) υποχώρησε αρκετά το 2020 σε σύγκριση με το προηγούμενο δικαστικό έτος (343 υποθέσεις), εν μέρει όμως λόγω της τροποποίησης των κανόνων τοποθέτησης των δικαστών στα τμήματα, η οποία είχε αποφασιστεί από το 2019: η Αντιπρόεδρος και οι πρόεδροι πενταμελών τμημάτων τοποθετούνται πλέον και σε τριμελή τμήματα, όπερ σημαίνει ότι μπορούν, εφόσον οι περιστάσεις το επιτρέπουν, να προτείνουν την ανάθεση των υποθέσεων για τις οποίες είναι υπεύθυνοι και σε τέτοιους δικαστικούς σχηματισμούς. Εξάλλου, εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης, η εκδίκαση πολλών υποθέσεων που παραπέμφθηκαν ενώπιον των πενταμελών τμημάτων καθυστέρησε λόγω της αναβολής των προγραμματισμένων επ' ακροατηρίου συζητήσεων και, στις περιπτώσεις ορισμένων εξ αυτών, λόγω της μετατροπής των προφορικών ερωτήσεων σε ερωτήσεις προς γραπτή απάντηση. Τούτο είχε ως συνέπεια να εκκρεμεί, την ώρα που γράφεται η παρούσα εισαγωγή, ένας μεγάλος αριθμός από τις υποθέσεις οι οποίες παραπέμφθηκαν στα πενταμελή τμήματα το 2020.

Ως προς τη διάρκεια των διαδικασιών, επισημαίνεται ότι αυτή σταθεροποιήθηκε περίπου στα επίπεδα του 2019, γεγονός που, αν ληφθεί υπόψη η εντελώς έκτακτη συγκυρία του περασμένου έτους, συνιστά αληθινό επίτευγμα. Πιο συγκεκριμένα, ο μέσος χρόνος εκδίκασης ήταν 15,8 μήνες για τις προδικαστικές υποθέσεις (15,5 μήνες το 2019), 19,2 μήνες για τις ευθείες προσφυγές (19,1 μήνες το 2019) και 13,8 μήνες για τις αιτήσεις αναιρέσεως (11,1 μήνες το 2019). Όπως προεκτέθηκε, η αύξηση της διάρκειας των αναιρετικών διαδικασιών

2| Δεν συνυπολογίζονται οι διατάξεις περί καταργήσεως της δίκης, ούτε οι διατάξεις οι οποίες εκδόθηκαν κατά τα επίμαχα έτη (6 το 2019 και 10 το 2020) επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων και αιτήσεων παρεμβάσεως.

το 2020 εξηγείται κυρίως από το γεγονός ότι εκδόθηκαν λίγες μόνο διατάξεις για την περάτωση της δίκης, αφού στον τομέα αυτόν υπερτερούσαν σαφώς αριθμητικά οι αποφάσεις. Τέλος, σημειώνεται ότι, για τις αιτήσεις αναιρέσεως που υπόκεινται στον μηχανισμό προηγούμενης εγκρίσεως της εξετάσεως, η μέση διάρκεια της διαδικασίας ήταν 3,2 μήνες το 2020, ενώ οι υποθέσεις στις οποίες εφαρμόστηκε η επείγουσα προδικαστική διαδικασία εκδικάστηκαν σε 3,9 μήνες κατά μέσο όρο.

Οι εκκρεμείς υποθέσεις

Ο συνδυασμός του μειωμένου αριθμού των υποθέσεων που εισήχθησαν το 2020 και της έντονης παραγωγικότητας του δικαιοδοτικού οργάνου κατά την ίδια περίοδο είχε ως αποτέλεσμα την ελάττωση του στοκ. Έτσι, αντί των 1 102 υποθέσεων που εκκρεμούσαν ενώπιον του Δικαστηρίου στις 31 Δεκεμβρίου 2019, παρέμεναν εκκρεμείς **1 045 υποθέσεις** έναν χρόνο αργότερα (964 υποθέσεις, λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδίκησης λόγω συνάφειας, αριθμός ο οποίος αντιστοιχεί, με μια ελάχιστη απόκλιση δύο μονάδων, σε εκείνον των υποθέσεων που εισήχθησαν ενώπιον του Δικαστηρίου το 2019). Αυτά ακριβώς τα στοιχεία δικαιολογούν την εκτίμηση ότι δεν είναι απαραίτητη, επί του παρόντος, η υποβολή νέας αιτήσεως για τροποποίηση του Οργανισμού του Δικαστηρίου.

Είναι αλήθεια ότι ο στατιστικός απολογισμός ενός μόνον έτους δεν αρκεί για να αποτυπωθεί ο πραγματικός φόρτος εργασίας του δικαιοδοτικού οργάνου, καθώς και ότι οι τάσεις οι οποίες διαμορφώνονται στη διάρκεια κάποιου έτους ενδέχεται να αποδειχθούν αναστρέψιμες, ιδίως σε μια συγκυρία όπου η πανδημία και το Brexit αναμένεται να έχουν μακροχρόνιο αντίκτυπο στη νομοθετική δραστηριότητα της Ένωσης και στις ένδικες διαφορές που προκύπτουν από αυτήν. Πάντως, το 2020 ήταν μια όλως ιδιαίτερη χρονιά από κάθε άποψη και, ως εκ τούτου, δεν προσφερόταν για πιο μεγαλεπήβολα εγχειρήματα όπως η εγκαίνιαση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων ή η ανακατανομή των δικαιοδοτικών αρμοδιοτήτων μεταξύ του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου. Θα πρέπει να παρέλθει ένα ικανό χρονικό διάστημα προκειμένου να αξιολογηθούν πλήρως και με ακρίβεια τα αποτελέσματα της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής της Ένωσης, προτού υποβληθεί, ενδεχομένως, σχετικό νομοθετικό αίτημα βάσει του άρθρου 281, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

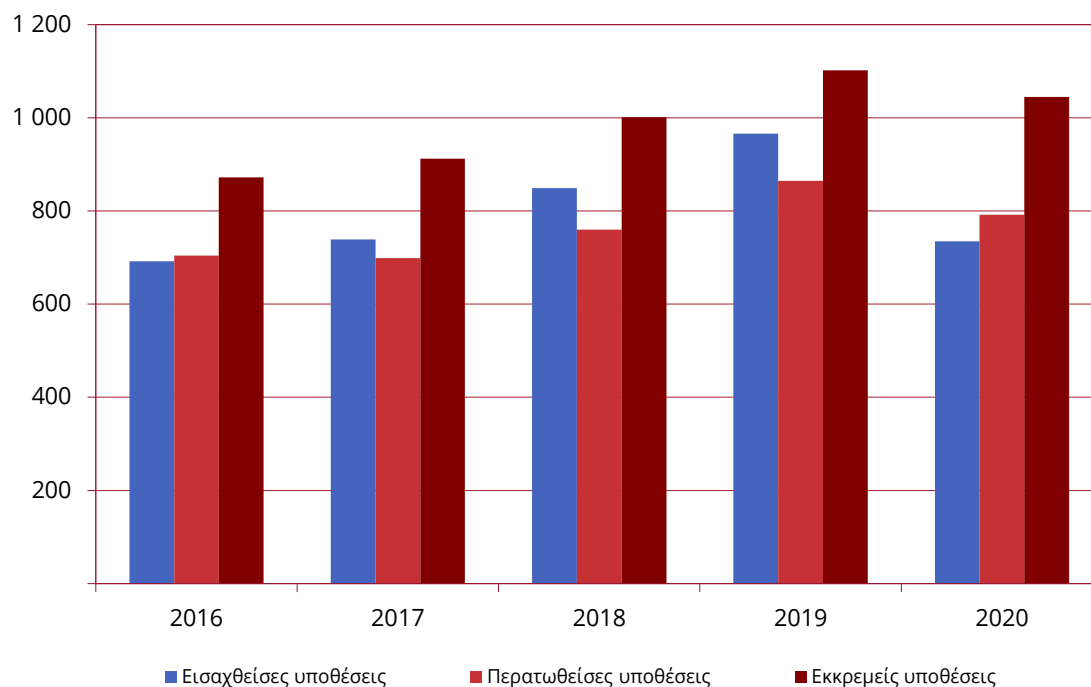

Στατιστικά του Δικαστηρίου

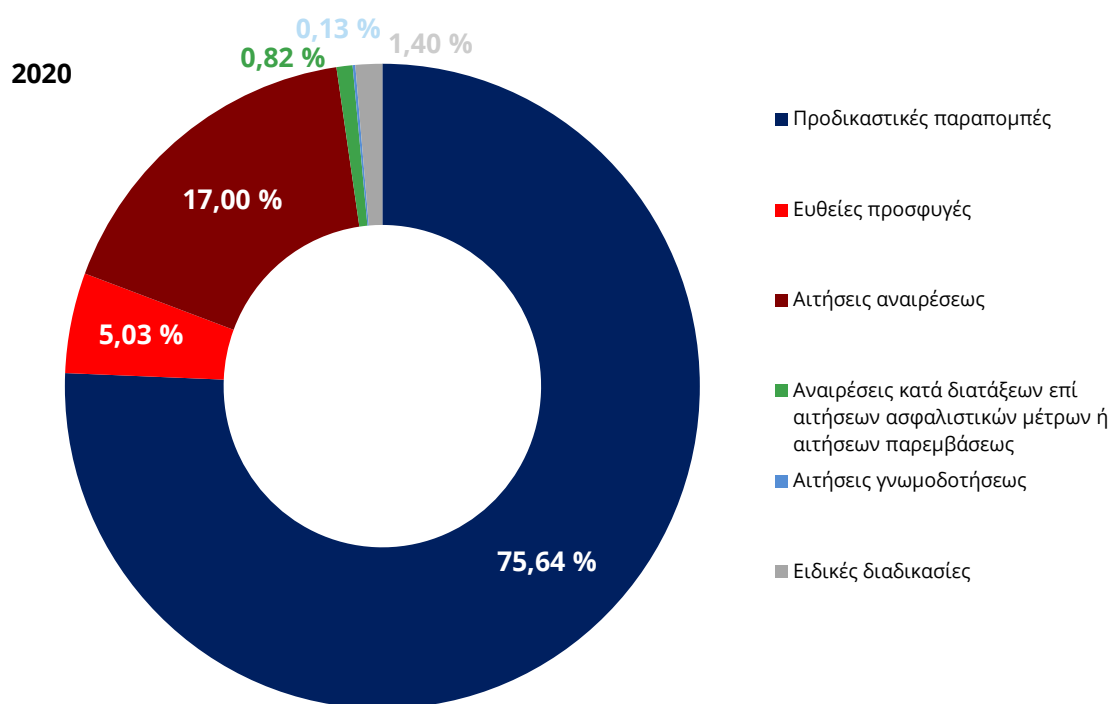
I. Γενική δραστηριότητα του Δικαστηρίου – Εισαχθείσες, περατωθείσες, εκκρεμείς υποθέσεις (2016–2020)	243
II. Εισαχθείσες υποθέσεις – Φύση των διαδικασιών (2016–2020)	244
III. Εισαχθείσες υποθέσεις – Τομέας (2016–2020)	245
IV. Εισαχθείσες υποθέσεις – Τομέας (2020)	246
V. Εισαχθείσες υποθέσεις – Αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως ανά κράτος μέλος (2016–2020)	247
VI. Εισαχθείσες υποθέσεις – Προσφυγές λόγω παραβάσεως κράτους μέλους (2016–2020)	248
VII. Περαιτωθείσες υποθέσεις – Φύση των διαδικασιών (2016–2020)	249
VIII. Περαιτωθείσες υποθέσεις – Αποφάσεις, γνωμοδοτήσεις, διατάξεις (2020)	250
IX. Υποθέσεις περατωθείσες με την έκδοση αποφάσεως, γνωμοδοτήσεως ή διατάξεως δικαιοδοτικού χαρακτήρα – Δικάσας σχηματισμός (2016–2020)	251
X. Υποθέσεις περατωθείσες με την έκδοση αποφάσεως, γνωμοδοτήσεως ή διατάξεως δικαιοδοτικού χαρακτήρα – Τομέας (2016–2020)	252
XI. Υποθέσεις περατωθείσες με την έκδοση αποφάσεως, γνωμοδοτήσεως ή διατάξεως δικαιοδοτικού χαρακτήρα – Τομέας (2020)	253
XII. Περαιτωθείσες υποθέσεις – Αποφάσεις επί προσφυγών λόγω παραβάσεως κράτους μέλους: Έκβαση (2016–2020)	254
XIII. Περαιτωθείσες υποθέσεις – Αποφάσεις επί αιτήσεων αναιρέσεως: Έκβαση (2016–2020) (Αποφάσεις και διατάξεις δικαιοδοτικού χαρακτήρα)	255
XIV. Περαιτωθείσες υποθέσεις – Διάρκεια των διαδικασιών σε μήνες (2016–2020)	256
XV. Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους – Φύση των διαδικασιών (2016–2020)	257
XVI. Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους – Δικαστικός σχηματισμός (2016–2020)	258
XVII. Ταχείες διαδικασίες (2016–2020)	259
XVIII. Επείγουσες προδικαστικές διαδικασίες (2016–2020)	260
XIX. Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων (2016–2020)	261
XX. Αιτήσεις αναιρέσεως στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 58α του Οργανισμού του Δικαστηρίου (2019–2020)	262
XXI. Γενική εξέλιξη της δικαιοδοτικής δραστηριότητας (1952–2020) – Εισαχθείσες υποθέσεις και εκδοθείσες αποφάσεις ή γνωμοδοτήσεις	263
XXII. Γενική εξέλιξη της δικαιοδοτικής δραστηριότητας (1952–2020) – Υποβληθείσες αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως ανά κράτος μέλος και ανά έτος	265
XXIII. Γενική εξέλιξη της δικαιοδοτικής δραστηριότητας (1952–2020) – Υποβληθείσες αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως ανά κράτος μέλος και ανά δικαιοδοτικό όργανο	267
XXIV. Γενική εξέλιξη της δικαιοδοτικής δραστηριότητας (1952–2020) – Προσφυγές λόγω παραβάσεως ασκηθείσες κατά των κρατών μελών	270
XXV. Δραστηριότητα της Γραμματείας του Δικαστηρίου (2016–2020)	271

**Ι. Γενική δραστηριότητα του Δικαστηρίου –
Εισαχθείσες, περατωθείσες, εκκρεμείς υποθέσεις (2016-2020)**

	2016	2017	2018	2019	2020
Εισαχθείσες υποθέσεις	692	739	849	966	735
Περαιτωθείσες υποθέσεις	704	699	760	865	792
Εκκρεμείς υποθέσεις	872	912	1 001	1 102	1 045

II. Εισαχθείσες υποθέσεις - Φύση των διαδικασιών (2016-2020)

	2016	2017	2018	2019	2020
Προδικαστικές παραπομπές	470	533	568	641	556
Ευθείες προσφυγές	35	46	63	41	37
Αιτήσεις αναιρέσεως	168	141	193	256	125
Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων	7	6	6	10	6
Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως		1		1	1
Ειδικές διαδικασίες ¹	12	12	19	17	10
Σύνολο	692	739	849	966	735
Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	3	3	6	6	3

1| Ως «ειδικές διαδικασίες» νοούνται: η δικαστική αρωγή, ο καθορισμός των δικαστικών εξόδων, η διόρθωση αποφάσεως, η αίτηση λόγω παραλείψεως του Δικαστηρίου να αποφανθεί, η ανακοπή ερημοδικίας, η τριτανακοπή, η ερμηνεία αποφάσεως, η αναθεώρηση αποφάσεως, η εξέταση προτάσεως του πρώτου γενικού εισαγγελέα για επανεξέταση αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου, η κατάσχεση εις χείρας τρίτου και οι υποθέσεις ασυλίας.

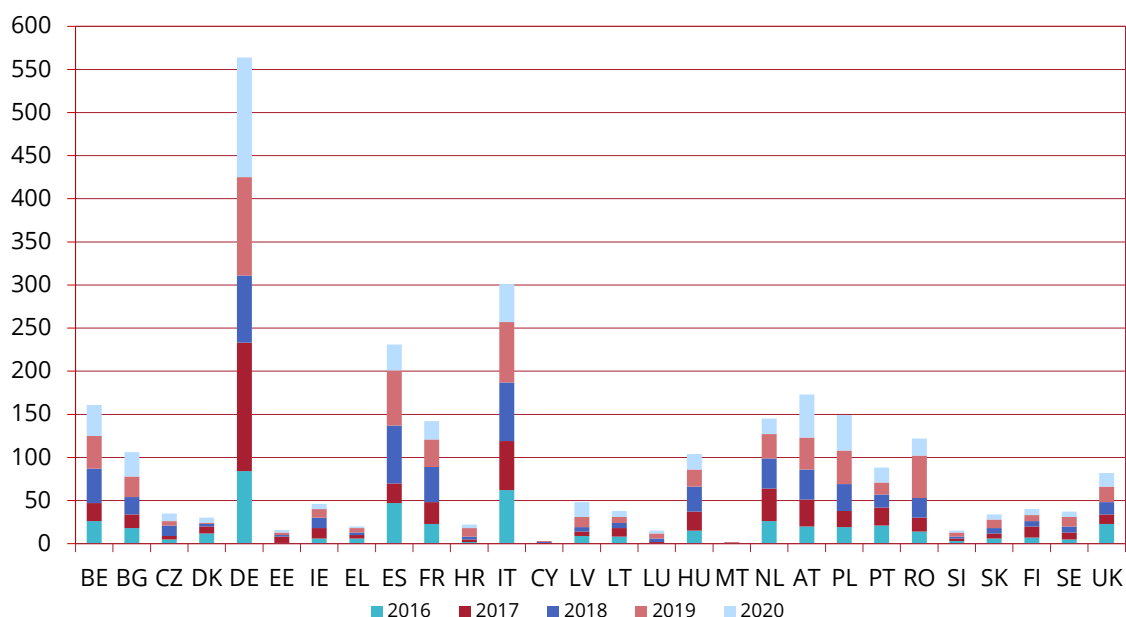
III. Εισαχθείσες υποθέσεις – Τομέας (2016–2020)

	2016	2017	2018	2019	2020
Αγωγές δυνάμει ρήτρας διαιτησίας		5	2	3	1
Ανταγωνισμός	35	8	25	42	16
Απασχόληση					1
Αρχές του δικαίου της Ένωσης	11	12	29	33	29
Βιομηχανική πολιτική	3	6	4	7	1
Γεωργία	27	14	26	24	15
Δημόσια υγεία	1	1	4	6	4
Δημόσιες συμβάσεις	19	23	28	27	13
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης...)	3	6	6	8	7
Δίκαιο των επιχειρήσεων	7	1	2	3	1
Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις					1
Ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων	4	12	9	6	9
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	3	6	4	8	5
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων	28	16	19	40	14
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	15	18	37	12	11
Ελευθερία εγκαταστάσεως	16	8	7	8	22
Εμπορική πολιτική	20	8	5	10	8
Ενέργεια	3	2	12	6	7
Εξωτερική δράση της Ένωσης	4	3	4	4	4
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	3	3	1		
Θεσμικό δίκαιο	22	26	34	38	27
Ιθαγένεια της Ένωσης	7	8	6	8	11
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση χημικών ουσιών και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	2	2	1	3	
Κοινή αλιευτική πολιτική	3	1	1	1	2
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	7	6	7	19	1
Κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων	10	7	14	2	6
Κοινωνική πολιτική	33	43	46	41	32
Κρατικές ενισχύσεις	39	21	26	59	17
Μεταφορές	32	83	39	54	99
Οικονομική και κοινωνική συνοχή		2	1	1	2
Οικονομική και νομισματική πολιτική	1	7	3	11	12
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός		2			
Περιβάλλον	30	40	50	47	23
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	66	73	92	74	51
Πρόσβαση στα έγγραφα	6	1	10	5	1
Προσέγγιση των νομοθεσιών	34	41	53	30	35
Προστασία των καταναλωτών	23	36	41	72	37
Προσχώρηση νέων κρατών μελών		1			
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο	13	14	13	18	19
Φορολογία	70	55	71	73	65
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	76	98	82	107	95
Συνθήκη ΛΕΕ	676	719	814	910	704
Έλεγχος ασφαλείας			1		
Προστασία του πληθυσμού			1	1	
Συνθήκη ΕΑ			2	1	
Αρχές του δικαίου της Ένωσης			1	1	
Συνθήκη ΕΕ			1	1	
Διαδικασία	13	12	12	16	10
Θεσμικό δίκαιο			2		
Προνόμια και ασυλίες	2		2	3	2
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	1	8	16	35	19
Διάφορα	16	20	32	54	31
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	692	739	849	966	735

IV. Εισαχθείσες υποθέσεις – Τομέας (2020)

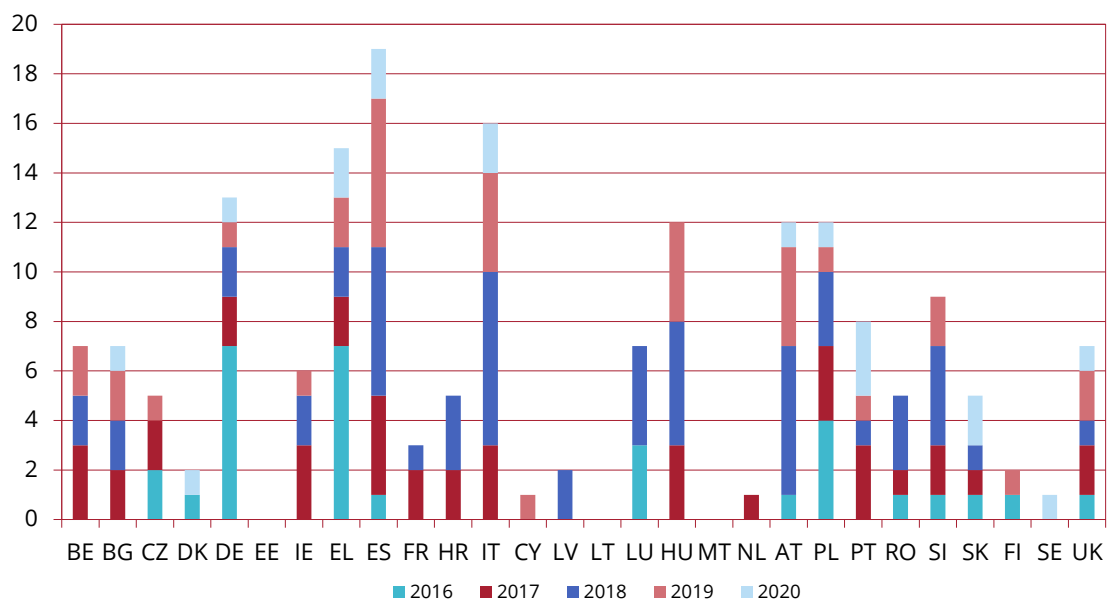
	Προδικαστικές παραπομπές	Ευθείες προσφυγές	Αιτήσεις αναίρεσας	Αναίρεσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως	Ειδικές διαδικασίες	Σύνολο
Αγωγές δυνάμει ρήτρας διαιτησίας			1				1
Ανταγωνισμός	12		4				16
Απασχόληση	1						1
Αρχές του δικαίου της Ένωσης	29						29
Βιομηχανική πολιτική	1						1
Γεωργία	8	1	6				15
Δημόσια υγεία	2		2				4
Δημόσιες συμβάσεις	13						13
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης...)	3		4				7
Δίκαιο των επιχειρήσεων	1						1
Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις	1						1
Ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων	9						9
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	5						5
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων	13		1				14
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	11						11
Ελευθερία εγκαταστάσεως	22						22
Εμπορική πολιτική	2		6				8
Ενέργεια	3	1	3				7
Εξωτερική δράση της Ένωσης	3		1				4
Θεσμικό δίκαιο	2	5	15	4	1		27
Ιθαγένεια της Ένωσης	10		1				11
Κοινή αλιευτική πολιτική	2						2
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	1						1
Κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων	5	1					6
Κοινωνική πολιτική	32						32
Κρατικές ενισχύσεις	4	2	11				17
Μεταφορές	83	16					99
Οικονομική και κοινωνική συνοχή	1		1				2
Οικονομική και νομισματική πολιτική	2		8	2			12
Περιβάλλον	16	7					23
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	11		40				51
Πρόσβαση στα έγγραφα			1				1
Προσέγγιση των νομοθεσιών	35						35
Προστασία των καταναλωτών	37						37
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο	19						19
Φορολογία	61	4					65
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	95						95
Συνθήκη ΛΕΕ	555	37	105	6	1		704
Διαδικασία			1			9	10
Προνόμια και ασυλίες	1					1	2
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων			19				19
Διάφορα	1		20			10	31
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	556	37	125	6	1	10	735

V. Εισαχθείσες υποθέσεις - Αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως ανά κράτος μέλος (2016-2020)

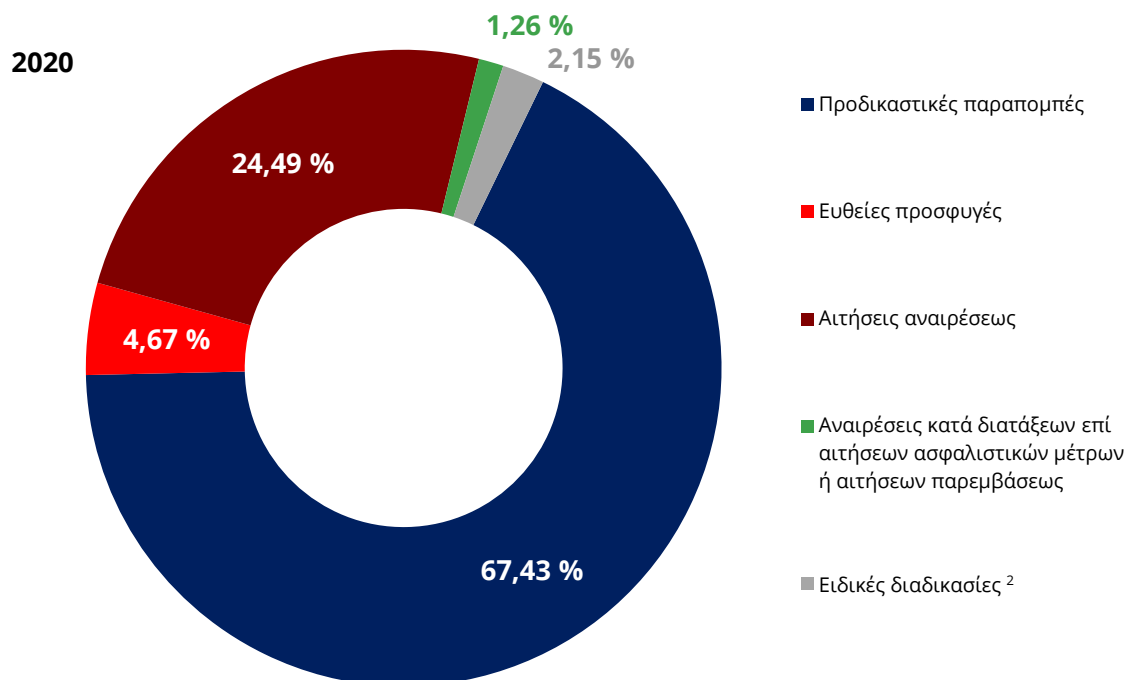
	2016	2017	2018	2019	2020	Σύνολο
Βέλγιο	26	21	40	38	36	161
Βουλγαρία	18	16	20	24	28	106
Τσεχική Δημοκρατία	5	4	12	5	9	35
Δανία	12	8	3	1	6	30
Γερμανία	84	149	78	114	139	564
Εσθονία	1	7	2	3	3	16
Ιρλανδία	6	12	12	10	5	45
Ελλάδα	6	4	3	5	2	20
Ισπανία	47	23	67	64	30	231
Γαλλία	23	25	41	32	21	142
Κροατία	2	3	3	10	4	22
Ιταλία	62	57	68	70	44	301
Κύπρος			1	1		2
Λεττονία	9	5	5	12	17	48
Λιθουανία	8	10	6	7	7	38
Λουξεμβούργο	1	1	4	6	3	15
Ουγγαρία	15	22	29	20	18	104
Μάλτα	1			1		2
Κάτω Χώρες	26	38	35	28	18	145
Αυστρία	20	31	35	37	50	173
Πολωνία	19	19	31	39	41	149
Πορτογαλία	21	21	15	14	17	88
Ρουμανία	14	16	23	49	20	122
Σλοβενία	3	3	2	5	2	15
Σλοβακία	6	6	6	10	6	34
Φινλανδία	7	13	6	7	7	40
Σουηδία	5	8	7	11	6	37
Ηνωμένο Βασίλειο	23	11	14	18	17	83
Σύνολο	470	533	568	641	556	2 768

VI. Εισαχθείσες υποθέσεις – Προσφυγές λόγω παραβάσεως κράτους μέλους (2016–2020)

	2016	2017	2018	2019	2020	Σύνολο
Βέλγιο		3	2	2		7
Βουλγαρία		2	2	2	1	7
Τσεχική Δημοκρατία	2	2		1		5
Δανία	1				1	2
Γερμανία	7	2	2	1	1	13
Εσθονία						
Ιρλανδία		3	2	1		6
Ελλάδα	7	2	2	2	2	15
Ισπανία	1	4	6	6	2	19
Γαλλία		2	1			3
Κροατία		2	3			5
Ιταλία		3	7	4	2	16
Κύπρος				1		1
Λεττονία			2			2
Λιθουανία						
Λουξεμβούργο	3		4			7
Ουγγαρία		3	5	4		12
Μάλτα						
Κάτω Χώρες		1				1
Αυστρία	1		6	4	1	12
Πολωνία	4	3	3	1	1	12
Πορτογαλία		3	1	1	3	8
Ρουμανία	1	1	3			5
Σλοβενία	1	2	4	2		9
Σλοβακία	1	1	1		2	5
Φινλανδία	1			1		2
Σουηδία					1	1
Ηνωμένο Βασίλειο	1	2	1	2	1	7
Σύνολο	31	41	57	35	18	182

VII. Περαιτωθείσες υποθέσεις - Φύση των διαδικασιών (2016-2020) ¹

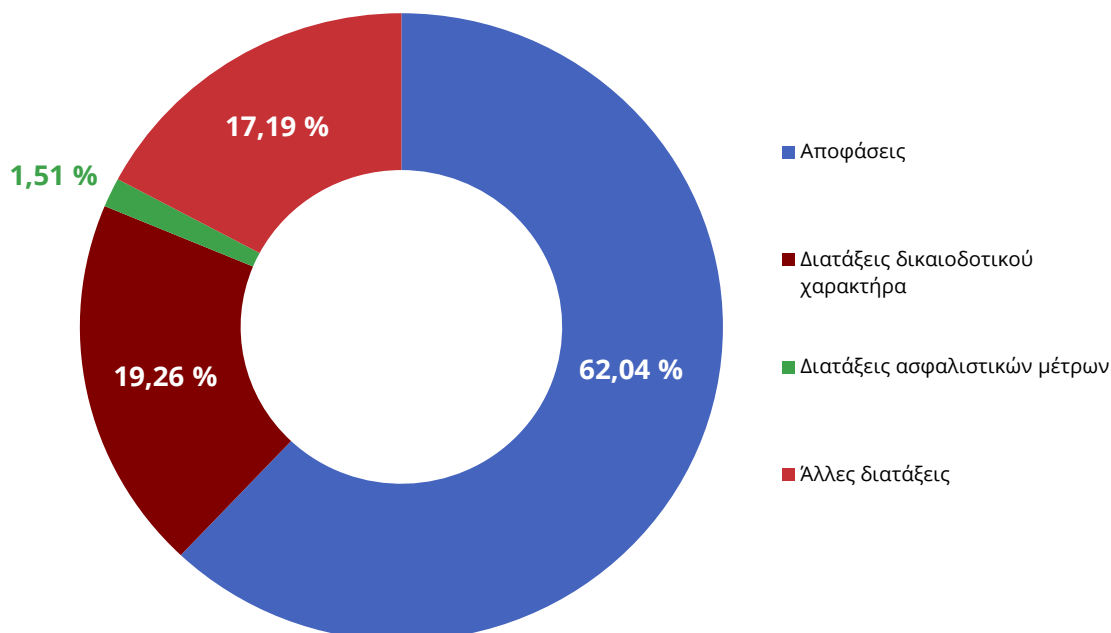

	2016	2017	2018	2019	2020
Προδικαστικές παραπομπές	453	447	520	601	534
Ευθείες προσφυγές	49	37	60	42	37
Αιτήσεις αναιρέσεως	182	194	155	204	194
Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	7	4	10	6	10
Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως		3		1	
Ειδικές διαδικασίες ²	13	14	15	11	17
Σύνολο	704	699	760	865	792

1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

2| Ως «ειδικές διαδικασίες» νοούνται: η δικαστική αρωγή, ο καθορισμός των δικαστικών εξόδων, η διόρθωση αποφάσεως, η αίτηση λόγω παραλείψεως του Δικαστηρίου να αποφανθεί, η ανακοπή ερημοδικίας, η τριτανακοπή, η ερμηνεία αποφάσεως, η αναθεώρηση αποφάσεως, η εξέταση προτάσεως του πρώτου γενικού εισαγγελέα για επανεξέταση αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου, η κατάσχεση εις χείρας τρίτου και οι υποθέσεις ασυλίας.

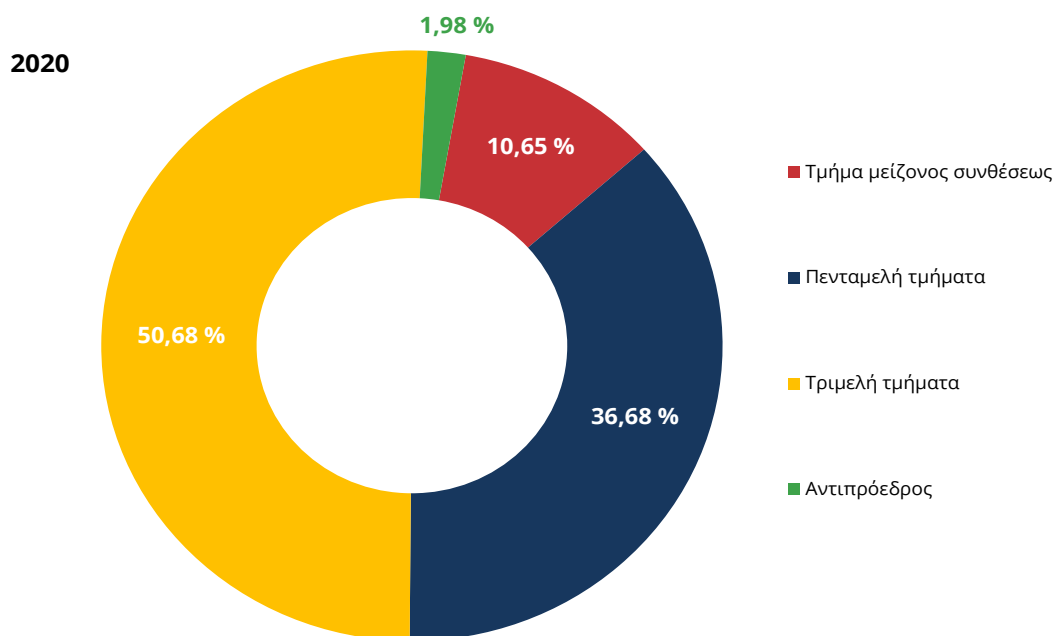
VIII. Περαιτωθείσες υποθέσεις - Αποφάσεις, γνωμοδοτήσεις, διατάξεις (2020) ¹

	Αποφάσεις	Διατάξεις δικαιοδοτικού χαρακτήρα ²	Διατάξεις επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ³	Λοιπές διατάξεις ⁴	Γνωμοδοτήσεις	Σύνολο
Προδικαστικές παραπομπές	317	59		112		488
Ευθείες προσφυγές	32		1	3		36
Αιτήσεις αναιρέσεως	101	66		10		177
Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως			10			10
Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως						
Ειδικές διαδικασίες		15				16
Σύνολο	451	140	11	125		727

- 1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (καθαροί αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (μια σειρά συνεκδικαζομένων υποθέσεων = μία υπόθεση).
- 2| Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη πλην των διατάξεων περί διαγραφής της υποθέσεως, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο.
- 3| Διατάξεις οι οποίες εκδόθηκαν είτε κατόπιν αιτήσεως υποβληθείσας δυνάμει των άρθρων 278 ΣΛΕΕ, 279 ΣΛΕΕ ή 280 ΣΛΕΕ ή των αντιστοίχων διατάξεων της Συνθήκης ΕΚΑΕ είτε κατόπιν αναιρέσεως ασκηθείσας κατά διατάξεων επί αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεως παρεμβάσεως.
- 4| Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη με διαγραφή της υποθέσεως, κατάργηση της δίκης ή παραπομπή στο Γενικό Δικαστήριο.

ΙΧ. Υποθέσεις περατωθείσες με την έκδοση αποφάσεως, γνωμοδοτήσεως ή διατάξεως δικαιοδοτικού χαρακτήρα – Δικάσας σχηματισμός (2016–2020) ¹

	2016			2017			2018			2019			2020		
	Αποφάσεις/Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο	Αποφάσεις/Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο	Αποφάσεις/Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο	Αποφάσεις/Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο	Αποφάσεις/Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο
Γενική Συνέλευση				1		1	1		1	1		1			
Τμήμα μείζονος συνθέσεως	54		54	46		46	76		76	77		77	70		70
Πενταμελή τμήματα	280	20	300	312	10	322	300	15	315	317	21	338	237	4	241
Τριμελή τμήματα	120	162	282	151	105	256	153	93	246	163	176	339	191	142	333
Αντιπρόεδρος		5	5		3	3		7	7		8	8		13	13
Σύνολο	454	187	641	510	118	628	530	115	645	558	205	763	498	159	657

- 1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).
- 2| Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη πλην των διατάξεων περί διαγραφής της υποθέσεως, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο.

Χ. Υποθέσεις περατωθείσες με την έκδοση αποφάσεως, γνωμοδοτήσεως ή διατάξεως δικαιοδοτικού χαρακτήρα – Τομέας (2016–2020) ¹

	2016	2017	2018	2019	2020
Αγωγές δυνάμει ρήτρας διαιτησίας			3	2	4
Ανταγωνισμός	30	53	12	20	17
Αρχές του δικαίου της Ένωσης	13	14	10	17	18
Βιομηχανική πολιτική	10	8	2	7	6
Γεωργία	13	22	15	23	15
Δημόσια υγεία	4	5		6	3
Δημόσιες συμβάσεις	31	15	22	20	19
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της	2	7	2	6	5
Διευρωπαϊκά δίκτυα	1				
Δίκαιο των επιχειρήσεων	1	4	1	1	3
Ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων	7	1	13	8	5
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	5	2	6	2	8
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων	12	17	24	25	21
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	14	13	21	23	13
Ελευθερία εγκαταστάσεως	27	10	13	5	6
Εμπορική πολιτική	14	14	6	11	4
Ενέργεια		2	1	9	8
Εξωτερική δράση της Ένωσης	5	1	3	4	3
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	3	2	3	1	1
Θεσμικό δίκαιο	20	27	28	28	26
Ιθαγένεια της Ένωσης	8	5	10	7	8
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση χημικών ουσιών και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	1	7	1	1	
Κοινή αλιευτική πολιτική	1	2	2	2	
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	11	10	5	8	16
Κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων	5	6	10	12	6
Κοινωνική πολιτική	23	26	42	36	25
Κρατικές ενισχύσεις	26	33	29	20	28
Μεταφορές	20	17	38	25	22
Οικονομική και κοινωνική συνοχή	2		1		1
Οικονομική και νομισματική πολιτική	10	2	3	7	3
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και		2			
Περιβάλλον	53	27	33	50	32
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	80	60	74	92	76
Πρόσβαση στα έγγραφα	4	9	2	5	8
Προσέγγιση των νομοθεσιών	16	29	28	44	28
Προστασία των καταναλωτών	33	20	19	38	36
Προσχώρηση νέων κρατών μελών	1		1		
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο	27	19	12	12	16
Φορολογία	41	62	58	68	58
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	52	61	74	85	69
Συνθήκη ΛΕΕ	626	614	627	730	617
Προστασία του πληθυσμού				1	
Συνθήκη ΕΑ				1	
Αρχές του δικαίου της Ένωσης				1	1
Συνθήκη ΕΕ				1	1
Διαδικασία	14	13	10	11	13
Θεσμικό δίκαιο				2	
Προνόμια και ασυλίες	1		1		4
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων		1	7	18	22
Διάφορα	15	14	18	31	39
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	641	628	645	763	657

1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

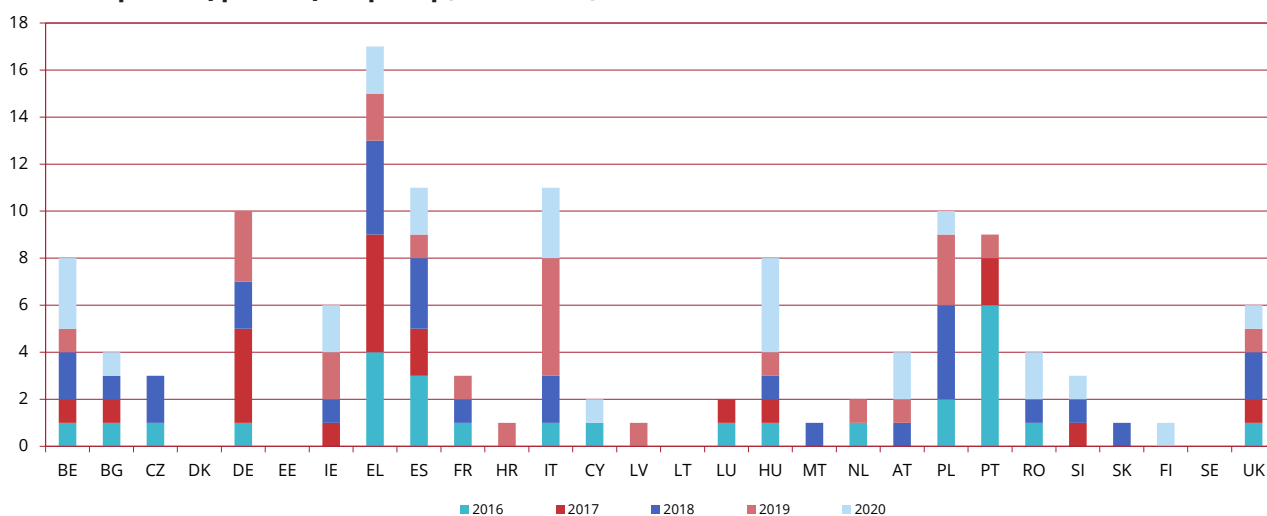
ΧΙ. Υποθέσεις περατωθείσες με την έκδοση αποφάσεως, γνωμοδοτήσεως ή διατάξεως δικαιοδοτικού χαρακτήρα – Τομέας (2020) ¹

	Αποφάσεις/Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο
Αγωγές δυνάμει ρήτρας διαιτησίας	4		4
Ανταγωνισμός	14	3	17
Αρχές του δικαίου της Ένωσης	11	7	18
Βιομηχανική πολιτική	6		6
Γεωργία	14	1	15
Δημόσια υγεία	1	2	3
Δημόσιες συμβάσεις	12	7	19
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης...)	5		5
Δίκαιο των επιχειρήσεων	3		3
Ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων	4	1	5
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	7	1	8
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων	18	3	21
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	11	2	13
Ελευθερία εγκαταστάσεως	6		6
Εμπορική πολιτική	2	2	4
Ενέργεια	8		8
Εξωτερική δράση της Ένωσης	1	2	3
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	1		1
Θεσμικό δίκαιο	14	12	26
Ιθαγένεια της Ένωσης	3	5	8
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	16		16
Κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων	6		6
Κοινωνική πολιτική	22	3	25
Κρατικές ενισχύσεις	21	7	28
Μεταφορές	14	8	22
Οικονομική και κοινωνική συνοχή	1		1
Οικονομική και νομισματική πολιτική	1	2	3
Περιβάλλον	28	4	32
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	35	41	76
Πρόσβαση στα έγγραφα	7	1	8
Προσέγγιση των νομοθεσιών	24	4	28
Προστασία των καταναλωτών	34	2	36
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο	14	2	16
Φορολογία	50	8	58
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	63	6	69
Συνθήκη ΛΕΕ	481	136	617
Αρχές του δικαίου της Ένωσης		1	1
Συνθήκη ΕΕ		1	1
Διαδικασία		13	13
Πρόνομα και ασυλίες	1	3	4
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	16	6	22
Διάφορα	17	22	39
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	498	159	657

1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

2| Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη πλην των διατάξεων περί διαγραφής της υποθέσεως, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο.

XII. Περαιτωθείσες υποθέσεις - Αποφάσεις επί προσφυγών λόγω παραβάσεως κράτους μέλους: Έκβαση (2016-2020) ¹

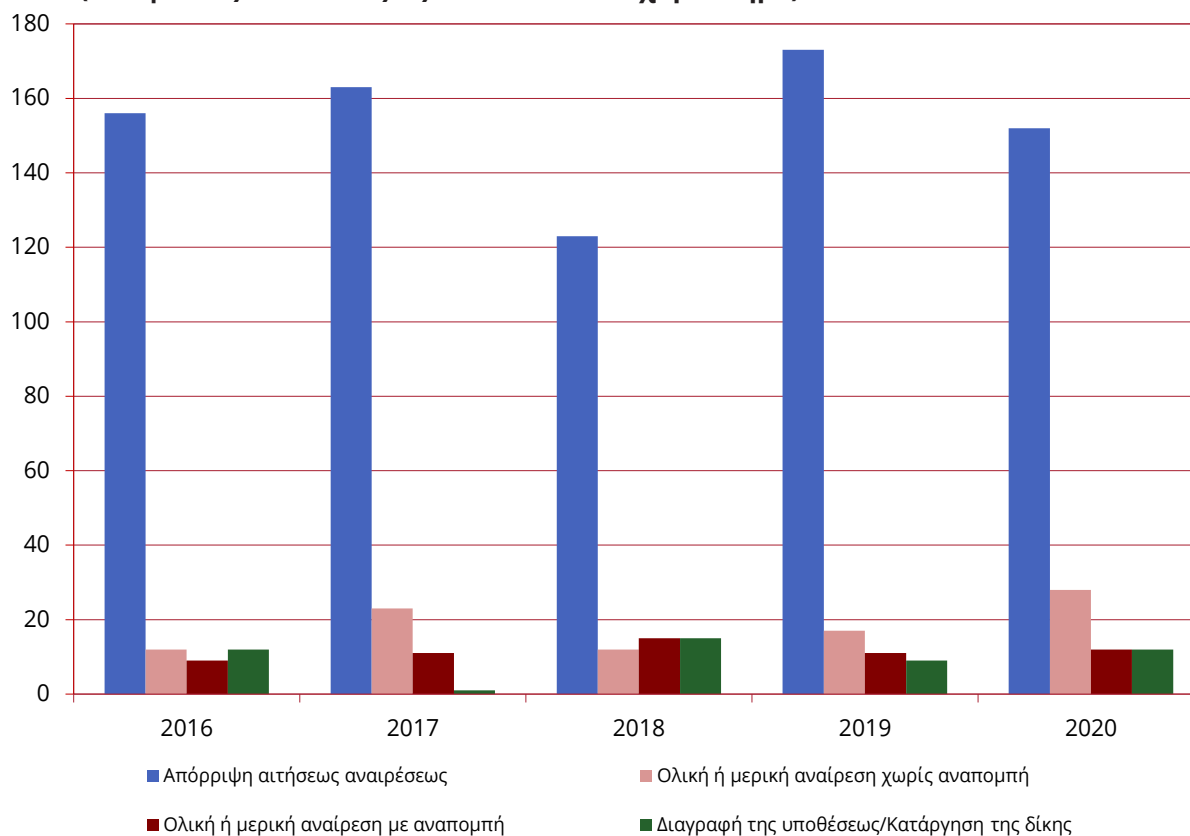
	2016		2017		2018		2019		2020	
	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη
Βέλγιο	1		1		2		1		3	
Βουλγαρία	1		1		1				1	
Τσεχική Δημοκρατία	1				2			1		
Δανία						1				
Γερμανία	1		4		2	1	3			1
Εσθονία										
Ιρλανδία			1		1		2		2	
Ελλάδα	4		5		4		2		2	
Ισπανία	3		2		3		1	1	2	
Γαλλία	1				1		1			
Κροατία							1			1
Ιταλία	1				2		5	1	3	
Κύπρος	1								1	
Λεττονία							1			
Λιθουανία										
Λουξεμβούργο	1		1							
Ουγγαρία	1		1		1		1		4	
Μάλτα		1			1					
Κάτω Χώρες	1	1					1			
Αυστρία		1			1	1	1		2	
Πολωνία	2				4		3		1	
Πορτογαλία	6		2				1			1
Ρουμανία	1				1				2	
Σλοβενία			1		1				1	
Σλοβακία					1					
Φινλανδία									1	
Σουηδία										
Ηνωμένο Βασίλειο	1	1	1		2		1		1	
Σύνολο	27	4	20		30	3	25	3	26	3

1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (καθαροί αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (μία σειρά συνεκδικαζομένων υποθέσεων = μία υπόθεση).

XIII. Περαιτωθείσες υποθέσεις – Αποφάσεις επί αιτήσεων αναιρέσεως:

Έκβαση (2016–2020) ^{1 2}

(Αποφάσεις και διατάξεις δικαιοδοτικού χαρακτήρα)

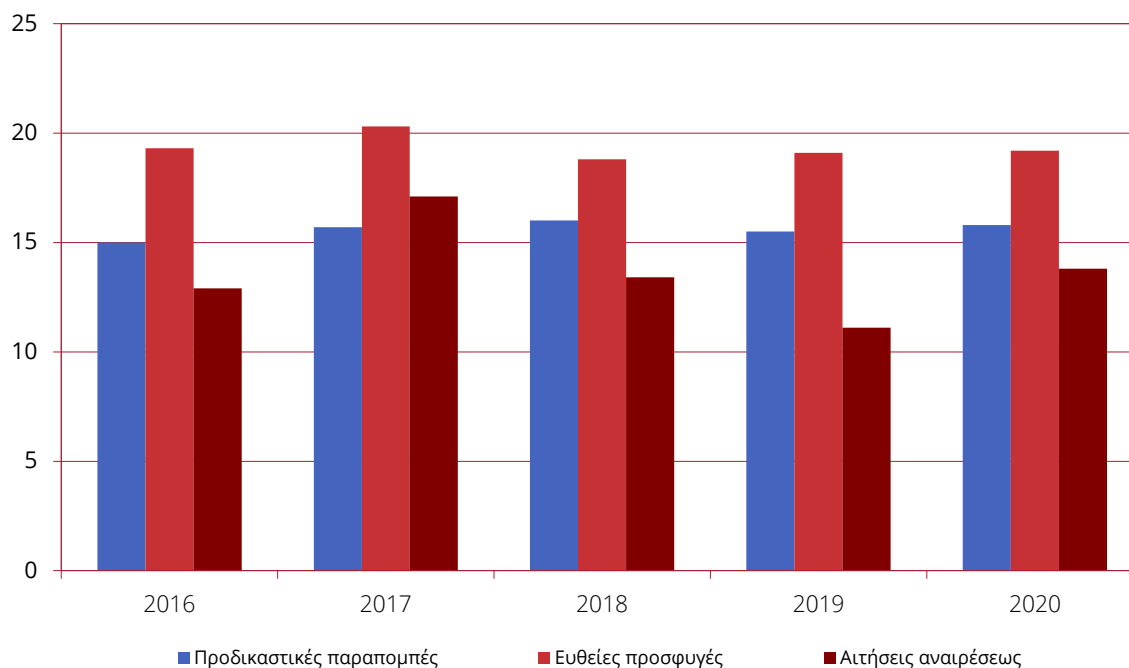

	2016			2017			2018			2019			2020		
	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο
Απόρριψη αιτήσεως αναιρέσεως	63	93	156	103	60	163	59	64	123	63	110	173	75	77	152
Ολική ή μερική αναιρέση χωρίς αναπομπή	12		12	23		23	11		12	17		17	28		28
Ολική ή μερική αναιρέση με αναπομπή	9		9	11		11	14		15	9	2	11	12		12
Διαγραφή της υποθέσεως/Κατάργηση της δίκης		12	12		1	1		15	15		9	9		12	12
Σύνολο	84	105	189	137	61	198	84	81	165	89	121	210	115	89	204

1| Πιο λεπτομερείς πληροφορίες όσον αφορά αιτήσεις αναιρέσεως κατά αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου περιλαμβάνονται στα στατιστικά στοιχεία σχετικά με τη δικαιοδοτική δραστηριότητα του τελευταίου.

2| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συνάφειας (ένας αριθμός υποθέσεων = μία υπόθεση). Περιλαμβάνουν επίσης όλες τις αιτήσεις αναιρέσεως που ασκήθηκαν στις περιπτώσεις του άρθρου 58α του Πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ανεξαρτήτως αν κρίθηκαν απαράδεκτες ή δεν εγκρίθηκαν για εξέταση βάσει των άρθρων 170α ή 170β του Κανονισμού Διαδικασίας. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον μηχανισμό του άρθρου 58α του Οργανισμού, βλ. πίνακα XX της παρούσας Έκθεσης.

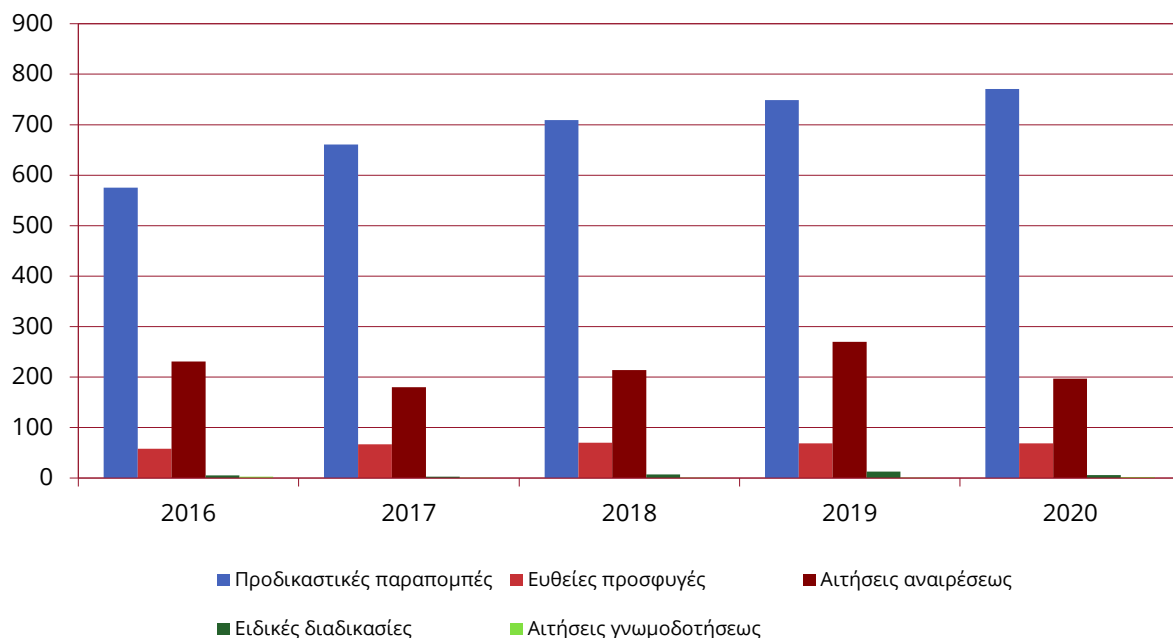
XIV. Περαιτωθείσες υποθέσεις - Διάρκεια των διαδικασιών σε μήνες (2016-2020) ¹ (Αποφάσεις και διατάξεις δικαιοδοτικού χαρακτήρα)

	2016	2017	2018	2019	2020
Προδικαστικές παραπομπές	15	15,7	16	15,5	15,8
Επείγουσες προδικαστικές διαδικασίες	2,7	2,9	3,1	3,7	3,9
Ταχείες διαδικασίες	4	8,1	2,2	9,9	
Ευθείες προσφυγές	19,3	20,3	18,8	19,1	19,2
Ταχείες διαδικασίες			9	10,3	
Αιτήσεις αναιρέσεως	12,9	17,1	13,4	11,1	13,8
Ταχείες διαδικασίες	10,2				

1| Δεν λαμβάνονται υπόψη για τον υπολογισμό της διάρκειας των διαδικασιών: οι υποθέσεις στις οποίες εκδόθηκε μη οριστική απόφαση ή διατάχθηκε απόδειξη, οι γνωμοδοτήσεις, οι ειδικές διαδικασίες (δηλαδή η δικαστική αρωγή, ο καθορισμός των δικαστικών εξόδων, η διόρθωση αποφάσεως, η αίτηση λόγω παραλείψεως του Δικαστηρίου να αποφανθεί, η ανακοπή ερημοδικίας, η τριτανακοπή, η ερμηνεία αποφάσεως, η αναθεώρηση αποφάσεως, η εξέταση προτάσεως του πρώτου γενικού εισαγγελέα για επανεξέταση αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου, η κατάσχεση εις χείρας τρίτου και οι υποθέσεις ασυλίας), οι υποθέσεις που περατώνονται με την έκδοση διατάξεως περί διαγραφής, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο, οι διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων, καθώς και οι αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως.

XV. Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους – Φύση των διαδικασιών (2016–2020) ¹

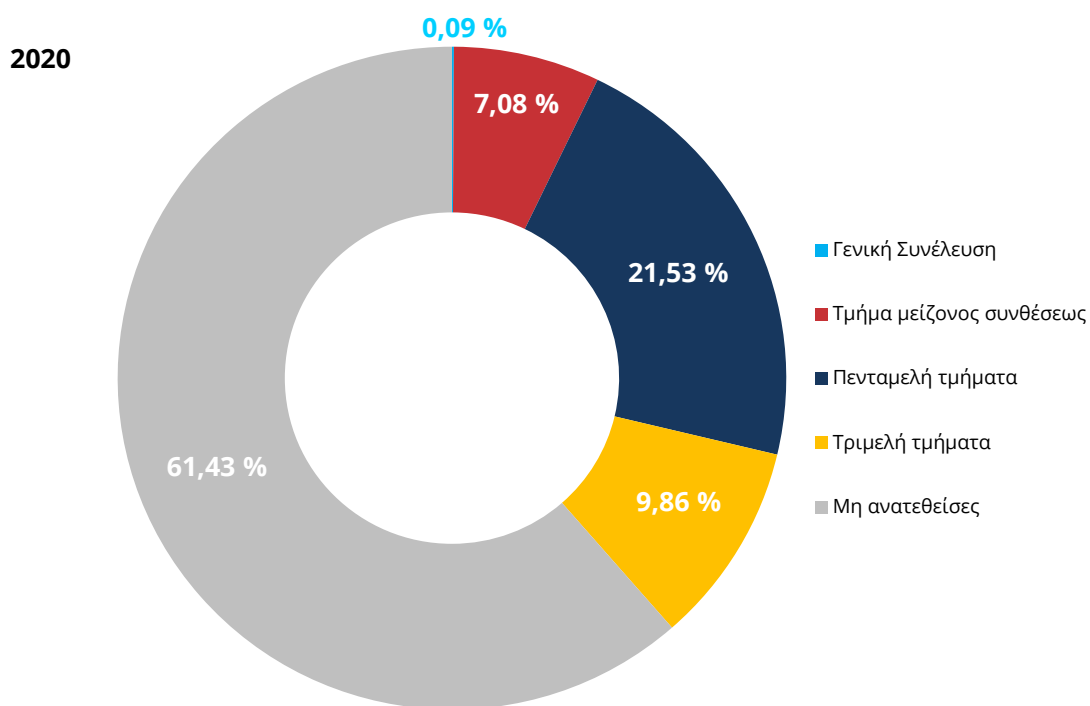

	2016	2017	2018	2019	2020
Προδικαστικές παραπομπές	575	661	709	749	771
Ευθείες προσφυγές	58	67	70	69	69
Αιτήσεις αναιρέσεως	231	180	214	270	197
Ειδικές διαδικασίες ²	5	3	7	13	6
Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως	3	1	1	1	2
Σύνολο	872	912	1 001	1 102	1 045

1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

2| Ως «ειδικές διαδικασίες» νοούνται: η δικαστική αγωγή, ο καθορισμός των δικαστικών εξόδων, η διόρθωση αποφάσεως, η αίτηση λόγω παραλείψεως του Δικαστηρίου να αποφανθεί, η ανακοπή ερημοδικίας, η τριτανακοπή, η ερμηνεία αποφάσεως, η αναθεώρηση αποφάσεως, η εξέταση προτάσεως του πρώτου γενικού εισαγγελέα για επανεξέταση αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου, η κατάσχεση εις χείρας τρίτου και οι υποθέσεις ασυλίας.

**XVI. Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους –
Δικαστικός σχηματισμός (2016–2020) ¹**

	2016	2017	2018	2019	2020
Γενική Συνέλευση	1		1		1
Τμήμα μείζονος συνθέσεως	40	76	68	65	74
Πενταμελή τμήματα	215	194	236	192	225
Τριμελή τμήματα	75	76	77	130	103
Αντιπρόεδρος	2	4	1	4	
Μη ανατεθείσες	539	562	618	711	642
Σύνολο	872	912	1 001	1 102	1 045

1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

XVII. Ταχείες διαδικασίες (2016–2020)

Αιτήσεις για εφαρμογή της ταχείας διαδικασίας ¹

	2016	2017	2018	2019	2020	Σύνολο
Προδικαστικές παραπομπές	20	30	33	50	40	173
Ευθείες προσφυγές		1	3	3		7
Αιτήσεις αναιρέσεως	1		1	4	2	8
Ειδικές διαδικασίες				1		1
Σύνολο	21	31	37	58	42	189

Αιτήσεις για εφαρμογή της ταχείας διαδικασίας – Έκβαση ²

	2016	2017	2018	2019	2020	Σύνολο
Αποδοχή	4	4	9	3	3	23
Απόρριψη	12	30	17	56	34	149
Θέση στο αρχείο ³	4	1	3	1	3	12
Εν αναμονή αποφάσεως	4		8	6	8	26
Σύνολο	24	35	37	66	48	210

- 1] Οι αριθμοί οι οποίοι αναγράφονται στον πίνακα αναφέρονται στις αιτήσεις που υποβλήθηκαν στη διάρκεια του υπό εξέταση έτους, ανεξαρτήτως του έτους καταθέσεως του δικογράφου στην υπόθεση την οποία αφορά η κάθε αίτηση.
- 2] Οι αριθμοί οι οποίοι αναγράφονται στον πίνακα αναφέρονται στις αποφάσεις που εκδόθηκαν, στη διάρκεια του υπό εξέταση έτους, επί αιτήσεων εφαρμογής της ταχείας διαδικασίας, ανεξαρτήτως του έτους υποβολής της κάθε αιτήσεως.
- 3] Περιπτώσεις όπου δεν ήταν απαραίτητη η έκδοση χωριστής αποφάσεως επί της αιτήσεως λόγω διαγραφής της υποθέσεως ή περατώσεώς της με απόφαση ή διάταξη.

XVIII. Επείγουσες προδικαστικές διαδικασίες (2016–2020)

Αιτήσεις για εφαρμογή της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας ¹

	2016	2017	2018	2019	2020	Σύνολο
Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις		5	5		2	12
Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις	7	6	8	10	8	39
Αστυνομική συνεργασία				4		4
Σύνορα, άσυλο και μετανάστευση	5	4	5	5	6	25
Λοιπές διαδικασίες			1	1	1	3
Σύνολο	12	15	19	20	17	83

Αιτήσεις για εφαρμογή της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας – Έκβαση ²

	2016	2017	2018	2019	2020	Σύνολο
Αποδοχή	9	4	12	11	11	47
Απόρριψη	4	11	7	7	8	37
Εν αναμονή αποφάσεως				2		2
Σύνολο	13	15	19	20	19	86

- 1] Οι αριθμοί οι οποίοι αναγράφονται στον πίνακα αναφέρονται στις αιτήσεις που υποβλήθηκαν στη διάρκεια του υπό εξέταση έτους, ανεξαρτήτως του έτους καταθέσεως του δικογράφου στην υπόθεση την οποία αφορά η κάθε αίτηση.
- 2] Οι αριθμοί οι οποίοι αναγράφονται στον πίνακα αναφέρονται στις αποφάσεις που εκδόθηκαν, στη διάρκεια του υπό εξέταση έτους, επί αιτήσεων εφαρμογής της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, ανεξαρτήτως του έτους υποβολής της κάθε αιτήσεως.

XIX. Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων (2016-2020)

Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων ¹

	2016	2017	2018	2019	2020	Σύνολο
Ανταγωνισμός			1	3		4
Αρχές του δικαίου της Ένωσης			1		1	2
Βιομηχανική πολιτική		1				1
Γεωργία	1			1		2
Δημόσιες συμβάσεις		1				1
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	1					1
Θεσμικό δίκαιο			2			2
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση χημικών ουσιών και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)				1		1
Κρατικές ενισχύσεις			2	1	1	4
Μεταφορές					1	1
Περιβάλλον	1	1				2
Σύνολο	3	3	6	6	3	21

Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων - Έκβαση ²

	2016	2017	2018	2019	2020	Σύνολο
Αποδοχή	2	1	5	1	1	10
Απόρριψη	3		3	4	2	12
Εν αναμονή αποφάσεως		2		1	1	4
Σύνολο	5	3	8	6	4	26

- 1] Οι αριθμοί οι οποίοι αναγράφονται στον πίνακα αναφέρονται στις αιτήσεις που υποβλήθηκαν στη διάρκεια του υπό εξέταση έτους, ανεξαρτήτως του έτους καταθέσεως του δικογράφου στην υπόθεση την οποία αφορά η κάθε αίτηση.
- 2] Οι αριθμοί οι οποίοι αναγράφονται στον πίνακα αναφέρονται στις αποφάσεις που εκδόθηκαν, στη διάρκεια του υπό εξέταση έτους, επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων, ανεξαρτήτως του έτους υποβολής της κάθε αιτήσεως.

**XX. Αιτήσεις αναιρέσεως στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 58α
του Οργανισμού του Δικαστηρίου (2019-2020)**

**Αιτήσεις αναιρέσεως κατά αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου σχετικών με αποφάσεις
ανεξάρτητων τμημάτων προσφυγών**

	2019	2020	Σύνολο
Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης	36	40	76
Κοινοτικό Γραφείο Φυτικών Ποικιλιών	2		2
Σύνολο	38	40	78

Αποφάσεις επί αιτήσεων εγκρίσεως της εξετάσεως ¹

	2019	2020	Σύνολο
Αποδοχή			
Απόρριψη	27	37	64
Απαράδεκτο	2	3	5
Θέση στο αρχείο		1	1
Σύνολο	29	41	70

1| Οι αριθμοί οι οποίοι αναγράφονται στον πίνακα αναφέρονται στις αποφάσεις που εκδόθηκαν στη διάρκεια του υπό εξέταση έτους, ανεξαρτήτως του έτους υποβολής της αιτήσεως εγκρίσεως της εξετάσεως της αναιρέσεως.

**XXI. Γενική εξέλιξη της δικαιοδοτικής δραστηριότητας (1952–2020) –
Εισαχθείσες υποθέσεις και εκδοθείσες αποφάσεις ή γνωμοδοτήσεις**

Έτος	Εισαχθείσες υποθέσεις ¹							Αποφάσεις/Γνωμοδοτήσεις ²
	Προδικαστικές παραπομπές	Ευθείες προσφυγές	Αιτήσεις αναιρέσεως	Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως	Σύνολο	Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	
1953		4				4		
1954		10				10		2
1955		9				9	2	4
1956		11				11	2	6
1957		19				19	2	4
1958		43				43		10
1959		46			1	47	5	13
1960		22			1	23	2	18
1961	1	24			1	26	1	11
1962	5	30				35	2	20
1963	6	99				105	7	17
1964	6	49				55	4	31
1965	7	55				62	4	52
1966	1	30				31	2	24
1967	23	14				37		24
1968	9	24				33	1	27
1969	17	60				77	2	30
1970	32	47				79		64
1971	37	59				96	1	60
1972	40	42				82	2	61
1973	61	131				192	6	80
1974	39	63				102	8	63
1975	69	61			1	131	5	78
1976	75	51			1	127	6	88
1977	84	74				158	6	100
1978	123	146			1	270	7	97
1979	106	1 218				1 324	6	138
1980	99	180				279	14	132
1981	108	214				322	17	128
1982	129	217				346	16	185
1983	98	199				297	11	151
1984	129	183				312	17	165
1985	139	294				433	23	211
1986	91	238				329	23	174

>>>

- Οι αριθμοί οι οποίοι αναγράφονται στον πίνακα αναφέρονται στο σύνολο των υποθέσεων που εισήχθησαν ενώπιον του Δικαστηρίου, εξαιρουμένων των ειδικών διαδικασιών.
- Οι αριθμοί οι οποίοι αναγράφονται στη στήλη αναφέρονται στις αποφάσεις ή γνωμοδοτήσεις οι οποίες εκδόθηκαν από το Δικαστήριο, λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συνάφειας (μια σειρά συνεκδικαζόμενων υποθέσεων = μία υπόθεση).

Έτος	Εισαχθείσες υποθέσεις ¹							Αποφάσεις/Γνωμοδοτήσεις ²
	Προδικαστικές παραπομπές	Ευθείες προσφυγές	Αιτήσεις αναιρέσεως	Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως	Σύνολο	Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	
1987	144	251				395	21	208
1988	179	193				372	17	238
1989	139	244				383	19	188
1990	141	221	15	1		378	12	193
1991	186	140	13	1	2	342	9	204
1992	162	251	24	1	2	440	5	210
1993	204	265	17			486	13	203
1994	203	125	12	1	3	344	4	188
1995	251	109	46	2		408	3	172
1996	256	132	25	3		416	4	193
1997	239	169	30	5		443	1	242
1998	264	147	66	4		481	2	254
1999	255	214	68	4		541	4	235
2000	224	197	66	13	2	502	4	273
2001	237	187	72	7		503	6	244
2002	216	204	46	4		470	1	269
2003	210	277	63	5	1	556	7	308
2004	249	219	52	6	1	527	3	375
2005	221	179	66	1		467	2	362
2006	251	201	80	3		535	1	351
2007	265	221	79	8		573	3	379
2008	288	210	77	8	1	584	3	333
2009	302	143	105	2	1	553	1	376
2010	385	136	97	6		624	3	370
2011	423	81	162	13		679	3	370
2012	404	73	136	3	1	617		357
2013	450	72	161	5	2	690	1	434
2014	428	74	111		1	614	3	416
2015	436	48	206	9	3	702	2	399
2016	470	35	168	7		680	3	412
2017	533	46	141	6	1	727	3	466
2018	568	63	193	6		830	6	462
2019	641	41	256	10	1	949	6	491
2020	556	37	125	6	1	725	3	451
Σύνολο	11 914	9 171	2 778	150	29	24 042	382	12 894

- 1] Οι αριθμοί οι οποίοι αναγράφονται στον πίνακα αναφέρονται στο σύνολο των υποθέσεων που εισήχθησαν ενώπιον του Δικαστηρίου, εξαιρουμένων των ειδικών διαδικασιών.
- 2] Οι αριθμοί οι οποίοι αναγράφονται στη στήλη αναφέρονται στις αποφάσεις ή γνωμοδοτήσεις οι οποίες εκδόθηκαν από το Δικαστήριο, λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συνάφειας (μια σειρά συνεκδικαζόμενων υποθέσεων = μία υπόθεση).

XXII. Γενική εξέλιξη της δικαιοδοτικής δραστηριότητας (1952-2020) –

Υποβληθείσες αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως ανά κράτος μέλος και ανά έτος

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Λοιπά ¹	Σύνολο
1961																			1										1	5
1962																			5											5
1963																1			5											6
1964												2							4											6
1965					4					2									1											7
1966																			1											1
1967	5				11					3						1			3											23
1968	1				4					1		1							2											9
1969	4				11					1						1														17
1970	4				21					2		2							3											32
1971	1				18					6		5				1			6											37
1972	5				20					1		4							10											40
1973	8				37					4		5				1			6											61
1974	5				15					6		5							7								1			39
1975	7			1	26					15		14				1			4								1			69
1976	11				28		1			8		12							14								1			75
1977	16			1	30		2			14		7							9								5			84
1978	7			3	46		1			12		11							38								5			123
1979	13			1	33		2			18		19				1			11								8			106
1980	14			2	24		3			14		19							17								6			99
1981	12			1	41					17		11				4			17								5			108
1982	10			1	36					39		18							21								4			129
1983	9			4	36		2			15		7							19								6			98
1984	13			2	38		1			34		10							22								9			129
1985	13				40		2			45		11				6			14								8			139
1986	13			4	18		4	2	1	19		5				1			16								8			91
1987	15			5	32		2	17	1	36		5				3			19								9			144
1988	30			4	34				1	38		28				2			26								16			179
1989	13			2	47		1	2	2	28		10				1			18			1					14			139
1990	17			5	34		4	2	6	21		25				4			9			2					12			141
1991	19			2	54		2	3	5	29		36				2			17			3					14			186
1992	16			3	62			1	5	15		22				1			18			1					18			162
																													>>>	

1] Υπόθεση C-265/00, **Campina Melkunie** (Cour de justice Benelux/Benelux Gerichtshof).
Υπόθεση C-196/09, **Miles κ.λπ.** (όργανο εκδίκασης προσφυγών των ευρωπαϊκών σχολείων).
Υπόθεση C-169/15, **Montis Design** (Cour de justice Benelux/Benelux Gerichtshof).

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Λοιπά ¹	Σύνολο
1993	22			7	57		1	5	7	22		24				1			43			3						12		204
1994	19			4	44		2		13	36		46				1			13			1						24		203
1995	14			8	51		3	10	10	43		58				2			19	2		5					6	20		251
1996	30			4	66			4	6	24		70				2			10	6		6				3	4	21		256
1997	19			7	46		1	2	9	10		50				3			24	35		2				6	7	18		239
1998	12			7	49		3	5	55	16		39				2			21	16		7				2	6	24		264
1999	13			3	49		2	3	4	17		43				4			23	56		7				4	5	22		255
2000	15			3	47		2	3	5	12		50							12	31		8				5	4	26	1	224
2001	10			5	53		1	4	4	15		40				2			14	57		4				3	4	21		237
2002	18			8	59			7	3	8		37				4			12	31		3				7	5	14		216
2003	18			3	43		2	4	8	9		45				4			28	15		1				4	4	22		210
2004	24				4	50		1	18	8	21	48				1	2		28	12		1				4	5	22		249
2005	21			1	4	51		2	11	10	17	18				2	3		36	15	1	2				4	11	12		221
2006	17			3	3	77		1	14	17	24	34				1	1	4	20	12	2	3			1	5	2	10		251
2007	22	1	2	5	59	2	2	8	14	26		43				1	2		19	20	7	3	1		1	5	6	16		265
2008	24			1	6	71	2	1	9	17	12	39	1	3	3	4	6		34	25	4	1				4	7	14		288
2009	35	8	5	3	59	2		11	11	28		29	1	4	3		10	1	24	15	10	3	1	2	1	2	5	28	1	302
2010	37	9	3	10	71		4	6	22	33		49		3	2	9	6		24	15	8	10	17	1	5	6	6	29		385
2011	34	22	5	6	83	1	7	9	27	31		44		10	1	2	13		22	24	11	11	14	1	3	12	4	26		423
2012	28	15	7	8	68	5	6	1	16	15		65		5	2	8	18	1	44	23	6	14	13		9	3	8	16		404
2013	26	10	7	6	97	3	4	5	26	24		62	3	5	10		20		46	19	11	14	17	1	4	4	12	14		450
2014	23	13	6	10	87		5	4	41	20	1	52	2	7	6		23		30	18	14	8	28	4	3	8	3	12		428
2015	32	5	8	7	79	2	8	2	36	25	5	47		9	8	7	14		40	23	15	8	18	5	5	4	7	16	1	436
2016	26	18	5	12	84	1	6	6	47	23	2	62		9	8	1	15	1	26	20	19	21	14	3	6	7	5	23		470
2017	21	16	4	8	149	7	12	4	23	25	3	57		5	10	1	22		38	31	19	21	16	3	6	13	8	11		533
2018	40	20	12	3	78	2	12	3	67	41	3	68	1	5	6	4	29		35	35	31	15	23	2	6	6	7	14		568
2019	38	24	5	1	114	3	10	5	64	32	10	70	1	12	7	6	20	1	28	37	39	14	49	5	10	7	11	18		641
2020	36	28	9	6	139	3	5	2	30	21	4	44		17	7	3	18		18	50	41	17	20	2	6	7	6	17		556
Σύνολο	955	189	83	202	2 780	33	130	192	621	1 073	28	1 627	9	94	75	105	225	4	1 094	643	238	220	231	29	66	135	158	672	3	11 914

- 1] Υπόθεση C-265/00, **Campina Melkunie** (Cour de justice Benelux/Benelux Gerichtshof).
Υπόθεση C-196/09, **Miles κ.λπ.** (όργανο εκδίκασης προσφυγών των ευρωπαϊκών σχολείων).
Υπόθεση C-169/15, **Montis Design** (Cour de justice Benelux/Benelux Gerichtshof).

**XXIII. Γενική εξέλιξη της δικαιοδοτικής δραστηριότητας (1952–2020) –
Υποβληθείσες αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως ανά κράτος μέλος και
ανά δικαιοδοτικό όργανο**

			Σύνολο
Βέλγιο	Cour constitutionnelle	44	
	Cour de cassation	100	
	Conseil d'État	101	
	Λοιπά δικαστήρια	710	955
Βουλγαρία	Върховен касационен съд	7	
	Върховен административен съд	28	
	Λοιπά δικαστήρια	154	189
Τσεχική Δημοκρατία	Ústavní soud		
	Nejvyšší soud	11	
	Nejvyšší správní soud	36	
	Λοιπά δικαστήρια	36	83
Δανία	Højesteret	37	
	Λοιπά δικαστήρια	165	202
Γερμανία	Bundesverfassungsgericht	2	
	Bundesgerichtshof	267	
	Bundesverwaltungsgericht	155	
	Bundesfinanzhof	347	
	Bundesarbeitsgericht	50	
	Bundessozialgericht	77	
	Λοιπά δικαστήρια	1 882	2 780
Εσθονία	Riigikohus	15	
	Λοιπά δικαστήρια	18	33
Ιρλανδία	Supreme Court	41	
	High Court	47	
	Λοιπά δικαστήρια	42	130
Ελλάδα	Άρειος Πάγος	13	
	Συμβούλιο της Επικρατείας	62	
	Λοιπά δικαστήρια	117	192
Ισπανία	Tribunal Constitucional	1	
	Tribunal Supremo	108	
	Λοιπά δικαστήρια	512	621
Γαλλία	Conseil constitutionnel	1	
	Cour de cassation	148	
	Conseil d'État	153	
	Λοιπά δικαστήρια	771	1 073
Κροατία	Ustavni sud		
	Vrhovni sud	2	
	Visoki upravni sud	1	
	Visoki prekršajni sud		
	Λοιπά δικαστήρια	25	28

>>>

Ιταλία	Corte Costituzionale	5	
	Corte suprema di Cassazione	173	
	Consiglio di Stato	225	
	Λοιπά δικαστήρια	1 224	1 627
Κύπρος	Ανώτατο Δικαστήριο	4	
	Λοιπά δικαστήρια	5	9
Λεττονία	Augstākā tiesa (Senāts)	24	
	Satversmes tiesa	6	
	Λοιπά δικαστήρια	67	94
Λιθουανία	Konstitucinis Teismas	2	
	Aukščiausiasis Teismas	25	
	Vyriausiasis administracinis teismas	29	
	Λοιπά δικαστήρια	19	75
Λουξεμβούργο	Cour constitutionnelle	1	
	Cour de cassation	29	
	Cour administrative	33	
	Λοιπά δικαστήρια	42	105
Ουγγαρία	Kúria	35	
	Fővárosi Ítéletábla	8	
	Szegedi Ítéletábla	4	
	Λοιπά δικαστήρια	178	225
Μάλτα	Qorti Kostituzzjonali		
	Qorti ta' l- Appel		
	Λοιπά δικαστήρια	4	4
Κάτω Χώρες	Hoge Raad	304	
	Raad van State	132	
	Centrale Raad van Beroep	71	
	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	166	
	Tariefcommissie	35	
	Λοιπά δικαστήρια	386	1 094
Αυστρία	Verfassungsgerichtshof	5	
	Oberster Gerichtshof	151	
	Verwaltungsgerichtshof	116	
	Λοιπά δικαστήρια	371	643
Πολωνία	Trybunał Konstytucyjny	1	
	Sąd Najwyższy	41	
	Naczelny Sąd Administracyjny	56	
	Λοιπά δικαστήρια	140	238
Πορτογαλία	Supremo Tribunal de Justiça	17	
	Supremo Tribunal Administrativo	72	
	Λοιπά δικαστήρια	131	220
Ρουμανία	Înalta Curte de Casație și Justiție	23	
	Curtea de Apel	112	
	Λοιπά δικαστήρια	96	231

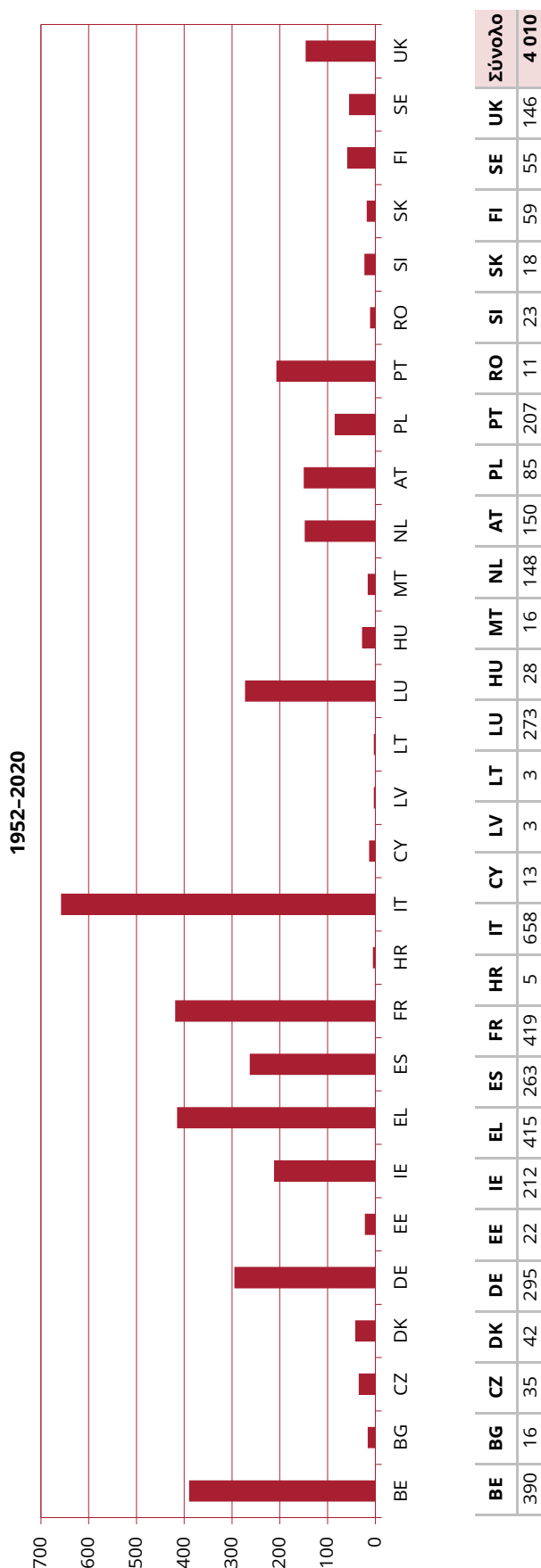
>>>

Σλοβενία	Ustavno sodišče	2	
	Vrhovno sodišče	19	
	Λοιπά δικαστήρια	8	29
Σλοβακία	Ústavný súd	1	
	Najvyšší súd	25	
	Λοιπά δικαστήρια	40	66
Φινλανδία	Korkein oikeus	27	
	Korkein hallinto-oikeus	67	
	Työtuomioistuin	5	
	Λοιπά δικαστήρια	36	135
Σουηδία	Högsta Domstolen	26	
	Högsta förvaltningsdomstolen	40	
	Marknadsdomstolen	5	
	Arbetsdomstolen	4	
	Λοιπά δικαστήρια	83	158
Ηνωμένο Βασίλειο	House of Lords	40	
	Supreme Court	19	
	Court of Appeal	94	
	Λοιπά δικαστήρια	519	672
Λοιπές διαδικασίες	Cour de justice Benelux/Benelux Gerechtshof ¹	2	
	Όργανο εκδίκασης προσφυγών των ευρωπαϊκών σχολείων ²	1	3
Σύνολο			11 914

1| Υπόθεση C-265/00, *Campina Melkunie*.
Υπόθεση C-169/15, *Montis Design*.

2| Υπόθεση C-196/09, *Miles κ.λπ.*

**XXIV. Γενική εξέλιξη της δικαιοδοτικής δραστηριότητας (1952-2020) -
Προσφυγές λόγω παραβάσεως ασκηθείσες κατά των κρατών μελών**

XXV. Δραστηριότητα της Γραμματείας του Δικαστηρίου (2016–2020)

Τομείς δραστηριότητας	2016	2017	2018	2019	2020
Έγγραφα που πρωτοκολλήθηκαν στη Γραμματεία	93 215	99 266	108 247	113 563	107 697
Σελίδες που κατατέθηκαν μέσω e-Curia ¹	–	–	153 977	217 687	166 614
Διαδικαστικά έγγραφα που κατατέθηκαν μέσω e-Curia (σε ποσοστό)	75 %	73 %	75 %	80 %	79 %
Επ' ακροατηρίου συζητήσεις	270	263	295	270	157
Συνεδριάσεις για την εκφώνηση προτάσεων	319	301	305	296	269
Αποφάσεις, γνωμοδοτήσεις και διατάξεις οι οποίες επιδόθηκαν στους διαδίκους κατόπιν περατώσεως της δίκης	645	654	684	785	726
Πρακτικά που τηρήθηκαν σε συνεδριάσεις (επ' ακροατηρίου συζητήσεις, προτάσεις και αποφάσεις)	1 001	1 033	1 062	1 058	877
Ανακοινώσεις στην Επίσημη Εφημερίδα σχετικά με τις εισαχθείσες υποθέσεις	660	679	695	818	601
Ανακοινώσεις στην Επίσημη Εφημερίδα σχετικά με τις περατωθείσες υποθέσεις	522	637	661	682	759

1| Δεν υπάρχουν διαθέσιμα αξιόπιστα στοιχεία για τα έτη 2016 και 2017.

Σύνθεση του Δικαστηρίου

K. Lenaerts
Πρόεδρος

R. Silva de Lapuerta
Αντιπρόεδρος

J.-C. Bonichot
πρόεδρος του
πρώτου τμήματος

A. Arabadjev
πρόεδρος του
δευτέρου τμήματος

A. Prechal
πρόεδρος του
τρίτου τμήματος

M. Βηλαράς
πρόεδρος του
τέταρτου τμήματος

E. Regan
πρόεδρος του
πέμπτου τμήματος

M. Szpunar
πρώτος γενικός
εισαγγελέας

M. Ilešič
πρόεδρος του
δέκατου τμήματος

L. Bay Larsen
πρόεδρος του έκτου
τμήματος

N. J. da Silva
Cardoso Pizarra
πρόεδρος του
έναντου τμήματος

A. Kumin
πρόεδρος του
έβδομου τμήματος

N. Wahl
πρόεδρος του
ογδοού τμήματος

J. Kokott
γενική
εισαγγελέας

E. Juhász
δικαστής

T. von Danwitz
δικαστής

C. Toader
δικαστής

M. Safjan
δικαστής

D. Šváby
δικαστής

S. Rodin
δικαστής

F. Biltgen
δικαστής

K. Jürimäe
δικαστής

K. Λυκούργος
δικαστής

M. Campos
Sánchez- Bordona
γενικός
εισαγγελέας

H. Saugmandsgaard
Øe
γενικός
εισαγγελέας

M. Bobek
γενικός
εισαγγελέας

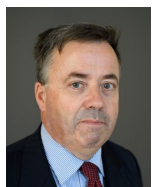
E. Tanchev
γενικός
εισαγγελέας

P. G. Xuereb
δικαστής

L. S. Rossi
δικαστής

G. Hogan
γενικός
εισαγγελέας

G. Pitruzzella
γενικός
εισαγγελέας

I. Jarukaitis
δικαστής

P. Pikamäe
γενικός
εισαγγελέας

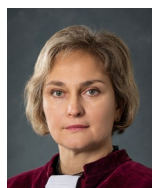
N. Jääskinen
δικαστής

J. Richard
de la Tour
γενικός
εισαγγελέας

A. Ράντος
γενικός
εισαγγελέας

I. Ziemele
δικαστής

J. Passer
δικαστής

A. Calot Escobar
Γραμματέας

I. Μεταβολές της σύνθεσης του Δικαστηρίου κατά το 2020

12 Φεβρουαρίου 2020

Στις 12 Φεβρουαρίου 2020 πραγματοποιήθηκε στο Δικαστήριο τελετή αποχώρησης με την ευκαιρία της λήξης των καθηκόντων και της αποχώρησης του Christopher Vajda.

Πανηγυρική συνεδρίαση της 23ης Μαρτίου 2020

Με απόφαση των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών της 11ης Μαρτίου 2020, ο Jean Richard de la Tour διορίστηκε γενικός εισαγγελέας του Δικαστηρίου για την περίοδο από τις 23 Μαρτίου 2020 έως τις 6 Οκτωβρίου 2024, σε αντικατάσταση του Yves Bot, ο οποίος απεβίωσε στις 9 Ιουνίου 2019.

Λαμβανομένων υπόψη των έκτακτων περιστάσεων εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης, η τελετή ορκωμοσίας του J. Richard de la Tour για την ανάληψη των καθηκόντων του πραγματοποιήθηκε εξ αποστάσεως, μέσω τηλεδιάσκεψης.

Συνεδρίαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2020

Με απόφαση των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών της 2ας Σεπτεμβρίου 2020, ο Αθανάσιος Ράντος διορίστηκε γενικός εισαγγελέας στο Δικαστήριο για την περίοδο από τις 7 Σεπτεμβρίου 2020 έως τις 6 Οκτωβρίου 2021, σε αντικατάσταση της Eleanor Sharpston.

Η ορκωμοσία του Α. Ράντου διεξήχθη στις 10 Σεπτεμβρίου 2020, κατά τη δημόσια συνεδρίαση του Δικαστηρίου η οποία πραγματοποιήθηκε την ημέρα εκείνη για τη δημοσίευση αποφάσεων και την εκφώνηση προτάσεων.

Πανηγυρική συνεδρίαση της 6ης Οκτωβρίου 2020

Με απόφαση των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών της 2ας Σεπτεμβρίου 2020, διορίστηκαν ως δικαστές στο Δικαστήριο, για την περίοδο από τις 7 Σεπτεμβρίου 2020 έως τις 6 Οκτωβρίου 2024, η Ineta Ziemele σε αντικατάσταση του Egils Levits και, για την περίοδο από τις 6 Οκτωβρίου 2020 έως τις 6 Οκτωβρίου 2024, ο Jan Passer σε αντικατάσταση του Jiří Malenovský.

Επ' ευκαιρία, αφενός, της λήξης των καθηκόντων και της αποχώρησης του J. Malenovský και, αφετέρου, της ορκωμοσίας και της ανάληψης καθηκόντων των νέων Μελών του θεσμικού οργάνου, διεξήχθη στις 6 Οκτωβρίου 2020 πανηγυρική συνεδρίαση στην έδρα του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

II. Σειρά πρωτοκόλλου στις 31 Δεκεμβρίου 2020

K. LENAERTS, Πρόεδρος
R. SILVA DE LAPUERTA, Αντιπρόεδρος
J.-C. BONICHOT, πρόεδρος του πρώτου τμήματος
A. ARABADJIEV, πρόεδρος του δεύτερου τμήματος
A. PRECHAL, πρόεδρος του τρίτου τμήματος
M. ΒΗΛΑΡΑΣ, πρόεδρος του τέταρτου τμήματος
E. REGAN, πρόεδρος του πέμπτου τμήματος
M. SZPUNAR, πρώτος γενικός εισαγγελέας
M. ILEŠIČ, πρόεδρος του δέκατου τμήματος
L. BAY LARSEN, πρόεδρος του έκτου τμήματος
N. ΡΙΖΑΡΡΑ, πρόεδρος του ένατου τμήματος
A. KUMIN, πρόεδρος του έβδομου τμήματος
N. WAHL, πρόεδρος του όγδοου τμήματος
J. KOKOTT, γενική εισαγγελέας
E. JUHÁSZ, δικαστής
T. von DANWITZ, δικαστής
C. TOADER, δικαστής
M. SAFJAN, δικαστής
D. ŠVÁBY, δικαστής
S. RODIN, δικαστής
F. BILTGEN, δικαστής
K. JÜRIMÄE, δικαστής
K. ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ, δικαστής
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA, γενικός εισαγγελέας
H. SAUGMANDSGAARD ØE, γενικός εισαγγελέας
M. BOBEK, γενικός εισαγγελέας
E. TANCHEV, γενικός εισαγγελέας
P. G. XUEREB, δικαστής
L. S. ROSSI, δικαστής
G. HOGAN, γενικός εισαγγελέας
G. PITRUZZELLA, γενικός εισαγγελέας
I. JARUKAITIS, δικαστής
P. PIKAMÄE, γενικός εισαγγελέας
N. JÄÄSKINEN, δικαστής
J. RICHARD DE LA TOUR, γενικός εισαγγελέας
A. PANTOS, γενικός εισαγγελέας
I. Ziemele, δικαστής
J. PASSER, δικαστής

A. CALOT ESCOBAR, Γραμματέας

Κεφάλαιο II

Το Γενικό Δικαστήριο

Δραστηριότητα του Γενικού Δικαστηρίου το 2020

Από τον Πρόεδρο του Γενικού Δικαστηρίου, **Marc van der Woude**

Το 2020 θα μείνει χαραγμένο στη μνήμη μας ως το έτος της πανδημίας Covid-19. Η υγειονομική αυτή κρίση, η οποία έπληξε ολόκληρο τον κόσμο, χωρίς ασφαλώς να εξαιρείται το κράτος που φιλοξενεί το θεσμικό μας όργανο, επηρέασε έντονα το Γενικό Δικαστήριο και το έμπυχο δυναμικό του. Τα Μέλη του Γενικού Δικαστηρίου, καθώς και το σύνολο του προσωπικού του δικαιοδοτικού οργάνου, βρέθηκαν να αντιμετωπίζουν, όπως και όλοι οι συμπολίτες μας, πρωτοφανείς προκλήσεις στην προσωπική και την επαγγελματική τους ζωή.

Από τις 13 Μαρτίου 2020 κι έπειτα, το Γενικό Δικαστήριο επανεξετάζει ενδελεχώς και διαρκώς την οργάνωση των εσωτερικών μεθόδων εργασίας του προκειμένου να προσαρμόζεται στα ευμετάβλητα δεδομένα της κρίσης. Χάρη, ιδίως, στην αδιάπτωτη προσήλωση και τις εξαιρετικές ικανότητες των ανθρώπων που στελεχώνουν τις Υπηρεσίες του θεσμικού οργάνου και τη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου, το τελευταίο μετατράπηκε εντός ολίγων μόλις εβδομάδων σε μια εικονική πλατφόρμα εργασίας, μέσω της οποίας συνεχίζεται η αποτελεσματική διεκπεραίωση όλων των ενεργειών που είναι απαραίτητες για την αδιάλειπτη λειτουργία της ευρωπαϊκής δικαιοσύνης. Ήδη από τις πρώτες μέρες της πανδημίας, θέλοντας να λάβει εμπράκτως υπόψη τις νέες δυσκολίες που συναντούν οι διάδικοι, το Γενικό Δικαστήριο τροποποίησε την πολιτική του ως προς την άσκηση του δικαιοδοτικού του έργου, θέτοντας σε εφαρμογή, αφενός, ειδικά διαμορφωμένους κανόνες όσον αφορά την τήρηση των προθεσμιών στην τρέχουσα συγκυρία και, αφετέρου, μέτρα τα οποία παρέχουν τη δυνατότητα συμμετοχής εξ αποστάσεως στις επ' ακροατηρίου συζητήσεις, μέσω συστήματος τηλεδιάσκεψης. Εννέα μήνες αργότερα, για πρώτη φορά στην ιστορία, έχουν διεξαχθεί δεκάδες επ' ακροατηρίου συζητήσεις με συμμετέχοντες εξ αποστάσεως.

Όπως ήταν φυσικό για ένα διεθνές δικαιοδοτικό όργανο το οποίο, σε πλήρη σύνθεση, απαρτίζεται από 54 δικαστές που προέρχονται από 27 κράτη μέλη και από διαφορετικές νομικές παραδόσεις, όπου η δίκη και, συνεπώς, η διεξαγωγή προφορικών διαδικασιών εξακολουθούν να κατέχουν κεντρική θέση, η κρίση είχε βαθύ αντίκτυπο. Η προφορική διαδικασία δεν ρέει πάντοτε το ίδιο ομαλά στον εικονικό κόσμο. Πέραν τούτου, ορισμένες επ' ακροατηρίου συζητήσεις δεν κατέστη εφικτό να πραγματοποιηθούν όπως είχαν προγραμματιστεί, παρά τις νέες δυνατότητες τις οποίες προσφέρει το σύστημα τηλεδιάσκεψης, και χρειάστηκε επομένως να αναβληθούν, ενίοτε μάλιστα επανειλημμένως. Ο αριθμός των υποθέσεων που περατώθηκαν, 748 το περασμένο έτος, αντικατοπτρίζει τις προαναφερθείσες αντιξοότητες. Πρέπει επίσης να υπογραμμιστεί ότι η πανδημία, καθώς ενέσκηψε έξι μήνες μετά την πλέον πρόσφατη από τις ανά τριετία ανανεώσεις της σύνθεσης του δικαιοδοτικού οργάνου και μετά την ολοκλήρωση του τελευταίου σταδίου της μεταρρύθμισης την οποία προέβλεπε ο κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2015/2422 ηϋίτου Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την τροποποίηση του πρωτοκόλλου αριθ. 3 περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹, δεν έχει επιτρέψει στο Γενικό Δικαστήριο να αντλήσει πλήρως τα οφέλη της μεταρρύθμισης αυτής και των διαρθρωτικών μέτρων που ελήφθησαν το φθινόπωρο του 2019, κυρίως σε σχέση με την εξειδίκευση τμημάτων στους τομείς των υπαλληλικών υποθέσεων και της διανοητικής ιδιοκτησίας.

Εντούτοις, ακόμη και το 2020, υπήρξαν αρκετά στοιχεία που προκαλούν ικανοποίηση, με πρώτο απ' όλα τη μέση διάρκεια της δίκης, η οποία συνέχισε να μειώνεται για να φθάσει στην επίδοση-ρεκόρ των 15,4 μηνών για όλες τις κατηγορίες υποθέσεων και των 18,1 μηνών για τις υποθέσεις που περατώνονται με την

1] ΕΕ 2015, L 341, σ. 14.

έκδοση αποφάσεως. Ο στόχος της μείωσης της διάρκειας των διαδικασιών, στον οποίο αναφέρεται και η αιτιολογική σκέψη 5 του κανονισμού 2015/2422, φαίνεται λοιπόν να έχει σε μεγάλο βαθμό επιτευχθεί. Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο αποφάσισε να παραπέμψει 135 υποθέσεις, περισσότερες από ποτέ, σε πενταμελείς δικαστικούς σχηματισμούς, γεγονός που μαρτυρεί τη διαρκή εντατικοποίηση του δικαστικού ελέγχου. Από πλευράς νέων προσώπων, οι δεκατέσσερις δικαστές που προστέθηκαν στη σύνθεση του Γενικού Δικαστηρίου τον Σεπτέμβριο του 2019, καθώς και τα ιδιαίτερα γραφεία τους, ενσωματώθηκαν εξαιρετικά καλά παρά τις έκτακτες υγειονομικές συνθήκες τις οποίες βιώνουμε. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι ολοκληρώθηκε και τέθηκε σε ισχύ από 1ης Ιανουαρίου 2021 η αναδιοργάνωση των ιδιαίτερων γραφείων των Μελών του δικαιοδοτικού οργάνου, στο πλαίσιο της οποίας κάθε δικαστής θα διαθέτει πλέον δύο εισηγητές και καθένα από τα δέκα τμήματα θα έχει τρεις επιπλέον εισηγητές, με σκοπό τη βελτιστοποίηση της κατανομής των ανθρώπινων πόρων.

Στη διάρκεια του 2020 αποχώρησαν τρία Μέλη, ήτοι ο I. S. Forrester στις 31 Ιανουαρίου, λόγω της αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση, η I. Labucka στις 25 Φεβρουαρίου και ο J. Passer, ο οποίος διορίστηκε, από τις 6 Οκτωβρίου 2020, δικαστής στο Δικαστήριο. Κατόπιν των αποχωρήσεων αυτών, ο αριθμός των εν ενεργεία δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου στις 31 Δεκεμβρίου 2020 ανέρχεται σε 49, ενώ το Γενικό Δικαστήριο είχε προβλέψει την οργάνωση των δέκα τμημάτων του βάσει μιας σύνθεσης 54 δικαστών, εκ των οποίων οι 52 θα δίκάζαν σε οκτώ πενταμελή τμήματα και σε δύο εξαμελή τμήματα. Αντιθέτως, υπό την παρούσα κατάσταση, τα επτά από τα δέκα τμήματα αποτελούνται από πέντε δικαστές και τα άλλα τρία από τέσσερις μόνον δικαστές. Παρατηρείται δε ότι η λειτουργία του Γενικού Δικαστηρίου επηρεάζεται σημαντικά από τη μερική ανανέωση των Μελών του κάθε τρία χρόνια, καθώς και από τις ενδεχόμενες καθυστερήσεις στις διαδικασίες διορισμού σε εθνικό επίπεδο. Εξάλλου, κατόπιν της μεταρρύθμισης που επήλθε με τον κανονισμό 2015/2422 στη δικαιοδοτική δομή της Ένωσης, η σταθερότητα της σύνθεσης του Γενικού Δικαστηρίου έχει ιδιαίτερη σημασία. Κατά συνέπεια, θα ήταν ευχής έργον, προς το συμφέρον όχι μόνον της Ένωσης αλλά και των κρατών μελών της, το Γενικό Δικαστήριο να υποδεχθεί νέα Μέλη το συντομότερο δυνατόν.

Μολονότι είναι βέβαιο ότι η πανδημία θα συνεχίσει να έχει επιπτώσεις στη δικαιοδοτική δραστηριότητα, το Γενικό Δικαστήριο θα πρέπει πλέον, εντός του 2021, να αξιοποιήσει στο έπακρο τις δυνατότητες που διανοίγει η μεταρρύθμιση την οποία επέφερε ο κανονισμός 2015/2422. Από την άποψη αυτή, μπορεί να χρησιμεύσει ως χάρτης πορείας η έκθεση της 21ης Δεκεμβρίου 2020, σχετικά με τη λειτουργία του Γενικού Δικαστηρίου, η οποία καταρτίστηκε και υποβλήθηκε σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, του ως άνω κανονισμού. Όπως κατέστησε σαφές με τις παρατηρήσεις του που περιλήφθηκαν σε παράρτημα της έκθεσης, το Γενικό Δικαστήριο συμερίζεται, κατά βάση, τα συμπεράσματα της έκθεσης και ενστερνίζεται τις μελλοντικές προοπτικές για τις οποίες γίνεται λόγος σε αυτήν. Πρέπει άλλωστε να τονιστεί ότι πολλά από τα μέτρα που είτε ελήφθησαν προσφάτως είτε βρίσκονται ήδη υπό συζήτηση προς ενίσχυση της ποιότητας και προς επιτάχυνση των ρυθμών της απονομής της δικαιοσύνης απηχούν ορισμένες από τις συστάσεις οι οποίες διατυπώθηκαν στην έκθεση. Οι εν λόγω συζητήσεις, ζωτικές για το μέλλον του Γενικού Δικαστηρίου, θα προχωρήσουν, χωρίς όμως να απομακρύνουν το δικαιοδοτικό όργανο από την ειδική αποστολή την οποία του αναθέτει το πρωτογενές δίκαιο της Ένωσης, δηλαδή να εξασφαλίζει στους πολίτες εντός εύλογου χρόνου αποτελεσματική δικαστική προστασία έναντι των πράξεων των θεσμικών οργάνων. Αυτή είναι η πεμπτούσια της συνεισφοράς του Γενικού Δικαστηρίου στην τήρηση των αρχών του κράτους δικαίου εντός της Ένωσης.

Νομολογία του Γενικού Δικαστηρίου το 2020

Νομολογιακές εξελίξεις

Από τον Αντιπρόεδρο **Σάββα Παπασάββα**

Το 2020 θα μείνει στην ιστορία ως μια ιδιαίτερη χρονιά από πολλές απόψεις. Υπό ευρύτερη οπτική, σημαδεύτηκε από την εμφάνιση μιας πρωτοφανούς υγειονομικής κρίσης, αλλά και από την οριστική πλέον αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Υπό την ειδικότερη οπτική του Γενικού Δικαστηρίου, υπήρξε επίσης μια περίοδος δοκιμασίας, στη διάρκεια της οποίας το δικαιοδοτικό όργανο αναγκάστηκε να βρει διάφορες λύσεις προκειμένου να διασφαλίσει, σε πείσμα των αντιξοοτήτων, τον γόνιμο διάλογο στους κόλπους του, τη διεξαγωγή των επ' ακροατηρίου συζητήσεων, την ποιότητα των αποφάσεών του και την εκδίκαση των υποθέσεων σε εύλογο χρόνο. Μολονότι ο συνολικός αριθμός των υποθέσεων που περατώθηκαν υποχώρησε κάπως, επιβεβαιώθηκε ωστόσο η τάση των τμημάτων του Γενικού Δικαστηρίου να κάνουν χρήση της ευχέρειας την οποία παρέχει το άρθρο 50 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδικάζοντας σε πενταμελείς σχηματισμούς όσες υποθέσεις χρήζουν τέτοιας μεταχείρισης. Όσον αφορά τα ζητήματα ουσίας που εξετάστηκαν από το Γενικό Δικαστήριο κατά το περασμένο έτος, διαπιστώνεται ότι η νομολογία εμπλουτίστηκε σημαντικά και με ποικίλους τρόπους.

Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε για πρώτη φορά επί των συνεπειών του δημοψηφίσματος της 23ης Ιουνίου 2016, στο οποίο οι πολίτες του Ηνωμένου Βασιλείου αποφάσισαν υπέρ της αποχώρησης της χώρας τους από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Πιο συγκεκριμένα, με τη διάταξη της 14ης Ιουλίου 2020, **Schindler κατά Επιτροπής** (Τ-627/19, [EU:T:2020:335](#)), το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν διέθετε καμία αρμοδιότητα προς έκδοση πράξεως που να επιτρέπει σε όσους Βρετανούς υπηκόους διαμένουν σε άλλα κράτη μέλη εκτός του Ηνωμένου Βασιλείου να διατηρήσουν την ευρωπαϊκή ιθαγένεια πέραν της ημερομηνίας αποχώρησης της χώρας τους από την Ένωση. Λόγω της αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου ανέκυψε και η διαφορά επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2020, **Brown κατά Επιτροπής** (Τ-18/19, [EU:T:2020:465](#)), μολονότι οι αρχές που διατυπώθηκαν με την απόφαση αυτήν ισχύουν ανεξαρτήτως της ιθαγένειας του ενδιαφερόμενου υπαλλήλου. Στην εν λόγω υπόθεση, επί της οποίας αποφάνθηκε πενταμελής δικαστικός σχηματισμός, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε υπό ποιες προϋποθέσεις υπάλληλος που αποκτά στη διάρκεια της σταδιοδρομίας του την ιθαγένεια της χώρας όπου υπηρετεί μπορεί να απολέσει, εκ του λόγου τούτου, το επίδομα αποδημίας, λαμβανομένων υπόψη των προϋποθέσεων χορήγησής του, όπως προβλέπονται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, του παραρτήματος VII του Κανονισμού Υπηρεσιακής Κατάστασης των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε σχέση με την πρόσβαση στα έγγραφα, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, για πρώτη φορά, με την απόφαση της 28ης Μαΐου 2020, **Campbell κατά Επιτροπής** (Τ-701/18, [EU:T:2020:224](#)), ότι η υποχρέωση της Επιτροπής να προσδιορίσει τα ζητηθέντα έγγραφα συνιστά προαπαιτούμενο για την εφαρμογή γενικού τεκμηρίου εμπιστευτικότητας από το θεσμικό όργανο. Με την απόφαση αυτή, η οποία εκδόθηκε από πενταμελές τμήμα, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απορριπτική απόφαση της Επιτροπής επί της αιτήσεως του προσφεύγοντος για παροχή πρόσβασης σε έγγραφα που αφορούσαν την τήρηση από την Ιρλανδία των υποχρεώσεών της από τρεις αποφάσεις-πλαίσια σχετικές με τον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Επιτροπή, παραλείποντας να προσδιορίσει στην προσβαλλόμενη απόφαση τα έγγραφα που καλύπτονταν από την αίτηση του προσφεύγοντος για την παροχή πρόσβασης, εφάρμοσε εσφαλμένως το γενικό τεκμήριο εμπιστευτικότητας το οποίο ισχύει για τα έγγραφα που άπτονται διαδικασίας EU Pilot. Ως εκ τούτου, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Επιτροπή υπέπεσε, κατ' αυτόν τον

τρόπο, σε νομικό σφάλμα κατά την εφαρμογή της εξαίρεσης που σχετίζεται με την προστασία των σκοπών τους οποίους εξυπηρετούν οι δραστηριότητες επιθεώρησης, έρευνας και οικονομικού ελέγχου, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, τρίτη περίπτωση, του κανονισμού (ΕΚ) 1049/2001 ¹.

Όσον αφορά την οικονομική και νομισματική πολιτική, και δη την προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων, το Γενικό Δικαστήριο εξέδωσε την απόφαση της 8ης Ιουλίου 2020, **VQ κατά EKT** (Τ-203/18, [EU:T:2020:313](#)), η οποία ήταν η πρώτη επί προσφυγής στρεφόμενης κατά αποφάσεως της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) περί επιβολής κύρωσης σε πιστωτικό ίδρυμα βάσει του άρθρου 18, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΕ) 1024/2013 ². Στην υπόθεση αυτή, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε κατ' αρχάς ότι πληρούνταν οι προϋποθέσεις για να λάβει η ΕΚΤ απόφαση περί επιβολής προστίμου ύψους 1 600 000 ευρώ στην προσφεύγουσα επειδή η τελευταία δεν είχε τηρήσει, κατά το χρονικό διάστημα από την 1η Ιανουαρίου 2014 έως τις 7 Νοεμβρίου 2016, την υποχρέωση λήψης άδειας από την αρμόδια αρχή πριν την εξαγορά μέσω κεφαλαίου κοινών μετοχών της κατηγορίας 1, όπως απαιτεί ο κανονισμός (ΕΕ) 575/2013 ³. Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ορθώς η ΕΚΤ είχε κρίνει ότι η προσφεύγουσα δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις του κανονισμού (ΕΕ) 468/2014 ⁴ για ανωνυμοποιημένη δημοσίευση και είχε, κατά συνέπεια, δημοσιεύσει στον ιστότοπό της, χωρίς απαλοιφή της επωνυμίας της προσφεύγουσας, το επιβληθέν πρόστιμο, κατ' εφαρμογήν των διατάξεων του κανονισμού 1024/2013. Αντιθέτως, με την απόφαση **Crédit agricole κατά EKT** (Τ-576/18, [EU:T:2020:304](#)), που εκδόθηκε την ίδια ημέρα, το Γενικό Δικαστήριο έκανε δεκτή την προσφυγή της Crédit agricole SA, πιστωτικού ιδρύματος υπό προληπτική εποπτεία, μόνον για τον λόγο ότι η ΕΚΤ της είχε επιβάλει πρόστιμο ύψους 4 300 000 ευρώ. Ειδικότερα, κατά το Γενικό Δικαστήριο, τα στοιχεία που ελήφθησαν υπόψη για τον υπολογισμό του προστίμου δεν είχαν περιληφθεί στην αρχική απόφαση περί επιβολής του προστίμου, όπερ σήμαινε ότι η απόφαση εκείνη ήταν ανεπαρκώς αιτιολογημένη, πλημμέλεια η οποία, κατά πάγια νομολογία, δεν ήταν δυνατόν να θεραπευθεί διά της μεταγενέστερης κοινοποίησης των στοιχείων που έλειπαν.

Εξάλλου, στον τομέα των υπαλληλικών υποθέσεων, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε, με την απόφαση της 29ης Ιανουαρίου 2020, **Aquino κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου** (Τ-402/18, [EU:T:2020:13](#)), τη νομιμότητα της από 2 Ιουλίου 2018 αποφάσεως με την οποία ο γενικός διευθυντής προσωπικού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου επέταξε, για τις 3 Ιουλίου 2018, τις υπηρεσίες διερμηνέων και διερμηνέων συνεδριάσεων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονταν ορισμένοι από τους προσφεύγοντες, παρότι απεργούσαν. Στηριζόμενο στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και πιο συγκεκριμένα στο άρθρο 52 του Χάρτη, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα επίμαχα μέτρα επίταξης αποτελούσαν περιορισμό του δικαιώματος απεργίας ο οποίος δεν προβλεπόταν εκ του νόμου. Συνεπώς, ακύρωσε την προσβαλλόμενη απόφαση.

¹ Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

² Κανονισμός (ΕΕ) 1024/2013 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 2013, για την ανάθεση ειδικών καθηκόντων στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα σχετικά με τις πολιτικές που αφορούν την προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων (ΕΕ 2013, L 287, σ. 63).

³ Κανονισμός (ΕΕ) 575/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις προληπτικής εποπτείας για πιστωτικά ιδρύματα και επιχειρήσεις επενδύσεων και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 648/2012 (Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ) (ΕΕ 2013, L 176, σ. 1, και διορθωτικά ΕΕ 2013, L 208, σ. 68, και ΕΕ 2013, L 321, σ. 6).

⁴ Κανονισμός (ΕΕ) 468/2014 της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της 16ης Απριλίου 2014, που θεσπίζει το πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, των εθνικών αρμόδιων αρχών και των εθνικών εντεταλμένων αρχών εντός του ενιαίου εποπτικού μηχανισμού (κανονισμός για το πλαίσιο ΕΕΜ) (ΕΚΤ/2014/17) (ΕΕ 2014, L 141, σ. 1).

Με την απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2020, *International Skating Union κατά Επιτροπής* (T-93/18, [EU:T:2020:610](#)), το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε για πρώτη φορά να εξετάσει απόφαση της Επιτροπής με την οποία διαπιστώθηκε ότι ο κανονισμός μιας αθλητικής ομοσπονδίας περιόριζε τον ανταγωνισμό. Επιπλέον, στην ίδια απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο ασχολήθηκε και με ένα καινοφανές ζήτημα, ήτοι με το αν η απονομή στο Αθλητικό Διαιτητικό Δικαστήριο αποκλειστικής δικαιοδοσίας για τον έλεγχο της νομιμότητας των αποφάσεων μιας αθλητικής ομοσπονδίας (χωρίς δυνατότητα μεταγενέστερης άσκησης ένδικου βοηθήματος ή ένδικου μέσου ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους) και το γεγονός ότι η προσφυγή στη διαιτησία είναι υποχρεωτική συνιστούν περιστάσεις ενισχυτικές του περιορισμού του ανταγωνισμού.

Τέλος, με την απόφαση της 30ής Ιανουαρίου 2020, *Πορτογαλία κατά Επιτροπής* (T-292/18, [ECLI:EU:T:2020:18](#)), το Γενικό Δικαστήριο ερμήνευσε για πρώτη φορά τον όρο «εθνικό δικαστήριο» κατά την έννοια των άρθρων 32 και 33 του κανονισμού (ΕΚ) 1290/2005 ⁵ και του άρθρου 54 του κανονισμού (ΕΕ) 1306/2013 ⁶. Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή που ασκήθηκε ενώπιόν του, κρίνοντας ότι η αρμόδια υπηρεσία της πορτογαλικής φορολογικής Διοίκησης δεν μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «εθνικό δικαστήριο», δεδομένου ότι δεν ασκούσε δικαιοδοτικό έργο, αλλά αποκλειστικώς και μόνον καθήκοντα διοικητικής φύσης, ότι δεν είχε ως αποστολή της να επιλύει διαφορές ούτε να ελέγχει τη νομιμότητα της βεβαίωσης οφειλών την οποία εκδίδει ο πορτογαλικός οργανισμός πληρωμών, καθώς και ότι, επιπροσθέτως, δεν πληρούσε την απαίτηση ανεξαρτησίας.

Εν κατακλείδι, λόγω της σπουδαιότητας και της ποικιλομορφίας των υποθέσεων που υποβλήθηκαν στην κρίση του Γενικού Δικαστηρίου, η νομολογία του 2020 υπήρξε ιδιαίτερη, όπως ήταν, στο σύνολό της, αυτή η εντελώς ξεχωριστή χρονιά, που σημαδεύτηκε από μια υγειονομική κρίση η οποία εγείρει ήδη και θα συνεχίσει, αναμφίβολα, να εγείρει και στο μέλλον πλήθος νομικών ζητημάτων που θα απασχολήσουν την ευρωπαϊκή δικαιοσύνη τα επόμενα χρόνια.

⁵ Κανονισμός (ΕΚ) 1290/2005 του Συμβουλίου, της 21ης Ιουνίου 2005, για τη χρηματοδότηση της κοινής γεωργικής πολιτικής (ΕΕ 2005, L 209, σ. 1).

⁶ Κανονισμός (ΕΕ) 1306/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, σχετικά με τη χρηματοδότηση, τη διαχείριση και την παρακολούθηση της κοινής γεωργικής πολιτικής και την κατάργηση των κανονισμών (ΕΟΚ) αριθ. 352/78, (ΕΚ) αριθ. 165/94, (ΕΚ) αριθ. 2799/98, (ΕΚ) αριθ. 814/2000, (ΕΚ) αριθ. 1290/2005 και (ΕΚ) αριθ. 485/2008 του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 347, σ. 549, και διορθωτικό ΕΕ 2016, L 130, σ. 13).

I. Ένδικη διαδικασία

1. Ενεργητική νομιμοποίηση

Με τις διατάξεις **Nord Stream 2 κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου** (T-526/19, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσως ¹, [EU:T:2020:210](#)) και **Nord Stream κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου** (T-530/19, [EU:T:2020:213](#)), οι οποίες εκδόθηκαν στις 20 Μαΐου 2020, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε ως απαράδεκτες τις προσφυγές που άσκησαν η Nord Stream 2 AG και η Nord Stream AG, αντιστοίχως, με αίτημα την ακύρωση της οδηγίας 2019/692 ² 3.

Η Nord Stream AG είναι εταιρία ελβετικού δικαίου και ανήκει κατά 51 % στη ρωσική εταιρία PJSC Gazprom που έχει υπό την κατοχή και την εκμετάλλευσή της τον αγωγό φυσικού αερίου «Nord Stream» (γνωστό ως «Nord Stream 1»), μέσου του οποίου μεταφέρεται το φυσικό αέριο μεταξύ Vyborg (Ρωσία) και Lubmin (Γερμανία), πλησίον του Greifswald (Γερμανία). Η κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου ολοκληρώθηκε το 2012, η δε εκμετάλλευσή του έχει προβλεφθεί να έχει διάρκεια 50 ετών.

Η Nord Stream 2 AG είναι εταιρία ελβετικού δικαίου κι ανήκει εξ ολοκλήρου στη ρωσική δημόσια μετοχική εταιρία Gazprom. Έχει αναλάβει τον σχεδιασμό, την κατασκευή και την εκμετάλλευση του αγωγού φυσικού αερίου «Nord Stream 2», ο οποίος είναι παράλληλος με τον αγωγό φυσικού αερίου «Nord Stream 1».

Στις 17 Απριλίου 2019 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέδωσαν την οδηγία 2019/692, για την τροποποίηση της οδηγίας 2009/73 σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου ⁴. Η οδηγία αυτή τέθηκε σε ισχύ στις 23 Μαΐου 2019 και επέβαλε στα κράτη μέλη που πληρούν τα κριτήρια του άρθρου της 2, μεταξύ των οποίων και η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, να λάβουν τα αναγκαία εθνικά μέτρα για τη μεταφορά της στην εσωτερική έννομη τάξη το αργότερο έως τις 24 Φεβρουαρίου 2020.

Από την έναρξη ισχύος της τροποποιητικής οδηγίας, τμήμα των αγωγών μεταφοράς αερίου των φορέων εκμετάλλευσης αγωγών φυσικού αερίου όπως η Nord Stream AG και η Nord Stream 2 AG, και συγκεκριμένα τμήμα ευρισκόμενο μεταξύ κράτους μέλους και τρίτου κράτους έως τα σύνορα των κρατών μελών ή τμήμα ευρισκόμενο στα χωρικά ύδατα κράτους μέλους, ενδέχεται να υπόκειται πλέον στην οδηγία 2009/73 και στις εθνικές διατάξεις περί μεταφοράς στην εσωτερική έννομη τάξη. Κατά συνέπεια, οι φορείς εκμετάλλευσης θα πρέπει, μεταξύ άλλων, να διαχωρίσουν τα συστήματα μεταφοράς από τους διαχειριστές συστημάτων μεταφοράς, καθώς και να προβλέψουν σύστημα πρόσβασης τρίτων στα συστήματα μεταφοράς και διανομής αερίου χωρίς διακρίσεις, βάσει δημοσιευμένων τιμολογίων.

1| Υπόθεση C-348/20 P, **Nord Stream 2 κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου**.

2| Οδηγία (ΕΕ) 2019/692 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 2019, για την τροποποίηση της οδηγίας 2009/73/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου (ΕΕ 2019, L 117, σ. 1) (στο εξής: τροποποιητική οδηγία).

3| Στην υπόθεση T-526/19, η προσφυγή που άσκησε η Nord Stream 2 AG είχε ως αίτημα την ακύρωση της τροποποιητικής οδηγίας στο σύνολό της, ενώ, στην υπόθεση T-530/19, η προσφυγή που άσκησε η Nord Stream AG είχε ως αίτημα την ακύρωση διατάξεως της ίδιας οδηγίας η οποία επιβάλλει στις εθνικές ρυθμιστικές αρχές να αποφανθούν επί ορισμένων αιτήσεων παρέκκλισης το αργότερο έως τις 24 Μαΐου 2020.

4| Οδηγία 2009/73/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση της οδηγίας 2003/55/ΕΚ (ΕΕ 2009, L 211, σ. 94).

Με τις διατάξεις του, το Γενικό Δικαστήριο έκανε δεκτές τις ενστάσεις απαραδέκτου που προέβαλαν το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο βάσει του άρθρου 130, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του και, ως εκ τούτου, απέρριψε τις προσφυγές ως απαράδεκτες, καθιστώντας επομένως άνευ αντικειμένου τις αιτήσεις παρεμβάσεως που υπέβαλαν η Εσθονία, η Λεττονία, η Λιθουανία, η Πολωνία και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, πρώτον, ότι η τροποποιητική οδηγία δεν αφορούσε άμεσα τη Nord Stream 2 AG και τη Nord Stream AG.

Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι τα εθνικά μέτρα μεταφοράς της οδηγίας 2009/73 στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών έπρεπε να ληφθούν το αργότερο έως τις 24 Φεβρουαρίου 2020 κι ότι μόνο μέσω των μέτρων αυτών, και υπό τις προϋποθέσεις τις οποίες έθεσαν τα κράτη μέλη, οι επιχειρήσεις όπως οι προσφεύγουσες θα βαρύνονταν ή βαρύνονταν ήδη με τις υποχρεώσεις που επιβάλλει η οδηγία. Εν προκειμένω όμως, αφενός, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, στο έδαφος της οποίας ευρίσκονται τα σχετικά τμήματα των αγωγών φυσικού αερίου Nord Stream και Nord Stream 2, δεν είχε θεσπίσει, κατά την ημερομηνία ασκήσεως των προσφυγών, τέτοια μέτρα μεταφοράς. Αφετέρου, τα κράτη μέλη διαθέτουν εξουσία εκτίμησης κατά την εφαρμογή των διατάξεων της τροποποιητικής οδηγίας.

Συγκεκριμένα, η τροποποιητική οδηγία επιτρέπει στις εθνικές ρυθμιστικές αρχές να χορηγήσουν παρεκκλίσεις από ορισμένες διατάξεις της οδηγίας 2009/73 όπως τροποποιήθηκε, αφενός, ως προς την κύρια νέα υποδομή φυσικού αερίου και, αφετέρου, ως προς τους αγωγούς μεταφοράς φυσικού αερίου μεταξύ κρατών μελών και τρίτων χωρών οι οποίοι είχαν ολοκληρωθεί πριν από τις 23 Μαΐου 2019. Το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι τα κράτη μέλη ήταν εκείνα που όφειλαν να θεσπίσουν τα εθνικά μέτρα τα οποία θα παρείχαν στους ενδιαφερόμενους επιχειρηματίες τη δυνατότητα να ζητήσουν τη χορήγηση τέτοιων παρεκκλίσεων, καθορίζοντας ειδικότερα τις προϋποθέσεις χορήγησης των παρεκκλίσεων αυτών βάσει των γενικών κριτηρίων του άρθρου 49α της οδηγίας 2009/73 όπως τροποποιήθηκε, και ρυθμίζοντας τη διαδικασία μέσω της οποίας θα αποφαινόνται οι εθνικές ρυθμιστικές αρχές επί τέτοιων αιτήσεων εντός της προβλεπόμενης από την τροποποιητική οδηγία προθεσμίας, ήτοι έως τις 24 Μαΐου 2020. Επιπλέον, για τον σκοπό της εφαρμογής των προϋποθέσεων αυτών, οι εθνικές ρυθμιστικές αρχές διέθεταν ευρεία διακριτική ευχέρεια όσον αφορά τη χορήγηση των παρεκκλίσεων και τον καθορισμό των ειδικών προϋποθέσεων από τις οποίες μπορούν να εξαρτήσουν τη χορήγησή τους.

Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε επίσης ότι, μολοντί, πλέον, οι δραστηριότητες των προσφευγουσών διέπονται εν μέρει από το δίκαιο της Ένωσης, και δη από την οδηγία 2009/73 όπως τροποποιήθηκε, το γεγονός αυτό, εν πάση περιπτώσει, είναι απλώς συνέπεια της επιλογής τους να αναπτύξουν και να διατηρήσουν τη δραστηριότητά τους στο έδαφος της Ένωσης και συγκεκριμένα στα χωρικά ύδατα ενός εκ των κρατών μελών της Ένωσης. Η τροποποιητική οδηγία δεν παρήγαγε όμως, καθαυτήν και από την έναρξη ισχύος της, άμεσα και συγκεκριμένα αποτελέσματα επί της νομικής κατάστασης επιχειρηματιών όπως οι προσφεύγουσες και, πάντως, όχι πριν από τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της στο εθνικό δίκαιο.

Στην υπόθεση T-530/19, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, δεύτερον, ότι η τροποποιητική οδηγία δεν αφορούσε τη Nord Stream AG ούτε ατομικά.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ειδικότερα επ' αυτού ότι η Nord Stream AG δεν διέθετε δικαίωμα εκμετάλλευσης ή/και συνέχισης της εκμετάλλευσης του συστήματος δύο αγωγών φυσικού αερίου «Nord Stream» χωρίς να υπόκειται σε οποιονδήποτε κανονιστικό περιορισμό της Ένωσης, τουλάχιστον όσον αφορά το τμήμα του αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου το οποίο ευρίσκεται στο έδαφος της Ένωσης, εν προκειμένω δε στα χωρικά ύδατα κράτους μέλους.

Το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε εκ των ανωτέρω ότι το γεγονός που επικαλέστηκε η Nord Stream AG, δηλαδή ότι, κατά την έκδοση της τροποποιητικής οδηγίας, η εταιρία αυτή ήταν μέλος ενός περιορισμένου και εξατομικευμένου ή δυνάμενου να εξατομικευθεί κύκλου επιχειρήσεων τις οποίες αφορούσε η επέκταση του εδαφικού ή/και του καθ' ύλην πεδίου εφαρμογής της οδηγίας 2009/73, δεν σήμαινε ότι η τροποποιητική οδηγία αφορούσε την προσφεύγουσα ατομικά, εφόσον η εφαρμογή της οδηγίας εξαρτάται από αντικειμενικά, καθοριζόμενα από τον νομοθέτη της Ένωσης, κριτήρια, όπως είναι, μεταξύ άλλων, το κριτήριο ότι οι αγωγοί μεταφοράς του φυσικού αερίου για τους οποίους μπορούσαν να χορηγηθούν παρεκκλίσεις έπρεπε να έχουν ολοκληρωθεί και τεθεί σε λειτουργία κατά την ημερομηνία έναρξης ισχύος της, στις 23 Μαΐου 2019.

Στην υπόθεση T-526/19, το Γενικό Δικαστήριο κατέστησε επίσης σαφές, σε απάντηση της επιχειρηματολογίας περί προσβολής του δικαιώματος σε πραγματική ένδικη προσφυγή, ότι η ενδιαφερόμενη επιχείρηση μπορούσε να ζητήσει παρέκκλιση από την αρμόδια ρυθμιστική αρχή, εν προκειμένω την αρχή της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, και ενδεχομένως να προσβάλει την απόφαση της αρχής αυτής ενώπιον γερμανικού δικαστηρίου προβάλλοντας το ανίσχυρο της τροποποιητικής οδηγίας και οδηγώντας το εθνικό δικαστήριο στην υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων σχετικά με το ζήτημα αυτό στο Δικαστήριο.

Στην ίδια υπόθεση, το Γενικό Δικαστήριο έκανε επίσης δεκτή τόσο την ένσταση την οποία προέβαλε το Συμβούλιο βάσει του άρθρου 130, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας όσο και την πρόσθετη αίτηση του θεσμικού αυτού οργάνου σχετικά με την αφαίρεση από τη δικογραφία εγγράφων που προσκόμισε στο πλαίσιο της προσφυγής της η Nord Stream 2 AG χωρίς την άδεια του ενδιαφερόμενου θεσμικού οργάνου που ήταν ο συντάκτης ή ο αποδέκτης των εγγράφων αυτών. Επρόκειτο για νομική συμβουλή της νομικής υπηρεσίας του Συμβουλίου, για συστάσεις της Επιτροπής προς το Συμβούλιο ενόψει της έκδοσης αποφάσεως σχετικά με διεθνείς διαπραγματεύσεις με τρίτες χώρες, καθώς και, όσον αφορά το δεύτερο παρεμπιπτόν δικονομικό ζήτημα, για σχόλια της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας τα οποία διαβιβάστηκαν στους μονίμους αντιπροσώπους στο Συμβούλιο στο πλαίσιο της νομοθετικής διαδικασίας έκδοσης της τροποποιητικής οδηγίας.

Αποφαινόμενο επί των παρεμπιπτόντων δικονομικών ζητημάτων, το Γενικό Δικαστήριο έκανε, εν προκειμένω, δεκτές τις αιτήσεις του Συμβουλίου, εμπνεόμενο από τις διατάξεις του κανονισμού 1049/2001⁵, κρίνοντας ότι ναι μεν οι διατάξεις αυτές δεν ετύγχαναν εφαρμογής στη συγκεκριμένη περίπτωση, πλην όμως μπορούσε να τους αναγνωριστεί κάποια ενδεικτική αξία, σύμφωνα με την πρόσφατη νομολογία του Δικαστηρίου⁶.

Συγκεκριμένα, ως προς τα έγγραφα στα οποία το Συμβούλιο αρνήθηκε να παράσχει την πρόσβαση που ζήτησε υπάλληλος της Nord Stream 2, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε, μεταξύ άλλων, ότι ορθώς το Συμβούλιο επικαλέστηκε την προστασία των νομικών συμβουλών και εκτίμησε ότι η γνωστοποίηση των επίμαχων συστάσεων θα έθιγε με τρόπο συγκεκριμένο και ουσιαστικό την προστασία του δημοσίου συμφέροντος όσον αφορά τις διεθνείς σχέσεις της Ένωσης.

Σε σχέση με τα σχόλια που διατύπωσε η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας στο πλαίσιο της νομοθετικής διαδικασίας, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, καίτοι η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι έλαβε τα έγγραφα αυτά από μόνιμο αντιπρόσωπο κράτους μέλους στο Συμβούλιο, εντούτοις δεν τον κατονόμασε ούτε επικαλέστηκε τη συμφωνία του μόνιμου αντιπροσώπου της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, υπό την ιδιότητά του ως συντάκτη των ως άνω εγγράφων. Τέλος, δεν υπήρχαν ενδείξεις,

5] Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

6] Απόφαση του Δικαστηρίου της 31ης Ιανουαρίου 2020, **Σλοβενία κατά Κροατίας** (C-457/18, [EU:C:2020:65](#)).

κατά την έννοια του κανονισμού 1049/2001, ότι το κράτος μέλος παρέσχε σιωπηρώς ή ρητώς τη συμφωνία του για τη διαβίβαση των σχολίων στην προσφεύγουσα, Nord Stream 2, είτε πριν από είτε μετά τη μερική απόρριψη από το Συμβούλιο των αιτήσεων του υπαλλήλου της προσφεύγουσας.

Με τη διάταξη της 10ης Σεπτεμβρίου 2020, **Καμπότζη και CRF κατά Επιτροπής** (T-246/19, [EU:T:2020:415](#)), το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, αποφάνθηκε επί υποθέσεως που αφορούσε τον κανονισμό για την εφαρμογή συστήματος γενικευμένων δασμολογικών προτιμήσεων ⁷, στο πλαίσιο του οποίου η Ευρωπαϊκή Ένωση παρέχει στις αναπτυσσόμενες χώρες προτιμησιακή πρόσβαση στην αγορά της υπό μορφή μειώσεως των συνήθων δασμών του κοινού δασμολογίου, αποτελούμενης από ένα γενικό και από δύο ειδικά καθεστώτα. Το καθεστώς που αποκαλείται «Όλα εκτός από όπλα» (στο εξής: καθεστώς ΟΕΟ) είναι ειδικό καθεστώς υπέρ των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών.

Βάσει του καθεστώτος ΟΕΟ, ανεστάλησαν πλήρως οι δασμοί του κοινού δασμολογίου ως προς τις εισαγωγές ρυζιού Indica καταγωγής Καμπότζης και Μιανμάρ (στο εξής: οικείο προϊόν) στην Ένωση. Κατόπιν αιτήματος εκ μέρους ορισμένων κρατών μελών που ζήτησαν τη λήψη μέτρων διασφάλισης όσον αφορά το οικείο προϊόν, η Επιτροπή κίνησε έρευνα διασφάλισης και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το εν λόγω προϊόν εισαγόταν σε ποσότητες και σε τιμές που προκαλούσαν σοβαρές δυσχέρειες στον ενωσιακό κλάδο παραγωγής. Κατόπιν τούτου, αποφάσισε, με την έκδοση του εκτελεστικού κανονισμού 2019/67 ⁸ (στο εξής: προσβαλλόμενος κανονισμός), να επαναφέρει προσωρινώς τους δασμούς του κοινού δασμολογίου επί των εισαγωγών του οικείου προϊόντος και έθεσε σε εφαρμογή προοδευτική μείωση του εφαρμοζόμενου δασμολογικού συντελεστή επί τριετή περίοδο.

Το Βασίλειο της Καμπότζης και η Cambodia Rice Federation (CRF), ένωση που προασπίζει τα συμφέροντα της βιομηχανίας ρυζιού της Καμπότζης, άσκησαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή ακυρώσεως του προσβαλλόμενου κανονισμού, η δε Επιτροπή προέβαλε ένσταση απαραδέκτου. Προς στήριξη της ενστάσεως αυτής, η Επιτροπή υποστήριξε, μεταξύ άλλων, ότι το Βασίλειο της Καμπότζης και η CRF δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης κατά την έννοια του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Επικουρικώς, η Επιτροπή υποστήριξε ότι το Βασίλειο της Καμπότζης και η CRF δεν είχαν κανένα προσωπικό έννομο συμφέρον για να ασκήσουν προσφυγή ακυρώσεως κατά του προσβαλλόμενου κανονισμού.

Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε ωστόσο την ένσταση απαραδέκτου.

Σε σχέση με την ενεργητική νομιμοποίηση, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, δυνάμει του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο νομιμοποιείται να ασκήσει προσφυγή ακυρώσεως κατά πράξεως της οποίας δεν είναι αποδέκτης, όταν η πράξη αυτή το αφορά άμεσα και ατομικά ή, στην ειδική περίπτωση κανονιστικής πράξεως για την εφαρμογή της οποίας δεν απαιτούνται εκτελεστικά μέτρα, αν η πράξη αυτή το αφορά άμεσα. Εν προκειμένω, χωρίς να αποφανθεί επί του αν ο προσβαλλόμενος κανονισμός αποτελεί κανονιστική πράξη για την εφαρμογή της οποίας δεν απαιτούνται εκτελεστικά μέτρα, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε αν το Βασίλειο της Καμπότζης και η CRF μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως φυσικά ή νομικά πρόσωπα τα οποία αφορά άμεσα και ατομικά ο προσβαλλόμενος κανονισμός, χωρίς να είναι αποδέκτες του.

⁷ Κανονισμός (ΕΕ) 978/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, για την εφαρμογή συστήματος γενικευμένων δασμολογικών προτιμήσεων και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) 732/2008 (ΕΕ 2012, L 303, σ. 1).

⁸ Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2019/67 της Επιτροπής, της 16ης Ιανουαρίου 2019, σχετικά με την επιβολή μέτρων διασφάλισης όσον αφορά την εισαγωγή ρυζιού Indica **καταγωγής Καμπότζης και Μιανμάρ** (ΕΕ 2019, L 15, σ. 5).

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαίωσε, πρώτον, ότι η φράση «κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο» στο άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ πρέπει να γίνει αντιληπτή υπό την έννοια ότι καλύπτει και τα κράτη μη μέλη της Ένωσης, όπως το Βασίλειο της Καμπότζης. Μια τέτοια τελεολογική ερμηνεία συνάδει τόσο προς την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας όσο και προς τον σκοπό της προαναφερθείσας διατάξεως που συνίσταται στην παροχή επαρκούς δικαστικής προστασίας σε όλα τα πρόσωπα, φυσικά ή νομικά, τα οποία αφορούν άμεσα και ατομικά οι πράξεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης. Επιπλέον, τα τρίτα κράτη δεν μπορούν μεν να αξιώσουν, από δικονομική άποψη, την ίδια μεταχείριση με εκείνη την οποία το ενωσιακό σύστημα επιφυλάσσει στα κράτη μέλη, πλην όμως έχουν το δικαίωμα να είναι διάδικοι, με τον ίδιο τρόπο που το εν λόγω σύστημα αναγνωρίζει το δικαίωμα αυτό στα νομικά πρόσωπα. Εξάλλου, ούτε το άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ ούτε κάποια άλλη διάταξη του πρωτογενούς δικαίου αποκλείει τα τρίτα κράτη από το δικαίωμα ασκήσεως προσφυγής ακυρώσεως.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι ο κανονισμός αυτός αφορούσε άμεσα και ατομικά, κατά την έννοια του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, το Βασίλειο της Καμπότζης και τη CRF, καθόσον η τελευταία ενεργούσε εξ ονόματος ενός εκ των εξαγωγέων-μελών της που κατονομάστηκε από την Επιτροπή με τον προσβαλλόμενο κανονισμό, καθώς και των εξαγωγέων-μελών της οι οποίοι κατονομάστηκαν και επηρεάστηκαν από τη διαδικασία που κατέληξε στην έκδοση του κανονισμού.

Κατά πάγια νομολογία, για να υπάρχει άμεσος επηρεασμός, πρέπει το προσβαλλόμενο μέτρο, αφενός, να επηρεάζει άμεσα τη νομική κατάσταση του ενδιαφερόμενου φυσικού ή νομικού προσώπου και, αφετέρου, να μην αφήνει καμία εξουσία εκτιμήσεως στους αποδέκτες του μέτρου που είναι επιφορτισμένοι με την εφαρμογή του. Εν προκειμένω, αναστέλλοντας προσωρινώς την προτιμησιακή πρόσβαση την οποία είχαν στην αγορά της Ένωσης, αφενός, το Βασίλειο της Καμπότζης ως χώρα με πλήρη αναστολή των δασμών του κοινού δασμολογίου και, αφετέρου, οι εξαγωγείς-μέλη της CRF που ετύγχαναν τέτοιας προτιμησιακής πρόσβασης μέσω ειδικού καθεστώτος δασμολογικών προτιμήσεων, ο προσβαλλόμενος κανονισμός μεταβάλλει τόσο τις νομικές όσο και τις οικονομικές συνθήκες υπό τις οποίες πραγματοποιείται η διάθεση του ρυζιού Indica καταγωγής Καμπότζης στην αγορά της Ένωσης. Επομένως, ο προσβαλλόμενος κανονισμός επηρεάζει άμεσα και ουσιαστικά τη νομική κατάσταση του Βασιλείου της Καμπότζης, όπως και εκείνη των μελών της CRF τα οποία κατονομάστηκαν ή επηρεάστηκαν. Εξάλλου, μολονότι είναι αληθές ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός προβλέπει μέτρα που εφαρμόζονται πρωτίστως σε όσους εισαγωγείς είναι εγκατεστημένοι στην Ένωση, τα μέτρα αυτά έχουν ως αποτέλεσμα να περιορίζουν την πρόσβαση του κράτους της Καμπότζης και των εξαγωγέων-μελών της CRF στην αγορά της Ένωσης, χωρίς τα κράτη μέλη να διαθέτουν συναφώς οποιαδήποτε αυτοτελή εξουσία εκτιμήσεως.

Ο δε ατομικός επηρεασμός προκύπτει, κατά πάγια νομολογία, από το γεγονός ότι η κρίσιμη πράξη επηρεάζει τη νομική κατάσταση ενός φυσικού ή νομικού προσώπου, λόγω ορισμένων ιδιαιτέρων ιδιοτήτων του ή μιας πραγματικής κατάστασης που το χαρακτηρίζει σε σχέση με κάθε άλλο πρόσωπο και, ως εκ τούτου, το εξατομικεύει κατά τρόπο ανάλογο προς αυτόν του αποδέκτη μιας τέτοιας αποφάσεως. Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι ο κανονιστικός χαρακτήρας της προσβαλλόμενης πράξεως δεν αποκλείει το ενδεχόμενο αυτή να αφορά άμεσα και ατομικά ορισμένα ενδιαφερόμενα νομικά ή φυσικά πρόσωπα. Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός αποσκοπεί στην επαναφορά των δασμών του κοινού δασμολογίου ως προς όλες τις εισαγωγές του οικείου προϊόντος στην Ένωση δεν σημαίνει *de facto* ότι ο κανονισμός αυτός είναι αδύνατον να αφορά ατομικά το Βασίλειο της Καμπότζης, καθώς και τα μέλη της CRF τα οποία κατονομάστηκαν ή επηρεάστηκαν.

Εν προκειμένω, ο ατομικός επηρεασμός του Βασιλείου της Καμπότζης οφείλεται στο γεγονός ότι το Βασίλειο της Καμπότζης, ως χώρα-δικαιούχος του καθεστώτος ΟΕΟ η οποία, πρώτον, κατονομάζεται στον προσβαλλόμενο κανονισμό, δεύτερον, μετείχε ενεργά στη διαδικασία που οδήγησε στην έκδοσή του και, τρίτον, αποτέλεσε σημείο αναφοράς, υπό την έννοια ότι ως προς αυτήν ελήφθησαν υπόψη οι συνέπειες των μέτρων διασφάλισης για τον καθορισμό των δασμών του κοινού δασμολογίου, συγκαταλέγεται σε μια κλειστή κατηγορία φορέων και βρίσκεται σε μια ειδική κατάσταση, σε σχέση με εκείνη κάθε άλλου προσώπου.

Το ίδιο ισχύει και για τα μέλη της CRF τα οποία είναι εξαγωγείς ρυζιού Indica καταγωγής Καμπότζης με προορισμό την Ένωση, κατονομάστηκαν στον προσβαλλόμενο κανονισμό και συμμετείχαν στη διαδικασία που οδήγησε στην έκδοσή του, και, επιπλέον, αποτέλεσαν σημείο αναφοράς υπό την έννοια, αφενός, ότι χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία σχετικά με τη δική τους εμπορική δραστηριότητα για να τους καταλογιστούν τα μέτρα διασφάλισης και, αφετέρου, ότι ως προς αυτά τα μέλη ελήφθησαν υπόψη οι συνέπειες των εν λόγω μέτρων για τον καθορισμό των δασμών του κοινού δασμολογίου, ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι τα μέτρα διασφάλισης λαμβάνονται με αναφορά στο Βασίλειο της Καμπότζης και όχι στους ίδιους τους εξαγωγείς.

Όσον αφορά το έννομο συμφέρον τους, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το Βασίλειο της Καμπότζης και η CRF είχαν έννομο συμφέρον να ζητήσουν την ακύρωση του προσβαλλόμενου κανονισμού. Συγκεκριμένα, η ακύρωση των αποκατασταθέντων με τον προσβαλλόμενο κανονισμό δασμών του κοινού δασμολογίου, οι οποίοι πλήττουν τις εισαγωγές στην Ένωση ρυζιού Indica καταγωγής Καμπότζης, μπορεί να ωφελήσει προσωπικά τόσο το Βασίλειο της Καμπότζης όσο και τα μέλη της CRF που κατονομάστηκαν ή επηρεάστηκαν από τη διαδικασία η οποία οδήγησε στην έκδοση του κανονισμού.

2. Παράβαση ουσιώδους τύπου

Με την απόφαση της 23ης Σεπτεμβρίου 2020, **Landesbank Baden-Württemberg κατά ΕΣΕ** (T-411/17, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁹, [ΕΥ:Τ:2020:435](#)), το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, ακύρωσε την απόφαση του Ενιαίου Συμβουλίου Εξυγίανσης (ΕΣΕ) ¹⁰ με την οποία καθορίστηκε το ποσό των εκ των προτέρων εισφορών στο Ενιαίο Ταμείο Εξυγίανσης (ΕΤΕ) για το έτος 2017, στο μέτρο που η απόφαση αυτή αφορούσε την προσφεύγουσα Landesbank Baden-Württemberg, γερμανικό πιστωτικό ίδρυμα.

Η υπόθεση εντασσόταν στο πλαίσιο του δεύτερου πυλώνα της τραπεζικής ένωσης, σχετικά με τον ενιαίο μηχανισμό εξυγίανσης, ο οποίος θεσπίστηκε με τον κανονισμό 806/2014 ¹¹. Ειδικότερα, αφορούσε το ΕΤΕ, το οποίο ιδρύθηκε με τον κανονισμό αυτόν ¹². Το ΕΤΕ χρηματοδοτείται από τις εισφορές των ιδρυμάτων, οι οποίες εισπράττονται σε εθνικό επίπεδο με τη μορφή ιδίως εκ των προτέρων εισφορών ¹³. Στις 11 Απριλίου 2017 το ΕΣΕ, στηριζόμενο στον κανονισμό 806/2014, εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση για τον καθορισμό του ύψους των εκ των προτέρων εισφορών που έπρεπε να καταβάλουν τα ιδρύματα, περιλαμβανομένης της προσφεύγουσας, στο ΕΤΕ. Με πράξη επιβολής εισφοράς της 21ης Απριλίου 2017, η γερμανική αρχή εξυγίανσης ενημέρωσε την προσφεύγουσα για την απόφαση αυτή και της υπέδειξε το ποσό που έπρεπε να καταβάλει. Αμφισβητώντας την προαναφερθείσα απόφαση από πολλές απόψεις, η προσφεύγουσα άσκησε προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

9| Υποθέσεις C-584/20 P, **Επιτροπή κατά Landesbank Baden-Württemberg και ΕΣΕ**, και C-621/20 P, **ΕΣΕ κατά Landesbank Baden-Württemberg**.

10| Απόφαση της εκτελεστικής συνόδου του Ενιαίου Συμβουλίου Εξυγίανσης (ΕΣΕ), της 11ης Απριλίου 2017, σχετικά με τον υπολογισμό των εκ των προτέρων εισφορών προς το Ενιαίο Ταμείο Εξυγίανσης για το έτος 2017 (SRB/ES/SRF/2017/05).

11| Κανονισμός (ΕΕ) 806/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Ιουλίου 2014, περί θεσπίσεως ενιαίων κανόνων και διαδικασίας για την εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων και ορισμένων επιχειρήσεων επενδύσεων στο πλαίσιο ενός Ενιαίου Μηχανισμού Εξυγίανσης και ενός Ενιαίου Ταμείου Εξυγίανσης και τροποποιήσεως του κανονισμού (ΕΕ) 1093/2010 (ΕΕ 2014, L 225, σ. 1).

12| Άρθρο 67, παράγραφος 1, του κανονισμού 806/2014.

13| Άρθρο 67, παράγραφος 4, του κανονισμού 806/2014.

Κατ' αρχάς, όσον αφορά την ενεργητική νομιμοποίηση, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, μολονότι οι αποδέκτες των αποφάσεων του ΕΣΕ για τον υπολογισμό των εκ των προτέρων εισφορών στο ΕΤΕ είναι, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, οι εθνικές αρχές εξυγίανσης, οι αποφάσεις αυτές αφορούν, πέραν πάσης αμφιβολίας, άμεσα και ατομικά τα ιδρύματα που οφείλουν τις ως άνω εισφορές. Κατά συνέπεια, η προσφεύγουσα νομιμοποιούνταν ενεργητικώς να ζητήσει την ακύρωση της αποφάσεως του ΕΣΕ.

Στη συνέχεια, αφού υπενθύμισε ότι ο δικαστής της Ένωσης οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως την παράβαση ουσιώδους λόγου δημοσίας τάξεως και ότι συνιστούν ιδίως τέτοια παράβαση ή έλλειψη κύρωσης της προσβαλλομένης πράξεως και η έλλειψη ή ανεπάρκεια αιτιολογίας, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε κατά πόσον δεν είχε τηρηθεί η απαίτηση περί κύρωσης της προσβαλλομένης αποφάσεως.

Επ' αυτού διαπίστωσε ότι εν προκειμένω η συγκεκριμένη απαίτηση δεν τηρήθηκε, διότι το ΕΣΕ δεν προσκόμισε κανένα αποδεικτικό στοιχείο για την κύρωση του παραρτήματος της προσβαλλομένης αποφάσεως, το οποίο περιλαμβάνει τα ποσά των εκ των προτέρων εισφορών και αποτελεί, επομένως, ουσιώδες στοιχείο της αποφάσεως αυτής. Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, δεδομένου ότι το παράρτημα ήταν ψηφιακό έγγραφο, η υπογραφή του μπορούσε να είναι μόνον ηλεκτρονική. Ωστόσο το ΕΣΕ δεν προσκόμισε κανένα κείμενο του παραρτήματος που να φέρει τέτοια υπογραφή, παρότι το παράρτημα δεν συνδέεται σε καμία περίπτωση άρρηκτα με το κείμενο της προσβαλλομένης αποφάσεως, το οποίο είχε υπογραφεί ιδιοχειρώς από την πρόεδρο του ΕΣΕ. Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε επίσης τα υπόλοιπα επιχειρήματα που προέβαλε το ΕΣΕ προκειμένου να αποδείξει την κύρωση του παραρτήματος με άλλα μέσα.

Αφού δέχθηκε τον λόγο ακυρώσεως σχετικά με τη μη τήρηση της απαιτήσεως περί κύρωσης, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε σκόπιμο να αποφανθεί επί των λόγων ακυρώσεως που προέβαλε η προσφεύγουσα σχετικά με παράβαση της υποχρέωσης αιτιολόγησης, προσβολή του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας και ένσταση έλλειψης νομιμότητας ορισμένων διατάξεων του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού 2015/63¹⁴, εξετάζοντάς τους από κοινού.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν περιείχε, πέραν των γενικών εξηγήσεων που περιλαμβάνονταν στο κείμενό της, σχεδόν κανένα στοιχείο σχετικά με τον υπολογισμό της εισφοράς της προσφεύγουσας. Όσον αφορά το άλλο έγγραφο αναφοράς, για τις λεπτομέρειες του υπολογισμού των εκ των προτέρων εισφορών, ακόμη και αν υποτεθεί ότι προερχόταν πράγματι από το ΕΣΕ, δεν περιείχε κανένα επαρκές στοιχείο για τον έλεγχο του ακριβούς ύψους της εισφοράς της προσφεύγουσας. Το Γενικό Δικαστήριο δέχθηκε τον ισχυρισμό του ΕΣΕ περί εμπιστευτικού χαρακτήρα των στοιχείων τα οποία αφορούσαν τα λοιπά ιδρύματα και είχαν ληφθεί υπόψη για τον υπολογισμό της εισφοράς. Τόνισε όμως ότι ο υπολογισμός της εισφοράς ήταν εγγενώς αδιαφανής, στον βαθμό που ήταν αλληλένδετος με τα στοιχεία αυτά. Το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε συνεπώς ότι η εφαρμοσθείσα μέθοδος υπολογισμού έθιγε τη δυνατότητα της προσφεύγουσας να αμφισβητήσει λυσιτελώς την προσβαλλόμενη απόφαση.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο, παραπέμποντας στη νομολογία κατά την οποία η υποχρέωση αιτιολόγησης ισχύει για κάθε πράξη δυνάμενη να αποτελέσει αντικείμενο προσφυγής ακυρώσεως και υπενθυμίζοντας ότι η υποχρέωση τήρησης του επαγγελματικού απορρήτου δεν μπορεί να δικαιολογήσει την ελλιπή αιτιολόγηση ούτε μπορεί να ερμηνευθεί τόσο διασταλτικά ώστε να καθιστά άνευ ουσιαστικού περιεχομένου την υποχρέωση αιτιολόγησης, αποφάνθηκε ότι η αιτιολογία που παρασχέθηκε στην προσφεύγουσα δεν της έδινε τη δυνατότητα να επαληθεύσει το ποσό της εισφοράς της, το οποίο ωστόσο αποτελούσε το ουσιώδες στοιχείο της προσβαλλομένης αποφάσεως στο μέτρο που την αφορούσε. Κατ'

¹⁴ Κατ' εξουσιοδότηση κανονισμός (ΕΕ) 2015/63 της Επιτροπής, της 21ης Οκτωβρίου 2014, για τη συμπλήρωση της οδηγίας 2014/59/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά τις εκ των προτέρων συνεισφορές σε χρηματοδοτικές ρυθμίσεις εξυγίανσης (ΕΕ 2015, L 11, σ. 44).

αυτόν τον τρόπο, η προσφεύγουσα δεν ήταν σε θέση να γνωρίζει αν το επίμαχο ποσό υπολογίστηκε ορθώς ή αν έπρεπε να το αμφισβητήσει ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, χωρίς ωστόσο να δύναται, όπως θα όφειλε να πράξει στο πλαίσιο ένδικης προσφυγής, να προσδιορίσει σε σχέση με το εν λόγω ποσό τα αμφισβητούμενα στοιχεία της προσβαλλομένης απόφασης, να διατυπώσει τις σχετικές αιτιάσεις και να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία, τα οποία μπορεί να συνίστανται σε σοβαρές ενδείξεις, ικανές να τεκμηριώσουν τις αιτιάσεις της.

Τέλος, όσον αφορά την ένσταση ελλείψεως νομιμότητας που προέβαλε η προσφεύγουσα αναφορικά με τον κατ' εξουσιοδότηση κανονισμό 2015/63, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε τη μέθοδο υπολογισμού, λαμβάνοντας υπόψη το επιχείρημα της Επιτροπής ότι η νομιμότητα της προσβαλλομένης απόφασης δεν ήταν δυνατόν να αμφισβητηθεί αφού η μέθοδος υπολογισμού βασιζόταν στον κανονισμό 806/2014 και στην οδηγία 2014/59¹⁵, κατά των οποίων δεν προβλήθηκε ένσταση έλλειψης νομιμότητας. Το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το γεγονός ότι ο υπολογισμός της εκ των προτέρων εισφοράς της προσφεύγουσας ήταν αδιαφανής και ότι, ως εκ τούτου, η προσφεύγουσα δεν ήταν σε θέση να ελέγξει την ακρίβειά του οφειλόταν, τουλάχιστον εν μέρει, στη μέθοδο υπολογισμού την οποία όρισε η ίδια η Επιτροπή στον κατ' εξουσιοδότηση κανονισμό 2015/63, χωρίς τούτο να της έχει επιβληθεί από τον νομοθέτη. Το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η παράβαση της υποχρέωσης αιτιολόγησης οφειλόταν, ως προς το σκέλος του υπολογισμού της εκ των προτέρων εισφοράς που αφορούσε την προσαρμογή ανάλογα με το προφίλ κινδύνου, στην έλλειψη νομιμότητας ορισμένων διατάξεων¹⁶ του προαναφερθέντος κανονισμού.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε περαιτέρω ότι, εν πάση περιπτώσει, δεδομένου ότι η απαίτηση αρκούντως σαφούς αιτιολογίας των πράξεων, όπως καθιερώνεται στο άρθρο 296 ΣΛΕΕ, αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου της Ένωσης των οποίων την τήρηση οφείλει να εγγυάται ο δικαστής, εν ανάγκη εξετάζοντας αυτεπαγγέλτως λόγο σχετικό με παράβαση της υποχρέωσης αυτής, και δεδομένου ότι, κατά παράβαση της εν λόγω υποχρέωσης, η προσφεύγουσα δεν διέθετε επαρκή στοιχεία για να ελέγξει την ακρίβεια της εισφοράς της, το ΕΣΕ δεν μπορούσε να θεραπεύσει μια τέτοια παράβαση με την επίκληση ρύθμισης του παραγώγου δικαίου.

Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η προσβαλλόμενη απόφαση έπρεπε επίσης να ακυρωθεί λόγω παραβάσεως της υποχρέωσης αιτιολόγησης και λόγω προσβολής του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

15] Οδηγία 2014/59/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαΐου 2014, για τη θέσπιση πλαισίου για την ανάκαμψη και την εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων και για την τροποποίηση της οδηγίας 82/891/ΕΟΚ του Συμβουλίου, και των οδηγιών 2001/24/ΕΚ, 2002/47/ΕΚ, 2004/25/ΕΚ, 2005/56/ΕΚ, 2007/36/ΕΚ, 2011/35/ΕΕ, 2012/30/ΕΕ και 2013/36/ΕΕ, καθώς και των κανονισμών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ) 1093/2010 και (ΕΕ) 648/2012 (ΕΕ 2014, L 173, σ. 190).

16] Άρθρα 4 έως 7 και 9, καθώς και παράρτημα Ι του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού 2015/63.

3. Διαδικασία έκδοσης ερήμην αποφάσεως

Με την απόφαση **Malacalza Investimenti κατά EKT** (T-552/19, [EU:T:2020:294](#)), που εκδόθηκε στις 25 Ιουνίου 2020, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) ¹⁷, η οποία είχε αρνηθεί, κατ' εφαρμογήν της αποφάσεως 2004/258 ¹⁸, να παράσχει στην προσφεύγουσα, την εταιρία Malacalza Investimenti Srl, πρόσβαση σε έγγραφα που αφορούσαν την από 1 Ιανουαρίου 2019 απόφαση του διοικητικού συμβουλίου της ΕΚΤ να τεθεί η Banca Carige SpA υπό καθεστώς προσωρινής διαχείρισης.

Η προσφεύγουσα, εταιρία συσταθείσα κατά το ιταλικό δίκαιο, είναι ο κύριος μέτοχος της Banca Carige, της οποίας κατέχει άμεσα το 27,555 % του κεφαλαίου και της οποίας διόρισε τα περισσότερα από τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου. Μετά την παραίτηση, στις 22 Δεκεμβρίου 2018, πλειόνων μελών του διοικητικού συμβουλίου της Banca Carige, η ΕΚΤ έθεσε την εταιρία αυτή υπό καθεστώς προσωρινής διαχείρισης με απόφαση της 1ης Ιανουαρίου 2019. Στις 15 Ιανουαρίου 2019 η προσφεύγουσα υπέβαλε στην ΕΚΤ αίτηση για παροχή προσβάσεως ¹⁹ σε διάφορα έγγραφα σχετικά με την ως άνω απόφαση της ΕΚΤ. Τούτο διότι η απόφαση της 1ης Ιανουαρίου 2019 δεν δημοσιεύθηκε και η προσφεύγουσα δεν γνώριζε τους λόγους στους οποίους στηρίζεται η απόφαση αυτή. Με απόφαση της 13ης Μαρτίου 2019, η ΕΚΤ απέρριψε στο σύνολό της την αίτηση για παροχή προσβάσεως. Στις 8 Απριλίου 2019 η προσφεύγουσα υπέβαλε επιβεβαιωτική αίτηση ²⁰, με την οποία ζητούσε αναθεώρηση της αποφάσεως της ΕΚΤ της 13ης Μαρτίου 2019. Με την επιβεβαιωτική αίτησή της, η προσφεύγουσα επισήμανε ότι αποσπάσματα εγγράφου το οποίο παρουσιαζόταν ως η απόφαση της 1ης Ιανουαρίου 2019 είχαν δημοσιευθεί, υπό μορφή φωτογραφιών, στον ιστότοπο ιταλικής καθημερινής εφημερίδας. Κατά την άποψη της προσφεύγουσας, τα αποσπάσματα που περιείχονταν στις φωτογραφίες δεν πλέον να θεωρηθούν εμπιστευτικά, δεδομένου ότι, συνεπεία της δημοσίευσής τους, ανήκαν εφεξής στη δημόσια σφαίρα.

Στις 12 Ιουνίου 2019 η ΕΚΤ απέρριψε στο σύνολό της την επιβεβαιωτική αίτηση της προσφεύγουσας. Η ΕΚΤ έκρινε, αφενός, ότι μέρος των εγγράφων καλυπτόταν από την εξαίρεση του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της αποφάσεως 2004/258, εκτιμώντας ότι η εξαίρεση αυτή εμπεριέχει γενικό τεκμήριο εμπιστευτικότητας όλων των φακέλων που άπτονται της αποστολής προληπτικής εποπτείας η οποία της έχει ανατεθεί. Αφετέρου, όσον αφορά τα υπόλοιπα έγγραφα τα οποία ζητήθηκαν, η ΕΚΤ στήριξε την άρνηση προσβάσεως στην εξαίρεση του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της αποφάσεως 2004/258, σε συνδυασμό με εκείνη του άρθρου 4, παράγραφος 2, πρώτη περίπτωση, της ίδιας αποφάσεως, σημειώνοντας ότι η γνωστοποίηση των εγγράφων που είχαν συλλεγεί ή καταρτιστεί στο πλαίσιο της συνεχούς εποπτείας της Banca Carige μπορούσε να θίξει τα εμπορικά συμφέροντα της εταιρίας, εφόσον οι πληροφορίες τις οποίες περιείχαν δεν ήταν γνωστές στο κοινό και αντανakλούσαν ένα ουσιώδες στοιχείο της υφιστάμενης εμπορικής θέσεως της εν λόγω εταιρίας. Δεδομένου ότι δεν εντόπισε κανένα υπέρτερο δημόσιο συμφέρον που να δικαιολογεί τη γνωστοποίηση των σχετικών εγγράφων, η ΕΚΤ κατέληξε στην απόρριψη της αιτήσεως για παροχή προσβάσεως στα επίμαχα έγγραφα, χωρίς να προβεί σε συγκεκριμένη και εξατομικευμένη εξέταση του καθενός από αυτά.

17| Απόφαση LS/LdG/19/185 της ΕΚΤ, της 12ης Ιουνίου 2019.

18| Απόφαση 2004/258/ΕΚ της ΕΚΤ, της 4ης Μαρτίου 2004, σχετικά με την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα της ΕΚΤ (ΕΕ 2004, L 80, σ. 42).

19| Βάσει του άρθρου 6 της αποφάσεως 2004/258.

20| Βάσει του άρθρου 7, παράγραφος 2, της αποφάσεως 2004/258.

Το Γενικό Δικαστήριο, ενώπιον του οποίου, αφενός, ασκήθηκε προσφυγή ακυρώσεως κατά της ανωτέρω αποφάσεως και, αφετέρου, υποβλήθηκε αίτηση εκδικάσεως της υποθέσεως με την ταχεία διαδικασία, αποφάνθηκε, κατ' αρχάς, ότι εφαρμόζεται μία μόνον παρέκταση λόγω αποστάσεως κατά τον υπολογισμό της προθεσμίας για την κατάθεση του υπομνήματος αντικρούσεως σε περίπτωση που απορριφθεί η αίτηση εκδικάσεως της υποθέσεως με ταχεία διαδικασία. Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η προθεσμία για την κατάθεση του υπομνήματος αντικρούσεως, η οποία, εάν είχε γίνει δεκτή η αίτηση της προσφεύγουσας για εκδίκαση της υποθέσεως με ταχεία διαδικασία, θα έληγε στις 30 Σεπτεμβρίου 2019, είχε λήξει στις 30 Οκτωβρίου 2019 και ότι, εν προκειμένω, η ΕΚΤ είχε καταθέσει το υπόμνημα αντικρούσεως στις 6 Νοεμβρίου 2019, επτά ημέρες δηλαδή μετά τη λήξη της προβλεπόμενης προθεσμίας. Βάσει δε του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου ²¹, όταν ο προσηκόντως κλητευθείς καθού δεν απαντήσει στην προσφυγή εμπροθέσμως, ο προσφεύγων μπορεί να ζητήσει από το Γενικό Δικαστήριο να του επιδικάσει τα αιτήματά του. Σε μια τέτοια περίπτωση, το Γενικό Δικαστήριο επιδικάζει στον προσφεύγοντα τα αιτήματά του, εκτός αν είναι προδήλως αναρμόδιο να επιληφθεί της προσφυγής ή αν η προσφυγή αυτή είναι προδήλως απαράδεκτη ή προδήλως αβάσιμη ²².

Συναφώς, αφού έκρινε ότι δεν ήταν προδήλως αναρμόδιο να αποφανθεί επί της προσφυγής και ότι η τελευταία δεν μπορούσε να θεωρηθεί προδήλως απαράδεκτη, το Γενικό Δικαστήριο δέχθηκε ότι πολλές από τις αιτιάσεις που προέβαλε η προσφεύγουσα δεν ήταν προδήλως αβάσιμες.

Πράγματι, προς στήριξη της προσφυγής της, η προσφεύγουσα ισχυριζόταν ορθώς, αφενός, ότι η νομολογία δεν είχε μέχρι τούδε αναγνωρίσει ούτε καθιερώσει γενικό τεκμήριο εμπιστευτικότητας που να αντλείται από το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της αποφάσεως 2004/258 και να παρέχει στην ΕΚΤ τη δυνατότητα να διατηρεί εμπιστευτικές τις αποφάσεις με τις οποίες θέτει πιστωτικό ίδρυμα υπό καθεστώς προσωρινής διαχείρισης. Επιπλέον, η προσφεύγουσα υποστήριζε ότι οι διατάξεις που μνημονεύθηκαν από την ΕΚΤ στην προσβαλλόμενη απόφαση ²³ δεν ήταν δυνατόν να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι επιβάλλουν στην ΕΚΤ απόλυτη υποχρέωση εμπιστευτικότητας. Αντιθέτως, κατά την προσφεύγουσα, σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές, η κοινοποίηση πληροφοριών ενδέχεται, σε ορισμένες περιπτώσεις, να δικαιολογείται. Αφετέρου, η προσφεύγουσα ισχυριζόταν ότι από την εξέταση των δημοσιευθέντων αποσπασμάτων της αποφάσεως της 1ης Ιανουαρίου 2019 προέκυπτε ότι το περιεχόμενό της δεν ήταν εμπιστευτικό, δεδομένου ότι αφορούσε πληροφορίες τις οποίες η Banca Carige, ως εταιρία εισηγμένη στις ρυθμιζόμενες αγορές, ήταν υποχρεωμένη να δημοσιεύει. Κατά την προσφεύγουσα, το γεγονός αυτό επηρέαζε την αξιολόγηση των κινδύνων που θα εγκυμονούσε τυχόν δημοσιοποίηση.

Υπό το πρίσμα των ως άνω σκέψεων, το Γενικό Δικαστήριο αποφάσισε να επιδικάσει στην προσφεύγουσα τα αιτήματά της και, συνεπώς, να ακυρώσει την προσβαλλόμενη απόφαση.

21| Άρθρο 123, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου.

22| Άρθρο 123, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου.

23| Ήτοι, το άρθρο 27 του κανονισμού (ΕΕ) 1024/2013 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 2013, για την ανάθεση ειδικών καθηκόντων στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα σχετικά με τις πολιτικές που αφορούν την προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων (ΕΕ 2013, L 287, σ. 63), τα άρθρα 53 επ. της οδηγίας 2013/36/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με την πρόσβαση στη δραστηριότητα πιστωτικών ιδρυμάτων και την προληπτική εποπτεία πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων, για την τροποποίηση της οδηγίας 2002/87/ΕΚ και για την κατάργηση των οδηγιών 2006/48/ΕΚ και 2006/49/ΕΚ (ΕΕ 2013, L 176, σ. 338), καθώς και το άρθρο 84 της οδηγίας 2014/59/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαΐου 2014, για τη θέσπιση πλαισίου για την ανάκαμψη και την εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων και για την τροποποίηση της οδηγίας 82/891/ΕΟΚ του Συμβουλίου, και των οδηγιών 2001/24/ΕΚ, 2002/47/ΕΚ, 2004/25/ΕΚ, 2005/56/ΕΚ, 2007/36/ΕΚ, 2011/35/ΕΕ, 2012/30/ΕΕ και 2013/36/ΕΕ, καθώς και των κανονισμών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ) 1093/2010 και (ΕΕ) 648/2012 (ΕΕ 2014, L 173, σ. 190).

II. Θεσμικό δίκαιο

Στον πολύ ευρύ τομέα του θεσμικού δικαίου, το Γενικό Δικαστήριο είχε την ευκαιρία, μέσα στο 2020, να αποφανθεί, αφενός, επί προσφυγής σχετικής με την άρνηση της Επιτροπής να εκδώσει απόφαση περί διατήρησης της ευρωπαϊκής ιθαγένειας από ορισμένους υπηκόους του Ηνωμένου Βασιλείου και, αφετέρου, επί προσφυγής κατά παραλείψεως την οποία άσκησε μέλος της Γερουσίας της Τσεχικής Δημοκρατίας με αίτημα να αναγνωριστεί ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο παρανόμως παρέλειψε να εξαιρέσει τον Πρωθυπουργό του κράτους μέλους αυτού, λόγω προβαλλόμενης συγκρούσεως συμφερόντων, από τις συνόδους του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου περί μείωσης του ποσού της συντάξεως ορισμένων πρώην βουλευτών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εκλεγέντων στην Ιταλία, ενώ αποφάνθηκε επίσης και επί της προσφυγής βουλευτή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που είχε ως αίτημα να ακυρωθεί η απόφαση με την οποία διαπιστώθηκε, από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, της χηρείας της έδρας του.

Με τη διάταξη της 14ης Ιουλίου 2020, **Shindler κ.λπ. κατά Επιτροπής** (T-627/19, [EU:T:2020:335](#)), το Γενικό Δικαστήριο έκρινε απαράδεκτη την προσφυγή με την οποία αμφισβητήθηκε η άρνηση της Επιτροπής να εκδώσει απόφαση περί διατήρησης της ευρωπαϊκής ιθαγένειας από ορισμένους υπηκόους του Ηνωμένου Βασιλείου.

Στις 23 Ιουνίου 2016 οι πολίτες του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας αποφάσισαν με δημοψήφισμα υπέρ της αποχώρησης της χώρας τους από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στις 29 Μαρτίου 2017 το Ηνωμένο Βασίλειο γνωστοποίησε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο την πρόθεσή του να αποχωρήσει από την Ένωση κατ' εφαρμογήν του άρθρου 50, παράγραφος 2, ΣΕΕ. Στη συνέχεια, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, σε συμφωνία με το Ηνωμένο Βασίλειο, εξέδωσε πολλές αποφάσεις²⁴ για παράταση της προβλεπόμενης από το άρθρο 50, παράγραφος 3, ΣΕΕ προθεσμίας μετά το πέρας της οποίας οι Συνθήκες θα έπαυαν να ισχύουν στο Ηνωμένο Βασίλειο ελλείψει συμφωνίας που να καθορίζει τις λεπτομερείς ρυθμίσεις για την αποχώρησή του. Δυνάμει του άρθρου 1 της αποφάσεως 2019/584, η προθεσμία αυτή επρόκειτο να λήξει, κατ' αρχήν, στις 31 Οκτωβρίου 2019.

Την 31η Ιουλίου 2019 πολλοί υπήκοοι του Ηνωμένου Βασιλείου διαμένοντες στην Ιταλία ή τη Γαλλία (στο εξής: προσφεύγοντες) απέστειλαν επιστολή στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και στο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Την 1η Αυγούστου 2019 απέστειλαν επιστολή, κατ' ουσίαν πανομοιότυπη, στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Με τις ως άνω επιστολές, οι προσφεύγοντες, μεταξύ άλλων, επέστησαν την προσοχή των τριών προαναφερθέντων οργάνων στην κατάσταση των υπηκόων του Ηνωμένου Βασιλείου που διαμένουν σε άλλα κράτη μέλη, πλην του Ηνωμένου Βασιλείου, και που έχουν δημιουργήσει εκεί ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, ζητώντας τους να «διαπιστώσουν παράλειψη» επειδή τα όργανα αυτά «παρανόμως παρέλειψαν να διατηρήσουν την ευρωπαϊκή ιθαγένεια των [εν λόγω υπηκόων]». Περαιτέρω, κάλεσαν τα τρία αυτά όργανα να εκδώσουν, πριν από την προβλεπόμενη για τις 31 Οκτωβρίου 2019 αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση, απόφαση περί διατήρησης της ευρωπαϊκής ιθαγένειας των ενδιαφερόμενων υπηκόων μετά την προαναφερθείσα ημερομηνία αποχώρησης, ανεξάρτητα από τη σύναψη ή μη συμφωνίας που να καθορίζει τις λεπτομερείς ρυθμίσεις της. Με έγγραφο υπογεγραμμένο στις 11 Σεπτεμβρίου 2019, η Επιτροπή απάντησε στην επιστολή της 1ης Αυγούστου 2019 (στο εξής: έγγραφο της 11ης Σεπτεμβρίου 2019). Με το έγγραφό του, το θεσμικό αυτό όργανο απέρριψε την πρόσκληση να ενεργήσει, η οποία περιεχόταν στην επιστολή, επισημαίνοντας ότι οι Συνθήκες δεν του επιτρέπουν να εκδώσει απόφαση όπως η ζητούμενη από τους προσφεύγοντες.

²⁴ Μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις (ΕΕ) 2019/476, της 22ας Μαρτίου 2019 (ΕΕ 2019, L 80 I, σ. 1), και (ΕΕ) 2019/584, της 11ης Απριλίου 2019 (ΕΕ 2019, L 101, σ. 1).

Κατόπιν τούτου, οι προσφεύγοντες άσκησαν προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου. Η προσφυγή περιελάμβανε, αφενός, αίτημα για διαπίστωση παραλείψεως, δυνάμει του άρθρου 265 ΣΛΕΕ και, αφετέρου, αίτημα να ακυρωθεί η «από [11] Σεπτεμβρίου 2019 ρητή άρνηση της Επιτροπής [...] να διαπιστώσει παράλειψη», το οποίο οι προσφεύγοντες χαρακτήρισαν, κατόπιν σχετικής ερώτησης του Γενικού Δικαστηρίου, ως ακυρωτικό αίτημα βάσει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ.

Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή, αφού διαπίστωσε το απαράδεκτο τόσο του αιτήματος για διαπίστωση παραλείψεως όσο και του ακυρωτικού αιτήματος.

Όσον αφορά το τελευταίο αυτό αίτημα, οι προσφεύγοντες ζήτησαν από το Γενικό Δικαστήριο να ακυρώσει την απόφαση που περιεχόταν στο έγγραφο της 11ης Σεπτεμβρίου 2019, με το οποίο η Επιτροπή αρνήθηκε, κατ' ουσίαν, να εκδώσει απόφαση διατηρώντας, από την ημερομηνία αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση και ανεξάρτητα από τη σύναψη ή μη συμφωνίας που να καθορίζει τις λεπτομερείς ρυθμίσεις της, την ευρωπαϊκή ιθαγένεια ορισμένων υπηκόων του Ηνωμένου Βασιλείου που δεν θα είχαν, κατά τον χρόνο εκείνο, την ιθαγένεια κράτους μέλους της Ένωσης. Προς στήριξη του αιτήματος αυτού, οι προσφεύγοντες προέβαλαν τρεις λόγους προς αμφισβήτηση της απώλειας της ευρωπαϊκής ιθαγένειας από τους ενδιαφερόμενους υπηκόους.

Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε αυτεπαγγέλτως αν οι προσφεύγοντες είχαν έννομο συμφέρον να προβάλουν τους τρεις αυτούς λόγους ακυρώσεως. Υπενθύμισε δε ότι, κατά πάγια νομολογία, αφενός, ο προσφεύγων δεν είναι δυνατό να έχει έννομο συμφέρον για την ακύρωση αποφάσεως η οποία θεωρείται ήδη δεδομένο ότι πρόκειται να επιβεβαιωθεί εκ νέου στην περίπτωση του και, αφετέρου, ο λόγος ακυρώσεως είναι απαράδεκτος, λόγω ελλείψεως εννόμου συμφέροντος, ακόμη και αν υποτεθεί ότι είναι βάσιμος, εφόσον η ακύρωση της προσβαλλομένης πράξεως βάσει του συγκεκριμένου λόγου δεν δύναται να ικανοποιήσει τα αιτήματα του προσφεύγοντος. Συνεπώς, ο προσφεύγων δεν δικαιολογεί έννομο συμφέρον προς ακύρωση αποφάσεως περί άρνησης θεσμικού οργάνου να ενεργήσει σε δεδομένο τομέα βάσει ορισμένου λόγου ακυρώσεως όταν το ενδιαφερόμενο όργανο δεν διαθέτει, εν πάση περιπτώσει, αρμοδιότητα να ενεργήσει στον εν λόγω τομέα.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ακολούθως ότι εν προκειμένω, σε περίπτωση ακυρώσεως της περιεχόμενης στο έγγραφο της 11ης Σεπτεμβρίου 2019 αποφάσεως για τους λόγους που προέβαλαν οι προσφεύγοντες, οι τελευταίοι θα ικανοποιούνταν μόνον εάν η Επιτροπή εξέδιδε ακολούθως, η ίδια, δεσμευτική πράξη η οποία να διατηρεί, από την ημερομηνία αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση, την ευρωπαϊκή ιθαγένεια ορισμένων υπηκόων του Ηνωμένου Βασιλείου.

Συναφώς, και αφού υπενθύμισε ότι, δυνάμει του άρθρου 13, παράγραφος 2, ΣΕΕ, κάθε θεσμικό όργανο δρα εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που του ανατίθενται από τις Συνθήκες, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι καμία διάταξη των Συνθηκών ή του παράγωγου δικαίου δεν εξουσιοδοτεί την Επιτροπή να εκδίδει δεσμευτικές πράξεις με αντικείμενο την απονομή της ευρωπαϊκής ιθαγένειας σε ορισμένες κατηγορίες προσώπων. Η ανωτέρω διαπίστωση επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι το θεσμικό αυτό όργανο διαθέτει, κατ' αρχήν, μόνον εξουσία υποβολής προτάσεων, σύμφωνα με το άρθρο 17, παράγραφος 2, ΣΕΕ.

Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, ανεξάρτητα από το κατά πόσον η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση μπορούσε να έχει ως συνέπεια την απώλεια της ευρωπαϊκής ιθαγένειας από όλους τους υπηκόους του Ηνωμένου Βασιλείου οι οποίοι δεν θα είχαν, κατά τον χρόνο της αποχώρησης, την ιθαγένεια κράτους μέλους, η Επιτροπή δεν διέθετε, εν προκειμένω, καμία αρμοδιότητα να εκδώσει δεσμευτική πράξη για τη διατήρηση της ευρωπαϊκής ιθαγένειας ορισμένων κατηγοριών προσώπων πέραν της ημερομηνίας αποχώρησης και όφειλε να αρνηθεί την έκδοση της ζητηθείσας από τους προσφεύγοντες πράξεως. Κατά συνέπεια, σε περίπτωση ακυρώσεως της περιεχόμενης στο έγγραφο της 11ης Σεπτεμβρίου 2019 αποφάσεως για τους λόγους που προέβαλαν οι προσφεύγοντες, η Επιτροπή θα βρισκόταν σε κατάσταση πρόδηλης αναρμοδιότητας και θα ήταν υποχρεωμένη να εκδώσει νέα απόφαση με την οποία να αρνείται

την έκδοση της ζητηθείσας πράξεως. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι, λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, η ακύρωση αυτή δεν θα μπορούσε να ικανοποιήσει τους προσφεύγοντες, με αποτέλεσμα οι τελευταίοι να μην δικαιολογούν έννομο συμφέρον για την προβολή των προαναφερθέντων λόγων ακυρώσεως.

Το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι ως άνω λόγοι ακυρώσεως έπρεπε να απορριφθούν ως απαράδεκτοι και ότι, κατά συνέπεια, ελλείψει παραδεκτών λόγων ακυρώσεως, το ακυρωτικό αίτημα ήταν επίσης προδήλως απαράδεκτο.

Με τη διάταξη της 17ης Ιουλίου 2020, **Wagenknecht κατά Ευρωπαϊκού Συμβουλίου** (T-715/19, εκκρεμεί η εκδίκαση ανατρέσας ²⁵, [EU:T:2020:340](#)), το Γενικό Δικαστήριο έκρινε απαράδεκτη και, εν πάση περιπτώσει, προδήλως αβάσιμη, την προσφυγή κατά παραλείψεως την οποία άσκησε μέλος της Γερουσίας της Τσεχικής Δημοκρατίας με αίτημα να αναγνωριστεί ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο παρανόμως παρέλειψε να εξαιρέσει τον Πρωθυπουργό του κράτους μέλους αυτού, λόγω προβαλλόμενης συγκρούσεως συμφερόντων, από τις συνόδους του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου.

Εν προκειμένω, στις 5 Ιουνίου 2019 ο Lukáš Wagenknecht (στο εξής: προσφεύγων), μέλος της Γερουσίας της Τσεχικής Δημοκρατίας, ζήτησε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο να εξαιρέσει τον Πρωθυπουργό του συγκεκριμένου κράτους μέλους, Andrej Babiš, από τις συνόδους του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου σχετικά με τις διαπραγματεύσεις για τις δημοσιονομικές προοπτικές ²⁶. Το αίτημα αυτό στηριζόταν σε προβαλλόμενη σύγκρουση συμφερόντων του Andrej Babiš, η οποία, κατά τον προσφεύγοντα, απέρρεε από τα προσωπικά και οικογενειακά συμφέροντα του Πρωθυπουργού της Τσεχικής Δημοκρατίας στις επιχειρήσεις του ομίλου Agrofert που δραστηριοποιείται ιδίως στον τομέα των γεωργικών προϊόντων διατροφής, στο μέτρο που οι επιχειρήσεις αυτές λαμβάνουν επιδοτήσεις από τον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στις 24 Ιουνίου 2019 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο απάντησε στην πρόσκληση προς ενέργεια εξηγώντας στον προσφεύγοντα ότι, δεδομένου ότι η Συνθήκη ΕΕ ²⁷ καθορίζει απαρεγκλίτως τη σύνθεση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, δεν διέθετε διακριτική ευχέρεια να αποφασίσει ποιος πρέπει να είναι ο εκπρόσωπος κάθε κράτους μέλους στο θεσμικό όργανο αυτό ούτε να αποφασίσει ποιον, μεταξύ του αρχηγού του κράτους και του αρχηγού της κυβερνήσεως, πρέπει να καλέσει στη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν ήταν σε θέση να εξαιρέσει τον Πρωθυπουργό της Τσεχικής Δημοκρατίας από τις επίμαχες συνόδους. Στις 2 Ιουλίου 2019 ο προσφεύγων ζήτησε, με μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, διευκρινίσεις σχετικά με την απάντηση αυτή. Το μήνυμά του έμεινε αναπάντητο. Κατόπιν τούτου άσκησε, δυνάμει του άρθρου 265 ΣΛΕΕ, προσφυγή με αίτημα να διαπιστωθεί παράλειψη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στον βαθμό που το θεσμικό όργανο αυτό παρανόμως παρέλειψε, κατά την άποψη του προσφεύγοντος, να ενεργήσει κατόπιν της προσκλήσεως προς ενέργεια.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, για να είναι παραδεκτή η προσφυγή κατά παραλείψεως ²⁸, ο προσφεύγων πρέπει να αποδείξει είτε ότι είναι ο αποδέκτης της πράξεως την οποία το καθού όργανο φέρεται ότι παρέλειψε να εκδώσει έναντί του είτε ότι η πράξη τον αφορά άμεσα και ατομικά κατά τρόπο ανάλογο προς αυτόν του αποδέκτη. Πρέπει επίσης να αποδείξει ότι έχει έννομο συμφέρον, του οποίου η ύπαρξη προϋποθέτει ότι η προσφυγή είναι ικανή, με το αποτέλεσμά της, να τον ωφελήσει προσωπικά. Εν

25] Υπόθεση C-504/20 P, **Wagenknecht κατά Ευρωπαϊκού Συμβουλίου**.

26] Οι επίμαχες διαπραγματεύσεις για τις δημοσιονομικές προοπτικές αφορούσαν το Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο 2021/2027.

27] Κατ' εφαρμογήν του άρθρου 15, παράγραφος 2, ΣΕΕ.

28] Η προσφυγή κατά παραλείψεως προβλέπεται στο άρθρο 265 ΣΛΕΕ, του οποίου το τρίτο εδάφιο ορίζει τα εξής: «Κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, υπό τις προϋποθέσεις των προηγούμενων παραγράφων, δύναται να προσφύγει στο Δικαστήριο κατά θεσμικού ή λοιπού οργάνου ή οργανισμού της Ένωσης, το οποίο παρέλειψε να του απευθύνει πράξη εκτός συστάσεως ή γνώμης».

προκειμένω το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η πράξη της οποίας την έκδοση ζήτησε ο προσφεύγων από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο δεν θα ήταν πράξη απευθυνόμενη από το θεσμικό όργανο προς τον προσφεύγοντα, αλλά απόφαση η οποία θα είχε ως αποδέκτη τον Τσέχο Πρωθυπουργό. Περαιτέρω, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, ακόμη και αν ο προσφεύγων επικαλούνταν την ιδιότητά του ως μέλους της Γερουσίας της Τσεχικής Δημοκρατίας για την άσκηση προσφυγής υπέρ του γενικού συμφέροντος, έπρεπε, εν πάση περιπτώσει, να αποδείξει προσωπικό, γεγεννημένο και ενεστώς συμφέρον για τη διαπίστωση της προβαλλόμενης παραλείψεως του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Ωστόσο, δεδομένου ότι ο προσφεύγων δεν απέδειξε την ύπαρξη τέτοιου συμφέροντος, η προϋπόθεση ότι τα ζητηθέντα από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο μέτρα πρέπει να τον επηρεάζουν άμεσα και ατομικά δεν πληρούνταν ούτως ή άλλως.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το άρθρο 265 ΣΛΕΕ αφορά την παράλειψη οργάνου να εκδώσει απόφαση ή να λάβει θέση και όχι την έκδοση πράξεως διαφορετικής από εκείνη της οποίας την έκδοση επιθυμούσαν ή θεωρούσαν αναγκαία οι ενδιαφερόμενοι. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η ασκηθείσα από τον προσφεύγοντα προσφυγή κατά παραλείψεως ήταν απαράδεκτη, εφόσον το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τού είχε εξηγήσει με σαφήνεια τους λόγους για τους οποίους δεν μπορούσε να ενεργήσει κατά τον τρόπο που του είχε ζητηθεί. Η θέση αυτή έθεσε τέλος στην παράλειψη, η δε άρνηση συνιστούσε συνεπώς πράξη δεκτική προσφυγής ακυρώσεως²⁹. Ο προσφεύγων, όμως, δεν είχε την πρόθεση να ασκήσει τέτοια προσφυγή. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι το από 2 Ιουλίου 2019 μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου του προσφεύγοντος δεν μπορεί να θεωρηθεί ως νέα πρόσκληση προς ενέργεια ως προς την οποία το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο παρέλειψε στη συνέχεια να ενεργήσει.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο προσέθεσε ότι η προσφυγή ήταν, εν πάση περιπτώσει, προδήλως αβάσιμη. Επ' αυτού τόνισε ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο δεν διαθέτει κανένα περιθώριο χειρισμών όταν προσκαλεί τους αρχηγούς κρατών ή κυβερνήσεων των κρατών μελών στις συνόδους του³⁰. Συγκεκριμένα, αποτελεί ευθύνη των κρατών μελών να θεσπίζουν εθνικές διατάξεις, συμπεριλαμβανομένων των συνταγματικών, βάσει των οποίων να ορίζεται αν πρέπει να εκπροσωπούνται, κατά τις συνόδους του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, από τους αρχηγούς των κρατών τους ή από τους αρχηγούς των κυβερνήσεών τους και, ενδεχομένως, αν ορισμένοι λόγοι μπορούν να συνεπάγονται κώλυμα ενός εξ αυτών να εκπροσωπήσει το αντίστοιχο κράτος μέλος. Το συμπέρασμα αυτό επιβάλλεται κατά μείζονα λόγο επειδή η Ένωση υποχρεούται να σέβεται την εθνική ταυτότητα των κρατών μελών, η οποία είναι συμφυής με τη θεμελιώδη πολιτική και συνταγματική τους δομή³¹. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι ήταν πρόδηλο ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο δεν παρέβη το άρθρο 265, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ αρνούμενο να ανταποκριθεί στην πρόσκληση προς ενέργεια, ανεξαρτήτως του αν ο εκπρόσωπος της Τσεχικής Δημοκρατίας τελούσε σε κατάσταση συγκρούσεως συμφερόντων.

Τέλος, τέταρτον, όσον αφορά τις αιτιάσεις σχετικά με την προβαλλόμενη κατάσταση συγκρούσεως συμφερόντων του Τσέχου Πρωθυπουργού, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η νομιμότητα των πληρωμών που καταβάλλονται από την Ένωση στο πλαίσιο των κονδυλίων τα οποία χορηγούνται, επ' ονόματί της και για λογαριασμό της, εντός των κρατών μελών αποτελεί ζήτημα που διέπεται από τη νομοθεσία της Ένωσης η οποία ισχύει για τα κονδύλια αυτά.

Με την απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2020, **Coppo Gavazzi κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου** (T-389/19 έως T-394/19, T-397/19, T-398/19, T-403/19, T-404/19, T-406/19, T-407/19, T-409/19 έως T-414/19, T-416/19 έως T-418/19, T-420/19 έως T-422/19, T-425/19 έως T-427/19, T-429/19 έως T-432/19, T-435/19, T-436/19, T-438/19 έως

29| Δυνάμει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ.

30| Κατ' εφαρμογήν του άρθρου 15, παράγραφος 2, ΣΕΕ.

31| Σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ.

T-442/19, T-444/19 έως T-446/19, T-448/19, T-450/19 έως T-454/19, T-463/19 και T-465/19, [EU:T:2020:494](#)), το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, εξέτασε τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με τις οποίες το ποσό της συντάξεως ορισμένων πρώην βουλευτών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εκλεγέντων στην Ιταλία (ή της συντάξεως των επιζώντων συζύγων τους) μειώθηκε από 1ης Ιανουαρίου 2019, κατ' εφαρμογήν της εθνικής αποφάσεως αριθ. 14/2018 ³².

Η Maria Teresa Corpo Gavazzi καθώς και πλείονα άλλα φυσικά πρόσωπα, πρώην βουλευτές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εκλεγέντες στην Ιταλία ή επιζώντες σύζυγοί τους (στο εξής: προσφεύγοντες), λαμβάνουν σύνταξη αρχαιότητας ή σύνταξη επιζώντων αντιστοίχως. Τον Ιανουάριο του 2019, το Κοινοβούλιο ενημέρωσε τους προσφεύγοντες ότι θα υποχρεωθεί να εφαρμόσει την απόφαση αριθ. 14/2018 και, επομένως, να υπολογίσει εκ νέου τα ποσά της σύνταξής τους, κατ' εφαρμογήν των διατάξεων της κανονιστικής ρύθμισης σχετικά με τα έξοδα και τις αποζημιώσεις των βουλευτών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (στο εξής: ρυθμίσεις EAB), με την οποία θεσπίστηκε ο κανόνας της «σύνταξης ίδιου επιπέδου» ³³. Δυνάμει του κανόνα αυτού, το ύψος και τα στοιχεία καθορισμού της προσωρινής σύνταξης πρέπει να ταυτίζονται με τα αντίστοιχα της σύνταξης που εισπράττουν οι βουλευτές της Κάτω Βουλής του κράτους μέλους προς εκπροσώπηση του οποίου εκλέχθηκε ο οικείος βουλευτής του Κοινοβουλίου. Κατόπιν τούτου, με σημειώματα της 11ης Απριλίου 2019 και με την τελική απόφαση της 11ης Ιουνίου 2019 ³⁴ (στο εξής, από κοινού: προσβαλλόμενες αποφάσεις) της Γενικής Διεύθυνσης Οικονομικών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (στο εξής: όργανο που εξέδωσε τις προσβαλλόμενες αποφάσεις), οι προσφεύγοντες ενημερώθηκαν ότι το ποσό της σύνταξής τους τροποποιήθηκε, κατ' εφαρμογήν του κανόνα «σύνταξης ίδιου επιπέδου» ο οποίος προβλέπεται από τις ρυθμίσεις EAB και από την απόφαση αριθ. 14/2018, και μειώθηκε ώστε να αντιστοιχεί στο ποσό των ανάλογων συντάξεων που καταβάλλει η Ιταλική Βουλή στους πρώην βουλευτές της. Στις προσβαλλόμενες αποφάσεις διευκρινιζόταν επίσης ότι το ποσό των συντάξεων των προσφευγόντων θα προσαρμοζόταν από τον Απρίλιο του 2019 και θα ίσχυε αναδρομικά από 1ης Ιανουαρίου 2019.

Οι προσφεύγοντες άσκησαν προσφυγές με αίτημα την ακύρωση των αποφάσεων αυτών, προβάλλοντας λόγους οι οποίοι αφορούσαν, μεταξύ άλλων, αναρμοδιότητα του οργάνου που τις εξέδωσε, έλλειψη νομικής βάσης, νομικό σφάλμα σχετικά με τον χαρακτηρισμό της αποφάσεως αριθ. 14/2018 καθώς και παραβίαση σειράς γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης.

Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τις προσφυγές.

Αποφαινόμενο, πρώτον, επί των ορίων της αρμοδιότητάς του στο πλαίσιο προσφυγής ακυρώσεως ³⁵, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι δεν ήταν αρμόδιο να αποφανθεί επί της νομιμότητας της αποφάσεως αριθ. 14/2018, στο μέτρο που επρόκειτο για πράξη εθνικής αρχής. Επισήμανε, αντιθέτως, ότι ήταν αρμόδιο να εξετάσει αν το άρθρο 75 των μέτρων εφαρμογής του καθεστώτος των βουλευτών, το οποίο αφορά μεταξύ άλλων τις συντάξεις αρχαιότητας ³⁶ (στο εξής: μέτρα εφαρμογής), καθώς και οι διατάξεις των ρυθμίσεων EAB που θεσπίζουν τον κανόνα «σύνταξης ίδιου επιπέδου» ³⁷ αντιβαίνουν στους υπέρτερους

32] Απόφαση της 12ης Ιουλίου 2018, την οποία εξέδωσε το Ufficio di Presidenza della Camera dei deputati (προεδρείο της Βουλής, Ιταλία) (στο εξής: απόφαση αριθ. 14/2018). Η νομιμότητα της αποφάσεως αυτής εξετάζεται επί του παρόντος από το Consiglio di giurisdizione della Camera dei deputati (δικαστικό συμβούλιο της Βουλής, Ιταλία).

33] Άρθρο 2, παράγραφος 1, του παραρτήματος III των ρυθμίσεων EAB.

34] Η τελική απόφαση αφορά μόνον τον L. A. Florio, προσφεύγοντα στην υπόθεση T-465/19.

35] Άρθρο 263 ΣΛΕΕ.

36] Με αποφάσεις της 19ης Μαΐου και της 9ης Ιουλίου 2008, το προεδρείο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου θέσπισε τα μέτρα εφαρμογής του καθεστώτος των βουλευτών (ΕΕ 2009, C 159, σ. 1).

37] Άρθρο 2, παράγραφος 1, του παραρτήματος III των ρυθμίσεων EAB.

κανόνες του δικαίου της Ένωσης. Ομοίως, το Γενικό Δικαστήριο προσέθεσε ότι μπορούσε να εξετάσει τη συμβατότητα προς το δίκαιο της Ένωσης τόσο των προσβαλλομένων αποφάσεων όσο και της εφαρμογής από το Κοινοβούλιο, βάσει του κανόνα σύνταξης ίδιου επιπέδου, των διατάξεων της αποφάσεως αριθ. 14/2018.

Εξετάζοντας, δεύτερον, τον λόγο ακυρώσεως, περί αναρμοδιότητας του οργάνου που εξέδωσε τις προσβαλλόμενες αποφάσεις, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το προεδρείο του Κοινοβουλίου διαθέτει γενική αρμοδιότητα σε οικονομικά ζητήματα σχετικά με τους βουλευτές³⁸. Συγκεκριμένα, στη διοίκηση του Κοινοβουλίου μπορεί να ανατεθεί η αρμοδιότητα έκδοσης ατομικών αποφάσεων στον τομέα των οικονομικών ζητημάτων που αφορούν τους βουλευτές, εφόσον το προεδρείο του θεσμικού οργάνου καθορίσει τα όρια και τον τρόπο ασκήσεως της αρμοδιότητας αυτής. Λαμβανομένης υπόψη της ως άνω κατανομής των αρμοδιοτήτων, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι το Κοινοβούλιο δύναται να αναθέτει στη διοίκησή του την αρμοδιότητα έκδοσης ατομικών αποφάσεων στον τομέα των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων και του καθορισμού του ποσού των συντάξεων. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το όργανο που εξέδωσε τις προσβαλλόμενες αποφάσεις ήταν αρμόδιο προς έκδοση των προσβαλλομένων αποφάσεων, ως δευτερεύων διατάκτης για τα δημοσιονομικά ζητήματα τα οποία αφορούν τις συντάξεις αρχαιότητας.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τον λόγο ακυρώσεως περί εσφαλμένης εφαρμογής του άρθρου 75 των μέτρων εφαρμογής, κρίνοντας ότι βασίμως το Κοινοβούλιο είχε στηριχθεί στη διάταξη αυτή καθώς και στον κανόνα «σύνταξης ίδιου επιπέδου» προκειμένου να εκδώσει τις προσβαλλόμενες αποφάσεις. Ειδικότερα, επισήμανε, κατ' αρχάς, ότι ο κανόνας «σύνταξης ίδιου επιπέδου» εξακολουθούσε να εφαρμόζεται στους προσφεύγοντες, κατά παρέκκλιση από τους προβλεπόμενους στα μέτρα εφαρμογής κανόνες, βάσει των οποίων οι ρυθμίσεις ΕΑΒ έπαυσαν να ισχύουν την ημέρα έναρξης ισχύος του καθεστώτος των βουλευτών, ήτοι στις 14 Ιουλίου 2009³⁹. Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι οι δύο παράγραφοι που απαρτίζουν το άρθρο 75 των μέτρων εφαρμογής αφορούν μεν το συνταξιοδοτικό δικαίωμα των πρώην βουλευτών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, πλην όμως τα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής τους είναι διαφορετικά.

Συγκεκριμένα, αφενός, το άρθρο 75, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, των μέτρων εφαρμογής εφαρμόζεται σε όσους πρώην βουλευτές άρχισαν να λαμβάνουν σύνταξη αρχαιότητας πριν από την έναρξη ισχύος του καθεστώτος των βουλευτών, ήτοι πριν από τις 14 Ιουλίου 2009, και συνεχίζουν, μετά την ημερομηνία αυτή, να υπάγονται στο συνταξιοδοτικό σύστημα το οποίο καθιερώθηκε με το παράρτημα ΙΙΙ των ρυθμίσεων ΕΑΒ (στο εξής: παράρτημα ΙΙΙ). Αποφαινόμενο επί της κατάστασης των βουλευτών αυτών, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, δυνάμει του κανόνα «σύνταξης ίδιου επιπέδου», το Κοινοβούλιο υποχρεούται να καθορίσει το ύψος και τα στοιχεία καθορισμού της σύνταξης αρχαιότητας πρώην βουλευτή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου βάσει των αντίστοιχων που καθορίζονται στο εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο, εν προκειμένω, βάσει των κανόνων της αποφάσεως αριθ. 14/2018. Η υποχρέωση αυτή επιβάλλεται στο Κοινοβούλιο, το οποίο δεν διαθέτει κανένα περιθώριο εφαρμογής αυτόνομου τρόπου υπολογισμού, καθ' όλη τη διάρκεια της καταβολής των συντάξεων αρχαιότητας, με την επιφύλαξη της τήρησης των υπέρτερων κανόνων του δικαίου της Ένωσης, περιλαμβανομένων των γενικών αρχών του δικαίου και του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης). Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η μείωση του ποσού των συντάξεων, κατ' εφαρμογήν των προαναφερθέντων κανόνων, δεν θίγει τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα που έχουν αποκτήσει οι δικαιούχοι τους, δεδομένου ότι ούτε το άρθρο 75, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, ούτε το παράρτημα ΙΙΙ εγγυώνται το αμετάβλητο του ποσού των συντάξεων

³⁸ Δυνάμει του άρθρου 25, παράγραφος 3, του εσωτερικού κανονισμού του Κοινοβουλίου.

³⁹ Άρθρο 74, σε συνδυασμό με το άρθρο 75, των μέτρων εφαρμογής.

αυτών. Πράγματι, κατά το Γενικό Δικαστήριο, τα κεκτημένα συνταξιοδοτικά δικαιώματα που μνημονεύονται στο άρθρο 75 δεν πρέπει να συγχέονται με το προβαλλόμενο δικαίωμα λήψης καθορισμένου ποσού σύνταξης.

Αφετέρου, το άρθρο 75, παράγραφος 2, των μέτρων εφαρμογής εφαρμόζεται σε όσους πρώην βουλευτές άρχισαν να λαμβάνουν σύνταξη αρχαιότητας μετά την ημερομηνία έναρξης ισχύος του καθεστώτος των βουλευτών και διασφαλίζει ότι τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα που αποκτήθηκαν έως την ημερομηνία αυτή διατηρούνται ⁴⁰. Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι η ανωτέρω διάταξη ⁴¹, η οποία διακρίνει σαφώς μεταξύ των «δικαιωμάτων σε σύνταξη αρχαιότητας που είχαν αποκτηθεί» και της «σύνταξης», δεν εγγυάται το αμετάβλητο το ποσού της σύνταξης αυτής υπό την έννοια ότι το ποσό αυτό δεν μπορεί να αναθεωρηθεί. Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι οι δύο προϋποθέσεις τις οποίες πρέπει να πληρούν οι πρώην βουλευτές προκειμένου να λάβουν τη σύνταξη αρχαιότητας ⁴² αφορούν μόνον την πραγματική λήψη των συντάξεων αυτών, χωρίς εντούτοις να εγγυώνται το αμετάβλητο του ποσού των συντάξεων. Επιπλέον, αποκλειστικοί υπόχρεοι εκπλήρωσης των δύο αυτών προϋποθέσεων είναι οι προσφεύγοντες και όχι το Κοινοβούλιο.

Τέλος, τέταρτον, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τον λόγο ακυρώσεως περί παραβίασης διαφόρων αρχών του δικαίου της Ένωσης και παραβάσεως διατάξεων του Χάρτη. Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε, κατ' αρχάς, ότι το Κοινοβούλιο υποχρεούνταν να υπολογίζει και, ενδεχομένως, να επικαιροποιεί τις συντάξεις των Ιταλών πρώην βουλευτών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, λαμβάνοντας υπόψη τις συνέπειες της αποφάσεως αριθ. 14/2018, εκτός εάν η εφαρμογή της αποφάσεως αυτής συνεπαγόταν παράβαση του Χάρτη ⁴³ ή παραβίαση γενικών αρχών. Εν συνεχεία, αποφαινόμενο επί του ζητήματος αν συνέτρεχε παραβίαση της αρχής της ασφάλειας δικαίου, το Γενικό Δικαστήριο αναγνώρισε ότι οι προσβαλλόμενες αποφάσεις παρήγαγαν αναδρομικά αποτελέσματα, ειδικότερα πριν από την ημερομηνία έκδοσής τους, ήτοι από την 1η Ιανουαρίου 2019. Υπογράμμισε, εντούτοις, ότι αυτό οφειλόταν στην υποχρέωση του Κοινοβουλίου να εφαρμόσει τον κανόνα «σύνταξης ίδιου επιπέδου» ⁴⁴. Συγκεκριμένα, κατ' εφαρμογήν του επίμαχου κανόνα και, επομένως, των διατάξεων της αποφάσεως αριθ. 14/2018, οι προσφεύγοντες δεν είχαν πλέον το δικαίωμα να αξιώνουν, από την ως άνω ημερομηνία, τη λήψη της σύνταξής τους όπως αυτή υπολογιζόταν πριν από την ημερομηνία αυτή. Όσον αφορά την αιτίαση περί παραβίασης της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι το Κοινοβούλιο δεν είχε λάβει αποστάσεις από την ακριβή και ανεπιφύλακτη διαβεβαίωση που είχε δοθεί στους προσφεύγοντες όταν εντάχθηκαν στο συνταξιοδοτικό σύστημα το οποίο καθιερώνεται στο παράρτημα ΙΙΙ, αφού η διαβεβαίωση συνίστατο στην εγγύηση λήψης «σύνταξης ίδιου επιπέδου» με εκείνη των βουλευτών της ιταλικής Βουλής.

Επιπλέον, σε σχέση με την αιτίαση περί προσβολής του δικαιώματος ιδιοκτησίας ⁴⁵, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι, μειώνοντας το ποσό των συντάξεων των προσφευγόντων, το Κοινοβούλιο δεν στέρησε από τους προσφεύγοντες μέρος των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων τους ούτε τροποποίησε το περιεχόμενο των δικαιωμάτων αυτών. Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο επίμαχος περιορισμός του δικαιώματος ιδιοκτησίας των προσφευγόντων ήταν δικαιολογημένος, μεταξύ άλλων

⁴⁰| Άρθρο 75, παράγραφος 2, πρώτη περίοδος, των μέτρων εφαρμογής.

⁴¹| Άρθρο 75, παράγραφος 2, δεύτερη περίοδος, των μέτρων εφαρμογής.

⁴²| Ήτοι, τήρηση των σχετικών διατάξεων της εφαρμοστέας σε θέματα χορήγησης σύνταξης αρχαιότητας εθνικής νομοθεσίας και υποβολή αίτησης εκκαθάρισης της σύνταξης αυτής.

⁴³| Άρθρο 51, παράγραφος 1.

⁴⁴| Προβλέπεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, του παραρτήματος ΙΙΙ των ρυθμίσεων ΕΑΒ.

⁴⁵| Άρθρο 17, παράγραφος 1, του Χάρτη.

λαμβανομένων υπόψη των απαιτήσεων που προβλέπονται στον Χάρτη. Στο πνεύμα αυτό, σημείωσε, αφενός, ότι το δικαίωμα ιδιοκτησίας δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι παρέχει δικαίωμα σε σύνταξη καθορισμένου ποσού. Αφετέρου, υπογράμμισε ότι αυτός ο περιορισμός, που προβλέπεται εκ του νόμου, μπορεί να δικαιολογείται, πρώτον, από τον επιδιωκόμενο με την απόφαση αριθ. 14/2018 σκοπό γενικού συμφέροντος, ο οποίος συνίσταται στον εξορθολογισμό των δημόσιων δαπανών σε πλαίσιο δημοσιονομικής λιτότητας και είναι αναγνωρισμένος από τη νομολογία ως δικαιολογητικός λόγος προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων, και, δεύτερον, από τον ρητώς οριζόμενο στο παράρτημα III θεμιτό σκοπό να χορηγηθούν στους προσφεύγοντες συντάξεις των οποίων το ύψος και τα στοιχεία καθορισμού να ταυτίζονται με τα αντίστοιχα της σύνταξης που λαμβάνουν οι βουλευτές της ιταλικής Βουλής.

Τέλος, αποφαινόμενο επί του ζητήματος αν συνέτρεχε παραβίαση της αρχής της ισότητας, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τον ισχυρισμό ότι το Κοινοβούλιο εξομοίωσε, κατά παραβίαση της αρχής αυτής, τους προσφεύγοντες με τους πρώην βουλευτές της ιταλικής Βουλής. Επ' αυτού έκρινε ότι οι προσφεύγοντες δεν απέδειξαν ότι η κατάστασή τους διέφερε θεμελιωδώς από εκείνη των πρώην βουλευτών της ιταλικής Βουλής. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τον ισχυρισμό ότι το Κοινοβούλιο μεταχειρίστηκε τους προσφεύγοντες διαφορετικά από άλλους πρώην βουλευτές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, οι οποίοι έχουν εκλεγεί στη Γαλλία ή στο Λουξεμβούργο και υπάγονται επίσης στο συνταξιοδοτικό σύστημα που καθιερώνεται στο παράρτημα III ⁴⁶. Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι οι προσφεύγοντες δεν ευρίσκονταν στην ίδια κατάσταση με εκείνη των άλλων πρώην βουλευτών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που εξελέγησαν στη Γαλλία ή στο Λουξεμβούργο, δεδομένου ότι, μεταξύ άλλων, οι συντάξεις των τελευταίων δεν διέπονταν από τους κανόνες του ιταλικού δικαίου, αλλά από άλλους εθνικούς κανόνες οι οποίοι εφαρμόζονται ειδικώς σε αυτές.

Με διάταξη της 15ης Δεκεμβρίου 2020, *Junqueras i Vies κατά Κοινοβουλίου* (Τ-24/20, [EU:T:2020:601](#)), το Γενικό Δικαστήριο έκρινε απαράδεκτη την προσφυγή που άσκησε ο Oriol Junqueras i Vies (στο εξής: προσφεύγων) με αίτημα την ακύρωση της διαπίστωσης, από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, της χηρείας της έδρας του. Ο εν λόγω Καταλανός πολιτικός είχε τεθεί υπό προσωρινή κράτηση στην Ισπανία, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας κινηθείσας εις βάρος του λόγω της συμμετοχής του στη διοργάνωση του δημοψηφίσματος περί αυτοδιαθέσεως το 2017 στην Αυτόνομη Κοινότητα της Καταλονίας. Κατά τη διάρκεια της σχετικής διαδικασίας, εξελέγη στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις εκλογές της 26ης Μαΐου 2019.

Κατόπιν της αποφάσεως της 14ης Οκτωβρίου 2019, με την οποία το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο, Ισπανία) καταδίκασε τον ενδιαφερόμενο σε κάθειρξη δεκατριών ετών καθώς και σε ολική στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων του για το ίδιο χρονικό διάστημα, συνεπαγόμενη ανικανότητα κατοχής δημόσιων θέσεων και αξιωμάτων, η κεντρική εκλογική επιτροπή, με απόφαση της 3ης Ιανουαρίου 2020, επέβαλε στον προσφεύγοντα στέρηση του δικαιώματος του εκλέγεσθαι. Ακόμη, με διάταξη της 9ης Ιανουαρίου 2020, το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) διαπίστωσε ότι, λαμβανομένης υπόψη της αποφάσεως του Δικαστηρίου της 19ης Δεκεμβρίου 2019, *Junqueras i Vies* ⁴⁷, δεν συνέτρεχε πλέον λόγος να απευθυνθεί στο Κοινοβούλιο αίτημα άρσεως της ασυλίας που θα είχε ο προσφεύγων ως ευρωβουλευτής, επειδή όταν ανακηρύχθηκε η εκλογή του προσφεύγοντος, είχε ολοκληρωθεί η ποινική διαδικασία που τον αφορούσε και η υπόθεση τελούσε υπό διάσκεψη. Το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) διευκρίνισε ότι, εφόσον ο προσφεύγων είχε αποκτήσει την ιδιότητα του ευρωβουλευτή σε χρόνο κατά τον οποίο η ποινική διαδικασία βρισκόταν ήδη στο στάδιο της έκδοσης δικαστικής αποφάσεως, δεν μπορούσε να επικαλεστεί ασυλία

⁴⁶| Προβλέπεται στο παράρτημα III των ρυθμίσεων EAB.

⁴⁷| Η απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Δεκεμβρίου 2019, *Junqueras Vies* (C-502/19, [EU:C:2019:1115](#)), εκδόθηκε κατόπιν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως του Tribunal Supremo (Ανωτάτου Δικαστηρίου), υποβληθείσας στο πλαίσιο προσφυγής που άσκησε ο O. Junqueras i Vies ενώπιον του τελευταίου αυτού δικαστηρίου, με την οποία επικαλέστηκε τις ασυλίες που προβλέπει το άρθρο 9 του πρωτοκόλλου (αριθ. 7) περί των προνομίων και ασυλιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2012, C 326, σ. 266).

προκειμένου να εμποδίσει τη συνέχιση της δίκης. Επιπλέον, στο μεταξύ, μια ευρωβουλευτής ζήτησε, στο όνομα του προσφεύγοντος, από τον Πρόεδρο του Κοινοβουλίου να λάβει επείγοντως πρωτοβουλία, βάσει του άρθρου 8 του εσωτερικού κανονισμού του Κοινοβουλίου, προκειμένου να επιβεβαιώσει την ασυλία του προσφεύγοντος και να αρνηθεί να διαπιστώσει τη χηρεία της έδρας του.

Κατά τη συνεδρίαση της ολομέλειας της 13ης Ιανουαρίου 2020, ο Πρόεδρος του Κοινοβουλίου ανακοίνωσε, κατόπιν της ανωτέρω αποφάσεως της κεντρικής εκλογικής επιτροπής και της προαναφερθείσας διατάξεως του Tribunal Supremo (Ανωτάτου Δικαστηρίου), τη διαπίστωση της χηρείας της έδρας του προσφεύγοντος.

Με την προσφυγή του ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, ο προσφεύγων ζήτησε να ακυρωθούν τόσο η ως άνω ανακοίνωση του Προέδρου του Κοινοβουλίου για τη διαπίστωση της χηρείας της έδρας του όσο και η προβαλλόμενη απόρριψη, εκ μέρους του Προέδρου, του αιτήματος μιας ευρωβουλευτή να αναλάβει ο ίδιος πρωτοβουλία προς επιβεβαίωση της ασυλίας του προσφεύγοντος.

Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι καμία από τις δύο αυτές πράξεις δεν μπορεί να θεωρηθεί ως πράξη δεκτική προσφυγής και, κατά συνέπεια, απέρριψε την προσφυγή ως απαράδεκτη.

Πρώτον, όσον αφορά τη διαπίστωση, εκ μέρους του Προέδρου του Κοινοβουλίου, της χηρείας της έδρας του προσφεύγοντος, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι το Κοινοβούλιο δεν διαθέτει καμία αρμοδιότητα να ελέγχει την απόφαση των αρχών κράτους μέλους περί κήρυξης της εκπτώσεως από το αξίωμα του ευρωβουλευτή κατ' εφαρμογήν του εθνικού δικαίου και την επακόλουθη απόφαση περί χηρείας της έδρας, δεδομένου ότι το θεσμικό αυτό όργανο απλώς ενημερώνεται για τη χηρεία από τις εθνικές αρχές. Το Γενικό Δικαστήριο προσέθεσε ότι το Κοινοβούλιο επίσης δεν έχει την εξουσία να αρνηθεί να λάβει υπόψη την απόφαση των εθνικών αρχών που διαπιστώνει τη χηρεία της έδρας.

Ως εκ τούτου, κατά τη συνεδρίαση της ολομέλειας της 13ης Ιανουαρίου 2020, ο Πρόεδρος του Κοινοβουλίου απλώς ενημέρωσε το θεσμικό όργανο σχετικά με προϋφιστάμενη νομική κατάσταση απορρέουσα αποκλειστικά από τις αποφάσεις των ισπανικών αρχών. Επομένως, λαμβανομένου υπόψη του αμιγώς ενημερωτικού χαρακτήρα της, η διαπίστωση αυτή δεν υπόκειται σε προσφυγή ακυρώσεως.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ο έλεγχος της τήρησης εκ μέρους των εθνικών αρχών, αφενός, των διαδικασιών που προβλέπει το εθνικό δίκαιο και, αφετέρου, του δικαίου της Ένωσης δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Κοινοβουλίου, αλλά στην αρμοδιότητα των ισπανικών δικαστηρίων και, ενδεχομένως, του Δικαστηρίου, σε περίπτωση που αυτό επιληφθεί προσφυγής λόγω παραβάσεως κατά του κράτους μέλους στο οποίο υπάγονται οι εθνικές αρχές.

Δεύτερον, όσον αφορά την προβαλλόμενη απόρριψη, από τον Πρόεδρο του Κοινοβουλίου, του αιτήματος να αναλάβει πρωτοβουλία προς επιβεβαίωση της ασυλίας του προσφεύγοντος, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι επρόκειτο στην πραγματικότητα για ανύπαρκτη πράξη, οπότε το αίτημα ακυρώσεώς της πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτο. Πράγματι, το εν λόγω αίτημα δεν απορρίφθηκε από τον Πρόεδρο του Κοινοβουλίου ούτε ρητώς ούτε σιωπηρώς. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η έλλειψη ρητής απαντήσεως στο αίτημα αυτό δεν συνιστά σιωπηρή απορριπτική απόφαση, διότι εν προκειμένω δεν υφίστατο ούτε προθεσμία κατά τη λήξη της οποίας θα πρέπει να λογίζεται ότι εκδόθηκε σιωπηρή απόφαση ούτε εξαιρετικές περιστάσεις βάσει των οποίων να μπορεί να θεωρηθεί ότι υφίσταται τέτοια απόφαση.

Το Γενικό Δικαστήριο προσέθεσε ότι, εν πάση περιπτώσει, οι πρωτοβουλίες που μπορεί να αναλάβει ο Πρόεδρος του Κοινοβουλίου βάσει του άρθρου 8 του εσωτερικού κανονισμού του θεσμικού οργάνου είναι γνώμες στερούμενες δεσμευτικού χαρακτήρα έναντι των εθνικών αρχών προς τις οποίες απευθύνονται. Επιπλέον, από το ίδιο άρθρο συνάγεται ότι ο Πρόεδρος του Κοινοβουλίου ουδόλως υποχρεούται να αναλάβει πρωτοβουλία προς επιβεβαίωση της ασυλίας ευρωβουλευτή και ότι έχει συναφώς διακριτική ευχέρεια, ακόμη και όταν ο βουλευτής συλλαμβάνεται ή στερείται την ελευθερία μετακίνησής του, κατά προφανή παραβίαση των προνομίων και ασυλιών του. Η προαναφερθείσα διακριτική ευχέρεια σημαίνει

ότι ο προσφεύγων δεν είχε δικαίωμα να απαιτήσει από τον Πρόεδρο του Κοινοβουλίου να αναλάβει επείγοντως πρωτοβουλία προς επιβεβαίωση της ασυλίας του. Συνεπώς, η προβαλλόμενη απόρριψη, από τον Πρόεδρο του Κοινοβουλίου, του αιτήματος αναλήψεως πρωτοβουλίας προς επιβεβαίωση της ασυλίας του προσφεύγοντος δεν μπορεί να θεωρηθεί ως πράξη δεκτική προσφυγής, ικανή να αποτελέσει αντικείμενο προσφυγής ακυρώσεως.

III. Κανόνες ανταγωνισμού για τις επιχειρήσεις

1. Νομολογιακές εξελίξεις στον τομέα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ

Οι αποφάσεις της 5ης Οκτωβρίου 2020, **Casino, Guichard-Perrachon και AMC κατά Επιτροπής** (T-249/17, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁴⁸, [EU:T:2020:458](#)), **Intermarché Casino Achats κατά Επιτροπής** (T-254/17, μη δημοσιευθείσα, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁴⁹, [EU:T:2020:459](#)), και **Les Mousquetaires και ITM Entreprises κατά Επιτροπής** (T-255/17, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁵⁰, [EU:T:2020:460](#)), εκδόθηκαν από το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, επί υποθέσεων στις οποίες η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, έχοντας λάβει πληροφορίες σχετικά με ανταλλαγές πληροφοριών μεταξύ περισσότερων επιχειρήσεων και ενώσεων επιχειρήσεων του τομέα της διανομής τροφίμων και άλλων ειδών, είχε εκδώσει, τον Φεβρουάριο του 2017, σειρά αποφάσεων με τις οποίες διατάχθηκε η υποβολή διαφόρων εταιριών σε ελέγχους ⁵¹ (στο εξής: αποφάσεις διενέργειας ελέγχου). Οι αποφάσεις αυτές εκδόθηκαν κατ'εφαρμογήν του άρθρου 20, παράγραφοι 1 και 4, του κανονισμού 1/2003 για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού ⁵², το οποίο καθορίζει τις εξουσίες της Επιτροπής στον τομέα των ελέγχων.

Στο πλαίσιο των ελέγχων της, η Επιτροπή πραγματοποίησε, μεταξύ άλλων, επισκέψεις στα γραφεία των οικείων εταιριών όπου προέβη σε αντιγραφή του περιεχομένου του εξοπλισμού πληροφορικής. Λόγω των επιφυλάξεών τους αναφορικά με τις αποφάσεις διενέργειας ελέγχου και με τη διεξαγωγή των ελέγχων,

48| Υπόθεση C-690/20 P, **Casino, Guichard-Perrachon και AMC κατά Επιτροπής**.

49| Υπόθεση C-693/20 P, **Intermarché Casino Achats κατά Επιτροπής**.

50| Υπόθεση C-682/20 P, **Les Mousquetaires και ITM Entreprises κατά Επιτροπής και Συμβουλίου**.

51| Η υπόθεση T-249/17 αφορά την απόφαση C(2017) 1054 final της Επιτροπής, της 9ης Φεβρουαρίου 2017, με την οποία διατάχθηκε η υποβολή της Casino, της Guichard-Perrachon καθώς και όλων των εταιριών που ελέγχονται άμεσα ή έμμεσα από αυτές σε έλεγχο (υπόθεση AT.40466 – Tute 1). Η υπόθεση T-254/17 (μη δημοσιευθείσα) αφορά την απόφαση C(2017) 1056 final της Επιτροπής, της 9ης Φεβρουαρίου 2017, με την οποία διατάχθηκε η υποβολή της Intermarché Casino Achats καθώς και όλων των εταιριών που ελέγχονται άμεσα ή έμμεσα από αυτή σε έλεγχο (υπόθεση AT.40466 – Tute 1). Η υπόθεση T-255/17 αφορά την απόφαση C(2017) 1361 final της Επιτροπής, της 21ης Φεβρουαρίου 2017, με την οποία διατάχθηκε η υποβολή της Mousquetaires καθώς και όλων των εταιριών που ελέγχονται άμεσα ή έμμεσα από αυτή σε έλεγχο (υπόθεση AT.40466 – Tute 1), καθώς και την απόφαση C(2017) 1360 final της Επιτροπής, της 21ης Φεβρουαρίου 2017, σχετικά με τις ίδιες εταιρίες (υπόθεση AT.40467 – Tute 2), και, επικουρικώς, την απόφαση C(2017) 1057 final της Επιτροπής, της 9ης Φεβρουαρίου 2017, με την οποία διατάχθηκε η υποβολή της Intermarché καθώς και όλων των εταιριών που ελέγχονται άμεσα ή έμμεσα από αυτή σε έλεγχο (υπόθεση AT.40466 – Tute 1), καθώς και την απόφαση C(2017) 1061 final της Επιτροπής, της 9ης Φεβρουαρίου 2017, σχετικά με τις ίδιες εταιρίες (υπόθεση AT.40467 – Tute 2).

52| Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101] και [102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

πλείονες ελεγχόμενες εταιρίες ⁵³ άσκησαν προσφυγές ακυρώσεως κατά των αποφάσεων αυτών. Προς στήριξη των προσφυγών τους, οι προσφεύγουσες εταιρίες προέβαλαν, μεταξύ άλλων, ένσταση ελλείψεως νομιμότητας του άρθρου 20 του κανονισμού 1/2003, παράβαση της υποχρέωσης αιτιολόγησης των αποφάσεων διενέργειας ελέγχου, καθώς και προσβολή του δικαιώματός τους στο απαραβίαστο της κατοικίας. Επιπλέον, ορισμένες προσφεύγουσες αμφισβήτησαν τη νομιμότητα τόσο της κατασχέσεως και της αντιγραφής στοιχείων που αφορούσαν την ιδιωτική ζωή των υπαλλήλων τους και των διευθυντικών στελεχών τους όσο και της άρνησης επιστροφής των στοιχείων αυτών ⁵⁴.

Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε απαράδεκτη την τελευταία αυτή αμφισβήτηση που διατυπώθηκε στην υπόθεση T-255/17. Στο σκεπτικό του, υπογράμμισε ότι κάθε επιχείρηση έχει την υποχρέωση να μεριμνά για την προστασία των προσώπων τα οποία απασχολεί, καθώς και της ιδιωτικής τους ζωής, ιδίως όσον αφορά την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Επομένως, μια ελεγχόμενη επιχείρηση η οποία υποβάλλεται σε έλεγχο μπορεί να χρειαστεί να ζητήσει από την Επιτροπή να μην κατάσχει ορισμένα δεδομένα δυνάμενα να θίξουν την ιδιωτική ζωή των υπαλλήλων ή των διευθυντικών στελεχών της ή να ζητήσει από την Επιτροπή την επιστροφή των δεδομένων αυτών. Κατά συνέπεια, όταν μια επιχείρηση επικαλείται την προστασία του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής των υπαλλήλων ή των διευθυντικών στελεχών της, προκειμένου να αντισταχθεί στην κατάσχεση του εξοπλισμού πληροφορικής ή μέσων επικοινωνίας και στην αντιγραφή των δεδομένων που περιέχονται σε αυτά, η απόφαση με την οποία η Επιτροπή απορρίπτει τη σχετική αίτηση παράγει έννομα αποτελέσματα έναντι της επιχειρήσεως. Εντούτοις, εν προκειμένω, ελλείπει προηγούμενης αιτήσεως προστασίας εκ μέρους των προσφευγουσών, η κατάσχεση του επίμαχου εξοπλισμού και η αντιγραφή των δεδομένων που περιλαμβάνονταν σε αυτόν δεν ήταν δυνατόν να οδηγήσουν στην έκδοση υποκείμενης σε προσφυγή αποφάσεως της Επιτροπής περί απόρριψης, έστω σιωπηρής, μιας τέτοιας αιτήσεως προστασίας. Επιπλέον, κατά το Γενικό Δικαστήριο, το αίτημα επιστροφής των επίμαχων προσωπικών δεδομένων δεν διατυπώθηκε κατά τρόπο αρκούντως ακριβή, ώστε η Επιτροπή να μπορεί να λάβει λυσιτελώς θέση επ' αυτού, με αποτέλεσμα, κατά το χρονικό σημείο ασκήσεως της προσφυγής, οι προσφεύγουσες να μην έχουν λάβει απάντηση της Επιτροπής δυνάμενη να προσβληθεί με προσφυγή ακυρώσεως.

Ως προς το βάσιμο των προσφυγών, το Γενικό Δικαστήριο, αφού υπενθύμισε και διευκρίνισε τους κανόνες και τις αρχές που διέπουν τις αποφάσεις της Επιτροπής περί διενέργειας ελέγχου στο δίκαιο του ανταγωνισμού, ακύρωσε εν μέρει τις αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκαν οι προσφυγές.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την ένσταση ελλείψεως νομιμότητας σχετικά με τις παραγράφους 1 και 4 του άρθρου 20 του κανονισμού 1/2003, οι οποίες αναφέρονται, αντιστοίχως, στη γενική εξουσία της Επιτροπής να διενεργεί ελέγχους και στην υποχρέωση των επιχειρήσεων και ενώσεων επιχειρήσεων να υποβάλλονται στους ελέγχους που η Επιτροπή έχει διατάξει με απόφασή της. Προς στήριξη της ως άνω ενστάσεως ελλείψεως νομιμότητας, σε καθεμιά από τις υπό κρίση υποθέσεις, οι προσφεύγουσες προέβαλαν προσβολή του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής. Στις υποθέσεις T-249/17 και T-254/17 προβλήθηκε επίσης παραβίαση της αρχής της ισότητας των όπλων και προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας.

Όσον αφορά την αιτίαση περί προσβολής του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το δικαίωμα αυτό, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), αντιστοιχεί στο άρθρο 6, παράγραφος 1, και στο άρθρο 13 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (στο εξής: ΕΣΔΑ), οπότε οι διατάξεις της τελευταίας και η νομολογία του Ευρωπαϊκού

53] Οι προσφεύγουσες εταιρίες είναι οι Casino, Guichard-Perrachon και Achats Marchandises Casino SAS (AMC) (υπόθεση T-249/17), Intermarché Casino Achats (υπόθεση T-254/17) και Les Mousquetaires και ITM Entreprises (υπόθεση T-255/17).

54] Πρόκειται για τη Mousquetaires και την ITM Entreprises στην υπόθεση T-255/17.

Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΔΔΑ) πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή της διατάξεως αυτής του Χάρτη ⁵⁵. Κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ, η ύπαρξη δικαιώματος πραγματικής προσφυγής προϋποθέτει τη συνδρομή τεσσάρων προϋποθέσεων: την ύπαρξη αποτελεσματικού δικαστικού ελέγχου τόσο ως προς τα πραγματικά όσο και ως προς τα νομικά στοιχεία της υποθέσεως (προϋπόθεση της αποτελεσματικότητας), τη δυνατότητα του πολίτη να λάβει κατάλληλη επανόρθωση σε περίπτωση πλημμέλειας (προϋπόθεση της αποδοτικότητας), τη βέβαιη πρόσβαση στα ένδικα βοηθήματα (προϋπόθεση της ασφάλειας) και τον δικαστικό έλεγχο εντός εύλογης προθεσμίας (προϋπόθεση της εύλογης προθεσμίας). Συναφώς, από την εξέταση στην οποία προέβη το Γενικό Δικαστήριο προκύπτει ότι το σύστημα επιθεώρησης της διαδικασίας διεξαγωγής των ελέγχων, το οποίο αποτελείται από το σύνολο των ενδίκων βοηθημάτων που τίθενται στη διάθεση των υποβαλλόμενων σε έλεγχο επιχειρήσεων ⁵⁶, πληροί τις τέσσερις αυτές προϋποθέσεις. Επομένως, η αίτηση που στηριζόταν σε προσβολή του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής απορρίφθηκε ως αβάσιμη.

Η δε αίτηση περί παραβίασης της αρχής της ισότητας των όπλων και περί προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας απορρίφθηκε βάσει πάγιας νομολογίας κατά την οποία δεν μπορεί να απαιτείται από την Επιτροπή, στο στάδιο της προκαταρκτικής έρευνας, να αναφέρει τις ενδείξεις που δικαιολογούν τον έλεγχο μιας επιχειρήσεως για την οποία υπάρχουν υπόνοιες ότι εφαρμόζει αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πρακτική. Πράγματι, μια τέτοια υποχρέωση θα μπορούσε να κλονίσει την ισορροπία η οποία πρέπει, κατά τη νομολογία, να υφίσταται μεταξύ της διαφύλαξης της αποτελεσματικότητας της έρευνας και της προστασίας των δικαιωμάτων άμυνας της επιχειρήσεως.

Δεύτερον, κατά την εξέταση του λόγου ακυρώσεως ο οποίος αφορούσε παράβαση της υποχρέωσης αιτιολόγησης, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι οι αποφάσεις διενέργειας ελέγχου πρέπει να αναφέρουν ποιες υπόνοιες παραβάσεων προτίθεται να επαληθεύσει η Επιτροπή, ήτοι το αντικείμενο του ελέγχου και τα στοιχεία που πρέπει να ελεγχθούν (περιγραφή της εικαζομένης παραβάσεως, ήτοι ποια είναι η τεκμαιρόμενη ως σχετική αγορά, τι είδους περιορισμοί του ανταγωνισμού ερευνώνται και ποιοι τομείς καλύπτονται από την προβαλλόμενη παράβαση). Σκοπός αυτής της υποχρέωσης ειδικής αιτιολογήσεως είναι όχι μόνο να καταδειχθεί ότι δικαιολογημένα διενεργείται έλεγχος, αλλά και να δοθεί στις οικείες επιχειρήσεις η δυνατότητα να αντιληφθούν την έκταση του καθήκοντός τους για συνεργασία, χωρίς να θίγονται παράλληλα τα δικαιώματα άμυνάς τους. Σε όλες τις υποθέσεις, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι από τις αποφάσεις διενέργειας ελέγχου προέκυπτε εμπεριστατωμένα ότι η Επιτροπή θεωρούσε ότι διέθετε αρκούντως σοβαρές ενδείξεις οι οποίες της δημιούργησαν υπόνοιες για αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πρακτικές.

Τρίτον, ως προς τον λόγο ακυρώσεως αναφορικά με προσβολή του δικαιώματος στο απαραβίαστο της κατοικίας, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, προκειμένου να βεβαιωθεί ότι η απόφαση περί διενέργειας ελέγχου δεν είναι αυθαίρετη, ο δικαστής της Ένωσης πρέπει να εξακριβώσει ότι η Επιτροπή διέθετε αρκούντως σοβαρές ενδείξεις που να δικαιολογούν υπόνοιες ότι η συγκεκριμένη επιχείρηση παρέβη τους κανόνες ανταγωνισμού.

Προκειμένου να μπορέσει να προβεί στην εξακρίβωση αυτή, το Γενικό Δικαστήριο ζήτησε από την Επιτροπή, διά της λήψης μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας, να του κοινοποιήσει τα έγγραφα τα οποία περιείχαν τις ενδείξεις που δικαιολόγησαν τους ελέγχους και η Επιτροπή ανταποκρίθηκε στο αίτημα αυτό εντός της ταχθείσας προθεσμίας. Ωστόσο, μια «συμπληρωματική απάντηση» της Επιτροπής, στην οποία περιλαμβάνονταν άλλα έγγραφα σχετικά με τις ενδείξεις αυτές, απορρίφθηκε ως απαράδεκτη λόγω ελλείψεως βάσιμης δικαιολόγησης της εκπρόθεσμης υποβολής της.

⁵⁵| Άρθρο 52 του Χάρτη και επεξηγήσεις σχετικά με το άρθρο αυτό.

⁵⁶| Προσφυγή ακυρώσεως, αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, αγωγή λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης.

Όσον αφορά τη μορφή των ενδείξεων που δικαιολόγησαν τις αποφάσεις διενέργειας ελέγχου, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, αν για τις ενδείξεις οι οποίες συγκεντρώνονται πριν από τον έλεγχο ίσχυαν οι ίδιες τυπικές διατυπώσεις όπως για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων που θεμελιώνουν την ύπαρξη παραβάσεως στο πλαίσιο κινηθείσας έρευνας, η Επιτροπή θα όφειλε να τηρεί τους κανόνες που διέπουν τις εξουσίες έρευνας τις οποίες διαθέτει, μολονότι καμία έρευνα, κατά την έννοια του κανονισμού 1/2003⁵⁷, δεν έχει ακόμη κινηθεί τυπικώς και μολονότι η Επιτροπή δεν έχει κάνει χρήση των εξουσιών έρευνας που διαθέτει, τούτέστιν δεν έχει λάβει μέτρο, όπως απόφαση διενέργειας ελέγχου, που να ενέχει αιτίαση ότι είχε διαπραχθεί παράβαση. Για τον λόγο ακριβώς αυτό, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, αντιθέτως προς όσα υποστήριζαν οι προσφεύγουσες, ότι η ρύθμιση που αφορά την υποχρέωση καταγραφής των συνομιλιών⁵⁸ δεν έχει εφαρμογή πριν από την έναρξη έρευνας εκ μέρους της Επιτροπής. Ως εκ τούτου, συνομιλίες με τους προμηθευτές, οι οποίες διεξήχθησαν πριν από την έναρξη έρευνας, είναι δυνατό να συνιστούν ενδείξεις ακόμη και αν δεν κατεγράφησαν. Πράγματι, σε αντίθετη περίπτωση, θα υπονομευόταν σοβαρά ο επιδιωκόμενος σκοπός του εντοπισμού αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πρακτικών, λόγω του αποτρεπτικού αποτελέσματος που ενδέχεται να έχει, ως προς την προθυμία των μαρτύρων να παράσχουν πληροφορίες και να καταγγείλουν παραβάσεις, μια επίσημη εξέταση η οποία πρέπει να καταγραφεί. Επιπλέον, κατά το Γενικό Δικαστήριο, οι συνομιλίες αυτές με προμηθευτές συνιστούν ενδείξεις που βρίσκονται στη διάθεση της Επιτροπής ήδη από την ημερομηνία κατά την οποία πραγματοποιήθηκαν και όχι από τη στιγμή που συντάχθηκε για αυτές πρακτικό, όπως υποστηρίζουν οι προσφεύγουσες.

Όσον αφορά το περιεχόμενο των ενδείξεων που δικαιολόγησαν τις αποφάσεις διενέργειας ελέγχου, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, λαμβανομένης υπόψη της αναγκαίας διάκρισης μεταξύ αποδείξεων εναρμονισμένης πρακτικής και ενδείξεων που δικαιολογούν τη διενέργεια ελέγχου για τους σκοπούς της συλλογής τέτοιων αποδείξεων, το κατώτατο όριο για να γίνει δεκτό ότι η Επιτροπή διαθέτει αρκούντως σοβαρές ενδείξεις πρέπει, κατ' ανάγκην, να είναι χαμηλότερο από εκείνο βάσει του οποίου διαπιστώνεται η ύπαρξη εναρμονισμένης πρακτικής. Υπό το πρίσμα των σκέψεων αυτών, το Γενικό Δικαστήριο εκτίμησε ότι η Επιτροπή διέθετε αρκούντως σοβαρές ενδείξεις που δικαιολογούσαν υπόνοιες ότι συνέτρεχε εναρμονισμένη πρακτική σε επίπεδο ανταλλαγής πληροφοριών σχετικά, αφενός, με τις χορηγηθείσες εκπτώσεις στις αγορές εφοδιασμού ορισμένων προϊόντων ευρείας κατανάλωσης και, αφετέρου, με τις τιμές στην αγορά της πωλήσεως υπηρεσιών στους κατασκευαστές προϊόντων αναγνωρισμένου σήματος. Αντιθέτως, ελλείπει τέτοιων ενδείξεων αναφορικά με την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τις μελλοντικές εμπορικές στρατηγικές των επιχειρήσεων κατά των οποίων στρέφονταν οι υπόνοιες, το Γενικό Δικαστήριο δέχθηκε τον λόγο ακυρώσεως που στηριζόταν σε προσβολή του δικαιώματος του απαραβίαστου της κατοικίας όσον αφορά τη δεύτερη αυτή παράβαση και, συνακόλουθα, ακύρωσε εν μέρει τις αποφάσεις διενέργειας ελέγχου.

Η απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2020, **International Skating Union κατά Επιτροπής** (T-93/18, [EU:T:2020:610](#)), εκδόθηκε από το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, επί υποθέσεως που αφορούσε την International Skating Union (Διεθνή Ένωση Παγοδρομίας· στο εξής: ISU), τη μόνη διεθνή αθλητική ομοσπονδία την οποία αναγνωρίζει η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή (ΔΟΕ) ως αρμόδια για τη ρύθμιση και τη διαχείριση των αθλημάτων της καλλιτεχνικής παγοδρομίας καθώς και της παγοδρομίας ταχύτητας. Η ISU ασκεί επίσης εμπορική δραστηριότητα η οποία συνίσταται στη διοργάνωση διάφορων αγώνων παγοδρομίας ταχύτητας στο πλαίσιο των σημαντικότερων διεθνών εκδηλώσεων, όπως το ευρωπαϊκό και το παγκόσμιο πρωτάθλημα καθώς και οι χειμερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες.

⁵⁷| Κεφάλαιο V του κανονισμού 1/2003.

⁵⁸| Άρθρο 19 του κανονισμού 1/2003 και άρθρο 3 του κανονισμού (ΕΚ) 773/2004 της Επιτροπής, της 7ης Απριλίου 2004, σχετικά με τη διεξαγωγή από την Επιτροπή των διαδικασιών δυνάμει των άρθρων [101 και 102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2004, L 123, σ. 18).

Το 2014 η κορεατική εταιρία Icederby International Co. Ltd σχεδίαζε να διοργανώσει στο Ντουμπάι (Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα) αγώνες παγοδρομίας ταχύτητας οι οποίοι περιελάμβαναν νέου τύπου αγωνιστικές δοκιμασίες. Η ISU δεν ενέκρινε την εκδήλωση, με αποτέλεσμα η διοργανώτρια εταιρία να αντιμετωπίσει δυσχέρειες κατά την προσπάθεια εξασφάλισης της συμμετοχής των επαγγελματιών παγοδρόμων ταχύτητας και να εγκαταλείψει το σχέδιο αυτό. Συγκεκριμένα, οι παγοδρόμοι-μέλη των εθνικών ομοσπονδιών μελών της ISU υπόκεινται, βάσει του καταστατικού της ISU, σε καθεστώς προηγούμενης έγκρισης, το οποίο περιλαμβάνει «κανόνες επιλεξιμότητας». Δυνάμει των κανόνων αυτών, ως ίσχυαν την εποχή εκείνη, η συμμετοχή παγοδρόμου σε μη εγκεκριμένο αγώνα τιμωρούνταν με ισόβιο αποκλεισμό από κάθε αγώνα διοργανωμένο από την ISU.

Κατόπιν καταγγελίας δύο Ολλανδών επαγγελματιών παγοδρόμων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έκρινε, με απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 2017 ⁵⁹ (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), ότι οι κανόνες επιλεξιμότητας της ISU δεν ήταν συμβατοί με τους κανόνες ανταγωνισμού της Ένωσης (άρθρο 101 ΣΛΕΕ), επειδή περιόριζαν εξ αντικειμένου τις δυνατότητες των επαγγελματιών παγοδρόμων ταχύτητας να συμμετέχουν ελεύθερα σε διεθνείς αγώνες που διοργάνωναν τρίτοι, με συνέπεια να στερούνται οι τρίτοι τις υπηρεσίες των αθλητών οι οποίες ήταν απαραίτητες για τη διοργάνωση των αγώνων. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή διέταξε την ISU, επ' απειλή χρηματικής ποινής, να θέσει τέλος στην ούτως διαπιστωθείσα παράβαση, χωρίς εντούτοις να της επιβάλει πρόστιμο.

Η ISU άσκησε προσφυγή κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου. Το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε έτσι να αποφανθεί για πρώτη φορά επί αποφάσεως της Επιτροπής με την οποία διαπιστώθηκε ότι ρύθμιση εκδοθείσα από αθλητική ομοσπονδία δεν ήταν συμβατή με το δίκαιο του ανταγωνισμού της Ένωσης και επιβεβαίωσε ότι ορθώς η Επιτροπή χαρακτήρισε ως «εξ αντικειμένου» τον περιορισμό του ανταγωνισμού τον οποίο συνεπαγόταν η επίδικη ρύθμιση, πλην όμως ακύρωσε εν μέρει την προσβαλλόμενη απόφαση, κατά το μέρος που αφορούσε τα επιβληθέντα στην ISU διορθωτικά μέτρα.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ορθώς η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι κανόνες επιλεξιμότητας είχαν ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού κατά την έννοια του άρθρου 101 ΣΛΕΕ.

Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε, κατ' αρχάς, ότι η κατάσταση της ISU ενείχε πιθανή σύγκρουση συμφερόντων. Συγκεκριμένα, αφενός, η ISU ασκεί ρυθμιστική λειτουργία, δυνάμει της οποίας έχει την εξουσία να θεσπίζει κανόνες στους τομείς της αρμοδιότητάς της και, κατ' επέκταση, να εγκρίνει αγώνες που διοργανώνουν τρίτοι, ενώ, αφετέρου, στο πλαίσιο της εμπορικής δραστηριότητάς της, οργανώνει η ίδια τους σημαντικότερους αγώνες παγοδρομίας ταχύτητας στους οποίους πρέπει να συμμετέχουν οι επαγγελματίες παγοδρόμοι για τον βιοπορισμό τους. Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε συναφώς ότι οι υποχρεώσεις τις οποίες υπέχει μια αθλητική ομοσπονδία στο πλαίσιο της ρυθμιστικής λειτουργίας της βάσει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ είναι εκείνες που έχουν παγιωθεί στη νομολογία σχετικά με την εφαρμογή των άρθρων 102 και 106 ΣΛΕΕ ⁶⁰ και, επομένως, υπό τις συνθήκες αυτές, η ISU οφείλει να μεριμνά, κατά την εξέταση των αιτήσεων χορήγησης έγκρισης, ώστε οι τρίτοι διοργανωτές αγώνων παγοδρομίας ταχύτητας να μην στερούνται αδικαιολογήτως την πρόσβαση στη σχετική αγορά, σε βαθμό στρέβλωσης του ανταγωνισμού στην αγορά αυτή.

⁵⁹ Απόφαση της Επιτροπής C(2017) 8230 final, της 8ης Δεκεμβρίου 2017, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 53 της συμφωνίας για τον EOX (υπόθεση AT/40208 – Κανόνες επιλεξιμότητας της International Skating Union) (ΕΕ 2018, C 148, σ. 9).

⁶⁰ Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 1ης Ιουλίου 2008, *MOTOE* (C-49/07, [EU:C:2008:376](#), σκέψεις 51 και 52), και της 28ης Φεβρουαρίου 2013, *Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas* (C-1/12, [EU:C:2013:127](#), σκέψεις 88 και 92).

Κατόπιν της ως άνω διευκρινίσεως, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε την εκτίμηση της Επιτροπής όσον αφορά το περιεχόμενο των κανόνων επιλεξιμότητας. Διαπίστωσε εξ αρχής ότι αυτοί δεν προσδιορίζουν τους θεμιτούς σκοπούς που επιδιώκουν και ότι προβλέπουν κριτήρια έγκρισης, τα οποία ούτως ή άλλως δεν είναι εξαντλητικά, μόλις από το 2015. Υπό τις περιστάσεις αυτές, οι απαιτήσεις οι οποίες ισχύουν από την προαναφερθείσα ημερομηνία δεν μπορούν να θεωρηθούν στο σύνολό τους ως κριτήρια έγκρισης τα οποία είναι σαφώς καθορισμένα και διαφανή, δεν εισάγουν δυσμενείς διακρίσεις, μπορούν να ελεγχθούν και είναι, συνεπώς, ικανά να εξασφαλίσουν στους διοργανωτές αγώνων πραγματική πρόσβαση στη σχετική αγορά. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο εκτίμησε ότι η ISU είχε διατηρήσει, ακόμη και μετά τη θέσπιση των κριτηρίων έγκρισης το 2015, ευρεία διακριτική ευχέρεια προς άρνηση της χορήγησης έγκρισης για τους αγώνες που διοργάνωναν τρίτοι.

Εξάλλου, όσον αφορά το καθεστώς των κυρώσεων, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η βαρύτητα των προβλεπόμενων κυρώσεων ήταν ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο κατά τη διερεύνηση των ενδεχόμενων εμποδίων στην εύρυθμη λειτουργία του ανταγωνισμού στη σχετική αγορά. Τούτο διότι η βαρύτητα των ποινών μπορούσε να αποθαρρύνει τους αθλητές από το να συμμετέχουν σε μη εγκεκριμένους από την ISU αγώνες, ακόμη και όταν κανένας θεμιτός λόγος δεν δικαιολογούσε την άρνηση χορήγησης έγκρισης. Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι οι κυρώσεις που προβλέπονταν στους κανόνες επιλεξιμότητας, παρότι το καθεστώς κατέστη λιγότερο αυστηρό το 2016, είχαν δυσανάλογο χαρακτήρα. Πράγματι, ακόμη και μετά από την ημερομηνία αυτή, όχι μόνον παρέμεναν ασαφώς καθορισμένες οι κατηγορίες παραβάσεων, αλλά επιπλέον η διάρκεια των κυρώσεων που μπορούσαν να επιβληθούν, μεταξύ άλλων σε περίπτωση συμμετοχής σε μη εγκεκριμένους από την ISU αγώνες τρίτων, παρέμενε μεγάλη, λαμβανομένης υπόψη της μέσης διάρκειας της σταδιοδρομίας των παγοδρόμων.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε την εκτίμηση της Επιτροπής όσον αφορά τους επιδιωκόμενους από τους κανόνες επιλεξιμότητας σκοπούς. Ως προς το σημείο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η προστασία της ακεραιότητας του αθλήματος συνιστά θεμιτό σκοπό ο οποίος αναγνωρίζεται στο άρθρο 165 ΣΛΕΕ. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο δέχθηκε ότι η ISU μπορούσε νομίμως να θεσπίσει κανόνες με σκοπό τόσο την αποφυγή ενδεχόμενων κινδύνων χειραγώγησης των αγώνων μέσω αθλητικών στοιχημάτων όσο και τη διασφάλιση της τήρησης κοινών προτύπων από τους αθλητικούς αγώνες. Εντούτοις, εν προκειμένω, οι κανόνες που θέσπισε η ISU έβαιναν πέραν του αναγκαίου μέτρου για την επίτευξη των εν λόγω σκοπών και άρα δεν ήταν ανάλογοι προς τους σκοπούς αυτούς. Επομένως, ορθώς η Επιτροπή συνήγαγε ότι οι περιορισμοί που απέρρεαν από το σύστημα προηγούμενης έγκρισης δεν μπορούσαν να δικαιολογηθούν από τους ως άνω σκοπούς.

Συνεπώς, λαμβανομένων υπόψη των παρατηρήσεων αυτών, ορθώς η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι κανόνες επιλεξιμότητας ήταν σε τέτοιο βαθμό επιβλαβείς, ιδίως λαμβανομένου υπόψη του περιεχομένου τους, ώστε να θεωρηθούν ως «εξ αντικειμένου» περιορισμοί του ανταγωνισμού.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε επί της νομιμότητας των διορθωτικών μέτρων που επιβλήθηκαν με την προσβαλλόμενη απόφαση προκειμένου να τεθεί τέλος στη διαπιστωθείσα παράβαση και έκανε εν μέρει δεκτά τα ακυρωτικά αιτήματα τα οποία προέβαλε η προσφεύγουσα, στο μέτρο που η Επιτροπή είχε απαιτήσει, επ' απειλή χρηματικής ποινής, τη σημαντική τροποποίηση του κανονισμού διαιτησίας της ISU σε περίπτωση διατήρησης του συστήματος προηγούμενης έγκρισης.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε, ως προς το ζήτημα αυτό, ότι η Επιτροπή είχε κρίνει ότι ο κανονισμός διαιτησίας, ο οποίος αναγνώριζε στο Διαιτητικό Δικαστήριο Αθλητισμού, που εδρεύει στη Λωζάνη (Ελβετία), αποκλειστική αρμοδιότητα να επιλαμβάνεται των προσφυγών κατά των αποφάσεων μη επιλεξιμότητας και καθιστούσε υποχρεωτική τη διαιτησία αυτή, ενίσχυε τους περιορισμούς του ανταγωνισμού τους οποίους συνεπάγονταν οι κανόνες επιλεξιμότητας. Στον βαθμό που η Επιτροπή είχε εμπνευστεί συναφώς

από τις κατευθυντήριες γραμμές για τη μέθοδο υπολογισμού των προστίμων⁶¹, και ειδικότερα, από την έννοια της «επιβαρυντικής περίπτωσης» που μνημονεύεται σε αυτές, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι μόνον παράνομες συμπεριφορές ή περιστάσεις οι οποίες καθιστούν την παράβαση πιο επιβλαβή μπορούν να δικαιολογήσουν επιβάρυνση του προστίμου που επιβάλλεται λόγω παραβάσεως του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης. Εν προκειμένω, όμως, το Γενικό Δικαστήριο εκτίμησε ότι δεν συνέτρεχαν τέτοιες παράνομες περιστάσεις. Επομένως, η Επιτροπή δεν μπορούσε να θεωρήσει ότι κανονισμός διαιτησίας της ISU συνιστούσε επιβαρυντική περίπτωση.

2. Νομολογιακές εξελίξεις στον τομέα του άρθρου 102 ΣΛΕΕ

Η απόφαση της 18ης Νοεμβρίου 2020, *Lietuvos geležinkeliai κατά Επιτροπής* (T-814/17, [EU:T:2020:545](#)), εκδόθηκε από το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, επί υποθέσεως η οποία αφορούσε τη Lietuvos geležinkeliai AB (στο εξής: LG), την εθνική εταιρία σιδηροδρόμων της Λιθουανίας. Η εταιρία αυτή είναι διαχειρίστρια των σιδηροδρομικών υποδομών και ταυτοχρόνως πάροχος υπηρεσιών σιδηροδρομικών μεταφορών στη Λιθουανία. Υπό τη δεύτερη ιδιότητά της, η LG συνήψε το 1999 εμπορική συμφωνία με την εταιρία Orlen Lietuva AB (στο εξής: Orlen), λιθουανική πετρελαϊκή εταιρία που ανήκει στην πολωνική πετρελαϊκή επιχείρηση PKN Orlen SA, προκειμένου να της παράσχει υπηρεσίες σιδηροδρομικής μεταφοράς στο λιθουανικό έδαφος. Η συμφωνία αυτή αφορούσε ιδίως τη μεταφορά πετρελαϊκών προϊόντων από ένα σημαντικό διυλιστήριο της Orlen το οποίο βρίσκεται στο Bugeniai, στο βορειοδυτικό τμήμα της Λιθουανίας, κοντά στα σύνορα με τη Λεττονία, προς τον θαλάσσιο τερματικό σταθμό της Klaipėda για τη μεταφορά των προϊόντων αυτών στη Δυτική Ευρώπη.

Κατόπιν διαφοράς που ανέκυψε το 2008 μεταξύ της LG και της Orlen σχετικά με τις χρεώσεις για τις υπηρεσίες σιδηροδρομικής μεταφοράς τις οποίες αφορούσε η συμφωνία, η Orlen εξέτασε τη δυνατότητα να μετατοπίσει τις δραστηριότητές της που αφορούσαν τις διά θαλάσσης εξαγωγές από την Klaipėda στους θαλάσσιους τερματικούς σταθμούς της Rīgas και της Ventspils στη Λεττονία και, στο πλαίσιο αυτό, να αναθέσει τη μεταφορά των προϊόντων της που προέρχονταν από το διυλιστήριο του Bugeniai στη Latvijas dzelzceļš, εθνική εταιρία σιδηροδρόμων της Λεττονίας (στο εξής: LDZ). Για να μεταφέρει τα φορτία της προς τους λεττονικούς θαλάσσιους τερματικούς σταθμούς, η Orlen σχεδίαζε να χρησιμοποιήσει μια σιδηροδρομική γραμμή που συνέδεε το διυλιστήριό της με την πόλη Rengė της Λεττονίας (στο εξής: σύντομη διαδρομή) και χρησιμοποιούνταν μέχρι τότε από την πολωνική εταιρία για την εξυπηρέτηση της λεττονικής και της εσθονικής αγοράς.

Λόγω παραμόρφωσης της σιδηροδρομικής γραμμής σε μήκος μερικών δεκάδων μέτρων στη σύντομη διαδρομή, η LG, υπό την ιδιότητα της διαχειρίστριας των σιδηροδρομικών υποδομών, προέβη στις 2 Σεπτεμβρίου 2008 σε αναστολή της κυκλοφορίας σε τμήμα 19 χιλιομέτρων της διαδρομής αυτής (στο εξής: επίμαχη σιδηροδρομική γραμμή). Από τις 3 Οκτωβρίου 2008, η LG επιδόθηκε σε πλήρη αποξήλωση της επίμαχης σιδηροδρομικής γραμμής, η οποία ολοκληρώθηκε πριν από τα τέλη Οκτωβρίου του 2008.

Εν συνεχεία, εκτιμώντας ότι η LG δεν είχε την πρόθεση να επισκευάσει την επίμαχη σιδηροδρομική γραμμή στο προσεχές διάστημα, η Orlen παραιτήθηκε από το σχέδιό της να χρησιμοποιήσει τις υπηρεσίες της LDZ⁶².

⁶¹ Κατευθυντήριες γραμμές για τη μέθοδο υπολογισμού των προστίμων που επιβάλλονται κατ'εφαρμογή του άρθρου 23, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 (ΕΕ 2006, C 210, σ. 2).

⁶² Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η LG και η LDZ επιβεβαίωσαν πάντως ότι οι εργασίες ανακατασκευής της επίμαχης σιδηροδρομικής γραμμής είχαν τελικώς αρχίσει και θα ολοκληρώνονταν τον Δεκέμβριο του 2019 και ότι η σιδηροδρομική γραμμή θα άνοιγε εκ νέου στην κυκλοφορία πριν από τα τέλη Φεβρουαρίου του 2020.

Κατόπιν καταγγελίας της Orlen, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έκρινε με απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 2017 ότι η LG, καταργώντας την επίμαχη σιδηροδρομική γραμμή, είχε προβεί σε κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσεως την οποία κατείχε ως διαχειρίστρια των λιθουανικών σιδηροδρομικών υποδομών στο μέτρο που εμπόδιζε την LDZ να εισέλθει στην αγορά της σιδηροδρομικής μεταφοράς πετρελαϊκών προϊόντων από το διυλιστήριο της Orlen προς τους θαλάσσιους τερματικούς σταθμούς της Klaipėda, της Ρίγας και της Ventspils (στο εξής: οικεία αγορά). Για την παράβαση αυτή, η Επιτροπή επέβαλε στην LG πρόστιμο ύψους 27 873 000 ευρώ και τη διέταξε να θέσει τέλος στην παραβίαση του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης. Η LG άσκησε προσφυγή κατά της αποφάσεως της Επιτροπής ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε κατ' αρχάς ότι η LG, υπό την ιδιότητά της ως κατέχουσα δεσπόζουσα θέση διαχειρίστρια των λιθουανικών σιδηροδρομικών υποδομών, είναι επιφορτισμένη, βάσει του δικαίου της Ένωσης και του εθνικού δικαίου, με την παροχή πρόσβασης στις δημόσιες σιδηροδρομικές υποδομές καθώς και με την εξασφάλιση της καλής τεχνικής κατάστασης των υποδομών αυτών και της ασφαλούς και αδιάλειπτης σιδηροδρομικής κυκλοφορίας, σε περίπτωση δε διατάραξης της σιδηροδρομικής κυκλοφορίας οφείλει να λαμβάνει όλα τα αναγκαία μέτρα για την αποκατάσταση της ομαλότητας. Εξάλλου, η επιχείρηση αυτή κατέχει δεσπόζουσα θέση στην αγορά διαχείρισης των σιδηροδρομικών υποδομών, η οποία απορρέει από πρώην νόμιμο μονοπώλιο, και δεν έχει επενδύσει στο σιδηροδρομικό δίκτυο, που ανήκει στο Λιθουανικό Δημόσιο.

Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο εκτίμησε ότι η κρινόμενη συμπεριφορά, δηλαδή η κατάργηση της επίμαχης σιδηροδρομικής γραμμής, δεν μπορεί να αναλυθεί υπό το πρίσμα της πάγιας νομολογίας σχετικά με τη μη παροχή πρόσβασης σε ουσιώδεις υποδομές, διότι το όριο το οποίο θέτει η νομολογία αυτή για να γίνει δεκτός ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας πρακτικής είναι πολύ υψηλότερο από εκείνο που εφαρμόστηκε στην προσβαλλόμενη απόφαση. Ειδικότερα, μια τέτοια συμπεριφορά πρέπει να θεωρηθεί ως τρόπος ενέργειας που μπορεί να εμποδίσει την είσοδο στην αγορά, καθιστώντας δυσχερέστερη την πρόσβαση σε αυτήν και επιφέροντας έτσι αποτελέσματα επιζήμιου για τον ανταγωνισμό εξοβελισμού από την αγορά.

Το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαίωσε εν συνεχεία ότι η LG δεν μπόρεσε να αποδείξει ότι, κατόπιν της εμφάνισης της εν λόγω παραμόρφωσης στην επίμαχη σιδηροδρομική γραμμή και της λεπτομερούς αξιολόγησης της κατάστασης ολόκληρης της σιδηροδρομικής γραμμής, η κατάστασή της ήταν τέτοια ώστε να δικαιολογεί την άμεση και πλήρη κατάργησή της. Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε επ' αυτού ότι ορθώς η Επιτροπή διαπίστωσε ότι προβλήματα που αφορούσαν ένα τμήμα 1,6 χιλιομέτρων από τα 19 χιλιόμετρα της επίμαχης σιδηροδρομικής γραμμής δεν μπορούσαν να δικαιολογήσουν την πλήρη και άμεση κατάργησή της. Εν πάση περιπτώσει, το εφαρμοστέο κανονιστικό πλαίσιο επέβαλλε στην LG όχι μόνον την υποχρέωση να εγγυάται την ασφάλεια του σιδηροδρομικού δικτύου της αλλά και την υποχρέωση να ελαχιστοποιεί τις διαταράξεις και να βελτιώνει τις επιδόσεις του δικτύου αυτού.

Όσον αφορά το επιχείρημα της LG ότι η πλήρης και άμεση κατάργηση της επίμαχης σιδηροδρομικής γραμμής και η μετέπειτα πλήρης και άμεση ανακατασκευή της, τις οποίες η LG υποστήριζε ότι σχεδίαζε αρχικώς, ήταν περισσότερο συμφέρουσες οικονομικά από τη διενέργεια άμεσων στοχευμένων επισκευών με μετέπειτα πλήρη αλλά τμηματικώς διενεργούμενη ανακατασκευή, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, εφόσον δεν υπήρχε η αναγκαία χρηματοδότηση για την έναρξη των εργασιών ανακατασκευής και δεν είχαν τηρηθεί τα κανονικά προπαρασκευαστικά στάδια για την πραγματοποίηση τέτοιων εργασιών, η LG ουδένα λόγο είχε να προβεί εσπευσμένως στην κατάργηση της επίμαχης σιδηροδρομικής γραμμής. Ομοίως, η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε σφάλμα καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η αποξήλωση σιδηροδρομικής γραμμής πριν καν την έναρξη των εργασιών ανακαίνισης συνιστούσε εξαιρετικά ασυνήθη συμπεριφορά στον σιδηροδρομικό τομέα.

Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι η LG, εφόσον κατείχε δεσπόζουσα θέση όχι μόνον ως διαχειρίστρια της σιδηροδρομικής υποδομής αλλά και στην οικεία αγορά, υπείχε ειδική υποχρέωση να μην προσβάλει τον αποτελεσματικό και ανόθευτο ανταγωνισμό στην αγορά αυτή. Επομένως, κατά τη στιγμή της απόφασης σχετικά με τη λύση που έπρεπε να δοθεί στο πρόβλημα της παραμόρφωσης της σιδηροδρομικής γραμμής, η LG όφειλε να λάβει υπόψη την υποχρέωση αυτή και να αποφύγει να αποκλείσει πλήρως τη δυνατότητα βραχυπρόθεσμης επαναλειτουργίας της επίμαχης σιδηροδρομικής γραμμής. Καταργώντας όμως ολόκληρη την επίμαχη σιδηροδρομική γραμμή, η LG δεν ανταποκρίθηκε στην ως άνω υποχρέωση, στο μέτρο που η συμπεριφορά της κατέστησε δυσχερέστερη την πρόσβαση στην οικεία αγορά.

Σε σχέση με τον αντίκτυπο της κατάργησης της επίμαχης σιδηροδρομικής γραμμής στη δυνατότητα της LDZ να μεταφέρει τα πετρελαϊκά προϊόντα της Orlen που προορίζονταν να εξαχθούν διά θαλάσσης από το διυλιστήριο προς τους λεττονικούς θαλάσσιους τερματικούς σταθμούς, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι το γεγονός ότι η LDZ έπρεπε να χρησιμοποιήσει στη Λιθουανία διαδρομή μακρύτερη και πιο πολυσύχναστη σε σύγκριση με το λιθουανικό τμήμα της σύντομης διαδρομής ενείχε για την LDZ υψηλότερο κίνδυνο να υπάρξει σύγκρουση μεταξύ σιδηροδρομικών δρομολογίων, αβεβαιότητα ως προς την ποιότητα και το κόστος των συμπληρωματικών σιδηροδρομικών υπηρεσιών, καθώς και κίνδυνοι λόγω έλλειψης πληροφοριών και διαφάνειας ως προς τις προϋποθέσεις εισόδου στην αγορά και, εξ αυτού του λόγου, μεγαλύτερο βαθμό εξάρτησης από τη διαχειρίστρια του λιθουανικού σιδηροδρομικού δικτύου. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι, το 2008 και το 2009, το κόστος μεταφοράς πετρελαϊκών προϊόντων της Orlen ήταν υψηλότερο στις μακρύτερες διαδρομές προς τους λεττονικούς θαλάσσιους τερματικούς σταθμούς από ό,τι στη διαδρομή προς την Klaipėda. Κατά συνέπεια, ουδέν σφάλμα εκτιμήσεως μπορεί να προσαφθεί στην Επιτροπή, στον βαθμό που έκρινε ότι οι μακρές διαδρομές προς τους λεττονικούς θαλάσσιους τερματικούς σταθμούς δεν ήταν ανταγωνιστικές σε σύγκριση με τη διαδρομή προς την Klaipėda.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή της LG κατ' ουσίαν στο σύνολό της. Πλην όμως, κατά την άσκηση της πλήρους δικαιοδοσίας του όσον αφορά τον καθορισμό των προστίμων, το Γενικό Δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια της σοβαρότητας της παραβάσεως και της διάρκειάς της, έκρινε σκόπιμο να μειώσει το ύψος του προστίμου που επιβάλλεται στην LG από 27 873 000 σε 20 068 650 ευρώ.

3. Νομολογιακές εξελίξεις σε σχέση με τις πράξεις συγκέντρωσης

Με την απόφαση **CK Telecoms UK Investments κατά Επιτροπής** (T-399/16, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσεως ⁶³, [EU:T:2020:217](#)), η οποία δημοσιεύθηκε στις 28 Μαΐου 2020, το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, ακύρωσε την απόφαση με την οποία η Επιτροπή ⁶⁴ αντιτάχθηκε στην υλοποίηση σχεδίου συγκέντρωσης μεταξύ δύο από τις τέσσερις επιχειρήσεις κινητής τηλεφωνίας που δραστηριοποιούνται στη λιανική αγορά παροχής υπηρεσιών κινητών τηλεπικοινωνιών στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Το σχέδιο αυτό, το οποίο κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή στις 11 Σεπτεμβρίου 2015, παρείχε στην προσφεύγουσα, CK Telecoms UK Investments Ltd (στο εξής: Three), έμμεση θυγατρική της CK Hutchison Holdings Ltd, τη δυνατότητα να αποκτήσει τον αποκλειστικό έλεγχο της Telefónica Europe Plc (στο εξής: O2) και να αναδειχθεί,

63| Υπόθεση C-376/20 P, **Επιτροπή κατά CK Telecoms UK Investments**.

64| Απόφαση της Επιτροπής, της 11ης Μαΐου 2016, με την οποία κηρύσσεται ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά πράξη συγκέντρωσης (υπόθεση M.7612 – Hutchison 3G UK/Telefónica UK), η οποία κοινοποιήθηκε με αριθ. C(2016) 2796, της οποίας το μη εμπιστευτικό κείμενο είναι διαθέσιμο στην αγγλική γλώσσα στην ακόλουθη διεύθυνση: https://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m7612_6555_3.pdf (περίληψη δημοσιευθείσα σε ΕΕ 2016, C 357, σ. 15).

με τον τρόπο αυτό, σε κύριο παράγοντα της εν λόγω αγοράς, προσπερνώντας τις δύο άλλες εναπομένουσες επιχειρήσεις, την EE Ltd, θυγατρική της BT Group plc (στο εξής: BT/EE), η οποία ήταν κατά το παρελθόν η κυρίαρχη επιχείρηση στην αγορά αυτή, και τη Vodafone.

Με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή, στηριζόμενη σε τρεις «θεωρίες περί ζημίας», κήρυξε την πράξη συγκέντρωσης ασυμβίβαστη προς την εσωτερική αγορά, κατ' εφαρμογήν του κανονισμού περί συγκεντρώσεων⁶⁵ και των δικών της κατευθυντηρίων γραμμών για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων (στο εξής: κατευθυντήριες γραμμές)⁶⁶. Συγκεκριμένα, έκρινε ότι η πράξη συγκέντρωσης θα παρακώλυε σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό διότι θα επέρχονταν μη συντονισμένα αποτελέσματα συνδεόμενα, πρώτον, με την εξάλειψη σημαντικών ανταγωνιστικών πιέσεων στην αγορά λιανικής (πρώτη «θεωρία περί ζημίας»), η οποία κατά πάσα πιθανότητα θα επέφερε αύξηση των τιμών των υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας και περιορισμό της επιλογής για τους καταναλωτές. Δεύτερον, καθόσον η επίμαχη αγορά χαρακτηριζόταν από το ότι η BT/EE και η Three, αφενός, και η Vodafone και η O2, αφετέρου, είχαν συνάψει συμφωνίες για την κοινή χρήση δικτύου, η πράξη συγκέντρωσης θα επηρέαζε αρνητικά την ποιότητα των υπηρεσιών προς τους καταναλωτές, εμποδίζοντας την ανάπτυξη των υποδομών του κινητού δικτύου στο Ηνωμένο Βασίλειο (δεύτερη «θεωρία περί ζημίας»). Τρίτον, στο μέτρο που οι τρεις φορείς εκμετάλλευσης εικονικών κινητών δικτύων οι οποίοι δεν διαθέτουν ιδιόκτητα δίκτυα, ήτοι οι Tesco Mobile, Virgin Mobile και TalkTalk, είχαν συνάψει συμφωνίες βάσει των οποίων αποκτούσαν πρόσβαση στο δίκτυο άλλης επιχείρησης σε τιμές χονδρικής, η συγκέντρωση ενείχε τον κίνδυνο να επιφέρει σημαντικά μη συντονισμένα αποτελέσματα στην αγορά χονδρικής (τρίτη «θεωρία περί ζημίας»).

Το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε, στο πλαίσιο αυτό, να αποφανθεί, για πρώτη φορά, επί των προϋποθέσεων εφαρμογής του κανονισμού περί συγκεντρώσεων σε συγκέντρωση εντός ολιγοπωλιακής αγοράς, η οποία δεν δημιουργεί ούτε ενισχύει ατομική ή συλλογική δεσπόζουσα θέση, αλλά επιφέρει μη συντονισμένα αποτελέσματα.

Αφού υπενθύμισε τα όρια του ελέγχου νομιμότητας τον οποίο δύναται να ασκήσει επί των περίπλοκων εκτιμήσεων που προϋποθέτει ο έλεγχος των συγκεντρώσεων, το Γενικό Δικαστήριο καθόρισε κατ' αρχάς τα εφαρμοστέα κριτήρια για την απόδειξη του ότι μια τέτοια συγκέντρωση πρόκειται να προκαλέσει «σημαντική παρακώλυση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού», όπως απαιτεί το άρθρο 2, παράγραφος 3, του κανονισμού περί συγκεντρώσεων, και έδωσε διευκρινίσεις ως προς το βάρος απόδειξης το οποίο φέρει η Επιτροπή, καθώς και τις απαιτήσεις όσον αφορά την ισχύ των αποδείξεων που οφείλει να προσκομίσει η Επιτροπή εντός ενός τέτοιου πλαισίου⁶⁷. Διευκρίνισε, μεταξύ άλλων, ότι προκειμένου τα μη συντονισμένα αποτελέσματα που απορρέουν από συγκέντρωση να μπορούν να επιφέρουν σημαντική παρακώλυση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού, πρέπει να πληρούνται σωρευτικώς δύο προϋποθέσεις: η συγκέντρωση πρέπει να συνεπάγεται, αφενός, εξάλειψη των σημαντικών ανταγωνιστικών πιέσεων τις οποίες ασκούν αμοιβαίως οι μετέχουσες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις και, αφετέρου, μείωση των ανταγωνιστικών πιέσεων επί των άλλων ανταγωνιστών. Τόνισε, εξάλλου, ότι στο πλαίσιο της διενεργούμενης σε δύο στάδια ανάλυσης των προοπτικών εξέλιξης της αγοράς, στην οποία όφειλε να προβεί η Επιτροπή συναφώς, το θεσμικό όργανο δεν οφείλει μεν να αποδείξει ότι τα σενάρια και οι θεωρίες περί ζημίας που δέχθηκε

65] Κανονισμός (ΕΚ) 139/2004 του Συμβουλίου, της 20ής Ιανουαρίου 2004, για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων (ΕΕ 2004, L 24, σ. 1).

66] Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κανονισμό του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων (ΕΕ 2004, C 31, σ. 5).

67] Σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 3, του κανονισμού περί συγκεντρώσεων, όπως ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της αιτιολογικής σκέψης 25 του ίδιου κανονισμού.

πρόκειται να υλοποιηθούν αναπόφευκτα, πλην όμως πρέπει να προσκομίσει επαρκείς αποδείξεις ώστε να τεκμηριώσει ότι υπάρχει σοβαρή πιθανότητα να προκαλέσει η συγκέντρωση σημαντικά εμπόδια στον αποτελεσματικό ανταγωνισμό.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε ότι η κοινοποιηθείσα συγκέντρωση θα προκαλούσε μη συντονισμένα αποτελέσματα ικανά να αποτελέσουν σημαντικά εμπόδια στον αποτελεσματικό ανταγωνισμό, είτε στην αγορά λιανικής, βάσει της πρώτης και της δεύτερης θεωρίας περί ζημίας, είτε στην αγορά χονδρικής, βάσει της τρίτης θεωρίας.

Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε, πρώτον, ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πολλά σφάλματα συνάγοντας, βάσει της πρώτης θεωρίας περί ζημίας, ενδεχόμενη ύπαρξη μη συντονισμένων αποτελεσμάτων στη λιανική αγορά κινητής τηλεφωνίας λόγω της εξάλειψης σημαντικών ανταγωνιστικών πιέσεων. Έκρινε κατ' αρχάς ότι, όσον αφορά την τεκμηρίωση της ύπαρξης σημαντικής παρακώλυσης του ανταγωνισμού, η Επιτροπή δεν απέδειξε ότι η Three είναι «σημαντικός παράγοντας του ανταγωνισμού», του οποίου η εξαφάνιση θα επιφέρει επαρκή μείωση της ανταγωνιστικής πίεσης. Αφετέρου, συγχέοντας τις έννοιες «σημαντική παρακώλυση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού»⁶⁸, «εξάλειψη σημαντικής ανταγωνιστικής πίεσης»⁶⁹ καθώς και «εξάλειψη σημαντικού παράγοντα του ανταγωνισμού»⁷⁰, η Επιτροπή διέυρυνε αισθητά το πεδίο εφαρμογής των κανόνων που διέπουν τις συγκεντρώσεις μεταξύ επιχειρήσεων και παραμόρφωσε το περιεχόμενο της έννοιας «σημαντικός παράγοντας του ανταγωνισμού». Αφετέρου, κρίθηκαν ανεπαρκή διάφορα στοιχεία τα οποία έλαβε υπόψη η Επιτροπή προκειμένου να διαπιστώσει ότι η Three αποτελεί σημαντικό παράγοντα του ανταγωνισμού ή έστω ασκεί σημαντική ανταγωνιστική πίεση στην αγορά, όπως η αύξηση του μικτού μεριδίου των νέων συνδρομητών της σε συνάρτηση με τα μερίδιά της στην αγορά, η αύξηση του αριθμού των συνδρομητών της, η επιθετική πολιτική τιμών που είχε μπορέσει να εφαρμόσει ή ακόμη ο ρόλος που διαδραμάτιζε κατά το παρελθόν στην αγορά ως παράγοντας διατάραξης.

Ομοίως, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, καίτοι, βεβαίως, η επίμαχη λιανική αγορά κινητής τηλεφωνίας χαρακτηρίζεται από μικρό βαθμό διαφοροποίησης των προϊόντων, με αποτέλεσμα να μπορεί να θεωρηθεί ότι οι μετέχουσες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις, όπως και οι λοιπές δραστηριοποιούμενες στην ίδια αγορά επιχειρήσεις, τελούν σε σχετικά άμεση ανταγωνιστική σχέση μεταξύ τους, εντούτοις μόνο το στοιχείο αυτό δεν επαρκεί για να αποδείξει την εξάλειψη των σημαντικών ανταγωνιστικών πιέσεων τις οποίες οι μετέχουσες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις ασκούν αμοιβαίως και, ως εκ τούτου, την ύπαρξη σημαντικής παρακώλυσης του αποτελεσματικού ανταγωνισμού.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο αναγνώρισε μάλιστα ότι η Επιτροπή μπορούσε να λάβει υπόψη τους δείκτες ανοδικής πίεσης στις τιμές⁷¹, στον βαθμό που εκφράζουν τα κίνητρα των μετεχουσών στη συγκέντρωση επιχειρήσεων για αύξηση των τιμών τους, πλην όμως έκρινε ότι η ποσοτική ανάλυση της Επιτροπής δεν έχει αποδεικτική ισχύ, δεδομένου ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε, με επαρκή βεβαιότητα, ότι οι τιμές πρόκειται να σημειώσουν «σημαντική» αύξηση κατόπιν της εξάλειψης των σημαντικών ανταγωνιστικών πιέσεων. Διαπίστωσε, επίσης, ότι η Επιτροπή δεν ενσωμάτωσε στην ποσοτική της ανάλυση τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας την οποία μπορούσε να επιφέρει η συγκέντρωση. Τέλος, αποφάνθηκε ότι, στο πλαίσιο της σφαιρικής εκτίμησης των μη συντονισμένων αποτελεσμάτων, η Επιτροπή ουδέποτε διευκρίνισε αν τα αποτελέσματα αυτά είναι «σημαντικά» ή αν οδηγούν εν προκειμένω σε σημαντική παρακώλυση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού.

68| Νομικό κριτήριο κατά το άρθρο 2, παράγραφος 3, του κανονισμού περί συγκεντρώσεων.

69| Κριτήριο μνημονεύμενο στην αιτιολογική σκέψη 25 του κανονισμού περί συγκεντρώσεων.

70| Κριτήριο αντλούμενο από τις κατευθυντήριες γραμμές που χρησιμοποιούνται στην προσβαλλόμενη απόφαση.

71| Ανάλυση καλούμενη «upward pricing pressure» ή UPP.

Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, δεύτερον, ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε σφάλματα, και συγκεκριμένα σε νομική πλάνη και σε σφάλματα εκτιμήσεως, συνάγοντας το συμπέρασμα, βάσει της δεύτερης θεωρίας περί ζημίας, ότι θα προκαλούνταν μη συντονισμένα αποτελέσματα λόγω διατάραξης της λειτουργίας των συμφωνιών για την κοινή χρήση δικτύου.

Εκκινώντας από την αρχή ότι οι συμφωνίες για την κοινή χρήση δικτύου μπορούν να ευνοήσουν τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό προς όφελος των καταναλωτών, η Επιτροπή εξέτασε σε ποιον βαθμό η συγκέντρωση ήταν ικανή να εξαλείψει την ανταγωνιστική δυναμική τους, λόγω της διατάραξης της λειτουργίας των υφιστάμενων συμφωνιών. Κατόπιν της εξέτασης των σχεδίων ενοποίησης δικτύων που της παρουσίασαν οι κοινοποιούσες επιχειρήσεις, καθώς και άλλων πέντε σεναρίων ενοποίησης των υφιστάμενων δικτύων, η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η πράξη συγκέντρωσης ήταν ικανή να προκαλέσει μη συντονισμένα αντίθετα προς τον ανταγωνισμό αποτελέσματα στην αγορά λιανικής, μια ολιγοπωλιακή αγορά με ισχυρούς φραγμούς εισόδου. Κατά την Επιτροπή, αφενός, η συγκέντρωση μπορούσε να αποδυναμώσει την ανταγωνιστική θέση των ανταγωνιστών με τους οποίους είχαν υπογραφεί συμφωνίες για την κοινή χρήση δικτύου και, ως εκ τούτου, να μειώσει την ανταγωνιστική πίεσή τους. Αφετέρου, ήταν πιθανό να οδηγήσει σε μείωση των επενδύσεων στο επίπεδο του τομέα των υποδομών των δικτύων και, επομένως, σε μείωση του βαθμού αποτελεσματικού ανταγωνισμού.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε κατ' αρχάς ότι, αν και πρόκειται για καινοφανή θεωρία σε σύγκριση με την προηγούμενη πρακτική που ακολουθούσε η Επιτροπή με τις αποφάσεις της, τούτο δεν σημαίνει ότι η θεωρία αυτή είναι απίθανη ή αβάσιμη, παρατήρησε δε ότι συντάσσεται σε ορισμένο βαθμό με τη θεωρία αυτή. Υπογράμμισε, ωστόσο, ότι η ανταγωνιστική ικανότητα και τα επενδυτικά κίνητρα της BT/EE και της Vodafone δεν εξαρτώνται κατά τρόπο αποφασιστικό από τις επενδυτικές αποφάσεις της συγχωνευόμενης οντότητας ή από την αύξηση του κόστους, αλλά κυρίως από το επίπεδο του ανταγωνισμού που πρόκειται να αντιμετωπίσουν, από τις χρηματοδοτικές πηγές τους και από τις στρατηγικές τους. Εντεύθεν συνήγαγε ότι η πιθανή δημιουργία αποκλίσεων στα συμφέροντα των συμβαλλομένων στις συμφωνίες για την κοινή χρήση δικτύου καθώς και η διατάραξη, ή ακόμη και ο τερματισμός, των συμφωνιών αυτών κατόπιν της συγκέντρωσης δεν αρκούσαν για να στοιχειοθετηθεί, στη συγκεκριμένη περίπτωση, σημαντική παρακώλυση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού στο πλαίσιο θεωρίας περί ζημίας στηριζόμενης σε μη συντονισμένα αποτελέσματα.

Αφού υπενθύμισε ότι πρωταρχικός σκοπός των κανόνων περί ανταγωνισμού της Ένωσης είναι η προστασία αυτής καθ'αυτήν της διαδικασίας ανταγωνισμού, και όχι των ανταγωνιστών, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε στη συνέχεια την εκ μέρους της Επιτροπής εκτίμηση των αποτελεσμάτων της συγκέντρωσης επί των δύο ανταγωνιστών, της BT/EE και της Vodafone, λαμβανομένων υπόψη των σχεδίων ενοποίησης των δικτύων που τις αφορούσαν αντιστοίχως.

Στην περίπτωση της BT/EE, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε ότι η συγκέντρωση θα προκαλούσε αύξηση του κόστους συντήρησης και βελτίωσης του δικτύου και υποβάθμιση της ποιότητάς του, με συνέπεια να επηρεάσει την ανταγωνιστική θέση της BT/EE σε τέτοιο βαθμό ώστε να συνιστά σημαντική παρακώλυση του ανταγωνισμού. Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε, ειδικότερα, επ' αυτού ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε ότι η θεωρία της περί ζημίας στηρίζεται σε αιτιώδη σχέση μεταξύ της υποτιθέμενης αύξησης των πάγιων εξόδων και του οριακού κόστους, η οποία οδηγεί σε μείωση των επενδύσεων, σε υποβάθμιση της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών στην αγορά ή, σε περίπτωση μετακύλισής τους στους καταναλωτές μέσω της αύξησης των τιμών, σε μείωση της ανταγωνιστικής πίεσης της BT/EE και της Vodafone στην αγορά.

Στην περίπτωση της Vodafone, αφού υπενθύμισε ότι η μείωση της ανταγωνιστικής πίεσης την οποία η επιχείρηση αυτή ήταν ικανή να ασκήσει δεν αρκούσε, από μόνη της, για να αποδειχθεί η ύπαρξη σημαντικής παρακώλυσης του αποτελεσματικού ανταγωνισμού στην προκειμένη περίπτωση, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε, μεταξύ άλλων, ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε επαρκώς κατά νόμον ότι ενδεχόμενη απόφαση

της επιχείρησης αυτής να περιορίσει τις επενδύσεις της στο δικό της δίκτυο αποτελούσε αρκούντως ρεαλιστική και πειστική συνέπεια της συγκέντρωσης, μετέβαλλε τους παράγοντες που καθόριζαν την κατάσταση του ανταγωνισμού στις επηρεαζόμενες αγορές και παρακωλύει, στη συγκεκριμένη περίπτωση, «σημαντικά» τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στην οικεία αγορά.

Τέλος, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η Επιτροπή υπέπεσε σε νομικό σφάλμα κρίνοντας ότι η ενισχυμένη διαφάνεια στις συνολικές επενδύσεις των φορέων εκμετάλλευσης κινητών δικτύων, ως αποτέλεσμα των συμφωνιών για την κοινή χρήση δικτύου, μειώνει τα κίνητρά τους για επενδύσεις στα δίκτυά τους και, κατά συνέπεια, την ανταγωνιστική πίεσή τους, χωρίς ωστόσο να προσδιορίσει το κατάλληλο χρονικό πλαίσιο εντός του οποίου επιχείρησε να αποδείξει την ύπαρξη σημαντικής παρακώλυσης του αποτελεσματικού ανταγωνισμού. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή ανέλυσε, αφενός, τα άμεσα βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα αποτελέσματα της συγκέντρωσης υπό το πρίσμα της χρονικής επικάλυψης των δύο συμφωνιών για την κοινή χρήση δικτύου και, αφετέρου, τα μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα αποτελέσματά της υπό το πρίσμα των σχεδίων ενοποίησης δικτύων. Αντιθέτως, δεν έλαβε υπόψη το ότι οι μετέχουσες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις δεν επρόκειτο να διατηρήσουν μακροπρόθεσμα δύο χωριστά δίκτυα, ενώ επικαλέστηκε το ενδεχόμενο αυτό επανειλημμένως στην προσβαλλόμενη απόφαση. Ωστόσο, η εξέταση των αποτελεσμάτων πράξεως συγκέντρωσης σε ολιγοπωλιακή αγορά στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, όπου απαιτούνται μακροπρόθεσμες επενδύσεις και όπου οι καταναλωτές δεσμεύονται συχνά με συμβάσεις πολυετούς διάρκειας, προϋποθέτει δυναμική ανάλυση των προοπτικών εξέλιξης της αγοράς κατά την οποία πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τυχόν συντονισμένα ή μονομερή αποτελέσματα σε αρκετό βάθος χρόνου. Επομένως, η Επιτροπή υπέπεσε σε νομικό σφάλμα χαρακτηρίζοντας ως μη συντονισμένα αποτελέσματα τον αντίκτυπο της ενισχυμένης διαφάνειας στη συνολική επένδυση στα δίκτυα.

Τρίτον και τελευταίον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε, βάσει της τρίτης θεωρίας περί ζημίας, την ύπαρξη μη συντονισμένων αποτελεσμάτων στην αγορά χονδρικής.

Συναφώς, επισήμανε κατ' αρχάς ότι η μείωση του αριθμού των φορέων εκμετάλλευσης κινητού δικτύου από τέσσερις σε τρεις δεν αρκούσε από μόνη της για να αποδειχθεί η ύπαρξη σημαντικής παρακώλυσης του ανταγωνισμού, εφόσον μεγάλος αριθμός ολιγοπωλιακών αγορών επιδεικνύουν βαθμό συγκέντρωσης που μπορεί να χαρακτηριστεί ως υγιής. Στη συνέχεια, το Γενικό Δικαστήριο εκτίμησε ότι, παρότι ο δείκτης Herfindahl-Hirschmann, που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση του βαθμού συγκέντρωσης στην αγορά, υπερέβαινε εν προκειμένω τα όρια πέραν των οποίων αποκλείεται κατ' αρχήν⁷² η συγκέντρωση να δημιουργήσει προβλήματα στον ανταγωνισμό, η υπέρβαση των ορίων αυτών δεν δημιουργεί εντούτοις, κατά το σημείο 21 των κατευθυντηρίων γραμμών, τεκμήριο για την ύπαρξη προβλημάτων στον ανταγωνισμό. Παρά ταύτα, το Γενικό Δικαστήριο, αφού διαπίστωσε ότι η Επιτροπή, προκειμένου να συναγάγει το συμπέρασμα ότι η Three είναι «σημαντικός παράγοντας του ανταγωνισμού» στην αγορά χονδρικής, δεν στηρίχθηκε στα μερίδια αγοράς που παραδοσιακά κατείχε η Three και στον βαθμό συγκέντρωσης, αλλά στα μικτά μερίδια των νέων πελατών και στην ποιοτική ανάλυσή της σχετικά με τη σπουδαιότητα της Three στην αγορά χονδρικής, έκρινε ότι το θεσμικό όργανο δεν επεξήγησε τεκμηριωμένα γιατί τα μικτά μερίδια των νέων πελατών ήταν σε τέτοιο βαθμό καθοριστικά στη συγκεκριμένη περίπτωση ούτε, κατά συνέπεια, απέδειξε, ελλείψει εμπεριστατωμένης εξέτασης των πραγματικών περιστατικών, την ύπαρξη σημαντικής παρακώλυσης του αποτελεσματικού ανταγωνισμού.

Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε εξάλλου ότι, ακόμη και αν, λαμβανομένου υπόψη του μικτού μεριδίου της νέων πελατών, μπορούσε να γίνει δεκτό ότι η Three είχε την ικανότητα να ανταγωνιστεί τις λοιπές επιχειρήσεις στην αγορά χονδρικής, ότι αποτελούσε σοβαρό ανταγωνιστή, ότι επηρέαζε τον ανταγωνισμό και ότι είχε ενισχύσει τη θέση της στην αγορά, εντούτοις τα στοιχεία αυτά δεν επαρκούσαν ούτε για την

72| Σύμφωνα με τα σημεία 19 έως 21 των κατευθυντηρίων γραμμών.

απόδειξη της ύπαρξης σημαντικής παρακώλυσης του ανταγωνισμού, σε μια συγκυρία όπου το μερίδιό της στην αγορά ήταν, στην πραγματικότητα, πολύ μικρό, ούτε για τη διαπίστωση ότι αποτελεί σημαντικό παράγοντα του ανταγωνισμού. Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε ότι η συγκέντρωση επρόκειτο να εξαλείψει τις σημαντικές ανταγωνιστικές πιέσεις που κατά το παρελθόν ασκούσαν αμοιβαίως οι μετέχουσες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις.

Η απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2020, **HeidelbergCement και Schwenk Zement κατά Επιτροπής** (T-380/17, [EU:T:2020:471](#)), αφορούσε υπόθεση στην οποία η HeidelbergCement AG και η Schwenk Zement KG (στο εξής, από κοινού: προσφεύγουσες) είχαν κοινοποιήσει, στις 5 Σεπτεμβρίου 2016, στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχέδιο συγκέντρωσης συνιστάμενο στην απόκτηση, μέσω της κοινής επιχείρησής τους Duna-Dráva Cement Kft. (στο εξής: DDC), του ελέγχου των εταιριών Cemex Hungária Értéktápanyagok Kft. και Cemex Hrvatska d.d. (στο εξής, από κοινού: εταιρίες-στόχοι). Όλες αυτές οι εταιρίες δραστηριοποιούνται στον τομέα των οικοδομικών υλικών.

Κατόπιν κίνησης διαδικασίας εμπεριστατωμένης έρευνας, η Επιτροπή έκρινε ότι η πράξη συγκέντρωσης ήταν ασυμβίβαστη προς την εσωτερική αγορά ⁷³. Στην απόφασή της, η Επιτροπή εξέθεσε εκτιμήσεις που αφορούσαν ιδίως την κοινοτική διάσταση της πράξεως συγκέντρωσης, την οικεία αγορά, τα αποτελέσματα της συγκέντρωσης στον τομέα του ανταγωνισμού και τις δεσμεύσεις των συμμετεχόντων στη συγκέντρωση. Για να θεμελιώσει, ειδικότερα, την κοινοτική διάσταση της πράξεως συγκέντρωσης, η Επιτροπή έλαβε υπόψη τους κύκλους εργασιών των προσφευγουσών, οι οποίοι υπερβαίνουν τα 250 εκατομμύρια ευρώ εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την αιτιολογία ότι οι προσφεύγουσες ήταν οι «πραγματικοί δράστες» της πράξεως συγκέντρωσης.

Προς στήριξη της προσφυγής ακυρώσεως που άσκησαν κατά της αποφάσεως αυτής, οι προσφεύγουσες αμφισβήτησαν, μεταξύ άλλων, την εκτίμηση της κοινοτικής διάστασης της κοινοποιηθείσας συγκέντρωσης. Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 1, παράγραφος 2, του κοινοτικού κανονισμού συγκεντρώσεων ⁷⁴ απαιτεί δύο τουλάχιστον από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις να πραγματοποιούν, καθεμία χωριστά, εντός της Ένωσης, κύκλο εργασιών άνω των 250 εκατομμυρίων ευρώ. Πλην όμως, η Επιτροπή, αναφερόμενη στους κύκλους εργασιών των προσφευγουσών για να θεμελιώσει την κοινοτική διάσταση της πράξεως συγκέντρωσης την οποία θα πραγματοποιούσε η κοινή τους επιχείρηση DDC, ερμήνευσε εσφαλμένα το περιεχόμενο της διατάξεως αυτής.

Η προσφυγή απορρίφθηκε από το Γενικό Δικαστήριο, το οποίο έδωσε, στο πλαίσιο αυτό, διευκρινίσεις ως προς την έννοια της «συμμετέχουσας επιχείρησης», της οποίας ο κύκλος εργασιών μπορεί να ληφθεί υπόψη προκειμένου να διαπιστωθεί η κοινοτική διάσταση μιας πράξεως συγκέντρωσης.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, μολονότι ο κανονισμός για τις πράξεις συγκεντρώσεων δεν περιέχει ορισμό της έννοιας της «συμμετέχουσας επιχείρησης» κατά το άρθρο του 1, παράγραφος 2, η ερμηνεία της έννοιας αυτής αποτελεί το αντικείμενο των παραγράφων 145 έως 147 της κωδικοποιημένης ανακοίνωσης της Επιτροπής για θέματα δικαιοδοσίας ⁷⁵. Αντίθετα προς όσα υποστήριζαν οι προσφεύγουσες, ούτε οι ως άνω παράγραφοι, ούτε η αρχή της ασφάλειας δικαίου, ούτε ο κανονισμός για τις πράξεις συγκεντρώσεων

73| Απόφαση C(2017) 1650 τελικό, της 5ης Απριλίου 2017 (υπόθεση M.7878 – HeidelbergCement/Schwenk/Cemex Hungary/Cemex Croatia).

74| Κανονισμός (ΕΚ) 139/2004 του Συμβουλίου, της 20ής Ιανουαρίου 2004, για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων (ΕΕ 2004, L 24, σ. 1) (στο εξής: κοινοτικός κανονισμός συγκεντρώσεων).

75| Κωδικοποιημένη ανακοίνωση της Επιτροπής για θέματα δικαιοδοσίας βάσει του κανονισμού (ΕΚ) 139/2004 για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων (ΕΕ 2008, C 95, σ. 1) (στο εξής: κωδικοποιημένη ανακοίνωση για θέματα δικαιοδοσίας).

απαγορεύουν στην Επιτροπή να χαρακτηρίσει, στο πλαίσιο της εκτίμησης της κοινοτικής διάστασης μιας συγκέντρωσης που πραγματοποιείται από κοινή επιχείρηση, τις μητρικές εταιρίες ως συμμετέχουσες επιχειρήσεις, εφόσον αυτές είναι οι «πραγματικοί δράστες» της πράξεως συγκέντρωσης.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε επ' αυτού, πρώτον, ότι για να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα του ελέγχου των συγκεντρώσεων είναι αναγκαίο να λαμβάνονται υπόψη τα οικονομικά δεδομένα των «πραγματικών δραστών» της συγκέντρωσης, σε συνάρτηση με τις νομικές και πραγματικές συνθήκες κάθε περίπτωσης. Επομένως, ο προσδιορισμός των συμμετεχουσών επιχειρήσεων συνδέεται κατ' ανάγκην με τον τρόπο με τον οποίο κινήθηκε, οργανώθηκε και χρηματοδοτήθηκε σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση η διαδικασία απόκτησης.

Όσον αφορά την ερμηνεία της παραγράφου 147 της κωδικοποιημένης ανακοίνωσης για θέματα δικαιοδοσίας, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε, επιπλέον, ότι η ανακοίνωση αυτή προβλέπει δύο περιπτώσεις στις οποίες μητρικές εταιρίες μπορούν να θεωρηθούν συμμετέχουσες επιχειρήσεις για την εκτίμηση της κοινοτικής διάστασης μιας συγκέντρωσης την οποία πραγματοποίησε η κοινή επιχείρησή τους. Στην πρώτη περίπτωση, η κοινή επιχείρηση χρησιμοποιείται ως απλό όχημα. Στη δεύτερη περίπτωση, οι μητρικές εταιρίες είναι οι πραγματικοί δράστες της πράξεως. Εν προκειμένω, η Επιτροπή θεώρησε ότι η πράξη συγκέντρωσης ενέπιπτε στη δεύτερη περίπτωση.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι ούτε η ίδια η κωδικοποιημένη ανακοίνωση για θέματα δικαιοδοσίας ούτε η εφαρμογή της από την Επιτροπή εν προκειμένω δημιούργησαν ασάφεια αντίθετη προς την αρχή της ασφάλειας δικαίου. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, οι παράγραφοι 145 έως 147 της κωδικοποιημένης ανακοίνωσης για θέματα δικαιοδοσίας δεν φαίνονται αντιφατικές σε σχέση με την προσέγγιση που ακολούθησε η Επιτροπή για να προσδιορίσει τις συμμετέχουσες σε πράξη συγκέντρωσης επιχειρήσεις. Επιπλέον, τα μέρη της συγκέντρωσης, ως επιμελείς επιχειρηματίες, μπορούν επίσης, εφόσον απαιτείται, να ζητήσουν συμβουλές ειδημόνων ή να επικοινωνήσουν με τις υπηρεσίες της Επιτροπής ώστε να λάβουν ανεπίσημη καθοδήγηση σχετικά με τις συμμετέχουσες στην πράξη συγκέντρωσης επιχειρήσεις.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, για την εκτίμηση της κοινοτικής διάστασης μιας πράξεως συγκέντρωσης, δεν απαιτείται οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις των οποίων ο κύκλος εργασιών υπερβαίνει τα προβλεπόμενα όρια να βρίσκονται σε θέση αντισυμβαλλομένων στο πλαίσιο της πράξεως. Πράγματι, το άρθρο 1, παράγραφος 2, του κοινοτικού κανονισμού συγκεντρώσεων απαιτεί δύο τουλάχιστον από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις να πραγματοποιούν, καθεμία χωριστά, εντός της Ένωσης, κύκλο εργασιών άνω των 250 εκατομμυρίων ευρώ, χωρίς να πρόκειται απαραίτητα για τον αποκτώντα και την επιχείρησή-στόχο.

Η απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2020, **American Airlines κατά Επιτροπής** (T-430/18, [EU:T:2020:603](#)), εκδόθηκε από το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, επί υποθέσεως που αφορούσε τη συγκέντρωση μεταξύ της US Airways Group και της AMR Corporation (στο εξής: τα μέρη της συγχώνευσης), εκ των οποίων η δεύτερη είναι η μητρική εταιρία της αεροπορικής εταιρίας American Airlines. Με απόφαση της 5ης Αυγούστου 2013 ⁷⁶, η Επιτροπή ενέκρινε, υπό όρους και επιβάλλοντας υποχρεώσεις, τη συγκέντρωση αυτή.

Προκειμένου να διασκεδάσουν τις σοβαρές αμφιβολίες που διατύπωσε η Επιτροπή στο στάδιο της προκαταρκτικής έρευνας σχετικά με τη συμβατότητα της επίμαχης πράξεως με την εσωτερική αγορά, τα μέρη της συγχώνευσης είχαν προτείνει σειρά δεσμεύσεων με σκοπό τη μείωση των φραγμών για την είσοδο στον αερολιμένα του Λονδίνου Heathrow (στο εξής: LHR) και τη διευκόλυνση της εισόδου ανταγωνιστή

⁷⁶ Απόφαση C(2013) 5232 final, της 5ης Αυγούστου 2013 (υπόθεση COMP/M.6607 – US Airways/American Airlines) (ΕΕ 2013, C 279, σ. 6· στο εξής: απόφαση έγκρισης).

στο δρομολόγιο Λονδίνο-Φιλαδέλφεια. Συγκεκριμένα, είχαν δεσμευτεί να θέσουν στη διάθεση νεοεισερχόμενης εταιρίας στο δρομολόγιο Λονδίνο-Φιλαδέλφεια χρονοθυρίδες LHR. Οι δεσμεύσεις αυτές (στο εξής: δεσμεύσεις περί χρονοθυρίδων) προσαρτήθηκαν στην απόφαση έγκρισης.

Παρότι οι χρονοθυρίδες LHR οι οποίες επρόκειτο να ελευθερωθούν έπρεπε, κατ' αρχήν, να χρησιμοποιηθούν στο δρομολόγιο Λονδίνο-Φιλαδέλφεια, οι δεσμεύσεις περί χρονοθυρίδων προέβλεπαν, για τη νεοεισερχόμενη εταιρία, τη δυνατότητα να εξασφαλίσει ιστορικά δικαιώματα («grandfathering rights») τα οποία θα της παρείχαν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει τις χρονοθυρίδες αυτές σε οποιοδήποτε δρομολόγιο με προέλευση και προορισμό το LHR. Εντούτοις, προϋπόθεση για την απόκτηση των ιστορικών δικαιωμάτων ήταν να κάνει η νεοεισερχόμενη εταιρία «δέουσα χρήση» των χρονοθυρίδων που ελευθερώθηκαν επί έξι διαδοχικές περιόδους κατά την έννοια της Διεθνούς Ένωσης Αεροπορικών Μεταφορών (IATA) (στο εξής: περίοδος χρήσης).

Σε εκτέλεση των δεσμεύσεων αυτών, συνήφθη συμφωνία ελευθέρωσης χρονοθυρίδων μεταξύ της American Airlines και της Delta Air Lines, η οποία άρχισε να εκτελεί το δρομολόγιο Λονδίνο-Φιλαδέλφεια στην αρχή του θέρους του 2015.

Εκτιμώντας ότι η Delta Air Lines είχε κάνει δέουσα χρήση των χρονοθυρίδων κατά την περίοδο χρήσης, η Επιτροπή αναγνώρισε σε αυτήν ιστορικά δικαιώματα με απόφαση της 30ής Απριλίου 2018 ⁷⁷ (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση). Προκειμένου να μπορέσει να διαπιστώσει τη δέουσα χρήση των χρονοθυρίδων που ελευθερώθηκαν, η Επιτροπή ήλεγξε και επιβεβαίωσε την έλλειψη καταχρήσεων εκ μέρους της Delta Air Lines κατά την περίοδο χρήσης.

Η American Airlines άσκησε προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως αυτής, προβάλλοντας, μεταξύ άλλων, νομικά σφάλματα στα οποία υπέπεσε η Επιτροπή κατά την ερμηνεία της υποχρέωσης της Delta Air Lines να κάνει «δέουσα χρήση» των χρονοθυρίδων που ελευθερώθηκαν. Κατά την American Airlines, ως «δέουσα χρήση» έπρεπε να νοηθεί η «σύμφωνη με την προσφορά χρήση» και όχι η έλλειψη «κατάχρησης» των χρονοθυρίδων που ελευθερώθηκαν, όπως υποστήριξε η Επιτροπή.

Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε όμως την προσφυγή ακυρώσεως.

Με την απόφασή του, το Γενικό Δικαστήριο προέβη σε γραμματική και συστηματική ερμηνεία της υποχρέωσης της Delta Air Lines να κάνει «δέουσα χρήση» των χρονοθυρίδων LHR που ελευθέρωσε η American Airlines, λαμβάνοντας συγχρόνως υπόψη τον σκοπό της υποχρέωσης και το πλαίσιο στο οποίο αυτή εντασσόταν.

Όσον αφορά τη γραμματική ερμηνεία της φράσης «δέουσα χρήση», το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, στην αγγλική γλώσσα του πρωτότυπου κειμένου των δεσμεύσεων περί χρονοθυρίδων, ο όρος «misuse» («κατάχρηση») δεν έχει κατ' ανάγκη αρνητική χροιά. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή δεν είχε υποπέσει σε νομικό σφάλμα εκτιμώντας ότι ο όρος «misuse» μπορεί να οριστεί ως «χρήση πράγματος κατά τρόπο απρόσφορο ή μη προβλεπόμενο». Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η εξομοίωση της «δέουσας χρήσης» με την «έλλειψη κατάχρησης», στην προσβαλλόμενη απόφαση, συνάδει επομένως με το γράμμα των επίμαχων διατάξεων.

Πάντως, κατά το Γενικό Δικαστήριο, με το νόημα της φράσης «δέουσα χρήση» συνάδει και η ερμηνεία την οποία πρότεινε η American Airlines, δηλαδή ότι η κατάλληλη χρήση είναι, κατ' αρχήν, χρήση «σύμφωνη με την προσφορά», επιφυλάσσοντας συγχρόνως στην Επιτροπή κάποια διακριτική ευχέρεια συναφώς.

77| Απόφαση C(2018) 2788 final, της 30ής Απριλίου 2018 (υπόθεση M.6607 US Airways/American Airlines).

Δεδομένου ότι η γραμματική ερμηνεία των δεσμεύσεων σχετικά με τις χρονοθυρίδες δεν οδήγησε από μόνη της σε ασφαλή συμπεράσματα, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, για την ερμηνεία διατάξεως του δικαίου της Ένωσης, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όχι μόνον το γράμμα της, αλλά και το πλαίσιο όπου αυτή εντάσσεται, καθώς και οι σκοποί που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος. Δεδομένου ότι οι δεσμεύσεις σχετικά με τις χρονοθυρίδες αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της αποφάσεως έγκρισης, οι ως άνω αρχές ισχύουν για την ερμηνεία τους. Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι οι δεσμεύσεις περί χρονοθυρίδων έπρεπε να ερμηνευθούν υπό το πρίσμα της αποφάσεως έγκρισης, στο γενικό πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης, και ειδικότερα υπό το πρίσμα του κανονισμού για τις πράξεις συγκεντρώσεων και με γνώμονα την ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τα διορθωτικά μέτρα που είναι αποδεκτά βάσει του κανονισμού για τις πράξεις συγκεντρώσεων και του κανονισμού εφαρμογής⁷⁸.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε τη σημασία των στοιχείων του «έντυπου RM», το οποίο είχαν παράσχει στην Επιτροπή τα μέρη της συγχώνευσης μαζί με τις προτάσεις τους σχετικά με τις δεσμεύσεις περί χρονοθυρίδων. Κατά τον κανονισμό εφαρμογής⁷⁹, στο έντυπο RM μνημονεύονται οι πληροφορίες και τα έγγραφα τα οποία είναι απαραίτητα προκειμένου να μπορέσει η Επιτροπή να εξετάσει αν οι δεσμεύσεις που ανέλαβαν τα μέρη της συγχώνευσης μπορούν να καταστήσουν τη συγκέντρωση συμβατή με την εσωτερική αγορά. Στο μέτρο που το εν λόγω έντυπο RM αποτελεί μέρος του κανονισμού για τις πράξεις συγκεντρώσεων, οι δεσμεύσεις περί χρονοθυρίδων, οι οποίες προσαρτήθηκαν στην απόφαση έγκρισης, πρέπει να ερμηνευθούν λαμβανομένου υπόψη και του εντύπου RM.

Όσον αφορά τα ιστορικά δικαιώματα στις χρονοθυρίδες LHR οι οποίες επρόκειτο να ελευθερωθούν, από το έντυπο RM που προσκόμισαν τα μέρη της συγχώνευσης προέκυπτε ότι οι δεσμεύσεις τις οποίες πρότειναν τα μέρη ήταν σε μεγάλο βαθμό παρεμφερείς με εκείνες που αναλήφθηκαν στην υπόθεση IAG/bmi⁸⁰. Εντούτοις, εν αντιθέσει προς τις δεσμεύσεις οι οποίες αναλήφθηκαν στην υπόθεση IAG/bmi, οι δεσμεύσεις περί χρονοθυρίδων LHR απαιτούσαν να είναι η χρήση των χρονοθυρίδων που ελευθερώθηκαν κατά τη διάρκεια της περιόδου χρήσης «σύμφωνη με την προσφορά». Ως εκ τούτου, η American Airlines προέβαλε σειρά επιχειρημάτων με σκοπό να αποδείξει τη σημασία της φράσης «σύμφωνη με την προσφορά», η οποία περιέχεται στις δεσμεύσεις περί χρονοθυρίδων, για την ερμηνεία της φράσης «δέουσα χρήση» και, επομένως, για την αναγνώριση ιστορικών δικαιωμάτων.

Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τα επιχειρήματα της American Airlines στο σύνολό τους, θεωρώντας ότι η αναφορά σε χρήση των χρονοθυρίδων «σύμφωνη με την προσφορά», στις δεσμεύσεις περί χρονοθυρίδων LHR, ήταν απλώς, σε σχέση με τις δεσμεύσεις στην υπόθεση IAG/bmi, μια ήσσονος σημασίας παραλλαγή στη διατύπωση η οποία δεν συνεπαγόταν καμία τροποποίηση των απαιτήσεων λόγω ιστορικών δικαιωμάτων σε σύγκριση με την υπόθεση εκείνη. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η ως άνω ερμηνεία μπορούσε να τεθεί υπό αμφισβήτηση μόνον εάν τα μέρη της συγχώνευσης είχαν γνωστοποιήσει στην Επιτροπή ότι η διαφορά στη διατύπωση του κειμένου των προτεινόμενων δεσμεύσεων συνιστούσε ουσιαστική αλλαγή σε σχέση με τις δεσμεύσεις που αναλήφθηκαν στην υπόθεση IAG/bmi. Το έντυπο RM, όμως, δεν περιείχε καμία τέτοια μνεία. Επιπλέον, η American Airlines δεν είχε προσκομίσει κανένα άλλο χρήσιμο στοιχείο προκειμένου να αποδείξει ότι τα μέρη της συγχώνευσης γνωστοποίησαν στην Επιτροπή αυτή τη διαφορά.

78] Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τα διορθωτικά μέτρα που είναι αποδεκτά βάσει του κανονισμού (ΕΚ) 139/2004 του Συμβουλίου και του κανονισμού (ΕΚ) 802/2004 της Επιτροπής (ΕΕ 2008, C 267, σ. 1).

79] Παράρτημα 4 του κανονισμού (ΕΚ) 802/2004 της Επιτροπής, της 21ης Απριλίου 2004, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) 139/2004 του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων (ΕΕ 2004, L 133, σ. 1, διορθωτικό ΕΕ 2004, L 172, σ. 9· στο εξής: κανονισμός εφαρμογής).

80] Υπόθεση COMP/M.6447 – IAG/bmi (στο εξής: υπόθεση IAG/bmi), η οποία κατέληξε στην απόφαση C(2012) 2320 της Επιτροπής, της 30ής Μαρτίου 2012 (ΕΕ 2012, C 161, σ. 2).

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι η ερμηνεία την οποία υιοθέτησε η Επιτροπή στην προσβαλλόμενη απόφαση, κρίνοντας ότι η φράση «δέουσα χρήση» έπρεπε να ερμηνευθεί ως «έλλειψη κατάχρησης», υποστηριζόταν τόσο από τη συστηματική ερμηνεία των δεσμεύσεων περί χρονοθυρίδων όσο και από τον σκοπό τους και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσονταν. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή ακυρώσεως στο σύνολό της.

IV. Κρατικές ενισχύσεις

1. Έκταση της εξουσίας ελέγχου της Επιτροπής

Η απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 2020, **Kerkosand κατά Επιτροπής** (T-745/17, [EU:T:2020:400](#)), εκδόθηκε από το Γενικό Δικαστήριο επί υποθέσεως που αφορούσε καταγγελία την οποία είχε υποβάλει το 2013 η Kerkosand spol. s. r. o. (στο εξής: προσφεύγουσα) στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχετικά με επενδυτική ενίσχυση που είχε χορηγηθεί σε έναν από τους ανταγωνιστές της, την εταιρία NAJPI a. s. (στο εξής: αποδέκτρια επιχείρηση). Η ενίσχυση αυτή είχε χορηγηθεί στο πλαίσιο σλοβακικού καθεστώτος ενισχύσεων για τη στήριξη της ανάπτυξης καινοτόμων και προηγμένων τεχνολογιών στη βιομηχανία και στις υπηρεσίες, το οποίο ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του γενικού κανονισμού απαλλαγής κατά κατηγορία σχετικά με τις ενισχύσεις περιφερειακού χαρακτήρα για επενδύσεις και απασχόληση ⁸¹. Κατά συνέπεια, η ενίσχυση προς την αποδέκτρια επιχείρηση δεν είχε κοινοποιηθεί. Ενώπιον της Επιτροπής, η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι η ενίσχυση ήταν παράνομη για τον λόγο ότι δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις του κανονισμού απαλλαγής. Κατόπιν αλληλογραφίας με τις σλοβακικές αρχές και την προσφεύγουσα, η καταγγελία απορρίφθηκε ως αβάσιμη με απόφαση που εξέδωσε η Επιτροπή το 2017 (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση). Το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση αυτή.

Η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου παρέχει σημαντικές διευκρινίσεις ως προς την έκταση του καθήκοντος ελέγχου που υπέχει η Επιτροπή στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων. Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε, κατ' αρχάς, ότι ο καταγγέλλων μπορεί να κινήσει το προκαταρκτικό στάδιο εξέτασης με την υποβολή καταγγελίας ή πληροφοριών σχετικών με φερόμενη ως παράνομη ενίσχυση. Σύμφωνα με την εφαρμοστέα νομοθεσία ⁸², η Επιτροπή υποχρεούται να περατώσει το στάδιο αυτό με απόφαση με την οποία διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται ενίσχυση, με απόφαση για τη μη διατύπωση αντιρρήσεων ή με απόφαση για κίνηση επίσημης διαδικασίας έρευνας. Ως προς το ζήτημα αυτό και αντιθέτως προς όσα ισχυρίστηκε η Επιτροπή, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η εν λόγω υποχρέωση ισχύει και στην περίπτωση καταγγελίας υποβληθείσας από ενδιαφερόμενο ο οποίος υποστηρίζει ότι οι προϋποθέσεις ενός κανονισμού απαλλαγής δεν έχουν εφαρμογή ή δεν εφαρμόστηκαν ορθώς. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι η Επιτροπή, όταν επιλαμβάνεται καταγγελίας με την οποία προβάλλεται μη τήρηση ορισμένων διατάξεων κανονισμού απαλλαγής, όχι μόνον είναι αρμόδια να ελέγξει το βάσιμο των ισχυρισμών του καταγγέλλοντος, αλλά και οφείλει να το πράξει, προκειμένου να διαπιστώσει αν το επίμαχο μέτρο έπρεπε να της είχε κοινοποιηθεί και αν, ως εκ τούτου, συνιστά παράνομη ενίσχυση. Σε αντίθετη περίπτωση, οι

⁸¹ Άρθρο 13 του κανονισμού (ΕΚ) 800/2008 της Επιτροπής, της 6ης Αυγούστου 2008, για την κήρυξη ορισμένων κατηγοριών ενισχύσεων ως συμβατών με την κοινή αγορά κατ' εφαρμογή των άρθρων 87 και 88 της Συνθήκης [ΕΚ] (Γενικός κανονισμός απαλλαγής κατά κατηγορία) (ΕΕ 2008, L 214, σ. 3).

⁸² Άρθρο 4, παράγραφοι 2, 3 και 4, του κανονισμού (ΕΕ) 2015/1589 του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2015, περί λεπτομερών κανόνων για την εφαρμογή του άρθρου 108 [ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2015, L 248, σ. 9).

εθνικές αρχές θα είχαν υπερβολική αυτονομία κατά την εφαρμογή των διατάξεων αυτών. Συγκεκριμένα, με την έκδοση κανονισμών απαλλαγής, η Επιτροπή δεν μεταβιβάζει στις εθνικές αρχές τις εξουσίες ελέγχου και λήψης αποφάσεων στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, συμπεριλαμβανομένων των σχετικών με την εξέταση καταγγελιών, αλλά διατηρεί πλήρως την εξουσία εποπτείας που διαθέτει, όσον αφορά, μεταξύ άλλων, την εκ μέρους των αρχών αυτών τήρηση της θεμελιώδους υποχρέωσης κοινοποίησης των μέτρων ενίσχυσης και της απαγόρευσης της εφαρμογής τους.

Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, όταν η Επιτροπή καλείται να ελέγξει αν οι εθνικές αρχές εφάρμοσαν ορθώς τις διατάξεις κανονισμού απαλλαγής, ο έλεγχος αυτός της Επιτροπής προσομοιάζει με αμιγή έλεγχο νομιμότητας, ο οποίος δεν περιλαμβάνει εκτιμήσεις που άπτονται της εξουσίας εκτιμήσεως την οποία έχει η Επιτροπή μόνον όταν εφαρμόζει, σε συγκεκριμένη περίπτωση, το άρθρο 107, παράγραφος 3, στοιχείο α', ΣΛΕΕ. Πράγματι, σε διαφορετική περίπτωση, θα διακυβεύονταν τόσο το άμεσο αποτέλεσμα της παρέκκλισης, δυνάμει των κανονισμών απαλλαγής, από την υποχρέωση κοινοποίησης μιας ενίσχυσης όσο και ο άμεσος εφαρμοστέος και, από νομικής απόψεως, εξαντλητικός χαρακτήρας των προϋποθέσεων απαλλαγής, πράγμα που θα υπονόμει την άμεση εφαρμογή των κανονισμών και, ως εκ τούτου, την αρχή της ασφάλειας δικαίου. Αντιθέτως, αν η Επιτροπή διαπιστώσει ότι οι εθνικές αρχές εφάρμοσαν εσφαλμένως τις προϋποθέσεις ενός κανονισμού απαλλαγής, οπότε η επίμαχη ενίσχυση έπρεπε να είχε κοινοποιηθεί, πρέπει να εκτιμήσει τη συμβατότητα της ενίσχυσης με γνώμονα τις διατάξεις της Συνθήκης περί κρατικών ενισχύσεων, λαμβάνοντας συγχρόνως υπόψη τα πρόσθετα κριτήρια των κατευθυντηρίων γραμμών.

Η προσβαλλόμενη απόφαση ακυρώθηκε από το Γενικό Δικαστήριο διότι η Επιτροπή δεν κίνησε επίσημη διαδικασία έρευνας παρά τις αμφιβολίες⁸³ που όφειλε να έχει κατά την εξέταση του μέτρου ενίσχυσης στο προκαταρκτικό στάδιο. Ειδικότερα, μολονότι η αποδέκτρια επιχείρηση έλαβε ενισχύσεις περιφερειακού χαρακτήρα για πολύ μικρές, μικρές ή μεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ), η Επιτροπή θα έπρεπε εντούτοις, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των ενδείξεων που παρέσχε η προσφεύγουσα σχετικά με τις σχέσεις της αποδέκτριας επιχείρησης με άλλες εταιρίες, να έχει αμφιβολίες ως προς τον χαρακτηρισμό της ως ΜΜΕ. Συναφώς, προκειμένου να ελέγξουν αν πληρούνταν τα κριτήρια χαρακτηρισμού ως ΜΜΕ⁸⁴, οι ολοβατικές αρχές και η Επιτροπή όφειλαν, αφενός, να προσδιορίσουν επακριβώς την κλεισμένη διαχειριστική χρήση και το έτος που έπρεπε να ληφθούν υπόψη για τον από κοινού υπολογισμό των αντίστοιχων στοιχείων των συνδεδεμένων επιχειρήσεων⁸⁵ και, αφετέρου, να προσδιορίσουν ποια ή ποιες εταιρίες έπρεπε να ληφθούν υπόψη προς τούτο. Επί της βάσεως αυτής, κλήθηκαν να εκτιμήσουν αν, κατά τη διάρκεια δύο διαδοχικών διαχειριστικών χρήσεων, σημειώθηκε ή όχι υπέρβαση των ορίων που είναι κρίσιμα για τον χαρακτηρισμό της αποδέκτριας επιχείρησης ως ΜΜΕ⁸⁶. Στο μέτρο όμως που η προσβαλλόμενη απόφαση σιωπούσε ως προς το ζήτημα αυτό, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε έλλειψη διερεύνησης και εξέτασης των κρίσιμων στοιχείων για τον χαρακτηρισμό της δικαιούχου επιχείρησης ως ΜΜΕ. Επιπλέον, διευκρίνισε ότι η έλλειψη επιμέλειας εκ μέρους της Επιτροπής κατά τη διερεύνηση της κατάστασης των συνδεδεμένων

83| Κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 4, του κανονισμού 2015/1589.

84| Το άρθρο 2, παράγραφος 1, του παραρτήματος Ι του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 651/2014 της Επιτροπής, της 17ης Ιουνίου 2014, για την κήρυξη ορισμένων κατηγοριών ενισχύσεων ως συμβατών με την εσωτερική αγορά κατ' εφαρμογή των άρθρων 107 και 108 της Συνθήκης (ΕΕ 2014, L 187, σ. 1), προβλέπει ότι η κατηγορία των ΜΜΕ αποτελείται από επιχειρήσεις που απασχολούν λιγότερους από 250 εργαζομένους και των οποίων ο ετήσιος κύκλος εργασιών δεν υπερβαίνει τα 50 εκατομμύρια ευρώ ή των οποίων το σύνολο του ετήσιου ισολογισμού δεν υπερβαίνει τα 43 εκατομμύρια ευρώ.

85| Κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, του κανονισμού 651/2014 σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 3, και το άρθρο 4, παράγραφος 2, του παραρτήματος Ι του εν λόγω κανονισμού.

86| Άρθρο 4, παράγραφος 2, του παραρτήματος Ι, του κανονισμού (ΕΕ) 651/2014.

επιχειρήσεων δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από το επιχείρημα ότι το θεσμικό όργανο μπορούσε να εμπιστευθεί, χωρίς να διατηρεί αμφιβολίες, τις πληροφορίες που είχαν υποβάλει οι σλοβακικές αρχές επειδή αυτές υπείχαν υποχρέωση καλόπιστης συνεργασίας⁸⁷.

2. Ενισχύσεις στον τομέα των αερομεταφορών

Με την απόφαση **easyJet Airline κατά Επιτροπής** (Τ-8/18, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσews⁸⁸, [EU:T:2020:182](#))⁸⁹, η οποία εκδόθηκε στις 13 Μαΐου 2020, το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, απέρριψε την προσφυγή που άσκησε η easyJet Airline Co. Ltd (στο εξής: προσφεύγουσα) με αίτημα την ακύρωση της από 29ης Ιουλίου 2016 απόφασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με την οποία κηρύχθηκε εν μέρει ασυμβίβαστη προς την εσωτερική αγορά η ενίσχυση την οποία χορήγησε η Ιταλία σε πλείονες αεροπορικές εταιρίες που εξυπηρετούν τη Σαρδηνία⁹⁰. Κατά την απόφαση της Επιτροπής, το καθεστώς στήριξης που θεσπίστηκε στην Ιταλία από την Αυτόνομη Περιφέρεια της Σαρδηνίας (στο εξής: Περιφέρεια) για την ανάπτυξη των αερομεταφορών συνιστούσε κρατική ενίσχυση χορηγηθείσα όχι στους φορείς εκμετάλλευσης των αερολιμένων της Σαρδηνίας, αλλά στις οικείες αεροπορικές εταιρίες.

Στις 13 Απριλίου 2010⁹¹ η Περιφέρεια είχε εκδώσει τον νόμο 10/2010, ο οποίος κοινοποιήθηκε μετέπειτα από την Ιταλία στην Επιτροπή κατ' εφαρμογήν του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ· ο νόμος αυτός επέτρεπε τη χρηματοδότηση των αερολιμένων της νήσου για την ανάπτυξη των αερομεταφορών, μεταξύ άλλων διά της μείωσης του εποχικού χαρακτήρα των αεροπορικών δρομολογίων προς τη Σαρδηνία. Ο νόμος τέθηκε σε εφαρμογή με σειρά μέτρων που έλαβε η εκτελεστική αρχή της Περιφέρειας, μεταξύ των οποίων και η από 29 Ιουλίου 2010 απόφαση 29/36 του περιφερειακού συμβουλίου (στο εξής, από κοινού με τις σχετικές διατάξεις του νόμου 10/2010: επίμαχα μέτρα). Τα επίμαχα μέτρα προέβλεπαν, μεταξύ άλλων, την εκ μέρους των φορέων εκμετάλλευσης των αερολιμένων σύναψη συμφωνιών με τις αεροπορικές εταιρίες προκειμένου να βελτιωθεί η αεροπορική εξυπηρέτηση της νήσου και να διασφαλιστεί η προώθησή της ως τουριστικού προορισμού. Καθόριζαν, επιπλέον, υπό ποιους όρους και με ποιον τρόπο η Περιφέρεια θα επέστρεφε στους φορείς εκμετάλλευσης των αερολιμένων τα ποσά που θα καταβάλλονταν στις αεροπορικές εταιρίες βάσει των σχετικών συμφωνιών.

Στις 29 Ιουλίου 2016 η Επιτροπή εξέδωσε απόφαση με την οποία κήρυξε το καθεστώς ενισχύσεων το οποίο τέθηκε σε εφαρμογή μέσω των επίμαχων μέτρων εν μέρει ασυμβίβαστο προς την εσωτερική αγορά και διέταξε την ανάκτηση των οικείων ενισχύσεων από τις αεροπορικές εταιρίες που θεωρήθηκαν ως δικαιούχοι, μεταξύ των οποίων περιλαμβανόταν και η προσφεύγουσα. Προς στήριξη της προσφυγής ακυρώσεως την οποία άσκησε, η τελευταία προέβαλε διάφορους λόγους ακυρώσεως που αφορούσαν, μεταξύ άλλων, πρόδηλα σφάλματα εκτιμήσεως και παραβίαση της αρχής της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης.

87| Άρθρο 4, παράγραφος 3, της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

88| Υπόθεση C-343/20 P, **easyJet Airline κατά Επιτροπής**.

89| Βλ. επίσης, επί του ίδιου ζητήματος, αποφάσεις της 13ης Μαΐου 2020, **Volotea κατά Επιτροπής** (Τ-607/17, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσews, [EU:T:2020:180](#)) και **Germanwings κατά Επιτροπής** (Τ-716/17, [EU:T:2020:181](#)).

90| Απόφαση (ΕΕ) 2017/1861 της Επιτροπής, της 29ης Ιουλίου 2016, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA 33983 (2013/C) (πρώην 2012/NN) (πρώην 2011/N) – Ιταλία – Αποζημίωση των αερολιμένων της Σαρδηνίας για υποχρεώσεις παροχής δημόσιας υπηρεσίας (ΥΓΟΣ) (ΕΕ 2017, L 268, σ. 1).

91| Legge regionale n. 10 – Misure per lo sviluppo del trasporto aereo (περιφερειακός νόμος αριθ. 10 – Μέτρα για την ανάπτυξη των αερομεταφορών) (*Bollettino ufficiale della Regione autonoma della Sardegna* αριθ. 12, της 16ης Απριλίου 2010) (στο εξής: νόμος 10/2010).

Το Γενικό Δικαστήριο, κατ' αρχάς, απέρριψε τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο προβαλλόταν πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως της Επιτροπής όσον αφορά τον χαρακτηρισμό των πληρωμών που πραγματοποίησαν οι φορείς εκμετάλλευσης αερολιμένων στην προσφεύγουσα ως κρατικών πόρων των οποίων η χορήγηση ήταν καταλογιστέα στο ιταλικό κράτος.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαίωσε, πρώτον, ότι οι πληρωμές τις οποίες πραγματοποίησαν, βάσει των συναφθεισών συμφωνιών, οι φορείς εκμετάλλευσης αερολιμένων προς τις αεροπορικές εταιρίες συνεπάγονταν χρήση κρατικών πόρων, δεδομένου ότι τα κεφάλαια που καταβλήθηκαν από την Περιφέρεια στους φορείς εκμετάλλευσης των αερολιμένων ήταν εκείνα που είχαν χρησιμοποιηθεί για τις πληρωμές. Προς τεκμηρίωση του συμπεράσματος αυτού, το Γενικό Δικαστήριο στηρίχθηκε κυρίως στην ανάλυση του προβλεπόμενου από τα επίμαχα μέτρα τρόπου επιστροφής από την Περιφέρεια των πληρωμών που πραγματοποίησαν οι φορείς εκμετάλλευσης των αερολιμένων στις αεροπορικές εταιρίες βάσει των συναφθεισών συμφωνιών. Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε, συνακόλουθα, την ύπαρξη μηχανισμού ελέγχου ο οποίος εξαρτούσε την –κατά τα λοιπά κλιμακούμενη– επιστροφή των χρησιμοποιηθέντων κεφαλαίων από την προσκόμιση λογιστικών εκθέσεων και δικαιολογητικών που αποδείκνυαν ότι οι συμφωνίες, βάσει των οποίων είχαν πραγματοποιηθεί οι πληρωμές, συμβιβάζονταν με τους σκοπούς που επιδιώκονταν με τον νόμο 10/2010, όπως επίσης ότι είχαν εκτελεσθεί προσηκόντως. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, ο κρατικός χαρακτήρας των ως άνω μεταβιβασθέντων πόρων δεν μπορούσε να τεθεί εν αμφιβόλω ούτε από το γεγονός ότι στον νόμο 10/2010 δεν καθοριζόταν ο τρόπος μεταβίβασης των κονδυλίων από τους φορείς εκμετάλλευσης αερολιμένων στις αεροπορικές εταιρίες ούτε και από τον ισχυρισμό ότι οι φορείς εκμετάλλευσης των αερολιμένων είχαν άλλες πηγές χρηματοδότησης. Έχοντας υπενθυμίσει ότι ο σκοπός των κρατικών παρεμβάσεων δεν ασκεί επιρροή στον χαρακτηρισμό τους ως «κρατικών ενισχύσεων» κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε επιπλέον ότι, εφόσον πλεονέκτημα προερχόμενο από κρατικούς πόρους μεταβιβάστηκε από τον άμεσο αποδέκτη, εν προκειμένω τους φορείς εκμετάλλευσης των αερολιμένων, σε τελικό δικαιούχο, είναι άνευ σημασίας αν η μεταβίβαση αυτή πραγματοποιήθηκε από τον άμεσο αποδέκτη στο πλαίσιο εμπορικής λογικής ή αν, αντιθέτως, η μεταβίβαση αυτή ανταποκρινόταν σε σκοπό γενικού συμφέροντος. Το Γενικό Δικαστήριο συμπέρανε εξ αυτού ότι η απαγόρευση κρατικών ενισχύσεων μπορούσε να εφαρμοστεί ως προς διάφορες πληρωμές τις οποίες πραγματοποίησαν οι φορείς εκμετάλλευσης των αερολιμένων προς τις αεροπορικές εταιρίες κατ' εφαρμογήν των επίμαχων μέτρων, έστω και αν στους οικείους φορείς εκμετάλλευσης δεν είχαν ανατεθεί προνόμια δημόσιας εξουσίας ή αποστολή γενικού συμφέροντος και έστω και αν αυτοί δεν είχαν οριστεί για τη διαχείριση ενισχύσεων.

Όσον αφορά, δεύτερον, τη δυνατότητα καταλογισμού στην Περιφέρεια των πληρωμών που πραγματοποίησαν οι φορείς εκμετάλλευσης των αερολιμένων προς τις αεροπορικές εταιρίες, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι το επίπεδο του ελέγχου τον οποίο ασκεί το κράτος ως προς την παροχή πλεονεκτήματος, όπως αυτό προκύπτει, μεταξύ άλλων, από το πλαίσιο όπου εντάσσεται το επίμαχο μέτρο, από την έκτασή του, από το περιεχόμενό του ή από τις συνθήκες που αυτό δημιουργεί, πρέπει επίσης να λαμβάνεται υπόψη προκειμένου να κριθεί η εμπλοκή των δημοσίων αρχών στη λήψη του μέτρου, ειδάλλως το παρεχόμενο πλεονέκτημα δεν είναι δυνατόν να τους καταλογιστεί. Εξετάζοντας την προσβαλλόμενη απόφαση υπό το πρίσμα των κριτηρίων αυτών, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε συνακόλουθα ότι, εν προκειμένω, το επίπεδο ελέγχου που ασκούσε η Περιφέρεια στη χορήγηση των κεφαλαίων στις αεροπορικές εταιρίες αποδείκνυε επαρκώς κατά νόμο την εμπλοκή της στη διάθεση των κεφαλαίων. Συγκεκριμένα, καίτοι ο ακριβής τρόπος χορήγησης των κεφαλαίων που εισέπραξε κάθε φορέας εκμετάλλευσης αερολιμένος δεν καθοριζόταν στον νόμο 10/2010, εντούτοις, οι αποφάσεις τις οποίες έλαβε η περιφερειακή εκτελεστική αρχή κατ' εφαρμογήν του νόμου αυτού παρείχαν στην Περιφέρεια τη δυνατότητα να ελέγχει στενά τη συμπεριφορά των φορέων εκμετάλλευσης των αερολιμένων που είχαν αποφασίσει να ζητήσουν τα μέτρα χρηματοδότησης τα οποία προβλέπονταν στο πλαίσιο του επίμαχου καθεστώτος ενισχύσεων, είτε διά της προηγούμενης έγκρισης των σχεδίων δραστηριοτήτων τους είτε ακόμη διά των απαιτούμενων προϋποθέσεων για την επιστροφή των ποσών που είχαν καταβληθεί από τους εν λόγω φορείς στις αεροπορικές εταιρίες.

Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η άσκηση τέτοιου ελέγχου από την Περιφέρεια αποδείκνυε ότι τα επίμαχα μέτρα χρηματοδότησης ήταν καταλογιστέα σε αυτή, μεταξύ άλλων, και λόγω της προσθήκης, κατόπιν απαίτησης της Περιφέρειας, ποινικών ρητρών στις συμφωνίες που συνήφθησαν μεταξύ των φορέων εκμετάλλευσης των αερολιμένων και των αεροπορικών εταιριών για την προστασία της δημόσιας επένδυσης. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο συντάχθηκε με το συμπέρασμα της Επιτροπής ότι οι φορείς εκμετάλλευσης των αερολιμένων μπορούσαν να θεωρηθούν ως ενδιάμεσοι φορείς μεταξύ της Περιφέρειας και των αεροπορικών εταιριών, οι οποίοι μεταβίβασαν εξ ολοκλήρου τα κεφάλαια που εισέπραξαν από την Περιφέρεια και, με τον τρόπο αυτό, ενήργησαν σύμφωνα με τις οδηγίες τις οποίες είχαν λάβει από την Περιφέρεια μέσω των σχεδίων δραστηριοτήτων που αυτή είχε εγκρίνει.

Στο πλαίσιο εξέτασης του δεύτερου λόγου ακυρώσεως, με τον οποίο προβαλλόταν πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως όσον αφορά την απόκτηση πλεονεκτήματος από τις αεροπορικές εταιρίες, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε, πρώτον, ότι ορθώς η Επιτροπή είχε χαρακτηρίσει τα επίδικα μέτρα ως «καθεστώς ενισχύσεων» υπό την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο δ', του κανονισμού 2015/1589. Αφού υπενθύμισε ότι ο χαρακτηρισμός αυτός δεν μπορεί να αποδοθεί σε ένα σύνολο διατάξεων το οποίο απαιτεί περαιτέρω μέτρα εκτέλεσης, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι ένα καθεστώς ενισχύσεων μπορεί, ωστόσο, να αποτελείται από γενικές διατάξεις και από τα εκτελεστικά αυτών μέτρα, υπό την προϋπόθεση ότι το σύνολο των σχετικών διατάξεων αρκεί για τη λήψη αποφάσεως περί χορήγησης ατομικών ενισχύσεων. Με γνώμονα τις ανωτέρω αρχές, η Επιτροπή μπορούσε, εν προκειμένω, να καθορίσει το νομικό πλαίσιο του επίμαχου καθεστώτος λαμβάνοντας υπόψη πράξεις οι οποίες εκδόθηκαν μετά την κοινοποίηση των επίδικων μέτρων και δεν επηρέαζαν τον πυρήνα του μηχανισμού, αποκλειομένων ωστόσο των σχεδίων δραστηριοτήτων και των ατομικών συμφωνιών που συνήφθησαν μεταξύ των φορέων εκμετάλλευσης των αερολιμένων και των αεροπορικών εταιριών. Τούτο διότι αυτά δεν αποτελούσαν περαιτέρω μέτρα εκτέλεσης, αλλά εντάσσονταν πλέον στην εξατομικευμένη υλοποίηση του επίδικου καθεστώτος. Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι το γεγονός ότι οι αεροπορικές εταιρίες δεν προσδιορίζονταν τυπικώς ως τελικοί και πραγματικοί δικαιούχοι της επίδικης ενίσχυσης στον νόμο 10/2010 δεν συνιστούσε εμπόδιο για τον χαρακτηρισμό του μηχανισμού ως «καθεστώτος ενισχύσεων», δεδομένου ότι η Επιτροπή μπορούσε να στηριχθεί σε όλα τα στοιχεία που συνέθεταν τον θεσπισθέντα μηχανισμό προκειμένου να τεκμηριώσει το συμπέρασμά της.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε το συμπέρασμα ότι η Επιτροπή ορθώς δεν είχε εξετάσει τις συναλλαγές που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ των αεροπορικών εταιριών και των φορέων εκμετάλλευσης των αερολιμένων υπό το πρίσμα του κριτηρίου του ιδιώτη επιχειρηματία σε συνθήκες οικονομίας της αγοράς. Πράγματι, οι φορείς εκμετάλλευσης, οι οποίοι δεν ανήκαν στην Περιφέρεια, είχαν κατ' ουσίαν περιοριστεί απλώς στην πραγμάτωση του επίδικου καθεστώτος ενισχύσεων, το οποίο είχε θέσει στη διάθεσή τους η Περιφέρεια. Αντιθέτως, ως την εφαρμογή του κριτηρίου αυτού στις αποφάσεις της Περιφέρειας, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η τελευταία δεν είχε ενεργήσει ως επενδυτής, δεδομένου ότι είχε θεσπίσει το επίμαχο καθεστώς ενισχύσεων με μοναδικό σκοπό την οικονομική ανάπτυξη της νήσου. Στον βαθμό που η Περιφέρεια ενήργησε ως αγοραστής υπηρεσιών μάρκετινγκ, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε επιπροσθέτως ότι η ύπαρξη πλεονεκτήματος που να στοιχειοθετεί ενίσχυση μπορεί να αποκλειστεί, όχι λόγω της ύπαρξης αμοιβαίων παροχών, αλλά λόγω της αγοράς των επίμαχων υπηρεσιών σύμφωνα με τους προβλεπόμενους από το δίκαιο της Ένωσης κανόνες περί δημοσίων συμβάσεων ή, τουλάχιστον, μέσω της διοργάνωσης ανοικτής και διαφανούς διαδικασίας, η οποία να διασφαλίζει την τήρηση της αρχής ίσης μεταχείρισης μεταξύ παρόχων υπηρεσιών και την απόκτηση των υπηρεσιών στις τιμές της αγοράς. Πλην όμως, εν προκειμένω, οι προσκλήσεις εκδηλώσεως ενδιαφέροντος που δημοσιεύθηκαν πριν από τη σύναψη των συμφωνιών με τις αεροπορικές εταιρίες δεν κρίθηκαν από το Γενικό Δικαστήριο ισοδύναμες προς διαδικασίες διαγωνισμού, δεδομένου ιδίως ότι δεν έγινε καμία επιλογή σύμφωνα με συγκεκριμένα κριτήρια μεταξύ των αεροπορικών εταιριών που απάντησαν στις προσκλήσεις.

Αφού απέρριψε το ενδεχόμενο οποιουδήποτε σφάλματος εκτιμήσεως ως προς το συμπέρασμα της Επιτροπής ότι τα επίδικα μέτρα νόθευαν ή απειλούσαν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό, ότι επηρέαζαν τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές και ότι δεν ήταν δυνατόν να κηρυχθούν, κατά παρέκκλιση, συμβατά με

την εσωτερική αγορά κατ' εφαρμογήν του άρθρου 107, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε εν τέλει, στο πλαίσιο της εξέτασης του πέμπτου λόγου ακυρώσεως, ότι η Επιτροπή δεν είχε παραβιάσει ούτε την αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης διατάσσοντας την ανάκτηση των ποσών τα οποία εισέπραξε η προσφεύγουσα σε εκτέλεση των συμβάσεων που είχαν συναφθεί με τους φορείς εκμετάλλευσης των αερολιμένων βάσει των επίδικων μέτρων. Επισήμανε, συναφώς, ότι η προσφεύγουσα δεν μπορούσε να έχει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ούτε ως προς τη νομιμότητα της ενίσχυσης, δεδομένου ότι αυτή ήταν παράνομη λόγω της θέσης της σε εφαρμογή προτού η Επιτροπή αποφανθεί επί των μέτρων που της είχαν κοινοποιηθεί, ούτε ως προς την εμπορική φύση των συμβατικών της σχέσεων με τους φορείς εκμετάλλευσης των αερολιμένων, δεδομένου ότι δεν ήταν δυνατόν να αγνοεί τους μηχανισμούς χρηματοδότησης που προβλέπονταν στον νόμο 10/2010, ο οποίος είχε δημοσιευθεί επισήμως σε εθνικό επίπεδο, και άρα δεν ήταν δυνατόν να αγνοεί την κρατική προέλευση των οικείων κεφαλαίων.

3. Φορολόγηση των εταιριών που ανήκουν σε πολυεθνικό όμιλο

Με την απόφαση της 15ης Ιουλίου 2020, **Ιρλανδία κ.λπ. κατά Επιτροπής** (T-778/16 και T-892/16, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσεως ⁹², [EU:T:2020:338](#)), το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, εξέτασε τις φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης τις οποίες εξέδωσαν οι ιρλανδικές φορολογικές αρχές με αντικείμενο το φορολογητέο κέρδος που επιμεριζόταν στα ιρλανδικά υποκαταστήματα της Apple Sales International (ASI) και της Apple Operations Europe (AOE). Στις 11 Ιουνίου 2014 η Επιτροπή κίνησε επίσημη διαδικασία εξέτασης σχετικά με τις εν λόγω φορολογικές αποφάσεις, με την αιτιολογία ότι θα μπορούσαν να συνιστούν κρατική ενίσχυση. Η ASI και η AOE, θυγατρικές του ομίλου Apple ⁹³, είναι εταιρίες οι οποίες έχουν μεν συσταθεί κατά το ιρλανδικό δίκαιο, πλην όμως διοικούνται και ελέγχονται εκτός Ιρλανδίας, δεν έχουν φορολογική κατοικία στην Ιρλανδία και έχουν ιδρύσει ιρλανδικά υποκαταστήματα ⁹⁴.

Κατά το πέρας της έρευνάς της, η Επιτροπή, με απόφαση της 30ής Αυγούστου 2016 ⁹⁵ (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης που εξέδωσαν οι ιρλανδικές φορολογικές αρχές συνιστούσαν παράνομες και ασυμβίβαστες προς την εσωτερική αγορά κρατικές ενισχύσεις, οι οποίες έπρεπε να ανακτηθούν από την ASI και την AOE. Για να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, όσον αφορά το κριτήριο του επιλεκτικού πλεονεκτήματος, η Επιτροπή χρησιμοποίησε τρεις διακριτές συλλογιστικές (κύρια, επικουρική και εναλλακτική) προκειμένου να αποδείξει ότι οι επίμαχες φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης παρείχαν στην ASI και την AOE τη δυνατότητα να μειώσουν το ποσό του φόρου τον οποίο όφειλαν στην Ιρλανδία κατά τη διάρκεια της περιόδου που ίσχυαν, ήτοι μεταξύ των ετών 1991 και 2014.

92| Υπόθεση C-465/20 P, **Επιτροπή κατά Ιρλανδίας κ.λπ.**

93| Εντός του ομίλου Apple, η Apple Operations International είναι κατά 100 % θυγατρική της Apple Inc., κατέχει δε κατά 100 % τη θυγατρική AOE, η οποία, με τη σειρά της, κατέχει κατά 100 % τη θυγατρική ASI.

94| Το ιρλανδικό υποκατάστημα της ASI είναι, μεταξύ άλλων, υπεύθυνο για την άσκηση των δραστηριοτήτων αγοράς, πώλησης και διανομής, οι οποίες συνδέονται με την πώληση προϊόντων του σήματος Apple σε σχετιζόμενα μέρη και σε τρίτους πελάτες στις περιοχές που καλύπτουν την Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή, την Ινδία και την Αφρική καθώς και την Ασία-Ειρηνικό. Το ιρλανδικό υποκατάστημα της AOE είναι υπεύθυνο για την κατασκευή και συναρμολόγηση εξειδικευμένου φάσματος προϊόντων πληροφορικής στην Ιρλανδία, όπως οι επιτραπέζιοι υπολογιστές iMac, οι φορητοί υπολογιστές MacBook και άλλα περιφερειακά υπολογιστών, τα οποία προμηθεύει σε σχετιζόμενα μέρη σε Ευρώπη, Μέση Ανατολή, Ινδία και Αφρική.

95| Απόφαση (ΕΕ) 2017/1283 της Επιτροπής, της 30ής Αυγούστου 2016, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.38373 (2014/C) (πρώην 2014/NN) (πρώην 2014/CP) που χορηγήθηκε από την Ιρλανδία στην Apple (ΕΕ 2017, L 187, σ. 1).

Το Γενικό Δικαστήριο, ενώπιον του οποίου ασκήθηκαν προσφυγές από την Ιρλανδία, την ASI και την AOE, ακύρωσε την προσβαλλόμενη απόφαση. Η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου, η οποία αποτελεί συνέχεια της ήδη υφιστάμενης νομολογίας σχετικά με τις φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης (προεγκριτικές αποφάσεις)⁹⁶, παρέχει διευκρινίσεις ως προς το κριτήριο της επιλεκτικότητας των μέτρων ενισχύσεως όταν τα κράτη μέλη εκδίδουν τέτοιου είδους αποφάσεις.

Με την απόφασή του, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι οι παρεμβάσεις των κρατών μελών στον τομέα της άμεσης φορολογίας, μολονότι αφορούν ζητήματα που δεν έχουν εναρμονιστεί στην Ένωση, δεν αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής της νομοθεσίας περί ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων. Συναφώς, δεδομένου ότι η Επιτροπή είναι αρμόδια να μεριμνά για την τήρηση της ως άνω νομοθεσίας, δεν μπορεί να της προσαφθεί ότι υπερέβη τις αρμοδιότητές της όταν εξέτασε κατά πόσον οι ιρλανδικές φορολογικές αρχές, εκδίδοντας τις επίμαχες φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης, είχαν επιφυλάξει στην ASI και στην AOE ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση, παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να μειώσουν το φορολογητέο κέρδος τους σε σχέση με το φορολογητέο κέρδος άλλων φορολογούμενων εταιριών που βρίσκονται σε συγκρίσιμη κατάσταση. Κατά την άσκηση της προαναφερθείσας αρμοδιότητας από την Επιτροπή, όσον αφορά ειδικότερα τα φορολογικά μέτρα, η εξέταση του πλεονεκτήματος και η εξέταση της επιλεκτικότητας συμπίπτουν, στο μέτρο που βάσει αυτών των δύο κριτηρίων μπορεί να αποδειχθεί ότι το επίμαχο φορολογικό μέτρο οδηγεί σε μείωση του ποσού του φόρου τον οποίο θα όφειλε κανονικά να καταβάλει ο αποδέκτης του μέτρου κατ' εφαρμογήν του κοινού φορολογικού καθεστώτος, το οποίο ισχύει για τους λοιπούς φορολογουμένους που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε την ύπαρξη επιλεκτικού πλεονεκτήματος το οποίο είχε ως συνέπεια τη μείωση του ποσού που η ASI και η AOE όφειλαν ως φόρο εταιριών στην Ιρλανδία. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, όλες οι συλλογιστικές στις οποίες στηρίχθηκε η Επιτροπή ενείχαν σφάλματα που επηρέαζαν, κατά συνέπεια, τη νομιμότητα της προσβαλλομένης απόφασης.

Πρώτον, όσον αφορά την κύρια συλλογιστική της Επιτροπής, το Γενικό Δικαστήριο την επικύρωσε ως προς τον καθορισμό του πλαισίου αναφοράς, τη χρήση της αρχής του πλήρους ανταγωνισμού καθώς και την εγκριθείσα από τον ΟΟΣΑ προσέγγιση⁹⁷.

Κατά πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε σφάλμα κατά τον καθορισμό του πλαισίου αναφοράς για την εξέταση του κριτηρίου του επιλεκτικού πλεονεκτήματος. Το πλαίσιο αυτό αποτελούνταν από το σύστημα του κοινού δικαίου για τη φορολόγηση των κερδών των εταιριών, σκοπός του οποίου είναι η φορολόγηση των φορολογητέων κερδών των εταιριών που ασκούν δραστηριότητες στην Ιρλανδία, είτε αυτές είναι ημεδαπές ή αλλοδαπές, καθετοποιημένες ή ανεξάρτητες. Πράγματι, πέραν της φορολογίας των ημεδαπών εταιριών, το ιρλανδικό φορολογικό δίκαιο προβλέπει ότι οι αλλοδαπές εταιρίες δεν φορολογούνται στην Ιρλανδία, εκτός αν ασκούν εμπορική δραστηριότητα μέσω υποκαταστήματος ή αντιπροσωπείας, περίπτωση κατά την οποία φορολογούνται επί του συνόλου των αποτελεσμάτων εκμετάλλευσης που προκύπτουν άμεσα ή έμμεσα από το υποκατάστημα ή την αντιπροσωπεία, επί των εισοδημάτων από περιουσιακά στοιχεία ή δικαιώματα που χρησιμοποιούνται από το υποκατάστημα ή την αντιπροσωπεία, ή κατέχονται από το υποκατάστημα ή την αντιπροσωπεία ή για λογαριασμό του υποκαταστήματος ή της αντιπροσωπείας, καθώς και επί των κεφαλαιακών κερδών που επιμερίζονται στο

⁹⁶ Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 14ης Φεβρουαρίου 2019, *Βέλγιο και Magnetrol International κατά Επιτροπής* (T-131/16 και T-263/16, [ΕΥ:Τ:2019:91](#)), της 24ης Σεπτεμβρίου 2019, *Λουξεμβούργο και Fiat Chrysler Finance Europe κατά Επιτροπής* (T-755/15 και T-759/15, [ΕΥ:Τ:2019:670](#)), και της 24ης Σεπτεμβρίου 2019, *Κάτω Χώρες κ.λπ. κατά Επιτροπής* (T-760/15 και T-636/16, [ΕΥ:Τ:2019:669](#)).

⁹⁷ Έκθεση του 2010 σχετικά με τον επιμερισμό κερδών στις μόνιμες εγκαταστάσεις, η οποία εγκρίθηκε από το Συμβούλιο του ΟΟΣΑ στις 22 Ιουλίου 2010.

υποκατάστημα ή την αντιπροσωπεία⁹⁸. Επομένως, οι ημεδαπές εταιρίες και οι αλλοδαπές εταιρίες οι οποίες ασκούν εμπορικές δραστηριότητες στην Ιρλανδία μέσω υποκαταστήματος βρίσκονται σε συγκρίσιμη κατάσταση υπό το πρίσμα του επιδιωκόμενου με το ιρλανδικό φορολογικό καθεστώς σκοπού, δηλαδή της φορολόγησης των φορολογητέων κερδών.

Κατά δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, εφόσον ο Ιρλανδός νομοθέτης θέλησε, μέσω των σχετικών διατάξεων, να φορολογήσει το κέρδος που προκύπτει από τις εμπορικές δραστηριότητες υποκαταστήματος αλλοδαπής εταιρίας ως εάν το κέρδος αυτό καθοριζόταν υπό συνθήκες αγοράς, η Επιτροπή μπορούσε βασίμως να στηριχθεί στην αρχή του πλήρους ανταγωνισμού προκειμένου να ελέγξει την ύπαρξη φορολογικού πλεονεκτήματος, ακόμη και αν η αρχή αυτή δεν ενσωματώθηκε τυπικά στο ιρλανδικό δίκαιο. Η εφαρμογή της αρχής αυτής παρέχει στην Επιτροπή τη δυνατότητα να εξακριβώσει, στο πλαίσιο της ασκήσεως των αρμοδιοτήτων της δυνάμει του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, αν το φορολογητέο κέρδος ενός υποκαταστήματος αλλοδαπής εταιρίας καθορίζεται, για τους σκοπούς του φόρου εταιριών, με τρόπο ο οποίος διασφαλίζει ότι οι αλλοδαπές εταιρίες που δραστηριοποιούνται μέσω υποκαταστήματος στην Ιρλανδία δεν τυγχάνουν ευνοϊκής μεταχείρισης σε σύγκριση με τις ανεξάρτητες ημεδαπές εταιρίες, των οποίων τα φορολογητέα κέρδη αντιστοιχούν στις τιμές που διαμορφώνονται στην αγορά υπό συνθήκες πλήρους ανταγωνισμού. Όσον αφορά το περιεχόμενο της αρχής του πλήρους ανταγωνισμού στο πλαίσιο του ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, μολονότι εν προκειμένω η αρχή αυτή αποτελεί εργαλείο που συμβάλλει στον έλεγχο της ύπαρξης φορολογικού πλεονεκτήματος, εντούτοις, η Επιτροπή δεν μπορεί να υποστηρίξει ότι υφίσταται αυτοτελής υποχρέωση η οποία επιβάλλει στα κράτη μέλη να εφαρμόζουν την αρχή αυτή οριζοντίως σε όλους τους τομείς του εθνικού φορολογικού δικαίου τους. Πράγματι, ελλείψει κανονιστικής ρύθμισης της Ένωσης σχετικά με τον καθορισμό των βάσεων επιβολής φόρου και την κατανομή των φορολογικών επιβαρύνσεων στους διάφορους συντελεστές παραγωγής και στους διάφορους οικονομικούς τομείς, η Επιτροπή δεν διαθέτει, στο παρόν στάδιο εξέλιξης του δικαίου της Ένωσης, αρμοδιότητα που να της παρέχει τη δυνατότητα να καθορίζει αυτοτελώς τη λεγόμενη «κανονική» φορολογία μιας καθετοποιημένης επιχείρησης, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τους εθνικούς φορολογικούς κανόνες.

Κατά τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Επιτροπή μπορούσε βασίμως να στηριχθεί, κατ' ουσίαν, στην εγκριθείσα από τον ΟΟΣΑ⁹⁹ προσέγγιση, όταν έκρινε ότι, για τους σκοπούς της εφαρμογής των διατάξεων του ιρλανδικού φορολογικού δικαίου, ο επιμερισμός κερδών στο ιρλανδικό υποκατάστημα αλλοδαπής εταιρίας πρέπει να λαμβάνει υπόψη την κατανομή των στοιχείων ενεργητικού, των λειτουργιών και των κινδύνων μεταξύ του υποκαταστήματος και των λοιπών μερών της εταιρίας αυτής. Συγκεκριμένα, στην προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή δεν εφάρμοσε μεν ευθέως τις διατάξεις του υποδείγματος φορολογικής σύμβασης του ΟΟΣΑ, ούτε τις κατευθύνσεις σχετικά με τον επιμερισμό κερδών ή τον καθορισμό της ενδοομιλικής τιμολόγησης, πλην όμως στηρίχθηκε, κατ' ουσίαν, στην εγκριθείσα από τον ΟΟΣΑ προσέγγιση. Το δε Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, μολονότι η εγκριθείσα από τον ΟΟΣΑ προσέγγιση δεν ενσωματώθηκε στο ιρλανδικό φορολογικό δίκαιο, κατ' ουσίαν, υπάρχει αλληλεπικάλυψη μεταξύ, αφενός, της λειτουργικής και πραγματικής ανάλυσης στο πλαίσιο του πρώτου σταδίου της ανάλυσης που προτείνεται με την ως άνω προσέγγιση και, αφετέρου, της εφαρμογής των διατάξεων του ιρλανδικού φορολογικού δικαίου σχετικά με τις αλλοδαπές εταιρίες.

⁹⁸ | Άρθρο 25 του Taxes Consolidation Act του 1997.

⁹⁹ | Η εγκριθείσα από τον ΟΟΣΑ προσέγγιση βασίζεται σε εργασίες ομάδων εμπειρογνομόνων και αντανakλά κοινές παραδοχές που έχουν διαμορφωθεί σε διεθνές επίπεδο όσον αφορά τον επιμερισμό κερδών σε μόνιμες εγκαταστάσεις, έχει δε ως εκ τούτου ορισμένη πρακτική σημασία κατά την ερμηνεία των ζητημάτων σχετικά με τον εν λόγω επιμερισμό κερδών.

Αντιθέτως, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε σφάλματα αναφορικά με την εφαρμογή των διατάξεων του ιρλανδικού φορολογικού δικαίου οι οποίες αφορούν τις αλλοδαπές εταιρίες. Ειδικότερα, κατά τις διατάξεις αυτές, τα κέρδη που προκύπτουν από στοιχεία ενεργητικού, όπως οι άδειες διανοητικής ιδιοκτησίας, τα οποία ελέγχονται από αλλοδαπή εταιρία, ακόμη και αν τέθηκαν στη διάθεση του ιρλανδικού υποκαταστήματος της εταιρίας αυτής, δεν μπορούν να θεωρηθούν, αυτά καθαυτά, ως φορολογητέα κέρδη που επιμερίζονται στα υποκαταστήματα. Για τον καθορισμό των κερδών του υποκαταστήματος κρίσιμο είναι το ζήτημα κατά πόσον αυτό το ιρλανδικό υποκατάστημα ελέγχει το συγκεκριμένο στοιχείο του ενεργητικού. Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η Επιτροπή, εκτιμώντας ότι οι άδειες διανοητικής ιδιοκτησίας του ομίλου Apple έπρεπε να επιμεριστούν στα ιρλανδικά υποκαταστήματα στο μέτρο που η ASI και η AOE θεωρούνταν ότι δεν διέθεταν ούτε υπαλλήλους ούτε φυσική παρουσία ώστε να διασφαλίζουν τη διαχείριση των αδειών αυτών, προέβη σε «κατ' αποκλεισμόν» επιμερισμό κερδών, ο οποίος δεν συνάδει με τις διατάξεις του ιρλανδικού φορολογικού δικαίου σχετικά με τις αλλοδαπές εταιρίες. Εξάλλου, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η Επιτροπή, στο πλαίσιο των εκτιμήσεων της που αφορούσαν τις δραστηριότητες εντός του ομίλου Apple, δεν κατάφερε να αποδείξει ότι, λαμβανομένων υπόψη, αφενός, των δραστηριοτήτων και των λειτουργιών τις οποίες ασκούσαν πράγματι τα ιρλανδικά υποκαταστήματα της ASI και της AOE και, αφετέρου, των στρατηγικών αποφάσεων οι οποίες λαμβάνονταν και υλοποιούνταν εκτός των υποκαταστημάτων αυτών, οι άδειες διανοητικής ιδιοκτησίας του ομίλου Apple έπρεπε να επιμεριστούν στα ιρλανδικά υποκαταστήματα, ενόψει του καθορισμού των ετησίων φορολογητέων κερδών της ASI και της AOE στην Ιρλανδία. Το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Επιτροπή, στο πλαίσιο της κύριας συλλογιστικής της, δεν κατάφερε να αποδείξει ότι οι ιρλανδικές φορολογικές αρχές, εκδίδοντας τις φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης, χορήγησαν πλεονέκτημα στην ASI και στην AOE.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα και ως προς την επικουρική συλλογιστική, κατά την οποία οι μέθοδοι επιμερισμού των κερδών που εγκρίθηκαν με τις φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης δεν εξασφάλιζαν αξιόπιστη εκτίμηση ενός αποτελέσματος με βάση την αγορά σύμφωνα με την αρχή του πλήρους ανταγωνισμού. Στην αιτιολογία του, υπογράμμισε ότι μόνον η μη τήρηση μεθοδολογικών επιταγών, όπως εκείνων που προβλέπονται στο πλαίσιο των κατευθυντήριων γραμμών του ΟΟΣΑ σχετικά με την ενδοομιλική τιμολόγηση, δεν αρκεί για να συναχθεί το συμπέρασμα ότι το υπολογιζόμενο κέρδος δεν αποτελεί αξιόπιστη εκτίμηση ενός αποτελέσματος με βάση την αγορά και, ακόμη λιγότερο, ότι το υπολογιζόμενο κέρδος είναι κατώτερο από το κέρδος που θα προέκυπτε αν η μέθοδος καθορισμού των τιμών μεταβιβάσεως είχε εφαρμοστεί ορθώς. Επομένως, η διαπίστωση μεθοδολογικού σφάλματος δεν αρκεί, από μόνη της, για να αποδειχθεί ότι τα επίμαχα φορολογικά μέτρα παρείχαν πλεονέκτημα στους δικαιούχους των μέτρων αυτών. Ειδικότερα, η Επιτροπή όφειλε να αποδείξει περαιτέρω ότι τα εντοπισθέντα μεθοδολογικά σφάλματα οδήγησαν σε μείωση του φορολογητέου κέρδους και, ως εκ τούτου, της φορολογικής επιβαρύνσεως των δικαιούχων σε σχέση με τη φορολογική επιβάρυνση που θα προέκυπτε κατ' εφαρμογήν των κοινών κανόνων φορολογίας του εθνικού δικαίου αν δεν υπήρχαν τα εν λόγω φορολογικά μέτρα.

Μολονότι δε το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης παρουσίαζαν κενά και ανακολουθίες λόγω των πλημμελειών στις μεθόδους υπολογισμού των φορολογητέων κερδών της ASI και της AOE, έκρινε εντούτοις ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε ότι τα μεθοδολογικά σφάλματα τα οποία επισήμανε όσον αφορά τις μεθόδους επιμερισμού κερδών που εγκρίθηκαν με τις φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης, ιδίως σχετικά με την επιλογή των λειτουργικών δαπανών ως δείκτη επιπέδου κερδών και την επιλογή των επιπέδων αμοιβής που έγιναν δεκτά με τις φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης, είχαν οδηγήσει σε μείωση των φορολογητέων κερδών της ASI και της AOE στην Ιρλανδία.

Τρίτον και τελευταίον, ως προς την εναλλακτική συλλογιστική, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Επιτροπή, στο μέτρο που δεν κατάφερε να αποδείξει την ύπαρξη πλεονεκτήματος με την κύρια και την επικουρική συλλογιστική της, δεν μπορούσε να αποδείξει την ύπαρξη επιλεκτικού πλεονεκτήματος απλώς και μόνο με την εναλλακτική συλλογιστική της. Έτσι, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η ύπαρξη διακριτικής ευχέρειας των φορολογικών αρχών, ακόμη και αν υποτεθεί αποδεδειγμένη, δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην

ότι η διακριτική ευχέρεια ασκήθηκε κατά τέτοιον τρόπο ώστε να μειωθεί η φορολογική επιβάρυνση του δικαιούχου της φορολογικής αποφάσεως προέγκρισης, σε σύγκριση με την επιβάρυνση την οποία αυτός έπρεπε κανονικά να υποστεί. Εν πάση περιπτώσει, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η Επιτροπή δεν κατάφερε να αποδείξει ότι οι ιρλανδικές φορολογικές αρχές είχαν ασκήσει ευρεία διακριτική ευχέρεια ικανή να ευνοήσει την ASI και την ΑΟΕ. Συναφώς, για να απορρίψει το επιχείρημα της Επιτροπής ότι στο πλαίσιο της εφαρμογής των φορολογικών διατάξεων από τις ιρλανδικές αρχές δεν είχε γίνει χρήση κανενός συνεπούς κριτηρίου για τον καθορισμό των κερδών που έπρεπε να επιμεριστούν στα ιρλανδικά υποκαταστήματα αλλοδαπών εταιριών, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η εφαρμογή των διατάξεων αυτών απαιτεί αντικειμενική ανάλυση των πραγματικών δεδομένων, η οποία αντιστοιχεί, κατ' ουσίαν, στην ανάλυση που προτείνεται με την εγκριθείσα από τον ΟΟΣΑ προσέγγιση. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι μόνον οι μεθοδολογικές πλημμέλειες που εντοπίστηκαν κατά τον υπολογισμό των φορολογητέων κερδών της ASI και της ΑΟΕ δεν αρκούσαν για να αποδειχθεί ότι οι φορολογικές αποφάσεις προέγκρισης ήταν απόρροια της ασκήσεως ευρείας διακριτικής ευχέρειας εκ μέρους των ιρλανδικών φορολογικών αρχών.

V. Διανοητική ιδιοκτησία

1. Σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

α) Σημεία από τα οποία μπορεί να συνίσταται το σήμα

Με την απόφαση *CEDC International κατά EUIPO – Underberg* (Σχήμα φύλλου χόρτου μέσα σε φιάλη) (T-796/16, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσως ¹⁰⁰, [EU:T:2020:439](#)), η οποία εκδόθηκε στις 23 Σεπτεμβρίου 2020, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε επί της απαιτήσεως περί σαφήνειας και ακρίβειας της απεικονίσεως τρισδιάστατου σήματος στο πιστοποιητικό καταχωρίσεως, κατά την έννοια του άρθρου 4 του κανονισμού 40/94 ¹⁰¹.

Εν προκειμένω, η Underberg AG είχε αιτηθεί την καταχώριση τρισδιάστατου σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης το οποίο απεικόνιζε ένα φύλλο χόρτου μέσα σε φιάλη, για οινοπνευματώδη ποτά και ηδύποτα. Η CEDC International sp. z o.o. (στο εξής: προσφεύγουσα) είχε ασκήσει ανακοπή βασιζόμενη στο προγενέστερο τρισδιάστατο γαλλικό σήμα το οποίο είχε καταχωριστεί, με δικαιούχο εκείνη, για οινοπνευματώδη ποτά (στο εξής: προγενέστερο σήμα).

Η ανακοπή και, εν συνεχεία, η προσφυγή της προσφεύγουσας απορρίφθηκαν από το τμήμα ανακοπών και το τμήμα προσφυγών του Γραφείου Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO) αντιστοίχως, με την αιτιολογία ότι η προσφεύγουσα δεν απέδειξε το είδος της χρήσεως του προγενέστερου σήματος, δηλαδή τη χρήση του σήματος αυτού υπό τη μορφή με την οποία είχε καταχωριστεί ή υπό μορφή που

100| Υπόθεση C-639/20 P, *CEDC International κατά EUIPO*.

101| Κανονισμός (ΕΚ) 40/94 του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 1993, για το κοινοτικό σήμα (ΕΕ 1994, L 11, σ. 1) [ο οποίος αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό (ΕΚ) 207/2009 του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009, για το κοινοτικό σήμα (ΕΕ 2009, L 78, σ. 1), ο οποίος με τη σειρά του αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό (ΕΕ) 2017/1001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2017, L 154, σ. 1)].

διέφερε ως προς στοιχεία τα οποία δεν μεταβάλλουν τον διακριτικό χαρακτήρα του σήματος υπό την καταχωρισμένη μορφή του. Κατόπιν ασκήσεως προσφυγής εκ μέρους της προσφεύγουσας, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση του τμήματος προσφυγών, κρίνοντας ότι το τελευταίο δεν είχε ασκήσει την εξουσία του εκτιμήσεως όσον αφορά τη συνεκτίμηση των εκπροθέσμως υποβληθέντων αποδεικτικών στοιχείων περί της χρήσεως ¹⁰². Με τη δεύτερη απόφασή του (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), το τμήμα προσφυγών απέρριψε εκ νέου την προσφυγή, διαπιστώνοντας ότι τα εν λόγω αποδεικτικά στοιχεία ουδόλως μετέβαλλαν την προγενέστερη απόφασή του.

Αποφαινόμενο επί προσφυγής κατά της τελευταίας αυτής αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, για τους σκοπούς της ερμηνείας και της εφαρμογής του δικαίου των σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η απεικόνιση του σήματος, η οποία πρέπει να είναι σαφής και ακριβής, καθορίζει το αντικείμενο της προστασίας που παρέχεται με την καταχώριση. Επιπροσθέτως, η περιγραφή, η οποία ενδέχεται να συνοδεύει την απεικόνιση, πρέπει να αντιστοιχεί σε αυτήν όπως έχει καταχωριστεί και δεν επιτρέπεται να διευρύνει το πεδίο εφαρμογής της προστασίας τού κατ' αυτόν τον τρόπο ορισθέντος σήματος. Συνεπώς, αυτή η απαίτηση περί αντιστοιχίας της ενδεχόμενης περιγραφής με την απεικόνιση αποτελεί επακόλουθο της απαιτήσεως περί σαφήνειας και ακρίβειας της απεικόνισης που προσδιορίζει το αντικείμενο της προστασίας.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, εν προκειμένω, η περιγραφή του προγενέστερου σήματος –δεδομένου ότι δεν αντιστοιχούσε στην απεικόνισή του, η οποία αναπαριστούσε μια γραμμή και όχι ένα φύλλο χόρτου όπως αναγραφόταν στην περιγραφή– δεν μπορούσε να χρησιμεύσει προς αποσαφήνιση ή διευκρίνισή του ¹⁰³. Πράγματι, μόνο μια πιο ρεαλιστική απεικόνιση του φύλλου χόρτου ή η πραγματική εικόνα ενός φύλλου χόρτου μέσα σε φιάλη θα μπορούσε να προσδιορίσει σαφώς και επακριβώς την παρουσία του στο σήμα εκείνο. Επομένως, το ακριβές αντικείμενο της παρεχόμενης από το προγενέστερο σήμα προστασίας δεν αφορούσε φύλλο χόρτου.

Κατόπιν των ανωτέρω διαπιστώσεων, το Γενικό Δικαστήριο επικύρωσε την εκτίμηση του τμήματος προσφυγών ότι δεν αποδείχθηκε η χρήση του προγενέστερου σήματος, όπως αυτό έχει απεικονιστεί και καταχωριστεί.

Αντιθέτως, η αιτίαση περί παραβάσεως της υποχρέωσης αιτιολόγησης έγινε δεκτή ¹⁰⁴. Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν επιτρεπόταν στο τμήμα προσφυγών, προκειμένου να θεμελιώσει το διατακτικό της προσβαλλομένης αποφάσεως με το οποίο απορρίφθηκαν όλοι οι προβληθέντες λόγοι ανακοπής, να παραπέμψει, για ορισμένους εξ αυτών των λόγων, στην αιτιολογία μιας πρώτης αποφάσεως που ακυρώθηκε στο σύνολό της από το Γενικό Δικαστήριο, χωρίς να εξετάσει και να απορρίψει χωριστά καθέναν από τους λόγους ανακοπής. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την προσβαλλόμενη απόφαση αποκλειστικώς κατά το μέρος που αφορούσε τους λόγους οι οποίοι δεν εξετάστηκαν από το τμήμα προσφυγών.

102| Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2014, *CEDC International κατά ΓΕΕΑ – Underberg (Σχήμα φύλλου χόρτου μέσα σε φιάλη)* (T-235/12, [EU:T:2014:1058](#)).

103| Σύμφωνα με την περιγραφή του προγενέστερου σήματος, «το σήμα αποτελείται από μια φιάλη στο εσωτερικό της οποίας έχει τοποθετηθεί ένα φύλλο χόρτου διαγώνια σχεδόν προς το σώμα της φιάλης».

104| Κατά την έννοια του άρθρου 75 του κανονισμού 207/2009.

β) Σήματα στερούμενα διακριτικού χαρακτήρα

Με την απόφαση της 5ης Φεβρουαρίου 2020, *Hickies κατά EUIPO (Σχήμα κορδονιού υποδήματος)* (T-573/18, [EU:T:2020:32](#)), το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή που είχε ασκηθεί κατά της αποφάσεως του EUIPO με την οποία είχε απορριφθεί η αίτηση καταχώρισεως τρισδιάστατου σήματος αποτελούμενου από το σχήμα κορδονιού υποδήματος, με την αιτιολογία ότι αυτό στερούνταν διακριτικού χαρακτήρα.

Η προσφεύγουσα Hickies είχε ζητήσει την καταχώριση τρισδιάστατου σημείου με τη μορφή συνδέσμου, ο οποίος αναπαριστάται υπό διαφορετικές οπτικές γωνίες σε τέσσερις εικόνες. Στο ένα από τα άκρα του εν συνδέσμου υπάρχει μια υποδοχή στην οποία μπορεί να εισαχθεί το κουμπί που είναι τοποθετημένο στο άλλο άκρο του, προκειμένου να κλείσει ο σύνδεσμος. Το EUIPO έκρινε ότι το επίδικο σήμα στερούνταν διακριτικού χαρακτήρα ¹⁰⁵ όσον αφορά ορισμένα από τα προϊόντα για τα οποία ζητήθηκε η καταχώριση, ιδίως δε για τα κορδόνια υποδημάτων.

Η προσφεύγουσα υποστήριξε, μεταξύ άλλων, ότι το σήμα του οποίου ζητούσε την καταχώριση αποτελούσε ένα εντελώς νέο είδος συστήματος κλεισίματος υποδημάτων, το οποίο διαφέρει ουσιωδώς από τα γενικώς και συνήθως ισχύοντα στον τομέα του υποδήματος. Προκειμένου να αντικρούσει τα παραδείγματα στα οποία αναφέρθηκε το EUIPO, η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε ότι τα οικεία προϊόντα ήταν απομιμήσεις, ότι κανένας από τους μνημονευόμενους διαδικτυακούς τόπους δεν ανήκε σε δικαιούχους σημάτων και ότι επρόκειτο για διαδικτυακές πλατφόρμες πωλήσεων, οι οποίες είναι γνωστές επειδή χρησιμεύουν ως εργαλείο πώλησης προϊόντων απομίμησης. Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι το ενδεχόμενο να επρόκειτο για διαδικτυακές πλατφόρμες πωλήσεων ουδόλως μείωνε την αποδεικτική αξία των στοιχείων που επικαλέστηκε η εξετάστρια προς απόδειξη της ύπαρξης, στην αγορά της Ένωσης, σχημάτων παρόμοιων με εκείνο που αποτελούσε το σήμα του οποίου ζητήθηκε η καταχώριση. Επιπλέον, ακόμη και αν υποτεθεί ότι ορισμένοι από τους διαδικτυακούς τόπους χρησιμοποιούνταν για την πώληση προϊόντων απομίμησης, αυτό και μόνον δεν αποδείκνυε ότι τα προϊόντα στα οποία παρέπεμπαν οι σύνδεσμοι που μνημόνευσε το EUIPO συνιστούσαν προϊόντα απομίμησης. Εν πάση περιπτώσει, το Γενικό Δικαστήριο δεν ήταν αρμόδιο να αποφανθεί επί της προβαλλόμενης απομίμησης.

Εξάλλου, η προσφεύγουσα προέβαλε τον νεωτερικό χαρακτήρα του προϊόντος του οποίου το σχήμα αντιστοιχούσε στο σχήμα στο οποίο συνίστατο το επίδικο σήμα. Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, ακόμη και αν αποδεικνυόταν ο νεωτερικός χαρακτήρας, τούτο δεν θα σήμαινε κατ' ανάγκην ότι το σήμα αυτό έχει διακριτικό χαρακτήρα. Υπενθύμισε ότι τα σημεία που χρησιμοποιούνται συνήθως για την εμπορία των αντίστοιχων προϊόντων ή υπηρεσιών όντως δεν θεωρούνται ικανά να προσδιορίσουν και την προέλευσή τους. Ωστόσο, η ως άνω διαπίστωση δεν μπορεί να ερμηνευθεί *a contrario* προκειμένου να συναχθεί το συμπέρασμα ότι το σήμα του οποίου ζητείται η καταχώριση έχει διακριτικό χαρακτήρα σε περίπτωση που δεν χρησιμοποιείται συχνά για τέτοια προϊόντα και τέτοιες υπηρεσίες. Ειδικότερα, η εκτίμηση του διακριτικού χαρακτήρα ενός σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν στηρίζεται στην πρωτοτυπία ή στην απουσία χρήσης τέτοιου σήματος στον τομέα όπου ανήκουν τα αντίστοιχα προϊόντα και υπηρεσίες.

Πέραν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι είναι άνευ σημασίας για την ανάλυση του εγγενούς διακριτικού χαρακτήρα του επίδικου σήματος η προσβολή, την οποία επικαλείται η προσφεύγουσα, των δικαιωμάτων επί δύο σχεδίων ή υποδειγμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, λόγω της εμπορίας προϊόντων που έχουν μορφή παρόμοια με εκείνη του προϊόντος της προσφεύγουσας του οποίου το σχήμα αντιστοιχεί στο σχήμα στο οποίο συνίστατο το προς καταχώριση σήμα. Πράγματι, η προστασία δικαιώματος επί σχεδίου ή υποδείγματος δεν συνεπάγεται τον διακριτικό χαρακτήρα του οικείου σήματος, διότι τα

¹⁰⁵ | Κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 207/2009.

κριτήρια εξέτασης των δύο αυτών δικαιωμάτων διαφέρουν θεμελιωδώς. Η προστασία δικαιώματος επί σχεδίου ή υποδείγματος αφορά την εμφάνιση προϊόντος που ξεχωρίζει από την υφιστάμενη παράδοση και στηρίζεται, αφενός, στον νεωτερικό χαρακτήρα του σχεδίου ή υποδείγματος, δηλαδή στο ότι δεν υπάρχει άλλο πανομοιότυπο σχέδιο ή υπόδειγμα που να είναι γνωστό στο κοινό, και, αφετέρου, στον ατομικό χαρακτήρα του. Αντιθέτως, στην περίπτωση σήματος, μολονότι το σχήμα που αποτελεί το σήμα του οποίου ζητείται η καταχώριση πρέπει οπωσδήποτε να αποκλίνει σημαντικά από τα γενικώς ή συνήθως ισχύοντα στον οικείο τομέα ώστε να μπορεί να έχει διακριτικό χαρακτήρα, μόνον το στοιχείο της νεωτερικότητας του σχήματος δεν αρκεί για να συναχθεί η ύπαρξη τέτοιου χαρακτήρα, διότι το καθοριστικό κριτήριο είναι η ικανότητα του σχήματος να επιτελέσει τη λειτουργία του δηλωτικού της εμπορικής προέλευσης.

Κατά το Γενικό Δικαστήριο, ορθώς επίσης το τμήμα προσφυγών του EUIPO υποβάθμισε τη σημασία των βραβείων design τα οποία επικαλέστηκε η προσφεύγουσα. Ειδικότερα, το γεγονός ότι ορισμένα προϊόντα διαθέτουν ποιοτικό design δεν σημαίνει κατ' ανάγκην ότι ένα σήμα που αποτελείται από το τρισδιάστατο σχήμα των προϊόντων αυτών διακρίνει εξ ορισμού τα συγκεκριμένα προϊόντα από εκείνα άλλων επιχειρήσεων. Επιπλέον, οι ειδικοί που απονέμουν τα βραβεία αυτά καλούνται να εστιάσουν την προσοχή τους σε απειροελάχιστες διαφορές, ενώ το ενδιαφερόμενο κοινό, το οποίο εν προκειμένω επιδεικνύει μέτρια προσοχή, δεν θα προβεί σε αναλυτική εξέταση του επίμαχου σχήματος.

Με την απόφαση της 25ης Νοεμβρίου 2020, **Brasserie St Aveland κατά EUIPO (Σχήμα σκουρόχρωμης φιάλης)** (T-862/19, [EU:T:2020:561](#)), το Γενικό Δικαστήριο έκρινε επί υποθέσεως στην οποία η Brasserie St Aveland είχε ζητήσει την επέκταση στην Ευρωπαϊκή Ένωση της προστασίας της διεθνούς καταχωρίσεως τρισδιάστατου σημείου. Το σημείο αποτελείται από την τρισδιάστατη απεικόνιση μιας σκουρόχρωμης φιάλης, η οποία σφραγίζεται με πώμα-στεφάνη. Μια λευκή ετικέτα τυλίγεται στο κατώτερο μέρος της φιάλης κατά τρόπο ακανόνιστο, με εξαίρεση μια αιχμηρή προεξοχή προς τα πάνω η οποία δεν εφαρμόζει στο σώμα της φιάλης στο μέρος αυτό. Ζητήθηκε η προστασία του σήματος για ποτά. Το EUIPO αρνήθηκε την επέκταση της προστασίας της διεθνούς καταχωρίσεως με την αιτιολογία ότι το σημείο στερούνταν διακριτικού χαρακτήρα κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 2017/1001.

Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως του EUIPO. Διευκρίνισε πώς ορίζονται τα γενικώς και συνήθως ισχύοντα στον οικείο τομέα στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του διακριτικού χαρακτήρα των τρισδιάστατων σημάτων που αποτελούνται από το σχήμα του προϊόντος ή από το σχήμα της συσκευασίας του.

Αρχικώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, δεδομένου ότι η συσκευασία υγρού προϊόντος αποτελεί προϋπόθεση της διάθεσής του στο εμπόριο, ο μέσος καταναλωτής τής αποδίδει, κατ' αρχάς, την απλή αυτή λειτουργία. Μόνον ένα σήμα το οποίο αποκλίνει σημαντικά από τα γενικώς ή συνήθως ισχύοντα στον οικείο τομέα δεν στερείται διακριτικού χαρακτήρα. Συνεπώς, όταν τρισδιάστατο σήμα αποτελείται από το σχήμα του προϊόντος για το οποίο ζητείται η καταχώριση ή από το σχήμα της συσκευασίας του, το γεγονός και μόνον ότι το σχήμα αυτό αποτελεί παραλλαγή ενός από τα συνήθη σχήματα των προϊόντων του ίδιου είδους ή των σχετικών συσκευασιών δεν αρκεί για να διαπιστωθεί ότι το σήμα δεν στερείται διακριτικού χαρακτήρα.

Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το EUIPO είχε αποδείξει ότι τα γενικώς και συνήθως ισχύοντα στον τομέα των ποτών χαρακτηρίζονται από μεγάλη ποικιλία σχημάτων και τρόπων τοποθέτησης των ετικετών στις φιάλες. Επομένως, κατά το Γενικό Δικαστήριο, ακόμη και αν υποθεθεί ότι το κυρίαρχο σχήμα όσον αφορά τις ετικέτες των εν λόγω προϊόντων είναι εκείνο της ορθογώνιας ετικέτας η οποία εφαρμόζει πλήρως σε ένα μέρος του κυλινδρικού σώματος της φιάλης, τα γενικώς και συνήθως ισχύοντα στον οικείο τομέα δεν μπορούν να περιοριστούν μόνο στο στατιστικώς πλέον διαδεδομένο σχήμα, αλλά περιλαμβάνουν όλα τα σχήματα που ο καταναλωτής έχει συνηθίσει να συναντά στην αγορά.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η επίμαχη ετικέτα αποτελεί απλώς μια πιθανή παραλλαγή των ήδη υφιστάμενων σχημάτων. Δεν αποκλίνει σημαντικά από τα γενικώς ή συνήθως ισχύοντα στον οικείο τομέα. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι το επίμαχο σημείο δεν ήταν ικανό να λειτουργήσει ως δηλωτικό της προέλευσης των σχετικών προϊόντων. Κατά συνέπεια, δεν διέθετε τον ελάχιστο απαιτούμενο διακριτικό χαρακτήρα.

γ) Σήματα ικανά να παραπλανήσουν το κοινό

Με την απόφαση **SolNova κατά EUIPO – CANINA Pharma (BIO-INSECT Shocker)** (T-86/19, [EU:T:2020:199](#)), η οποία εκδόθηκε στις 13 Μαΐου 2020, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε εν μέρει απόφαση του EUIPO επειδή το τελευταίο είχε υποπέσει σε σφάλμα εκτιμώσεως κρίνοντας ότι το λεκτικό σήμα BIO-INSECT Shocker δεν ήταν παραπλανητικό για τα βιοκτόνα.

Η προσφεύγουσα, SolNova AG, είχε υποβάλει αίτηση κηρύξεως ακυρότητας του λεκτικού σήματος BIO-INSECT Shocker για όλα τα προϊόντα που αφορούσε το σήμα αυτό, συμπεριλαμβανομένων των βιοκτόνων, λόγω, μεταξύ άλλων, του ότι το συγκεκριμένο σήμα θα μπορούσε να παραπλανήσει το κοινό ως προς τη φύση ή την ποιότητα των προϊόντων. Το EUIPO είχε απορρίψει την αίτηση, εκτιμώντας, αφενός, ότι το επίδικο σήμα δεν ήταν ικανό να παραπλανήσει το κοινό, δεδομένου ότι η προσφεύγουσα δεν είχε αποδείξει ότι το σήμα αυτό μπορούσε να χαρακτηριστεί ως παραπλανητικό υπό την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο ζ', του κανονισμού 207/2009, και, αφετέρου, ότι το επίδικο σήμα μπορούσε κάλλιστα να χρησιμοποιηθεί κατά τρόπο μη παραπλανητικό. Με την προσφυγή της ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, η προσφεύγουσα υποστήριξε, μεταξύ άλλων, ότι το επίδικο σήμα γινόταν αντιληπτό από το ενδιαφερόμενο κοινό ως αναφερόμενο σε βιολογικά προϊόντα ή σε προϊόντα συνδεδεμένα με την προστασία του περιβάλλοντος.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε, κατ' αρχάς, την πάγια νομολογία του, κατά την οποία οι περιπτώσεις απαραδέκτου της καταχωρίσεως οι οποίες απαριθμούνται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο ζ', του κανονισμού 207/2009 προϋποθέτουν την ύπαρξη πραγματικής παραπλάνησης ή αρκούντως σοβαρού κινδύνου παραπλάνησης του καταναλωτή.

Στη συνέχεια, αφού παρέπεμψε στις διατάξεις του κανονισμού 528/2012¹⁰⁶ οι οποίες ορίζουν την έννοια του βιοκτόνου και καθορίζουν τις απαιτήσεις σχετικά με την επισήμανση και τη διαφήμιση των εν λόγω προϊόντων, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι από τις ως άνω διατάξεις προκύπτει ότι η ύπαρξη επί βιοκτόνου προϊόντος, όπως αυτών για τα οποία έχει καταχωριστεί το επίδικο σήμα, ενδείξεων που αφήνουν να εννοηθεί ότι το προϊόν είναι φυσικό, ότι δεν βλάπτει την υγεία ή ότι είναι φιλικό προς το περιβάλλον, θα μπορούσε να δημιουργήσει εσφαλμένη εντύπωση και να παραπλανήσει τον καταναλωτή. Επομένως, η ύπαρξη τέτοιου είδους ενδείξεως επί βιοκτόνου προϊόντος αρκεί για να αποδειχθεί ο αρκούντως σοβαρός κίνδυνος παραπλάνησης του καταναλωτή.

Ειδικότερα, όσον αφορά το λεκτικό στοιχείο «bio» του επίδικου σήματος, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το στοιχείο αυτό έχει αποκτήσει στις μέρες μας πολυσήμαντο εννοιολογικό περιεχόμενο, το οποίο, γενικώς, παραπέμπει στην ιδέα του σεβασμού του περιβάλλοντος, καθώς και της χρήσεως φυσικών υλών ή και οικολογικών μεθόδων παρασκευής.

Έτσι, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η παρουσία του όρου «bio» στα βιοκτόνα αρκεί για να αποδειχθεί ο αρκούντως σοβαρός κίνδυνος παραπλάνησης του καταναλωτή.

¹⁰⁶ | Άρθρα 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', 69, παράγραφος 2, και 72, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΕ) 528/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2012, σχετικά με τη διάθεση στην αγορά και τη χρήση βιοκτόνων (ΕΕ 2012, L 167, σ. 1).

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, αντιθέτως προς το EUIPO, ότι η δυνατότητα μη παραπλανητικής χρήσεως του σήματος, ακόμη και αν θεωρηθεί αποδεδειγμένη, δεν δύναται να αποκλείσει παράβαση του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο ζ', του κανονισμού 207/2009.

δ) Διαδικαστικά ζητήματα

Το 2020 το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε επανειλημμένως επί ζητημάτων σχετικών με τη διαδικασία ενώπιον του EUIPO. Κλήθηκε, μεταξύ άλλων, να αποσαφηνίσει ποιο είδος σφάλματος μπορεί να οδηγήσει σε διόρθωση, τους όρους αναστολής της διαδικασίας, τις προϋποθέσεις παραδεκτού των αιτήσεων για επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση (*restitutio in integrum*) καθώς και τις συνέπειες που έχει η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως προς την προστασία της οποίας τυγχάνουν τα σήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Με την απόφαση της 28ης Μαΐου 2020, **Aurea Biolabs κατά EUIPO – Avizel (AUREA BIOLABS)** (T-724/18 και T-184/19, [EU:T:2020:227](#)), το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τις προσφυγές που ασκήθηκαν κατά των αποφάσεων του τμήματος προσφυγών του EUIPO, με την πρώτη εκ των οποίων το τμήμα προσφυγών είχε κρίνει ότι υφίστατο κίνδυνος συγχύσεως και με τη δεύτερη εκ των οποίων είχε διορθώσει την πρώτη απόφαση, απαλείφοντας ένα σημείο της που περιλαμβανόταν στη σφαιρική εκτίμηση του κινδύνου συγχύσεως. Με την απόφασή του, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ποιο είδος σφάλματος μπορεί να οδηγήσει σε διόρθωση.

Εν προκειμένω, η προσφεύγουσα, Aurea Biolabs Pte Ltd, είχε ζητήσει την καταχώριση του εικονιστικού σήματος AUREA BIOLABS για συμπληρώματα διατροφής. Η Avizel SA άσκησε ανακοπή βάσει του προγενέστερου λεκτικού σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης AUREA, το οποίο είχε καταχωριστεί, μεταξύ άλλων, για κρέμες περιποίησης του δέρματος για ιατρική χρήση. Με απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2018 (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), το τμήμα προσφυγών του EUIPO έκανε δεκτή την ανακοπή με το σκεπτικό ότι υφίστατο κίνδυνος συγχύσεως και απέρριψε την αίτηση καταχωρίσεως. Μεταξύ άλλων, έκρινε ότι τα προϊόντα τα οποία αφορούσαν τα αντιπαρατιθέμενα σήματα ήταν, τουλάχιστον σε μικρό βαθμό, παρόμοια. Εντούτοις, κατά τη σφαιρική εκτίμηση του κινδύνου συγχύσεως, ανέφερε ότι τα επίμαχα προϊόντα είχαν θεωρηθεί πανομοιότυπα. Με απόφαση της 29ης Ιανουαρίου 2019, το δεύτερο τμήμα προσφυγών διόρθωσε την προσβαλλόμενη απόφαση απαλείφοντας το σημείο που αφορούσε το ζήτημα της ταύτισης των προϊόντων.

Με την προσφυγή της, η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι επρόκειτο για σφάλμα που δεν μπορούσε να διορθωθεί. Κατά την προσφεύγουσα, σε περίπτωση «προφανών σφαλμάτων», μόνον η ανάκληση των αποφάσεων του EUIPO είναι δυνατή.

Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε, κατ' αρχάς, ότι η εφαρμοστέα διάταξη για τη διόρθωση της προσβαλλομένης αποφάσεως ήταν το άρθρο 102 του κανονισμού 2017/1001¹⁰⁷. Το εν λόγω άρθρο, όμως, κάνει λόγο αποκλειστικώς για «πρόδηλες παραλείψεις». Μόνον το άρθρο 103 του ίδιου κανονισμού¹⁰⁸, το οποίο διέπει την ανάκληση των αποφάσεων του EUIPO, αναφέρεται σε «προφανή σφάλματα».

107| Το άρθρο 102, παράγραφος 1, του κανονισμού 2017/1001, με τίτλο «Διόρθωση σφαλμάτων και πρόδηλων παραλείψεων», έχει ως εξής: «1. Το [EUIPO] διορθώνει, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αίτησης μέρους, γλωσσικά σφάλματα ή σφάλματα μεταγραφής και πρόδηλες παραλείψεις στις αποφάσεις του ή τεχνικά σφάλματα κατά την καταχώριση του σήματος της ΕΕ ή τη δημοσίευση της καταχωρίσεως τα οποία οφείλονται στο [EUIPO]» (ΕΕ 2017, L 154, σ. 1).

108| Το άρθρο 103, παράγραφος 1, του κανονισμού 2017/1001, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ανάκληση αποφάσεων», ορίζει τα εξής: «1. Σε περίπτωση που το [EUIPO] πραγματοποιήσει εγγραφή στο μητρώο ή λάβει απόφαση που περιέχει προφανές σφάλμα το οποίο μπορεί να του αποδοθεί, μεριμνά για την ακύρωση της εγγραφής ή την ανάκληση της αποφάσεως [...]».

Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, υπό την προϊσχύσασα μορφή τους, οι διατάξεις που διέπουν τη διόρθωση και την ανάκληση των αποφάσεων του ΕUIPO αναφέρονταν, αντιστοίχως, σε «προφανείς ανακρίβειες»¹⁰⁹ και σε «πρόδηλα διαδικαστικά σφάλματα»¹¹⁰. Από τις διατάξεις αυτές καθίσταται σαφές ότι υπάρχει διαφορά ως προς το είδος του σφάλματος που μπορεί να οδηγήσει σε διόρθωση ή ανάκληση, τούτο δε λόγω της διάκρισης μεταξύ της διαδικασίας διορθώσεως και της διαδικασίας ανακλήσεως.

Πράγματι, η διαδικασία διορθώσεως δεν συνεπάγεται την εξαφάνιση της υπό διόρθωση απόφασης, αλλά οδηγεί αποκλειστικώς και μόνο στη διόρθωση των σφαλμάτων που περιέχονται σε αυτήν μέσω διορθωτικής απόφασης. Επομένως, οι διορθώσεις περιορίζονται στα πρόδηλα τυπικά σφάλματα, τα οποία δεν επηρεάζουν το περιεχόμενο και την ουσία της εκδοθείσας απόφασης, αλλά μόνο τη μορφή της. Πρόκειται για σφάλματα τα οποία είναι τόσο προφανή ώστε να μην μπορεί να νοηθεί καμία άλλη διατύπωση πλην εκείνης που προκύπτει κατόπιν της διόρθωσής τους και τα οποία δεν δικαιολογούν την ακύρωση ή την ανάκληση της απόφασης που τα εμπεριέχει. Αντιθέτως, δικαιολογούν την έκδοση απόφασης περί ανακλήσεως τα σφάλματα λόγω των οποίων είναι αδύνατον να διατηρηθεί το διατακτικό της απόφασης χωρίς νέα ανάλυση στην οποία θα προβεί μεταγενέστερα η αρχή που την εξέδωσε.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η διαφορά μεταξύ των περιπτώσεων διορθώσεως και των περιπτώσεων ανακλήσεως δεν έπαυσε να υφίσταται λόγω της αντικατάστασης της φράσης «προφανείς ανακρίβειες» με τη φράση «πρόδηλες παραλείψεις» στο άρθρο 102 του κανονισμού 2017/1001. Τουναντίον, η αντικατάσταση αυτή οφείλεται ακριβώς στην ανάγκη να διατηρηθεί σε ισχύ η διάκριση μεταξύ των σφαλμάτων που δικαιολογούν διόρθωση και των σφαλμάτων που δικαιολογούν ανάκληση.

Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι σφάλμα το οποίο εντοπίζεται σε απόφαση δύναται να διορθωθεί, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 102 του κανονισμού 2017/1001, εφόσον πρόκειται για ανακόλουθο στοιχείο απόφασης η οποία, κατά τα λοιπά, έχει συνέπεια και είναι αναμφίλεκτη, ήτοι αν συνάγεται σαφώς ότι το σφάλμα οφείλεται σε παράλειψη ή σε παραδρομή που πρέπει προδήλως να διορθωθεί, υπό την έννοια η οποία έγινε δεκτή, σε τέτοιο βαθμό ώστε να μην μπορεί να νοηθεί καμία άλλη διατύπωση πλην εκείνης που προκύπτει κατόπιν της διορθώσεως.

Εν προκειμένω, από αυτό καθαυτό το γεγονός ότι η διόρθωση συνίστατο όχι στην προσθήκη σημείου που φέρεται να παραλείφθηκε, αλλά στην απαλοιφή σημείου της προσβαλλομένης απόφασης, δεν είναι δυνατόν να συναχθεί ότι η διόρθωση έγινε κατά παράβαση του άρθρου 102 του κανονισμού 2017/1001.

Προκειμένου να κρίνει αν επιτρεπόταν διόρθωση του σφάλματος, το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι αυτό περιλαμβανόταν σε σημείο το οποίο υπενθύμιζε το αποτέλεσμα της συγκριτικής αναλύσεως των αντιπαραβαλλόμενων προϊόντων προς τον σκοπό σφαιρικής εκτιμήσεως του κινδύνου συγχύσεως. Η υπόμνηση δε αυτή έπρεπε κατ' ανάγκην να είναι σύμφωνη με την προηγηθείσα ανάλυση και, επομένως, να κάνει λόγο για μια μικρή, τουλάχιστον, ομοιότητα αντί για ταυτότητα των επίμαχων προϊόντων. Συνεπώς, το διαπραχθέν σφάλμα δεν μπορούσε, προφανώς, να διορθωθεί παρά μόνον προς εναρμόνισή του με την ανάλυση στην οποία πράγματι προέβη το τμήμα προσφυγών και η οποία κατέληξε στην ύπαρξη ομοιότητας των προϊόντων. Ως εκ τούτου, η απαλοιφή του σημείου σχετικά με το ζήτημα της ταύτισης των προϊόντων στην προσβαλλόμενη απόφαση ήταν προφανώς επιβεβλημένη, οπότε μπορούσε να χαρακτηριστεί ως διόρθωση σφάλματος εγκύρως πραγματοποιηθείσα βάσει του άρθρου 102 του κανονισμού 2017/1001.

¹⁰⁹ | Κανόνας 53 του κανονισμού (ΕΚ) 2868/95 της Επιτροπής, της 13ης Δεκεμβρίου 1995, περί της εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 40/94 του Συμβουλίου για το κοινοτικό σήμα (ΕΕ 1995, L 303, σ. 1).

¹¹⁰ | Άρθρο 80 του κανονισμού 207/2009.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαίωσε την κρίση ότι τα οικεία προϊόντα ήταν παρόμοια και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υφίστατο κίνδυνος συγχύσεως.

Με την απόφαση της 28ης Μαΐου 2020, *Cinkciarz.pl κατά EUIPO – MasterCard International (We Intelligence the World)* (T-84/19 και T-88/19 έως T-98/19, [EU:T:2020:231](#)), το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε τις προσβαλλόμενες αποφάσεις του τμήματος προσφυγών του EUIPO με την αιτιολογία ότι το τμήμα αυτό δεν ανέστειλε τις επίμαχες διαδικασίες προσφυγής, μολοντί είχε κρίνει ότι η αναστολή δικαιολογούνταν λόγω της υπάρξεως παράλληλων εκκρεμών διαδικασιών.

Εν προκειμένω, η προσφεύγουσα Cinkciarz.pl sp. z o.o. υπέβαλε δώδεκα αιτήσεις καταχωρίσεως εικονιστικών σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η παρεμβαίνουσα MasterCard International άσκησε ανακοπή κατά της καταχωρίσεως των σημάτων αυτών. Οι ανακοπές στηρίζονταν σε επτά προγενέστερα σήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονταν δύο ασπρόμαυρα εικονιστικά σήματα που αναπαριστούσαν τεμνόμενους κύκλους και δίσκους μαύρου και άσπρου χρώματος, κατά των οποίων η προσφεύγουσα υπέβαλε αιτήσεις κηρύξεως ακυρότητας. Εξάλλου, ενώπιον του EUIPO εκκρεμούσε επίσης διαδικασία για την καταχώριση ως σήματος του αμιγώς εικονιστικού σημείου €, το οποίο εμφανιζόταν, υπό πανομοιότυπη μορφή, ως στοιχείο τεσσάρων από τα δώδεκα επίδικα σήματα ¹¹¹.

Το τμήμα ανακοπών, εκτιμώντας ότι τα αντιπαρατιθέμενα σημεία δεν ήταν όμοια, εξέδωσε δώδεκα απορριπτικές αποφάσεις επί των ανακοπών. Το τμήμα προσφυγών έκρινε ότι τα επίμαχα σημεία εμφάνιζαν μικρό βαθμό ομοιότητας από οπτικής απόψεως. Κατά συνέπεια, ακύρωσε τις αποφάσεις του τμήματος ανακοπών και ανέπεμψε σε αυτό τις υποθέσεις, με τη σύσταση να ανασταλούν οι διαδικασίες ανακοπής μέχρι την έκδοση τελικών αποφάσεων σχετικά με το κύρος των προγενέστερων ασπρόμαυρων σημάτων καθώς και σχετικά με την καταχώριση του αμιγώς εικονιστικού σημείου €.

Η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε ότι κακώς το τμήμα προσφυγών δεν ανέστειλε τις διάφορες διαδικασίες ανακοπής μολοντί είχε διαπιστώσει ότι η αναστολή θα ήταν δικαιολογημένη.

Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το τμήμα προσφυγών δύναται να αναστείλει, είτε με δική του πρωτοβουλία είτε κατόπιν αιτιολογημένης αιτήσεως ενός εκ των διαδίκων, μια διαδικασία ανακοπής όταν η αναστολή είναι σκόπιμη λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της υποθέσεως ¹¹². Επιπλέον, το ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως του οποίου απολαύει συναφώς το τμήμα προσφυγών περιορίζει τον επί της ουσίας έλεγχο του δικαστή της Ένωσης σε έλεγχο απουσίας πρόδηλου σφάλματος εκτιμήσεως ή κατάχρησης εξουσίας. Η ύπαρξη παράλληλης διαδικασίας της οποίας η έκβαση δύναται να επηρεάσει τη διαδικασία ανακοπής δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην την αναστολή της διαδικασίας ούτε σημαίνει ότι η μη αναστολή αρκεί, από μόνη της, για τη διαπίστωση πρόδηλου σφάλματος εκτιμήσεως. Ειδικότερα, η απόφαση σχετικά με την αναστολή πρέπει να είναι αποτέλεσμα στάθμισης των υφιστάμενων συμφερόντων, στο πλαίσιο της οποίας το τμήμα προσφυγών οφείλει να προβεί σε *prima facie* εκτίμηση των πιθανοτήτων να καταλήξει η δυνητικώς κρίσιμη παράλληλη διαδικασία σε απόφαση που θα έχει αντίκτυπο στη διαδικασία προσφυγής.

¹¹¹ Επί της διαδικασίας αυτής εκδόθηκε η απόφαση της 8ης Μαρτίου 2018, *Cinkciarz.pl κατά EUIPO (€)* (T-665/16, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2018:125](#)), με την οποία το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε, λόγω ελλείψεως αιτιολογίας, την απόφαση του τμήματος προσφυγών περί μη καταχωρίσεως του εικονιστικού σημείου €. Κατόπιν της αποφάσεως αυτής, η υπόθεση κατέστη εκ νέου εκκρεμής ενώπιον τμήματος προσφυγών.

¹¹² Κατά το άρθρο 71, παράγραφος 1, του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού (ΕΕ) 2018/625 της Επιτροπής, της 5ης Μαρτίου 2018, για τη συμπλήρωση του κανονισμού (ΕΕ) 2017/1001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και για την κατάργηση του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού (ΕΕ) 2017/1430 (ΕΕ 2018, L 104, σ. 1).

Έπειτα, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι το τμήμα προσφυγών εξέτασε τις προσφυγές χωρίς να αιτιολογήσει την τελική του απόφαση περί μη αναστολής των διαδικασιών, μολονότι έκρινε ότι η αναστολή ήταν δικαιολογημένη. Όμως, σε τέτοιες ακριβώς εκτιμήσεις συνίστατο η αξιολόγηση βάσει της οποίας έπρεπε να κριθεί η αναστολή ή μη της διαδικασίας. Επιπλέον, από τις εκτιμήσεις αυτές προέκυπτε ότι υπήρχαν σημαντικές πιθανότητες οι παράλληλες διαδικασίες να καταλήξουν σε αποφάσεις που θα μπορούσαν να έχουν αντίκτυπο στις διαδικασίες προσφυγής, με συνέπεια να γέρνει η πλάστιγγα υπέρ της προσφεύγουσας κατά τη στάθμιση των υφιστάμενων συμφερόντων. Εξάλλου, εφόσον γενικές και κατηγορηματικές κρίσεις δεν αρκούν για να γίνει δεκτό ότι το τμήμα προσφυγών άσκησε κατά τρόπο ουσιαστικό την ευρεία διακριτική ευχέρεια την οποία διαθέτει, τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο όταν δεν παρέχεται καμία αιτιολογία όσον αφορά την κρίσιμη αξιολόγηση που προκύπτει από τη στάθμιση των υφιστάμενων συμφερόντων, πολλώ δε μάλλον αν η απόφαση του τμήματος προσφυγών περιέχει διφορούμενες εκτιμήσεις ως προς την ίδια την ως άνω αξιολόγηση.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι η εξέταση της αναστολής της διαδικασίας ενώπιον του τμήματος προσφυγών πρέπει να προηγείται της εξέτασης για την ύπαρξη κινδύνου συγχύσεως. Κατά συνέπεια, αν το τμήμα προσφυγών εκτιμά ότι η αναστολή της διαδικασίας είναι δικαιολογημένη, δεν έχει άλλη δυνατότητα παρά να διατάξει την αναστολή και, επομένως, δεν μπορεί να εξετάσει την προσφυγή. Το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε συνεπώς στο συμπέρασμα ότι, αφ' ης στιγμής το τμήμα προσφυγών είχε κρίνει ότι η αναστολή των διαδικασιών ήταν δικαιολογημένη, δεν μπορούσε να αποφανθεί επί των προσφυγών και αδυνατούσε να προβεί σε οποιαδήποτε σύσταση προς το τμήμα ανακοπών, δεδομένου ότι η αναπομπή των υποθέσεων στο τμήμα ανακοπών προϋπέθετε εξέταση των προσφυγών και ήταν, ως εκ τούτου, προϊόν νομικού σφάλματος.

Με την απόφαση της 23ης Σεπτεμβρίου 2020, **Seven κατά EUIPO (7Seven)** (T-557/19, [EU:T:2020:450](#)), το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή κατά της απορριπτικής αποφάσεως του τμήματος προσφυγών του EUIPO επί της αιτήσεως κατόχου άδειας για επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση, ως προς το δικαίωμα να ζητήσει την ανανέωση του σήματος 7Seven μετά τη λήξη της προβλεπόμενης προθεσμίας.

Εν προκειμένω, η ισχύς της καταχωρίσεως του εικονιστικού σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης 7Seven έληγε στις 22 Ιουλίου 2017. Η αίτηση ανανέωσης μπορούσε να υποβληθεί έως τις 22 Ιανουαρίου 2018, εφόσον καταβαλλόταν πρόσθετο τέλος λόγω καθυστερημένης πληρωμής του κανονικού τέλους. Η Seven7 Investment PTE Ltd, δικαιούχος του συγκεκριμένου σήματος, δεν ζήτησε ωστόσο την ανανέωση της καταχωρίσεως εντός της προβλεπόμενης προθεσμίας. Την 21η Ιουλίου 2018 η Seven SpA, η οποία είναι προσφεύγουσα και κάτοχος άδειας επί του εν λόγω σήματος, υπέβαλε αίτηση για επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση, βάσει του άρθρου 104 του κανονισμού 2017/1001, και ζήτησε να αποκατασταθεί στο δικαίωμά της να ζητήσει την ανανέωση της καταχωρίσεως. Το τμήμα προσφυγών του EUIPO απέρριψε την αίτηση της προσφεύγουσας για αποκατάσταση στα δικαιώματά της και επιβεβαίωσε τη διαγραφή της καταχωρίσεως του σήματος.

Το Γενικό Δικαστήριο, ενώπιον του οποίου ασκήθηκε προσφυγή ακυρώσεως, παρατήρησε ότι καμία διάταξη του κανονισμού 2017/1001 δεν αποκλείει το να μπορεί ο «διάδικος στη διαδικασία ανανέωσης» να θεωρηθεί ως «διάδικος σε διαδικασία ενώπιον του [EUIPO]» κατά την έννοια του άρθρου 104, παράγραφος 1, του κανονισμού 2017/1001 ¹¹³. Εντούτοις, επ' ουδενί προκύπτει ούτε από το άρθρο 53, παράγραφος 1, του

113| Το άρθρο 104, παράγραφος 1, του κανονισμού 2017/1001 προβλέπει ότι «[ο] καταθέτης ή ο δικαιούχος σήματος της ΕΕ ή οποιοσδήποτε άλλος διάδικος σε διαδικασία ενώπιον του [EUIPO] ο οποίος, παρότι επέδειξε όλη την επιμέλεια που επιβάλλουν οι περιστάσεις, δεν μπόρεσε να τηρήσει μια προθεσμία έναντι του [EUIPO], αποκαθίσταται, μετά από αίτηση, στα δικαιώματά του εάν το κώλυμα είχε ως άμεση συνέπεια, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος κανονισμού, την απώλεια δικαιώματος ή ένδικου μέσου».

κανονισμού αυτού ¹¹⁴ ούτε από το άρθρο 104, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού ότι η προσφεύγουσα, ως κάτοχος άδειας επί του σήματος, εξομοιώνεται νομικώς με τη δικαιούχο του όσον αφορά την ανανέωση της καταχωρίσεως του σήματος, αλλά τουναντίον συνάγεται ότι, όπως και οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο, πρέπει, για να είναι σε θέση να υποβάλει αίτηση ανανέωσης, να έχει εξουσιοδοτηθεί ρητώς προς τούτο από τη δικαιούχο του σήματος και να αποδείξει την ύπαρξη τέτοιας εξουσιοδότησης.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε, στη συνέχεια, ότι η διαδικασία ανανέωσης περατώνεται με την παρέλευση της εξάμηνης προθεσμίας από τη λήξη ισχύος της καταχωρίσεως ¹¹⁵. Επομένως, για να θεωρηθεί ως διάδικος της διαδικασίας αυτής δυνάμει του άρθρου 53, παράγραφος 1, του κανονισμού 2017/1001, η προσφεύγουσα όφειλε να λάβει ρητή εξουσιοδότηση της δικαιούχου του σήματος προκειμένου να μπορεί να ζητήσει την ανανέωση της καταχωρίσεως του πριν από το πέρας της προβλεπόμενης προθεσμίας.

Εν προκειμένω, η προσφεύγουσα έλαβε τη ρητή εξουσιοδότηση της δικαιούχου του σήματος μόλις στις 17 Ιουλίου 2018, δηλαδή μετά τη λήξη της προαναφερθείσας προθεσμίας. Συνεπώς, κατά το Γενικό Δικαστήριο, δεν ήταν δυνατόν να θεωρηθεί ούτε ως διάδικος στη διαδικασία ανανέωσης ούτε ως «διάδικος σε διαδικασία ενώπιον του [ΕUIPO]». Ως εκ τούτου, δεν μπορούσε να καταθέσει αίτηση προς αποκατάσταση στα δικαιώματά της ως κάτοχος άδειας που απώλεσε δικαίωμα και έπρεπε, κατά συνέπεια, να γίνει δεκτό ότι ενήργησε ενώπιον του EUIPO αποκλειστικώς στο όνομα και για λογαριασμό της δικαιούχου του σήματος. Επομένως, δεν μπορούσε να θεραπεύσει τη μη ανανέωση της καταχωρίσεως εκ μέρους της δικαιούχου του σήματος παρά μόνον αποδεικνύοντας ότι η καταχώριση δεν ανανεώθηκε παρότι η δικαιούχος επέδειξε όλη την απαιτούμενη επιμέλεια.

Το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η ως άνω ερμηνεία είναι η πλέον κατάλληλη προς εξασφάλιση της τήρησης τόσο της αρχής της αποτελεσματικότητας όσο και των επιταγών της ασφάλειας δικαίου. Διασφαλίζει τη σαφή οριοθέτηση και τη σχολαστική συμμόρφωση όσον αφορά την έναρξη και τη λήξη των προθεσμιών των άρθρων 53 και 104 του κανονισμού 2017/1001. Ειδικότερα, δεν είναι δυνατόν ο δικαιούχος σήματος ο οποίος έχει παραλείψει να ανανεώσει εμπροθέσμως την καταχώρισή του να αποφύγει τις συνέπειες της δικής του αμέλειας εξουσιοδοτώντας έναν τρίτο να καταθέσει αίτηση για αποκατάσταση στο δικαίωμά του να ζητήσει την ανανέωση της καταχωρίσεως σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά τη λήξη της προθεσμίας αυτής. Όσον αφορά δε τον κάτοχο άδειας, δεν είναι δυνατόν, αφενός, να ζητήσει αποκατάσταση στα δικαιώματά του για τον λόγο και μόνον ότι ο δικαιούχος του σήματος επέδειξε αδράνεια και δεν τήρησε την προθεσμία υποβολής αιτήσεως ανανέωσης της καταχωρίσεως του σήματος και, αφετέρου, να του επιτραπεί να ενεργήσει αντιθέτως προς τη βούληση του δικαιούχου του σήματος ο οποίος ενδέχεται να έχει αποφασίσει συνειδητά να μην ανανεώσει την καταχώριση του σήματός του.

Επιπλέον, κατά το άρθρο 104, παράγραφος 2, του κανονισμού 2017/1001, η αίτηση για αποκατάσταση στα δικαιώματα πρέπει να υποβληθεί εγγράφως εντός δύο μηνών από την άρση του κωλύματος. Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, ως προς το ζήτημα αυτό, ότι η έλλειψη ρητής εξουσιοδότησης από τον δικαιούχο του σήματος δεν συνιστά κώλυμα κατά την έννοια του άρθρου 104 του εν λόγω κανονισμού.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, κατά την αιτιολογική σκέψη 11 του κανονισμού 2017/1001, σκοπός της προστασίας την οποία παρέχει το σήμα είναι να εγγυάται στον καταναλωτή ή τον τελικό χρήστη την ταυτότητα προέλευσης του προϊόντος ή της υπηρεσίας που προσδιορίζεται από το σήμα, και όχι να διασφαλίσει επ' αόριστον την καταχώριση σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε περίπτωση που η ισχύς

¹¹⁴| Το άρθρο 53, παράγραφος 1, του κανονισμού 2017/1001 ορίζει τα εξής: «Η καταχώριση του σήματος της ΕΕ ανανεώνεται κατ' αίτηση του δικαιούχου του σήματος της ΕΕ ή κάθε προσώπου ρητά εξουσιοδοτημένου από αυτόν, εφόσον έχουν καταβληθεί τα τέλη».

¹¹⁵| Βάσει του άρθρου 53, παράγραφος 3, του κανονισμού 2017/1001.

της λήξει λόγω μη ανανέωσης της καταχωρίσεως του σήματος. Πράγματι, δυνάμει της αρχής της διαθεσιμότητας, τα σήματα τα οποία ουδέποτε χρησιμοποιήθηκαν ή δεν χρησιμοποιούνται πλέον πρέπει να επανέρχονται σε δημόσια χρήση ώστε να μπορούν άλλοι οικονομικοί παράγοντες να τα καταχωρίσουν και να αντλήσουν αποτελεσματικά κάθε οικονομικό όφελος από την εκμετάλλευσή τους.

Στην απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2020, **Forbo Financial Services κατά EUIPO – Windmüller (Canoleum)** (T-3/20, [EU:T:2020:606](#)), το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα της αποδεικτικής αξίας που έχει η υπεύθυνη δήλωση δικηγόρου. Στις 17 Μαΐου 2017 η Windmüller Flooring Products WFP GmbH υπέβαλε στο Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO) αίτηση καταχωρίσεως του λεκτικού σημείου Canoleum ως σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στις 27 Σεπτεμβρίου 2017 η Forbo Financial Services AG άσκησε ενώπιον του EUIPO ανακοπή κατά της καταχωρίσεως του επίδικου σήματος στηριζόμενη στο λεκτικό διεθνές σήμα της MARMOLEUM. Ισχυριζόταν ότι υπήρχε κίνδυνος συγχύσεως κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 207/2009. Με απόφαση της 12ης Φεβρουαρίου 2019, η ανακοπή απορρίφθηκε.

Στις 9 Απριλίου 2019 η Forbo Financial Services άσκησε προσφυγή ενώπιον του EUIPO. Ωστόσο, κατέθεσε το υπόμνημα με τους λόγους της προσφυγής μόλις στις 26 Ιουνίου 2019, ήτοι εκπροθέσμως ¹¹⁶. Στο υπόμνημα αυτό επισύναψε αίτηση για την επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση (restitutio in integrum) ¹¹⁷, στην οποία ισχυριζόταν ότι ο δικηγόρος που είχε αναλάβει την υπόθεσή της (στο εξής: αρχικός δικηγόρος) δεν μπόρεσε να καταθέσει εμπροθέσμως το υπόμνημα λόγω σοβαρής ασθένειας από την οποία είχε προσβληθεί κατά τρόπο απρόβλεπτο. Προς στήριξη του ισχυρισμού αυτού, η Forbo Financial Services προσκόμισε δύο υπεύθυνες δηλώσεις, μία από τον δικηγόρο και μία από τη σύζυγό του. Με απόφαση της 9ης Οκτωβρίου 2019, το τμήμα προσφυγών απέρριψε την προσφυγή ως απαράδεκτη. Έκρινε ότι ο αρχικός δικηγόρος δεν είχε αποδείξει επαρκώς ότι είχε επιδείξει την επιμέλεια που επέβαλλαν οι περιστάσεις. Του προσήψε ιδίως ότι δεν είχε προσκομίσει ιατρική βεβαίωση.

Κατόπιν προσφυγής που άσκησε η Forbo Financial Services, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση του τμήματος προσφυγών με την αιτιολογία ότι, κατ' ουσίαν, το τμήμα προσφυγών αρνήθηκε άνευ ετέρου την αξιοπιστία των δύο υπεύθυνων δηλώσεων και έθεσε εκποδών τις λεπτομερείς εξηγήσεις που περιλαμβάνονταν στις δηλώσεις αυτές.

Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η υπεύθυνη δήλωση συνιστά παραδεκτό αποδεικτικό στοιχείο ¹¹⁸. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι δήλωση συνταχθείσα προς το συμφέρον του συντάκτη της έχει περιορισμένη μόνον αποδεικτική αξία και χρήζει τεκμηρίωσης με πρόσθετα αποδεικτικά στοιχεία, όπερ δεν σημαίνει εντούτοις ότι επιτρέπεται στα όργανα του EUIPO να κρίνουν εκ των προτέρων ότι μια τέτοια δήλωση, κατ' αρχήν, στερείται παντελώς αξιοπιστίας. Η αποδεικτική αξία που πρέπει να αποδοθεί σε τέτοια δήλωση εξαρτάται από τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως. Το τμήμα προσφυγών όμως αρνήθηκε, στην πραγματικότητα, άνευ ετέρου την αξιοπιστία των δύο υπεύθυνων δηλώσεων που υποβλήθηκαν και, επομένως, παρέλειψε να λάβει δεόντως υπόψη τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως.

Στη συνέχεια, όσον αφορά τη δήλωση του αρχικού δικηγόρου, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το τμήμα προσφυγών είχε παραβλέψει ότι πρόκειται περί επαγγελματία του νομικού κλάδου, ο οποίος οφείλει να τηρεί τους δεοντολογικούς και ηθικούς κανόνες κατά την άσκηση των καθηκόντων του και ότι, αν ήταν

¹¹⁶| Δυνάμει του άρθρου 68, παράγραφος 1, τελευταία περίοδος, του κανονισμού 2017/1001, υπόμνημα με τους λόγους της προσφυγής κατατίθεται γραπτώς εντός προθεσμίας τεσσάρων μηνών από την ημερομηνία κοινοποίησης της αποφάσεως.

¹¹⁷| Κατά το άρθρο 104 του κανονισμού 2017/1001.

¹¹⁸| Κατά την έννοια του άρθρου 97, παράγραφος 1, στοιχείο στ', του κανονισμού 2017/1001.

ένοχος ψευδούς υπεύθυνης δήλωσης, θα διέτρεχε κίνδυνο επιβολής ποινικών κυρώσεων και θα διακινδύνευε την επαγγελματική φήμη του. Το Γενικό Δικαστήριο προσέθεσε ότι υπεύθυνη δήλωση στην οποία προβαίνει δικηγόρος συνιστά, αυτή καθαυτήν, ισχυρή απόδειξη των δηλούμενων στοιχείων όταν είναι σαφής, στερούμενη αντιφάσεων και συνεπής, και δεν υφίσταται κανένα πραγματικό στοιχείο ικανό να θέσει υπό αμφισβήτηση την ειλικρίνειά της.

Εξάλλου, το τμήμα προσφυγών δεν έλαβε υπόψη του το γεγονός ότι η ασθένεια την οποία ο αρχικός δικηγόρος επικαλέστηκε ως γενεσιουργό αιτία της υπέρβασης της προθεσμίας αναγόταν στην προσωπική του σφαίρα και ότι ο ίδιος ήταν στην πλέον κατάλληλη θέση για να παράσχει πληροφορίες σχετικά με το συμβάν και ιδίως σχετικά με τα συμπτώματα και τις διαταραχές που παρουσίασε.

Όσον αφορά την υπεύθυνη δήλωση της συζύγου του αρχικού δικηγόρου, το τμήμα προσφυγών όφειλε επίσης να λάβει υπόψη το γεγονός ότι τα πρόσωπα που είναι μάρτυρες συμβάντος όπως το εν προκειμένω επίμαχο ανήκουν συνήθως στο άμεσο περιβάλλον του ενδιαφερομένου και η σύζυγος του αρχικού δικηγόρου, όπως και ο ίδιος, θα εκτίθετο σε ποινικές κυρώσεις αν είχε υποβάλει ψευδή υπεύθυνη δήλωση.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι το τμήμα προσφυγών είχε παραλείψει να λάβει υπόψη το γεγονός ότι πρόσθετα αποδεικτικά στοιχεία ικανά να στηρίξουν το περιεχόμενο των δύο υπεύθυνων δηλώσεων, όπως ιατρική βεβαίωση, δεν μπορούσαν ευλόγως να απαιτηθούν ή δεν ήταν διαθέσιμα. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι η υπόθεση αφορούσε ένα ιδιότυπο και τυχαίο γεγονός, το οποίο αναγόταν στην προσωπική σφαίρα του ενδιαφερομένου, και, επομένως, ήταν διαφορετική από τις άλλες υποθέσεις που αφορούσε γενικώς η νομολογία σχετικά με την αποδεικτική αξία των υπεύθυνων δηλώσεων, υπό την έννοια ότι στις περιπτώσεις εκείνες οι δηλώσεις υποβάλλονταν προς πιστοποίηση αμιγώς αντικειμενικών πραγματικών περιστατικών, τα οποία στερούνταν προσωπικού χαρακτήρα. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση του τμήματος προσφυγών.

Με την απόφαση της 23ης Σεπτεμβρίου 2020, **Bauer Radio κατά EUIPO – Weinstein (MUSIKISS)** (T-421/18, [EU:T:2020:433](#)), το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε, αφενός, επί των συνεπειών που έχει η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως προς την προστασία της οποίας τυγχάνουν όσα σήματα είναι καταχωρισμένα στο συγκεκριμένο κράτος μέλος και, αφετέρου, επί του παραδεκτού προσφυγής ασκηθείσας κατά απόφασης του τμήματος προσφυγών του EUIPO περί αναπομπής της υποθέσεως ενώπιον του τμήματος ανακοπών.

Εν προκειμένω, ο παρεμβαίνων, Simon Weinstein, ζήτησε την καταχώριση του λεκτικού σημείου MUSIKISS ως σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για διάφορες υπηρεσίες. Το τμήμα ανακοπών έκανε εν μέρει δεκτή την ανακοπή την οποία άσκησε η προσφεύγουσα, Bauer Radio Ltd, στηριζόμενη στο προγενέστερο λεκτικό σήμα KISS και σε προγενέστερα εικονιστικά σήματα KISS, καταχωρισμένα όλα στο Ηνωμένο Βασίλειο, και απέρριψε την αίτηση καταχωρίσεως για ορισμένες υπηρεσίες λόγω κινδύνου συγχύσεως μεταξύ του σήματος του οποίου ζητήθηκε η καταχώριση και των προγενέστερων σημάτων. Με απόφαση της 14ης Μαρτίου 2018 (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), το πρώτο τμήμα προσφυγών του EUIPO ακύρωσε την απόφαση του τμήματος ανακοπών και ανέπεμψε την υπόθεση σε αυτό για να εξετάσει το ζήτημα της φήμης την οποία επικαλέστηκε η προσφεύγουσα. Η προσφεύγουσα άσκησε προσφυγή κατά της απόφασης του τμήματος προσφυγών.

Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας προσφυγής ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, ο παρεμβαίνων ισχυρίστηκε ότι, στον βαθμό που η ανακοπή κατά της καταχωρίσεως του σημείου MUSIKISS ως σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στηριζόταν σε προγενέστερα σήματα καταχωρισμένα στο Ηνωμένο Βασίλειο, σε περίπτωση αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση χωρίς συμφωνία, η ανακοπή θα έπρεπε να απορριφθεί επειδή, κατά την άποψή του, τα προγενέστερα σήματα δεν θα ετύγχαναν πλέον της ίδιας προστασίας και, για τον λόγο αυτό, η προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου θα καθίστατο άνευ

αντικειμένου. Επιπλέον, το EUIPO και ο παρεμβαίνων προέβαλαν ένσταση απαραδέκτου, υποστηρίζοντας ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν είχε περατώσει τη διαδικασία ως προς την προσφεύγουσα και ότι, κατά συνέπεια, δεν μπορούσε να προσβληθεί με προσφυγή.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι, από 1ης Φεβρουαρίου 2020, τέθηκε σε ισχύ η Συμφωνία αποχώρησης ¹¹⁹, η οποία ρύθμιζε τις λεπτομέρειες της αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση. Το άρθρο 127 της Συμφωνίας αυτής προέβλεπε μια μεταβατική περίοδο από 1ης Φεβρουαρίου έως 31 Δεκεμβρίου 2020, στη διάρκεια της οποίας το δίκαιο της Ένωσης εξακολουθούσε να εφαρμόζεται στο εσωτερικό του Ηνωμένου Βασιλείου, εφόσον δεν υπήρχαν διατάξεις περί του αντιθέτου. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, εξ αυτού συνάγεται ότι ο κανονισμός 2017/1001 εξακολουθούσε να ισχύει για τα σήματα που είναι καταχωρισμένα στο Ηνωμένο Βασίλειο και, ως εκ τούτου, τα προγενέστερα σήματα τα οποία είχε καταχωρίσει η προσφεύγουσα στο συγκεκριμένο κράτος εξακολουθούσαν, μέχρι τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, να τυγχάνουν της ίδιας προστασίας ως εάν το Ηνωμένο Βασίλειο δεν είχε αποχωρήσει από την Ένωση. Συνεπώς, στην προκειμένη περίπτωση, τα προγενέστερα σήματα ήταν ακόμη ικανά να στηρίξουν την ανακοπή κατά της αιτήσεως καταχωρίσεως σήματος. Το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε επομένως στο συμπέρασμα ότι η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου δεν αναιρούσε τις έννομες συνέπειες της προσβαλλομένης αποφάσεως έναντι της προσφεύγουσας, οπότε η τελευταία διατηρούσε το συμφέρον της να ζητήσει την ακύρωση της αποφάσεως αυτής.

Όσον αφορά το επιχείρημα περί γενικής αρχής του διοικητικού δικαίου της Ένωσης, σύμφωνα με την οποία οι διοικητικές πράξεις υπόκεινται σε έλεγχο μόνον εφόσον συνιστούν έκφραση οριστικής θέσης που έχει λάβει διοικητικό όργανο της Ένωσης, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι ο δικαστής της Ένωσης δεν έχει αναγνωρίσει την ύπαρξη τέτοιας γενικής αρχής. Μολονότι αληθεύει ότι δεν είναι παραδεκτή η προσφυγή κατά προπαρασκευαστικής πράξεως, καθόσον βάλλει κατά πράξεως η οποία δεν αποτελεί την οριστική θέση της Διοίκησης κατά το πέρας μιας διαδικασίας, ο δικαστής της Ένωσης έχει δεχθεί το παραδεκτό προσφυγών κατά πράξεων που δεν εξέφραζαν μεν την οριστική θέση της Διοίκησης, πλην όμως το περιεχόμενό τους, ως προς τον αποδέκτη τους, δικαιολογούσε το συμπέρασμα ότι δεν επρόκειτο απλώς για προπαρασκευαστικές πράξεις. Επιπλέον, το άρθρο 72 του κανονισμού 2017/1001, ορίζοντας ότι «[ε]πιτρέπεται η άσκηση προσφυγής ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου κατά αποφάσεων του τμήματος προσφυγών», δεν διακρίνει τις αποφάσεις αυτές ανάλογα με το αν συνιστούν την οριστική θέση των οργάνων του EUIPO.

Επ' αυτού το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, στην προκειμένη περίπτωση, το τμήμα προσφυγών είχε, εν πάση περιπτώσει, αποφανθεί οριστικώς επί ορισμένων πτυχών της διαφοράς, δεσμεύοντας επί των ζητημάτων αυτών το τμήμα ανακοπών το οποίο οφείλει να επανεξετάσει την υπόθεση κατόπιν της αναπομπής της ενώπιόν του. Συνεπώς, έπρεπε να αναγνωρισθεί στην προσφεύγουσα η δυνατότητα να αμφισβητήσει τα οριστικά συμπεράσματα του τμήματος προσφυγών χωρίς να χρειάζεται να αναμείνει την εξέλιξη των διαδικασιών ενώπιον του τμήματος ανακοπών για να ασκήσει ακολούθως προσφυγή κατά της νέας αποφάσεως ενώπιον του τμήματος προσφυγών και, εν συνεχεία, ενδεχομένως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Γενικό Δικαστήριο δεν έκανε δεκτή την ένσταση απαραδέκτου. Στη συνέχεια, αφού εξέτασε το βάσιμο των αιτιάσεων της προσφεύγουσας, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή.

119 Συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΕ 2020, L 29, σ. 7).

2. Σχέδια ή υποδείγματα

Με την απόφαση **L. Oliva Torras κατά EUIPO – Mecánica del Frío (Διατάξεις ζεύξης για οχήματα)** (T-100/19, [EU:T:2020:255](#)), η οποία εκδόθηκε στις 10 Ιουνίου 2020, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε την έκταση του ελέγχου που διενεργεί το EUIPO στο πλαίσιο αιτήσεως για την κήρυξη ακυρότητας κοινοτικού σχεδίου ή υποδείγματος, βάσει του άρθρου 25, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 6/2002¹²⁰, και αποφάνθηκε επί του περιεχομένου της υποχρέωσης αιτιολόγησης την οποία υπέχει συναφώς το EUIPO. Με την απόφασή του, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση του τμήματος προσφυγών του EUIPO (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), σχετικά με διαδικασία κηρύξεως ακυρότητας μεταξύ της L. Oliva Torras (στο εξής: προσφεύγουσα) και της Mecánica del Frío (στο εξής: παρεμβαίνουσα), όσον αφορά το καταχωρισμένο κοινοτικό σχέδιο ή υπόδειγμα που απεικόνιζε διάταξη ζεύξης για τη σύνδεση εξοπλισμού ψύξης ή κλιματισμού με μηχανοκίνητο όχημα.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το άρθρο 25, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 6/2002 απονέμει στα τμήματα του EUIPO, στο πλαίσιο της εξέτασης αιτήσεως για την κήρυξη ακυρότητας, την αρμοδιότητα να ελέγχουν την τήρηση των ουσιωδών προϋποθέσεων προστασίας του κοινοτικού σχεδίου ή υποδείγματος, οι οποίες καθορίζονται στα άρθρα 4 έως 9 του κανονισμού αυτού. Επισήμανε δε ότι οι προϋποθέσεις αυτές έχουν σωρευτικό χαρακτήρα, οπότε η μη τήρηση μίας από αυτές δύναται από μόνη της να επιφέρει την ακυρότητα του επίμαχου σχεδίου ή υποδείγματος. Εξάλλου, οι προαναφερθείσες διατάξεις συνεπάγονται την εφαρμογή διαφορετικών νομικών κριτηρίων. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι το γράμμα του άρθρου 25, παράγραφος 1, στοιχείο β', του ως άνω κανονισμού, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται και των σκοπών που επιδιώκει, έχει την έννοια ότι δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην εξέταση της τηρήσεως του συνόλου των προϋποθέσεων που καθορίζονται στα άρθρα 4 έως 9 του κανονισμού, αλλά ενδέχεται να συνεπάγεται, σε συνάρτηση με τα πραγματικά περιστατικά, τα αποδεικτικά στοιχεία και τους ισχυρισμούς που προέβλεπαν οι διάδικοι, εξέταση αποκλειστικής της τήρησης μίας και μόνον από τις προϋποθέσεις αυτές ή μέρους αυτών.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, με γνώμονα τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που εκτέθηκαν προς στήριξη της αιτήσεως της προσφεύγουσας για την κήρυξη ακυρότητας, το τμήμα προσφυγών ήταν εκείνο που έπρεπε να καθορίσει ποιες ήταν οι προϋποθέσεις των άρθρων 4 έως 9 του κανονισμού 6/2002 των οποίων η μη τήρηση προβλήθηκε στην προκειμένη περίπτωση και τις οποίες αυτό όφειλε να εξετάσει, λαμβάνοντας υπόψη, ενδεχομένως, παγκοίνως γνωστά πραγματικά περιστατικά και νομικά ζητήματα μη προβληθέντα μεν από τους διαδίκους, πλην όμως αναγκαία για την εφαρμογή των κρίσιμων διατάξεων. Επομένως, όπως αποφάνθηκε το Γενικό Δικαστήριο, κακώς το τμήμα προσφυγών έκρινε ότι, δεδομένου ότι η αίτηση της προσφεύγουσας για την κήρυξη ακυρότητας στηριζόταν στο άρθρο 25, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 6/2002, πρόθεση της προσφεύγουσας ήταν να επικαλεστεί ότι το επίμαχο υπόδειγμα δεν πληρούσε το σύνολο των απαιτήσεων των άρθρων 5, 6, 8 και 9 του κανονισμού.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο δέχθηκε την αιτίαση της προσφεύγουσας η οποία προσήψε στο τμήμα προσφυγών ότι παρέλειψε να αποφανθεί επί του ζητήματος αν το επίμαχο σχέδιο ή υπόδειγμα αφορούσε συστατικό σύνθετου προϊόντος το οποίο, μετά την ενσωμάτωσή του στο εν λόγω προϊόν, παρέμενε ορατό

¹²⁰ | Το άρθρο 25, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΚ) 6/2002 του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2001, για τα κοινοτικά σχέδια και υποδείγματα (ΕΕ 2002, L. 3, σ. 1), προβλέπει ότι το κοινοτικό σχέδιο ή υπόδειγμα κηρύσσεται άκυρο μόνο εάν δεν πληροί τις προϋποθέσεις των άρθρων 4 έως 9 του κανονισμού αυτού.

κατά τη συνήθη χρήση του, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 6/2002 ¹²¹, μολονότι το ζήτημα αυτό εξετάστηκε με τη γνωστοποίηση της 16ης Μαΐου 2018 ¹²² και τις παρατηρήσεις των διαδίκων που επακολούθησαν.

Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε, κατ' αρχάς, ότι τα συμπεράσματα του τμήματος προσφυγών όσον αφορά την εφαρμογή του ως άνω άρθρου δεν προέκυπταν κατά τρόπο σαφή από την αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως, ούτε για τους διαδίκους ούτε για τον δικαστή της Ένωσης. Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι οι λόγοι τους οποίους επικαλέστηκε το EUIPO, για πρώτη φορά ενώπιον του δικαστή της Ένωσης, υποστηρίζοντας ότι η προσφεύγουσα δεν ζήτησε την εφαρμογή του άρθρου 4, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 6/2002, δεν μπορούσαν να θεραπεύσουν την έλλειψη αιτιολογίας της προσβαλλομένης αποφάσεως.

Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι, αφενός, το ζήτημα αν το άρθρο 4, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 6/2002 είχε εφαρμογή εν προκειμένω, μπορούσε, κατ' αρχήν, να έχει ουσιώδη σημασία για την οικονομία της προσβαλλομένης αποφάσεως, λαμβανομένων υπόψη των δυνητικών συνεπειών του επί της αιτιολογίας και του διατακτικού της αποφάσεως αυτής. Αφετέρου, κατά το Γενικό Δικαστήριο, από τη διατύπωση της γνωστοποίησεως της 16ης Μαΐου 2018 μπορούσε να συναχθεί ότι το τμήμα προσφυγών είχε κρίνει, σε εκείνο το στάδιο της διαδικασίας, ότι οι ισχυρισμοί των διαδίκων και τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισαν προς στήριξη των ισχυρισμών τους αποδείκνυαν ότι οι προϋποθέσεις του άρθρου 4, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 6/2002 δεν πληρούνταν.

Το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε επ' αυτού στο συμπέρασμα ότι, μολονότι δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι το τμήμα προσφυγών δεσμεύεται από τη γνωστοποίηση της 16ης Μαΐου 2018, εντούτοις όφειλε να αιτιολογήσει δεόντως τους λόγους για τους οποίους εκτιμούσε ότι έπρεπε να αποκλίνει από τα συμπεράσματα της γνωστοποίησεως αυτής, δεδομένου ότι η γνωστοποίηση καθώς και οι συνακόλουθες παρατηρήσεις των διαδίκων εντάσσονταν στο πλαίσιο εντός του οποίου εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση. Το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ειδικότερα ότι δεν ήταν αρμόδιο να υποκαταστήσει το τμήμα προσφυγών στην εξέταση των επιχειρημάτων που προέβαλε, των πραγματικών περιστατικών που επικαλέστηκε και των αποδεικτικών στοιχείων που προσκόμισε η προσφεύγουσα, προκειμένου να κρινόταν αν ετίθετο ζήτημα εφαρμογής του άρθρου 4, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 6/2002 στο πλαίσιο της διαφοράς της οποίας είχε επιληφθεί.

Κατόπιν του συνόλου των προεκτεθέντων, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την προσβαλλόμενη απόφαση. Απέρριψε, εντούτοις, το αίτημα της προσφεύγουσας περί μεταρρυθμίσεως βάσει της νομολογίας «Edwin» ¹²³.

121| Το άρθρο 4, παράγραφος 2, του κανονισμού 6/2002 ορίζει ότι «[τ]ο σχέδιο ή υπόδειγμα που εφαρμόζεται ή ενσωματώνεται σε ένα προϊόν το οποίο αποτελεί συστατικό σύνθετου προϊόντος λογίζεται ότι είναι νέο και έχει ατομικό χαρακτήρα μόνο εάν: α) το συστατικό, αφού ενσωματωθεί στο σύνθετο προϊόν, παραμένει ορατό κατά τη συνήθη χρήση του προϊόντος, και β) τα ορατά χαρακτηριστικά του συστατικού πληρούν, αυτά καθαυτά, τις προϋποθέσεις ως προς το νωτερισμό και τον ατομικό χαρακτήρα».

122| Γνωστοποίηση την οποία απηύθυνε στους διαδίκους το τμήμα προσφυγών και στην οποία αναφερόταν ότι το επίμαχο σχέδιο ή υπόδειγμα έπρεπε να κηρυχθεί άκυρο, διότι δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις του άρθρου 4 του κανονισμού 6/2002.

123| Απόφαση της 5ης Ιουλίου 2011, *Edwin κατά EEEA* (C-263/09 P, [EU:C:2011:452](#)).

3. Φυτικές ποικιλίες

Με την απόφαση **Siberia Oriental κατά ΚΓΦΠ (Siberia)** (Τ-737/18, [ΕΥ:Τ:2020:289](#)), που εκδόθηκε στις 25 Ιουνίου 2020, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως του τμήματος προσφυγών του Κοινοτικού Γραφείου Φυτικών Ποικιλιών (ΚΓΦΠ), με την οποία το ΚΓΦΠ είχε αρνηθεί να τροποποιήσει την ημερομηνία λήξης της διάρκειας του κοινοτικού δικαιώματος επί φυτικής ποικιλίας για την ποικιλία Siberia. Με την απόφασή του, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε τις προϋποθέσεις παραδεκτού των προσφυγών που ασκούνται κατά των αποφάσεων του ΚΓΦΠ, καθώς και την έννοια του προφανούς σφάλματος το οποίο επιβάλλει τη διόρθωση αποφάσεως.

Πιο συγκεκριμένα, στις 2 Αυγούστου 1996, το ΚΓΦΠ χορήγησε στην προσφεύγουσα Siberia Oriental BV κοινοτικό δικαίωμα επί φυτικής ποικιλίας για τη φυτική ποικιλία Siberia, του είδους *Lilium L.*, ορίζοντας ως ημερομηνία λήξης της διάρκειας του δικαιώματος αυτού την 1η Φεβρουαρίου 2018. Η ως άνω ημερομηνία λήξεως καταχωρίστηκε στο μητρώο των κοινοτικών δικαιωμάτων επί φυτικών ποικιλιών. Στις 24 Αυγούστου 2017 η Siberia Oriental BV, επικαλούμενη σφάλμα στον υπολογισμό της διάρκειας του χορηγηθέντος δικαιώματος ζήτησε από το ΚΓΦΠ να τροποποιήσει την ημερομηνία λήξης της διάρκειας του κοινοτικού δικαιώματος επί φυτικής ποικιλίας που είχε χορηγηθεί για την ποικιλία Siberia, αντικαθιστώντας την ημερομηνία της 1ης Φεβρουαρίου 2018 με εκείνη της 30ής Απριλίου 2020. Η αίτηση αυτή κηρύχθηκε απαράδεκτη από το ΚΓΦΠ, εν συνεχεία δε από το τμήμα προσφυγών, για τον λόγο, αφενός, ότι η προθεσμία για την άσκηση προσφυγής κατά της αποφάσεως χορήγησης του δικαιώματος είχε εκπνεύσει και, αφετέρου, ότι υποτιθέμενο σφάλμα κατά τον υπολογισμό της ημερομηνίας λήξης της διάρκειας του κοινοτικού δικαιώματος επί φυτικής ποικιλίας δεν ήταν δυνατό να θεωρηθεί ως προφανές σφάλμα κατά την έννοια του άρθρου 53, παράγραφος 4, του κανονισμού 874/2009 ¹²⁴.

Πρώτον, αφού υπενθύμισε ότι οι προθεσμίες ασκήσεως προσφυγής αποσκοπούν στην προστασία της ασφάλειας δικαίου, αποτρέποντας την επ' αόριστον αμφισβήτηση των πράξεων της Ένωσης που παράγουν έννομα αποτελέσματα, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι για την άσκηση προσφυγής κατά των αποφάσεων του ΚΓΦΠ προβλέπεται δίμηνη προθεσμία. Επιπροσθέτως, υπόκεινται σε προσφυγή μόνον οι αποφάσεις του ΚΓΦΠ οι οποίες, στο πλαίσιο της χορήγησης κοινοτικού δικαιώματος επί φυτικής ποικιλίας, ορίζουν την ημερομηνία έναρξης και λήξης ισχύος του αντίστοιχου δικαιώματος. Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε, ωστόσο, ότι η απόφαση χορήγησης του δικαιώματος είχε καταστεί απρόσβλητη. Κατόπιν τούτου, δεν ήταν δυνατό να επιτραπεί στην προσφεύγουσα να θέσει εκ νέου σε κίνηση την προθεσμία ασκήσεως προσφυγής υποστηρίζοντας ότι η αίτησή της περί διορθώσεως αφορά την καταχώριση ή τη διαγραφή πληροφορίας στο μητρώο. Συγκεκριμένα, η καταστρατήγηση της προθεσμίας ασκήσεως προσφυγής, διά της υποβολής, μετά την εκπνοή της προθεσμίας αυτής, αιτήσεως για τροποποίηση του μητρώου θα έθιγε τον απρόσβλητο χαρακτήρα της αποφάσεως χορήγησης.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η τροποποίηση της ημερομηνίας λήξης της διάρκειας του κοινοτικού δικαιώματος επί φυτικής ποικιλίας, την οποία ζήτησε η προσφεύγουσα, επηρέαζε το περιεχόμενο και την ουσία της αρχικής αποφάσεως χορήγησης με την οποία καθορίστηκε η διάρκεια της εν λόγω προστασίας. Πράγματι, η τροποποίηση αυτή προϋποθέτει ότι έχει προηγουμένως καθοριστεί ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να ερμηνευθεί ο κανονισμός 2100/94 ¹²⁵, ιδίως οι κρίσιμες διατάξεις του σχετικά με

¹²⁴| Το άρθρο 53, παράγραφος 4, του κανονισμού (ΕΚ) 874/2009 της Επιτροπής, της 17ης Σεπτεμβρίου 2009, για τις λεπτομέρειες εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) 2100/94 του Συμβουλίου όσον αφορά τους διαδικαστικούς κανόνες ενώπιον του ΚΓΦΠ (ΕΕ 2009, L 251, σ. 3), ορίζει ότι τα γλωσσικά σφάλματα, γραφικά λάθη και προφανή σφάλματα που τυχόν υπάρχουν στο κείμενο μιας αποφάσεως του ΚΓΦΠ διορθώνονται.

¹²⁵| Κανονισμός (ΕΚ) 2100/94 του Συμβουλίου, της 27ης Ιουλίου 1994, για τα κοινοτικά δικαιώματα επί φυτικών ποικιλιών (ΕΕ 1994, L 227, σ. 1).

τον υπολογισμό της διάρκειας προστασίας. Ο όρος προφανές σφάλμα, όμως, αφορά μόνο σφάλματα τυπικής φύσεως τα οποία προκύπτουν σαφώς από το σώμα της αποφάσεως και δεν επηρεάζουν την έκταση εφαρμογής και την ουσία της. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η αίτηση της προσφεύγουσας για τροποποίηση δεν μπορούσε να θεωρηθεί ως αίτηση διορθώσεως γλωσσικού σφάλματος, τυπογραφικού λάθους ή προφανούς σφάλματος κατά την έννοια του άρθρου 53, παράγραφος 4, του κανονισμού 874/2009.

VI. Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας – Περιοριστικά μέτρα

1. Ουκρανία

Με την απόφαση της 25ης Ιουνίου 2020, *Klymenko κατά Συμβουλίου* (T-295/19, [EU:T:2020:287](#)), το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε πλείονες πράξεις του Συμβουλίου ¹²⁶ που είχαν ως αντικείμενο τα περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στην Ουκρανία και παρέτειναν τη διάρκεια ισχύος του καταλόγου των προσώπων, οντοτήτων και φορέων εις βάρος των οποίων είχαν ληφθεί τα περιοριστικά αυτά μέτρα, κατά το μέρος που είχε διατηρηθεί στον κατάλογο το όνομα του προσφεύγοντος, πρώην Υπουργού Εσόδων και Φόρων της Ουκρανίας.

Η απόφαση αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο των διαφορών που συνδέονται με τα περιοριστικά μέτρα τα οποία ελήφθησαν κατά ορισμένων προσώπων, οντοτήτων και φορέων λόγω της κατάστασης στην Ουκρανία, κατόπιν της καταστολής των διαδηλώσεων στο Κίεβο τον Φεβρουάριο του 2014. Η καταχώριση του ονόματος του προσφεύγοντος στον επίδικο κατάλογο αποφασίστηκε επειδή διενεργούνταν προκαταρκτική εξέταση εις βάρος του στην Ουκρανία για αδικήματα σχετικά με την υπεξαίρεση δημοσίου χρήματος και την παράνομη μεταφορά του εκτός Ουκρανίας, η οποία, στη συνέχεια, παρατάθηκε για τον λόγο ότι κινήθηκε εις βάρος του ποινική δίωξη από τις αρχές της χώρας αυτής για υπεξαίρεση δημοσίου χρήματος ή κρατικών κεφαλαίων και για κατάχρηση εξουσίας υπό την ιδιότητα του κρατικού αξιωματούχου. Με τις προσβαλλόμενες πράξεις, το Συμβούλιο παρέτεινε την ισχύ της καταχωρίσεως του ονόματος του προσφεύγοντος στον επίδικο κατάλογο με την ίδια αιτιολογία εις βάρος του. Στις προσβαλλόμενες πράξεις αναφερόταν επίσης ότι, όπως προέκυπτε από απόφαση του αρμόδιου για την ποινική διαδικασία τακτικού ανακριτή, τα δικαιώματα άμυνας και το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας του προσφεύγοντος έγιναν σεβαστά στο πλαίσιο της ποινικής αυτής διαδικασίας.

Προς στήριξη της προσφυγής του, ο προσφεύγων ισχυρίστηκε, μεταξύ άλλων, ότι κακώς το Συμβούλιο δεν ήλεγξε αν οι ουκρανικές αρχές σεβάστηκαν τα δικαιώματα άμυνας και το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας του και ότι, κατά συνέπεια, υπέπεσε σε σφάλμα εκτιμήσεως εκδίδοντας τις προσβαλλόμενες πράξεις.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε, κατ' αρχάς, ότι τα δικαιοδοτικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης οφείλουν να ελέγχουν τη νομιμότητα όλων των πράξεων της Ένωσης υπό το πρίσμα των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Μολονότι λοιπόν το Συμβούλιο μπορεί να στηρίξει τη λήψη ή τη διατήρηση σε ισχύ περιοριστικών μέτρων

¹²⁶ | Εν προκειμένω, ζητήθηκε η ακύρωση της αποφάσεως (ΚΕΠΠΑ) 2019/354 του Συμβουλίου, της 4ης Μαρτίου 2019, για την τροποποίηση της αποφάσεως 2014/119/ΚΕΠΠΑ (ΕΕ 2019, L 64, σ. 7), και του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 2019/352 του Συμβουλίου, της 4ης Μαρτίου 2019, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) 208/2014 (ΕΕ 2019, L 64, σ. 1).

σε απόφαση τρίτου κράτους, υποχρεούται εντούτοις να εξετάσει αν η απόφαση αυτή ελήφθη με τρόπο που διασφάλιζε τον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας και του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας εντός του εν λόγω κράτους. Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε άλλωστε ότι, μολονότι βεβαίως το γεγονός ότι το τρίτο κράτος καταλέγεται μεταξύ των κρατών που έχουν προσχωρήσει στην ΕΣΔΑ συνεπάγεται ότι το ΕΔΔΑ ελέγχει τον σεβασμό των κατοχυρωμένων στην ΕΣΔΑ θεμελιωδών δικαιωμάτων, τούτο επ' ουδενί καθιστά περιττή την προαναφερθείσα απαίτηση ελέγχου εκ μέρους του Συμβουλίου.

Εν προκειμένω, μολονότι το Συμβούλιο ανέφερε, στο πλαίσιο της υποχρέωσης αιτιολογίας, τους λόγους για τους οποίους έκρινε ότι η απόφαση των ουκρανικών αρχών να κινήσουν και να διεξαγάγουν ποινική διαδικασία για υπεξαίρεση δημοσίου χρήματος ελήφθη με τρόπο που διασφάλιζε ότι έγιναν σεβαστά τα δικαιώματα για τα οποία έγινε λόγος ανωτέρω, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η υποχρέωση αυτή διακρίνεται από τον εκ μέρους του έλεγχο του βασίμου της αιτιολογίας, ο οποίος άπτεται της ουσιαστικής νομιμότητας των προσβαλλόμενων πράξεων.

Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε κατ' αρχάς επ' αυτού ότι ούτε από την από 5 Οκτωβρίου 2018 απόφαση του τακτικού ανακριτή προέκυπτε ότι τα δικαιώματα του προσφεύγοντος είχαν διασφαλιστεί ούτε από τα στοιχεία της δικογραφίας μπορούσε να συναχθεί ότι το Συμβούλιο είχε εξετάσει τις πληροφορίες που του είχε διαβιβάσει ο προσφεύγων.

Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε, στη συνέχεια, ότι, ακόμη και αν το Συμβούλιο διατείνεται ότι διενεργήθηκε δικαστικός έλεγχος στην Ουκρανία κατά τη διεξαγωγή των ποινικών διαδικασιών και ότι η ύπαρξη πολλών δικαστικών αποφάσεων που εκδόθηκαν στο πλαίσιο αυτό καταδεικνύει ότι το Συμβούλιο ήλεγξε τον σεβασμό των επίμαχων δικαιωμάτων, οι αποφάσεις αυτές δεν αρκούν για να αποδείξουν ότι η απόφαση των ουκρανικών αρχών να διεξαγάγουν τις ποινικές διαδικασίες στις οποίες στηρίζεται η διατήρηση σε ισχύ των περιοριστικών μέτρων ελήφθη με τρόπο που διασφάλιζε τον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας και του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας του προσφεύγοντος. Πράγματι, όλες οι μνημονευόμενες από το Συμβούλιο δικαστικές αποφάσεις εντάσσονται μεν στο πλαίσιο των ποινικών διαδικασιών βάσει των οποίων δικαιολογήθηκε η καταχώριση και η διατήρηση σε ισχύ του ονόματος του προσφεύγοντος στον κατάλογο, πλην όμως είναι απλώς παρεμπόμπουσες, αφού έχουν χαρακτήρα είτε προληπτικό είτε δικονομικό.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι το Συμβούλιο δεν εξηγεί για ποιον λόγο η ύπαρξη των αποφάσεων αυτών σημαίνει ότι πρέπει να γίνει δεκτό ότι διασφαλίστηκε η προστασία των επίμαχων δικαιωμάτων, τη στιγμή που η ουκρανική ποινική διαδικασία στην οποία στηρίζονταν τα περιοριστικά μέτρα το 2014 ευρισκόταν ακόμη στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης. Το Γενικό Δικαστήριο παρέπεμψε δε στην ΕΣΔΑ και στον Χάρτη, από όπου προκύπτει ότι η αρχή του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα κάθε προσώπου να δικαστεί η υπόθεσή του εντός εύλογου χρονικού διαστήματος. Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι το ΕΔΔΑ είχε ήδη επισημάνει ότι παραβίαση της αρχής αυτής μπορούσε να διαπιστωθεί, μεταξύ άλλων, σε περίπτωση κατά την οποία το ανακριτικό στάδιο ποινικής διαδικασίας χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη ορισμένου αριθμού χρονικών διαστημάτων αδράνειας δυνάμενης να καταλογιστεί στις αρμόδιες για την ανάκριση αρχές. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, σε περίπτωση κατά την οποία τα περιοριστικά μέτρα ισχύουν εις βάρος προσώπου επί σειρά ετών, τούτο δε επειδή συνεχιζόταν η ίδια ποινική διαδικασία εκ μέρους του οικείου τρίτου κράτους, το Συμβούλιο οφείλει να εξετάσει πλέον ενδελεχώς το ζήτημα ενδεχόμενης προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων του προσώπου αυτού από τις αρχές. Ως εκ τούτου, εν προκειμένω, το Συμβούλιο όφειλε τουλάχιστον να επισημάνει τους λόγους για τους οποίους έκρινε ότι τα δικαιώματα αυτά τηρήθηκαν, όσον αφορά το ζήτημα της εκδίκασης της υποθέσεως του προσφεύγοντος εντός εύλογου χρονικού διαστήματος.

Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι δεν αποδείχθηκε ότι το Συμβούλιο ήλεγξε ότι οι ουκρανικές αρχές σεβάστηκαν τα δικαιώματα άμυνας και το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας του προσφεύγοντος στο πλαίσιο των ποινικών διαδικασιών επί των οποίων στήριξε τη δική του απόφαση. Εξ αυτού συνήγαγε ότι το Συμβούλιο, αποφασίζοντας να διατηρήσει το όνομα του προσφεύγοντος στον επίδικο κατάλογο, υπέπεσε σε σφάλμα εκτιμήσεως.

2. Συρία

Η απόφαση της 23ης Σεπτεμβρίου 2020, **Kaddour κατά Συμβουλίου** (T-510/18, [EU:T:2020:436](#)), εκδόθηκε επί υποθέσεως που αφορούσε τον Khaled Kaddour (στο εξής: προσφεύγων), επιχειρηματία με συριακή ιθαγένεια ο οποίος ασκεί εμπορική δραστηριότητα, μεταξύ άλλων, στον τομέα των τηλεπικοινωνιών και στον τομέα του πετρελαίου στη Συρία.

Το όνομα του προσφεύγοντος, το οποίο είχε αρχικώς καταχωριστεί στους καταλόγους των προσώπων και οντοτήτων που υπόκεινται στα περιοριστικά μέτρα τα οποία ελήφθησαν από το Συμβούλιο κατά της Αραβικής Δημοκρατίας της Συρίας το 2011 ¹²⁷, καταχωρίστηκε εκ νέου στους καταλόγους αυτούς το 2015 και διατηρήθηκε έκτοτε ¹²⁸, τόσο λόγω των εμπορικών δραστηριοτήτων του, οι οποίες του παρείχαν τη δυνατότητα να αντλεί όφελος από το συριακό καθεστώς και να το στηρίζει, όσο και λόγω των επιχειρηματικών σχέσεων με τον Maher Al-Assad, αδελφό του προέδρου, Bachar Al-Assad. Οι λόγοι αυτοί στηρίζονταν, αφενός, στο κριτήριο του εξέχοντος επιχειρηματία που δραστηριοποιείται στη Συρία, κατά το άρθρο 28, παράγραφος 2, στοιχείο α', της αποφάσεως 2013/255 ¹²⁹ και το άρθρο 15, παράγραφος 1α, στοιχείο α', του κανονισμού 36/2012 ¹³⁰, και, αφετέρου, στο κριτήριο της σχέσεως με το συριακό καθεστώς, κατά το άρθρο 28, παράγραφος 1, της ίδιας αποφάσεως και το άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο α', του ίδιου κανονισμού. Ο προσφεύγων αμφισβήτησε ότι ήταν εξέχων επιχειρηματίας δραστηριοποιούμενος στη Συρία, ότι διατηρούσε εμπορικές σχέσεις με τον Maher Al-Assad και ότι αντλούσε όφελος από το συριακό καθεστώς λόγω των δραστηριοτήτων του ή παρείχε στήριξη προς αυτό.

Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή ακυρώσεως που άσκησε ο προσφεύγων κατά της εκτελεστικής αποφάσεως 2018/778 ¹³¹ και του εκτελεστικού κανονισμού 2018/774 ¹³², βάσει των οποίων το όνομα του προσφεύγοντος διατηρήθηκε στους καταλόγους των προσώπων και των οντοτήτων που υπόκεινται στα περιοριστικά μέτρα.

127| Βλ., σχετικώς, απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 2014, **Kaddour κατά Συμβουλίου** (T-654/11, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2014:947](#)).

128| Βλ., σχετικώς, αποφάσεις της 26ης Οκτωβρίου 2016, **Kaddour κατά Συμβουλίου** (T-155/15, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2016:628](#)), και της 31ης Μαΐου 2018, **Kaddour κατά Συμβουλίου** (T-461/16, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2018:316](#)).

129| Απόφαση 2013/255/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 31ης Μαΐου 2013, σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά της Συρίας (ΕΕ 2013, L 147, σ. 14), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2015/1836 του Συμβουλίου, της 12ης Οκτωβρίου 2015 (ΕΕ 2015, L 266, σ. 75).

130| Κανονισμός (ΕΕ) 36/2012 του Συμβουλίου, της 18ης Ιανουαρίου 2012, σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στη Συρία και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) 442/2011 (ΕΕ 2012, L 16, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 2015/1828 του Συμβουλίου, της 12ης Οκτωβρίου 2015 (ΕΕ 2015, L 266, σ. 1).

131| Εκτελεστική απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2018/778 του Συμβουλίου, της 28ης Μαΐου 2018, για την τροποποίηση της αποφάσεως 2013/255/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά της Συρίας (ΕΕ 2018, L 131, σ. 16).

132| Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2018/774 του Συμβουλίου, της 28ης Μαΐου 2018, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) 36/2012 σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στη Συρία (ΕΕ 2018, L 131, σ. 1).

Το Γενικό Δικαστήριο, διευκρινίζοντας παράλληλα ότι η ύπαρξη πολλαπλών κατηγοριών προσώπων κατά το άρθρο 28 της αποφάσεως 2013/255 δεν αποκλείει το ενδεχόμενο ένα πρόσωπο να ανήκει ταυτόχρονα σε περισσότερες κατηγορίες και, επομένως, να εμπίπτει σε διάφορα κριτήρια του άρθρου 28, υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι το κριτήριο του «οφέλους εκ του συριακού καθεστώτος και της στηρίξεως προς το καθεστώς αυτό» και το κριτήριο των στενών δεσμών με το καθεστώς, τα οποία προβλέπονται στο άρθρο 28, παράγραφος 1, της αποφάσεως αυτής, καθώς και το κριτήριο των «εξέχοντων επιχειρηματιών που δραστηριοποιούνται στη Συρία», το οποίο προβλέπεται στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου, αποτελούν αυτοτελή, διακριτά μεταξύ τους νομικά κριτήρια. Όσον αφορά το τελευταίο αυτό κριτήριο, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι είναι επίσης αντικειμενικό και επαρκές, με συνέπεια η ιδιότητα του εξέχοντος επιχειρηματία που δραστηριοποιείται στη Συρία να αρκεί για την εφαρμογή των επίμαχων μέτρων, χωρίς το Συμβούλιο να υποχρεούται να τεκμηριώσει ότι το ενδιαφερόμενο πρόσωπο επωφελείται από το συριακό καθεστώς ή ότι το στηρίζει. Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε συναφώς ότι, εφόσον το Συμβούλιο προβαίνει σε διευκρίνιση του ζητήματος αυτού, τούτο σημαίνει ότι είχε την πρόθεση να εφαρμόσει στην περίπτωση του συγκεκριμένου προσώπου και το κριτήριο του άρθρου 28, παράγραφος 1, της αποφάσεως 2013/255, σχετικά με όφελος αντλούμενο από το συριακό καθεστώς ή με στήριξη παρεχόμενη στο εν λόγω καθεστώς, όπερ σημαίνει ότι έπρεπε να αποδειχθεί, μέσω δέσμης από συγκεκριμένες, σαφείς και συγκλίνουσες ενδείξεις, ο τρόπος με τον οποίο ο ενδιαφερόμενος στήριζε το συριακό καθεστώς ή επωφελούνταν εξ αυτού. Το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε εκ των ανωτέρω ότι η καταχώριση του ονόματος του προσφεύγοντος στηριζόταν πράγματι σε τρεις διαφορετικούς λόγους καταχώρισεως.

Ο προσφεύγων προέβαλε, εξάλλου, σφάλμα εκτιμήσεως ως προς τη σημασία των προσκομισθέντων από το Συμβούλιο αποδεικτικών στοιχείων. Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, προκειμένου να αιτιολογηθεί η διατήρηση του ονόματος προσώπου στους επίμαχους καταλόγους, δεν απαγορεύεται να στηριχθεί το Συμβούλιο στα ίδια αποδεικτικά στοιχεία που είχαν προηγουμένως δικαιολογήσει την καταχώριση ή τη διατήρηση του ονόματος του προσφεύγοντος στους επίμαχους καταλόγους, υπό την προϋπόθεση ότι, αφενός, οι λόγοι καταχώρισεως παραμένουν αμετάβλητοι και, αφετέρου, η συγκυρία δεν έχει αλλάξει κατά τέτοιον τρόπο ώστε τα αποδεικτικά αυτά στοιχεία να έχουν καταστεί παρωχημένα. Δεδομένου ότι εν προκειμένω οι λόγοι καταχώρισεως του ονόματος του προσφεύγοντος παρέμεναν αμετάβλητοι, η δε πραγματική κατάσταση του προσφεύγοντος και η κατάσταση στη Συρία δεν είχαν εξελιχθεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε τα αποδεικτικά στοιχεία που είχαν προηγουμένως προσκομιστεί το 2016, για να αιτιολογηθεί το βάσιμο της διατηρήσεως του ονόματος του προσφεύγοντος στους καταλόγους, να μην μπορούν πλέον να δικαιολογήσουν τη διατήρηση του ονόματός του στους καταλόγους το 2018, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το Συμβούλιο δεν όφειλε να προσκομίσει επιπλέον αποδεικτικά στοιχεία σε σχέση με τα προηγουμένως προσκομισθέντα. Κατά συνέπεια, απέρριψε τα επιχειρήματα που προέβαλε ο προσφεύγων με σκοπό να κλονιστεί η αξία των προσκομισθέντων αποδεικτικών στοιχείων λόγω της παλαιότητάς τους ή λόγω της ελλείψεως νέων αποδεικτικών στοιχείων προς επίρρωσή τους. Το Γενικό Δικαστήριο κατέστησε δε σαφές ότι το γεγονός ότι το Συμβούλιο στηρίχθηκε σε έγγραφα για τα οποία το Γενικό Δικαστήριο είχε κρίνει, στο πλαίσιο άλλης υποθέσεως σχετικής με τον προσφεύγοντα ¹³³, ότι δεν πληρούσαν τις απαιτούμενες προϋποθέσεις αναφορικά με το βάρος αποδείξεως, δεν στερούσε από το Συμβούλιο τη δυνατότητα να επικαλεστεί εκ νέου τα έγγραφα αυτά, μεταξύ άλλων αποδεικτικών στοιχείων, προκειμένου να συγκροτήσει δέσμη αρκούντως συγκεκριμένων, σαφών και συγκλινουσών ενδείξεων δυνάμενη να δικαιολογήσει ότι βασίμως το όνομα του προσφεύγοντος εξακολούθησε να περιλαμβάνεται στους επίμαχους καταλόγους.

Τέλος, ο προσφεύγων επικαλέστηκε τις διατάξεις των άρθρων 27, παράγραφος 3, και 28, παράγραφος 3, της αποφάσεως 2013/255 και του άρθρου 15, παράγραφος 1β, του κανονισμού 36/2012, κατά τις οποίες δεν καταχωρίζονται ούτε διατηρούνται από το Συμβούλιο στους καταλόγους τα ονόματα των ενδιαφερομένων σε περίπτωση που υφίστανται επαρκή στοιχεία από τα οποία προκύπτει ότι δεν συνδέονταν ή δεν

133 | Απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 2014, *Kaddour κατά Συμβουλίου* (T-654/11, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2014:947](#)).

συνδέονται πλέον με το καθεστώς ή ότι δεν ασκούν καμία επιρροή σε αυτό ή ότι δεν σχετίζονται με πραγματικό κίνδυνο καταστράτηγησης των μέτρων που έχουν ληφθεί. Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ειδικότερα ότι οι απαριθμούμενες στις διατάξεις αυτές προϋποθέσεις, οι οποίες πρέπει να ερμηνεύονται εντός του πλαισίου όπου εντάσσονται και με γνώμονα τους σκοπούς της επίμαχης πράξεως, είναι σωρευτικές και έχουν εφαρμογή στην περίπτωση των προσώπων των οποίων τα ονόματα καταχωρίστηκαν στους καταλόγους βάσει του κριτηρίου της σύνδεσης με το συριακό καθεστώς, κατά το άρθρο 27, παράγραφος 1, και το άρθρο 28, παράγραφος 1, της αποφάσεως 2013/255, καθώς και το άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού 36/2012. Εν πάση περιπτώσει, εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν πληρούνταν η προϋπόθεση ότι ο ενδιαφερόμενος ουδέποτε συνδεόταν ή τουλάχιστον δεν συνδέεται πλέον με το συριακό καθεστώς, οπότε απέρριψε τις συναφείς αιτιάσεις του προσφεύγοντος και την προσφυγή στο σύνολό της.

VII. Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή

Με την απόφαση **Πορτογαλία κατά Επιτροπής** (Τ-292/18, [EU:T:2020:18](#)), την οποία εξέδωσε στις 30 Ιανουαρίου 2020, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή που άσκησε η Πορτογαλική Δημοκρατία με αίτημα τη μερική ακύρωση της εκτελεστικής αποφάσεως (ΕΕ) 2018/304 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής¹³⁴, περί αποκλεισμού από τη χρηματοδότηση της Ένωσης ορισμένων δαπανών τις οποίες πραγματοποίησε το συγκεκριμένο κράτος μέλος στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Εγγυήσεων (ΕΓΤΕ) και του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), ύψους 1 052 101,05 ευρώ.

Το άρθρο 32, παράγραφος 5, του κανονισμού 1290/2005¹³⁵ προβλέπει ότι, εφόσον η ανάκτηση των ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως λόγω παρατυπιών ή αμελειών δεν πραγματοποιηθεί εντός τεσσάρων ετών από την ημερομηνία της πρώτης διοικητικής ή δικαστικής πράξεως διαπίστωσης, ή οκτώ ετών εάν η ανάκτηση αποτελεί αντικείμενο προσφυγής στα εθνικά δικαστήρια, οι οικονομικές συνέπειες της μη ανάκτησης βαρύνουν κατά 50 % το εμπλεκόμενο κράτος μέλος και κατά 50 % τον προϋπολογισμό της Ένωσης (κανόνας της κατανομής της οικονομικής ευθύνης για τη μη ανάκτηση, καλούμενος κανόνας 50/50)¹³⁶.

Η προσβαλλόμενη απόφαση εκδόθηκε αφότου η Επιτροπή διαπίστωσε, στο πλαίσιο της αποστολής της ελέγχου των εθνικών διαδικασιών ανάκτησης αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών οι οποίες κινούνται λόγω παρατυπιών, ότι ορισμένες δαπάνες που είχαν πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο του ΕΓΤΕ και του ΕΓΤΑΑ είχαν κατηγοριοποιηθεί εσφαλμένως και έπρεπε να ανακτηθούν. Η Επιτροπή εκτίμησε ότι οι οφειλές προς τον πορτογαλικό οργανισμό πληρωμών, για την ανάκτηση των οποίων είχε κινηθεί διαδικασία εκτελέσεως από τις πορτογαλικές φορολογικές αρχές, εσφαλμένως κατηγοριοποιήθηκαν ως οφειλές «των οποίων η ανάκτηση αποτελούσε το αντικείμενο προσφυγής ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων», κατά την έννοια

¹³⁴ Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2018/304 της Επιτροπής, της 27ης Φεβρουαρίου 2018, για τον αποκλεισμό από τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ορισμένων δαπανών που πραγματοποιήθηκαν από τα κράτη μέλη στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Εγγυήσεων (ΕΓΤΕ) και του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) (ΕΕ 2018, L 59, σ. 3).

¹³⁵ Κανονισμός (ΕΚ) 1290/2005 του Συμβουλίου, της 21ης Ιουνίου 2005, για τη χρηματοδότηση της κοινής γεωργικής πολιτικής (ΕΕ 2005, L 209, σ. 1).

¹³⁶ Το άρθρο 32 του κανονισμού 1290/2005 προβλέπει ειδικές διατάξεις για το ΕΓΤΕ. Το άρθρο 33, παράγραφος 8, του ίδιου κανονισμού περιέχει μια κατ' ουσίαν ισοδύναμη διάταξη όσον αφορά το ΕΓΤΑΑ. Οι διατάξεις αυτές επανελήφθησαν, κατ' ουσίαν, στο άρθρο 54 του κανονισμού (ΕΕ) 1306/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, σχετικά με τη χρηματοδότηση, τη διαχείριση και την παρακολούθηση της κοινής γεωργικής πολιτικής (ΕΕ 2013, L 347, σ. 549, και διορθωτικό ΕΕ 2016, L 130, σ. 7), ο οποίος κατήργησε και αντικατέστησε τον κανονισμό 1290/2005.

της προαναφερθείσας διατάξεως. Συνεπώς, κατά την Επιτροπή, ο κανόνας 50/50 έπρεπε να εφαρμοστεί επί των οφειλών αυτών σε περίπτωση μη ανάκτησης ήδη μετά από τέσσερα έτη και όχι μόνο μετά από οκτώ έτη, όπως υποστήριζαν οι πορτογαλικές αρχές.

Διαφωνώντας με την ως άνω ερμηνεία, η Πορτογαλική Δημοκρατία ζήτησε την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως, υποστηρίζοντας ότι οι αναγκαστικές εισπράξεις ποσών οφειλόμενων στο πλαίσιο διοικητικών σχέσεων πραγματοποιούνται στην Πορτογαλία με τη διαδικασία αναγκαστικής εισπράξεως φορολογικών οφειλών, η οποία έπρεπε να θεωρηθεί ότι έχει δικαστικό χαρακτήρα. Επομένως, κατά το κράτος μέλος, ο κανόνας 50/50 έπρεπε να εφαρμοστεί μόνο σε περίπτωση μη ανάκτησης μετά την πάροδο οκτώ ετών.

Προς στήριξη της προσφυγής ακυρώσεως κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Πορτογαλική Δημοκρατία προέβαλε έναν μόνο λόγο ακυρώσεως, σχετικά με παράβαση των άρθρων 32 και 33 του κανονισμού 1290/2005 και του άρθρου 54 του κανονισμού 1306/2013, στον βαθμό που η Επιτροπή εσφαλμένως έκρινε ότι οι οφειλές προς τον πορτογαλικό οργανισμό πληρωμών, για την ανάκτηση των οποίων είχε κινηθεί διαδικασία εκτελέσεως από τις φορολογικές αρχές, δεν συνιστούσαν οφειλές των οποίων η ανάκτηση αποτελούσε αντικείμενο προσφυγής ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων κατά την έννοια των εν λόγω άρθρων.

Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή, αφού κατ' αρχάς υπενθύμισε ότι η ερμηνεία της έννοιας του «εθνικού δικαστηρίου», η οποία είναι καθοριστικής σημασίας για τον προσδιορισμό του πεδίου εφαρμογής του κανόνα 50/50, δεν πρέπει να επαφίεται στην εκτίμηση κάθε κράτους μέλους και ότι η έννοια αυτή πρέπει ερμηνεύεται κατά τρόπο αυτοτελή και ομοιόμορφο σε ολόκληρη την Ένωση, λαμβανομένων υπόψη του πλαισίου των διατάξεων στις οποίες χρησιμοποιείται και του σκοπού που επιδιώκουν οι κανονισμοί 1290/2005 και 1306/2013.

Προκειμένου να ερμηνεύσει την έννοια του «εθνικού δικαστηρίου» η οποία μνημονεύεται στα ανωτέρω άρθρα, το Γενικό Δικαστήριο παρέπεμψε στα κριτήρια που έχει θέσει το Δικαστήριο για την εκτίμηση του ζητήματος αν το αιτούν όργανο αποτελεί «δικαστήριο» κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.

Αφού εξέτασε τα χαρακτηριστικά της αρμόδιας υπηρεσίας της πορτογαλικής φορολογικής αρχής υπό το πρίσμα των κριτηρίων αυτών, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η συγκεκριμένη υπηρεσία δεν είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί ως «εθνικό δικαστήριο». Τούτο διότι δεν ασκεί δικαιοδοτική λειτουργία, αλλά μόνον καθήκοντα διοικητικής φύσεως και δεν έχει ως αποστολή να επιλύει διαφορά ούτε να ελέγχει τη νομιμότητα της βεβαίωσης οφειλών που εκδίδει ο πορτογαλικός οργανισμός πληρωμών. Μια τέτοια υπηρεσία δεν πληροί, επιπλέον, την απαίτηση της ανεξαρτησίας.

Το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε εντεύθεν ότι, αντιθέτως προς όσα υποστήριξε η Πορτογαλική Κυβέρνηση, η διαδικασία αναγκαστικής εισπράξεως φορολογικών οφειλών ενώπιον της αρμόδιας υπηρεσίας της φορολογικής αρχής δεν μπορούσε να χαρακτηριστεί ως υπόθεση ανάκτησης ενώπιον των «εθνικών δικαστηρίων» κατά την έννοια των ως άνω άρθρων των κανονισμών 1290/2005 και 1306/2013, τουλάχιστον ενόσω δεν έχουν επέλθει τα διοικητικά και φορολογικά δικαστήρια.

Επομένως, η Πορτογαλική Δημοκρατία όφειλε να ολοκληρώσει τη διαδικασία αναγκαστικής εισπράξεως φορολογικών οφειλών ενώπιον της αρμόδιας υπηρεσίας της φορολογικής αρχής εντός της αποκλειστικής προθεσμίας των τεσσάρων ετών που προβλέπουν οι σχετικές διατάξεις. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Επιτροπή ορθώς απέκλεισε ορισμένες δαπάνες από τη χρηματοδότηση της Ένωσης με την αιτιολογία ότι αποτελούσαν, για περισσότερα από τέσσερα έτη, αντικείμενο διαδικασίας αναγκαστικής εισπράξεως φορολογικών οφειλών ενώπιον της αρμόδιας υπηρεσίας της φορολογικής αρχής.

VIII. Γεωργία – Επισήμανση του οίνου

Με την απόφαση **Σλοβενία κατά Επιτροπής** (Τ-626/17, [EU:T:2020:402](#)), της 9ης Σεπτεμβρίου 2020, το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, απέρριψε την προσφυγή της Σλοβενίας με αίτημα την ακύρωση του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού (ΕΕ) 2017/1353 ¹³⁷ (στο εξής: προσβαλλόμενος κανονισμός), δυνάμει του οποίου η ονομασία «Teran» μπορεί να αναγράφεται, υπό αυστηρές προϋποθέσεις, ως οινοποιήσιμη ποικιλία αμπέλου στην επισήμανση των οίνων που παράγονται στην Κροατία.

Η προσφυγή αφορούσε την αμπελοοινική ονομασία «Teran», η οποία χρησιμοποιείται τόσο στη Σλοβενία όσο και στην Κροατία. Από της προσχώρησής της Σλοβενίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η ονομασία αυτή μπορούσε να αναγράφεται στην επισήμανση ορισμένων σλοβενικών οίνων. Επρόκειτο, αρχικώς, για συμπληρωματική παραδοσιακή ένδειξη συνδεδεμένη με τον οίνο του Kras ως «οίνο ποιότητας παραγόμενο εντός καθορισμένων περιοχών». Στη συνέχεια, η ονομασία αναγνωρίστηκε ως προστατευόμενη ονομασία προελεύσεως (ΠΟΠ).

Δεδομένου ότι η οινοποιήσιμη ποικιλία αμπέλου «Teran» χρησιμοποιούνταν επίσης στην Κροατία, η Κροατία γνωστοποίησε πριν από την προσχώρησή της στην Ένωση τις ανησυχίες της όσον αφορά τη δυνατότητα να εξακολουθήσει να χρησιμοποιεί την ονομασία αυτή για την επισήμανση των οίνων της μετά την προσχώρησή της, λόγω της προστασίας που είχε ήδη παρασχεθεί στη σλοβενική ονομασία. Κατόπιν της προσχώρησής, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιχείρησε να εξεύρει λύση κατόπιν διαπραγματεύσεων μεταξύ της Δημοκρατίας της Κροατίας και της Δημοκρατίας της Σλοβενίας, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Εν τέλει, τέσσερα περίπου έτη μετά την προσχώρηση της Δημοκρατίας της Κροατίας στην Ένωση, η Επιτροπή έκανε χρήση της εξουσιοδότησης που της παρέχεται για τη θέσπιση εξαίρεσης στον τομέα της επισήμανσης, προκειμένου να καταστεί δυνατή η ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ ΠΟΠ και υφιστάμενων πρακτικών επισήμανσης σε περίπτωση καταχωρίσεως ή έναρξης ισχύος μιας ΠΟΠ ¹³⁸. Συγκεκριμένα, εξέδωσε τον προσβαλλόμενο κανονισμό προκειμένου να συμπεριλάβει την ονομασία «Teran» στον κατάλογο του παραρτήματος XV του κανονισμού 607/2009 ¹³⁹, όπου υπήρχαν εγγεγραμμένες οι οινοποιήσιμες ποικιλίες αμπέλου που περιείχαν ή αποτελούσαν ΠΟΠ ή προστατευόμενη γεωγραφική ένδειξη οι οποίες μπορούσαν, κατά παρέκκλιση, να αναγραφούν στην επισήμανση των οίνων. Η Επιτροπή εξέδωσε τον προσβαλλόμενο κανονισμό με αναδρομική ισχύ από την ημερομηνία προσχώρησής της Κροατίας στην Ένωση, ήτοι από την 1η Ιουλίου 2013. Επιπλέον, από τον προσβαλλόμενο κανονισμό προκύπτει ότι η ονομασία «Teran» επιτρέπεται να αναγράφεται ως οινοποιήσιμη ποικιλία αμπέλου στην επισήμανση των οίνων που παράγονται στην Κροατία, αλλά μόνο σε συνάρτηση με την ονομασία προέλευσης «Hrvatska Istra», καθώς και υπό την προϋπόθεση ότι οι ονομασίες «Hrvatska Istra» και «Teran» εμφανίζονται στο ίδιο οπτικό πεδίο και ότι η ονομασία Teran αναγράφεται με χαρακτήρες μικρότερου μεγέθους από εκείνους που χρησιμοποιούνται

137| Κατ' εξουσιοδότηση κανονισμός (ΕΕ) 2017/1353 της Επιτροπής, της 19ης Μαΐου 2017, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) 607/2009 όσον αφορά τις οινοποιήσιμες ποικιλίες αμπέλου και των συνώνυμών τους που μπορούν να αναγράφονται στην επισήμανση των οίνων (ΕΕ 2017, L 190, σ. 5).

138| Αρχικώς, δυνάμει του άρθρου 118ι του κανονισμού (ΕΚ) 1234/2007 του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2007, για τη θέσπιση κοινής οργάνωσης των γεωργικών αγορών και ειδικών διατάξεων για ορισμένα γεωργικά προϊόντα (ενιαίος κανονισμός ΚΟΑ) (ΕΕ 2007, L 299, σ. 1), και, στη συνέχεια, από 1ης Ιανουαρίου 2014, δυνάμει του άρθρου 100, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού (ΕΕ) 1308/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, για τη θέσπιση κοινής οργάνωσης των αγορών γεωργικών προϊόντων και την κατάργηση των κανονισμών (ΕΟΚ) 922/72, (ΕΟΚ) 234/79, (ΕΚ) 1037/2001, (ΕΚ) 1234/2007 του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 347, σ. 671).

139| Κανονισμός (ΕΚ) 607/2009 της Επιτροπής, της 14ης Ιουλίου 2009, για τον καθορισμό ορισμένων λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) 479/2008 του Συμβουλίου όσον αφορά τις προστατευόμενες ονομασίες προέλευσης και τις προστατευόμενες γεωγραφικές ενδείξεις, τις παραδοσιακές ενδείξεις, την επισήμανση και την παρουσίαση ορισμένων προϊόντων του αμπελοοινικού τομέα (ΕΕ 2009, L 193, σ. 60).

για την ονομασία «Hrvatska Istra». Δυνάμει του άρθρου 2 του προσβαλλόμενου κανονισμού, οι κροατικοί οίνοι που φέρουν την κροατική ΠΟΠ «Hrvatska Istra» και έχουν παραχθεί πριν από την έναρξη ισχύος του προσβαλλόμενου κανονισμού μπορούν να συνεχίσουν να κυκλοφορούν στο εμπόριο μέχρις εξάντλησης των αποθεμάτων.

Προς στήριξη της προσφυγής της, η Σλοβενία προέβαλε, μεταξύ άλλων, λαμβανομένης υπόψη της αναδρομικής ισχύος του προσβαλλόμενου κανονισμού, λόγους ακυρώσεως οι οποίοι αφορούσαν παράβαση του άρθρου 100, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 1308/2013, που συνιστούσε τη νομική βάση του προσβαλλόμενου κανονισμού, και παραβίαση των αρχών της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης.

Αφενός, όσον αφορά τη νομική βάση του προσβαλλόμενου κανονισμού, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η Επιτροπή είχε πράγματι προβεί σε αναδρομική εφαρμογή του άρθρου 100, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 1308/2013, η οποία δεν είχε προβλεφθεί από τον νομοθέτη. Εντούτοις, έπρεπε να εξεταστεί αν, λόγω της αναδρομικής αυτής εφαρμογής, ο προσβαλλόμενος κανονισμός ενείχε ουσιώδη πλημμέλεια. Ως προς το ζήτημα αυτό, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Επιτροπή δεν είχε κάνει χρήση νέας εξουσιοδότησης για την περίοδο μεταξύ 1ης Ιουλίου 2013 και 1ης Ιανουαρίου 2014. Πράγματι, το άρθρο 100, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 1308/2013 αποτελούσε άμεση συνέχεια παρόμοιας διατάξεως του κανονισμού 1234/2007, η οποία ίσχυε και ετύγχανε εφαρμογής κατά την ημερομηνία προσχωρήσεως της Κροατίας στην Ένωση ¹⁴⁰.

Στη συνέχεια, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η διάταξη που συνιστά τη νομική βάση μιας πράξεως και εξουσιοδοτεί το οικείο θεσμικό όργανο της Ένωσης να εκδώσει την επίμαχη πράξη πρέπει να ισχύει κατά τον χρόνο εκδόσεώς της. Ως εκ τούτου, η μόνη νομική βάση στην οποία μπορούσε να στηριχθεί η Επιτροπή προκειμένου να εκδώσει τον προσβαλλόμενο κανονισμό ήταν το άρθρο 100, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 1308/2013. Επιπλέον, οι κρίσιμες διατάξεις των κανονισμών 1234/2007 και 1308/2013 δεν προέβλεπαν κανέναν χρονικό περιορισμό ως προς τις ενέργειες της Επιτροπής. Το Γενικό Δικαστήριο, αφού διαπίστωσε ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να εκδώσει τον προσβαλλόμενο κανονισμό πριν από την προσχώρηση της Κροατίας στην Ένωση, δεδομένου ότι δεν διέθετε καμία εδαφική αρμοδιότητα πριν από την ημερομηνία αυτή, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Επιτροπή είχε ενεργήσει σύμφωνα με την όλη οικονομία και το γράμμα των επίμαχων διατάξεων.

Αφετέρου, σε σχέση με το επιχείρημα ότι η Επιτροπή, προσδίδοντας αναδρομική ισχύ στον προσβαλλόμενο κανονισμό, παραβίασε τις αρχές της ασφάλειας δικαίου, του σεβασμού των κεκτημένων δικαιωμάτων και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η αναγνώριση αναδρομικής ισχύος στις πράξεις της Ένωσης προσκρούει στην αρχή της ασφάλειας δικαίου, εκτός αν ο επιδιωκόμενος με την προσβαλλόμενη πράξη σκοπός επιβάλλει να προσδοθεί στην πράξη αναδρομική ισχύς και αν η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των ενδιαφερομένων έχει δεόντως διαφυλαχθεί.

Πρώτον, όσον αφορά τον σκοπό του προσβαλλόμενου κανονισμού, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο κανονισμός αυτός αποσκοπούσε στην προστασία των νόμιμων πρακτικών επισήμανσης που ίσχυαν στην Κροατία κατά την 30ή Ιουνίου 2013 και στη ρύθμιση της σύγκρουσης μεταξύ των πρακτικών αυτών και της προστασίας της σλοβενικής ΠΟΠ «Teran». Επομένως, ο κανονισμός επιδίωκε σκοπό γενικού συμφέροντος, ο οποίος απαιτούσε να προσδοθεί στις διατάξεις του αναδρομική ισχύς. Τούτο διότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να εκδώσει τον προσβαλλόμενο κανονισμό πριν από την ημερομηνία προσχωρήσεως της Κροατίας στην Ένωση και έπρεπε να εκτιμήσει την ύπαρξη ειδικών πρακτικών επισήμανσης ανατρέχοντας στον χρόνο της προσχωρήσεως. Εξάλλου, η Επιτροπή θεμιτώς επιχείρησε να αναζητήσει λύση κατόπιν

¹⁴⁰ | Άρθρο 118ι, παράγραφος 3, του κανονισμού 1234/2007.

διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο κρατών, λαμβανομένου υπόψη του ευαίσθητου χαρακτήρα του σχετικού ζητήματος. Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι τέτοια αναδρομική ισχύς ήταν επιβεβλημένη λόγω της αναγκαίας συνέχειας των νόμιμων πρακτικών στον τομέα της επισημάνσεως.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε αν η Επιτροπή είχε δημιουργήσει στους Σλοβένους παραγωγούς οίνων βάσιμες προσδοκίες ότι δεν θα χορηγούνταν καμία παρέκκλιση, με αναδρομική ισχύ, στην Κροατία για την αναγραφή της ονομασίας «Teran» στην επισημάνση των παραγόμενων στο έδαφός της οίνων. Κατόπιν διερεύνησης των περιστάσεων, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι δεν μπορούσε να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η Επιτροπή είχε παράσχει συγκεκριμένες, ανεπιφύλακτες και συγκλίνουσες διαβεβαιώσεις. Υπενθύμισε δε ότι η αναγνώριση της αναδρομικής ισχύος του προσβαλλόμενου κανονισμού ήταν επιβεβλημένη λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της υποθέσεως. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η Σλοβενία δεν απέδειξε ότι η έκταση και η όλη ρύθμιση της αναδρομικής ισχύος του προσβαλλόμενου κανονισμού έθιξαν τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των Σλοβένων παραγωγών οίνων.

IX. Προστασία της υγείας

Η απόφαση της 23ης Σεπτεμβρίου 2020, **Medac Gesellschaft für klinische Spezialpräparate κατά Επιτροπής** (T-549/19, [EU:T:2020:444](#)), εκδόθηκε επί προσφυγής ακυρώσεως που ασκήθηκε κατά της αποφάσεως διαγραφής του φαρμάκου Trecondi-tréosulfan από το μητρώο ορφανών φαρμάκων.

Με απόφαση της Επιτροπής της 23ης Φεβρουαρίου 2004, ένα δυνητικό φάρμακο με βάση την τρεοσουλφάνη, του οποίου υποστηρικτής είναι η προσφεύγουσα Medac Gesellschaft für klinische Spezialpräparate mbH, χαρακτηρίστηκε ως ορφανό φάρμακο και καταχωρίστηκε στο μητρώο ορφανών φαρμάκων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σύμφωνα με τον κανονισμό 141/2000 ¹⁴¹.

Στις 13 Οκτωβρίου 2017 η προσφεύγουσα υπέβαλε στον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Φαρμάκων (EMA) και, ειδικότερα, στην επιτροπή για τα ορφανά φάρμακα που προβλέπεται από τον κανονισμό 141/2000 έκθεση σχετικά με τη διατήρηση του χαρακτηρισμού της τρεοσουλφάνης ως ορφανού φαρμάκου κατά τον χρόνο χορήγησης της άδειας κυκλοφορίας στην αγορά (ΑΚΑ). Μετά το πέρας της διαδικασίας εξέτασης, στις 20 Ιουνίου 2019, η Επιτροπή εξέδωσε απόφαση σχετικά με τη χορήγηση ΑΚΑ του φαρμάκου υπό την εμπορική ονομασία Trecondi-tréosulfan ¹⁴², πλην όμως έκρινε ότι αυτό δεν πληρούσε πλέον τα κριτήρια χαρακτηρισμού του άρθρου 3 του κανονισμού 141/2000 και ότι, επομένως, δεν μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ορφανό φάρμακο. Συγκεκριμένα, το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 141/2000 προβλέπει εναλλακτικά κριτήρια για τον χαρακτηρισμό ενός φαρμάκου ως ορφανού φαρμάκου, ήτοι ότι δεν υπάρχει ικανοποιητική μέθοδος διάγνωσης, πρόληψης ή θεραπείας της πάθησης αυτής η οποία να έχει εγκριθεί στην Ένωση (πρώτη περίπτωση) ή, εφόσον υπάρχει τέτοια μέθοδος, ότι το εν λόγω φάρμακο θα ωφελήσει σημαντικά, σε σχέση με τις υφιστάμενες ικανοποιητικές μεθόδους, τα πρόσωπα που πάσχουν από την οικεία πάθηση (δεύτερη περίπτωση). Μετά την έκδοση της τελικής γνώμης της επιτροπής για τα ορφανά φάρμακα, η Επιτροπή κατέληξε ότι, όσον αφορά την ύπαρξη σημαντικού οφέλους, η προσφεύγουσα είχε

¹⁴¹ | Κανονισμός (ΕΚ) 141/2000 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 1999, για τα ορφανά φάρμακα (ΕΕ 2000, L 18, σ. 1).

¹⁴² | Εκτελεστική απόφαση C(2019) 4858 final της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της 20ής Ιουνίου 2019, σχετικά με τη χορήγηση άδειας κυκλοφορίας του φαρμάκου για ανθρώπινη χρήση Trecondi-tréosulfan βάσει του κανονισμού 726/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004, για τη θέσπιση ενωσιακών διαδικασιών χορήγησης άδειας και εποπτείας όσον αφορά τα φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη και για κτηνιατρική χρήση και για τη σύσταση Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων (ΕΕ 2004, L 136, σ. 1).

αποδείξει ότι το Trecondi-tréosulfan παρείχε σημαντικό όφελος σε σχέση με το busulfan (Busilvex) και το thiotépa (Tepadina), αλλά όχι σε σχέση με τα φάρμακα με βάση τη μελφαλάνη και την κυκλοφωσφαμίδη. Ως εκ τούτου, το φάρμακο Trecondi-tréosulfan διαγράφηκε από το μητρώο ορφανών φαρμάκων της Ένωσης.

Κατόπιν της προσφυγής που άσκησε η προσφεύγουσα με αίτημα την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο, με την απόφασή του της 23ης Σεπτεμβρίου 2020, δέχθηκε τους δύο πρώτους λόγους που προβλήθηκαν και, συνακόλουθα, ακύρωσε την απόφαση αυτή, κατά το μέρος που προέβλεπε ότι το φάρμακο Trecondi-tréosulfan δεν έπρεπε πλέον να χαρακτηρίζεται ως ορφανό φάρμακο.

Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι ο κανονισμός 141/2000 προβλέπει ως πρώτο από τα δύο εναλλακτικά κριτήρια για τον χαρακτηρισμό ενός φαρμάκου ως ορφανού φαρμάκου την απουσία εγκεκριμένης στην Ένωση ικανοποιητικής μεθόδου διάγνωσης, πρόληψης ή θεραπείας της πάθησης. Κατά το κριτήριο αυτό, για να μπορεί ένα φάρμακο να χαρακτηριστεί ως «ικανοποιητική μέθοδος», πρέπει να «έχει εγκριθεί» στην Ένωση ή σε κράτος μέλος της Ένωσης για την ίδια ορφανή «πάθηση» με εκείνη την οποία αφορά το φάρμακο για το οποίο ζητείται η χορήγηση ΑΚΑ ορφανού φαρμάκου. Ως προς τον καθορισμό του πεδίου εφαρμογής της άδειας κυκλοφορίας φαρμάκου στην Ένωση, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, δυνάμει της οδηγίας 2001/83¹⁴³, κανένα φάρμακο δεν μπορεί να διατεθεί στην αγορά σε κράτος μέλος αν δεν έχει εκδοθεί ΑΚΑ από τις αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους αυτού¹⁴⁴. Στη συνέχεια, για τη χορήγηση ΑΚΑ σε εθνικό επίπεδο, πρέπει να υποβληθεί στην αρμόδια αρχή αίτηση που να περιλαμβάνει μια περίληψη των χαρακτηριστικών του προϊόντος (ΠΧΠ)¹⁴⁵, η οποία πρέπει να περιέχει ορισμένα στοιχεία σχετικά με το φάρμακο, με συγκεκριμένη σειρά. Η ΠΧΠ εγκρίνεται από την αρμόδια εθνική αρχή κατά την έκδοση της ΑΚΑ και αποτελεί τμήμα της αποφάσεως για τη χορήγηση ΑΚΑ, με την οποία καθορίζεται το περιεχόμενο της άδειας κυκλοφορίας του υφιστάμενου φαρμάκου. Μετά την έκδοση της ΑΚΑ, η οδηγία 2001/83 υποχρεώνει τον κάτοχο της ΑΚΑ να μεριμνά για την επικαιροποίηση των πληροφοριών για το προϊόν λαμβάνοντας, μεταξύ άλλων, υπόψη τις τρέχουσες επιστημονικές γνώσεις.

Συνεπώς, κατά το Γενικό Δικαστήριο, πρώτον, η μη προβλεπόμενη χρήση φαρμάκου δεν μπορεί να θεωρηθεί ως «εγκεκριμένη» και, επομένως, δεν είναι δυνατόν να συνιστά «ικανοποιητική μέθοδος» κατά την έννοια του κανονισμού 141/2000.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, για να εξακριβωθεί αν η υφιστάμενη μέθοδος για την οποία γίνεται λόγος αφορά την ίδια «πάθηση» με εκείνη την οποία αφορά το ορφανό φάρμακο που αποτελεί το αντικείμενο της αιτήσεως, πρέπει να ληφθεί υπόψη το σύνολο των ουσιωδών στοιχείων που διαμορφώνουν το πλαίσιο της εγκεκριμένης χρήσεως της υφιστάμενης μεθόδου και ιδίως η θεραπευτική ένδειξή της και η ενδιαφερόμενη πληθυσμιακή ομάδα, όπως ορίζονται στην ΠΧΠ, η οποία πρέπει να ερμηνεύεται στενά. Κατά συνέπεια, κάθε τροποποίηση της ΠΧΠ πρέπει να αποτελεί αντικείμενο συμπληρωματικής εξέτασης της σχέσεως κινδύνου-οφέλους και της ποιότητας, της ασφάλειας και της αποτελεσματικότητας του φαρμάκου για την προτεινόμενη νέα ένδειξη, ενδεχομένως δε να συνοδεύεται από κλινικές δοκιμές. Ως εκ τούτου, η ΑΚΑ φαρμάκου δεν καλύπτει τη διάγνωση, την πρόληψη ή τη θεραπεία παθήσεων ή κατηγοριών ασθενών που δεν μνημονεύονται στην ΠΧΠ.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, όταν το φάρμακο το οποίο αφορά η αίτηση χορηγήσεως ΑΚΑ ως ορφανού φαρμάκου προορίζεται για τη διάγνωση, την πρόληψη ή τη θεραπεία παθήσεων ή κατηγοριών ασθενών για τις οποίες δεν έχουν εγκριθεί, έστω εν μέρει, τα φάρμακα αναφοράς, σύμφωνα με τις αντίστοιχες

¹⁴³| Οδηγία 2001/83/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Νοεμβρίου 2001, περί κοινοτικού κώδικος για τα φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση (ΕΕ 2001, L 311, σ. 67).

¹⁴⁴| Σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2001/83.

¹⁴⁵| Σύμφωνα με το άρθρο 8, παράγραφος 3, στοιχείο ι', της οδηγίας 2001/83.

ΠΧΠ, τα τελευταία αυτά φάρμακα δεν μπορούν να θεωρηθούν ως «ικανοποιητικές μέθοδοι» για τις συγκεκριμένες παθήσεις ή κατηγορίες ασθενών. Πράγματι, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού του κανονισμού 141/2000, ο οποίος συνίσταται στη θέσπιση κινήτρων για την έρευνα, την ανάπτυξη και τη θέση σε κυκλοφορία φαρμάκων που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση τέτοιων παθήσεων, ο αποκλεισμός ενός δυνητικού φαρμάκου από τις ευεργετικές διατάξεις του κανονισμού 141/2000, με την αιτιολογία ότι «ικανοποιητικές μέθοδοι» υφίστανται μόνο για μερικές από τις σπάνιες ασθένειες τις οποίες αφορά το εν λόγω φάρμακο, είναι αντίθετος προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι ο κανονισμός 141/2000 επιτρέπει, στο στάδιο ακριβώς της χορήγησης της ΑΚΑ ορφανού φαρμάκου, να λαμβάνονται υπόψη οι περιπτώσεις μερικής επικάλυψης με την ΑΚΑ άλλων φαρμάκων ¹⁴⁶. Επομένως, στο μέτρο που ορισμένες θεραπευτικές ενδείξεις ενός φαρμάκου πληρούν τα κριτήρια χαρακτηρισμού του άρθρου 3 του κανονισμού 141/2000, το φάρμακο αυτό είναι, κατ' αρχήν, επιλέξιμο για να χαρακτηριστεί ως ορφανό φάρμακο όσον αφορά τις συγκεκριμένες ενδείξεις, ενώ, όσον αφορά τις ενδείξεις για τις οποίες δεν πληροί τα κριτήρια του άρθρου 3 του κανονισμού, μπορεί να χορηγηθεί χωριστή ΑΚΑ, εκτός του πεδίου εφαρμογής του ίδιου κανονισμού.

Αφού εξέτασε κατά πόσον, εν προκειμένω, η θεραπεία της ορφανής πάθησης και των κατηγοριών ασθενών που αφορά το Trecondi-tréosulfan καλύπτονται επίσης από τα φάρμακα με βάση τη μελφαλάνη και την κυκλοφωσφαμίδη σύμφωνα με τις αντίστοιχες ΠΧΠ, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι από τις ΠΧΠ των υπό σύγκριση φαρμάκων προκύπτουν προφανείς διαφορές. Πράγματι, από την περιγραφή της ΠΧΠ του Trecondi-tréosulfan καθίσταται σαφές ότι το τελευταίο καλύπτει παθήσεις και πληθυσμιακές ομάδες που δεν καλύπτονται από τις ΠΧΠ φαρμάκων με βάση τη μελφαλάνη και την κυκλοφωσφαμίδη. Επομένως, όσον αφορά αυτές τις παθήσεις και τις πληθυσμιακές ομάδες, τα φάρμακα με βάση τη μελφαλάνη και την κυκλοφωσφαμίδη δεν μπορούν να θεωρηθούν ως ικανοποιητικές μέθοδοι κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', πρώτη περίπτωση, του κανονισμού 141/2000.

Χ. Ενέργεια

Η απόφαση της 18ης Νοεμβρίου 2020, **Aquind κατά ACER** (T-735/18, [EU:T:2020:542](#)), εκδόθηκε επί υποθέσεως που αφορούσε την εταιρία Aquind Ltd (στο εξής: προσφεύγουσα), φορέα υλοποίησης ενός έργου ηλεκτρικής γραμμής διασύνδεσης η οποία συνδέει τα βρετανικά και τα γαλλικά δίκτυα μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας (στο εξής: γραμμή διασύνδεσης Aquind). Για τη νέα αυτή γραμμή διασύνδεσης, η προσφεύγουσα υπέβαλε στον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη συνεργασία των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας (ACER) αίτημα προσωρινής απαλλαγής από την υπαγωγή στις γενικές αρχές που διέπουν τη χρήση των εσόδων, τον διαχωρισμό συστημάτων μεταφοράς και διαχειριστών συστημάτων μεταφοράς, καθώς και την πρόσβαση τρίτων στα δίκτυα μεταφοράς ή διανομής ¹⁴⁷.

Με απόφαση της 19ης Ιουνίου 2018 ¹⁴⁸, ο ACER απέρριψε το αίτημα απαλλαγής με την αιτιολογία ότι η προσφεύγουσα δεν πληρούσε την προϋπόθεση κατά την οποία ο βαθμός κινδύνου της επένδυσης που συνδέεται με τη νέα αυτή γραμμή διασύνδεσης πρέπει να είναι τέτοιος ώστε η επένδυση να μπορεί να

¹⁴⁶| Δυνάμει του άρθρου 7, παράγραφος 3, του κανονισμού 141/2000.

¹⁴⁷| Το εν λόγω αίτημα υποβλήθηκε βάσει του άρθρου 17 του κανονισμού (ΕΚ) 714/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, σχετικά με τους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) 1228/2003 (ΕΕ 2009, L 211, σ. 15).

¹⁴⁸| Απόφαση του ACER αριθ. 05/2018, της 19ης Ιουνίου 2018.

πραγματοποιηθεί μόνον εφόσον χορηγηθεί απαλλαγή ¹⁴⁹. Στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του κινδύνου που συνδέεται με την επένδυση, ο ACER έκρινε, ειδικότερα, ότι δεν ήταν δυνατόν να προσδιοριστεί με την απαιτούμενη βεβαιότητα η ύπαρξη κινδύνου οφειλόμενου στην έλλειψη χρηματοοικονομικής στήριξης, διότι η γραμμή διασύνδεσης είχε χαρακτηριστεί ως έργο κοινού ενδιαφέροντος, όπερ σήμαινε ότι μπορούσε να τύχει της προβλεπόμενης από τον κανονισμό χρηματοοικονομικής στήριξης ¹⁵⁰, την οποία ωστόσο η προσφεύγουσα δεν ζήτησε. Με απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2018 ¹⁵¹, το συμβούλιο προσφυγών του ACER επικύρωσε την απόφαση του Οργανισμού και απέρριψε το αίτημα απαλλαγής για τη γραμμή διασύνδεσης Aquind.

Κατόπιν προσφυγής ακυρώσεως την οποία άσκησε η προσφεύγουσα, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση του συμβουλίου προσφυγών. Με την απόφαση αυτή, το Γενικό Δικαστήριο έδωσε διευκρινίσεις ως προς την ένταση του ελέγχου που ασκεί το συμβούλιο προσφυγών επί των αποφάσεων του ACER, καθώς και ως προς την ερμηνεία του κριτηρίου σχετικά με τον βαθμό κινδύνου της επένδυσης σε νέα γραμμή διασύνδεσης, το οποίο πρέπει να πληρούται προκειμένου να χορηγηθεί απαλλαγή.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το συμβούλιο προσφυγών υπέπεσε σε νομικό σφάλμα υποβάλλοντας σε περιορισμένο μόνον έλεγχο την απόφαση του ACER. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, το συμβούλιο προσφυγών του ACER, ενεργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο, προέβη σε ανεπαρκή έλεγχο υπό το πρίσμα των εξουσιών που του έχει απονεμίσει ο νομοθέτης και άσκησε την εξουσία του εκτιμήσεως κατά τρόπο περιορισμένο και ελλιπή. Συγκεκριμένα, από τις διατάξεις που αφορούν την οργάνωση και τις εξουσίες του συμβουλίου προσφυγών του ACER διαπιστώνεται ότι το εν λόγω δευτεροβάθμιο όργανο δεν συστάθηκε με σκοπό να προβαίνει απλώς σε περιορισμένο έλεγχο περίπλοκων εκτιμήσεων τεχνικής και οικονομικής φύσεως. Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι το συμβούλιο προσφυγών διαθέτει, δυνάμει του κανονισμού περί ιδρύσεως του Οργανισμού ¹⁵², όχι μόνον όλες τις εξουσίες τις οποίες διαθέτει ο ίδιος ο ACER, αλλά και τις εξουσίες που του έχουν ανατεθεί ως δευτεροβάθμιου οργάνου του Οργανισμού. Επομένως, αν το συμβούλιο προσφυγών επιλέξει να παραπέμψει την υπόθεση στον Οργανισμό, έχει τη δυνατότητα να κατευθύνει τις αποφάσεις που θα λάβει ο Οργανισμός, δεδομένου ότι ο τελευταίος δεσμεύεται από την αιτιολογία του συμβουλίου προσφυγών. Επιπλέον, όσον αφορά τα αιτήματα απαλλαγής, εφόσον μόνον οι αποφάσεις του συμβουλίου προσφυγών υπόκεινται σε προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, το γεγονός ότι η προσφεύγουσα δεν μπορεί να ασκήσει παραδεκτώς προσφυγή κατά της αποφάσεως του ACER ενισχύει το συμπέρασμα ότι το συμβούλιο προσφυγών δεν επιτρέπεται να ασκεί περιορισμένο μόνον έλεγχο επί της αποφάσεως του Οργανισμού, ανάλογο με τον δικαστικό έλεγχο που ασκεί ο δικαστής της Ένωσης. Τούτο διότι, κατά το Γενικό Δικαστήριο, ο περιορισμένος έλεγχος, εκ μέρους του συμβουλίου προσφυγών, των περίπλοκων τεχνικών και οικονομικών εκτιμήσεων θα είχε ως συνέπεια ότι το ίδιο το Γενικό Δικαστήριο θα ασκούσε περιορισμένο έλεγχο επί αποφάσεως η οποία θα ήταν και η ίδια προϊόν περιορισμένου ελέγχου. Πλην όμως, ένα σύστημα «περιορισμένου ελέγχου επί περιορισμένου ελέγχου» δεν παρέχει τις εγγυήσεις αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας της οποίας πρέπει να απολαύουν οι επιχειρήσεις.

149| Προϋπόθεση που προβλέπεται στο άρθρο 17, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΚ) 714/2009.

150| Άρθρο 12 του κανονισμού (ΕΕ) 347/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 2013, σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τις διευρωπαϊκές ενεργειακές υποδομές, την κατάργηση της αποφάσεως 1364/2006/ΕΚ και την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) 713/2009, (ΕΚ) 714/2009 και (ΕΚ) 715/2009 (ΕΕ 2013, L 115, σ. 39).

151| Απόφαση του συμβουλίου προσφυγών του ACER αριθ. A-001-2018, της 17ης Οκτωβρίου 2018.

152| Άρθρο 19 του κανονισμού (ΕΚ) 713/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, για την ίδρυση Οργανισμού Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενεργείας (ΕΕ 2009, L 211, σ. 1).

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε επίσης ότι, όπως έχει κριθεί σε σχέση με το συμβούλιο προσφυγών του ECHA ¹⁵³, η νομολογία κατά την οποία οι περίπλοκες εκτιμήσεις τεχνικής και οικονομικής φύσεως υπόκεινται σε περιορισμένο έλεγχο εκ μέρους του δικαστή της Ένωσης δεν ισχύει για τον έλεγχο που διενεργούν τα δευτεροβάθμια όργανα των Οργανισμών. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, στο πλαίσιο του ελέγχου από το συμβούλιο προσφυγών των περίπλοκων τεχνικών και οικονομικών εκτιμήσεων που περιλαμβάνονται σε απόφαση του ACER σχετικά με αίτημα απαλλαγής, το συμβούλιο προσφυγών, στηριζόμενο στην επιστημονική εμπειρογνωμοσύνη των μελών του, οφείλει να εξετάζει αν τα επιχειρήματα του προσφεύγοντος είναι ικανά να αποδείξουν ότι οι εκτιμήσεις επί των οποίων στηρίζεται η απόφαση του ACER ενέχουν σφάλματα.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι το συμβούλιο προσφυγών, απαιτώντας, για τις περιπτώσεις επενδύσεων που συνδέονται με έργο κοινού ενδιαφέροντος, την υποβολή αιτήματος χρηματοοικονομικής στήριξης πριν από την υποβολή αιτήματος απαλλαγής, εσφαλμένως εισήγαγε μια πρόσθετη προϋπόθεση, μη προβλεπόμενη από τον κανονισμό, όσον αφορά τη χορήγηση απαλλαγής για τις νέες γραμμές διασύνδεσης ¹⁵⁴. Πράγματι, μολονότι η ύπαρξη χρηματοοικονομικής στήριξης για έργο κοινού ενδιαφέροντος, όπως η γραμμή διασύνδεσης Aquind, μπορεί βασίμως να αποτελέσει κατάλληλο κριτήριο εκτιμήσεως, προκειμένου να διαπιστωθεί αν υφίσταται, σε σχέση με την επένδυση, κίνδυνος ο οποίος θα δικαιολογούσε απαλλαγή από το ρυθμιζόμενο σύστημα, εντούτοις το κριτήριο αυτό δεν μπορεί να συνιστά αυτοτελή προϋπόθεση που θα πρέπει να πληρούται για τη χορήγηση απαλλαγής. Επομένως, η έλλειψη προηγούμενου αιτήματος χρηματοοικονομικής στήριξης για έργο διασύνδεσης στο οποίο έχει αναγνωριστεί το καθεστώς του έργου κοινού ενδιαφέροντος δεν είναι δυνατόν να συνιστά, αυτή καθαυτή, λόγο για να συναχθεί το συμπέρασμα ότι ο κίνδυνος που συνδέεται με την επένδυση δεν αποδείχθηκε. Στην περίπτωση, όμως, της γραμμής διασύνδεσης Aquind, το συμβούλιο προσφυγών έκρινε, κατ' ουσίαν, ότι μόνον η αρνητική απάντηση στο αίτημα χρηματοοικονομικής στήριξης για τη νέα αυτή γραμμή διασύνδεσης αρκούσε για να γίνει δεκτό ότι υφίστατο τέτοιας σπουδαιότητας κίνδυνος συνδεόμενος με την επένδυση, ώστε να επιτρέπεται η υπαγωγή στο εξαιρετικό καθεστώς.

Κατά το Γενικό Δικαστήριο, το βασικό κριτήριο που πρέπει να διέπει την εξέταση του αιτήματος απαλλαγής είναι εκείνο το οποίο αφορά τον «βαθμό κινδύνου της επένδυσης» και προβλέπεται από τον κανονισμό ¹⁵⁵. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η δυνατότητα εξασφάλισης χρηματοοικονομικής στήριξης για μια γραμμή διασύνδεσης η οποία έχει χαρακτηριστεί ως έργο κοινού ενδιαφέροντος σε καμία περίπτωση δεν αποκλείει αυτομάτως τον οικονομικό κίνδυνο που συνδέεται με την επένδυση. Εν προκειμένω, ωστόσο, το συμβούλιο προσφυγών και ο ACER, στηριζόμενοι σε μεγάλο βαθμό σε μια υποθετική συλλογιστική, συνήγαγαν σιωπηρώς ότι το αίτημα χρηματοδότησης θα κατέληγε στη χορήγηση οικονομικού πλεονεκτήματος το οποίο θα καθιστούσε δυνατή την εξάλειψη του κινδύνου που συνδέεται με την επένδυση στη γραμμή διασύνδεσης Aquind.

153| Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2019, *BASF Grenzach κατά ECHA*, (T-125/17, [EU:T:2019:638](#)).

154| Άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 714/2009.

155| Άρθρο 17, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 714/2009.

XI. Χημικά προϊόντα (REACH)

Με την απόφαση **PlasticsEurope κατά ECHA** (Τ-207/18, [EU:T:2020:623](#)), της 16ης Δεκεμβρίου 2018, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή κατά της αποφάσεως ED 01/2018, της 3ης Ιανουαρίου 2018, με την οποία ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Χημικών Προϊόντων (ECHA) συμπλήρωσε την υφιστάμενη καταχώριση της ουσίας δισφαινόλης Α στον κατάλογο των υποψήφιων ουσιών προς ενδεχόμενη εγγραφή στο παράρτημα XIV του κανονισμού 1907/2006 ¹⁵⁶, υπό την έννοια ότι η ουσία αυτή χαρακτηρίστηκε ως ενδοκρινικός διαταράκτης ο οποίος μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον, κατά την έννοια του άρθρου 57, στοιχείο στ', του εν λόγω κανονισμού.

Η PlasticsEurope είναι διεθνής επαγγελματική ένωση που εκπροσωπεί και προασπίζει τα συμφέροντα των μελών της, τα οποία είναι επιχειρήσεις παραγωγής και εισαγωγής πλαστικών προϊόντων. Πέντε από τις επιχειρήσεις αυτές διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στη διάθεση της δισφαινόλης Α στην αγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ως άνω ένωση άσκησε προσφυγή κατά της αποφάσεως του ECHA, ισχυριζόμενη, μεταξύ άλλων, ότι εμφιλοχώρησαν διάφορα πρόδηλα σφάλματα εκτιμήσεως κατά τον χαρακτηρισμό της δισφαινόλης Α ως ουσίας που προκαλεί πολύ μεγάλη ανησυχία, στο πλαίσιο του άρθρου 57, στοιχείο στ', του κανονισμού 1907/2006.

Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή, κρίνοντας ειδικότερα ότι ο ECHA ορθώς ακολούθησε προσέγγιση στηριζόμενη στο βάρος των αποδεικτικών στοιχείων. Η απόφαση αυτή συμπλήρωσε τις παραδοχές της προγενέστερης αποφάσεως PlasticsEurope κατά ECHA (Τ-636/17) ¹⁵⁷.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι ο ECHA δεν υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα κατά την εκτίμηση των κρίσιμων αποδεικτικών στοιχείων για τον προσδιορισμό της δισφαινόλης Α ως ενδοκρινικού διαταράκτη ο οποίος μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Αφενός, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο χαρακτηρισμός της ουσίας ως ουσίας που προκαλεί πολύ μεγάλη ανησυχία έγινε ακολουθώντας την προσέγγιση βάσει του βάρους των αποδεικτικών στοιχείων. Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι αποτέλεσμα της προσέγγισης αυτής, όπως και του περιθωρίου εκτιμήσεως το οποίο διαθέτει ο ECHA για τον χαρακτηρισμό των ουσιών που προκαλούν πολύ μεγάλη ανησυχία, είναι ότι ο ECHA μπορεί να μη λαμβάνει υπόψη μελέτες οι οποίες είναι, κατά την κρίση του, άνευ σημασίας. Πράγματι, πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως θα μπορούσε να διαπιστωθεί μόνον αν ο ECHA είχε αγνοήσει πλήρως και εσφαλμένως αξιόπιστη μελέτη η οποία, αν είχε συνεκτιμηθεί, θα επηρέαζε τη συνολική αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων, με συνέπεια η τελική απόφαση να μην είναι ευλογοφανής. Κάτι τέτοιο όμως δεν συνέβαινε στην περίπτωση αυτή.

Αφετέρου, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι δεν απαγορεύεται κατ' αρχήν στον ECHA να λαμβάνει υπόψη μελέτες «που δεν ακολουθούν τα συνήθη πρότυπα» ή «που έχουν διερευνητικό χαρακτήρα» για να στηρίξει, στο πλαίσιο προσέγγισης βάσει του βάρους των αποδεικτικών στοιχείων, συμπεράσματα τα

¹⁵⁶ | Κανονισμός (ΕΚ) 1907/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2006, για την καταχώριση, την αξιολόγηση, την αδειοδότηση και τους περιορισμούς των χημικών προϊόντων (REACH) και για την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Χημικών Προϊόντων καθώς και για την τροποποίηση της οδηγίας 1999/45/ΕΚ και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 793/93 του Συμβουλίου και του κανονισμού (ΕΚ) 1488/94 της Επιτροπής καθώς και της οδηγίας 76/769/ΕΟΚ του Συμβουλίου και των οδηγιών της Επιτροπής 91/155/ΕΟΚ, 93/67/ΕΟΚ, 93/105/ΕΚ και 2000/21/ΕΚ (ΕΕ 2006, L 396, σ. 1).

¹⁵⁷ | Στην απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2019, **PlasticsEurope κατά ECHA** (Τ-636/17, [EU:T:2019:639](#)), το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή της PlasticsEurope κατά της αποφάσεως με την οποία ο ECHA συμπλήρωσε την υφιστάμενη καταχώριση της δισφαινόλης Α στον κατάλογο των υποψήφιων ουσιών προς ενδεχόμενη εγγραφή στο παράρτημα XIV του κανονισμού 1907/2006, χαρακτηρίζοντας την εν λόγω ουσία ως ενδοκρινικός διαταράκτης ο οποίος μπορεί να έχει σοβαρές συνέπειες για την ανθρώπινη υγεία.

οποία αντλούνται από μελέτες εκπονηθείσες με βάση τα συνήθη πρότυπα. Εξάλλου, κατά το Γενικό Δικαστήριο, αν αποκλειόταν συστηματικώς η συνεκτίμηση τέτοιων μελών θα καθίστατο αδύνατος ο εντοπισμός ουσιών που ενέχουν κίνδυνο για το περιβάλλον, όπερ θα ήταν αντίθετο προς την αρχή της προφυλάξεως, στην οποία στηρίζονται οι διατάξεις του κανονισμού.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο ECHA επίσης δεν υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως κατά τον χαρακτηρισμό της δισφαινόλης Α ως ενδοκρινικού διαταράκτη ο οποίος μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον και προκαλεί επίπεδο ανησυχίας ισοδύναμο με εκείνο που δημιουργεί η χρήση άλλων ουσιών απαριθμούμενων στο άρθρο 57, στοιχείο α' έως ε', του κανονισμού 1907/2006.

Κατ' αρχάς, όσον αφορά την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι ο ECHA ακολούθησε διαφανή και συστηματική μεθοδολογία και τήρησε την αρχή της επιστημονικής αριστείας. Προέβη σε στάθμιση δεδομένων που απέρρεαν από σειρά μελετών, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη την επιστημονική αξιοπιστία κάθε μελέτης. Το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η αποδεικτική ισχύς που προέκυπτε από το σύνολο των δεδομένων αυτών ήταν εκείνη η οποία έδωσε τη δυνατότητα στον ECHA να συναγάγει τα συμπεράσματά του σε σχέση με τις εγγενείς ιδιότητες της δισφαινόλης Α ως ενδοκρινικού διαταράκτη.

Στη συνέχεια, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα ότι ο ECHA δεν απέδειξε ότι ήταν επιστημονικά αποδεδειγμένο ότι η δισφαινόλη Α μπορούσε να έχει σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον λόγω των ιδιοτήτων της που προκαλούν διαταραχή στο ενδοκρινικό σύστημα, κατά την έννοια του άρθρου 57, στοιχείο στ', του κανονισμού 1907/2006. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η πιθανότητα να έχει ένας ενδοκρινικός διαταράκτης σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον αρκούσε για να διαπιστωθεί αιτιώδης συνάφεια κατά την έννοια του προαναφερθέντος άρθρου ¹⁵⁸, το οποίο δεν απαιτεί απόλυτη απόδειξη της αιτιώδους σχέσεως ¹⁵⁹. Το Γενικό Δικαστήριο, αφού εξέτασε την εφαρμοσθείσα μεθοδολογία, επιβεβαίωσε το συμπέρασμα του ECHA ότι πιθανώς υφίσταται εύλογη σχέση από βιολογική άποψη μεταξύ των ιδιοτήτων της δισφαινόλης Α ως ενδοκρινικού διαταράκτη και σοβαρών συνεπειών για το περιβάλλον. Ως εκ τούτου, διαπίστωσε ότι ο ECHA δεν παρέβη το απαιτούμενο επίπεδο αποδείξεων.

Τέλος, ως προς τον προσδιορισμό του ισοδύναμου επιπέδου ανησυχίας κατά το άρθρο 57, στοιχείο στ', του κανονισμού 1907/2006, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το ως άνω άρθρο δεν ορίζει κανένα κριτήριο και δεν παρέχει καμία διευκρίνιση όσον αφορά τη φύση των ανησυχιών που μπορούν να ληφθούν υπόψη για τον προσδιορισμό ουσίας όπως η επίμαχη εν προκειμένω. Υπογράμμισε δε ότι δεν μπορούσε να προσαφθεί στον ECHA ότι αιτιολόγησε το επίπεδο ανησυχίας που δημιουργείται από τα αποτελέσματα της δισφαινόλης Α επικαλούμενος τις αβεβαιότητες τις οποίες ο ίδιος είχε εντοπίσει κατά τον καθορισμό του ασφαλούς επιπέδου εκθέσεως στην ουσία αυτή. Συνεπώς, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η *PlasticsEurope* δεν απέδειξε με ποιον τρόπο ο ECHA υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως.

¹⁵⁸| Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 11ης Μαΐου 2017, *Deza κατά ECHA* (T-115/15, [EU:T:2017:329](#), σκέψη 173).

¹⁵⁹| Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 20ής Σεπτεμβρίου 2019, *PlasticsEurope κατά ECHA* (T-636/17, [EU:T:2019:639](#), σκέψη 94).

XII. Εποπτεία του χρηματοπιστωτικού τομέα

Το 2020 το Γενικό Δικαστήριο, αποφαινόμενο σε πενταμελή σύνθεση, εξέδωσε τρεις σημαντικές αποφάσεις σχετικές με τη νομιμότητα αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) στο πλαίσιο της προληπτικής εποπτείας πιστωτικών ιδρυμάτων.

Με την απόφαση **Crédit agricole κατά ΕΚΤ** (Τ-576/18, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ¹⁶⁰, [ΕΥ:Τ:2020:304](#)), η οποία εκδόθηκε στις 8 Ιουλίου 2020, το Γενικό Δικαστήριο έκανε δεκτή την προσφυγή ακυρώσεως που άσκησε η Crédit agricole SA, εποπτευόμενο πιστωτικό ίδρυμα, κατά αποφάσεως της ΕΚΤ ¹⁶¹, μόνον κατά το μέρος με το οποίο είχε επιβληθεί στην προσφεύγουσα διοικητικό χρηματικό πρόστιμο ύψους 4 300 000 ευρώ.

Ειδικότερα, η ΕΚΤ είχε εκδώσει εις βάρος της προσφεύγουσας απόφαση με την οποία της επέβαλε, δυνάμει του κανονισμού 1024/2013 ¹⁶², διοικητικό χρηματικό πρόστιμο λόγω συνεχιζόμενης παραβάσεως των απαιτήσεων ιδίων κεφαλαίων που προβλέπονται στον κανονισμό 575/2013 ¹⁶³. Συγκεκριμένα, η προσφεύγουσα είχε ταξινομήσει κεφαλαιακά μέσα ως μέσα κεφαλαίου κοινών μετοχών της κατηγορίας 1 χωρίς να λάβει προηγουμένως την έγκριση της αρμόδιας αρχής. Διαπιστώνοντας ότι διαπράχθηκε εξ αμελείας παράβαση, η ΕΚΤ είχε κρίνει ότι διοικητικό χρηματικό πρόστιμο ύψους 4 300 000 ευρώ, το οποίο αντιπροσώπευε, κατ' αυτήν, 0,0015 % του ετήσιου κύκλου εργασιών του ομίλου της προσφεύγουσας, συνιστούσε αναλογική κύρωση. Η προσφεύγουσα άσκησε προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως εκείνης, αμφισβητώντας τη νομιμότητά της τόσο κατά το μέρος που η ΕΚΤ διαπίστωσε την ύπαρξη παραβάσεως της προσφεύγουσας όσο και κατά το μέρος που της επέβαλε διοικητικό χρηματικό πρόστιμο.

Πρώτον, στο πλαίσιο του ελέγχου της νομιμότητας της προσβαλλομένης αποφάσεως κατά το μέρος που η ΕΚΤ διαπίστωσε παράβαση εκ μέρους της προσφεύγουσας, το Γενικό Δικαστήριο ερμήνευσε τη φράση «έγκριση των αρμόδιων αρχών» η οποία διαλαμβάνεται μεν στο άρθρο 26, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 575/2013, χωρίς όμως να δίνεται ορισμός της. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, από τη συστηματική και τεολογική ερμηνεία της διατάξεως αυτής προκύπτει ότι το πιστωτικό ίδρυμα όφειλε να είχε εξασφαλίσει την έγκριση της αρμόδιας αρχής προτού ταξινομήσει καθεμία από τις εκδόσεις κεφαλαιακών μέσων ως μέσα κεφαλαίου κοινών μετοχών της κατηγορίας 1.

Εξάλλου, απαντώντας στις αιτιάσεις της προσφεύγουσας η οποία υποστήριξε ότι, δυνάμει της αρχής της αναδρομικής εφαρμογής της λιγότερο αυστηρής κύρωσης, η συμπεριφορά της δεν συνιστούσε πλέον παράβαση κατόπιν της μεταγενέστερης τροποποίησης της προαναφερθείσας διατάξεως, το Γενικό Δικαστήριο αναγνώρισε ότι η αρχή αυτή, η οποία είναι γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης κατοχυρωμένη πλέον στον Χάρτη, μπορεί να οδηγήσει στην ακύρωση αποφάσεως επιβολής ποινικής ή διοικητικής κύρωσης, στην περίπτωση που η τροποποίηση του νομικού πλαισίου επήλθε μετά τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως, αλλά πριν από την έκδοση της προσβαλλομένης αποφάσεως. Υπογράμμισε, εντούτοις, ότι η επίκληση της αρχής αυτής δεν είναι δυνατή κατά τον έλεγχο νομιμότητας πράξεως εκδοθείσας πριν από

160 | Υπόθεση C-456/20 P, **Crédit agricole κατά ΕΚΤ**.

161 | Απόφαση ECB/SSM/2018-FRCAG-75 της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της 16ης Ιουλίου 2018.

162 | Άρθρο 18, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΕ) 1024/2013 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 2013, για την ανάθεση ειδικών καθηκόντων στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα σχετικά με τις πολιτικές που αφορούν την προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων (ΕΕ 2013, L 287, σ. 63).

163 | Άρθρο 26, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΕ) 575/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις προληπτικής εποπτείας για πιστωτικά ιδρύματα και επιχειρήσεις επενδύσεων και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 648/2012 (ΕΕ 2013, L 176, σ. 1, και διορθωτικά ΕΕ 2013, L 208, σ. 68, και ΕΕ 2013, L 321, σ. 6).

την τροποποίηση του νομικού πλαισίου. Πράγματι, δεν είναι δυνατόν να προσαφθεί σε θεσμικό όργανο ότι παρέβη, κατά την έκδοση της απόφασής του, νομικούς κανόνες οι οποίοι δεν είχαν ακόμη τεθεί σε ισχύ. Το Γενικό Δικαστήριο θα μπορούσε, ενδεχομένως, να λάβει υπόψη μια εξέλιξη του νομικού πλαισίου μεταγενέστερη της έκδοσης της προσβαλλομένης αποφάσεως μόνο σε περίπτωση ασκήσεως, εκ μέρους του, της εξουσίας μεταρρύθμισης του ποσού του επιβληθέντος προστίμου, προκειμένου να εκτιμηθεί η καταλληλότητα του εν λόγω ποσού κατά την ημερομηνία έκδοσης της απόφασής του. Εν προκειμένω όμως δεν προβλήθηκε τέτοιο αίτημα μεταρρύθμισης.

Επιπλέον, αφού υπενθύμισε ότι, κατά τη νομολογία, ως αμέλεια νοείται ακούσια πράξη ή παράλειψη διά της οποίας το ευθυνόμενο πρόσωπο αθετεί την υποχρέωσή του να επιδεικνύει επιμέλεια ¹⁶⁴ και ότι, προκειμένου να κρίνει την ύπαρξη τέτοιας αμέλειας, πρέπει να λάβει υπόψη, μεταξύ άλλων, την περιπλοκότητα των επίμαχων διατάξεων καθώς και την επαγγελματική πείρα και την επιμέλεια της ενδιαφερόμενης επιχείρησης ¹⁶⁵, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η προσφεύγουσα, ως πιστωτικό ίδρυμα, ήταν υποχρεωμένη να επιδεικνύει μεγάλη σύνεση κατά την εφαρμογή των διατάξεων του κανονισμού 575/2013. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η προσφεύγουσα όφειλε να είχε συναγάγει το ακριβές περιεχόμενο των υποχρεώσεων της δυνάμει του εν λόγω κανονισμού προβαίνοντας σε προσεκτική ανάλυση των διατάξεων του και, επομένως, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ορθώς η ΕΚΤ έκρινε ότι η συμπεριφορά της προσφεύγουσας συνιστούσε παράβαση εξ αμελείας.

Τέλος, όσον αφορά την αιτίαση της προσφεύγουσας περί μη τήρησης των απαιτήσεων που απορρέουν από την αρχή της προστασίας των δικαιωμάτων άμυνας, το Γενικό Δικαστήριο, εφαρμόζοντας κατ' αναλογίαν τη νομολογία σχετικά με τον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας στο πλαίσιο των διαδικασιών επιβολής κυρώσεων στον τομέα του ανταγωνισμού ¹⁶⁶, έκρινε ότι οι απαιτήσεις αυτές τηρούνται εφόσον η ΕΚΤ διαβιβάζει στον ενδιαφερόμενο ανακοίνωση αιτιάσεων, εκθέτοντας σαφώς το σύνολο των ουσιωδών στοιχείων επί των οποίων στηρίζεται πριν από την έκδοση αποφάσεως προληπτικής εποπτείας. Η απόφαση δεν πρέπει να προσάπτει στον ενδιαφερόμενο παραβάσεις διαφορετικές από εκείνες που του κοινοποιήθηκαν κατά τη διοικητική διαδικασία και πρέπει να λαμβάνει υπόψη μόνον τα πραγματικά περιστατικά για τα οποία ο ενδιαφερόμενος είχε την ευκαιρία να παράσχει εξηγήσεις. Πάντως, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η τελική απόφαση δεν χρειάζεται κατ' ανάγκην να είναι αντίγραφο της ανακοίνωσης αιτιάσεων, δεδομένου ότι οι πραγματικές και νομικές εκτιμήσεις που περιέχονται σε αυτήν έχουν καθαρά προσωρινό χαρακτήρα. Εντούτοις, υφίσταται κατάφωρη προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας όταν, λόγω παρατυπίας εκ μέρους της ΕΚΤ, η κινηθείσα από αυτήν διοικητική διαδικασία θα μπορούσε να καταλήξει σε διαφορετικό αποτέλεσμα, ιδίως σε περίπτωση που, ελλείψει των σχετικών παρατυπιών, ο ενδιαφερόμενος θα μπορούσε να είχε ασκήσει πιο αποτελεσματικά τα δικαιώματά άμυνάς του. Λαμβανομένων υπόψη των διαπιστώσεων αυτών, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η προσφεύγουσα δεν απέδειξε ότι ήταν παράνομη η προσβαλλόμενη απόφαση με την οποία διαπιστώθηκε παράβαση εκ μέρους της.

Δεύτερον, στο πλαίσιο του ελέγχου της νομιμότητας της προσβαλλομένης αποφάσεως κατά το μέρος που επιβλήθηκε διοικητικό χρηματικό πρόστιμο στην προσφεύγουσα, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ιδιαίτερα τον θεμελιώδη χαρακτήρα της υποχρέωσης αιτιολογήσεως των αποφάσεων της ΕΚΤ σε θέματα προληπτικής εποπτείας. Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, λαμβανομένης υπόψη της ευρείας εξουσίας εκτιμήσεως την οποία ο κανονισμός 1024/2013 αναγνωρίζει στην ΕΚΤ για τον καθορισμό του χρηματικού προστίμου, καθώς και το πολύ υψηλό ποσό των προστίμων που επιβάλλονται συναφώς,

¹⁶⁴ Απόφαση της 3ης Ιουνίου 2008, *Intertanko κ.λπ.* (C-308/06, [EU:C:2008:312](#), σκέψη 75).

¹⁶⁵ Απόφαση της 11ης Νοεμβρίου 1999, *Söhl & Söhlke* (C-48/98, [EU:C:1999:548](#), σκέψη 56).

¹⁶⁶ Απόφαση της 24ης Μαΐου 2012, *MasterCard κ.λπ. κατά Επιτροπής* (T-111/08, [EU:T:2012:260](#), σκέψεις 266 έως 269 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

είναι σημαντικό να μπορεί να ασκηθεί δικαστικός έλεγχος επί της αποτελεσματικότητας, της αναλογικότητας και της αποτρεπτικότητας του προστίμου και του ύψους του. Για τον σκοπό αυτό, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι η αιτιολογία πρέπει να αναδεικνύει τη μεθοδολογία που εφάρμοσε η ΕΚΤ καθώς και όλα τα κρίσιμα στοιχεία τα οποία έλαβε υπόψη για τον καθορισμό του ποσού του προστίμου.

Εντούτοις, από τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως προκύπτει ότι, μολονότι η ΕΚΤ εξέθεσε στο υπόμνημα αντικρούσεως και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση τη μεθοδολογία που εφάρμοσε, καθώς και τα στοιχεία που έλαβε υπόψη για τον καθορισμό του ποσού του προστίμου, οι διευκρινίσεις αυτές δεν περιέχονταν στην αρχική απόφαση με την οποία επιβλήθηκε το διοικητικό χρηματικό πρόστιμο. Επομένως, η απόφαση αυτή έπασχε ανεπαρκή αιτιολογία, πλημμέλεια η οποία, κατά πάγια νομολογία, δεν μπορούσε να θεραπευθεί διά της μεταγενέστερης κοινοποίησης των στοιχείων που έλλειπαν.

Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε, λόγω ανεπαρκούς αιτιολογίας, την απόφαση της ΕΚΤ μόνον κατά το μέρος που επιβλήθηκε στην προσφεύγουσα διοικητικό χρηματικό πρόστιμο ύψους 4 300 000 ευρώ.

Με την απόφαση **VQ κατά ΕΚΤ** (Τ-203/18, [EU:T:2020:313](#)), που δημοσιεύθηκε στις 8 Ιουλίου 2020, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή την οποία άσκησε η VQ, πιστωτικό ίδρυμα υπό προληπτική εποπτεία, με αίτημα την ακύρωση αποφάσεως της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) ¹⁶⁷ κατά το μέρος που με την απόφαση αυτή, αφενός, επιβλήθηκε στην προσφεύγουσα διοικητικό χρηματικό πρόστιμο λόγω παραβιάσεως της νομοθεσίας της Ένωσης περί προληπτικής εποπτείας των πιστωτικών ιδρυμάτων και, αφετέρου, αποφασίστηκε η δημοσίευση του προστίμου αυτού στον διαδικτυακό τόπο της ΕΚΤ χωρίς απαλοιφή της επωνυμίας της προσφεύγουσας.

Εν προκειμένω, η ΕΚΤ εξέδωσε απόφαση με την οποία επέβαλε στην προσφεύγουσα διοικητικό χρηματικό πρόστιμο ύψους 1 600 000 ευρώ με την αιτιολογία ότι αυτή είχε παραβεί, μεταξύ 1ης Ιανουαρίου 2014 και 7ης Νοεμβρίου 2016, την προβλεπόμενη με τον κανονισμό 575/2013 υποχρέωση λήψης προηγούμενης άδειας από την αρμόδια αρχή πριν την εξαγορά μέσων κεφαλαίου κοινών μετοχών της κατηγορίας 1 ¹⁶⁸. Εκτιμώντας ότι η προσφεύγουσα δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις που θέτει ο κανονισμός για το πλαίσιο ενιαίου εποπτικού μηχανισμού (ΕΕΜ) ¹⁶⁹ προκειμένου η δημοσίευση να γίνεται κατόπιν ανωνυμοποίησης, η ΕΚΤ δημοσίευσε στον διαδικτυακό τόπο της, χωρίς απαλοιφή της επωνυμίας της προσφεύγουσας, το επιβληθέν διοικητικό χρηματικό πρόστιμο, κατ' εφαρμογήν των διατάξεων του κανονισμού 1024/2013.

Η προσφεύγουσα άσκησε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως αυτής, παραπονούμενη, μεταξύ άλλων, για το γεγονός ότι η ΕΚΤ δεν περίμενε την εκπνοή της προθεσμίας ασκήσεως τέτοιας προσφυγής για να προχωρήσει στην άνευ ανωνυμοποίησης δημοσίευση του επιβληθέντος προστίμου.

167| Απόφαση ECB-SSM-2018-ESSAB-4, SNC-2016-0026 της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της 14ης Μαρτίου 2018.

168| Κανονισμός (ΕΕ) 575/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις προληπτικής εποπτείας για πιστωτικά ιδρύματα και επιχειρήσεις επενδύσεων και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 648/2012 (ΕΕ 2013, L 176, σ. 1, και διορθωτικά ΕΕ 2013, L 208, σ. 68, και ΕΕ 2013, L 321, σ. 6) – Άρθρο 77, στοιχείο α'.

169| Κανονισμός (ΕΕ) 468/2014 της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της 16ης Απριλίου 2014, που θεσπίζει το πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, των εθνικών αρμόδιων αρχών και των εθνικών εντεταλμένων αρχών εντός του ενιαίου εποπτικού μηχανισμού (κανονισμός για το πλαίσιο ΕΕΜ, ΕΕ 2014, L 141, σ. 1) – Άρθρο 132, παράγραφος 1.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, δυνάμει των διατάξεων του κανονισμού 1024/2013 ¹⁷⁰, για να μπορεί η ΕΚΤ να επιβάλει διοικητικό χρηματικό πρόστιμο, πρέπει να συντρέχουν δύο σωρευτικές προϋποθέσεις: η διαπραχθείσα παράβαση πρέπει να αφορά άμεσα εφαρμοστέα σχετική πράξη του δικαίου της Ένωσης και οι αρμόδιες αρχές πρέπει να έχουν, δυνάμει του δικαίου της Ένωσης, την εξουσία να επιβάλουν διοικητικό χρηματικό πρόστιμο για την παράβαση αυτή.

Εν προκειμένω, η μεν προσφεύγουσα περιορίστηκε να αμφισβητήσει τη συνδρομή της πρώτης από τις ως άνω δύο προϋποθέσεις, το δε Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η προϋπόθεση αυτή συνέτρεχε εν προκειμένω. Πράγματι, ο κανονισμός 575/2013 περιλαμβάνει διάταξη άμεσα εφαρμοστέας πράξεως του δικαίου της Ένωσης, της οποίας το γράμμα δεν επιδέχεται παρερμηνεία ¹⁷¹ και η οποία επιβάλλει στα πιστωτικά ιδρύματα την υποχρέωση να ζητούν προηγούμενη άδεια πριν από την εξόφληση ή την εξαγορά μέσω κεφαλαίου κοινών μετοχών της κατηγορίας 1, παρέχοντας στην ΕΚΤ τη δυνατότητα να ασκεί την εξουσία της ελέγχου και επιβολής κυρώσεων σε περίπτωση παραβάσεως της υποχρέωσης αυτής. Επιπλέον, αφού υπενθύμισε ότι η ΕΚΤ οφείλει να τηρεί την αρχή της αναλογικότητας όταν αποφασίζει να επιβάλει πρόστιμα και όταν καθορίζει το ύψος τους, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η ΕΚΤ δεν παραβίασε την αρχή αυτή επιβάλλοντας διοικητικό χρηματικό πρόστιμο στην προσφεύγουσα, δεδομένου ότι δεν υφίστατο εύλογη αμφιβολία ως προς την ερμηνεία της εφαρμοστέας στη συγκεκριμένη περίπτωση νομοθεσίας.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι το γράμμα της διατάξεως ¹⁷² του κανονισμού για το πλαίσιο EEM, η οποία προβλέπει τη δυνατότητα ανωνυμοποιημένης ή ετεροχρονισμένης δημοσίευσης των επιβαλλόμενων από την ΕΚΤ κυρώσεων στην περίπτωση που μια άνευ ανωνυμοποίησης δημοσίευση θα μπορούσε να προκαλέσει «δυσανάλογη ζημία» στην εμπλεκόμενη οντότητα, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι καθιερώνει την κατ' αρχήν δημοσίευση κάθε αποφάσεως για την επιβολή διοικητικού χρηματικού προστίμου, με μνεία, μεταξύ άλλων, της ταυτότητας της εμπλεκόμενης οντότητας. Πράγματι, μόνον κατ' εξαίρεση γίνεται ανωνύμως ή ετεροχρονισμένα η δημοσίευση των αποφάσεων σχετικά με τα διοικητικά χρηματικά πρόστιμα, ο δε βαθμός σοβαρότητας της επίμαχης παραβάσεως δεν αποτελεί στοιχείο ικανό να επηρεάσει την εφαρμογή της εξαιρέσεως αυτής. Αφού επισήμανε ότι η ερμηνεία αυτή επιβεβαιώνεται και από άλλες ρυθμίσεις της Ένωσης στον τομέα της προληπτικής εποπτείας ¹⁷³, το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε το συμπέρασμα ότι ο «δυσανάλογος» χαρακτήρας της ζημίας πρέπει να εκτιμάται αποκλειστικώς και μόνο με βάση την αξιολόγηση των συνεπειών που θα είχε η μη απαλοιφή της επωνυμίας της εμπλεκόμενης οντότητας στην κατάσταση της τελευταίας, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο βαθμός σοβαρότητας της παραβάσεως που διαπιστώθηκε σε βάρος της.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η υποχρέωση την οποία υπέχει η ΕΚΤ να δημοσιεύει, κατ' αρχήν χωρίς ανωνυμοποίηση, τις αποφάσεις περί επιβολής κυρώσεων αμελλητί και ανεξαρτήτως της τυχόν ασκήσεως προσφυγής απορρέει κατά τρόπο αρκούντως σαφή και ακριβή από τις εφαρμοστέες επί του ζητήματος διατάξεις ¹⁷⁴, καθώς και, εν γένει, από το τεκμήριο νομιμότητας και τον υποχρεωτικό χαρακτήρα των πράξεων των θεσμικών οργάνων και λοιπών οργανισμών της Ένωσης, πράξεων οι οποίες παράγουν έννομα αποτελέσματα καθ' όσο χρόνο δεν έχουν ανακληθεί, ακυρωθεί ή κριθεί ανίσχυρες. Επομένως, δεν

170| Άρθρο 18, παράγραφος 1, του κανονισμού 1024/2013.

171| Άρθρο 77, στοιχείο α' , του κανονισμού 575/2013.

172| Άρθρο 132, παράγραφος 1, του κανονισμού για το πλαίσιο EEM.

173| Ήτοι το άρθρο 18, παράγραφος 6, του κανονισμού 1024/2013, καθώς και η αιτιολογική σκέψη 38 και το άρθρο 68 της οδηγίας 2013/36/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με την πρόσβαση στη δραστηριότητα πιστωτικών ιδρυμάτων και την προληπτική εποπτεία πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων, για την τροποποίηση της οδηγίας 2002/87/ΕΚ και για την κατάργηση των οδηγιών 2006/48/ΕΚ και 2006/49/ΕΚ (ΕΕ 2013, L 176, σ. 338).

174| Ήτοι τα άρθρα 18, παράγραφος 6, του κανονισμού 1024/2013 και 132, παράγραφος 1, του κανονισμού για το πλαίσιο EEM.

μπορούσε να προσaphθεί στην ΕΚΤ ότι δεν περίμενε να εκπνεύσει η προθεσμία ασκήσεως της προσφυγής ακυρώσεως, την οποία εν τέλει άσκησε η προσφεύγουσα, πριν προχωρήσει στην εκτέλεση της αποφάσεώς της περί επιβολής προστίμου, ειδάλλως θα θίγονταν το τεκμήριο νομιμότητας και ο υποχρεωτικός χαρακτήρας των πράξεων των θεσμικών οργάνων και λοιπών οργανισμών της Ένωσης.

Η απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 2020, **BNP Paribas κατά ΕΚΤ** (Τ-150/18 και Τ-345/18, [ΕΥ:Τ:2020:394](#)), εκδόθηκε επί υποθέσεως που αφορούσε την BNP Paribas (στο εξής: προσφεύγουσα), πιστωτικό ίδρυμα το οποίο χαρακτηρίζεται ως «σημαντικό» και, ως εκ τούτου, υπόκειται στην άμεση προληπτική εποπτεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ). Στο πλαίσιο της χρηματοδότησης του Ενιαίου Ταμείου Εξυγίανσης, η προσφεύγουσα επέλεξε την εισφορά μέσω αμετάκλητων δεσμεύσεων πληρωμής (στο εξής: ΑΔΠ) ¹⁷⁵. Κατά την άσκηση των καθηκόντων της προληπτικής εποπτείας η ΕΚΤ εξέδωσε, στις 19 Δεκεμβρίου 2017, απόφαση ¹⁷⁶ με την οποία υποχρέωσε την προσφεύγουσα να αφαιρέσει από τα βασικά ίδια κεφάλαια της κατηγορίας 1 (Common Equity Tier 1, CET 1) ¹⁷⁷ τα συσσωρευμένα ποσά των ΑΔΠ (στο εξής: προσβαλλόμενο μέτρο).

Η ΕΚΤ στήριξε την απόφασή της στη διαπίστωση ότι η προσφεύγουσα μεταχειριζόταν τις ΑΔΠ ως στοιχεία εκτός ισολογισμού, δημιουργώντας κίνδυνο υπερεκτίμησης των CET 1. Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι οι ΑΔΠ δεν εγγράφονταν στο παθητικό του ισολογισμού της προσφεύγουσας και, καθώς η εγγύηση που είναι συνδεδεμένη με τις ΑΔΠ δεν ήταν διαθέσιμη έως την πληρωμή τους στο ενιαίο ταμείο εξυγίανσης, ήταν αδύνατον να γίνει χρήση τους για να καλυφθούν ενδεχόμενες ζημιές από τη δραστηριότητα της προσφεύγουσας. Η ΕΚΤ θεωρούσε ότι η κατάσταση αυτή δεν παρείχε ακριβή εικόνα της πραγματικής χρηματοπιστωτικής σταθερότητας της προσφεύγουσας, δεδομένου ότι υπήρχε διαφορά μεταξύ του ποσού των CET 1 που εμφανιζόταν από την προσφεύγουσα και του πραγματικού ποσού των ζημιών που ήταν σε θέση να επωμιστεί.

Κατόπιν προσφυγής την οποία άσκησε η προσφεύγουσα ενώπιον του διοικητικού συμβουλίου επανεξέτασης της ΕΚΤ, η τελευταία αντικατέστησε την από 19 Δεκεμβρίου 2017 απόφασή της με απόφαση της 26ης Απριλίου 2018 ¹⁷⁸, αφήνοντας αμετάβλητο το τμήμα που αφορούσε τις ΑΔΠ. Η τελευταία αυτή απόφαση αντικαταστάθηκε την 1η Μαρτίου 2019 με απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 2019 ¹⁷⁹, με την οποία επιβλήθηκε στην προσφεύγουσα μέτρο πανομοιότυπο με το προσβαλλόμενο μέτρο. Η προσφεύγουσα άσκησε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου δύο προσφυγές, με αίτημα τη μερική ακύρωση των αποφάσεων της ΕΚΤ με τις οποίες της επιβλήθηκε το εν λόγω μέτρο.

Το Γενικό Δικαστήριο συνεκδίκασε τις δύο προσφυγές (Τ-150/18 και Τ-345/18) και με την απόφαση που εξέδωσε στις 9 Σεπτεμβρίου 2020 ακύρωσε εν μέρει τις αποφάσεις της ΕΚΤ, με το σκεπτικό ότι η ΕΚΤ δεν είχε προβεί σε εξατομικευμένη προληπτική εξέταση του προφίλ κινδύνου της προσφεύγουσας πριν της επιβάλει το προσβαλλόμενο μέτρο.

175| Οι εισφορές τις οποίες υποχρεούνται να καταβάλλουν τα πιστωτικά ιδρύματα στο Ενιαίο Ταμείο Εξυγίανσης μπορούν να καταβληθούν με άμεση καταβολή ή μέσω ΑΔΠ. Δυνάμει του άρθρου 70, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΕ) 806/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Ιουλίου 2014, περί θεσπίσεως ενιαίων κανόνων και διαδικασίας για την εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων και ορισμένων επιχειρήσεων επενδύσεων στο πλαίσιο ενός Ενιαίου Μηχανισμού Εξυγίανσης και ενός Ενιαίου Ταμείου Εξυγίανσης και τροποποίησεως του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1093/2010 (ΕΕ 2014, L 225, σ. 1), τα πιστωτικά ιδρύματα δεσμεύονται να καταβάλουν το ποσό της εισφοράς στο ενιαίο ταμείο εξυγίανσεως και στο σύστημα εγγυήσεως καταθέσεων μόλις τους υποβληθεί σχετικό αίτημα από την αρχή εξυγίανσης.

176| Απόφαση της ΕΚΤ της 19ης Δεκεμβρίου 2017, ECB/SSM/2017-R0MUWSFPU8MPRO8K5P83/248.

177| Τα κεφάλαια αυτά προορίζονται να διασφαλίσουν τη συνέχιση των δραστηριοτήτων ενός πιστωτικού ιδρύματος και να αποτρέψουν τις καταστάσεις αφερεγγυότητας.

178| Απόφαση της ΕΚΤ της 26ης Απριλίου 2018, ECB-SSM-2018-FRBNP-17.

179| Απόφαση της ΕΚΤ της 14ης Φεβρουαρίου 2019, ECB-SSM-2019-FRBNP-12.

Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι αποφάσεις της ΕΚΤ δεν στερούνταν νομικής βάσεως, διότι η ΕΚΤ παρενέβη στο πλαίσιο των εποπτικών εξουσιών της ελέγχου και αξιολόγησης, οι οποίες της παρέχουν τη δυνατότητα να απαιτεί από τα ιδρύματα να εφαρμόζουν στα στοιχεία του ενεργητικού τους ειδική πολιτική προβλέψεως ή ειδική μεταχείριση όσον αφορά τις κεφαλαιακές απαιτήσεις ¹⁸⁰.

Στη συνέχεια, το Γενικό Δικαστήριο, αφού δέχθηκε ότι τα ποσά που είχαν τεθεί ως εγγύηση για την πληρωμή των ΑΔΠ ¹⁸¹ αποτελούσαν αδιαίρετο σύνολο με τις ΑΔΠ, απέρριψε το επιχείρημα της προσφεύγουσας ότι στις ΑΔΠ αυτές δεν μπορούσε να εφαρμοστεί μέτρο προληπτικής εποπτείας που επέβαλλε ειδική μεταχείριση σε επίπεδο απαιτήσεων ιδίων κεφαλαίων λόγω της μεταχείρισής τους ως στοιχείων εκτός ισολογισμού. Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, μολονότι το προσβαλλόμενο μέτρο δεν αφορούσε άμεσα τις ΑΔΠ, αλλά τα ποσά που είχαν τεθεί ως εγγύηση για την πληρωμή τους, ο αδιάρρηκτος χαρακτήρας τους καθιστούσε δυνατή την επέκταση του μέτρου αυτού στις ΑΔΠ.

Αντιθέτως, η χρήση ενός τέτοιου μέτρου σήμαινε ότι η ΕΚΤ ήταν υποχρεωμένη να προβεί σε εξατομικευμένη εξέταση του προφίλ κινδύνου της προσφεύγουσας και, ειδικότερα, των συστημάτων, στρατηγικών και μηχανισμών που χρησιμοποιήθηκαν για την αντιμετώπιση του κινδύνου από τη λογιστική μεταχείριση των ΑΔΠ. Επ' αυτού, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε, κατ' αρχάς, ότι η ΕΚΤ καθόρισε το επίπεδο εκθέσεως της προσφεύγουσας στον κίνδυνο που προέκυψε από την ανάληψη των ΑΔΠ. Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι το σκεπτικό της ΕΚΤ, κατά το οποίο η λογιστική μεταχείριση των ΑΔΠ ως στοιχείων εκτός ισολογισμού ήταν καθαυτή προβληματική ως συνεπαγόμενη εξ ορισμού υπερτίμηση των CET 1, στηριζόταν σε εκτιμήσεις γενικής φύσεως, οι οποίες θα μπορούσαν να ισχύουν για οποιοδήποτε πιστωτικό ίδρυμα επιλέγει παρόμοια μεταχείριση των ΑΔΠ. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι στις προσβαλλόμενες αποφάσεις δεν υπήρχε καμία αναφορά σε εξατομικευμένη εξέταση της ΕΚΤ με σκοπό να εξακριβωθεί αν η προσφεύγουσα είχε θέσει σε εφαρμογή ρυθμίσεις, στρατηγικές ή μηχανισμούς με σκοπό την αντιμετώπιση των κινδύνων προληπτικής εποπτείας που συνδέονταν με τη μεταχείριση των ΑΔΠ ως στοιχείων εκτός ισολογισμού.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο, δεχόμενο ότι το προσβαλλόμενο μέτρο είχε ληφθεί στο πλαίσιο της διαδικασίας προληπτικού ελέγχου και αξιολόγησης (Supervisory Review and Evaluation Process, SREP), κατέληξε ότι η κατάσταση αυτή δεν συνεπαγόταν κατ' ανάγκην τη διενέργεια εξατομικευμένης εξέτασης λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων περιστάσεων της προσφεύγουσας. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, μολονότι η μελέτη επιπτώσεων που πραγματοποιήθηκε πριν από την έκδοση των προσβαλλομένων αποφάσεων μπορεί να ήταν χρήσιμη για την εκτίμηση του αναλογικού χαρακτήρα του προσβαλλόμενου μέτρου, εντούτοις η μελέτη αυτή διεπόταν από διαφορετική λογική και επιδίωκε διαφορετικό σκοπό από εκείνους της εξατομικευμένης εξέτασης και δεν μπορούσε να εξομοιωθεί με μια τέτοια εξέταση.

Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε το συμπέρασμα ότι η ΕΚΤ, περιορίζοντας την εξέτασή της στην απλή διαπίστωση του δυνητικού κινδύνου που θα προκαλούσε η ΑΔΠ λόγω της λογιστικής μεταχείρισής της ως στοιχείου εκτός ισολογισμού, χωρίς να προβεί στην εξέταση της συγκεκριμένης καταστάσεως της προσφεύγουσας και ιδίως του προφίλ κινδύνου της, καθώς και του επιπέδου της ρευστότητάς της, και μη λαμβάνοντας υπόψη τυχόν παράγοντες που μετρίαζαν τον δυνητικό κίνδυνο, παρέβη την υποχρέωσή της να προβεί σε εξατομικευμένη προληπτική εξέταση της προσφεύγουσας ¹⁸².

180| Δυνάμει του άρθρου 16, παράγραφοι 1, στοιχείο γ', και 2, στοιχείο δ', του κανονισμού 1024/2013.

181| Τα ποσά αυτά λαμβάνουν τη μορφή καταθέσεως σε μετρητά ποσού αντίστοιχου με αυτό των ΑΔΠ, το οποίο μπορεί να διατεθεί ελεύθερα από τις αρχές εξυγιάνσεως.

182| Σύμφωνα με τα άρθρα 4, παράγραφος 1, στοιχείο στ', και 16, παράγραφοι 1, στοιχείο γ' και 2, στοιχείο δ', του κανονισμού 1024/2013.

XIII. Δημόσιες συμβάσεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης

Με την απόφαση **Securitec κατά Επιτροπής** (T-661/18, [EU:T:2020:319](#)), η οποία εκδόθηκε στις 8 Ιουλίου 2020, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απορριπτική απόφαση της Επιτροπής επί της προσφοράς που υπέβαλε η Securitec στο πλαίσιο διαγωνισμού για τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως υπηρεσιών, με το σκεπτικό ότι μια ρήτρα της συγγραφής υποχρεώσεων ήταν παράνομη. Η εν λόγω ρήτρα επέτρεπε την ανάθεση της συμβάσεως βάσει δήλωσης του αναδόχου με την οποία αυτός δεσμευόταν να προσκομίσει, το αργότερο πέντε ημέρες μετά την υπογραφή της συμβάσεως, πιστοποιητικό που να βεβαιώνει ότι πληρούσε προϋπόθεση επαγγελματικής επάρκειας απαραίτητη για την εκτέλεσή της.

Εν προκειμένω, η Επιτροπή κίνησε διαδικασία κλειστού διαγωνισμού για τη «συντήρηση των εγκαταστάσεων ασφαλείας στα κτίρια που χρησιμοποιεί και/ή διαχειρίζεται η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο Βέλγιο και στο Λουξεμβούργο». Όσον αφορά την επιλογή των υποψηφίων, η συγγραφή υποχρεώσεων επέβαλλε, ως απαιτούμενες «ελάχιστες ικανότητες», να διαθέτει ο τεχνικός «προϊστάμενος χώρου» πιστοποιητικό ειδικής κατάρτισης της εταιρίας Nedap. Ως δικαιολογητικό, οι υποψήφιοι μπορούσαν να προσκομίσουν το πιστοποιητικό ή να δηλώσουν υπεύθυνα ότι, σε περίπτωση ανάθεσης, θα προσκόμιζαν το πιστοποιητικό αυτό το αργότερο πέντε ημέρες μετά την υπογραφή της συμβάσεως. Τέλος, η συγγραφή υποχρεώσεων προέβλεπε ότι η σύμβαση θα κατακυρωνόταν υπέρ εκείνης της προσφοράς που θα είχε τη χαμηλότερη τιμή από όσες προσφορές θα ήταν κανονικές και σύμφωνες με τις οριζόμενες απαιτήσεις.

Δεδομένου ότι πληρούσε τα κριτήρια επιλογής, η Securitec, η προσφεύγουσα, κλήθηκε να υποβάλει την προσφορά της, πράγμα το οποίο έπραξε στις 4 Αυγούστου 2018. Στη συνέχεια, με μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου της 7ης Σεπτεμβρίου 2018, πληροφορήθηκε ότι η σύμβαση είχε ανατεθεί σε άλλη εταιρία και ότι η προσφορά της ήταν κατά 48,55 % υψηλότερη από εκείνη της αναδόχου. Κατόπιν τούτου, η προσφεύγουσα ζήτησε από την Επιτροπή να της παράσχει περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τους λόγους απόρριψης της προσφοράς της. Ειδικότερα, ζήτησε να διευκρινιστεί αν η ανάδοχος κατείχε την απαιτούμενη από τη συγγραφή υποχρεώσεων πιστοποίηση Nedap και αν έκανε χρήση υπηρεσιών υπεργολάβου. Στις 17 Σεπτεμβρίου 2018 η Επιτροπή απάντησε στις ερωτήσεις αυτές παραπέμποντας στο μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου της 7ης Σεπτεμβρίου 2018, το οποίο περιείχε, κατ' αυτήν, όλες τις πληροφορίες που έπρεπε να κοινοποιηθούν στους απορριφθέντες προσφέροντες. Η προσφεύγουσα άσκησε προσφυγή ακυρώσεως κατά των αποφάσεων που περιλαμβάνονταν στα από 7 και 17 Σεπτεμβρίου 2018 μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου της Επιτροπής, με τα οποία απορρίφθηκαν η προσφορά της και το αίτημά της να της παρασχεθούν οι ζητηθείσες διευκρινίσεις.

Πρώτον, όσον αφορά το αντικείμενο της προσφυγής, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι είναι παραδεκτή η προσφυγή που ασκείται κατά αποφάσεως επιβεβαιωτικής μιας πρώτης αποφάσεως η οποία δεν έχει καταστεί απρόσβλητη. Ο ενδιαφερόμενος δικαιούται να προσβάλει είτε την απόφαση που επιβεβαιώνεται είτε την επιβεβαιωτική απόφαση ή και τις δύο. Εν προκειμένω, δεδομένου ότι η προσφυγή ασκήθηκε εντός της δίκμηνης προθεσμίας από τη λήψη της πρώτης αποφάσεως που περιεχόταν στο μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου της 7ης Σεπτεμβρίου 2018, η προσφεύγουσα μπορούσε νομίμως να προσβάλει αμφότερες τις αποφάσεις.

Δεύτερον, όσον αφορά την υποχρέωση αιτιολόγησης στις διαδικασίες σύναψης δημοσίων συμβάσεων, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η αναθέτουσα αρχή οφείλει να γνωστοποιεί σε όλους τους προσφέροντες τους λόγους απόρριψης της προσφοράς τους και ότι αν ένας προσφέρων που δεν πληρούσε κανένα κριτήριο αποκλεισμού, αλλά πληρούσε τα κριτήρια επιλογής, υποβάλλει εγγράφως αίτηση προς τούτο, η αναθέτουσα αρχή υποχρεούται να του γνωστοποιήσει τα συγκριτικά χαρακτηριστικά και πλεονεκτήματα της επιλεγείσας

προσφοράς, καθώς και το όνομα του αναδόχου και την αξία της συμβάσεως. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι τα στοιχεία αυτά είχαν γνωστοποιηθεί στη Securitec με το ηλεκτρονικό μήνυμα της 7ης Σεπτεμβρίου 2018 και ότι η ως άνω ενημέρωση ήταν επαρκής υπό το πρίσμα της υποχρέωσης αιτιολόγησης, λαμβανομένου υπόψη ότι το μόνο κριτήριο αναθέσεως ήταν η τιμή. Πράγματι, στο ηλεκτρονικό αυτό μήνυμα αναγράφονταν το όνομα του αναδόχου και η αξία της συμβάσεως, που μπορούσε να συναχθεί από τη διαφορά τιμής κατά 48,55 % μεταξύ των δύο προσφορών, ενώ επισημαινόταν ακόμη ότι η προσφορά είχε επιλεγεί λόγω της τιμής της.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την αιτίαση ότι δεν ήταν σύμφωνη με τη συγγραφή υποχρεώσεων η πιστοποίηση που προσκόμισε η ανάδοχος μετά τη σύναψη της συμβάσεως, με το σκεπτικό ότι η αιτίαση αυτή δεν αφορούσε την ανάθεση της συμβάσεως, η οποία αποτελούσε το αντικείμενο της προσφυγής, αλλά την υλοποίηση των παροχών που αποτελούσαν το αντικείμενο της συμβάσεως. Επομένως, δεν αφορούσε τις προσβαλλόμενες αποφάσεις.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι από το άρθρο 102, παράγραφος 1, του κανονισμού 966/2012¹⁸³, καθώς και από το άρθρο 110, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού¹⁸⁴, απορρέει η υποχρέωση της αναθέτουσας αρχής να ελέγχει, το αργότερο κατά το χρονικό σημείο της ανάθεσης της δημοσίας συμβάσεως, αν ο προσφέρων που υπέβαλε την καλύτερη προσφορά πληροί πράγματι τους όρους που απαιτούνται από τη συγγραφή υποχρεώσεων.

Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η υποχρέωση αυτή δεν μπορεί να τηρηθεί όταν η συγγραφή υποχρεώσεων επιτρέπει την ανάθεση της συμβάσεως βάσει δήλωσης του προσφέροντος, με την οποία αυτός δεσμεύεται να πληροί, μετά την υπογραφή της συμβάσεως, μια προϋπόθεση τεχνικής και επαγγελματικής επάρκειας η οποία παρουσιάζεται ως «ελάχιστο προαπαιτούμενο» για την εκτέλεση της συμβάσεως. Πράγματι, μια τέτοια ρήτρα παραβιάζει την αρχή της ίσης μεταχείρισης των προσφερόντων, διότι μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την ανάθεση της συμβάσεως σε προσφέροντα που δεν πληροί τη συγκεκριμένη απαίτηση, ενώ άλλοι συμμετέχοντες, οι οποίοι έχουν την κατάρτιση αυτή κατά τον χρόνο της αναθέσεως, δεν γίνονται δεκτοί. Επιπλέον, η εξέταση, σε στάδιο μεταγενέστερο της αναθέσεως της συμβάσεως, του κατά πόσον ο ανάδοχος διαθέτει πράγματι τις επαγγελματικές ικανότητες που απαιτούνται για την εκτέλεση της συμβάσεως θα συνεπαγόταν, κατά παραβίαση της αρχής της ασφάλειας δικαίου σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι ο ανάδοχος αδυνατεί να προσκομίσει το οικείο πιστοποιητικό, την καταγγελία της συμβάσεως, οπότε θα έπρεπε να οργανωθεί νέα διαδικασία.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η μέριμνα για την απαλλαγή των υποψηφίων από έξοδα δεν μπορεί να δικαιολογήσει παρέκκλιση από την αρχή της ίσης μεταχείρισης και από την ασφάλεια δικαίου: η σύμβαση πρέπει να ανατεθεί στην επιχείρηση η οποία υπέβαλε την πλέον συμφέρουσα από οικονομικής απόψεως προσφορά και δικαιολόγησε την τεχνική επάρκειά της να εκτελέσει τη σύμβαση. Η αναθέτουσα αρχή, εφόσον επιθυμεί να διευρύνει τον αριθμό των συμμετεχόντων σε μια διαδικασία ανάθεσης δημοσία συμβάσεως, μπορεί να προβλέψει ευρύτερες προϋποθέσεις τεχνικής και επαγγελματικής επάρκειας.

183| Το άρθρο 102, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 966/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, σχετικά με τους δημοσιονομικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ, Ευρατόμ) 1605/2002 του Συμβουλίου (ΕΕ 2012, L 298, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε, για τελευταία φορά, με τον κανονισμό (ΕΕ, Ευρατόμ) 2015/1929 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Οκτωβρίου 2015 (ΕΕ 2015, L 286, σ. 1), προβλέπει ότι οι δημόσιες συμβάσεις που χρηματοδοτούνται εξ ολοκλήρου ή εν μέρει από τον προϋπολογισμό της Ένωσης τηρούν τις αρχές της διαφάνειας, της αναλογικότητας, της ίσης μεταχείρισης και της μη διακρίσεως.

184| Το άρθρο 110, παράγραφος 1, του κανονισμού 966/2012 ορίζει ότι οι συμβάσεις ανατίθενται υπό την προϋπόθεση ότι η αναθέτουσα αρχή έχει επαληθεύσει, μεταξύ άλλων, ότι ο υποψήφιος ή ο προσφέρων πληροί τα κριτήρια επιλογής που ορίζονται στα έγγραφα της συμβάσεως.

Κατόπιν των ανωτέρω, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε παράνομη τη ρήτρα της συγγραφής υποχρεώσεων η οποία επέτρεπε τον έλεγχο της προϋπόθεσης περί ύπαρξης πιστοποίησης Nedap μετά την ανάθεση της συμβάσεως και ακύρωσε τις δύο επίδικες αποφάσεις.

XIV. Πρόσβαση στα έγγραφα των θεσμικών οργάνων

Με την απόφαση **Bonnafous κατά Επιτροπής** (T-646/18, [EU:T:2020:120](#)), η οποία εκδόθηκε στις 26 Μαρτίου 2020, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως της Επιτροπής της 9ης Οκτωβρίου 2018¹⁸⁵, με την οποία, κατ' εφαρμογήν του κανονισμού 1049/2001¹⁸⁶, απορρίφθηκε η αίτηση της προσφεύγουσας για πρόσβαση στην τελική έκθεση ελέγχου της υπηρεσίας εσωτερικού ελέγχου της Επιτροπής σχετικά με τη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού του Εκτελεστικού Οργανισμού Εκπαίδευσης, Οπτικοακουστικών Θεμάτων και Πολιτισμού (EACEA), με ημερομηνία 21 Ιανουαρίου 2018. Η υπόθεση αυτή έδωσε στο Γενικό Δικαστήριο την ευκαιρία να διευκρινίσει ορισμένες πτυχές της εξαίρεσης σχετικά με την προστασία του σκοπού επιθεώρησης, έρευνας και οικονομικού ελέγχου κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, τρίτη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001^{187 188}.

Στις 30 Ιουλίου 2018 η προσφεύγουσα Laurence Bonnafous, πρώην συμβασιούχος υπάλληλος του EACEA, απήλυσε μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στην υπηρεσία εσωτερικού ελέγχου της Επιτροπής, ζητώντας να της παρασχεθεί, κατ' εφαρμογήν του κανονισμού 1049/2001, πρόσβαση στη ζητηθείσα τελική έκθεση ελέγχου. Στις 9 Οκτωβρίου 2018 η Επιτροπή εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση, με την οποία απέρριψε την επιβεβαιωτική αίτηση της προσφεύγουσας για πρόσβαση στο έγγραφο. Η Επιτροπή έκρινε, κατ' ουσίαν, αφενός, ότι η εξαίρεση του άρθρου 4, παράγραφος 2, τρίτη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του δημοσιονομικού κανονισμού¹⁸⁹, απέκλειε την πρόωρη γνωστοποίηση έκθεσης ελέγχου η οποία θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την απρόσκοπτη διεξαγωγή και την ανεξαρτησία του εν εξελίξει ελέγχου υπονομεύοντας την εφαρμογή από το EACEA των συστάσεων που περιλαμβάνονταν σε αυτήν, και, αφετέρου, ότι κανένα υπερισχύον δημόσιο συμφέρον δεν δικαιολογούσε τη μη εφαρμογή αυτής της εξαίρεσης.

185| Απόφαση C(2018) 6753 final της Επιτροπής, της 9ης Οκτωβρίου 2018 (απόφαση της Επιτροπής περί επικυρώσεως της απαντήσεως στην επιβεβαιωτική αίτηση για πρόσβαση στα έγγραφα GESTDEM 2018/4141).

186| Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

187| Δυνάμει της διατάξεως αυτής τα θεσμικά όργανα της Ένωσης αρνούνται την πρόσβαση σε ένα έγγραφο η γνωστοποίηση του οποίου θα έθιγε την προστασία του σκοπού επιθεώρησης, έρευνας και οικονομικού ελέγχου, εκτός εάν για τη γνωστοποίηση του εγγράφου υπάρχει υπερισχύον δημόσιο συμφέρον.

188| Βλ. επίσης, όσον αφορά την πρόσβαση στα έγγραφα της ΕΚΤ, υπόθεση **Malacalza Investimenti κατά ΕΚΤ** (T-552/19, [EU:T:2020:294](#)), υπό τον τίτλο «Ι.3. Διαδικασία έκδοσης ερήμην αποφάσεων».

189| Άρθρο 99, παράγραφος 6, του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 966/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, σχετικά με τους δημοσιονομικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ, Ευρατόμ) αριθ. 1605/2002 του Συμβουλίου (ΕΕ 2012, L 298, σ. 1, στο εξής: δημοσιονομικός κανονισμός).

Με την προσφυγή της, η οποία είχε ως αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως της Επιτροπής, η προσφεύγουσα έβαλλε κατά της εφαρμογής, στην περίπτωση του ζητηθέντος εγγράφου, εξαίρεσης του άρθρου 4, παράγραφος 2, τρίτη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001, καθώς και κατά της ερμηνείας της εξαίρεσης αυτής υπό το πρίσμα του δημοσιονομικού κανονισμού, για τον λόγο ότι ο έλεγχος στο πλαίσιο του οποίου είχε συνταχθεί το επίμαχο έγγραφο αυτό είχε ολοκληρωθεί κατά το χρονικό σημείο υποβολής της αιτήσεώς της για πρόσβαση στο έγγραφο. Κατά την προσφεύγουσα, θα ήταν, πράγματι, αντίθετο προς τον σκοπό που επιδιώκει ο κανονισμός 1049/2001, καθώς και προς την αρχή της διαφάνειας¹⁹⁰, να αναμένεται να εφαρμοστούν οι συστάσεις οι οποίες διατυπώνονται σε τελική έκθεση ελέγχου πριν καταστεί δυνατή η γνωστοποίηση των σχετικών εγγράφων χωρίς τον φόβο να θιγούν οι σκοποί που επιδιώκονται με τον έλεγχο.

Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τα σχετικά επιχειρήματα της προσφεύγουσας. Συγκεκριμένα, αφού διευκρίνισε ότι το άρθρο 99, παράγραφος 6, του δημοσιονομικού κανονισμού προβλέπει ότι «οι εκθέσεις και οι διαπιστώσεις του εσωτερικού ελεγκτή [...] καθίστανται προσιτές στο κοινό μόνο μετά την επικύρωση από τον εσωτερικό ελεγκτή των δράσεων που αναλαμβάνονται κατ' εφαρμογήν τους», το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο κανονισμός 1049/2001 και ο δημοσιονομικός κανονισμός έχουν διαφορετικούς σκοπούς. Ειδικότερα, από τη μία, ο σκοπός του κανονισμού 1049/2001 συνίσταται στην κατά τον μέγιστο δυνατό βαθμό διευκόλυνση της ασκήσεως του δικαιώματος πρόσβασης στα έγγραφα και στην προώθηση πρακτικών χρηστής διοίκησης. Από την άλλη, ο δημοσιονομικός κανονισμός αποσκοπεί στον καθορισμό των δημοσιονομικών κανόνων που διέπουν τον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης. Παράλληλα, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι ο κανονισμός 1049/2001 και ο δημοσιονομικός κανονισμός δεν περιέχουν διάταξη η οποία να προβλέπει ρητώς ότι ο ένας υπερισχύει του άλλου. Από πάγια νομολογία προκύπτει πάντως ότι δεν αποκλείεται, κατ' αρχήν, η ερμηνεία των εξαιρέσεων του άρθρου 4, παράγραφος 2, του κανονισμού 1049/2001 υπό το πρίσμα ορισμένων ειδικών ρυθμίσεων του δικαίου της Ένωσης. Επομένως, σε μια τέτοια περίπτωση, πρέπει να εξασφαλιστεί ότι έκαστος των κανονισμών αυτών θα εφαρμόζεται κατά τρόπο συμβατό με την εφαρμογή του άλλου, ώστε να καθίσταται δυνατή η συνεπής εφαρμογή αμφοτέρων.

Ωστόσο, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι ο ίδιος ο σκοπός του άρθρου 99, παράγραφος 6, του δημοσιονομικού κανονισμού συνίσταται στο να περιορίσει την πρόσβαση στις εκθέσεις και στις διαπιστώσεις του εσωτερικού ελεγκτή, προστατεύοντας τα εν λόγω έγγραφα από τη γνωστοποίηση στο κοινό μέχρι την επικύρωση των μέτρων εφαρμογής τους από τον ελεγκτή. Υπό τις συνθήκες αυτές, η παροχή γενικευμένης πρόσβασης, βάσει του κανονισμού 1049/2001, στις εκθέσεις του εσωτερικού ελεγκτή, των οποίων τα μέτρα εφαρμογής δεν έχουν ακόμη επικυρωθεί από τον τελευταίο, θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την ισορροπία που ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε να διασφαλίσει στο πλαίσιο του δημοσιονομικού κανονισμού μεταξύ του δικαιώματος του κοινού να έχει όσο το δυνατόν ευρύτερη πρόσβαση στα έγγραφα των θεσμικών οργάνων και της δυνατότητας του εσωτερικού ελεγκτή να ολοκληρώσει τους ελέγχους που διεξάγει.

Επομένως, κατά το Γενικό Δικαστήριο, για την ερμηνεία της εξαίρεσης του άρθρου 4, παράγραφος 2, τρίτη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001, πρέπει να εφαρμόζεται ένα γενικό τεκμήριο κατά το οποίο η γνωστοποίηση των διαπιστώσεων και των εκθέσεων του εσωτερικού ελεγκτή, πριν από την εκ μέρους του επικύρωση των μέτρων εφαρμογής που περιλαμβάνονται σε αυτές, είναι επιζήμια για τους σκοπούς των ελέγχων τους οποίους διεξάγει ο ελεγκτής, εξυπακουόμενου ότι το ως άνω τεκμήριο του επιζήμιου χαρακτήρα δεν αποκλείει τη δυνατότητα των ενδιαφερομένων να αποδείξουν, μεταξύ άλλων, ότι συγκεκριμένο έγγραφο του οποίου ζητείται η γνωστοποίηση δεν καλύπτεται από το τεκμήριο.

¹⁹⁰ Η αρχή της διαφάνειας κατοχυρώνεται από το άρθρο 15 ΣΛΕΕ και το άρθρο 42 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Εν πάση περιπτώσει, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι το γεγονός ότι τα έγγραφα που αφορούν εσωτερικό έλεγχο καλύπτονται από την εξαίρεση του άρθρου 4, παράγραφος 2, τρίτη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001, ενόσω τα μέτρα εφαρμογής του επίμαχου ελέγχου δεν έχουν επικυρωθεί από τον εσωτερικό ελεγκτή, έχει μεν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του θεμελιώδους δικαιώματος του κοινού για πρόσβαση στα έγγραφα υπό μια διπλή όμως επιφύλαξη. Ειδικότερα, αφενός, η ερμηνεία αυτή αφορά, μεταξύ των δραστηριοτήτων επιθεώρησης, έρευνας και οικονομικού ελέγχου, μόνον την ειδική κατηγορία των ελέγχων που διενεργεί ο εσωτερικός ελεγκτής. Αφετέρου, είναι χρονικώς περιορισμένη, δεδομένου ότι επιτρέπει στα θεσμικά όργανα της Ένωσης να αρνούνται την πρόσβαση στις εκθέσεις και στα συμπεράσματα που αφορούν τέτοιους εσωτερικούς ελέγχους μόνον έως ότου ο εσωτερικός ελεγκτής επικυρώσει τα μέτρα εφαρμογής τους.

Με την απόφαση **Campbell κατά Επιτροπής** (Τ-701/18, [ΕΥ:Τ:2020:224](#)), που εκδόθηκε στις 28 Μαΐου 2020, το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, ακύρωσε την απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με την οποία δεν είχε επιτραπεί στον προσφεύγοντα η πρόσβαση στα έγγραφα που αφορούσαν τη συμμόρφωση ή μη της Ιρλανδίας με τις υποχρεώσεις που υπέχει από τρεις αποφάσεις-πλαίσια του Συμβουλίου σχετικές με τον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης¹⁹¹, με το σκεπτικό ότι η Επιτροπή, παραλείποντας να προσδιορίσει στην προσβαλλόμενη απόφαση τα έγγραφα τα οποία κάλυπτε η αίτηση πρόσβασης του προσφεύγοντος, προέβη σε εσφαλμένη εφαρμογή του γενικού τεκμηρίου εμπιστευτικότητας που ισχύει για τα έγγραφα διαδικασίας EU Pilot και υπέπεσε, συνεπώς, σε νομικό σφάλμα κατά την εφαρμογή της εξαίρεσης σχετικά με την προστασία των σκοπών επιθεώρησης, έρευνας και οικονομικού ελέγχου, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, τρίτη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001.

Εν προκειμένω, ο προσφεύγων είναι Ιρλανδός υπήκοος, ο οποίος, κατόπιν της σύλληψής του στην Ιρλανδία τον Δεκέμβριο του 2016, βάσει ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης που εξέδωσαν οι λιθουανικές αρχές, προσέβαλε ενώπιον των ιρλανδικών δικαστηρίων το αίτημα παράδοσης το οποίο είχαν υποβάλει οι λιθουανικές αρχές.

Τον Αύγουστο του 2018 ο προσφεύγων υπέβαλε στην Επιτροπή, δυνάμει του κανονισμού 1049/2001, αίτηση πρόσβασης που αφορούσε όλα τα έγγραφα τα οποία είχε στην κατοχή της η Επιτροπή, σχετικά με τη συμμόρφωση ή μη της Ιρλανδίας με τις τρεις προαναφερθείσες αποφάσεις-πλαίσια. Η Επιτροπή, αφού απάντησε στον προσφεύγοντα ότι δεν είχε στην κατοχή της κανένα έγγραφο που να αντιστοιχεί στην αίτησή του, απέρριψε εν συνεχεία, με απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2018, την πρόσβαση στα ζητηθέντα έγγραφα, επικαλούμενη το άρθρο 4, παράγραφος 2, τρίτη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001. Η Επιτροπή έκρινε ότι τα έγγραφα αυτά περιλαμβάνονταν στους φακέλους που αφορούσαν τρεις «διαδικασίες EU Pilot», σχετικές με τη μεταφορά από την Ιρλανδία των τριών αποφάσεων-πλαισίων στο εσωτερικό δίκαιο. Δεδομένου ότι δεν είχε ληφθεί καμία απόφαση ως προς την έκβαση των εν λόγω διαδικασιών, η Επιτροπή θεώρησε ότι βρισκόταν ακόμη σε εξέλιξη έρευνα κατά της Ιρλανδίας για παράβαση, όσον αφορά τη μεταφορά των τριών αποφάσεων-πλαισίων στο εσωτερικό δίκαιο, και ότι η πρόσβαση του κοινού στα ζητηθέντα έγγραφα θα είχε αρνητικές συνέπειες για τη συνέχιση των διαδικασιών αυτών. Η Επιτροπή έκρινε, ως εκ τούτου, ότι όλα αυτά τα έγγραφα καλύπτονταν από το γενικό τεκμήριο εμπιστευτικότητας

¹⁹¹ | Απόφαση C(2018) 6642 τελικό της Επιτροπής, της 4ης Οκτωβρίου 2018, με την οποία δεν επετράπη η πρόσβαση στα έγγραφα που αφορούν τη συμμόρφωση ή μη της Ιρλανδίας με τις υποχρεώσεις που υπέχει από την απόφαση-πλαίσιο 2008/909/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2008, σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης σε ποινικές αποφάσεις οι οποίες επιβάλλουν ποινές στερητικές της ελευθερίας ή μέτρα στερητικά της ελευθερίας, για το σκοπό της εκτέλεσής τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ 2008, L 327, σ. 27), την απόφαση-πλαίσιο 2008/947/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2008, σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων και αποφάσεων αναστολής εκτέλεσης της ποινής ή απόλυσης υπό όρους με σκοπό την εποπτεία των μέτρων αναστολής και των εναλλακτικών κυρώσεων (ΕΕ 2008, L 337, σ. 102), και την απόφαση-πλαίσιο 2009/829/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2009, σχετικά με την εφαρμογή, μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στις αποφάσεις περί μέτρων επιτήρησης εναλλακτικά προς την προσωρινή κράτηση (ΕΕ 2009, L 294, σ. 20).

που στηρίζεται στην εξαίρεση υπέρ της προστασίας των σκοπών επιθεώρησης, έρευνας και οικονομικού ελέγχου, η οποία προβλέπεται στον κανονισμό 1049/2001, όπερ σήμαινε ότι δεν ήταν αναγκαία η συγκεκριμένη και εξατομικευμένη εξέταση του περιεχομένου κάθε εγγράφου που ζητήθηκε. Με την προσφυγή του ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, ο προσφεύγων ισχυρίστηκε, μεταξύ άλλων, ότι η εφαρμογή του γενικού τεκμηρίου εμπιστευτικότητας ήταν παράνομη.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου αναφορικά με την αναγνώριση γενικών τεκμηρίων εμπιστευτικότητας που ισχύουν για ορισμένες κατηγορίες εγγράφων, και ειδικότερα αναφορικά με τον τρόπο εφαρμογής γενικού τεκμηρίου εμπιστευτικότητας σε έγγραφα τα οποία αφορούν διαδικασία EU Pilot.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, γενικότερα, μολονότι η εφαρμογή γενικού τεκμηρίου εμπιστευτικότητας απαλλάσσει το θεσμικό όργανο από την υποχρέωση να προβεί σε εξατομικευμένη εξέταση κάθε εγγράφου, δεν μπορεί ωστόσο να το απαλλάξει από την υποχρέωση να υποδείξει στον αιτούντα ποια είναι τα έγγραφα τα οποία προσδιόρισε ως ανήκοντα σε φάκελο που καλύπτεται από την εφαρμογή του τεκμηρίου και να του παράσχει τον κατάλογο των εγγράφων αυτών. Ελλείψει τέτοιου προσδιορισμού, ο αιτών δεν θα ήταν σε θέση να υποστηρίξει ότι το έγγραφο δεν καλύπτεται από την εφαρμογή του γενικού τεκμηρίου εμπιστευτικότητας και δεν θα μπορούσε, επομένως, να ανατρέψει το τεκμήριο αυτό. Το θεσμικό όργανο μπορεί να κατατάξει τα έγγραφα τα οποία αφορά η αίτηση πρόσβασης σε κατηγορίες βάσει των κοινών χαρακτηριστικών τους, της ίδιας φύσης τους ή βάσει της ένταξής τους στον ίδιο φάκελο και μπορεί, κατ' επέκταση, να εφαρμόσει επ' αυτών γενικό τεκμήριο εμπιστευτικότητας μόνον αφού προσδιορίσει ποια είναι τα έγγραφα αυτά.

Στη συνέχεια, αφού εφάρμοσε τις ως άνω εκτιμήσεις στην προκειμένη περίπτωση, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι, για να μπορέσει η Επιτροπή να εφαρμόσει το τεκμήριο της ένταξης των ζητηθέντων εγγράφων σε διαδικασία EU Pilot, όφειλε κατ' αρχάς να προσδιορίσει στην προσβαλλόμενη απόφαση τα έγγραφα τα οποία αφορούσε η αίτηση πρόσβασης, ώστε στη συνέχεια να τα κατατάξει είτε ανά κατηγορία είτε ως υπαγόμενα σε συγκεκριμένο διοικητικό φάκελο και, τέλος, να διαπιστώσει ότι άπτονταν διαδικασίας EU Pilot, πράγμα που της έδινε συνεπώς τη δυνατότητα να εφαρμόσει γενικό τεκμήριο.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η διατύπωση την οποία χρησιμοποίησε η Επιτροπή στην προσβαλλόμενη απόφαση δεν αρκούσε για να καταστήσει δυνατό τον προσδιορισμό των εγγράφων που καλύπτονταν από την αίτηση πρόσβασης του προσφεύγοντος και ότι η προσβαλλόμενη απόφαση απλώς δεν επέτρεπε την πρόσβαση σε τρεις διαδικασίες EU Pilot, χωρίς να παραθέτει κανέναν δικαιολογητικό λόγο ως προς τα έγγραφα που ζήτησε ο προσφεύγων. Επομένως, εφόσον ο προσφεύγων αγνοούσε ποια ήταν τα έγγραφα τα οποία, κατά την Επιτροπή, αντιστοιχούσαν στην υποβληθείσα αίτηση πρόσβασης, δεν ήταν σε θέση να ανατρέψει το γενικό τεκμήριο εμπιστευτικότητας.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι ο προσδιορισμός, στην προσβαλλόμενη απόφαση, των εγγράφων που καλύπτονταν από την αίτηση πρόσβασης ήταν επίσης αναγκαίος προκειμένου να μπορέσει και το ίδιο να ασκήσει τον δικαστικό έλεγχο του και να εξακριβώσει αν η Επιτροπή βασίμως έκρινε ότι τα ζητηθέντα έγγραφα άπτονταν διαδικασίας EU Pilot.

XV. Υπαλληλικές υποθέσεις

1. Δικαίωμα απεργίας

Με την απόφαση **Aquino κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου** (T-402/18, [EU:T:2020:13](#)), η οποία εκδόθηκε στις 29 Ιανουαρίου 2020, το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, έκρινε ότι το άρθρο 55, παράγραφος 1, του Κανονισμού Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΚΥΚ) δεν προβλέπει κανέναν συγκεκριμένο και σαφή περιορισμό της ασκήσεως του δικαιώματος απεργίας ούτε αναφέρεται στη δυνατότητα επίταξης υπηρεσιών του προσωπικού σε περίπτωση απεργίας, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να αποτελέσει νομική βάση για τα μέτρα επίταξης που έλαβε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στη συγκεκριμένη υπόθεση.

Η απόφαση αυτή αφορά απεργία των διερμηνέων και των διερμηνέων συνεδριάσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου η οποία πραγματοποιήθηκε το 2018 ως αντίδραση στην εφαρμογή, επί των προγραμμάτων εργασίας, της αποφάσεως της 14ης Ιουλίου 2017 του Γενικού Γραμματέα του Κοινοβουλίου περί τροποποίησης των όρων εργασίας των διερμηνέων και των διερμηνέων συνεδριάσεων του Κοινοβουλίου. Με απόφαση της 2ας Ιουλίου 2018 (στο εξής: απόφαση της 2ας Ιουλίου 2018), ο γενικός διευθυντής προσωπικού του Κοινοβουλίου επέταξε, για τις 3 Ιουλίου 2018, τις υπηρεσίες διερμηνέων και διερμηνέων συνεδριάσεων, στους οποίους περιλαμβάνονταν και ορισμένοι από τους προσφεύγοντες-ενάγοντες (στο εξής: προσφεύγοντες). Κατόπιν τούτου, οι προσφεύγοντες άσκησαν την ίδια ημέρα προσφυγή-αγωγή (στο εξής: προσφυγή) ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, ζητώντας, αφενός, την ακύρωση της αποφάσεως της 2ας Ιουλίου 2018 καθώς και των μελλοντικών αποφάσεων που ήταν δυνατόν να εκδοθούν εν συνεχεία σχετικά με το ίδιο αντικείμενο και, αφετέρου, την ικανοποίηση της βλάβης που υπέστησαν.

Όσον αφορά, κατ' αρχάς, το παραδεκτό της προσφυγής, καθόσον αυτή έβαλλε επίσης κατά αποφάσεων μεταγενέστερων της ασκήσεως της προσφυγής, το Γενικό Δικαστήριο την έκρινε απαράδεκτη ως προς τις μελλοντικές αποφάσεις, δεδομένου ότι δεν ήταν πράγματι δυνατόν να θεωρηθεί ότι οι αποφάσεις αυτές θα αντικαθιστούσαν ή θα τροποποιούσαν, κατά την έννοια του άρθρου 86, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας, την αρχικώς προσβληθείσα απόφαση της 2ας Ιουλίου 2018.

Όσον αφορά το ακυρωτικό αίτημα, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ακολούθως ότι από το άρθρο 28 του Χάρτη προκύπτει ότι οι εργαζόμενοι και οι εργοδότες, ή οι αντίστοιχες οργανώσεις τους, έχουν, σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές, δικαίωμα να διαπραγματεύονται και να συνάπτουν συλλογικές συμβάσεις στα ενδεδειγμένα επίπεδα καθώς και να προσφεύγουν, σε περίπτωση σύγκρουσης συμφερόντων, σε συλλογικές δράσεις για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους, συμπεριλαμβανομένης της απεργίας. Προσέθεσε ότι, κατά τη νομολογία, οι διατάξεις αυτές μπορούν να τυγχάνουν εφαρμογής στις σχέσεις μεταξύ των θεσμικών οργάνων της Ένωσης και του προσωπικού τους. Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε, επιπλέον, ότι από το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη προκύπτει ότι, προκειμένου ένας περιορισμός δικαιώματος προστατευόμενου από τον Χάρτη να είναι σύμφωνος με το δίκαιο της Ένωσης, πρέπει να πληροί τρεις προϋποθέσεις, η δε πρώτη εξ αυτών έγκειται στο ότι ο περιορισμός πρέπει να προβλέπεται από τον νόμο. Το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε, επομένως, αν η απόφαση της 2ας Ιουλίου 2018 συνιστούσε περιορισμό του δικαιώματος απεργίας, όπως αυτό προστατεύεται από το άρθρο 28 του Χάρτη, και, σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, αν ο εν λόγω περιορισμός προβλεπόταν από τον νόμο.

Επ' αυτού, διαπίστωσε κατ' αρχάς ότι η απόφαση της 2ας Ιουλίου 2018 συνιστούσε περιορισμό στην άσκηση του δικαιώματος απεργίας το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 28 του Χάρτη. Επισημαίνοντας στη συνέχεια ότι η απόφαση της 2ας Ιουλίου 2018 στηριζόταν στο άρθρο 55, παράγραφος 1, του ΚΥΚ και στη συμφωνία-

πλαίσιο μεταξύ του Κοινοβουλίου και των συνδικαλιστικών ή επαγγελματικών οργανώσεων η οποία υπεγράφη στις 12 Ιουλίου 1990 (στο εξής: συμφωνία-πλαίσιο), το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε αν τα κείμενα αυτά ήταν δυνατόν να αποτελέσουν αρκούντως σαφή και ακριβή νομική βάση κατά την έννοια του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη.

Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε, κατ' αρχάς, ότι ο ΚΥΚ σιωπά ως προς το ζήτημα του δικαιώματος απεργίας. Υπενθύμισε εν συνεχεία ότι το άρθρο 55, παράγραφος 1, του ΚΥΚ προβλέπει ότι «[ο]ι εν ενεργεία υπάλληλοι είναι διαρκώς στη διάθεση του οργάνου, στο οποίο ανήκουν». Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε δε ότι η διάταξη αυτή, η οποία περιλαμβάνεται στο σχετικό με τη διάρκεια εργασίας κεφάλαιο 1 του τίτλου 4 που αφορά τους όρους εργασίας του υπαλλήλου, δεν προβλέπει κανέναν συγκεκριμένο και σαφή περιορισμό της ασκήσεως του δικαιώματος απεργίας ούτε, κατά μείζονα λόγο, αναφέρεται στη δυνατότητα επίταξης. Προσέθεσε ότι η προαναφερθείσα διάταξη δεν περιέχει, επομένως, καμία διευκρίνιση ως προς το περιεχόμενο του περιορισμού του δικαιώματος απεργίας και δεν μπορούσε, ως εκ τούτου, να αποτελέσει νομική βάση για τα επίμαχα μέτρα επίταξης. Από τα ανωτέρω συνήγαγε ότι το άρθρο 55, παράγραφος 1, του ΚΥΚ δεν ήταν δυνατόν να αποτελέσει νομική βάση για τις επιτάξεις που επιβλήθηκαν με την απόφαση της 2ας Ιουλίου 2018.

Όσον αφορά τη συμφωνία-πλαίσιο, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε εξάλλου ότι, κατά το άρθρο 8 της συμφωνίας αυτής, τα συμβαλλόμενα μέρη δεσμεύονταν να καθορίσουν, με πρωτόκολλο προσαρτώμενο στη συμφωνία, τη διαδικασία συμβιβασμού που θα πρέπει να διεξάγεται σε περίπτωση διακοπής της εργασίας. Ωστόσο, δεδομένου ότι το ως άνω πρωτόκολλο ουδέποτε εκδόθηκε, και εφόσον κανένα άλλο άρθρο της συμφωνίας-πλαισίου δεν μπορούσε εξάλλου να αποτελέσει νομική βάση για τα επίμαχα μέτρα επίταξης, το Γενικό Δικαστήριο εκτίμησε ότι το άρθρο 8 της συμφωνίας-πλαισίου δεν ήταν δυνατόν να θεωρηθεί ότι επέιχε θέση νόμου κατά την έννοια του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη.

Συνεπώς, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι τα επίμαχα μέτρα επίταξης συνιστούσαν περιορισμό του δικαιώματος απεργίας ο οποίος δεν προβλεπόταν από τον νόμο. Ως εκ τούτου, ακύρωσε την απόφαση της 2ας Ιουλίου 2018.

Τέλος, όσον αφορά το αποζημιωτικό αίτημα, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι υπηρεσίες των προσφευγόντων επιτάχθηκαν για την ημέρα της 3ης Ιουλίου 2018 χωρίς καμία νομική βάση η οποία θα επέτρεπε στο Κοινοβούλιο να λάβει τέτοια μέτρα και, κατά συνέπεια, οι προσφεύγοντες δεν μπόρεσαν να ασκήσουν το δικαίωμά τους στην απεργία κατά τη διάρκεια των επιτάξεων. Επιπλέον, υπογράμμισε ότι οι επιτάξεις επιβλήθηκαν με καθυστέρηση, δεδομένου ότι οι προσφεύγοντες έλαβαν σχετική ενημέρωση μόλις το βράδυ της παραμονής της ημέρας κατά την οποία τέθηκαν σε εφαρμογή. Έκρινε ότι οι εν λόγω περιστάσεις, οι οποίες ήταν τουλάχιστον αποδοκιμαστές, προκάλεσαν ηθική βλάβη συνδεδεμένη άμεσα με τον παράνομο χαρακτήρα της αποφάσεως της 2ας Ιουλίου 2018. Συνεπώς, το Γενικό Δικαστήριο υποχρέωσε το Κοινοβούλιο να καταβάλει σε καθεμία από τις προσφεύγουσες των οποίων οι υπηρεσίες επιτάχθηκαν με την απόφαση της 2ας Ιουλίου 2018 το ποσό των 500 ευρώ ως χρηματική ικανοποίηση.

2. Ελευθερία έκφρασης

Στην απόφαση ***Sammut κατά Κοινοβουλίου*** (Τ-608/18, [ΕΥ:Τ:2020:249](#)), η οποία εκδόθηκε στις 10 Ιουνίου 2020, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε τη σχέση μεταξύ του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης και της υποχρέωσης την οποία υπέχουν οι υπάλληλοι της Ένωσης για προηγούμενη γνωστοποίηση της πρόθεσής τους να δημοσιεύσουν κείμενο αναφερόμενο στη δραστηριότητα της Ένωσης, όπως αυτή προβλέπεται με το άρθρο 17α, παράγραφος 2, του ΚΥΚ.

Το 2016 ο προσφεύγων-ενάγων (στο εξής: προσφεύγων), υπάλληλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, δημοσίευσε στη Μάλτα έργο με τίτλο «L-Aqwa fl-Ewropa. Il-Panama Papers u l-Poter» (Οι καλύτεροι στην Ευρώπη. Τα Panama Papers και η εξουσία). Το 2017 γνωστοποίησε στο Κοινοβούλιο την πρόθεσή του να δημοσιεύσει δεύτερη έκδοση του έργου αυτού. Το αίτημα του κρίθηκε απαράδεκτο διότι επρόκειτο για δεύτερη έκδοση και ως εκ τούτου δεν μπορούσε να θεωρηθεί ενημέρωση προηγούμενη της δημοσίευσής του. Κατά συνέπεια, στην έκθεση βαθμολογίας του για το έτος 2016 περιλήφθηκε η εκτίμηση ότι είχε παραλείψει να προβεί σε προηγούμενη ενημέρωση της αρμόδιας για τους διορισμούς αρχής (στο εξής: ΑΔΑ) για την πρόθεσή του να δημοσιεύσει βιβλίο. Ο προσφεύγων, αφού υπέβαλε στην επιτροπή εκθέσεων αίτημα, μεταξύ άλλων, για τη διαγραφή της ως άνω εκτιμήσεως, ενημερώθηκε για την απόφαση του Κοινοβουλίου να μην κάνει δεκτό το σχετικό αίτημά του (στο εξής: επίδικη απόφαση).

Ο προσφεύγων άσκησε προσφυγή-αγωγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ζητώντας, αφενός, την ακύρωση της επίδικης αποφάσεως και, αφετέρου, να του επιδικαστούν αποζημίωση προς αποκατάσταση της ζημίας και χρηματική ικανοποίηση λόγω της ηθικής βλάβης που ισχυρίστηκε ότι υπέστη εξαιτίας της αποφάσεως αυτής. Προς στήριξη της προσφυγής-αγωγής του (στο εξής: προσφυγή), ο προσφεύγων προέβαλε, μεταξύ άλλων, προσβολή του δικαιώματός του στην ελευθερία της έκφρασης καθώς και εσφαλμένη εφαρμογή του άρθρου 17α, παράγραφος 2, του ΚΥΚ, το οποίο αφορά την υποχρέωση που υπέχουν οι υπάλληλοι της Ένωσης για προηγούμενη γνωστοποίηση της πρόθεσής τους να δημοσιεύσουν κείμενο αναφερόμενο στη δραστηριότητα της Ένωσης.

Ως προς το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε, κατ' αρχάς, ότι αποτελεί δικαίωμα του οποίου απολαύουν οι υπάλληλοι και το λοιπό προσωπικό της Ένωσης, αναφορικά και με τους τομείς που εμπίπτουν στη δραστηριότητα των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, δυνάμει δε του δικαιώματος αυτού τα εν λόγω πρόσωπα μπορούν να εκφράζουν προφορικά ή γραπτώς απόψεις που αποκλίνουν ή δεν είναι οι κρατούσες σε σχέση με τις υποστηριζόμενες από το θεσμικό όργανο το οποίο τους απασχολεί. Εντούτοις, η άσκηση της ελευθερίας αυτής μπορεί να υπόκειται, στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας, σε αναγκαίους περιορισμούς, όπως είναι η υποχρέωση προηγούμενης ενημέρωσης την οποία υπέχουν οι υπάλληλοι της Ένωσης βάσει του άρθρου 17α, παράγραφος 2, του ΚΥΚ, προς διαφύλαξη της σχέσης εμπιστοσύνης που πρέπει να υπάρχει μεταξύ του θεσμικού οργάνου και των υπαλλήλων του ή του λοιπού προσωπικού του.

Εν συνεχεία, αναφορικά με το περιεχόμενο του άρθρου 17α, παράγραφος 2, του ΚΥΚ, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η διαδικασία που πρέπει να ακολουθείται βάσει της διατάξεως αυτής ενέχει δύο διακριτά στάδια. Το πρώτο στάδιο προβλέπει την υποχρέωση την οποία υπέχει ο υπάλληλος να γνωστοποιήσει στην ΑΔΑ την πρόθεσή του να προβεί σε δημοσίευση κειμένου αναφερόμενου στη δραστηριότητα της Ένωσης, ενώ το δεύτερο στάδιο προβλέπει την υποχρέωση την οποία υπέχει η ΑΔΑ να ενημερώσει εγγράφως τον ενδιαφερόμενο υπάλληλο περί τυχόν αντιρρήσεων της ως προς μια τέτοια δημοσίευση εντός προθεσμίας 30 ημερών, εφόσον είναι σε θέση να αποδείξει ότι το κείμενο είναι τέτοιας φύσεως ώστε να θέτει σε σοβαρό κίνδυνο τα νόμιμα συμφέροντα της Ένωσης. Η προηγούμενη γνωστοποίηση από τον ενδιαφερόμενο υπάλληλο της πρόθεσής του να δημοσιεύσει κείμενο το οποίο αναφέρεται στη δραστηριότητα της Ένωσης παρέχει κατά τον τρόπο αυτό στα θεσμικά όργανα τη δυνατότητα να προβούν στον έλεγχο τον οποίον υποχρεούνται να ασκήσουν βάσει του άρθρου 17α, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του ΚΥΚ. Λαμβάνοντας υπόψη τους διαφορετικούς λεπτομερείς κανόνες που διέπουν καθένα από τα δύο αυτά στάδια, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, σε αντίθεση με την επιχειρηματολογία του προσφεύγοντος, το αν ένα κείμενο είναι τέτοιας φύσεως ώστε να θέτει σε σοβαρό κίνδυνο τα νόμιμα συμφέροντα της Ένωσης δεν συνιστά κρίσιμο κριτήριο που πρέπει να ληφθεί υπόψη στο στάδιο της γνωστοποίησης της πρόθεσης δημοσίευσής του.

Τέλος, όσον αφορά το αντικείμενο του δημοσιευθέντος από τον προσφεύγοντα έργου και το ζήτημα του αν αυτό αναφέρεται στη δραστηριότητα της Ένωσης, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, σε αντίθεση με τους ισχυρισμούς του προσφεύγοντος, το θέμα του έργου του δεν ήταν απλώς και μόνο η δημόσια συζήτηση

σε σχέση με εσωτερικά πολιτικά ζητήματα της Μάλτας. Ειδικότερα, το έργο αφορούσε τη γνωστή ως υπόθεση «Panama Papers» καθώς και τις εξωχώριες (offshore) επιχειρήσεις. Οι εργασίες όμως της επιτροπής έρευνας, η οποία συστάθηκε με απόφαση του Κοινοβουλίου ¹⁹², για τη διερεύνηση τυχόν παραβάσεων κατά την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης σε σχέση με τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, τη φοροαποφυγή και τη φοροδιαφυγή (στο εξής: επιτροπή PANA) συνίσταντο, μεταξύ άλλων, στην αξιολόγηση της σχετικής κατάστασης σε όλα τα κράτη μέλη της Ένωσης, περιλαμβανομένης και της Μάλτας. Επομένως, το θέμα του έργου συνέπιπτε ακριβώς με το αντικείμενο των αρμοδιοτήτων της επιτροπής PANA. Η ως άνω διαπίστωση επιβεβαιώνεται και από τον τίτλο του έργου (Οι καλύτεροι στην Ευρώπη. Τα Panama Papers και η εξουσία), ο οποίος εντάσσει σαφώς το έργο αυτό σε ευρωπαϊκό πλαίσιο, λαμβανομένων μάλιστα υπόψη της απεικόνισης της σημαίας της Ένωσης στο εξώφυλλό του και πλήθους αναφορών σε εργασίες καθώς και σε προσωπικότητες που συνδέονται με το θεσμικό πλαίσιο της Ένωσης. Τέλος, ακόμη και αν γινόταν δεκτό ότι το θέμα του έργου εξετάζεται κυρίως από εθνική σκοπιά, στο μέτρο που το έργο αυτό αφορά πολιτικές και πολιτικούς της Μάλτας, γεγονός παραμένει ότι επρόκειτο για πολιτικές και πολιτικούς που αποτελούσαν συγχρόνως το αντικείμενο των εργασιών της επιτροπής PANA.

Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το επίμαχο έργο αναφερόταν στη δραστηριότητα της Ένωσης, οπότε το Κοινοβούλιο νομίμως αρνήθηκε να αφαιρέσει τη σχετική εκτίμηση από την έκθεση βαθμολογίας του προσφεύγοντος για το έτος 2016 και ουδόλως προσέβαλε το δικαίωμά του στην ελευθερία έκφρασης, δεδομένου ότι ο τελευταίος παρέλειψε πράγματι να γνωστοποιήσει στην ΑΔΑ την πρόθεσή του να προβεί στη δημοσίευση, κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 17α, παράγραφος 2, του ΚΥΚ.

Αφού απέρριψε το σύνολο των αποζημιωτικών αιτημάτων του προσφεύγοντος, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε εν τέλει την προσφυγή στο σύνολό της.

3. Προαγωγή

Με την απόφαση **ΧΗ κατά Επιτροπής** (Τ-511/18, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσης ¹⁹³, [EU:T:2020:291](#)), την οποία εξέδωσε στις 25 Ιουνίου 2020, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να μην περιλάβει το όνομα της προσφεύγουσας-ενάγουσας στον πίνακα των προαχθέντων υπαλλήλων στο πλαίσιο της περιόδου προαγωγών 2017. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο επιδίκασε χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που υπέστη η ενδιαφερόμενη υπάλληλος.

Η προσφεύγουσα-ενάγουσα (στο εξής: προσφεύγουσα), υπάλληλος της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF), προσελήφθη στον βαθμό AD 5 σε μια πρώτη διοικητική μονάδα της OLAF από 1ης Ιουλίου 2014, η δε πρόσληψή της συνοδευόταν από την υποχρέωση ολοκλήρωσης δοκιμαστικής περιόδου. Κατόπιν εσωτερικών δυσχερειών με άλλα μέλη της μονάδας αυτής, τις οποίες αντιμετώπισε η προσφεύγουσα-ενάγουσα στην αρχή της περιόδου δοκιμαστικής υπηρεσίας της, μετατάχθηκε σε μια δεύτερη διοικητική μονάδα της OLAF από 1ης Νοεμβρίου 2014. Τον Δεκέμβριο του 2014 καταρτίστηκε ενδιάμεση έκθεση για την περίοδο δοκιμαστικής υπηρεσίας, στην οποία καταγράφονταν οι προαναφερθείσες δυσχέριες, η δε ενδιάμεση έκθεση στη συνέχεια επισυνάφθηκε στην έκθεση που καταρτίστηκε κατά το πέρας της περιόδου δοκιμαστικής υπηρεσίας τον Μάρτιο του 2015.

192 | Απόφαση (ΕΕ) 2016/1021 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2016, σχετικά με τη σύσταση, τον καθορισμό αρμοδιοτήτων, την αριθμητική σύνθεση και τη διάρκεια θητείας της εξεταστικής επιτροπής για τη διερεύνηση καταγγελλόμενων παραβιάσεων και περιπτώσεων κακοδιοίκησης κατά την εφαρμογή της ενωσιακής νομοθεσίας σε σχέση με τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, τη φοροαποφυγή και τη φοροδιαφυγή (ΕΕ 2016, L 166, σ. 10).

193 | Υπόθεση C-399/20 P, **ΧΗ κατά Επιτροπής**.

Στις 10 Φεβρουαρίου 2018 η προσφεύγουσα-ενάγουσα υπέβαλε, βάσει του άρθρου 90, παράγραφος 2, του ΚΥΚ, διοικητική ένσταση κατά της αποφάσεως της ΑΔΑ περί μη προαγωγής της στο πλαίσιο της περιόδου προαγωγών 2017 (στο εξής: απόφαση περί μη προαγωγής), η οποία απορρίφθηκε με απόφαση της 7ης Ιουνίου 2018.

Προς στήριξη της προσφυγής της με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως αυτής περί μη προαγωγής, η προσφεύγουσα προέβαλε, μεταξύ άλλων, παράβαση του άρθρου 45 του ΚΥΚ, στο μέτρο που η ενδιάμεση έκθεση για την περίοδο δοκιμαστικής υπηρεσίας της και η έκθεση που καταρτίστηκε κατά το πέρας της περιόδου δοκιμαστικής υπηρεσίας της ελήφθησαν υπόψη κατά τη συγκριτική εξέταση των προσόντων στο πλαίσιο της περιόδου προαγωγών του έτους 2017.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε, πρώτον, ότι από το άρθρο 45, παράγραφος 1, του ΚΥΚ και το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', της αποφάσεως της Επιτροπής περί γενικών εκτελεστικών διατάξεων του άρθρου 45 του ΚΥΚ ¹⁹⁴ προκύπτει ότι, για τη συγκριτική εξέταση των προσόντων στο πλαίσιο της περιόδου προαγωγών, η ΑΔΑ λαμβάνει ιδίως υπόψη τις εκθέσεις αξιολόγησης των υπαλλήλων. Οι εκθέσεις αξιολόγησης αποτελούν απαραίτητο στοιχείο εκτιμήσεως κάθε φορά που η σταδιοδρομία του υπαλλήλου εξετάζεται με σκοπό την έκδοση αποφάσεως σχετικά με την προαγωγή του.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, μολονότι η ΑΔΑ έχει, βεβαίως, τη δυνατότητα να λάβει υπόψη άλλες πληροφορίες σχετικές με τη διοικητική και την προσωπική κατάσταση των υποψηφίων για προαγωγή, εντούτοις η δυνατότητά της αυτή προϋποθέτει την ύπαρξη εξαιρετικών περιστάσεων. Επομένως, μολονότι συμπληρωματικά πληροφοριακά στοιχεία θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψη προκειμένου να αναπληρώσουν την έλλειψη έκθεσης αξιολόγησης, αυτά πάντως θα πρέπει να είναι σε μεγάλο βαθμό ανάλογα με τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στις εκθέσεις αξιολόγησης, τόσο ως προς την προέλευση όσο και ως προς τη διαδικασία κατάρτισης και το αντικείμενό τους. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, όμως, οι εκθέσεις αξιολόγησης και οι εκθέσεις που καταρτίζονται κατά την περίοδο δοκιμαστικής υπηρεσίας έχουν διαφορετικό σκοπό και λειτουργία.

Όσον αφορά, αφενός, την αντίστοιχη λειτουργία καθενός από τα δύο αυτά είδη εκθέσεων, η λειτουργία της έκθεσης αξιολόγησης είναι ιδίως να διασφαλίζει την κατά το δυνατόν πληρέστερη περιοδική ενημέρωση της Διοίκησης όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι υπάλληλοί της εκπληρώνουν τα καθήκοντά τους, ενώ αντικείμενο της έκθεσης που καταρτίζεται κατά το πέρας της περιόδου δοκιμαστικής υπηρεσίας είναι κυρίως να αξιολογηθεί η ικανότητα του δόκιμου υπαλλήλου να εκπληρώνει τα καθήκοντα που αντιστοιχούν στην οικεία θέση και να μονιμοποιηθεί.

Όσον αφορά, αφετέρου, τον σκοπό τους, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι η ετήσια αξιολόγηση υπαλλήλου, η οποία επικεντρώνεται στην επίδοση και πραγματοποιείται με γνώμονα τους στόχους που έχουν τεθεί εκ προοιμίου σε συμφωνία με τον ιεραρχικώς προϊστάμενο, διαφέρει από την αξιολόγηση δόκιμου υπαλλήλου, η οποία πραγματοποιείται ενόψει μονιμοποίησης, με συνέπεια η αξιολόγηση που περιέχεται σε έκθεση της περιόδου δοκιμαστικής υπηρεσίας να μην μπορεί να εξομοιωθεί και, ως εκ τούτου, να υποκαταστήσει ή να αντισταθμίσει εκείνη που περιέχεται σε ετήσια έκθεση αξιολόγησης.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι, μολονότι οι εκθέσεις αξιολόγησης συνιστούν βλαπτικές πράξεις στον βαθμό που μπορούν να ασκήσουν αρνητική επιρροή καθ' όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας υπαλλήλου, δεν ισχύει το ίδιο και στην περίπτωση των μέτρων που αφορούν τη διεξαγωγή της δοκιμαστικής υπηρεσίας υπαλλήλου, όπως είναι οι εκθέσεις οι οποίες καταρτίζονται στο πλαίσιο της δοκιμαστικής

194 | Απόφαση C(2013) 8968 τελικό της Επιτροπής, της 16ης Δεκεμβρίου 2013, περί γενικών εκτελεστικών διατάξεων του άρθρου 45 του ΚΥΚ, που δημοσιεύθηκε στις Διοικητικές Πληροφορίες αριθ. 55-2013, της 19ης Δεκεμβρίου 2013.

υπηρεσίας, σκοπός των οποίων είναι η προπαρασκευή της αποφάσεως της Διοίκησης περί μονιμοποίησης ή απόλυσης του ενδιαφερομένου κατά το πέρας της περιόδου δοκιμαστικής υπηρεσίας τους, χωρίς να παράγουν κάποια αποτελέσματα μετά την έκδοση της αποφάσεως αυτής.

Συνεπώς, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι μια έκθεση που καταρτίζεται κατά το πέρας της περιόδου δοκιμαστικής υπηρεσίας, ακόμη και αν περιλαμβάνει ορισμένες παρατηρήσεις σχετικές με τις ικανότητες εργασίας του υπαλλήλου ή του μέλους του λοιπού προσωπικού, δεν δύναται, κατ' αρχήν, να ληφθεί υπόψη από επιτροπή προαγωγών.

Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο, τονίζοντας ότι, εν προκειμένω, υπήρχαν δύο εκθέσεις αξιολόγησης οι οποίες αφορούσαν την προσφεύγουσα και καταρτίστηκαν για τις περιόδους προαγωγών 2015 και 2016, καθώς και ότι οι εκτιμήσεις που περιέχονται σε αυτές τις εκθέσεις αξιολόγησης συνιστούσαν επαρκή βάση για τη συγκριτική εξέταση των προσόντων που προβλέπεται από το άρθρο 45, παράγραφος 1, του ΚΥΚ, έκρινε, αφενός, ότι καμία εξαιρετική περίπτωση δεν δικαιολογούσε τη συνεκτίμηση, κατά τη συγκριτική εξέταση των προσόντων της προσφεύγουσας στο πλαίσιο της περιόδου προαγωγών 2017, της έκθεσης που καταρτίστηκε κατά το πέρας της περιόδου δοκιμαστικής υπηρεσίας και της επισυναφθείσας σε αυτήν ενδιάμεσης έκθεσης της περιόδου δοκιμαστικής υπηρεσίας. Αφετέρου και εν πάση περιπτώσει, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, αντιθέτως προς τις εκθέσεις αξιολόγησης, η ενδιάμεση έκθεση της περιόδου δοκιμαστικής υπηρεσίας της προσφεύγουσας δεν καταρτίστηκε ούτε προκειμένου να καταστεί δυνατή η αντικειμενική αξιολόγησή της ούτε για να χρησιμεύσει προς εκτίμηση της εξέλιξης της σταδιοδρομίας της, περιείχε δε, επιπροσθέτως, ασυνήθιστες και ιδιαιτέρως έντονες επικρίσεις, στοιχείο το οποίο συνιστά πρόσθετο λόγο για να αποκλειστεί η δυνατότητα να ληφθούν υπόψη, κατά τη συγκριτική εξέταση των προσόντων της προσφεύγουσας, η ενδιάμεση έκθεση της περιόδου δοκιμαστικής υπηρεσίας και η έκθεση κατά το πέρας της περιόδου δοκιμαστικής υπηρεσίας, στην οποία είχε επισυναφθεί η πρώτη.

Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η συνεκτίμηση, εκ μέρους της ΑΔΑ, των εκθέσεων που αφορούσαν την περίοδο δοκιμαστικής υπηρεσίας της προσφεύγουσας συνιστούσε παρατυπία δυνάμενη να καταστήσει πλημμελή τη διαδικασία προαγωγών του έτους 2017 ως προς την προσφεύγουσα. Δεδομένου ότι η διαδικασία προαγωγών του έτους 2017 θα μπορούσε να έχει διαφορετικό αποτέλεσμα εάν δεν υπήρχε η εν λόγω διαδικαστική πλημμέλεια, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση περί μη προαγωγής της προσφεύγουσας. Επιπλέον, υποχρέωσε την Επιτροπή να καταβάλει στην προσφεύγουσα-ενάγουσα ποσό 2 000 ευρώ ως χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που αυτή υπέστη.

4. Επίδομα αποδημίας

Με την απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2020, **Brown κατά Επιτροπής** (T-18/19, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσεως ¹⁹⁵, [EU:T:2020:465](#)), το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, αποφασήνισε υπό ποιες προϋποθέσεις ο υπάλληλος ο οποίος αποκτά κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του την ιθαγένεια της χώρας υπηρεσίας μπορεί, για τον λόγο αυτό, να απολέσει το επίδομα αποδημίας, υπό το πρίσμα των προϋποθέσεων χορήγησης που προβλέπονται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, του παραρτήματος VII του ΚΥΚ.

Εν προκειμένω, ο προσφεύγων, Colin Brown, ανέλαβε καθήκοντα στην Επιτροπή την 1η Ιανουαρίου 2001. Είχε τότε την ιδιότητα του υπηκόου του Ηνωμένου Βασιλείου και μόνον. Το Γραφείο «Διαχείριση και Εκκαθάριση των Ατομικών Δικαιωμάτων» (PMO) της Επιτροπής του χορήγησε το επίδομα αποδημίας βάσει

195| Υπόθεση C-675/20 P, **Brown κατά Επιτροπής και Συμβουλίου**.

των προϋποθέσεων που απαιτούνται για τον υπάλληλο «ο οποίος δεν είναι και δεν υπήρξε ποτέ υπήκοος του κράτους στο έδαφος του οποίου ευρίσκεται ο τόπος όπου υπηρετεί», δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', του παραρτήματος VII του ΚΥΚ.

Στις 23 Ιουνίου 2016 οι πολίτες του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας αποφάσισαν με δημοψήφισμα υπέρ της αποχώρησης της χώρας τους από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στις 29 Μαρτίου 2017 το Ηνωμένο Βασίλειο γνωστοποίησε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο την πρόθεσή του να αποχωρήσει από την Ένωση. Υπό τις συνθήκες αυτές, στις 27 Ιουνίου 2017 ο προσφεύγων ζήτησε να αποκτήσει τη βελγική ιθαγένεια, η οποία του χορηγήθηκε στις 3 Νοεμβρίου του ίδιου έτους. Αφού ενημερώθηκε σχετικά, το ΡΜΟ κοινοποίησε στον προσφεύγοντα, στις 23 Φεβρουαρίου 2018, την απόφασή του να του αφαιρέσει το επίδομα αποδημίας και, κατά συνέπεια, το δικαίωμα επιστροφής των εξόδων ταξιδιού, με την αιτιολογία ότι είχε αποκτήσει την ιθαγένεια της χώρας υπηρεσίας του, εν προκειμένω του Βελγίου. Με διορθωτική απόφαση της 19ης Μαρτίου 2018 (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), ως ημερομηνία θέσης σε ισχύ της αποφάσεως της 23ης Φεβρουαρίου 2018 ορίστηκε η 1η Δεκεμβρίου 2017.

Δεδομένου ότι η διοικητική ένσταση που υπέβαλε κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως δεν ευδοκίμησε, ο προσφεύγων άσκησε προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ζητώντας την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως και την εκ νέου χορήγηση των επίμαχων παροχών από 1ης Δεκεμβρίου 2017. Προς στήριξη του ακυρωτικού αιτήματός του, ο προσφεύγων προέβαλε τέσσερις λόγους ακυρώσεως, με τους οποίους, αφενός, αμφισβήτησε τη δυνατότητα επανεξέτασης του δικαιώματός του για επίδομα αποδημίας, τόσο επί της αρχής όσο και υπό το πρίσμα των ειδικών περιστάσεων της συγκεκριμένης περίπτωσης, και, αφετέρου, προέβαλε παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης και της απαγόρευσης των διακρίσεων, απορρέουσα, μεταξύ άλλων, από τις προϋποθέσεις χορήγησης που εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο της επανεξέτασης και από την ερμηνεία τους.

Κατά πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το ΡΜΟ δεν παρέβη το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', του παραρτήματος VII του ΚΥΚ κρίνοντας ότι η κτήση της ιθαγένειας της χώρας υπηρεσίας κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας έπρεπε να οδηγήσει σε επανεξέταση του δικαιώματος για επίδομα αποδημίας. Συγκεκριμένα, μολονότι η διάταξη αυτή δεν προβλέπει ρητώς τη δυνατότητα τέτοιας επανεξέτασης, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, παρά ταύτα, η Διοίκηση δεν μπορεί να συνεχίσει να καταβάλλει μηνιαίως το επίδομα αποδημίας όταν επέρχεται γεγονός το οποίο μεταβάλλει ουσιωδώς την κατάσταση του δικαιούχου από πλευράς των προϋποθέσεων χορήγησής του. Στην περίπτωση αυτή, και ελλείψει αντίθετης διατάξεως, η Διοίκηση οφείλει να επανεξετάσει την εν λόγω κατάσταση.

Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', του παραρτήματος VII του ΚΥΚ επιβεβαιώνει την ανάλυση αυτή, δεδομένου ότι από αυτήν δεν προκύπτει κανένα στοιχείο ικανό να αποκλείσει κάθε επανεξέταση του δικαιώματος για επίδομα αποδημίας κατόπιν της εκ μέρους του υπαλλήλου κτήσης της ιθαγένειας της χώρας υπηρεσίας κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του. Συγκεκριμένα, πρώτον, δεδομένου ότι η αρνητική προϋπόθεση σχετικά με την ιθαγένεια της χώρας υπηρεσίας διατυπώνεται στον ενεστώτα, η διατύπωση αυτή δεν αποκλείει το ενδεχόμενο ο ενδιαφερόμενος υπάλληλος να πρέπει να εξακολουθεί καθ' όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του να πληροί την προϋπόθεση αυτή για να διατηρήσει το επίδομα αποδημίας. Δεύτερον, όσον αφορά την εκ μέρους του νομοθέτη επιλογή των προϋποθέσεων χορήγησης του επιδόματος αποδημίας, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε, υπό το πρίσμα των προπαρασκευαστικών εργασιών ¹⁹⁶ του παλαιού ΚΥΚ ¹⁹⁷, ότι το κριτήριο της ιθαγένειας έγινε δεκτό

196| Ενημερωτικό σημείωμα του Συμβουλίου της 11ης Δεκεμβρίου 1959.

197| Κανονισμός (ΕΟΚ) 31 και κανονισμός (ΕΥΡΑΤΟΜ) 11 των Συμβουλίων, της 18ης Δεκεμβρίου 1961, περί καθορισμού του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως των υπαλλήλων και του καθεστώτος που εφαρμόζεται επί του λοιπού προσωπικού της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενεργείας (ΕΕ ειδ. έκδ. 01/001, σ. 19).

για λόγους αναγόμενους στην ακρίβεια και στην απλότητα της εφαρμογής του, χωρίς να παραβλέπονται τα όριά του, ιδίως σε περιπτώσεις διπλής ιθαγένειας. Επομένως, λαμβανομένης υπόψη της αρχής της στενής ερμηνείας των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης που παρέχουν δικαίωμα λήψης χρηματικών παροχών, το Γενικό Δικαστήριο εκτίμησε ότι ο αποκλεισμός κάθε επανεξέτασης σε περίπτωση κτήσης της ιθαγένειας της χώρας υπηρεσίας κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας θα απαιτούσε διαφορετική διατύπωση της επίμαχης διατάξεως. Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η επανεξέταση αυτή συνάδει και με τον σκοπό του επιδόματος αποδημίας, ο οποίος συνίσταται στην αντιστάθμιση των ιδιαίτερων βαρών και μειονεκτημάτων που προκύπτουν, καθ' όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας, από την απομάκρυνση του υπαλλήλου από τον τόπο καταγωγής του λόγω της ασκήσεως, στον τόπο υπηρεσίας του, καθηκόντων στην Ένωση. Πράγματι, στο μέτρο που ο νομοθέτης της Ένωσης κλήθηκε να υλοποιήσει τον σκοπό αυτό κατά τον καθορισμό των προϋποθέσεων χορήγησης του επιδόματος αποδημίας, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε, υπό το πρίσμα της διατύπωσης που επελέγη στο άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', του παραρτήματος VII του ΚΥΚ, ότι η ένταξη υπαλλήλου η οποία απορρέει από το γεγονός ότι, κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του, αυτός έχει τη συνήθη διαμονή του και εργάζεται στη χώρα υπηρεσίας του δεν μπορεί να εμποδίσει την καταβολή του επιδόματος αποδημίας. Αντιθέτως, η επιλογή αυτή δεν μπορεί να ισχύει σε περίπτωση κτήσης της ιθαγένειας της χώρας υπηρεσίας κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας, λαμβανομένης υπόψη της ειδικής μορφής ένταξης που αντιπροσωπεύει μια τέτοια πολιτογράφηση.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την επιχειρηματολογία με την οποία ο προσφεύγων υποστήριξε ότι το ΡΜΟ κακώς δεν θεώρησε ότι απαλλάσσεται από την υποχρέωση επανεξέτασης της κατάστασής του, λαμβανομένων υπόψη των λόγων που τον οδήγησαν να ζητήσει την πολιτογράφησή του, οι οποίοι, κατ' αυτόν, οφείλονται σε μια κατάσταση πίεσης που συνιστά ανωτέρα βία. Ως προς το σημείο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο, αφού διευκρίνισε ότι η διαδικασία πολιτογράφησης την οποία μετέλθε ο προσφεύγων αποσκοπούσε στην αντιμετώπιση του κινδύνου παύσης από τα καθήκοντά του στον οποίο τον εξέθετε, ενδεχομένως, η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση, εκτίμησε ότι η επίμαχη επανεξέταση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είχε ως συνέπεια για τον προσφεύγοντα υπέρμετρη επιβάρυνση ανταποκρινόμενη στις απαιτήσεις που πρέπει να συντρέχουν για να αναγνωριστεί η ύπαρξη ανωτέρας βίας και, ως εκ τούτου, ικανή να απαλλάξει το ΡΜΟ από την επανεξέταση στην οποία αυτό όφειλε να προβεί. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο καθόσον η κτήση της βελγικής ιθαγένειας εξασφάλιζε πλέον πλήρως στον προσφεύγοντα τη διατήρηση της θέσης εργασίας του. Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε συναφώς ότι ουδείς μπορεί να αξιώσει την εξουδετέρωση των αποτελεσμάτων της αποχώρησης κράτους μέλους από την Ένωση.

Κατά δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η αρχή της ισότητας και της απαγόρευσης των διακρίσεων δεν παραβιάστηκε ούτε από την εφαρμογή, στην περίπτωση του προσφεύγοντος για τους σκοπούς της επίμαχης επανεξέτασης, των προϋποθέσεων χορήγησης που ισχύουν για τους υπαλλήλους οι οποίοι έχουν την ιθαγένεια της χώρας όπου υπηρετούν, ούτε από την ερμηνεία που δόθηκε στις προϋποθέσεις αυτές.

Το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε, κατ' αρχάς, ότι η διαφοροποίηση που προκύπτει από την επιλογή της ιθαγένειας ως πρώτου κριτηρίου, κατά την άσκηση της ευρείας εξουσίας εκτίμησης την οποία διαθέτει ο νομοθέτης όσον αφορά τον καθορισμό των όρων απασχόλησης των υπαλλήλων, δεν είναι προδήλως απρόσφορη ή αυθαίρετη, υπό το πρίσμα του σκοπού του επιδόματος αποδημίας. Επιπλέον, η περιοδικότητα καταβολής του, η οποία κατά τα λοιπά δεν περιορίζεται χρονικά, απαιτεί την τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης και της απαγόρευσης των διακρίσεων όχι μόνον κατά τον χρόνο ανάληψης των καθηκόντων αλλά και στο πλαίσιο κάθε επανεξέτασης του δικαιώματος για το επίδομα αυτό.

Λαμβανομένων όμως υπόψη των αυστηρών προϋποθέσεων που επιβάλλονται στους υπαλλήλους οι οποίοι είναι υπήκοοι της χώρας υπηρεσίας για να μπορούν να λάβουν επίδομα αποδημίας, ήτοι να μην έχουν καθόλου διαμείνει ή ασκήσει επαγγελματική δραστηριότητα στο ευρωπαϊκό έδαφος της χώρας αυτής κατά τη διάρκεια δεκαετούς περιόδου αναφοράς πριν από την ανάληψη των καθηκόντων τους, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ουδείς λόγος δικαιολογεί τη μη εφαρμογή τους στον προσφεύγοντα, από την

ημερομηνία πολιτογράφησης του. Επομένως, από την ημερομηνία αυτή, ο προσφεύγων έπρεπε να τυγχάνει της ίδιας μεταχείρισης με κάθε άλλον Βέλγο υπήκοο ή πρώην Βέλγο υπήκοο, του οποίου η –έστω και βραχείας διάρκειας– διαμονή στο Βέλγιο κατά τη διάρκεια της δεκαετούς περιόδου αναφοράς μπορεί να εμποδίσει τη χορήγηση του δικαιώματος αποδημίας, δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο β', του παραρτήματος VII του ΚΥΚ. Αντιστρόφως, το Γενικό Δικαστήριο εκτίμησε ότι η κατάσταση υπαλλήλου που απέκτησε την ιθαγένεια της χώρας υπηρεσίας κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του δεν είναι πλέον συγκρίσιμη με εκείνη των υπαλλήλων που δεν εξέφρασαν την πρόθεση να επισημοποιήσουν τους δεσμούς τους με τη χώρα αυτή αποκτώντας την ιθαγένειά της.

Εν πάση περιπτώσει, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα περί δυσμενούς διάκρισης εις βάρος των υπαλλήλων που είναι υπήκοοι του Ηνωμένου Βασιλείου, αφού βεβαιώθηκε ότι η επικρινόμενη ερμηνεία ακολουθήθηκε, στην πράξη, ανεξάρτητα από την ιθαγένεια του υπαλλήλου η οποία ελήφθη αρχικώς υπόψη και ότι, επιπλέον, δεν είχε καμία σχέση με οποιαδήποτε εκτίμηση αναφορικά με την εξέλιξη των σχέσεων μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ηνωμένου Βασιλείου. Τέλος, απαντώντας στον λόγο ακυρώσεως ο οποίος αφορούσε παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης και της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω εσφαλμένης ερμηνείας του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο β', του παραρτήματος VII του ΚΥΚ, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι η ερμηνεία που προτάθηκε συναφώς είναι ασυμβίβαστη προς το ίδιο το γράμμα της διατάξεως αυτής καθώς και προς το περιεχόμενό της, οπότε δεν μπορούσε παρά να απορριφθεί.

Αντλώντας τις συνέπειες από τις ανωτέρω σκέψεις, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τα λοιπά αιτήματα και, ως εκ τούτου, την προσφυγή στο σύνολό της.

5. Κοινωνική ασφάλιση

Με την απόφαση του **ΑΥ κατά Κοινοβουλίου** (Τ-213/19, [ΕΥ:Τ:2020:230](#)) της 28ης Μαΐου 2020, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με τις οποίες απορρίφθηκαν οι αιτήσεις αναγνώρισης της επαγγελματικής αιτίας ορισμένων ασθενειών από τις οποίες έπασχε ο προσφεύγων, λόγω παρατυπίας της ιατρικής γνωματεύσεως που είχε εκδώσει η ιατρική επιτροπή.

Ο προσφεύγων, υπάλληλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, υπέβαλε, κατ' εφαρμογήν των άρθρων 3 και 16 της κοινής ρυθμίσεως σχετικά με την ασφάλιση κατά των κινδύνων ατυχήματος και επαγγελματικής ασθένειας (στο εξής: ρύθμιση σχετικά με την ασφάλιση) ¹⁹⁸, αιτήσεις αναγνώρισης της επαγγελματικής αιτίας ορισμένων ασθενειών από τις οποίες έπασχε. Κατόπιν της επιδόσεως από την ΑΔΑ δύο σχεδίων απορριπτικής αποφάσεως επί των αιτήσεων αναγνώρισης της επαγγελματικής αιτίας των εν λόγω ασθενειών, συνοδευόμενων από πόρισμα του ιατρού Α, ορισθέντος από την αρχή αυτή, ο προσφεύγων ζήτησε να υποβληθεί το ζήτημα στην κρίση της ιατρικής επιτροπής και να γνωματεύσει εκείνη επί των σχεδίων αποφάσεων. Ο προσφεύγων όρισε τον ιατρό Β ως εκπρόσωπό του και διαβίβασε στην ΑΔΑ τις εκθέσεις του ιατρού αυτού, με τις οποίες προσδιορίζονταν τα αμφισβητούμενα ιατρικά ζητήματα. Η ιατρική επιτροπή, αποτελούμενη από τον ιατρό Β, τον ιατρό Α και έναν τρίτο ιατρό, τον ιατρό C, συνήλθε στις 10 Απριλίου 2018. Στις 12 Απριλίου 2018 ο ιατρός Β απέστειλε στον ιατρό C έγγραφα τα οποία είχε αρχικώς διαβιβάσει ο προσφεύγων στο πλαίσιο των αιτήσεών του αναγνώρισης της επαγγελματικής αιτίας των επίμαχων ασθενειών και τα οποία δεν είχαν τεθεί υπόψη της ιατρικής επιτροπής. Με μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου της 16ης Μαΐου 2018, ο ιατρός C ενημέρωσε τον ιατρό Β ότι δεν έλαβε υπόψη τα έγγραφα αυτά, σύμφωνα με τις οδηγίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Κατόπιν των ιατρικών εκθέσεων της ιατρικής επιτροπής, η

¹⁹⁸ | Κοινή ρύθμιση σχετικά με την ασφάλιση των υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά των κινδύνων ατυχήματος και επαγγελματικής ασθένειας, θεσπισθείσα με κοινή συμφωνία των θεσμικών οργάνων κατ' εφαρμογήν του άρθρου 73 του Κανονισμού Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΑΔΑ απέρριψε τις αιτήσεις αναγνώρισης της επαγγελματικής αιτίας των επίμαχων ασθενειών (στο εξής: προσβαλλόμενες αποφάσεις). Η διοικητική ένσταση που υπέβαλε ο υπάλληλος κατά των προσβαλλομένων αποφάσεων, δυνάμει του άρθρου 90, παράγραφος 2, του ΚΥΚ, απορρίφθηκε επίσης από την ΑΔΑ.

Προς στήριξη της προσφυγής ακυρώσεως, ο προσφεύγων υποστήριξε ότι η ιατρική επιτροπή δεν είχε στη διάθεσή της πλήρη φάκελο όλων των εγγράφων που είχε καταθέσει ο προσφεύγων από τότε που κινήθηκαν οι διαδικασίες αναγνώρισης της επαγγελματικής αιτίας των ασθενειών του. Επομένως, η επιτροπή αυτή δεν είχε, κατά τον προσφεύγοντα, στη διάθεσή της το σύνολο των εγγράφων τα οποία ήταν διαθέσιμα και μπορούσαν να της χρησιμεύσουν για τη συναγωγή των συμπερασμάτων της, όπερ αντέβαινε στο άρθρο 22, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της ρυθμίσεως σχετικά με την ασφάλιση.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε, κατ' αρχάς, ότι από το άρθρο 22, παράγραφος 3, της ρυθμίσεως σχετικά με την ασφάλιση προκύπτει ότι, προκειμένου μια ιατρική επιτροπή να εκδώσει ιατρική γνωμάτευση νομοτύπως, πρέπει να είναι σε θέση να λάβει γνώση του συνόλου των εγγράφων τα οποία είναι διαθέσιμα και ενδέχεται να της χρησιμεύσουν για τη συναγωγή των συμπερασμάτων της. Εν προκειμένω, όμως, δεν αμφισβητήθηκε ότι το Κοινοβούλιο δεν έθεσε υπόψη της ιατρικής επιτροπής ορισμένα έγγραφα που είχε αρχικώς διαβιβάσει ο προσφεύγων, περιλαμβανομένων και ιατρικών εκθέσεων των οποίων το πόρισμα ήταν ότι η αιτία των επίμαχων ασθενειών ήταν επαγγελματική. Σύμφωνα με τις εξηγήσεις που παρέσχε συναφώς το Κοινοβούλιο, το θεσμικό όργανο απέρριψε τα ως άνω έγγραφα επειδή έκρινε ότι ορισμένα από αυτά ήταν πανομοιότυπα με εκείνα που είχε ήδη στην κατοχή του, ότι ορισμένα άλλα δεν σχετιζόνταν με τα υπό εξέταση ιατρικά ζητήματα, και ότι άλλα, τέλος, περιείχαν παρεμφερείς πληροφορίες, ήτοι, χωρίς να είναι πανομοιότυπα, επαναλάμβαναν τις ίδιες πληροφορίες και τα ίδια πορίσματα με εκείνα που το Κοινοβούλιο είχε ήδη στην κατοχή του.

Όσον αφορά ειδικότερα τη μη διαβίβαση της τελευταίας αυτής κατηγορίας εγγράφων, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε, εν συνεχεία, ότι το Κοινοβούλιο είχε διατυπώσει επί των εγγράφων αυτών ιατρικής φύσεως εκτίμηση, η οποία υπερέβαινε τα όρια της αρμοδιότητάς του. Πράγματι, σε περίπτωση που ο ασφαλισμένος ή οι εξ αυτού έλκοντες δικαιώματα ζητούν γνωμάτευση της ιατρικής επιτροπής, το Κοινοβούλιο έχει ως μόνη αποστολή να καθορίσει την εντολή που της αναθέτει. Με την εντολή αυτή πρέπει να τίθενται στην κρίση της ιατρικής επιτροπής τα ιατρικά ζητήματα που εγείρονται με τις ιατρικές εκθέσεις τις οποίες ο ασφαλισμένος ή οι εξ αυτού έλκοντες δικαιώματα έκριναν σκόπιμο να θέσουν υπόψη του ιατρού ή των ιατρών που έχει ορίσει το θεσμικό όργανο για την εφαρμογή των διατάξεων της ρυθμίσεως σχετικά με την ασφάλιση. Επομένως, επαφίontan αποκλειστικώς στον ασφαλισμένο ή στους εξ αυτού έλκοντες δικαιώματα να εκτιμήσουν κατά πόσον οι ιατρικές εκθέσεις οι οποίες δεν συμπεριλήφθηκαν στον φάκελο ήταν κρίσιμες.

Κατά συνέπεια, εφόσον το Κοινοβούλιο αποφάνθηκε επί ζητημάτων ιατρικής φύσεως ενόψει της κατάρτισης του φακέλου που υποβλήθηκε στην ιατρική επιτροπή, υπερέβη τα όρια της αρμοδιότητάς του και υπονόμωσε το νομότυπο των εργασιών της ιατρικής επιτροπής. Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν μπορούσε να γίνει δεκτό ότι η ιατρική επιτροπή ήταν σε θέση να εξετάσει το σύνολο των εγγράφων τα οποία ήταν διαθέσιμα και μπορούσαν να της χρησιμεύσουν για τη συναγωγή των συμπερασμάτων της. Επομένως, η ιατρική επιτροπή άσκησε τα καθήκοντά της υπό παράτυπες συνθήκες, με αποτέλεσμα οι εκθέσεις που υπέβαλε στην ΑΔΑ κατά το πέρας των εργασιών της να πάσχουν ελάττωμα.

Στο μέτρο που τα έγγραφα επί των οποίων το Κοινοβούλιο διατύπωσε ιατρική εκτίμηση είχαν προδήλως σχέση με τις παθήσεις του προσφεύγοντος, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι δεν αποκλειόταν, αν είχε παρασχεθεί στην ιατρική επιτροπή η δυνατότητα να εξετάσει τα έγγραφα αυτά και, ενδεχομένως, να τα συνεκτιμήσει, τα πορίσματά της να ήταν διαφορετικά.

Δεδομένου ότι οι προσβαλλόμενες αποφάσεις είχαν εκδοθεί βάσει παράτυπων εκθέσεων της ιατρικής επιτροπής, ενείχαν διαδικαστική πλημμέλεια ικανή να δικαιολογήσει την ακύρωσή τους.

6. Προθεσμίες ασκήσεως προσφυγής

Με διάταξη της 31ης Ιουλίου 2020, **ΤΟ κατά ΕΥΕΔ** (Τ-272/19, [ΕΥ:Τ:2020:361](#)), το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, αποφάνθηκε επί υποθέσεως στην οποία η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ) είχε ενημερώσει την προσφεύγουσα-ενάγουσα (στο εξής: προσφεύγουσα), με απόφαση της 15ης Ιουνίου 2018, την οποία απέστειλε αυθημερόν στην προσωπική διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου της, ότι δεν πληρούσε όλες τις προϋποθέσεις πρόσληψης¹⁹⁹ και ότι συνεπώς δεν μπορούσε να προσληφθεί ως συμβασιούχος υπάλληλος.

Η προσφεύγουσα υπέβαλε διοικητική ένσταση κατ' εφαρμογήν του άρθρου 90, παράγραφος 2, του ΚΥΚ κατά της αποφάσεως αυτής. Η διοικητική ένσταση υποβλήθηκε ηλεκτρονικά, από την επαγγελματική διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου του δικηγόρου της προσφεύγουσας, με κοινοποίηση αντιγράφου στην προσωπική της διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

Με απόφαση της 14ης Ιανουαρίου 2019, η ΕΥΕΔ απέρριψε τη διοικητική ένσταση και απέστειλε την απορριπτική απόφαση στην προσφεύγουσα και στον δικηγόρο της, αρχικά μέσω του λογισμικού Ares, ενός συστήματος διαχείρισης εγγράφων το οποίο παρέχει τη δυνατότητα αποστολής ηλεκτρονικού μηνύματος σε αποδέκτες που δεν είναι μέλη του προσωπικού της ΕΥΕΔ, στις 14 Ιανουαρίου 2019, στις 17:46, και, κατόπιν, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, την ίδια ημέρα στις 17:52 και στις 18:05.

Στις 25 Απριλίου 2019 η προσφεύγουσα άσκησε προσφυγή-αγωγή (στο εξής: προσφυγή) ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου με αίτημα, μεταξύ άλλων, την ακύρωση των αποφάσεων της 15ης Ιουνίου 2018 και της 14ης Ιανουαρίου 2019. Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή αυτή ως προδήλως απαράδεκτη, επειδή είχε ασκηθεί εκπρόθεσμα.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι οι προθεσμίες υποβολής διοικητικής ενστάσεως και ασκήσεως προσφυγής, οι οποίες προβλέπονται από τα άρθρα 90 και 91 του ΚΥΚ, είναι δημοσίας τάξεως και ότι ο δικαστής οφείλει να εξετάζει, ακόμη και αυτεπαγγέλτως, την τήρησή τους. Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο εξήγησε τον τρόπο υπολογισμού της προθεσμίας ασκήσεως προσφυγής, διευκρινίζοντας ότι, δυνάμει του άρθρου 58, παράγραφος 1, στοιχείο β', του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου, η προθεσμία αρχίζει να τρέχει από το τέλος της ημέρας κατά την οποία πραγματοποιήθηκε η κοινοποίηση. Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, εν προκειμένω, αν η προσβαλλόμενη απόφαση κοινοποιήθηκε έγκυρα στην προσφεύγουσα στις 14 Ιανουαρίου 2019, η τρίμηνη προθεσμία ασκήσεως της προσφυγής άρχισε στις 15 Ιανουαρίου, ώρα 00:00, και έληξε τα μεσάνυχτα της 14ης Απριλίου. Επομένως, η προθεσμία ασκήσεως προσφυγής, παρεκτεινόμενη λόγω αποστάσεως κατά δέκα ημέρες, έληξε τα μεσάνυχτα της 24ης Απριλίου. Ως εκ τούτου, η προσφυγή, η οποία ασκήθηκε στις 25 Απριλίου 2019, είναι εκπρόθεσμη.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, για να είναι έγκυρη η κοινοποίηση αποφάσεως, κατά την έννοια των διατάξεων του ΚΥΚ, πρέπει όχι μόνο να έχει κοινοποιηθεί στον αποδέκτη της, αλλά και να του έχει παρασχεθεί η δυνατότητα να λάβει λυσιτελώς γνώση του περιεχομένου της.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι απόκειται στον διάδικο που προβάλλει υπέρβαση προθεσμίας να αποδείξει την ημερομηνία ενάρξεως της εν λόγω προθεσμίας. Η απόδειξη ότι ο αποδέκτης μιας αποφάσεως μπόρεσε να λάβει λυσιτελώς γνώση της αποφάσεως ενδέχεται να στοιχειοθετείται από διάφορες περιστάσεις, ιδίως όταν το οικείο θεσμικό όργανο δεν θεμελιώνει τον σχετικό ισχυρισμό του σε απλές ενδείξεις, αλλά σε στοιχεία, ορισμένα εκ των οποίων έχουν παρασχεθεί από τον ενδιαφερόμενο, και από τα οποία προκύπτει ότι αυτός έλαβε, ως παραλήπτης, στην ηλεκτρονική του διεύθυνση μήνυμα

¹⁹⁹ | Άρθρο 82 του Καθεστώτος που εφαρμόζεται επί του λοιπού προσωπικού της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και ότι ήταν σε θέση, κατά πάσα πιθανότητα, να το ανοίξει και να λάβει κατ' αυτόν τον τρόπο λυσιτελώς γνώση της αποφάσεως αυτής. Τα πραγματικά στοιχεία που επικαλείται η μία πλευρά μπορεί να είναι ικανά να υποχρεώσουν την άλλη πλευρά να παράσχει μια εξήγηση ή αιτιολογία, ελλείψει της οποίας δύναται να συναχθεί ότι ικανοποιήθηκε το βάρος απόδειξης.

Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι η αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος δεν συνιστά εγγύηση για την πραγματική παραλαβή του από τον αποδέκτη του. Πράγματι, ενδέχεται ένα ηλεκτρονικό μήνυμα να μην περιέλθει στον αποδέκτη του για τεχνικούς λόγους. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, ακόμη και στην περίπτωση που ένα ηλεκτρονικό μήνυμα περιέχεται πράγματι στον αποδέκτη του, ενδέχεται η παραλαβή του να μην πραγματοποιηθεί κατά την ημερομηνία αποστολής του.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η προσφεύγουσα, όχι μόνο δεν επικαλέστηκε τεχνικό εμπόδιο ως προς την παραλαβή ή την ανάγνωση των επίμαχων ηλεκτρονικών μηνυμάτων της ΕΥΕΔ, αλλά ήταν επίσης σε θέση να συμβουλευθεί την προσωπική της διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και ότι, πριν και μετά την κοινοποίηση της προσβαλλομένης αποφάσεως, είχε χρησιμοποιήσει την εν λόγω διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στο πλαίσιο ανταλλαγής μηνυμάτων με την ΕΥΕΔ και με τον δικηγόρο της.

Αντιθέτως προς την επιχειρηματολογία της προσφεύγουσας ότι, εύλογα, έλαβε πράγματι γνώση του επίμαχου ηλεκτρονικού μηνύματος μόλις το πρωί της 15ης Ιανουαρίου 2019, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι αποφασιστική για τον καθορισμό της ημερομηνίας έναρξεως της προθεσμίας δεν είναι η ημερομηνία κατά την οποία ο αποδέκτης έλαβε πράγματι γνώση της αποφάσεως. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι, αν η επιχειρηματολογία αυτή γινόταν δεκτή, σε περίπτωση που κοινοποιείται απόφαση χωρίς να ζητείται απόδειξη παραλαβής, ο αποδέκτης θα δικαιούνταν κατ' αποτέλεσμα να επιλέξει την ημερομηνία κατά την οποία ήταν σε θέση να λάβει λυσιτελώς γνώση του περιεχομένου της. Εντούτοις, η αρχή της ασφάλειας δικαίου δεν επιτρέπει να επαφίεται η έναρξη των προθεσμιών ασκήσεως προσφυγής στην ευχέρεια ενός εκ των διαδίκων.

Στο μέτρο που η προσφεύγουσα ισχυρίζεται ότι η ίδια ή ο δικηγόρος της δεν είχαν, κατά τον χρόνο της φερόμενης κοινοποίησης, ήτοι στις 14 Ιανουαρίου 2019, στις 18:05, καμία υποχρέωση να συμβουλευθούν το ηλεκτρονικό τους ταχυδρομείο, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι δεν υφίσταται γενικά συγκεκριμένο ωράριο εντός του οποίου μια απόφαση δύναται εγκύρως να κοινοποιηθεί και εκτός του οποίου η κοινοποίηση δεν είναι έγκυρη.

Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που προσκόμισε η ΕΥΕΔ και της έλλειψης οποιουδήποτε στοιχείου που να αποδεικνύει ότι η προσφεύγουσα και ο δικηγόρος της εμποδίστηκαν να λάβουν λυσιτελώς γνώση των ηλεκτρονικών μηνυμάτων που παραλήφθηκαν στις 14 Ιανουαρίου 2019, έπρεπε να γίνει δεκτό ότι η ΕΥΕΔ ανταποκρίθηκε στο βάρος απόδειξης που έφερε.

XVI. Αγωγές αποζημιώσεως

Η απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2020, *Industrial Química del Nalón κατά Επιτροπής* (Τ-635/18, [EU:T:2020:624](#)), εκδόθηκε από το Γενικό Δικαστήριο, σε πενταμελή σύνθεση, επί υποθέσεως που αφορούσε την Industrial Química del Nalón, SA (στο εξής: ενάγουσα), εταιρία η οποία παράγει πίσσα από λιθανθρακόπισσα υψηλής θερμοκρασίας (στο εξής: CTPHT). Η CTPHT είναι το υπόλειμμα διυλίσεως λιθανθρακόπισσας υψηλής θερμοκρασίας, μια μαύρη στερεά ύλη αποτελούμενη κυρίως από ένα περίπλοκο μείγμα τριών τουλάχιστον αρωματικών υδρογονανθράκων με συμπυκνωμένους δακτυλίου.

Το 2013 η ενάγουσα άσκησε προσφυγή ζητώντας τη μερική ακύρωση του κανονισμού 944/2013²⁰⁰ της Επιτροπής, καθόσον αυτός ταξινομούσε τη CTPHT μεταξύ των ουσιών υψηλής τοξικότητας για το υδάτινο περιβάλλον κατηγορίας 1 (H400) και χρόνιας τοξικότητας για το υδάτινο περιβάλλον κατηγορίας 1 (H410). Η Επιτροπή είχε προβεί στην ως άνω ταξινόμηση ακολουθώντας τη γνωμοδότηση της επιτροπής αξιολόγησης κινδύνου του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Χημικών Προϊόντων (στο εξής: EAK), η οποία είχε ακολουθήσει την «αθροιστική μέθοδο» που προβλέπεται στο παράρτημα Ι του κανονισμού 1272/2008²⁰¹. Με την εφαρμογή της μεθόδου αυτής, η οποία αποσκοπεί στον προσδιορισμό της επικινδυνότητας που συνδέεται με την τοξικότητα για το υδάτινο περιβάλλον ενός μείγματος ουσιών, επιδιώκεται να δοθεί περισσότερο βάρος στα άκρως τοξικά συστατικά της CTPHT.

Με την απόφαση της 7ης Οκτωβρίου 2015, το Γενικό Δικαστήριο δέχθηκε την προσφυγή με αίτημα τη μερική ακύρωση του κανονισμού 944/2013²⁰². Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η Επιτροπή υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως κατά την ταξινόμηση της CTPHT, καθόσον στηρίχθηκε μόνο στα ρητώς προβλεπόμενα από τον κανονισμό 1272/2008 κριτήρια για την εφαρμογή της αθροιστικής μεθόδου. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη τη διακριτική ευχέρεια την οποία έχει συναφώς. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε κατ' αναίρεση την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου²⁰³.

Στη συνέχεια, η ενάγουσα άσκησε αγωγή αποζημιώσεως λόγω της παράνομης ταξινόμησης της CTPHT, ζητώντας αποκατάσταση της ζημίας που αντιστοιχούσε στα έξοδα προσαρμογής της συσκευασίας, του τρόπου μεταφοράς και των προδιαγραφών ασφαλείας.

Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την αγωγή αυτή. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε, ιδίως, αν η Ένωση μπορεί να υπέχει ευθύνη λόγω της εσφαλμένης ασκήσεως από την Επιτροπή της διακριτικής της ευχέρειας κατά την εφαρμογή της αθροιστικής μεθόδου την οποία προβλέπει ο κανονισμός 1272/2008. Κατ' αρχάς, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, περιορίζοντας την ανάλυσή της μόνο στα ρητώς προβλεπόμενα για την εφαρμογή της αθροιστικής μεθόδου στοιχεία κατά την ταξινόμηση της CTPHT, η Επιτροπή υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως, κατά τις διαπιστώσεις του Γενικού Δικαστηρίου

200| Κανονισμός (ΕΕ) 944/2013 της Επιτροπής, της 2ας Οκτωβρίου 2013, σχετικά με την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) 1272/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ταξινόμηση, την επισήμανση και τη συσκευασία των ουσιών και των μειγμάτων, με σκοπό την προσαρμογή του στην τεχνική και επιστημονική πρόοδο (ΕΕ 2013, L 261, σ. 5), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 286/2011 της Επιτροπής, της 10ης Μαρτίου 2011 (ΕΕ 2011, L 83, σ. 1).

201| Σημείο 4.1.3.5.5 του παραρτήματος Ι του κανονισμού (ΕΚ) 1272/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, για την ταξινόμηση, την επισήμανση και τη συσκευασία των ουσιών και των μειγμάτων, την τροποποίηση και την κατάργηση των οδηγιών 67/548/ΕΟΚ και 1999/45/ΕΚ και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) 1907/2006 (ΕΕ 2008, L 353, σ. 1).

202| Απόφαση της 7ης Οκτωβρίου 2015, *Bilbaína de Alquitranes κ.λπ. κατά Επιτροπής* (Τ-689/13, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2015:767](#)).

203| Απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2017, *Επιτροπή κατά Bilbaína de Alquitranes κ.λπ.* (C-691/15 P, [EU:C:2017:882](#)).

στην απόφασή του της 7ης Οκτωβρίου 2015, όπως αυτές επιβεβαιώθηκαν από το Δικαστήριο. Συγκεκριμένα, λόγω της ευρείας διακριτικής ευχέρειας που είχε η Επιτροπή στο πλαίσιο αυτό, όφειλε να εξετάσει και άλλα κρίσιμα στοιχεία, όπως η χαμηλή υδατοδιαλυτότητα της CTPHT.

Προκειμένου να κρίνει αν το ως άνω σφάλμα συνιστά παρανομία ικανή να θεμελιώσει εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης, το Γενικό Δικαστήριο ήλεγξε, στη συνέχεια, αν είχε διαπραχθεί παράβαση κανόνα δικαίου που απονέμει δικαιώματα στους ιδιώτες. Επί του ζητήματος αυτού, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η αθροιστική μέθοδος, που αποτελούσε εν προκειμένω τον κανόνα του οποίου διαπράχθηκε παράβαση, είναι ένας μεθοδολογικός κανόνας που δεν απονέμει κανένα δικαίωμα με τη στενή έννοια του όρου στους ιδιώτες.

Κατά το Γενικό Δικαστήριο, ωστόσο, δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο η παράβαση κανόνα όπως η αθροιστική μέθοδος, όταν είναι ικανή να δημιουργήσει ή να καταστήσει βαρύτερες τις ήδη υφιστάμενες υποχρεώσεις των ιδιωτών, να συνεπάγεται εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης, υπό την προϋπόθεση ότι μπορεί να επηρεάσει τη νομική κατάσταση των εμπλεκόμενων ιδιωτών. Εντούτοις, εν προκειμένω, το ζήτημα αυτό θα μπορούσε να ανακύψει μόνον αν η σχετική με την αθροιστική μέθοδο παράβαση ήταν κατάφωρη.

Όσον αφορά το τελευταίο αυτό σημείο, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε, πρώτον, ότι η Επιτροπή διέθετε ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως στο πλαίσιο της ταξινόμησης της CTPHT. Σε μια τέτοια περίπτωση, κατάφωρη παράβαση δεν μπορεί να υπάρξει παρά μόνον αν διαπιστώνεται πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως και εφόσον πρόκειται για κάποιο από τα πλέον βαριά και ασύγγνωστα σφάλματα, με αποτέλεσμα να συντρέχει περίπτωση πρόδηλης και σοβαρής υπέρβασης εκ μέρους θεσμικού οργάνου των ορίων της διακριτικής του ευχέρειας.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε την έλλειψη σαφήνειας όσον αφορά την ύπαρξη περιθωρίου εκτιμήσεως της Επιτροπής κατά την εφαρμογή της αθροιστικής μεθόδου. Αφενός, το γράμμα του παραρτήματος Ι του κανονισμού 1272/2008 δεν αναφέρεται ρητώς σε δυνατότητα χρήσης άλλων κριτηρίων, πέραν των προβλεπομένων, για την εφαρμογή της αθροιστικής μεθόδου. Ούτε δε νομολογιακώς δεν έχει αναγνωριστεί κάποιος γενικός κανόνας βάσει του οποίου το εκάστοτε θεσμικό όργανο είναι πάντοτε υποχρεωμένο να λαμβάνει υπόψη άλλους παράγοντες, όταν η νομοθεσία που προβλέπει τα σχετικά κριτήρια νομοθεσία δεν το απαγορεύει ειδικώς και ρητώς. Αφετέρου, το ίδιο το Δικαστήριο είχε υπογραμμίσει τα ερμηνευτικά προβλήματα τα οποία δημιουργεί η ταξινόμηση σύνθετων ουσιών ή ουσιών πολλαπλών συστατικών, όπως η CTPHT, με συνέπεια να μην είναι δυνατόν η συμπεριφορά της Επιτροπής να χαρακτηριστεί ως πρόδηλη και κατάφωρη παράβαση του σχετικού κανόνα.

Τρίτον, το Γενικό Δικαστήριο εκτίμησε ότι το σφάλμα στο οποίο υπέπεσε η Επιτροπή ήταν συγγνωστό. Πράγματι, λαμβανομένης υπόψη της περιπλοκότητας του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου, η αυστηρή εφαρμογή της αθροιστικής μεθόδου από την Επιτροπή, καθώς και η υιοθέτηση της γνωμοδότησης μιας ομάδας εμπειρογνομόνων, όπως η EAK, είναι ένας συνετός τρόπος προσέγγισης ζητήματος. Επιπλέον, η ομόφωνη αυτή γνωμοδότηση περιελάμβανε εξηγήσεις όσον αφορά τις εκτιμήσεις στις οποίες κατέληξαν οι εμπειρογνώμονες.

Κατά συνέπεια, οι ενέργειες της Επιτροπής δεν ήταν πολύ διαφορετικές από εκείνες οι οποίες θα μπορούσαν ευλόγως να αναμένονται από μια συνετή και επιμελή διοίκηση σε μια κατάσταση που χαρακτηρίζεται από επιστημονική περιπλοκότητα συνδεδεμένη με την ταξινόμηση μιας ουσίας με άγνωστη και σύνθετη σύσταση, όπως η CTPHT, προς εξασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας της ανθρώπινης υγείας και του περιβάλλοντος, λαμβανομένης πλήρως υπόψη και της αρχής της προφυλάξεως. Το ως άνω συμπέρασμα δεν κλονίζεται ούτε από το διογκωμένο αποτέλεσμα στο οποίο οδήγησε η εφαρμογή της αθροιστικής μεθόδου εν προκειμένω, ούτε από την απουσία νέας ταξινόμησης της CTPHT προκειμένου να επανορθωθεί το σχετικό σφάλμα.

Δεδομένου ότι η ενάγουσα δεν απέδειξε την ύπαρξη κατάφωρης παραβάσεως κανόνα δικαίου ικανής να θεμελιώσει εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε το αίτημα αποζημιώσεως στο σύνολό του.

XVII. Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων

Το 2020 το Γενικό Δικαστήριο επιλήφθηκε 38 αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων, αριθμός που είναι ανάλογος με τον περσινό ²⁰⁴. Καταγράφηκε μικρή άνοδος των διατάξεων που εκδόθηκαν και των υποθέσεων που περατώθηκαν. Πιο συγκεκριμένα, ο αριθμός των διατάξεων ανήλθε σε 45 ²⁰⁵ για το 2020, αντί των 34 του 2019, ενώ περατώθηκαν 43 υποθέσεις, αντί των 34 του 2019. Σε εννέα υποθέσεις το Γενικό Δικαστήριο εξέδωσε διάταξη περί αναστολής, δυνάμει του άρθρου 157, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας.

Οι εκδοθείσες διατάξεις καλύπτουν ευρύ φάσμα κλάδων του δικαίου, μεταξύ των οποίων ξεχωρίζουν το δίκαιο ανταγωνισμού και οι κρατικές ενισχύσεις (έξι υποθέσεις), οι δημόσιες συμβάσεις (έξι υποθέσεις), το θεσμικό δίκαιο (έξι υποθέσεις) και οι σχετικές με τη δημόσια υγεία υποθέσεις (πέντε υποθέσεις).

Όσον αφορά τις διαφορές στον τομέα της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής, επισημαίνεται η διαφορά που ανέκυψε λόγω της αποφάσεως της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) της 14ης Νοεμβρίου 2019 με την οποία αυτή ανακάλεσε, κατόπιν αιτήματος της αυστριακής αρχής εποπτείας των χρηματαγορών, την άδεια πιστωτικού ιδρύματος της Anglo Austrian AAB Bank AG (στο εξής: AAB Bank). Η AAB Bank και ο βασικός μέτοχός της άσκησαν προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως αυτής και κατέθεσαν αίτηση ασφαλιστικών μέτρων με αίτημα την αναστολή της εκτελέσεως ή τη λήψη κάθε άλλου προσωρινού μέτρου αναγκαίου για τη διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης. Αφού ανέστειλε την εκτέλεση της αποφάσεως με διάταξη εκδοθείσα βάσει του άρθρου 157, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου απέρριψε την αίτηση προσωρινών μέτρων με διάταξη της 7ης Φεβρουαρίου 2020, **Anglo Austrian AAB Bank και Belegging-Maatschappij «Far-East» κατά ΕΚΤ** ([T-797/19 R](#), μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2020:37](#)).

Το κεντρικό ζήτημα στην υπόθεση αυτή ήταν αν πληρούνταν η προϋπόθεση του επείγοντος. Υπενθυμίζεται ότι προσωρινά μέτρα μπορούν να διαταχθούν μόνον για την αποφυγή σοβαρής και ανεπανόρθωτης ζημίας των συμφερόντων του αιτούντος προτού το Γενικό Δικαστήριο μπορέσει να αποφανθεί επί της ουσίας στην κύρια υπόθεση. Κατά πάγια νομολογία, χρηματική ζημία δεν μπορεί να θεωρηθεί ως σοβαρή και ανεπανόρθωτη παρά μόνον σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως αυτή στην οποία η άμεση εκτέλεση της προσβαλλομένης αποφάσεως θα έθετε σε κίνδυνο την οικονομική βιωσιμότητα του αιτούντος. Εν προκειμένω, οι αιτούσες υποστήριζαν ότι η ανάκληση της άδειας τραπεζικού ιδρύματος θα έθετε όντως σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα της AAB Bank. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου δεν δέχθηκε το ανωτέρω επιχείρημα λόγω της ιδιαίτερης κατάστασης της τράπεζας αυτής. Συγκεκριμένα, έκρινε ότι δεν ετίθετο ζήτημα σοβαρής και ανεπανόρθωτης ζημίας, δεδομένου ότι η AAB Bank είχε αποφασίσει η ίδια αυτοτελώς,

204| Το 2019 το Γενικό Δικαστήριο είχε επιληφθεί 37 αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων.

205| Ο αριθμός αυτός αντιστοιχεί στο σύνολο των διατάξεων που εκδόθηκαν από τον δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι διατάξεις για κατάργηση της δίκης/διαγραφή της υποθέσεως, αλλά συνυπολογιζόμενων των διατάξεων βάσει του άρθρου 157, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας καθώς και των διατάξεων που εξέδωσαν ο Αντιπρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου και ο πρόεδρος του τρίτου τμήματος, αναπληρών τον Πρόεδρο του Γενικού Δικαστηρίου βάσει του άρθρου 157, παράγραφος 4, σε συνδυασμό με τα άρθρα 11 και 12 του Κανονισμού Διαδικασίας, ήτοι των διατάξεων της 3ης Μαρτίου 2020, **Junqueras i Vies κατά Κοινοβουλίου** (T-24/20 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2020:78](#)), και της 4ης Σεπτεμβρίου 2020, **Sharpston κατά Συμβουλίου και les Représentants des Gouvernements des États membres** (T-550/20 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2020:416](#)).

αφενός, να ρευστοποιήσει τις τραπεζικές δραστηριότητές της προτού ακόμη ανακληθεί η άδειά της και να επιστρέψει την άδεια τραπεζικού ιδρύματος και, αφετέρου, να ασκήσει δραστηριότητες για τις οποίες δεν απαιτούνταν να εξασφαλιστεί τέτοια άδεια. Εξάλλου, οι αιτούσες δεν μπόρεσαν επίσης να αποδείξουν την ύπαρξη κινδύνου μαζικών αναλήψεων των καταθέσεων λόγω της ανάκλησης της άδειας πριν από την εφαρμογή της αποφάσεως που έλαβε αυτοτελώς η AAB Bank. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου παρατήρησε συναφώς ότι το 50 % των καταθέσεων της τράπεζας είχε ήδη δεσμευθεί.

Όσον αφορά τις διαφορές σε θέματα προστασίας της εμπιστευτικότητας, επισημαίνονται τρεις υποθέσεις στις οποίες ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου κλήθηκε να διευκρινίσει τις προϋποθέσεις που δικαιολογούν την παροχή προσωρινής προστασίας σε ορισμένα δεδομένα ή πληροφορίες.

Η πρώτη υπόθεση, επί της οποίας εκδόθηκε η διάταξη της 12ης Αυγούστου 2020, **Indofil Industries (Netherlands) κατά EFSA** (T-162/20 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2020:366](#)), αφορούσε αίτηση εμπιστευτικής μεταχείρισης των συμπερασμάτων σχετικά με την εξέταση από ομοτίμους της αξιολόγησης των κινδύνων της δραστικής ουσίας mancozeb η οποία χρησιμοποιείται ως παρασιτοκτόνο βάσει του άρθρου 13 του κανονισμού εφαρμογής 844/2012²⁰⁶. Κατά τα συμπεράσματα της Ευρωπαϊκής Αρχής για την Ασφάλεια των Τροφίμων (EFSA), δεν αποδείχθηκε χρήση της ουσίας χωρίς κίνδυνο, η οποία θα απέκλειε το ενδεχόμενο δυσμενών ή μη αποδεκτών επιδράσεων για την υγεία ανθρώπων και ζώων ή για το περιβάλλον. Κατόπιν των αιτήσεων εμπιστευτικής μεταχείρισης ορισμένων πληροφοριών που περιέχονταν στα συμπεράσματα αυτά, η EFSA δημοσίευσε στον διαδικτυακό τόπο της προσωρινή έκδοση από την οποία είχαν απαλειφθεί τα συμπεράσματα. Η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων κατατέθηκε στο πλαίσιο προσφυγής με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως του εκτελεστικού διευθυντή της EFSA με την οποία απορρίφθηκε η αίτηση εσωτερικής επανεξέτασης της αποφάσεως επί των αιτήσεων εμπιστευτικής μεταχείρισης.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου απέρριψε την αίτηση λόγω μη συνδρομής *fumus boni juris*, κρίνοντας ότι παρέλκει η εξέταση της προϋπόθεσης που συνδέεται με τον επείγοντα χαρακτήρα ή με τη στάθμιση των συμφερόντων.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθύμισε ότι, στις περιπτώσεις διαφορών σχετικών με την προσωρινή προστασία πληροφοριών προβαλλόμενων ως εμπιστευτικών, δεν αρκεί, προκειμένου να διαταχθούν προσωρινά μέτρα, να υποστηριχθεί ότι οι πληροφορίες που θα γνωστοποιηθούν έχουν εμπιστευτικό χαρακτήρα, όταν ο ισχυρισμός αυτός δεν πληροί την προϋπόθεση του *fumus boni juris*.

Προκαταρκτικώς, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθύμισε ότι, βάσει των κανονισμών 1107/2009²⁰⁷ και 178/2002²⁰⁸, η EFSA υπόκειται σε απαιτήσεις διαφάνειας, οι οποίες προϋποθέτουν, κατ' αρχήν, ότι το κοινό ενημερώνεται για τα αποτελέσματα των δραστηριοτήτων της και μπορεί, επομένως, να έχει πρόσβαση στις γνωμοδοτήσεις της.

206 | Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 844/2012 της Επιτροπής, της 18ης Σεπτεμβρίου 2012, για τον καθορισμό των διατάξεων που απαιτούνται για την εφαρμογή της διαδικασίας ανανέωσης της έγκρισης δραστικών ουσιών, που προβλέπεται στον κανονισμό (ΕΚ) 1107/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη διάθεση φυτοπροστατευτικών προϊόντων στην αγορά (ΕΕ 2012, L 252, σ. 26).

207 | Κανονισμός (ΕΚ) 1107/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Οκτωβρίου 2009, σχετικά με τη διάθεση φυτοπροστατευτικών προϊόντων στην αγορά και την κατάργηση των οδηγιών 79/117/ΕΟΚ και 91/414/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2009, L 309, σ. 1).

208 | Κανονισμός (ΕΚ) 178/2002 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Ιανουαρίου 2002, για τον καθορισμό των γενικών αρχών και απαιτήσεων της νομοθεσίας για τα τρόφιμα, για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Αρχής για την Ασφάλεια των Τροφίμων και τον καθορισμό διαδικασιών σε θέματα ασφαλείας των τροφίμων (ΕΕ 2002, L 31, σ. 1).

Εν συνεχεία, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου έκρινε ότι το ζήτημα του αν οι επιστημονικές εκτιμήσεις της EFSA και οι αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι βάσιμες πρέπει να διακρίνεται από το ζήτημα του αν τα στοιχεία επί των οποίων ερείδονται αυτές οι επιστημονικές εκτιμήσεις είναι εμπιστευτικά. Επομένως, σκοπός των διαδικασιών που ρυθμίζουν τις αιτήσεις εμπιστευτικότητας βάσει του άρθρου 63 του κανονισμού 1107/2009 δεν είναι να διασφαλιστεί η ακρίβεια ή η κρισιμότητα της επιστημονικής ανάλυσης. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι κάθε επιχείρημα το οποίο προβάλλεται με σκοπό να αμφισβητηθεί το βάσιμο της επιστημονικής αξιολόγησης και της διαδικασίας που κατέληξε στην έκδοση των επιστημονικών συμπερασμάτων της EFSA πρέπει να θεωρηθεί λυσιτελής στο πλαίσιο της ανάλυσης του εμπιστευτικού χαρακτήρα των πληροφοριών που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο προσωρινής προστασίας. Προκειμένου να τύχουν εμπιστευτικής μεταχείρισης οι επίμαχες πληροφορίες, η αιτούσα πρέπει να παράσχει επαληθεύσιμες αποδείξεις που να τεκμηριώνουν ότι η γνωστοποίηση των πληροφοριών αυτών θα μπορούσε να θίξει τα εμπορικά συμφέροντά της ή την προστασία της ιδιωτικής ζωής και της ακεραιότητάς της.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, λαμβανομένων υπόψη των υποχρεώσεων διαφάνειας που υπέχει η EFSA και της έλλειψης επαληθεύσιμων και πειστικών αποδείξεων σχετικά με τον εμπιστευτικό χαρακτήρα των επίμαχων πληροφοριών, δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι η γνωστοποίηση των πληροφοριών αυτών έβαινε πέραν του αναγκαίου μέτρου για την επίτευξη των σκοπών που επιδίωκε η EFSA.

Στις δύο υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι διατάξεις της 29ης Οκτωβρίου 2020, **Facebook Ireland κατά Επιτροπής** (T-451/20 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2020:515](#)) και **Facebook Ireland κατά Επιτροπής** (T-452/20 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2020:516](#)), ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου κλήθηκε να αποφανθεί επί των προϋποθέσεων αναγνώρισης προσωρινής προστασίας για τα δεδομένα τα οποία ζήτησε η Επιτροπή στο πλαίσιο διαδικασιών εφαρμογής του άρθρου 18, παράγραφος 3, και του άρθρου 24, παράγραφος 1, στοιχείο δ', του κανονισμού 1/2003 του Συμβουλίου ²⁰⁹.

Η Facebook Ireland Ltd υπέβαλε στον Πρόεδρο του Γενικού Δικαστηρίου δύο αιτήσεις αναστολής της εκτελέσεως δύο αποφάσεων με τις οποίες η Επιτροπή είχε ζητήσει, μεταξύ άλλων, ορισμένα έγγραφα τα οποία περιείχαν όρους αναζήτησης ή συνάψεις αναζήτησης.

Στο πλαίσιο της εξέτασης της προϋποθέσεως περί *fumus boni juris*, πρώτον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθύμισε ότι η Επιτροπή μπορούσε να ζητήσει μόνον την κοινοποίηση των πληροφοριών εκείνων που θα της επιτρέψουν να εξακριβώσει τις πιθανολογούμενες παραβάσεις οι οποίες δικαιολογούν τη διεξαγωγή της έρευνας και αναφέρονται στην αίτηση παροχής πληροφοριών.

Εν συνεχεία διαπίστωσε ότι τα έγγραφα που ζητήθηκαν με την προσβαλλόμενη απόφαση προσδιορίστηκαν βάσει πολύ ευρέων όρων αναζήτησης, εκ των οποίων ορισμένοι περιλαμβάνουν πολύ κοινές ή συχνά χρησιμοποιούμενες λέξεις και ότι, επομένως, δεν προκαλούσε καμία έκπληξη το ότι η εφαρμογή των συγκεκριμένων όρων αναζήτησης συνεπάγεται υποχρέωση προσκόμισης εγγράφων τα οποία δεν σχετίζονται με το αντικείμενο της αίτησης παροχής πληροφοριών.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου έκρινε ότι, δεδομένου ότι η προσφεύγουσα οφείλει να προσκομίσει μεγάλο αριθμό εγγράφων που συλλέγονται στους εξυπηρετητές της βάσει όρων αναζήτησης των οποίων τη συνάφεια η Επιτροπή θα αξιολογήσει μόνον μεταγενέστερα, η επίμαχη αίτηση παροχής πληροφοριών ομοιάζει σε μεγάλο βαθμό με τους ελέγχους βάσει του άρθρου 20 του κανονισμού 1/2003, στο πλαίσιο

²⁰⁹ | Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101 και 102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

των οποίων η Επιτροπή μπορεί να λαμβάνει αντίγραφα ηλεκτρονικών εγγράφων τα οποία έχουν δυνητική σημασία για την έρευνα, προκειμένου να τα εξετάσει μεταγενέστερα για να εκτιμήσει αν είναι πράγματι κρίσιμα για την έρευνα.

Εντούτοις, κατά τη διεξαγωγή των ελέγχων βάσει του άρθρου 20 του κανονισμού 1/2003, οι οποίοι θεωρούνται εκ φύσεως πιο επεμβατικοί, οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις απολαύουν ορισμένων διαδικαστικών εγγυήσεων. Προβλέπεται, μεταξύ άλλων, ότι οι επιχειρήσεις οι οποίες υποβάλλονται σε έλεγχο έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν νομική συνδρομή. Επιπλέον, η Επιτροπή οφείλει να σέβεται τα δικαιώματα άμυνας όταν επαληθεύει αν τα δεδομένα έχουν σημασία για το αντικείμενο του ελέγχου, προτού κατατεθούν στον φάκελο της υποθέσεως τα έγγραφα που θεωρούνται χρήσιμα και διαγραφούν τα άλλα δεδομένα τα οποία έχουν αντιγραφεί.

Κανένα άλλο ειδικό πρόσθετο μέτρο δεν προβλέπεται για τη διασφάλιση του σεβασμού των δικαιωμάτων της ενδιαφερόμενης επιχείρησης ως προς το εύρος των ζητούμενων εγγράφων και την υψηλή πιθανότητα μεγάλος αριθμός εγγράφων να μην είναι απαραίτητα για τις ανάγκες της έρευνας της Επιτροπής. Ως εκ τούτου, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, στο στάδιο αυτό, ελλείψει μεθόδου επαλήθευσης συνοδευόμενης από κατάλληλες και συγκεκριμένες εγγυήσεις για την προστασία των δικαιωμάτων των ενδιαφερόμενων προσώπων, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να διαπιστώσει ο δικαστής της ουσίας ότι η προσβαλλόμενη απόφαση αντιβαίνει στο άρθρο 18, παράγραφος 3, του κανονισμού 1/2003.

Δεύτερον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισήμανε ότι στα ζητηθέντα έγγραφα περιλαμβάνονται έγγραφα τα οποία περιέχουν ευαίσθητα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Συναφώς, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθύμισε ότι τόσο ο κανονισμός 2018/1725²¹⁰ όσο και ο κανονισμός 2016/679²¹¹ προβλέπουν αυξημένη προστασία για τα δεδομένα που εμπίπτουν σε ορισμένες ειδικές κατηγορίες, περιλαμβανομένων μεταξύ άλλων των δεδομένων που αφορούν την υγεία φυσικών προσώπων. Προκειμένου να είναι σύμφωνες, η συλλογή και η μεταγενέστερη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δυνάμει του άρθρου 5, στοιχείο α', του κανονισμού 2018/1725 πρέπει να είναι αναγκαίες και σύμφωνες με την αρχή της αναλογικότητας από πλευράς της άσκησης, εκ μέρους της Επιτροπής, των εξουσιών της.

Σε σχέση με την προϋπόθεση του επείγοντος, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθύμισε ότι οι υπάλληλοι και το λοιπό προσωπικό της Επιτροπής υπόκεινται σε αυστηρές υποχρεώσεις τήρησης επαγγελματικού απορρήτου δυνάμει του άρθρου 339 ΣΛΕΕ, του άρθρου 28 του κανονισμού 1/2003 και του άρθρου 17 του Κανονισμού Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Λαμβανομένων υπόψη των υποχρεώσεων αυτών, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο επείγων χαρακτήρας αποδεικνύεται μόνον όσον αφορά τα αμιγώς προσωπικά έγγραφα που περιέχουν ευαίσθητα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα καθότι, στο μέτρο που τα δεδομένα αυτά γνωστοποιούνται μόνον σε πολύ περιορισμένο κύκλο προσώπων, κάθε αδικαιολόγητη διεύρυνση του κύκλου των τρίτων που λαμβάνουν γνώση αυτών μπορεί να συνεπάγεται σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία για τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα. Όσον αφορά τον μη αναστρέψιμο χαρακτήρα της ζημίας, ο Πρόεδρος

210| Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1725 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2018, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης και την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) 45/2001 και της αποφάσεως 1247/2002/ΕΚ (ΕΕ 2018, L 295, σ. 39).

211| Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1).

του Γενικού Δικαστηρίου διαπίστωσε ότι η ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως δεν θα μπορεί να αναστρέψει τις συνέπειες της γνωστοποίησης των δεδομένων, καθόσον τα πρόσωπα που θα διαβάσουν τις πληροφορίες αυτές θα λάβουν γνώση αυτών αμέσως και κατά τρόπο μη αναστρέψιμο.

Ως προς την προϋπόθεση περί σταθμίσεως των συμφερόντων, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι απόκειται στην Επιτροπή να εκτιμά αν ένα πληροφοριακό στοιχείο της είναι απαραίτητο για να μπορέσει να εντοπίσει παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού. Εάν η ελεγχόμενη επιχείρηση ή οι δικηγόροι της μπορούσαν να καθορίζουν οι ίδιοι τα έγγραφα τα οποία έχουν, κατά την άποψή τους, σημασία για τους σκοπούς της εξέτασης της Επιτροπής, θα θίγονταν σοβαρά οι εξουσίες έρευνας της Επιτροπής με κίνδυνο να παραλείπονται και να μην της υποβάλλονται ποτέ, ελλείψει κάθε δυνατότητας ελέγχου, τα έγγραφα τα οποία η Επιτροπή θα θεωρούσε χρήσιμα για τους σκοπούς της ελέγχου της. Στη συνέχεια, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διευκρίνισε ότι η ζημία που προκαλείται στην προσφεύγουσα, διότι υποχρεούται να διαβιβάσει δεδομένα ευαίσθητου χαρακτήρα με αποτέλεσμα την προσβολή του δικαιώματος ιδιωτικής ζωής των φυσικών προσώπων, θα συνεπάγεται την αδικαιολόγητη διεύρυνση του κύκλου των προσώπων που έλαβαν γνώση των δεδομένων αυτών ελλείψει ειδικών μέτρων για την προστασία των ενδιαφερόμενων προσώπων.

Υπό τις συνθήκες αυτές, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου αποφάσισε να κάνει εν μέρει δεκτές τις αιτήσεις, στο μέτρο που οι προσβαλλόμενες αποφάσεις αφορούσαν έγγραφα τα οποία περιείχαν ευαίσθητα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα και εφόσον δεν προβλέπεται ad hoc διαδικασία συνοδευόμενη από εγγυήσεις. Δυνάμει της διαδικασίας αυτής, σε πρώτη φάση, απόκειται στην προσφεύγουσα να προσδιορίσει τα έγγραφα τα οποία περιέχουν ευαίσθητα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα και να τα κοινοποιήσει στην Επιτροπή σε χωριστό ηλεκτρονικό μέσο. Σε δεύτερη φάση, τα έγγραφα αυτά θα τοποθετηθούν σε ειδική αίθουσα εγγράφων στην οποία θα έχει πρόσβαση όσο το δυνατόν πιο περιορισμένος αριθμός μελών της επιφορτισμένης με την έρευνα ομάδας, παρουσία αντίστοιχου αριθμού δικηγόρων της προσφεύγουσας. Τέλος, τα μέλη της επιφορτισμένης με την έρευνα ομάδας θα εξετάσουν και θα επιλέξουν τα επίμαχα έγγραφα, παρέχοντας συγχρόνως στους δικηγόρους της προσφεύγουσας τη δυνατότητα να τα σχολιάσουν προτού καταθέσουν στον φάκελο τα έγγραφα τα οποία θεωρούν χρήσιμα. Σε περίπτωση διαφωνίας όσον αφορά τον χαρακτηρισμό ενός εγγράφου, το αμφισβητούμενο έγγραφο δεν θα κατατίθεται στον φάκελο της έρευνας και οι δικηγόροι της προσφεύγουσας θα έχουν το δικαίωμα να εκθέσουν τους λόγους της διαφωνίας τους. Εφόσον η διαφωνία παραμένει, οι δικηγόροι της προσφεύγουσας θα μπορούν να ζητήσουν από τον αρμόδιο για την ενημέρωση, την επικοινωνία και τα μέσα ενημέρωσης διευθυντή της Γενικής Διεύθυνσης «Ανταγωνισμός» να επιλύσει τη διαφωνία.

Δραστηριότητα της Γραμματείας του Γενικού Δικαστηρίου το 2020

Από τον **Emmanuel Coulon**, Γραμματέα του Γενικού Δικαστηρίου

Το πρώτο πλήρες έτος λειτουργίας του Γενικού Δικαστηρίου μετά την ολοκλήρωση της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής της Ευρωπαϊκής Ένωσης ¹ σηματοδεύτηκε από την τεράστια κρίση την οποία προκάλεσε η πανδημία Covid-19. Στα μέσα Μαρτίου 2020 η Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου βρέθηκε αιφνης αντιμέτωπη με μια πρωτόγνωρη κατάσταση. Έπρεπε να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις που θα εξασφάλιζαν, υπό αυτές τις εντελώς έκτακτες συνθήκες, την απρόσκοπτη και αδιάλειπτη συνέχιση της απονομής της δικαιοσύνης.

Η Γραμματεία κινητοποίησε αμέσως όλα τα διαθέσιμα μέσα και όλο το δυναμικό της ώστε να παραμείνει, παρά τις αντιξοότητες, ο πυλώνας στον οποίο στηρίζεται το Γενικό Δικαστήριο για να μπορεί να ασκήσει το δικαιοδοτικό του έργο. Το καθεστώς γενικευμένης τηλεργασίας, το οποίο αποφασίστηκε ήδη από τις πρώτες ώρες της κρίσης ως μέτρο προστασίας και εξακολουθεί, στα τέλη του 2020, να ισχύει υπό την επιφύλαξη ορισμένων εξαιρέσεων ², είχε βαθύ αντίκτυπο στον τρόπο λειτουργίας της υπηρεσίας. Χρειάστηκε να τεθούν τάχιστα σε εφαρμογή νέες εσωτερικές διαδικασίες, μαζί με την αντίστοιχη επιχειρησιακή τεκμηρίωση, καθώς και νέα εργαλεία παρακολούθησης και ελέγχου της διεκπεραίωσης των απαραίτητων ενεργειών. Οι μέθοδοι εργασίας αναπροσαρμόστηκαν και ενισχύθηκε ακόμη περισσότερο η διαφάνεια. Οι ανταλλαγές έγχαρτων εγγράφων αντικαταστάθηκαν από συστήματα ηλεκτρονικής κοινοποίησης και καταχώρισης. Οι αλλαγές αυτές, ορισμένες εκ των οποίων μπορούν να ενσωματωθούν οργανικά στο πλαίσιο των ήδη δρομολογημένων εργασιών για τη διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου συστήματος χειρισμού των υποθέσεων, δεν προβλέφθηκαν κατ' ανάγκη ως προσωρινές μόνον λύσεις, αφού υφίσταται προοπτική διατήρησής τους και μετά την έξοδο από την κρίση. Το ζητούμενο δεν είναι απλώς να καταφέρει το δικαιοδοτικό όργανο να αντεπεξέλθει στις προκλήσεις του παρόντος, αλλά επίσης να αναδειχθούν και να παγιωθούν βέλτιστες πρακτικές για το μέλλον. Πρόκειται για ένα από τα ελάχιστα θετικά σημεία που μπορεί να προκύψουν από μια τέτοια δραματική κρίση.

Σε αυτή τη συγκυρία, η Γραμματεία εκπλήρωσε και κατά το περασμένο έτος την αποστολή της, έχοντας ως ιδιαίτερο στόχο να συμβάλει στη συνοχή των διαδικαστικών αποφάσεων των δικαστικών σχηματισμών. Προς τον σκοπό αυτό, υπέβαλε συντονισμένες προτάσεις προλειαίνοντας το έδαφος για την αρμονική υλοποίηση των αποφάσεων που ελήφθησαν με πρωτοβουλία του Προέδρου για τη χάραξη της δικαστικής πολιτικής. Όλες οι σχετικές αποφάσεις των δικαστικών σχηματισμών έγιναν πράξη, ενίοτε μάλιστα σε συντομότατο χρονικό διάστημα. Μόλις θεσπίστηκαν οι αναγκαίες ρυθμίσεις για την τηλεδιάσκεψη ως μέτρο έκτακτης ανάγκης, κατέστη εφικτή και η επανεκκίνηση των επ' ακροατηρίου συζητήσεων, με εξ αποστάσεως συμμετοχή ορισμένων διαδίκων.

1] Οι δύο κανονισμοί που συνθέτουν το νομικό πλαίσιο της μεταρρύθμισης είναι ο κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2015/2422 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την τροποποίηση του πρωτοκόλλου αριθ. 3 περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2015, L 341, σ. 14), και ο κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2016/1192 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Ιουλίου 2016, για τη μεταβίβαση στο Γενικό Δικαστήριο της αρμοδιότητας εκδίκασης σε πρώτο βαθμό των διαφορών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των υπαλλήλων της (ΕΕ 2016, L 200, σ. 137).

2] Στη διάρκεια του έτους επανεξεταζόταν περιοδικά, ανάλογα με την εξέλιξη της πανδημίας, η δυνατότητα του προσωπικού να μεταβεί και να εργαστεί στα κτίρια του θεσμικού οργάνου, ιδίως για την προετοιμασία των επ' ακροατηρίου συζητήσεων ή για την εκπλήρωση καθηκόντων που δεν μπορούσαν να διεκπεραιωθούν οίκοθεν. Ωστόσο, καθ' όλη την περίοδο από τον Μάρτιο έως τον Δεκέμβριο ίσχυαν αυστηροί κανόνες οι οποίοι άφηναν ελάχιστο περιθώριο για φυσική παρουσία, λόγω της ανάγκης να περιοριστεί στο ελάχιστο ο αριθμός των εργαζομένων που θα βρίσκονταν ταυτόχρονα στους χώρους του Δικαστηρίου.

Από την εικόνα των γενικών στατιστικών στοιχείων και μόνον, το 2020 δεν φαίνεται, εκ πρώτης όψεως, να ήταν τόσο ξεχωριστή χρονιά. Ο αριθμός των εισερχόμενων υποθέσεων (847) υποχώρησε σε σύγκριση με το 2019 (939) όπως και εκείνος των υποθέσεων που περατώθηκαν (748, έναντι 874 το 2019), ενώ ο αριθμός των εκκρεμών υποθέσεων αυξήθηκε κατά 7 %, φθάνοντας από τις 1 398 το 2019 στις 1 497 το 2020. Παράλληλα όμως επιβεβαιώθηκε και η καθοδική τάση όσον αφορά τη διάρκεια των διαδικασιών, αφού ο μέσος χρόνος εκδικάσεως των υποθέσεων που περατώθηκαν με έκδοση αποφάσεως ή διατάξεως ήταν μόλις 15,4 μήνες, αντί 16,9 μηνών το προηγούμενο έτος.

Η δραστηριότητα της Γραμματείας πάντως υπήρξε και πάλι πολύ εντατική, παρότι η τηλεργασία δυσχέρανε το έργο του προσωπικού της, απαιτώντας μεγαλύτερες θυσίες από ποτέ.

Πρώτον, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η επικοινωνία με τους εκπροσώπους των διαδίκων ουδέποτε διακόπηκε. Η θεσμοθέτηση της εφαρμογής e-Curia ως αποκλειστικού μέσου ανταλλαγής διαδικαστικών εγγράφων μεταξύ των εκπροσώπων των διαδίκων και του Γενικού Δικαστηρίου διευκόλυνε την εργασία εκτός των κτιρίων του θεσμικού οργάνου, δεδομένου ότι η Γραμματεία, αφενός, χάρη στην υποχρεωτική χρήση του e-Curia, είχε διαρκώς και ανά πάσα στιγμή στη διάθεσή της όλα τα διαδικαστικά έγγραφα τα οποία κατέθεταν οι διάδικοι και, αφετέρου, ήταν σε θέση να επιδώσει η ίδια ηλεκτρονικώς σχεδόν όλα τα διαδικαστικά έγγραφα στους διαδίκους³. Αξίζει επ' αυτού να επισημανθεί ότι ο αριθμός των σελίδων των διαδικαστικών εγγράφων που κατατέθηκαν μέσω της εφαρμογής e-Curia ξεπέρασε, για πρώτη φορά, το ένα εκατομμύριο στη διάρκεια ενός έτους (1 146 664 σελίδες ακριβώς).

Δεύτερον, οι Υπηρεσίες της Γραμματείας πραγματοποίησαν προκαταρκτική ανάλυση 847 εισαγωγικών δικογράφων (για τον εντοπισμό συναφών υποθέσεων ή τυχόν προσφυγών-αγωγών που θα μπορούσαν να απορριφθούν είτε ως προδήλως απαράδεκτες είτε λόγω πρόδηλης αναρμοδιότητας), προχώρησαν σε τακτοποίηση του 35 % εξ αυτών λόγω παράβασης τυπικών προϋποθέσεων, ήλεγξαν όλα τα διαδικαστικά έγγραφα των διαδίκων και πρωτοκόλλησαν εν τέλει 51 413 διαδικαστικά έγγραφα. Επιπλέον, η Γραμματεία παρείχε σταθερά τη συνδρομή της στους δικαστές και τους συνεργάτες τους, καταρτίζοντας, μεταξύ άλλων, 259 προσχέδια δικονομικών διατάξεων.

Τρίτον, αλματώδης ήταν η αύξηση του αριθμού των ανακοινώσεων που απεστάλησαν στα ιδιαίτερα γραφεία των δικαστών είτε προς ενημέρωσή τους για κάποιο συμβάν είτε ως πρόσκληση για να λάβουν οι δικαστικοί σχηματισμοί κάποια απόφαση ως προς τη συνέχεια μιας διαδικασίας. Από τις συνολικά 12 636 ανακοινώσεις (ηλεκτρονικά διαβιβαστικά δελτία), οι 5 200 αφορούσαν τη συγκομιδή τέτοιων αποφάσεων, αριθμός ο οποίος αντιπροσωπεύει άνοδο της τάξης του 37 % σε σχέση με το 2019 (3 807) και είναι ο υψηλότερος στην ιστορία.

Τέταρτον, ο αριθμός των υποθέσεων στις οποίες, για την υπό καλύτερους όρους προετοιμασία τους, ελήφθησαν μέτρα οργάνωσης της διαδικασίας ανήλθε σε 664, με αποδέκτες 1 448 ενδιαφερόμενους διαδίκους (έναντι 476 υποθέσεων και 917 διαδίκων το 2019, ήτοι αύξηση 39 % και 58 % αντιστοίχως). Η εξέλιξη αυτή οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι, σε πάρα πολλές περιπτώσεις, απευθύνθηκε στους κύριους διαδίκους που είχαν υποβάλει αιτιολογημένο αίτημα διεξαγωγής επ' ακροατηρίου συζητήσεως το ερώτημα αν ενέμεναν στο αίτημά τους ανεξαρτήτως των δυσχερειών εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης, καθώς το συγκεκριμένο μέτρο ελήφθη σε 120 υποθέσεις, με αποδέκτες 255 διαδίκους.

3] Όσον αφορά όμως τα διαδικαστικά έγγραφα τα οποία έπρεπε να επιδοθούν ταχυδρομικώς (ιδίως αποφάσεις επί αιτήσεων δικαστικής αρωγής τις οποίες είχαν υποβάλει φυσικά πρόσωπα που δεν εκπροσωπούνταν από δικηγόρο), η Γραμματεία περίμενε αναγκαστικά να περάσουν από τα γραφεία οι κλητήρες, για να προχωρήσουν εν συνεχεία στην αποστολή, εφόσον το επέτρεπε και η λειτουργία των εθνικών ταχυδρομικών υπηρεσιών.

Πέμπτον, όσον αφορά τις επείγουσες διαδικασίες, οι οποίες ασφαλώς διεκπεραιώνονται κατά προτεραιότητα, καταγράφηκε επίσης αύξηση, με:

- 38 αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων για τη χορήγηση αναστολής εκτελέσεως ή άλλου προσωρινού μέτρου (έναντι 37 το 2019) και 43 περατωθείσες υποθέσεις ασφαλιστικών μέτρων (έναντι 34 το 2019)·
- 22 αιτήσεις εφαρμογής της ταχείας διαδικασίας με σκοπό τη γρήγορη επίλυση της διαφοράς επί της ουσίας (16 το 2019), από τις οποίες οι 13 έγιναν δεκτές (καμία το 2019), ιδίως σε περιπτώσεις που συνδέονταν με την έκτακτη κατάσταση λόγω της κρίσης.

Τέλος, διοικητικοί υπάλληλοι της Γραμματείας παρέστησαν και στις συσκέψεις τμημάτων, συντάσσοντας μετά το πέρας τους τα πρακτικά με τις προς εκτέλεση αποφάσεις. Από τις 13 Μαρτίου και για λίγες μέρες, η διαδικασία γινόταν αναγκαστικά μόνο με ανταλλαγή ηλεκτρονικών εγγράφων, ήδη όμως από τις 26 Μαρτίου οι συσκέψεις οργανώνονταν με υπηρεσία ηχοδιάσκεψης (πρώτη καινοτομία!), ενώ από τις 20 Απριλίου και έπειτα ξεκίνησαν και οι τηλεδιάσκεψεις (δεύτερη καινοτομία!). Συνολικά, οι συσκέψεις τμημάτων το 2020 ήταν 331 (334 το 2019), εκ των οποίων οι 252 έλαβαν χώρα αφότου ενέσκηψε η κρίση, δηλαδή κατά το χρονικό διάστημα από τις 16 Μαρτίου έως τις 31 Δεκεμβρίου. Κατά την τελευταία αυτή περίοδο, 46 συσκέψεις πραγματοποιήθηκαν με ανταλλαγή ηλεκτρονικών εγγράφων, 42 με ηχοδιάσκεψη, 150 με τηλεδιάσκεψη και 14 με έναν συνδυασμό των δύο (ήχου και εικόνας).

I. Ειδική αναφορά στις επ' ακροατηρίου συζητήσεις

Η κρίση επέφερε ισχυρό πλήγμα στην οργάνωση των επ' ακροατηρίου συζητήσεων. Σε πρώτη φάση, ακυρώθηκαν όλες οι επ' ακροατηρίου συζητήσεις οι οποίες ήταν προγραμματισμένες για μετά τις 16 Μαρτίου. Σε δεύτερη φάση, επαναπρογραμματίστηκαν όλες οι ακυρωθείσες επ' ακροατηρίου συζητήσεις και ορίστηκαν ημερομηνίες διεξαγωγής για τις νέες. Για την εφαρμογή των σχετικών αποφάσεων, όπως και για τη διεκπεραίωση των πολυάριθμων αιτήσεων που υπέβαλαν οι διάδικοι ζητώντας είτε την αναβολή επ' ακροατηρίου συζητήσεων είτε τη διεξαγωγή τους με τηλεδιάσκεψη, κινητοποιήθηκαν σημαντικοί πόροι της Γραμματείας, της οποίας οι Υπηρεσίες ανέλαβαν, στις περισσότερες από αυτές τις περιπτώσεις, να πράξουν τα δέοντα το ταχύτερο δυνατόν.

Η λύση της τηλεδιάσκεψης επιστρατεύθηκε ως μέτρο έκτακτης ανάγκης. Για τη χρήση της τηλεδιάσκεψης ως μέσου συμμετοχής των δικηγόρων και των εκπροσώπων των διαδίκων στην επ' ακροατηρίου συζήτηση της υποθέσεώς τους τέθηκαν ορισμένες προϋποθέσεις, όπως, πρώτον, η παροχή της συγκατάθεσής τους, δεύτερον, η αδυναμία τους να μεταβούν στο Λουξεμβούργο εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης και, τρίτον, η υποχρέωση τήρησης ορισμένων τεχνικών προδιαγραφών και επιτυχούς ολοκλήρωσης κάποιων δοκιμασιών διερμηνείας ώστε να διασφαλίζεται η αξιοπιστία και η καθαρότητα της μετάδοσης, αφενός, για να πληρούνται οπωσδήποτε οι απαιτήσεις της αρχής της δίκαιης δίκης και, αφετέρου, για να διατηρείται το υψηλό ποιοτικό επίπεδο της ταυτόχρονης διερμηνείας.

Εν τέλει, η διεξαγωγή των επ' ακροατηρίου συζητήσεων με εξ αποστάσεως συμμετοχή των δικηγόρων και των εκπροσώπων των διαδίκων κατέστη δυνατή χάρη στην αгаστή συνεργασία της Γραμματείας με τη Διεύθυνση Τεχνολογιών της Πληροφορίας και με τη Διεύθυνση Διερμηνείας, στην επιμελή διαχείριση των αιτημάτων των διαδίκων και στην αποτελεσματική υλοποίηση των αποφάσεων των προέδρων των τμημάτων, στον λεπτομερή έλεγχο της καταχώρισης των πληροφοριών, στην ετοιμότητα του προσωπικού της Γραμματείας να απαντήσει (και τηλεφωνικώς) στις απορίες των δικηγόρων και των εκπροσώπων των διαδίκων ενόψει των επ' ακροατηρίου συζητήσεων και στην πραγματοποίηση προηγούμενων δοκιμών μαζί τους.

Μέχρι τον Δεκέμβριο του 2020 ⁴, τα στατιστικά στοιχεία αναφορικά με τις προγραμματισμένες επ' ακροατηρίου συζητήσεις για τη χρονική αυτή περίοδο είχαν ως εξής:

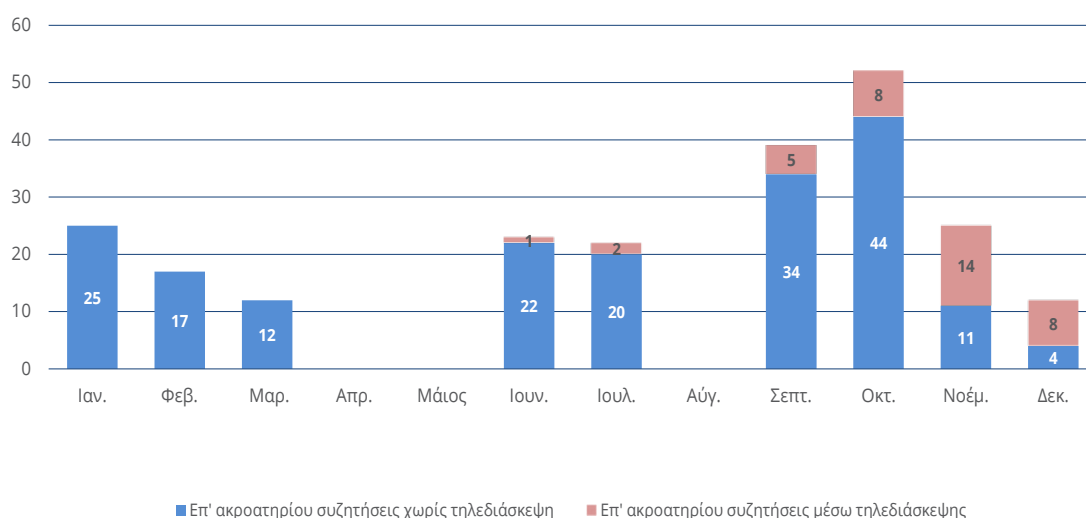
- σε 119 περιπτώσεις υποβλήθηκαν από τους διαδίκους αιτήσεις είτε για την αναβολή επ' ακροατηρίου συζητήσεων είτε για τη διεξαγωγή τους με τηλεδιάσκεψη λόγω της υγειονομικής κρίσης·
- σε 82 περιπτώσεις το Γενικό Δικαστήριο, με απόφασή του, δέχθηκε ή πρότεινε τη χρήση του μέσου της τηλεδιάσκεψης (υπό την επιφύλαξη της επιτυχούς ολοκλήρωσης των τεχνικών δοκιμασιών και των δοκιμασιών διερμηνείας)·
- σε 38 περιπτώσεις ⁵ διεξήχθησαν επ' ακροατηρίου συζητήσεις με τηλεδιάσκεψη (22 με εξ αποστάσεως συμμετοχή ενός διαδίκου, 11 με εξ αποστάσεως συμμετοχή δύο διαδίκων και 5 με εξ αποστάσεως συμμετοχή τριών διαδίκων), επί συνόλου 173 επ' ακροατηρίου συζητήσεων (ήτοι 22 %).

Το παρακάτω γράφημα για την κατανομή των επ' ακροατηρίου συζητήσεων ανά μήνα μέσα στο 2020 δείχνει πολύ χαρακτηριστικά τις απότομες διακυμάνσεις τις οποίες είχαν να αντιμετωπίσουν το δικαιοδοτικό όργανο και η Γραμματεία του κατά το περασμένο έτος, αφού τον Απρίλιο και τον Μάιο δεν διεξήχθη καμία επ' ακροατηρίου συζήτηση, ενώ τον Οκτώβριο πραγματοποιήθηκαν, με τη συνδρομή της Γραμματείας, 52 επ' ακροατηρίου συζητήσεις, επίδοση που δεν είχε σημειωθεί ποτέ στη διάρκεια ενός και μόνον μήνα.

4| Σε όλες τις επ' ακροατηρίου συζητήσεις τηρήθηκε ενδελεχώς ένα αυστηρό υγειονομικό πρωτόκολλο, στην ύπαρξη του οποίου εφιστάται αμέσως η προσοχή των εκπροσώπων των διαδίκων τόσο με επίσημες ανακοινώσεις στον ιστότοπο Curia (ενότητα «Covid-19 : Σημαντικά μηνύματα – Διάδικοι») όσο και με ειδική μνεία στα διαδικαστικά έγγραφα κλήσης.

5| Επομένως, στο 46 % των περιπτώσεων που ελήφθη απόφαση με την οποία έγινε δεκτή ή προτάθηκε η χρήση τηλεδιάσκεψης, δεν έγινε τελικώς επ' ακροατηρίου συζήτηση.

Αριθμός επ' ακροατηρίου συζητήσεων – Κατανομή ανά μήνα το 2020 ⁶

	Ιαν.	Φεβ.	Μαρ.	Απρ.	Μάιος	Ιουν.	Ιουλ.	Αύγ.	Σεπτ.	Οκτ.	Νοέμ.	Δεκ.	Σύνολο
Επ' ακροατηρίου συζητήσεις χωρίς τηλεδιάσκεψη	25	17	12			22	20		34	44	11	4	189
Επ' ακροατηρίου συζητήσεις μέσω τηλεδιάσκεψης						1	2		5	8	14	8	38
Σύνολο	25	17	12			23	22		39	52	25	12	227

Συνολικά κατά το δικαστικό έτος 2020, πραγματοποιήθηκαν 227 επ' ακροατηρίου συζητήσεις (επί συνόλου 335 υποθέσεων στις οποίες διεξήχθη προφορική διαδικασία ⁷), έναντι 255 το 2019 (επί συνόλου 315 υποθέσεων).

Ημερομηνίες-ορόσημα στην ιστορία του δικαιοδοτικού οργάνου θα μείνουν η 30ή Ιουνίου για την πρώτη επ' ακροατηρίου συζήτηση με εξ αποστάσεως συμμετοχή ενός διαδίκου μέσω τηλεδιάσκεψης και η 20ή Οκτωβρίου για την πρώτη επ' ακροατηρίου συζήτηση χωρίς φυσική παρουσία κανενός διαδίκου στην αίθουσα ακροατηρίου.

Η πρόσβαση του κοινού στις αίθουσες ακροατηρίου επιτρεπόταν μεν καθ' όλο αυτό το χρονικό διάστημα, πλην όμως υπό την επιφύλαξη της τήρησης αυστηρών υγειονομικών μέτρων.

⁶ Ο αριθμός των επ' ακροατηρίου συζητήσεων υπολογίζεται λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως (μία σειρά συνεκδικασθεισών υποθέσεων = μία επ' ακροατηρίου συζήτηση).

⁷ Η διαφορά αυτή εξηγείται από το γεγονός ότι ορισμένες συναφείς υποθέσεις συνεκδικάζονται προς διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας.

II. Ειδική αναφορά στις δημόσιες συνεδριάσεις για την απαγγελία αποφάσεων

Οι δημόσιες συνεδριάσεις για την απαγγελία αποφάσεων, οι οποίες προβλέπονται από τον Οργανισμό του Δικαστηρίου της Ένωσης, συνεχίστηκαν αλλά υπό νέους πλέον όρους, μετά τον Μάρτιο. Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο επέλεξε να ομαδοποιεί τις αποφάσεις του και είτε ο Πρόεδρος είτε ο Αντιπρόεδρος του να αναλαμβάνει ανά τακτά χρονικά διαστήματα την απαγγελία τους, με τη συνδρομή γραμματέα συνεδρίασης. Μεταξύ 16ης Μαρτίου και 16ης Δεκεμβρίου 2020 οργανώθηκαν 16 τέτοιες συνεδριάσεις.

III. Επισκόπηση της υπόλοιπης δραστηριότητας

Δεν θα ήταν δίκαιο η κρίση και τα μέτρα αντιμετώπισής της να επισκιάσουν εντελώς και άλλα σημαντικά γεγονότα του περασμένου έτους. Λόγω του περιορισμένου χώρου, θα αναφερθώ επιλεκτικά σε ορισμένα.

Κατ' αρχάς, η προοπτική της αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση χωρίς να έχει υπογραφεί συμφωνία ώθησε τη Γραμματεία, όπως και το 2019, να προχωρήσει σε μια καμπάνια ενημέρωσης των Βρετανών δικηγόρων, προκειμένου να λάβουν ενδεχομένως τα μέτρα τους. Ο κίνδυνος να μην μπορούν να εκπροσωπήσουν πλέον, από 1ης Φεβρουαρίου, τους πελάτες τους ως διαδίκους ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ήταν υπαρκτός. Η καμπάνια αυτή αποδείχθηκε μεν αχρείαστη, αφού η Συμφωνία αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση η οποία υπογράφηκε τελικώς στις 24 Ιανουαρίου 2020 περιείχε διατάξεις σχετικές με την εκπροσώπηση των διαδίκων έως τη λήξη της μεταβατικής περιόδου στις 31 Δεκεμβρίου, πλην όμως μαρτυρεί τη βούληση της Γραμματείας να προάγει τη διαρκή επικοινωνία και τον ενεργό διάλογο με τους εκπροσώπους των διαδίκων. Λόγω της αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση από 1ης Φεβρουαρίου 2020, ο Βρετανός δικαστής του Γενικού Δικαστηρίου, I. S. Forrester, έπαυσε να ασκεί τα καθήκοντά του κατά την ίδια ημερομηνία.

Κατόπιν της εξέλιξης αυτής, όπως άλλωστε και κατόπιν της λήξης της θητείας της Λεττονής δικαστή I. Labucka και του Τσέχου δικαστή J. Passer στις 25 Φεβρουαρίου και στις 6 Οκτωβρίου αντιστοίχως, η Γραμματεία προέβη στις απαραίτητες ενέργειες, δηλαδή στην αναδιοργάνωση των δικαστικών σχηματισμών μέσω διοικητικών αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου που δημοσιεύθηκαν στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* και αναρτήθηκαν στον ιστότοπο Curia, στην ανακατανομή των υποθέσεων σε δικαστικό επίπεδο και στη διεκπεραίωση μιας σειράς διατυπώσεων σε διοικητικό επίπεδο.

Επιπλέον, η Γραμματεία εξακολούθησε να διαδραματίζει τον ρόλο της στις συσκέψεις των δικαστών, αποστέλλοντας τις σχετικές προσκλήσεις και συντάσσοντας τα πρακτικά τους, ενώ και τα διάφορα όργανα του Γενικού Δικαστηρίου συνέχισαν τις εργασίες τους. Ειδικότερα, ο Γραμματέας παρέσχε συνδρομή στην προεδρεία κατά τις εργασίες της διοικητικής ολομέλειας, της διαχειριστικής επιτροπής και της διάσκεψης των προέδρων των τμημάτων. Παρέστη επίσης στις συνεδριάσεις των ειδικών επιτροπών του Γενικού Δικαστηρίου, όπως παραδείγματος χάριν της επιτροπής του «Κανονισμού Διαδικασίας», της οποίας οι εργασίες δεν διακόπηκαν καθόλου. Ασφαλώς, οι μέθοδοι εργασίας προσαρμόστηκαν στις νέες συνθήκες, με την ανταλλαγή εγγράφων ή την τηλεδιάσκεψη να επιλέγονται κατά περίπτωση ως μέσα επικοινωνίας, ανάλογα με τις ανάγκες.

Πέραν τούτου, η Γραμματεία συμμορφώθηκε πλήρως με τις κανονιστικές υποχρεώσεις τις οποίες υπέχει, μεταξύ άλλων από τον δημοσιονομικό κανονισμό, και έλαβε όλα τα αναγκαία μέτρα για την υλοποίηση της πολιτικής στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος (σύστημα EMAS). Στο πλαίσιο αυτό, η αποϋλοποίηση των εσωτερικών διαδικασιών και η νέα πολιτική εκτυπώσεων, οι οποίες αποφασίστηκαν από τη Γραμματεία, συνετέλεσαν στην αισθητή μείωση της κατανάλωσης χαρτιού.

Η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δυνάμει του κανονισμού 2018/1725 ⁸ παρέμεινε προτεραιότητα για τη Γραμματεία. Προς αυτή την κατεύθυνση, η Γραμματεία ανέλαβε συγκεκριμένες εσωτερικές πρωτοβουλίες και δράσεις ευαισθητοποίησης, σε συνάρτηση με την άσκηση τόσο των δικών της διοικητικών καθηκόντων όσο και της δικαιοδοτικής λειτουργίας του Γενικού Δικαστηρίου, δεδομένου μάλιστα ότι ο Γραμματέας είναι ο υπεύθυνος επεξεργασίας για τις αιτήσεις ex post ανωνυμοποίησης οι οποίες υποβάλλονται από φυσικά πρόσωπα που υπήρξαν διάδικοι σε διαφορά ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

Στη διάρκεια αυτής της ιδιαίτερα δύσκολης περιόδου, η Γραμματεία έλαβε 809 γραπτά αιτήματα πολιτών, προς τα οποία απάντησε στη γλώσσα του συντάκτη, σύμφωνα με τα όσα επιτάσσει ο ευρωπαϊκός κώδικας ορθής διοικητικής συμπεριφοράς.

Τέλος, εκτός της συνεισφοράς της στα όργανα κρίσης, η Γραμματεία εκπροσωπήθηκε από διοικητικούς υπαλλήλους της στις εργασίες των διαφόρων οργάνων και ομάδων εργασίας του δικαιοδοτικού οργάνου, όπως παραδείγματος χάριν των αρμόδιων για τις νέες τεχνολογίες.

Τίποτε από τα παραπάνω δεν θα ήταν δυνατόν χωρίς τη συμβολή του προσωπικού της Γραμματείας, το οποίο διακατέχεται από υψηλό αίσθημα ευθύνης, θαυμαστό πνεύμα συνεργασίας και εξαιρετική προθυμία και αφοσίωση. Χάρη στα χαρακτηριστικά του αυτά, αλλά και στην τακτική του ενημέρωση από τον Γραμματέα, την υποστήριξή του από τα διευθυντικά στελέχη και την πλαισίωσή του από στοχευμένες υπηρεσίες τεκμηρίωσης, το προσωπικό της Γραμματείας (του οποίου οι οργανικές θέσεις αυξήθηκαν από 69 σε 72 κατόπιν του τρίτου σταδίου της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής της Ευρωπαϊκής Ένωσης) επέδειξε έναν υποδειγματικό επαγγελματισμό.

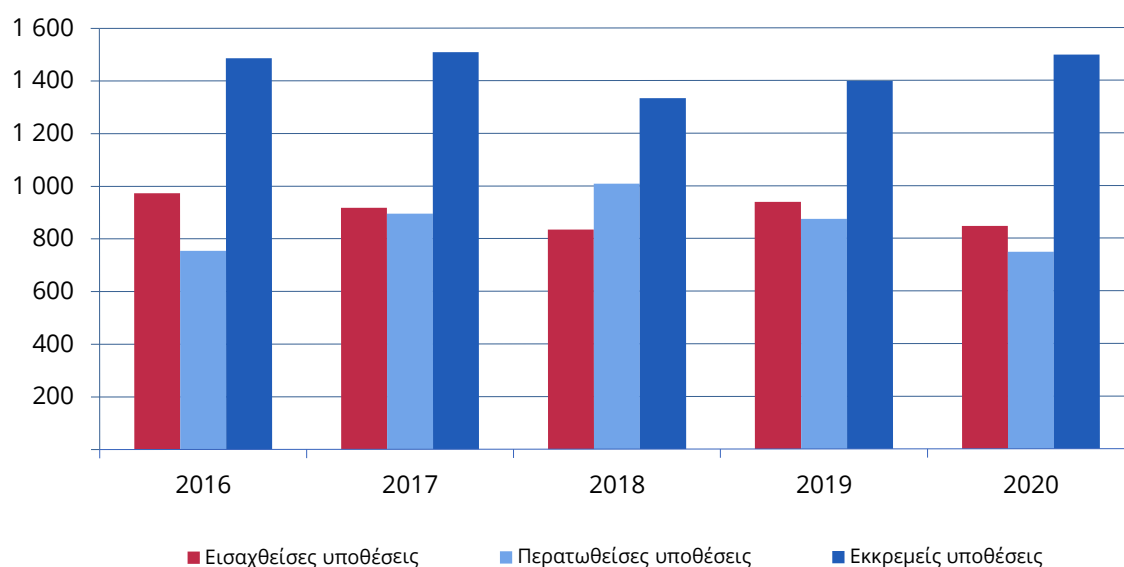
8| Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1725 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2018, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης και την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 45/2001 και της απόφασης αριθ. 1247/2002/ΕΚ (ΕΕ 2018, L 295, σ. 39).

Στατιστικά του Γενικού Δικαστηρίου

I. Γενική δραστηριότητα του Γενικού Δικαστηρίου – Εισαχθείσες, περατωθείσες, εκκρεμείς υποθέσεις (2016–2020)	397
II. Εισαχθείσες υποθέσεις – Φύση των διαδικασιών (2016–2020)	398
III. Εισαχθείσες υποθέσεις – Φύση της προσφυγής, αγωγής ή αιτήσεως (2016–2020)	399
IV. Εισαχθείσες υποθέσεις – Τομέας (2016–2020)	400
V. Περαιτωθείσες υποθέσεις – Φύση των διαδικασιών (2016–2020)	401
VI. Περαιτωθείσες υποθέσεις – Τομέας (2020)	402
VII. Περαιτωθείσες υποθέσεις – Τομέας (2016–2020)	403
VIII. Περαιτωθείσες υποθέσεις – Δικάσας σχηματισμός (2016–2020)	404
IX. Περαιτωθείσες υποθέσεις – Διάρκεια των διαδικασιών σε μήνες (2016–2020)	405
X. Διάρκεια των διαδικασιών σε μήνες (2016–2020)	406
XI. Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους – Φύση των διαδικασιών (2016–2020)	407
XII. Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους – Τομέας (2016–2020)	408
XIII. Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους – Δικαστικός σχηματισμός (2016–2020)	409
XIV. Διάφορα – Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων (2016–2020)	410
XV. Διάφορα – Ταχείες διαδικασίες (2016–2020)	411
XVI. Διάφορα – Αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου (1990–2020)	412
XVII. Διάφορα – Κατανομή των αναιρέσεων που ασκήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου, αναλόγως της φύσεως της διαδικασίας (2016–2020)	413
XVIII. Διάφορα – Έκβαση των αναιρέσεων που ασκήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου (2020)	414
XIX. Διάφορα – Έκβαση των αναιρέσεων που ασκήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου (2016–2020)	415
XX. Διάφορα – Γενική εξέλιξη (1989–2020)	416
XXI. Δραστηριότητα της Γραμματείας του Γενικού Δικαστηρίου (2016–2020)	417
XXII. Τρόποι κατάθεσης διαδικαστικών εγγράφων ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου	418
XXIII. Σελίδες που κατατέθηκαν μέσω e-Curia (2016–2020)	419
XXIV. Ανακοινώσεις δημοσιευμένες στην <i>Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης</i> (2016–2020)	420
XXV. Υποθέσεις στις οποίες διεξήχθη επ' ακροατηρίου συζήτηση (2016–2020)	421

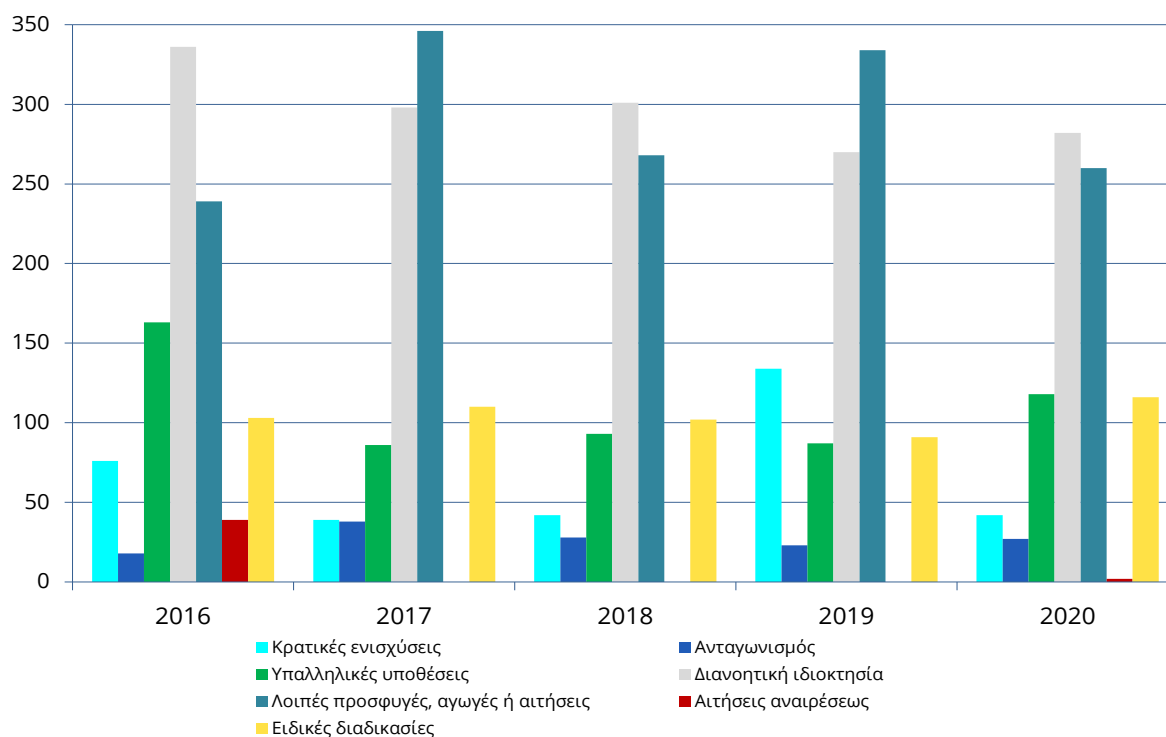
Ι. Γενική δραστηριότητα του Γενικού Δικαστηρίου – Εισαχθείσες, περατωθείσες, εκκρεμείς υποθέσεις (2016–2020) ^{1 2}

	2016	2017	2018	2019	2020
Εισαχθείσες υποθέσεις	974	917	834	939	847
Περαιτωθείσες υποθέσεις	755	895	1 009	874	748
Εκκρεμείς υποθέσεις	1 486	1 508	1 333	1 398	1 497

- 1| Εφόσον δεν υπάρχει ένδειξη περί του αντιθέτου, ο παρών πίνακας και οι πίνακες των επομένων σελίδων περιλαμβάνουν τις ειδικές διαδικασίες.
Ως «ειδικές διαδικασίες» θεωρούνται: η ανακοπή ερημοδικίας (άρθρο 41 του Οργανισμού του Δικαστηρίου· άρθρο 166 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η τριτανακοπή (άρθρο 42 του Οργανισμού του Δικαστηρίου· άρθρο 167 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η ερμηνεία αποφάσεως (άρθρο 43 του Οργανισμού του Δικαστηρίου· άρθρο 168 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η αναθεώρηση αποφάσεως (άρθρο 44 του Οργανισμού του Δικαστηρίου· άρθρο 169 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η δικαστική αρωγή (άρθρο 148 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η διόρθωση αποφάσεως (άρθρο 164 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η αίτηση λόγω παραλείψεως του Γενικού Δικαστηρίου να αποφανθεί (άρθρο 165 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου) και η αμφισβήτηση σχετικά με τα δυνάμενα να αναζητηθούν έξοδα (άρθρο 170 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου).
- 2| Εφόσον δεν υπάρχει ένδειξη περί του αντιθέτου, ο παρών πίνακας και οι πίνακες των επομένων σελίδων δεν περιλαμβάνουν τις διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων.

II. Εισαχθείσες υποθέσεις - Φύση των διαδικασιών (2016-2020)

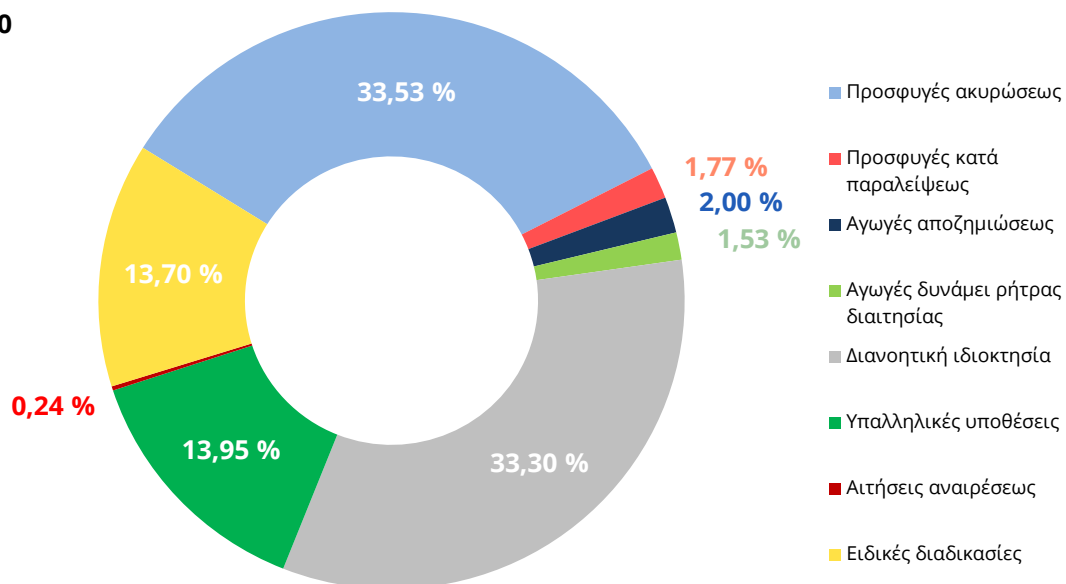

	2016 ¹	2017	2018	2019	2020
Κρατικές ενισχύσεις	76	39	42	134	42
Ανταγωνισμός	18	38	28	23	27
Υπαλληλικές υποθέσεις	163	86	93	87	118
Διανοητική ιδιοκτησία	336	298	301	270	282
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	239	346	268	334	260
Αιτήσεις αναιρέσεως	39				2
Ειδικές διαδικασίες	103	110	102	91	116
Σύνολο	974	917	834	939	847

1| Την 1η Σεπτεμβρίου 2016 123 υπαλληλικές υποθέσεις και 16 ειδικές διαδικασίες του ίδιου τομέα μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο.

III. Εισαχθείσες υποθέσεις - Φύση της προσφυγής, αγωγής ή αιτήσεως (2016-2020)

2020

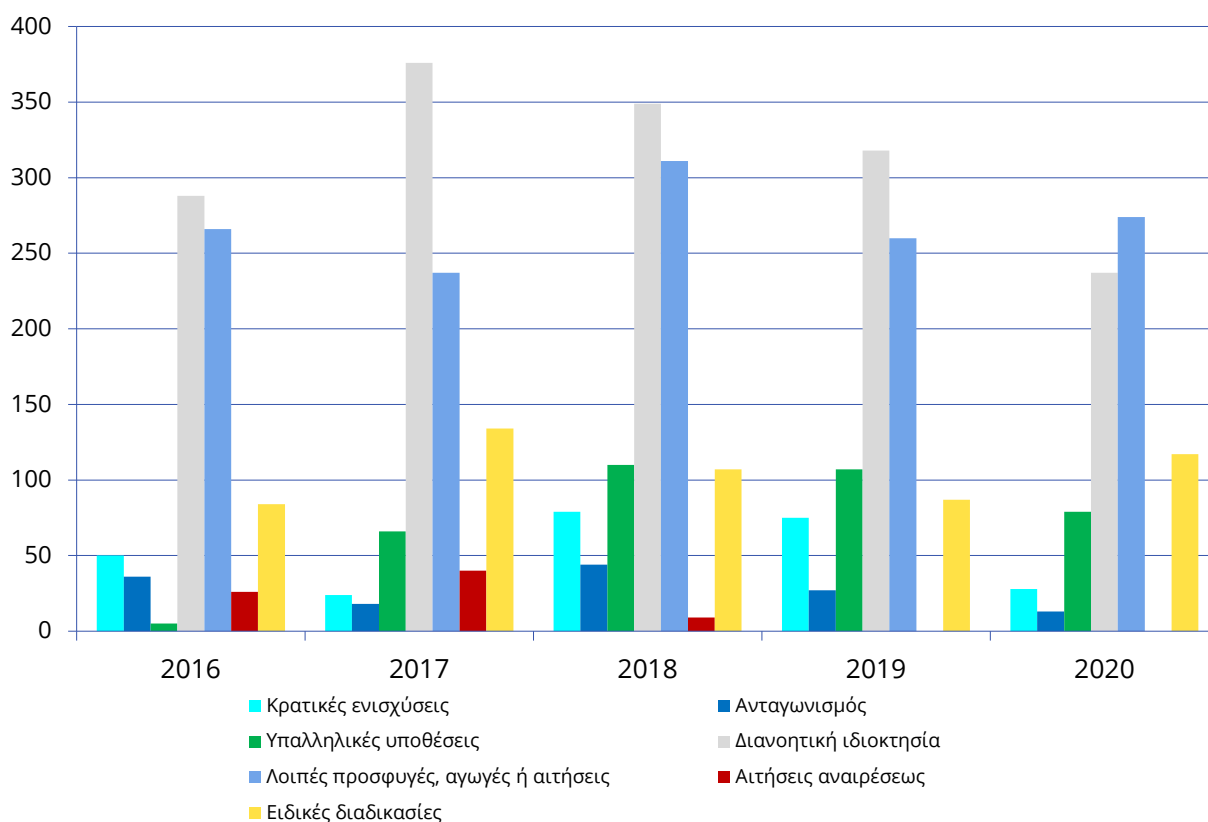

	2016	2017	2018	2019	2020
Προσφυγές ακυρώσεως	297	371	288	445	284
Προσφυγές κατά παραλείψεως	7	8	14	14	15
Αγωγές αποζημιώσεως	19	23	29	24	17
Αγωγές δυνάμει ρήτρας διαιτησίας	10	21	7	8	13
Διανοητική ιδιοκτησία	336	298	301	270	282
Υπαλληλικές υποθέσεις	163	86	93	87	118
Αιτήσεις αναιρέσεως	39				2
Ειδικές διαδικασίες	103	110	102	91	116
Σύνολο	974	917	834	939	847

IV. Εισαχθείσες υποθέσεις – Τομέας (2016–2020)

	2016	2017	2018	2019	2020
Ανταγωνισμός	18	38	28	23	27
Γεωργία	20	22	25	12	14
Δημόσια υγεία	6	5	9	5	8
Δημόσιες συμβάσεις	9	19	15	10	13
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)	4	5	4	5	4
Διευρωπαϊκά δίκτυα		2	1	1	1
Δίκαιο των επιχειρήσεων					1
Ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων	1		1		
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	1				
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων	1	1	1	2	
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	1				1
Ελευθερία εγκαταστάσεως			1		
Εμπορική πολιτική	17	14	15	13	27
Ενέργεια	4	8	1	8	8
Εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης	2	2	2	6	3
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	8	2	1	3	6
Θεσμικό δίκαιο	52	65	71	148	65
Ιθαγένεια της Ένωσης				1	1
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	6	10	4	6	7
Κοινή αλιευτική πολιτική	1	2	3		
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	1			1	
Κοινωνική πολιτική	1		1	1	
Κρατικές ενισχύσεις	76	39	42	134	42
Μεταφορές			1	1	6
Οικονομική και νομισματική πολιτική	23	98	27	24	36
Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή	2	3		3	
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός	1		1	1	
Περιβάλλον	6	8	7	10	8
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)	28	27	40	42	25
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	336	298	301	270	282
Πολιτισμός	1				
Πρόσβαση στα έγγραφα	19	25	21	17	8
Προσέγγιση των νομοθεσιών	1	5	3	2	
Προστασία των καταναλωτών	1		1	1	3
Ρήτρα διαιτησίας	10	21	7	8	15
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο	3	1		2	
Φορολογία	2	1	2		
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	7		2	1	
Σύνολο Συνθήκης ΕΚ/ΣΛΕΕ	669	721	638	761	611
Ειδικές διαδικασίες	103	110	102	91	116
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	202	86	94	87	120
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	974	917	834	939	847

V. Περαιτωθείσες υποθέσεις - Φύση των διαδικασιών (2016-2020)

	2016	2017	2018	2019	2020
Κρατικές ενισχύσεις	50	24	79	75	28
Ανταγωνισμός	36	18	44	27	13
Υπαλληλικές υποθέσεις	5	66	110	107	79
Διανοητική ιδιοκτησία	288	376	349	318	237
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	266	237	311	260	274
Αιτήσεις αναιρέσεως	26	40	9		
Ειδικές διαδικασίες	84	134	107	87	117
Σύνολο	755	895	1 009	874	748

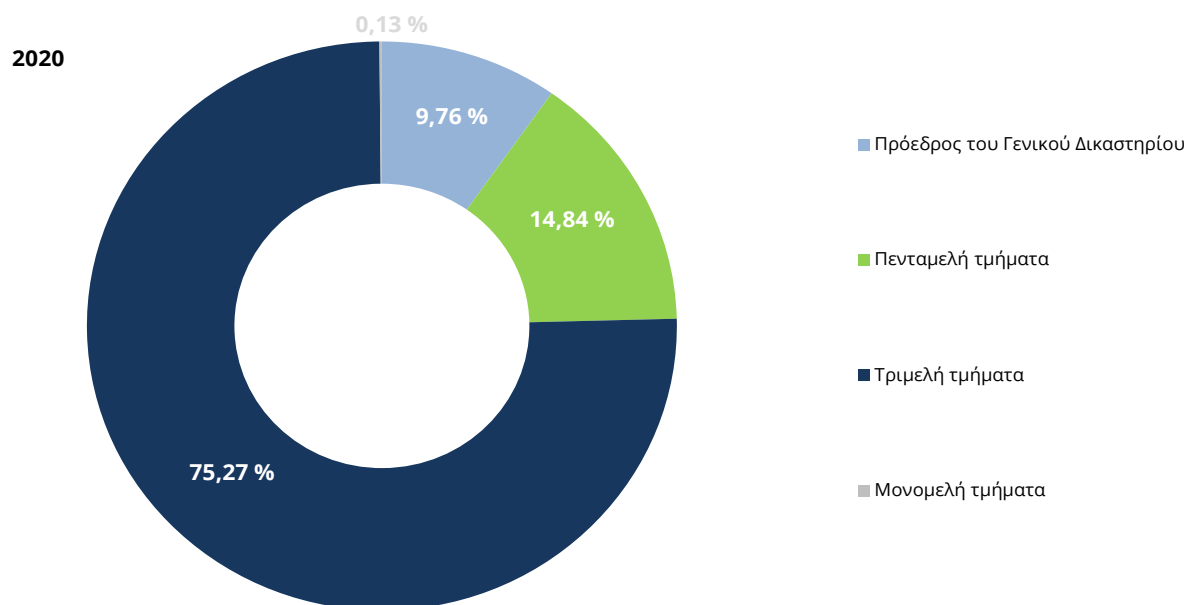
VI. Περαιτωθείσες υποθέσεις – Τομέας (2020)

	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο
Ανταγωνισμός	11	2	13
Γεωργία	9	6	15
Δημόσια υγεία	4	2	6
Δημόσιες συμβάσεις	3	4	7
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)	4	5	9
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων		1	1
Εμπορική πολιτική	5		5
Ενέργεια	1	4	5
Εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης	1	1	2
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	1	1	2
Θεσμικό δίκαιο	63	64	127
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	2	2	4
Κοινή αλιευτική πολιτική	1	1	2
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	1		1
Κοινωνική πολιτική	1		1
Κρατικές ενισχύσεις	16	12	28
Οικονομική και νομισματική πολιτική	14	4	18
Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή		1	1
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός		1	1
Περιβάλλον	1	5	6
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)	28	4	32
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	187	50	237
Πρόσβαση στα έγγραφα	10	4	14
Προσέγγιση των νομοθεσιών		3	3
Προστασία των καταναλωτών		2	2
Ρήτρα διαιτησίας	4	2	6
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο		2	2
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης		2	2
Σύνολο Συνθήκης ΕΚ/ΣΛΕΕ	367	185	552
Ειδικές διαδικασίες		117	117
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	47	32	79
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	414	334	748

VII. Περαιτωθείσες υποθέσεις – Τομέας (2016–2020)
(Αποφάσεις και διατάξεις)

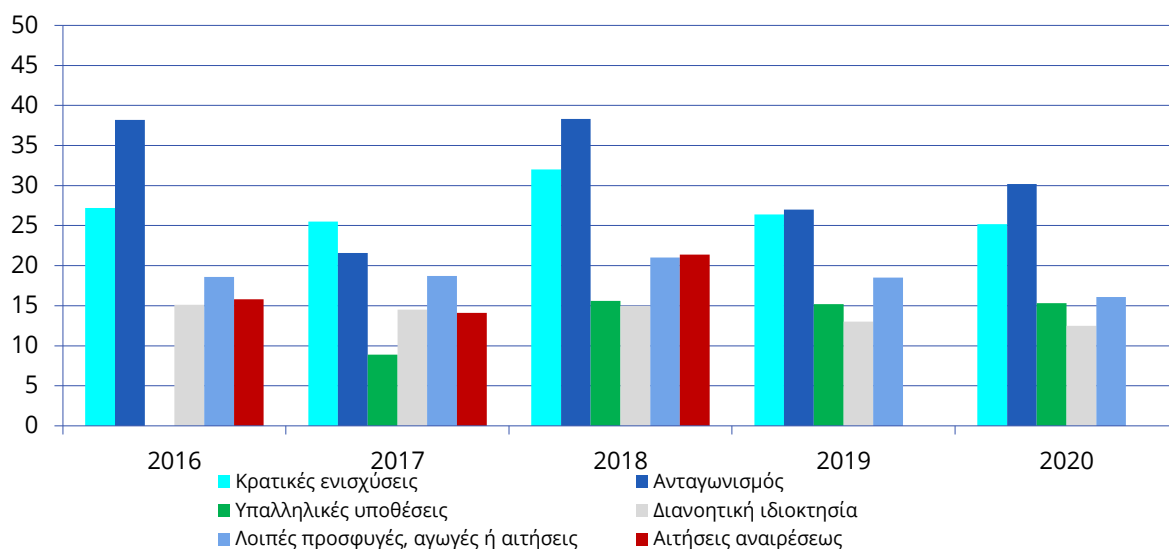
	2016	2017	2018	2019	2020
Ανταγωνισμός	36	18	44	27	13
Γεωργία	34	21	25	33	15
Δημόσια υγεία	3	3	5	7	6
Δημόσιες συμβάσεις	20	16	20	17	7
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)	1	5	5	4	9
Διευρωπαϊκά δίκτυα	2		1	2	
Δίκαιο των επιχειρήσεων				1	
Ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων	1			1	
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	1				
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων		2	1	1	1
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	1				
Ελευθερία εγκαταστάσεως				1	
Εμπορική πολιτική	21	15	10	12	5
Ενέργεια	3	3	6	3	5
Εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης		4	2	3	2
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	6	12	7	3	2
Θεσμικό δίκαιο	46	54	64	71	127
Ιθαγένεια της Ένωσης				1	
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	8	4	4	10	4
Κοινή αλιευτική πολιτική	2	2	2		2
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας			1		1
Κοινωνική πολιτική	1		1	1	1
Κρατικές ενισχύσεις	50	24	79	75	28
Μεταφορές			1		
Οικονομική και νομισματική πολιτική	2	6	16	13	18
Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή	1	12	4	2	1
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός	1		3		1
Περιβάλλον	4	3	11	6	6
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)	70	26	42	30	32
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	288	376	349	318	237
Πολιτισμός	1	1			
Πρόσβαση στα έγγραφα	13	14	67	17	14
Προσέγγιση των νομοθεσιών	1	2	1	4	3
Προστασία των καταναλωτών	1	1	1	1	2
Ρήτρα διαιτησίας	17	17	7	13	6
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο	3	5	1		2
Φορολογία		3		2	
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης		5	3		2
Σύνολο Συνθήκης ΕΚ/ΣΛΕΕ	638	654	783	679	552
Ειδικές διαδικασίες	84	134	107	87	117
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	33	107	119	108	79
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	755	895	1 009	874	748

VIII. Περαιτωθείσες υποθέσεις - Δικάσας σχηματισμός (2016-2020)

	2016			2017			2018			2019			2020		
	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο
Τμήμα μείζονος συνθέσεως											1	1			
Τμήμα αναιρέσεων	25	13	38	29	17	46	9	2	11		2	2			
Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου		46	46		80	80		43	43		47	47		73	73
Πενταμελή τμήματα	10	2	12	13	5	18	84	3	87	50	9	59	104	7	111
Τριμελή τμήματα	408	246	654	450	301	751	546	317	863	499	261	760	309	254	563
Μονομελή τμήματα	5		5				5		5	5		5	1		1
Σύνολο	448	307	755	492	403	895	644	365	1 009	554	320	874	414	334	748

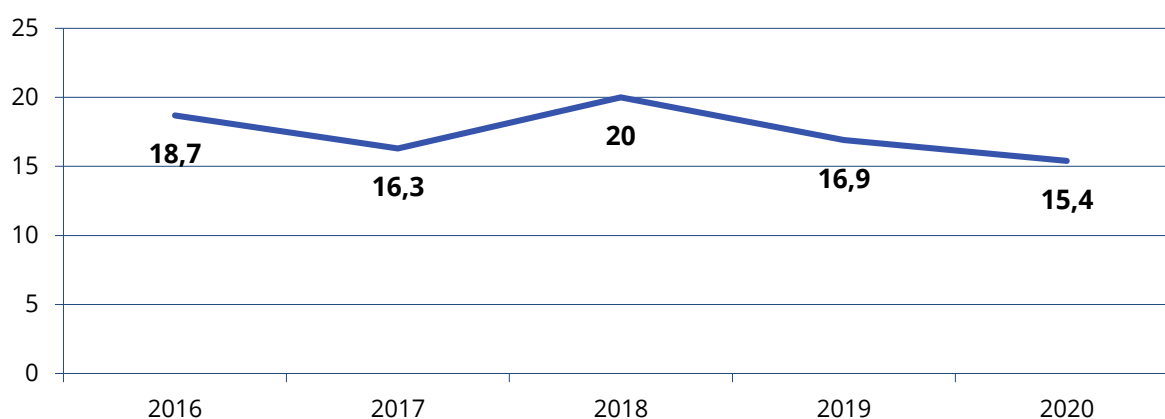
ΙΧ. Περαιτωθείσες υποθέσεις – Διάρκεια των διαδικασιών σε μήνες (2016–2020) ¹ (Αποφάσεις και διατάξεις)

	2016	2017	2018	2019	2020
Κρατικές ενισχύσεις	27,2	25,5	32	26,4	25,2
Ανταγωνισμός	38,2	21,6	38,3	27	30,2
Υπαλληλικές υποθέσεις		8,9	15,6	15,2	15,3
Διανοητική ιδιοκτησία	15,1	14,5	15	13	12,5
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	18,6	18,7	21	18,5	16,1
Αιτήσεις αναιρέσεως	15,8	14,1	21,4		
Μέση διάρκεια	18,7	16,3	20	16,9	15,4

Διάρκεια των διαδικασιών (σε μήνες)

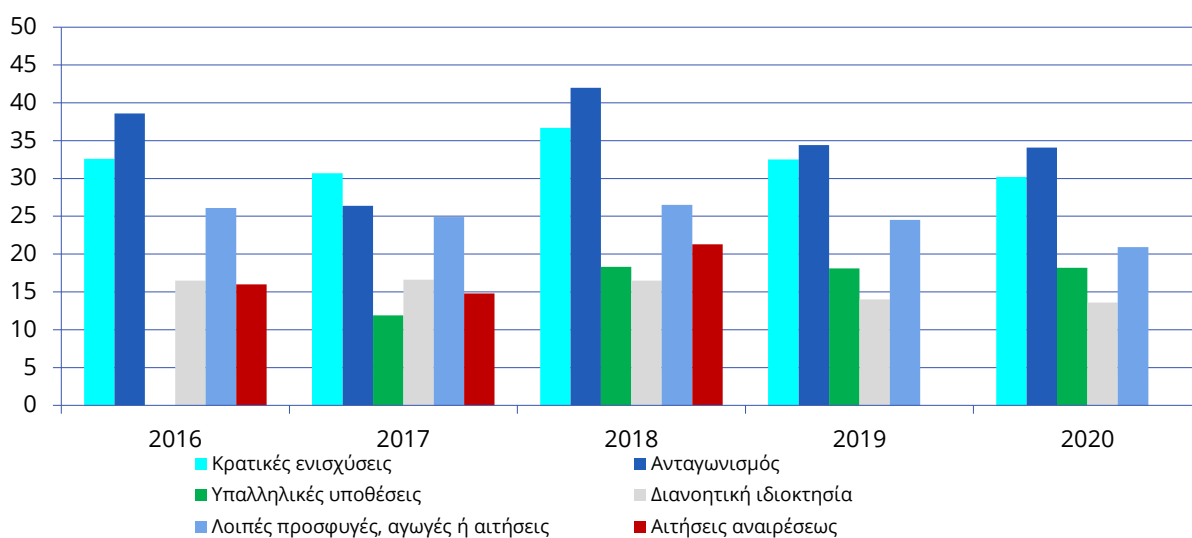
Όλες οι υποθέσεις που περαιτώθηκαν με την έκδοση αποφάσεως ή διατάξεως

1] Η διάρκεια εκφράζεται σε μήνες και σε δέκατα του μήνα. Δεν λαμβάνονται υπόψη για τον υπολογισμό της διάρκειας των διαδικασιών: οι υποθέσεις στις οποίες εκδόθηκε παρεμπόδιση απόφαση, οι ειδικές διαδικασίες, οι αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή παρεμβάσεως και οι υπαλληλικές υποθέσεις που μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο την 1η Σεπτεμβρίου 2016.

Η μέση διάρκεια της δίκης στις υπαλληλικές υποθέσεις οι οποίες μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο την 1η Σεπτεμβρίου 2016 και περαιτώθηκαν από αυτό με την έκδοση αποφάσεως ή διατάξεως είναι 21 μήνες (συνυπολογιζομένων των χρονικών διαστημάτων ενώπιον τόσο του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης όσο και του Γενικού Δικαστηρίου).

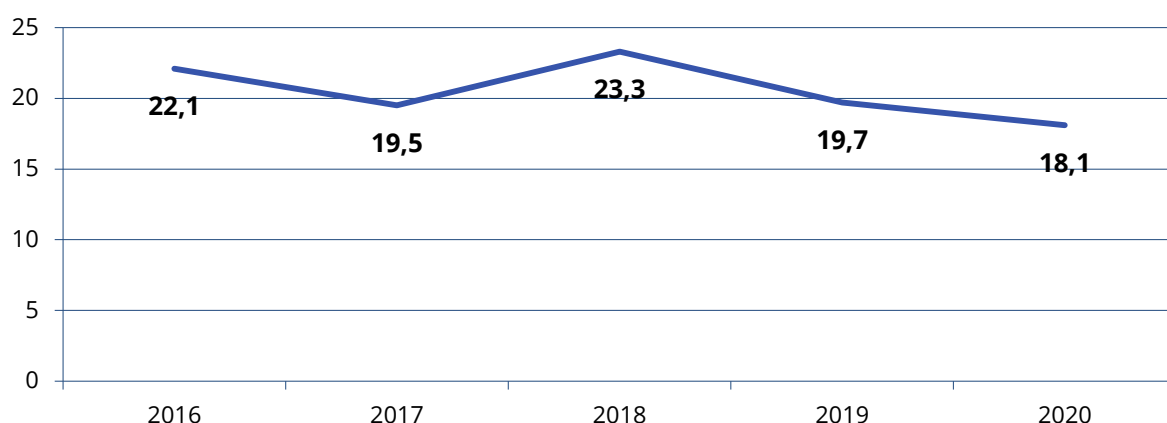
Χ. Διάρκεια των διαδικασιών σε μήνες (2016–2020) ¹ (Αποφάσεις)

	2016	2017	2018	2019	2020
Κρατικές ενισχύσεις	32,6	30,7	36,7	32,5	30,2
Ανταγωνισμός	38,6	26,4	42	34,4	34,1
Υπαλληλικές υποθέσεις		11,9	18,3	18,1	18,2
Διανοητική ιδιοκτησία	16,5	16,6	16,5	14	13,6
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	26,1	24,9	26,5	24,5	20,9
Αιτήσεις αναιρέσεως	16	14,8	21,3		
Μέση διάρκεια	22,1	19,5	23,3	19,7	18,1

Διάρκεια των διαδικασιών (σε μήνες)

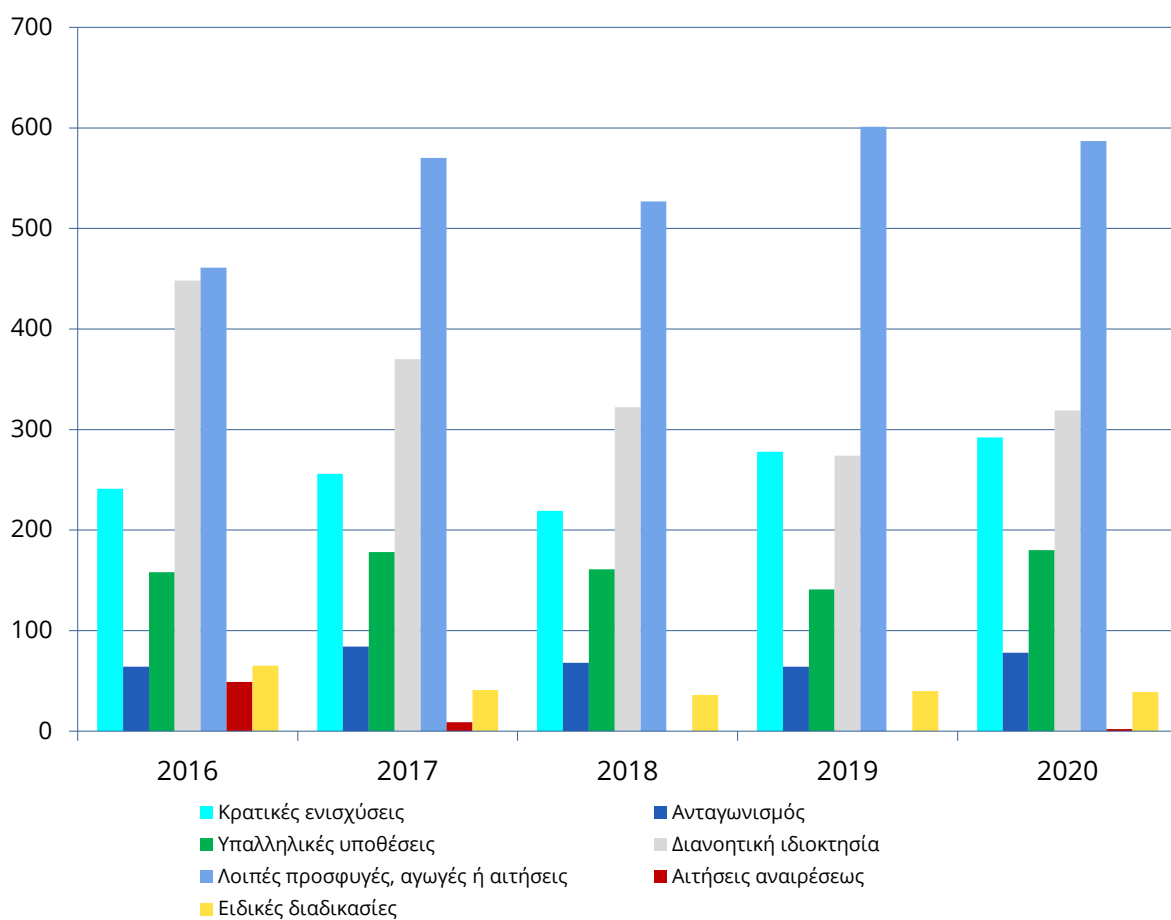
Όλες οι υποθέσεις που περατώθηκαν με την έκδοση αποφάσεως

1| Η διάρκεια εκφράζεται σε μήνες και σε δέκατα του μήνα. Δεν λαμβάνονται υπόψη για τον υπολογισμό της διάρκειας των διαδικασιών: οι υποθέσεις στις οποίες εκδόθηκε παρεμπόδιση απόφαση, οι ειδικές διαδικασίες, οι αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή παρεμβάσεως και οι υπαλληλικές υποθέσεις που μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο την 1η Σεπτεμβρίου 2016.

Η μέση διάρκεια της δίκης στις υπαλληλικές υποθέσεις οι οποίες μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο την 1η Σεπτεμβρίου 2016 και περατώθηκαν από αυτό με την έκδοση αποφάσεως ή διατάξεως είναι 24,1 μήνες (συνυπολογιζόμενων των χρονικών διαστημάτων ενώπιον τόσο του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης όσο και του Γενικού Δικαστηρίου).

**XI. Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους –
Φύση των διαδικασιών (2016–2020)**

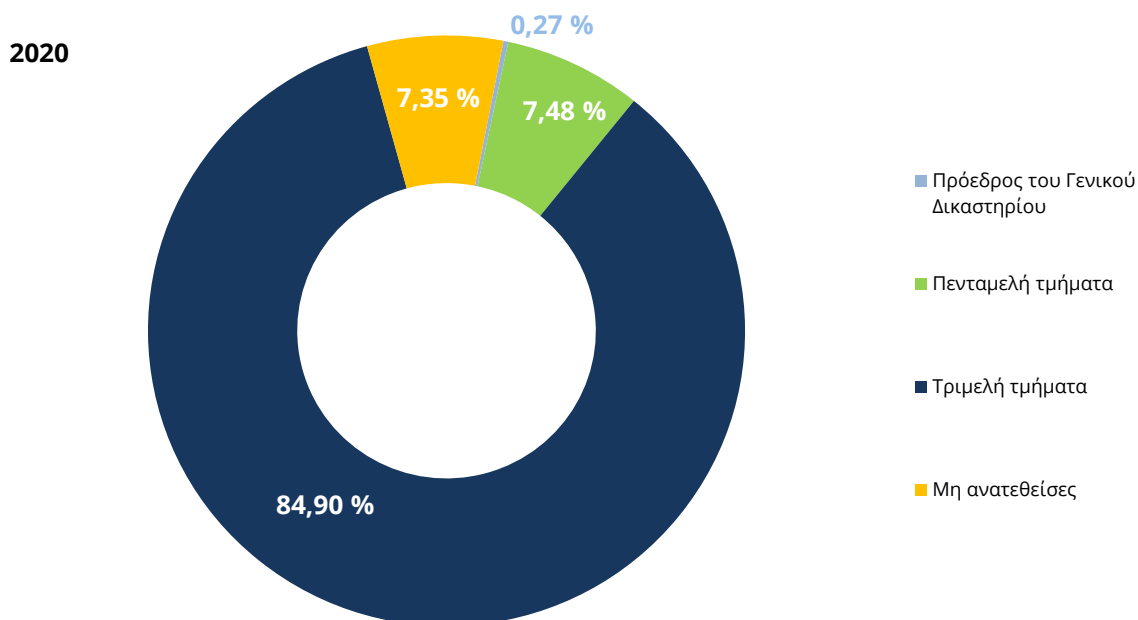

	2016	2017	2018	2019	2020
Κρατικές ενισχύσεις	241	256	219	278	292
Ανταγωνισμός	64	84	68	64	78
Υπαλληλικές υποθέσεις	158	178	161	141	180
Διανοητική ιδιοκτησία	448	370	322	274	319
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	461	570	527	601	587
Αιτήσεις αναιρέσεως	49	9			2
Ειδικές διαδικασίες	65	41	36	40	39
Σύνολο	1 486	1 508	1 333	1 398	1 497

XII. Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους – Τομέας (2016–2020)

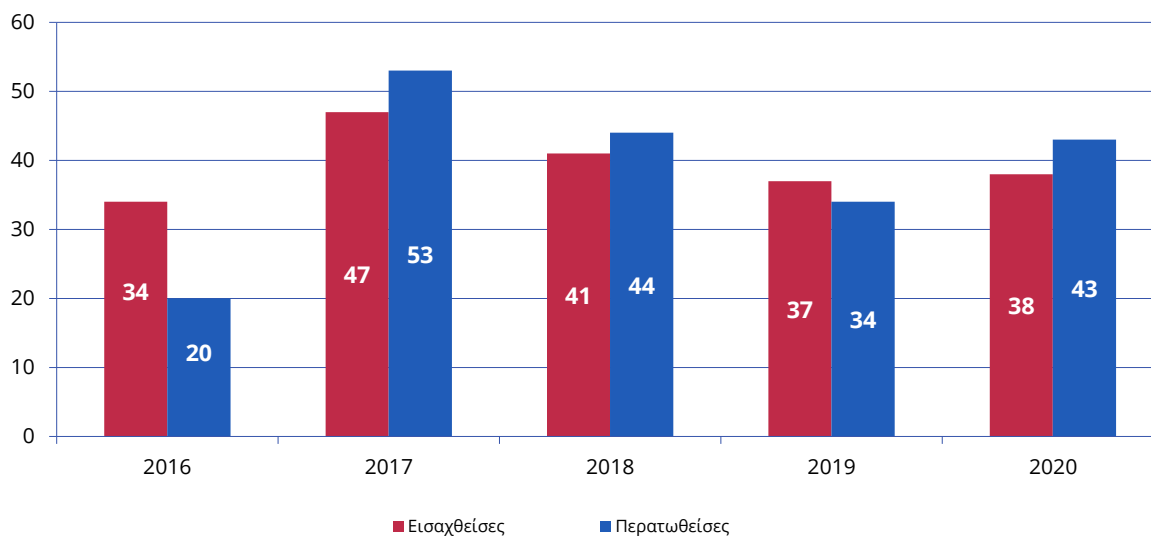
	2016	2017	2018	2019	2020
Ανταγωνισμός	64	84	68	64	78
Γεωργία	42	43	43	22	21
Δημόσια υγεία	7	9	13	11	13
Δημόσιες συμβάσεις	24	27	22	15	21
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)	10	10	9	10	5
Διευρωπαϊκά δίκτυα		2	2	1	2
Δίκαιο των επιχειρήσεων	1	1	1		1
Ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων			1		
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων	1			1	
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών					1
Ελευθερία εγκαταστάσεως			1		
Εμπορική πολιτική	36	35	40	41	63
Ενέργεια	4	9	4	9	12
Εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης	4	2	2	5	6
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	19	9	3	3	7
Θεσμικό δίκαιο	85	96	103	180	118
Ιθαγένεια της Ένωσης					1
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	8	14	14	10	13
Κοινή αλιευτική πολιτική	1	1	2	2	
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	1	1		1	
Κοινωνική πολιτική	1	1	1	1	
Κρατικές ενισχύσεις	241	256	219	278	292
Μεταφορές				1	7
Οικονομική και νομισματική πολιτική	24	116	127	138	156
Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή	15	6	2	3	2
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός	3	3	1	2	1
Περιβάλλον	7	12	8	12	14
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)	61	62	60	72	65
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	448	370	322	274	319
Πολιτισμός	1				
Πρόσβαση στα έγγραφα	65	76	30	30	24
Προσέγγιση των νομοθεσιών	1	4	6	4	1
Προστασία των καταναλωτών	2	1	1	1	2
Ρήτρα διαιτησίας	23	27	27	22	31
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο	5	1		2	
Φορολογία	2		2		
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	7	2	1	2	
Σύνολο Συνθήκης ΕΚ/ΣΛΕΕ	1 213	1 280	1 135	1 217	1 276
Ειδικές διαδικασίες	65	41	36	40	39
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	208	187	162	141	182
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	1 486	1 508	1 333	1 398	1 497

XIII. Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους – Δικαστικός σχηματισμός (2016–2020)

	2016	2017	2018	2019	2020
Τμήμα μείζονος συνθέσεως			1		
Τμήμα αναιρέσεων	51	11	1		
Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου	12	1	1	9	4
Πενταμελή τμήματα	23	100	77	88	112
Τριμελή τμήματα	1 253	1 323	1 187	1 218	1 271
Μονομελή τμήματα			2		
Μη ανατεθείσες	147	73	64	83	110
Σύνολο	1 486	1 508	1 333	1 398	1 497

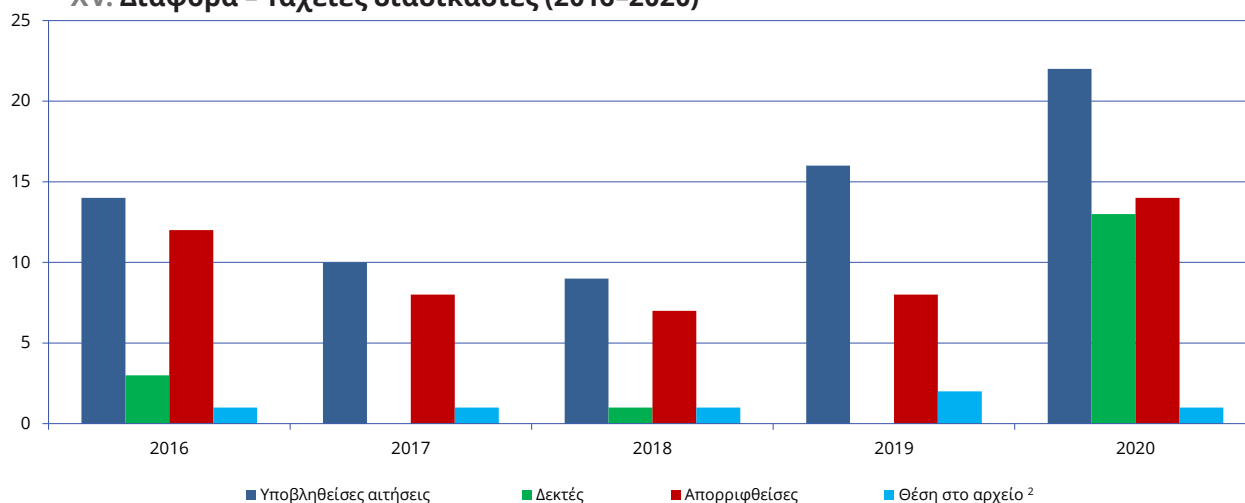
ΧΙΥ. Διάφορα – Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων (2016-2020)

2020

	Υποβληθείσες αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	Περατωθείσες διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων	Έκβαση		
			Αίτηση δεκτή	Διαγραφή της υποθέσεως/ Κατάργηση της δίκης	Απόρριψη
Ανταγωνισμός	2	3	2		1
Γεωργία	4	4			4
Δημόσιες συμβάσεις	6	9	1	1	7
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)	2	2		1	1
Διευρωπαϊκά δίκτυα	1	1			1
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων		1			1
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	3	2			2
Θεσμικό δίκαιο	6	7		2	5
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	2	1			1
Κρατικές ενισχύσεις	1	3			3
Μεταφορές	1	1			1
Οικονομική και νομισματική πολιτική	2	2			2
Περιβάλλον	3	3		1	2
Πρόσβαση στα έγγραφα	1	1		1	
Ρήτρα διαιτησίας	2	1			1
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο		1			1
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	2	1			1
Σύνολο	38	43	3	6	34

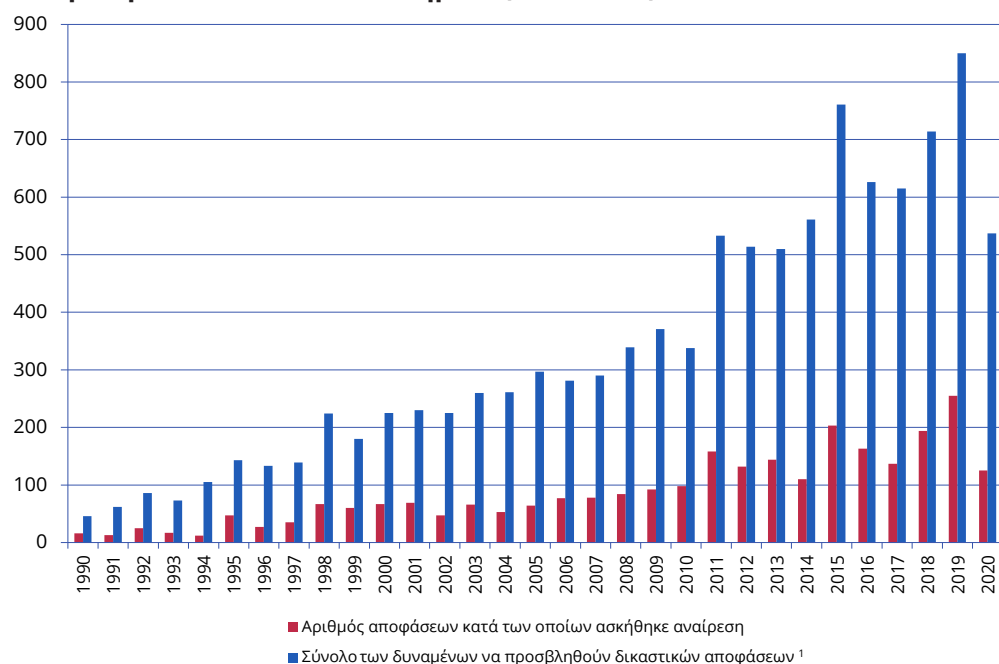
XV. Διάφορα – Ταχείες διαδικασίες (2016-2020) ¹

	2016				2017				2018				2019				2020			
	Αυτεπάγγελτη εξέταση Υποβληθείσες αιτήσεις	Έκβαση			Αυτεπάγγελτη εξέταση Υποβληθείσες αιτήσεις	Έκβαση			Αυτεπάγγελτη εξέταση Υποβληθείσες αιτήσεις	Έκβαση			Αυτεπάγγελτη εξέταση Υποβληθείσες αιτήσεις	Έκβαση			Αυτεπάγγελτη εξέταση Υποβληθείσες αιτήσεις	Έκβαση		
		Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²		Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²		Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²		Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²		Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²
Ανταγωνισμός Γεωργία	1		1		1		1		3	1	2		2		1			1		
Δημόσια υγεία	1		1														2		2	
Δημόσιες	1		1		1		1													
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ιδιοί πόροι, καταπολέμηση της απάτης)													1				1		2	
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	1			1																
Εμπορική πολιτική	1		1										1		1					
Θεσμικό δίκαιο	2		2		5		4	1					2		1	1	5	1	3	1
Κρατικές			2										2		2		11	10	1	
Οικονομική και νομισματική πολιτική									1		1									
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)	1		1										1		1					
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία													5						5	
Πρόσβαση στα έγγραφα	2		2		2		1				1		2		2					
Προστασία των καταναλωτών									1							1				
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	1		1		1		1		2		2						3	1	1	
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	3	3							1			1								
Σύνολο	14	3	12	1	10	8	1	9	1	7	1	16	8	2	22	13	14	1		

- 1] Η ταχεία εκδίκαση μιας υποθέσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου μπορεί να αποφασισθεί είτε κατόπιν αιτήσεως ενός εκ των κύριων διαδίκων είτε, από 1ης Ιουλίου 2015, αυτεπαγγέλτως από το Γενικό Δικαστήριο.
- 2] Στην κατηγορία «Θέση στο αρχείο» εμπίπτουν οι ακόλουθες περιπτώσεις: ανάκληση της αιτήσεως, παραίτηση, καθώς και περιπτώσεις στις οποίες εκδίδεται διάταξη επί της προσφυγής, πριν ακόμη αποφασισθεί αν θα γίνει δεκτή η αίτηση εκδικάσεως κατά την ταχεία διαδικασία.

XVI. Διάφορα – Αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου (1990–2020)

	Αριθμός αποφάσεων κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Σύνολο των δυναμένων να προσβληθούν δικαστικών αποφάσεων ¹	Ποσοστό αποφάσεων κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση
1990	16	46	35 %
1991	13	62	21 %
1992	25	86	29 %
1993	17	73	23 %
1994	12	105	11 %
1995	47	143	33 %
1996	27	133	20 %
1997	35	139	25 %
1998	67	224	30 %
1999	60	180	33 %
2000	67	225	30 %
2001	69	230	30 %
2002	47	225	21 %
2003	66	260	25 %
2004	53	261	20 %
2005	64	297	22 %
2006	77	281	27 %
2007	78	290	27 %
2008	84	339	25 %
2009	92	371	25 %
2010	98	338	29 %
2011	158	533	30 %
2012	132	514	26 %
2013	144	510	28 %
2014	110	561	20 %
2015	203	761	27 %
2016	163	626	26 %
2017	137	615	22 %
2018	194	714	27 %
2019	255	850	30 %
2020	125	537	23 %

1] Σύνολο των δυναμένων να προσβληθούν δικαστικών αποφάσεων –αποφάσεις και διατάξεις επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων και περί απορρίψεως αιτήσεων παρεμβάσεως, καθώς και όλες οι διατάξεις που περατώνουν τη δίκη πλην των σχετικών με διαγραφή ή παραπομπή της υποθέσεως- για τις οποίες η προθεσμία ασκήσεως αναίρεσεως έληξε ή κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση.

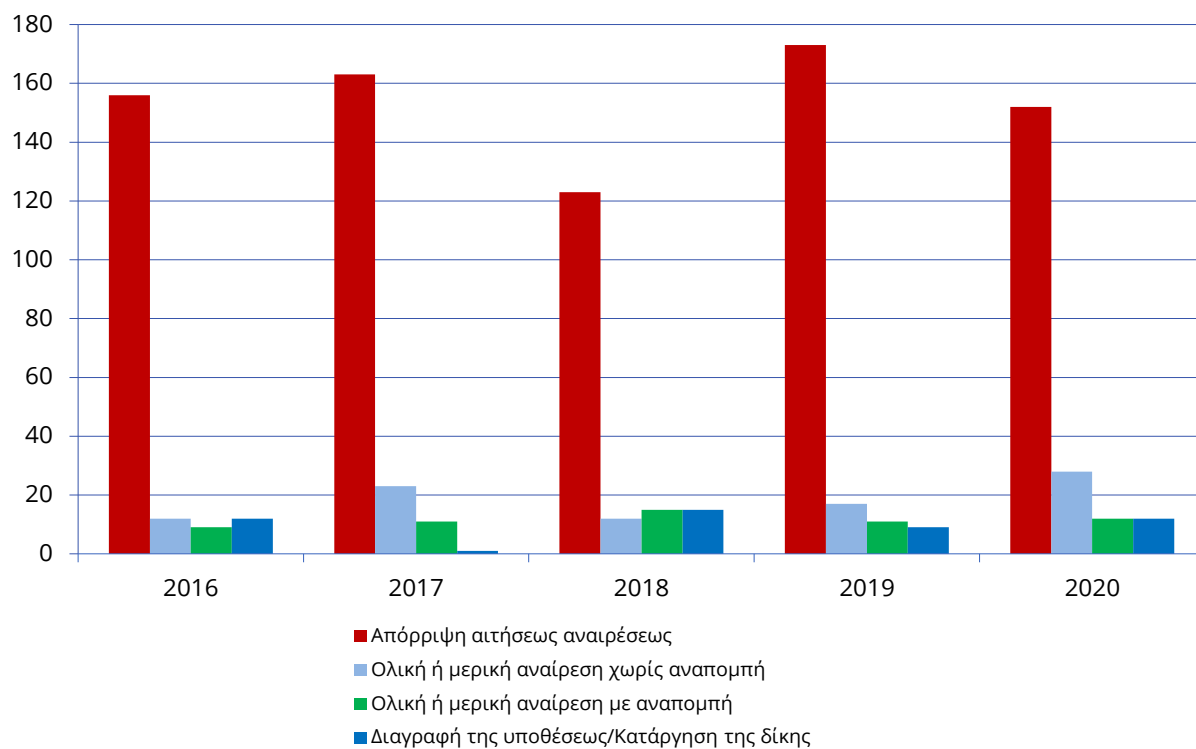
XVII. Διάφορα – Κατανομή των αναιρέσεων που ασκήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου, αναλόγως της φύσεως της διαδικασίας (2016–2020)

	2016			2017			2018			2019			2020		
	Αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Αποφάσεις δυνάμενες να προσβληθούν	Αναιρέσεις σε %	Αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Αποφάσεις δυνάμενες να προσβληθούν	Αναιρέσεις σε %	Αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Αποφάσεις δυνάμενες να προσβληθούν	Αναιρέσεις σε %	Αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Αποφάσεις δυνάμενες να προσβληθούν	Αναιρέσεις σε %	Αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Αποφάσεις δυνάμενες να προσβληθούν	Αναιρέσεις σε %
Κρατικές ενισχύσεις	23	56	41	8	25	32	20	55	36	38	86	44	9	25	36
Ανταγωνισμός	17	41	41	5	17	29	21	35	60	28	39	72	4	18	22
Υπαλληλικές υποθέσεις				8	37	22	15	79	19	32	110	29	19	71	27
Διανοητική ιδιοκτησία	48	276	17	52	297	18	68	295	23	57	315	18	40	213	19
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	75	253	30	61	236	26	69	249	28	97	297	33	52	209	25
Ειδικές διαδικασίες				3	3	100	1	1	100	3	3	100	1	1	100
Σύνολο	163	626	26	137	615	22	194	714	27	255	850	30	125	537	23

**XVIII. Διάφορα – Έκβαση των αναιρέσεων που ασκήθηκαν ενώπιον
του Δικαστηρίου (2020)
(Αποφάσεις και διατάξεις)**

	Απόρριψη αιτήσεως αναιρέσεως	Ολική ή μερική αναίρεση χωρίς αναπομπή	Ολική ή μερική αναίρεση με αναπομπή	Διαγραφή της υποθέσεως/ κατάργηση της δίκης	Σύνολο
Ανταγωνισμός	8	2	1		11
Αρχές του δικαίου της Ένωσης	1		2		3
Γεωργία	4	4	1		9
Δημόσια υγεία	3				3
Δημόσιες συμβάσεις	1				1
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)	1				1
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων	1				1
Εμπορική πολιτική		1			1
Ενέργεια	1				1
Εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης	1				1
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα			1		1
Θεσμικό δίκαιο	18	4			22
Ιθαγένεια της Ένωσης	1				1
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	14	2			16
Κρατικές ενισχύσεις	12	3	1	4	20
Οικονομική και νομισματική πολιτική	3				3
Περιβάλλον	3				3
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	48	8	2	6	64
Προνόμια και ασυλίες	2				2
Πρόσβαση στα έγγραφα	7	1			8
Προσέγγιση των νομοθεσιών	3				3
Ρήτρα διαιτησίας	3		1		4
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	16	3	3	2	24
Φορολογία	1				1
Σύνολο	152	28	12	12	204

**ΧΙΧ. Διάφορα - Έκβαση των αναιρέσεων που ασκήθηκαν ενώπιον
του Δικαστηρίου (2016-2020)
(Αποφάσεις και διατάξεις)**

	2016	2017	2018	2019	2020
Απόρριψη αιτήσεως αναιρέσεως	156	163	123	173	152
Ολική ή μερική αναίρεση χωρίς αναπομπή	12	23	12	17	28
Ολική ή μερική αναίρεση με αναπομπή	9	11	15	11	12
Διαγραφή της υποθέσεως/Κατάργηση της δίκης	12	1	15	9	12
Σύνολο	189	198	165	210	204

XX. Διάφορα – Γενική εξέλιξη (1989–2020)

Εισαχθείσες, περατωθείσες, εκκρεμείς υποθέσεις

	Εισαχθείσες υποθέσεις ¹	Περατωθείσες υποθέσεις ²	Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους
1989	169	1	168
1990	59	82	145
1991	95	67	173
1992	123	125	171
1993	596	106	661
1994	409	442	628
1995	253	265	616
1996	229	186	659
1997	644	186	1 117
1998	238	348	1 007
1999	384	659	732
2000	398	343	787
2001	345	340	792
2002	411	331	872
2003	466	339	999
2004	536	361	1 174
2005	469	610	1 033
2006	432	436	1 029
2007	522	397	1 154
2008	629	605	1 178
2009	568	555	1 191
2010	636	527	1 300
2011	722	714	1 308
2012	617	688	1 237
2013	790	702	1 325
2014	912	814	1 423
2015	831	987	1 267
2016	974	755	1 486
2017	917	895	1 508
2018	834	1 009	1 333
2019	939	874	1 398
2020	847	748	1 497
Σύνολο	16 994	15 497	

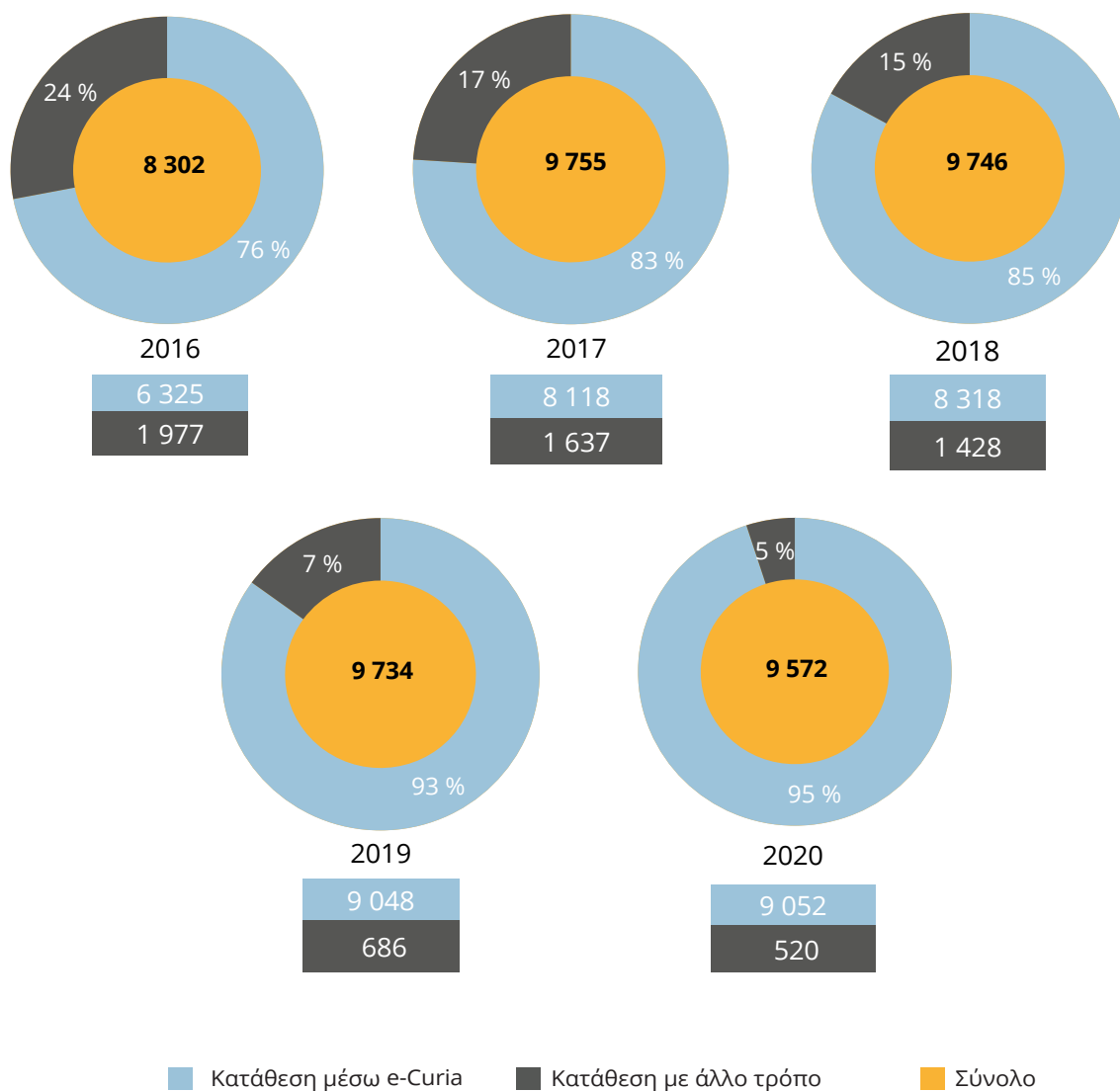
- 1| 1989: Το Δικαστήριο παρέπεμψε 153 υποθέσεις στο νεοσύστατο τότε Πρωτοδικείο.
1993: Το Δικαστήριο παρέπεμψε 451 υποθέσεις στο πλαίσιο της πρώτης διευρύνσεως των αρμοδιοτήτων του Πρωτοδικείου.
1994: Το Δικαστήριο παρέπεμψε 14 υποθέσεις στο πλαίσιο της δεύτερης διευρύνσεως των αρμοδιοτήτων του Πρωτοδικείου.
2004–2005: Το Δικαστήριο παρέπεμψε 25 υποθέσεις στο πλαίσιο της τρίτης διευρύνσεως των αρμοδιοτήτων του Πρωτοδικείου.
2016: Την 1η Σεπτεμβρίου 139 υπαλληλικές υποθέσεις μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο.
- 2| 2005–2006: Το Πρωτοδικείο παρέπεμψε 118 υποθέσεις στο νεοσύστατο τότε Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης.

XXI. Δραστηριότητα της Γραμματείας του Γενικού Δικαστηρίου (2016–2020)

Τομείς δραστηριότητας	2016	2017	2018	2019	2020
Διαδικαστικά έγγραφα που πρωτοκολλήθηκαν στη Γραμματεία ¹	49 772	55 069	55 389	54 723	51 413
Εισαγωγικά δικόγραφα ²	835	917	834	939	847
Υπαλληλικές υποθέσεις που μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο ³	139	–	–	–	–
Ποσοστό εισαγωγικών δικογράφων που χρειάστηκαν τακτοποίηση ⁴	38,20 %	41,20 %	35,85 %	35,04 %	34,59 %
Υπομνήματα (πέραν των εισαγωγικών δικογράφων)	3 879	4 449	4 562	4 446	4 122
Αιτήσεις παρεμβάσεως	160	565	318	288	318
Αιτήσεις εμπιστευτικής μεταχειρίσεως (των δεδομένων που περιέχονταν σε διαδικαστικά έγγραφα) ⁵	163	212	197	251	224
Σχέδια διατάξεων τα οποία προετοιμάστηκαν από τη Γραμματεία ⁶ (προδήλως απαράδεκτο πριν από την επίδοση, αναστολή/επανάληψη, ένωση υποθέσεων προς συνεκδίκαση, ένωση ενστάσεων απαράδεκτου με την ουσία προς κοινή εξέταση, αποδοχή αιτήσεως παρεμβάσεως, διαγραφή, κατάργηση της δίκης σε υποθέσεις διανοητικής ιδιοκτησίας, επανάληψη της προφορικής διαδικασίας και διόρθωση)	241	317	285	299	259
Συνεδριάσεις τμήματος	321	405	381	334	325
Πρακτικά που τηρήθηκαν σε επ' ακροατηρίου συζητήσεις και έγγραφα προς διαπίστωση της εκφωνήσεως αποφάσεων	637	812	924	787	589

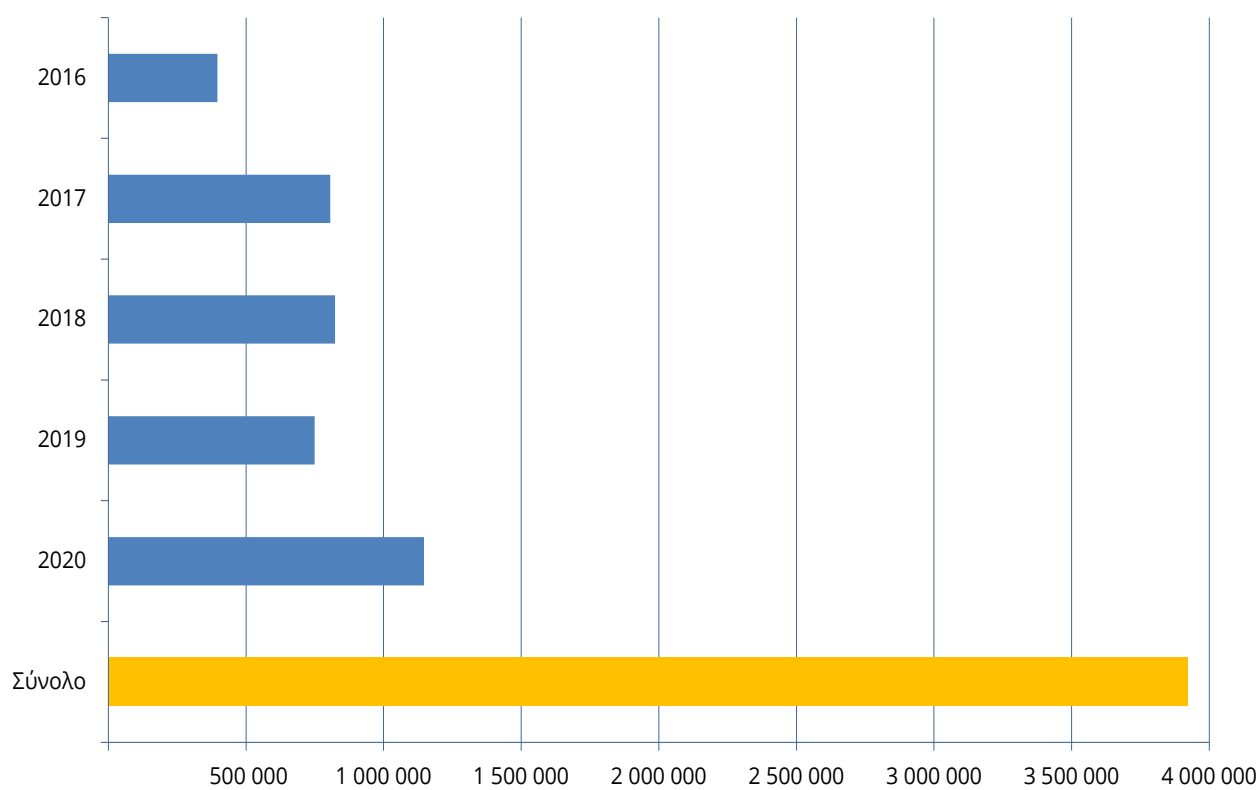
- 1] Ο αριθμός αυτός είναι ενδεικτικός του φόρτου εργασίας της υπηρεσίας αφού κάθε εισερχόμενο ή εξερχόμενο έγγραφο πρέπει να πρωτοκολληθεί. Ο αριθμός των διαδικαστικών εγγράφων που πρωτοκολλούνται τελεί σε συνάρτηση με τη φύση των διαδικασιών ενώπιον του δικαιοδοτικού οργάνου. Δεδομένου ότι στο πλαίσιο ευθείας προσφυγής ή αγωγής, ο αριθμός των διαδικασιών είναι περιορισμένος [προσφεύγων ή ενάγων, καθού ή εναγόμενος και, ενδεχομένως, ένας ή περισσότεροι παρεμβαίνοντες], οι επιδόσεις γίνονται μόνον σε αυτά τα πρόσωπα.
- 2] Κάθε υπόμνημα (και εισαγωγικό δικόγραφο) που κατατίθεται πρέπει να πρωτοκολληθεί, να περιληφθεί στη δικογραφία, να τακτοποιηθεί εφόσον τούτο απαιτείται, να προωθηθεί στα γραφεία των δικαστών με διαβιβαστικό έγγραφο, ενίοτε λεπτομερές, στη συνέχεια ενδεχομένως να μεταφραστεί και, τέλος, να επιδοθεί στους διαδίκους.
- 3] Την 1η Σεπτεμβρίου 2016.
- 4] Σε περίπτωση που το εισαγωγικό δικόγραφο ή (οποιοδήποτε άλλο υπόμνημα) δεν πληροί ορισμένες προϋποθέσεις, η Γραμματεία προβαίνει σε τακτοποίηση, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα από τους διαδικαστικούς κανόνες.
- 5] Πρόκειται για όλες τις αιτήσεις εμπιστευτικής μεταχειρίσεως, ανεξαρτήτως του πόσα από τα δεδομένα που περιέχονταν σε ένα ή περισσότερα υπομνήματα αφορούσε η εκάστοτε αίτηση.
- 6] Από 1ης Ιουλίου 2015, ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του νέου Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου, αντί να εκδίδονται, όπως συνέβαινε κατά το παρελθόν, διατάξεις για ορισμένα ζητήματα (αναστολή/επανάληψη, συνεκδίκαση υποθέσεων, παρέμβαση κράτους μέλους ή θεσμικού οργάνου χωρίς αίτηση εμπιστευτικής μεταχειρίσεως), λαμβάνεται απλώς σχετική απόφαση, η οποία περιλαμβάνεται εν συνεχεία στη δικογραφία.

XXII. Τρόποι κατάθεσης διαδικαστικών εγγράφων ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ¹

¹| Από 1ης Δεκεμβρίου 2018 η επικοινωνία με τους εκπροσώπους των διαδίκων σε όλες τις διαδικασίες ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου γίνεται πλέον υποχρεωτικώς μέσω της εφαρμογής e-Curia (πλην αυστηρά ρυθμιζόμενων εξαιρέσεων).

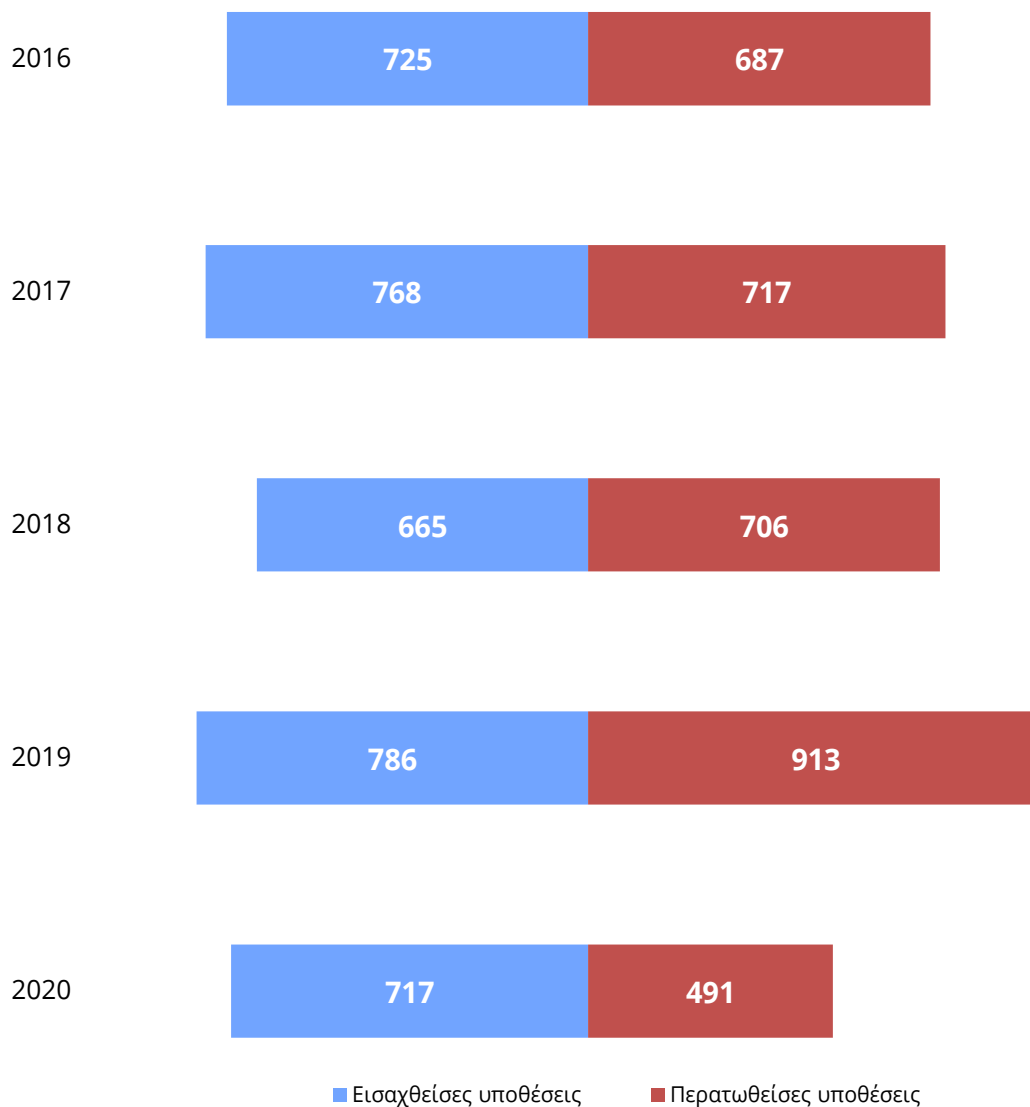
XXIII. Σελίδες που κατατέθηκαν μέσω e-Curia (2016–2020) ¹

	2016	2017	2018	2019	2020	Σύνολο
Σελίδες που κατατέθηκαν μέσω e-Curia	396 072	805 768	823 076	749 895	1 146 664	3 921 475

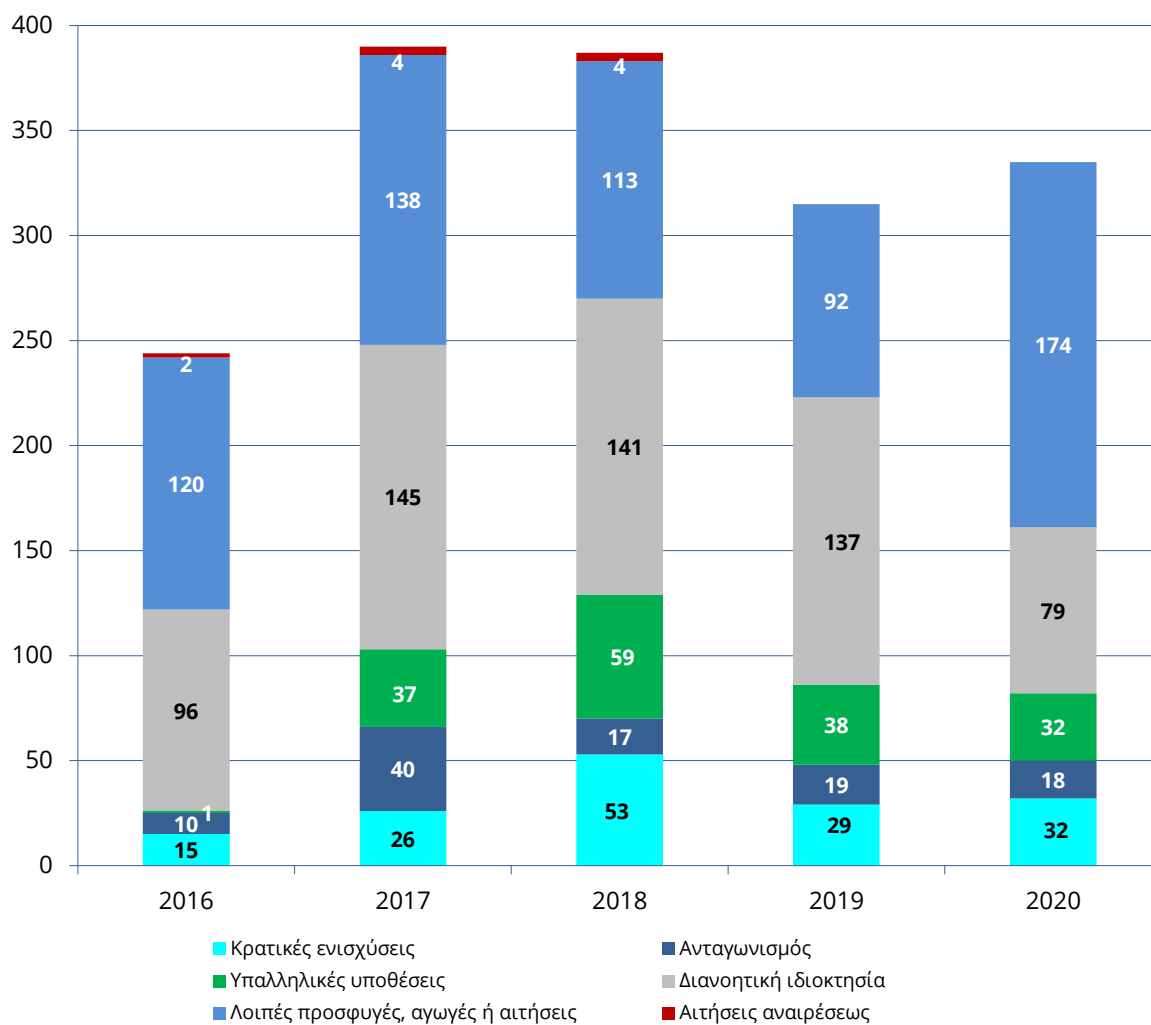
¹ Για το 2016, τα στατιστικά στοιχεία δεν περιλαμβάνουν τον αριθμό των σελίδων των εισαγωγικών δικογράφων.

XXIV. Ανακοινώσεις δημοσιευμένες στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2016–2020) ¹

¹| Βάσει του Κανονισμού Διαδικασίας (άρθρα 79 και 122), πρέπει να δημοσιεύονται στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* ανακοινώσεις σχετικά με τις νέες υποθέσεις που εισάγονται και με τις υποθέσεις που περατώνονται.

XXV. Υποθέσεις στις οποίες διεξήχθη επ' ακροατηρίου συζήτηση (2016-2020)

	2016	2017	2018	2019	2020
Σύνολο	244	390	387	315	335

Σύνθεση του Γενικού Δικαστηρίου

M. van der Woude
Πρόεδρος

Σ. Παπασάββας
Αντιπρόεδρος

H. Kanninen
πρόεδρος
τμήματος

V. Tomljenović
πρόεδρος
τμήματος

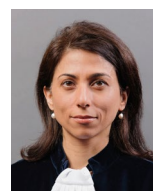
A. M. Collins
πρόεδρος
τμήματος

S. Gervasoni
πρόεδρος
τμήματος

D. Spielmann
πρόεδρος
τμήματος

Α. Μαρκουλλή
πρόεδρος
τμήματος

R. da Silva Passos
πρόεδρος
τμήματος

J. Svenningsen
πρόεδρος
τμήματος

M. J. Costeira
πρόεδρος
τμήματος

A. Kornezov
πρόεδρος
τμήματος

M. Jaeger
δικαστής

S. Frimodt Nielsen
δικαστής

J. Schwarcz
δικαστής

Δ. Γρατσία
δικαστής

M. Kancheva
δικαστής

E. Buttigieg
δικαστής

V. Kreuschitz
δικαστής

L. Madise
δικαστής

Κ. Ηλιόπουλος
δικαστής

V. Valančius
δικαστής

Z. Csehi
δικαστής

Ν. Ρόϊτοράκ
δικαστής

F. Schalin
δικαστής

I. Reine
δικαστής

R. Barents
δικαστής

P. Nihoul
δικαστής

B. Berke
δικαστής

U. Öberg
δικαστής

O. Spineanu-Matei
δικαστής

K. Kowalik-Bańczyk
δικαστής

C. Mac Eochaidh
δικαστής

G. De Baere
δικαστής

R. Frendo
δικαστής

T. Pynna
δικαστής

L. Truchot
δικαστής

J. Laitenberger
δικαστής

R. Mastroianni
δικαστής

J. Martín y Pérez
de Nanclares
δικαστής

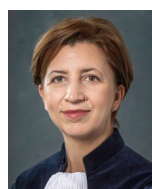
O. Porchia
δικαστής

G. Hesse
δικαστής

M. Sămpol Pucurull
δικαστής

M. Stancu
δικαστής

P. Škvařilová-Pelzl
δικαστής

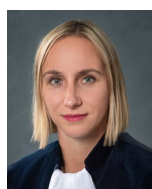
I. Nömm
δικαστής

G. Steinfatt
δικαστής

R. Norkus
δικαστής

T. Perišin
δικαστής

E. Coulon
Γραμματέας

I. Μεταβολές της σύνθεσης του Γενικού Δικαστηρίου κατά το 2020

31 Ιανουαρίου 2020

Στις 31 Ιανουαρίου 2020 έπαυσε να ασκεί τα καθήκοντά του ο Ian Stewart Forrester, δικαστής του Γενικού Δικαστηρίου από τις 7 Οκτωβρίου 2015.

25 Φεβρουαρίου 2020

Στις 25 Φεβρουαρίου 2020 έπαυσε να ασκεί τα καθήκοντά της η Ingrida Labucka, δικαστής του Γενικού Δικαστηρίου από τις 12 Μαΐου 2004.

6 Οκτωβρίου 2020

Στις 6 Οκτωβρίου 2020 έπαυσε να ασκεί τα καθήκοντά του, λόγω του διορισμού του ως δικαστή στο Δικαστήριο, ο Jan Passer, δικαστής του Γενικού Δικαστηρίου από τις 19 Σεπτεμβρίου 2016.

II. Σειρά πρωτοκόλλου στις 31 Δεκεμβρίου 2020

M. van der Woude, Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου
Σ. Παπασάββας, Αντιπρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου
H. Kanninen, πρόεδρος τμήματος
V. Tomljenović, πρόεδρος τμήματος
A. M. Collins, πρόεδρος τμήματος
S. Gervasoni, πρόεδρος τμήματος
D. Spielmann, πρόεδρος τμήματος
Α. Μαρκουλλή, πρόεδρος τμήματος
R. da Silva Passos, πρόεδρος τμήματος
J. Svenningsen, πρόεδρος τμήματος
M. J. Costeira, πρόεδρος τμήματος
Α. Kornezov, πρόεδρος τμήματος
M. Jaeger, δικαστής
S. Frimodt Nielsen, δικαστής
J. Schwarcz, δικαστής
Δ. Γρατσίας, δικαστής
M. Kancheva, δικαστής
E. Buttigieg, δικαστής
V. Kreuschitz, δικαστής
L. Madise, δικαστής
Κ. Ηλιόπουλος, δικαστής
V. Valančius, δικαστής
Z. Csehi, δικαστής
N. Póltorak, δικαστής
F. Schalin, δικαστής
I. Reine, δικαστής
R. Barents, δικαστής
P. Nihoul, δικαστής
B. Berke, δικαστής
U. Öberg, δικαστής
O. Spineanu-Matei, δικαστής
K. Kowalik-Bańczyk, δικαστής
C. Mac Eochaidh, δικαστής
G. De Baere, δικαστής
R. Frendo, δικαστής
T. Pynnä, δικαστής
L. Truchot, δικαστής
J. Laitenberger, δικαστής
R. Mastroianni, δικαστής
J. Martín y Pérez de Nanclares, δικαστής
O. Porchia, δικαστής
G. Hesse, δικαστής
M. Sampaol Pucurull, δικαστής
M. Stancu, δικαστής
P. Škvařilová-Pelzl, δικαστής
I. Nömm, δικαστής
G. Steinfatt, δικαστής

R. Norkus, δικαστής
T. Perišin, δικαστής

E. Coulon, Γραμματέας

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Διεύθυνση Επικοινωνίας
Τμήμα Εκδόσεων και Ηλεκτρονικών Μέσων

Εκτυπώθηκε σε οικολογικό χαρτί